

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

**ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ
ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ
ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΡΟΜΑΝΤΙΚΩΝ
ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
Υποβληθείσα στο Τμήμα Φιλολογίας
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Επιβλέπων:
Γιώργος Ανδρειωμένος, Καθηγητής

Μέλη της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής:
Γεράσιμος Γ. Ζώρας, Καθηγητής
Αθανάσιος Χρήστου, Καθηγητής

ΚΑΛΑΜΑΤΑ
2018

Ευχαριστίες

Μέσα από αυτές τις γραμμές θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου κ. Γιώργο Ανδρειωμένο, για την ευκαιρία που μου έδωσε να εκπονήσω την παρούσα διατριβή, για την υπομονετική καθοδήγησή της και για τις καίριες παρατηρήσεις του σε αυτήν. Επίσης ευχαριστώ τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Γεράσιμο Γ. Ζώρα και τον αναπληρωτή καθηγητή του τμήματος νεότερης Ιστορίας, Αρχαιολογίας και διαχείρισης πολιτισμικών αγαθών κ. Αθανάσιο Χρήστου του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, για το έμπρακτο ενδιαφέρον τους ως προς την πορεία της ανά χείρας εργασίας. Όχι λιγότερες ευχαριστίες οφείλονται στις κκ. Βιβή Κακλαμάνη και Μαρίνα Καράγιωργα, που εργάζονται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, για την πρόθυμη βιβλιογραφική μου εξυπηρέτηση, καθώς και στον βιβλιοπώλη κ. Θοδωρή Γαζώνη για την ουσιαστική του βοήθεια στη συγκέντρωση του υλικού της παρούσης. Τις ίδιες ευχαριστίες χρωστώ και στον εκδότη κ. Γιάννη Γιαννάκενα, όπως και στη σύζυγό μου Ελένη Κάσδαγλη και στον γιο μου Ηλία-Ιωάννη, που ανέχθηκαν τη σιωπή και την απουσία μου κατά το διάστημα της συγγραφής.

Γ.Π.

Περιεχόμενα

Πρόλογος	6-7
Εισαγωγή - Η Επαναστατική Περίοδος (1825-1827)	8-31
Εισαγωγικά	9
Τα γεγονότα του 1825	10-14
Η δημιουργία των πολιτικών κομμάτων στην Επανάσταση	10
Μια πράξη απελπισίας	11
Η τύχη της Πράξεως Υποταγής	13
Οι αντιδράσεις των άλλων πολιτικών μερίδων.....	13
Τα γεγονότα του 1826	14-21
Η Γ' Εθνική Συνέλευση	14
Η αναταραχή στην Ελλάδα.....	15
Η κυβέρνηση στην Αίγινα	15
Η συνέχεια της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως	16
Τα γεγονότα της Ύδρας	17
Η Επαναστατική διπλωματία και οι διεθνείς συσχετισμοί.....	19
Τα γεγονότα του 1827	21-28
Το τέλος της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως	21
Το Σύνταγμα της Τροιζήνος.....	23
Τα γεγονότα του Ναυπλίου	24
Η Συνθήκη του Λονδίνου του 1827	27
Η διπλωματία μετά το Ναυαρίνο	28
Η πολιτική ποίηση της περιόδου 1825-1827	28
«Αι πρώται σάτυραι»	29
Μέρος Πρώτο - Η Καποδιστριακή Περίοδος (1828-1832)	32-109
Ο Ιωάννης Καποδίστριας καθ' οδόν προς την Ελλάδα	33
Η κατάσταση της Ελλάδος	36
Η απολυταρχία του Καποδίστρια	37
Το ανορθωτικό έργο του Ιωάννη Καποδίστρια	44
Η αντικαποδιστριακή αντιπολίτευση του 1828.....	49
Η Δ' Εθνοσυνέλευση του Άργους	58
Η περίπτωση του Λεοπόλδου	61
Ο καποδιστριακός τύπος.....	63
Οι κατά τόπους στάσεις.....	65
Πέρα από τον Ι. Καποδίστρια	72
Οι αναφορές προς την κυβέρνηση.....	74
Τα μέτρα του Καποδίστρια κατά της αντιπολιτεύσεως	75
Η δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια	83

Τα μετά τη δολοφονία.....	88
Η Ε' Εθνική Συνέλευση.....	89
Ο Εμφύλιος.....	90
Ο θρίαμβος του Αλεξάνδρου Σούτσου	91
Περιμένοντας τον Όθωνα: Η Σύμβαση του Λονδίνου του 1832	98
Τραγουδώντας την ουτοπία	102
Επισκοπώντας την κοινωνία του Ναυπλίου	103
Μέρος Δεύτερο - Η Οθωνική Περίοδος (1833-1862).....	110-365
Η Αντιβασιλεία (1833-1835) - Η άφιξη του Όθωνα	111
Η διοίκηση της Αντιβασιλείας	114
Το έργο της Αντιβασιλείας και οι αντιδράσεις	122
Και πάλι στην κοινωνία του Ναυπλίου	124
Η μετάβαση στην Αθήνα.....	128
Η Απόλυτη Μοναρχία	130
Η ενηλικίωση του Όθωνα.....	131
Η Αρχιγραμματεία του Άρμασπεργκ (1835-1837).....	133
Η πολιτική και κοινωνική ποίηση των ετών 1837-1843	155
Ένα κοινωνικό φαινόμενο.....	195
Οι προσανατολισμοί της εθνικής ποιήσεως.....	198
Η Συνταγματική Μοναρχία (1843-1862).....	207
Η Επανάσταση της Γ' Σεπτεμβρίου 1843	
- Τα αίτια της Επαναστάσεως	208
Οι αρχηγοί.....	209
Η Επανάσταση της Γ' Σεπτεμβρίου	210
Η πολιτική ποίηση της περιόδου 1843-1862	229
Audiat et altera pars	295
Μερικές Παρατηρήσεις	309
Η κοινωνική ποίηση (1843-1862)	
- Τα αδιέξοδα της ελληνικής κοινωνίας.....	311
Η πατριωτική ποίηση της περιόδου.....	333
Μέρος Τρίτο - Από τη βασιλεία του Γεωργίου Α' (1864-1880)	366-448
Προς επαιτία βασιλέως	367
Ο Γεώργιος βασιλεύς της Ελλάδος	368
Η πολιτική ποίηση 1864-1880	368
Ο Σοφοκλής Καρύδης	369
Η πατριωτική ποίηση της περιόδου 1864-1880	383
Η Ένωση των Επτανήσων	383
Ο Γεώργιος Παράσχος.....	386
Η Κρητική Επανάσταση (1866-1869).....	389
Για την ποίηση της Κρητικής Επαναστάσεως.....	391

Τα ποιήματα της Κρητικής Επανάστασεως	393
Η σφαγή στο Δήλεσι	429
Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1877-1878)	435
Η κοινωνική ποίηση (1864-1880)	443
Επίλογος	449
Βιβλιογραφία	451

Πρόλογος

Πλούσιος σε πολιτικά και εθνικά γεγονότα ο ΧΙΧ αιώνας για την Ελλάδα, από τη δημιουργία της ως κρατικής οντότητας το 1830 μέχρι και το 1880, που εξετάζουμε εδώ, μας δίνει την ευκαιρία της προσέγγισης των κοινωνικών και πολιτικών δρωμένων, όχι μόνο μέσα από τα ιστορικά κείμενα, αλλά και μέσα από την ποίηση της εποχής, που σίγουρα αντικατοπτρίζει την άποψη των δημιουργών για τα εθνικά, πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα της περιόδου αυτής αλλά και απηχεί το δημόσιο αίσθημα, αν αναλογισθεί κανείς ότι η «ποιητική πρωτοπορία» της περιόδου (Αλέξανδρος και Παναγιώτης Σούτσος, Αχιλλεύς Παράσχος, Σοφοκλής Καρούδης, κ.ά.) διαμόρφωνε την κοινή γνώμη με δημοσιεύσεις στίχων σε εφημερίδες, περιοδικά, αυτοτελή φυλλάδια και ποιητικές συλλογές. Οι ποιητές αυτοί αγαπήθηκαν και έγιναν, με τον τρόπο τους, «οδηγοί» του Λαού.

Οι Έλληνες ρομαντικοί ποιητές, που είχαν μεταλάβει από τα νάματα αρχικά της Γαλλικής Επανάστασης του 1789 και αργότερα του Φεβρουαρίου του 1848, προέβαιναν σε έναν διμέτωπο πόλεμο: αρχικά κατά του πολιτικού αυταρχισμού και κατόπιν υπέρ της εθνικής ολοκλήρωσης. Στο πολιτικό επίπεδο, είναι ζήτημα αν η μόλις απελευθερωθείσα Ελλάς ήταν σε θέση να γίνει μια ιδανική δημοκρατία, τη στιγμή μάλιστα που οι τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις επενέβαιναν δραστικά στην εσωτερική πολιτική ζωή της χώρας, δημιουργώντας πολλά προβλήματα. Από την άλλη, το γεγονός ότι η Επανάσταση του 1821 δεν απελευθέρωσε παρά ένα μικρό μέρος του ελληνισμού, αφήνοντας το μεγαλύτερο στην Οθωμανική δουλεία, δημιούργησε μια ποίηση αλυτρωτική και κατ' επέκταση Μεγαλοϊδεατική, κατά την οποία απώτερος σκοπός της εθνικής μας ολοκλήρωσης ήταν η απελευθέρωση της Κωνσταντινουπόλεως με σκοπό την επανίδρυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Οστόσο, το διεθνές κλίμα ήταν αποτρεπτικό και για τα δύο.

Βεβαίως, αυτήν την περίοδο έχουμε ποίηση επαναστατική και μαχητική απέναντι στις αυθαιρεσίες και στον ανορθολογισμό της Εξουσίας αλλά και απέναντι στις ομάδες πίεσης που είναι οι κοτζαμπάσηδες και οι τέως αγωνιστές, που συχνά γίνονται όργανα των τριών Προστάτιδων Δυνάμεων. Εντούτοις, αυτή η μαχητικότητα και ο επικαιρικός χαρακτήρας της ποιήσεως αυτής, ιδίως δε στον Αλέξανδρο Σούτσο, δεν επιτρέπουν τη δημιουργία υψηλής αισθητικής, καθώς τα ποιήματα είναι γραμμένα ad hoc και υπό την πίεση των εκάστοτε γεγονότων. Αρκετοί ποιητές πλήρωσαν με διώξεις και φυλακίσεις την ελευθερόφρονα ποίησή τους. Μεταξύ αυτών ο Αλέξανδρος Σούτσος, ο Ιωάννης Καρασούτσας, ο Αχιλλεύς Παράσχος, ο Παναγιώτης Συνοδινός και ο Αντώνιος Αντωνιάδης. Όμως, όλοι φάνηκαν ανυποχώρητοι – πλην του Θεόδωρου Ορφανίδη, που σύντομα συμβιβάστηκε με το Παλάτι. Αλλά εάν η πολιτική και επαναστατική ποί-

ηση γνωρίζει άνθιση κατά την Καποδιστριακή και Οθωνική περίοδο, σχεδόν εξαφανίζεται από τους ρομαντικούς ποιητές κατά το πρώτο διάστημα της βασιλείας του Γεωργίου Α' (1864-1880). Μόνον ο Σοφοκλής Καρύδης απομένει.

Η παρούσα εργασία «Πολιτικοί, κοινωνικοί και εθνικοί προσανατολισμοί των Ελλήνων Ρομαντικών ποιητών του ΙΘ' αιώνας» έρχεται να δώσει την εικόνα της ποιητικής ιδιαιτερότητας, όχι μόνο της περιόδου 1830-1880, που συνηθίζουμε να ονομάζουμε νεοελληνικό ρομαντισμό, αλλά και αυτής που προηγήθηκε των τελευταίων επαναστατικών ετών, διευρύνοντας, έστω και κατ' ολίγον το ιστορικό πλαίσιο ως προς το πολιτικό και κοινωνικό γίνεσθαι. Η δε εξέταση των γεγονότων και των παρατιθέμενων ποιημάτων δεν μπορεί παρά να είναι γραμμική, αφού καταγράφονται κατά χρονολογική σειρά. Εξαιρεση αποτελεί το «Παράρτημα», όπου για μεθοδολογικούς λόγους συζητούνται εδώ τα ποιήματα της *Ελληνικής Πλάστιγγος*.

Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς τη δυσχέρεια αυτού του εγχειρήματος, λόγω της συγκεκριμένης θεματολογίας αλλά και λόγω της εκτενούς χρονικής περιόδου που εξετάζεται. Και η δυσκολία γίνεται μεγαλύτερη καθώς η έρευνα μάς οδηγεί σε πηγές σπάνιες και δυσπρόσιτες. Η χρονική απόσταση των εκδόσεων αλλά και η συνακόλουθη φθορά ή απώλεια των πηγών κάνουν την περιήγησή μας αυτή κουραστική αλλά εξόχως ενδιαφέρουσα. Σαν ένα μαγικό ταξίδι.

Για το ταξίδι αυτό θα ήθελα, και πάλι, να ευχαριστήσω τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου κ. Γιώργο Ανδρειωμένο, που μου έδωσε την ευκαιρία να το πραγματοποιήσω.

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2015 - Δεκέμβριος 2016
Γιώργος Πετρόπουλος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(1825-1828)

Εισαγωγικά

Προκειμένου να γίνουν αντιληπτά τα ποιήματα του Αλέξανδρου Σούτσου¹, που παρατίθενται στο τέλος αυτής της περιόδου, πρέπει ανυπερθέτως να έχουμε πλήρη αντίληψη των πολιτικών και κοινωνικών γεγονότων της Επαναστατικής περιόδου 1825-1828, ήτοι από την αίτηση προστασίας της Ελλάδος στη Μεγάλη Βρετανία μέχρι και την εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελλάδος.

Η εποχή αυτή είναι πλούσια σε ιστορικά γεγονότα, που υπήρξαν καθοριστικά για την πορεία της Επαναστάσεως και της χώρας. Διεθνή και εσωτερικά ζητήματα κεφαλαιώδους σημασίας οριοθετούν μια κοσμογονία, που διαταράσσει τα λιμνάζοντα ύδατα του ευρωπαϊκού status quo της Ιεράς Συμμαχίας και της παρακμάζουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Όλο το διαλαμβανόμενο διάστημα σε αυτήν την ενότητα χαρακτηρίζεται από τους επικούς αγώνες της Παλιγγενεσίας, τις πολιτικές έριδες και τους εμφυλίους πολέμους, αλλά και την έντονη ανάμειξη των Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας) στα ελληνικά πράγματα. Ωστόσο, η ανάμειξη αυτή συχνά δεν ήταν απρόκλητη και όχι πάντοτε για κακό, όπως θα δούμε πιο κάτω.

Οι πρωταγωνιστές αυτής της περιόδου είναι εξέχοντες πολιτικοί και στρατιωτικοί του Αγώνα, που σύρονται από τα πάθη και τις φιλοδοξί-

---

¹ Για τον **Αλέξανδρο Σούτσο** βλ. Γεωργίου Ζώρα, «Ελληνικός Ρομαντισμός και Φαναριώται», Πανεπιστήμιον Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Αθήναι 1968, σελ. 168-194 – Π. Δ. Μαστροδημήτρη, «Εισαγωγή στη Νεοελληνική Φιλολογία», εκδόσεις «Δόμος», Πέμπτη έκδοση, Αθήνα 1980 σελ. 141-142. – Κ. Θ. Δημαρά, «Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», εκδόσεις Ίκαρος, εβδόμη έκδοση, Αθήνα 1985, σελ.279-282. – Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, «*Η Νεωτέρα Ελληνική Λογοτεχνία*», σε «Επετηρίς Ιδρύματος Νεοελληνικών Σπουδών», Αθήνα 1984, τόμος Γ', σελίς 237-241. Ηλία Βουτιερίδη «Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1976, σελ. 299-300. – Mario Vitti, «Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», εκδόσεις «Οδυσσέας», Αθήνα 1978, σελ. 180-182. – Λίνου Πολίτη, «Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», εκδόσεις «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης», Γ' έκδοση, Αθήνα 1980, σελ. 172-173. Αρίστου Καμπάνη, «Ιστορία της Νεας Ελληνικής Λογοτεχνίας», εκδόσεις «Α. Καραβία», Ε' έκδοση συμπληρωμένη, Αθήνα 1971, σελ. 177-182. – Μαρίας Δ. Μιράσγελη, «Νεοελληνική Λογοτεχνία», Αθήνα 1978, τόμος Β', σελ. 13-16 – Δημ. Γρ. Τσάκωνα, «Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», εκδόσεις «Σώφρων», Αθήνα 1992, τόμος δεύτερος, σελ. 275-285. – Γιάννη Κορδάτου, «Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», εκδόσεις «Επικαιρότητα», Αθήνα 1983, τόμος πρώτος, σελ. 256-261. – Γ. Τσοκόπουλου, «Οι Σούτσοι και η πολιτική ποίησις επί Όθωνος», σε «Διαλέξεις περί Ελλήνων ποιητών του ΙΘ' αιώνας», εκδόσεις Ιωάννης Δ. Κολλάρος, Αθήνα 1925, έκδοση Δευτέρα, τόμος πρώτος, σελ. 208-240. – Αγγελου Βλάχου, «Ανάλεκτα», τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, εν Αθήναις 1901, τόμος 2, σελ. 36-55.

ες τους, ενώ η Ελλάδα ακόμη δεν έχει ελευθερωθεί και κινδυνεύει από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ πασά.

Ας δούμε, όμως, διεξοδικά τα γεγονότα.

Τα γεγονότα του 1825

Η δημιουργία των πολιτικών κομμάτων στην Επανάσταση

Η δημιουργία των κομμάτων κατά τη διάρκεια του αγώνα έχει να κάνει περισσότερο με την αναζήτηση ηγεμόνα της χώρας παρά με οποιοδήποτε ιδεολογικό ή πολιτικό υπόβαθρο.

Από το 1823 είχαν γίνει σκέψεις να καλέσουν τον Δον Μιχαήλ της Πορτογαλίας να γίνει βασιλέας των Ελλήνων. Και λίγο αργότερα έγινε λόγος για τον Ιερώνυμο Βοναπάρτη². Ο ευρωπαϊκός ρόλος της Γαλλίας, αν και περιορισμένος αυτήν την εποχή, δεν της επιτρέπει να μείνει αδιάφορη στα ελληνικά δρώμενα, ιδίως μετά τον θάνατο του Λουδοβίκου ΙΗ΄ και την άνοδο στον θρόνο του Καρόλου Ι΄ τον Σεπτέμβριο του 1824³. Το 1824 εμφανίζεται στο Μεσολόγγι ο δρ. Βιτάλης, που ενεργούσε υπέρ του δευτερότοκου γιού του δούκα της Αυρηλίας, για την άνοδο του οποίου στον θρόνο της Ελλάδος εργάζονταν και ο απεσταλμένος του Παρισινού φιλελληνικού συλλόγου στρατηγός Ρως⁴. Οι αδελφοί Γεώργιος και Σπυρίδων Βιτάλης από τη Ζάκυνθο ήδη από το 1823 βρίσκονταν σε συνεννόηση με τον δούκα της Ορλεάνης, ενώ το 1824 είχαν γίνει δεκτοί από τον Γάλλο Πρωθυπουργό Βιλλέλ, που τους ενθάρρυνε και τους υποσχέθηκε μυστική οικονομική βοήθεια. Έτσι, τον Απρίλιο του 1825 οι αδελφοί Βιτάλη και ο στρατηγός Ρως έφθασαν στο Ναύπλιο για να οργανώσουν κόμμα που θα καλούσε τον δούκα της Αυρηλίας στον ελληνικό θρόνο⁵. Υπέρ αυτής της υποψηφιότητας εργάστηκε δραστήρια ο αρχηγός του Γαλλικού κόμματος Ιωάννης Κωλέττης, αλλά απέτυχε⁶.

Από την άλλη, μια ομάδα Ελλήνων (Ι. Θεοτόκης, Α. Ζαΐμης, Α. και Δ. Παπαγιαννόπουλος, Γ. Τουρτούρης και Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας) προετοίμαζε τον Καποδίστρια για ανώτατο άρχοντα, έστω και εν αγνοία του τελευταίου. Έτσι δημιουργήθηκε το φιλορωσικό κόμμα. Σ' αυτό συμμετείχαν ενεργά οι Κολοκοτρώνης, Δ. Υψηλάντης, Μαυρομιχάλης, Ζαΐμης και Λόντος⁷.

Ωστόσο, και τα δύο παραπάνω κόμματα δεν μπόρεσαν, σ' αυτήν τη χρονική συγκυρία, να δημιουργήσουν ούτε σοβαρό υπόβαθρο, ούτε να προσφέρουν κάτι, αφού τα πρόλαβε η ραγδαία ροή των γεγονότων. Οι Ζακυνθινοί Δ. Ρώμας, Μ. Στεφάνου και Δ. Δραγόνας σχημάτισαν μία επι-

---

² Βλ. Γ. Φιλάρετου, *Ξενοκρατία και Βασιλεία εν Ελλάδι*, εκδόσεις «Επικαιρότητα», Δ΄ έκδοση, Αθήνα 1977, σελ. 35.

³ Βλ. Νικόλαος Πετσάλης, σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», τόμος ΙΒ΄, σελ. 406.

⁴ Βλ. Γ. Φιλάρετου, *ό.π.*

⁵ Βλ. Νικόλαος Πετσάλης, *ό.π.*

⁶ Βλ. Γ. Φιλάρετου, *ό.π.*

⁷ Βλ. Νικολάου Πετσάλη, *ό.π.*, σελ. 407.

τροπή για τον ανεφοδιασμό των αγωνιστών, υπό την ανοχή του Άγγλου Αρμοστή των Ιονίων Νήσων Sir Frederick Adams. Αυτός ήταν ο αρχικός πυρήνας του αγγλικού κόμματος⁸. Στο δημιουργηθέν αγγλόφιλο κόμμα αργότερα αρχηγός υπήρξε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Και αυτό ήταν που με τη σύνταξη της «Πράξης Υποταγής», έσωσε την Επανάσταση όταν ψυχορραγούσε από τη μανία του Ιμπραήμ.

Για την ιστορία σημειώνουμε ότι ουδέποτε δημιουργήθηκε φιλοαυστριακό κόμμα⁹.

Μια πράξη απελπισίας

Οι επιτυχίες του Αιγυπτιακού και του Τουρκικού στρατού σε Πελοπόννησο και Στερεά Ελλάδα, αντίστοιχα, καταθρούβησαν την κυβέρνηση, που ζητούσε εναγώνια να σώσει την Επανάσταση¹⁰. Έτσι, έκανε δεκτή την πρόταση να τεθεί η Ελλάδα κάτω από την προστασία της Μεγάλης Βρετανίας.

Το σχέδιο αυτό ξεκίνησε από κάποιο έγγραφο που βρέθηκε αναπάντεχα στην Ελλάδα¹¹. Αυτό το έγγραφο το είχε συντάξει η ως άνω επιτροπή Ζακυνθίων πατριωτών, που μετά τη φιλελληνικότερη αγγλική πολιτική, εργάζονταν δραστήρια για την πατρίδα, λειτουργώντας ανεξάρτητα από την κυβέρνηση και τον Μαυροκορδάτο¹². Κατ' ουσίαν, το έγγραφο αυτό ήταν μια έκκληση της Ελλάδος να γίνει Βρετανικό προτεκτοράτο. Στάλθηκε σε πολλά μέρη της χώρας για να το υπογράψουν οι πολιτικοί, στρατιωτικοί και ναυτικοί αρχηγοί, αφού η έγκρισή τους ήταν απαραίτητη προκειμένου να γίνει η επίσημη κύρωση από την κυβέρνηση¹³. Το έγγραφο αυτό, γραμμένο σε ξένη γλώσσα, είχε μεταφραστεί σε άσκημα ελληνικά¹⁴.

Με αφορμή αυτό το έγγραφο, ο Μαυροκορδάτος συγκάλεσε έκτακτη συνεδρίαση της κυβέρνησης στο Ναύπλιο, όπου και περιέγραψε την απελπιστική κατάσταση της Ελλάδος. Ζήτησε δε τη συγκατάθεση όλων για να θέσει την πολιτική προστασία της Ελλάδος υπό τη Μεγάλη Βρετανία¹⁵. Την άποψη αυτή του Μαυροκορδάτου αποδέχθηκαν όλοι¹⁶. Την αρ-

---

⁸ Βλ. αυτόθι.

⁹ Βλ. Γ. Φιλάρετου, *ό.π.*

¹⁰ Βλ. Νίκου Γ. Σβορώνου, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, εκδόσεις «Θεμέλιο», ΣΤ' έκδοση, Αθήνα 1981, σελ. 70.

¹¹ Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, *Η Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, εκδόσεις «Νέα Σύνορα», Αθήνα 1993, τόμος τρίτος, σελ. 289.

¹² Βλ. αυτόθι.

¹³ Βλ. Νικολάου Πετσάλη, *ό.π.*, σελ. 407.

¹⁴ Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, *ό.π.*

¹⁵ Βλ. Γ. Ασπρέα, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*, εκδόσεις «Χρήσιμα βιβλία», Αθήνα, χ.χ., τόμος Α', σελ. 48-49.

¹⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 48.

χική επίκληση προστασίας των Ζακυνθίων πατριωτών υπέγραψαν 2.000 άτομα, εκτός των Κουντουριώτη, Τομπάζη, Κωλέττη, Γκούρα και Δημ. Υψηλάντη¹⁷.

Το έγγραφο αυτό, που έμεινε στην Ιστορία ως «Πράξη Υποταγής» (Act of Submission)¹⁸, εγκρίθηκε από το Βουλευτικό και το Νομοτελεστικό την 1 Αυγούστου 1825¹⁹ και είναι το ακόλουθο:

«Ο κλήρος, οι παραστάται, οι αρχηγοί πολιτικοί και στρατιωτικοί ξηράς και θαλάσσης του ελληνικού έθνους, παρατηρούντες ότι οι Έλληνες ενωπίστησαν με τα όπλα της δικαιοσύνης και εις διάστημα πλέον τεσσάρων ετών υπέστησαν αποφασιστικώς και σταθερώς κατά των δυνάμεων της Ασίας, της Αφρικής και της Αιγύπτου πεζών τε και ναυτικών, και καθιέρωσαν ούτοι δια του αίματός των τα πολύτιμα αυτών δικαιώματα και έδωκαν εις τον εκπεπληγμένον κόσμον, όχι τόσον καινάς αποδείξεις δι' όσον είναι ικανός ένας λαός εκ φύσεως γεννημένος δια να ζη ελεύθερος και όστις ήδη ηδυνήθη να διασπάση τους βρόχους μιας ικανώς πολυχρονίου καταθλιπτικής δουλείας... Εάν παρατηρούντες ότι όχι ολίγους κατατρεγμούς και παραβιάσεις υποφέρει η νόμιμος και τακτική κίνησης του ελληνικού ναυτικού από τους αρχηγούς των θαλασσιών δυνάμεων τινών βασιλειών, οίτινες κατά πάντα τρόπον πειράζουν τα καθήκοντα της διακηρυχθείσης ουδετερότητος από τας Αυλάς των εις τας συνελεύσεις του Λαϊβάν και της Βερώνης... παρατηρούντες τέλος πάντων ότι, αν από υπερτάτην χάριν της Προνοίας ευρίσκονται στερωμένοι πλησίον μας αι Βρεττανικαί Δυνάμεις χρεωστεί η Ελλάς εις την παρούσαν αυτής κατάστασιν να ωφεληθή από τούτο εγκαίρως ως και να ελπίση από την ευθύτητα και φιλανθρωπίαν της ισχυράς αυτής διοικήσεως· όθεν προς ασφάλειαν των ιερών της του κράτους ελευθερίας και ικανώς στερεάς πολιτικής υπάρξεως η Ελλάς διά της παρούσης δημοσίας πράξεως προσδιορίζει, αποφασίζει, θεσπίζει και βούλεται του επομένου Νόμου:

Αον Το Ελληνικόν έθνος δυνάμει της παρούσης πράξεως θέτει εκουσίως την ιεράν παρακαταθήκην της αυτού ελευθερίας και εθνικής ανεξαρτησίας και της πολιτικής αυτού υπάρξεως υπό την μοναδικήν υπεράσπισιν της Μεγάλης Βρεττανίας.

Βον Η παρούσα αυτή οργανική πράξις του ελληνικού έθνους συνοδεύεται με επί τούτου διπλούν υπόμνημα προς την σεβασμίαν

---

¹⁷ Βλ. Γουσταύου-Φρειδερίκου Χέρτσβεργτ, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, εκδόσεις «Κύπριος», Αθήνα, χ.χ., τόμος Γ', σελ. 74. Φωτοαντιγραφική έκδοση του πρωτοτύπου του 1916. Μετάφραση Παύλου Καρολίδη.

¹⁸ Βλ. Θεοδ. Χριστοδουλίδη, *Διπλωματική Ιστορία τριών αιώνων*, Αθήνα 1974, τόμος Β', τχ. Α', σελ. 60.

¹⁹ Βλ. πιο πάνω, σημ. 12.

διοίκησιν της Αυτού Βρεττανικής Μεγαλειότητος, κατ' ευθείαν εις Λονδίνον, και συγχρόνως αποστέλλεται εμμέσως διά της αυτού εξουχότητος του Λόρδου Μεγάλου Αρμοστή της Α.Μ. εις τας Ηνωμένας Επαρχείας των Ιονίων Νήσων.

Γον Οι Πρόεδροι των εκτάκτων βουλευτηρίων του κράτους ξηράς και θαλάσσης θέλουν ετοιμώς εκπληρώσει τον παρόντα νόμον.»²⁰

Περί τα μέσα Αυγούστου απέπλευσε από το Ναύπλιο ο γιος του ναυάρχου Ανδρέα Μιαούλη Δημήτριος για να παραδώσει την πράξη υποταγής στον Άγγλο υπουργό των εξωτερικών Γεώργιο Κάννινγκ και ο Σπυρίδων Τρικούπης για την Κέρκυρα προκειμένου να την δώσει στον εκεί ύπατο αρμοστή της Μεγάλης Βρετανίας²¹. Και τούτο γιατί όταν ο Σπ. Τρικούπης, ο Κωλέττης και ο Μαυροκορδάτος επισκέφθηκαν τον ναύαρχο Κάμπριαν Χάμιλτον στη φρεγάτα «Κάμπριαν» για να του επιδώσουν την πράξη υποταγής, εκείνος δήλωσε αναρμόδιος και τους ζήτησε να αποταθούν στο Λονδίνο αλλά και να δυναμώσουν τον αγώνα τους²².

Η τύχη της Πράξεως Υποταγής

Παρ' όλο το φιλοαγγλικό και εθελόδουλο αυτό κείμενο, ο Γεώργιος Κάννινγκ απάντησε αρνητικά για να μην περιπλακεί η Αγγλία σε πόλεμο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πρόσθεσε, όμως, ότι οι Έλληνες δεν έπρεπε να προστρέξουν σε άλλη Δύναμη και ότι η Αγγλία θα έκανε οτιδήποτε μπορούσε για τους αγωνιζόμενους²³. Ωστόσο, το Βρετανικό Ανακτοβούλιο μπορούσε με το έγγραφο αυτό εφεξής, να διαπραγματευθεί για την ειρήνη της Ελλάδος²⁴.

Οι αντιδράσεις των άλλων πολιτικών μερίδων

Είναι εύλογο ότι η «Πράξη Υποταγής» στη Μεγάλη Βρετανία δυσαρέστησε τον Θ. Κολοκοτρώνη και το φιλορωσικό κόμμα αλλά και τους Γάλλους φιλέλληνες και τους γαλλόφιλους γενικότερα²⁵. Στις 8/20 Νοεμβρίου 1825, οι οπαδοί του Ρως υπέγραψαν στην Αθήνα ένα «Ψήφισμα» που όριζε μονάρχη της Ελλάδος τον Nemours και το έστειλαν στον Villèle. Αν και η προσπάθεια αυτή των Γαλλόφιλων Ορλεανιστών απέτυχε, αυτοί δεν απογοητεύτησαν. Παράλληλα, οι Κολοκοτρώνης, Δ. Υψηλάντης, Νικηταράς κ.ά. υπέγραψαν τον ίδιο μήνα μια «Πράξη Υποταγής» στη Ρωσία. Το

---

²⁰ Βλ. αυτόθι.

²¹ Βλ. Douglas Dakin, *Ο αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία 1821-1833*, εκδόσεις «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης», Αθήνα 2010, σελ. 207.

²² Βλ. Γ. Ασπρέα, *ό.π.*

²³ Βλ. Γ. Φιλάρετου, *ό.π.*, σελ. 31.

²⁴ Βλ. Γεωργίου Φίνλεϋ, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, εκδόσεις «Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων», Αθήνα 2008, τόμος δεύτερος, σελ. 18.

²⁵ Βλ. Γ. Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 49.

έγγραφο αυτό πήγε κάποιος ονόματι Λούντζης στον Καποδίστρια στη Γενεύη. Παρά τη διαφωνία του τελευταίου, η πράξη έφτασε στην Πετρούπολη τον Δεκέμβριο του 1825, όπου έγινε ευμενώς δεκτή²⁶.

Τα γεγονότα του 1826

Η Γ' Εθνική Συνέλευση

Οι συνεχείς αποτυχίες δημιούργησαν έντονη δυσφορία κατά της κυβέρνησης, που δεν είχε ούτε χρήματα, ούτε επιβολή, ούτε σύμπνοια μεταξύ των μελών της²⁷. Ήδη από τις 25 Σεπτεμβρίου 1825, η κυβέρνηση είχε εκδώσει προκήρυξη εκλογών στις επαρχίες προκειμένου να εκλεγούν αντιπρόσωποι, που θα ήταν διπλάσιοι του αριθμού των βουλευτών, και όρισε σαν τόπο σύγκλησης το Άργος²⁸. Επειδή, όμως, δεν έγινε δυνατή η σύγκλησή της εκεί, οι πληρεξούσιοι κλήθηκαν και πάλι στις αρχές Ιανουαρίου του 1826 στα Μέγαρα²⁹. Αυτοί, όμως, αφού επηρεάστηκαν από τους Πελοποννησίους, αγνόησαν την κυβέρνηση και πήγαν στην Επίδαυρο³⁰.

Κύριο μέλημα της Γ' αυτής Εθνοσυνέλευσης ήταν η μεταβολή του πολιτεύματος, λόγω της κρισιμότητας της κατάστασης των πραγμάτων. Έτσι, αντικατέστησε το Εκτελεστικό με ενδεκαμελή κυβερνητική επιτροπή υπό την προεδρία του Ζαΐμη και συγκρότησε σε μυστική συνεδρία άλλη επιτροπή από δεκατρία μέλη για να προβεί σε διαπραγματεύσεις με τον Άγγλο πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη για συμβιβασμό με την Υψηλή Πύλη³¹.

Πράγματι, η επιτροπή της Εθνικής Συνέλευσης στις 29 Απριλίου 1826 έστειλε έγγραφο από το Ναύπλιο στον πρέσβη της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη Στράτφορντ Κάννινγκ, με την οποία εξέφραζε την ανάγκη ανακωχής και ζητούσε την εγγύηση της Αγγλίας για συνδιαλλαγή με την Τουρκία με τους ακόλουθους όρους: 1) Την απομάκρυνση των Τούρκων από τη χώρα, οι οποίοι δεν θα μπορούσαν να κατέχουν εφεξής ακίνητα, κτήματα, κατοικίες και φρούρια· 2) την πλήρη ανεξαρτησία της εσωτερικής διοίκησης· 3) την επέκταση των πιο πάνω παραχωρήσεων σε όλα τα μέρη της Ελλάδος που είχαν πάρει τα όπλα, ανεξαρτήτως του αποτελέσματος του αγώνα και 4) την εγγυημένη ανακωχή³².

²⁶ Βλ. Douglas Dakin, *ό.π.*, σελ. 210.

²⁷ Βλ. Αθηνάς Κακούρη, *1821, η αρχή που δεν ολοκληρώθηκε*, εκδόσεις «Πατάκη», Ε' έκδοση, Αθήνα 2013, σελ. 229.

²⁸ Βλ. Απόστολου Βακαλόπουλου σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», Αθήνα 1975, τόμος ΙΒ', σελ. 494.

²⁹ Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, *ό.π.*, σελ. 24.

³⁰ Βλ. αυτόθι.

³¹ Βλ. Γουσταύου-Φρειδερίκου Χέρτσβεργτ, *ό.π.*, σελ. 66.

³² Βλ. Γ. Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 57.

Ωστόσο, το έργο της Γ' Εθνικής Συνέλευσης σ' αυτή τη φάση διήρκεσε μόνο δέκα ημέρες (6-16 Απριλίου 1826), αφού διαλύθηκε όταν έγινε γνωστή η πτώση του Μεσολογγίου³³. Η πτώση του Μεσολογγίου κατασίγησε τα πολιτικά πάθη των διαφόρων πολιτικών μερίδων³⁴. Απεφασίσθη δε να επανασυγκληθεί τον Σεπτέμβριο³⁵.

Η αναταραχή στην Ελλάδα

Το καλοκαίρι του 1826, η κυβέρνηση Ζαΐμη βρισκόταν σε δεινή θέση. Η οικονομική ένδεια ήταν πρωτοφανής, αφού στα κρατικά ταμεία υπήρχαν 16 μόνο γρόσια³⁶, ενώ παράλληλα η άφιξη των πολεμιστών του Μεσολογγίου στο Ναύπλιο, όπου ενώθηκαν με τους εκεί Ρουμελιώτες, δημιούργησε στάση, λόγω της ελλείψεως χρημάτων, η οποία δύσκολα κατεστάλη τον Ιούνιο³⁷. Στο Ναύπλιο, οι εχθρικά διακείμενοι μεταξύ τους Σουλιώτες και Ρουμελιώτες δημιούργησαν εμφυλιοπολεμική κατάσταση: οι πρώτοι, υπό τον Φωτομάρα, κατείχαν το Ίτζκαλε και οι δεύτεροι, υπό τον Θεόδωρο Γρίβα, το Παλαμήδι³⁸. Οι άγριες συγκρούσεις των³⁹ υποχρέωσε την κυβέρνηση να καταφύγει στο Μπούρτζι⁴⁰.

Η κυβέρνηση στην Αίγινα

Η κυβέρνηση Ζαΐμη, μην μπορώντας να υπερισχύσει των τριών κομματικών φατριών, αναγκάστηκε να συνταχθεί με την αγγλική μερίδα. Κατέφυγε, μάλιστα, τον Νοέμβριο του 1826 στην Αίγινα, την οποία, υπό τις δεδομένες συνθήκες, θεωρούσε περισσότερο κατάλληλη, διατηρώντας παράλληλα την ελπίδα να απομακρυνθεί από τον Κωλέττη και τον Κολοκοτρώνη⁴¹.

Πράγματι, ο Κωλέττης, έχοντας πάντα τη στήριξη των Ρουμελιωτών, μηχανορραφούσε εναντίον των παλαιών του εχθρών, που τώρα ήταν μέλη της κυβέρνησης. Κι εκείνοι, με την ελπίδα να τον εμποδίσουν να συμμαχήσει με τον Κουντουριώτη ή τον Κολοκοτρώνη, τον παρακινούσαν να αναλάβει προσωπικά τη διοίκηση της εκστρατείας στην Αταλάντη. Μετά την αποτυχία της εκστρατείας αυτής, ο Κωλέττης επέστρεψε και συνέχιζε να μηχανορραφεί. Άλλωστε, η δυνατότητα να συμμαχήσει με

---

³³ Βλ. Κων. Παπαρρηγοπούλου, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Συμπλήρωμα Παύλου Καρολίδη, εκδόσεις «Ν. Α. Νίκας Α.Ε.», έκδοση 8η, Αθήνα, χ.χ., τόμος 7, σελ. 189.

³⁴ Βλ. Γουσταύου-Φρειδερίκου Χέρτσβεργτ, *ό.π.*, σελ. 80.

³⁵ Βλ. Douglas Dakin, *ό.π.*, σελ. 246.

³⁶ Βλ. Γουσταύου-Φρειδερίκου Χέρτσβεργτ, *ό.π.*, σελ. 81.

³⁷ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 83.

³⁸ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 111.

³⁹ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 112.

⁴⁰ Βλ. Douglas Dakin, *ό.π.*, σελ. 247.

⁴¹ Βλ. Γ. Φιλάρετου, *ό.π.*, σελ. 35.

τον Κουντουριώτη ή με τον Κολοκοτρώνη δεν είχε εκλείψει, γιατί και οι δύο ήταν εχθρικά διακείμενοι προς την κυβέρνηση. Ο Κολοκοτρώνης, μάλιστα, εγκατέλειψε τους παλαιούς του συμμάχους Ζαΐμη και Λόντο⁴² και, όντας εχθρός του Μαυροκορδάτου και των Υδραίων, με φίλο και σύμβουλο τον Μεταξά, αντιμαχόταν τους Άγγλους και έγινε αρχηγός του ρωσικού κόμματος, προωθώντας τον Ιωάννη Καποδίστρια στο αξίωμα του Κυβερνήτη της Ελλάδος και δημιουργώντας μεγάλη σύγχυση στα εσωτερικά πράγματα της χώρας⁴³.

Ενδεικτικά είναι τα γεγονότα που δημιούργησαν ο Κολοκοτρώνης και οι οπαδοί του στις επαρχίες Κορίνθου και Βοστίτσας, που είχαν πλούσια εισοδήματα. Της πρώτης αρχηγός ήταν ο στρατηγός Ιωάννης Νοταράς και υπαρχηγός ο ξάδελφός του αντιστράτηγος Παναγιώτης Νοταράς. Στη δεύτερη αρχηγός ήταν ο στρατηγός Λόντος και υπαρχηγός ο αντιστράτηγος Μελετόπουλος. Οι οπαδοί του Κολοκοτρώνη ξεσήκωσαν τους δύο αυτούς αντιστρατήγους εναντίον των στρατηγών, με δέλεαρ την αρχηγία των επαρχιών τους. Η διαίρεση αυτή πέτυχε, και ιδιαίτερα στην Κόρινθο, όπου την έκανε ακόμη μεγαλύτερη η αντιζηλία στρατηγού και αντιστρατήγου, που και οι δύο ήθελαν να παντρευτούν μια ωραία κοπέλλα της περιοχής. Τον Αύγουστο η διαίρεση έφτασε τα όρια της σύγκρουσης, όταν οι δύο αντίζηλοι με τους συμμάχους τους έδωσαν μάχη στο χωριό Σοφικό. Εκεί νίκησαν οι άνθρωποι του Ιωάννη Νοταρά, που έσφαξαν αθώους, λεηλάτησαν και κατέστρεψαν το χωριό, έκαψαν το μεγαλύτερο μέρος του πευκοδάσους, ενώ ακόμη κατέστρεψαν κι άλλα χωριά απογυμνώνοντας τους κατοίκους τους. Η Διοικητική Επιτροπή έσπευσε να σβήσει τη φωτιά. Γι' αυτόν τον λόγο πήγαν εκεί ο Πρόεδρος της, τα μέλη Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και Δεληγιάννης, ο Αντιπρόεδρος της Επιτροπής της Συνέλευσης Πορφύριος και ο μετανιωμένος Κολοκοτρώνης⁴⁴.

Η συνέχεια της Γ' Εθνικής Συνέλευσης

Η κρισιμότητα της εσωτερικής και εξωτερικής καταστάσεως επέβαλε τη συνέχεια της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως. Έτσι, η κυβέρνηση συγκάλεσε εκ νέου τη διαλυμένη Εθνοσυνέλευση την 1/13 Σεπτεμβρίου 1826 στον Πόρο. Όμως, τα πολεμικά γεγονότα της Αθήνας ανέβαλαν για άλλη μια φορά τη σύγκλησή της. Όταν συγκλήθηκε ξανά, ορίστηκε ως τόπος της η Αίγινα. Και, πράγματι, έφθασαν εκεί ο Ζαΐμης και η κεντρική διοίκηση στις 11/23 Νοεμβρίου. Ωστόσο, ο Κολοκοτρώνης ήλθε σε τέλεια ρήξη με την κυβέρνηση και με τους περί αυτών πήγε στο Καστρί (Ερμιόνη) και συγκάλεσε εκεί άλλη Εθνική Συνέλευση, αφήνοντας στην κρίση των επαρχιών είτε να στείλουν τους παλαιούς αντιπροσώπους, είτε να εκλέξουν άλλους.

---

⁴² Βλ. Douglas Dakin, ό.π., σελ. 248.

⁴³ Βλ. Γουσταύου-Φρειδερίκου Χέρτσβεργτ, ό.π., σελ. 111.

⁴⁴ Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, ό.π., σελ. 63-64.

Υπήρχαν, λοιπόν, ταυτόχρονα δύο Συνελεύσεις εχθρικά διακείμενες μεταξύ τους: η μία στην Ερμιόνη και η άλλη στην Αίγινα⁴⁵. Τελικά, ύστερα από σκληρές διαπραγματεύσεις, όλοι συγκεντρώθηκαν στην Τροιζήνα⁴⁶. Ενδεικτικό της πολιτικής ρευστότητας της εποχής είναι το γεγονός ότι ο Κολοκοτρώνης, που είχε πάθει πολλά και είχε φυλακιστεί από τον Κουντουριώτη κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, όταν είχε συμμαχήσει με τον Ζαΐμη εναντίον του, τώρα συμμαχούσε με τον Κουντουριώτη εναντίον του Ζαΐμη⁴⁷. Όπως αξιοσημείωτη, βέβαια, υπήρξε και η απόσπαση του Κωλέττη από την κυβερνητική ομάδα, με την υπόσχεση της υποστήριξης της γαλλικής υποψηφιότητας⁴⁸.

Τα γεγονότα της Ύδρας

Διαρκούσης της αναζήτησης της περιοχής σύγκλησης της Γ' Εθνικής Συνέλευσης, δημιουργήθηκαν σοβαρά επεισόδια στην Ύδρα. Ο πληθυσμός του νησιού, μετά την πτώση του Μεσολογγίου, είχε μείνει άνεργος και πεινούσε, αφού η κυβέρνηση δεν είχε χρήματα να κινήσει τον στόλο. Έτσι, ορισμένοι άρπαξαν πλοία, παρά τη θέληση των ιδιοκτητών τους, και επιδίδονταν στην πειρατεία. Όμως, αυτό είχε κινδύνους, αφού πολλά πλοία των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων περιέρχονταν τις ελληνικές θάλασσες για την καταστολή της και την τιμωρία των ενόχων.

Σε κείνες τις δύσκολες περιστάσεις, ο λαός της Ύδρας στράφηκε, όπως και άλλοτε, στους πλούσιους προκρίτους του νησιού, που ήταν χωρισμένοι σε φίλους και αντιπάλους των Κουντουριωτών. Οι δεύτεροι ήταν λιγότεροι και διαμαρτύρονταν ότι τους φορολογούσαν περισσότερο από τους άλλους. Για τον λόγο αυτόν, ορισμένοι εγκατέλειψαν το νησί, αν και οι δύσκολες περιστάσεις απαιτούσαν την παρουσία όλων στην Ύδρα. Δύο απ' αυτούς, ο Βασίλης και ο Σταμάτης Μπουντούρης, που ήταν μέλη της επιτροπής της κυβέρνησης και ζούσαν στην Αίγινα, λόγω της θέσης τους, αρνήθηκαν να επιστρέψουν στην Ύδρα όταν ειδοποιήθηκαν, επειδή φοβήθηκαν μήπως αναγκαστούν να πληρώσουν ποσά που δεν μπορούσαν να καταβάλουν ή μήπως κακοποιηθούν. Τόσο οι ίδιοι όσο και ορισμένοι άλλοι είχαν μεταφέρει τα πλοία τους στον Πόρο από τον φόβο μήπως τ' αρπάξει ο λαός και τα χρησιμοποιήσει ως πειρατικά. Αυτή η απομάκρυνση των πλοίων εξόργισε τους κατοίκους του νησιού εναντίον τους, αλλά η άρνησή τους να επιστρέψουν τους εξαγρίωσε. Τότε οι Τομπάζηδες, ο Μιαούλης και ο Δημήτριος Βούλγαρης, επειδή φοβήθηκαν μήπως υποστούν εκείνοι τις συνέπειες της λαϊκής οργής εξ αιτίας των απόντων, έφυγαν νύχτα, άλλοι για Αίγινα κι άλλοι για Πόρο. Οι οπαδοί του Κουντουριώτη,

---

⁴⁵ Βλ. Γουσταύου-Φρειδερίκου Χέρτσμπεργτ, *ό.π.*, σελ. 112.

⁴⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 66.

⁴⁷ Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, *ό.π.*, σελ. 118.

⁴⁸ Βλ. Απόστολου Βακαλόπουλου, *ό.π.*, σελ. 435.

βλέποντας ότι αγωνίστηκαν άδικα για να τους ξαναφέρουν στην Ύδρα, αποφάσισαν να φύγουν και αυτοί νύχτα για να μην υποστούν όλα τα βάρη. Ο τοπικός πληθυσμός, όμως, είχε υποπτευθεί τις προθέσεις τους και για τούτο επαγρυπνούσε.

Εκείνες τις ημέρες φάνηκε έξω από την Ύδρα μία αγγλική φρεγάτα, που άραξε στο λιμάνι των Σπετσών λόγω του σφοδρού ανέμου. Οι Κουντουριώτηδες, υποθέτοντας ότι ήταν το πλοίο του Χάμιλτον, του έγγραφαν με τη θερμή παράκληση είτε να ξαναμεταφέρει στην Ύδρα τους υπόλοιπους προκρίτους, τους οποίους προστάτευε ιδιαίτερα επειδή ήταν αγγλόφιλοι, για να βοηθήσουν τον τόπο που κινδύνευε, ή να τους πάρει μαζί του. Ο πλοίαρχος της φρεγάτας διαβίβασε την επιστολή στον Χάμιλτον και έπλευσε στην Ύδρα να τους παραλάβει. Ενώ, όμως, κατευθύνονταν προς το λιμάνι, συνελήφθησαν από τον κόσμο και μεταφέρθηκαν στα σπίτια τους χωρίς να θιγούν.

Ο Κάμπριαν Χάμιλτον, μόλις έλαβε το γράμμα των Κουντουριωτών, πήγε στον Πόρο, πήρε στη φρεγάτα του τους προκρίτους παρά τη θέλησή τους, αλλά με τον λόγο της τιμής του ότι θα ξαναεπιστρέψουν στον Πόρο αν δεν τα ξαναβρούν με τους συμπατριώτες τους. Πήρε μαζί του και τον Αλ. Μαυροκορδάτο, που τότε ιδιώτευε εκεί, και στις 9 Δεκεμβρίου κατέπλευσε στην Ύδρα. Όταν έφτασε στο νησί, διεπίστωσε τη μεγάλη δυσαρέσκεια των κατοίκων εναντίον των προκρίτων του κόμματός του και, υποπτευόμενος ότι τους παρακινούσαν οι οπαδοί του Κουντουριώτη, σκέφτηκε να περιορίσει την ορμή του λαού αλλά και να φοβίσει τους υποκινητές του. Μετά την τιμωρία μιας πειρατικής επιδρομής, ο Χάμιλτον κάλεσε στη φρεγάτα του τους οπαδούς του Κουντουριώτη και συζήτησαν με τους προκρίτους. Ωστόσο, δεν κατάφεραν να συμβιβαστούν. Οι Κουντουριώτες, μετά ταύτα, δεν επιδίωξαν να φύγουν από την Ύδρα, λόγω της φιλικής στάσης του λαού κατά τη σύλληψή τους. Οι υπόλοιποι, όμως, πρόκριτοι δεν θέλησαν να βγουν από το πλοίο, επειδή φοβόντουσαν τώρα ακόμη περισσότερο την οργή των Ύδραίων. Έτσι, ξαναγύρισαν στον Πόρο. Εκεί, ο ναύαρχος Χάμιλτον τοποθέτησε μια φρεγάτα για να αποτρέψει την αρπαγή των πλοίων⁴⁹.

Η επαναστατική διπλωματία και οι διεθνείς συσχετισμοί

Η φιλελληνική εξωτερική πολιτική της Αγγλίας που εγκαινίασε ο νέος υπουργός των εξωτερικών Γεώργιος Κάννινγκ είχε σημαντικές επιπτώσεις στην πορεία της Ελληνικής Επανάστασης. Ο Άγγλος, λοιπόν, υπουργός των εξωτερικών διόρισε τον ανηψιό του Στράτφορντ Κάννινγκ πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη και ζήτησε απ' αυτόν να περάσει από

---

⁴⁹ Βλ. Σπυριδωνος Τρικούπη, ό.π., σελ. 110-113.

την Ελλάδα και να διαπραγματευθεί τα της προστασίας της ελευθερίας και ανεξαρτησίας της χώρας μας⁵⁰.

Πράγματι, ο Στράτφορντ Κάννινγκ στις 28 Δεκεμβρίου/9 Ιανουαρίου 1826, στα Περιβολάκια, μια περιοχή απέναντι στην Ύδρα, συζήτησε ιδιαίτερος με τους ναυάρχους Μιαούλη και Τομπάζη και επίσημα με τους απεσταλμένους της ελληνικής κυβερνήσεως Μαυροκορδάτο και Ζωγράφο, που λόγω της δεινής θέσης που ευρίσκετο η χώρα, όχι μόνο επικαλέστηκαν τη μεσολάβηση της Αγγλίας στην Πύλη αλλά και εγκατέλειψαν την αξίωση της πλήρους ανεξαρτησίας, συζητώντας το ενδεχόμενο της αναγνώρισεως της υπέρτατης κυριαρχίας της Πύλης και του να γίνει η Ελλάς φόρου υποτελής σ' αυτή⁵¹.

Η άνοδος στον θρόνο της Ρωσίας του νέου τσάρου Νικολάου στάθηκε αφορμή να σταλεί στις 27 Ιανουαρίου/8 Φεβρουαρίου 1826 ο δούκας Ουέλλινγκτον για να χαιρετήσει τον νέο αυτοκράτορα⁵² – κατ' ουσίαν, όμως, για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των δύο αυτών δυνάμεων επί του ελληνικού ζητήματος και γενικότερα επί του Ανατολικού. Ο νέος τσάρος ελάχιστα ήταν φιλειρηνικός για τα ζητήματα της Ευρώπης. Όμως για την Ελλάδα ήταν απειλητικός: «Δεν δύναμαι να επαναλάβω την οδόν των συνδιαλέξεων διότι τα πάντα ήδη ελέχθησαν αλλ' επιθυμώ να διεξαγάγω την υπόθεσιν ταύτην μεθ' όλων ομού των συμμάχων. Εάν δε ο εις ή ο άλλος με αφήσει θα αναγκασθώ να προχωρήσω μόνος διότι θέλω την ειρήνη της Ανατολής. Την απόφασιν ταύτην έλαβον προς το συμφέρον της Ευρώπης, διότι ολιγωτέρους κινδύνους διατρέχει αύτη εάν πράξω τούτο μόνος εγώ ή εάν προβώ μετά τινων μόνον εξ αυτών και ούτω χωρίσω αυτούς από των άλλων», δήλωσε⁵³.

Δύο εβδομάδες μετά την άφιξή του στην Κωνσταντινούπολη (27 Φεβρουαρίου 1826), ο Στράτφορντ Κάννινγκ έλαβε ακρόαση από τον Ρεΐς εφέντη, ο οποίος, ωστόσο, ήταν κατηγορηματικά αντίθετος σε κάθε συζήτηση συνδιαλλαγής⁵⁴.

Τον Μάρτιο του 1826, ο τσάρος έστειλε τελεσίγραφο στην Ύψηλή Πύλη ζητώντας: α') Την επάνοδο στο status quo ante bellum στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, β') την απελευθέρωση των Σέρβων ομήρων που κρατούσε η Τουρκία, γ') την αποστολή αντιπροσώπων στα ρωσοτουρκικά σύνορα για διαπραγματεύσεις, σχετικά με την εφαρμογή των όρων της συνθήκης του Βουκουρεστίου του 1812. Ο δε Ρώσος πρέσβης Μιτσιάσκι θα εγκατέλειπε την Κωνσταντινούπολη, εάν δεν λάμβανε ικανοποιητική

---

⁵⁰ Βλ. Κων. Παπαρρηγόπουλου, ό.π.

⁵¹ Βλ. Γουσταύου-Φρειδερίκου Χέρτσμπεργτ, ό.π., σελ. 75-76.

⁵² Βλ. αυτόθι, σελ. 77.

⁵³ Βλ. Γ. Ασπρέα, ό.π., σελ. 53-54.

⁵⁴ Βλ. Νικολάου Πετσάλη, ό.π., σελ. 436.

απάντηση σε έξι μέρες⁵⁵. Το τελεσίγραφο αυτό έγινε δεκτό από την Πύλη, ύστερα από προτροπή και συμβουλή του Κλέμενς φον Μέττερνιχ⁵⁶. Ο Σουλτάνος, μάλιστα, ευχαριστήθηκε για τη ρωσική σιωπή ως προς το ελληνικό ζήτημα, θεωρώντας ότι ο τσάρος είχε εγκαταλείψει την υποστήριξη των Ελλήνων⁵⁷.

Μπροστά στον κίνδυνο Ρωσοτουρκικού πολέμου, ο Ουέλλιγκτον ανακίνησε το ελληνικό ζήτημα. Στις συζητήσεις του με τον Ρώσο υπουργό εξωτερικών Νέσελροδ και τον Ρώσο πρέσβη στο Λονδίνο Λίβεν, που είχε έλθει ειδικά από εκεί στις 21 Μαρτίου, είχε κύρια εφόδια τις μετριοπαθείς δηλώσεις των Μαυροκορδάτου και Ζωγράφου στον Στράτφορντ Κάννινγκ. Στις 25 Μαρτίου διαμορφώθηκε σε γενικές γραμμές η συμφωνία, στις 31 Μαρτίου συζητήσαν ένα δεύτερο σχέδιο και στις 4 Απριλίου 1826 υπεγράφη με άκρα μυστικότητα το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης. Το Πρωτόκολλο αυτό ουσιαστικά διέλυσε την «Ιερά Συμμαχία»⁵⁸. Και είναι το πρώτο διπλωματικό έγγραφο που αναγνωρίζει την πολιτική υπόσταση της Ελλάδος⁵⁹.

Στο Πρωτόκολλο αυτό η Αγγλία και η Ρωσία συμφωνούσαν ότι: α') εάν η Τουρκία δεχόταν τη μεσολάβησή τους, θα επεδίωκαν η Ελλάς να παραμείνει ετήσιου φόρου υποτελής στον Σουλτάνο και να κυβερνάται από άρχοντες της επιλογής της (με κάποια «επίδραση» της Πύλης στην επιλογή αυτή), οι Έλληνες να απολαμβάνουν απόλυτη ελευθερία συνειδήσεως και εμπορίου και να ασκούν αποκλειστικά την εσωτερική τους διοίκηση· τέλος, προκειμένου να επέλθει «τέλειος χωρισμός» των υπηκόων των δύο χωρών, οι Έλληνες θα έπρεπε να εξαγοράσουν τις περιοσίες των Τούρκων της κυρίως Ελλάδος και των νησιών· β') εάν η αγγλορωσική μεσολάβηση δεν γινόταν αποδεκτή από την Τουρκία, ανεξάρτητα από τη φύση των σχέσεων Ρωσίας και Τουρκίας, η Αγγλία και η Ρωσία θα θεωρούσαν τις παρά πάνω αρχές σαν βάση κάθε διακανονισμού, που θα ήταν αποτέλεσμα επεμβάσεώς τους, είτε από κοινού είτε χωριστά. Η Αγγλία και η Ρωσία θα συμφωνούσαν στη λήψη των αναγκαίων μέτρων για τις λεπτομέρειες του διακανονισμού και για τα όρια του εδάφους και τα νησιά στα οποία θα εφαρμοζόταν. Τα εδάφη και τα νησιά αυτά θα έφεραν το όνομα Ελλάς. Το Πρωτόκολλο θα κοινοποιείτο εμπιστευτικά σε Βιέννη,

---

⁵⁵ Βλ. αυτόθι.

⁵⁶ Βλ. Γουσταύου-Φρειδερίκου Χέρτσβεργτ, *ό.π.*, σελ. 75-76.

⁵⁷ Βλ. Νικολάου Πετσάλη, *ό.π.*

⁵⁸ Όλα τα έγγραφα και η αλληλογραφία Ρωσίας και Αγγλίας με την Αυστρία που αντιδρούσε στο Πρωτόκολλο της Πετρούπολης, το κείμενο του Πρωτοκόλλου αυτού και τα άλλα προγενέστερα έγγραφα για την ειρήνευση της Ελλάδος στο βιβλίο του Απ. Β. Δασκαλάκη, *Κείμενα - Πηγαί της Ιστορίας της Ελληνικής Επαναστάσεως*, ιδιωτική έκδοση, Αθήναι 1967, τόμος δεύτερος, μέρος πρώτον (1821-1826), σελ. 537-616.

⁵⁹ Βλ. Νικολάου Πετσάλη, *ό.π.*, σελ. 436.

Παρίσι και Βερολίνο και αργότερα οι τρεις Αυλές θα καλούνταν να εγγυηθούν μαζί με τη Ρωσία την εκτέλεση της συνθήκης, που θα το υποκαταστούσε, για την ειρήνευση της Ελλάδος⁶⁰.

Όταν οι δύο σύμμαχοι κοινοποίησαν το Πρωτόκολλο της Πετροπόλεως στην Υψηλή Πύλη, αυτή αντέδρασε αμέσως αρνητικά και απάντησε ότι οι Τούρκοι προτιμούν να επιστρέψουν στην Ασία ή να πολεμήσουν, παρά να δεχθούν τις Αγγλορωσικές προτάσεις⁶¹. Κι όλα αυτά, ενώ ήδη είχε υπογράψει στις 7 Οκτωβρίου 1826 τη συνθήκη του Άκκερμαν, όπου έκανε δεκτές όλες τις ρωσικές αξιώσεις, μεταξύ των οποίων την επικύρωση των προνομίων της Βλαχίας και της Μολδαβίας, την περιορισμένη αυτονομία της Σερβίας και την προσάρτηση κάποιων τουρκικών εδαφών στη Ρωσία⁶².

Τα γεγονότα του 1827

Το τέλος της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως

Είδαμε πιο πάνω ότι οι δύο μερίδες των πληρεξουσίων τελικά συγκεντρώθηκαν στην Τροιζήνα για να συνεχίσουν τις εργασίες της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως. Αυτό, όμως, δεν ήταν εύκολο και επετεύχθη μόνο χάρις στις καλοκάγαθες παραινήσεις του Κόχραν και στην υπομονετική μεσολάβηση του Τσωρτς, προς τον οποίο οι περισσότεροι Έλληνες της εποχής έτρεφαν μεγάλη εκτίμηση. Μετά από πολλές συναντήσεις που είχε με εκπροσώπους και των δύο παρατάξεων, ο σερ Ρίτσαρντ Τσωρτς κατόρθωσε να κάνει δεκτή την πιο κάτω συμφωνία: α') να συγχωνευθούν οι δύο συνελεύσεις, β') να συναντηθούν σε ουδέτερο έδαφος, και γ') να εκλέξουν καινούργιο πρόεδρο. Τόπος συναντήσεως ορίστηκε ο Δαμαλάς (Τροιζήνα), που βρίσκεται περίπου στα μέσα της αποστάσεως Αίγινας και Ερμιονίδος. Κι ενώ δεν είχαν τελειώσει ακόμη οι συνεννοήσεις, ο Κολοκοτρώνης θέλησε να αποχωρήσει. Ο Τόμας Αλεξάντερ Κόχραν απείλησε να φύγει από την Ελλάδα, αλλά ο Τσωρτς τον έπεισε να μείνει με την υπόσχεση ότι θα συμφιλιώνε ο ίδιος, για άλλη μια φορά, τα πολιτικά κόμματα. Απέναντι στον Κολοκοτρώνη, ο Τσωρτς κράτησε στάση αυστηρή. Τον πίεσε να πάει να βρει τον Ζαΐμη, που ήταν στον Δαμαλά, και του είπε πως, αν δεν έδειχνε τον απαιτούμενο σεβασμό απέναντί του, αυτό θα έθετε τέρμα στη φιλία τους και θα ανάγκαζε τόσο τον ίδιο όσο και τον Κόχραν να εγκαταλείψουν αμέσως την Ελλάδα. Η νέα αυτή συμφιλίωση έγινε στις 24 Μαρτίου/5 Απριλίου και δύο ημέρες αργότερα η ενιαία πια Συνέλευση άρχισε τις εργασίες της μέσα σε ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα, καθώς οι οπαδοί του Κολοκοτρώνη, πιστεύοντας ότι έχουν την πλειοψηφία,

⁶⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 436-437.

⁶¹ Βλ. Γ. Φιλάρετου, ό.π., σελ. 33.

⁶² Βλ. Θ. Χριστοδουλίδη, ό.π., σελ. 64-65.

ζήτησαν να γίνει έλεγχος των εντολών των πληρεξουσίων, με την ελπίδα να αποκλείσουν έτσι τους αντιπάλους τους. Για άλλη μια φορά ο σερ Ρίτσαρντ Τσωρτς ανάγκασε τον Κολοκοτρώνη να συμμορφωθεί. Πολύ γρήγορα παρουσιάστηκε άλλη ένταση. Όταν έφτασε η στιγμή να εκλέξουν τον Ι. Καποδίστρια Κυβερνήτη της Ελλάδος, ο Κουντουριώτης και οι νησιώτες αποχώρησαν από τη Συνέλευση και εγκαταστάθηκαν σ' ένα κοντινό μοναστήρι. Υπήρχε, μάλιστα, ο κίνδυνος να παρασύρουν με το μέρος τους και αρκετούς αγγλόφιλος από την παράταξη της Αίγινας. Όταν, όμως, ζήτησαν την γνώμη του σερ Ρίτσαρντ Τσωρτς, του Τόμας Αλεξάντερ Κόχραν και του Βλακίιερε και οι τρεις εκφράστηκαν κατηγορηματικά υπέρ του Καποδίστρια. Η γνώμη του σερ Ρίτσαρντ Τσωρτς υπήρξε καθοριστικός παράγοντας γιατί όλοι, λίγο-πολύ, πίστευαν ότι ήταν άνθρωπος της Αγγλικής κυβερνήσεως. Ο Κάμπριαν Χάμιλτον, που τον συμβουλευτήκαν επίσης, απάντησε μάλλον ουδέτερα: «Πάρτε τον Καποδίστρια ή όποιον διάολο θέλετε, διότι εχαθήκατε». Συμβούλεψε, ωστόσο, τους νησιώτες να επιστρέψουν στην Τροιζήνα, προβάλλοντας το επιχείρημα πως, αν ενεργούσαν διαφορετικά, δεν θα υπήρχε Ελληνική κυβέρνηση να διαπραγματευθεί με τις Δυνάμεις. Έτσι, οι νησιώτες συμφώνησαν με μεγάλη δυσφορία.

Στις 30 Μαρτίου/11 Απριλίου, ο Καποδίστριας εξελέγη Κυβερνήτης της Ελλάδος για επτά χρόνια, και τρεις μέρες αργότερα συγκροτήθηκε μια προσωρινή τριμελής Αντικυβερνητική Επιτροπή για να αναπληρώσει τον Κυβερνήτη ώσπου να έλθει στην Ελλάδα. Μέλη της Επιτροπής ήταν, όπως έλεγαν εκείνη την εποχή, «ένα παιδί, ένας ναύτης και ένας κερατάς». Δηλαδή ο νεαρός Γεώργιος Μαυρομιχάλης, ο Ψαριανός Ιωάννης Μηλαϊτης που δεν είχε κανένα προσόν και ο Ιωαννούλης Νάκος, ο «εντελέστερος βλαξ» της Στερεάς Ελλάδος.

Δύο ημέρες νωρίτερα, στις 28 Μαρτίου/9 Απριλίου, η Συνέλευση είχε διορίσει τον Κόχραν αρχηγό των ναυτικών δυνάμεων της Ελλάδος και στις 31 Μαρτίου/12 Απριλίου, τον Τσωρτς αρχηγό των κατά ξηρά ελληνικών δυνάμεων.

Τέλος, η κυβέρνηση διόρισε και μια Επιτροπή για να ετοιμάσει το σχέδιο ενός νέου Συντάγματος. Το Σύνταγμα αυτό ήταν έργο κυρίως του Μαυροκορδάτου, ο οποίος, έχοντας αποδεχθεί με μεγάλη δυσφορία την εκλογή του Καποδίστρια, κατέβαλε ιδιαίτερη προσπάθεια να περιορίσει τις εξουσίες του Κυβερνήτη⁶³.

Το Σύνταγμα της Τροιζήνος

Με το Σύνταγμα της Τροιζήνος, η Εθνοσυνέλευση θέλησε να δώσει στη χώρα οριστικό πολίτευμα και μάλιστα εμπνευσμένο από τις δημοκρατικές και φιλελεύθερες ιδέες, ώστε δίκαια ελέχθη ότι υπερβαίνει τα ισχύοντα

---

⁶³ Βλ. Douglas Dakin, *ό.π.*, σελ. 256-258.

τότε στην Ευρώπη, ενώ σαν νομοτεχνικό έργο προξενεί εντύπωση και είναι από πολλές απόψεις αξιοσημείωτο⁶⁴. Επέδρασε, μάλιστα, στην κατάρτηση του Βελγικού Συντάγματος του 1830 αλλά και του Γαλλικού της ίδιας εποχής⁶⁵. Θεωρείται δε το τελειότερο ίσως νομοτεχνικά των ελληνικών Συνταγμάτων και το δημοκρατικότερο της εποχής του⁶⁶.

Το Σύνταγμα της Τροιζήνος αποτελείται από 150 άρθρα και διαιρείται στα κάτωθι κεφάλαια: Α' Περί Θρησκείας, Β' Περί της Ελληνικής Επικράτειας, Γ' Δημόσιον Δίκαιον των Ελλήνων, Δ' Περί Πολιτογραφήσεως, Ε' Περί της συντάξεως της Ελληνικής Πολιτείας, ΣΤ' Περί της Βουλής, Ζ' Περί του Κυβερνήτου, Η' Περί των Γραμματέων της Επικρατείας, Θ' Περί Δικαστηρίων και «Παράρτημα». Στο Σύνταγμα αυτό κατεγράφησαν ο «Όρκος Ελληνικός», ο «Όρκος Βουλευτικός» και ο «Όρκος του Κυβερνήτου»⁶⁷.

Χαρακτηριστικό του Συντάγματος της Τροιζήνος ήταν το γεγονός ότι εξασφάλιζε την κυριαρχία του λαού και τα δικαιώματα του πολίτη, πραγματοποιούσε πλήρως τις ιδέες της εποχής και προέβλεψε όλα τα ενδεχόμενα για τον σχηματισμό ισχυρής κυβερνήσεως. Η Ελλάς είναι κατά το Σύνταγμα αυτό δημοκρατία με έκδηλη την αναγνώριση της λαϊκής κυριαρχίας. Η κυριαρχία υπάρχει στο έθνος, κάθε εξουσία πηγάζει απ' αυτό και υπάρχει υπέρ αυτού (άρθρο 5). Το Σύνταγμα διακρίνει τις εξουσίες σε νομοθετική, νομοτελειακή και δικαστική (άρθρο 36). Στον Κυβερνήτη αναθέτει την νομοτελεστική/εκτελεστική (άρθρο 104). Αυτός εκλέγεται από τη Γερουσία για επτά χρόνια (άρθρο 122) και απολαμβάνει ασυδοσίας. Οι υπουργοί ήταν αντ' αυτού υπεύθυνοι έναντι της Γερουσίας (άρθρο 133). Η δε αρνησικυρία που του εδίδετο είχε ανασταλτικό και μόνο χαρακτήρα. Εστερείτο, επιπροσθέτως, του δικαιώματος να διαλύσει το νομοθετικό σώμα⁶⁸.

Τα γεγονότα του Ναυπλίου

Η αντικυβερνητική επιτροπή, αφού ορκίστηκε μπροστά στην Εθνική Συνέλευση, έμεινε μερικές ημέρες στην Τροιζήνα και στις 15 Απριλίου πήγε στον Πόρο, σύμφωνα με τη διαταγή της αρχής, που την είχε δημιουργήσει. Οι βουλευτές συσκέπτονταν προσωρινά στην Ερμιόνη υπό την προεδρία του Ρενιέρη, ώσπου να πάνε και οι ίδιοι στο Ναύπλιο για να αρχίσουν τις εργασίες τους. Η κατάσταση όμως αυτού του φρουρίου, όπως και των άλ-

⁶⁴ Βλ. Αλεξάνδρου Σβώλου, *Η Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδος*, εκδόσεις «Στοχαστής», Αθήνα 1972, σελ. 27.

⁶⁵ Βλ. Νικολάου Πετσάλη, *ό.π.*, σελ. 440.

⁶⁶ Βλ. Δ. Α. Κυριαζή-Γουβέλη, *Συνταγματικόν Δίκαιον*, τέταρτη έκδοση, Αθήνα 1978, σελ. 234.

⁶⁷ Βλ. Αλεξάνδρου Σβώλου, *ό.π.*, σελ. 93-109.

⁶⁸ Βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη, *Ελληνική Συνταγματική Ιστορία (1821-1935)*, ιδιωτική έκδ., Γ' έκδοσις, Αθήναι 1951, σελ. 35.

λων δύο που βρίσκονταν στα ελληνικά χέρια, ήταν κυριολεκτικά άθλια. Το καθένα βρισκόταν υπό αρχηγία ανεξάρτητη από την κυβέρνηση. Στη Μονεμβασιά αρχηγός ήταν ο Γιάννης Μαυρομιχάλης, στο φρούριο της Ακροκορίνθου οι Τζαβέλας, Χατζηπέτρος, Μηλιός και άλλοι Στερεοελλαδίτες που το εξαγόρασαν από τη φρουρά του όταν σκοτώθηκε ο Ιωάννης Νοταράς, και στο Ναύπλιο ο Θεοδωράκης Γρίβας που είχε αρπάξει το Παλαμήδι από τον Φωτομάρα και ο τελευταίος που κρατούσε την Ακροναυπλία.

Οι οπλαρχηγοί της Πελοποννήσου ήταν οργισμένοι βλέποντας τα φρούρια της πατρίδας τους, και ιδιαίτερα του Ναυπλίου, στα χέρια μη Πελοποννησίων και αγωνίζονταν να τα πάρουν στην κατοχή τους με οποιονδήποτε τρόπο. Γι' αυτόν τον λόγο γράφτηκε στην Τροιζήνα, μετά από πρότασή τους, το ΙΗ΄ ψήφισμα που όριζε το Ναύπλιο έδρα της κυβερνήσεως και διέτασσε τη μετάβασή της εκεί ανυπερθέτως.

Μετά τη λήξη της Συνελεύσεως, ενώ η Κυβέρνηση βρισκόταν ακόμη στον Πόρο, ο Κολοκοτρώνης και πολλοί άλλοι οπλαρχηγοί πήγαν στο Ναύπλιο με τη δικαιολογία ότι θα πάρουν πολεμοφόδια για την εκστρατεία εναντίον του Ιμπραήμ – στην πραγματικότητα όμως για να κυριέψουν την πόλη με δόλο. Εκμυστηρεύτηκαν τον σκοπό τους στον Γιαννάκη Λαμπρόπουλο, αξιωματικό της φρουράς του Παλαμηδίου, που ήταν παλαιός γνώριμος και συμπολεμιστής τους, και του ζήτησαν να τους ανοίξει με όποιο τρόπο μπορούσε τις πύλες του φρουρίου έναντι πλούσιας αμοιβής. Ο Λαμπρόπουλος υποσχέθηκε να τους βοηθήσει, αλλά αφού έλαβε 25.000 γρόσια, για να δωροδοκήσει δήθεν τους στρατιώτες, ανέβηκε στο Παλαμήδι, δήθεν ότι ήθελε να προδιαθέσει τα πνεύματα, και αποκάλυψε τα πάντα στον Γρίβα. Εκείνος, θέλοντας να συλλάβει επ' αυτοφώρω αυτούς που επιβουλεύονταν την αρχή του, έπεισε τον Λαμπρόπουλο να προσποιηθεί τον φίλο και συνεργάτη τους και να τους φέρει στο Παλαμήδι με κάποιο τέχνασμα, προκειμένου να συλληφθούν. Ο Λαμπρόπουλος εκτέλεσε την εντολή και οι άνθρωποι του Κολοκοτρώνη βγήκαν και στρατολόγησαν άνδρες για να καταλάβουν το φρούριο. Επειδή, μάλιστα, ήθελε να καταλάβουν και την πόλη, αποκάλυψαν τις προθέσεις τους και στον Χρήστο Φωτομάρα, γιο του φρουράρχου Ακροναυπλίας, εχθρό του Γρίβα και του γαμπρού του Πλαπούτα, ζητώντας του να τους βάλει στο Ναύπλιο από την πύλη των Πέντε Αδελφών, που κατείχε ο πατέρας του. Ο Χρήστος συμφώνησε και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης, αφού μάζεψε αρκετούς άνδρες, παραμόνευε στους Μύλους, απέναντι από το Ναύπλιο, για να μπει αιφνιδιαστικά στην πόλη μόλις έπαιρνε σήμα από το Παλαμήδι. Ο Λαμπρόπουλος, μετά από παραγγελία του Γρίβα, ειδοποίησε στις 27 Μαΐου τον Κολοκοτρώνη ότι τους περιμένει την επόμενη νύχτα για να καταλάβουν το φρούριο, αρκεί να του έδιναν 15.000 γρόσια για τη δωροδοκία της φρουράς. Ο Κολοκοτρώνης, μην έχοντας πρόχειρα χρήματα, έστειλε ως αντίτιμο δύο αδαμαντοκόλλητες πιστόλες, υποσχόμενος να τις εξαγο-

ράσει με το ποσόν που είχαν συμφωνήσει, όταν θα τελείωνε η υπόθεση. Ο Λαμπρόπουλος πήρε τις πιστόλες και τις χάρισε στον Γρίβα.

Όταν έφτασε η συγκεκριμένη ώρα, ο Κολοκοτρώνης, που βρισκόταν στο Άργος, έστειλε 2.000 Πελοποννησίους με τους Πλαπούτα, Τσώκη και Σταματελόπουλο με την εντολή, αφού κυριέψουν το Παλαμήδι, να ρίξουν τρεις κανονιές για να ειδοποιηθεί ο Γενναίος, ώστε να μπει κι ο ίδιος στην πόλη. Τόσο πολύ, μάλιστα, δεν υποπτευόταν κάποια προδοσία ή αποτυχία, ώστε την ίδια νύχτα εξέδωσε προκηρύξεις προς τους Πελοποννησίους, με τις οποίες τους ειδοποιούσε ότι κυριεύσε το φρούριο, τους έλεγε να ακούνε στο εξής μόνο τις δικές του διαταγές και τους ανακοίνωσε την επάνοδο της ησυχίας και της τάξεως σε όλη την Πελοπόννησο, χάρις στις δικές του ενέργειες.

Την έκτη ώρα της νύχτας οι άνθρωποι του Κολοκοτρώνη έφτασαν έξω από το Παλαμήδι και βρήκαν ανοιχτή την πρώτη πύλη. Ο Γρίβας σκόπευε να αφήσει τους προπορευόμενους οπλαρχηγούς να μπουκώσουν και μετά να κλείσει την πύλη και να τους συλλάβει. Πρώτος μπήκε ο Τσώκης με μερικούς άλλους. Πριν όμως προχωρήσει και κλείσει η πύλη, τους πυροβόλησαν ορισμένοι ανυπόμονοι φρουροί. Σκότωσαν δύο και πλήγωσαν τέσσερις (και μεταξύ αυτών τον Τσώκη στο χέρι), ενώ συνέλαβαν και τρεις αιχμαλώτους και καταδίωξαν τους υπολοίπους, πολλούς από τους οποίους γύμνωσαν και αφόπλισαν.

Ενώ συνέβαιναν όλα αυτά, έπεσαν μερικές κανονιές από το Παλαμήδι εναντίον των εισβολέων. Ο Γενναίος, ακούγοντας τον κρότο και πιστεύοντας ότι ήταν η αναγγελία της καταλήψεως του φρουρίου, όπως είχε συμφωνηθεί, έτρεξε αμέσως με τους στρατιώτες του στο κανιστάσιο των Πέντε Αδελφών, μπήκε στην πόλη από εκείνη την πύλη, που βρήκε ανοιχτή κατά διαταγή του Φωτομάρα, και περίμενε να ξημερώσει για να διώξει όλους τους Γριβικούς από την πόλη. Μαθαίνοντας όμως το πρωί όσα είχαν συμβεί τη νύχτα και βλέποντας ότι κινδύνευε να συλληφθεί, κλείστηκε και οχυρώθηκε με τους άντρες του σε μερικά σπίτια. Τη νύχτα έφτασε στο Ναύπλιο το Βουλευτικό από την Ερμιόνη και την επομένη μεσολάβησε για τη συμφιλίωση των αντιπάλων. Έτρεξε επίσης να τους συμβιβάσει και ο Δημ. Υψηλάντης, που ζούσε τότε στην πόλη, πράγμα που έγινε.

Η μεταφορά του Βουλευτικού στο Ναύπλιο δεν έλυσε τα προβλήματα ασφαλείας της πόλης. Τη νύχτα της 28ης Ιουνίου συνεπλάκησαν μερικοί στρατιώτες του Σταύρου Γρίβα και του Γιαννάκη Στράτου (υπαρχηγού του Φωτομάρα) όταν συναντήθηκαν μέσα στην πόλη, και η μικρή αυτή αψιμαχία προξένησε τόσα κακά, όσα δεν είχε πάθει ποτέ άλλοτε το ταλαιπωρημένο εκείνο μέρος. Νόμιζε κανείς ότι τα δύο φρούρια, του Παλαμηδίου και της Ακροναυπλίας, που κανονιοβολούνταν μεταξύ τους, ανήκαν σε εχθρικά στρατεύματα και ότι η πόλη, που δεχόταν τους κανονιοβολισμούς και από τα δύο φρούρια, βρισκόταν στην κατοχή εχθρών. Ο

κανονιοβολισμός και φονικός κρότος των κανονιών ακουγόταν ακατάπαυστα επί εννέα ημέρες. Την 1η Ιουλίου ρίχτηκαν 200 κανονιόσφαιρες και βόμβες με αποτέλεσμα να αναγκαστούν οι δυστυχημένες οικογένειες, που καταδιώκονταν από τους Τούρκους στο ύπαιθρο και είχαν καταφύγει στην πόλη για ασφάλεια, να εγκαταλείψουν το σπαρασσόμενο Ναύπλιο, άλλες κακοποιημένες και άλλες απογυμνωμένες. Πολλά σπίτια, μεταξύ αυτών και του Πανούτσου Νοταρά, κατελήφθησαν και λεηλατήθηκαν· διάφοροι πολίτες, όπως οι Αναγνώστης και Κανέλλος Δεληγιάννης, ο επίσκοπος Βρεσθένης και ο Γεώργιος Τσώκρης μεταφέρθηκαν άλλοι στο Παλαμήδι και άλλοι στην Ακροναυπλία, όπου ληστεύτηκαν και κακοποιήθηκαν. Ακόμη και το βουλευτήριο έπαθε καταστροφές όταν μια κανονιόμπαλα έπεσε από το Παλαμήδι τη στιγμή που συνεδρίαζαν οι βουλευτές, σκότωσε έναν από αυτούς, τον Χρήστο Γεροθανάση, και τραυμάτισε τον Γιαννάκη Χατζή-Πέτρο· η Βουλή και η αντικυβερνητική επιτροπή κατέφυγαν στον Θαλασσόπυργο. Σκοτώθηκαν ή πληγώθηκαν 100 άτομα· τέλος, στη διάρκεια αυτής της φρικτής αλληλομαχίας σκοτώθηκε και ο αυτοχειροτόνητος αντιπρόσωπος του φιλελληνικών εταιριών της Αμερικής Ουάσιγκτων, πολεμώντας υπέρ του Στράτου στην Ακροναυπλία, όταν κανονιοβολήθηκε από το Παλαμήδι.

Η κυβέρνηση, ανίκανη να επαναφέρει την τάξη στην έδρα της, κάλεσε τον τακτικό στρατό από τα Μέθυνα για να παραλάβει τα φρούρια, αλλά μετά από λίγο τον έδιωξε γιατί δεν συγκατατέθηκαν εκείνοι που τα κατείχαν. Ύστερα κάλεσε τον Τσωρτς, που βρισκόταν στον Ισθμό, μετά την παράδοση της Ακροπόλεως, για να προστατεύει την Πελοπόννησο από ενδεχόμενη εχθρική επίθεση, ο οποίος ήλθε και στρατοπέδευσε στις 15 Ιουλίου στην Αγία Μονή, μπροστά από τις πύλες του Ναυπλίου. Οι αντίπαλοι φρούραρχοι τον χαιρέτισαν με κανονιοβολισμούς, τον ειδοποίησαν ότι βρίσκονται υπό τις διαταγές του και πήγαν να τον επισκεφθούν. Πέρασαν όμως τρεις εβδομάδες με άκαρπες προτάσεις και αντιπροτάσεις. Τότε ο Τσωρτς ανέβηκε στο Παλαμήδι κι έμεινε δυο μέρες. Κάθε φρούραρχος υποσχόταν να υπακούσει εφ' όσον έκανε και ο αντίπαλός του το ίδιο. Ο Τσωρτς διέταξε να μείνουν στα φρούριά τους, να αποσύρουν τους στρατιώτες από την πόλη και να παραδώσουν τις πύλες και τα κανονιοστάσια στην κυβέρνηση – πράγμα που, τελικώς, έγινε⁶⁹.

Η συνθήκη του Λονδίνου του 1827

Η επίσημη κοινοποίηση του Πρωτοκόλλου της Πετροπόλεως στις τρεις άλλες Δυνάμεις, που προσκλήθηκαν να μετάσχουν στις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη μιας συνθήκης, η οποία θα αντικαθιστούσε τη ρωσοαγγλική συμφωνία, προκάλεσε διαφορετικές αντιδράσεις. Ο Μέττερνιχ θεώρησε το πρωτόκολλο ως προσωπική ήττα και αποδοκιμασία της αυστριακής πολιτι-

---

⁶⁹ Βλ. Σπυριδωνος Τρικούπη, *ό.π.*, σελ. 158-163.

κής. Η Αυστρία αρνήθηκε να συμπράξει με την Αγγλία και τη Ρωσία υπογραμμίζοντας την αντίθεσή της στην οποιαδήποτε βίαιη επέμβαση, σε οποιαδήποτε προσβολή των δικαιωμάτων της Τουρκίας, κι ακόμη στην όποια απειλή κατά της Δυνάμεως αυτής. Ωστόσο, ο αυστριακός καγκελάριος, μη θέλοντας να αποκόψει οριστικά τις γέφυρες συνεργασίας με τις άλλες Δυνάμεις, φάνηκε διατεθειμένος να προσφέρει τη συνδρομή του για την υιοθέτηση μιας λύσεως, η οποία θα περιοριζόταν στη σύναψη ανακωχής και στη χορήγηση γενικής αμνηστίας στους Έλληνες, χωρίς να θίγει την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Παρόμοια ήταν και η στάση της Πρωσίας, η οποία απέρριψε την αγγλορωσική πρόταση με τον ισχυρισμό ότι δεν είχε ιδιαίτερα συμφέροντα στην Τουρκία. Αντίθετα, η Γαλλία φάνηκε εξαρχής πρόθυμη να συνεργαστεί με την Αγγλία και τη Ρωσία για την επίλυση του ελληνικού ζητήματος, στο οποίο η μέχρι τότε πολιτική της ήταν περισσότερο ευνοϊκή για την Τουρκία. Η γαλλική κυβέρνηση αναζητούσε ερείσματα της Μεσογειακής της πολιτικής στην Αίγυπτο, της οποίας ο πασάς Μωχάμετ Άλη προέβaine στην αναδιοργάνωση του στρατού του με τη βοήθεια Γάλλων αξιωματικών και τεχνικών και τον θεωρούσαν διάδοχο του Σουλτάνου⁷⁰. Ωστόσο, η γαλλική πολιτική άρπαξε αυτήν την ευκαιρία και για να δείξει στο εσωτερικό, δηλαδή στον λαό, ότι πολιτεύεται φιλελεύθερα και στο εξωτερικό για να λάβει μέρος στο έργο με το οποίο επιτύγχανε επιρροή, που μειώνει εκείνη των άλλων δύο Δυνάμεων. Έτσι, δήλωσε ότι θα βοηθούσε κάθε πρόταση, που θα προερχόταν από τα ανακτοβούλια της Πετροπόλεως και του Λονδίνου⁷¹.

Αυτή η κοινοποίηση του Πρωτοκόλλου της Πετροπόλεως προς τις άλλες Δυνάμεις έγινε από τον Κάννινγκ, επειδή έβλεπε ασύμφορη για την αγγλική πολιτική τη μονομερή κάθοδο της Ρωσίας σε πόλεμο κατά της Τουρκίας, προς τον οποίον έτειναν και εργάζονταν να επιτύχουν, με μεγάλες ελπίδες τώρα, τα φιλοπόλεμα στοιχεία της Πετροπόλεως⁷².

Οι τρεις αυτές Δυνάμεις υπέγραψαν στις 6 Ιουλίου 1827 τη Συνθήκη του Λονδίνου. Στο προοίμιο δηλώνονται οι τρεις λόγοι που ώθησαν τις Δυνάμεις στην υπογραφή αυτής της Συνθήκης. Ο πρώτος ήταν η ελευθερία του εμπορίου, που ουσιαστικά είχε νεκρώσει σε όλη την έκταση της Ανατολής, λόγω της συνεχούς εξαπλώσεως της πειρατίας· ο δεύτερος ήταν η αίτηση προστασίας, την οποία είχαν υποβάλει οι Έλληνες το 1825 προς την Αγγλία· τέλος, ως τρίτος λόγος προβλήθηκε η ανθρωπιστική διάθεση να σωθεί ένας Χριστιανικός πληθυσμός, με τεράστια προσφορά στον πολιτισμό, από τον ολοσχερή αφανισμό.

Ως προς το περιεχόμενό της η Συνθήκη ήταν μια επανάληψη του Πρωτοκόλλου της Πετροπόλεως, με τη διαφορά ότι είχε προστεθεί κι ένα

---

⁷⁰ Βλ. Θεοδ. Χριστοδουλίδη, *ό.π.*, σελ. 65-66.

⁷¹ Βλ. Γ. Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 58.

⁷² Βλ. Γ. Ασπρέα, *αυτόθι*.

μυστικό άρθρο, που υπήρξε ο καταλύτης των εξελίξεων που ακολούθησαν. Συγκεκριμένα: α') Η Ελλάς αναγνωρίζεται αυτόνομο κράτος, υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου· β') τα όρια του νέου κράτους θα καθορίζονταν με απευθείας διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων στην Κωνσταντινούπολη και γ') βάσει του μυστικού άρθρου οι εμπόλεμοι υποχρεούνταν να σταματήσουν τις εχθροπραξίες μέσα σε έναν μήνα. Αν δεν αποδέχονταν την ανακωχή αυτή, θα την επέβαλλαν οι Δυνάμεις με την παρουσία του στόλου τους⁷³.

Οι Έλληνες υποδέχθηκαν με πανηγυρισμούς τη Συνθήκη του Λονδίνου. Αντίθετα, η Κωνσταντινούπολη, με ενισχυμένη την αδιαλλαξία της από την πτώση της Ακροπόλεως, μέσω του υπουργού των εξωτερικών Μεχμέτ Περγκέφ, απέρριψε κατηγορηματικά τις συμμαχικές διακοινώσεις. Έτσι άνοιξε ο δρόμος για τη ναυμαχία του Ναυαρίνου (20 Οκτωβρίου 1827)⁷⁴.

Η διπλωματία μετά το Ναυαρίνο

Η πανωλεθρία του Οθωμανικού στόλου στο Ναυαρίνο δεν επέφερε μεταβολή στην απόφαση του Σουλτάνου Μαχμούτ. Οι πρεσβευτές στην Κωνσταντινούπολη μάταια και πάλι προσέφεραν τη μεσολάβησή τους και μετά από πολλές συζητήσεις εγκατέλειψαν την τουρκική πρωτεύουσα τον Δεκέμβριο του 1827⁷⁵.

Η πολιτική ποίηση της περιόδου 1825-1827

Τώρα που έχουμε προ οφθαλμών τις πολιτικές και διπλωματικές διεργασίες της εποχής μπορούμε να προχωρήσουμε στην ποίησή της. Διαφορετικά, η πολιτική της διάσταση θα ήταν ακατανόητη.

Ο Αλέξανδρος Σούτσος (Κωνσταντινούπολη 1803 - Σμύρνη 1863) είναι ο μοναδικός πολιτικός ποιητής της περιόδου αυτής. Ο Αλέξανδρος έφθασε ένα πρωϊνό του 1825 από την Ιταλία στο απελευθερωμένο Ναύπλιο, με σκοπό να μπει στο πολιορκημένο Μεσολόγγι. Τον απέτρεψε όμως ο ναύαρχος Μιαούλης. Έτσι, μετά την περιπλάνησή του στην Ύδρα κατάληξε στο Ναύπλιο, όπου έβραζαν εκείνο το διάστημα τα πολιτικά πάθη⁷⁶.

Τότε έγραψε τις πρώτες του σάτιρες, αδιαφορώντας για τα πρόσωπα και τα πράγματα, απογοητευμένος και αποκαρδιωμένος, θέλοντας να στιγματίσει τα κακώς κείμενα. Τα ποιήματά του αυτά είναι γεμάτα υπαινιγμούς και απροκάλυπτες επιθέσεις, που δίνουν καθαρά την εικόνα της Ελλάδος της περιόδου. Έγραψε πέντε σάτιρες: την πρώτη τον Ιούλιο του

---

⁷³ Βλ. Σαράντου Ι. Καργάκου, *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821*, εκδόσεις «Realnews», Αθήνα 2014, Δ' μέρος, σελ. 341-343.

⁷⁴ Βλ. Θεόδ. Χριστοδουλίδη, *ό.π.*, σελ. 67-68.

⁷⁵ Βλ. Γεωργίου Φίνλεϋ, *ό.π.*, σελ. 30.

⁷⁶ Βλ. Χρ. Εμ. Αγγελομάτη, *Ελληνικά Ρομαντικά Χρόνια*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα, χ.χ., σελ. 19-20.

1826, τη δεύτερη τον Οκτώβριο του αυτού έτους, την τρίτη, που την έστειλε στον αδελφό του Παναγιώτη, τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς, ενώ η τέταρτη γράφτηκε τον Φεβρουάριο του 1827. Όλες μαζί εκδόθηκαν το 1827 στην Ύδρα. Η πέμπτη, που γράφτηκε κατά το διάστημα της εκδόσεως, δεν συμπεριελήφθη στο σπάνιο αυτό βιβλίο του Αλεξάνδρου Σούτσου⁷⁷.

Στην τέταρτη, μάλιστα, σάτιρα αναφέρεται στο γεγονός της ληστείας του από είκοσι οπλοφόρους κοντά στο Άργος, που είχαν σταλεί από κάποιον θιγόμενο από τη σάτιρά του, για να τον σκοτώσουν. Όμως, ο Αλέξανδρος Σούτσος άρχισε να αστειεύεται με αυτούς και να τους απαγγέλει στίχους. Οι υποψήφιοι δολοφόνοι του τον άφησαν ελεύθερο, αφού γέλασαν με τα λεγόμενά του, παίρνοντάς του μόνο κάποια ρούχα και τα χρήματά του⁷⁸.

Πρόκειται για τέσσερις ανισομεγέθεις σάτιρες, γραμμένες σε δεκαπεντασύλλαβο στίχο και ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία και διατυπωμένες κατά τρόπο καταγγελτικό και θαρραλέο. Είναι ευφυείς και ανταποκρίνονται απόλυτα στη συνολική πολιτική, κοινωνική και ηθική κατάσταση της εποχής. Ωστόσο, αν και οι σάτιρες είναι γραμμένες σε γλώσσα μεικτή, και παρά το ιδιαίτερο περιεχόμενό τους, δεν στερούνται αισθητικής αξίας, ενώ η διαχρονικότητά τους είναι εκπληκτική. Λες και αναφέρονται σε σημερινά γεγονότα.

«Αι πρώται σάτυραι»

Αναφερόμαστε κατωτέρω συνοπτικά στις τέσσερις αυτές πρώτες σάτιρες του Αλεξάνδρου Σούτσου, αφού ήδη διεξήλθαμε το πολιτικό και διπλωματικό τους κλίμα.

Στην πρώτη, καταδικάζει απερίφραστα τη φιλαυτία, τη φιλαρχία και τον εγωισμό των συμπατριωτών του, που τυφλώνονται από τα πάθη, φατριάζονται και αλλάζουν με ευκολία τις απόψεις τους, υπακούοντας συχνά στα κελεύσματα των κυρίαρχων Μεγάλων Δυνάμεων της περιόδου, ήτοι της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας. Η δε ένταξη σε φατρίες οδηγεί στην επιλογή ακατάλληλων προσώπων στις θέσεις ευθύνης, με αποτέλεσμα να ταλανίζεται η δύστυχη Πατρίδα. Φυσικά, τα πυρά του συγκεντρώνονται πρωτίστως στους πολιτικούς, οι οποίοι, με εξαίρεση δύο-τρία θετικά παραδείγματα, θέτουν υπέρ πάντων το ίδιον συμφέρον και όχι το κοινό καλό, ενώ της κριτικής του δεν ξεφεύγουν και πολλά μέλη του κλήρου, τα οποία σκανδαλίζουν με τον βίο που διάγουν και τη φιλοχρηματία τους. Το ρουσφέτι, η δημαγωγία, η κολακεία, η ματαιοδοξία, ο κομπασμός, η αμάθεια, η προσποίηση, η άνευ ουσίας φιλονικία είναι καθημερινά φαινόμενα στους δρόμους του Ναυπλίου και εξαργιώνουν τον ποιητή που διαμαρτύρεται σατιρίζοντας τα κακώς κείμενα.

---

⁷⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 24.

⁷⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 29.

Τα κακώς κείμενα καυτηριάζει και η δεύτερη από τις πρώτες σάτιρες του Αλεξάνδρου Σούτσο, με την οποία φιλοδοξεί να πει πικρές αλήθειες που δεν λένε τα δημοσιογραφικά φύλλα, όπως «η άνοστη *Εφημερίς του Ψύλλα*», τα οποία ο ίδιος θα χρησιμοποιούσε ως χαρτί περιτυλίγματος για... σαρδέλες. Και πάλι ψέγει την αγραμματοσύνη, την ανηθικότητα και την ανικανότητα της Κεντρικής Διοίκησης που, μετά από έξι ατελέσφορους μήνες διακυβέρνησης στο Ναύπλιο, κατέφευγε στην Αίγινα για να αλλάξει τις τύχες του τόπου, αφήνοντας ωστόσο στην πόλη της Αργολίδος πλήθος ανίκανων κρατικοδίαιτων κηφήνων. Κανείς δεν μπορεί, κατά τον Σούτσο, να εμπιστευτεί κανέναν, η ψευτιά και ο δόλος βασιλεύουν, ενώ οι πολιτικοί φροντίζουν μόνο για το συμφέρον των ίδιων και των οπαδών τους, με τρόπο πρόσκαιρο και κοντόφθαλμο. Γύρω από τους σημαντικότερους εξ αυτών (Υψηλάντη, Κουντουριώτη, Κωλέττη και Ζαΐμη) έχει δημιουργηθεί ένας εσμός κολάκων που εύκολα είναι έτοιμος να αλλάξει αρχηγό και παράταξη, σύμφωνα με το προσωπικό του όφελος. Έτσι, ο αγαθός λογίζεται για ανίκανος και ο φιλαλήθης μωρός, ενώ επαινείται ο απατεώνας και ο κόλακας. Εμπρός σε όλα αυτά, βέβαια, η καλύτερη τακτική για επιβίωση είναι η σιωπή και η αποδοχή της κρατούσας κατάστασης. Όμως, ο ποιητής εξανίσταται και, μολονότι δακρύζει από τη θλίψη του, τεντώνει τις χορδές του τόξου του για να διώξει και να πληγώσει τους δολοφόνους της μητέρας Ελλάδος.

Σε παρόμοια συμφραζόμενα κινείται και η τρίτη από τις σάτιρές του, η οποία απευθύνεται ως επιστολή προς τον αδελφό του, Παναγιώτη Σούτσο, τις απόψεις του οποίου είναι δύσκολο να δεχθούν οι συγκαιρινοί του Έλληνες, πολλοί εκ των οποίων διακατέχονται από ανηθικότητα, ψευτιά, δόλο, κακία και εγωισμό. Είναι προφανές ότι η διά του Τύπου καυστική κριτική που ασκούσε ο Π. Σούτσος στα κακώς κείμενα, ενοχλούσε πολλούς, των οποίων είχε ταράξει την ηρεμία και το βόλεμα – ιδίως δε αυτών που είχαν μάθει να χορταίνουν από τον κόπο των άλλων, να παραπλανούν με παχιά λόγια το αμόρφωτο, εν πολλοίς, πλήθος, το οποίο θα ήταν ευτυχείς αν παρέμενε στο σκότος της αμάθειας. Ο Αλέξανδρος Σούτσος αγανακτεί (σχεδόν επαναστατεί) με όσους εκμεταλλεύονται την αμορφωσιά των μαζών για ίδιον όφελος και ζητά αυτοί να γκρεμιστούν από τα βάθρα των εξουσιών που κατέχουν, υμνώντας παράλληλα την αρετή και την ανδρεία που πρέπει να χαρακτηρίζουν κάθε πράξη των ταγών του έθνους. Άλλως, όπως αναφωνεί, ο τόπος δεν τον χωρά αυτόν και τον αδελφό του και είναι έτοιμοι, παρότι κατέβηκαν στην αγωνιζόμενη Ελλάδα με δάκρυα χαράς και ευφροσύνης, να την εγκαταλείψουν με σπαραγμό και οδύνη, μιας και δυσκολεύονται να συχνωτιστούν με όσους επιτήδειους καταδυναστεύουν την πατρίδα τους.

Με αίσθημα απογοήτευσης από τη συγκεχυμένη καθημερινότητα ξεκινά και η τέταρτη από αυτές τις πρώτες σάτιρες του Αλεξάνδρου Σούτσο, αφού εξαρχής διαπιστώνει πως η έως τότε καυστική κριτική του δεν είχε πε-

τύχει τους στόχους που ο ίδιος επιθυμούσε. Οι αξιωματούχοι συνεχίζουν να απολαμβάνουν των παχυλών προνομίων τους, οι φατριασμοί βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη και ο κλήρος και οι πολιτικοί μένουν πρωτίστως στα λόγια, βυθισμένοι στην ιδιοτέλεια. Και πάλι καταγγέλλονται οι πολιτικές μετακινήσεις, οι αναιδείς κόλακες, οι κυνηγοί του χρήματος και των αξιωμάτων που ξεστομίζουν διαρκώς ψέμματα. Όλοι αυτοί επιδιώκουν να ποδηγήσουν τους Έλληνες και να πλουτίσουν εις βάρος τους, σε τέτοιον, μάλιστα, βαθμό που, για να το πετύχουν δεν θα δίσταζαν να τους ρίξουν σε περιπέτειες και σε βάσανα, αντίστοιχα με εκείνα που βίωναν από τους Οθωμανούς κατακτητές. Όλοι αυτοί, βέβαια, ενοχλούνται αφάνταστα από τη σάτιρα του Σούτσου και επιθυμούν τη εξόντωσή του. Και όμως: η επέλαση του Ιμπραήμ, η πτώση του Μεσολογγίου, οι ανώφελες διαμάχες και οι συνεχείς ανταρσίες μπορούσαν κάλλιστα να οδηγήσουν στην καταστροφή – κάτι στο οποίο ο ποιητής ανθίσταται και ξεστομίζει μύδρους εναντίον όσων την απεργάζονται. Μέχρι και τα είκοσι κακοποιά στοιχεία που επιχειρούν να τον ληστέψουν στο Άργος καταπέθει ότι κατά βάθος τους εκμεταλλεύονται οι επιτήδειοι πολιτικοί ηγέτες. Τέλος, αφού μνημονεύει θετικά μια σειρά από λογίους και συγγραφείς της περιόδου, κατακλείει τη σάτιρά του δηλώνοντας ότι απλώς εκφράζει απερίφραστα τη γνώμη του, μακριά από κολακείες και φοβικά σύνδρομα, αφού υπέρτατη μέριμνά του και αγωνία του είναι η τύχη των ομοεθνών του.⁷⁹

Όπως βλέπουμε, η ταραγμένη περίοδος της Επανάστασης και οι πολιτικές και κοινωνικές διαμάχες που την χαρακτήρισαν, πέρα, βέβαια, από την αυταπάρνηση και τον ηρωισμό κάποιων πρωταγωνιστών της, τροφοδοτούν τη σάτιρα του Αλεξάνδρου Σούτσου, που δεν χάνει την ευκαιρία να κατακεραυνώσει την ανηθικότητα και να προβάλλει το ενάρετο πρότυπο του καλού κ' αγαθού πολίτη.

---

⁷⁹ Πρβλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *Απαντα*, εκδόσεις «Μπούρα - Κοσμαδάκη», Αθήνα 1963, σελ. 18-36.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(1828-1832)

Ο Ιωάννης Καποδίστριας καθ' οδόν προς την Ελλάδα

Ο Ιωάννης Καποδίστριας δεν ε γνώριζε για την εκλογή του ούτε όταν ακόμη βρισκόταν στη Γενεύη, ούτε όταν έφτασε στο Παρίσι. Στο Βερολίνο έλαβε τις πρώτες ασαφείς ειδήσεις. Στην Πετρούπολη, όπου έφτασε στα μέσα Μαΐου του 1827, έλαβε επίσημα γνώση της εκλογής του. Τότε ζήτησε και την απομάκρυνσή του από το ρωσικό υπουργείο των εξωτερικών και την αποδοχή της από τον τσάρο⁸⁰. Ο νέος τσάρος Νικόλαος απουσίαζε τις ημέρες εκείνες από την πρωτεύουσα, αλλά ο Κερκυραίος πολιτικός έγινε δεκτός με ιδιαίτερη χαρά από τα υπόλοιπα μέλη της αυτοκρατορικής οικογενείας. Δύο ολόκληρους μήνες έμεινε ο Καποδίστριας στην Αγία Πετρούπολη και ο τσάρος, όταν επέστρεψε, τον δέχθηκε σε πέντε ιδιαίτερες και πολύωρες συναντήσεις⁸¹.

Από την Πετρούπολη μετέβη στο Βερολίνο, όπου δεν διεπίστωσε να υπάρχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Ελλάδα⁸². Η πρωσική κυβέρνηση, αν και από την αρχή δεν ήταν δυσμενώς διατεθειμένη προς τον ελληνικό αγώνα (μάλιστα η βασιλική οικογένεια μετείχε του φιλελληνικού ρεύματος), δεν είχε προσχωρήσει στη Συνθήκη του Λονδίνου του 1827 επειδή είχε παραπλανηθεί από τις δόλιες εισηγήσεις του Μέττερνιχ.

Στο Λονδίνο έφτασε ο Ι. Καποδίστριας σε μια τραγική και άτυχη στιγμή για τον ελληνισμό, δηλαδή την επομένη της ταφής του Γεωργίου Κάννινγκ, στις 27.07/08.08 του 1827, ο οποίος πέθανε πριν επικυρωθεί η Συνθήκη του Λονδίνου⁸³. Ο νέος πρωθυπουργός Γκόντεριχ, ο λόρδος Ντάντλεϊ, ο οποίος διηύθυνε το υπουργείο εξωτερικών, αλλά και ο ίδιος ο βασιλιάς Γεώργιος Δ' δεν διακρίνονταν για τον φιλελληνισμό τους⁸⁴. Ο Άγγλος, μάλιστα, βασιλέας του επιφύλαξε μίαν ψυχρότατη υποδοχή, όπως ο ίδιος ο Ιωάννης Καποδίστριας διηγήθηκε στον Σπ. Τρικούπη. Αφού επί πολύ ανέμενε να τύχει ακροάσεως, τον κάλεσαν τέλος στο ανάκτορο του Ουϊνδσορ και τον έβαλαν στην αίθουσα της Πινακοθήκης. Εκεί, αφού περιέμενε αρκετά, μπήκε από κάποια πόρτα ο Γεώργιος Δ', που παρατηρούσε δήθεν τους πίνακες. Όταν έφθασε στο σημείο που στεκόταν ο Καποδίστριας, σαν να τον είδε εξ απροόπτου, είπε στα γαλλικά: «Α! εδώ είσθε, κύριε κόμη! Είμαι πολύ ευτυχής που σας βλέπω» και συνέχισε την παρατήρηση των πινάκων⁸⁵.

⁸⁰ Βλ. Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσμπερτ, *ό.π.*, σελ. 14, 54.

⁸¹ Βλ. Γεωργίου Ρούσσου, *Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους 1826-1974*, Εκδόσεις «Ελληνική Μορφωτική Εστία», τόμος Α', Αθήνα 1975, σελ. 30.

⁸² Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1828-1964*, εκδόσεις «Πάπυρος», Α' τόμος, Αθήνα 1967, σελ. 41.

⁸³ Βλ. Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσμπερτ, *ό.π.*, σελ. 169.

⁸⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 170.

⁸⁵ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 41-42.

Αντιθέτως, έτυχε θερμότατης υποδοχής στη Γαλλία, που βασίλευε ο ειλικρινής φιλέλληνας Κάρολος Χ, χωρίς, όμως, και εκεί να επιτύχει αποτέλεσμα ως προς τη σύναψη δανείου⁸⁶.

Από το Παρίσι, ο Καποδίστριας πήγε στη Γενεύη, για να αποχαιρέτήσει τους εκεί πολυάριθμους φίλους του, που ήταν και φίλοι της Ελλάδος. Από την ελβετική πόλη έφυγε κατά τα τέλη Οκτωβρίου του 1827. Όταν έφτασε στο Τορίνο, έμαθε περί της ναυμαχίας του Ναυαρίνου και επέσπευσε την πορεία του προς την Αγκώνα, γιατί πληροφορήθηκε ότι στην πόλη αυτή ο Άγγλος πρόξενος είχε λάβει διαταγή από το αγγλικό υπουργείο ναυτικών να του πει τον χρόνο της αφίξεως του αγγλικού πολεμικού πλοίου, που θα τον μετέφερε στην Ελλάδα⁸⁷.

Στην Αγκώνα, παρά τις προσδοκίες του, αναγκάστηκε να μείνει πάνω από σαράντα ημέρες, γιατί η τρικυμία που μαινόταν επί πολλές ημέρες στην Αδριατική εμπόδιζε την άφιξη του αγγλικού πλοίου, που αναμενόταν να τον παραλάβει⁸⁸.

Η αδημονία του Καποδίστρια να έλθει γρήγορα στην Ελλάδα, φαίνεται από το γράμμα του προς τον πρέσβη της Ρωσίας στο Λονδίνο Λέιβεν:

«Αγκών, 20 Νοεμβρίου. Περιμένω από της 8ης του τρέχοντος, στήσας ενταύθα βάσιμον πόδα. Φαίνεται δε, ότι το χειμωνώδες των καιρών του χρόνου τούτου θέλει έτι παρατείνει την παραμονήν μου, επειδή ουδέ πλοίον μικρόν ή μέγα έφθασεν εις τον λιμένα, αφ' ότου είμαι καταδικασμένος να τον επισκέπτομαι καθ' ημέραν»⁸⁹.

Παράλληλα, την επομένη ακριβώς (21.11.1827) γράφει στον κόμη Βοροντσώφ στο Λονδίνο:

«Περιμένω παρά του ναυάρχου Κοδρικτώνος πλοίον του Αγγλικού στόλου, δια να μεταβώ εις Ελλάδα, και είμαι ανυπόμονος να φθάσω εκεί, διότι μετά την λαμπράν και κριτικήν νίκην του Νεοκάστρου (Ναυαρίνου), όλαι αι ευθύναι σωρεύονται επί της κεφαλής του Ελληνικού Έθνους, ακυβερνήτου και μηδέ δυναμένου να στήση κυβέρνησιν, χωρίς να έχη τα μέσα και τον καιρόν»⁹⁰.

Τέλος, στις 17/29 Δεκεμβρίου του 1827 έφτασε το αναμενόμενο αγγλικό πλοίο, που τον μετέφερε στη Μάλτα, όπου τον περίμενε ο Κόδρικτων, και ύστερα από μικρή διαμονή, στις 3/15 Ιανουαρίου 1828, απέπλευσε για την Ελλάδα⁹¹.

---

⁸⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 42.

⁸⁷ Βλ. Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσβεργτ, ό.π., σελ. 176-177.

⁸⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 77.

⁸⁹ Βλ. Γεωργίου Ρούσσου, ό.π., σελ. 48.

⁹⁰ Βλ. αυτόθι.

⁹¹ Βλ. Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσβεργτ, ό.π., σελ. 179.

Στη συνοδεία του Ιωάννη Καποδίστρια από την Αγκώνα στη Μάλτα και από εκεί στο Ναύπλιο ήταν και ο Κωνσταντινουπολίτης Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός⁹² (1778-1850), που τον γνώρισε στη Γενεύη, εξετίμησε τα προσόντα του και τον πήρε μαζί του στην Ελλάδα ως υπουργό εξωτερικών. Ο Νερουλός, εκτός των άλλων, ήταν ιστορικός, θεατρικός συγγραφέας και ποιητής⁹³. Μάλιστα, ο εν λόγω διανοούμενος και πολιτικός στο παρακάτω ποίημα περιγράφει την αδημονία του Κυβερνήτη για την αναγκαστική του παραμονή στην Αγκώνα⁹⁴:

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΕΝ ΑΓΚΩΝΙ

Τί τάχα, θα περάσωσιν ερημιτών χειμώνα,
εις όχθην Αδριατικήν, στον βροχερόν Αγκώνα;
Από τα ύψη των κρημνών και των χαρακωμάτων
θα βλέπωμεν στο πέλαγος τους λόφους των κυμάτων,
κί από την γην θ' ακούωμεν με βάσιν στηριγμένην
την θάλασσαν στα σύνεφα υπερτινασσομένην;
Δεν θέλομεν ασφάλειαν τοιαύτην ολεθρίαν·
αισχράν μισούμεν των δειλών φιλαύτων ησυχίαν!
Με ηδονήν του θεωρεί κινδύνους καταιγίδος
όστις ορμά στο πέλαγος δι' έρωτα Πατρίδος.
Τίς ήχος τόσον λιγυρός, μελών τίς αρμονία
σ' την ακοήν του φαίνεται τόσον βαθμόν γλυκεία,
ή όταν τ' άρμενα ηχούν και τα κατάρτια τρίζουν,
κ' εις τα σχοινιά οι άνεμοι οι πτερωτοί συρίζουν;

Πού είσαι και δεν φαίνεσαι, δελφινοδρόμον πλοίον;
Τάχα Κροάτης Αίολος και αν λυσσά κι' αφρίζη,
την τόλμην σου, την τέχνην σου ποτέ την εμποδίζει;
Οξύπτερον, ατρόμητον, θαλασσινόν ιεράκι,
ωκεανούς δεν τρώμαξες, θα φοβηθής αυλάκι;
Στον ναύτην τον αγέρωχον της κραταιάς Αγγλίας
ωσάν λεκάνη φαίνεται ο κομπαστής Αδρίας.
Ελθέ λοιπόν, ω Πάραλε στον Δωρικόν Αγκώνα,

⁹² Για τον Ιάκωβο Ρίζο Νερουλό βλ. Κ. Θ. Δημαρά, *αυτόθι*, σελ. 272-273. - Π. Δ. Μαστροδημήτρη, *αυτόθι*, σελ. 139-140. - Λίνου Πολίτη, *αυτόθι*, σελ. 97. - Mario Vitti, *αυτόθι*, σελ. 184. - Ηλία Βουτιερίδη *αυτόθι*, σελ. 259 και 363. - Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, *αυτόθι*, σελ. 95-99. - Μαρίας Δ. Μιράσγελη, *αυτόθι*, σελ. 22. - Αρίστου Καμπάνη, *αυτόθι*, σελ. 97-98, 130 και 183. - Γιάννη Κορδάτου, *αυτόθι*, σελ. 252-253. - Γ. Θ. Ζώρα, *αυτόθι*, σελ. 347.

⁹³ Πρβλ. Μιχαήλ Περάνθη, *Ανθολογία Νεοελληνικής ποιήσεως*, εκδόσεις «Ι. Χιωτέλλη», Αθήνα, χ.χ., τόμος Β', σελ. 251-252.

⁹⁴ *Αυτόθι*, σελ. 251.

στήσε και συ μιαν εποχήν στον τωρινόν αιώνα.
Ο ουρανός είν' ευμενής, ο Ποσειδών φιλέλλην,
κί' ο μέλλων επιβάτης σου πρώτος Ελλήνων Έλλην!⁹⁵

Η κατάσταση της Ελλάδος

Όταν ο Καποδίστριας έφτασε στο Ναύπλιο η Ελλάδα έμοιαζε με πλοίο που είχε εγκαταλειφθεί στη διάθεση των ανέμων⁹⁶. Ο τόπος από υλικής πλευράς ήταν τελείως κατεστραμένος⁹⁷. Όλα ήταν σωροί ερειπίων και οι κάτοικοι ζούσαν σε συνθήκες ερήμωσης της χώρας, καθώς και μέσα στο καθεστώς της έσχατης οικονομικής ανέχειας και ασιτίας και με την αγωνία του επικείμενου θανάτου να μεγαθύνεται⁹⁸. Και ενώ η Ελλάδα ψυχορραγούσε, αφού η Στερεά ήταν ήδη υποταγμένη (με λίγους μόλις στρατιώτες στην ανατολική και τη δυτική της πλευρά)⁹⁹ και μεγάλο μέρος της Πελοποννήσου είχε την ίδια τύχη, τα στρατιωτικά τμήματα ήταν εγκατεσπαρμένα σε διάφορα σημεία της χώρας σε πλήρη αταξία και αναρχία και ζούσαν εις βάρος του πληθυσμού, κατά τρόπο αρπακτικότερο και εκείνου των ορδών του Ιμπραήμ, καταλήστευαν τους αμάχους, κατασφάζονταν μεταξύ τους και απείχαν κάθε πολεμικής δράσεως¹⁰⁰.

Την εικόνα του εσωτερικού αυτού χάους δίνει η έκθεση που υπέβαλε στις 14/26 Ιανουαρίου 1828 ο Ανδρέας Λόντος, ως γραμματέας (υπουργός) επί των εσωτερικών και της αστυνομίας¹⁰¹:

«Θεωρώ καθήκον μου να προσθέσω κάθε τι που έχει σχέση με το εμπόριο, τις τέχνες, τη βιομηχανία και τη γεωργία. Λοιπόν δεν υπάρχει τίποτε απ' αυτά. Ούτε εμπόριο, ούτε τέχνες, ούτε βιομηχανία και μηδαμινή είναι και η γεωργία. Οι χωρικοί δεν σπέρνουν πια, γιατί δεν είναι βέβαιοι, αν θερίσουν, και αν θερίσουν, δεν είναι βέβαιοι, αν θα σώσουν την εσοδεία τους από την αρπακτικότητα των στρατιωτικών.

Αλλά ούτε και ο έμπορος είναι ασφαλής μέσα στις πόλεις. Ο φόβος των πειρατών τον κάνει να τρέμει. Ο πειρατής έχει το μάτι ολάνοιχτο, και παραφυλάγει το καράβι στο πέρασμά του και ο φόβος σκεπάζει το μυστικό της κλοπής. Ο δυστυχισμένος τεχνίτης δεν είναι βέβαιος επίσης αν η δουλειά του θα πληρωθεί. Το δίκαιο του

---

⁹⁵ Αυτόθι, σελ. 255.

⁹⁶ Βλ. Σπυριδώνος Τρικούπη, ό.π., σελ. 222.

⁹⁷ Βλ. Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσβεργτ, ό.π., σελ. 180.

⁹⁸ Βλ. αυτόθι.

⁹⁹ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ό.π., σελ. 45.

¹⁰⁰ Βλ. Γεωργίου Ρούσσου, ό.π., σελ. 249.

¹⁰¹ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, εκδοτικός οίκος «Αντ. Σταμούλη», τόμος Η', Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 11.

ισχυροτέρου είναι το μόνο αληθινό. Οι κοινωνικοί δεσμοί έχουν λυθεί. Ο πολίτης δεν έχει την προστασία του νόμου...»¹⁰².

Και ενώ η κυβέρνηση δεν υπήρχε παρά για τους τύπους και οι ξένοι την καταφρονούσαν και την έβριζαν¹⁰³, στα χωριά οι περισσότεροι πρόκριτοι εισέπρατταν και σφετερίζονταν τους φόρους. Στα περισσότερα νησιά, όπου δεν είχε φθάσει ο εχθρός, είχαν ξεσπάσει οξύτατες κοινωνικές συγκρούσεις και ολόκληρη η χώρα ήταν γεμάτη από χιλιάδες πρόσφυγες, χήρες και ορφανά, που κρύβονταν στα σπήλαια ή κατοικούσαν σε πανάθλιες λασποκαλύβες¹⁰⁴.

Τα πάθη ήταν και πάλι πολύ οξυμένα, τα μίσση άσπονδα και η ραδιουργία ελυμαίνετο τα πάντα, ενώ οι φατρίες καταπολεμούσαν με κάθε τρόπο και επιβουλεύονταν η μια την άλλη. Ο εμφύλιος δε πόλεμος ήταν επί θύραις, κατά τον Σπηλιάδη¹⁰⁵.

Η απολυταρχία του Καποδίστρια

Ο Καποδίστριας κλήθηκε να κυβερνήσει με βάση το Σύνταγμα της Τροιζήνος του 1827. Ωστόσο, λίγες μόνο ημέρες μετά την άφιξή του, έσπευσε να προκαλέσει το από 18/30 Ιανουαρίου 1828 ψήφισμα της Βουλής περί αναστολής της ισχύος του Συντάγματος¹⁰⁶. Πράγματι με την από 17 Ιανουαρίου του 1828 επιστολή του προς τη Βουλή αναφέρει:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Πρ ο ς τ η ν Β ο υ λ ή ν

Αι μεταξύ μας απόρρητοι μεν, αλλ' ελεύθεροι κ' έντιμοι εξηγήσεις, περί της παρούσης αξιοδακρύτου θέσεως της Ελλάδος, και η επίσημος διακοίνωσις των 17 του παρόντος, την οποίαν μ' έκαμεν η Βουλή, δεν με συγχωρούν πλέον ν' αμφιβάλλω περί της απαιρητικότητος ανάγκης να δεχθώ τα μέτρα τα γνωστοποιούμενα δια των εγκεκλεισμένων εγγράφων.

Γενόμενοι μέτοχοι, ως ελπίζω, της κατά τούτο πεποιθήσεώς μου, θέλετε συμμεθέξει και της θλίψεως, την οποίαν αισθάνομαι, διότι η εν Τροιζήνι συνέλευσις δεν σας εφωδίασε με τας αποχρώσας δυνάμεις, δια να έχετε την εξουσίαν να κυρώσετε την κατάστασιν της Προσωρινής Κυβερνήσεως, ήτις μόνη με φαίνεται, ότι δύναται

---

¹⁰² Αυτόθι, σελ. 13-14.

¹⁰³ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ό.π.

¹⁰⁴ Βλ. Γεωργίου Ρούσσου, ό.π., σελ. 249.

¹⁰⁵ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ό.π.

¹⁰⁶ Βλ. *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος*, εκ της Εθνικής Τυπογραφίας, του 1828 έτους, Αίγινα, έτος Γ', αριθ. 6, σελ. 22.

να προφυλάξει την Πατρίδα μας απ' τους επικειμένους κινδύνους, με τους οποίους η ενεστώτα κρίσις την επαπειλεί.

Η θλίψις μου εν τοσούτω θέλει μετριασθή, εάν υμείς ως πολίται τιμηθέντες με την εμπιστοσύνην των συμπολιτών σας κρίνετε, ως εγώ, ότι είν' αδύνατον ν' αποφασίσω αλλέως, χωρίς να λείψω απ' όλα μου τα χρέη, και συγχρόνως να καταστήσω εις κίνδυνον τα ουσιωδέστατα συμφέροντα της Ελλάδος.

Εάν έχετε τοιαύτην πεποίθησιν, δεν θέλετε αρνηθή την ψήφον σας εις την διακοίνωσιν, την οποίαν σας διευθύνω, και θέλετε με το αποδείξει, εάν δειχθήτε ευδιάθετοι να μεθέξετε των έργων και του υπευθύνου της νέας Προσωρινής Κυβερνήσεως.

Αι υποθέσεις επισωρεύονται· αι στιγμαί είναι πολύτιμοι· σας παρακαλώ διά τούτο να σκεφθήτε περί της παρούσης επιστολής χωρίς καμμίαν αναβολήν, και να με γνωστοποιήσετε την γνώμη σας όσον τάχος.

Παραλείπω να σας ενθυμίσω, ότι ήθελεν είσθαι αναρμοστότατον, να λάβη το κοινόν παραμικράν γνώσιν των μέτρων, τα οποία μετ' ολίγον θέλω λάβει, πριν φανούν εις τα όμματά του υπό την οποίαν σκοπώ να τα παρουσιάσω μορφήν.

Δεχθήτε την βεβαίωσιν της προς υμάς υπολήψεώς μου.

Εν Αιγίνη, τη 17 Ιανουαρίου 1828.

Ο Κυβερνήτης

Ι. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ¹⁰⁷

Την επομένη, η Βουλή με το υπ' αριθ. ΝΗ' του κώδικος των Νόμων, έκανε αποδεκτά όσα ο Καποδίστριας της πρότεινε με την ως άνω επιστολή:

Αριθ. ΝΗ' , του Κώδικος των Νόμων.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Η ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Επειδή ο παρά του Ελληνικού έθνους εμπειπιστευμένος τας ηνίας της Κυβερνήσεως Κύριος Ιωάννης Α. Καποδίστριας έφθασεν εις την Ελλάδα·

Επειδή αι δειναί της πατρίδος περιστάσεις, και η διάρκεια του πολέμου δεν εσυχώρησαν, ούτε συγχωρούσι την ενέργειαν του εν Τροιζήνι επικυρωθέντος, και εκδοθέντος Πολιτικού Συντάγματος καθ' όλην αυτού την έκτασιν·

Επειδή η σωτηρία του έθνους είναι ο υπέρτατος πάντων των νόμων, και επειδή η Βουλή ανεδέχθη παρά των λαών την πρόνοιαν της εαυτών σωτηρίας·

---

¹⁰⁷ Αυτόθι, σελ. 23.

Η Βουλή μόνον σκοπόν έχουσα το να σωθή η Ελλάς, και ως ιερώτερόν της χρέος θεωρούσα τούτο, και την ευδαιμονίαν του Ελληνικού έθνους, του οποίου ενεπιστεύθη την φροντίδα·

Και επειδή ο Κυβερνήτης επρόβαλε σχέδιον μεταβολής Διοικήσεως προσωρινώς·

Ψηφίζει

Α. Ο Κυβερνήτης μετά της Βουλής συγκαλούσι τον Ελληνικόν λαόν εις Εθνικήν Συνέλευσιν κατά τον § Δ της ΚΣΓ συνεδριάσεως της εν Τροιζήνι τρίτης Εθνικής Συνελεύσεως.

Β. Η Προσωρινή Διοίκησης της επικρατείας κανονίζεται κατά τα εφεξής άρθρα.

Ενταύθα ακολουθεί το ψήφισμα (υπ' αριθμ. 4 ολόκληρον).

Γ. Αποτίθεται η Βουλή το οποίον ανέλαβε χρέος της Νομοδοτικής εξουσίας.

Εν Αιγίνη, τη 18 Ιανουαρίου 1828.

Ο Πρόεδρος

Ν. Ρενιέρης.

[Έπονται υπογραφαί Βουλευτών τον αριθμόν 84.]

Ο Α' Γραμματεύς, Χ. Αινιάν.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ψηφίζει

Κατάστασις Του Πανελληνίου

Συμφώνως με την σημερινήν προκήρυξιν υπ' Αριθ. 3, και κατά το ψήφισμα της Βουλής Αριθ. ΝΗ η προσωρινή Διοίκησης της Επικρατείας κανονίζεται κατά τα εφεξής άρθρα.

Α

Έν συμβούλιον συγκείμενον από εικοσιεπτά μέλη και ονομαζόμενον Το Πανελλήνιον, μετέχει μετά του Κυβερνήτου της Ελλάδος των έργων και του υπευθύνου της Κυβερνήσεως, έως της συγκροτήσεως της Εθνικής Συνελεύσεως, ήτις θέλει συνέλθει εντός του Απριλίου μηνός 1828.

Β

Το Πανελλήνιον διαιρείται εις τρία τμήματα.

Το α' έχει αντικείμενον την Οικονομίαν.

Το β' την Διοίκησιν των Εσωτερικών καθ' όλους αυτών τους κλάδους.

Το γ' την ωπλισμένην δύναμιν ξηράς και θαλάσσης.

Γ

Έκαστον τμήμα προεδρεύεται παρ'ενός των μελών του ονομαζομένου Προβούλου. Δύο άλλα μέρη είναι επιφορτισμένα εις έκαστον τμήμα την σύνταξιν των πράξεών του, φέροντα τον τίτλον του α', και β' Γραμματέως.

Δ

Ο Πρόεδρος του τμήματος της Οικονομίας ομού με τους Προβούλους των δύο άλλων τμημάτων, προεδρεύει το Πανελλήνιον εις τας γενικάς του συνεδριάσεις.

Ο δε Γραμματεύς του τμήματος του κινούντος τας υποθέσεις, εις τας οποίας ενασχολείται το Πανελλήνιον, ενεργεί τα χρέη του Γραμματέως ταύτης της Συνελεύσεως.

Ε

Έν διάταγμα κανονίζει μερικώτερον τον οργανισμόν του Πανελληνίου, ως και των τμημάτων του, και ορίζει τα προσήκοντα καθήκοντα αυτών.

ΣΤ

Η Βουλή, και η Αντικυβερνητική Επιτροπή, ήτις απέθετο ήδη τα χρέη της, παραδίδουν εις τους τρεις Προβούλους και τους τρεις πρώτους Γραμματείς του Πανελληνίου τα αρχεία των και όλας τας γνωστοποιήσεις αποτεινομένας εις τα χρέη, τα οποία αι δύο αύται δυνάμεις ενήργησαν από τον Μάιον μήνα έως σήμερον.

Ζ

Τα ψηφίσματα του Κυβερνήτου της Ελλάδος θέλουν εισθαι θεμελιωμένα εις τας εγγράφους αναφοράς του Πανελληνίου, ή των τμημάτων αυτού, καθ' όσον το αντικείμενον του ψηφίσματος κινείται από την Διοίκησιν, ή και από την Νομοθεσίαν.

Η

Τα αντικείμενα είναι διοικητικά, εάν αι πράξεις της εν Τροιζήνι Συνελεύσεως επρονόησαν περί αυτών, ώστε δεν πρόκειται άλλο, ειμή να εκτελεσθή ο Νόμος.

Είναι δε νομοθετικά, όταν ο Νόμος δεν επρονόησε περί αυτών.

Τα ψηφίσματα ταύτα γίνονται επάνω εις τας αναφοράς του Πανελληνίου.

Τα δ' άλλα επάνω εις τας των τμημάτων.

Θ

Ο Κυβερνήτης της Ελλάδος έχει πλησίον του ένα Γενικόν Γραμματέα, φέροντα τίτλον του Γραμματέως της Επικρατείας, όστις προσυπογράφεται εις τα ψηφίσματα και εις την αλληλογραφίαν.

I

Θέλουν συσταθή Επιτροπαί Ειδικαί εκτός των κόλπων του Πανελληνίου, καθ' όσον απαιτούσι τούτο αι χρείαι της Διοικήσεως και αι εργασίαι, αίτινες είναι κατεπείγον να προετοιμασθούν δια την Εθνικήν Συνέλευσιν.

Εν Αιγίνη, τη 20 Ιαννουαρίου 1828.

Ο Κυβερνήτης

Ι. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ¹⁰⁸

Παράλληλα, ακολουθούσε η Διακήρυξη του Κυβερνήτη:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διακηρύττει

Προς τους Έλληνας

«Εάν ο Θεός μεθ' ημών, ουδείς καθ' ημών»

Τέλος πάντων είμαι εν μέσω υμών, και διά τούτο αποδίδω χάριτας προς τον Ύψιστον.

Η διάχυσι της ψυχής, με την οποίαν με υπεδέχθητε, και τα δείγματα της εμπιστοσύνης, με τα οποία ευαρεστείσθε να με περιστοιχήτε, νύττουν βαρέως την καρδίαν μου. Και δεν βλέπω την στιγμήν να Σας δώσω όλον ολόκληρον το μέτρον της αφοσιώσεως και της ευγνωμοσύνης μου.

Θέλετε το λάβει, ελπίζω, ευθύς, αφού οι Αντιπρόσωποί Σας, νομίμως κατασταθέντες εις Εθνικήν Συνέλευσιν, θέλουν γνωρίσει τας διακοινώσεις, τας οποίας οφείλω να κάμω προς αυτούς.

Τότε θέλετ' εμπορέσει να βεβαιωθήτε, ότι τα ταξειδιά μου, ως και αι προσπάθειάί μου, από τον Μάιον μήνα, είχαν μόνον και εξαίρετον σκοπόν, να εξάξουν την αγαπητήν μας Πατρίδα από την ολεθρίαν μονήρη θέσιν, εις την οποίαν εισέτι ευρίσκεται, να την καταστήσουν, ώστε ν' απολαύη χωρίς αργοπορίαν τ' αγαθά, όσα την υπόσχεται ο πρώτος παράγραφος του προσθέτου άρθρου της εν Λονδίνω συνθήκης των 6 Ιουλίου του παρελθόντος έτους, και να την προμηθεύσουν ακόμη χρηματικά τινά μέσα εκ μέρους όλων ανεξαιρέτως των Δυνάμεων, αίτινες υπέγραψαν την συνθήκην αυτήν.

Αι τιμαί της 12 (24) του παρόντος μηνός, έχοντας αντικείμενον την σημαίαν Σας, και την καθιέρωσιν της νέας Κυβερνήσεώς Σας, θέλουν Σας ενθαρρύνει να πιστεύσετε μετ' εμού, ότι, εάν ο ανωτέρω σκοπός δεν κατωρθώθη ακόμη, θέλει κατορθωθή την στιγμήν, καθ'

---

¹⁰⁸ Αυτόθι, σελ. 23-24.

ην εσωτερική Διοίκησης ισχύουσα μόνον διά των Νόμων, θέλει δυνηθή να Σας διασώση από την φρικτήν ανέχειαν, και ούτω βαθμηδόν να Σας οδηγήση εις την πρόοδον της εθνικής και πολιτικής αναγεννήσεώς Σας.

Τότε μόνον θέλετε δυνηθή να αποδώσετε εις τους συμμάχους Μονάρχας τα δι' αυτούς απαραίτητα ενέχυρα, ώστε να μην αμφιβάλλουν πλέον περί της οδοῦ, την οποίαν θέλετε γνωρίσει, και δυνηθή να οδεύσετε προς εκπλήρωσιν των σωτηρίων σκοπών, οίτινες εγέννησαν την πράξιν της 6 Ιουλίου και την εις αιώνα αξιοσημείωτον ημέραν της 8 (20) Οκτωβρίου.

Πριν τούτου δεν έχετε το δίκαιον να ελπίζετε τας οποίας υπέρ υμών επεκαλέσθη βοήθειαν, ούτε καμμίαν άλλην συνδρομήν, δια να δυνηθήτε να εύρετε τα μέσα να εισάξετε την εσωτερικήν ευταξίαν, και να φυλάξετε την υπόληψίν Σας εις τον έξω κόσμον.

Τοιαῦτα συλλογιζόμενος αισθάνομαι ζωηράν θλίψιν, ότι η εν Τροιζήνι Εθνική Συνέλευσις δεν εφωδίασε την Βουλήν με αποχρώσας δυνάμεις, δια να έχη την εξουσίαν να κυρώση τα μέτρα, άτινα η κοινή σωτηρία αποκαθιστά εις το εξής εξ ανάγκης κατεπειγούσης απαραίτητα.

Νέα Εθνική Συνέλευσις δεν εμπορεί να συνέλθῃ παντελώς προ του Απριλίου μηνός. Αλλ' εν τω μεταξύ τούτω εξακολουθούσα η ενεστῶσα κρίσις εμπορεί να μηδενώσῃ ὅλας τας ελπίδας Σας, και να αποστερήσῃ τους καρπούς των υπέρ του ιερού αγώνος απείρων θυσιών, αγώνος, τον οποίον με τοσαύτην ανδρίαν και καρτερίαν υπεστηρίξατε.

Πεπεισμένος, με πόσῃν ανυπομονησίαν επιθυμείτε να τρυγήσετε τους καρπούς των θυσιών τούτων, και να πιστώσετε την προσδοκίαν των συμμάχων Δυνάμεων, ως και την υπέρ υμών πρόνοιαν, με την οποίαν ο χριστιανικός και πολιτισμένος κόσμος Σας τιμά, αποφασίζω να Σας προμηθεύσω το κατ' εμέ μόνον μέσον προς τον σκοπόν, συγκαλών Εθνικήν Συνέλευσιν τον Απρίλιον μήνα, και έως της συγκροτήσεως αυτής δεχόμενος σύστημα προσωρινῆς Κυβερνήσεως, θεμελιωμένον εν τοσούτω επάνω εις τας βάσεις των πράξεων της Επιδάουρου, του Άστρους και της Τροιζήνος.

Δεν εδέχθη μολαταῦτα το σύστημα τούτο, εμῆ αφού έλαβα την γνώμην της Βουλῆς και των μεταξύ Σας πλέον φωτισμένων από τα φῶτα της πείρας. Ούτε βάλλω τούτο εις εκτέλεσιν χωρίς της συμπράξεως του ενός και του άλλου, και μάλιστα εκείνων, οίτινες δια των ψήφων των επαρχιών της Επικρατείας ανέβησαν ἤδη εις τον έντιμον βαθμόν της πρώτης Αρχῆς, ἢ της αντιπροσωπίας του έθνους.

Κοινωνούντες μετ' εμού θέλουν μεθέξει των αγώνων και του υπευθύνου μου. Περί τούτων δε θέλει κρίνει η Εθνική Συνέλευσις.

Όλη ολόκληρος η ζωή μου, το δημόσιον στάδιον, το οποίον διέτρεξα πλέον των τριάκοντα χρόνων, η εύνοια, την οποίαν εντεύθεν απήλαυσα εις πολλούς της Ευρώπης τόπους, Σας προμηνύουν, ότι ο μόνος σκοπός της αποφάσεώς μου ταύτης είναι, να καταταχθήτε τέλος υπό την αιγίδα των Νόμων, και να διαφυλαχθήτε από τας ολεθρίους συνεπείας Κυβερνήσεως αυθαιρέτου.

Εν Αιγίνη, τη 20 Ιανουαρίου 1828.

Ο Κυβερνήτης

Ι. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ¹⁰⁹

Αυτή η αναστολή του Συντάγματος της Τροιζήνος και η αποδοχή του νέου συστήματος προσωρινής διακυβερνήσεως θα ίσχυε μέχρις ότου νέα Εθνοσυνέλευση θα ψήφιζε το οριστικό πολίτευμα της Ελλάδος. Αρνήθηκε δε ο Κυβερνήτης να ορκιστεί τον προκαθορισμένο όρκο. Και μετά την διακήρυξη της Αντικυβερνητικής Επιτροπής προς το Πανελλήνιον της 12/14 Ιανουαρίου 1828, όπου ανήγγειλε τον τερματισμό του έργου της και δήλωνε στον Κυβερνήτη ότι θα συμμορφωνόταν στις αποφάσεις του, ο Καποδίστριας συγκέντρωσε ουσιαστικά όλες τις εξουσίες στα χέρια του. Τη διαλυθείσα Βουλή την αντικατέστησε, όπως είδαμε, με ένα εικοσιεπταμελές συμβουλευτικό σώμα, το «Πανελλήνιο»¹¹⁰.

Ο Καποδίστριας στηρίχτηκε στη συνταγματική ρήτρα «*Salus populi suprema lex esto*», γιατί χρειαζόταν νομιμότητα για τη μεταβολή του συνταγματικού συστήματος. Και νομιμότητα δεν υπήρχε. Μόνο μια νέα Εθνική Συνέλευση, την οποία έπρεπε να συγκαλέσει αμέσως ο Κυβερνήτης, θα νομιμοποιούσε την κυβέρνησή του. Όμως φαίνεται ότι φοβήθηκε τα αποτελέσματά της και, ενεργώντας διαφορετικά, ζήτησε και έλαβε την εξουσία για τη δημιουργία νέου κυβερνητικού οργανισμού από τα δύο υφιστάμενα σώματα, το βουλευτικό και το νομοτελεστικό, τα οποία δεν είχαν το δικαίωμα να του την παραχωρήσουν, δεδομένου ότι δεν είχαν λάβει καμμία εξουσιοδότηση από την Εθνοσυνέλευση¹¹¹.

Ζήτημα γεννάται γιατί, αν και φιλελεύθερος ο Καποδίστριας, δεν προέκρινε το φιλελεύθερο Σύνταγμα της Τροιζήνος ως κατάλληλο για την επίλυση των μεγάλων προβλημάτων της χώρας. Ο Καποδίστριας ήταν απογοητευμένος από τις συνεχείς αποθαρρυντικές πληροφορίες για την εσωτερική κατάσταση στην Ελλάδα, είχε σχηματίσει μικρή ιδέα για την πολιτική ωριμότητα του ελληνικού λαού, για το κοινωνικό και πνευματικό του επίπεδο και για τους στρατιωτικούς και πολιτικούς του ηγέτες. Για όλους αυτούς τους λόγους είχε πειστεί ότι ήταν ανάγκη να συγκε-

---

¹⁰⁹ Αυτόθι, σελ. 23-24.

¹¹⁰ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ό.π., σελ. 46.

¹¹¹ Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, ό.π., σελ. 224.

ντρώσει δικτατορική σχεδόν εξουσία στα χέρια του, για να μπορεί να παίρνει γρήγορες αποφάσεις και να τις εκτελεί αμέσως¹¹².

Στις ριζοσπαστικές αυτές μεταρρυθμίσεις, που πραγματικά ήταν πραξικόπημα, ο Καποδίστριας δεν συνάντησε αντίδραση. Και ήταν φυσικό για τις συνθήκες της εποχής. Ο λαός υπεδείχθη τον Καποδίστρια σαν αληθινό Μεσσία. Και ασκούσε η παρουσία του τέτοια επίδραση, που η μεταβολή που παρουσιάστηκε από την αναρχία στην τάξη και από την ασυνεννοησία στην πλήρη, έστω και προσωρινή, ενότητα υπήρξαν άμεσες και προκάλεσαν τον γενικό θαυμασμό. Αυτή η ανάμνηση του παρελθόντος, η σύγκριση της μεταβολής και η ελπίδα ακόμη για το μέλλον είχε δημιουργήσει κοινή πεποίθηση στον λαό υπέρ αυτού. Τούτο εξηγεί την ανοχή του λαού στις συνεχείς αναβολές της εκπληρώσεως της αρχικής του υποσχέσεως για τη σύγκληση Εθνοσυνελεύσεως εντός τετραμήνου.

Βέβαια, δεν έλειψε η αντιπολίτευση κατ' αυτής της απολυταρχικής ενέργειας του Καποδίστρια, ήδη από την πρώτη στιγμή, όμως ήταν πολύ περιορισμένη¹¹³.

Το ανορθωτικό έργο του Ιωάννη Καποδίστρια

Όπως είδαμε ανωτέρω, ο Ιωάννης Καποδίστριας ερχόμενος στην Ελλάδα είχε να αντιμετωπίσει πολλά και δύσκολα προβλήματα. Και προς τούτο είχε ανάγκη από χρήματα. Όταν έφθασε στην πατρίδα, έφερε μαζί του λίγα χρήματα από τις συνεισφορές των φιλελλήνων και των ομογενών της Ευρώπης και εκατό χιλιάδες τάλληρα, δάνειο του Άγγλου αρμοστή των Ιονίων Νήσων. Έσπευσε μάλιστα να συστήσει Εθνική Τράπεζα, στην οποία κατέβαλε εξ ιδίων είκοσι πέντε χιλιάδες τάλληρα, προσκαλώντας και όλους τους Έλληνες να καταβάλουν κεφάλαια, υποσχόμενος μέρισμα 8% και εξόφληση διά των εθνικών κτημάτων¹¹⁴. Κυκλοφόρησε δε το πρώτο εθνικό νόμισμα, αφού αγόρασε στη Μάλτα και μετέφερε στην Αίγινα μια νομισματοκοπική μηχανή, που βρισκόταν εκεί άχρηστη από τον καιρό των ιπποτών. Με αυτή έκοψε ασημένια και χάλκινα νομίσματα, που είχαν και τα δύο τον φοίνικα για σύμβολο. Δεν το έκανε αυτό σε ανάμνηση της Φιλικής Εταιρίας, αλλά επειδή ήθελε να δείξει ότι η Ελλάδα, που είχε καταστραφεί στην Επανάσταση, ανορθωνόταν πάλι στις ζωογόνες ημέρες του¹¹⁵. Ακόμη, έστρεψε την προσοχή του στα οικονομικά, και κυρίως στα έσοδα του κράτους ρυθμίζοντας, όπου ήταν δυνατόν, με ευταξία τα ζητήματα της εισπράξεως των φόρων¹¹⁶. Ίδρυσε, μάλιστα, στη Σύρο το «Ασφαλιστικό κατάστημα θαλασσιών κινδύνων», την ασφαλιστική εταιρία με-

---

¹¹² Βλ. αυτόθι.

¹¹³ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 46.

¹¹⁴ Βλ. Γεωργίου Β. Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 74.

¹¹⁵ Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, *ό.π.*, σελ. 261-262.

¹¹⁶ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 197.

ταφορών «Ελλάς» και τη «Φιλεμπορική Εταιρία», που δραστηριοποιείτο και αυτή στις ασφάλειες μεταφορών, και δημιούργησε το ταχυδρομείο¹¹⁷.

Παράλληλα, παρακίνησε τους στρατιωτικούς αρχηγούς, που εφάνησαν αληθινά φιλότιμοι στρατιώτες, να παραδώσουν τα φρούρια¹¹⁸, ενώ μια από τις πρώτες μέριμνες του ήταν η οργάνωση των ατάκτων στρατιωτική ομάδων σε τακτικό στρατό¹¹⁹. Ο στρατός διαιρέθηκε σε οκτώ χιλιαρχίες και κάθε μία σε δύο πεντακοσαρχίες, κι αυτές με τη σειρά τους σε εκατονταρχίες. Στρατάρχης ορίστηκε ο Δημήτριος Υψηλάντης¹²⁰. Τον δε Αύγουστο του 1828 συνεστήθη ο «Λόχος των Ευελπίδων» στην Αίγινα¹²¹.

Εναντίον της πειρατείας, η οποία ανθούσε στο νησί της Γραμβούσας στην Κρήτη, στις Βόρειες Σποράδες και στη Χαλκιδική, έστειλε τον Μιαούλη και αμέσως επέφερε την καταστροφή της, αφού χτυπήθηκε καιρῖα η Γραμβούσα, ενώ οι πειρατές των δύο άλλων περιοχών παρέδωσαν οικειοθελώς σ' αυτόν τον πειρατικό τους στόλο¹²². Ομοίως ήταν επιτυχημένη και η δίωξη της ληστείας, καθώς οι ισχυροί τοπάρχες πειθάρχησαν στον Καποδίστρια¹²³.

Ταυτόχρονα, συγκροτήθηκε επιτροπή για τη θέσπιση Ποινικού και Αστικού Κώδικα¹²⁴. Πράγματι, η επιτροπή, αποτελούμενη από τους Ιωάννη Γεννατά, Χριστόδουλο Κλωνάρη και Γρηγόριο Σούτσο, συνέταξε τον Αστικό και Ποινικό Κώδικα και τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, όχι επί τη βάση των ευρωπαϊκών προτύπων, αλλά με τον συγκεκριισμό του βυζαντινορωμαϊκού και του λαϊκού εθιμικού δικαίου¹²⁵. Εξ αυτών των κωδίκων, μόνον ο Εμπορικός Νόμος, λόγω των συνθηκών της εποχής, ήταν ανθρωπίνως αδύνατον να επιτύχει¹²⁶. Δημιούργησε δε ειρηνοδικεία, πρωτόκλητα δικαστήρια και ανέκλητα κριτήρια (εφετεία) και ένα εμποροδικείο στην Ύδρα¹²⁷.

Ακόμη, ίδρυσε μουσείο αρχαιοτήτων, τυπογραφείο ελληνικό και γαλλικό και λιθογραφείο για την εκτύπωση των κρατικών κειμένων, των σχολικών βιβλίων και των εφημερίδων, που εξεδίδοντο τότε στην Αίγινα¹²⁸. Οργάνωσε τη διοίκηση του κράτους, ίδρυσε στατιστική υπηρεσία και

¹¹⁷ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 48.

¹¹⁸ Βλ. Γεωργίου Β. Ασπρέα, *ό.π.*

¹¹⁹ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*

¹²⁰ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 49.

¹²¹ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 50.

¹²² Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 196.

¹²³ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 51.

¹²⁴ Βλ. Γεωργίου Β. Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 74.

¹²⁵ Πρβλ. όσα σημειώνει ο Νικόλαος Πανταζόπουλος στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδόσεις «Εκδοτική Αθηνών», τόμος ΙΒ', Αθήνα 1975, σελ. 599.

¹²⁶ Βλ. Γεωργίου Β. Ασπρέα, *ό.π.*

¹²⁷ Βλ. Νικόλαος Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σελ. 599.

¹²⁸ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 52.

διενέργησε απογραφή του πληθυσμού στην Πελοπόννησο και στα νησιά, αφού η Στερεά Ελλάδα βρισκόταν ακόμη υπό τουρκική κατοχή¹²⁹.

Κύριο, πάντως, μέλημά του ήταν η δημιουργία του Ορφανοτροφείου στην Αίγινα, που ιδρύθηκε για να περιθάλπονται σ' αυτό και να εκπαιδεύονται όχι μόνο τα ορφανά των πολεμιστών που θυσιάστηκαν στον αγώνα¹³⁰ και που περιφέρονταν εδώ κι εκεί άπορα και άστεγα και τα πιο πολλά ακολουθούσαν τους αρχηγούς ως ψυχογιόι¹³¹, αλλά και όσα παιδιά εξαγοράστηκαν στην Αλεξάνδρεια από τη σκληρή αιχμαλωσία των Τούρκων με τα χρήματα του φιλέλληνα βασιλιά της Γαλλίας Καρόλου Ι', ύστερα από προτροπή του Καποδίστρια¹³².

Για τη δημόσια εκπαίδευση ενδιαφέρθηκε πολύ και, παρ' όλο που δεν μπορούσε να ιδρύσει ευθύς εξ αρχής μεγάλα εκπαιδευτήρια, καλλιέργησε και προήγαγε σε μεγάλη έκταση τη δημοτική εκπαίδευση ενώ ίδρυσε στην Αίγινα και ανώτερο εκπαιδευτήριο ή γυμνάσιο¹³³. Την ίδια εποχή σύστησε στην Τίρυνθα αγροκήπιο και γεωργική σχολή¹³⁴. Ο Καποδίστριας δεν ήθελε να ιδρύσει Πανεπιστήμιο. Απέβλεπε στη δημιουργία θεολογικού σχολείου στον Πόρο, στρατιωτικού στο Ναύπλιο, νομικού στην Αθήνα και ναυτικού στην Ύδρα που θα διδάσκονταν όλα υπό την άμεση επίβλεψή του¹³⁵. Για την άρνησή του, μάλιστα, να συγκοπήσει Πανεπιστήμιο, αν και υπήρχαν κάποιες οικονομικές προϋποθέσεις, ο Καποδίστριας κατεκρίθη από την αντιπολίτευση σαν φωτοσβέστης¹³⁶.

Το ποίημα του Παναγιώτη Σούτσο¹³⁷ «Νεκρικός Διάλογος»¹³⁸, όπου συζητούν οι Περικλής, Πλάτων, Καποδίστριας (αποδημήσας στον άλλο κόσμο, πλέον), Χάρων και ο Νεόστρατος (νεόφερτος από την Ελλάδα νεκρός), είναι ενδεικτικόν του πώς ο ποιητής θεωρεί την εκπαιδευτική πολι-

---

¹²⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 55.

¹³⁰ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 198.

¹³¹ Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, *ό.π.*, σελ. 262.

¹³² Πρβλ. όσα σημειώνει η Ελένη Κούκκου σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδόσεις «Εκδοτική Αθηνών», τόμος ΙΒ', Αθήνα 1975, σελ. 589.

¹³³ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*

¹³⁴ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 51.

¹³⁵ Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, *ό.π.*, σελ. 263.

¹³⁶ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 52.

¹³⁷ Για τον Παναγιώτη Σούτσο βλ. Κ. Θ. Δημαρά, αυτόθι, σελ. 282-286. - Π. Δ. Μαστροδημήτρι, αυτόθι, σελ. 142-143. - Ηλία Βουτιεριδίδη αυτόθι, σελ. 300-301. - Mario Vitti, αυτόθι, σελ. 182-183. - Λίνου Πολίτη, αυτόθι, σελ. 171-172. - Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, αυτόθι, σελ. 242-243. - Γ. Θ. Ζώρα, αυτόθι, σελ. 194-230. - Αρίστου Καμπάνη, αυτόθι, σελ. 182-183. - Μαρίας Δ. Μιράσγελη, αυτόθι, σελ. 16-18. - Δημ. Γρ. Τσάκωνα, αυτόθι, σελ. 286-289. - Γιάννη Κορδάτου, αυτόθι, σελ. 261-263. - Γ. Τσοκόπουλου, αυτόθι, σελ. . - Γιάννη Λέφα, «Παναγιώτης Σούτσος», Αθήνα 1991. - Ιω. Ζερβού, πρόλογος σε «Παναγιώτη Σούτσο Ποιήματα», εκδοτικός οίκος «Φέξη», Αθήνα 1916, σελ. 3-7. Άγγελου Βλάχου, αυτόθι, σελ. 5-35.

¹³⁸ Βλ. Παναγιώτη Σούτσο, *Ποιήματα*, εκδοτικός οίκος Φέξη, εν Αθήναις 1906, σελ. 68-74 (μετά προλόγου Ιω. Ζερβού).

τική του Κυβερνήτη και μας μεταφέρει εναργέστατα την εικόνα της σύγχρονης του Ελλάδος κατ' αντίθεση με τα αρχαία κλέη. Η αντικαποδιστριακή στόχευση των συγκεκριμένων στίχων και η αρχαιοπληξία του Σούτσου είναι προφανείς:

.....

ΠΛΑΤ. Εις ακάνθας και εις βάτους, εις σκίας κυπαρισσίνους.

Κυβερνήτα της Ελλάδος! Στέκεις σκυθρωπός και σύνους.

Ι. ΚΑΠ. Εις κρημνούς κατεδικάσθην από σας μακράν και μένω.

Της Ελλάδος εδώ νέα στέκομαι και περιμένω.

ΠΛΑΤ. Τα σχολεία της Ελλάδος διά Σκυθικούς σου λόγους

Έκλεισας εις τους ευγλώττους κ' ευφραδείς μου διαλόγους.

ΠΕΡΙΚ. Αλυσόδετον αφήκας την Μητρόπολιν των φώτων,

Και τον μέγαν Παρθενώνα όταν είδες κατά πρόπον,

«Ω μωρία των αιώνων έκραξες μ' αβελτηρίαν,

»Να προσφέρωσιν εις πέτρας τόσην ένθερμον λατρείαν».

Ι. ΚΑΠ. Δύναμιν εδώ δεν έχουν βλέπω η Ρητορική

Και η Διπλωματική.

Σιωπά· του Χάρωνός μας το μονόξυλον αράζει,

Στην ανθόστρωτήν μας όχθην νεκρόν Έλληνα εβγάζει·

Θα πεισθήτε σοφοί άνδρες από τον νεκρόν βεβαίως,

Πόσον ήμουν εις τας τύχας της Ελλάδος αναγκαίος.

.....

ΠΛΑΤ. Στους καιρούς μου πόσοι άνδρες δόξης έχυναν ακτίνας!

Κίμων και Αλκιβιάδης, Περικλής εις τας Αθήνας!

Αγησίλαος στην Σπάρτην! στον Ισθμόν ο Τιμολέων,

Κί' ο σοφός Επαμεινώνδας εις τα τείχη των Θηβαίων!

ΠΕΡ. Δυστυχία! καλών τέκνων η Ελλάς να είνε στείρα!

ΝΕΟΣ. Πέθαναν οι ήρώές της, και ηρώων είνε χήρα·

Σεβασθήτε, θείοι άνδρες! Τους πολεμικούς υιούς σας.

Ύλην έδωκαν εκείνοι αιωνίαν εις τας Μούσας·

Κίνησαν τας τρεις αιώνας ακινήτους των ρομφαίας,

Ανεκάλεσαν τας νίκας τας λαμπράς σας και αρχαίας,

Κ' εξηφάνισαν τριήρεις εχθρικής διακοσίας,

Και βαρβάρων χιλιάδας υπέρ τας τριακοσίας·

Και ο Βότσαρης των όταν πίπτη, αλλά θριαμβεύη,

Χαίρεται ο Λεωνίδας πλην την δόξαν του ζηλεύει.

ΠΕΡ. Έχετε Ακαδημίας;

ΝΕΟΣ. Αθλιότης! ουδέ μίαν.

ΠΕΡ. Αι πικραί σου αποκρίσεις λύπην προξενούν βαθείαν.

ΠΛΑΤ. Ω του ευτυχούς μου βίου εποχή τρισμακαρία,
Ότε ήνθει στις Αθήνας η σοφή Ακαδημία!
Τα μικρά και σπινθοβόλα όμματά του προσηλώνων
Ο Αριστοτέλης, νέος, μ' έβλεπε προσεκτικώς·
Μη φειδόμενος ιδρώτων και μελέτης και αγώνων,
Ο βραδύνους Ξενοκράτης μ' ηκολούθει τακτικώς·
Με ψελλίζουσαν την γλώσσαν και τους ώμους του κινών
Μ' ήκουεν ο Δημοσθένης·
Και τον γέλωτα μ' απέσπα τους θριάμβους μου φθονών
Ο αγροίκος Διογένης·
Εις τον οίκόν μου κατώκει ο εκ Συρακούσης Δίων·
Έβλεπα τον Ξενοφώντα, τον Αρίστιππον συχνάκις,
Και τον φίλον Ιπποκράτην, τον Θεόπομπον τον Χίον,
Και τον Έφορον εκάλουν εις τα δείπνά μου πολλάκις.
ΝΕΟΣ. Ήσαν, πέρασαν εκείνα· η ενθύμησις των μένει,
Και παρήλθε του ωραίου η μεγάλη εποχή·
Η Ελλάς υπάρχει, Πλάτων! πλην το σώμα διαμένει
Και δεν είναι η ψυχή.

.....

ΠΛΑΤ. Αν εδύνατο στην γην σας η σκιά μου να πετάξει,
Προς τους Υπουργούς του Θρόνου ήθελε μετ'οργής κραάξει·
Άφετε τα μικρά πάθη, τας ματαιίας έριδάς σας·
Άθλιοι συλλογισθήτε τ' ήτον πάλαι η Ελλάς σας·
Δεν με λέγετε που είναι οι αρχαίοί σας αιώνες;
Οι ωραίοί σας που είναι Ολυμπιακοί αγώνες;
Πού τα Παναθήναιά σας,
Αι μεγάλα τελεταί σας, τα μεγάλα θέατρά σας;
Πού εικόνες, κί ανδριάντες, πού βωμοί, και πού τεμένη;
Κάθε πόλις, κάθε δάσος, και καθείς ναός προ πάντων,
Ήσαν πάλαι πληθυσμένοι
Με ομήγυριν σιγώσαν μαρμαρίνων ανδριάντων
Τους βωμούς σας ξένα έθνη στόλιζαν με προσφοράς,
Με χρυσούς ο Γύγης πίθους,
Και ο Κροίσος με κρατήρας και με πλάκας αργυράς
Και με πολυτίμους λίθους·
Ήνοιγε των Ολυμπίων η ενδοξοτάτη πάλη,
Έρρεεν εις τον αγώνα λαού χείμαρρος πολύς,
Και κατέβαιναν εις τούτον αθληταί οι βασιλείς,
Ο Ιέρων και ο Γέλων και ο Φίλιππος και άλλοι·
Εις Ελλήνων χιλιάδας τεσσαράκοντα εκθάμβους
Ο Ηρόδοτος παρίστα στην κομπήν του ιστοριάν

Τους προσφάτους των θριάμβους
Ήκουεν ο Θουκυδίδης την ωραίαν αρμονίαν
Της πεζής ποιήσεώς του,
Και ηλείφετο εις πάλην ένδοξος αντίζηλός του.

ΝΕΟΣ. Έπεσεν η κοσμοκράτωρ Ρώμη... πλην δεν ανεστήθη·
Η Ελλάδα, ω κλέος! Μόνη πέθανε κι' ανεγεννήθη·
Προς την αύξησιν κρυφίαν κίνησιν και τάσιν έχει,
Και ακίνητ' ενώ μένουν άλλαι χώραι, αυτή τρέχει·
Θ' αναλάβη, σοφοί άνδρες! τον βαθμόν της τον αρχαίον,
Προπορευομένη πάλιν εις παν μέγα και ωραίον·
Οι ερχόμενοι αιώνες θα ιδούν τους παρελθόντας,
Και οι πρόγονοι εκ νέου θ' αναγεννηθούν στους ζώντας.

Την ίδια στιγμή, ειρωνικό και περιπαικτικό για όλους και για όλα και, κυρίως, για την εκπαίδευση της Καποδιστριακής περιόδου είναι το ποίημα του Παναγιώτη Σούτσου «Το Μεθύσι»¹³⁹:

.....

Το κρασί, το κρασί
Την καρδιά κάμνει χρυσή.
Ω γλυκειά μου ανθοσμιά! ω λευκό κρασί της Σάμου!
Θάμβωσαν τα όμματά μου.
Ω τι φώτα! Σχολάς βλέπω γλυπτικής, ζωγραφικής,
Ολυμπιακούς αγώνας, και Ωδεία μουσικής·
Λύκεια, Βιβλιοθήκας, Αστεροσκοπεία τόσα...
Ω με κόπτετ' η φωνή μου... ω με δένεται η γλώσσα.

Το κρασί, το κρασί
Την καρδιά κάμνει χρυσή.
Πλην τα όμματά μου τώρα διατί και μόνα κλαίουν;
Είναι δάκρυα της μέθης όσα δάκρυα με ρέουν,
Η Ελληνισμού κρατήρα τα ενδόμυχά μου κρύπτουν;
Εις τα ρείθρά των αι φλόγες της ψυχής μου έξω πίπτουν·
Εις του Βάκχου τας αγκάλας την καρδίαν μου ανοίγων,
Με ψαλμούς ελευθερίας εξεθύμανα ολίγον.

Η αντικαποδιστριακή αντιπολίτευση του 1828

Η εσωτερική πολιτική του Καποδίστρια έπληξε δυνάμεις, φιλοδοξίες και συμφέροντα. Η προσπάθειά του να ιδρύσει κράτος αληθινό με ισχυρή κεντρική διοίκηση, ώστε να υπερνικηθεί η φεουδαρχική διάσπαση της χώ-

---

¹³⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 28-29.

ρας, δεν άρεσε. Έτσι, πολύ νωρίς άρχισε υπόκωφη εναντίον του αντιπολίτευση και εκδηλώθηκε με ψευδείς κατηγορίες, με τη σύσταση μυστικών εταιριών, με ραδιουργίες και με διαβολές στο εξωτερικό. Στην αντιπολίτευση αυτή πρωτοστατούσαν οι ισχυρότεροι από τους προκρίτους και ο Μαυροκορδάτος, που διεκδικούσε ανυπόμονα την πρώτη θέση στην πολιτική της Ελλάδος. Εξάλλου, οι αντιπολιτευόμενοι λάμβαναν ενθάρρυνση από το εξωτερικό, και ιδίως από τους Άγγλους¹⁴⁰.

Πράγματι, την εποχή αυτή η αντιπολίτευση, προ πάντων οι μορφωμένοι και οι ολιγαρχικοί, οι κοτζαμπάσηδες Ζαΐμης, Δεληγιανναίοι, Λόντοι, Νοταράδες κ.λπ. γίνονται περισσότερο εύθικτοι και οξείς, ερεθισμένοι από τις τάσεις του Κυβερνήτη για συγκέντρωση της εξουσίας. Ο Σπ. Τρικούπης, αλλά και άλλοι πρώην συνεργάτες του, όπως οι Κουντουριώτης, Μαυροκορδάτος και Κοντόσταυλος, τον κατηγορούν για ορισμένες πράξεις του και αποσύρονται από την ενεργό υπηρεσία και προσχωρούν στις τάξεις της αντιπολιτεύσεως. Ο βρασμός των παθών άρχισε, όπως συνήθως συμβαίνει στην Ελλάδα, να χωρίζει τους κατοίκους σε δυο παρατάξεις και να οξύνει την γλώσσα των οπαδών τους. Οι σχέσεις δε των αντιπολιτευομένων με τους Άγγλους πράκτορες είναι βεβαιωμένες, από την από 11 Νοεμβρίου 1829 επιστολή του George Lee, η οποία απόκειται στα αρχεία των Κουντουριώτηδων¹⁴¹.

Στη Μάνη, όμως, όπου η φεουδαρχική νοοτροπία των προκρίτων ήταν εντονότερη, οι ειδικές συνθήκες της ενδοχώρας και η οριακή κατάσταση της οικονομίας της, έκαναν περισσότερο αισθητή και σχεδόν απαράδεκτη την εφαρμογή και εκεί της έννοιας της επαρχιακής διοικήσεως του κράτους. Επιπλέον, η απώλεια των εισοδημάτων (προσόδων) της Μεσσηνίας, που εισέπρατταν μέχρι τότε οι Μανιάτες οπλαρχηγοί, δημιούργουσε πρόσθετα οικονομικά προβλήματα. Έτσι, δεν υπήρχαν περιθώρια αναμονής, όπως σε άλλες περιοχές της χώρας, και εκδηλώθηκαν σύντομα η δυσαρέσκεια της οικογένειας Μαυρομιχάλη και οι αταξίες στη Μάνη.

Η δυσαρέσκεια της οικογένειας Μαυρομιχάλη άρχισε, όταν ο Καποδίστριας υποχρεώθηκε ν' αντικαταστήσει τον Ιωάννη Μαυρομιχάλη από τη θέση του φρουράρχου Μονεμβασιάς για να αποτρέψει τον κίνδυνο συγκρούσεώς του με τους ντόπιους οπλαρχηγούς. Εντάθηκε δε όταν ο Καποδίστριας ικανοποίησε μόνο μερικώς τα οικονομικά αιτήματα του Πετρόμπεη και από την αδυναμία του να ελευθερώσει τον Κωνσταντίνο

---

¹⁴⁰ Πρβλ. τις επισημάνσεις των Αλέξ. Δεσποτόπουλου σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδόσεις «Εκδοτική Αθηνών», τόμος ΙΒ', Αθήνα 1975, σελ. 514 - Απόστολου Βακαλόπουλου, ό.π., σελ. 388 - Γεωργίου Ασπρέα, ό.π., σελ. 76.

¹⁴¹ Βλ. Απόστολου Βακαλόπουλου, ό.π., σελ. 448-450.

Μαυρομιχάλη, που είχε συλληφθεί από τους Γάλλους για πειρατεία και ήταν υπόδικος στην Αίγινα¹⁴².

Επακολούθησαν τον Σεπτέμβριο ταραχές στον Αλμυρό, όπου βρίσκονταν τα γαλλικά στρατεύματα, ενώ το όλο κλίμα επιβάρυνε και η ένοπλη ρήξη του Γεωργίου Μαυρομιχάλη και του Ηλία Κατσιάκου Μαυρομιχάλη¹⁴³.

Σε αγγλικό δάκτυλο, κατά την από 19 Ιουλίου 1829 μυστική έκθεση, απέδιδε ο Καποδίστριας και ορισμένες ταραχές που είχαν ξεσπάσει στη Ναύπακτο και στο Μεσολόγγι, εξαιτίας της δυσαρέσκειας και της αναταραχής των στρατευμάτων της Δυτικής Στερεάς μετά τον διορισμό του αδελφού του Αυγουστίνου ως «πληρεξουσίου τοποτηρητή», λόγω των κρυφών η φανερών αντενεργειών του κατά του Δημ. Υψηλάντη και της ανυπακοής της Β' χιλιαρχίας να τεθεί κάτω από τις διαταγές του Νότη Μπότσαρη¹⁴⁴.

Όμως, πέρα απ' όλα αυτά, κάποιες ενέργειές του προκαλούσαν, ή μάλλον ενίσχυαν, τη δυσμένεια και τη διάθεση εναντίωσης, που εξαρχής υπήρχαν στους κόλπους των προκρίτων. Κυρίως ο νεποτισμός του, δηλαδή η προτίμηση των συγγενών και των φίλων του στην ανάληψη των δημοσίων αξιωμάτων, θεωρείτο ότι υπερέβαινε τα θεμιτά όρια¹⁴⁵.

Άλλο γεγονός, ανάξιο λόγου αυτό καθαυτό, αλλά προκλητικό για τη συνείδηση κάποιων, ήταν η φήμη που κυκλοφόρησε σε κάποιους πολιτικούς κύκλους ότι κατά την επίσκεψη του Κυβερνήτη στο στρατόπεδο, οι Πελοποννήσιοι αρχηγοί, αντιστεκόμενοι δήθεν στην απελευθέρωση των περιοχών πέραν του Ισθμού, που επιχειρούσε αυτός, προετοίμαζαν τη σύνταξη αναφοράς προς τις Μεγάλες Δυνάμεις, ζητώντας να περιορισθεί το κράτος εντός των ορίων της Πελοποννήσου¹⁴⁶. Ακόμη, κατηγορήθηκε πολύ ο Καποδίστριας ότι αγνόησε τη μακραίωνη κοινοτική παράδοση, που είχαν επί Τουρκοκρατίας αναπτύξει οι Έλληνες, και θέλησε να μεταφυτέψει από το εξωτερικό θεσμούς που δεν προσidiaζαν στην τότε πραγματικότητα¹⁴⁷.

Είναι αστείο, αλλ' ο Καποδίστριας απεκλήθη το πρώτον «τύραννος» για τα μέτρα που έλαβε για την προστασία της υγείας του λαού και που απέβησαν προς όφελος του πληθυσμού. Παρεξηγήθηκαν από το αμόρφωτο πλήθος η χρησιμοποιήθηκαν επίτηδες από τους εκ συστήματος αντιπολιτευόμενους τον Καποδίστρια. Τα μέτρα αυτά ελήφθησαν για τον περιορισμό της επιδημίας πανώλης που ενέσκηψε σε Ύδρα και Σπέτσες,

---

¹⁴² Βλ. Αλέξ. Δεσποτόπουλου, *ό.π.*, σελ. 514.

¹⁴³ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 515.

¹⁴⁴ Βλ. Απόστολου Βακαλόπουλου, *ό.π.*, σελ. 422.

¹⁴⁵ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 213.

¹⁴⁶ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 215.

¹⁴⁷ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 69.

και ήταν μεν αυστηρά αλλά και αποτελεσματικά. Για τον ίδιο λόγο κατηγορήθηκε επειδή διέταξε τους κατοίκους του Πόρου να μαντρώσουν τους χοίρους τους, που μέχρι τότε κυκλοφορούσαν ελεύθεροι μέσα στην πόλη¹⁴⁸.

Εκτός, όμως, όλων των ανωτέρω, δημιουργείται στην Πάτρα τον Μάρτιο του 1829 και υφίσταται μέχρι τον Φεβρουάριο του 1831, μυστική εταιρία για την ανατροπή του Καποδίστρια με μέλη τους Robinson, Green, Ρούφο, Ζαΐμη, Καλαμογδάρη, κ.ά.¹⁴⁹

Είδαμε πιο πάνω ότι τον Καποδίστρια αντιπολιτεύονταν τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα και οι πολιτικοί της Επανάστασεως. Στον λαό, ωστόσο, ο Κυβερνήτης είχε γίνει πολύ δημοφιλής και αγαπητός λόγω του πατρικού ενδιαφέροντος που έδειχνε γι' αυτόν¹⁵⁰. Η περιοδεία του, μάλιστα, λίγο πριν τις εκλογές του 1829 στην Πελοπόννησο και ο ενθουσιασμός που προκάλεσε αυτή, ήταν κάτι το ανεπανάληπτο, αφού ο λαός τον χαιρετούσε παντού με ζητωκραυγές και με κλάματα, σαν πατέρα¹⁵¹.

Στο πλαίσιο αυτό, το άλλως γενικόλογο και μέτριας εμπνεύσεως ποίημα του Παναγιώτη Σούτσου, «Η ΚΕ' Μαρτίου»¹⁵², συγκρίνει τον ηρωικό αγώνα της Επανάστασεως και τη Συνταγματική του τάξη με τη συγκαιρινή κατάσταση της Καποδιστριακής περιόδου:

.....

Αλλοτε εις της ερήμου Επιδαύρου τας ελαίας,
Άλλοτε υπό του Άστρους τας χρυσάς πορτοκαλέας,
Εκηρύττομεν πανδήμως αδιαίρετον μονάδα
Την φιλόνομον Ελλάδα,
Και το Σύνταγμα εις χείρας, καθιδρύομεν εις θρόνον
Την απλήν Ελευθερίαν,
Ήτις έχει μικράν χρείαν
Νομιμότητος αρχαίας και σειράς πολλών προγόνων.

.....

Υδρα! τώρα χωρίς πλούτον, χωρίς πλοία, και λαόν,
Ομοιάζεις πυροβόλον, εύκαιρον και παλαιόν·
Και ο όλμος σου δεν φέρει ούτε κρότον, ούτε κλόνον,
Με την βόμβαν που αφήκεν, αφού έθραυσ' ένα Θρόνον·

---

¹⁴⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 70.

¹⁴⁹ Βλ. Απόστολου Βακαλόπουλου, ό.π., σελ. 532.

¹⁵⁰ Βλ. Παύλου Καρολίδη, ό.π., σελ. 213.

¹⁵¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 215.

¹⁵² Βλ. Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 11-13.

Αλλ' ω πρόκριτοι της Ύδρας! ω Κολόμβοι και της μίας
Και της άλλης οικουμένης!
Ποίος τότε, ποίος δαίμων αγαθής μας ειμαρμένης
Έρωτα ενδοξοτάτης σας ενέπνεε πενίας!

Ελλάς! Τώρα να ζης πρέπει χωρίς δόξαν, χωρίς φώτα
Κ' εις τα μόνα καυχωμένη μεγαλείά σου τα πρώτα·
Να ζητεύης τώρα πρέπει στον τριών αυλών τας θύρας,
Ως πτωχή και τυφλή κόρη με την ράβδον εις τας χείρας;
Κολοβός από τας μάχας κ' άφωνος ο Έλλην πρέπει
Τα παρόντα του να βλέπη,
Ως αυτάι του Παρθενώνος αι κατάθραυστοι εικόνες,
Τας οποίας σιωπώσας όλοι βλέπουν οι αιώνες;

Αντιστασιακό, επίσης, απέναντι στις Καποδιστριακές πολιτικές προτιμήσεις και με δημοκρατικά οράματα είναι ένα ακόμη ποίημα του Παναγιώτη Σούτσου, «Η πατινάδα εις την ερωμένην μου»¹⁵³, όπου υμνείται και πάλι το Σύνταγμα της Τροιζήνος:

Μας βάρυναν αι φυλακαί,
Κ' αι ημέρ' αι δουλικαί,
Και άλλα τόσα και και·
Πλην, φως μου! δεν θα σκάσωμεν,
Την λύραν μας ας πιάσωμεν·
[...]

Έδωκε δρόμον η Ελλάς
Εις εκλαμπρότητας πολλάς.
Σε τάζω πως μεταβολάς
Συχνά πυκνά θ' ακούωμεν·
Την λύραν μας ας κρούωμεν.
[...]

Θα διούμεν Έθνος και Βουλήν,
Κ' ημέραν δα κάποιαν καλήν·
Κι' απ' την χαράν μας την πολλήν
Οι Έλληνες αρχίζομεν
Την λύραν να τονίζωμεν·
[...]

---

¹⁵³ Βλ. αυτόθι, σελ. 14.

Ω θέαμα ηδονικόν!
Να, στράτευμα Ελληνικόν!
Να, Σύνταγμα Τροϊζηνικόν!
Στραβά στραβ' ας το βάλωμεν,
Και πίνοντες ας ψάλλωμεν·
[...]

Τι έγινε, Κυρ υπουργοί!
Τι τρέχει; τι Θεού οργή;
Εμείνετε λοιπόν αργοί;
Πλην τι; δεν θα κτικιάσετε;
Την λύραν και σεις πιάσετε·
[...]¹⁵⁴

Από την άλλη, τον πολιτικό φατριασμό και την κυβερνητική υποψία για το καθετί περιγράφει, μεταξύ άλλων, στο ποίημά του, «Το όνειρον της Επαναστάσεώς μας»¹⁵⁵, ο ίδιος στιχουργός, καταλήγοντας:

.....

Των μακρών διχονοιών μας, ω πληγαί θανατηφόροι!
Εις τας χείρας της Ελλάδος κατεθραύσθηκε το δόρυ·
Διηρέθημεν εις κλάδους μυριάδων φατριών,
Κ' η πατρίς δεν έχει πλέον ένα γνήσιον υιόν·
Εις τον άλλον δεν πιστεύει,
Και του Σούτσου την κιθάραν ο Κανάρης υποπτεύει.

Άλλη μια υπαινικτική σάτιρα για όλα τα πολιτικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά ζητήματα αυτής της περιόδου είναι «Ο γέλως μας»¹⁵⁶, του ίδιου ποιητή. Δεν διακρίνεται, βέβαια, για την αισθητική του, όμως είναι αρκετά αιχμηρό για την τότε κρατούσα κατάσταση, όπως εύκολα συνάγεται από την ανάγνωση των επόμενων στίχων:

Ερωμένη μου! ως πότε θα θρηνούμεν τραγικά;
Αντικείμενα δεν έχει κ' η πατρίς μας κωμικά;
Ω! ω! ω!
Μα τον θεό!
Λα λα λα
Και τι πολλά!

---

¹⁵⁴ Το πλήρες κείμενο του ποιήματος δίδεται στο Παράρτημα της εργασίας.

¹⁵⁵ Βλ. Παναγιώτη Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 24-25.

¹⁵⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 27.

Βλέπεις έναν Υπουργόν μας μ' επωμίδας αργυράς;
Εμπορείς να πης στο Έθνος πως δεν βρέχει ο παράς;

Ω! ω! ω!

Μα τον θεό!

Λα λα λα

Τι στρογγυλά!

Στο χαρτί επάνω βλέπεις Λύκεια κι' Ακαδημίας;
Επλημμύρησαν τα φώτα εις το έθνος μας με μίας.

Ω! ω! ω!

Μα τον θεό!

Λα λα λα

Και τι καλά!

[...]

Του λαού οι θερμοί φίλοι πάντοτε κερδίζουν κάτι,
Και την φυλακήν λαμβάνουν μερिकाίς φοραίς, παλάτι.

Ω! ω! ω!

Μα τον λαό

Λα λα λα

Καθείς γελά.

Την ίδια στιγμή, την προσήλωσή του στη Συνταγματική παράδοση της χώρας και στην ελευθερία, καθώς και την απαρέσκειά του για το Καποδιστριακό καθεστώς και όσα συμβαδίζουν με αυτό, εκφράζει το λυρικό και τεχνικά άρτιο ποίημα του Παναγιώτη Σούτσου, «Ο τρύγος μας»¹⁵⁷. Ας δούμε μερικούς στίχους του:

.....

Ω της Αρετής θυγάτηρ! θεά δόξης! θεά φώτων!
Θήραμα των εθνών όλων περιμάχητον και πρώτον!
Διά σε σεμνή παρθένος! και ο θάνατος αυτός
Πάλαι ήτον εν Ελλάδι και γλυκός και ζηλωτός·
Έρωτα τοιούτον βάλλεις
Εις τους εραστάς σου δόξης αθανάτου και μεγάλης·

.....

---

¹⁵⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 38-39.

Διά σε και εις αυτόν της τον θαυματουργόν αιώνα
Η Ελλάς η θεσπεσία χαλκούν έβαλε χιτώνα,
Κ' εις τους δόλους της Ευρώπης, κ' εις τα ξίφη της Ασίας,
ισχύν έταξεν αθραύστου αρετής και καρτερίας,
Κ' εις σφαγής δεινάς ημέρας
Νόμους έθεσεν εις Άστρος πολιτείας ελευθέρας,
Και αυτούς λατρεύει έτι, ως πατρώους της Θεούς,
Ηγεμών οδού εις όλης της Ασίας τους λαούς.

Από την Ελλάδα όμως εδραπέτευσες δρομαία,
Του Καποδιστρίου όταν σε ηνώχλησεν η θέα·
Έφυγες· σε διεδέχθη τάφων σιωπή μεγάλη,
Κ' η πολύφυλλός σου δάφνη με τα δροσερά της κάλλη,
Αιφνιδίως ξηρανθείσα,
Άκλαδος, κ' εις γυμνωμένον στέλεχος μεταβληθείσα,
Έγινε κατά του έθνους σκήπτρου ράβδος βαρυτάτη·
Κ' εβασίλευσαν το ψεύδος και η βία κ' η απάτη.

.....

Έρχεσαι... κ' εις τας οδούς μας ο λαός χειροκροτεί
Και να σε υψώση πάλιν στας αγκάλας του ζητεί·
Και γαρύφαλα σε ραίνουν αι γυναίκες και τα βρέφη·
Της δρυός της Επιδάουρου κλάδος ένδοξος σε στέφει,
Της δρυός εκείνης κλάδος,
Όπου κάθησαν οι πρώτοι παραστάται της Ελλάδος,
Και συνέθεσαν το πρώτον σύνταγμα της πολιτείας
Εις τα θέμεθλα ωραίας και απλής ισονομίας.

.....

Στην ίδια πάντα γραμμή, «Το Μελαγχολικόν Συμπόσιον»¹⁵⁸ φανερώνει εναργέστατα την απογοήτευση του Παναγιώτη Σούτσου για την έλλειψη ελευθερίας στην Ελλάδα και αποτυπώνει μιαν τάση φυγής από τη σκληρή πραγματικότητα προς τους ένδοξους χρόνους του αγώνα και προς τους νεκρούς ήρωές του, τους οποίους ο ποιητής συσχετίζει προς τους ένδοξους προγόνους τους:

Στο συμπόσιον μαζί της όταν κάθωμαι, κί αρχίζουν
Και ο Έρωσ και ο Βάκχος κ' η χαρά να με ζαλίζουν,

---

¹⁵⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 34.

Τότε μ' έρχονται τερπνοί
Μελαγχολικοί καπνοί,
Και περίλυπος φωνάζω, «πήγαινε λοιπόν, ψυχή!
»Εις τους ουρανούς να εύρης άλλον κόσμον ευτυχή».

Μεταξύ του Μιλτιάδου, μεταξύ του Θρασυβούλου,
Η σκία του Καραϊσκού, κ' η σκία του Κυριακούλου
Κάθηνται συνευτυχούσαι στα Ηλύσια πεδία,
Και του Νέγρη τας ηδύνει και ο νους κ' η ευγλωττία.
Πήγαινε λοιπόν, ψυχή!
Εις τους ουρανούς να εύρης άλλον κόσμον ευτυχή.

Δεν εκένωσα το νέκταρ της νεότητός μου όλης,
Και τριάκοντα ηλίους είδα νέους στην γην μόλις·
Πλην με σας, ω Καραϊσκοί! πλην μ' εσάς, κ' αποθανόντας,
Προτιμώ νεκρός να μείνω, η να ζήσω με τους ζώντας.
Πήγαινε λοιπόν, ψυχή!
Εις τους ουρανούς να εύρης άλλον κόσμον ευτυχή.

Τέλος, ο αδελφός του Παναγιώτη Αλέξανδρος Σούτσος, μέσα από το γνωστό ποίημά του «Ο ψωμοζήτης στρατιώτης»¹⁵⁹, περιγράφει με ρεαλισμό την οικτρή τύχη των αγωνιστών του Εικοσιένα, τον υλισμό που επικρατεί στα καποδιστριακά χρόνια και τον άθλιο κοινωνικό περίγυρο του Ιουνίου του 1831. Ας δούμε και πάλι μερικά χαρακτηριστικά χωρία:

Ένας γέρος στρατιώτης με του ζήτουλα τον δίσκο,
Στο ραβδί ακουμβισμένος και με το σακκί στον ώμο,
Έλεγε σ' ένα παιδάκι που του έδειχνε τον δρόμο·
- Μη παιδάκι μου, μην τρέχης και πολύ οπίσω μνήσκω·
Εσύ είσ' ευτυχισμένο ... τα ματάκια σου τα έχεις,
Γερά έχεις ποδαράκια, κ' ελαφρό σαν λάφι τρέχεις...
Εγώ έχασα το φως μου στου Μεσολογγιού την πόλι,
Και το ένα μου ποδάρι με το άρπαξε το βόλι.

Ετυφλώθηκα. Δεν βλέπω της Ελλάδος τα βουνά,
Κί ο ελεύθερός της ήλιος στα ματάκια μου δεν λάμπει...
Δενδροσκεπάστοι, ωραίοι κ' αιματοβρεμένοι κάμποι,

¹⁵⁹ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 48-50.

Σ' εσάς τώρα κόσμος άλλος ζωήν ήσυχη περνά·
Εγώ μόνος, για να ζήσω, τρέχω και ψωμοζητώ·
Στα ερημοκλήσια μέσα και στους δρόμους ξενυκτώ.
Παντού είμαι απορριμμένος·
Ξένος είμαι στην Ελλάδα, και στο σπήτι μ' είμαι ξένος.

Όλος άλλαξε ο κόσμος, και την σήμερα ημέρα
Τα παιδιά εις την Ελλάδα δεν γνωρίζουν τον πατέρα·
Ταις θυσίαις, τους αγώνας ξέχασαν των παλαιών,
Και τον Πλούτον έχουν όλοι δια μόνον τους θεόν.
Προσπαθώ του κάκου ναύρω έναν φίλο του παλιού μας.
Του ηρωϊκού καιρού μας.
Άλλοι πέθαναν, και άλλοι ζουν απ' όλους ξεχασμένοι
Όπου κι' αν σταθώ με σπρώχνουν, με περιγελούν οι ξένοι

.....

Ήρωες εξακουσμένοι!
Και αν ήσθε πεθαμένοι,
Στην ενθύμησιν του κόσμου, στην ενθύμησίν μας ζήτε·
Πέθαναν, κι' αν ζουν ακόμα, όσοι άτιμοι πολίται
Εις τους τάφους σας πατούν,
Να κληρονομήσουν όλας τα θυσίας σας ζητούν,
Και αφήνουν της πατρίδος τους πατέρας, τους προμάχους,
Να ψωμοζητούν στας πόλεις και να ξενυκτούν στους βράχους.¹⁶⁰

Η Δ' Εθνοσυνέλευση του Αργους

Είδαμε πιο πάνω ότι ο Καποδίστριας με προκήρυξη του στις 20 Ιανουαρίου 1828 ανήγγειλε την προσωρινή μεταβολή του πολιτεύματος με την υπόσχεση συγκλήσεως νέας εθνοσυνελεύσεως¹⁶¹.

Υστερα από πολλές αναβολές, και ίσως παρά τη θέλησή του, συνήλθε στο Αργος η Δ' Εθνοσυνέλευση, στις 11 Ιουλίου 1829¹⁶². Αυτή η καθυστέρηση της συγκλήσεως της Εθνοσυνελεύσεως ήταν ένα ισχυρό επιχείρημα της αντιπολιτεύσεως εναντίον του. Και μόνον αφού είχε συμπλη-

---

¹⁶⁰ Περί της τύχης των αγωνιστών του 1821 μετά την Επανάσταση βλ. Π. Δ. Μαστροδημήτη, «Η μετεπαναστατική τύχη των αγωνιστών του '21 σε λογοτεχνικά κείμενα του περασμένου αιώνα», σε «MYRIOBIBLOS», στον ιστότοπο <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/mastrodimitris1.html>

¹⁶¹ Βλ. Αλεξάνδρου Σβώλου, ό.π., σελ. 29.

¹⁶² Βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη, ό.π., σελ. 39. Για τα επιχειρήματα της αντιπολίτευσης εναντίον του Καποδίστρια, λόγω των συνεχών αναβολών της σύγκλησης της Δ' Εθνοσυνελεύσεως, καθώς και για τον τρόπο εκλογής των πληρεξουσίων σε αυτήν, βλ. Αλέξ. Δεσποτόπουλος, ό.π., σελ. 515.

ρωθεί η διοικητική οργάνωση του κράτους, ο Καποδίστριας έστειλε έγγραφο στο Πανελλήνιο ζητώντας να ασχοληθεί με τη σύγκληση Εθνοσυνελεύσεως και να καθορίσει τον τρόπο εκλογής των πληρεξουσίων. Το έγγραφο αυτό εστάλη στις 30 Οκτωβρίου 1828.

Μετά τη δημοσίευση του ψηφίσματος «Περί εκλογής πληρεξουσίων», ο Καποδίστριας διενήργησε προεκλογική περιοδεία το 1829, θέλοντας να διαλύσει το φράγμα των κατά τόπους δυνατών κομματαρχών της Πελοποννήσου, που με τις φεουδαρχικές τους αντιλήψεις επηρέαζαν και καθοδηγούσαν τους χωρικούς της, και να απαλλάξει τους δεύτερους από τα δίκτυα των πρώτων¹⁶³.

Ωστόσο, η Συνέλευση δεν ήταν δυνατόν να γίνει στις 15 Μαΐου του 1829 γιατί το μεγαλύτερο μέρος των επαρχιών είχαν εκλέξει μοναδικό τους υποψήφιο τον Καποδίστρια¹⁶⁴. Η αντίδραση, όμως, της αντιπολιτεύσεως τον ανάγκασε λίγες ημέρες αργότερα, στις 24 Απριλίου, ν' αποκηρύξει τις πληρεξουσιότητες αυτές ενώπιον των μελών του Πανελληνίου¹⁶⁵. Μετά απ' αυτό, ζήτησε οι επαρχίες να εκλέξουν πληρεξουσίους. Ακολούθως, ως νέα ημερομηνία συγκλήσεως της Εθνοσυνελεύσεως ορίστηκε, με το ΛΑ' κυβερνητικό ψήφισμα, η 25η Ιουνίου 1829. Πράγματι, τις τελευταίες ημέρες του Ιουνίου άρχισαν να καταφθάνουν στο Άργος οι πληρεξούσιοι των διαφόρων επαρχιών, 236 συνολικά¹⁶⁶.

Οι πληρεξούσιοι αυτής της Εθνοσυνελεύσεως ήταν όλοι πολιτικοί φίλα προσκείμενοι προς τον Κυβερνήτη και δεν υπήρχε αντιπολίτευση¹⁶⁷. Ακόμη και οι αντιπολιτευόμενοι πληρεξούσιοι είχαν λάβει εντολή από τους ψηφοφόρους ν' ακολουθήσουν στη Συνέλευση την πολιτική του Καποδίστρια¹⁶⁸.

Η Δ' Εθνική Συνέλευση του Άργους άρχισε τις εργασίες της στις 11 Ιουλίου 1829 και τις ολοκλήρωσε στις 5 Αυγούστου σε είκοσι συνεδριάσεις¹⁶⁹, στο αρχαίο θέατρο του Άργους¹⁷⁰.

Η παρούσα Εθνοσυνέλευση κατ' ουσίαν εψήφισε ομόφωνα τα δεκατρία ψηφίσματα¹⁷¹. Τα ψηφίσματα αυτά σχεδιάζονταν μέσα στο κυβερνητικό γραφείο, ύστερα από σχετική πρόταση ή εισήγηση ή πλήρη συγκατάθεση του Κυβερνήτη, και κατόπιν η επταμελής επιτροπή τα διαβίβαζε στη Συνέλευση και από κει, σαν έργο της, κατέληγαν στο κυβερνητικό

¹⁶³ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, *ό.π.*, σελ. 409-410.

¹⁶⁴ Βλ. τις παρατηρήσεις του Στέφανου Παπαδόπουλου σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδόσεις «Εκδοτική Αθηνών», τόμος ΙΒ', Αθήνα 1975, σελ. 525.

¹⁶⁵ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, σελ. 415.

¹⁶⁶ Βλ. Στέφανου Παπαδόπουλου, *ό.π.*

¹⁶⁷ Βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη, *ό.π.*

¹⁶⁸ Βλ. Στέφανου Παπαδόπουλου, *ό.π.*

¹⁶⁹ Βλ. Δ. Α. Κυριαζή-Γουβέλη, *ό.π.*, σελ. 239.

¹⁷⁰ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 67.

¹⁷¹ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, *ό.π.*, σελ. 439.

γραφείο¹⁷². Μεταξύ των αποφάσεών της ήταν το Β΄ ψήφισμα, που επικύρωσε την πράξη του βουλευτικού σώματος της 18 Ιανουαρίου 1828, με την οποία κατηγορήθη το Σύνταγμα της Τροιζήνος και η αντικατάσταση του Πανελληνίου από τη Γερουσία, και το ΙΓ΄ ψήφισμα, το οποίο καθόριζε ότι, υπό τις παρούσες συνθήκες, δεν ήταν δυνατόν να τεθούν «εις ενέργειαν θεμελειώδεις νόμοι» (Σύνταγμα)¹⁷³.

Τις μεθοδεύσεις ακριβώς του Καποδίστρια για να εκλεγούν στην Εθνοσυνέλευση οι πολιτικοί του φίλοι σατιρίζει με άκρα, οπωσδήποτε, υπερβολή το ευρηματικό ποίημα του Αλέξανδρου Σούτσου, «Η μυστική εγκύκλιος του Ι. Καποδίστρια»¹⁷⁴. Ας δούμε μερικούς χαρακτηριστικούς στίχους:

Έκτακτοι Επίτροποί μου και Διοικηταί του Κράτους
Ευρισκόμεθα εις ζάλαις, εις καιρούς κρισιμωτάτους·
Οι εχθροί μας, με μυρίζει γλήγορα θα κατορθώσουν
Τα παπούτσια να μας δώσουν.
Βοηθείτέ με, πιστοί μου, με στρεβλώσεις, με δεσμεύσεις,
Με πυρκαϊάς, με φόνους, μ' εξορίας, με δημεύσεις.
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως λαμβάνω τέτοια μέτρα διά μόνον το καλό του.

Η Συνέλευσις θα γένη δια λόγους ανωτέρους·
Εκλογαί Πληρεξουσίων επειδή να γένουν πρέπει,
Πριν αρχίσουν, εξορίστε όσους ξεύρετ' ελευθέρους,
Και με μάτι λοξόν όσους η Κυβέρνησις σας βλέπει.

.....

Βάλετε τα δύνατά σας, και των χωρικών ανθρώπων
Αγοράσετε τας ψήφους με ψευτιαίς, με κάθε τρόπον.
Αν σας λείπη κάπου-κάπου η μονέδα η χρυσή,
Παίρνετέ τους εις τα σπήτια και κερνάτέ τους κρασί.
Είπα εις τον Κυρ Γλαράκην (αν προς βάρος του δεν ήτον)
Από τα γλυκά κρασιά του να σας στείλη το εν τρίτον.
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως ζητώ να το μεθύσω διά μόνον το καλό του.

.....

Όσον δι' εμέ του Έθνους Αρχηγός δεν επεθύμουν

---

¹⁷² Βλ. αυτόθι, σελ. 442.

¹⁷³ Βλ. Δ. Λ. Κυριαζή-Γουβέλη, ό.π., σελ. 239.

¹⁷⁴ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 54-55.

Ούτε μίαν στιγμήν να ήμουν.
Τον επταετή μου θρόνον καταδίκην θεωρώ,
Και ν' ανθέξω εις το βάρος της Αρχής δεν ημπορώ·
Πλην ξορίζω, φυλακώνω, χαλνώ πόλεις, καίω στόλους,
Κί Αρχηγός ζητώ να μένω με της γης τους τρόπους όλους.
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως τα πάντα υποφέρω δια μόνον το καλό του.

.....

Ο ίδιος, πάλι, ποιητής, με πολύ παραστατικό τρόπο και με οξύτητα πνεύματος, στο ποίημα «Ο Ι. Καποδίστριας εις το συμβούλιό του»¹⁷⁵, μας δίνει την αντίθεση του Κυβερνήτη στην εφαρμογή Συντάγματος. Είναι ενδεικτικός ο τρόπος με τον οποίο ξεκινά:

Καλώς ήλθετε... Καθήστε... Ήθελα να σας λαλήσω·
Περί Συνελεύσεώς σας
Και περί Συντάγματός σας
Διπλωματικός μου σκέψεις έχω να σας αναλύσω...
Επειδή κ' η Συμμαχία δεν συσκέπτεται σπουδαίως,
Επειδή ελπίς δεν είναι Ηγεμών να έλθη νέος
Κ' επειδή το των ορίων σχέδιον της Βρεταννίας
Πολλάς φέρει δυσκολίας,
Κ' επειδή συχνοσυμβαίνουν ταραχαί κ' επαναστάσεις,
Κ' επειδή της Πολωνίας ολεθρία είν' η στάσις,
Κ' επειδή ο Εϊνάρδος... Κ' επειδή ο Περιέρως...
Κ' επειδή από το ένα και από το άλλο μέρος...
Επομένως, λοιπόν, άρα, δια ταύτα και δι' άλλα,
Του ι ν σ τ ά τ ο υ κ ο υ ο, του ί δ ε μ αντικείμενα μεγάλα.
Η Συνέλευσις του έθνους (το αισθάνεσθε καλά)
Θέλει φέρει στην Ελλάδα δυστυχήματα πολλά.

.....

Η περίπτωση του Λεοπόλδου

Οι κυβερνήσεις των Παρισίων και της Πετρούπολεως είχαν αφήσει κάθε πρωτοβουλία στην κυβέρνηση του Λονδίνου για τον ελληνικό θρόνο. Και από την κυβέρνηση του Λονδίνου προήλθε η πρόταση για τον πρίγκηπα του Κοβέργου Λεοπόλδο, που έγινε αποδεκτή από όλες τις Αυλές, να αναλάβει το ελληνικό στέμμα με τον τίτλο «Ηγεμών άρχων της Ελλάδος»¹⁷⁶. Βέβαια, η υποψηφιότητα του Λεοπόλδου δεν ήταν κάτι μη αναμενόμενο, αφού ήδη

¹⁷⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 50-51.

¹⁷⁶ Βλ. Γεωργίου Ασπρέα, ό.π., σελ. 109.

από το 1824 είχε προταθεί ως ηγεμόνας της χώρας. Και προς αυτόν προσανατολιζόταν η κυβέρνηση Κουντουριώτη, ενώ και ο Καποδίστριας τον θεωρούσε σαν τον πιθανότερο μνηστήρα του ελληνικού θρόνου¹⁷⁷.

Ήδη από την εποχή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου της 10/22 Μαρτίου 1829, ο Καρ. Στόκμαρ, με γράμμα προς τον Καποδίστρια, που γνώριζε από καιρό, τον ρωτούσε υπό ποίους όρους εκλεγόμενος κανείς ηγεμόνας της Ελλάδος έπρεπε να αποδεχθεί την εκλογή. Ο Στόκμαρ έφθασε στην Αίγινα στις 16/28 Μαΐου 1829 και παρέδωσε στον Κυβερνήτη την επιστολή¹⁷⁸.

Ωστόσο, η αποστολή αυτή του Στόκμαρ δεν ευχαρίστησε ιδιαίτερα τον Καποδίστρια¹⁷⁹. Ο Κερκυραίος πολιτικός, πάντως, γνωστοποίησε άμεσα στον λαό την επιστολή, αλλά υπενθύμισε στην απάντησή του προς τον πρίγκηπα την απόφαση της Συνελεύσεως του Άργους, που εξήρε την κατ' ουσίαν κύρωση των αποφάσεων των Δυνάμεων από τη συγκατάθεση των αντιπροσώπων του ελληνικού λαού.¹⁸⁰

Πέρα από το υπόμνημα της Γερουσίας της 10ης Απριλίου 1830, όπου ο Καποδίστριας άφηγε να βρουν διέξοδο και να ξεχυθούν τα δικά του συγκαλυμμένα αισθήματα αλλά και η λαϊκή οργή και αγανάκτηση¹⁸¹, ο ίδιος ο Καποδίστριας σε πέντε επάλληλες επιστολές υπέβαλε στον Λεοπόλδο πολιτικές απόψεις σχετικά με το ελληνικό θέμα¹⁸².

Ακόμη, ο Κυβερνήτης δεν δίστασε να επιστήσει την προσοχή του Λεοπόλδου στη δυσχέρεια που δημιουργείτο από την αποδοχή εκ μέρους του των καθορισμένων συνόρων χωρίς τη γνώμη της Εθνοσυνελεύσεως. Και ενήργησε έτσι για να διαμαρτυρηθεί η Γερουσία εναντίον του υπάρχοντος καθορισμού των συνόρων¹⁸³. Κι αυτό γιατί με την πράξη της 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830 απεκλείσθησαν από τα ελληνικά σύνορα η Ακαρνανία, η Αιτωλία, η Φθιώτιδα, η Χίος, η Σάμος, τα Ψαρά, η Αστυπάλαια, η Κάσος και η Κρήτη¹⁸⁴. Ο ίδιος δε ο Καποδίστριας τον αποθάρρυνε ως προς την αποδοχή του ελληνικού στέμματος χωρίς την παραχώρηση της Σάμου και της Κρήτης¹⁸⁵.

Αυτοί που κατηγορούν τον Καποδίστρια για ιδιοτέλεια και ότι ώθησε τον Λεοπόλδο σε παραίτηση από τον θρόνο της Ελλάδος, του καταλογίζουν ότι, απαντώντας στην αίτηση που του υπέβαλε ο πρίγκηπας να τον διαφωτίσει σχετικά με την κατάσταση στην Ελλάδα, την περιέγραψε με πολύ

---

¹⁷⁷ Βλ. Γ. Φιλάρετου, *ό.π.*, σελ. 52.

¹⁷⁸ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 72.

¹⁷⁹ Γ. Φιλάρετου, *ό.π.*

¹⁸⁰ Βλ. Γεωργίου Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 110-111.

¹⁸¹ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, *ό.π.*, σελ. 524.

¹⁸² Βλ. αυτόθι, σελ. 528.

¹⁸³ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 222-223.

¹⁸⁴ Βλ. αυτόθι.

¹⁸⁵ Βλ. Γ. Φιλαρέτου, *ό.π.*

σκοτεινά χρώματα και τον παρακαλούσε στις επιστολές του να επιταχύνει την άφιξή του στην Ελλάδα για να βελτιωθούν τα πράγματα. Η υπερβολική ως προς την απεικόνισή της σκοτεινή κατάσταση της Ελλάδος και όσα αναφέρονταν για τον γεμάτο στέρηση βίο, που περίμενε τον πρίγκηπα, έδωσαν αφορμή να σχηματιστεί η εντύπωση ότι ο κύριος σκοπός των επιστολών ήταν να εμπνεύσουν φόβο στον Λεοπόλδο και να τον υποχρεώσουν σε παραίτηση¹⁸⁶. Δύο, μάλιστα, επιστολές, μια ιδιωτική της 25 Μαρτίου/6 Απριλίου και μια εμπιστευτική διακοίνωση της 10/22 Απριλίου 1830 είναι τα γραπτά εκείνα κείμενα, που, κατά τους ισχυρισμούς της αντιπολιτεύσεως και πολλών άλλων προσώπων, ανάγκασαν τον Λεοπόλδο να παραιτηθεί. Όμως σ' αυτές απεικονίζοντο παραστατικά, με την ωμή γλώσσα της αλήθειας, οι δυσκολίες που έπρεπε να έχει υπ' όψιν του ο Λεοπόλδος, αν ήθελε να τις αντιμετωπίσει αποτελεσματικά¹⁸⁷.

Η αντιπολίτευση διέδιδε ότι ο Καποδίστριας δεν έβλεπε θετικά την εκλογή του Λεοπόλδου γιατί είχε την ελπίδα ότι θα γινόταν ο ίδιος βασιλιάς¹⁸⁸.

Όπως και να 'χει το ζήτημα, γι' αυτούς όλους τους λόγους, και διότι δεν υπήρχε μια εγγυημένη ανεξαρτησία της Ελλάδος από την επιρροή των Μεγάλων Δυνάμεων¹⁸⁹, ο Λεοπόλδος, με νέα του επιστολή προς την Γερουσία στις 9/21 Μαΐου 1830, αποποιήθηκε ρητά τον ελληνικό θρόνο¹⁹⁰.

Ο Καποδιστριακός τύπος

Από το 1828 μέχρι και το 1832 στην Ελλάδα, πλην της *Γενικής Εφημερίδος της Ελλάδος*, που είχε πλέον περιορισμένους στόχους, τη δημοσίευση δηλαδή των κρατικών κειμένων και διατάξεων, και που ήταν ωχρή απεικόνιση της εφημερίδος που είχε κάποτε αναλάβει να διαμορφώνει, να προάγει και να διαπαιδαγωγεί την κοινή γνώμη, κυκλοφόρησαν ακόμη άλλες πέντε ελληνόφωνες και δυό γαλλόφωνες εφημερίδες.

Από τις ελληνόφωνες, η *Ανεξάρτητος Εφημερίς της Ελλάδος*, όσο κι αν διακρινόταν για τον άκρατο φιλελευθερισμό της, δεν κατάφερε ν' αποκτήσει το κύρος και την ακτινοβολία των εφημερίδων του αγώνα. Άλλωστε και ο βίος της ήταν βραχύς. Η *Ηώς*, σύγγραμμα περιοδικόν ασχολούμενον περί την φιλολογίαν, φιλοσοφίαν, περί τας επιστήμας, τέχνας, γεωργίαν, εμπόριον, κ.λπ., εξεδίδετο από τον Φεβρουάριο του 1830 μέχρι και τον Απρίλιο του 1831 από τον Εμμ. Αντωνιάδη. Αφού υπέστη διώξεις, κατασχέσεις του ιδιόκτητού του πιεστηρίου, διακοπή της κυκλοφορίας της *Ηούς* και δικαστική καταδίκη υποχρεώθηκε, τελικά, να σταματήσει την

¹⁸⁶ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 224.

¹⁸⁷ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, *ό.π.*, σελ. 524.

¹⁸⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 526.

¹⁸⁹ Βλ. Γεωργίου Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 111.

¹⁹⁰ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 74.

έκδοσή της¹⁹¹. Ο *Απόλλων* αρχικά εξεδίδετο στο Ναύπλιο από τον Αναστάσιο Πολυζωΐδη. Όμως οι κυβερνητικές παρεμβάσεις για να εμποδίσουν την έκδοση νέου φύλλου, ανάγκασαν τον Πολυζωΐδη να καταφύγει στην Ύδρα, κέντρο του αντικαποδιστριακού αγώνα. Βραχύβια ήταν και η *Αθηνά*, ήτοι ανάλεκτα Γεωγραφικά, Φιλολογικά, Ιστορικά, Οικονομικά και περί Εφευρέσεων, που κυκλοφόρησε στο Ναύπλιο από τον Γεώργιο Χρυσίδα, από τον Ιανουάριο μέχρι και τον Απρίλιο του 1831. Συνολικά κυκλοφόρησαν οκτώ τεύχη και, αν και η ύλη της ήταν προσανατολισμένη σε θέματα παιδείας, δεν εξασφάλισε την ανοχή της εξουσίας και αναγκάστηκε να διακόψει την έκδοσή της. Τέλος, *Η Αιγιναία*, εφημερίς Φιλολογική, Επιστημονική και Τεχνολογική, κυκλοφόρησε στην Αίγινα από τον Γεώργιο Αποστολίδη-Κοσμητή από τις 15 Μαρτίου έως τις 15 Σεπτεμβρίου 1831. Το μεγαλύτερο μέρος των δημοσιευμάτων της αφορούσαν θέματα της ελληνικής παιδείας και ήταν κυβερνητικό όργανο, γραμμένο σε καθαρεύουσα και συντηρητικό στη δομή του¹⁹².

Από τις γαλλόφωνες, η *Le Courrier de la Grèce* εξεδίδετο στην Αίγινα, από την 1η Νοεμβρίου 1829 έως την 1η Φεβρουαρίου 1832, στο τυπογραφείο της «Κυβερνήσεως», ενώ η *L'Abeille Grecque*, που την εξέδιδε ο Ιωσήφ Κιάπε, άρχισε να κυκλοφορεί στην Ύδρα το 1827 και διέκοψε την έκδοσή της στην Αίγινα το 1829¹⁹³. Όμως, από τις γαλλόφωνες εφημερίδες, εκείνη που ενοχλούσε τον Καποδίστρια με τα δριμύτατα και πάρα πολύ προσβλητικά της άρθρα, ήταν η *Courrier de Smyrne*. Ο δε Καποδίστριας προσπαθούσε να διακόψει την έκδοσή της, που γινόταν στο Οθωμανικό κράτος. Όμως, για καλή τύχη του Κυβερνήτη, έπαψε να εκδίδεται τον Ιούλιο του 1831¹⁹⁴.

Το γιατί οι εφημερίδες διώκοντο και ήταν τόσο βραχύβιες θα το δούμε πιο κάτω.

Σε κάθε περίπτωση, ο δημοσιογράφος-εκδότης που εξαγοράστηκε από την Καποδιστριακή κυβέρνηση δεν μπορούσε να ξεφύγει από τα βέλη της σάτιρας του Αλεξάνδρου Σούτσου. Σε δύο ποιήματά του κυριολεκτικά τον ρεζιλεύει. Το πρώτο είναι «Ο γλυκοφάγος εφημεριδογράφος»¹⁹⁵. Ας δούμε τις δύο πρώτες στροφές του:

Τον προπερασμένον μήνα σ'ένα Υπουργόν μας είπα·
Εντροπή δεν έχεις πλέον; Σ' εσηκώθηκεν η τσίπα,
Κι' άφησες αδικημένον ένα Ναύπλιον να κλαίη;
Από ζέσιν πατριώτου η καρδιά μου όλη καίει.

¹⁹¹ Πρβλ. όσα παρατηρεί η Αικατερίνη Κουμαριανού σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδόσεις «Εκδοτική Αθηνών», τόμος ΙΒ', Αθήνα 1975, σελ. 586.

¹⁹² Βλ. αυτόθι, σελ. 587.

¹⁹³ Βλ. αυτόθι.

¹⁹⁴ Βλ. Παύλου Καρολίδη, ό.π., σελ. 235-236.

¹⁹⁵ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 89-91.

Σκοπόν έχω να εκδώσω Φύλλον περιοδικόν,
Που περιόδαις να πιάνουν τον καλόν και τον κακόν.
Θερμός είμαι πατριώτης, και κουκούλια 'γω δεν βάφω·
'Η υπουργήμα με δίδεις, ή Εφημερίδα γράφω.

«Είν' ελεύθερος ο Τύπος» ψήφισεν η εν Τροιζήνι,
Άρθρον Άλφα Πι σελίδα·
Το δικαίωμά του τούτο κανείς Έλλην δεν αφήνει.
Δεν προδίδω την πατρίδα
Θα φωνάξω, θα κτυπήσω τους Μεγάλους, τον λαόν,
Άγγλους, Γάλλους, Ρώσους, Τούρκους... θα κτυπήσω τον θεόν.
Θερμός είμαι πατριώτης, και κουκούλια 'γω δεν βάφω·
'Η υπουργήμα με δίδεις, ή Εφημερίδα γράφω.

.....
Απ' αυτό το ποίημα έγινε παροιμιώδης στους επιγενομένους ο στίχος «'Η υπουργήμα μου δίδεις, ή εφημερίδα γράφω»!

Το δεύτερο συναφές ποίημα είναι «Ο αυτός εφημεριδογράφος προς τους συνδρομητάς του»¹⁹⁶. Ιδού και από αυτό δύο ενδεικτικές στροφές:

.....
Την αχαριστίαν, φίλοι, ούτ' ο διάβολος δεν θέλει·
Πώς το χέρι να δαγκάσω οπού στάζει όλο μέλι;
Αφ' ου άρχισα να τάχω με τους Υπουργούς καλά,
Άρχισα να κτίζω σπήτια και μεγάλα κί' υψηλά.
Εις τους δύο πάτους είμαι· να υψώσω και τον άλλον,
Και να δείξω χαρακτήρα σας υπόσχομαι μέγáλον.
Έφαγα της Υπουργίνας το γλυκό... Ποιός το αρνείται;
Το γλυκό ξυνό να έβγη απ' την μύτη μου ζητείτε;

Αν εχθρός των Υπουργών μας φαίνωμαι μια εβδομάδα
Και την άλλην τους χαδεύω, δεν το κάμνω με λωλάδα,
Κ' είναι άδικο μαζί μου να πιασθήτε στα μαχαίρια.
Είναι σφάλμα του θεού μας που μας έδωκε δυο χέρια.
Με το ένα χέρι θέλω τα φλουράκια σας ν' αρπάξω,
Και των Υπουργών με τ' άλλο το πουγγάκι να βυζάξω.
Έφαγα της Υπουργίνας το γλυκό... Ποιός το αρνείται;
Το γλυκό ξυνό να έβγη απ' την μύτη μου ζητείτε;

---

¹⁹⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 91-92.

Οι κατά τόπους στάσεις

Με την πάροδο του χρόνου η αντικαποδιστριακή αντιπολίτευση γινόταν όλο και πιο οξεία, όλο και πιο επαναστατική, με αποτέλεσμα να υπάρξουν αρκετές στασιαστικές κινήσεις και να δημιουργηθούν αντιδράσεις κατά του Κυβερνήτη¹⁹⁷.

Στην Ύδρα, η οικονομική και κοινωνική αθλιότητα που επικρατούσαν, και που συνδυάζονταν με τον παραγκωνισμό από την πολιτική ζωή των μεγάλων οικογενειών του Αγώνα και την επιβολή της εννοίας του κράτους, είχαν άμεσες οικονομικές συνέπειες στο νησί. Η επιβολή του κράτους του νόμου, η φορολογία και η πάταξη της πειρατείας αντικατέστησαν το καθεστώς ασυδοσίας και δημιούργησαν οικονομική κρίση¹⁹⁸.

Συγκεκριμένα, η Ύδρα ως το 1828 είχε σύστημα αυτοδιοικήσεως, χωρίς κυβερνητική εξάρτηση. Κατείχε την πρώτη θέση ανάμεσα στα άλλα ναυτικά νησιά και ασκούσε το δικαίωμα να εισπράττει τις προσόδους από τις νήσους του Αιγαίου και να τις διαθέτει ανεξέλεγκτα. Μοιραία, οι άρχοντες της Ύδρας, και ιδιαίτερα οι Κουντουριώτες, είχαν λόγους να είναι δυσαρεστημένοι όταν ο Καποδίστριας θέλησε να εξισώσει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των πολιτών σε όλα τα διαμερίσματα του κράτους¹⁹⁹. Τη δυσαρέσκεια δε αυτή μεγάλωνε η ανεργία των ναυτικών και η διαρκώς αναβαλλόμενη αποζημίωση των ναυτικών νησιών (Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά)²⁰⁰.

Όμως, η αντικαποδιστριακή αντίδραση μεγάλωσε, όταν μετά τη διοικητική διαίρεση της χώρας έπρεπε να διοριστεί προσωρινός διοικητής της Ύδρας. Πρώτος διοικητής της διορίστηκε ο Λάζαρος Κουντουριώτης²⁰¹. Προ αυτής της καταστάσεως, τα τρία νησιά συνεννοήθηκαν για την από κοινού αντιμετώπιση των πραγμάτων²⁰².

Από το 1829 οι Ύδραίοι τελούσαν σε καθεστώς πλήρους ανυπακοής²⁰³. Οι Ύδραίοι εδημιούργησαν μια δημογεροντία αποτελούμενη από τους Κουντουριώτες, Ιωάν. Ορλάνδο, Δημ. Βούλγαρη, Ι. Γ. Κριεζή και Ιωάν. Μπουντούρη, αποτινάσσοντας την προς την Κυβέρνηση ευπείθεια. Έτσι, σχηματίστηκε η «Συνταγματική Επιτροπή»²⁰⁴. Με την πάροδο του χρόνου, συγκεντρώθηκαν στο νησί πολλοί αντικαποδιστριακοί, όπως ο Αλέξανδρος

¹⁹⁷ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 78.

¹⁹⁸ Βλ. *αυτόθι*.

¹⁹⁹ Πρβλ. τις παρατηρήσεις της Ελένης Κούκκου σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδόσεις «Εκδοτική Αθηνών», τόμος ΙΒ', Αθήνα 1975, σελ. 545.

²⁰⁰ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, *ό.π.*, σελ. 597.

²⁰¹ Βλ. Ελένης Κούκκου, *ό.π.*

²⁰² Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, *ό.π.*

²⁰³ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*

²⁰⁴ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, *ό.π.*, σελ. 626.

Μαυροκορδάτος, ο Σπ. Τρικούπης, ο Αναστάσιος Πολυζωΐδης, ο Αλέξανδρος Σούτσος κ.ά., που εντάχθηκαν στην πιο πάνω επιτροπή. Η «Συνταγματική Επιτροπή» τυπικά απέβλεπε στη Συνταγματική αποκατάσταση και στην εκλογή βασιλέων, ουσιαστικά όμως στην ανατροπή του Καποδίστρια²⁰⁵. Μάλιστα, στην Ύδρα έγινε η πρώτη κατά του Καποδίστρια συνωμοτική εταιρεία με την απόρρητη ονομασία «Ηρακλής», από την οποία προήλθε η μεταγενέστερη «Δεσμός»²⁰⁶.

Στις 27 Δεκεμβρίου 1829, ο Λάζαρος Κουντουριώτης παραιτήθηκε από διοικητής της Ύδρας και προσχώρησε στους πολιτικούς αντιπάλους του Καποδίστρια²⁰⁷.

Ο Κυβερνήτης τότε σκέφτηκε να δώσει τέλος σ' αυτήν την κατάσταση, επιφέροντας κάποιο σοβαρό πλήγμα κατά της Ύδρας. Γι' αυτό, πραγματοποιήθηκαν κάποιες προετοιμασίες στο λιμάνι του Πόρου, με κάθε μυστικότητα. Όμως, ο Ύδραϊός προύχοντας Σταμάτης Μπουντούρης που ζούσε στο Ναύπλιο, το ανακοίνωσε στον αδελφό του Βασίλειο που βρισκόταν στην Ύδρα. Αμέσως συγκεντρώθηκαν μυστικά στο σπίτι του Ανδρέα Μιαούλη, οι αδελφοί Κουντουριώτη, ο Δημ. Βούλγαρης, ο Αντ. Κριεζής, ο Αλέξ. Μαυροκορδάτος και άλλοι τέσσερις και ανέθεσαν στον Μιαούλη να κυριεύσει το λιμάνι του Πόρου και τα πλοία που βρίσκονταν εκεί. Ο Μιαούλης, αφού παρουσιάστηκε ξαφνικά με τον μικρό του στόλο, στις 14 Ιουλίου 1831 κατέλαβε τη φρεγάτα «Ελλάς» και την κορβέτα «Σωτήρ». Στη συνέχεια, απέκλεισε τον διοικητή του στόλου και κυριεύσε το οχυρό του Πόρου. Όταν το περιστατικό έγινε γνωστό στο Ναύπλιο, ο Καποδίστριας απευθύνθηκε στους αντιπροσώπους των πρέσβων των τριών Δυνάμεων για την καταπολέμηση αυτού του τρομερού επαναστατικού κινήματος. Αυτοί αποδοκίμασαν επίσημα την ενέργεια του Μιαούλη και τον κάλεσαν να παραδώσει τα πλοία στην κυβέρνηση. Όμως, ο Μιαούλης δεν συμμορφώθηκε. Ο Ρώσος ναύαρχος τότε δεν δίστασε να παρέμβει αμέσως για την υπεράσπιση του Κυβερνήτη και με τα πλοία του απέκλεισε την είσοδο του λιμανιού του Πόρου, εμποδίζοντας κάθε επικοινωνία μεταξύ Μιαούλη και Ύδρας. Ζήτησε δε από τον Μιαούλη να παραδώσει τον στόλο, το λιμάνι και το οχυρό στην κυβέρνηση. Ο Μιαούλης αρνήθηκε να υπακούσει και την 1η Αυγούστου 1831 ανατίναξε τη φρεγάτα «Ελλάς» και κατέστρεψε την κορβέτα «Ύδρα». Το λιμάνι μόλις που γλύτωσε την καταστροφή. Από την άλλη, το οχυρό κατελήφθη από τον στρατό, που λαφυραγώγησε την πόλη του Πόρου²⁰⁸.

Την άρνηση του Καποδίστρια να δώσει πολεμικές αποζημιώσεις στους Ύδραϊούς, την κατάργηση της αυτοδιοικήσεως της Ύδρας, την οικο-

---

²⁰⁵ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ό.π.

²⁰⁶ Βλ. Γεωργίου Β. Ασπρέα, ό.π., σελ. 88.

²⁰⁷ Βλ. Ελένη Κούκκου, ό.π.

²⁰⁸ Βλ. Παύλου Καρολίδη, ό.π., σελ. 237-238.

νομική δυσπραγία των κατοίκων της και τα γεγονότα του Πόρου σατιρίζει το ποίημα του Αλεξάνδρου Σούτσου, «Ο Ι. Καποδίστριας δημηγορών προς τους Ύδραίους»²⁰⁹. Ας δούμε τρεις στροφές από αυτό:

Κάτοικοι της νήσου Ύδρας, σκοπόν έχω, αν μπορέσω,
Μ' ένα δύο τάγματά μου εις την πόλιν σας να πέσω,
Και αυτό προς όφελός σας, προς κοινήν σας ευτυχίαν·
Αν παραμικράν εις τούτο έχετε αμφιβολίαν,
Καμαρώσετε τον Πόρον... Έχετε τί να με πήτε;
Διέτ' εκεί τί ευταξία! Γεννητή ψυχή σπαράζει;
Πτεινός φωνίτσα βγάξει;
Ω! ελάτε στα νερά μου, και θα διήτε και διήτε!

.....

Διά το καλό της Ύδρας ο πτωχός ιδρωσα τόσο!
Ζήτησα τριγκ τραγκ τα γρόσια του Κοινού σας να πλερώσω.
Δεν σας είπα, «εις τα δέκα κατεβάσετε σεις δύο,
Άλλα δύο εγώ παίρνω, με χαρίζετε δυό άλλα,
Και με διάφορα μεγάλα
Εις χαρτί θα σας μετρήσω τ' άλλα τέσσαρα ομνύω;»
Πλην σας πήραν τον λαιμό τους οι κακοί σας συμπολίται·
Ω Ελάτε στα νερά μου, και θα διήτε και θα διήτε!

.....

Σύνταγμα δεν με ζητείτε και Συνέλευσιν μαζί;
Ναι, το Σύνταγμα το θέλω! Ναι, το Σύνταγμα να ζη!
Συνταγματικοί, σας δίδω είδησιν χαροποιάν·
Θεωρεί το Σύνταγμά σας ο πιστός μου Αϊνιάν.
Η Συνέλευσις του Άργους τώρα τώρα θα να γένη·
Γύρω της θα στέκουν χίλιοι στρατιώται ωπλισμένοι·
Πλην ελεύθεροι θα ήσθε ο,τι θέλετε να πήτε·
Ω! Ελάτε στα νερά μου, και θα διήτε και θα διήτε!

Παράλληλα με τα γεγονότα της Ύδρας και του Πόρου, εξελίσσεται μια άλλη στάση στη Μάνη, και ιδιαίτερος στην προσηλιακή (τη λεγόμενη και Μέσα), όπου δημιουργήθηκε μόνιμη εστία αναταραχής. Και εδώ τα ελατήρια ήταν οικονομικά. Και δεν ήταν μόνο η οικονομική εξαθλίωση

---

²⁰⁹ Το ποίημα αυτό εδημοσιεύθη το πρώτον στην εφημερίδα της Ύδρας *Απόλλων* της 29ης Αυγούστου 1831 (έτος Α', αριθ. 50, σελ. 210). Ευρίσκεται στα «*Άπαντα*» του Αλεξάνδρου Σούτσου («*Πανόραμα της Ελλάδος*», σελ. 57-58).

της οικογένειας Μαυρομιχάλη εξ αφορμής του αγώνος, αλλά και η νοοτροπία της ασυδοσίας της, που ο Κυβερνήτης ούτε μπορούσε να δεχθεί, ούτε να κατανοήσει²¹⁰.

Πράγματι, την άνοιξη του 1830 άρχισαν στη Μάνη να κυκλοφορούν συνθήματα εναντίον της πληρωμής φόρων. Κρυφοί υποκινητές αυτής της απειθαρχίας ήταν οι Μαυρομιχαλαίοι. Η κυβέρνηση είχε πληροφορίες ότι σχεδιαζόταν στάση και ότι σκόπευαν να αρπάξουν τα μικρά εισοδήματα του δημόσιου ταμείου της Μεσσηνίας.

Τον Απρίλιο του 1830, ο Ιωάννης Μαυρομιχάλης (Κατσής) συγκρότησε επαναστατική κυβέρνηση στην Τζίμοβα και διέδωσε, για να υποκινήσει σε στάση τον λαό κατά του Καποδίστρια, ότι δήθεν σκόπευε ο τελευταίος να επιβάλει στα λιγοστά προϊόντα της Μάνης φορολογία 12%. Ο Μαυρομιχάλης έδιωξε τους κυβερνητικούς υπαλλήλους, άρπαξε τις προσόδους του τελωνείου και έστειλε μερικούς οπαδούς του στο Έλος της Λακωνίας, όπου και λεηλάτησαν τους κατοίκους. Όμως, δεν κατάφερε να ξεσηκώσει τον πληθυσμό της Μάνης, που έμεινε πιστός στον Καποδίστρια. Αν και ο Καποδίστριας δεν εστράφη κατά των Μαυρομιχαλαίων, η στάση συνεχίστηκε. Και τούτο διότι ο Κυβερνήτης είχε τολμήσει να καταργήσει τα προνόμια στους δασμούς και στη φορολογία, που είχαν οι Μανιάτες αποκτήσει επί Τουρκοκρατίας, και να απαλλάξει από την αυθαίρετη κατοχή της οικογένειας Μαυρομιχάλη τα τελωνεία της νότιας Μεσσηνίας. Και όλα αυτά, ενώ ο Καποδίστριας είχε δώσει στην οικογένεια το τεράστιο, για την εποχή εκείνη, ποσό των 200.000 γροσίων²¹¹.

Τον Φεβρουάριο του 1831 προκλήθηκε πάλι αναταραχή στη Μάνη. Αιτία ήταν η αγανάκτηση του λαού εναντίον του διοικητή Γενοβέλη και πολύ γρήγορα τα πράγματα πήραν σοβαρό χαρακτήρα υπό την αρχηγία του Τζανή Μαυρομιχάλη. Αυτό έγινε γιατί από τη μια η επαναστατική κυβέρνηση στην Ύδρα ήλθε σε επαφή και συνεργασία με τους επαναστάτες της Μάνης, στέλνοντας εκεί επιτροπή, και από την άλλη γιατί ο Κυβερνήτης, χειριζόμενος αδέξια το θέμα, άρχισε να καταδιώκει στο Ναύπλιο τους συγγενείς του αρχηγού της επαναστάσεως ως συνεργούς, με αποτέλεσμα να δραπετεύσουν για τη Μάνη και να ενισχύσουν το κίνημα. Οι Ύδραίοι, πάλι, ως φυσικοί σύμμαχοι των Μανιατών, τους έστειλαν με δικά τους πλοία όπλα και αναγκαία πολεμοφόδια και τον Τσάμη Καρατάσο, που είχε καταφύγει σ' αυτούς. Οι Μανιάτες επιτέθηκαν στην Καλαμάτα, αλλ' αποκρούστηκαν από τους Γάλλους του Γκινέ. Μετά από λίγο, εμφανίστηκε στον κόλπο της Κορώνης ο Ρώσος ναύαρχος Ρίκορντ με το πλοίο του. Βλέποντάς τον οι Ύδραίοι, που ήταν στον Αλμυρό, έκαψαν τα πλοία τους, για να μην τα

---

²¹⁰ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 80.

²¹¹ Βλ. Ελένη Κούκκου, *ό.π.*, σελ. 547.

καταλάβουν οι Ρώσοι και κατέφυγαν στην Καλαμάτα ζητώντας άσυλο στο γαλλικό στρατόπεδο²¹².

Ο οπλαρχηγός ταγματάρχης Τσάμης Καρατάσος, με διμοιρίες του στρατού, εγκατέλειψε τα στρατιωτικά τάγματα και έκανε επανάσταση στην Άμφισσα τον Μάιο του 1831²¹³. Εξέγειρε, μάλιστα, τη Θήβα και την Αταλάντη²¹⁴. Αφού απέφυγε τα πολυπληθή κυβερνητικά στρατεύματα, που είχαν σταλεί από τον Αυγουστίνο Καποδίστρια και τον Δημήτριο Καλλέργη για να τον αποκλείσουν, διέφυγε στην περιοχή γύρω από το όρος Όθρυς της Φθιώτιδος. Εκεί, αφού διαλύθηκαν τα στρατεύματά του, κατέφυγε στο τούρκικο έδαφος²¹⁵.

Η δυσαρέσκεια των κατοίκων της Ερμούπολης της Σύρου εναντίον του Καποδίστρια εμφανίστηκε στην πλειονότητα του εμπορικού κόσμου και εκδηλώθηκε με οχλαγωγία και στάση στις 12 Απριλίου 1830, με αφορμή τρία νομοσχέδια – ιδίως δε με το ένα εξ αυτών, που απέβλεπε στην οργάνωση του σώματος των εμπόρων, με τον διαχωρισμό τους σε τρεις κατηγορίες, με άνισα μεταξύ τους δικαιώματα, και που έθετε σε υποδεέστερη μοίρα και σχεδόν υποδούλωνε τους εμπόρους της μέσης και κατώτερης τάξεως σε ορισμένους μεγαλεμπόρους.

Η τάξη τότε διεσαλεύθη και παρ' ολίγον ο λαός να ξεσπάσει σε εκδικητικές ενέργειες εναντίον των μεγαλεμπόρων, τους οποίους υποπτεύονταν ότι είχαν επηρεάσει τον Κυβερνήτη, ότι είχαν γίνει οι εισηγητές των νομοσχεδίων και ότι απέβλεπαν να πάρουν στα χέρια τους το μονοπώλιο του σιταριού και γενικά όλο το εμπόριο του νησιού. Όμως, ύστερα από λίγο τα πράγματα ηρέμησαν και οι πρωταίτιοι συνελήφθησαν και τιμωρήθηκαν²¹⁶.

Όμως και η ίδια η Αίγινα έγινε εστία αντικυβερνητικών συνωμοσιών και προπαγάνδας το 1830, όπου κυκλοφόρησαν σάτιρες κατά του καθεστώτος, καθώς το νησί ήταν τότε το κέντρο της διανοητικής καλλιέργειας του έθνους. Εδώ κανείς μπορούσε να συναντήσει τον φιλελεύθερο λόγο, τον δυσαρεστημένο πολίτη, τον παραμερισμένο πολιτικό, χήρες και ορφανά που προσπαθούσαν να επιβιώσουν, κ.ά. Εδώ διασταυρώνονταν ιδέες και πληροφορίες, και εξυφαίνοντο συνωμοσίες²¹⁷. Μάλιστα, την εποχή αυτή οι αντικαποδιστριακοί της Αίγινας είναι πολλοί²¹⁸.

Όπως είδαμε ανωτέρω, στην Αίγινα, την πόλη των γραμμάτων της εποχής, ήταν φυσικό οι φιλελεύθερες ιδέες να βρίσκουν μεγάλη απήχηση,

---

²¹² Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 244-246.

²¹³ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 236.

²¹⁴ Βλ. Γεωργίου Β. Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 91.

²¹⁵ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*

²¹⁶ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, *ό.π.*, σελ. 587.

²¹⁷ Βλ. Χρίστου Ι. Κωνσταντινόπουλου, *Αντικαποδιστριακές Σάτιρες*, Αθήνα 1972, σελ. 21.

²¹⁸ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 22.

καθώς στο νησί είχε συγκεντρωθεί η αφρόκρεμα του πνευματικού κόσμου της χώρας²¹⁹. Εδώ, η προέχουσα θέση του Ανδρέα Μουστοξύδη, η έκταση των αρμοδιοτήτων του, ο ρόλος του στην πρόσληψη και απόλυση διδασκάλων, η προκλητική και υπεροπτική του στάση απέναντι σε ανθρώπους που είχαν λάβει μέρος στον αγώνα, η εύνοια και η εμπιστοσύνη του Καποδίστρια προς αυτόν, επέσυραν εναντίον του τη δυσαρέσκεια, την αντιπάθεια, τον φθόνο και το μίσος μερικών δασκάλων, και ιδιαίτερα του Γενναδίου και του Κωνσταντά. Όμως, όσοι εστρέφοντο κατά του Μουστοξύδη δεν ομονοούσαν μεταξύ τους και μάλωναν για τις θέσεις, για τα πρωτεία, για τις μεθόδους διδασκαλίας, για τη διδακτική της μουσικής, κ.ά., με αποτέλεσμα να δημιουργούνται παρατάξεις και φατρίες²²⁰.

Ο αγώνας κατά του Μουστοξύδη και του συστήματος που είχε επιβάλει, γίνεται με λιβέλους. Συνολικά διασώζονται οκτώ²²¹, εκ των οποίων ο ένας είναι έμμετρος²²². Εγράφησαν δε από 22 Ιανουαρίου 1830 μέχρι της 17ης Ιουλίου 1831²²³ από ανώνυμους γραφείς, που ο τότε αστυνόμος της Αίγινας Γ. Φωτόπουλος τους αποδίδει στους δασκάλους Βενθύλιο και Νικητόπουλο²²⁴.

Αυτήν την κατάσταση που δημιουργήθηκε στην εκπαίδευση της Αίγινας, περιγράφει ο Ανδρέας Μουστοξύδης στην αναφορά του προς τον Καποδίστρια στις 18 Μαΐου 1830:

«Τινές διδάσκαλοι διχονοούν προς αλλήλους και δι' αυτήν την διχονοϊάν των δημιουργούν φατρίας. Έκαστος θέλει να κάμη δι' εαυτόν οπαδούς και πότε μεν εξ αιτίας των στάσεών των, εκτραχηλιζόμενοι εις ύβρεις θεατριζόμενας ενώπιον των υποτρόφων, πότε δε θέλοντες να αποσπάσωσιν αυτούς από την εις τους αντιζήλους των υποταγήν, έσβεσαν πλέον εις τας ψυχάς των παιδίων κάθε σέβας και κάθε φόβον, τα μόνα σωτήρια μέσα της χαλιναγωγής των.

Τινές εξ αυτών, αλληλένδετοι όντες και εις δεσμόν έχοντα τας μυστικάς των συμφωνίας, φέρουσιν άνω-κάτω το κατάστημα. Και πότε μεν διεγείρουσιν εις λιποταξίαν τους μαθητάς του διδασκάλου της μουσικής, πότε δε διαβάλλουν τους συγγενείς η συμπατριώτας του Αρχιμανδρίτου, πότε δε αποτολμούν, επί παρουσία των υποτρόφων, να διορθώνωσι τα μαθήματα του διδασκάλου της ελληνικής γλώσ-

---

²¹⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 30.

²²⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 33-34.

²²¹ Οι ανώνυμες αυτές σάτιρες περιέχονται αυτόθι, στις σελ. 46-62.

²²² Δεν είναι δυνατόν να γνωρίζουμε αν ο έμμετρος λίβελος «Εναντίον του Κωνσταντά», που είχε κατηγορηθεί για αυταρχικότητα και δικτατορικό τρόπο διοικήσεως, εγράφη από τον Δημήτριο Σαλτέλη, μετέπειτα ποιητή του «Κυδωνιάτη», όπως τουλάχιστον υποψιάζεται ο αστυνόμος της Αίγινας Γ. Φωτόπουλος (βλ. αυτόθι, σελ. 26). Το ποίημα περιέχεται αυτόθι, σελ. 46-48.

²²³ Βλ. αυτόθι, σελ. 23.

²²⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 45.

σης, πότε δε αποφεύγουν να συγκαθίσωσιν εις την κοινήν τράπεζαν, πότε δε μεταβάλλουσι ταύτην εις σκηνήν ερίδων. Το μικρότατον αθών κίνημα εξηγείται ως πονηρόν, αι διαβολαί γενώσιν αδικωτέρας διαβολάς, βρασμοί εκδικήσεων εκκενούσιν υπερβόλους απαιτήσεις δικαίων και περιφρόνησιν των καθηκόντων. Οι εχθροί της κυβερνήσεως λαμβάνουν αφορμήν από τα τοιαύτα σκάνδαλα διά να φλυαρούν εις τα καφενεία ή να χαίρωνται.

Οι γλυκεείς, οι σοφοί, οι πατριωτικοί λόγοι της Α.Ε. του Κυβερνήτου έπρεπε, τέλος πάντων, να καταστήσωσι και ευπειθεστέρους και φρονιμωτέρους τούτους τους διδασκάλους, αλλά μία από τας τελευταίας νύκτας ήταν νύκτα ταραχής και στασιασμού και μάλλον ειπείν νύκτα τρόμου.»²²⁵

Πέρα από τον Ι. Καποδίστρια

Μέσα στο γενικότερο αντιπολιτευτικό κλίμα της εποχής, εκτός του Ιωάννη Καποδίστρια, σατιρίζονται ανώνυμα και άλλα πρόσωπα της τότε πολιτικής ζωής. Πρόκειται για σάτιρα διαχρονικής αξίας για τα ελληνικά πολιτικά δεδομένα.

Μεταξύ αυτών των ποιημάτων είναι «Ο υπουργηματικός του Ι. Καποδίστρια»²²⁶, του Αλεξάνδρου Σούτσου, που καυτηριάζει τη διαφθορά των πολιτικών, παραθέτοντας παράλληλα στίχους που δεν απέχουν και πολύ από τη σημερινή καθημερινότητα:

.....

Η κοιλιά μου είναι φούσκα, στρογγυλή σαν το βαρέλι·
Δεν γνωρίζω τ' είναι πείνα.
Το Ταμείον με πλερώνει πεντακόσια κάθε μήνα.

.....

Αξιζα να παίρνω χίλια κί' ίσως κάτι παραπάνω·
Τό κονδύλι γερά πιάνω,
Και με μάτια σφαιλισμένα την υπογραφή μου βάζω
Πού την βάζω, τί πειράζει αν πολύ δεν εξετάζω;

.....

Τους συντρόφους μου κ' εμένα ονομάζουν γαστρονόμους·
Τι με λέγετε «Αγάπα της Αμερικής τους νόμους;»
Έχουν βούτυρο οι νόμοι; Έχουν λάδι; Έχουν άλας;
Το στομάχι δεν γεμίζει με τας φράσεις τας μεγάλας.

---

²²⁵ Αυτόθι, σελ. 34-35.

²²⁶ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 81-82.

.....

Η Ευρώπη ας ανάψη κί' ας κορώση όσο θέλει·
Φθάνει μόνον ταλαράκια και στερλίναις να μας στέλλη.

.....

Σ' αυτόν τον κύκλο σατιρών εντάσσονται δύο ακόμη ποιήματα του ίδιου ποιητή, «Ο Γερουσιαστής του Ι. Καποδίστρια»²²⁷ και «Ο επιστάτης των Εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια»²²⁸. Το πρώτο σατιρίζει την «παραταξιακή» ευσυνειδησία των γερουσιαστών, εντός των τότε κοινοβουλευτικών συνηθειών, που και πάλι θυμίζουν σε πολλά τις σημερινές:

Τέσσαραις φοραίς τον μήνα το πολύ συνεδριάζω,
Και ταις άλλαις μέραις χάσκω και τα γρόσια μου στοιβάζω·
Με φωναίς και με φοβέραις ζητεί Σύνταγμα το Γένος·
Εγώ ήσυχος τ' αυτιά μου με τα δυό μου χέρια πιάνω,
Την πρωτομηνιά φυλάγω, και κοιμούμαι ξαπλωμένος
Εις τα χίλια μου επάνω.

.....

Για το πήδημα του ψύλλου, για το σάλευμα του γάτου,
Οι συνάδελφοί μου φέρνουν έναν κόσμο άνου κάτου.
Γένονται μαλλιά κουβάρι και φωνάζουν γέροι νέοι,
Καθώς μες στο Συναγωγή τω σαββάτω οι Εβραίοι.
«Η φωναίς σας θα σας δώσουν, άνθρωποι τυφλοί, τους κάνω,
Απ' τα χίλια παραπάνω;»

Πού της ψήφου μου θα ρίψω το κουκί δεν εξετάζω·
Η Κυβέρνησις μου μόνον τι ορέγεται κυττάζω·
Ζητεί μέρα; Ζητεί νύκτα; Πριν το μυρισθώ ακόμα,
«Ναι! Ναι! Μάλιστα» φωνάζω με τρεις πήχαις πλατύ στόμα
Και την ψήφό μου την βάνω
Εις τα χίλια μου επάνω.

Αν ο Κυβερνήτης θέλη απ' την ήσυχή μου κώχη
Για το ίδιο πράγμα λέγω τρεις το ναι και τρεις το όχι·
Μ' όλ' αυτά με κρυφοβλέπουν Υπουργοί του ένας δύο,
Κ' εις το κάθε πάτημά μου με προσέχουν αν κουτσάνω.
«Κύριοί μου, τους φωνάζω, πιστός είμαι, σας ομνύω
Εις τα χίλια μου επάνω.»

---

²²⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 52-53.

²²⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 82-89.

Το δεύτερο δείχνει και αυτό, με τη σειρά του, πως τα πρωτεία στη διαφθορά τα κατέχουν διαχρονικά οι άδειες για τις ανεγέρσεις οικοδομών και δημόσιων έργων:

Φοίνικες και ταλαράκια το πουγγί μου κουδουνίζει,
Και το στόμα μου σαμπάνιαις και ριζόγαλο μυρίζει·
Χαιρετάτε με με σέβας, με βαθύν προσκυνισμόν·
Επιστάτης, Κύριοί μου, έγινα οικοδομών·
Τερερέμ, λαλά, λαλά·
Η δουλιά πάγει καλά.

.....

Σήμερα το Ναύπλιόν μας η Πρωτεύουσά μας είναι·
Αύριο θα είναι λέγουν, αι περίφημαι Αθήναι·
Τότε γρόσια μιλιούνια, τότε δα θα ξοδευθούν,
Και πατόκορφ' απ' εμένα αι Αθήναι θα κτισθούν·
Τερερέμ, λαλά, λαλά·
Η δουλιά πάγει καλά.

Κριματίζει όποιος λέγει, πως εγώ μισώ τα φώτα·
Τα Σχολεία, στην τιμή μου, τ' αγαπώ απ' όλα πρώτα,
Και πολλαίς φοραίς λαχαίνει στ' όνειρό μου να ιδώ
Πως οικοδομώ μουσειά, κί' απ' το στρώμα τραγουδώ
Τερερέμ, λαλά, λαλά·
Η δουλιά πάγει καλά.

.....

Οι αναφορές προς τον Κυβερνήτη

Η εφημερίδα *Απόλλων* της Σύρου καθιέρωσε τη δημοσίευση αναφορών αιτημάτων των κατά τόπους πολιτών προς τον Καποδίστρια²²⁹.

Μέσα στο πλαίσιο αυτών των δημοσιεύσεων, εντάσσεται και το ποίημα «Η αναφορά μου προς τον Ι. Καποδίστριαν»²³⁰ του Αλεξάνδρου Σούτσου, το οποίο, με καυστικό πνεύμα και σατιρική διάθεση, υπονοεί πως, παρά τα όποια λεγόμενα των κολάκων της κρατικής εξουσίας και

---

²²⁹ Βλ. «Αναφορά Ερμουπολιτών» (τεύχος 31, σελ. 125), «Αναφορά Ψαριανών» (στο ίδιο τεύχος, σελ. 128 και «Παράρτημα»), «Αναφορά Υδραίων» (τεύχος 32, σελ. 131 κ.εξ.).

²³⁰ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 51-52. Ωστόσο, το ποίημα αυτό δεν δημοσιεύτηκε στον *Απόλλωνα*.

των κυβερνητικών εγκυκλίων, δεν αναιρείται η ανάγκη για κοινωνική πρόοδο, άνοδο του μορφωτικού επιπέδου του λαού και παροχή συντάγματος:

Αρχηγέ σοφέ του έθνους, στην Εγκύλιόν σου είδα,
Πως ζητείς του καθενός μας να συμβουλευθής τα φώτα·
Μας προστάζεις να σε πούμε τί συμφέρει στην πατρίδα·
Η αναφορά μου να την... Όρκον όμως κάμε πρώτα,
Πως στο Μπούρτζι μια σου λέξις μυστική δεν θα με βάλη,
Και αμέσως, να, σε λέγω, καθώς τόσοι φίλοι άλλοι·
«Λάμπα, σκάμπα; τσιμπιριμπιτό,
Συνταγματάκι σας ζητώ».

.....

Θαύμα είναι, τέρας είναι τα Σχολεία της Ελλάδος!
Άνθησε και λουλουδίζει της παιδείας μας ο κλάδος!
Από τα πολλά μας φώτα εσκοτίσθηκε το φως μας.
Και δεν βλέπομεν την λάμψιν του Στρατάρχου Κόμητός μας,
Και ο Κόμης μας του κάκου φέρνει γύραις εις τους δρόμους
Με χρυσαίς δυό επωμίδαις στους στρατηγικούς του ώμους·
Λάμπα, σκάμπα, τσιμπιριμπιτό,
Συνταγματάκι σας ζητώ.

.....

Η αναφοραίς που παίρνεις με φοβέραις απ τό Κράτος.
Εξοχώτατε, δεν λέγουν την αλήθεια κατά πλάτος.
Εσύ μόνος ταις συνθέτεις· διπλωματικάις είν' όλαις,
Σκοτειναίς, κι' η κάθε μια των παχιά ψεύματα δυό κόλλαις.
Η δική μου όμως είναι όσον δίδεται σαφής,
Λάμπα, σκάμπα, τσιμπιριμπιτό,
Συνταγματάκι σας ζητώ.

Τα μέτρα του Καποδίστρια κατά της Αντιπολιτεύσεως

Μπροστά σ' αυτήν την κατάσταση, ο Καποδίστριας έλαβε σκληρά μέτρα διοικητικής φύσεως, που έφταναν στα όρια της κρατικής αυθαιρεσίας και που καταπατούσαν σημαντικό αριθμό ατομικών δικαιωμάτων.

Ο ιστορικός Μέντελσον επικρίνει τον Καποδίστρια για την απόφασή του να συστήσει αυτοτελή δικαστήρια, τα οποία παρείχαν στους Έλληνες κάποια σκιά δικαιοσύνης. Έθεσε δε ως κορωνίδα στο δικαστικό του όργανο άλλον έναν συναφή θεσμό, «διά πάσαν κατηγορίαν κατά των εν

υπουργήματι, και διά τα καθοσιώσεως εγκλήματα», τα λεγόμενα «Εξαιρετικά Δικαστήρια».

Ήταν αυτό ακριβώς που αποκάλεσε «καταδικαστήρια» μια επίσημη έκθεση του υπουργού δικαιοσύνης της μετακαποδιστριακής κυβερνήσεως. Τρία δικαστήρια του τύπου αυτού ιδρύθηκαν. Το πρώτο, χρονολογικά, απέβλεπε στην εκδίκαση ληστροικών εγκλημάτων. Σε λίγο, όμως, άρχισε να δικάζει και όσους εξεφράζοντο κατά του Κυβερνήτη ή της κυβερνήσεως. Έτσι, κατά τα τέλη του 1830, το «Εξαιρετικό Δικαστήριο» καθαίρεσε από τον βαθμό τους και καταδίκασε σε εξάμηνη φυλάκιση στο Παλαμήδι δύο αντιπάλους του καθεστώτος, τον Περραιβό και τον Γρίβα, γιατί ξεστόμισαν απρεπείς φράσεις κατά του Κυβερνήτη. Ακολούθησαν κι άλλες παρόμοιες καταδίκες διαφόρων αγωνιστών, που εξεφράζοντο κατά της κυβερνήσεως ή την αντιπολιτεύονταν. Όσο, όμως, αυξανόταν η εσωτερική διαμάχη, δεν αρκούσε πια το ένα. Τιοιουτοτρόπως, ιδρύθηκαν άλλα δύο στη Λακωνία για να δικάζουν όσους μιλούσαν ή ενεργούσαν κατά του καθεστώτος²³¹.

Ένα άλλο μέτρο που επεκρίθηκε ιδιαίτερα, ήταν η καθιέρωση του αφορισμού ως δικονομικού μέσου. Δηλαδή «ο μη έχων αποδείξεις περί της αθώτητας ή ενοχής ενός κατηγορουμένου ή αντιδίκου, μπορούσε να αποταθεί στην εκκλησιαστική εξουσία, στην οποία εναπόκειται να κάμψει με αφορισμό το πείσμα αυτού που δεν ομολογούσε»²³².

Ο Κυβερνήτης, πιεζόμενος από την κοινή γνώμη της χώρας και προπάντων από την κοινή γνώμη της Ευρώπης, αναγκάστηκε να εκδώσει νόμο «Περί Τύπου», για τον οποίο, μάλιστα, διακήρυξε ότι παραχωρούσε πλήρη ελευθεροτυπία²³³. Πράγματι, στις 26 Απριλίου (8 Μαΐου) 1831, εξέδότη «Ψήφισμα» που κανόνιζε τα θέματα του Τύπου. Τούτος, μάλιστα, υπήρξε ο πρώτος περί Τύπου νόμος στην Ελλάδα. Αρμόδιο για τα ζητήματα Τύπου ήταν το υπουργείο Δημοσίας Παιδείσεως²³⁴.

Όστόσο, περιείχε τόσες δεσμεύσεις και απαγορεύσεις ο νόμος αυτός²³⁵, ώστε απεδείχθη, αμέσως και εκ των πραγμάτων, ότι αποτελούσε ουσιαστική κατάλυση της ελευθεροτυπίας. Στον συγκεκριμένο νόμο ετίθετο μια σειρά προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων, που περιόριζαν δραστικά την ελευθερία του Τύπου. Τέτοια ήταν η ελληνική ιθαγένεια του εκδότη, η προηγούμενη άδεια, οικονομική εγγύηση, κατασχέσεις, δικαιώμα απαντήσεως, καθιέρωση αξιοποιώνων πράξεων, κ.λπ.²³⁶. Και το σπου-

²³¹ Βλ. Γεωργίου Ρούσσου, *ό.π.*, σελ. 322-323.

²³² Αυτόθι, σελ. 323.

²³³ Βλ. αυτόθι, σελ. 328.

²³⁴ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 79.

²³⁵ Πρόκειται για το Ψήφισμα 2085/1831, που δημοσιεύτηκε στη *Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος* στις 29.04.1831. Πρβλ. Γεωργίου Ρούσσου, *ό.π.*

²³⁶ Βλ. Νικολάου Αθ. Αντωνόπουλου, *Η ελευθερία του Τύπου εν Ελλάδι*, Αθήνα 1965, σελ. 35 και σημείωσή της.

δαιότερο, στον νόμο αυτόν υπήρχε και άρθρο που ζητούσε από τις εφημερίδες «Σέβας προς τας Μεγάλας Δυνάμεις και την καθεστηκυίαν των πραγμάτων τάξιν»²³⁷. Υπεύθυνος αυτής της λογοκρισίας ήταν ο αδελφός του Καποδίστρια, Βιάρως, που μέχρι τότε έκλεισε τις υπάρχουσες εφημερίδες και εμπόδιζε την έκδοση νέων²³⁸. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του Αναστασιάδη, εκδότη της *Αυγής*. Η εφημερίδα έκλεισε «ένεκα της ελευθέρως γλώσσης της», ο Αναστασιάδης συνελήφθη κατηγορούμενος «επί εγκλήματος εσχάτης προδοσίας» επειδή κατέκρινε την κυβέρνηση, φυλακίστηκε και μετά από πολύμηνη κάθειρξη εδικάσθη. Το δικαστήριο, όμως, αν και καποδιστριακό, δεν καταδίκασε τον δημοσιογράφο²³⁹.

Με αφορμή αυτή την ανελευθερία του Τύπου και τη λογοκρισία που υπήρχε, ο Αλέξανδρος Σούτσος συνέθεσε το ευφύεστατο και πασίγνωστο πια ποίημα «Ο περί ελευθεροτυπίας κανονισμός ή το τυποκτόνον ψήφισμα του Ι. Καποδίστρια»²⁴⁰, στο οποίο αποτυπώνεται η υποκρισία αλλά και η βαθύτερη στόχευση κάποιων πολιτικών που, ενώ δείχνουν να επιζητούν τον έλεγχο και την κριτική, κατά βάθος επιθυμούν να παραμένουν στο απυρόβλητο· ας δούμε δύο στροφές του:

Ένας Γερουσιαστής μας με το στόμα γελαστό,
Σούτσ' ελεύθερε, με είπε, συγχαρίκια σε ζητώ·
Πρόβαλα υπέρ του Τύπου δεκαπέντε άρθρα νόμου·
Κατ' αυτό το σχέδιό μου,
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην βλάβης
Της Αρχής τους Υπαλλήλους,
Τους Κριτάς, τους Υπουργούς μας και των Υπουργών τους φίλους·
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην γράψης.

.....

Στο εξής κάθου και γράψε... Κάθου και κουπάνιζέ μας·
Τραγουδάκια τύπωνέ μας·
Ό,τι πράγμα δεν σ' αρέση, κι' όποιον άνθρωπο θελήσης,
Ημπορείς να σατυρίσης.
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην βλάβης
Της Αρχής τους Υπαλλήλους,
Τους Κριτάς, τους Υπουργούς μας και των Υπουργών τους φίλους·
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην γράψης.

---

²³⁷ Γεωργίου Ρούσσου, αυτόθι.

²³⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 326.

²³⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 327.

²⁴⁰ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 79-80.

.....

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και ο αδελφός του Παναγιώτης Σούτσος, στο ποίημα «Το σκανδαλώδες των ποιημάτων μου»²⁴¹, όπου κάνει λόγο για τις διώξεις όσων ασκούν κριτική στο πολιτικό σύστημα· ιδού τρεις ενδεκτικές στροφές:

.....

Διά γέλοιο με κατέβη σ' ένα μου μικρό τραγούδι
Της θεάς Ελευθερίας τον Χιτώννα να σ' ενδύσω
Και μ' αμάραντο να στέψω τους κροτάφους σου λουλούδι.
Την Ελευθερίαν ψάλλει με φωνάζουν απ' οπίσω.
«Τρεις εκεί
»Στην φυλακή».

Από τρία προχθές άνθη τρίχρουν σ' έπλεξα στεφάνι.
Ο καλός μας Αστυνόμος κατά τύχην το μανθάνει,
«Κί αποστάτα, με φωνάζει, στον θυμόν του τον μεγάλο
»Την τριχρώματον σημαίαν ονειρεύεσαι των Γάλλων·
«Τρεις εκεί
»Στην φυλακή».

.....

Από σήμερα σε τάζω άσματα ερωτικά
Άκακα κι' απλοϊκά.
Ή αλλέως εις το τέλος των καλών μου ποιημάτων
Τί παράξενον δεν είναι να με πουν στον κάτω πάτον:
«Τρεις εκεί
»Στην φυλακή».

Αλλά και η παραβίαση του απορρήτου των επιστολών ήταν μια συνηθισμένη πρακτική της καποδιστριακής διακυβερνήσεως. Πράγματι, αστυνομικά ή άλλα όργανα της κυβερνήσεως άνοιγαν τις επιστολές που παρεδίδοντο στα κρατικά ταχυδρομεία ή και αυτά ακόμη που εμπιστευόνταν οι αποστολείς τους σε ιδιωτικούς ταχυδρόμους ή απλούς ταξιδιώτες. Με τον τρόπο αυτόν έψαχναν να βρουν στοιχεία, που θα τους επέτρεπαν να σύρουν στα δικαστήρια τους αντιπολιτευομένους²⁴².

Μια άλλη πρακτική της κυβερνήσεως ήταν η κατασκοπεία, ήτοι ο μετέπειτα αποκληθείς χαφιεδισμός. Οι οπαδοί του Καποδίστρια αποτε-

---

²⁴¹ Βλ. Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 30-31.

²⁴² Βλ. Γεωργίου Ρούσσου, ό.π., σελ. 328 και Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, ό.π., σελ. 630.

λούσαν ένα είδος μυστικής αστυνομίας και κατασκοπευτικού σώματος, που άπλωνε τα πλοκάμια του από την Πελοπόννησο μέχρι τη Μασσαλία, το Παρίσι, την Τεργέστη, τη Βιέννη και τους Τούρκους των Αθηνών και της Κωνσταντινούπολεως. Μάλιστα, αυτή η μυστική οργάνωση δεν δίσταζε να χρησιμοποιεί ακόμη και ιερείς²⁴³.

Ενδεικτικά είναι τα όσα γράφει ο Τίερς: «Όσοι πληροφορήθηκαν όλα αυτά δεν θα απορήσουν περισσότερο, εάν τους πούμε ότι ζητούσαν πληροφορίες από τους δασκάλους για τα πολιτικά φρονήματα των μαθητών και από τους μαθητές για τις πολιτικές απόψεις των γονιών τους. Και ότι οι μαθητές υποχρεώνονταν να καταγγείλουν τους δασκάλους τους. Ο πατέρας φοβόταν τον γιο κι ο άντρας τη γυναίκα. Μου κατονόμασαν ανθρώπους, που για να έχουν την εύνοια του Κυβερνήτη, κατήγγειλαν τα ίδια τα παιδιά τους.»²⁴⁴

Μέσα σε όλο αυτό το κατασκοπευτικό κλίμα, δεν ήταν λίγες οι φορές που οι καταγγελίες στρέφονταν εναντίον τίμιων και φιλήσυχων πολλές φορές πολιτών, ως αποτέλεσμα προσωπικών αντεκδικήσεων, δημιουργώντας μιαν ατμόσφαιρα τρομοκρατίας²⁴⁵.

Ο Αλέξανδρος Σούτσος αυτήν ακριβώς την κατάσταση παρουσιάζει ανάγλυφα στο ποίημά του «Ο κατάσκοπος του Ι. Καποδίστρια»²⁴⁶, του οποίου παρατίθενται οι δύο πρώτες στροφές, ώστε να διαφανεί το κλίμα των ημερών:

Στους καιρούς του Κυβερνήτου, στην Ελλάδα όποιος ζη
Καλά πρέπει να προσέχη με ποιόν βρίσκεται μαζύ,
Κί απ' αυτούς τους συγγενείς του
Να καλοβαστά τα βάθη κλειδωμένα της ψυχής του.
Ένα της Αστυνομίας κυνηγιάρικο σκυλλί,
Αφ' ου μ' έκανε τον φίλο με μυριάις υποκλίσεις,
Άρχισ' έτσι να λαλή,
Κί απ' εμένα τέτοιαις πήρε ξεκομμέναις αποκρίσεις.

«Φίλε Σούτσέ μου, με είπε, ομιλώ κρυφά στ' αυτί
Πότε μ' ένα, πότε μ' άλλον Έκτακτον Διοικητή.
Μ' ερωτούν οι άρχοντές μου για τον ένα για τον άλλο·
Συμπαθάτέ με, τους λέγω, λάθος έχετε μεγάλο·
Τον κατάσκοπο δεν κάμω, και συνήθειο δεν έχω
Αδελφούς να καταδίδω, αδελφούς να κατατρέχω.
- Ξεκουμπίσου με, καλέ μου, κί είμαι Κυβερνητικός·
Μην ζητάς να με ψαρέψης, και θα πας κακήν κακώς.

²⁴³ Βλ. Παύλου Καρολίδη, ό.π., σελ. 262.

²⁴⁴ Βλ. Παύλου Καρολίδη, ό.π., σελ. 263.

²⁴⁵ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, ό.π., σελ. 630.

²⁴⁶ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 83-84.

.....

Ακόμη, ο Τίερος κάνει λόγο για όσους καταδικάστηκαν από την κυβέρνηση του Καποδίστρια σε εξορία, όχι με νόμο και δικαστική απόφαση αλλά με την αστυνομική αυθαιρεσία, χωρίς γραπτή διαταγή²⁴⁷. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν ο σεβάσμιος αρχιεπίσκοπος Ναυπλίου και η υπέργηρη μητέρα του Μαυροκορδάτου²⁴⁸.

Ο Παναγιώτης Σούτσος, από την άλλη, με συστατική επιστολή του Αλεξάνδρου Στούρτζα, και έχοντας ως ηθικό στήριγμα «τους αγαθούς λόγους προς τον Κυβερνήτη» του Γεωργίου Κουντουριώτη, διορίστηκε γραμματέας της Γερουσίας στις 8 Φεβρουαρίου 1830 στη θέση του παραιτηθέντος αδελφού του Μιχαήλ, με την πράξη υπ' αριθ. 646 του Καποδίστρια²⁴⁹. Και ενώ στην αρχή η επαφή του με τον Καποδίστρια ήταν αρμονική, από ένα χρονικό σημείο και μετά (και τέτοιο πρέπει να θεωρηθεί το τέλος του 1830), οι σχέσεις τους άρχισαν να διαταράσσονται, ώσπου κατέληξαν στην απομάκρυνή του από τη Γραμματεία της Γερουσίας, όπως εμφανίζεται από την Πράξη 3987 της 8ης Ιουλίου 1831 του Κυβερνήτη²⁵⁰, λόγω αγνωμοσύνης του ποιητή προς τον Κερκυραίο πολιτικό, αφού προσχώρησε ο πρώτος στην αντιπολίτευση²⁵¹.

Θύμα, λοιπόν, της Καποδιστριακής αυθαιρεσίας και των διώξεών της, ο Παναγιώτης Σούτσος θα γράψει το ευρηματικό ποίημα «Η ασθένειά μου ή η έξωσίς μου από την πολιτική μου θέσιν»²⁵². Ας δούμε τους καταληκτικίους στίχους του:

.....

Επισήμως αφού είδαν ότι πέθανα σχεδόν,
Κ' οι χρωέσταί μου μ' επήραν ως νεκρόν αναφανδόν.
Τους ζητώ γλυκαίς δραχμίτσαις, με κτυπούν γλυκά στην πλάτη
»Και με λέγουν, «ω, τι όψις... πέσε φίλε στο κρεββάτι».
Σε ορκίζω και σε, φως μου! σ' ό,τι έχεις ιερόν,
Ως νεκρόν να μη με πάρης διά κάμποσον καιρόν.
- Είμαι υγιής, ψυχή μου! υγιής, τρισυγιής,
Κί απ' αυτού του έρωτός μου ταις φωτιαίς το εννοείς.

---

²⁴⁷ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 264.

²⁴⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 265.

²⁴⁹ Βλ. Γιάννη Λέφα, *Παναγιώτης Σούτσος*, Αθήνα 1991, σελ. 57-58.

²⁵⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 59-60.

²⁵¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 60.

²⁵² Βλ. Παναγιώτη Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 33.

Απόηχος, επίσης, της ανωτέρω απομακρύνσεώς του από την εργασία του είναι το έτερο ποίημά «Το πολιτικό μου πιστεύω»²⁵³, από το οποίο παρατίθενται τρεις ενδεικτικές στροφές:

.....

Κανενός εγώ ανθρώπου,
Κανενός εγώ προσώπου,
Ατυχος ειδωλόλατρης δεν επιθυμώ να γένω·
Τμήμα κανενός και σώος απεφάσισα να μένω·
Ναί, ψυχή μου! βεβαιώσου,
Της Ελευθερίας μόνον είμαι λάτρης κ' εδικός σου.

Και λοιπόν αι αναρχίαι,
Και λοιπόν αι σπουδαρχίαι,
Και οι εμπρησμοί των στόλων, κ' αι ληστείαι αεννάως!
Πού ο δρόμος αυτός φέρει την πατρίδα;... εις το χάος·
Ναι, ψυχή μου! βεβαιώσου,
Της ελευθερίας μόνον είμαι λάτρης κ' εδικός σου.

.....

Την Ελλάδα ελευθέραν
Και σοφήν κ' ευτυχεστέραν
Επεθύμησα πολλάκις και στερούμενος της πείρας
Των Κυβερνητών του Έθνους δις τρις έκρουσα τας θύρας·
Πλήν, ψυχή μου! βεβαιώσου,
Της Ελευθερίας μόνον είμαι λάτρης κ' εδικός σου.

.....

Σε γενικές γραμμές, μια συνοπτική σατιρική θέαση των καποδιστριακών πεπραγμένων συναντάμε στο ποίημα του Αλεξάνδρου Σούτσου, «Ο Ι. Καποδίστριας απολογούμενος επ' Εθνικής Συνελεύσεως»²⁵⁴, στο οποίο ξετυλίγεται όλο το αντικαποδιστριακό μένος του δημιουργού το, ενώ ξεχυλίζει η ειρωνεία εναντίον του Κυβερνήτη, σε στροφές όπως οι ακόλουθες:

.....

---

²⁵³ Βλ. αυτόθι, σελ. 44-45.

²⁵⁴ Το ποίημα αυτό δημοσιεύθηκε το πρώτον στην εφημερίδα *Απόλλων* (αριθ. 48-49, 26 Αυγούστου 1831, σελ. 206, Παράρτημα). Ευρίσκεται στα *Άπαντα* του Αλεξάνδρου Σούτσου, σελ. 55-57.

Θερμός είμαι Δημοκράτης... Για το Σύνταγμα πεθαίνω·
Αν με είδετε τρεις χρόνους τ' άρθρα του να παραβαίνω
Κί απ' τους όρκους μου να λείπω,
Γράμματα να κρυφανοίγω και να κυνηγώ τον Τύπο,
Σπήτια να πατώ την νύκτα, και πολίτας, πριν τους κρίνω,
Να ξορίζω, να ξυλίζω και τα νύχια τους να χύνω,
Είχα λόγους ανωτέρους·
Αι Αυλαί... Εγώ... το Έθνος... εξ ενός, εξ άλλου μέρους
Θεωρούντες... Είχα κί άλλα να σας πω... Πλην τι το κάμεις;
Σ' εμποδίζουν να λαλήσης αι συμμαχικαί Δυνάμεις.

.....

Ημπορεί να διή ο Πλάστης εις των σπλάγχνων μου το βάθος·
Η αγάπη της πατρίδος, να το μοναχό μου πάθος·
Πλην κατέτρεξα τα φώτα· πλην διέφθειρα τα ήθη·
Πλην εις πλήθος κατασκόπων χρυσός άφθονος εχύθη·
Πλην ηθέλησα να σβύσω και μεγάλους και μικρούς·
Πλην να διώ τους Πρώτους όλους επεθύμησα νεκρούς.
Είχα λόγους ανωτέρους·
Αι Αυλαί... Εγώ... το Ένος... εξ ενός, εξ άλλου μέρους
Θεωρούντες... είχα κι άλλα να σας πω... Πλην τι το κάμεις;
Σ' εμποδίζουν να λαλήσης αι συμμαχικαί Δυνάμεις.

.....

Τέλος, και το ποίημα του ιδίου ποιητή «Τα τελευταία ψηφίσματα του Ι. Καποδίστρια»²⁵⁵, έστω και στην ακραία του υπερβολή, δείχνει τη σχεδόν «δικτατορική» αντίληψη διακυβερνήσεως του Καποδίστρια – όπως τουλάχιστον την αντιλαμβανόταν ο ποιητής και οι ομοϊδεάτες του. Το ποίημα δε αυτό, στο οποίο παρελαύνουν οι σημαντικότερες πολιτικές προσωπικότητες στην Ελλάδα του 1831, στην εποχή του αλλά και αργότερα, θαυμάστηκε πολύ. Ας δούμε μερικούς χαρακτηριστικούς στίχους του:

.....

Να ιδή το έθνος θέλει θριαμβεύοντες τους νόμους,
Κί όσους έχουν ταλαράκια κρεμασμένους εις τους δρόμους.

.....

---

²⁵⁵ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 59-61.

Επομένως προσκαλείται το Κορφών το παλικάρι,
Ο Κυρ Κόμης Αυγουστίνος, εις την Ύδραν να στρατεύση
Κ' εμπρός όλους να τους βάλη με σπαθί και με σκουτάρι·
Αν μ' εκείνους δεν τολμήση στήθος στήθος να παλεύση,
Εκεί πάντοτε γυρίζουν Ανεμόμυλοι μεγάλοι·
Με αυτούς ας πολεμήση και τα βγάξει στο κεφάλι.
Να ιδή το Έθνος θέλει θριαμβεύοντας τους νόμους,
Κί' όσους έχουν ασπρού φάτα κρεμασμένους εις τους δρόμους.

Θεωρούντες πως ο όρκος να φυλάττεται δεν πρέπει
Όταν εις του Κυβερνήτου το καλόν δεν αποβλέπη,
Βλέποντες εξ άλλου μέρους πως πολλοί απ' τούς πιστούς μας,
Οπού τρώγουν τους μισθούς μας,
Μιας ενόρκου Εταιρίας μέλη τόλμησαν να γένουν,
Παρακούσαντες την γνώμην εν ταυτώ της Γερουσίας,
Προκηρύττομεν ενόχους της εσχάτης προδοσίας
Όσους απ' αυτούς θελήσουν εις τον όρκον τους να μένουν·
Επομένως προσκαλούμεν τον Μηνύστρον της Θρησκείας
Να βαστά επ' εκκλησίας
Την εικόνα μας εις τόπον της εικόνας του Θεού.
Αλληλούϊα να ψάλλη, και το πλήθος του λαού
Στην εικόνα μας επάνω να ομνύη επισήμως
Πως, αν έκαμε και όρκον, θα τον παραβή προθύμως·
Να ιδή το Έθνος θέλει θριαμβεύοντας τους νόμους
Κί' όσους δεν πατούν τον όρκον κρεμασμένους εις τους δρόμους·

Τα Ψηφίσματά μας ταύτα κατά βάθος, μήκος, πλάτος,
Υπουργοί μας, όσον τάχος ενεργήσετε στο Κράτος.

Η δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια

Η επανάσταση των Μανιατών, για την οποία γράψαμε ανωτέρω, υποχρέωσε τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, που ήταν γερουσιαστής στο Ναύπλιο, να παρακαλέσει τον Καποδίστρια να του επιτρέψει να πάει στη Μάνη για να καταστείλει την εξέγερση των συμπατριωτών του. Ο Κυβερνήτης αρνήθηκε... Τότε ο Πετρόμπεης έφυγε κρυφά για τη Ζάκυνθο, με πλοίο που είχε σημαία της Ιονίου Πολιτείας. Στη διαδρομή, όμως, από τη Ζάκυνθο προς το Λιμένι, έπεσε σε θύελλα στο Κατάκωλο και εκεί συνελήφθη και οδηγήθηκε στο Ναύπλιο από τον μοίραρχο Κανάρη, που είχε διαταγή από τον Κυβερνήτη να τον καταδιώξει. Τότε ο

Κυβερνήτης, αντί να φανεί δίκαιος ή μακρόθυμος απέναντί του, μεταχειρίστηκε τον Πετρόμπεη σαν πολιτικό εγκληματία· έναν άντρα με τόσο σπουδαίο παρελθόν, που χάρις και στον ηρωισμό του και στις μεγάλες θυσίες τόσο της οικογένειάς του όσο και των συμπατριωτών του, η Ελλάς κατόρθωσε να ελευθερωθεί. Και το χειρότερο ήταν ότι τον παρέδωσε σε ανακριτική επιτροπή γερουσιαστών υπό την προεδρία του αδελφού του Καποδίστρια, Βιάρου. Η επιτροπή αυτή τον κατηγορήσε για εγκλήματα εσχάτης προδοσίας και, το χειρότερο απ' όλα, χωρίς να δικαστεί και να καταδικαστεί κλείστηκε στις φυλακές του Ιτς Καλέ και έμεινε εκεί κλεισμένος εννέα μήνες²⁵⁶.

Είναι εύλογο ότι τα γεγονότα της Μάνης και η σύλληψη του Πετρόμπεη συνέβαλαν στο να φέρουν σε σύγκρουση τον Ι. Καποδίστρια με την οικογένεια Μαυρομιχάλη, με τα παρακάτω γνωστά αποτελέσματα.

Το πρωί της Κυριακής 27 Σεπτεμβρίου / 9 Οκτωβρίου 1831, όταν, κατά τη συνήθειά του, ο Κυβερνήτης πήγαινε στην εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνος στο Ναύπλιο, έπεσε θύμα δολοφονίας από τον Κωνσταντίνο και τον Γεώργιο Μαυρομιχάλη, αδελφό και γιό του Πετρόμπεη, αντίστοιχα, που ήταν υπό αστυνομική επιτήρηση, καθώς τελούσαν υπό κατηγορία. Οι δολοφόνοι, που ήταν εορταστικά ντυμένοι, συναντήθηκαν καθ' οδόν με τον Κυβερνήτη, τον χαιρέτησαν, τον προσπέρασαν και στάθηκαν εκατέρωθεν της εισόδου της εκκλησίας. Εκεί, ο Γεώργιος Μαυρομιχάλης κτύπησε τον Καποδίστρια με μαυρομάνικο μαχαιριδί, ενώ ταυτόχρονα ο Κωνσταντίνος τον πυροβόλησε με την πιστόλα του στο πίσω μέρος της κεφαλής. Ο θάνατός του ήταν ακαριαίος. Από τους δολοφόνους, ο μεν Κωνσταντίνος λιτσαρίστηκε από το πλήθος, ο δε Γεώργιος πρόλαβε και ζήτησε άσυλο στο σπίτι του Γάλλου αντιπρεσβευτή, Βαρώνου Ρουάν, ο οποίος αναγκάστηκε να τον παραδώσει στον λαό, αφού έλαβε την υπόσχεση ότι θα εδικάζετο κατά τους νόμους. Μετά από συνοπτική διαδικασία του Στρατοδικείου, καταδικάστηκε σε θάνατο διά τυφεκισμού και εξετελέσθη το πρωί της 10/22 Οκτωβρίου 1831.²⁵⁷

Το απαίσιο νέο της δολοφονίας του Ιωάννη Καποδίστρια κεραυνοβόλησε τους πάντες. Άνδρες, γυναίκες και παιδιά στη γειτονιά ξέσπασαν σε φοβερές κραυγές, θρηνωδίες και κλάματα πάνω στο άψυχο κορμί του²⁵⁸. Οι δραματικές σκηνές που ξετυλίχθηκαν, θύμιζαν αληθινά αρχαία τραγωδία. Τον τόνο είχαν δώσει οι γυναίκες, μ' έναν τρόπο που θύμιζε σπαρακτικό κομμό, αποσπασμένο από κάποιο έργο του Σοφοκλή ή του Ευρυπίδη. Και καθώς οι εκκλησιαζόμενοι ήταν κατά το πλείστον γυναίκες, οι κραυγές τους έγιναν γρήγορα κοπετός και μοιρολόι²⁵⁹. Μάλιστα, το πλήθος κατα-

---

²⁵⁶ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 245.

²⁵⁷ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 83-84.

²⁵⁸ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, *ό.π.*, σελ. 717.

²⁵⁹ Βλ. Γεωργίου Ρούσσου, *ό.π.*, σελ. 506.

ριόταν και αναθεμάτιζε τους δολοφόνους ως πατροκτόνους, γιατί σκότωσαν τον πατέρα του λαού²⁶⁰. Η κηδεία του Κυβερνήτη έγινε στις 18/30 Οκτωβρίου 1831, με εξαιρετική συρροή κόσμου και βαθεία συγκίνηση²⁶¹. Οι εκδηλώσεις οδύνης κατά την ημέρα της κηδείας του, αποτελούν τη συγκλονιστικότερη μαρτυρία για την αγάπη, την πίστη και την αφοσίωση των Ελλήνων προς τον Κερκυραίο πολιτικό²⁶².

Ωστόσο, παρότι σήμερα προξενεί εντύπωση, για τη συγκυρία της εποχής φαντάζει μάλλον εύλογο που μια αντικαποδιστριακή εφημερίδα, ο *Απόλλων* της Ύδρας, επαινεί τους δολοφόνους του Καποδίστρια²⁶³, ενώ θριαμβολογεί ο συντάκτης του δημοσιεύματος για τη δολοφονία του²⁶⁴. Μάλιστα, οι υπεύθυνοι του εν λόγω εντύπου δημοσίευσαν το ποίημα του Αλεξάνδρου Σούτσου, «Οι ήρωες Κωνσταντίνος και Γεώργιος Μαυρομιχάλοι προμελετώντες καθείς την Τυραννοκτονίαν του Ι. Καποδίστρια»²⁶⁵, όπου, σε κλίμα ρομαντικής υπερβολής, οι Μαυρομιχαλαίοι παραλληλίζονται με τον Αρμόδιο και τον Αριστογείτονα. Ας το παρακολουθήσουμε σε μερικές στροφές του:

Όταν ζούσαν εις ημέρας δουλικάς οι Αθηναίοι,
Δύω Ήρωες γενναίοι,
Ο Αρμόδιος ο ένας, άλλος ο Αριστογείτων,
Έκρουσαν με ταις μυρσίναις το αθάνατο σπαθί των
Και τα σπλάγχνα του Τυράννου σπάραξαν εις τον Ναόν.
Πέθαναν, πλην μ' ανδριάντας τιμάς έλαβαν Θεών.
Μιμητής του Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,
Το φιλέκδικο σπαθί μου θα σκεπάσω με μυρσίνη,
Εις τον Τύραννον θα πέσω... θα τον σφάξω... και γενναίως
Θα σφαγώ καθώς εκείνοι.

Ένας πλάνος Κερκυραίος νόμους, όρκους παραβαίνει,
Με το μισθωτό του χέρι Έλληνας αλυσοδένει,
Και το αίμα της Ελλάδος με τα όπλα των Ελλήνων
Σ' εμφυλίους στάσεις χύνων,
Τον δεσποτικόν του θρόνον εις τους τάφους μας υψώνει,
Και κανείς απ' τα δεσμά της την πατρίδα δεν λυτρώνει!
Μιμητής του Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,

²⁶⁰ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 248.

²⁶¹ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 84.

²⁶² Βλ. Ελένης Κούκκου, *ό.π.*, σελ. 562.

²⁶³ Βλ. *Απόλλων*, έτος Α', αριθ. 59, Τετάρτη 30 Σεπτεμβρίου 1831, σελ. 243.

²⁶⁴ Βλ. *Απόλλων*, έτος Α', αριθ. 60, Τετάρτη 7 Οκτωβρίου 1831, σελ. 249.

²⁶⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 248. Βλ. επίσης, Αλεξάνδρου Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 61-63. Ωστόσο, το ποίημα αυτό το συναντάμε στα *Απαντά* του με τον τίτλο «Μονόλογος ενός των δύο τυραννοκτόνων Μαυρομιχαλαίων».

Το φιλέκδικο σπαθί μου θα σκεπάσω με μυρσίνη,
Εις τον Τύραννον θα πέσω... θα τον σφάξω... και γενναίως
Θα σφαγώ καθώς εκείνοι.

Τρέμε, Τύραννε!... η ώρα του θανάτου σου σημαίνει.
Η οργή του Έθνους όλου, η οργή μου σε προσμένει.
Στον ναόν που θα μολύνης τρέχω να παραμονεύσω...
Τρέχω, τρέχω στου Υψίστου τον βωμόν να σε φονεύσω...
Έρχεται... τον προμηνύουν σάλπιγγες και μουσική...
Έρχεται... τον προπομπεύει μισθοφόρος φυλακή...
Μιμητής του Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,
Σκέπασε, Μαυρομιχάλη, το σπαθί σου με μυρσίνη,
Τον προδότην της Πατρίδος κτύπα, κτύπα και γενναίως
Πέθανε καθώς εκείνοι!

Βέβαια, παρ' όλα τα γραφόμενα αυτού του ποιήματος, τον Καποδί-
στρια δεν τον «προμήνυαν σάλπιγγες και μουσική». Όσο για τη «μισθο-
φόρο φυλακή» του, αυτή περιοριζόταν σε έναν μονόχειρα Κρητικό σωμα-
τοφύλακα...

Ούτε τα δημοσιεύματα, όμως, του *Απόλλωνος*, ούτε τα ανωτέρω
ποίημα του Αλεξάνδρου Σούτσου, όπως είδαμε, απηχούσαν το λαϊκό αί-
σθημα για τον Καποδίστρια, που τον αγαπούσε και τον θρήνησε ο απλός
λαός. Μάλιστα για τη δολοφονία του κάνουν λόγο δύο πανέμορφα πελο-
ποννησιακά δημοτικά τραγούδια:

Ένα πουλάκι ξέβγαινε 'πο μέσ' από τ' Ανάπλι,
στηγ Κόρθο κάνει κολατσιό και στη Βοστίτσα γιόμα,
στημ Πάτρα μπαρκαρίζεται, στο Μεσολόγγι πάει,
πάει χαμπέρια των Κλεφτών και των καπεταναίων.

- Πες μας, πες μας, πουλάκι μου, κανα-καλό χαμπέρι.
- Τί να σας πω, μωρέ παιδιά, τί να σας μολογήσω,
ειψές, προψές που πέρναγ' από μέσ' από τ' Ανάπλι,
άκουσα το μουσαφερέ και τηγ κρυφή κουβέντα,
τογ Κυβερνήτη σκότωσαν οι Μαυρομιχалаίοι.
Τρεις ντουφεκιές του ρίξανε με τρι' ασημένια βόλια.
Τό'να τομ πήρε στηγ καρδιά και τ' άλλο στο πλεμόνι,
το τρίτο το φαρμακερό τομ πήρε στο κεφάλι.
το στόμα τ' αίμα γέμισε, τ' αχείλι του φαρμάκι
κ' η γλώσσα τ' αηδονολαλεί σαν το χελιδονάκι.

Και

Μια Κυριακή ξημέρωσε, να μη είχε ξημερώσει
ο Κυβερνήτης κίνησε να πάει στην Εκκλησία,
στην πόρτα όπου επάτησε, σκύβει να προσκυνήσει,
ο Γιώργης και ο Κωνσταντής δυό μπέηδες της Μάνης,
μια μπιστολιά του ρίξανε, φαρμακερό μαχαίρι.²⁶⁶

Όμως και ο Ιωάννης Καρασούτσας²⁶⁷, πολλά χρόνια αργότερα, στο ποίημα «Ωδή εις Ιωάννην Καποδίστριαν»²⁶⁸ στιγματίζει τη δολοφονία του, καταφέρεται κατά των φονέων και υπερασπίζεται τη μνήμη του Κυβερνήτη, με στίχους όπως οι επόμενοι:

Ω Λαέ όστις τους εκλεκτούς σου,
Τους ευεργέτας σου και σοφούς σου
          πρώτ' αποκτείνεις,
έπειτα χύνων ματαίους θρήνους
και χαλκητάτους και μαρμαρίνους
          τους αναστήνεις!

.....

Ελλάς πλην σε δεν διδάσκει πείρα.
Εις μάτην μείνασα δόξης χήρα
          κ' εν καταισχύνη
υπό του Τούρκου την τυραννίαν
τας ανομίας σου μίαν, μίαν,
          είχες εκπλύνει.

Η αυτή είσαι καθώς το πάλαι
Ελλάς εκείνη· πράξεις μεγάλαι,
          μεγάλα λάθη.

---

²⁶⁶ Περί των δύο αυτών δημοτικών τραγουδιών βλ. τον διαδικτυακό τόπο: <http://www.istorikathemata.com./2012/10/murder-of-Kapodistria>.

²⁶⁷ Για τον Ιωάννη Καρασούτσα βλ. Γ. Θ. Ζώρα, αυτόθι, σελ. 348-349. – Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, αυτόθι, σελ. 251-253. – Λίνου Πολίτη, αυτόθι, σελ. 176-177. – Mario Vitti, αυτόθι, σελ. 194. – Π. Δ. Μαστροδημήτρη, αυτόθι, σελ. 144. – Ηλία Βουτιεριδή αυτόθι, σελ. 303. – Κ. Θ. Δημαρά, αυτόθι, σελ. 302-303. – Αρίστου Καμπάνη, αυτόθι, σελ. 184. – Μαρίας Δ. Μιράσγελη, αυτόθι, σελ. 28-29. – Δημ. Γρ. Τσάκωνα, αυτόθι, σελ. 292-297. – Γιάννη Κορδάτου, αυτόθι, σελ. 270-275. – Κλέωνος Παράσχου, «Δέκα Έλληνες Λυρικοί», εκδόσεις «Φέξη», Αθήνα 1962, σελ. 22-40 (Β' έκδοση). – Άγγελου Βλάχου, αυτόθι, σελ. 56-82.

²⁶⁸ Βλ. Ιωάννου Καρασούτσα, *Η Βάρβιτος, ήτοι συλλογή των λυρικών αυτού ποιημάτων*, τύποις Π. Σούτσα και Κ. Κτενά, Αθήναι 1860, σελ. 93-96.

Ουρανομήκης ιδού κινείσαι·
έν βήμα, κ' αίφνης εις μαύρα κείσαι
Ταρτάρου βάθη.

«Δεν ήσουν ήλιος λοιπόν νέος
συ προς ην έκθαμβος πάσα τέως
η γη εστράφη.
Φωσφόρου πρόσκαιρον σέλας ήσουν
οποία κάθυγροι αναπτύσσουν
ελώδεις τάφοι.

Τον θαυμασμόν σου οπίσω λάβε,
γη· την δεινήν σου πλάνην μη παύε
θρηνούσα, ήτις
τους των αγρίων παθών των δούλους
Θεμιστοκλέας και Θρασυβούλους
νέους κηρύττεις».

Τότε, Πατρίς μου, εις την γαλήνην
των σιγησάντων παθών εκείνην,
του πολυθρήνου
Καποδιστρίου τιμάς την μνήμην,
την σην λαμπρύνουσα μάλλον φήμην
ή την εκείνου.

Της αρετής η συκοφαντία
η σκληροτάτη δολοφονία
πασών υπάρχει.
Αλλά ο χρόνος αψευδής μάρτυς,
Κατά αδίκων γνωμών αντάρτης
νικά και άρχει!

Τα μετά τη δολοφονία

Μετά τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια, ο αδελφός του Αυγουστίνος συγκάλεσε τη Γερουσία και οι πληρεξούσιοι δέχθηκαν ν' αποφασίσουν ό,τι τους υπαγόρευε εκείνος²⁶⁹. Παράλληλα, συγκρότησε τριμελή «Διοικητική Επιτροπή», αν και ήταν αμφίβολο κατά πόσο νομιμοποιείτο μια τέ-

---

²⁶⁹ Βλ. Γεωργίου Ρούσσου, ό.π., σελ. 513.

τοια ενέργεια²⁷⁰. Μάλιστα, το ψήφισμα υπ' αριθ. 258 όριζε πρόεδρόν της τον Αυγουστίνo Καποδίστρια και μέλη τους Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και Ιωάννη Κωλέττη. Με το τέταρτο άρθρο του εν λόγω ψηφίσματος, η Γερουσία επιφύλασσόταν να καθορίσει τα καθήκοντα της Επιτροπής αυτής, που θα αναλάμβανε αμέσως την εξουσία με δύο κυρίως σκοπούς: α') τη διαφύλαξη της ησυχίας και της ασφάλειας της χώρας και β') την άμεση σύγκληση Εθνικής Συνελεύσεως. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1831, η Γερουσία εξέδωσε προκήρυξη προς τον ελληνικό λαό, με την οποία κοινοποιούσε το ανωτέρω ψήφισμα και καταδίκασε ως πατροκτόνους τους δολοφόνους του Κυβερνήτη. Εν τέλει δε καλούσε τον λαό να υπακούει στις διαταγές της Επιτροπής²⁷¹.

Η σύνθεση της «Διοικητικής Επιτροπής» δεν ήταν τυχαία, αφού ικανοποιούσε και τους προσωπικούς φίλους του Καποδίστρια και τους Πελοποννησίους και τους Στερεοελλαδίτες. Και μόνο οι Ύδραίοι και οι άλλοι νησιώτες, που έμειναν έξω, εξεδήλωσαν την πρώτη αντίδραση²⁷². Εκ της τριμελούς αυτής επιτροπής, ο Αυγουστίνος δεν ήταν σε θέση να δαμάσει τις τότε περιστάσεις, όντας ξένος προς την χώρα, λόγω της ανατροφής και των συνηθειών του, ο Θ. Κολοκοτρώνης, άνδρας με ισχυρή θέληση, θεωρούσε τη Ρωσία στήριγμα της Ελλάδος και ότι ασκούσε επιρροή στη χώρα, ενώ ο Ι. Κωλέττης, που βοήθησε πάρα πολύ στη σωτηρία της καταστάσεως, συνέχιζε την πολιτική της μη ενεργού αναμειξεως, καιροσκοπόντας²⁷³. Επειδή η τριανδρία έδωσε την εντύπωση ότι συνεχίζει το θεωρούμενο ως φιλορωσικό καθεστώς, διατήρησε τη φιλία των Ρώσων και του ναυάρχου Ρίκορντ, που διαδραμάτιζε από τα παρασκήνια πρώτο ρόλο²⁷⁴.

Η Ε' Εθνική Συνέλευση

Οι Ύδραίοι, υπό τον Μαυροκορδάτο και τους Κουντουριώτες, συνάθροισαν στην Ύδρα περί τους εβδομήντα αντιπροσώπους από διάφορα παραθαλάσσια μέρη και ζητούσαν να έλθουν στην Εθνική Συνέλευση και να αναγνωριστούν από την κυβέρνηση του Ναυπλίου. Οι Δάκινς (Dawkins) και Ρουάν (Rouen), Βρετανός και Γάλλος Αντιπρέσβης, αντίστοιχα, επέμεναν σ' αυτό, επειδή αυτοί δημιούργησαν το θέμα. Ο Αυγουστίνος και ο Θ. Κολοκοτρώνης αρνήθηκαν και η ρήξη ήταν στα πρόθυρα, όταν ο Ι. Κωλέττης έσωσε την κατάσταση, καθώς δέχθηκε την αναγνώριση των Ύδραίων²⁷⁵.

---

²⁷⁰ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ό.π., σελ. 88.

²⁷¹ Βλ. Απόστολου Ε. Βακαλόπουλου, ό.π., σελ. 563.

²⁷² Βλ. Σπυρίδωνος Β. Μαρκεζίνη, ό.π.

²⁷³ Βλ. Γεωργίου Ασπρέα, ό.π., σελ. 105.

²⁷⁴ Βλ. Σπυρίδωνος Β. Μαρκεζίνη, ό.π.

²⁷⁵ Βλ. Γεωργίου Ασπρέα, ό.π., σελ. 105-106.

Τελικά, η Ε' Εθνική Συνέλευση συνήλθε στο Άργος στις 5/17 Δεκεμβρίου 1831, υπό την προεδρία του Δ. Τσαμαδού²⁷⁶. Όμως, τα πάθη υπέβοσκαν ακοίμητα και τα κόμματα, παρά τη φαινομενική γαλήνη, ήταν έτοιμα να σπαραχθούν. Όταν, μάλιστα, υπερίσχυσε το ρωσικό κόμμα, τα κόμματα άφησαν τα προσχήματα²⁷⁷.

Και ενώ συνέβαιναν όλα αυτά και η πόλη του Ναυπλίου στρατοκρατείτο, οι Ρουμελιώτες συνήλθαν σε ιδιαίτερη αντισυνέλευση και εξέλεξαν πρόεδρο τον Πανούτσο Νοταρά. Δύο μέρες μετά, ο Αυγουστίνος κήρυξε την έναρξη των εργασιών της Συνελεύσεως και κατέθεσε την εξουσία γι' αυτόν και τον Θ. Κολοκοτρώνη, αφού ο Ι. Κωλέττης είχε αποχωρισθή της Τριανδρίας. Η Εθνική Συνέλευση τότε εξέλεξε μόνο τον Αυγουστίνο Καποδίστρια ως «Προεστώτα της Ελλάδος». Ωστόσο, οι πληρεξούσιοι που διαφωνούσαν και όλοι οι αντιπολιτευόμενοι αρνήθηκαν να το δεχθούν αυτό. Οι αντιθέσεις σε λίγο κατέληξαν σε συγκρούσεις μέσα στη Συνέλευση και σε μάχες μέσα κι έξω από την πόλη²⁷⁸.

Ο Εμφύλιος

Οι στρατιωτικές δυνάμεις που πρόσκειντο στα κόμματα επιτέθηκαν η μια στην άλλη. Οι κάτοικοι του Άργους ετράπησαν σε φυγή και δύο μάχες διεξήχθησαν άμεσα μεταξύ των κυβερνητικών και των κομματικών στρατευμάτων, μέσα στο Άργος και μεταξύ Άργους και Ναυπλίου. Εν τέλει, νίκησαν οι κυβερνητικοί που διέθεταν το ιππικό και το πυροβολικό. Από τους πληρεξουσίους οι 146 κυβερνητικοί κρύφτηκαν στο Ναύπλιο, οι δε 68 της αντιπολιτεύσεως ενώθηκαν με τα κομματικά στρατεύματα. Την επομένη, σε βοήθεια των κομματικών ήλθε ο Γρίβας με 1.300 Ρουμελιώτες, που λεηλάτησαν στον δρόμο τους τα πάντα. Ο Κωλέττης τότε ενώθηκε με τους κομματικούς, που, επειδή δεν μπορούσαν να επιβληθούν των κυβερνητικών, πήγαν στην Κόρινθο. Στην πόλη αυτή εξέλεξαν τριμελή κυβέρνηση αποτελούμενη από τους Κωλέττη, Ζαΐμη και Κουντουριώτη και με γενικό γραμματέα της τον Μαυροκορδάτο. Ζήτησαν δε ενισχύσεις από την Ύδρα και όρισαν ως τόπο εθνικής συνελεύσεως τα Μέγαρα. Από εκεί λεηλατούσαν όλη την περιοχή, από Μεγάρων μέχρι Ναυπλίου. Η αναρχία, η αδελφοκτονία και η διαρπαγή εξαπλώθηκε στη χώρα²⁷⁹.

Η Ε' Εθνική Συνέλευση του Άργους, για λόγους ασφαλείας, αναγκάστηκε να μεταφερθεί στο Ναύπλιο, όπου και ψήφισε στις 15/27 Μαρτίου 1832 το λεγόμενο «Ηγεμονικό Σύνταγμα», όπου για πρώτη φορά καθοριζόταν ότι η «Ελληνική Επικράτεια ήταν ηγεμονική, διαδοχική, συνταγματική και κοινοβουλευτική». Πριν από τη λήξη των εργασιών της, η Ε-

²⁷⁶ Βλ. Σπυρίδωνος Β. Μαρκεζίνη, ό.π.

²⁷⁷ Βλ. Γεωργίου Ασπρέα, ό.π., σελ. 106.

²⁷⁸ Βλ. Σπυρίδωνος Β. Μαρκεζίνη, ό.π.

²⁷⁹ Βλ. Γεωργίου Ασπρέα, ό.π.

θνοσυνέλευση καθόρισε τα της προσωρινής κυβερνήσεως μέχρι την άφιξη του βασιλέως, κατά τα πρότυπα του 1828, και έδωσε στον Αυγουστίνο Καποδίστρια το αξίωμα του Κυβερνήτη της Ελλάδος²⁸⁰. Ωστόσο, το κίνημα του Κωλέττη ανάγκασε τον Αυγουστίνο να παραιτηθεί στις 23 Μαρτίου 1832, αφήνοντας την κυβέρνηση στη Γερουσία, και να εγκαταλείψει την Ελλάδα²⁸¹.

Το «Ηγεμονικό Σύνταγμα» ουδέποτε εφαρμόστηκε, αν και ήταν το μεγαλύτερο και διεξοδικότερο ελληνικό σύνταγμα· αποτελούμενο από 294 άρθρα, θεωρείται υπόδειγμα Συντάγματος του ΙΘ' αιώνα, με έντονα δημοκρατικό χαρακτήρα²⁸².

Σχεδόν αμέσως μετά τη λήξη της Ε' Εθνικής Συνελεύσεως, πολλοί από τους εξέχοντες αγωνιστές, δυσαρεστημένοι από την κατάσταση που επικρατούσε, ζήτησαν και πέτυχαν σύγκληση νέας Εθνοσυνελεύσεως, που έγινε γνωστή ως «Τέταρτη κατά παράτασιν Εθνοσυνέλευσις». Αυτή ξεκίνησε τις εργασίες της τον Ιούνιο του 1832 στο Άργος και συνέχισε τις συνεδριάσεις και στην Πρόνοια του Ναυπλίου. Αυτή η Εθνοσυνέλευση αμφισβήτησε την νομιμότητα της Ε' και η μόνη σημαντική της απόφαση ήταν αυτή της 27ης Ιουλίου 1832, που επικύρωνε την εκλογή του Όθωνα ως βασιλέα της Ελλάδος²⁸³.

Ο θρίαμβος του Αλεξάνδρου Σούτσου

Η φορά των ελληνικών πολιτικών πραγμάτων δικαίωσε τον Αλέξανδρο Σούτσο, ο οποίος, και μετά τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια, σατιρίζει και καταγγέλει πρόσωπα και καταστάσεις της διαδόχου πολιτικής συγκυρίας, με ποιήματα σχοινοτενή, συνήθως γενικόλογα (πλην του ποιήματος «Ο Αυγουστίνος Καποδίστριας από το πλοίο της φυγής του») και με αισθητικές αξιώσεις.

Αναφορά στην αποχώρηση του Αυγουστίνου Καποδίστρια από την Ελλάδα κάνει το προαναφερθέν ποίημα «Ο Αυγουστίνος Καποδίστριας από το πλοίο της φυγής του»²⁸⁴. Ας δούμε κάποιους χαρακτηριστικούς στίχους από αυτό:

.....

Δεν μπορώ εις το κακό μου κ' εις την λύπην μου ν' ανθέξω·
Να με πουν, «απ' την Ελλάδα, Εξοχώτατέ μου, έξω!»
Προχθές ήμουν Κυβερνήτης· τώρα φεύγω παλιομούτσος

²⁸⁰ Βλ. Σπυρίδωνος Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 90.

²⁸¹ Βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη, *ό.π.*, σελ. 42.

²⁸² Βλ. *αυτόθι*, σελ. 41.

²⁸³ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 42.

²⁸⁴ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 63-66.

Μ' ένα Ρώσικο καράβι, καθώς πρόλεγεν ο Σούτσος!
Τα παιδιά με τα λεμόνια το κατόπι μου με παίρνουν,
Στους Κορφούς, ενώ οι Φράγκοι σαν κατάδικο με σέρνουν...
Τα παιδιά με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

Ζήτησα τους Ρουμελιώτας μες στου Άργους το Παλάτι
Να τους πιάσω έναν ένα, σαν τα ψάρια στο πλεμάτι.
Να, του Άργους το Παλάτι τ' άρπαξαν με το σπαθί τους,
Και στα κόκκινά μου πεύκια στρώθηκαν οι ψυχογοί τους!
Ζήτησα απ τόν Μωρέα να τους διώξω τα κακόνια,
Και αυτό με διώχνουν τώρα με τα σάπια τα λεμόνια!...
Μη, παιδιά με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

.....

Νάπλι μου, πολλαταέτη! Νάπλι μου, έχε υγείαν!
Σε αφίνω!!! πλην με λύπην, μ' εντροπήν και μ' ατιμίαν.
Με ηλιοκαμένην όψι, με μακρύ και στραβό φέσι,
Οι εξόριστοι γυρίζουν εις του Πλάτανου την μέση.
Από ποιάν ν' αρχίσω πρώτα να θρηνώ ταις εντροπαίς μου;
Ως κι'αυταίς μ' η φιλινάδες, τραγουδούν ταις Σάτυραίς μου!
Μη, παιδιά, με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

.....

Έκτακτοι και Υπουργοί μου, σε λιγάκι θα σας χάσω·
Τας τρανάς σας εκδουλεύσεις, όσω ζω, δεν θα ξεχάσω.
Βουτηχθήκατε στη λάσπη απ' τα νύχ' ως στην κορφή σας,
Κ' έμεινεν ατιμασμένος, μισημένος ο καθείς σας.
Δί' ενθύμησίν μου, φίλοι, την εικόνα μου σας στέλλω,
Και ταις δύο μου σπαλέταις, και το άσπρο μου καπέλλο...
Μη, παιδιά, με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

Εξημέρωσε... Αντίκρυ βλέπω βλέπω κυματίζουν
Ρουμελιώτικαις σημαίαις... και τα μάτια μου δακρύζουν...
Καβαλλάριδες, πεζούρα μ' ενθουσιασμένο βήμα
Στου Μαυρομιχάλη τρέχουν και μαζώνονται το μνήμα...
Εις την πλάκα του μυρσίναις, πασχλιαίς και ρόδα στρώνουν,
Και Ανάθεμα με πέτραις κατεπάνω μου σηκώνουν...

«Γιούχα! Γιούχα!» με φωνάζουν... Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

.....

Από την άλλη, στον προαναφερθέντα εμφύλιο πόλεμο μεταξύ κυβερνητικών και κομματικών δυνάμεων αναφέρεται το ποίημα του ίδιου δημιουργού, «Ο Συνταγματικός Ρουμελιώτης»²⁸⁵ – στιχούργημα που έχει και κοινωνικές διαστάσεις. Ας δούμε πώς, μετά την περιγραφή των σχετικών δρωμένων και την απεικόνιση των πρωταγωνιστών σε αυτά, καταλήγει το ποίημα:

.....

Φοβεροί Πολιτικοί μας, η γη τούτη που πατείτε
Είναι μ' αίμα ζυμωμένη·
Για το Σύνταγμά μας είναι χίλιοι τάφοι ανοιγμένοι·
Την συνέλευσιν ως τότε, Κύριοι θ' αργοπορήτε;
Η κοιλιά μας απ' την πείνα ταμπουρά ενώ θα παίζη,
Θά να κάθεσθε σεις όλοι θρονιασμένοι στο τραπέζι;
Τί σηκώσετε την μύτη αψηλά μιαν πιθαμή;
Χαμηλώστέ την κομμάτι, Αφεντάδες, ει δε μη,
Τερερέμ, ταρά, τατά!
Στον αέρα χωρίς φούντα η φεσάρα σας πετά.

Μη σας μέλη! Τώρα τώρα η καλή μας Αθηνά
Καθενός τα κάλανδά σας να σας ψάλλη αρχινά.
Σε λιγάκι, σας το τάζω, θα δαγκάσετε τα χείλια·
Του Συντάγματος τα τόσα φιλελεύθερα κονδύλια,
Που σπασμένα τα θαρρείτε,
Σε λιγάκι βουτημένα στην χολή θα να τα διήτε·
«Τραγουδάκια θα σας ψάλλουν εξ επτά την εβδομάδα,
Και με μουσική θα τρέχη τ' όνομά σας στην Ελλάδα.
Τερερέμ, ταρά, τατά!
Μην αλλάξετε τον σκοπό σας, κί άλλ' ο Σούτσος δεν ζητά.

Ακόμη, μιαν εφ' όλης της ύλης θέαση των πολιτικών πραγμάτων της Καποδιστριακής περιόδου μας δίνει το ποίημα του αυτού δημιουργού, «Τραγούδι του Συνταγματικού»²⁸⁶. Εκείνο, όμως, που κάνει εντύπωση εδώ είναι ότι επιχαιρεί για τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια, ενώ επιζη-

---

²⁸⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 66-67.

²⁸⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 68-70.

τά τον ερχομό του βασιλέα ως λύση στα τότε αδιέξοδα, σε στίχους όπως οι ακόλουθοι:

Στα πεύκια σου τα κόκκινα, τα λουλουδοκλαδένια,
Χορεύω, Καποδίστρια, χωρίς σκοτούρα κ' έννοια·
Πού είσαι τώρα να μας διής με τ' άνθια στο κεφάλι
Να πίνουμε στο Σύνταγμα και στον Μαυρομιχάλη;
Μυρμήγκια μας φαντάζουσιν, κί απ' αψηλό Παλάτι
Με αετού μας έβλεπες αγριωμένο μάτι.
Δυό πιστολιαίς εβρόντησαν στις Εκκλησιάς ταις θύραις
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Κί αμέσως, Καποδίστρια, τα μπρούμητα επήρες
Ταριζίμ μπουμ μπουμ.

Ελάτε να το στρώσουμε στα δροσερά λουλούδια,
Και με το λαουτόβιολο να πούμε τα τραγούδια!
Χορεύετ' Ελληνόπαιδα! Χορεύετ' Ελληνίδες!
Βαριά τα ποδαράκια σας δεν είν' απ' αλυσίδαις,
Και τον συρτό μας ελαφρά κ' ελεύθερα χορεύουν
Ελευθερία, Σύνταγμα κί Ισότης βασιλεύουν
Αυτό που δεν κατώρθωσαν της Ύδρας τόσοι στόλοι
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Εις μίαν στιγμή το έκανε της Σπάρτης ένα βόλι
Ταριζίμ μπουμ μπουμ.

Τον νουν σου, Καποδίστρια, θεοποιούσαν όλοι
Τον νουν σου πρώτα κτύπησε, ταλαίπωρε, το βόλι.
«Το παν προβλέπω», έλεγες· Το τέλος σου προείδες;
Με διαμαντένιας έδενες το έθνος αλυσίδαις·
Πλην δένεται η θάλασσα, με τ' άστατα νερά της,
Κί ο Έλλην ο ανήσυχος και ο επαναστάτης;
Από της γης τα χαμηλά ένα μικρό μολύβι
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Στων δεσποτών ταις κεφαλαίς πετά και ταις συντρίβει
Ταριζίμ μπουμ μπουμ.

Ουραίς του Καποδίστρια, ουραίς χωρίς κεφάλι,
Στην λάσπη τί σαλεύετε που να σας παρ' η ζάλη;
Όταν η πέτρα του φιδιού το μέτωπο τσακίση,
Σαλεύει μες στα αίματα πηδά επάνου κάτου,
Κί ακόμη πόλεμον ζητά η πράσινη ουρά του·
Αλλά του μένει δύναμις φαρμάκι να μας χύση;
Στον Άγιον Σπυρίδωνα αντήχησαν οι θόλοι

Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Και μονομιάς επέσετε οι τυραννίσκοι όλοι
Ταριζίμ μπρουμ μπρουμ.

Ός πότε θα μας οδηγούν με τ' άμυαλο κεφάλι
Δέκα μικροί που λέγονται του έθνους οι Μεγάλοι;
Τι ευτυχία! Τι χαρά! Ο Βασιλεύς μας φθάνει...
Θα έλθη, και του Έλληνος το στήθος θ' ανασάνη·
Θα έλθη, και το πλοίον μας, που μ' άρμενα σχισμένα
Με τους ανέμους δέρνεται, θα εύρη τον λιμένα.
Με δάφναις δέξου τον, λαέ! Με πυροβόλων κρότους
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Κ' ευθύς να πέσουν μπρούμητα θα ξαναδιής τους Πρώτους
Ταριζίμ μπρουμ μπρουμ.

Ο Αλέξανδρος Σούτσος, όμως, στο ποίημα «Σάτυρα»²⁸⁷, θρηνεί για την αναρχία που επικρατεί στην Ελλάδα μετά το τέλος της «Τετάρτης κατά παράτασιν Εθνικής Συνελεύσεως» και επιπίπτει λαύρος εναντίον όσων θεωρεί ότι αποκλίνουν από την αντικαποδιστριακή γραμμή και την πίστη στο Σύνταγμα. Ας τον παρακολουθήσουμε σε κάποιες στροφές του:

Λυτρώθηκαν οι Έλληνες από την τυραννίαν.
Κί αντί να κτίσωσι Ναόν εις την Ελευθερίαν,
Βωμούς εις την Διχόνοιαν, στα πάθη των υψώνουν
Και τους δεσπότης των μ' αισχράς μωρίας δικαιώνουν.
Στην δεξιάν της φέρουσα συντάγματα και νόμους,
Η Αναρχία με κραυγάς περιπατεί στους δρόμους.
Πολιτικοί, Πολεμικοί μ' αναίδειαν μεγάλην
Όσάν οι λύκοι χαίρονται εις την ανεμοζάλην,
Αρπάζουν τας προσόδους μας, γυμνώνουν τον λαόν μας,
Και απειθές και άτακτον το στρατιωτικόν μας,
Σαν αφρισμένο άλογον που βασταγμόν δεν έχει,
Επήρεν, εις το στόμα του τον χαλινόν και τρέχει.
Εστία όλων των κακών και κέντρον διχονοίας,
Εις δύο η Κυβέρνησις εσχίσθηκε φατριάς,
Κ' η κάθε μία ένοπλος στας πόλεις, στα χωρία
Κτυπά, κτυπάται, σφάζεται και δεν νικά καμμία·
Αλλοίμονον! όλ η Ελλάς εις χείλη κρημνού κείται,
Κί ο Καποδίστριας νεκρός το Έθνος εκδικείται.

---

²⁸⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 70-74.

Κανείς Τακίτου κάλαμος εις την χολήν βαμμένος
Δεν στηλιτεύει τους κακούς δεν εκδικεί το Γένος;
Κανείς δεν θέλει οπλισθή με Γιουβενάλη τόξα;...
Εγώ, κακούργοι!!! Δι' εμέ τι λαπροτέρα δόξα;
Δεν ζήτησα, δεν δέχθηκα κανέν υπουργημά σας·
Σιωπηλός αγρύπνησα στο κάθε κίνημά σας,
Και με φαρέτρων σήμερον γεμάτην από βέλη
Να την κενώσω έρχομαι στα ένοχά σας μέλη.

Πλην μη σκοπούς και φρόνημα εξαίφνης μεταλλάξης!
Μη την Εθνοσυνέλευσιν ζητήσης να ταράξης!
Συνέλευσιν και Σύνταγμα εσάλπισες συ πρώτος,
Και του σαλπίσματος αυτού ευθύς ο θείος κρότος,
Αντήχησε στα στήθη μας, ανέτρεψε τα πάντα
Κ' επέφερε στο Έθνος μας οδυνηρά συμβάντα.

Να είν' εθνοκατάρατος όστις ποτέ θελήση
Ενώσεις πατριωτικές μαζί σας να συστήση,
Ω ψεύσται κατ' επάγγελμα, ω γέροι λαοπλάνοι!
Αυτής σας της διαγωγής το μάθημα μας φθάνει.
Ο Ηγεμών μας να έρχεται... Τολμήσατε και πάλιν·
Το Έθνος μας το σπρώξετε εις την ανεμοζάλην!
Ζητείστε να μας βάλετε και πάλιν όργανά σας
Τον κόσμον να χαλάσωμεν δα συμφέροντά σας!

Ω της Ελλάδος ανθηραί και μαγικαί κοιλάδες!
Ω, λόφοι χαριτόβρυτοι! Τερπναί μου πρασινάδαις
Εις τους αθώους κόλπους σας θα φύγω τους ανθρώπους.
Θα φύγω τον αιώνα μου στους σκιερούς σας τόπους.
Ω κήποι μυρσινόφυτοι! Πυκνόφυλλά μου δάση!
Την λύραν μου στα δένδρα σας η χειρ μου θα κρεμάση.
Δεχθήτε τον χιτώνα μου τον πολυπαθημένον,
Τον από τόσα θλιβερά ναυάγια βρεγμένον!
Ανάπαυσιν ίσως ψυχής ευρώ στην ερημίαν,
Και λησμονήσω της ζωής την μαύρην τρικυμίαν.
Ίσως κ' η Μούσά μου εκεί ευρή φωνήν να ψάλη.
Της αρετής τα θέλγητρα, της φύσεως τα κάλλη.

Εδώ, επίσης, είναι συγκινητική η αναφορά του ποιητή στον παραγνωρισμένο ήρωα του αγώνα Αλέξανδρο Υψηλάντη:

.....
Ιδού οι νέοι Βρούτοί μας!!! Να χαρακτήρ! Να ήθη!
Το ψεύδος, η διαφορά στο Έθνος διεχύθη.
Κακίας μας εκύκλωσε κατάμαυρος-ορίζων.
Μισεί κανείς τον άνθρωπον, τον σπούδαρχον γνωρίζων·
Έν μόνον τέκνον γνήσιον της παλαιάς Ελλάδος,
Του οίκου των Υψηλαντών λαμπρός και νέος κλάδος,
Την έρημην κοιλάδα μας εστόλιζε με άνθη.
Πλην και αυτός απ' την πνοήν της λύπης εμαράνθη.
Τον είδα εις την νεκρικήν κ' εσχάτην του ημέραν,
Τον είδα να μας εύχεται πατρίδα ελευθέραν·

Να λησμονή τον θάνατον εκστατικός τον είδα,
Και με σβυσμένους οφθαλμούς να κλαίη την πατρίδα·
Αχ! η ωραία του ψυχή την αρετήν ζητούσε·
Πλην της κακίας γύρω της τα ίχνη απαντούσε.
Την μοχθηρίαν σύννοικον να έχη απαρνήθη,
Κ' εις το κατώφλι της ζωής την ύλην απεδύθη.

Τους πολιτικούς φίλους του Καποδίστρια σατιρίζει ο ίδιος ποιητής στο στιχούργημά του «Ο χωρίς υπούργημα Ναπαίος»²⁸⁸, δεδομένου ότι Ναπαίος ονομαζόταν ο πολιτικός φίλος του Καποδίστρια και Ναπαίοι οι υποστηρικτές του φιλορωσικού κόμματος, πιθανότατα εξαιτίας κάποιου θηριώδους Κερκυραίου, ονόματι Νάπα, πολιτικού φίλου και υποστηρικτή του επιφανούς Κυβερνήτη και συντοπίτη του. Ιδού οι χαρακτηριστικοί πρώτοι στίχοι από αυτό:

Στην Ελλάδα ζη ακόμη
Έν απελπισμένον Κόμμα,
Οπού εύχεται ο κόσμος να χαλάση ολικώς
Κ' η Κυβέρνησις να πάγη κ' η Ελλάς κακήν κακώς.
Ένας καθ' αυτό Ναπαίος που δεν έλαβε δουλιά,
Έλεγε προχθές θρηνώντας και τραβώντας τα μαλλιά·

«Απ' το πείσμα μου θα σκάσω... Αχ! υπούργημα δεν έχω...
Στου Ναυπλιού τους δρόμους νέα να σκορπίσω καν δεν τρέχω;
Της Ευρώπης, Κύριοί μου, όλη άλλαξεν η στάσις·
Κύριοί μου, δεκαπέντε φύτρωσαν επαναστάσις·

---

²⁸⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 74-78.

Ωσάν της τρελής ο κόσμος θα να γένη τα μαλλιά.
(Πήραν το Υπούργημά μου... Έμεινα χωρίς δουλιά.)

.....

Τέλος, στο ποίημα «Εις την Ελευθερίαν»²⁸⁹ ο Αλέξανδρος Σούτσος ανατρέχει στον ηρωικόν αγώνα της Παλιγγενεσίας και τη δόξα του, εκφράζει τα δημοκρατικά του φρονήματα και στρέφεται ξανά κατά του δολοφονημένου Ιωάννη Καποδίστρια. Είναι ενδεικτικές οι τρεις τελευταίες στροφές του ποιήματος:

.....

Ανεξάρτητοι και ίσοι,
Δεν ηξεύραμεν τον φθόνον, τας ενέδρας και τα μίση·
Ω Θεά επίστρεψέ μας τας στιγμάς τας ευτυχείς
Της ενδόξου μας εκείνης και μεγάλης εποχής!
Απ' τον ουρανόν κατέβα ως η αρετή αγία,
Ω Θεά Ελευθερία!

Έφθασεν ο Κερκυραίος, και Κρατήρ απεσβεσμένος,
Τρεις ενιαυτούς εσίγα ο λαός κατεθλιμμένος.
Τρεις ενιαυτοί δουλείας ύβρεων και καταισχύνης
Προετοίμασαν την ώραν της εκρήξεως εκείνης,
Κ' έμπροσθέν σου νεκρωμένη έπεσεν η Τυραννία.
Ω Θεά Ελευθερία!

Σήμερον των οφθαλμών σου έσβυσε πλέον το πυρ;
Έδυσε λοιπόν της πρώτης λάμψεώς σου ο αστήρ;
Όλα μαραμένα βλέπω του στεφάνου σου τα ρόδα·
Βλέμα έχεις πλανεμένον και απαυδισμένον πόδα,
Ω Θεά, δεν είσαι πλέον η ακμαία, η ανδρεία,
Η Θεά Ελευθερία;

Περιμένοντας τον Όθωνα: Η Σύμβαση του Λονδίνου του 1832

Μετά από πολλές και ανεπιτυχείς αναζητήσεις ηγεμόνων στις ευρωπαϊκές Αυλές για τον θρόνο της Ελλάδος, η Βαυαρία πρότεινε τον πρίγκιπα Όθωνα, για την εκλογή του οποίου είχαν εκφραστεί θετικά τόσο ο τραπεζίτης Εϋνάρδος όσο και ο Ιωάννης Καποδίστριας²⁹⁰. Πράγματι, το κενό που δημιουργήθηκε από την παραίτηση του Λεοπόλδου από τον θρόνο της Ελλάδος, θα εκμεταλλευθεί ο βασιλιάς της Βαυαρίας Λουδοβίκος Α' (1825-

---

²⁸⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 109-110.

²⁹⁰ Βλ. Γ. Ασπρέα, ό.π., σελ. 112.

1848), η φιλελληνική στάση του οποίου συνιστούσε ήδη μιαν αξιόλογη πολιτική επένδυση στον ελληνικό χώρο. Αυτό διευκόλυνε την επιδίωξή του να προωθήσει στον ελληνικό θρόνο τον δευτερότοκο γιό του, Όθωνα²⁹¹.

Η υποψηφιότητα, όμως, του Βαυαρού πρίγκιπα προσέκρουε αρχικά στις αντιρρήσεις της Ρωσίας, που ήταν αντίθετη με την άνοδο ενός μη ορθόδοξου ηγεμόνα στον ελληνικό θρόνο, και της Αγγλίας, η οποία φοβόταν ότι η πολύ νεαρή ηλικία του Όθωνα θα είχε συνέπεια την διατήρηση της εξουσίας από τον «ρωσόφιλο» Καποδίστρια²⁹². Την υποψηφιότητα του Όθωνα πρότεινε πρώτη η Γαλλία, που θεωρούσε τη νεότητά του συμφέρουσα γιατί το βαρύ φορτίο της οργανώσεως του κράτους θα το είχε η Αντιβασιλεία και επειδή, όταν ο νεαρός πρίγκιπας ενηλικιώνόταν στην Ελλάδα, θα μπορούσε να γίνει καταλληλότερος για τη χώρα²⁹³. Η μη ύπαρξη, όμως, μιας επικρατέστερης υποψηφιότητας, η δολοφονία του Καποδίστρια και η αναρχία που επικράτησε στην Ελλάδα δεν άφησαν μεγάλα περιθώρια επιλογής στις Τρεις Δυνάμεις, οι οποίες συναίνεσαν τελικά στην αποδοχή του Όθωνα²⁹⁴.

Έτσι, μετά από μια σειρά ατελείωτων εναλλασσόμενων πρωτοκόλλων, οι τρεις Δυνάμεις επιδίωξαν να δώσουν τέλος στην ελληνική επανάσταση και να επαναφέρουν την ειρήνη και τη σταθερότητα στη Μέση Ανατολή²⁹⁵. Οι διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν μεταξύ των τριών Δυνάμεων και της Βαυαρίας, και εστηρίζοντο στην πράξη της 24 Ιουλίου/5 Αυγούστου 1830 της ελληνικής κυβερνήσεως, με την οποία ανετίθετο στις τρεις Δυνάμεις η εκλογή ηγεμόνος, και στη Συνθήκη της 24 Ιουνίου/6 Ιουλίου 1827, που προήλθε από την επίκληση της αγγλικής προστασίας εκ μέρους της Ελλάδος το 1825²⁹⁶, κατέληξαν στη Σύμβαση του Λονδίνου (7 Μαΐου 1832), της οποίας είχε προηγηθεί βαυαρικό υπόμνημα όρων αποδοχής εκ μέρους του Λουδοβίκου Α' του ελληνικού θρόνου από τον Όθωνα. Μεταξύ των όρων αυτών ήταν η αναγόρευση του γιού του σε βασιλέα (και όχι σε ηγεμόνα)²⁹⁷ και η αύξηση των ορίων του βασιλείου μέχρι της γραμμής Άρτας-Βόλου²⁹⁸.

Η Σύμβαση αυτή του Λονδίνου αποδεχόταν όλους σχεδόν τους όρους του βαυαρικού υπομνήματος της 26 Απριλίου 1832²⁹⁹, πλην του εδα-

---

²⁹¹ Βλ. Θεόδ. Χριστοδουλίδη, *ό.π.*, σελ. 83.

²⁹² Βλ. *αυτόθι*.

²⁹³ Βλ. Γ. Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 113.

²⁹⁴ Βλ. Θεόδ. Χριστοδουλίδη, *ό.π.*

²⁹⁵ Βλ. τις παρατηρήσεις των Ιωάννη Πετρόπουλου - Αικατερίνης Κουμαριανού στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδόσεις «Εκδοτική Αθηνών», τόμος ΙΓ', Αθήνα 1977, σελ. 31.

²⁹⁶ Βλ. Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτεβεργτ, *ό.π.*, τόμος Δ', σελ. 137.

²⁹⁷ Βλ. Θεόδ. Χριστοδουλίδη, *ό.π.*

²⁹⁸ Βλ. Γ. Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 113.

²⁹⁹ Βλ. Θεόδ. Χριστοδουλίδη, *ό.π.*

φικού. Τα άρθρα της Συμβάσεως αυτής μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα τέσσερα πεδία: *Πρώτον*, το έγγραφο που αναγνώριζε τον Όθωνα της Βαυαρίας ως κληρονομικό μονάρχη με τον τίτλο του Βασιλιά (άρθρα 1-3), καθιέρωνε την κληρονομική διαδοχή σύμφωνα με τα πρωτοτόκια, ενώ καθόριζε συνάμα ότι ο νεότερος αδελφός του Όθωνα και οι κληρονόμοι του θα ανέβαιναν στον θρόνο στην περίπτωση που ο τελευταίος δεν θα άφηνε άρρενες απογόνους· με τον ίδιο τρόπο, διασφαλιζόταν η διαδοχή για τον μικρότερο αδελφό του Όθωνα, εφ' όσον και ο δεύτερος αδελφός δεν είχε κατευθείαν άρρενες κληρονόμους (άρθρο 8). *Δεύτερον*, εξουσιοδοτούσε τον βασιλιά Λουδοβίκο να ορίσει τριμελή Αντιβασιλεία, που θα ασκούσε τη βασιλική εξουσία μέχρι την ενηλικίωση του Όθωνα, η οποία καθορίστηκε για την 1η Ιουνίου 1836, όταν θα είχε συμπληρώσει τα είκοσι έτη (άρθρα 9-10). *Τρίτον*, υπήρξε πρόβλεψη για τον σχηματισμό στρατιωτικού σώματος 3.500 ανδρών από τη Βαυαρία, που θα αντικαθιστούσαν τα γαλλικά στρατεύματα που βρίσκονταν στην Ελλάδα. Προέβλεπε επίσης τη χρησιμοποίηση Βαυαρών αξιωματικών, που θα βοηθούσαν στην οργάνωση του ελληνικού στρατού (άρθρα 14-15). *Τέλος Τέταρτον*, έθετε το ελληνικό ανεξάρτητο βασίλειο κάτω από την εγγύηση των τριών Δυνάμεων (άρθρο 4), ενώ συνάμα edίδετο η υπόσχεση για ξένα δάνεια, επίσης εγγυημένα από τις τρεις Δυνάμεις, των οποίων το τελικό ανώτατο ποσό καθορίστηκε σε 60.000.000 φράγκα (άρθρο 12).

Είναι άξιο παρατηρήσεως εδώ ότι το ελληνικό κράτος δεν έλαβε διόλου μέρος στην υπογραφή της Σύμβασης και ακόμη λιγότερο στις συνομιλίες που θα οδηγούσαν στην υπογραφή της. Η απουσία του ελληνικού κράτους πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα, επειδή προϋπέθετε ότι ούτε ο Όθων (αφού συμβαλλόμενη με τις Δυνάμεις ήταν η Βαυαρία), ούτε ένα νόμιμα συγκροτημένο ελληνικό αντιπροσωπευτικό σώμα, θα μπορούσαν, ως νόμιμοι εκπρόσωποι του ελληνικού κράτους και σε διεθνώς αναγνωρισμένη βάση, να αλλάξουν ή να απορρίψουν άρθρα της Συμβάσεως. Την ίδια στιγμή, ούτε η ίδια η Σύμβαση περιείχε άρθρο για την επικύρωσή της από τον Όθωνα ή από άλλο, νόμιμα εξουσιοδοτημένο, όργανο που θα ενεργούσε στο όνομα του ελληνικού κράτους³⁰⁰.

Τέλος, το πιο σημαντικό είναι ότι στο κείμενο δεν γίνεται λόγος για Σύνταγμα. Και τούτο γιατί στο υπόμνημα του Βαυαρού πληρεξουσίου προς τους πληρεξουσίου των τριών Δυνάμεων δηλωνόταν ότι: «Η Α. Μ. (δηλαδή ο βασιλιάς Λουδοβίκος) δεν επιθυμεί να τεθή ο υιός της εις θέσιν ήτις δύναται να διακυβεύση τα πάντα. Εξαιρείται άρα από τας Δυνάμεις να διατάξωσιν τους πράκτοράς των να αντισταθώσιν όσον δύνανται εις την καθίδρυσιν ενός Συντάγματος, το οποίο ήθελε αφαιρέσει από τον Μονάρχη τα μέσα εκείνα της ενεργείας όσον έχει ανάγκην διά να καταστήσει την κυβέρνησή του». Έτσι, με την πρόφαση ότι δεν θα ήταν σωστό

---

³⁰⁰ Βλ. Ιωάννη Πετρόπουλου - Αικατερίνης Κουμαριανού, ό.π.

να καταρτιστεί Σύνταγμα χωρίς τη γνώση του νέου βασιλέως, η Εθνοσυνέλευση εμποδίστηκε να συντάξει Σύνταγμα³⁰¹.

Θεωρώντας οι συμβαλλόμενοι ότι με τη σύμβαση αυτή ολοκληρώθηκε το έργο της Συνδιάσκεψης, συντάχθηκε την ίδια μέρα απ' αυτήν η εξής ανακοίνωση προς τον ελληνικό λαό:

«Έλληνες! Αυτά που αφορούν στο νέο σας βίο ρυθμίστηκαν πλήρως. Οι αυλές της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Ρωσίας εξέλεξαν πρόσφατα το βασιλιά σας σύμφωνα με το αίτημα που απηύθυνε το ελληνικό έθνος προς αυτές, συμβάλλοντας έτσι, με την ενεργό και αφιλοκερδή συνεργασία τους, στην ελευθερία της Ελλάδας. Κάτω από το σκήπτρο του πρίγκιπα Όθωνα της Βαυαρίας η Ελλάδα αναβαθμίζεται σε βασίλειο και αποκτά συγγένεια με έναν από τους παλαιότερους και ενδοξότερους βασιλικούς οίκους της Ευρώπης, έναν οίκο ο οποίος τη συνέδραμε στους αγώνες της, τη βοήθησε στα παθήματά της και της ενέπνευσε θάρρος στην απόγνωση της. Ο βασιλιάς της Ελλάδας δεν θα αργήσει να κατέβει στη χώρα του και να συνδεθεί με το έθνος με τους ιερότερους δεσμούς, φέροντας σε αυτό τη δίκαιη ελπίδα για ασφαλέστερα και ευρύτερα σύνορα, άφθονους χρηματικούς πόρους και όλα τα απαραίτητα για την σταδιακή πρόοδο της Ελλάδας στον τομέα του πολιτισμού, όλα τα στοιχεία της φωτισμένης διοίκησης και της στρατιωτικής οργάνωσης, και κατά συνέπεια όλα τα εχέγγυα για την ειρήνη και την ευδαιμονία της νέας του πατρίδας. Οι τρεις αυλές είναι πεπεισμένες πέρα από κάθε αμφιβολία για τα αισθήματα τα οποία ομόθυμα θα εκδηλώσει η Ελλάδα.

»Έλληνες! Αποδείξτε τώρα τα αισθήματα από τα οποία εμφορείστε. Περιβάλλετε το νέο σας βασιλιά με ευγνωμοσύνη και αγάπη. Ως πιστοί υπήκοοι συνταχθείτε γύρω από το θρόνο του· συνδράμετέ τον με την αφοσίωσή σας προκειμένου να παράσχει οριστικό Σύνταγμα στο κράτος και να εξασφαλίσει στο εξωτερικό μεν την ειρήνη, ενώ στο εσωτερικό την ησυχία, την ισχύ του νόμου και την τάξη. Αυτή είναι η μόνη ανταμοιβή που ζητούν οι τρεις αυλές από εσάς για τις υπηρεσίες που σας παρείχαν.

Πάλμερστον, Ταλειϊράν, Λίβεν, Μαστούσεβιτς».³⁰²

Τα άρθρα της Συμβάσεως αυτής εγκαθιστούσαν στην Ελλάδα, όσο συγκαλυμμένα και αν ήταν, ένα βαυαρικό προτεκτοράτο³⁰³, όσο κι αν το ελληνικό στέμμα δεν θα μπορούσε ποτέ να ενωθεί με το βαυαρικό στο ίδιο πρόσωπο³⁰⁴. Η δε εθνική και φιλελεύθερη επανάσταση των Ελλήνων

³⁰¹ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 95-96.

³⁰² Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, τόμος 14, σελ. 202.

³⁰³ Βλ. Ιωάννη Πετρόπουλου - Αικατερίνης Κουμαριανού, *ό.π.*

³⁰⁴ Βλ. Θεόδ. Χριστοδουλίδη, *ό.π.*

κατέληξε στη δημιουργία ενός μοναρχικού κράτους, που η διοργάνωσή του αφέθηκε πρωτίστως στον ξένο παράγοντα και δυστυχώς σε ξένη κυβέρνηση³⁰⁵.

Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα και οι πολιτικές ομάδες είδαν την εγκαθίδρυση της ξένης μοναρχίας, για την οποία πίστευαν ότι θα παρέμενε αμέτοχη στις πολιτικές διαμάχες και ότι ενδεχομένως θα διαδραμάτιζε ρόλο μεσολαβητή ανάμεσα στις πολιτικές δυνάμεις του τόπου, ως τη μόνη δυνατή διέξοδο από το χάος και την ανασφάλεια των καιρών³⁰⁶.

Τραγουδώντας την ουτοπία

Και ενώ όλα αυτά συνέβαιναν στο Λονδίνο, ο Αλέξανδρος Σούτσος επευφημούσε μέσα από τους στίχους τους τον «συνταγματικό βασιλέα», σαρκάζοντας τους οπαδούς του Καποδίστρια.

Είναι χαρακτηριστικό το ποίημά του «Το ξεφάντωμα του Συνταγματικού»³⁰⁷, όπου τραγουδά την ελευθερία, το Σύνταγμα και τον Όθωνα και σαρκάζει τους πολιτικούς οπαδούς του Καποδίστρια, σε στίχους όπως οι ακόλουθοι:

Εξημέρωσε το Πάσχα σήμερα του Όθωνός μας,
Και η εορτή ακόμα του πτωχού Συντάγματός μας.
Έλα, έλα, γείτονά μου,
Νά το στρώσωμ' εδώ χάμου!
Έχομε και Βασιλέα... το Ρωμαϊκό μας νάτο...
Κούτρα κούτρα το ποτήρι! Ας χυθή και λίγο κάτω!
Τρίκα τράκα, τίρι λίρι·
Στην υγείαν σου το πρώτο Βασιλεύ μου το ποτήρι!

Στον καιρόν του Κυβερνήτου, από ένα σ' άλλον τόπον
Έτρεχαν σαν τα ζαγάρια ένα πλήθος κατασκόπων·
Τώρα είναι Βασιλέας εις την γλώσσάν του καθέννας,
Κ' αν συλλογισθή, δεν σφάλλει στ' Ομοούσιον κανέννας·
Ευλογία θεού ήλθε, ησυχία στην Ελλάδα,
Κ' εγώ ήσυχα, με βλέπεις, το ρουφώ στην πρασινάδα,
Τρίκα τράκα, τίρι λίρι·
Στην υγείαν σου το τούτο Βασιλεύ μου, το ποτήρι!

---

³⁰⁵ Βλ. Νίκου Γ. Σβορώνου, *ό.π.*, σελ. 77.

³⁰⁶ Πρβλ. πιο πάνω, σημ. 299.

³⁰⁷ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 39-40.

Εἰς τὴν Πνύκα δὲν γυρίζουν ἀλυσοδεμένα πλέον
Τὰ παιδιά τῶν Θρασσυβούλων, τὰ παιδιά τῶν Περικλέων,
Καὶ ὁ Ἅγιός μας Τάφος, αἱ ἡρωϊκαὶ Αθήναι
(Χάρις εἰς τὸν Ὅθωνά μας) πλέον τούρκικαι δὲν εἶναι·
Κυανόλευκαι σημαῖαι κυματοῦν στὸν Μαραθῶνα,
Κί' ὁ λαός με τὸ ποτήρι τραγουδεῖ στὸν Παρθενῶνα,
    «Τρίκα τράκα, τίρι λίρι·
Στὴς ἡρωϊκῆς Αθήνας τὴν υγείαν στὸ ποτήρι!»

.....

Καὶ εἶναι ὁ ἴδιος ποιητὴς που στὸ ποίημα «Εἰς τὸ Σύνταγμα»³⁰⁸ υμνεῖ
καὶ πάλι τὸ Σύνταγμα καὶ τὸν Ὅθωνα, ἐνῶ καταφέρεται κατὰ τῶν Καπο-
διστριακῶν καὶ οραματίζεται μιαν ἐλεύθερη νεολαία:

Σύνταγμα! ... εἰς τοὺς τυράννους ὄνομα κεραυνοβόλον!
Ἐγίνες εἰς τὴν Ελλάδα τῶν ἀπαταιῶνων θύμα·
Ἀλλὰ ἡ φωνὴ τῶν Σούτσων καὶ τῶν Ἐλευθέρων ὅλων
«Ζήθι! Ζήθι! σε φωνάζει, καὶ ἀν εἶσαι εἰς τὸ μνῆμα·
Ζήτω ἡ Ἐλευθερία! Ὁ Μονάρχης μας νὰ ζη
    Καὶ τὸ Σύνταγμα μαζί!»

Μετά τόσους σου ἀγῶνας καὶ λαμπρὰς ἐπιτυχίας,
Ἐμελλες εἰς τὰς ἐνέδρας νὰ ἐμπέσης τῆς Προνοίας!
Πλην τοὺς μιαρὸὺς προδότας περιμένει θεία δίκη
    Καὶ σε θρίαμβος καὶ νίκη.
Ζήτω ἡ Ἐλευθερία! Ὁ Μονάρχης μας νὰ ζη
    Καὶ τὸ Σύνταγμα μαζί!

.....

Βλέπω, βλέπω εἰς τὸ μέλλον ἐλευθέραν νεολαίαν
Τοῦ Συντάγματος νὰ φέρῃ τὴν τρισένδοξον σημαίαν...
Ἀν τοῦ ἔθνους μου τὸ κλέος δὲν ἰδῶ πρὶν ἀποθάνω,
Νὰ τὴν στήσουν ἐπεθύμουν εἰς τὸ μνῆμα μου ἐπάνω,
Καὶ νὰ ψάλη χορὸς νέων· «Ὁ Μονάρχης μας νὰ ζη
    Καὶ τὸ Σύνταγμα μαζί!»

Ἐπισκοπώντας τὴν κοινωνία τοῦ Ναυπλίου

Ὁψεις τῆς ετερόκλητης κοινωνίας τοῦ Ναυπλίου τῆς προσθωνικῆς περιόδου, με καυστικὴ σάτιρα καὶ ὕφος παιγνιώδες, μας δίνουν ἀρκετὰ ποιήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Ἀς δοῦμε κάποια ἐξ αὐτῶν καὶ πού ἀναφέρονται.

---

³⁰⁸ Βλ. αὐτόθι, σελ. 112-113.

Αξιοπρόσεκτο για την περιγραφική του δύναμη και τη γνήσια έμπνευσή του είναι το ποίημά του, «Ο Ζηλιάρης Γέρος»³⁰⁹, στο οποίο ξετυλίγονται όψεις των σχέσεων των δύο φύλων κατά τη συγκεκριμένη εποχή – θέμα που διαχρονικά ενδιαφέρει τον κοινωνικό περίγυρο και απασχολεί τους ποιητές, ιδίως τους σατιρικούς. Εδώ, η υπόθεση αφορά τη ζήλεια του πενηντάρη συζύγου για την κατά πολύ νεότερη γυναίκα του:

.....

Την επάθαμεν! Τί τρέλα! Το κεφάλι μου κτυπώ·
Πλην εις ποιόν να ξεθυμάνω; Που τον πόνον μου να πω;
Αν το μυρισθούν οι νέοι, σε σφυρίζουν οι διαβόλοι·
Της τιμής των νυμφευμένων συνωμόται είναι όλοι.
Εις εσένα να ξεσκάσω, άπιστη, με απομένει.
Τα πικρά μου γηρατεία δεν πονείς, καταραμένη;
Πώς και συ πιστή δεν είσαι, καθώς είμ' εγώ πιστός;
Δεν με λέγεις τί να κάμω να σε γένω αρεστός;

Με ταις φουστανέλαις είμαι, διά τούτο δεν σ'αρέσω;
Φράγκικα σαν τόσοι νέοι θέλεις, σκύλλα, να φορέσω;
Το κορμί μου με κορσέτο να βαστάξω θέλεις ίσια,
Να λυγίσω την φωνή μου, να την κάμω γυναικίσια;
Κούφταλο δεν είμ' ακόμα· ή διότι ξεροβήχω,
Εσταφίδιασα εμπρός σου, κ' είμαι κρύος σαν τον τοίχο;
Διέ τους σημερινούς μας νέους! Κηχ και βηχ το πάγουν πάντα
Κ' είναι γέροι στα τριάντα.

Άλλο τόσο ενδιαφέρον και χαρακτηριστικό των ηθών της εποχής είναι και το σατιρικό στιχούργημα του ιδίου: «Η πτωχή φουστανέλα»³¹⁰, το οποίο περιγράφει την ανεμελιά του πτωχού πρωταγωνιστή του:

Όλος μου ο πλούτος είναι παλιό ένα κρεββατάκι
Κ' ένα του καιρού του Νώε κλειστό κι' άδειο σεντουκάκι
Και φορώ μίαν φουστανέλα δέκα χρόνων φιλινάδα·
Πλην ταις συλλογαίς ταις πνίγω, το περνώ με την λωλάδα
Και το ρίχνω στην ξηρά·
Λαριζί, λαριζιά!

Δανεικά στους ξενοδόχους τρώγω τώρα έναν χρόνο,
Το κουφό αυτί τους κάμνω κι' οβολό δεν τους πλερώνω.

---

³⁰⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 86-87.

³¹⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 84-85.

Στο τραπέζι τους φωνάζω «Φέρε τούτο! φέρε κείνο!»
Κί' όταν έλθη να μετρήσω, το κρασί τους αποπίνω
Και τους ψάλλω λυγηρά·
«Λαριρί, λαριρά!»

.....

Μια ακόμη θέαση της κοινωνικής ζωής του Ναυπλίου και της πολιτικής ιδιοσυστασίας των κατοίκων του, ή τουλάχιστον μιας συγκεκριμένης μερίδος του, μας δίνει το ποίημα του Αλεξάνδρου Σούτσου, «Η Διογένηκη ζωή μου»³¹¹, στο οποίο ο ποιητής εμφανίζεται κάπως αποστασιοποιημένος από τα τεκταινόμενα, ώστε να είναι σε θέση να ρίξει τα βέλη της σάτιράς του προς κάθε κατεύθυνση – και ιδίως προς όσους κομπάζουν υποκριτικά πως θέλουν το καλό του κοινωνικού συνόλου:

Γης τρεις πήχαις να με θάψουν δεν με άφησεν η τύχη,
Κ' είναι μόνος θησαυρός μου οι ελευθεροί μου στίχοι.
Ελαφρός από χρυσάφι, δεν πλαγιάζω με φροντίδαις,
Και ξυπνώ χωρίς ελπίδαις·
Διογένης, διά δόξαις, διά πλούτη δεν με μέλει·
«Ας γυρνά η Τύχη λέγω, τον τροχόν της όπως θέλη».

Στην αυλήν της τυραννίας σαν τους άλλους δεν συχνάζω·
Εξαπλώνομαι στον ήλιο, και αντίκρυ του διαβάζω·
Της Ελλάδος ο Δεσπότης απ' εμπρός μου αν περάση
Και τον ήλιο μου σκεπάση,
Διογένης θυμωμένος, «Άνθρωπε! Χωρίς να νοιώσης,
Άνθρωπε! Φωνάζω, παίρνεις ό,τι δεν μπορείς να δώσεις».

.....

Αν στου καθενός προσέξης το περπάτημα κομμάτι,
Ο καθένας καπνούς έχει και θαρρεί πως είναι κάτι·
Μιραμπός ο ένας είναι, Μετερνίχης είν' ο άλλος
Και πολιτικός μεγάλος·
Κ' εγώ μέρα μεσημέρι με φανάρι περπατώ·
Διογένης, εις τους δρόμους ναύρω άνθρωπο ζητώ.

Ο καθείς αν τον ακούσης, για το έθνος κοπιάζει,
Και με γλώσσα κρεμασμένη σαν τον σκύλο λαχανιάζει.
Απ' το γράψε, γράψε, γράψε δέκα γραμματείς που ξεύρω
Πετσί έμειναν και νεύρο.

---

³¹¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 78-79.

Σαν αυτούς κι' εγώ ιδρώνω και το γένος ωφελώ·
Διογένης, εις τους δρόμους το πιθάρι μου κυλώ.

.....

Με τον ίδιο τρόπο, άλλωστε, και ο αδελφός του Αλεξάνδρου, Παναγιώτης Σούτσος, στο ποίημα «Το φαγοπότι μου»³¹², σαρκάζει τον άγνωστο σε μας δημόσιο άνδρα, παράγοντα της πολιτικής, εικονογραφώντας με επιτυχία πολιτικούς όχι και τόσο μακρινών μας εποχών, όσο φαίνεται εκ πρώτης όψεως:

Φίλοι μου, χάριτι θεία
Πάγει πρίμα η πατρίς,
Και θεού είν' ευλογία.
Τρώγω, βλέπετε, σαν τρεις,
Κ' έχω, δόξα τω αγίω,
Μάγουλα μεγάλα δύο.
    Τί ποτά,
    Τί φαγητά
Στο τραπέζι μου στρωτά!
Πόσα έχω φαγητά!

.....

Επειδή κ' εις τα Γραφεία
Οι υπάλληλοι συμφέρει
Να μη πιάνουν στιγμή μία
Το κονδύλι των στο χέρι,
Δί' αυτόν κ' εγώ τον λόγο,
Τρώγω πίνω, πίνω τρώγω.
    Τί ποτά,
    Τί φαγητά
Στο τραπέζι μου στρωτά!
Πόσα έχω φαγητά!

.....

Άκοπο παραδοβρόχι!
Εαπλωμένος εις την κώχη
Κτίζεις δύο υψηλά
Και ωραία παλατάκια,

---

³¹² Βλ. Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 53-54.

Κ' η πατρίς γεννοβολά
Στο πουγγί σου ταλλαράκια.
    Τί ποτά,
    Τί φαγητά
Στο τραπέζι σου στρωτά!
Πόσα έχεις φαγητά!

Ταυτόχρονα, τα ελαφρά ήθη της τότε πρωτεύουσας διακωμωδεί, σίγουρα, με σπριτόζικο τρόπο και με λεπτή ειρωνία ο Αλέξανδρος Σούτσος στο στιχούργημα «Ο Μωρόπιστος Άνδρας»³¹³, που θυμίζει, ως προς τη συμπεριφορά της νεαρής συζύγου, εν τινι μέτρω, το προαναφερθέν ποίημά του «Ο ζηλιάρης γέρος»:

.....

Στους χορούς μας την πηγαίνω; Να κατόπι καβαλλιέροι·
Παγωτά και λεμονάδαις ο καθένας την προσφέρει,
Κ' εις εμένα τόσο ρόμι ως οπού να ζαλισθώ...
Η γυναϊκά μου μ' αφήνει σιγανά να κοιμηθώ...
    Τί καλής ψυχής γυναϊκα!
    Αντίς μιαν να είχα δέκα!

.....

Προχθές τρώμαξα κομμάτι· έξαφνα και παρ' ελπίδα
Να φιλή και να χαϊδεύη ένα φίλον μας την είδα.
«Τ' είν' αυτό που κάμνεις;» λέγω· Αυτή πάλε τον φιλεί.
«Αχ! τον αγαπώ, με λέγει, γιατί σ' αγαπά πολύ».
    Τί καλής ψυχής γυναϊκα!
    Αντίς μιαν να είχα δέκα!

Την ημέρα πάντα λείπω και δουλειαίς τη νύκτα έχω·
Εις το Ναύπλι την αφήνω, κ' εις το Άργος συχνοτρέχω.
Η Μαρούκα δεν μαλώνει αν πλαγιάζω χωριστά·
Εις το σπίτι μας τη νύκτα συναναστροφήν βαστά.
    Τί καλής ψυχής γυναϊκα!
    Αντίς μιαν να είχα δέκα!

Από την άλλη, την ανοία της ζωής του Ναυπλίου, αλλά και την ηθική παρακμή των αρχόντων και των γυναικών, μας παρουσιάζει ανάγλυφα ο ανωτέρω ποιητής στο ποίημα «Η ακηδία της ζωής μου»³¹⁴:

---

³¹³ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 42-43.

³¹⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 42-43.

.....

Τί πλήξεις! άλας η ζωή να είχε καν ολίγο!
Α! Α! Α! Α! το στόμα μου τρεις πιθαμαίς τ' ανοίγω...
Κάθε αυγήν ο ήλιος της χθεσινής ημέρας,
Και κάθε νύκτα ουρανός με τους αυτούς αστέρας!
Κάθε ημέραν τακτικά καθείς με τ' ωρολόγι
    Να εξυπνά, να τρώγη,
Και δι' αυτόν τον έντιμον σκοπόν να κοπιάζη!
Ω! τί ζωή, και πώς κανείς να μην αηδιάζη;

Ζης μόνος κι' ανεξάρτητος; Από την πλήξιν σκάνεις.
Λαμβάνεις υπουργήματα; Την αρετήν σου χάνεις.
Νυμφεύεσαι; Στο μέτωπον θα σε κεντά η μύγα·
Με πόσους η Σωσάνα σου θα παίζη τυφλομούγα!
Στου γάμου τον βαρύν ζυγόν τον τράχηλον δεν κλίνεις;
Η νέαις, που μυρίσθηκαν πως ασκητής θα μείνης,
Σαν κάργαις πονηραίς πετούν, αλλού φωλιά γυρεύουν,
Κ' οι ποντικοί μερόνυκτα στο στρώμα σου χορεύουν.

.....

Τέλος, μια συνοπτική εικόνα της καθόλου κοινωνίας της εποχής, μας δίνει ο Αλέξανδρος Σούτσος το ποίημα «Ο Θεός»³¹⁵, σατιρίζοντας την παράνοια της τότε ελληνικής καθημερινότητας και στρέφοντας τα βέλη του ακόμη και εναντίον των συνηθειών κάποιων κληρικών. Ας δούμε μερικές χαρακτηριστικές στροφές του:

Ο Θεός ενθρονισμένος στο ουράνιον παλάτι,
Τας ηνίας των αστέρων εις τας χείρας του εκράτει·
Με το τηλεσκοπίον του είδε κάπου μακρυνά
Και της μικροτάτης Γης μας τον πλανήτην να γυρνά.
Ένα ένα τους λαούς της κύτταξε με την αράδα,
Και την κεφαλήν του σείων είπε βλέπων στην Ελλάδα·
«Αν ηξεύρη το τί κάμνει ο μωρός αυτός λαός,
    Να μην είμ' ένας Θεός!

Πλέοντα χωρίς πυξίδα και με τ' άρμενα σχισμένα
Τον ωδήγησεν η χειρ μου εις ακύμαντον λιμένα·
Μόλις άρχισε γαλήνην και ανάπαυσιν να χαιρη,
Και ιδού της ησυχίας τον ζυγόν δεν υποφέρει.

---

³¹⁵ Αυτόθι, σελ. 97-99.

Να τον γαργαλίζουν πάλιν άρχισαν μ' ασυδοσίαις,
Και αυτός να γλυκακούη ραδιούργων νουθεσίαις.
Αν ηξεύρη το τί κάμνει ο μωρός αυτός λαός,
Να μην είμ' ένας Θεός!

Μερικοί με μαύρα ράσα ευλογούν, η αφορίζουν.
Και τον όχλον δεκατίζουν·
Σάρκα ρυπαράν και πάθη προσπαθούν να με φορέσουν,
Κ' η καρδιά των όσα θέλει, αυτά λέγουν πως μ' αρέσουν.
Την κατάρα των να έχω αν ποτέ μου εις τ' αυτί
Ο αθώος εγώ Πλάστης μυστικά τους είπα τι.
Αν ηξεύρη το τί κάμνει ο μωρός αυτός λαός,
Να μην είμ' ένας Θεός!

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΟΘΩΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(1833-1862)

Η Αντιβασιλεία (1833-1835)

Η άφιξη του Όθωνα

Το μεσημέρι της 25ης Ιανουαρίου / 6 Φεβρουαρίου 1833, ο Όθωνας, ο οποίος είχε ήδη φθάσει από τις 18/30 Ιανουαρίου, αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο. Ήλθε, όπως και ο Καποδίστριας, με την αγγλική φρεγάτα «Μαγασκάρη», κυβερνήτης της οποίας ήταν ο πλοίαρχος Εδμόνδος Λάϊονς.

Το βρετανικό πολεμικό συνόδευαν, όπως και κατά την άφιξη του Καποδίστρια, τιμητικά πολεμικά πλοία των δύο άλλων Μεγάλων Δυνάμεων, η ρώσικη κορβέτα «Άννα» και η γαλλική «Κορνηλία». Το γενικό πρόσταγμα είχε ο προς τούτο αφιχθείς, ανώτατος τότε διοικητής του βρετανικού στόλου της Μεσογείου, Sir Henry Hotham. Επειδή, όμως, έφθασε ταυτόχρονα δύναμη του βαυαρικού στρατού από 3500 άνδρες, που επρόκειτο ν' αντικαταστήσουν τα εναπομείναντα γαλλικά στρατεύματα του Μαιζόν, ο συνολικός αριθμός των πλοίων που συνόδευαν τον Όθωνα ήταν 45. Αυτό έδωσε μεγαλοπρέπεια στην άφιξη του νέου βασιλιά. Ωστόσο, μιας και έπρεπε να προηγηθεί η αποβίβαση του στρατού που τον συνόδευε και να καταρτιστή στις λεπτομέρειες το πρόγραμμα της τελετής, καθυστέρησε κατά μία εβδομάδα η αποβίβαση του βασιλιά.

Η υποδοχή υπήρξε ενθουσιώδης και ο λαϊκός πανηγυρισμός αυθόρμητος και εγκάρδιος. Για μια ακόμη φορά οι Έλληνες, κατεχόμενοι από το άγχος της αναρχίας, τον υποδέχθηκαν σαν Μεσσία, στον οποίο στήριζαν πολλές ελπίδες. Πολλοί απ' αυτούς που τον περίμεναν ήταν τόσο ενθουσιώδεις, ώστε, για να προϋπαντήσουν νωρίτερα τον βασιλιά, είχαν προχωρήσει μέσα στη θάλασσα μέχρι τη μέση. Πάρα πολλοί δε άλλοι, αμέσως μόλις αποβιβάστηκε, συνωθούντο γύρω του και ήταν ευτυχισμένοι όταν κατόρθωναν να αγγίξουν τα ρούχα του ή την υποσκευήν του³¹⁶.

Όπως είδαμε πιο πάνω, σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, ο Όθωνας θα καθίστατο ενήλικας στις 20 Μαΐου / 1 Ιουνίου 1835. Μέχρι τότε, η χώρα θα κυβερνιόταν από Αντιβασιλεία, τα μέλη της οποίας είχαν έλθει μαζί με τον Όθωνα.³¹⁷ Αυτά ήταν ο κόμης Αρμανσμπέργκ, ο καθηγητής Μάουρερ, ο υποστράτηγος Χέϊντεκ και δύο άλλα πάρεδρα μέλη: ο Γκραίνερ και ο Άμπελ. Η δε εκλογή των μελών αυτών της Αντιβασιλείας εκ μέρους του Λουδοβίκου ήταν πολύ προσεγμένη³¹⁸.

Στο γνωστό ποίημα «Προς τον Βασιλέα της Ελλάδος Όθωνα»³¹⁹, ο Αλέξανδρος Σούτσος καλωσορίζει τον νέο βασιλιά, μας δίνει εικόνες της υποδοχής του, ξορκίζει με τη βασιλική παρουσία την αναρχία και τη διχονοία, υμνεί τον Λουδοβίκο και τη Βαυαρία και τον συμβουλεύει όχι μόνον

³¹⁶ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 98-99.

³¹⁷ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 112.

³¹⁸ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 113.

³¹⁹ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 74-78.

να προστατέψει τα γράμματα και τις τέχνες αλλά και τους γύρω από τον θρόνο μηχανορράφους και δικαιολογείται για τη σύνθεση αυτού του ποιήματος. Ας δούμε μερικές χαρακτηριστικές στροφές από το μακροσκελές αυτό στιχούργημα:

Η Ελλάς μετά δουλείαν, Βασιλεύ, πολλών αιώνων
Μετά σου ανέβη πάλιν εις της δόξης της τον θρόνον·
Δούλη χθες, ιδού λαμβάνει Βασιλίσσης λαμπρόν στέμμα
Και καλύπτει με πορφύραν των τραυμάτων της το αίμα.
Σ' εμβιβάζουν εις την γην μας Μοναρχών μεγάλοι στόλοι·
Έρχεσαι... κ' ενώπιον σου οι λαοί κινούνται όλοι·
Όλοι σε πανηγυρίζουν... άεργος θα στέκω μόνος;
Βασιλεύ, σε φέρω δάφνας δροσεράς του Ελικώνος.

.....

Εις την θάλασσαν οπότεν, εις καιρόν σφοδρού χειμώνος,
Πελαγίζονται με βίαν πολλοί άνεμοι συγχρόνως,
Ένα κύμα σπρώχνει τ' άλλο, κυνηγά και κυνηγάται,
Κ' εις τα σκότη νυκτός μαύρης με βοήν κτυπά κτυπάται·
Πλην ο δίσκος του ηλίου έλαμψεν εις τον αέρα;
Διαδέχεται τα πάντα και γαλήνη και ημέρα.
Στον ορίζοντά μας ήλθες· έφυγεν η Αναρχία,
Κ' έπαυσε της διχονοίας, των παθών η τρικυμία·

Έφθασες εις την Ελλάδα Βασιλεύ μου, συλλογήσου
Πως η γη αυτή θα είναι η παντοτεινή πατρίς σου·
Πως η γη αυτή το πάλαι ήτον μήτηρ ημιθέων,
Φιλοσόφων και ρητόρων, ποιητών και συγγραφέων.
Στον προγονικόν βαθμόν της ευτυχής αν την υψώσης!
Ευτυχής αν την αρχαίαν φήμην της ανανεώσης!
Οι κατακτηταί δεν είναι των λαών οι ευεργέται
Εις την δόξαν προηγούνται οι μεγάλοι νομοθέται.

.....

Είναι άξιος ο Έλλην των αγρύπνων σου αγώνων,
Και την ευφυΐαν σώζει των ενδόξων του προγόνων.
Ο Μιαούλης, μ' ένα σκάφος πολεμών μεγάλους στόλους,
Ενθυμίζει τα Αθήνας και τους Κίμωνάς της όλους·
Ο Επαμεινώνδας έχει μιμητήν τον Καραϊσκον,
Και ο Μπότσαρης, εις νέας Θερμοπύλας αποθνήσκων,
Παριστά εις την ζωήν του την ζωήν του Αριστείδου,
Κ' εις την ένδοξον θανήν του την θανήν του Λεωνίδου.
Εις ημάς, Μονάρχα, φέρε τους καιρούς του Περικλέους,

Κί αναγεννωμένους πάλιν θα ιδής τους Αθηναίους.

Νεκρά σήμερον είν' όλα· καιροί άλλοι, άλλα ήθη·
Εις πολλούς εκ των Μεγάλων η αμάθεια εχύθη,
Και κανείς των τι πατρίδα κατοικεί δεν συλλογείται,
Ούτε ποίων προπατόρων είναι τέκνον ενθυμείται.

Άπειροι μηχανορράφοι δια τ' άτιμά των τέλη
Εις τον θρόνον σου θα πέσουν ως κηφήνες εις το μέλι.
Αυτός, όστις μ' ευγλωττίαν θρασυστόμου οχλοκράτου
Πανηγύριζε το Έθνος και τα δικαιώματά του,
Κί αναστάτωνα τα πάντα ζητών σύνταγμα και νόμους,
Αυτός αύριον εμπρός σου με ταπεινωμένους ώμους,
Με την κεφαλήν σκυμμένην, την Αυλήν θα θυμιάζη,
Και συκοφαντών το Έθνος ποταπόν θα τ' ονομάζη.
Αυθαδέστερος εκείνος, της Πελοποννήσου όλης
Ληλάτησε τας χώρας και κατέσκαψε τας πόλεις·
Των κατοίκων της τον πλούτον κατεβρόχθισε μ' εράνους,
Μ' αρπαγάς και με δημεύσεις, με σφαγάς και με βασάνους·
Την γυμνότητά του κλαίων αυτός αύριον εμπρός σου,
Δείγματα θα περιμένη της βασιλικής χειρός σου.
Εις κανένα των τοιούτων την αγάπην σου μη δώσης,
Την Ελλάδα, Βασιλεύ μου, αν ζητής να διασώσης.
Πρόσεχε την εύνοιά σου ως της Έριδος το μήλον.
Τον σοφόν σου Αρμανσπέργην έχε Μέντορα και φίλον.

Εις τας θύρας του Ναού σου πλήθος λατρευτών συρρέει,
Κ' επί των χρυσών βωμών σου λίβανον και σμύρναν καίει.
Λαμπρούς τίτλους αυτός θέλει, τιμαλφείς εκείνος λίθους,
Άλλός πορφυράν ταινίαν ως παράσημον του στήθους.
Εις εμέ αρκούν τα ρόδα του ωραίου Ελικώνος,
Ως στολή του χωρικού μου και ποιητικού χιτώνος.

Εις τας ευκλειείς ημέρας της προγονικής Ελλάδος
Περιμάχητον βραβείον ήτον δάφνης ένας κλάδος,
Και μακράν χρυσολατρείας δι' αυτόν τον κλάδον μόνον
Ποιηταί και λογογράφοι προεμόχθουν πολύν χρόνον.

Η διοίκηση της Αντιβασιλείας

Η αντιβασιλεία διετήρησε την κυβέρνηση Σπ. Τρικούπη, που ονομάστηκε Πρόεδρος και τα μέλη της Γραμματείας Επικρατείας. Μετά από δύο μήνες, όμως, η Κυβέρνηση ανασχηματίστηκε. Διετηρήθη ο Πρόεδρος και από τα μέλη μόνον ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Σ' αυτήν, επίσης, εισήλθε και ο Ιωάννης Κωλέττης. Ωστόσο, την Κυβέρνηση αποτελούσε ουσιαστικά το Συμβούλιο της Αντιβασιλείας, τα μέλη του οποίου εφένοντο προς τους υπουργούς σαν να ήταν υπάλληλοι. Κάποτε, μάλιστα, τους εξύβριζαν με δημόσια έγγραφα³²⁰. Πράγματι, οι Έλληνες υπουργοί υποβιβάστηκαν σε απλούς γραμματείς, ενώ πλήθος ξένων υπαλλήλων, κυρίως Βαυαροί, κατέλαβαν θέσεις πολιτικές και διοικητικές. Την ίδια στιγμή, ενώ οι αρχηγοί των κομμάτων ετιμώντο από την Αντιβασιλεία, ουδόλως ελαμβάνοντο σοβαρά υπ' όψιν ως αρχηγοί μιας μεγάλης μερίδας λαού.³²¹ Έτσι, η τριανδρία αυτή της Αντιβασιλείας αποτελούσε την πραγματική εξουσία του ελληνικού κράτους, που κυβερνούσε απολυταρχικά στο όνομα του Όθωνα, υπογράφοντας, μαζί με αυτόν, όλα τα νομοθετικά και εκτελεστικά διατάγματα, που συντάσσονταν και εκδίδονταν στο όνομα του βασιλιά³²².

Παραταύτα, αυτός ο παραγκωνισμός των πολιτικών ελάχιστα φαίνεται να ενόχλησε τον Αλέξανδρο και τον Παναγιώτη Σούτσο. Ο Αλέξανδρος Σούτσος στο ποίημά του «Ο Σπουδαρχίδης αποτυχών»³²³ φαίνεται να διασκεδάζει με το πάθημα του ομώνυμου ήρωα του στιχουργήματός του:

Σαν την γάτα την βρεγμένη, φίλοι μου, αναχωρώ·
Με τους Γερμανούς να κάμω προκοπήν δεν ημπορώ·
Κρίμα, κρίμα κ' οι αγώνες κ' η θυσίαις μας η πρώταις

Κρίμα, κρίμα τόσων χρόνων τόσα αίματα κ' ιδρώτες!
Στον κρημνόν το μαύρο έθνος κατακέφαλα πηγαίνει·
Στο εξής καλό κανένα μην ελπίζετε να γένη.
Εις το ένα Υπουργείον πρόβαλα τον σύντροφόν μου,
Εις το άλλο τον δικόν μου,
Ένα φίλον εις το τρίτον, εις το τέταρτον εμένα·
Πλην δεν δέχονται κανένα.

.....

Εις τους δυνατούς επήγα δεκαπέντε φοραίς μόνος·
«Δοκιμάστέ με» τους είπα, και τους λάλησα εντόνωσ.

³²⁰ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 112.

³²¹ Βλ. Γ. Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 130.

³²² Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, τόμος 14, σελ. 319.

³²³ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 40-41.

Ίδρωσ' απ' το πάγε κ' έλα τόσους μήνας ο καϋμένος.
Στο εξής ας μη με λένουν πως εχθρεύομαι το γένος·
Με τα δυνατά μου όλα πάσχισα να το συνδράμω·
Δι' αυτό κάθε θυσία ήμουν έτοιμος να κάμω·
Εις το ένα Υπουργείον πρόλαβα τον σύντροφόν μου
Εις το άλλο τον δικόν μου,
Ένα φίλον εις το τρίτον, εις το τέταρτον εμένα·
Πλην δεν δέχονται κανένα.

Με γνωρίζετε πως είμαι γλιστερός ωσάν το φίδι,
Πως στα δάκτυλά μου έχω την πολιτική παιγνίδι·
Πόσον θα ευδαιμονούσεν η ταλαίπωρη πατρίς,
Αν εγώ την διοικούσα κί' απ' τους φίλους μου δυό τρεις
Πλην του κάκου οι καλοί μας
Και κοινωφελείς σκοποί μας.
Εις το ένα Υπουργείον πρόλαβα τον σύντροφόν μου,
Εις το άλλο τον δικόν μου,
Ένα φίλον εις το τρίτον, εις το τέταρτον εμένα·
Πλην δεν δέχονται κανένα.

Ο Παναγιώτης Σούτσος, πάλι, στο ποίημά του «Η αδιαφορία μου εις τα πολιτικά»³²⁴, μοιάζει πράγματι να μην ενδιαφέρεται για τα πολιτικά δρώμενα της χώρας, μη ασχολούμενος με τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο και τον Ιωάννη Κωλέττη:

Αφ' ου ήλθες εις το Ναύπλι, ερωμένη μου ωραία!
Διπλωματική με είσαι και ζητείς πάντοτε νέα;
Τί με στέλλεις, να ζης φως μου! ποτ' εδώ και πότε εκεί;
Μ' έγινες πολιτική;
Άφες τον Μαυροκορδάτον, τον Κωλέττην σ' ένα μέρος·
Άφες τους να ζη ο Έρως.

Μ' εξετάζεις συχνά, ποιός είναι πλέον μεγαλόνους·
Μ' ερωτάς συχνά τί έχουν και μαλλώνουν τόσους χρόνους·
Τί σε μέλει, γλυκύ φως μου! ποιός τον άλλον αδικεί;
Μ' έγινες πολιτική!
Άφες τον Μαυροκορδάτον, τον Κωλέττην σ' ένα μέρος·
Άφες τους να ζη ο Έρως.

.....
Από την άλλη, της κριτικής του Αλέξανδρου Σούτσου δεν ξεφεύγουν οι υπουργοί της Κυβερνήσεως, και γενικότερα οι πολιτικοί, στο ποί-

³²⁴ Βλ. Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 29.

ημα «Σάτυρα»³²⁵, στο οποίο επίσης δηλώνεται η μόνιμη αντίθεση του ποιητή με την όποια εξουσία. Ας δούμε μερικούς συναφείς στίχους του, οι οποίοι γέμουν υπονοουμένων και παραπέμπουν στις υποσχέσεις και τις συναλλαγές των πολιτικών:

Τάκα! Τάκα! - Ποίος είναι; - Είμ' εγώ και άνοιξέ με.
- Είσ' εσύ! Και ποίος είσαι; Τ' όνομά σου χάρισέ με.
- Άνοιξέ με· είμ' η Τύχη· έρχομαι να σε πλουτίσω,
Και του Γύγου και του Κροίσου τ' αγαθά να σε χαρίσω·
- Ω! η Τύχη! Κυρά Τύχη, το χεράκι σας φιλώ·
Δί' εμέ τιμή μεγάλη!... Πλην πως τούτο το καλό;
    - Καλέ άνοιξέ με πρώτα,
    Κί' αφ' ου έμβω τότ' ερώτα.
- Μην θυμώνετε, Κυρία· τόσο μην πολυβροντάτε,
Και τον τόπον σας πιασμένον άλλη τον βαστά Κυρία,
    Η Θεά Ελευθερία.
Εις τ' αχύρινό μου στρώμα ήσυχα γλυκοκοιμάται.
- Την πτωχήν αυτήν Θεάν σου εις το Κάϊρο δεν στέλλεις;
Εγώ ήλθα φορτωμένη από δώρα όσα θέλης.
- Είναι πρώτη Απριλίου και σ' εγέλασαν, χρυσή μου.
Άλλου σπήτι θα ζητούσες, και σε είπαν το κελλί μου·
Η τυφλή, καθώς σε λέγουν, με τα μάτια σφαλισμένα
    Τυφλά ήλθες κ' εις εμένα;
- Απατάσαι· εις το Ναύπλι εν ω χθες ετριγυρνούσα,
Και εις τας μεταμορφώσεις της χειρός μου εγελούσα,
Κ' έβαλλα εξ Υπουργεία εις ενός Σαμψόνη πλάτην,
Κ' έκαμνα τον χρεοκόπον των προσόδων Επιστάτην,
    Πολιτάρχην τον ληστήν
    Και τον ψεύτην Φροντιστήν,
Έτυχε να μ' αντικρύσης και να σε παρατηρήσω.
Ο μισάνθρωπος σου τρόπος και το άγριόν σου ήθος
    Μ' εγαργάλισαν το στήθος,
Κ' ήλθα, θέλης ή δεν θέλης, στο χρυσάφι να σ' ενδύσω.

.....

Το ίδιο συμβαίνει και με το ποίημά του: «Η πρώτη Απριλίου»³²⁶, ημερομηνία σημαδιακή και εύστοχα επιλεγμένη, αφού παραπέμπει, και αυτή, στα ψέματα των πολιτικών προς τους ψηφοφόρους τους. Φυσικά,

³²⁵ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 113-114.

³²⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 99-100.

και πάλι το ποίημα ηχεί εντελώς επίκαιρο και ευρηματικό, σε σχέση με την τρέχουσα συγκυρία:

«Είναι πρώτη Απριλίου η δική μας είν' ημέρα·
»Να σκορπίζωμεν τα λόγια ημπορούμεν στον αέρα
»Και να τάζωμεν εις όλους υπουργήματα μεγάλα,
»Ν' απατώμεν έναν κόσμον και να τάχωμεν καβάλα.
»Ψεύστας Υπουργούς μας λέγουν; Τους φωνάζομεν με θάρρος·
»Είναι πρώτη Απριλίου, Κύριοι, και μη προς βάρος·

.....
»Μη βιάζεσθε! σταθήτε να περάσουν δύο τρεις χρόνοι,
»Κ' ύστερα τα θαύματά μας ο καθείς σας καμαρώνει·
»Εις τας θέσεις μας σταθήτε να στερεωθούμεν πρώτα,
»Κ' ύστερα θα πλημμυρίσουν και οι νόμοι και τα φώτα.
»Πλην γελάτε, και ψευτάκους μας φωνάζετε με θάρρος·
»Είναι πρώτη Απριλίου, Κύριοι, και μη προς βάρος».

Αυτά έλεγαν, την πρώτην Απριλίου δύο τρεις
Υπουργίσκοι μας ξυδάτοι.
»Κύριοι, κ' εγώ τους είπα, είν' ευγνώμων η πατρίς.
»Και στεφάνους διά τόσας εκδουλεύσεις σας φυλάττει.
»Πλην γελάτε, και ψευτάκον μ' ονομάζετε με θάρρος
»Είναι πρώτη Απριλίου, Κύριοι, και μη προς βάρος...

.....
Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και ο Παναγιώτης Σούτσος στο στιχούργημα «Η μεταμόρφωσίς μου»³²⁷, όπου καταδεικνύονται όλες οι «αρετές» που συνήθως χαρακτηρίζουν έναν δημόσιο λειτουργό, ο οποίος, φυσικά, το πρώτο που θα κοιτάξει είναι το προσωπικό του συμφέρον και την ανέλιξή του, με κάθε κόστος και ρουσφέτι. Ας δούμε δυο-τρεις ενδεικτικές στροφές από το ποίημα:

.....
Εδεχόμεν τους ανθρώπους ξαπλωμένος εις την κώχη,
Κ' είχα σύστημα και όρκον να μη λέγω ποτέ όχι·
Μ' εζητούσαν χίλιοι δύο, άλλος γρόσα, κί άλλος θέσεις
Κί αντί γρόσα εγώ λόγια κί αντί θέσεις υποσχέσεις.

---

³²⁷ Βλ. Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 39-40.

Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.

Μ'εφεραν οι Σύμβουλοί μου στιβαγμέναις κόλλαις, κόλλαις,
Κ' έβαλα με κλειστά μάτια την υπογραφήν μου σ' όλαις,
Πλην μ' εθαύμαζεν ο κόσμος και μ'ενόμιζε λαμπάδα
Ήτις φθείρεται τα φώτα χύνουσα εις την Ελλάδα.

Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.

.....

Επερίμενε το Έθνος απ' εμέ οργανισμούς,
Βουλήν, Σύνταγμα και νέους εθνικούς διορισμούς·
Αλλ' εγώ με ταις δραχμαίς μου, μα τον όρκον μου τον πρώτον.
Ταις ροκάνιζα στην κώχη χωρίς θόρυβον και κρότον.

Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.

Άλλωστε, και στο ποίημα «Αι υψηλαί μου εργασίαι»³²⁸, ο ίδιος ποιητής επιτίπτει στους υπουργούς και τους ειρωνεύεται για την απραξία και την τρυφή ζωή τους, καθώς και για τις υποσχέσεις με τις οποίες γεμίζουν τους πολίτες, προσποιούμενοι παράλληλα πως, τάχα, παράγουν έργο:

Έρχομαι από την μίαν
Και την άλλην Γραμματείαν
Με λαχανιασμένη γλώσσα·
Πόσα, φως μου! πόσα, πόσα
Έχυσα στο Έθνος φώτα!
Τί να σε ειπώ; τί πρώτα;
Τί χαρτιά!
Τί χαρτιά!
Έγραψα σε μια νυκτιά!
Πόσα έγγραφα χαρτιά!

.....

Ω να ζούμεν οι λεβένται
Σύμβουλοι οι δεκαπέντε!
Χάρις στο δικό μας χέρι

---

³²⁸ Βλ. αυτόθι.

Οπού γράφει, γράφει, γράφει,
Η Ελλάς δεν έχει τέρι
Κί όλη πλέει στο χρυσάφι.
Τί χαρτιά!
Τί χαρτιά!
Γράφομεν σε μια νυκτιά!
Πόσα γράφομεν χαρτιά!

.....

Φύλαξέ μας, λαέ! Μόνον
Έν' ακόμα, ένα χρόνον,
Και σε τάζομεν μυρία
Τέρατά μας και σημεία·
Και κουβούκλια με σταφύλια
Και λαγούς με πετραχήλια.
Τί χαρτιά!
Τί χαρτιά!
Γράφομεν σε μια νυκτιά!
Πόσα γράφομεν χαρτιά!

.....

Αντίθετα με την αδιαφορία του προς τους πολιτικούς, ο Παναγιώτης Σούτσος στρέφεται με συμπάθεια και εμπιστοσύνη προς τον νεαρό Όθωνα. Είναι ενδεικτικό πως ακόμη και στο ποίημα «Ο αποχαιρετισμός μας εις τον Μιαούλην αποθανόντα»³²⁹, ο ποιητής βρίσκει την ευκαιρία να φανερώσει την αγάπη του για τον θρόνο και τον νεαρό ηγεμόνα. Ας τον ακούσουμε:

.....

Τον αγαπητόν Μονάρχην εις τα έσχατά του πλέον,
Με καρδιάς είδε πόνον,
Τους υιούς του και το έθνος τον εσύστησεν εκπνέων.
Και του έδωκε την χείρα, ήτις έπλασε τον θρόνον.

.....

Το αυτό, βέβαια, παρατηρούμε σε πιο εκτεταμένη μορφή και στο ποίημα του ίδιου «Τα ερείπια της παλαιάς Σπάρτης»³³⁰, όπου ο Όθων, ούτε

---

³²⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 41.

³³⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 78-81.

λίγο ούτε πολύ, εμφανίζεται ως εγγυητής της αναβίωσης και επικράτησης του κλέους της πάλαι ποτέ Λακεδαίμονος, και της αρχαίας Ελλάδας συνολικά, στη σύγχρονη εποχή. Οι συναφείς στροφές είναι απόλυτα εύγλωττες, γι' αυτό και μεταφέρονται εδώ ως έχουν στο προαναφερθέν στιχούργημα του Παναγιώτη Σούτσου:

.....

Μ' ωχρόν Σελήνης πρόσωπον ο Δαίμων των μνημείων
Με λέγει κλαίων: «Εις αυτήν την γην των ερειπίων
    »Δεν δύναμαι να μένω.
»Τα μνήματα εγείρονται των Αθηνών, της Σπάρτης,
»Αναγεννάται η Ελλάς· του αίσχους μας ο μάρτυς
    »Δεν δύναμαι να γένω».

Κ' ερχόμενος πλησίον μου, και σείων με με κρούαν,
Με σκελετώδη δεξιάν κι' ως μόλυβδον βαρείαν:
    «Ίδέ στην Αργολίδα»,
Με είπε, «με τι μυστικήν κι' αρχαίαν συνοδείαν
»Ο των Ελλήνων Βασιλεύς πετά στην παραλίαν».
    Και γύρισα και είδα.

Και είδα τον Απόλλωνα ροδοστεφανωμένον,
Και από τας εννέα του παρθένους κυκλωμένον,
    Την θάλασσαν να πλέη·
Και τους δελφίνας είλκνον τα θελκτικά του μέλη,
Κ' η θάλασσα γλυκύνετο, και ήρχιζεν ως μέλι
    Γλυκά-γλυκά να ρέη.

Και είδα τα ερείπια της Σπάρτης να κινώνται,
Κ' εγγύς μου Σπαρτιάτισσαι σκιαί να συμπλανώνται
    Και να συμψιθυρίζουν,
Παρόμοιαι με κορυφάς κυπαρισσίνους μαύρας,
Οπόταν κλονιζόμεναι από ζεφύρων αύρας
    Κινώνται και συρίζουν.

Και σκιά μία, στρατηγόν της Σπάρτης παριστώσα,
Μεγάλη, λευκογένειος, κ' εις δόρυ ακουμβώσα,
    Και με λευκόν χιτώνα,
Εις πέτραν τάφου κάθησε με πάχνην παρομοία,
Οπόταν αυτή κάθηται, πυκνόλευκη, βαρεία
    Επάνω στην χιόνα.

Και είπε προς τον Όθωνα: «Μ' εμέ σε χαιρετώσι
»Αιώνες τεσσαράκοντα, και όσαι σκιαί ζώσι

»Στο βάθος των μνημάτων·

»Ανύψωσες τον θρόνον σου επί λαμπρού εδάφους,

»Πλην ενθυμού, όπου πατείς, ότι πατείς τους τάφους

»Ηρώων αθανάτων.

»Έθνος κανέν αποθανόν στην γην δεν ανεστήθη·

»Απέθανε δε η Ελλάς και πάλιν εγεννήθη·

»Και ποιηταί μεγάλοι

»Και ρήτορες και συγγραφείς, ως πρώτον, θα φανώσι.

»Κί' ως πρώτην οι λαοί της γης θα την χειροκροτώσι,

»Ως πρώτην εις τα κάλλη.

»Χαρά και δόξα, Έλληνες! Εγίνετ' έθνος πάλιν·

»Τα τέκνα σας γεννώμενα εις εποχήν μεγάλην,

»Θα γένουν και μεγάλα·

»Ελευθερίας ήλιος θα τα θερμαίνη βρέφη,

»Και βρέφη στων μητέρων των τα στήθη θα τα τρέφη

»Ελευθερίας γάλα.

»Ω Έλληνες, ελεύθεροι και όχι δούλοι πλέον

»Φαιδροί θ' αναγινώσκετε στους στίχους των Τυρταίων,

»Τους λόγους των Πλατώνων·

»Δεν θα λυπήσθε στο εξής, δεν θα ερυθριάτε,

»Την γην σας όταν σκάπτοντες αγάλματ' απαντάτε

»Και μνήματα προγόνων.

»Εφθάσετε των παλαιών στας μάχας την ανδρείαν·

»Να φθάσετε τους παλαιούς καιρός κ' εις την παιδείαν·

»Εφέρετε την γην σας

»Του Μιλτιάδου τους καιρούς και του Θεμιστοκλέους·

»Τους φωτισμένους φέρετε καιρούς του Περικλέους

»Στην αναγέννησίν σας.

»Ως τότε πάθη κ' έριδες! Ως μόνη άμιλλά σας

»Εις το εξής η εθνική σας γεν εύκλειά σας,

»Κί' ως μόνους σας αγώνας

»Τους εθνικούς σας έχετε, καθ' ους ελαίας κλάδος

»Εκάλει στα Ολύμπια τα τέκνα της Ελλάδος

»Τους παλαιούς αιώνας.

»Ελλάς! το μέλλον σου λαμπρόν· το πάλαι σπαραγμένη
»Διχονοούσα, κ' εις πολλά βασίλεια σχισμένη,
»Εστία ήσουν φώτων!
»Τί θέλεις πράξει σύμφωνος, και υπό βασιλέα
»Βαδίζουσα με βήματα σοφά, γιγαντιαία,
»Στο κλέος σου το πρώτον;»

Το έργο της Αντιβασιλείας και οι αντιδράσεις

Παρά το πράγματι σπουδαίο και ουσιαστικό οργανωτικό έργο της Αντιβασιλείας στο ελληνικό βασίλειο στους τομείς της διοικήσεως, στα εκκλησιαστικά, στα ζητήματα της δημοσίας εκπαιδεύσεως, στη γεωργία, στη βιομηχανία, στο εμπόριο, στη ναυτιλία, στις συγκοινωνίες, στην οργάνωση των υγειονομικών και οικονομικών υπηρεσιών και στη δημιουργία δικαιοκρατικού συστήματος³³¹, η παρουσία της δεν υπήρξε συμπαθής στον ελληνικό λαό. Μολονότι τα περισσότερα στελέχη της ήταν άνδρες ικανοί και άξιοι της αποστολής του έργου που είχαν αναλάβει, είχαν ένα μεγάλο και ανυπέρβλητο μειονέκτημα. Αγνοούσαν τη χώρα. Αγνοούσαν τους ανθρώπους. Αγνοούσαν τα ήθη και τα έθιμα, τις προλήψεις και τον χαρακτήρα του λαού, τον οποίο δεν έρχονταν να διοικήσουν μόνο, αλλά να δημιουργήσουν το κράτος του. Βέβαια, ίσως στόχευαν πρωτίστως να μεταφυτεύσουν στην Ελλάδα πολίτευμα, νόμους και διατάξεις ξένων λαών, θεωρώντας, ενδεχομένως, πως το έργο αυτό θα ήταν εύκολο. Όμως, η συγκρότηση πολιτείας με απλή μεταφύτευση νόμων και διατάξεων, όσο απλή κι αν φαίνεται, τόσο είναι καταδικασμένη σε αποτυχία³³².

Αν και η περίοδος της Αντιβασιλείας δεν είχε τις επαναστατικές εξάρσεις της Καποδιστριακής, εντούτοις δεν ήταν αδιατάρακτη. Αρχικά, το ήρεμο κλίμα της περιόδου διατάραξε η δίκη του Θ. Κολοκοτρώνη για εσχάτη προδοσία. Με αφορμή τη συλλογή υπογραφών κάποιων αγωνιστών για την προστασία της Ορθοδοξίας σε αναφορά προς τον τσάρο, συνελήφθησαν στις 7 Σεπτεμβρίου 1833 στο Ναύπλιο οι στρατηγοί Θ. Κολοκοτρώνης, Δ. Πλαπούτας και Θ. Γρίβας. Εξ αυτών, ο πρώτος στάλθηκε στις φυλακές του Ιτς Καλέ και οι άλλοι δύο τέθηκαν σε κατ' οίκον περιορισμό. Παράλληλα, στην επαρχία ήταν υπό κράτηση οι Κ. Τζαβέλας, Μουμούρης, Καρατάσος, Σπυρομήλιος, Ρούκης κ.ά. Απ' όσους συνελήφθησαν, απελευθερώθηκαν όλοι, αφού προηγουμένως τους δόθηκε αμνηστία, λόγω των προηγούμενων υπηρεσιών τους προς την πατρίδα. Στη φυλακή έμειναν μέχρι τέλους και ανακρίνονταν οι Θ. Κολοκοτρώνης και Δ. Πλαπούτας³³³.

³³¹ Περί όλων αυτών, ιδέ Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, τόμος 15, σελ. 20-60.

³³² Βλ. Γ. Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 128-129.

³³³ Βλ. Παύλου Καρολίδη, *ό.π.*, σελ. 72-73.

Με αφορμή την αθώωση-αμνήστευση του Θ. Γρίβα, ο Αλέξανδρος Σούτσος συνθέτει το ποίημα: «Η κρίσις του οπλαρχηγού Θεοδ. Γρίβα ή ο κατήγορός του παραιτούμενος»³³⁴. Ίσως είναι από τα καλλίτερα της στιχουργίας του αυτής της περιόδου, αφού διαθέτει ζωντάνια, αναπαριστά το κλίμα της δίκης και των ημερών και μας δίνει εντυπωσιακές εικόνες. Ας δούμε την πρώτη και την τελευταία στροφή του ποιήματος:

Έφθασεν η ολεθρία, η δικάσιμος ημέρα,
Κί' άρχισε να με μυρίζη μήπως δεν τα βγάλω πέρα.
Μάρτυρας κατά του Γρίβα δεν ημπόρεσα να εύρω,
Κί' απ' εδώ να τα προυνίσω με τι πρόφασιν δεν ξεύρω.
Άλλο πλέον δεν με μένει παρά η παραίτησίς μου,
Και εις γράμματα μεγάλα Η ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΗΣΙΣ ΜΟΥ.
- Δικασταί! κατά του Γρίβα
Έχω έγγραφα μίαν στίβα·
Έχω πρόβαις και ραγγιόναις κί' αργγομέντα όσα θέλω·
Πλην αντίο! ... τα καπνίζω, και σας βγάλλω το καπέλο...

.....

Εσιώπησεν εκείνος· πλην καθείς Κριτής στο χέρι
Λευκήν ψήφον υπέρ Γρίβα εξ αμαρτιών μου φέρει.
Αθώωθη· «Ζήτω! Ζήτω!» οι Ελεύθεροι φωνάζουν,
Και με δάκρυα οι φίλοι κί' ο λαός τον αγκαλιάζουν.
Το επρόλεγεν ο Σούτσος κί' έψαλλε με το ποτήρι·
«Απ' τον Ιτς - Καλέ θα έβγη· τρικά τράκα, τίρι λίρι!»
- Δικασταί! κατά του Γρίβα
Έχω έγγραφα μίαν στίβα.

Υπενθυμίζουμε ότι στην προαναφερθείσα δίκη, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης κατεδικάσθη σε θάνατο, εν συνεχεία έλαβε χάρη και τελικά αμνηστεύθηκε από τον Όθωνα.³³⁵

Ασήμαντες ήταν και οι συγκαιρινές της δίκης αυτής αναταραχές των κατοίκων της Τήνου, εξ αιτίας της άρνησής των να πληρώσουν φόρο³³⁶. Από την άλλη, σοβαρότερα ήταν τα γεγονότα που συνέβησαν στη Μάνη.

Πράγματι, η Αντιβασιλεία αναγκάστηκε να στείλει στρατό στη Μάνη για να υποχρεωθούν οι Μανιάτες να πειθαρχήσουν στη Διοίκηση και να πληρώνουν τους φόρους τους. Η βαθύτερη πρόθεση της Αντιβασιλείας

³³⁴ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελίδες 92-93.

³³⁵ Βλ. Παύλου Καρολίδη, ό.π., σελ. 79.

³³⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 69.

ήταν, ωστόσο, να επιβάλει το κράτος του νόμου στη Μάνη, όπου εξακολουθούσαν και μετά την ανεξαρτησία της Ελλάδος να υπάρχουν διαθέσιμες διατηρήσεις του επί Τουρκοκρατίας δυναμικά αυτονόμου καθεστώτος.

Η αποστολή ανετέθη στον συνταγματάρχη Φέδερ, ο οποίος, κατ' αρχάς, εκτελούσε με επιτυχία την αποστολή του. Δύο γεγονότα όμως άλλαξαν τον ρου των πραγμάτων. Το πρώτο ήταν η διάδοση της φήμης ότι ο Φέδερ δωροδοκούσε τους πολίτες για να εξουδετερώσει τις αντιδράσεις τους. Το δεύτερο ήταν η σύλληψη του Θ. Κολοκοτρώνη, γεγονός το οποίο παρουσίασε η αντιπολίτευση στους Μανιάτες σαν δίωξη για την εξόντωση της Ορθοδοξίας – και στο πλαίσιο του σατανικού αυτού σχεδίου συμπεριλαμβανόταν και η αποστολή του Φέδερ στη Μάνη.

Από τη στιγμή εκείνη, η αντίδραση έγινε γενική και ο Φέδερ που ηγείτο μικρού στρατού γρήγορα βρέθηκε σε θέση άμυνας. Η αδυναμία αποστολής ενισχύσεων στάθηκε καθοριστική. Όταν επαναστάτησε και η Μεσσηνία, η κατάσταση για τους Βαυαρούς έγινε δραματική. Ένα τάγμα του εκστρατευτικού αυτού σώματος αιχμαλωτίστηκε από μικρή ομάδα Μανιατών που ενέπαιζε, κακοποιούσε και εξευτέλιζε τους συλληφθέντας. Τελικά, η Αντιβασιλεία έκανε παραχωρήσεις, ενώ προέβη και σε δωροδοκίες και πέτυχε τον κατευνασμό των πνευμάτων³³⁷.

Και πάλι στην κοινωνία του Ναυπλίου

Όπως και στα χρόνια του Καποδίστρια, έτσι και στην εποχή της αντιβασιλείας, η κοινωνία του Ναυπλίου, με τις ποικίλες εκφάνσεις της και τη σύνθετη καθημερινότητά της, συνέχιζε να τροφοδοτεί με θέματα την πένα των σατιρικών ποιητών της περιόδου, και κυρίως των αδελφών Σούτσων. Για παράδειγμα, την όψη της κοινωνίας του Ναυπλίου σε κάθε της έκφανση, με όλες τις αντιθέσεις της και τον ηθικό ξεπεσμό της, παρουσιάζει το ποίημα του Αλεξάνδρου Σούτσου, «Ο νεοφερμένος εις το Ναύπλιον στρατιωτικός»³³⁸. Ας δούμε τις τρεις τελευταίες στροφές του:

.....

Άφησα τον Δημοσθένην σαν την κάργα να φωνάζη,
Και τ' ακροατήριόν του μ' έκστασιν να τον κυττάζη.
Με τον Κλήτορά του νάσου κ' ένας Υπουργός εμπρός μου·
Τόσο πνεύμα! Τόσα φώτα! εθαμβώθηκε το φως μου...
Πα! Πα! Πα! Τί ευτυχία! να και μία Υπουργίνα!
Δί' αυταίς ταις λεπταίς φλούδαις, δί' αυτά τα καπελίνα,

³³⁷ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 135-137.

³³⁸ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 92-93.

Έλληνες με τα τσαρούχια, ξεσχισθήκαμεν στους βάτους;
Τόσος ιδρώς, τόσο αίμα, διά τρεις ευγενεστάτους;

Τους ανθρώπους της Ελλάδος εις τα πράγματα δεν είδα,
Μερικά Γραμματικούδια κατεπάτουν την πατρίδα,
Κ' Έλληνας με δέκα χρόνων βάσανα δοκιμασμένους
Του επιουσίου άρτου άφιναν εστερημένους,
Και Στρατάρχας μ' εκδουλεύσεις και πληγάς σημαντικάς
Έσυραν εις φυλακάς.

Πω! Πω! Πω! Δικαιοσύνη αξιόλογη αυτή!
Πω! Πω! Πω! Των Υπουργών μας τιμότης κι' αρετή!

Της ημέρας οι Μεγάλοι
Ελησμόνησαν τα όσα τους εκάμαμεν καλά;
Αν κατώρθωσεν ο Νάπας εις το χέρι να τους βάλη,
Τα κεφάλια τους στην λάσπην ήθελαν κατρακυλά.
Τώρα κάθονται στην κώχη με τας χίλιας των δραχμίτσας,
Κί' αναιδώς μας ονομάζουν Γενιτσάρους και Στερλίτσας,
Εν ω το χυθέν μας αίμα και ποτάμια ξεπερνά,
Κί' από κόκκαλά μας είναι εις την Ρούμελη βουνά.

Η έντονη αυτή πολιτική και κοινωνική κριτική συνεχίζεται αδιά-
πτωτη και στο ποίημα του ίδιου, «Αι παρεξηγήσεις»³³⁹, όπου, μεταξύ άλ-
λων, σατιρίζονται, υπαινικτικά και αυτοαναφορικά, πολιτευτές, υπουργοί,
γυναίκες, ο Τύπος και ο Θ. Κολοκοτρώνης. Ιδού κάποιες χαρακτηριστικές
στροφές του:

Τί κακό, τί δυστυχία!
Να μην είναι εις τον κόσμον ένα σφάλμα, μια κακία,
Που κανέναν να μπορή
Άφοβα να ιστορή!
Δεν ηξεύρω πώς τυχαίνει, πώς ο διάβολος το φέρνει,
Κί' ό,τι 'πω ευθύς καθέναν εις την ράχη του το παίρνει,
Κί' απ' οπίσω μου φωνάζει: «Για την γούνα μου κλωσταίς
Είν' η λέξαις σου αυταίς;

.....
Να στολίσω σκοπόν είχα όσους μόνον με τα χείλη
Αγαπούν το Σύνταγμά μας,
Κ' εν ω είναι στην καρδιά τους των υπουργημάτων φίλοι,

---

³³⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 43-44.

Με ταις φράσαις ταις μεγάλαις εξεκούφαναν τ' αυτιά μας.
Πλην φοβούμαι μην σηκώσω στο ποδάρι τους Μεγάλους,
Και κοντά σε λόγους άλλους
Με φωνάξουν· «Στάσου, στάσου! Για την γούνά μας κλωσταίς
Είν' η λέξαις σου αυταίς;»

- .....
- Κί' αυτά, Σούτσε, που λες τώρα, κί' αυτά είναι σαϊτιαίς·
Κάθε λόγος σου είν' άρμα με δυό κόψαις, δυό φωτιαίς.
Σ' ο,τι λέγης είναι μέσα δυό τρεις έννοιαι κακαί·
Άκακα δεν λέγεις ένα Κάππα, άλφα, γιώτα, ΚΑΙ.
  - Σκιάζετ' όποιος έχει μυίαις, Αρχοντές μου, είναι μία
Παλαιά μας παροιμία.
  - Παροιμία!!! Στάσου, στάσου! Για την γούνά μας κλωσταίς
Είν' η λέξαις σου αυταίς;»
  - Παροιμίαις σας πειράζουν; Ένα μύθον π' αγαπώ
Ημπορώ καν να σας 'πω;...
  - Μύθον είπες;... Ω! αυτή του έχει νόημα η λέξις·
Κάποιον γέρον Στρατηγόν μας θέλησες να περιπαιξής.
  - Κύριοι, με συγχωρείτε·
Ένας μόνον Στρατηγός μας παραμύθια διηγείται;
  - Ένας μόνον! Είναι κί' άλλος; Για την γούνα μας κλωσταίς
Είν' η λέξαις σου αυταίς;»

Ο Παναγιώτης Σούτσος, από την άλλη, στο ποίημα: «Η Πλώσκα μου»³⁴⁰, διακωμωδεί, με τη σειρά του, την κρατούσα κοινωνική κατάσταση, έστω και λιγότερο επιτυχημένα από τον αδελφό του. Και πάλι ο λόγος του ποιητή είναι εξαιρετικά υπαινικτικός και αυτοαναφορικός, αφού σχετίζεται με ποικίλες όψεις της τότε καθημερινότητας. Ας τον ακούσουμε σε μια στροφή του, η οποία φαντάζει τραγικά επίκαιρη:

.....

Χρεωστάς
Και δεν βαστάς;
Οι χρεώσται
Λέγουν δόστε·
Να λαμβάνης όμως έχεις;
Στα κριτήριά μας τρέχεις.

---

³⁴⁰ Βλ. Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 20-22.

Σε αρχίζουν οι κριταί
Τι τι τι τι τι τε...
Γύρνα, πλώσκα φωνακλού,
Και τραγούδα κλου-κλου-κλου.
Ταριζίμ ταριζά
Νά τα γέλοια κι' η χαρά.

.....

Δυό πολύ ενδιαφέροντα ποιήματα της περιόδου, που φανερώνουν την προσήλωση των Σούτσων στην ισότητα και στη δημοκρατία, είναι και αυτά για τα οποία θα γίνει σύντομα λόγος πιο κάτω. Στο πρώτο, που τιτλοφορείται: «Ο ευγενής»³⁴¹, ο Αλέξανδρος Σούτσος, υπεραμυνόμενος της ισότητας, σαρκάζει τους παλαιούς και νεόκοπους τιτλούχους και την αποστροφή τους για τον απλό λαό:

Εώρισε τους τίτλους όλους η Τροιζήν απ' την Ελλάδα.
Ποίος όμως τους αφήνει;
Και απλούς πολίτης ποίος καταδέχεται να μείνη;
Το πανέκλαμπρέ μου Πρίγκιψ έχει τόσην νοστιμάδα!
Εκλαμπρότητες εδώ, Εκλαμπρότητες εκεί·
Όπου πας, μια Εκλαμπρότης με το τρύπιο το βρακί.
Όπου κι' αν σταθή κανείς,
Νάσου κι' ένας ευγενής!

Κάτω φέσια και καπέλα! ένας Πρίγκιπας περνά.
Τ' ηγεμονικό που έχει!
Βλέπει όλους σαν μυρμύγκια και τα μάτια του σφαλνά·
Απ' τη μύτη του ιδέτε η ευγένεια πώς τρέχει.
Στο μανδύλι του φυσά,
Ταμπακίζει, ξεροβήχει και τα λόγια του μασά.
Ημπορεί να πη κανείς,
Πως δεν είναι ευγενής;

.....

Έγινε, χατίρι θεία η Ελλάς μας Βασιλεία·
Με τους Κυρ αυτόχθονάς μας θα τα είχαμεν αχρεία.
Τώρα θάχωμεν, ελπίζω, τα καλά του παραδείσου
Και τους θησαυρούς του Κροίσου·
Πρίγκιπας εγώ θα είμαι, Πρίγκιπας με τρεις ουραίς,

---

³⁴¹ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, αυτόθι, σελ. 44-45.

Και συ, Πρίγκιπά μου φίλε, πρέσβυς εκατόν φοραίς.
Δεν μπορεί να 'πη κανείς,
Πως δεν είμασθ' ευγενείς.

Αλλά και ο Παναγιώτης Σούτσος, στο «Αι ευγένειαι της Ελλάδος»³⁴², υπεραμύνεται του λαού, κατακεραυνώνει όσους ακόμη διατηρούν τους παλαιούς τούρκικους τίτλους και παραινεί τους Έλληνες, μέσα σε γνήσιο πνεύμα διαφωτισμού, να αποστρέφονται τους αριστοκράτες και τους μεγαλοσχήμονες ιερείς, αφού το μόνο ζητούμενο είναι η πανανθρώπινη ισότητα, παράλληλα με την ανασύσταση του αρχαιοελληνικού κλέους. Το τέλος του ποιήματος είναι χαρακτηριστικό:

.....

Μιμηθώμεν, ω γεννάδες, την Ελλάδα την αρχαίαν,
Και εις την Ευρώπην μόνην καταλίπωμεν την γραιάν
Και τας δύο της πανώλεις, και την αριστοκρατίαν,
Και την ιεροκρατίαν
Εις της γης ημών τα χόρτα κατά νόμους παλαιούς
Οι ποιμένες ζώσιν ίσοι με Μονάρχας και Θεούς.

Η μετάβαση στην Αθήνα

Με βασιλικό διάταγμα κατέστη η Αθήνα «καθέδρα του ελληνικού βασιλείου» από της 1ης Ιανουαρίου 1835. Η Αντιβασιλεία διήρκησε μέχρι της 20 Μαΐου του ίδιου έτους, οπότε, κατά τη Σύμβαση του Λονδίνου ενηλικιώθηκε ο Όθωνας και έγινε απόλυτος Μονάρχης.

Ο Παναγιώτης Σούτσος στο ποίημά του «Η Πνυξ των Αθηνών»³⁴³, από την Αθήνα πια, μ' ένα μάλλον άτεχνο στιχούργημα, υμνεί τη διαχρονική Ελλάδα και ζητεί Βουλή και δημόσιο πολιτικό λόγο:

Πνυξ ω ευγλωττίας θρόνε! εις σε κάθεται ακόμα
Με δημοτικόν χιτώνα η σκιά του Περικλέους,
Κ' εις τον δήμον ρητορεύει, από το γλυκύ της στόμα
Λόγους χύνουσα γενναίους·
Εις Σε ήλθε μ' αναμμένον εις τας χείρας κεραυνόν,
Την λεόντειόν του χαίτην ο Θρασύβουλος κινών,
Κ' έσωσε την πολιτείαν, αναστήσας το αρχαίον
Σύνταγμα των Αθηναίων.

Εις την κόνιν σου ο λόγος έρρεε του Δημοσθένους

³⁴² Βλ. Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 52.

³⁴³ Βλ. αυτόθι, σελ. 56-57.

Καταρράκτης φλογερός,
Από την Ελλάδα όταν απεδίωκε τους ξένους,
Πέλεκυς κατά Φιλίππου Μακεδόνοσ φοβερός·
Πνυξ! αιώνια θα μένης εθνικών ρητόρων χήρα,
Και εις μάτην της βουλής μας την ανάστασιν ζητούντες,
Έμπροσθέν σου θα περνώμεν εσκεμμένοι, και την χείρα
Εις το μέτωπον κρατούντες!

Ω αρχαίαι της Ελλάδοσ εποχαί δύο μεγάλαι!
Στέλλουσα τριακοσίαισ αποικίαισ της το πάλαι,
Του κοινωνισμού τον σπόρον εις την γην εναποθέτει,
Κ' ένα τίκτει σοφόν κόσμον εις τρεις χιλιάδασ έτη!
Κ' ύστερον θρησκείαισ κήρυξ και σοφής, κ' ηθικωτάτησ,
Τουσ λαούσ από το γάλα αποκόπτει της απάτησ,
Κί' ως μητέρα του θεού των μέχρισ ώρασ την τιμώσι,
Και Ιλλυριοί και Δάκεσ και Τρανσυλβανοί και Ρώσσοι!

Πλέε ούριον αέρα, ω Ελλάσ, ω μέγα πλοίον,
Όπου φέρεισ τασ ελπίδασ, τα κεφάλαια μυρίων
Ασιατικών λαών!

Προσ τον όρον σου κινείσαι, από μόνον τον Θεόν,
Ωσ πλανήτησ, όστισ τρέχει τον αιώνιον του δρόμον,
Χώρασ φέρων και κατοίκουσ επί των μακρών του ώμων.
Κί' όστισ πίπτων, πίπτει, κόσμου τα ναυάγια σκορπίζων
Και πλησιοχώρουσ γαίαισ και συντριβων και φλογίζων.

Η απόλυτη Μοναρχία

(1835 – 1843)

Η ενηλικίωση του Όθωνα

Στις 20 Μαΐου (1 Ιουνίου) 1835, ημέρα της ενηλικίωσης του Όθωνα, έγινε η ενθρόνισή του και εορτάστηκε με κανονιοβολισμούς, στρατιωτική παράταξη, φωταγώγηση, αγώνες και επίσημο χορό. Με όσα μέσα διέθεταν η Αθήνα και οι κάτοικοί της τίμησαν την ημέρα, ξεχνώντας, έστω πρόσκαιρα, την πολιτική ανησυχία, τα μεγάλα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν.³⁴⁴

Την ώρα αυτή της γενικής ευφορίας, ο Παναγιώτης Σούτσος, στο μακροσκελές και καθ' υπερβολή ρομαντικό του ποίημα «Προς την Α. Μ. τον Βασιλέα της Ελλάδος Όθωνα Α'»³⁴⁵, χαιρετίζει και υμνεί τον νέο βασιλέα, του υπενθυμίζει τις καταστροφές που υπέστη η χώρα κατά την Επανάσταση, κάνει λόγο για τη γενναιότητα του ελληνικού λαού, του ζητεί να εγκολπωθεί τους παλαιούς αγωνιστές και του αναμνησκει το αρχαιολογικό κλέος, ζητώντας του παράλληλα ελεύθερη πολιτεία και ισότητα. Ας τον ακούσουμε σε μερικές στροφές του:

Οφθαλμοί ψυχαί και νόες την στιγμήν αυτήν Σε μόνον,
Καρδιών χαράί κ' ελπίδες, τον λαμπρόν Σου τώρα Θρόνον
Βασιλεύ! Περιστοιχούν.
Πόσον άξιαι Μονάρχου μουσικαί και μελωδίαι,
Των ευχών αυτών του έθνους αι ωραίαι αρμονίαι,
Όσαι γύρω του ηχούν!

Χαίρε, Όθων! Χαίρε τέκνον ευτυχές της ειμαρμένης!
Χαίρε Βασιλεύ Ελλάδος, Βασιλεύ της οικουμένης
Ένδοξε και παλαιέ!
Ποία χειρ τα σπάργανά Σου ως της κεφαλής Σου δέμα
Της αρχαιοτάτης χώρας Σ' έθεσε το λαμπρόν στέμμα,
Ω του Δαναού Υιέ!

.....

Την ανάβασίν σου ταύτην, Βασιλεύ! πολλαί θυσίαι
Και πολλών ετών αγώνες, και σφαγαί, κ' αιχμαλωσίαι
Προετοίμασαν ομού.
Τα Ψαρά και η Κασσάνδρα, και η Κρήτη και η Χίος
Κείνται θύματα εμπρός Σου αιματοχαρούς ισχύος
Και ανιλεούς θυμού.

³⁴⁴ Βλ. Ιωάννη Πετρόπουλου-Αικατερίνης Κουμαριανού σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ', σελ. 58.

³⁴⁵ Βλ. Παναγιώτη Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 75-78.

Η Ελλάς στα αίματά της επαναβαπτίσθη πάλιν,
Εις αυτήν την κολυμβήθραν την πλατείαν και μεγάλην
Του λευκού ωκεανού.
Κί' ο καπνός των καιομένων πόλεών μας, αυτός μόνος
Εσχημάτισε τα νέφη, εν τω μέσω του αγώνος,
Του Ελληνικ' ουρανού.

Λησμονούνται αυτό τώρα οι θεοί της ιστορίας,
Και ως άστρα σκορπισμένα εις αιθέρος ερημίας
Ζώσιν όλοι κατηφείς.
Από τ' αγία μας ταύτα λείψανα περικυκλώσου
Και του σκήπτρου σου χρυσίον και του διαδήματός σου
Είναι λίθοι τιμαλφείς.

Αλλ' εις τα μνημεία ταύτα, Βασιλεύ! στρέψε το όμμα
Εις της παλαιάς Ελλάδος τα ριμμένα εις το χώμα
Κ' ελλιπή αυτά οστά.
Καθείς λίθος μιας νίκης, μιας πράξεως ωραίας,
Ενός λόγου καρποφόρου, μιας υψηλής ιδέας
Την ενθύμησιν βαστά.

Η ορθή αυτή καθέδρα με τους γύρω τούτους λίθους,
Είν' η Πνυξ... του Δημοσθένους θα εφύλαξεν εκ στήθους
Ευγλωττίας ηχηράς,
Κί' αυτ' η θάλασσα η γύρω, ήτις τώρα κυματίζει,
Θάλασσα της Σαλαμίνας, στην ακτήν μας ψιθυρίζει
Αναμνήσεις ιεράς.

Τον προορισμόν, Μονάρχα! γνώρισε του έθνους τούτου·
Βάθυνε εις του Κυρίου τας βουλάς, και του σκοπού του
Γένε Συ ο Υπουργός.
Δια φωτισμόν της όλης κοινωνίας των ανθρώπων,
Την Ελλάδα, των μακάρων έπλασεν αυτόν τον τόπον
ο σοφός Δημιουργός.

Η Αρχιγραμματεία του Άρμασπεργκ (1835-1837)

Τον πανηγυρισμό για την άνοδο του Όθωνα στον ελληνικό θρόνο ακολούθησε η γενική δυσφορία. Ο λαός περίμενε την αυτοπρόσωπη ανάληψη της ασκήσεως της βασιλικής εξουσίας από τον βασιλέα, σαν ορόσημο νέας εποχής. Η νέα περίοδος αναμενόταν ότι θα σηματοδοτούσε το τέρμα της Αντιβασιλείας και της Βαυαροκρατίας, ταυτόχρονα με την άνοδο στην εξουσία των Ελλήνων. Αυτό όμως δεν έγινε γιατί η Αντιβασιλεία τυπικά μόνον έπαψε, μετά την αποχώρηση του Χάϊντεκ, αφού ουσιαστικά διατηρήθηκε με μοναδικό Αντιβασιλέα τον Άρμασπεργκ, που διορίστηκε αρχικαγκελάριος με πλήρεις εξουσίες³⁴⁶. Η δυσφορία αυτή των Ελλήνων μεγάλωνε, καθώς συνεχιζόταν η χρησιμοποίηση Βαυαρών σε όλα τα σημαντικά κλιμάκια της Διοικήσεως, με την ταυτόχρονη απομάκρυνση από την Ελλάδα διαφόρων πολιτικών προσωπικοτήτων, με το πρόσχημα της χρησιμοποίησής τους σε υπηρεσίες του εξωτερικού³⁴⁷.

Πρωταγωνιστής στην κριτική που ασκείται στους Βαυαρούς αναδεικνύεται ο Αλέξανδρος Σούτσος με το περιοδικό του «Ελληνική Πλάστιγξ»³⁴⁸, που εκδίδει στα 1836. Εκεί, αντιπολιτευόταν με δριμύτατες σάτιρες τη Βαυαρική αντιβασιλεία, γεγονός που επέσυρε τη μήνη των κρατούντων και τον ανάγκασε να εκπατρισθεί. Το περιοδικό αυτό κυκλοφόρησε μόνο έξι φυλλάδια, από τον Φεβρουάριο μέχρι τα τέλη του 1836. Των λοιπών ποικίλων λογογραφικών του δημοσιεύσεων, και στην αρχή κάθε φυλλαδίου, προτάσσεται υπό τον τίτλο «Ποίησις» μία σάτιρα.

Πράγματι, εδώ συναντάμε την καυστική σάτιρα για όλα τα θέματα του δημόσιου ελληνικού βίου της εποχής εκείνης. Κρίνονται, και κυρίως επικρίνονται, ο φατριασμός, η διαρπαγή του δημοσίου χρήματος, η διοικητική ανικανότητα, οι πολιτικοί, η αντιβασιλεία, οι διάφορες εφημερίδες, η κρατική και δικαστική αυθαιρεσία, η κατάσταση της παιδείας και της οικονομίας και γενικότερα η όλη μίζερη κατάσταση της χώρας με τα στενά της εδαφικά όρια. Της κριτικής του δεν διαφεύγουν ούτε οι εκδόσεις ούτε η φιλολογία της εποχής. Σαρκάζει τη στάση των Δυνάμεων για την παροχή Συντάγματος στους Έλληνες και παρέχει συμβουλές για την αναδημιουργία του κράτους.

³⁴⁶ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 139.

³⁴⁷ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 140.

³⁴⁸ «Ελληνική Πλάστιγξ», ή ποιήσεις και λογογραφικά διατριβαί - επικρίνονται τα κατά την Ελλάδα, υπό Αλεξάνδρου Σούτσου. Εκ της τυπογραφίας Κ. Ράλλη, Εν Αθήναις 1836. Το έντυπο είναι προσβάσιμο και μέσω του Διαδικτύου· βλ. σχετικά: http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/a/3/3/metadata-nqu5o7042aj70okgl5ic1qbes6_1307601225.tkl <http://www.openarchives.gr/view/510117> http://srv1-viol-volou.mag.sch.gr/digitalbook_183#/0, ενώ ανευρίσκεται και σε αριθμό βιβλιοθηκών της ημεδαπής. Για την αντιπολιτευτική δράση του Αλεξάνδρου Σούτσου, βλ. ενδεικτικά, Mario Vitti, «Αλέξανδρος Σούτσος, στρατευμένος στην αντιπολίτευση», *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Οδυσσέας, Αθήνα 2003, σελ. 182.

Αυτό που καθίσταται φανερό εδώ είναι ότι δεν υπάρχει καμιά αιτίαση εναντίον του Όθωνος – προφανώς γιατί είναι ακόμη ανήλικος, δεν μετέχει της εξουσίας και, μάλλον, θεωρείται η μοναδική ελπίδα διορθώσεως των πραγμάτων για το μέλλον.

Σε αυτά τα έξι σχοινοτενή ποιήματα επιπολάζει ένας μετριοπαθής ρομαντισμός, δηλαδή χωρίς τις μεταγενέστερες νοητικές ακρότητες, ο οποίος, με στοιχεία αρχαιολατρείας και με μνήμες των αγώνων του 1821, καταδεικνύει τη θλιβερή κατάσταση που βρίσκεται η χώρα σε σχέση με το απώτατο και πρόσφατο παρελθόν. Διαβάζοντάς τα ανακαλύπτουμε τη διαχρονία τους, αφού ελάχιστα πράγματα έχουν αλλάξει στο Ρωμαϊκό κρατίδιο από τότε μέχρι σήμερα.

Λόγω της πολύ μεγάλης τους έκτασης, και προκειμένου ο αναγνώστης να μορφώσει την απαραίτητη εικόνα για το περιεχόμενό τους και το ύφος τους, το οποίο, καθώς ειπώθηκε πιο πάνω, οδήγησε σε ποικίλες περιπέτειες τον Αλέξανδρο Σούτσο, προτιμήθηκε να παρατεθεί το σύνολο των συναφών ποιημάτων στο τέλος του Παραρτήματος της ανά χειρας διατριβής, χωρίς να γίνει περαιτέρω λόγος σε αυτό το σημείο.

Την κατάσταση αυτή παρουσιάζει, σε όλη της την έκταση, ο μιμητής του Αλεξάνδρου Σούτσου, ποιητής Θεόδωρος Ορφανίδης³⁴⁹ (1817-1886), στην ποιητική του συλλογή, *Ο Μένιππος ή Ποιήσεις*³⁵⁰. Στο δεύτερο αυτό μέρος³⁵¹, ο Ορφανίδης διατρανώνει τη θέλησή του να χτυπά όλα τα κακώς κείμενα, χωρίς να φοβηθεί τίποτε. Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό το πρώτο

---

³⁴⁹ Για τον Θεόδωρο Ορφανίδη βλ. Κ. Θ. Ζώρα, αυτόθι, σελ. 332-346. – Π. Δ. Μαστροδημήτρη, αυτόθι, σελ. 143. – Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, αυτόθι, σελ. 245-246. – Κ. Θ. Δημαρά, αυτόθι, σελ. 300-301. – Λίνου Πολίτη, αυτόθι, σελ. 175-176. – Ηλία Βουτιερίδη αυτόθι, σελ. 303. – Αρίστου Καμπάνη, αυτόθι, σελ. 184. – Mario Vitti, αυτόθι, σελ. 193. – Μαρίας Δ. Μιράσγελη, αυτόθι, σελ. 27-28. – Δημ. Γρ. Τσάκωνα, αυτόθι, σελ. 289-290. – Γιάννη Κορδάτου, αυτόθι, σελ. 267-269. – Τιμολέοντος Αμπελά, «Ο Θεόδωρος Ορφανίδης και η εποχή του» σε «Διαλέξεις περί Ελλήνων ποιητών του ΙΘ' αιώνας», σελ. 331-400. – Χρ. Εμ. Αγγελομάτη, «Ελληνικά Ρομαντικά Χρόνια», εκδόσεις «Βιβλιοπωλείον της Εστίας», Αθήνα, χ.χ., σελ. 148.

³⁵⁰ Βλ. Θεοδώρου Γ. Ορφανίδου Σμυρναίου, *Ο Μένιππος ή Ποιήσεις*, Μέρος Δεύτερον, εκ της τυπογραφίας Ν. Παππαδοπούλου, εν Αθήναις 1837.

³⁵¹ Το πρώτο μέρος με τίτλο: *Ο Μένιππος*, σάτιρα, εξεδόθη το 1835 στην Αθήνα. Πρόκειται για την ομώνυμη σατιρική εφημερίδα, από τις στήλες της οποίας καυτηρίαζε με δηκτικότητα και τόλμη πρόσωπα και πράγματα της εποχής. (Πρβλ. Μιχαήλ Περάνθη, *Ανθολογία νεοελληνικής ποιήσεως*, εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα (αχρονολόγητο), τόμος 2, σελ. 297.) Για την ελευθερόφρονα σάτιρά του, όπως γράφει στη σελ. 12 του «Προοιμίου» του *Μενίππου*, εδιώχθη από τη θέση του, καταδικάσθηκε σε τρεις μέρες κράτηση, αλλά δεν κατεσχέθησαν τα έντυπα.

ποίημα της εν λόγω συλλογής, που επιγράφεται «Το Μενίππιόν μου σύστημα»³⁵²:

Εἰς τον κόσμον ὅσον εἶμαι ανεξάρτητος θα ζήσω,
Και ποτέ δεν θ' ἀπαυδήσω
Νὰ γελῶ με τὰ γελοῖα, κ' ἄλλο φίλοι δεν γυρεύω,
Παρά μόνον τὴν κακίαν ἀφοβα νὰ στηλιτεύω,
«Και ομνύω ὅτι ταῦτα εντελῶς θε νὰ φυλάξω
«Κί ὅτι γνώμην δεν θ' ἀλλάξω.

Εάν και ο ελληνίζων Ταχυδρόμος μας θελήσῃ
Στα δεινότατά του φύλλα γιὰ νὰ με κατηγορήσῃ,
Ἐπειδὴ και δεν συμφέρει στους ταχυποδὰς του ἵππους
Ν' ἀναφέρω τ' ὄνομά του εἰς ποιήσεις, και Μενίππους,
«Δυνατὰ πάλιν ομνύω εἰς τ' αὐτί του νὰ φωνάξω,
«Ὅτι γνώμην δεν θ' ἀλλάξω;

Εάν υπουργοὶ θελήσουν διὰ νὰ με κατατρέξουν,
Και εἰς τὴν Καγγελαρίαν με χαρὰν γιὰ τούτο τρέξουν
Και γονυκλιτῶς ζητήσουν νὰ με παύσουν ἀπ' τὴν θέσι,
Με κραυγαῖς μεγάλαις τότε, και στραβόνωντας το φέσι
«Δυνατὰ θα τους φωνάξω,
«Ὅτι γνώμην δεν θ' ἀλλάξω.

Εάν Δικασταὶ θελήσουν δια μοίραν μου κακὴν,
(Ἡ γιὰ λόγους ἀνωτέρους,) νὰ ἐμβῶ εἰς φυλακὴν,
Με μεγάλον χαρὰς βῆμα κί εἰς αὐτὴν ἀκόμα ἔμβαινω.
Πλην στον δρόμον σαν πηγαίνω,
«Στεντορίως θε νὰ κράξω
«Ὅτι γνώμην δεν θ' ἀλλάξω.

.....
Εἰς τὰ ὅσα και ἀν λέγω, εἰς τὰ ὅσα κί ἀν μιλάω,
Ἀν οἱ υπουργοὶ θυμόνουν, ἐγὼ τότε θα γελῶ,
Και τραγουδιστὰ θα κράξω. «Θύμωσαν οἱ υπουργοὶ μας!
«Χα. χα. χα. με ὀργισθῆκαν οἱ τρανοὶ πολιτικοὶ μας!
«Πλην καρφάκι δεν με κόφτει, ἐγὼ πάντα θα φωνάζω,
«ὅτι γνώμην δεν ἀλλάζω.»

Μέσα στο κλίμα τῆς εποχῆς, ἀπηχώντας και τὰ δικά του συναισθήματα ἀλλὰ και τὰ συναισθήματα ολόκληρου του ελληνικοῦ λαοῦ, με ἀρ-

---

³⁵² Βλ. Θεοδώρου Γ. Ορφανίδου, ὁ.π., σελ. 14-15.

κετή δόση, είναι αλήθεια, αρχαιολατρείας, ζητωκραυγάζει ο ίδιος ποιητής υπέρ του νεαρού άνακτος, στο ποίημα «Η εορτή των γενεθλίων της Α. Μ. του Βασιλέως Όθωνος»³⁵³:

.....

Η Ελλάς η Ελευθέρα που τον κόσμ' είχε δοξάσει,
Σήμερον θα εορτάση
Τα γενέθλια του πρώτου Βασιλέως Όθωνός της,
Του Σωτήρος, και πατρός της.
Με λαμπάδας αναμμένες στον Ναόν όλοι εμβαίνουν,
Και τον ύψιστον θεόν μας να δοξάσωσι πηγαίνουν.

.....

«Ναι! αυτός ας βασιλεύση στις Ελλάδος μας τον θρόνον,
«Που το πλήθος των αιώνων
«Αν κατέστρεψε τας πόλεις, τους ναούς, και τα καλά του,
«Δεν 'δυνήθη ν' αφαιρέση το μέγαλον όνομά του,
«Ίδού τώρα που ο Όθων πάλιν θα τ' ανάψη πρώτος,
«Και αστέρες φωτός πάλιν θ' ανατείλλουν στην Ελλάδα,
«Ότινες θα γεννηθώσι απ' των φώτων την λαμπάδα.

Ελλάς χαίρε και αγάλλου! στ' η σήμερον ημέρα
Από άλλας σου ενδόξους, για σε είναι λαμπροτέρα.
Ρήτορας θ' ακούσης πάλιν, ποιητάς θα λάβης νέους,
Και θα λάμψουν στις Αθήνας οι καιροί του Περικλέους,
Και ελεύθερος ο Έλλην χαίρει με τον Όθωνα του,
Και ευφραίνεται ησύχως στους αγρούς και στα καλά του.

.....

Έλληνες! Μικροί μεγάλοι! δεηθήτε στον θεόν,
Δι αυτόν τον άνακτά μας Όθωνα τον κραταιόν
Δηθήτε να μας ζήση,
Συνταγματικώς, κι ησύχως, διά να μας κυβερνήση.
Ανυψώσατε τας χείρας με θερμόν καρδίας πόθον,
Κι ανακραάξατε το «Ζήτω! Ζήτω! ο Βασιλεύς μας Όθων».

Την ίδια στιγμή, στο ποίημά του: «Η έλευσις της Α. Μ. του βασιλέως μας μετά της Βασιλίσης Αμαλίας»³⁵⁴, ο Ορφανίδης περιγράφει την έλευ-

---

³⁵³ Βλ. αυτόθι, σελ. 16-19.

³⁵⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 35-37.

ση του βασιλικού ζεύγους, την υποδοχή του πλήθους, την πληθώρα των αυλοκολάκων που το περιστοιχίζουν, ενώ παράλληλα ζητά την απομάκρυνση των ξένων, δηλαδή των Βαυαρών:

Ο Βασιλεύς μας έρχεται... παρθένοι στολισθήτε
Μ' ενδύματα χιονόλευκα, να τον υποδεχθήτε,
Και μύρτου κλάδον φέρουσα εκάστη εις τας χείρας,
Να συνοδεύση με χαράν στων Αθηνών τας θύρας
Από την παραλίαν,
Την σύνδροφον του Όθωνος, ωραίαν Αμαλίαν.

Νά, έφθασε... παρατηρώ, και βλέπω την τριήρη
Τα κύματα χωρίζουσαν με τα ιστία πλήρη.
Τί θέαμα εξαισίον! πώς η καρδιά μου πάλλει,
Και πώς με εκυρίευσε μία χαρά μεγάλη!
Γλυκά γλυκά οι ζέφυροι την θάλασσαν φυσώντας,
Δελφίνες δε ευκίνητοι στα κύματα πηδώντας
Του πλοίου προπορεύονται, και την χαράν δεικνύουν,
Το ποθητόν των φθάσιμον στους Έλληνες μηνύουν.

Νά, έφθασε... με τ' άρμενα μισοκατεβασμένα
Εμβαίνει εις του Πειραιώς τον γηραιόν λιμένα,
Κί' από τους βρόντους τους πυκνούς αυτών των πυροβόλων,
Ακούω τον ορίζοντα ν' αντιβοάη όλον.
Εις την γραμμήν εμβαίνουσι του Πειραιώς τα πλοία,
Με μέγα πλήθος σημαίων στολίζουν τα ιστία.

.....

Αλλά εν' ω τα δάκρυα τας παρειάς μου βρέχουν,
Θεέ! ... τι βλέπω; οι τρανοί πολιτικοί να τρέχουν,
Και χρυσοστόλιστοι τασί, με δολεράς καρδίας,
Και πρώτος φίλος της αισχράς καθείς των κολακειάς,
Με σχήμα υποκλίσεως, και σεβασμού συμόνει
Τον άδολον και καθαρόν, σαν το λευκό το χιόνι.

Πανούργοι ως αλώπεκες, κι ένοχοι! Φοβηθήτε!
Στον Βασιλέα μας αυτόν τί θα προφασισθήτε;
Ποίος απ' εσάς με του κοινού το σέβας κυκλωμένος,
Με καθαράν συνείδησιν, ποίος συνοδευμένος,
Στον Βασιλέα μας αυτόν πρώτος θα πλησιάση,
Και την παρούσαν στάσιν μας θα τον παρουσιάση;

.....

«Ζήτω ο Όθων, κι η καλή Βασίλισσ' Αμαλία!
«Ας λάμψη στην πατρίδα μας δόξα, και ευτυχία,
«Ας φύγωσιν οι ξένοι,
«Κι ο Έλλην ο ελεύθερος, ελεύθερος ας μένη».

Με την ίδια μαχητικότητα, ο Θεόδωρος Ορφανίδης στο τραγικά επίκαιρο σε σχέση με τις μέρες μας ποίημά του: «Η επίσκεψις του φίλου μου»³⁵⁵, σατιρίζει τους υπουργούς, επιτίθεται κατά των δραχμοβόρων Βαυαρών, αλλά και των Φαναριωτών, που συντηρούνται από τις θυσίες των Ελλήνων, και οργίζεται με τους πολλούς και άδικους φόρους. Ταυτόχρονα, επισημαίνει με παρρησία ότι η κοινωνία έχει γίνει ατομιστική, την ώρα που η Ελλάς είναι όλη υποθηκευμένη στις Τρεις Δυνάμεις:

.....

- Έχεις δίκιο είπ' ο φίλος ... αλλά άκουσ' ένα άλλο,
»Και ελπίζω Ορφανίδη ότι αν στο 'πω δεν σφάλλω·
»Πρέπει όμως αυτό φίλε, να μην τ' αποσιωπήσης
Αλλά να το Μενιππίσης...
»Δεν μου λέγεις αυτοί όλοι οι βαρβάτοι οι γ ι α γ ι ά δ ε ς
»Που αρπούν εκ του ταμείου των δραχμών ταις χιλιάδες,
»Δεν μου λέγεις, έως πότε στην Ελλάδα θε να μένουν,
»Απ' εκεί που ήλθαν όλοι, γιατί πίσω δεν πηγαίνουν;
»Αλλά τρώγουν των Ελλήνων τας θυσίας, και το αίμα,
»Και αντί ευγνωμοσύνης, με στραβό μας βλέπουν βλέμμα;
»Ας αναχωρήσουν όλοι, πολύ θα ευγνωμονούμεν
»Την Ελλάδα αν αφήσουν, κι όλους τους ξεφορτωθούμεν
»Ρούφηξαν το δάνειον μας, αυτοί 'στάθησαν αιτία
»Να βρεθή εις την ανάγκην η πτωχή μας Βασιλεία,
»Πολλούς δυσβαστάκτους φόρους στην πατρίδα μας να βάλλη
»Κι όπου όλοι αυτοί πίπτουν στων Ελλήνων το κεφάλι.

.....

- Αι! παύσε πλέον, παύσε του να τ'αραδιάζης
Φίλε μου, τον απεκρίθην, μη ματαίως κοπιάζεις!
Τώρ' ο Έλλην δεν κυττάζει το συμφέρον το κοινόν,
Έσβυσε αυτό το άστρον το λαμπρόν και φαιινόν·
Τώρα γενικώς κυττάζει ο καθένας πώς ν' αρπάση,

---

³⁵⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 27-30.

Και διά το μέλλον λέγει «ό,τι βρέξ' ας κατεβάση»,
Και δεν βλέπει ότι όγκον χρέους φέρομεν στην ράχη,
Και πως όλοι μας οι κάμποι, τα λαγκάδια μας, κι οι βράχοι
Είν' ενέχειρα στο χρέος που τρεις πρώται βασιλείαι
Έστειλαν, δια να παύσουν αι φρικταί μας δυστυχίαι.

Αν ηξεύρετ' ω μεγάλοι, βασιλείς την Υψηλίου!
Την αναισχυντον σπατάλην του ελληνικού δανείου,
Ούτ' ένα λεπτόν νομίζω δεν δανείζετε σ' αυτήν.
Αλλά διά την μεγάλην και λαμπράν σας αρετήν,
Ηθελήσατε ως πρώτον και αυτή να λαμπρυνθή
Και εις τα πεφωτισμένα έθνη να καταταχθή.

Πλην το εναντίον, φίλοι, τώρα εις αυτήν εστάθη,
Κι η τρανή ευεργεσία που μας 'κάμετε εχάθη.
Οι Τυχοδιώκται όλοι, και πέντ' έξη πατριώται,
Και οι μιαιοί, κι αχρείοι, σημειωμένοι Φαναριώται,
Τρώγουν τώρα με χαράν των τα εντός των αμυγδάλων,
Κι εις τους Έλληνας μας ρίπτουν λείψανα ξηρών κοκκάλων.

.....

Ω Ελλάς δυστυχισμένη! εις Φαναριωτίσκων χείρας
Έπεσες! οίτινες βλέπουν στου ταμείου σου τας θύρας,
Και εις χαμερπών κολάκων αναισχύντους συμβουλάς
Έπεσες! Πατρίς γλυκεία, και αγαπητή Ελλάς!
Πλην ελπίζω πως θα παύση και η άμιλλα αυτή,
Και του Όθωνος θα λάμψη η αγάπη κι αρετή,
Και οι Φαναριώται όλοι οπού τώρα σ' αφανίζουν
Γλίγωρα θα τους ιδούμεν γενικώς να τα καπνίζουν.

Όπως καθίσταται εμφανές, οι καιροί στην Ελλάδα συχνά αντιγράφουν αλλήλους, κυρίως όταν ανακατεύονται Μεγάλες Δυνάμεις... Ο Ορφανίδης, ωστόσο, απτόητος, μέσα από το επίσης εντελώς επίκαιρο ποίημά του: «Τα καλά μας»³⁵⁶, επιτίθεται σ' όσους απαρτίζουν την κρατική μηχανή, ιδίως στους Βαυαρούς, ενώ σαρκάζει το φορολογικό σύστημα, την εκπαίδευση, τον στόλο και τον στρατό και γενικά κάθε οικονομική και παραγωγική δραστηριότητα της χώρας. Πρόκειται για ένα πολύ ενδιαφέρον ποίημα, που παρουσιάζει σκωπτικά μιαν τραγική κατάσταση και αναπαριστά με γλαφυρότητα το κλίμα των ημερών εκείνων, που μοιάζει τόσο με αυτό των δικών μας. Ας δούμε τρεις πολύ χαρακτηριστικές στροφές του:

---

³⁵⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 23-26.

.....

Καταστήματα μεγάλα 'κτίσθησαν εις την Ελλάδα
Κι άκουσε να στα μετρήσω ένα ένα με αράδα.
Είναι το Τυπογραφείον... το Νομισματοκοπείον...
Και ακόμα το ωραίον, και τρανόν Νοσοκομείον.
Ξεύρεις πόσοι Βαυαροί μας επλουτίσαν απ' αυτά;
Τάχα πόσα περιπλέον να 'σουφρώσαν μετρητά;
»Ο Θεός να τους φυλάττη, και να τους χαρίζη χρόνους.
»Για τους όσους καταβάλλουν διά το καλόν μας πόνους.

.....

Έχομεν και στρατιώτας, φίλε μου, ηγαπημένε,
Και από Στρατώνας είναι πεδιάδες σκεπασμένοι,
Έλθον πρώτον τρεις χιλιάδες Βαυαρέζοι εκλεκτοί
Για να μας διδάξουν τάξιν, φρονιμάδα, κι αρετή.
Άρχισαν λοιπόν να παίρνουν αδροτάτας πληρωμάς,
Και ν' αρπάζουν του πτωχού μας του ταμείου τας δραχμάς.
Αλλά ο Θεός αφίνει Έλληνα για να χαθή
Χωρίς να τον ελεήσει, και να τον ευσπλαχνισθή;
Συνεργεία Θεού όθεν οι καλοί μας Βαυαροί,
Έκαμαν τον Χάρωνά μας διά να μην ευκαιρή,
Αλλά την Αχερουσίαν διαβαίνων και γελών,
Να λαμβάνη ένα πλήθος της Ελλάδος οβολών.

Το εμπόριόν μας, φίλε, λουλουδίζει και ανθεί,
Γιατί ένας κι άλλος φόρος πολύ μας το βοηθεί,
Και η βιομηχανία,
δες υπόσχεται τα πλούτη όπου έχει η Αγγλία.
Για την ώραν, όμως, θέμεν δάνειον πολλάς δραχμάς
διά να κάνωμεν πέντ' έξη μηνών έτι πληρωμάς,
έως ότου το ταμείον παντελώς να ευκαιρίση
μέσ' από τους νέους φόρους της Ελλάδος να γεμίση...³⁵⁷

Από την άλλη, τις δυσκολίες και τους εξευτελισμούς που αντιμετώπιζαν οι Έλληνες για να καταλάβουν κάποια δημόσια-κρατική θέση,

---

³⁵⁷ Λείπουν οκτώ κακοτυπωμένοι, και ως εκ τούτου, δυσνόητοι στίχοι του τέλους του ποιήματος συμπερασματικού περιεχομένου.

παρουσιάζει ο Ορφανίδης το ποίημά του: «Ο Σκύλος»³⁵⁸ – στιχούργημα και πάλι με πολλές σύγχρονες αναγωγές:

.....

Στην Ελλάδα έτσι είναι συρμός τώρα, μ' απεκρίθη,
Και χρουστάς κι εσύ να κάμης τα συνήθεια συνήθη·
Αν δεν κολακεύσης πρώτον στον αιώνα μην ελπίσης
Δραχμών δέκα μίαν θέσιν, και εσύ να αποκτήσης,
Και ας έχασες για 'κείνην τους γονείς και τα καλά σου,
Και εξακουστός ας ήσαι εις την αξιότητά σου...
- Ναι! συ κύριε! ... φωνάζω, με κατάνυξιν μεγάλην,
    Κι επαναλαμβάνω πάλιν,
    »Ευσπλαχνίσου μ' ολιγάκι,
    »Δόσε μ' ένα κοκκαλάκι,
    »Δόσε μου για να το γλύψω,
    »Και σου τάζω δεν θα λείψω
    »Για σε πάντα να φωνάζω,
    »Κι όλον να σε εκθειάζω.»

.....

- Εάν θέλεις ν' απολαύσης τώρα το ποθούμενόν σου,
    »Και τον ευγενή σκοπόν σου,
    »Πρέπει δίχως να αργήσης
»Μια μικρή εφημερίδα ιδικήν σου να συστήσης·
    »Και μ' αυτόν τότε τον τρόπον
»Τα στραβά να κάμης ίσια, εις τα μάτια των ανθρώπων...
    »Τότ' ευρίσκομεν και θέσι
    »Που κι εσένα να χωρέση.
- Ό,τι θέλεις για σε κάμνω! Φθάνει μόνον να σ' αρέσω,
Πρόσταξε, θέλεις να πάγω εις την θάλασσα να πέσω;
Αλλά ... (Να με συγχωρήσης αν πολύ και σε σκοτίζω,)
    Πάλιν σου υπενθυμίζω
    »Να μ' ευσπλαχνισθής λιγάκι,
    »Και σ' ορκίζω στο θεό σου!
    »Πως να ρίψης κοκκαλάκι,
    »Κι εις εμένα τον πιστό σου.»

Προχωρώντας παραπέρα, και λαμβάνοντας υπόψη τη δύσκολη καθημερινότητα της περιόδου, ο Ορφανίδης αποτυπώνει με ενάργεια και παραστατικότητα την αντίθεση του ελεύθερου βίου των κλεφτών-αγωνι-

---

³⁵⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 10-22.

στών του 1821 με τα σύγχρονά του πολιτικά και κοινωνικά ήθη, στο ποίη-
μα: «Αι αναμνήσεις του παλαιού στρατιώτου»³⁵⁹. Οι τελευταίες τρεις
στροφές του στιχουργήματος, τα λένε όλα:

.....

Τώρα έλειψαν τα πάντα, κι εγώ ο δυστυχισμένος
Όσάν εις κλουβί στην πόλιν περιφέρομαι κλεισμένος.
Τί να διώ και η ψυχή μου να χαρή, και να γελάση;
Στην πρωτεύουσάν μας κάμνει ο καθένας ό,τι φθάση...
Τους πολιτικούς μας βλέπω, κι απορώ να τους κυττάζω,
Με Δημοκριθηρακλήτους όλους τους παρομοιάζω,
Και οι μεν γελούν ασμένως και πηδούν από χαράν,
Οι δε κλαίνουν ως να ήσαν εις μεγάλην συμφοράν.

Μερικοί των νέων πάλιν, παίδες της ανοησίας
Τριγυρνώντας στις Αθήνας,
Δίδουν την αφθονεστάτην ύλην διά κωμωδίας
Φανταζόμενοι τας σχέσεις με τας νέας παλατίνας.

Τί να γείνω δεν ηξεύρω, δι' εμέ ο κόσμος 'χάθη,
Σκούριασε η δαμασκίνη η αγαπητή μου σπάθη,
Έσκασ' από αηδίαν, και αυτό το καργιοφύλλι,
Και εγώ να αποθάνω κινδυνεύω σχεδόν, φίλοι.

Η κριτική του Ορφανίδη δεν σταματά στα προαναφερθέντα· επιχει-
ρεί να ζωγραφίσει κάθε όψη της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότη-
τας των χρόνων εκείνων. Έτσι, στο ποίημά του: «Η κενοδοξία μου»³⁶⁰, κά-
νει πρωτίστως αναφορά περί της κενοδοξίας και της αχαρακτήριστης υ-
περοπτικής συμπεριφοράς των πολιτικών εν γένει, και των υπουργών ι-
διαίτερα, καταλήγοντας με τρόπο emphaticό:

.....

Μάθετέ το ω μεγάλοι, και τρανοί πολιτικοί!
Και μην είσθε στην Ελλάδα τόσον υπεροπτικοί!
Γιατί κατά δυστυχίαν, εάν πέσετ' απ' τον όνον
Δεν θα πάθετε νομίζω όσα έπαθα 'γω μόνον,
Δεν θα χάσετε ω φίλοι, τας Δραχμάς σας τα χιλίας,
Σεις θα πάθετε και άλλα, και σκηνάς πλέον γελοίας,

---

³⁵⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 31-32.

³⁶⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 52-54.

Θα γυρίζετε στους δρόμους με την μούρη κρεμασμένη,
Και ημείς θε να γελούμεν ο καθείς σας σαν διαβαίνη.

Τοιουτοτρόπως, κατά των πρώην υπουργών, των εφημερίδων και των διπλωματών στρέφεται στο ποίημα «Το μεθύσι»³⁶¹, όπου ειρωνεύεται και την κακή κατάσταση της παιδείας της εποχής, ενώ φαίνεται να αδιαφορεί για τις διώξεις που ενδέχεται να υποστεί από τη δικαιοσύνη:

.....
Αδελφέ, του φίλου λέγω, άφησε ν' ακολουθήσω
Όπως ξεύρω, κι όπως θέλω, λιγυρά να τραγουδήσω,
Κι ας μ' εισάξωσιν εις δίκην πλην να με καταδικάσουν;...

Δεν ελπίζω να το φάγουν,
Βέβαια θα αποτύχουν, κι απ' την λύπην των θα σκάσουν,
Και στο Διάβολο θα πάγουν.

Φίλε μου, προχθές δεν είδες εις την δίκην μου την άλλην
Που την έπαθαν οι φίλοι,
Και αναχωρήσαν όλοι με κατήφειαν μεγάλην,
Και με χλωμιασμένα χείλη;

Στην υγεία των λοιπόν τώρα ως τον πάτον το ποτήρι,
Μάλιστα για του κυρ Δέλτα, το μεγάλο το χατήρι.

Ύστερ' άρχισα να κράζω, να γελώ, να τραγουδώ,
Να χορεύω, να πηδώ,

Και να πίνω εις υγείαν των μεγάλων Υπουργών μας,
Και των διπλωματικών μας.

Πλην... τον Κήρυκα 'θυμήθην στο μεθύσι μου επάνω,
Και χωρίς καιρόν να χάνω

Στην υγεία του πνευματώδους, του Συντάκτου του φωνάζω,
Κι ως τον πάτον το ποτήρι, φίλοι μου, ευθύς αδειάζω.

Αφού ήλθα μ' ένα δύω εις διάθεσιν καλήν,
Κατά του καλού μου φίλου την ωραίαν συμβουλήν
'Θέλησα να χαιρετήσω τας προόδους της παιδείας
Που σαν κάβουρας πηγαίνει, ως εκ της επιμελείας,
Και χωρίς καιρόν να χάνω, το ποτήρι μου γεμίζω,
Και με δίψαν το αδειάζω για τον παύσοντα τον Ρίζο.

.....

---

³⁶¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 65-67.

Η επιτομή, ωστόσο, τρόπον τινά, της κοινωνικής και πολιτικής κριτικής του Θεοδώρου Ορφανίδη για τα τεκταινόμενα της εποχής των Βαυαρών και της Αρχιγραμματείας του Άρμασπεργκ δεν είναι άλλη από το μακροσκελέστατο ποίημα: «Το ενύπνιόν μου»³⁶², όπου τον βρίσκουμε να διατυπώνει απόψεις γνωστές και από προαναφερθείσες συνθέσεις του της περιόδου. Πρώτ' απ' όλα, στηλιτεύει τους Φαναριώτες σαν κόλακες των ισχυρών, οι οποίοι, στην πρώτη αναποδιά εγκαταλείπουν τον χθεσινό ισχυρό και στρέφονται να κολακέψουν τον εκάστοτε εξουσιαστή που τον διαδέχεται:

- »Είναι πλάνοι Φαναριώται
»Της πατρίδος μας προδόται,

»Χαμερπείς κατά τα ήθη το συμφέρον των κυττάζουν,
»Της Ελλάδος το Ταμείον αυτοί μόνοι το αδειάζουν.

.....

- » Η χαμέρπεια, η πλάνη, η απάτη, η κακία,
»Κι η αισχρά η κολακεία...
»Έργον των ανθρώπων τούτων είναι, το να θυμιατίζουν
»Αιωνίας τους μεγάλους, και εμπρός να γονατίζουν,
»Να τους τρέμουν, και στεφάνους να τους πλέκωσι επαίνων
»Κι εις την εύνοιαν καθείς των του μεγάλου ούτω μένων,
«Προσπαθεί μ' αυτό το μέσον και αυτός να δοξασθή,
»Και ιδιαιτέρως έτι, φίλε, να ωφεληθή.

»Αλλ' αν στις πολιτικής μας τον κυματισμόν, και σάλον
»Άνεμος σφοδρός φυσήση, και κρημνίση τον μεγάλον,
»Εάν ο τροχός της τύχης δί'αυτόν κακά γυρίση,
»Και από τα υπερώα στον πυθμένα τον βυθίση,
»Τα κακά τα ζώα ταύτα οπού έμπροσθέν του κλίνουν
»Του γυρίζουσι τα νώτα, κί εις τα κρύα τον αφήνουν.

»Και εάν η τύχη πάλιν άλλον αντικαταστήση
»Ο καθείς των δεν θ' αργήση
»Ότι έκαμε στον πρώτον, κι εις τον δεύτερον να κάνη
»Ο δε χαρακτήρ των πάντα ως τοιούτος ανεφάνη.

---

³⁶² Βλ. αυτόθι, σελ. 68-85. Το ποίημα αυτό είναι ένας διάλογος μεταξύ του Θεοδώρου Ορφανίδη, που ερωτά, σχολιάζει και μοίρεται σε πεζό λόγο, και του αρχαίου ποιητή Μενίππου, που απαντά με στίχους.

Κατόπιν κάνει λόγο για την άθλια τύχη που επιφύλασσε η Βαυαροκρατία στους αγωνιστές του 1821 και στις οικογένειές τους:

»Ιδού!... βλέπεις εικόν άλλη παριστάνεται εμπρός σου,
    »Και εις ταύτην προσηλώσου...
»Βλέπεις τους ωχρούς εκείνους τους ημιγεγυμνωμένους;
»Αυτοί είν' οι πρόμαχοί μας, κι ελευθερωταί του γένους
»Πληγιάς φέρουν εις το σώμα ο καθείς οκτώ η δέκα,
»Κι εθυσίασαν τα πάντα, και παιδιά, και γυναίκα.
»Αφ' ου έδιωξαν τους Τούρκους, τους αγρίους μας τυράννους,
»Και επήραν τους ενδόξους των πολέμων τους στεφάνους,
»Τί ανταμοιβήν ειπέ με η πατρίς τους δίδει τώρα;
    »Τί ευγνωμοσύνης δώρα;
»Τους ηνάγκασε να γίνουν η λησταί, ή ψωμοζήται,
    »ή εις ξένην γην πλανίται·
»Επειδή του Εϊδέκου του μεγάλου, η σοφία
»Θέλησε να διαλύση τα στρατεύματα τ' ανδρεία,
»Τα ηνάγκασε να φύγουν με τας μαύρας τας σημαίας,
»Και να κατοικούν εις ξένας, και εις εχθρικός μας γαίας.
»Είν' γεμάτ' αι φυλακαί μας απ' ανδρείους στρατιώτας
»Τους οποίους στων πολέμων τας ημέρας μας τας πρώτας
»Η Ελλάς αυτή τους είδε άνδρας, κι ήρωας γενναίους,
»Και αξίους απογόνους Μιλτιάδου, Περικλέους...
»Ηναγκάσθησαν εσχάτως κλέπται, και λησταί να γείνουν
»Επειδή και τα παιδιά των, κι αι γυναίκες των επείνουν.

Ακολουθως, ειρωνεύεται τους υπουργούς, νυν, τέως και πρώην, καθώς και την αιώνια ανακύκλωσή τους στις δημόσιες θέσεις:

- »Αυτοί είναι της Ελλάδος οι Ολύμπιοι θεοί
»Οπού εις τιμήν των πρέπει να ανυψωθούν ναοί,
»Και σουφρόνουν κατά μήνα τας χιλίας των δραχμάς,
»Κι απ' τους Έλληνάς μας θέλουν σέβας, δόξαν, και τιμάς
»Αυτοί διοικούν, το κράτος, για να μην παραστρατή,
»Κι ο καθένας τας ηνίας ενός κλάδου μας κρατεί.»

.....
»Πλην δεν έμειναν, ω φίλε, πάλιν παραπονεμένοι
»Στο Συμβούλιον του Κράτους, είν' εκεί διωρισμένοι,
»Η επτακοσάρα πάλιν από το Ταμείον βγαίνει
»Και μου φαίνεται κι οι δύο είναι ευχαστημένοι.

Ωστόσο, δεν φαίνεται να είναι καλύτερη η γνώμη του και για τους δημόσιους υπαλλήλους, αφού:

-»Αυτοί είναι καλέ φίλε, όλ' οι μισθωτοί κυφήνες
»Που μετρούν πόσας ημέρας έχουν κι αυτοί οι μήνες,
»Αυτοί παίρνουν του Ταμείου ταις γιαλιστεραίς δραχμίτζαις,
»Και ταις τρώγουν κουφετίτσαις.
»Χρεωστούν εις τους εμπόρους τα μαλιά της κεφαλής των
»Πλην φουσκόνουν σαν παγώνια εις την λάμπιν της στολής των.
»Με τα φώτα τα πολλά των και τους υπουργούς θαμβόνουν,
»Και να τρέχουν στους σκοπούς των κάποτε τους κατορθώνουν
»Καθ' ημέραν δε αυξάνουν,
»Και προβιβασμούς λαμβάνουν.

.....

Διακατεχόμενος από ιερό θυμό και αγανάκτηση, επιτίθεται λαύρος κατά των Βαυαρών και των ξένων τυχοδιωκτών που βασανίζουν τη χώρα, με την ελπίδα ότι ο Όθωνας γρήγορα θα τους διώξει:

»Ιδού βλέπεις έμπροσθέν σου την πατρίδα σου αυτήν
»Εις κατάστασιν τω όντι και αθλίαν, και φρικτήν
»Να την καταβασανίζουν ξένοι καθημερινώς,
»Και να την κατασπαράττουν δυστυχώς κι ελεεινώς.
»Πλην ελπίζων πως ο Όθων θε να την ευσπλαγχνισθή
»Και ταχέως η Ελλάς μας θε να ελευθερωθή,
»Κ' οι αισχροί Τυχοδιώκται, και οι ξένοι Βαυαροί
»Θε να τα καπνίσουν όλοι γενικώς εν ακαρεί.

Στο ίδιο, πάντα τόνο, επισημαίνει με έμφαση τη βαριά φορολογία του ελληνικού λαού, επιτίθεται κατά των οικονομικών φωστήρων του βασιλείου και τονίζει ότι τα οικονομικά αυτά μέτρα, που δεν αποτελούν άλλο παρά μεταφορά ξένων θεσμών, δεν ταιριάζουν στην πάμπτωχη Ελλάδα:

- Αυτή η σκηνή, ως βλέπεις, παριστάνει βαρείς φόρους
»Οπού έβαλαν εσχάτως στους τεχνίτας, και εμπόρους,
»Τον βαρύτετον προ πάντων νόμον τον του χαρτοσήμου,
»Που το έθνος θ' αφάνιση, και τους Έλληνας παιδί μου.
»Τα περίφημα κεφάλια, κ' οι μεγάλοι οικονομοί
»Θε να μας περάσουν κρίκον εις την μύτην μας ακόμι,
»Διά να μας σέρνουν τότε με μεγάλην ευκολίαν
»Καθώς κάμνουν εις τας Άρκτους κατά έθος στην Ασίαν.

»Επερίμενεν ο Έλλην ενώ έχει Βασιλέα
»Εις τους ώμους του να φέρη διατάγματα βαρέα,
»Και δι' άλλα ξένα κράτη εν ω ήσαν χαλκευμένα
    »Να τα βλέπη ένα ένα
»Οι μεγαλοικονόμοι να ζητούν να κατορθώσουν
»Εις την πάμπτωχον Ελλάδα διά να τα εφαρμώσουν;

Συνεχίζοντας εξυμνεί την ελευθεροτυπία και τον Όθωνα και καταριέται τους ξένους-Βαυαρούς και τους Φαναριώτες, που προσπαθούν να χειραγωγήσουν τον Τύπο:

- Είν' του Έλληνοσ η φίλη, η ελευθεροτυπία,
Είν' εκείνη π' εσεβάσθη, κ' η Αγγλία, κ' η Γαλλία,
»Είν' η μόνη που ο Έλλην αγαπά να προστατεύη,
»Και τα έργα της κακίας δι' αυτής να στηλιτεύη.
»Δι' αυτής ο καλός Έλλην την φωνήν του ανυψώνει
    »Εις του Όθωνοσ τον θρόνον,
»Κι ο ενάρετοσ πολίτησ διά τούτησ κατορθώνει
»Τ' όνομά του να αφήση εις την μνήμην των αιώνων·
»Εκλονίσθη, πλην δεν πίπτει, ούτε θέλει ποτέ πέσει,
»Πλην αν πέσση, και μαζή της ένα δυώ θα απολέσση.
»Τον Μονάρχην του ο Έλλην, και την ιεράν κ' αγίαν
    »Την ελευθεροτυπίαν,
    »Μόν' αυτά τα δυώ λατρεύει,
    »Κι άλλο φίλε, δεν γυρεύει.
»Οι κατηραμένοι ξένοι, κι οι αχρείοι Φαναριώται,
    »Και του έθνοσ οι προδόται
    »Προσπαθούν μ' αναισχυντίαν,
»Διά να μας αφαιρέσουν την ελευθεροτυπίαν·
»Πλην του κάκου κοπιάζουν, τα παπούτσια των χαλνούν,
»Και εις Έλληνασ ασ μάθουν τα τοιαύτα δεν περνούν.
»Έχομεν Εφημερίδασ είκοσιν εις την αράδα,
»Κι είναι ικαναί να σείσουν, να κλονίσουν την Ελλάδα,
»Κι αν ποτέ απηλπισμένοι αγριεύσουν κι οργισθούν,
»Και αιθέρες, και πελάγη με βοήν θα εμπλισθούν,
»Κι οι εχθροί του φωτόσ τότε, και του σκότοσ όλ' οι φίλοι
»Θε να στέκουν τρομασμένοι, και με χλωμιασμένα χείλη.

Ο Ορφανίδησ βάλλει συλλήβδην εναντίον όλων των πολιτικών που ερίζουν και φατριάζουν για την κατάληψη της εξουσίασ, όπως και κατά του Βαυαρού υπουργού των Οικονομικών, που ζητεί εναγωνίωσ να «εφεύρει» καινούργιοσ φόροσ, πέραν από αυτούσ που ήδη υπάρχουν:

- Βλέπεις 'κείνους οι οποίοι ωσάν λύκοι λυσσασμένοι,
»Και ως αιμοβόροι Τίγρεις, στέκονται παροργισμένοι,
»Και εκείνους που παρέκει, σχίζονται με τους οδόντας,
»Και με δάδας εις τας χείρας άλλους, κατ' αυτών ορμώντας
»Βλέπεις άλλους οπού κείνται κατά κράτος νικημένοι,
»Και από τους νικημένους άλλοι μισοσηκωμένοι
»Που ζητούν να καταστρέψουν τους εχθρούς και νικητάς των,
»Και ποτέ οπού δεν παύουν απ' αυτάς τας άμιλλάς των;
»Την θεάν βλέπεις την Έριν εις την χείρα με την δάδα
»Οπού τους εγκαρδιώνει σχεδόν όλους στην αράδα;
»Αυτοί είναι οι μεγάλοι, και τρανοί φατριασταί σας,
»Κι εξ αιτίας, φίλε, τούτων δεν θα παύσουν οι πληγαί σας,
»Μερισμέν' εις πολλά μέρη, ο καθείς με τον σκοπόν του
»Προσπαθεί να καταβάλλη τον εχθρόν, κι αντίπαλόν του,
»Αλλά πίπτει και ο ίδιος πριν τον άλλον καταβάλλη,
»Κι ούτω την Ελλάδα φέρουν εις μια σύγχυσιν μεγάλη.

»Στου μικρού αυτού του δάσους παρετήρησε το βάθος·
»Βλέπεις έναν που με σκέψιν, με ψυχής μεγάλον πάθος
»Κατηφής κι ακουμβισμένος εις κορμόν μιας ελαίας
»Σκέπτεται, να εύρη ίσως εφευρέσεις πάλιν νέας;
»Αυτός είναι της Ελλάδος ο μεγάλος οικονόμος,
»Κι από τούτον εχαλκεύθη ο των χαρτοσήμων νόμος,
»Και οι φόροι όλ' οι άλλοι
»Από το Γερμανικόν του, και σοφό βγήκαν κεφάλι.
»Σκέπτεται δε τώρα πάλιν, για κανέναν ίσως φόρον
»Που να κάμη το Ταμείον να χορτάση κατά κόρον.

Για μιαν ακόμη φορά, επανέρχεται στα προαναφερθέντα και συνεχίζοντας διεκτραγωδεί την κατάσταση στη γεωργία και στην παιδεία:

- »Τίποτε σχεδόν δεν είδες, άλλα αν ιδής ακόμα
»Που κονδύλι δεν τα γράφει, δεν τα διηγείται στόμα,
»Αν ιδής μίαν προς μίαν όλας τα ραδιουργίας,
»Και τας χαμερπείς, κι αυθάδεις, κ' αισχροτάτας κολακείας,
»Αν ιδής τας προσπαθείας των σημερινών Ελλήνων
»Μ' αναστεναγμόν και θρήνον
»Θα φωνάξης, «Μακράν! φεύγω! δεν 'μπορούν διά να βλέπουν
»Πράγματα οι οφθαλμοί μου, που τα πάντα ανατρέπουν»
»Αν ιδής την γεωργίαν παντελώς ημελημένην,
»Και με δυσβαστάκτους φόρους κι αυτήν καταφορτωμένην,
»Αν ιδής και την παιδείαν
»Εις κατάστασιν αθλίαν

»Χωρίς της οποίας έθνος ποτέ δεν αναγεννάται
»Αλλά πάντοτε εις χάος πυκνού σκότους θα πλανάται,
    »Αν ιδής ακόμι άλλα
    »Απ' αυτά πλέον μεγάλα
    »Βέβαια θα απορήσης,
    »Κι από λύπην θα δακρύσης.

Περαίνοντας, θρηνεί για την κατάσταση των αρχαίων μνημείων της Αθήνας και για τη διαγωγή των τότε Αθηναίων:

    »Πλην αντί λαμπρών κτηρίων
    »Παρθενώνων, και Θησειών
»Βλέπω, φίλε, στα εδάφη πέτρας μόνον κρημνισμένας,
    »Και ακροτηριασμένας,
»Αντί του λαμπρού Λυκείου, και αντί Ακαδημίας
»Περιφέρομαι, και βλέπω τόσας πράξεις σας γελοίας
»Πώς παρήλλαξεν ο κόσμος! τί διαφορά μεγίστη!
»Πώς ειπέ με η πατρίς μας αύτη τόσον εσυγχίσθη,
»Και αισχράς επιθυμίας γιατί τρέφουν οι υιοί της;
»Δεν θα αναλάμψουν πάλι οι αρχαίοι οι καιροί της;...

Δύο εκτενή ποιήματα του ίδιου δημιουργού, τα οποία παρουσιάζουν εναργέστατα την κοινωνική και οικονομική ζωή των Αθηνών και του Ναυπλίου την εποχή εκείνη, και που καταγγέλουν έντονα την ξενοκρατία, ξεχωρίζουν μαζί με όσα προαναφέρθηκαν. Το πρώτο επιγράφεται «Επιστολή προς τον Κ. Λ. εις Ναυπλίαν»³⁶³ και είναι σταλμένο από την Αθήνα, στις 20 Νοεμβρίου 1836. Ανάμεσα σε πολλά ευτράπελα και συνήθειες που χαρακτηρίζουν την αθηναϊκή καθημερινότητα, δεν λείπουν και νύξεις για την πολιτικο-κοινωνική πραγματικότητα της περιόδου, όπως οι ακόλουθες:

.....

Ξεύρεις γενικώς πως όλοι δύο γράμματα μαθαίνουν,
Κι εις τα πρώτα υπουργεία να εργάζονται πηγαίνουν,
Και πως εκατόν δραχμίτσαις προτιμούν ν' απολαμβάνουν
Ποσώς όμως δεν τους μέλλει τον καιρόν των εάν χάνουν,
Δεν στοχάζονται πως ότι τα παπούτσια αν τους δώσουν
Του σπητιού των καν το νοίκι δεν θε νάχουν να πληρώσουν,
Και πως ότι πεινασμένοι εις τους δρόμους θε να τρέχουν
Επειδή και φορτωμένα εις τους πετεινούς τα έχουν.

---

³⁶³ Βλ. αυτόθι, σελ. 38-51.

Η πληθύς των ειν μεγάλη, κι εξακολουθεί ν' αυξάνη,
Κι ο καθείς των καθ' ημέραν και προβιβασμόν λαμβάνει.
Πλην, εάν με ερωτήσης – δεν εργάζονται καθόλου;
- Ω! πεθαίνουν οι καϋμένοι! αν δεν κάθηνται διόλου!
Τους μεγάλους υπουργούς των έχοντες παράδειγμάτων.
Τα μεγάλα των στοχάσου, φίλε, κατορθώματά των.

Αν έλθης, φίλε, να ιδής πολύ θα απορήσης
Τους υπουργούς μας βέβαια θ' αργήσης να γνωρίσης,
Μην στοχασθής πως λέγ' αυτό ως χρυσοκεντημένους!...
Απήλαυσαν οχήματα, ίππους καλοθρεμμένους,
Κι ευγαίνουσαι επί αυτών ωραίαις υπουργίνας
Στολίζουν ταις αστόλισταις της Αθηνάς Αθήναις,
Κι οι άρχοντες κυρ υπουργοί καθώς της βασιλείας
Ούτω και της αμάξης των, κρατούσι τας ηνίας.

Θεέ μου!... ακατάπαυστα ευγάζουν τα καπέλα!

Ω ανθρωπίνη τρέλλα!...

Ο ένας με υπόκλισιν στ' αμάξι πλησιάζων,
Και ως λατρείας σύνθημα τον πύλον του ευγάζων
Πώς έ χ ε ι σ τ η ν υ γ ε ι ά ν τ η ς, ρωτά την υπουργίνα
Κι αφ' ου με σέβας της ειπή πέντ' έξη τούτα 'κείνα
Με λόγους κολακευτικούς τον υπουργόν φορτόνει,
Κι ο υπουργός μας φουσκωτός σαν κούρκος, σαν παγώνι
Λίγον αφού συλλογισθή χωρίς καιρόν να χάση
Από το υ π ο υ ρ γ ε ί ο ν του, του λέγει, να περάση.

Πλην αυτά λείπουν, φίλε μου, και κατά δυστυχίαν
Σ' αυτάς τινάς δεν απαντά ειμή μονοτονίαν,
Και αι κυρίαι μας, αντί ούτω να μας ευφραίνουν
Εις τα πολιτικά κι αυταίς άρχισαν να εμβαίνουν,
Και έξαφνα από το βαλς ή από την γκαλόπην
Περί δανείου σ' ομιλούν, ή διά την Ευρώπην.

Του δε πτωχού Ταμείου μας η στάσις χειροτέρα
Ομοιάζει του ορίζοντος τον δύοντα αστέρα,

Και τέταρτα δραχμών στιλπνά, κι ημίδραχμα ευγάζει
Και εις τους υπαλλήλους μας με τάξιν τα μοιράζει.
Κι αν ιερέα έτυχες να διής εις εκκλησία
Οπού μοιράζει κόλυβα εις τα μικρά παιδιά
Που άλλα φίλε, τον τραβούν από το μαύρον ράσσον
Άλλα φωνάζουν, και αυτός το κάνιστρον τεινάσσων
Ρίπτει τα λίγα λείψανα με τον θυμόν, και βίαν;
Είδες και του Ταμείου μας την στάσιν την αθλίαν.
Αρπάζουν τα παιδάρια, αρπάζουσιν οι ξένοι
Κι ο Έλλην, και ο ικανός, με στόμ' ανοικτόν μένει.

Ιδού η τύχη, φίλε μου, των δυστυχών Ελλήνων,
Των τολμηρών εκείνων
Οίτινες εθαυμάσθησαν στον πατριωτισμόν των,
Κι αρπάσαντες τα όπλα των έθραυσαν τον ζυγόν των.
Ποιός τώρα ενθυμείται καν τους χρόνους του εκείνους
Καθ' ους εκαταφρόνησε κατάστασιν, κινδύνους,
Καθ' ους με αίμα τουρκικόν το ξίφος του εβάφη
Για να λυτρώση τα λαμπρά και ιερά εδάφη;

Ω σεις κυφήνες, κι αναιδείς! οπού σκεπάζετ' όλην
Της πρωτευούσης μας αυτής την φημισμένην πόλιν!
Στην μνήμην σας δεν φέρετε τα μάχας καν εκείνας
Που έκαμον οι Έλληνες εις ταύτας τας Αθήνας;
Καθ' όναρ δεν σας φαίνονται με βλέμματ' οργισμένα
Σκιαί, με τα φορέματα στο αίμα των βαμμένα;
Ή περιδιαβάζοντες προς της Πνυκός το μέρος,
Ποτέ σας, δεν προσέξατε στον ήχον του αέρος

Δια ν' ακούσετε φωνάς, και γογγυσμούς εκείνων
Των Σουλιωτών, και των Κρητών, κι άλλων πολλών Ελλήνων
Οίτινες όντες πρόθυμοι στο χρέος της πατρίδος
΄Φονεύθησαν μαχόμενοι κατά της τυραννίδος;

.....

Συγχώρησέ με, φίλε μου, εις τας παραφοράς μου,
Ολίγον διεσκέδασα την λύπην της καρδιάς μου.
Θα μου ειπής - Υπούργημα μην θες κυρ Ορφανίδη,
Κι άρχισες σαν το φίδι
Καθώς και πλήθος έτεροι, να χύνης το φαρμάκι,
Ως που ν' αρπάξης, και εσύ κανένα κοκκαλάκι;
- Εγώ; με τί δικαίωμα; και πώς θ' αποτολμήσω

Τοιούτόν τι να φαντασθῶ, ἢ πῶς να το ελπίσω;
Εἴμ' Ἕλληνας, πλην Ἕλληνες ἄλλοι μεγάλοι, τόσοι,
Οπού δικαίως ἔπρεπε διά να βραβευθῶσι,
Κεῖνται γυμνοί, ἀσήμαντοι, και παρημελημένοι·
Εξ ἐναντίας βλέπομεν, τυχοδιώκται, ξένοι,
Να τρώγουν τας θυσίας των, το αἷμα των να πίνουν,
Και εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν αὐτούς να τους ἀφίνουν.

Προχθές ἑκάθημην μόνος μου ἐντός Ξενοδοχείου
Πλησίον του Λασσανικού μεγάλου υπουργείου,
Χρήματα εἶδα ἔξαφνα να βάζουν εἰς ἀμάξας,
Περίεργος για να ἰδῶ, τίς εἶν' ο αὐτὰ δρᾶξας
Ἡρώτησα πλησίον μου ἄνθρωπον τινά νέον,
Το φόρεμα Ὑδραίων.

»Εμένα, εἶπε, ἐρωτᾶς να σε πληροφορήσω;
»Δεν ξεύρω γορ να σε εἰπῶ, και να σ' ευχαριστήσω
»Διότι προ τριῶν ἐτῶν ἀφήσας την γλυκεῖαν
»Πατρίδα μου, ζω ευτυχῶς εἰς την Μολδοβλαχίαν.

»Εκεῖ ἀπήνητσα πολλούς που οἱ δυστυχισμένοι
»Ὡσάν κι ἐμένα ἔφυγον, διψῶντες πεινασμένοι
»Ὡς χάσαντες στον ἱερόν ἀγῶνα μας τα πάντα,
»Και υπομείναντες δεινά, και τραγικά συμβάντα
»Εἶδον πως εἶν' ἀδύνατον ἐδῶ διά να ζήσουν,
»Ὅθεν, και ἀπεφάσισαν διά ν' ἀναχωρήσουν,
»Με δάκρυα να χαίρωνται πολλά καλά τους εἶδα.

Εἶπεν αὐτά, και Βαυαροὶ οκτῶ ευθύς ἐλθόντες
Την γεμισμένην ἀμάξαν με χρήματα λαβόντες,
Γλυκά ἀπεχαιρέτησαν του υπουργοῦ τας θύρας,
Κί ἐτράβιξαν τον δρόμον των, με ὅπλα εἰς τας χεῖρας.

.....

Το ἔτερο ποίημα ἐπιγράφεται «Ἐπιστολή προς τον ἐν Αθήναις Κ.Μ.Γ.»³⁶⁴ και εἶναι σταλμένο ἀπό το Ναύπλιο στις 20 Φεβρουαρίου 1837. Μολονότι μεγάλο μέρος του στιχορρήγματος περιγράφει τις καθημερινές ἐνασχολήσεις των κατοίκων του Ναυπλίου και την ἀτμόσφαιρά του, δεν λείπουν και πάλι οἱ πολιτικές θέσεις του Ὀρφανίδη και ἡ συναφής κριτική:

.....

---

³⁶⁴ Βλ. αὐτόθι, σελ. 55-64.

Ηξεύρω φίλε μου στενέ, περίεργος πως είσαι,
Και ότι όλα ακριβώς θες να πληροφορήσαι,
Και επειδή το συγχωρεί το πλάτος του χαρτίου
Γράφω δυώ λόγους μοναχά περί του εμπορίου.
Είδες ποτέ σου ασθενή μόλις ψυχορραγούντα
Τα ναρκωμένα μέλη του σπασμοειδώς κινούντα;
Είδες και το εμπόριον της πόλεως μας ταύτης,
Εις την οποίαν και πατεί πολλά σπανίως ναύτης.

Οι έμποροι οι δυστυχείς μην έχοντες τους πόρους
Για να πληρώνουν τους βαρείς, και δουλικούς μας φόρους,
Πάντοτε ζημιούμενοι χωρίς ν' απολαμβάνουν,
Κι αυτά των τα κεφάλαια κατήνησαν να χάνουν,
Εκ τούτου το εμπόριον πάντα χειροτερεύει,
Ναρκούται, θνήσκει, σβύνεται, αντί να προσδεύη.

.....
Προχθές περιπλανώμενος προς της ξηράς την πύλην
Συνάζοντας Μενιππικήν εκ του Ναυπλίου ύλην,
Ήκουσα έξαφνα φωνάς σ' ένα πλησίον οίκον,
Περίεργος ηρώτησα ένα εκ των κατοίκων.-

»Πολεμικόν Συμβούλιον, μοι λέγει, συγκροτείται;
»Κι η είσοδος εις έκαστον πολίτην συγχωρείται.»
Ανέβην... αλλά έμεινα εις έκπληξιν μεγάλην,
Εις ταραχήν, εις ζάλην,
Ακούσας να κατηγορούν αναίσχυντα ως κλέπτην
Της τιμιότητος αυτής τον καθαρόν καθρέπτην,
Έφριξα, φίλε, κι έφυγα με ταραχή, και βίαν.
Ιδού! καρπούς που βλέπομεν απ' την ξενοκρατίαν!
Δεν παύουσιν οι Βαυαροί για να μισούν τους όσοι
Ως άρπαγας του έθνους των, δικαίως τους μισώσι,
Δεν παύουν του να ενεργούν χωρίς ψυχής των φρίκην
Για να εισάγοντ' άδικα, και άσπλαχνα εις δίκην,
Να τους προσάπτωσιν ευθύς αναίσχυντα, κηλίδα,
Με μόνην την ελπίδα
Πως επιφέροντες σ' αυτούς, κι εις την τιμήν των βλάβη
Αμέσως άλλος Βαυαρός την θέσιν του να λάβη.
Κυττάξετε χαμέρπειαν! ιδέτε χαρακτήρα!
Ιδέτε στην πατρίδα μας ποιους έφερεν η μοίρα!
Ιδέτε ποίοι έφθασαν να μας διδάξουν τάξι,

Κι αν δύναται ποτέ στρατός με τούτους να υπάρξει.
Καθείς των ήλθε με βαθμόν του δεκανέως μόνον,
Και λοχαγέτης έγεινεν ευθύς εις ένα χρόνον·
Καθείς των έφυγ' άσημος, πτωχός, γεγυμνωμένος
Κι απήλαυσε κατάστασιν απ' το πτωχόν μας γένος.

Αχ φίλε μου, εξάπαντος πολύ θα σ' ανοχλήσω
Την βράσιν της μανίας μου κατά αυτών αν χύσω,
Πιστεύεις; είδα Βαυαρών εις τα τριαντατρία
Να έλθ' εδώ εις Ναύπλιον από την Βαυαρία
Πτωχότατος, ασήμαντος, πολλά δυστυχισμένος!
Με ράκη εις το σώμα του επαίτου ενδυμένος,
Και συν τοις άλλοις Ύφαιστος χωλός, με εν ποδάρι·
Έφθασε των πυγμαίων μας αυτό το παλληκάρι,
Κι οπόταν η Κυβέρνησις μετέβη στις Αθήνας
Παρήλθεν ένας μήνας,
Και διωρίσθη φίλε μου, εις την ... (ας σιωπήσω!)
Με φαίνεται εννόησες, ας μην τον ξεστομίσω.
Τρακόσιας πενήκοντα κτυπά τον κάθε μήνα·
Αλλά εάν μετρήσωμεν τα άλλα όλα 'κείνα
Όσα πλέον εκ του μισθού εις χείρας των εμβαίνουν,
Φίλε, ταις επτακόσιας θε να ταις υπερβαίνουν.
Ηξεύρεις και τα φώτα του, την αξιότητά του,
Την πείραν του, τας γνώσεις του, και τα φρονήματά του,
Αφού καλά επλούτισεν απ' το πτωχόν Ταμείον
Γήπεδον τωρ αγόρασε πηχών οκτακοσίων.

Πλην τί μας μέλλει δι' αυτόν· δεν είναι τόσοι άλλοι,
Φαγάδες πλιο μεγάλοι;
Που της Ελλάδος πίνουσι της δυστυχούς το αίμα,
Κι ακόμα μας κυττάζουσι με οργισμένον βλέμμα;...
Υπομονή! και ο Θεός κανένα δεν αφήνει
Οπόταν δέησιν σ' αυτόν δακρυροών ευθύνει.
Ελπίζω πως μεταβολάς γλίγωρα να ιδώμεν
Κι' από τοιαύτα κνώδαλα να ελευθερωθώμεν,
Ελπίζω πως ο Βασιλεύς πολύ δεν θα αργήση
Με Έλληνας τον θρόνον Του να περιτριγυρίση.

Ευπνήσας από λήθαργον μαγευτικής εσπέρας
Διεύθυνα στον οίκον μου αργά τα βήματά μου,
Και περιμένων τ' άλλο φως, της σημερινής ημέρας

Έτοιμα έκαμα ευθύς όλα τα πράγματά μου,
Και ταύτην την στιγμήν κινώ προς τας κλεινάς Αθήνας,
Να ίδω πάλιν Υπουργούς, να ίδω υπουργίνας,
Να ίδω και διορισμούς, και των μεγάλων πτώσεις,
Και Υπαλλήλων να ιδώ υπουργικών εξώσεις,
Και μάχας πάλιν να ιδώ, φρικτάς, εφημερίδων,
Και όσα φίλε, προ καιρού εις τας Αθήνα είδον.

Η πολιτική και κοινωνική ποίηση των ετών 1837-1843

Τα δύο κυριότερα αιτήματα της εποχής ήταν η παραχώρηση Συντάγματος και η απομάκρυνση των Βαυαρών από την Ελλάδα. Όμως και τα δύο σχετιζόνταν άμεσα με την ελευθερία του Τύπου. Και ενώ η κατακραυγή κατά των Βαυαρών και της εδώ πολιτείας τους μεγάλωνε, ο Λουδοβίκος συνιστούσε στον γιο του Όθωνα να μην παραχωρήσει Σύνταγμα και να επιβάλει δεσμά στον ελληνικό Τύπο. Πράγματι, ο Όθωνας δημοσίευσε έναν αυστηρότατο νόμο, που, έμμεσα αλλά αποτελεσματικά, περιόριζε την ελευθερία του Τύπου. Απαιτούσε από τον δημοσιογράφο να έχει προσόντα απίθανα: να έχει σημαντική ακίνητη περιουσία, να γνωρίζει καλά την αρχαία ελληνική γλώσσα, να φοιτήσει αμέσως στο Πανεπιστήμιο ώστε μέσα σε πέντε χρόνια να έχει αποκτήσει πανεπιστημιακό δίπλωμα κ.ά. Παράλληλα, καθορίζονταν εξοντωτικές ποινές: φυλακίσεις που δεν εξαγοράζονταν, μεγάλα πρόστιμα και κατασχέσεις των φύλλων. Στα πέντε χρόνια της εφαρμογής του νόμου αυτού έγιναν πενήντα δύο (52) δίκες ενάντια στις τέσσερις κυριότερες αθηναϊκές εφημερίδες (*Ελπίς, Αιών, Αθηνά, Σωτήρ*), εκ των οποίων οι σαράντα (40) υπήρξαν καταδικαστικές, με αποτέλεσμα οι εκδότες τους να φυλακιστούν³⁶⁵.

Θύμα του τυποκτόνου αυτού νόμου ήταν και ο Αλέξανδρος Σούτσος που, όπως είδαμε, μέσω του περιοδικού *Ελληνική Πλάστιγξ*³⁶⁶, αντιπολιτευόταν μετά την κάθοδο του Όθωνα στην Ελλάδα τη Βαυαρική Αντιβασιλεία, εναντίον της οποίας έγραψε δριμύτατες σάτιρες³⁶⁷. Όταν άρχισαν οι εναντίον του διώξεις, αναγκάστηκε να φύγει. Στις περιηγήσεις του έγραψε τα τρία πρώτα άσματα του *Περιπλανώμενου*, που δημοσιεύτηκε το 1839, όταν επέστρεψε στην Ελλάδα. Η έκδοση, όμως, του εν λόγω έργου,³⁶⁸ χαρακτηρίστηκε επιλήψιμη και στις 17 Αυγούστου 1839 τα αστυνομικά όργανα συνέλαβαν τον δημιουργό του³⁶⁹.

³⁶⁵ Βλ. Γεωργίου Ρούσσου, ό.π., τόμος Β', σελ. 455.

³⁶⁶ Βλ. πιο πάνω, σημ. 344.

³⁶⁷ Βλ. *Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν*, εκδοτικός οίκος «Ελευθερουδάκη», Αθήνα (α-χρονολόγητον), τόμος ενδέκατος, σελ. 659.

³⁶⁸ *Περιπλανώμενος. Ποίημα εις άσματα τρία...* Υπό Αλεξάνδρου Σούτσου. Αθήνησιν ... 1839.

³⁶⁹ Βλ. Γιάννη Κορδάτου, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Πρόλογος Κώστα Βάρναλη, εκδόσεις «Επικαιρότητα», Αθήνα 1983, τόμος Β', σελ. 258.

Το περίεργο της ιστορίας είναι ότι στις 13 Αυγούστου 1839, ο Διοικητής της Αθήνας Κωνσταντίνος Αξιώτης κατέσχεσε το υπό έκδοση σύγγραμμα του ποιητή (δηλαδή τα τρία πρώτα άσματα του *Περιπλανώμενου*), πριν καν ολοκληρωθεί η εκτύπωσή του. Για να καλύψει την παρανομία του εγχειρήματος, εξαγόρασε τις μαρτυρίες κάποιων πολιτών ότι, δήθεν, αφού αγόρασαν δύο τυπωμένα βιβλία στον δρόμο, από αγνώστους, διεπίστωσαν το «αντεθνικό» τους περιεχόμενο και κατέφυγαν στον Διοικητή της πρωτεύουσας. Την επομένη, ο Κωνσταντίνος Αξιώτης προκάλεσε κατασχετήριο απόφαση του Εισαγγελέα Πρωτοδικών, ο οποίος την εξέδωσε χωρίς να διαβάσει καν το βιβλίο³⁷⁰.

Ο Αλέξανδρος Σούτσος έμεινε στη φυλακή μερικές μέρες και απολύθηκε ύστερα από την επέμβαση του αδελφού του Παναγιώτη, που ήταν γραμματέας του Συμβουλίου Επικρατείας. Ο ποιητής αναγκάστηκε να φύγει και πάλι. Γύρισε ύστερα από έναν χρόνο για να δικαστεί. Αυτή τη φορά την γλύτωσε. Το δικαστήριο τον αθώωσε. Δεν έμεινε, όμως, στην Ελλάδα. Έφυγε στο Βέλγιο.³⁷¹ Το 1852 θα εκδώσει και το τέταρτο άσμα³⁷², ενώ διαθέτουμε και δύο πλήρεις μεταγενέστερες εκδόσεις του έργου³⁷³.

Γι' αυτήν την περιπέτειά του ο Αλέξανδρος Σούτσος έγραψε το μακρύ διαλογικό ποίημα «Η σύλληψις του Αλ. Σούτσου»³⁷⁴. Ας δούμε δύο χαρακτηριστικά αποσπάσματα από αυτό, όπου μιλά ο ίδιος ο ποιητής:

.....

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Έχων πτέρυγας αδέτους, κελαδών την καλήν φύσιν,
επεθύμουν να πλανώμαι εις το δάσος, εις την βρύσιν.
Αλλά του Συντάγματός της η Ελλάς εστερημένη,
από Βαυαρούς Γραφίσκους έκλαιε τυραννουμένη.
Της πατρίδος μου το μέγα όνειδος μην υπομένων,
έν φαρμακερόν μου βέλος έρριψα κατά των ξένων...

Ουρανοί σαπφειρομένοι,

Χαίρετε λοιπόν!... η μαύρη φυλακή με περιμένει...

Δί' εμέ η Εξουσία την παρθένον Θέμιν φθείρει,

---

³⁷⁰ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., «Τα Δικαστικά του 1839-40», σελ. 521.

³⁷¹ Βλ. Γιάννη Κορδάτου, ό.π.

³⁷² Αλεξ. Σούτσου, «Ο περιπλανώμενος», άσμα τέταρτον και τελευταίον..., τόμ. Β', εν Αθήναις... 1852.

³⁷³ Αλεξάνδρου Σούτσου, *Ο Περιπλανώμενος, ποίημα λυρικών εις άσματα τέσσερα και η Αγγελία περιέχονται δε και Τα Δικαστικά των ετών 1839-40 και 1852*. Έκδοσις πρώτη του όλου, Τύποις Αλεξάνδρου Γκαρμπολά, Εν Αθήναις 1858 και Αλεξάνδρου Σούτσου, *Ο Περιπλανώμενος, ποίημα λυρικών εις άσματα τέσσερα και η Αγγελία περιέχονται δε και Τα Δικαστικά των ετών 1839-40 και 1852*. Έκδοσις Δευτέρα του όλου, Εκ του τυπογραφείου Ο ΚΟΡΑΗΣ», Εν Αθήναις 1874.

³⁷⁴ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., «Τα Δικαστικά του 1839-40», σελ. 522-528.

εις τα δεσμοτήριά της την φαιδρότητά μου σύρει,
και το δίστομόν της ξίφος τραυματίζον μου τας χείρας
τας χορδάς ζητεί να κόψη της δημοτικής μου λύρας.
Χρόνους τόσους ζήσας ψάλτης της καλής Ελευθερίας
ας εκπνεύσω ήδη μάρτυς της κακής Ξενοκρατίας...

Ουρανοί σαπφειρομένοι,

Χαίρετε λοιπόν!... η μαύρη φυλακή με περιμένει...
Του αγώνος της Ελλάδος εγώ σείω την αρχαίαν
και την πλήρη τρισενδόξων ενθυμήσεων σημαίαν.
Ως να χύνη αυτή έτι σκιάς άνωθεν θανάτου,
καθείς κλείει μετά τρόμου Βαυαρός τα βλέφαρά του,
και προς τον σημαιοφόρον τας φωνάς του απευθύνων
εις βαθύ να θάψη σκότος και αυτήν ζητεί κ' εκείνον...

Ουρανοί σαπφειρομένοι,

Χαίρετε λοιπόν!... η μαύρη φυλακή με περιμένει...

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Σύρετέ με, στρατιώται, άλλοτε υιοί της Νίκης!
Αλλά στρέφεσθε πίσω μετά λύπης, μετά φρίκης,
και δεν βάλλετε εις φίλον εχθρικήν, βιαίαν χείρα.
Φευ! συναθληταί, μας ηύρεν ολεθρία όλους μοίρα.
Τόσον δάκρυ, τόσον αίμα, νίκαι τόσαι, μόχθοι τόσοι,
το παν έμελλεν εις μίαν άλυσον να τελειώση!...

Ουρανοί σαπφειρομένοι

χαίρετε!... μας φυλακίζουν τους αγωνιστάς οι ξένοι...
Ναι, ω λόχε ημιθέων! ναι, ω φάλαγξ ακινήτων!
Της επαναστάσεώς σου ο καρπός τοιούτος ήτον,
και υπήρξε το βραβείον της παλαιίστρας σου τοιούτον!
Από αίμά του ο Έλλην τον αγρόν ποτίσας τούτον,
γαίας έκαμεν ευφόρους τας υπό των Τούρκων στείρας·
αλλ' ο Βαυαρός θρίζει εξαπλών αυθάδεις χείρας...

Ουρανοί σαπφειρομένοι

Χαίρετε!... ο ξενομάχος εις την φυλακήν εμβαίνει...
Πλην ακούω γλυκύν ήχον υπεράνω μου πτερύγων.
Είσθε σεις, σκιαί Ναυάρχων και σκιαί Αρχιστρατήγων;
Ω! ιδού, ιδού οι πρώτοι μαχηταί του Γένους, όσοι
δουλικόν ερυθριώντες βίον επί γης να ζώσι
προ καιρού την ατιμίαν έφυγαν εις σφαίρας νέας
κ' έφερεν εκεί αχράντους της Πατρίδος τας σημαίας...

Ουρανοί σαπφειρομένοι,

όλη έθνους η ψυχή μου εις σας ήδη αναβαίνει...

Ας προσεγγίσουμε τώρα αυτό καθαυτό το ποίημα του *Περιπλανώμενου*, για να δούμε την αιτία της οργής της Διοικήσεως κατά του ποιητή. Ο *Περιπλανώμενος* είναι ένα μακρό αφηγηματικό, επικολυρικό ποίημα, γνήσιας εμπνεύσεως, γεμάτο από παραφορά αισθημάτων και υπερβολές λόγων και πράξεων, πλούσιο σε ιστορικά και γεωγραφικά στοιχεία. Διακατέχεται δε από φιλοσοφική διάθεση. Εδώ θα ασχοληθούμε με τα επίμαχα πρώτα τρία άσματα, αφήνοντας το τέταρτο για τον οικείο τόπο.

Ο *Περιπλανώμενος* σε αυτά στρέφεται σε πολλά του σημεία, είτε αμέσως είτε εμμέσως, κατά του Όθωνος και των Βαυαρών. Ήδη από την αρχή του πρώτου άσματος, ο ποιητής, έστω αναφερόμενος στην αρχαιότητα, κάνει λόγο για τους τυραννοκτόνους³⁷⁵ και για την ισονομία, στοιχείο και βασική έννοια της δημοκρατίας³⁷⁶:

«Χώρα μεγαλοφυΐας! ... εις τους κόλπους σου το πάλαι
«ω πατρίς μου, αι ιδέαι ανεβλάστανον μεγάλαι,
«και τυραννοκτόνον ξίφος κρύπτοντες εις τας μυρσίνας
«οι Αρμόδιοι ανώρθουν ισονόμους τας Αθήνας.
«Άλλοτε Θεοί επάτουν τα εδάφη σου και θείαν
«έως σήμερον η γη σου αναδίδει ευωδίαν
«και η αύρα του Ζεφύρου
«ψιθυρίζει την αρχαίαν μελωδίαν του Ομήρου.

Πιο κάτω, μάλιστα, προβαίνει σε ολομέτωπη επίθεση κατά των Βαυαρών, που τους θεωρεί σαν κατασκητές της χώρας, όπως υπήρξαν παλαιότερα οι Ρωμαίοι και οι Τούρκοι³⁷⁷:

«Δεν εξύπνησαν εκ νέου αι ηχώ των Μαραθώνων
«εις την ρήξιν των δεσμών σου, δεσμών είκοσιν αιώνων,
«Εσυντρίψαμεν εις πάσαν ύφαλον σου ένα στόλον·
«κατεστρέψαμεν εις πάσαν στενωπόν σου στρατόν όλον·
«πλην τι κλέος σε ανύψοι, και τι αίσχος σε πιέζοι!
«Ενετοί μετά Ρωμαίους, μετά Τούρκους Βαυαρέζοι
«σιδηρόποδες περώσι,
«και κατόπιν εις του άλλου όλοι σε βαρυκτυπώσι...

«Βαυαρέζοι! ... ως απλείστων έπεσαν Αρπυίων νέφη.
«Βαυαρέζοι! ... της Ελλάδος η πικρά χολή τους τρέφει,
«και η γη της από μίσους πυρετόν θερμαινομένη

³⁷⁵ Ο Αρμόδιος και ο Αριστογείτων, ως τυραννοκτόνοι, κυριαρχούν και στην Αντικαποδιστριακή του ποίηση.

³⁷⁶ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., «Ο Περιπλανώμενος», σελ. 121.

³⁷⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 121-122.

«ένα, ένα τους φλογίζει, ένα ένα τους μαραίνει.
«Ἦλθαν, έρχονται οι ξένοι και από τους δύο πόλους·
«περιφρονητέοι όλοι, μας περιφρονούσιν όλους...
«Είλωτος, ω Έλλην, φόρει,
«φόρει πύλον, αφ' ου λείπει από σε ψυχή και δόρυ!

Την ίδια στιγμή, στρέφεται κατά των συγκαιρινών των Ελλήνων, που απρακτούν και δεν διαμαρτύρονται για την υφιστάμενη πολιτική κατάσταση και την έλλειψη Συντάγματος. Οραματίζεται τη μορφωμένη νεολαία σαν φορέα των συνταγματικών θεσμών, που, βάσει της αρχής «lex posterior derogat priori», θα ανατρέψει την κρατούσα «εικονική και νόθον» νομοθεσία. Παράλληλα, δεν χάνει την ελπίδα ότι ο νέος βασιλιάς θα δράσει αναλόγως³⁷⁸:

«Είσθε σεις τα θερμά τέκνα του μεσημβρινού ηλίου;
«Είσθε σεις η πνευματώδης γενεά της Μεσογείου;
«Έλληνες! πώς εις το μέσον ερειπίων και μνημάτων
«κείσθε ως σωρός αφύχων και αφώνων αγαλμάτων;
«Αλλά λέγουσί τι πλέον κ' έχουσιν εικόνα ζώσαν
«οι αρχαίοι ανδριάντες οι χωρίς πνοήν και γλώσσαν,
«παρά σεις οι όντως λίθοι
«και, ως λίθοι, της πατρίδος βαρυθλίβοντες τα στήθη.
«Έλλην σιδηροδεμένε και χορευών! δεν με λέγεις,
τον ζυγόν του Τούρκου θραύων, πώς της πατρικής σου στέγης
«έτρεξες μανίαν πνέων τα θεμέλια να σείσης;
«Το σκιαδίον ηγάπας και την κίδαριν εμίσεις;
«Ἡ ποθών την ευνομίαν, τον προγονικόν σου πλούτον,
«Σύνταγμα την καλουμένη υπό των αιώνων τούτων
«Σύνταγμα! εις τας αγίας
«έκραζες Εθνοσυνόδους της Τροιζήνος και Προνοίας;

«Επειδή από χρυσίον στίλβουσιν αι άλυσσί των,
«τας ασπάζονται τα χείλη των αδόξων σου Προκρίτων;...
«Αλλά βλέπω εις το μέλλον λάμπουσαν ελπίδα νέαν,
«και των γυμνασίων βλέπω θάλλουσαν την νεολαίαν.
«Συλλογήν θεσμών κρατούντες ανεπάφων και γνησίων,
«σπουδασταί από τα βάθρα των Ελληνικών Σχολείων
«εικοσαετείς πρεσβύται
«αναβαίνουσι την Πνύκα, ήτις τους επικαλείται.

«Βλέπει εκ των Ανακτόρων, βλέπει ο σκηπτούχος Όθων

---

³⁷⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 122-123.

«την κατάπτυσιν των νόμων των εικονικών και νόθων,
«καταβαίνει εν τω μέσω των Ελληνικών μνημείων,
«τείνει χείρα προς τον Πλάστην και ασπάζεται ομνύων
«θεσμούς Σόλωνος και ρήτρας πολιτείας ελευθέρας.
«Επανείδον αι Αθήναι τας αρχαίας των ημέρας,
«και κυμαίνεται ωραία
«Εις τον μέγαν Παρθενώνα η Ελληνική σημαία...

Με τη γνωστή παρηγορία του, ζητεί τη συγκρότηση Βουλής από τη λαϊκή ετυμηγορία σε αντικατάσταση του συγκροτηθέντος από την βασιλική εύνια Συμβουλίου Επικρατείας. Και μέσα σ' ένα μεγαλοϊδεατικό ξέσπασμα επιτίθεται κατά των Δυνάμεων για την κατάντια της χώρας³⁷⁹:

«Ω σεις, οίτινες εις ράκη εδεικνύετε πενίας
«τας πληγάς του στήθους μόνας ως βασιλικάς ταινίας,
«πληρεξούσιοι του Άστρους, εκ των τάφων εγεροθήτε
«κ' ευλογείτε μας! Ελλήνων Βουλή νέα συγκροτείται,
«Βουλή όχι γεγραμμένη διά μυστικής μελάνης
«και διά χειρός δολίας επί αυλικής μεμβράνης,
«ήτις τας ψευδείς της φάσεις
«παριστά οπόταν χύνη φλόγας του λαού η στάσις...
«Της αγνώμονος Ευρώπης και σεις γαύροι διπλωμάται,
«την μικρότητα του έθνους, ξένοι, μη καταγελάτε!
«Αυτουργοί του συνεχούς του εξευτελισμού και πένθους,
«εις το στάδιον ο Έλλην ίσως τρέξη πάλιν έθνους·
«το αδάμαστόν του γένος ίσως ενωθή εκ νέου
«από κορυφών του Αίμου μέχρις άκρων του Μαλέου,
Εύξεινον και Προποντίδα
«υπό την αυτήν συνέχον θριαμβευτικήν αψίδα.

«Ίσως εις ημάς βλαστήση και αναφανή τις ήρως,
«Μακεδών Αλέξανδρός τις, ή ο Ηπειρώτης Πύρρος,
«και ζητήση αυτός τότε λόγον από σας τους ξένους,
«λόγον δι' αυτό το αίσχος του αδικημένου Γένους.»
Αυτά έλεγεν αφίνων τον Πειραιϊκόν λιμένα,
Και προς τας Αθήνας στρέφων όμματα διακρουβρεγμένα
Έλλην φεύγων την πατρίδα,
Έλλην νέος, πλην μη έχων ουδέ μέλλον, ουδ' ελπίδα.

---

³⁷⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 123.

Στη γραμμή δε που μας έχει συνηθίσει και σε άλλα ποιήματά του, δεν διστάζει να εξαπολύσει μιαν ακόμη ευθεία επίθεση κατά των Βαυαρών και των Ελλήνων συνεργατών τους³⁸⁰:

Αλλά πυρ εκείνου φλέγει
την πολύπονον καρδίαν· χύνει δάκρυα και λέγει

«Η πατρίς! αυτήν δεν φεύγω, αλλά φεύγω τους τυράννους
«και των Βαυαρών τους φίλους, τους δουλόφρονας και πλάνους.

Από την άλλη, αρχίζοντας να αναπροσαρμόζει τη στάση του προς τον νέο βασιλέα, προβαίνει σε μιαν έμμεση, αλλά δραστική βολή, κατά του ίδιου του Όθωνος στους παρακάτω στίχους³⁸¹:

Αλλ' εξαίφνης ανωνύμου χειρός έγγραφον λαμβάνει·
έφθασεν η Αγλαΐα εις Παρίσια, μανθάνει,
από άσπλαγχνον πατέρα μετά βίας φορεμένη
εκεί, όπου τον Ρωμαίον νυμφικός παστός προσμένει·
επειδή ο Πάπας Ρώμης, ως διώκτης των Ελλήνων
και θρησκομανής μονάρχης των θρησκομανών Λατίνων,
εις αυτούς απαγορεύει
νύμφην Ελληνίδα, ήτις μόνον τον Χριστόν λατρεύει.

Και τούτο γιατί ο Όθωνας, ο οποίος είχε ανατραφεί με την καθολική πίστη και είχε εκπαιδευτεί σαν καλός καθολικός, σύμφωνα με την οικογενειακή του παράδοση, δεν ήθελε να θυσιάσει το θρησκευτικό του συναίσθημα για πολιτικούς λόγους³⁸². Το γεγονός ότι νυμφεύθηκε τη διαμαρτυρούμενη Αμαλία, και όχι την ορθόδοξη κόρη του Τσάρου, παρακίνησε όσους ήταν ερεθισμένοι από τη ρωσική προπαγάνδα να μην αφήσουν ανεκμετάλλευτο το ζήτημα της θρησκείας και να εκφράσουν την αντίθεση τους γιατί η Αμαλία ήταν διαμαρτυρούμενη³⁸³.

Επιπροσθέτως, επιτίθεται κατά των Μοναρχών γράφοντας ότι εκμεταλλεύονται ληστρικά τους άβουλους λαούς τους και στρέφεται ειδικά κατά της Αυστρίας, που την θεωρεί «αστυνόμο της Ευρώπης»³⁸⁴, ως εξής:

Καθείς σήμερον μονάρχης, εκφυγών βοσκός τον λύκον,
οδηγεί διά της ράβδου ποιόνιον τυφλά υπείκον·

---

³⁸⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 124.

³⁸¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 137.

³⁸² Βλ. Παύλου Καρολίδη, ό.π., σελ. 195.

³⁸³ Βλ. Σπυρίδωνος Β. Μαρκεζίνη, ό.π., σελ. 151.

³⁸⁴ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 138.

το γλυκύ αμέλγων γάλα των προβάτων του ανέτως,
την λευκόμαλλον του ράχην, κείρει δις και τρις κατ' έτος·
και ο Αετός της Βιέννης εις το κέντρον εμφωλεύων,
αστυνόμος της Ευρώπης και αυτήν κατασκοπεύων,
στρέφει καθ' Ελλάδος βλέμμα
αφ' ου έβαψε το ρύγχος εις του Ρήγα της το αίμα...

Στο δεύτερο άσμα, πάλι, γράφοντας για την Ευρώπη, βάλλει κατά της Αγγλίας και της Ρωσίας, που έθεσαν την Ελλάδα κάτω από τον Βαυαρικό ζυγό, ενώ οι λαοί της Γηραιάς Ηπείρου ζήλευαν την ελευθερία των επαναστατημένων Ελλήνων, που την στερήθηκαν από τους Τουρκόφιλους και τους ξένους³⁸⁵. Ιδού πως:

Κατά χρόνους ανακτώσα και Βουλάς και Γερουσίας,
Στάδιον ευρύ ανοίγεις ελευθερίας ρητορείας.
Πλην και όταν συ βαστάζης την κλεψύδρα των Ελλήνων,
η Ελλάς πενθοφορούσα μάταιον εκπέμπει θρήνον.
Τας αιμοσταγείς της πτέρνας εις Βαυαρικάς αλύσεις
έδесе μετά την Αρκτου συμμαχήσασα η Δύσις,
και το έθνος των ηρώων
εις το βούκεντρον αφέθη ως κυπτή αγέλη ζώων.

Υπό τον ζυγόν οι ξένοι κύπτοντες των βασιλέων,
βλέμμα φθόνου, βλέμμα μίσους έστρεφον προς έθνος νέον,
αφ' ου χρόνου εν τω μέσω της Ευρώπης αυτό μόνον
την σεπτήν Ελευθερίαν ανεβίβαζεν εις θρόνον.
Εις της Επιδαύρου τ' άλση ως Παλλάς γιγαντιαία
ερρητόρευεν εκείνη, και η περικεφαλαία
της Θεάς αγορευούσης
όφεις εις τα πρόσωπά των γοργούς έσειε Μεδούσης.

Διά τούτο κατά πρώτον μετά φειδωλών δακτύλων
έκοψε τα όριά του η ψαλίσ των Τουρκοφίλων·
είτα δε και συνταγμάτων και θεσμών αρίστων άλλων
το εγύμνωσαν οι παίδες Κελτών, Γόθων και Βανδάλων...
Το ανάθεμα του έθνους εις σας Δώκενς και Ρουκμάνοι,
της Αγγλίας και Ρωσίας διπλωμάται λαοπλάνοι!
Επροστρίψατε κηλίδας
εις της τόσοσιν του ενδόξου ιστορίας τας σελίδας...

---

³⁸⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 140.

Συνεχίζοντας, θρηνεί για την αναστολή του Συντάγματος της Τροϊζήνος και αιτιάζεται γι' αυτό την Αγγλία και τη Ρωσία, ως αναστολείς της Ελληνικής ελευθερίας³⁸⁶:

Ημείς σώζομεν την μνήμην των παραμονών εκείνων,
ότε τρεις ωδήγουν στόλοι τον μονάρχη των Ελλήνων.
Ο εκατοντούτης τότε Νοταράς του Βυζαντίου
εις την Πρόνοιαν εκράτει, αντιπέραν του Ναυπλίου,
την Συνέλευσιν του έθνους, ήτις των θεσμών προστάτις
έφερε τον εν Τροϊζήνι Χάρτην ως αδάμαντά της,
ήδη δε τον επεκρέμα
στίλβοντα και φωτοβόλον εις του Όθωνος το στέμμα.

Αλλ' εξαίφνης εις τας δύο λεωφόρους της Προνοίας
είδαμεν, Ελλάς, την ώραν της πικράς σου αγωνίας.
Του Ρουκμάνου και του Δώκενς έτρεχαν οι μισθοφόροι
τους ωχρούς σου Παραστάτας κυνηγούντες εις τα όρη
και οπότε, ως η γραία εσκευώρησεν Ευρώπη,
εις τας χείράς σου ο Χάρτης της Τροϊζήνος κατεκόπη
διά ξενικής μαχαίρας,
κατηράσθημεν τας δούλας υπολοίπους σου ημέρας.

Υπό την χρυσήν στολήν των κρύπτοντες την προδοσίαν,
ήσαν τεθωρακισμένοι σιδηράν αναισχυντίαν
αυτοί, όσους μετ' ολίγον μηχαναί βορβοροφάγοι
από Τάμισσαν και Νεύαν έρριψαν εις τα πελάγη.
Εις του θλιβερού Ναυπλίου περιμένοντες τας θύρας,
τ' ορειχάλκινόν των είχαν τηλεσκόπιον εις χείρας
και μακρόθεν εμειδίω
όταν τους υιούς σου είδαν ορφανούς θεσμών αγίων.

Την επαύριον το άστρον ανατέλλον της ημέρας,
δεν επέχυσεν ακτίνας εις την γην σου ελευθέρας.
Έκτοτε θρηνείς, Πατρίς μου, ως αι κόραι Ιουδαίας,
αίτινες εις του Ευφράτου εθρηνώδουν τας ιτέας.
Εγώ δε εις κυπαρίσσους επεκρέμασα την λύραν
και την νέαν Σιών κλαίω, την ταλαίπωρον και χήραν,
ως σκαιός Ιερεμίας
δί' ολοφυρμών ματαίων θορυβών τας ερημίας·

---

³⁸⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 141.

Αναφορικά, τώρα, με τους αγώνες της Επανάστασεως του 1821, πιστεύει ότι ήταν μάταιοι, αφού το δένδρο της ελευθερίας μαράθηκε, οι αγωνιστές και οι πληρεξούσιοι των Εθνικών Συνελεύσεων απηύδησαν, οι αγώνες τους ξεχάστηκαν και μόνο οι Βαυαροί γελούν από την πολιτική απονέκρωση των Ελλήνων³⁸⁷:

Άφησα τα πάντα, τρέξας εις των όπλων σου τον κρότον.
Η πυρά των Αιγυπτίων και Βυζαντινών τρικρότων
φωτεινότερον παρίστα τον ουράνιόν σου θόλον,
και η φήμη σου αντήχει εξ ενός εις άλλον πόλον...
Αλλ' ανωφελείς, αγώνες! Τρόπαια κατησχυμένα!
Υπό τον ζυγόν των ξένων κλίνεις πάλιν τον αυχένα,
και αυτός ο ουρανός σου
εσκυθρώπασε και χύνει πυκνήν πάχνην αντί δρόσου.
Άλλοτε εις σε το δένδρον της ελευθερίας είδα
εις την πρώτην άνθησίν του, εις την πρώτην του ελπίδα·
επευχήθην να σε δώση τας γλυκειάς του οπώρας,
και τον σπόρον του να φέρη ζέφυρος εις άλλας χώρας.

Σήμερον αυτό το δένδρον δίχως φύλλα, δίχως άνθη,
γυμνόν όλων του των κλάδων παρακαίρωσ εξηράνθη,
και εις ξένας χώρας μένει
ο κορμός του σκληρά ράβδος κατά σου ανυψωμένη...

Σας, πρωταθληταί του έθνους, σας δεν είδα νέους όλους
εις Βουλάς, εις Συνελεύσεις, εις στρατόπεδα, εις στόλους;
Δάκτυλος Θεού συμμάχου σας ωδήγει αοράτως,
κ' εκλονείτε εις παν βήμα των Οθωμανών το κράτος.
Της Αγγλίας και Γαλλίας ναύαρχοι μεγάλοι τότε
κατεβαίνοντες μακρόθεν θεαταί και θιασιώται
εις τους Μηδικούς αγώνας,
έκλεπτον του Καραϊσκού, του Κανάρου τας εικόνας.

Σας επαναβλέπω ήδη γέροντας απηυδησμένους,
υπό το αισχρόν φορτίον της δουλείας κυρτομένους.
Εις τας λυπηράς φωνάς μου, θλίβεσθε και σιωπάτε
και δι' όσα εκαυχάσθε τρόπαια ερυσθριάτε.
Όλα έλειψαν εκείνα, δόξα, θρίαμβος, νεότης,
αρετή, ελευθερία, εθνική μεγαλειότης,
και δεν είσθε σεις οι τότε
πληρεξούσιοι του Άστρους και της Νίκης στρατιώται.

---

³⁸⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 153-154.

Τίς μ' επαναφέρει πλέον της Βοστίτσας, της Ακράτας,
Της Τριπολιτσάς, της Σπάρτης τους βοσκούς και ζευγηλάτας;
Τίς, τ' αθάνατα εκείνα τέκνα της Δημοκρατίας;
Τίς, τους ήρωας εκείνους της Κλεισόβης και Γραβίας;
Μετά θέρμη επτά χρόνων Αίτην σήμερα σβυσμένη,
της Ελλάδος η γη πάλιν άψυχος και κρύα μένει,
και οι Βαυαροί γελώσι
βλέποντες ότι το πυρ της διεδέχθη τέφρα τόση.

Στο τρίτο άσμα, ο Αλέξανδρος Σούτσος θεωρεί ύβρη τη συνύπαρξη των Βαυαρών με τους Έλληνες στα προγονικά εδάφη των τελευταίων και εμφανίζει τους περίφημους αρχαίους προγόνους να εγείρονται από τους τάφους τους και να εκφράζουν τα αρνητικά τους συναισθήματα για την τωρινή κατάσταση³⁸⁸:

Την αυγήν ο τεθλιμμένος εραστής της Αγλαΐας
εις το άστυ αυτήν φέρει της αρχαίας Κεκροπίας.
Θέλητρον δεν έχουν πλέον τα των Αθηνών μνημεία·
ιερόν εις ταύτα πέπλον έρριπτεν η ερημία·
Πλην αφ' ου μετά των ζώντων ανεμίχθησαν οι τάφοι
και μολύνουσιν οι ξένοι τα προγονικά εδάφη,
των θανόνων αθανάτων
αι σκιαί παρωρογισμέναι άφησαν τα μνήματά των.

Εις ακόμψων Ανακτόρων κίονας ο Πραξιτέλης
τεμνομένην την καλλίστην κλαίει λίθον της Πεντέλης
έκπληξιν ομού και θλίψιν συναισθάνεσαι βαθείαν
την αγνώριστον ο Πλάτων θεωρών Ακαδημίαν·
Βαυαρών ακούει φθόγγους δυσηχείς ο Ισοκράτης.
Εξυβρίζων την Ελλάδα πατεί Γότθος η Γαλάτης
την οικίαν του Σωκράτους,
και η Πνυξ αισχυνομένη κρύπτεται υπό τας βάτους.

Τέλος, πέρα από τους θρήνους του για τη μοίρα της Ελλάδος και τη συνήθη καταφορά του κατά των Βαυαρών, ο Αλέξανδρος Σούτσος θίγει δύο ευαίσθητα θρησκευτικά στοιχεία³⁸⁹: το πρώτο είναι η ανακήρυξη του Αυτοκεφάλου της Ελληνικής Εκκλησίας το 1833, όταν, με εισήγηση του Θεόκλητου Φαρμακίδη, ο Μάουερ δημοσίευσε το διάταγμα της 23 Ιουλίου / 4 Αυγούστου 1833 για το Αυτοκέφαλό της, στηριζόμενος στην αιτιολογία του πρώτου ότι: «Η αυτονομία και ανεξαρτηρία της Εκκλησίας είναι αχώριστος

³⁸⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 155.

³⁸⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 169-170.

από της αυτονομίας και ανεξαρτησίας της επικρατείας και πάσα κατ' εκείνης άμεσος ή έμμεσος προσβολή είναι προσβολή κατά ταύτης»³⁹⁰. Το δεύτερο άπτεται της μερικής διαλύσεως των μοναστηριών που περιελήφθη στα Διατάγματα του Οκτωβρίου 1833, του Μαρτίου και του Μαΐου 1834.³⁹¹ Και τα δύο αυτά θέματα προκάλεσαν έντονες λαϊκές αντιδράσεις, ενώ η απογοήτευση του ποιητή από την εξέλιξη των πραγμάτων και τη διάψευση των ελπίδων των αγωνιστών της Επανάστασης καθίσταται, για μιαν ακόμη φορά, παραπάνω από εμφανής:

«η πυρκαϊά μεγάλου της Ευρώπης Βασιλείου,
«υπό την αυτήν σημαίαν
«μετά σου εγώ εζώσθην της Ελλάδος την ρομφαίαν.

«Αλλ' ο Μοναχός ως λέων καταβάς εκ του βουνού του,
«στερηθείς εθελουσίως αναπαύσεως και πλούτου,
«έλαβε την εξορίαν ως των θυσιών του γέρας
«και αντλεί μακράν του έθνους κακοδαίμονας ημέρας.
«Δίσκοι αργυροί και λύχνοι ανηρπάγησαν αθρόοι,
«εις τα έρημα εδάφη των βωμών εφύη χλόη,
«και την άχραντον φιάλην
«Βαυαρός καθείς μεθύων έφερεν εις την κραιπάλην.

«Έφυγα λοιπόν, αφήσας εις τους ξένους την πατρίδα·
«πλην τας ευκλείς ημέρας της ελευθερίας είδα...
«Φόρμιγγα Πινδάρου έχων και δαφνοστεφείς κροτάφους
«έψαλλες την δόξαν τότε του Ελληνικού εδάφους,
«και αν ήδη την αφίνης κρεμαμένην εις τον τοίχον
«η Ελλάς ακούει έτι των κρουσμάτων της τον ήχον...
«Αλλ' ω τύχη πολεμία!
«Η αισχίστη της Ελλάδος εξακολουθεί δουλεία;»

Έμενε σιγών ο ξένος· είπεν όμως μετ' ολίγον
εις τον Ααρών του Γένους στόμα θλιβερόν ανοίγων·
«Της Ελλάδος η λαμπρότης ως πομφόλυξ διελύθη,
«και η γη της εις χειμάρρου ξηράν κοίτην μετεβλήθη,
«ο τυχών δε διαβάτης εις αυτήν την κοίτην παίζει·
«την διέρχονται αβρόχοις τοις ποσίν οι Βαυαρέζοι,
και εις χείρας παραβόλους
«δράττοντες τας χάλικας της μας λιθοβολούσιν όλους.

---

³⁹⁰ Βλ. άρθρο Γιάννη Πετρόπουλου-Αικατερίνης Κουμαριανού στον ΙΓ' τόμο της *Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», Αθήνα 1977, σελ. 42.

³⁹¹ Βλ. αυτόθι.

«Οι στρατοί της Βαυαρίας εκμυζούντες την Ελλάδα
«την ολίγην της ζωής της απερρόφησαν ικμάδα,
«άφησαν τους Προύχοντάς της ρακενδύτας εις τους δρόμους,
«στρατηγούς δαφνηφορούντας έσυραν εις λαιμητόμους,
«μετεποίησαν εις φάτνας τας Μονάς των προπατόρων,
«ήρπασαν κανδήλας, σκεύη, δωρεάν Αυτοκρατόρων
«παλαιάν και παμπλουσίαν,
«και εις δύο του Φωτίου έτεμον την Εκκλησίαν.

«Σχίζοντες διά του ράμφους το φιλόστοργόν των στήθος
«τρέφουσιν οι πελεκάνες νεοσσών πεινώντων πλήθος·
«εις αυτούς μετακενούντες το χυνόμενόν των αίμα
«ατενίζουσιν αγάπης έσχατον και σβύνον βλέμμα.
«Της Ελλάδος οι πατέρες, μιμηταί των πτηνών τούτων,
«έδωκαν τον ίδιον των αίμα υπέρ του λαού των,
«Βότσαρης εις Αιτωλίαν,
«Καραϊσκος εις Αθήνας, Τσαμαδός εις Σφακτηριάν.

«Έπεσαν οι Γίγαντές της· φυλή σήμερον πυγμαίων
«καταισχύνει τα μνημεία των αρχαίων και των νέων.
«Οι νυν ζώντες παριστώσιν είδος νόθων νομισμάτων,
«όπου υψηλήν αξίαν ο Μονάρχης εγχαράττων
«δίδει πέρασιν εις ταύτα, εις τον όχλον δε τιμώνται
«αν και εις το κίβδηλόν των οι πολλοί δεν απατώνται.
«Φευ! ημέραι ήλθαν δούλαι.
«Έλειψαν οι Κανακάραι, οι Τομπάζαι, οι Μιαούλαι...

Το 1840, ο μιμητής του Αλεξάνδρου Σούτσου, ποιητής Θεόδωρος Ορφανίδης εκδίδει σε φυλλάδια³⁹² τον *Τοξότην*³⁹³. Εκεί, με τόλμη, πάθος και παρρησία, στηλιτεύει όλα τα κακώς κείμενα (πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και εθνικά) της εποχής του. Ταυτόχρονα, σεβόμενος τον θρόνο του Όθωνος, ζητά δικαιοσύνη, Σύνταγμα και, βεβαίως, να φύγουν οι Βαυαροί.

---

³⁹² Εδώ χρησιμοποιείται η σελιδαρίθμηση του όλου και όχι ο αριθμός των φυλλάδιων, γιατί ελλείπουν τα εξώφυλλα, όπου αριθμούνται τα φυλλάδια.

³⁹³ Βλ. *Ο Τοξότης, σύγγραμμα έμμετρον και πεζόν*, υπό Θεοδώρου Γ. Ορφανίδου Σμυρναίου, περιοδικώς κατά μήνα εκδιδόμενον, Εν Αθήναις 1840, εκ της τυπογραφίας Κωνστ. Καστόρχη. Εξεδόθη σε δύο περιόδους: σ' αυτή του 1840-1841, και σ' αυτή του 1844.

Στο ποίημα «Η εικοστή πέμπτη Μαρτίου»³⁹⁴ υμνεί την ένδοξη Επανάσταση του 1821 και την ελευθερία, ενώ παράλληλα στρέφεται κατά της ανθελληνικής εξωτερικής πολιτικής της Αυστρίας, που όχι μόνο θανάτωσε τον Ρήγα, αλλά και στάθηκε εχθρική απέναντι στην Ελληνική Παλιγγενεσία. Από την άλλη, επιτίθεται κατά των Βαυαρών, που απομιζούν τους πόρους της χώρας, και κατά των σιωπούντων ηγετικών μορφών του Αγώνα, από τους οποίους ζητά ν' απαιτήσουν από τον Όθωνα, Σύνταγμα και Βουλή. Ας τον ακούσουμε σε μερικές ενδεικτικές στροφές του:

Ζοφώδης, φρικαλέα νυξ αίσχους, επικειμένη,
Τα ιερά, εκάλυπτεν, αρχαία μας τεμένη,
Και άλλο δεν ηκούετο στο μαύρον ταύτης σκότος,
Ειμή αλύσσων δουλικών, ο θορυβώδης κρότος·
Των ελευθέρων τράχηλον, τα στήθη των ανδρείων
Εβάρυνεν, ο σιδηρούς τυραννικός βραχίων,
Και αντί δάφνης στέφανον, αισχρόν χιτώνα δούλων
Εφόρουν τα στενάζοντα τέκνα, των Θρασυβούλων·
Πλην με βροντής τρομακτικής αστραπηφέρων κρότον
Η δόξα ενθρονίζεται, στον θρόνον της τον πρώτον.

Χαίρε, ημέρα ένθοξος της παλιγγενεσίας!
Ροδόχρυσος ανέτειλες, Φως Ελευθερίας!

.....

Ελευθερία! ω θεά, του Έλληνος, φιλάτη!
Οπότε πους βαρβαρικός την γην σου κατεπάτει
Δραπέτης εκ της παλαιάς, ενδόξου σου εστίας,
Πολεμικούς, εμόρφονες, λαούς της εσπερίας.
Η θέα σου, φέρει ηχώ, νικητικών παιάνων,
Κ' είν' η φωνή σου, κεραυνός στα ώτα των τυράννων·

.....

Αυστριακοί δουλόφρονες! του κράτους σας το στέμμα
Εβάψατε, στου Ρήγα μας το τρισαθών αίμα!
Πλην, τούτο εκ της μνήμης μας, χρόνος δεν θέλει σβύσει,
Ουδέ της Ιστορίας μας η σάλπιγξ, σιωπήσει.
Ματαίως, με υπόκρισιν, και υποσχέσεις πλάνους
του Έλληνος εθάλπατε, τους βδελυκτούς τυράννους!
Ματαίως προς την δόξαν μας αντηνεργείτε τότε!
Εδείξαμεν, πως ήμεθα γενναίοι στρατιώται!
Κί ουδέ πενία, η λιμός, ουδέ Αράβων πλήθη
Να δειλειάσουν δύνανται ποτέ, ανδρείων στήθη.

---

³⁹⁴ Βλ. Ο Τοξότης, ό.π., σελ. 3-11.

.....

Οποίος ενθουσιασμός κατά τυράννων τότε!
Και πόσοι, οι της αρετής και δόξης, θιασώται!
Και σήμερον, ο αριθμός οπόσος, των υπούλων,
Των ραδιούργων, των κλεπτών, των αναισχύντων δούλων!
Αλλοίμονον! απέβησαν εις μάτην, τόσοι κόποι,
Και διά της διαφθοράς το μέλλον μας εκόπη!
Παρήλθεν, καθώς όνειρον, η πρώτη εύκλειά μας,
Και, ο του πατριωτισμού πολύτιμος αδάμας
Δεν στίλβει πλέον τας ψυχάς, τελείως ημαυρώθη!...
Την δόξαν, διεδέχθησαν, της αδοξίας πόθοι!

Τας πρώτας της πατρίδος μας, σημαντικάς αξίας
Χαίρονται, τα καθάρματα, της φίλης Παναρίας,
Κί' αντιγραφείς, και δεκανείς, εις ταύτην εκεί πρώτον
Τρυγώσι τώρα, τους καρπούς των τόσων μας ιδρώτων.
Κί' ως άρπυιαι, αρπάζουσαι το γεύμα του φοινέως.
Δραχμάς αρπάζουν, φέροντες τας ύβρεις μας γενναίως.
Ματαίως γράφουν κατ' αυτών οι δημοσιογράφοι!
Ακολουθούν το έργον των σιωπηλοί, ως τάφοι·
Όχρά Πανάρου παρειά, καθείς μας το γνωρίζει,
Εις λέξεις, να ερυθριά ποτέ, δεν συνειθίζει.

Στρέφω προς προς σας, λευκότριχες αγωνισταί του γένους,
Προς σας, τους ύπνον άτιμον σήμερον κοιμωμένους
Εις έδρας οίτινες λαμπράς, κι ενδόξους, αναβάντες,
Ός εκ μαρμάρου, μένετε, σιγώντες ανδριάντες,
Και τον αυχένα κύπτετε εις προσταγάς των ξένων,
Κρατούντες το τρισάθλιον έθνος, ηδικημένον.
Πού ειν' εκείνος ο καιρός, καθ' ον εις τας Τροιζήνας
Συντάττετε Συντάγματα, υπό τερπνάς μυρσίνας,
Και γνήσιος, εφάινετο, απόγονος Ελλήνων,
Το σκάφος της πατρίδος μας, καθείς σας διευθύνων;

.....

Ός πότε, θα αργοπορή με πάντα δόλου τρόπον
Του έθνους η συγκάλεσις, και των αντιπροσώπων;
Και η συγκρότησις Βουλής εκ των προκριτοτέρων;
Κ' η καθιέρωσις θεσμών, και νόμων ελευθέρων;

Διστάζετε να δείξητε γενναίον χαρακτήρα,
Φοβούμενοι μην οργισθή εις τούτο, η πορφύρα;

Μη τρέμετ', υπακούσατε εις του λαού το νεύμα!
Ο Βασιλεύς, εγνώρισε του Έλληνοσ το πνεύμα
Εγνώρισε, πως Έλλην ζη, και άνευ του αέροσ,
Πλην όχι, αν δεν άρχεται νομίμωσ κ' ελευθέρωσ.

Στηρίξατ', εις ακράδαντα θεμέλια, τον θρόνον,
Διά να δρέψητε καρπούσ των τόσων σας αγώνων,
Κ' η δόξα σας αχώριστος της εθνικής ευκλείασ,
Να λάμπη στον αιθέρα μας, μη λάμψεις όντωσ θείασ.
Ω! είθε, η αδύνατος νεανική φωνή μου,
Να μη παρέλθη, ωσ φωνή, εντόσ φρικτής ερήμου!
Ηχώ να κάμη, είθε καν στα βάθη της ψυχής σας!...
Την λύραν μου την ηχηράν, εις το εξής τονίσασ,
Την δόξαν της πατρίδοσ μου, την δόξαν σας θα ψάλλω,
Και κρίνα στους κροτάφουσ μου ευώδη, θέλει βάλλω.

Ακολουθωσ, στο ανακρεόντειο ποίημά του «Ασωτεία»³⁹⁵, και πάλι στρέφεται κατά της πολιτικής και των Βαυαρών, που ζουν εις βάροσ των φορολογούμενων Ελλήνων. Βέβαια, αυτή η κατά Χριστόπουλο ποίηση δεν προσφέρεται ιδιαίτερα για αντιστασιακή-πολιτική ποίηση:

.....
Ο θεός να με φυλάγη!
Στον χρυσόν μου τον καιρό
Με την πλόσκα εις το πλάγι,
Την ζωήν μου θα χαρώ.

Λησμονώ όταν το στρόνω
Εις τραγούδια, εις χορούσ
Πωσ χαρτόσημον πληρόνω,
Και χορταίνω βαυαρούσ.

Πωσ τοσούτοι κοπιάζουν
Στον μεγάλον μας χαϊμόν,
Και ζυγόν κατασκευάζουν
Δί' ελεύθερον λαιμόν.

.....

---

³⁹⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 29-31.

Εἰς τοῦ ἔρωτος δε πάλιν
Ὅταν ἡμαί, τὴν γλυκιά,
Κί' ἀλαβάστρινον ἀγκάλην,
Τότε εἰμ' ὅλος φωτιά.

.....

Νά ζωὴ εὐτυχισμένη!
Ζηλευτὴ, ἀληθινά
Π' οὐτ' ὁ ἄνθρωπος πειθαίνει
Οὔτε γλίγωρα γερνά.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, στο ἐκτενέστατο ποίημα «Ἐν βλέμμα εἰς τὴν κατάστασιν μας»³⁹⁶, κάνει λόγο γιὰ τὶς επαπειλούμενες ἐναντίον τοῦ διώξει, λόγω τῆς ἐκδόσεως τοῦ *Τοξότη*, γιὰ τοὺς αὐλοκόλακες, τοὺς χαύνότες ὑπουργοὺς καὶ τοὺς ἀργόσχολοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, ἐνῶ στηλιτεύει τὴν ἀνελευθερία τοῦ Τύπου. Προβαίνει δε σε μιαν κοινωνιολογικὴ ἐρμηνεία τῆς ληστείας³⁹⁷ ἣ ὁποία ἐγνώριζε ἐξαρση τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἡ ἐπίθεση κατὰ τῶν Βαυαρῶν εἶναι κι ἐδῶ ἀπαρέγκλιτος καὶ, με ἀφορμὴ τὶς ταραχὲς

---

³⁹⁶ Βλ. αὐτόθι, σελ. 33-55.

³⁹⁷ Ὅπως ἔχει παρατηρηθεῖ, «το 1836 ἡ ληστεία εἶχε παρουσιάσει σημαντικὴν ἔντασιν εἰς τὴν Στερεὰν Ελλάδα. Καθ' ὃν χρόνον (1835-1836) ἐτελοῦντο ἐν Αθήναις εορταί ἐπὶ τῇ ἐνηλικιώσει τοῦ Ὁθωνος, τῇ ἐγκαθιδρύσει τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ τῇ ἀφίξει τοῦ Λουδοβίκου ἐν Αθήναις ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἐδρῶν ἰσχυραὶ ληστρικαὶ συμμορίαί, αἰτίνας προσέλαβον ἐν τέλει ἐπαναστατικὸν κατὰ τοῦ τότε καθεστῶτος χαρακτήρα. Ἐβδομήκοντα λησταὶ κατέλαβον τὸν Ἰούνιον τοῦ 1835 τὴν παρὰ τὸ Μεσολόγγιον θέσιν Σκαλί καὶ συνέλαβον τριάκοντα πολίτας καὶ ἓνα λοχαγόν. Τὴν αὐτὴν περίπτου ἐποχὴν 40 λησταὶ κατέλαβον τὰ στενά τῶν Θερμοπυλῶν οχυρωθέντες εἰς τὴν θέσιν Ταμπούρια τοῦ Φαρμάκη καὶ ἐλήστευον τοὺς διαβάτας. Ἐτερον σῶμα ἐκ 200 ληστανταρτῶν συνεκεντρώθη παρὰ τὴν θέσιν Ἀσβέστι τῆς οροθετικῆς γραμμῆς κατ' Αὐγούστον τοῦ 1835. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἰδίου ἔτους ἐτι μάλλον ηυξήθησαν αἱ συμμορίαί αὗται. Πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῶν ἀπεστέλλοντο στρατιωτικαὶ δυνάμεις, αἰτίνας συνήπτον αἱματηρᾶς συμπλοκάς [...]. Ἡ τότε Κυβέρνησις ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τῇ 16 Φεβρουαρίου 1836 καὶ ἀπέστειλε τὸν Β. Ρούφον ὡς ἑκτακτὸν ἐπίτροπον ἐν Ἀκαρνανίᾳ, ὅπου ἐγκατέστησε δύο στρατοδικεῖα. Οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως Θ. Γρίβας καὶ Κ. Τζιαβέλλας δι' ἀλληπαλλήλων συμπλοκῶν συνέτριψαν τὰς ληστανταρτικὰς συμμορίας. Τὴν 28 Ἀπριλίου 1836 ἐδόθη χάρις εἰς τοὺς λησταντάρτας πλην 16 ἀρχηγῶν». (*Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν*, ἐκδοτικὸς οἶκος Ἐλευθερουδάκη, Αθήναι (ἀχρονολόγητον), τόμος 8, σελ. 667.) Ὅμως, μετὰ τὸ 1846 ἡ ληστεία ἀναζωπυρῶνεται ὅπως θα δούμε πιο κάτω.

των ημερών στη νότια Πελοπόννησο, θρηνεί για την τύχη της Μάνης³⁹⁸. Την ίδια στιγμή, συμβουλεύει τους υπουργούς πώς να πολιτεύονται. Πέραν όλων αυτών, γράφει και για την περίπτωση του Θεόφιλου Καΐρη³⁹⁹, για την κατάσταση της παιδείας και για την εμπορική συνθήκη Ελλάδα – Τουρκίας, όταν ήταν πρέσβυς μας στην Τουρκία ο Κ. Ζωγράφος,⁴⁰⁰ για το ζήτημα των ετεροχθόνων⁴⁰¹. Γι’ αυτήν τη συνθήκη ειρωνεύεται τον τελευταίο και ζητεί από τον Λουδοβίκο, τον πατέρα του Όθωνα, να ανακαλέσει στο Μόναχο τους Βαυαρούς υπουργούς. Τέλος, βάλλει κατά της κατ’ επιφαση πίστεως κάποιων μεγαλοσχημόνων κληρικών. Ας τον ακούσουμε:

.....

Και τώρα, πλήθος άπειρον απατηλών δαιμόνων,
Πλήθος κολάκων χαμερπών, κυκλόνουσι τον θρόνον,
Και τώρα, με επίπλαστον μορφήν ελευθερίας,
Χαλκευόμενας βλέπομεν, λυσσώδεις εταιρείας.

---

³⁹⁸ Η Μάνη επαναστάτησε εναντίον του τρόπου συλλογής των φόρων κατά το 1838 (βλ. σχετικά, Ιωάννης Πετρόπουλος-Αικατερίνη Κουμαριανού σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών ΑΕ», Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ', σελ. 76).

³⁹⁹ Ο Θεόφιλος Καΐρης (1784-1853) edίδασκε από το 1836 στο Ορφανοτροφείο της Άνδρου διάφορα μαθήματα. Με την πάροδο του χρόνου άρχισε να μυεί τους μαθητές των ανωτέρων τάξεων στη «Θεοσέβεια». Κρίθηκε ότι το φιλοσοφικό του σύστημα ανέτρεπε τον Χριστιανισμό και εκλήθη από την Ιερά Σύνοδο να προβεί σε ρητή ομολογία πίστεως. Ο Καΐρης, όμως, αρνήθηκε. Μεταφέρθηκε τότε βίαια στην Αθήνα, καθαιρέθη και εξορίστηκε αρχικά στη Σκιάθο και κατόπιν στη Μονή Προφήτη Ηλία στη Θήρα. Αργότερα του επετράπη να αποχωρήσει από την Ελλάδα και πήγε στο Παρίσι και στο Λονδίνο. Το 1844 επέστρεψε στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκε στην Άνδρο. Μετά από λίγα όμως έτη άρχισε νέα επίθεση εναντίον του, που οδήγησε την Κυβέρνηση σε ανακρίσεις και τέλος στη δικαστική του δίωξη. Η δίκη διεξήχθη στη Σύρο τον Δεκέμβριο του 1852. Καταδικάστηκε σε διετή φυλάκιση και κλείστηκε αμέσως στις φυλακές της Σύρου, όπου πέθανε τον Ιανουάριο του 1853. (Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 233.)

⁴⁰⁰ Μεσούσης της Τουρκο-αιγυπτιακής κρίσεως, ο θάνατος του Σουλτάνου της Τουρκίας Μαχμούτ Β' θεωρήθηκε ευκαιρία στην Ελλάδα για σύναψη επωφελούς εμπορικής και πολιτικής συνθήκης με τη χώρα αυτή. Ο Κ. Ζωγράφος ανέλαβε το λεπτό αυτό έργο που κατέληξε, μετά από πολλές προσπάθειες, στην εκπόνηση σχεδίου συνθήκης φιλίας, εμπορίου και συμμαχίας, που υπογράφηκε στις 3/15 Μαρτίου 1840 στην Κωνσταντινούπολη. Όταν, όμως, έγινε γνωστό το κείμενο της συνθήκης στην Αθήνα, εξαπολύθηκε οξύτατη επίθεση από τον Τύπο και την κοινή γνώμη εναντίον του Κ. Ζωγράφου. Δεν έλειψαν ακόμη και ύβρεις και κάθε είδους εκδηλώσεις έντονης αποδοκιμασίας. (Βλ. αυτόθι, σελ. 176.)

⁴⁰¹ Η συνθήκη αυτή με την Τουρκία έδωσε στους Έλληνες την εντύπωση ότι αποτελούσε απάρνηση των εθνικών πόθων και δέσμευση του μέλλοντος του Ελληνισμού. (Βλ. αυτόθι.)

Εξαπλωμένοι υπουργοί εις Σιβαρήτου κλίνην,
Κοιμώνται, μη ταράττοντες του ύπνου την γαλήνην,
Τα δε σμηνώδη· τάγματα των δραχμοῦπαλλήλων,
Μετρώσι, μετά προσοχής, πηδήματα των ψύλλων.

Εν μέσω της υπουργικής μεγάλης αδρανείας,
Εν μέσω της πολιτικής αυτής παραλυσίας,
Υπάρχει εις το σώμα μας άλλη πληγή καιρία,
Ἡ τον λαόν μαστίζουσα επάρατος ληστεία,
Και μ' όλους τους ανωφελείς των υπουργῶν αγώνας,
Εισέτι δοκιμάζομεν, εκ ταύτης αλγηδόνας·
Τους δραχμικούς λογαριασμούς, εν ω καλά ηξεύρουν,
Διά ληστείας φάρμακον δεν δύνανται να εύρουν,
Κί' ως σοφοί δόκτορες, εν ω νομίζουσι τελείαν
Διά της διαγνώσεως, πως φέρουν θεραπείαν,
Υπουλος αυτή, έξαφνα αναγεννάται πάλιν,
Και τους αφήνει, χάσκοντας με έκπληξιν μεγάλην·

Ποίοι λησταί ηξεύρετε, και ποίοι οπλοφόροι,
Φωλεύουσιν εις φάραγγας, και κρύπτονται εις όρη,
Και ζώσιν, ως οι λέοντες, εις τας δασώδεις νάπας;
Όσοι τους Ασιατικούς νικήσαντες Σατράπας,
Αντί να λάβουν αμοιβάς των άθλων των δικαίας,
Δακρυρροούντες έφυγον, με μελανάς σημαίας·
Όσοι ποιμένες, 'πώλησαν με θλίψιν στηθοβόρων,
Το τελευταίον πρόβατον, προς πληρωμήν των φόρων.
Όσοι πατέρες, έχασαν υιούς από αγκάλας,
Διότι είχαν έριδας μετά Δημάρχων άλλας·
Όσοι καταπιέζονται, ως υπ' αμέτρου βάρους,
Από τους μεταβητικούς, και άλλους Γενισάρους...
Τοιούτοι είναι οι λησταί, και ο καθείς πιστεύει,
Εν ω τρανά ληστεύονται, πως θέλουσι ληστεύει.

Ἡ έδρα η υπουργική εν ω ως φθονουμένη
Ο νεκροφόρος κράββατος κατήντησε να γένη
Εν ω εσυνειθίσαμεν, να κάμνωμεν εξίσου
Την αλλαγήν του υπουργού, και του υποκαμύσου.

Ο Σχμαλτσ, το άτρομον αυτό του Ρίνου παληκάρι,
Στην έδραν του εστήριξεν ακλόνητον ποδάρι
Κ' εμμένων εις την θέσιν του, ως κολοσσαίος δαίμων,
Αμεριμνά εις τας πνοάς ορμητικών ανέμων·
Στους φίλους του τους Παναρούς και τους συμπατριώτας
Βαθμούς μεγάλους έδωκε, και τας τιμάς τας πρώτας·
Με ένα Φέδερ άξιον εις δόλον, και εις πλάνην
Μαστίζει έτη τέσσαρα την τρισαθλίαν Μάνην,
Κί εν ω κραυγάζουν κατ' αυτού αυτός εισέτι μένει,
Ως επί πέτρας η λεπάς σφιγτά συγκολλημένη.

»Τί κραυγάζετε σεις τόσον, φίλοι δημοσιογράφοι;
»Δεν, κουράσθη ο καθείς σας να φωνάζη, και να γράφη;
»Ω!! ακούστε με, αν θέτε, σας λαλώ ως αδελφός σας,
»Τίποτε δεν κατορθούτε με εφημερίδας τόσας
»Παύσατε λοιπόν, ω φίλοι, και ας γένη ό,τι γένη,
»Και αφήτε το κονδύλι, και καθήστε στο βαγένι·
»Αλλ' εάν την συμβουλήν μου, να ακούσητε, δεν θέτε,
»Εις τας προσταγάς σας είναι φυλακαί, και βαγιονέται,
»Δικαστήρια, τυφλώσεις, πρόστιμα, και εξορία,
»Γκιλωτίνας, μαστιγώσεις, καταδίκαι, τιμωρία·
»Ας εκλέξη ο καθείς σας εξ αυτών, ό,τι θελήση,
»Και δεν δύναται εις τούτο νόμος να τον εμποδίση·
»Εκ του άλλου εγώ μέρους, με κρασί γλυκύ σαν μέλι
»Εις υγείαν σας θα πίνω, κί ας κενώση το βαρέλι.

Οργανισμόν δεν είδομεν του Πανεπιστημίου,
Το παλαιόν Γυμνάσιον της πόλεως Ναυπλίου,
Το φέρον εις τους κόλπους του φοιτώντων νέων πλήθη,
Κ' εκείνο προ πολλού καιρού, κ' εκείνο διελύθη·
Κ' ένας ταρτούφος δυσειδής, αμέτοχος παιδείας,
Νάνος σχολαστικότητος, ασκός κακοηθείας,
Δραχμάς δια την τύφλωσιν των νέων καταπίνων,
Τον Λάσκαριν προσκέφαλον έχων, και τον Βαρίνον,
Τας άσπρας, κάθηται μαδών, του μύστακός του τρίχας·
Οι δε Βερνάροδος, Πιττακός, Φαβρίκιος, και Ψύχας,
Φιλότιμοι καθηγηταί, μ' απόφασιν γενναίαν
Φυγόντες, καν δεν βλέπουσι την συκχαντήν του θέαν.
Κ' εις ταύτην την απαισθητήν, ω Υπουργέ, ζημίαν,
Ζητούμεν την κατάλληλον, ταχέως θεραπείαν.

Αλλά ιδού!... μ' εντόσθια σιδήρου, φλογισμένα,
Ατμόπλοιοι, στου Πειραιώς αράζει τον λιμένα,
Και χαλκοστόμων ν' αντηχή ακούω πυροβόλων,
Αστροπηφόρος πάταγος, στου ουρανού τον θόλον.
Τίς Πρίγγυψ τάχα έφθασε; και ποίας βασιλείας;
Τίς Ναύαρχος, ετίμησεν αυτάς τας παραλίας;
Και πόθεν φθάνει προς ημάς, το μέγα τούτο σκάφος,
- Ο Διπλωμάτης έφθασε, μοι λέγουσι, Ζωγράφος,
Και στρέφων από Βόσπορον, με θρίαμβον, και νίκην,
Ζωγραφοστήν μας έφερεν, εμπορικήν συνθήκην.
Ω! τώρα στους λιμένας μας, χωρίς αμφιβολίας
Τα πλούτη θα συσσωρευθούν, της Αφρικής κι' Ασίας,
Κι από τα αχανή αυτά πελάγη της αβύσσου,
Θέλει το έθνος μας αντλεί τους θησαυρούς του Κροίσσου.
Πηδάτε φίλοι Παυαροί! κανείς σας να μη φύγη!
Αργά, πλην επετύχαμεν εξαίρετον κυνήγι!
Η δε Ευρώπη βλέπουσα, θαμβεί τα όμματά της!
Νά! τί αξίζει άξιος, και μέγας διπλωμάτης!
Τα έξοδα αποστολής αν πήρε, και μ' εκείνα,
Έξ χιλιάδας έλαβε δραχμάς, τον κάθε μήνα,
Αν άλλα τόσα έκτακτα, δι' αμοιβάς, και δώρα,
Ιδέτε ποίον θησαυρόν μεγάλο, φέρει τώρα!
Κι ακούσατε προσεκτικά γυναίκες, άνδρες, παιδιάς·
»Οι Έλληνες θα κρίνωνται από τους Μ ε κ χ ε μ έ δ ε ς.
»Δεν θεωρούνται Έλληνες πάρεξ εκείνοι όσοι,
»Εις την Ελλάδα σήμεραν και κατοικούν, και ζώσι.
»Αν Έλληνες υβρίσωσι του Τούρκου το καβούκι,
»Θέλουν λαμβάνει θάνατον εις Τουρκικόν παλούκι»
Και τα λοιπά, και τα λοιπά... κι αν θέλη ο καθείς σας,
Ας μάθη, με τον ίδιον Ζωγράφον ομιλήσας.

.....

Πλην τώρα, αφού έδωκεν η αγαθή μας μοίρα
Να τρέμωσιν οι Βασιλείς την γραφικήν σου χείρα,
Και Γραμματεύς ε ξ ω τ ι κ ό ς, μ' ανδρός μεγάλου φρένα,
Του κόσμου τα βασίλεια κυττάζεις ένα-ένα,
Και τα μετράς, με του νοός τον μέγαν διαβήτην,
Θέλω σε μεταχειρισθή, εις πράγμα έν, μεσίτην,
Να γράψης από μέρος μου, ολίγα τινα νέα,
Προς Λουδοβίκον Ποιητήν, Μονάχου Βασιλέα.
Και άνευ διπλωματικών φράσεων, και σχημάτων,
Ειπέ τα κάτωθεν, πιστώς την έννοιαν φυλάττων.

»Πρόθυμοι ήμεθα, ειπέ, σ' ό,τι ποθεί, και θέλει,
»Αρκεί, τους υπηκόους του εδώ, να μη μας στέλλη·
»Πως την Ελλάδα αγαπά, κ' ημάς πολύ επίσης,
»Τούτο, το ανεγνώσαμεν σ' αυτάς του τας ποιήσεις·
»Κ' εις την Ελλάδα αφιχθείς, δεν λησμονούμεν ποίας,
»Προσέφερε, με δαψιλή χείρα, ευεργεσίας.
»Πως επεσκέθη, ίδαμεν, παν λείψανον αρχαίον,
»Και το εξέτασεν καλώς, η, και υ π έ ρ τ ο δ έ ο ν.
»Πλην, αν επιθυμή, (καθώς αρμόζ' εις αλουργίδα)
»Εις τας ευεργεσίας του να θέση κορωνίδα.
»Ας μας προστάξη παρευθύς με έν διάταγμά του,
»Κί αυτή να ήναι ευκρινώς, η μόνη έννοιά του.«
»Να πέμψωμεν εις Μόναχον εντός του Ιουνίου,
»Του Σχμαλτς, τον Φέδερ, και τον Γραφ, δια αεροπλοίου.»

Σε σέβομαι, και σε τιμώ, ω της Ελλάδος Κλήρε!
Του παραδείσου, διά σου ανοίγονται, αι θύραι,
Κί αν πλέω στων αμαρτιών, ως κοσμικός, το κύμα,
Με όλον τούτο σέβομαι τ' αγγελικόν σου σχήμα.
Εις μίαν χείρα με σταυρόν, και μ' όπλα εις την άλλην
Κανείς σε είδε τρέχοντα στην εθνικήν μας πάλην,
Και σταυροφόρον ύψωσε, με τόλμην θαυμαστέαν
Εν πρώτοις, εις Καλάβρυτα, ο Γερμανός σημαίαν.
Σε σέβομαι, και δί'αυτό, κηλίσ δεν θέλω τόση
Την στίλβουσάν σου αρετήν ποτέ να αμαυρώση·
Δεν θέλω, στον Ταρτουφισμόν, να λέγωσιν οι ξένοι,
Ο Κλήρος ο Ελληνικός, τους άλλους υπερβαίνει.

Πριν όμως αναφέρω τι περί σοφού Καϊρη,
Μεγάλης πεποιθήσεως, καρδίαν έχων, πλήρη,
Και εν νυκτί ομολογώ, κ' εν καθαρά ημέρα
Ότι πιστεύω, εις Υιόν, εις Πνεύμα, εις Πατέρα,
Ομολογώ έν βάπτισμα, και με βροχολογίαν
Πιστός στην Ανατολικήν υπάρχω Εκκλησίαν·
Λοιπόν μη φίλοι, άθεον, κ' αιρετικόν μ' ειπήτε
Αν, υπέρ αθωότητος να γράψω, απαιτήται,
Μη με κατηγορήσετε ως υβριστήν των θείων,
Αν φαίνομ' άσπονδος εχθρός δαιμόνων επιγείων.

Με την ευχήν σας ερωτώ ως πότε τον Καϊρη
Εις παλαιόν θα έχετε κλεισμένον, μοναστήρι;

Τί έπραξε; - Ιδού! ζητεί, με λέγετε ταχέως,
»Αιρεσιάρχης να φανή εις την Ελλάδα νέος»
Εις τόσον μέγα, δύναται, αμάρτημα να πέση
Μυστήρια, και δόγματα, ζητών να αναιρέση
Εκείνος, όστις έφερε τα όπλα μετ' ανδρείας
Υπέρ πατρίδος, και αυτής της ιεράς θρησκείας;
Εκείνος, όστις του Χριστού σταυρόν, κρατών εις χείρας
Εσύναζε ως και αυτόν τον οβολόν της χήρας
Προς σύστασιν, κι' ανέγερσιν λαμπρού παιδευτηρίου,
Κεντούμενος υπ' αρετής, και υπό ζήλου θείου;
Αλλ' έστω· ας θεωρηθούν τα άθλα του τα τόσα
Ός το μηδέν· κι' ο ίδιος υποκρισία ζώσα·
Αν τώρα ήναι ένοχος, προς τί ειπέτε μένει
Η ψυχοφθόρος ενοχή εισέτι κεκρυμμένη;
Και η θρησκεία, διατί, ως πρέπει κι' απαιτείται,
Διά της καταδίκης του δεν ικανοποιείται;
Αν ήν' αθώος (κ' εις αυτό κανέναν δεν διατάζει)
Η αθωότης, διατί αδίκως να στενάζει;

.....

Ω αίσχος! της πατρίδος μας, αφ ου το κλέος όλον
Εκάμαμεν να ακουσθή, απ' ένα, σ' άλλον πόλον,
Και την ορμήν εφράξαμεν βαρβαρικού χειμάρρου
Από ψυχάς πληρώσαντες τα σκότη του Ταρτάρου,
Αφ' ου με χείρας στιβαράς ηρώων, και γιγάντων
Επί θεμέθλων στήσαμεν τον θρόνον, ακραδάντων,
Κ' ηνοιξαμεν στο έθνος μας, αιώνα δόξης νέον
Δί' αμοιβήν ελπίζοντες βίον γαληνιαίον·
Τας χρυσοπτέρους, πάσας μας, ελπίδας περιστέλλει,
Η ξενική, των Παναρών, ακόρεστος αγέλη
Και σχέδια, αντί λαμπρά, να φέρωμεν εις τέλος,
Των Ευρωπαϊκών λαών κατέστημεν ο γέλως.

.....

Ακούσατε παράσιτοι, και δούλοι παρασίτων!
Θρασύς προς σας αν φαίνωμαι, τα αληθή κηρύττων,
Μεγάλως τούτο με τιμά· Σεις, και οι Παναρέζοι
Εις έτοιμον καθήσαντες, και δαψιλές τραπέζι,
Προς χάριν της κοιλίας σας, δεν παύετε, ευγλώττως,
Λευκόν, το μέλαν λέγοντες, και την ημέραν, σκότος,
Και αντιστρόφως βλέποντες τα άνισα, ως ίσα·
Το φέρει τούτο φαίνεται των φαγητών η κνίσσα.

Σας ενοχλεί, το εννοώ, ο κάλαμος των νέων,
Πλην έθνος, δεν θα γείνωμεν Ειλώτων, αγελαίον.

.....

Στο επίσης εκτενέστατο ποίημα «Το ημερονύκτιον των Αθηνών»⁴⁰², πάντα στην ίδια γραμμή, ο Ορφανίδης κάνει μνεία των διώξεών του για τα γραφόμενά του στον *Τοξότη*, επιτίθεται κατά του βαναρικού αυταρχισμού, κατακρίνει την τάση των Αθηναίων της εποχής να ασωτεύουν χαρτοπαίζοντας και να εναποθέτουν τα χρήματά τους στις διάφορες Ιταλίδες καλλιτέχνιδες⁴⁰³, ειρωνεύεται τα μέλη του φιλορωσικού κόμματος και την εν γένει πολιτική κατάσταση... Επιπλέον, δεν παραλείπει να διεκτραγωδεί την ηθική κατάπτωση των Αθηναίων και να καταδικάζει την αστυνομική αυθαιρεσία, ελεεινολογώντας τους κατασκόπους των πολιτών που η Κυβέρνηση είχε εξαπολύσει στα μέρη που σύχναζαν. Παραλληλίζοντας, μάλιστα, την υπάρχουσα τυραννική κατάσταση με εκείνην του Ιωάννη Καποδίστρια, στρέφεται κατά του αστυνόμου Τσίνου, που δέρνει και φυλακίζει όσους δεν πληρώνουν φόρους, και προβαίνει στη συγκλονιστική, για την εποχή, δήλωση ότι οι βασιλείς, οι άρχοντες και οι στρατάρχες είναι υπηρέτες του Λαού. Ακολούθως, περιγράφει τα άθλια οικονομικά του Ελληνικού Βασιλείου και κατηγορεί τους Συνοδικούς ότι αποβλέπουν στο υλικό συμφέρον, για εκκοσμίκευση αλλά και για την περίπτωση του Καΐρη. Επιπροσθέτως, με αφορμή την ίδρυση του Φρενοκομείου κάνει κάποια σχόλια για τους Αθηναίους της εποχής, ενώ καταριέται τον Κ. Ζωγράφο για την ελληνο-τουρκική συνθήκη και τον κατηγορεί ως προδότη. Τέλος, ενθυμούμενος το αρχαιοελληνικό κλέος, ζητεί δημοκρατία και Βουλή.⁴⁰⁴ Ας δούμε μερικά χαρακτηριστικά χωρία από το συγκεκριμένο στιχούργημα:

.....

Ολίγον αν εβράδυνα το τόξον να τανύσω,
Ολίγον αν εβράδυνα τας φλόγας να εκχύσω,
Μη ελογίσθην ρίψασπις της νοεράς μας πάλης;
Ιδού λοιπόν παρίσταμαι, μετά φωνής μεγάλης,
Κ' η χειρ μου, κατά προδοτών, ευστόχως θέλει σύρει
Οξέα βέλη και πικρά, από φαρέτραν πλήρη·
Αμεριμνώ το χρέος μου πληρώων τελευταίον,
Αν πέσω εις καταδρομάς δεινών εισαγγελέων.

⁴⁰² Βλ. *Τοξότης*, ό.π., σελ. 65-91.

⁴⁰³ Περί αυτού αναλυτικά πιο κάτω.

⁴⁰⁴ Το υπόλοιπο του ποιήματος στον οικείο τόπο.

Το σύγγραμμά μου, κατ' αυτούς, αν εγκλημάτων γέμει,
Καρδιά όμως τολμηρά το βήμα των δεν τρέμει,
Με άλυσσον ξενότευκτον δεν δένεται η χειρ μου,
Αλλ' ούτε με τα πρόστιμα σβεννύει ο κρατήρ μου.

Κατά του τύπου δολερώς με ύφος διπλωμάτου
Κί' ο Εωσφόρος Παυαρός, απλόνει την ουρά του·
Τρισάθλιο! Νομίζουσι με τας καταδιώξεις
Τας δάφνας να μαράνωσι της εθνικής μας δόξης,
Νομίζουσι πως πυρ αγνόν, σεπτής ελευθερίας,
Με παρανόμους, σβύνεται, πράξεις αυθαιρεσίας,
Νομίζουσι πως πάντοτε τους ωθισμούς των μόνου
Θα φέρωμεν, ως φέρουσι τους ραβδισμούς οι όνοι...
Σεις ξένοι ασυνείδητοι, οι ενεργούντες όσα
Δεν γράφει ούτε κάλαμος, ούτε προφέρει γλώσσα,
Εν ω το έθνος από σας καλόν τι δεν ελπίζει,
Τρομάξατε! η θλιβερά ημέρα σας εγγίζει,
Τρομάξατε! σας το φωνώ ως να σας ήμαι φίλος,
Ευρίσκεσθε ταλαίπωροι εις του κρημονού το χείλος,
Φύγετε, μη θαυμάσητε απηλπισμένην χείρα!
Φύγετε, πριν σας οργισθή δικαίως η Πορφύρα!

.....
Εδώ, με όμμα άγρυπνον, οι Σύμβουλοι του Κράτους
Μισθούς εις χαρτοπαίγνια 'ξοδεύουν αδροτάτους·
Εκεί υπαλληλίδια, και άλλη νεολαία,
Κλάδων βλαστοί, και της ζωής στελέχη γηραλέα
Δούλοι και χάνουσι κόλακες τριών γυναικαριών,
Απηύδησαν μαχόμενοι εντός των καφφενείων.
Των Ιταλών νοήσαντες την ευγενή ληστείαν
Στην τόσην των μετανοούν την μεγαλοδωρίαν.

Εδώ, εντός πολυτελούς, τρανού τινος, οικίας
Οι εκλεκτοί συνάζονται της Ναπικής φατρίας,
Νομίζοντες πως έφθασε καθείς των ξεροβήχων
Στων Ταλλιεράνδων την σειράν, και εις των Μετερονίχων.

.....
Στης Αθηνάς πλανώμενος την θείαν ποτε πόλιν
Δεν φρίττεις, στην υπάρχουσαν πολιτικήν πανώλην;
Εκτός λειψάνων γηραιών, και αξιοσεβάστων,
Και τριορόφων οικιών, ωραίων κ' ευστεγάστων,

Τί θέλγει τας αισθήσεις σου; της κόνεως τα νέφη,
Όταν ακάθεκτος βορράς τα φέρη τα συστρέφη,
Ή, ήθη, λόγοι, κ' έθιμα ανδρών απολιτεύτων;
Ή μήπως τάχα ασφαλής εις την ζωήν σου είσαι;
Εδώ ξυλοκοπίζεσαι... εκεί επαπειλήσαι...
Εδώ, πολίτην άοπλον, ο Τσίνος μαστιγόνων,
Την κεφαλήν, τας χείρας του, τους ώμους του πληγόνων
Στους κλέπτας την κατάλληλον περίστασιν προσφέρει
Τας ιδριτοβαφείς δραχμάς να κλέψωσι του Πέρρη·
Εκεί, πληθύς ωτακουστών, ατίμων οντιδίων
Με τας εφημερίδας μας εντός των καφφενείων
Μετ' επιτηδειότητος, και δολεράς καρδιάς
Καταχθονίους, και πλαστάς πλάττουν λογομαχίας·
Και μετά δύο αν λαλής, ή και τριών ανθρώπων
Ήξευρε πως ευρίσκεσαι εν μέσω κατασκόπων,
Κ' οι λόγοι σου, αι πράξεις σου, τα διαβήματά σου,
Εις Αστυνόμον μυστικόν πως έφθασαν στοχάσου.

.....

Εισαγγελείς τυραννικοί, μας τυραννούν με νόμους,
Και άλλοι εν καιρώ νυκτός, μας δέρουν εις τους δρόμους.
Ιδού! ιδού κατάστασις, του Έλληνος πολίτου,
Ενθυμουμένου σήμερον καιρούς του Κυβερνήτου.
Πώς δύναται να φυλαχθή η δημοσία τάξις
Από ανθρώπους, πράττοντας τας αυθαιρέτους πράξεις;
Από ανθρώπους, λέγοντας διά εγκαύχημά των
Ότι «οι νόμοι κρέμανται από την μαστιγά των;»

.....

Αι! άκουσον τους λόγους μου τους ατρομήτους, Τσίνε,
Και αν ορθοί, η άτοποι, ευσυνειδότως κρίνε
Ο γεωργός εν ω την γην αροτριάζει πρώτα
Την βρέχει, με τον φλογερόν των πόνων του ιδρώτα,
Και πάλιν, με ιδρώτα του τον σίτον θα ποτίση.
αν θέλη άφθονον καρπόν εγκαίρως να θερίση·
Ο έμπορος, ο χωρικός, ο έσχατος τεχνίτης,
Και ο κτηματικός αυτός ελεύθερος πολίτης,
Ιδρόνοντες πληρόνουσι τους δουλικούς μας φόρους,
Και ούτω σχηματίζουν του Κράτους μας τους πόρους.

.....

Αν ξυλισθείσα, σ' ερωτώ, η τάξις των εμπόρων,
Αρνεΐται δικαιοτάτα την πληρωμήν των φόρων,
Αν άδिका φυλακισθή την νύκτα ο τεχνίτης,
Και οργισμένος αρνηθή τον φόρον, ο πολίτης,
Ειπέ, δεν παραλύεται η τόση αρμονία
Με την οποίαν σώζεται, και ζη η κοινωνία;
Δεν κινδυνεύει να χαθή, και η Πατρίς, κ' ο θρόνος,
Και συ, ο πράττων σήμερον τοιαύτα επιμόνως;
Και δεν θα μείνη έξαφνα το θάλλον τώρα στέμμα,
Φυτόν ξηρόν χωρίς χυμούς, και σώμα χωρίς αίμα;

Ναι, άκουσον από εμέ, κηρύττοντα με τόνον,
Πως οι λαοί, στηρίγματα υπάρχουσι, των θρόνων,
Πως Βασιλείς, και Άρχοντες, Στρατάρχαι, Λοχαγέται,
Ανεξαιρέτως, των λαών είν' όλοι υπηρετάι,
Και υπηρετάι, οίτινες με λόγον, και με πράξιν,
Και όμμα Άργου, στων λαών επαγρυπνούν την τάξιν.
Λοιπόν δεν πρέπει, από σας τους πρώτους ευταξίας
Να υποφέρωσι δεινάς, κ' αισχράς παρανομίας,
Έχουν κ' αυτοί χείρας, θυμόν, και δύναμιν θηρίου,
Και «η φωνή ενός λαού, είναι φωνή Κυρίου.»

.....

Εδώ, αι δραχμοάρπυιαι μ' ανυπομόνους χείρας
Εις του κενού ταμείου μας κλωθογυρνούν τας θύρας·
Με σάρωτρα σαρόνουσαι τον ομαλόν του πάτον
Αφ' ου τον απεσάρωσαν τα επιμίσθιά των.
Εκεί, με πρόσωπον ισχνόν, βαθουλωμένον όμμα
Εις του ισχνού μας θησαυρού ανωφελώς το δώμα
Η Οικονομική Τριάς, ζητεί διά μεθόδων,
Τα έξοδα σ' εξίσωσιν να φέρη των εσόδων·
Ιδέαι Οικονομικαί ποτέ δεν θα ισχύσουν
Δεινόν ανοικονόμητον να το οικονομήσουν.

Οι άγιοι Συνοδικοί, ενώ εις νήσον Θήραν
Φυλακισμένον έχουσι σοφόν με νουν, και πείραν,
Σοφόν, κατανοήσαντα με βαθυτάτην κρίσιν
Προς όφελος κοινωνικόν, του σύμπαντος την φύσιν,
Αυτοί με μέσα πρεσβειών, και φίλων πρεσβυτέρων
Θηρεύουν όχι άϋλον, αλλ' υλικόν συμφέρον.
Δί' άλλους, καθώς φαίνεται, αν πρόκειται ο λόγος,
Αγγέλων αϋλότητα ενδύονται ευλόγως,

Αλλ' όταν περί εαυτών, ο κόσμος τότε βλέπει
Καθένα των στο υλικόν και κοσμικόν να ρέπη.

Των Υπουργών μας θέλετε φιλότητος σημείον;
Ιδού το συσταινόμενον τρελλοφρενοκομείον!
Φροντίζουν οι άνθρωποι, με πόνον των μεγάλων
Διά των εγκεφάλων μας τονμανιώδη σάλον,
Μωροκομείον κάμνουσιν, ως τάχα να μην ήναι
Μωροκομείον τέλειον, η πόλις μας Αθήναι,
Εν ω τοσούτοι κατοικούν των χρυσοαρλεκίνων
Να ταξειδεύσουν άξιοι δια την νήσον Τήνον,
Ό,που επί των κεφαλών ως Ίρις χρυσωμένη
Της Θεοτόκου άνωθεν η χάρις καταβαίνει.

Εις σε, προδότα βδελυρέ, περίγελε των ζώντων,
Να πέσουν τώρα αι αραί τοσούτων στεναζόντων,
Τοσούτων φίλων κι' αδελφών, χριστιανών αθών,
Όσων το αίμα πίνεται παρ' αιμοβόρων ζώντων,
Όσων η δύστηνος ζωή σκληρώς θα απειλήται,
Η και την γην θα τρέχωσιν ως άτιμοι αλήται.

Ω! είθε! είθε! αν στην γην υπάρχει θεία κρίσις,
Όσα θα πέσουν δάκρυα, τοσάκις να δακρύσης!
Στο μαύρον, είθε! και πυκνόν των μεσανύκτων σκότος
Ν' ακούης βασανιστικάς φωνάς του συνειδότος
Τα σπλάχνα του ανήμερα να καίουν να σπαράττουν,
Και όνειρα τον ύπνον σου φρικώδη να ταράττουν!

Διά να λάβης άθλιε, τα άδωρά σου δώρα
Ιδέ, όπόσοι Έλληνες πικροστενάζουν τώρα!
Ιδέ, της ανομίας σου το μέγεθος οποιόν!
Κ' ειπέ, αν ήσαι άνθρωπος, η Αφρικής θηρίον.
Θρηνούν εκατομμύρια επί Τουρκίας πάσης
Κ' αι οίμωγαί των αντηχούν ως γογγυσμοί θαλάσσης.

Από την μύτην σύρονται με ελαφρόν κεφάλι
Τρεις πίθηκες, λεγόμενοι πολιτικοί μεγάλοι,
Πατρίδα, έθνος, και βουλήν, και σύνταγμα, και νόμους,
Τας λέξεις ταύτας εκφωνούν μεγάλως εις τους δρόμους,

Κ' οι ξένοι αν τοις δώσωσιν εκ των λειών μερίδα,
Βουλήν, και έθνος λησμονούν, και νόμους, και πατριίδα.
Αναισχυντούσιν Έλληνες να λέγωνται με πνεύμα
Ενώ ως δούλοι κύπτουσιν εις ένα ξένου νεύμα,
Ενώ με βέβηλον σκοπόν γείνεται καθείς κρίκος
Αυξάνων των αλύσων μας το βάρος και το μήκος.

Ημείς λοιπόν οι σήμερον ομήλικες και φίλοι,
Ημείς λοιπόν ας γείνωμεν του έθνους μας οι στύλοι,
Ημείς φιλοτιμούμενοι με ζέσιν θαυμαστέαν
Ημείς ας επιφέρωμεν την δόξαν την αρχαίαν.
Ναι! ας ηχήση, φίλοι μου, στην Πνύκα εκ δευτέρου
Κ' εκ στόματος Ελληνικού ας ρεύση ελευθέρου
Ρητορικός, ακάθεκτος, φλογώδης καταρράκτης,
Κ' εκ της τρισευκλεούς αυτής προγονικής μας στάκτης
Ως Φοίνιξ ας αναστηθή η δόξα μας η νέα
Επίσης καταπληκτική, καθώς και η αρχαία.

.....

Στο «Ευτράπελον»⁴⁰⁵, πάλι, παρά τον ερωτικό χαρακτήρα του ποιήματος, βρίσκει την ευκαιρία να στραφεί κατά των βασιλέων του κόσμου με μία αναρχίζουσα διάθεση. Τους κατηγορεί σαν άδικους, απατεώνες και δολερούς που με τη φορολογία πίνουν το αίμα των λαών. Είναι δε οι βασιλείς έρμαια των κολάκων, και ολετήρες του κόσμου:

Ω Βασιλείς του κόσμου,
Τους θρόνους τους χρυσούς σας,
Τα πλούτη, τας τιμάς σας,
Τί θέλω; τί ζητώ;

Είσθε μηδέν εμπρός μου
Μ' όλους τους θησαυρούς σας,
Και τας λαμπράς αυλάς σας,
Τα σκήπτρα σας πατώ.

Αυλή μου είν' εκείνη
Η τρυφερά αγκάλη,
Και σκήπτρόν μου, και στέμμα,
Και μόνοι θησαυροί,

---

⁴⁰⁵ Βλ. Τοξότης, ό.π., σελ. 125-128.

Του σώματος οι κρίνοι
Τα λαμπερά της κάλλη·
Κ' εις το γλυκύ της βλέμμα,
Σεις είσθε, φθονεροί.

Σεις, με τας αδικίας,
Μ' απάτας, και με δόλους
Χαλκεύετε αλύσσους
Προς βάρη των λαών,

Κ' εγώ μετ' ευθυμίας
Τρυφώ εις μοσχοβόλους
Ερωτοπαραδείσους
Δοξάζων τον Θεόν.

Ροφάτε κατά κόρον
Το αίμα των προβάτων
Με φόρους χαρτοσήμων
Εν ω θρηγούν πολλοί·

Αλλ' εις εμέ ως φόρον
Των επιτηδευμάτων
Προφέρει το πουλί μου
Ερωτικόν φιλί.

Εις χείλη κείσθε λάκκων
Εν ω σας μακαρίζουν,
Κ' εν ω αποκαλείσθε
Ήλιοι φαινοί

Τα νέφη των κολάκων
Τον δίσκον σας σκοτίζουν,
Και μόλις, μόλις είσθε
Λυχνίσκοι σκοτεινοί.

Του Κόσμου ολετήρας
Εσάς πρεσβεύουν μόνους
Λοξόν σας ρίπτουν βλέμμα,
Λοιπόν, ω γης Κριταί!

Σχίσατε τας πορφύρας
Κρημνίσατε τους θρόνους
Και ρίπτοντες το στέμμα
Γενήτε Ερασταί.

Ένα ακόμη επαναστατικού περιεχομένου ποίημα είναι και «Το Σύνταγμα»⁴⁰⁶, όπου ο Θεόδωρος Ορφανίδης προειδοποιεί όλους τους ηγεμόνες και βασιλείς για τη δύναμη του καταπιεζόμενου λαού, που μπορεί να διαλύσει το σαθρό οικοδόμημά τους. Ταυτόχρονα, διακηρύσσει πως είναι ευτυχής εκείνος ο Βασιλέας που τον αγαπά ο λαός του. Μετά απ' αυτά, είναι εύλογο να στρέφεται κατά της Βαυαροκρατίας. Μόνη σωτηρία για τα δεινά του ελληνικού λαού θεωρεί ο ποιητής την παροχή Συντάγματος από τον Όθωνα. Απορεί δε με την υπομονή των Ελλήνων, που υποφέρουν δουλικά την καταπίεση και τη μεγάλη φορολογία. Και σε μια στασιαστική κορώνα, καλεί τους λαούς να ζητήσουν Σύνταγμα, επαινώντας παράλληλα τον Ανδρέα Λόντο και το Επαρχιακό Συμβούλιο Αιγίου, που ζήτησαν με αναφορά τους στον Όθωνα Σύνταγμα⁴⁰⁷, και παρακινώντας και τα λοιπά Επαρχιακά Συμβούλια και τους δημάρχους του κράτους να πράξουν το ίδιο. Τέλος, πιστός στα ρομαντικά ιδεώδη της εποχής, οραματίζεται Ελληνικό Κοινοβούλιο στην Πνύκα:

.....

Μονάρχαι της γης τρέμετε! το κίνημά του μόνον
Να προξενήση δύναται πολλών ταγμάτων φόνον!
Στο τρομερόν του βρύχημα ο Θρόνος σας ο τρέμων
Σαλεύεται ως κάλαμος υπό σφοδρών ανέμων,
Και με χαλκίνην δεξιάν, εις το καθέν σας βήμα
Προς όσους τον υβρίζετε δεικνύει χαίνον μνήμα.
Μακάριος είν' εξ' υμών, και ευτυχής, εκείνος
Ο μεταξύ λεόντων ζων αφόβως, κί' ακινδύνως,
Ο τον λαόν του κυβερνών μετ' ευπροσίτου ήθους
Ως μόνον φέρων θώρακα την εύνοϊαν του πλήθους.

.....

Πλην τον λαμπρόν μας ουρανόν δουλείας πάλιν σκόπη
Εκάλυψαν, κ' ήλθε σχεδόν η μαύρη νυξ η πρώτη,

---

⁴⁰⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 129-135.

⁴⁰⁷ Βλ. τη σημείωση της σελίδος 134 του ποιήματος: «Αθάνατος δόξα διά τους Αιγίεις! Πρώτον το Επαρχιακόν αυτών Συμβούλιον, προεδρευόμενον παρά του φιλοπάτριδος κυρίου Ανδρέα Λόντου, έλυσε την γενικήν σιωπήν, ζητήσαν δι' αναφοράς του παρά της Α.Μ. το Σύνταγμα.»

Κ' εις φως Σελήνης σκυθρωπής σβυνόμενον και τρέμον
Χορεύει ο αχόρταγος της Παναριάς δαίμων,
Και ροκανίζει τα οστά τοσούτων μας προμάχων
Προν κόρον των πεντήκοντα απλήστων του στομάχων...
... Αλλά εις του ορίζοντος τας μελανάς εκτάσεις
Λάμπει αστήρ με ζηράς φωτός αντανακλάσεις,
Κ' η φερομένη προς αυτόν λαμπρόχρυσος νεφέλη
Φοράν Δευτέρα την φυγήν τους σκότους αναγγέλλει.

Η τ ε λ ε υ τ α ί α μας ε λ π ί ς είν' ο αστήρ εκείνος
Λαμπρότερόν τι χέων φως ηλιακής ακτίνας,
Και είν' η πορφυρόχρυσος περί αυτόν νεφέλη,
Το ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟ ΙΕΡΟΝ οπού ο Έλλην θέλει.
Θα έλθη ώρα να γενή, τον δίσκον μεγαλύνας
Ο αστερίσκος, Ήλιος με φλογεράς ακτίνας·

Στιγμή θα έλθη ποθητή, νεφέλη τώρα τόση
Εις όλον τον ορίζοντα το φως της να απλώση.
Το Σύνταγμα! το βάλαμον γαγγραίνης δυσιάτου·
Το Σύνταγμα! γλυκύχυμος καρπός επαναστάτου,
Βασίλειον αρτιπαγές στην γην θα στερεώση·
Το υπεσχέθ' ο Βασιλεύς, και ΠΡΕΠΕΙ να το δώση.

.....

Καν αι ημέραι αι λαμπραί των παρελθόντων χρόνων
Είχον διχάσει ευκλεώς το κλέος των προγόνων,
Καν εν τω μέσω φατριών, εν μέσω των κινδύνων
Αγέροχον διέκρινες το ήθος των Ελλήνων·
Πλην σήμερον, κτήνους σιγήν καθείς μας πως φυλάττει;
Οποία μεταμόρφωσις αυτή φρικωδεστάτη!
Των αδελφών μας τα οστά σιωπηλοί πατώμεν,
Κί από αναληγσίαν μας καν δεν ερυθριώμεν,
Στα νώτα φέρει έκαστος χρέος χρυσού απείρου
Χωρίς να έχη μήτε καν αξίαν του σιδήρου.
Με τον αυχένα κύπτοντα, με θλίψιν στηθοβόρον,
Φέρομεν τον αφόρητον ζυγόν τοσούτων φόρων·
Της γης αυτής κατέστησαν των ανδραπόδων πόδες,
Το μεν παρόν της άθλιον, το μέλλον της φρικώδες,
Κ' ημείς ως πότε μένομεν ακίνητοι οι πάντες
Ψυχροί, κωφοί, και άλαλοι εκ λίθου ανδριάντες;
Ως πότε αδιάφοροι εις την τοιαύτην στάσιν
Θα μεταιωριζώμεθα χωρίς εδραίαν βάσιν;
Και έπειτα καλούμερθα το έθνος των Ελλήνων;...

Καν ας μη καταισχύνωμεν το όνομα εκείνων!
Ενόσω ευρισκόμεθα εις δούλου αισχράν θέσιν
Το κλέος το προγονικόν μ' ημάς δεν έχει σχέσιν.

Στραφέντες προς το Αίγιον ακούσατε τον Λόντον!
Ως Αίολος επιτιμών τον αφρισμένον πόντον,
Και των ανέμων την πνοήν με λόγον καταστέλλων,
Την παύσιν των βασάνων μας δημηγορεί αγγέλων·
Κί' ως κρύπτει υπό πτέρυγας η όρνις τα μικρά της,
Ασπίς Ελλήνων γίνεται κί' ατρόμητος προστάτης·
Αμεληθέντα δίκαια, με πατριώτου τόνον
Στον δίκαιον του Όθωνος καθυποβάλλει θρόνον,
Κ' Ελευθερίας Ήλιος λαμπρός, χρυσανατέλλων
Φωτίζει το αβέβαιον, και σκοτεινόν μας μέλλον.

Συμβούλια Επαρχιών! και Δήμαρχοι του Κράτους!
Τί στέκεσθε; ή μη πληγάς ποθείτε ανιάτους;
Κί' ο ίππος το ελεύθερον νοεί πως θέλει χάσει
Ευθύς στην σιαγόνα του που χαλινός περάσει·
Σεις δε οι αντιπρόσωποι λαών πιεζομένων
Τυφλώττετε εις τους σκοπούς των επιβούλων ξένων;
Ας ανοιχθώσι στόματα, ας κινηθώσι γλώσσαί,
Ας εξυπνήσουν αι ψυχαί ολίγον αι οργώσαι,
Κ' εις την Πατρίδα μείνασαν οικτρών του χρόνου πτώμα
Με λόγους δόσατε ψυχήν λαμβάνοντες ακόμα.

Στην Πνύκα, Βουλευτήριον ενδόξων προπατόρων
Φλογώδεις τότε κεραυνοί θα παταγούν ρητόρων,
Την δόξαν μας θα αντηχή ο κόσμος τότε πλέον
Ως αντηχεί εις την βροντήν μακρά σειρά ορέων,
Ο Πλάστης με μειδίαμα τους πόθους μας θα στέφη
Καθήμενος στους ουρανούς εις θρόνον από νέφη,
Και η Πατρίς η άλλοτε κατατυραννηθείσα,
Από την βίβλον της ζωής η άλλοτε σβεσθείσα
Τα δανεισθέντα φώτά της λαμβάνουσα με τόκον
Από δικτύων ζώγρησιν θα φύγη πολυπλόκων.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει από πολιτικής και κοινωνικής επόψεως και το σχοινοτενές ποίημα «Δίκη και καταδίκη του Τοξότου»⁴⁰⁸, στο οποίο ο Θεόδωρος Ορφανίδης περιγράφει τη δικαστική του περιπέτεια και την καταδίκη του για την προσβολή του Χαράλαμπου Σακκελαριάδη, εκδότη της

---

⁴⁰⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 136-153.

εφημερίδας *Ελεύθερη Σάλπιγξ*. Ειρωνεύεται τους εγκάθετους δικαστές, τον νόμο περί Τύπου και βάλλει ευθέως κατά των Βαυαρών και των ντόπιων οργάνων τους. Στρεφόμενος δε προς τους δικαστές, τους θεωρεί υπεύθυνους για την υπάρχουσα κοινωνική αδικία της χώρας, που κλονίζει τα θεμέλια του θρόνου. Εύλογα τους ονομάζει χαλκείς της τυραννίας και τους απειλεί με τη λαϊκή οργή, ζητώντας παράλληλα Σύνταγμα και σεβασμό, εκ μέρους των Βαυαρών, του ελληνικού λαού και των σημαντικών του ανδρών. Με τη λαϊκή οργή, μάλιστα, απειλεί τους ξένους, τους υπουργούς και τους Συμβούλους του Κράτους. Και πάλι στρέφεται εναντίον του εμπνευστή του νόμου περί Τύπου, του Κ. Ζωγράφου για τη συνθήκη που αναφέραμε πιο πάνω, κάποιων μεγαλοσχημόνων Βαυαρών και γενικά κατά της κρατούσας τάξεως, θρηνώντας για την κατάσταση της χώρας, που σπαράζεται από την αδικία και την αυθαιρεσία. Περαινώντας, προσθέτει ότι είναι καλύτερα κάποιος να φεύγει από μίαν τέτοια κοινωνία, όπως έπραξε ο αυτοεξόριστος Αλέξανδρος Σούτσος, τον οποίο μακαρίζει γι' αυτήν του την πράξη, ζητώντας να πεθάνει και αυτός σε αυτοεξορία αν η Ελλάδα συνεχίσει να είναι ανελεύθερη:

.....

Μήτε τον διάβολον να 'δης με κέρατα εμπρός σου,
Μήτε με χείρα τρέμουσαν να κάμης τον σταυρό σου,
Λέγει μια παροιμία μας, πλην απ' τον Άδην κάτου
Απλώνει ο κατάρατος στην γην μας την ουρά του,
Και μία κίνησις αυτής αναστατόνει πόλεις
Ταράττουσα τα πνεύματα της υψηλίου όλης·
Αυτός εμπνέ' εις δικαστάς αθώας καταδίκας,
Εις τους Ελτζή-Ζωγράφους μας εμπορικός συνθήκας,
Στους δραχμολόγους Βαυαρούς την απληστίαν λύκων,
Και άρθρα νόμων εμφυσά στο πνεύμα των Παϊκων·
Κ' εις καταγώγια δικών υπάγω ποινοφόρα
Καθ' υπαγόρευσιν αυτού φοράν δευτέραν τώρα.
Αυτός ο τρις κατάρατος (νάναι βοήθειά σας!)
Την ησυχίαν μας ιδών, και εποφθαλμιάσας,
Από τον ζοφωδέστατον και πνιγηρόν του Άδην
Μας έπεμψ' αντιπρόσωπον τον Σακκελαριάδη
- Τί ώρα είναι; - σιωπή! Σημαίνει η δεκάτη...
Υπεύθυνε συντάκτα μου, ταχέως περιπάτει!
Τρέξε, κτυπά τρισάθλιε η κρίσιμός σου ώρα!
Βεβαίως θα συνήχθησαν οι δήμιοί σου τώρα...
Ιδέ τους! όλοι σκυθρωποί τας έδρας των κατέχουν!
Ίσως με την συνείδησιν πολέμους τώρα έχουν,
Μεγάλη αύτη τιμωρός τους πταίστας δεν αφήνει,
Κι' ωχρότητ' αποτρόπαιον στα πρόσωπά των χύνει...

Ακούεις; ξηροβήχουσι· μετά μέγαλον βύθος
Προοίμιον ρητορικών των δικαστών συνήθως·

- Εύγε της συνειδήσεως! και έπειτα τολμώσι
Πολλοί κατά των δικαστών να παραπονεθώσι!
Τολμώσι να εξάπτωσι τα πνεύματα! και όμως
Το στόμα κλείει καθενός ο περί τύπου νόμος!
Ο Νόμος!!! που εχάλκευσεν ενός Παϊκου πνεύμα
Εμβραπτισθέντος στ' άγιον του Ιορδάνου ρεύμα!!!
Εις ποίον μέρος ερωτώ της γης μας κανείς είδε
Τοιούτοι ευσυνείδητοι να ζώσιν Αριστείδαι;
Σιγήσατε επίβουλοι, κακούργοι, λαοπλάνοι!
Ματαίως η απείθεια τον χαλινόν δαγκάνει,
Κ' η της Ελλάδος λάμπουσα αγνή Δικαιοσύνη
Ως εξαστραπτων Ήλιος τας όψεις μας αμβλύνει.

Πλην Δικασταί! είναι καιρός μ' Εισαγγελέως ύφος
Το δίκοπον κ' εγώ κρατών σκληράς αμύνης ξίφος
Να πήξω στην καρδιάν σας χωρίς να δειλιάσω,
Κί' ωχρούς ενόχους, τρέμοντας, να σας καταδικάσω.
Καθείς με την αράδα του! τί τάχα απορείτε;
»Μη κρίνεται, είπεν ο θεός, διά να μη κριθήτε.»
Οι Δικασταί σας τρέμετε! καλούνται Κ ο ι ν ή γ ν ώ μ η,
Κ' είν' άγραφοι, πλην αυστηροί οι ιδικοί των νόμοι·
Τοιούτον δικαστήριον έχουσιν αι Αθήναι,
Και η Ελλάς, πλην άγνωστον εις τους πολλούς σας είναι
Καθότι δεν συντίθεται εξ αιμοβόρων λύκων
Κατασπαράττον πρόβατα μ' έν νεύμα των Παϊκων,
Και μισθωτά ανδράποδα πωλούντα συνειδήσεις
Με αίσχος αποβάλλονται από τας συζητήσεις.

Ω σεις, οι ευωχούμενοι στο δαψιλές μας δείπνον!
Ω σεις, βαρύν κοιμώμενοι Επιμενίδου ύπνον,
Ξένοι, ή δούλοι Υπουργοί, ή Σύμβουλοι του Κράτους!
Τους λόγους μου ακούσατε, τους τολμηρούς κ' εσχάτους.
Ως πότε θα νομίζετε, τον Έλληνα ως κτήμα,
Πλανώντες και πλανώμενοι, καθώς πλανά το κύμα
Πλοιάριον αδύνατον και κούφον αλιέως;
Ως πότε εις τα όμματα αυτού του Βασιλέως
Την συννεφώδη, ζοφεράν, τρομακτικήν εσπέραν

Λαμπράν θα παρασταίνητε, και φωτεινήν ημέραν;
Ως πότε καθώς σκώληκες δυσώδεις, απαιτείτε,
Εντός βορβόρου βδελυκτού να ζώμεν, και να ζήτε;
Ως πότε θα μας τρώγωσιν οι Βαυαροί συσώμους;
Ως πότε χωρίς λαϊκούς θεμελιώδεις νόμους
Ο πολίός αγωνιστής μ' εσταυρωμένας χείρας
Εις του αμαθεστάτου Γραφ θα κάθηται τας θύρας;⁴⁰⁹

Στης λαϊκής υπομονής την ηρεμούσαν λίμνην
Προς ώραν ταξειδεύοντες, με αύραν κατά πρύμνην,
Πλανάσθε, μη προσέχοντες τυφώνας και θυέλλας,
Αγγελλομένας με πυκνάς, τρομακτικές νεφέλας,
Φερούσας τόσους κεραυνούς εντός στηθών καιόντων
Όσαι υπάρχουν κεφαλαί κακούργων έτι ζώντων.

Η λαϊκή υπομονή είναι καθώς πυρίτις
Κειμένη εις υπόνομον αόρατος, πλην ήτις
Με ένα εξανάπτουσα αδύνατον σπινθήρα
Σοι παριστά τον τρομερόν Βεζούβιον κρατήρα.
Εκείνος εκρηγνύμενος με κρότους, με πατάγους,
Εκπέμπει μύδρους φλογερούς εν μέσω του πελάγους,
Και με πυρίνων ποταμών αφθονωτάτην χύσιν
Στους οφθαλμούς σου παριστά τρομακτικήν την φύσιν·
Αυτή δε κάμνουσα το παν να φρίξη, να τρομάξη,
Το έδαφος σ' αιθέρια πελάγη να πετάξη,
Μετά καπνού, μετά βοής, τα πέριξ αφανίζει,
Και τους τυράννους ρίπτουσα, τους θρόνους των κρημνίζει.

---

⁴⁰⁹ Σημείωση της σελ. 146: «(*) Οσάκις διαβαίνομεν έμπροσθεν του Ανακτοβουλίου ή της οικίας του Κ. Γραφ ενός των μελών του, λύπη απερίγραπτος μας κυριεύει. Λευκότριχες γέροντες, χήρες και ορφανά ημίγυμνα, κολοβωμένοι στρατιωτικοί μ' εσταυρωμένας χείρας ίστανται σιωπηλώς προσβλέποντες αλλήλους, και αναμένοντες τον πρώην μεν απλούστατον αντιγραφέα, νυν δε κατά καλήν μας μοίραν Ολύμπιον της Ελλάδος θεόν, διά να γονυκλίνωσι ενώπιόν του, (αν η Βαυαρική του μεγαλοπρέπεια καταδεχθή να τοις δώση ακρόασιν) και να τον παρακαλέσωσι περί της ταχείας αποπερατώσεως των υποθέσεών των. Διηγούνται ότι πολλάκις με ύφος Σατραπικόν υπεδέχθη τους σημαντικωτέρους άνδρας της Πατρίδος μας, πολλάκις δεν ηυδόκησεν ούτε καν να τους ακροασθή. Περί του τελευταίου μάλιστα εβεβαιώθη το κοινόν από τινος εις τον Αιώνα καταχωρηθείσης διατριβής, και προς αυτόν επιστολής, του κυρίου Α. Κριεζή Υδραίου, και ηγανάκτησε διά το κούφον του από των ιδρώτων του πτωχού Ελληνικού λαού τρεφομένου τούτου ξένου. Πατρις! Πατρις! ποίον θέλει είναι το μέλλον σου, αφ' ου τοιαύται αντιγραφείων και βιβλιοδετών κεναί κεφαλαί πηδαλιουχούσι το σκάφος σου κινδυνεύον να κατασυντριφθή εις σκοπέλους;... Φρίττομεν να το φαντασθώμεν!...»

Ναι, τότε φιλελεύθερε, καλέ Πολυζωΐδη,
Και συ, ω Θεσσαλονικεύ Χαχάμη-Αριστεΐδη,
Με φράσεις Κικερωνικάς, και άρθρων εξηγήσεις,
Τον περί τύπου νόμον σου πρέπει να σαφηνίσης·
Και διά την συνθήκην σου Μαγκίρ-Αγά Ζωγράφε,
Απολογία κάθησε, και από τώρα γράφε
Συ δε περιφανέστατε παλικαρά του Ρίνου,
Στρατάρχα σοβαρώτατε, λάτρα δραχμής και οίνου,
Διά να δείξης κάτιτι χωρίς καιρόν να χάνης
Τα παλικάρια δείξε μας τα ένδοξα της Μάνης,
Εν ω ο Γραφ με φίλων του ομοειδών χορείαν
Διά να φύγουν τρομεράν τοιαύτην τρικυμίαν.
Κρατούντες την αναπνοήν, κ' ελπίζοντες γαλήνην
Κρυμμένοι θα ευρίσκωνται υπό καμμίαν κλίνην.

Α! τίποτε σκληρότερον στην γην την οικουμένην
Παρά πατρίδα νάχη τις οικτρώς τυραννουμένην,
Να φέρη τις ανάξια το όνομα πολίτου
Χωρίς να έχη δύναμιν και τόνον η φωνή του,
Τα τρόπαιά του να ιδή όλα ματαιωμένα
Να τα χλευάζουν πρόσωπα αγνώριστα, και ξένα,
Να βλέπη τις την τράπεζαν την παρ' αυτού στρωθείσαν
Την γην του την αγαπητήν, την αιματοβαφείσαν
Οι ξένοι να την χαίρωνται, ή εθνικοί προδότη
Αριστοκράται δύο τρεις, ή δέκα φαναριώται,
Κί' αυτός με στόμα κεχηνός ως άτιμος αλίτης
Φέρων οκτώ, ή εξ πληγάς, γυμνός, ή ρακενδύτης,
Ή προπηλακιζόμενος ως καταδικασμένος
Αυτόχθων, στην πατρίδα του να θεωρήται ξένος,
Και από αγανάκτησιν εν ω πικρώς δακρύη
Του τύπου νόμος άνομος το στόμα του να κλείη,
Και εις καθύγρου φυλακής να στέλλεται τον πάτον
Από σκληρόν Δεάγγελον, κί' από Μαυρογορδάτον.

Μακράν! μακράν να φύγη τις! τοιαύτη κοινωνία
Συγκροτουμένη με πολλά και άπληστα θηρία
Υπό πλαστά ονόματα, υπό μορφάς ημέρους
Σπαράττοντα ανιεύς τους αδυνατωτέρους
Με δόλους, ψεύδη, με κλοπάς, με έργα μισαιφόνα,
Του Άδυο φέρει επί γης την τρομεράν εικόνα.
Ας φύγη τις, καταλιπών και συγγενείς, και φίλους!
Με δακρυβρέκτους οφθαλμούς, με τρέμοντας δακτύλους,
Και με πικράς παραφοράς στοργής και αληθόνος
Την μαύρην εξορίαν του ας υπογράψη μόνος.

.....

Α! πότε; πότε, κ' εις εμέ θα ανατείλλ' ημέρα
Ως το αποδημούν πτηνόν να σχίσω τον αέρα,
Ελπίδας χρυσοπτέρυγας και όνειρα γεμάτος,
Να πλεύσω το ευρύχωρον της Αμφιτρίτης κράτος,
Και μ' αγαλλίασιν χαράς, και τρέμον όλον σώμα
Να ασπασθώ τρισάγιον ελευθερίας χώμα;

Δεν είσαι, όχι! δυστυχής διάγων βίον ξένου,
Κί αν τύραννοι σ' απέσπασαν της ποθητής σου ρίζης,
Ω ποιητά πλανώμενε του Περιπλανωμένου,
Φθονώ, την τύχην σου φθονώ, κί αν συνεχώς δακρύζης.

.....

Ω! επεθύμουν, καθώς συ, εις τα υγρά πεδία,
Τρικυμιώδης να γυρνώ εντός της τρικυμίας,
Εικόνας της καρδιάς μου να βλέπω τα στοιχεία,
Τας καταγιγίδας μουσικάς να έχω αρμονίας.

Ω! ήθελα εις έρημον μακράν ψευστών κι αδίκων
Με φρικαλέαν της νυκτός και παχυλήν σκοτίαν
Εις λύκων μαύρας φάραγγας να ζω ως εις των λύκων,
Παρά να ζω εις μισητήν τοιαύτην κοινωνίαν.

.....

Συναφές προς το πιο πάνω ποίημα είναι και το συντομότερο ποίημα του Ορφανίδη, «Προς τους δημοσιογράφους»⁴¹⁰, με την ίδια θεματική και με τις ίδιες πολιτικές επισημάνσεις των προαναφερθέντων στιχορρημάτων του. Ας δούμε μερικά παραδείγματα από στροφές του παρόντος ποιήματος:

.....

Με εντεταμένον τόξον εις τας τάξεις σας εμβήκα,
Και καθίσας επί λίθου εξ ου έβλεπον το παν
Εις χολήν βαμμένα βέλη κατά των εχθρών αφήκα,
Πλην στα σμήνη των καμμίαν δεν επέφερα φθοράν.
Θραύω σήμερον το τόξον επί του ιδίου λίθου,
Ποθειτή με είναι μάλλον λύρα τρίχορδος ηχούσα,
»Αφ' ου ήντλησα τοσούτον εντός τρυπημένου πίθου,
»Και ματαίως εις την θύραν των κωφών εκροταλούσα.»

---

⁴¹⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 187-191.

.....

Στην ξηράν της Σκιάθου νήσον τον Καϊῖον φυλακίζουν·
Διαλύουν οι Ταρτούφοι την μεγάλην του σχολήν,
Νέφη σκότους διαχέουν, και τα φώτα εξορίζουν,
Κ' εις αμάθειαν σπουδάζουν να μας ρίψουν παχυλήν.

Την φωνήν αφίνετ' όλοι, και αράς υψούντες λίθον
Εύχεσθε εντός καμίνου τους Ταρτούφους να ιδήτε,
»Πλην με κόσκινον αντλείτε εις τετροπημένον πίθον,
»Και εις των κωφών την θύραν όλοι μάταια κροτείτε.»

Χρόνοι τώρα τρέχουν δέκα που το έθνος μας στενάζει
Ως κ ο κ ά του να μη κλαίη καθώς το μωρό παιδί
Σύνταγμα κ' ελευθερίαν κάθε δυνατός του τάζει,
Και ακόμη θα περάσουν χρόνοι έως να τα ιδή.

Εις των φύλλων σας τας στήλας βλέπω άρθρων ένα πλήθος
Όλοι σύνταγμα ποθούνσι, πλην μετά καιρόν θα 'δήτε
»Πως με κόσκινον αντλούντες δεν γεμίζει τρύπιος πίθος,
»Και πως στων κωφών την θύραν όλοι μάταια κροτείτε.»

.....

Είσθε, κ' είμεθα οι πάντες στην διάκρισιν των Τσίνων
Οίτινες κρεμούν τους νόμους εις τας άκρας των μαστίγων,
Και καθείς των ως Πιλάτος δύναται τα χείρας πλύνων
Τ' άρθρα των να εφαρμόση εις την ράχην μας ολίγον.

Διά ζέοντος ελαίου, κ' εις το στήθος διά λίθου
Αν βασανισθείς πολίτης τον βασανιστήν μηνύση,
»Με το κόσκινον θ' αντλήση εντός τρουπημένου πίθου,
»Και ματαίως εις την θύραν των κωφών θα κροταλήση.»

Έδεσαν τον γάδαρόν των στην Πατρίδα μας οι ξένοι,
Και μας τρώγουν, έως ότου να μας κάμουν σκελετούς,
Το χρυσίον δράζουν ούτοι, κ' εις ημάς σκωρία μένει,
Και λαός κατακτημένος λογιζόμεθ' απ' αυτούς.

Είπατε κατά των ξένων μ' αγανακτησμένον στήθος
»Όσα έπρεπε, και όσα ημπορούσατε να 'πήτε,
»Πλην δεν 'γέμισε με ταύτα ο τετροπημένος πίθος,
»Και αν γράφητε ακόμα κωφών θύρας κροταλείτε.»

.....

Η δημοσιογραφία επεθύμουν εκ καρδίας
Στην αφώτιστον Ελλάδα να μην ήτον παντελώς
Διά άτομα τυχόντα είδος βιομηχανίας,

Ουδέ εύκολα να πίπτη ο του δήμου οβολός.

Χωρίς Δαναΐδων τότε να σας αναφέρουν μύθον,
Ω εφημεριδογράφοι τα κοινά θα συζητήτε,
»Και χωρίς ν' αντλήτε τότε εις τον τρυπημένον πίθον,
»Ουδ' εις των κωφών τας θύρας μάταια να κροταλήτε.»

Αλλά χαίρετε! να φύγη εύχομαι το μαύρον σκότος
Κ' εις την γην μας ν' ανατείλλη δόξης ήλιος λαμπρός,
Κ' εις Βουλήν αντιπροσώπων να φανή καθείς ευγλώττως
Συζητών τα δίκαιά μας Δημοσθένης φλογερός.

Κι εις στον ακρογωνιαίον του Συντάγματός μας λίθον
Πολιτείαν ν' ανεγείρουν οι ελεύθεροι πολίται,
»Κανείς ύδωρ να μη χέη εις τετρυπημένον πίθον,
»Κι αν κροτήσετε εις θύραν παρευθύς να ακουσθήτε.»

Τέλος, στο «Η άλωσις του φρουρίου Παλαμηδίου»⁴¹¹ περιγράφει την κατάληψή του από τον ήρωα Σταΐικο, που πέθανε στο Ναύπλιο παράφρων επαίτης, θαμμένος σε άγνωστο τάφο. Κατά τον Θεόδωρο Ορφανίδη, όμως, οι αγώνες της Επαναστάσεως υπήρξαν μάταιοι καθώς τον τούρκικο ζυγό διαδέχθηκε ο βαναρικός, που υβρίζει τους στρατηγούς-σωτήρες της Ελλάδος και αλυσσοδεμένους τους φυλακίζει στα φρούρια που απελευθέρωσαν. Όσο για τους τάφους των Βαναρών, αντίθετα απ' αυτούς των Ελλήνων ηρώων, είναι λαμπροί και στολισμένοι με ανάγλυφα λιοντάρια:

.....
Πλην τί; αστράπτουν κεραυνοί στου ουρανού τον θόλον,
Και του Παλαμηδίου
Φωτίζεται η κορυφή, και κρότοι πυροβόλων,
Και μάχη, μετά συριγμού ακούεται αγρίου.

Τίς εις τα τείχη ίσταται με λάμπουσαν ρομφαίαν,
Με εξαστράπττον βλέμμα,
Με τρίχωσιν πυρρίκαυστον, στην χείρα με σημαίαν,
Με πρόσοψιν ακάθεκτον τουρκών διψώσαν αίμα;

Τίς; είν' ο ήρωας Σταΐικος! η ζώσα ακινδύνως
Ηρωϊκή ταχύτης,
Είναι ο τρόμος των εχθρών ... ο ίδιος εκείνος
Ο εις το Ναύπλιον ταφείς παράφρων ψωμοζήτητης.

.....

---

⁴¹¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 154-159.

Πλην φρίττω!... και τα χείλη μου σπασμωδικώς κινούνται
Χωρίς να το νοήσω,
Ψυχρός με περιβρέχ' ιδρώς, αι όψεις μου θολούνται
Όταν με θλίψιν στο παρόν τον νουν ενατενίσω.

Προς τί χυθέντα αίματα; προς τί αγώνες τόσοι,
Και τρόπαια ανδρείων;
Τον τύραννον εξώσαμεν, κ' ήλθε να μας εξώση
Ο πεινασμένος αριθμός αρπακτικών αρπυίων.

Τους στρατηγούς του έθνους μας, τους μόνους μας σωτήρας
Οι Βαυαροί υβρίζουν,
Με καταισχύνης φυλακάς, μ' αλυσοδέτους χείρας,
Εις αλωθέντα παρ' αυτών τείχη τους φυλακίζουν.

Την δυστυχίαν την κοινήν ο Στάϊκος να φύγη
Ημπόρει τάχα μόνος;
Επαίτης, βαρυνθείς την γην, τας πτέρυγας ανοίγει,
Κ' εις τα ηλύσια πετά να ζήση ευδαιμόνως.

Ως Μαυσωλείον του λαμπρόν συσσωρευμένον χώμα
Κανείς θα απαντήσει,
Άγνωστον έτι κ' εις αυτό του πατριώτου τ' όμμα
Του θέλοντος με δάκρυον θερμόν να τον τιμήση.

Πλην ανηγέρθη γείτων του λαμπρόκτιστον μνημείον
Θυμάτων ακρασίας,
Με γεγλυμένους λέοντας, επιγραφήν δεικνύον:
»Υβρίζουν Έλληνας νεκρούς, νεκροί της Βαυαρίας.»

.....

Ένα κοινωνικό φαινόμενο

Είδαμε πιο πάνω⁴¹² τη λατρεία των Αθηναίων για τις Ιταλίδες καλλιτέχνιδες που έρχονταν στο κλεινόν άστυ και για την απίστευτη δραχμοθηρεία των καλλιτέχνιδων αυτών, με οποιοδήποτε αντάλλαγμα. Όπως, μάλιστα, λέγει ο Θεόδωρος Ορφανίδης, τα δώρα που στέλνονταν στις εν θέματι αιθέριες υπάρξεις ήταν πληρωμένα με δανεικά που το επιτόκιό τους ήταν ληστρικό ή ήταν προϊόν πωλήσεως οικογενειακών τιμαλφών. Όμως εδώ παρουσιάζεται και το πανόραμα της αθηναϊκής κοινωνικής ζωής, ως προς

---

⁴¹² Πρβλ. πιο πάνω, σημ. 397.

την κατασπατάληση των χρημάτων. Ο ποιητής καταγγέλλει τόσο την ελαφρότητα των γυναικών αυτών όσο και τον αμοραλισμό τους, όπως επίσης και τους παλίμπαιδες γέροντες που, έναντι δώρων και χρημάτων, επιζητούν τον έρωτα των γυναικών αυτών, ενώ, αντίθετα, κωφεύουν εμπρός στην ανθρώπινη δυστυχία. Καταλήγει δε, ότι όλοι όσοι έδειξαν τη λατρεία τους και έδωσαν χρήματα ή δώρα στις καλλιτέχνιδες αυτές είναι άξιοι εγκλεισμού εις το νεότευκτο φρενοκομείο. Ας τον απολαύσουμε σε κάποιες ενδεικτικές στιγμές του από το σπαρταριστό ποίημα «Διάλογος» (μεταξύ των φίλων Ριττοδουλίδη και Παρρησιάδη)⁴¹³:

.....

Παρρησιάδης

Θα σε ειπώ τα αληθή το στόμα μου ανοίγων
Και μη θυμώσης αν φανούν ξυνά προς σε ολίγον·
Καλλίτερα 'χω, φίλε μου, από τυρί μια πήτα,
Παρά να κάμω έρωτας με Λούλη και με Ρίττα.
Δεν μ' έθελξε ούτε ποτέ με θέλγει γυνή ήτις
Περί αυτήν ελκύουσα τους πάντας ως μαγνίτης
Ζητεί την καλημέραν της να ακριβοπωλήση.

Ριττοδουλίδης

Εγκληματίας γίνεται τινάς αν σε λαλήση!
Προς ψόγον πάντα έτοιμος η γλώσσά σου γυρίζει,
Κι ο ένας τώρα σου βρωμά, ο άλλος σου μυρίζει.
Να σ' ήκου' ήθελα κανείς εκ των πιστών της φίλων,
Εκ των Συμβούλων, Ιατρών, η άλλων υπαλλήλων.

Παρρησιάδης

Να μ' ήκουε, λέγεις, κανείς από εκείνους, όσοι
Κινδύνευσαν κ' οι ίδιοι να δημοπρατηθώσι;
Από εκείνους, οίτινες διά να στείλλουν δώρα
Τριάκοντα τοις εκατόν δανείσθησαν, και τώρα
Κρύπτονται όταν απαντούν 'στον δρόμον τους κλητήρας;
Από εκείνους, οίτινες μην έχοντες εις χείρας
Δραχμίταις παντοδύναμεις, κρυφά κ' εν άκρα βία
Επώλησαν φορέματα, και λύχνους, και βιβλία;
Από εκείνους τους τρελλούς, γελοίους νεανίσκους
Που ρίπτουν συναλλάγματα στους ληστρικούς της δίσκους;
Από εκείνους...

---

⁴¹³ Βλ. Τοξότης, ό.π., σελ. 154-159.

Ριττοδουλίδης

Ε! Ε! Ε! σιώπα πλέον, φθάνει!

Δεν στέκει πάλιν άρχισε το στόμα σου ροδάν!

Καθείς ας πράττη το δοκούν εσένα τί σε μέλλει;

Τα χρήματά του έκαστος τα ρίπτει όπως θέλη·

Άλλος τα ρίπτει στανικώς (ή θέλων) 'στας γελοίας

Της γυναικός και αδελφής μωράς πολυτελείας,

Άλλος τα ρίπτει να φανή Μιλόρδος 'στους ανθρώπους,

Αυτός 'ξοδεύει χρήματα να έχη κατασκόπους...

Εκείνος πάλιν Ιατρός τον οίνον πολυπίνων,

Τους φοίνικας του αγαπά να ρίπτη εις τον οίνον.

Ημείς 'στην Ρίτταν ρίψαμεν και χρήματα και κόπον

Μικρόν καθείς 'στην μνήμην της διά να λάβη τόπον.

Παρρησιάδης

Α! τώρα το επέτυχες! φρονείς πως σ' ενθυμείται;

Αν σ' είδε αν σ' ελάλησε εις νουν δεν βάλλει μήτε.

Εις Σμύρνην ίσως κατ' αυτήν την ώραν καθημένη,

Υπό πεντήκοντα μωρών πλουσιών κυκλωμένη

Επαίρεται ως ο Ταώς, και ενδομύχως κρίνει

Τίνες ανοητότεροι; σεις είσθε, ή εκείνοι;

Ριττοδουλίδης

Αηδίασα αυθέντα κυρ Σενέκα!

Τα δέκα κάμνεις εκατόν, το ένα κάμνεις δέκα!

Τί διάβολο! μιας καλής ο έρωσ, κι η φιλία

'Στους οφθαλμούς σου φαίνεται μωρά ανοησία;

Αν είχεν ούτω, κυρ γλωσσά, με γλώσσα δέκα πήχαις,

Πώς γέροντες μ' υπόληψιν, και μ' άσπραις άσπραις τρίχες

Όσάν πιστά κυνίδια σιμά εις το πλευρόν της

Νυχθημερόν εφύλαττον πιστά τον θάλαμόν της;

Και παρά των Θεών καθώς 'στολίσθη η Πανδώρα

Με νέα την εστόλιζον την καθεκάστην δώρα;

Οι νέοι προς παράδειγμα δεν έχουσι τους γέρους;

Παρρησιάδης

Και μήπως θεωρώ αυτούς μάλλον φρονιμωτέρους;

Εηρά στελέχη της ζωής ροφώντα τον ταμβάκον,

Τον ένα πόδα έχοντα 'στου τάφου των τον λάκκον

Ζητούσι με παιδάρια να εξομοιωθώσι

Πως αγαπώνται θέλοντα 'στους έξω να φανώσι·

Παλίμπαιδες! Δεν εννοούν ούτε μικρόν καν τόσον,
Ότι αφ' ου υστερηθούν του έαρος την δρόσον
Δεν γεύονται μ' Οθωνικά, από τερπνήν φιάλην,
Ό,τι εις φύσιν 'γεύοντο ανθηροτέραν άλλην.
Στους νέους αρετής αντί παράδειγμα να ήναι
Χάσκουσι, και μ' αυτούς γελούν ολόκληροι Αθήναι.

Ριττοδουλίδης
Καθηγητού της αγοράς αυτοχειροτονήτου
Πότε Καθέδραν έλαβες;

Παρρησιάδης
Οπόταν ανοήτου
Οι όμοιοί σου και εσύ να φέρης χαρακτήρα·
Αλλά ιδού, προσμειδιά ευνοϊκώς η μοίρα,
Ιδού, που διωργάνισε, τη Θεοτόκω χάρις,
Μωροκομείου σύστασιν ο φίλος Θεοχάρης,
Προς ίασιν φρενοβλαβών εάν εις τούτο μείνω
Να ήσαι παραβέβαιος πως θα σας διευθύνω·
Η θεία φίλε πρόνοια πλην ίσως ευδοκήση
Με την φυγήν της Ρίττας σας τον νουν σας να γυρίση·
Σ' αφίνω... και σε παραινώ να μη παραλυπήσαι,
Συντρόφους έχεις αρκετούς, μονάχος σου δεν είσαι,
Τους Ριττιστάς, που 'θέλησαν 'στην θάλασσαν να πέσουν,
Τους Λουλιστάς, που 'θέλησαν και να μαυροφορέσουν.

Ωστόσο, το έθος αυτό των Αθηναίων να λατρεύουν, να ερωτεύονται και, φυσικά, να χρυσοπληρώνουν τις ξένες αρτίστες τράβηξε σε μάκρος χρόνου, αφού ο Ταγκόπουλος στα *Φιλολογικά Πορτραίτα* του, αποδίδει στον Γεώργιο Ροδη τους πιο κάτω στίχους:

«Ο νους μας κί η καρδιά μας, κι ο παράς,
όλα πετούν σιμά στην Ζαν Ντ' Αράς».

Η δε Ζαν Ντ' Αράς ήταν Παριζιάνα κακοτραγουδίστρια του περιφημου παρλίσιου θεάτρου «Το άντρον των Νυμφών»⁴¹⁴.

⁴¹⁴ Βλ. Χρ. Εμ. Αγγελομάτη, ό.π., σελ. 269.

Οι προσανατολισμοί της εθνικής ποιήσεως

Η νέα κρίση του Ανατολικού ζητήματος που άρχισε τον Ιούνιο του 1839, όταν οι υπερέχουσες στρατιωτικές δυνάμεις του Μωχάμετ Άλυ της Αιγύπτου έφεραν με τη συντριπτική τους νίκη στο Νεζίπ για δεύτερη φορά στο χείλος της καταστροφής την Οθωμανική Αυτοκρατορία, ανανέωσε τις προοπτικές για επαναστατική δράση σε πάσαι ποτέ ελληνικές περιοχές που δεν είχαν συμπεριληφθεί μέσα στα όρια του νεοσύστατου ελληνικού κράτους⁴¹⁵.

Οι προφητείες, μέσο με το οποίο διαδίδονταν σε αγροτικούς πληθυσμούς, οι ενδόμυχες πατριωτικές επιθυμίες του λαού, άρχισαν πάλι να κυκλοφορούν προλέγοντας συναρπαστικές μεταβολές στις τύχες της Ελλάδος για το 1840... Η κρίση του Ανατολικού Ζητήματος στα χρόνια 1839-1841 αναπτέρωσε τις ελληνικές ελπίδες, παρέχοντας ευνοϊκές προοπτικές για την πραγματοποίηση των εθνικών πόθων.

Όραμα της εποχής ήταν η ανασύσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη. Το τμήμα του ελληνικού λαού, το περισσότερο συνδεδεμένο με την απελευθερωτική ιδέα ήταν οι οπλαρχηγοί. Οι περισσότεροι από αυτούς είχαν ήδη συνδεθεί στο παρελθόν με το γαλλικό κόμμα και ήταν εντελώς φυσικό γι' αυτούς να επιθυμούν την ανανέωση των παραδοσιακών τους δεσμών στη φάση αυτή του Ανατολικού Ζητήματος. Σ' αυτή, λοιπόν, την περίοδο, το γαλλικό κόμμα ταυτίστηκε με την πολιτική της εμπλοκής σε πόλεμο ως το καταλληλότερο για την προώθηση των απελευθερωτικών σχεδίων μέσω. Ο Κωλέττης από το Παρίσι που βρισκόταν, από το 1835, άρχισε να αλληλογραφεί και να καλλιεργεί διακριτικά τους πόθους και τις φιλοδοξίες στρατιωτικών ηγετών, που πίστευαν πως είχε την υποστήριξη της Γαλλίας για μια γενική εξέγερση των υποδούλων Ελλήνων εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Κατ' αυτόν τον τρόπο οι Έλληνες θεώρησαν την κρίση του Ανατολικού Ζητήματος στα χρόνια 1839-1841 κατάλληλη ευκαιρία για επαναστατικές εξορμήσεις στις βόρειες παραμεθόριες περιοχές, στη Μακεδονία και στην Κρήτη. Στη Θεσσαλία και στη Μακεδονία, Έλληνες στρατιωτικοί, όπως ο Ι. Βελέντζας και ο Τσάμης Καρατάσος, καθώς και ο μοναχός Ιλαρίων, επιδίωξαν να επωφεληθούν από τη δυσχερή θέση της Τουρκίας, χωρίς όμως αποτέλεσμα, εξαιτίας των αντιδράσεων όχι μόνο της Πύλης αλλά των κυβερνήσεων Αγγλίας και Γαλλίας.

Τέλος, με τη συνθήκη του Λονδίνου της 3/15 Ιουλίου 1840, την οποία υπέγραψαν Αγγλία, Αυστρία, Ρωσία και Πρωσσία, συμφωνήθηκε εκτός των άλλων και η έξωση του Μωχάμετ Άλυ από την Κρήτη και η επαναφορά της στη σουλτανική κυριαρχία. Οι Κρητικοί θεώρησαν την ευκαιρία

---

⁴¹⁵ Βλ. Γιάννης Πετρόπουλος – Αικατερίνη Κουμαριανού σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ', σελ. 81.

κατάλληλη προκειμένου να αναλάβουν ένοπλο αγώνα για την απελευθέρωση του νησιού τους. Πριν υπογραφεί η οριστική μεταβίβασή του στους Τούρκους, οι εξόριστοι Κρητικοί στην Ελλάδα Β. Χάλης, Ι. Κουμής, Εμμ. Πατελάρος, Αναγν. Τσουδερός, Βασιλακογιώργης, Εμμ. Δεικτάκης και οι αδελφοί Χαιρέτη, συνεννοημένοι με οπλαρχηγούς της Κρήτης, έφθασαν στο νησί στα τέλη του 1840 και λίγο αργότερα κήρυξαν την επανάσταση (22 Φεβρουαρίου 1841). Ο Τούρκος στρατιωτικός διοικητής στο νησί, λίγους μήνες αργότερα, κατάφερε να καταπνίξει την επανάσταση μετά τις πολύνεκρες για τους Έλληνες μάχες στο Πρόβαμα, στο Βαφέ, στις Βρύσες και στον Ξυδά της Πεδιάδος⁴¹⁶.

Ανωτέρω παραθέσαμε απόσπασμα του ποιήματος του Θεοδώρου Ορφανίδη «Το ημερονύκτιο των Αθηνών»⁴¹⁷, όπου εσαυτορίζοντο τα κακώς κείμενα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Στο απόσπασμα που ακολουθεί και ολοκληρώνει το ποίημα αυτό γίνεται λόγος γι' αυτήν την ανατολική κρίση (1839-1841), τις ελπίδες του έθνους απ' αυτήν, για τον αλυτρωτισμό που είχε αναχθεί σε σταθερά της ελληνικής πολιτικής και για τους οπλαρχηγούς, που αναφέραμε πιο πάνω, που είναι έτοιμοι να τρέξουν στο κάλεσμα της πατρίδος. Προτρέπει δε τους Έλληνες να πολεμήσουν για τους σκλαβωμένους ακόμη αδελφούς τους, για να τους βοηθήσουν να σπάσουν τις αλυσίδες της δουλείας. Ο στόμφος και ο βερμπαλισμός δεν λείπουν απ' αυτό το μετριώτατο ποίημα, που, μάλλον, λόγω του περιεχομένου του, θα εθαυμάσθη πολύ στην εποχή του. Ας δούμε κάποια χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

.....

Ιδού, εις ποίαν έπεσαν περισπασμών αγρίαν
Οι Ευρωπαϊκοί λαοί φρικώδη τρικυμίαν
Ιδού, η ημισέληνος στην δύσιν της πώς στρέφει
Από ζοφώδη, και πυκνά καλυπτομένη νέφη
Τίς οίδεν, εις αυτόν εάν τον θορυβώδη σάλον
Δεν εκπηγάση όφελος του έθνους μας μεγάλον;
Η Θεσσαλία, Ήπειρος, η Θράκη αν στενάζη
Ως Αίτνα προς την έκρηξιν ετοιμή, αναβράζει·
Εκρήγνυται, εάν λυθή απλή αμφιβολία,
Πως μεταξύ ημών κι' αυτών υπάρχει γνώμη μία.

.....

Το δένδρον της πατρίδος μας, υπάρχομεν το θάλλον,
Κ' έχομεν στάδιον ευρύ, προορισμόν μεγάλον

---

⁴¹⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 81.

⁴¹⁷ Βλ. πιο πάνω, σημ. 396.

Ναι! ας μην επιζήσωμεν εις αίσχος των αιώνων,
Φανέντες άδοξοι υιοί, περικλεών προγόνων,
Και μαλθακά γεννήματα, λαμπρών ηρώων ζώντων·
Την χείρα ας κινήσωμεν υπέρ των στεναζόντων,
Και των εχθρών τα σώματα, πηγαί πολυστενάκτου
Πηγαί αιματορρέοντος ας γείνουν καταρράκτου.

.....

Αν ευμενές ο Ουρανός το βλέμμα προς σας στρέψη,
Αν δάφνη Μαραθώνειος τα μέτωπά σας στέψη,
Εάν φανήτε γνήσιοι υιοί ελευθερίας,
Νέας, προς δόξαν, θραύοντες αλύσσοις τυραννίας,
Εις ταύτην την ατρόμητον, και νεαράν μου χείρα
Το τόξον ας μεταβληθή, ας γείνη ευθύς λύρα,
Κί αντί βελών εγκώμια, κί αντί πληγών επαίνους
Προς δόξαν σας ας υμνωδή και εύκλειαν του γένους.

Την προαναφερθείσα Κρητική Επανάσταση υμνεί ο Θεόδωρος Ορφανίδης στο ποίημά του «Εις την διαρρήξασαν τα δεσμά της Κρήτης»⁴¹⁸. Εκεί, θέτοντας ως motto τη ρήση του Ρήγα Φερραίου: *Καλλίτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή / Παρά σαράντα χρόνων σκλαβιά και φυλακή*, προτρέπει τους Κρητικούς να επαναστατήσουν μαζικά για τα δεινά που υποφέρουν και να μην ενδώσουν στον φατριασμό και στην ξενική παρέμβαση γιατί θα καταλήξουν σαν την Ελλάδα της εποχής εκείνης. Θεωρεί δε ευτυχισμένους όσους φονεύονται στη μάχη σκοτώνοντας εχθρούς, αφού τοιούτοτρόπως η δόξα των πεσόντων θα διαλαλείται αιωνίως:

.....

Αλλά στην ρίζαν του βουνού τί άρα γε μαυρίζει
Εκεί που γίγας κρέμαται φαλακρωμένος βράχος;
Μην ήναι των βουνών κλαδιά που θύελλα κρημνίζει;
Μην ήναι ποιμνία αιγών που βόσκουν αταράχως;

Είναι οι Τούρκοι κ' έρχονται, ω Σφακιανοί γενναίοι,
Τ' ακονισμένα σας σπαθιά αν κόπτουν να ιδώσι,
Κ' αι σφαιραί σας, αι φλογεροί ως μύδρος όστις καίει,
Αν 'ξεύρουν της καρδιάς των τον τόπον να ευρώσι.

Χαρήτε και σκιρτήσατε εις την δειλήν των θέαν
Το μαύρον πυροβόλον του κανείς ας μη κενώση!

---

⁴¹⁸ Βλ. «Τοξότης», ό.π., σελ. 170-176.

Είναι τιμή διά αυτούς! με μόνην την ρομφαίαν
Καθείς σας από πτώματα το έδαφος ας στρώση·

Ω Κρήτες γενναιόκαρδοι! ως πότε ζήτε μόνοι
Υπηρετούντες άνομα τους δούλους κ' υπηρέτας;
Ως πότε το αυθαίρετον και σας θα ταπεινώνη
Τους πάλαι χρηματίσαντας του Κόσμου νομοθέτας;

Ω Λασιθιώται με ισχύν και λεόντος καρδίαν!
Ω Σελινιώται, και εσείς φιλότιμοι Ριζίται!
ΑνωγIANOί ταχύποδες! υπό αισχροάν δουλείαν
Να μένετε αιώνια θε να καταδεχθήτε;

Του ξένου μην αφήσετε το άνανδρον ποδάρι
Την γην σας την αμόλυντον δολίως να πατήση,
Η χειρ του αν εκτείνεται, εκτείνεται να πάρη,
Και όχι πάσχοντα λαόν ποτέ να βοηθήση.

Ναι! τας μελλούσας, αδελφοί, προλάβετε πληγάς σας
Αίτινες την πολεμικήν ακολουθούσι δάδα,
Και έχετε προ οφθαλμών μόνον παράδειγμά σας
Την έτι ημιθνήσκουσαν ταλαίπωρον Ελλάδα.

Τρισένδοξος! εις την βοήν πεισματωδών πολέμων
Εκείνος όστις μανικώς εχθρούς φονεύων πίπτει,
Ως δρυς, που μαύρη καταιγίς, η λύσσα των ανέμων
Βαρεξυπνούσα την ηχώ ραγδαίως καταρρίπτει.

Ευλογημένος ο αγών να ήν' ο ιερός σας,
Αθάνατος ο δόξας σας, ω τέκνα των πολέμων,
Ο Βασιλεύς των Ουρανών να ήναι σύμμαχός σας,
Κι ο Τούρκος εις την θέαν σας να μένη Κάϊν τρέμων.

Για την ίδια επανάσταση ο Ιωάννης Καρασούτσας γράφει και δημοσιεύει σε ιδιαίτερο φυλλάδιο το, μάλλον μέτριο, ποίημα «Ωδή εις τους Επαναστάντας Κρήτας»⁴¹⁹, κινούμενος σε μεγαλοϊδεατικούς ρυθμούς και

---

⁴¹⁹ Βλ. Ιωάννου Καρασούτσα, *Ωδή εις τους Επαναστάντας Κρήτας*, εκ της Τυπογραφίας Γεωργίου Πολυμέρη, εν Ερμουπόλει 1841, σελ. 7.

σε γλώσσα αρχαϊζουσα, όπως μαρτυρούν πολλές στροφές και η κατακλείδα της σύνθεσής του:

.....

Σείονται της Κρήτης όλης αι κοιλάδες και τα όρη,
Αι σκιάι την περιτρέχουν, πολιαί και λευκοφόροι,
Των αρχαίων Κορυβάντων και Δακτύλων και Κουρήτων·
Και σκιά τις ανυψούται πελωρία μεταξύ των,
Δέλτον φέρουσα μεγάλην θεσμοθεσιών και νόμων,
Και η θέα των εμπνέει εις δειλούς δυνάστας τρόμον,
  Θάρρος δε εις τους σπλίτας
Και την προπατορικήν των εύκλειαν ζητούντας Κρήτας.

.....

Ω! αν έβλεπες της Κρήτης τον λαόν, εκ των ορέων
Να κατέρχεται εις πάλην, χείμαρρος κροτών και ρέων,
Και να πλημμυρή βομβίζων τους αγρούς και τα πεδιά,
Ήθελες ειπέι πως βλέπεις τον υψιβρεμέτην Δία,
Εις τας κορυφάς της Ίδης ουρανόθεν καταβάντα,
Συγκυκώντα γην και πόντον, συνταράττοντα τα πάντα,
  Και ανοίγοντα Ταρτάρους
Εκατόν εις τους εμπλήκτους και ριψάσπιδας βαρβάρους!

.....

Αλλ' ιδού της ολεθρίου εκδικήσεως η ώρα
Έφθασεν, ιδού της Κρήτης η τιτανομήτωρ χώρα
Από τάγματα υιών της αρεοστραφών πληρούται!
Νέφος μέγα προς τα όρη του Σελίνου συμπυκνούται,
Νέφος φέρον έντοσθέν του ύλην κεραυνών μυρίων·
Η βροντή μυκάται ήδη, και αν εκραγή, εις ποίον,
  Ποίον χάσμα της γης μέλλει
Να κρυφθή των εμβροντήτων ανδραπόδων η αγέλη;

Οι τρανοί τί μας νομίζουν της Ευρώπης διπλωμάται;
Έθνος αγαπών εις λήθην χαλκούν ύπνον να κοιμάται;
Αν μετά τας αθανάτους χθεσινάς μας έτι νίκας,
Τας ρομφαίας προς ολίγον ανεπαύσαμεν εις θήκας,
Των μαχών την τέχνην μήπως έχομεν λησμονημένην;
Ιδού πάλιν την ρομφαίαν φέροντες γεγυμνωμένην,
  Εις το στάδιον της Κρήτης
Την αλήθειαν να δείξουν καταβαίνουν οι υιοί της.

.....

Βαίνετε εις το ευρύ σας στάδιον, γενναίοι Κρήτες!
Βαίνετε, και ως οι βράχοι των ακτών σας οι προβλήτες,
Στήθος λίθου προς την λύσσαν των κυμάτων αντιτάττουν,
Αι φωναί των απειλούντων μηδαμώς μη σας ταράττουν.
Εφ' υμάς ο κόσμος όλος ατενές το βλέμμα έχει,
Με χαράς το έδαφός του δάκρυα ο Έλλην βρέχει,
Και με τας θερμάς ευχάς του
Δι' υμάς επικαλείται την αντίληψιν του Πλάστου.

.....

Είθε το παράδειγμά σου το λαμπρόν να μιμηθώσιν
Όσα της Ελλάδος τέκνα εις δουλείαν έτι ζώσιν!
Είθε τον κοινόν πληρώσας των Ελλήνων όλων πόθον,
Προς Βυζάντιον να νεύση τας οφρείς αυτού ο Όθων,
Και ως Αίολος εξάπτων με το νεύμά του τον πόντον,
Τάγματα να συναγείρη αιχμητών ενθουσιώντων,
Κ' εν ροπή ο μέγας κρότος
Ν' ακουσθή του των Σουλτάνων θρόνου καταπεπτωκότος!

Τότε κρούων εμπνευσμένης λύρας ήχους γλυκυμόλπους,
Εις της Ιωνίας θέλω τους πατρίους δράμει κόλπους,
Όπου φύσις αιωνίως άνθη περιβεβλημένη,
Κ' αιωνίως κελαδούσα αηδών με περιμένει·
Εκεί όπου θάλλ' η χλόη, και ο ρύαξ κελαρίζει,
Θα τονίσω, ενώ θέλη την κιθάραν μου στολίζει
Δάφνης μυροβόλου κλάδος,
Και τον θρίαμβον της Κρήτης, και τον ύμνον της Ελλάδος!

Στην ατυχή έκβαση αυτής της Κρητικής Επανάστασεως του 1841 αναφέρεται και το ποίημα του ίδιου ποιητή με τίτλο «Τα Πανελλήνια»⁴²⁰, που κυκλοφόρησε κι αυτό σε ιδιαίτερο φυλλάδιο. Αφιερωμένο στον Παναγιώτη Σούτσο θρηνεί για την καταστολή της συγκεκριμένης εξέγερσης, παρά την επιδειχθείσα γενναιότητα των Κρητών που είχαν φέρει σε δύσκολη θέση την Τουρκική Κυβέρνηση. Οι αποφάσεις, όμως, των Μεγάλων Δυνάμεων παρέδωσαν και πάλι την Κρήτη στους δυνάστες της, με τη συνέργεια μάλιστα του εκεί Έλληнос Προξένου. Κατόπιν αναφέρεται στο αδούλωτο φρόνημα των Ελλήνων και καταριέται όσους (δηλαδή τους ξένους) εμποδίζουν τη δόξα των Ελλήνων. Και μιας και η γενική ευφροσύνη

---

⁴²⁰ Βλ. Ι. Δ. Καρασούτσα, *Τα Πανελλήνια, Άσμα πατριωτικόν*, Εκ της Τυπογραφίας Παύλου Ησαΐ, εν Ερμουπόλει Σύρου την 25 Μαρτίου 1842, σελ. 8.

του λαού έσβησε από τις αποφάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, στρεφόμενος ο ποιητής κατά της Ευρώπης αναρωτιέται γιατί θέλει να συντηρεί στη ζωή τον Μεγάλο Ασθενή (Τουρκία) αφού είναι μία καταρρέουσα και παρηκμασμένη αυτοκρατορία. Ζητεί δε από την Ευρώπη να στρέψει την προσοχή της στη χώρα μας που είναι ωραία, πολέμησε πάντοτε κατά της όποιας τυραννίας, ξεπέρασε το πολιτικό επίπεδο των Ανατολικών Λαών και έδωσε τη γνώση στον λαό, την αρμονική θρησκεία και την τέχνη, γυνόμενη έτσι διδάσκαλος του κόσμου. Κατόπιν κατηγορεί τους Ευρωπαίους για αγνωμοσύνη, αφού, αν και έλαβαν τα φώτα του πολιτισμού από την Ελλάδα, την εγκατέλειψαν στους δύσκολους καιρούς της. Και τους υπενθυμίζει την ένδοξη Επανάσταση του 1821. Ακόμη, τους υποδεικνύει το λαμπρό μέλλον της χώρας, που οραματίζεται, και υπενθυμίζει την κατά την Επανάσταση του 1821 νίκη των Ελλήνων κατά των Τούρκων και των Αιγυπτίων. Τέλος, το ποίημα κλείνει με την προτροπή οι Έλληνες να συντρίψουν τους Τούρκους και να ξαναδημιουργήσουν την Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Ας δούμε μερικές ενδεικτικές στροφές του αρχαιοπρεπούς αυτού ποιήματος:

.....

Γ'.

Ήπτοντο του πολιού των μετά θλίψεως γενείου,
Και ηπόρουν οι αρχαίοι Σύμβουλοι του Διβανίου,
Πώς να σβέσωσι της Κρήτης τον καιόμενον κρατήρα.
Αρωγόν αι Κυβερνήσεις έδωκαν εις τούτους χείρα.
Δεν ημέλησαν καμμίαν απειλήν, κανένα δόλον.
Και ω θρήνος! και ω γέλως! μεταξύ των άλλων όλων,
Έκραζεν ο της Ελλάδος
Πρόξενος «τα όπλα, Κρήτη, εις τον τύραννον παράδος!»

.....

Ε'.

Το πυρ όχι! δεν εσβέσθη της Ελληνικής καρδιάς·
Μένει το αυτό και θέλει μένει μέχρι συντελείας
Η δουλεία παντός άλλου διαστρέφουσα τα ήθη,
Μόνον να εξαχρειώση τον Γραικόν δεν εδυνήθη:
Αλλ' ανάθεμα εις όσους του δεσμεύουσι τας χείρας,
Και του κλείουσι της Δόξης τας αδαμαντίνους θύρας.
Είθε όλων των Ελλήνων
Η αρά να ήναι μάστιξ Εριννύος κατ' εκείνων!

.....

ΙΑ΄.

Ἐσπαιρεν ἡ ἀνθρωπότης εἰς τοὺς ὄνυχάς τοῦ ὅλη.
Ἀλλ' ἐνὼ πυρὰ μεγάλη τὴν Ἀσίαν ἐπυρπόλει,
Καὶ εἰς πάσαν τῆς γῆνιου σφαίρας κόγχην ἐξηπλοῦτο,
Πῶς διετηρήθη μόνον ἀβλαβές τὸ ἔθνος τούτο!
Ποῖα ἐκπληξίς! ἐν μέσῳ τῆς ἀκράτου δεσποτείας,
Ἡ Ἑλλάς θεσμούς εφεύρεν ἐλευθέρας πολιτείας,
Καὶ ὁ κόσμος ἐνὼ ἦτο
Θύμα τῆς αὐθαιρεσίας, ἡ Ἑλλάς αὐτονομεῖτο!

ΙΒ΄.

Ἐν αὐτῇ αἰ γνώσεις κτήμα δὲν υπήρχον ἱερέων,
Ἦσαν νόμα πρὸς ἀπάντων πόσιν ἀκωλύτως ῥέον.
Ὁ λαὸς τῆς δὲν ἐτίμα κροκοδείλους καὶ θυρία,
Ἀλλὰ Χάριτας καὶ Μούσας καὶ Ἀπόλλωνα καὶ Δία.
Ἀντὶ πύργων τῆς Χαλάνης, καὶ ἀντὶ Σφιγγῶν τεράτων,
Κόσμον εἶχον ἐξ ἐτοιμῶν νὰ λαλήσουν ἀγαλμάτων,
Ἐρεχθεῖα Παρθενώνας,
Ἔργα μεγαλοφυΐας μένοντα εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΙΖ΄.

Ὡ Ἑλλάς! τὴν μέλλουσάν σου εὐκλείαν προβλέπω πάσαν.
Τὸ γλυκὺ δὲ λυκαυγές σου τὴν ψυχὴν μου προαυγάσαν,
Φαινήν, αἰθεροδόμον, ὦ Πατρίς μου, σε δεικνύει.
Ὁ Τιτάν θα ἦσαι ὅστις τὸ μακρόν του διανύει.
Στάδιον, τὴν φύσιν ὅλην καὶ θερμαίνων καὶ αὐγάζων,
Καὶ ἠνίας χρυσηλάτου δίφρου ἀγλαάς βαστάζων
Τὴν ἡμέραν ἔχει γέρας,
Ὀδὸν τέμνων εἰς τὰ νέφη καὶ ὀδὸν εἰς τοὺς αἰθέρας.

Κ΄.

Ἄκουσον ὁ τῆς Τουρκίας λέων γηραιὸς βρυχάται.
Ἡρακλέους μεγαθύμου ῥόπαλον, ὦ Ἕλλην, δράττε,
Καὶ με στιβαρόν τον πόδα, καὶ ἀτρόμητον τὴν χεῖρα,
Τραῦμα ἐνεγκε θανάτου εἰς τὸν αἰμοβόρον θήρα.
Ἄς ἐμέση πίπτων ὅσον ἐπιεν ἀθῶν αἶμα·
Σὺ δ' ἐνδὺς τὴν λεοντήν του, καὶ ἀναλαβὼν τὸ στέμμα
Τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου,
Τῆς Ανατολῆς ὁ μέγας Αυτοκράτωρ πάλιν γίνου!

Η Συνταγματική Μοναρχία

(1843 – 1862)

Η Επανάσταση της Γ' Σεπτεμβρίου 1843

Τα αίτια της Επαναστάσεως

Η ανακοίνωση του Έλληνα υπουργού των Εξωτερικών Ι. Ρίζου Νερουλού τον Ιανουάριο του 1843 προς τις προστάτιδες Δυνάμεις, ότι η χώρα δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει την καταβολή τοκοχρεωλύσιων του δανείου για το εξάμηνο που έληγε την 1 Μαρτίου χωρίς να της παραχωρηθεί δάνειο με τη δική τους εγγύηση, συνάντησε την κατηγορηματική τους άρνηση για πρώτη φορά. Ακόμη και η Ρωσία, που αρχικά ανταποκρίθηκε στο αίτημα του υπουργού των Εξωτερικών, καταβάλλοντας το δικό της μερίδιο, ύστερα από συνεννόηση του πρέσβη της Κατακάζυ με την κυβέρνησή του έθεσε όρους άμεσης σχεδόν επιστροφής του δανείου. Λογικά, η Γαλλία θα έπρεπε να υποστηρίξει το δάνειο αυτό αφού το γαλλικό κόμμα βρισκόταν στην εξουσία. Εντούτοις, ο Γκιζώ, σ' αυτήν την περίπτωση, όχι μόνο δεν έστερξε να το συνδράμει, αλλά συνενώθηκε με τις άλλες Δυνάμεις για να εμποδίσει τη σύναψη καινούργιου δανείου. Γινόταν τώρα φανερό ότι η πολιτική του Όθωνα τον είχε αποξενώσει και από τις τρεις Δυνάμεις, με αποτέλεσμα όχι μόνον να ενωθούν όλες εναντίον του, αλλά και τα αντίστοιχα πολιτικά κόμματα.

Αντιμετωπίζοντας την απειλή ξένης επεμβάσεως, η κυβέρνηση μείωσε δραστικά τις τακτικές δαπάνες της: περικοπές μισθών, κατάργηση θέσεων και διακοπή έργων, κλείσιμο των ελληνικών διπλωματικών αποστολών ακόμη στο Παρίσι και στο Λονδίνο ήταν μερικές από τις ενέργειές της. Ύστερα από αυτά τα μέτρα, ο Ρίζος Νερουλός απάντησε, στις αρχές Απριλίου, στη Ρώσικη ανακοίνωση, υπογραμμίζοντας τις σοβαρές οικονομίες που εφαρμόστησαν και πρόσθεσε πως θα ήταν αδύνατον για την Ελλάδα να πληρώσει τη Ρωσία ως την 1η Ιουνίου του 1843, χωρίς να μειώσει και να εξασθενίσει, αντίστοιχα, την πολιτική και τη στρατιωτική ισχύ της σε τέτοιο βαθμό, ώστε να υπάρχουν φόβοι αναρχίας.

Την 1η Μαΐου του ίδιου έτους, οι Δυνάμεις επανέλαβαν στη Διάσκεψη του Λονδίνου τις διαπραγματεύσεις τους, που κατέληξαν στο Πρωτόκολλο της 5ης Ιουλίου 1843, που υπήρξε η βάση για την οικονομική συμφωνία, την οποία αναγκαστικά υπέγραψε η Ελλάδα στις 2/14 Σεπτεμβρίου... Σύμφωνα με αυτήν, ο ετήσιος τόκος και η απόσβεση του δανείου έφτανε στα 3.635.922 φράγκα· καθόριζε επίσης έσοδα συγκεκριμένα του κράτους για να το εξυπηρετούν, όπως δασμοί και φόροι χαρτοσήμου, ιδιοκτησίας, κ.λπ. Οι τρεις ξένοι πρεσβευτές θα επέβλεπαν όλες τις συναφείς πράξεις και εκπρόσωπος του οίκου Ρότσιλντ στην Αθήνα θα παρακολουθούσε τη μεταφορά των σχετικών ποσών από το ελληνικό ταμείο στους ξένους πιστωτές. Συνεπώς, οι Δυνάμεις όχι μόνο κατέλυαν την οικονομική αυτονομία της χώρας αλλά και απαιτούσαν τη μείωση των δαπανών για ποσό που αναλογούσε σε 3,5 εκατομμύρια φράγκα.

Η συλλογική ενέργεια των Δυνάμεων επέσπευσε την Επανάσταση, καθώς σημειώνουν ο Πισκατόρου, ο Πρόκες Όστεν και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης. Γιατί το γεγονός ότι η Γαλλία συμφώνησε με τις σκληρές απαιτήσεις της Διασκέψεως του Λονδίνου, εξασθένησε τη θέση του Δημητρίου Χρηστίδη, στενού συνεργάτη του Ιωάννη Κωλέττη και σημαίνοντος στελέχους του γαλλικού κόμματος, παραμερίζοντας συνάμα κάθε εμπόδιο για την τριμερή συνεργασία των κομμάτων. Ακόμη και ο Χρηστίδης παρακινούσε τον Όθωνα να προχωρήσει στην παραχώρηση του Συντάγματος. Ύστερα το στέμμα, που ως τότε οι Έλληνες το θεωρούσαν ως εγγύηση για την ξένη βοήθεια, έγινε τώρα βάρος εθνικό επειδή με τις πράξεις του συνένωσε τις Δυνάμεις εναντίον της Ελλάδος αλλά και στάθηκε ανίκανο να αποτρέψει την εθνική ταπείνωση.

Επιπροσθέτως, σε μια στιγμή που με τη βοήθεια του Τύπου η ελληνική κοινή γνώμη είχε γίνει πλέον δύσπιστη απέναντι σε κάθε ξένη επέμβαση, το κράτος βρισκόταν κάτω από την επιβολή αυστηρότατου οικονομικού ελέγχου. Εντούτοις, πίστευε η κοινή γνώμη ότι ενδεχομένως η Ευρώπη θα έδινε ακόμη μια δυνατότητα στην Ελλάδα, εφ' όσον θα είχε εγκατασταθεί στη χώρα κυβέρνηση Συνταγματική. Τον Σεπτέμβριο του 1843, το σύνταγμα φαινόταν για τους Έλληνες η μόνη διέξοδος για να απαλλαγεί ο τόπος από το χάος που επικρατούσε στη διοίκηση και για να σωθεί ο βασιλιάς από τις δικές του αδεξιότητες.

Τέλος, τα δραματικά οικονομικά μέτρα της κυβερνήσεως συντέλεσαν στην αύξηση του αριθμού των δυσαρεστημένων, συνεπώς των ατόμων που ήταν έτοιμα να συνταχθούν με τους συνωμότες. Κρατικοί λειτουργοί, όπως και ο στρατός, ήταν ανάμεσα στις ομάδες που υπέφεραν από τις περικοπές των απολαβών τους. Είναι ενδεικτικό ότι το Ελληνικό Ιππικό, που διεδραμάτισε τόσο σημαντικό ρόλο τη νύχτα της 7^{ης} Σεπτεμβρίου, συμπεριλαμβανόταν ανάμεσα στις τελευταίες. Αλλά και ο ανταγωνισμός προς τους Βαυαρούς μεγάλωσε, καθώς η μεταχείρισή τους από τον Βασιλιά ήταν εντελώς διαφορετική από εκείνην που επιφύλαξε στους Έλληνες στρατιωτικούς, γιατί, ενώ απομάκρυνε χωρίς δισταγμούς τους τελευταίους, διατηρούσε στην υπηρεσία τους Βαυαρούς.

Οι αρχηγοί

Από τους πολιτικούς, στη συνωμοσία μετείχαν, πέραν του Μακρουγιάννη, ο Ανδρέας Μεταξάς, ο Ανδρέας Λόντος, ο Κ. Ζωγράφος, ο Μ. Σούτσος και ο Ρ. Παλαμίδης. Από τους στρατιωτικούς, ο Δημήτριος Καλλέργης, ο συνταγματάρχης Σκαρβέλης, ο συνταγματάρχης Σπυρομήλιος και, εκ των υστέρων, ο λοχαγός Πυροβολικού Ελευθέριος Σχινάς.⁴²¹

---

⁴²¹ Βλ. Ιωάννη Πετρόπουλου – Αικατερίνης Κουμαριανού σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ', σελ. 89-90.

Η Επανάσταση της Γ' Σεπτεμβρίου

Ενώ η κατοικία του Μακρυγιάννη ήταν περικυκλωμένη από τη Χωροφυλακή, ενισχυμένη με δύο τάγματα Σπαρτιατών, ολιγάριθμες ομάδες φίλων του στρατηγού κατόρθωσαν, διασπώντας τον κλοιό, να εισχωρήσουν στο σπίτι του και να ενισχύσουν την άμυνά του. Η Χωροφυλακή άρχισε τους πυροβολισμούς, οι έγκλειστοι τους ανταπέδωσαν και κατά την ανταλλαγή των πυρών σκοτώθηκε ένας ενωματοάρχης. Την ίδια ώρα ο Καλλέργης –αφού προς στιγμή έχασε την επαφή και τη συνεννόηση με τους συνεργάτες του– κατευθύνθηκε στους στρατώνες ξεσηκώνοντας τους άνδρες με την κραυγή «Ζήτω το Σύνταγμα». Ακολουθούμενος από τους στρατιώτες, προχώρησε προς τον χώρο μπροστά από τ' Ανάκτορα. Παράλληλα, διέταξε ν' ανοίξουν τη φυλακή του Μενδρεσέ και να απελευθερώσουν τους κρατούμενους.

Αργά μέσα στη νύχτα, ο βασιλιάς και η Αυλή, ενώ λίγο πριν είχαν νομίσει, ακούγοντας τους πυροβολισμούς, ότι τα βασιλικά στρατεύματα είχαν διασκορπίσει τους συνωμότες, πληροφορήθηκαν την ανταρσία του στρατού. Ο Όθων έστειλε τον υπουργό των Στρατιωτικών Βλαχόπουλο και τον υπασπιστή του Γαρδικιώτη Γρίβα να διατάξουν τον στρατό να επιστρέψει στους στρατώνες. Οι δύο άνδρες, όμως, συνελήφθησαν προτού προφθάσουν να πλησιάσουν τους στρατιώτες. Όπως παραδίδεται σχετικά: «Τότε φανείς ο βασιλεύς μετά του συνταγματάρχου Χες, εις μίαν θυρίδα των κατωτέρων του παλατιού, των απέναντι της Πλατείας, προσκάλεσε τον Καλλέργη· ερωτά τί δηλοί το κίνημα τούτο και των στρατιωτών. Ο Καλλέργης αποκρίνεται ότι λαός και στρατός ζητούν Σύνταγμα. Ας διαλυθώσι είπεν ο βασιλεύς και θέλει φροντίσει περί της αιτήσεώς των. – Μεγαλειότατε, απάντησε ο Καλλέργης, δεν θέλουν διαλυθή, έως η Υ.Μ. δεν αποφασίσει μετά του Συμβουλίου της Επικρατείας». ⁴²² Στο τέλος, φυσικά, ο Όθων παραχώρησε το πολυπόθητο Σύνταγμα.

Με αφορμή την Επανάσταση της Γ' Σεπτεμβρίου και την παραχώρηση Συντάγματος από τον Όθωνα, ο Ιωάννης Καρασούτσας συνθέτει και εκδίδει αυτοτελώς το ποίημα: *Ο θρίαμβος του Συντάγματος* ⁴²³. Το ποίημα αυτό είναι αφιερωμένο «Τοις δαφνοστεφοίς Προμάχοις Καλλέργη και Μακρυγιάννη». Ας δούμε μερικά ενδεικτικά χωρία του δεκαεξάστροφου αρχαιοπρεπούς αυτού στιχουργήματος:

.....

ΣΤ'.

---

⁴²² Βλ. αυτόθι, σελ. 92-93.

⁴²³ Βλ. Ιωάννου Καρασούτσα, *Ο θρίαμβος του Συντάγματος*, Εκ της Τυπογραφείας Γ. Μελισταγούς, Εν Ερμούπολει 1843.

Ήδη κατηφής η ξένη δεσποτεία υφεώρα
Ότι η της πτώσεώς της φοβερά εγγίζει ώρα·
Ήδη τον βρασμόν ακούει λαού κάτωθεν βοώντος,
Ως βοά ο εις του Νότου τας πνοάς κυμαίνων πόντος,
Ή καθώς υπομυκάνονται οι υπόγειοι εκείνοι
Γογγυσμοί οπότεν μέλλη τρομερός σεισμός να γίνη.

Η΄.

Πλην προσμείνατε! Πολλάκις εις στιγμάς ολίγας μόνον
Ανατρέπονται τα έργα κ' αι βουλαί πολλών αιώνων.
Τας Αθήνας ο σκίοεις πέπλος της Νυκτός καλύπτει·
Υπό πενιχρόν μανδύαν ποίος την μορφήν του κρύπτει,
Και την ησυχίαν φεύγων του νυκτερινού κοιτώνος
Τρέχει περί μέσας νύκτας προς το μέρος του στρατώνος;
Άγγελος χρυσάς εκτείνων πτέρυγας τον περισκέπει,
Και μακράν αυτού παν βλέμμα πολεμίου αποτρέπει.
Έφθασε και μετ' ολίγον τον αγνώριστον εκείνον
Στρατιώται περιέπουν και στρατάρχαι των Ελλήνων.
Θρασυβούλου τόλμαν έχων και αξίωμα και ήθος,
Λόγους ο ανήρ γενναίους απευθύνει προς το πλήθος,
Και το Σύνταγμα προβάλλει μόνον μέσον σωτηρίας
Της τα λοίσθια πνεούσης εθνικής ελευθερίας.

Θ΄.

Η φωνή του τας καρδιάς συγκινεί και ηλεκτρίζει,
Αρχηγόν του τον ΚΑΛΛΕΡΓΗΝ ο στρατός αναγνωρίζει,
Κ' η κλαγγή ευθύς των όπλων, και ο δούπος των βημάτων
Την αιφνίδιον δηλούσι κίνησιν των στρατευμάτων.

Ι΄.

Πού η φάλαγξ των Ελλήνων η εις μάχην τεταγμένη
Πού μετά βοής τυμπάνων μεσονύκτις προβαίνει;
Ο λαός αυτός ο πλήρης ενθουσιασμού πού τρέχει;
Ποίος τας Αθήνας σάλος και ορυμαγδός κατέχει;
Εις τους τάφους των αρχαίων η βοή αυτή τί είναι;
Άνωθεν του Παρθενώνος τί σκιαί είναι εκείναι;
Ποίου νέου μας αγώνος θεαταί διά να γίνουν
Οι προπάτορες την κόνιν των μνημείων των αφίνουν;

ΙΑ΄.

Καθώς βράχος τον οποίον θάλασσα περιορίζει,
Και το κύμα κύκλωθέν του εξογκούται και βοΐζει,
Τα Ανάκτορα, το κέντρον της βασιλικής ισχύος,
Από του λαού το κύμα περικλύζονται ομοίως.
Όμματα η Εξουσία στρέφει περίξ φοβισμένα,

Όλους βλέπ' υπέρ του Έθνους και υπέρ αυτής κανένα.
Άνω ουρανός κολάζων και μισών τας τυραννίας·
Κάτω δε λαός κραυγάζων υπέρ της Ελευθερίας!

ΙΒ'.

«Τί λοιπόν ζητείτε;» είπεν ο εξεστηκώς μονάρχης·
«Συνταγματικώς του Έθνους του Ελληνικού να άρχης»
Ο ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ απεκρίθη, κ' η φωνή του η μεγάλη
Φωνή ήτον της Πατρίδος ήτις δι' αυτού ελάλει.
Να σκεφθή ζητεί· τον λέγουν «Σκέψεως καιρός δεν μένει
Ουδ' ανέχετ' επιπλέον η Ελλάς αδικουμένη.»

ΙΕ'.

Εις του Έθνους ο Μονάρχης την χαλκήν φωνήν υπείκει,
Και η μετ' αυτού κ' εκείνου υπογράφεται συνθήκη·
Και τα δικαιώματά της η Ελλάς επανακτώσα
Εορτάζει τον λαμπρόν της θριάμβον ενθουσιώσα.
Ω! Τας δάφνας σας δεν θέλει ουδείς ήλιος μαράνει,
Σεις, πρωταθλητά Καλλέργη, και γενναίε Μακρυγιάννη!
ΑΛΛ' αϊδιος η δόξα του ονόματός σας θέλει
Φαεινή με πάντα νέον ήλιον συνανατέλλει.

ΙΣΤ'.

[...]

Και ο κόσμος βλέπει πάλιν μετά κρότου, μετά θάμβους
Τους υπέρ ελευθερίας αναιμάκτους σου θριάμβους.
Ω! προόδευεις δόξαν, κ' η αυτή πως είσαι δείξε
Ήτις πάλαι τους Λυκούργους και τους Σόλωνα παρήξε,
Και του Καραϊσκού μήτηρ και του Βότσαρη εσχάτως
Έσεισεν εκ θεμελίων των Οθωμανών το κράτος.
Και μηδέ λησμόνει ότι κοινήν σ' έχουσι μητέρα,
Και προς σε το βλέμμα στρέφουν ως εις οδηγόν αστέρα,
Οι λαοί οι κατοικούντες Ήπειρον, Μακεδονίαν,
Θεσσαλίαν, Θράκην, Σάμον, Κρήτην και Μικράν Ασίαν,
Αναμένοντες να θραύσης τας βαρείας των αλύσσεις
Και εις στάδιον γενναίον δόξης να τους οδηγήσης!

Τον ίδιο χρόνο ο Αλέξανδρος Σούτσος εκδίδει σε πέντε φυλλάδια⁴²⁴ τη σύνθεση: *Η Μεταβολή της τρίτης Σεπτεμβρίου*, που εξεδόθη σε βιβλίο τον επόμενο χρόνο⁴²⁵. Τα πέντε αυτά φυλλάδια περιέχουν πεζά και ποιήματα. Τα τελευταία αυτά θα τα προσεγγίσουμε μέσω των *Απάντων* του ποιητή⁴²⁶.

Στο πρώτο φυλλάδιο (30 Σεπτεμβρίου 1843) και στον «Πρόλογο» συναντάμε το άτιτλο στιχούργημα, το περιγράφων την πολιτική και κοινωνική αλλά και την ψυχολογική κατάσταση των Βαυαροκρατούμενων Αθηναίων⁴²⁷:

Επλησίαζε το άστρον της ημέρας να εκλείψη
τα του Όθωνος φωτίζον ανακτόρια εν θλίψει.
Γοθτικόν αυτά μνημείον,
Μεταξύ των Παρθενώνων έστεκαν και των Θησείων
Καθώς στέκονται τα έθνη σήμερον των Ευρωπαϊών
Σκοτεινά εμπρός της δόξης των Ελλήνων των αρχαίων.

Άφωνοι εδώ πολίται περιήρχοντο τους δρόμους
με απαυδημένον βήμα, με βαρυσκυμμένους ώμους,
και το βλέμμα των μηνύον απαθή παραφροσύνην
πικράν έσταζε οδύνην,
το πολεμικόν δε ήχει τύμπανον της Βαυαρίας
διακόπτον την βαθείαν σιωπήν της Κεκροπίας.

Ακολούθως⁴²⁸, δεν διστάζει να διεκτραγωδήσει την υπάρχουσα κατάσταση του τότε ελληνικού βασιλείου:

«Καταβαίνει απ' Αθήνας μέχρι Πειραιώς παχεία
και σκεπάζει τας εκτάσεις των τριόδων η κονία,
ως να ήσαν από μόνην
ύλην εύθρυπτον αργίλλου και να έρρευσαν εις κόνιν
Θρόνος, Κράτος, ευνομία, εθνική μεγαλειότης
και τα τρόπαια της πάλης της ενδόξου μας και πρώτης.
«Εις γην, ήτις εδουλώθη και ουδέ τους ενθυμείται,

⁴²⁴ Βλ. Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, «Η Νεωτέρα Ελληνική Λογοτεχνία», σε επετηρίδα «Ιδρύματος Νεοελληνικών Σπουδών», Αθήνα 1984, τόμος τρίτος, σελ. 241, σημ. 5.

⁴²⁵ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *Η Μεταβολή της τρίτης Σεπτεμβρίου*, έκδοσις δευτέρα, εν Αθήναις... 1844.

⁴²⁶ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, «Η Μεταβολή της τρίτης Σεπτεμβρίου», *Απαντα*, ό.π., σελ. 210-321.

⁴²⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 211.

⁴²⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 211-212.

ο Καραϊσκάκης γείτων μετά του Μιαούλη κείται.
Της μακράς ξηράς εκείνος και αυτός του παραλίου,
Φύλακες του Βασιλείου,
εις ουτιδανά μνημεία κοίτονται λησμονημένοι
κ' εις τους όσοι πλημμυρούσι τας Αθήνας ξένους ξένοι...

Το πρώτο, ωστόσο, ποίημα του βιβλίου, το οποίο τιτλοφορείται: «Η απελευθέρωσις του Έθνους»⁴²⁹, είναι δοξαστικό για την Επανάσταση και το Σύνταγμα, φέροντας, ταυτόχρονα, πλήθος από αρχαιοελληνικές ενθυμήσεις, κατά τη συνήθεια της εποχής. Ιδού μερικά χαρακτηριστικά αποσπάσματα από αυτό:

Α'.

Είναι σκότος· σπινθηρίζουν άστρα πλήθος ως αι άμμοι·
μία λάμπει και κινείται εις τον ουρανόν παλάμη·
καταβαίνει κί' εις τα πέντε όμματα της Εξουσίας
ρίπτει κάλυμμα μωρίας·
πλησιάζει τον Καλλέργην, Μακρυγιάννην και Σκαρβέλην,
τους φωτίζει, κ' ευλογείται άπας ο λαός ο έλλην.
Εις αυτήν την ευλογίαν εξυπνά η πόλις όλη·
πανταχόθεν αναλάμπουν οφθαλμοί σπινθηροβόλοι,
και του Ρήγα του Φερραίου με βροντήν ξιφών μεγάλην
οι παιάνες ηχούν πάλιν·
διδ και τρις των ανακτόρων, ως να θέλη να τα ρίψη,
ο Καλλέργης μ' αποστάσην οφθαλμόν μετρά τα ύψη·
Κ' εις τας παλαιάς μας πέτρας γοργόν βλέμμα περιφέρων,
«Αυτά βλέπετε, φωνάζει, τα μνημεία των πατέρων;
Αυτά είναι τα Θησεία και αυτά οι Παρθενώνες
τ' άφησαν δε οι αιώνες
θέλοντες να ενθυμίζουν εις ημάς τον πάντα χρόνον
ότι τέκνα των Λυκούργων είμεθα και των Σολώνων.»

Β'.

Τους αρχαίους ήρωάς των ανευρίσκουν αι Αθήναι·
Λαός, σύμβουλοι του Κράτους, στρατεύμα, έν σώμα είναι
και ως ένας μονομάχος
τρέχουσιν εις την παλαιόστραν μ' ευτολμίαν και με τάχος·
τ' ανακτόρια κυκλούνται· με το δόρυ επηρμένον
ο Λαός το Σύνταγμά του, την φυγήν ζητεί των ξένων.

---

⁴²⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 212-214.

Διαδέχεται την νύκτα ροδοπρόσωπος ημέρα·
εκοιμήθης Ελλάς! δούλη, εσηκώθης ελευθέρα,
και τον συνταγματικόν σου ετελείωσες αγώνα
χωρίς αίματος σταγόνα·
με το σύνταγμα εις χείρας, γίγας φθάνων εις τα νέφη,
ο Καλλέργης με τας τρεις σου μυριάδας επιστρέφει.

.....

Γ'.

Γράφε, Φαλμεράρη, γράφε! με τον σίδηρον εις χείρας
ήλθαμεν τρεις μυριάδες εις του Όθωνος τας θύρας
κ' εύραμεν εις τα εδάφη άργυρον, χρυσόν χυμένον
ιδικόν μας, όχι ξένον.
Πλην το Σύνταγμα λαβόντες δεν ελάβαμεν βελόνην,
και δεν έρριψεν η χειρ μας πέτραν μίαν εις σας μόνην.
Κατατρώγαμεν το αίσχος δέκα χρόνους ενδομύχως,
κ' έφευγεν ο ευδιός μας ουρανός εμπρός μας δίχως
δίχως την τερπνήν του δρόσον, Βαυαρέζοι, να γευθώμεν
τώρα μόνον, τώρα ζώμεν·
την φιάλην της μακράς της εντροπής των δέκα χρόνων
σας επέστρεψεν εις μίαν η Ελλάς ημέραν μόνον.

.....

Στο ίδιο, πάνω-κάτω, κλίμα κινείται και το ποίημα: «Εικών της Γ' Σεπτεμβρίου»⁴³⁰, που ακολουθεί αμέσως μετά. Οι αναφορές στο αρχαίο ελληνικό κλέος και η σύνδεσή τους με το κατόρθωμα της Επανάστασης του 1821 καθίστανται, και πάλι, πασιφανή:

Α' .

Την εν Μαραθώνι νίκην είχε πάλαι ιστορήσει
Η γραφίς του Πολυγνώτου,
και την τρίτην Σεπτεμβρίου πρέπει ν' απαθανάτιση
κάλαμος ζωγράφου πρώτου.

.....

Β'.

[...]

Έρχεται εις τον εξώστην των ανακτορίων έως
μετά του αρχιερέως
ο μονάρχης κ' εν τω μέσω τριών πρέσβων μαρτύρων
εις το Σύνταγμα ομνύει, και τον χρίει λαού μύρον.

---

⁴³⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 214-216.

Τάλαν έθνος, ό,που είδες εις τους δρόμους της Προνοίας
τους ωχρούς σου παραστάτας θύματα της Βαυαρίας
και χυθέντα εις την γην σου στρατόν άνανδρον και ξένον
και τον Χάρτην σου σχισμένον,
ύψωσε το μέτωπόν σου και ιδέ την θείαν δίκην,
ήτις τρισενδοξοτέραν σ' επεφύλαττε την νίκηην!

Γ'.

[...]

Ο λαός εκχύσας όλον της οργής του τον κρατήρα,
τροπαιούχος επιστρέφει με τον Χάρτην εις την χείρα·
Παίζουν με τους αέρας εκατόν καλαί και νέαι
πολυχρώματοι σημαίαι
και εις τας ακτίνας μία γλυκολάμπει του ηλίου,
δώρον δύο νεανίδων, η του Πανεπιστημίου.
Ύπνος είχε την Ελλάδα, όχι θάνατος ω νέοι!
Η πατρίς αναζή τώρα μαθηταί εις σας γενναίοι!
Εσιώπησε προ χρόνων ο αλέκτωρ της γλυκείας
εις ημάς Ελευθερίας.

Τους εωθινούς ψαλμούς του αρχινά ιδού εκ νέου
από άκρων του Σουνίου μέχρις άκρων του Μαλέου.

Δ'.

[...]

Στολισθήτε με το νέον Αριστείον σας, Αθήναι!
Το αμάραντόν μας ρόδον της Ελευθερίας είναι·
είναι πορφυρούν διότι αίμα έμελλε να τρέξη
και τα στέρνα σου να βρέξη,
αν οι παίδες σου τον Χάρτην δεν απέσπων μ' ευτολμίαν
ως από ανθρώπου στήθος αποσπά τις την καρδίαν.
Έλληνες, με ταύτην τώρα την ταινίαν την κοκκίνην
δέσατε του Εθνοσήμου και την κυανήν εκείνην!
Με την τρίτη Σεπτεμβρίου
και την Εικοστήν σας Πέμπτην στολισθήτε του Μαρτίου,
και εις τους λαούς ειπέτε· «Λάβετε εις τους αιώνας
ως υπογραμμόν τους δύο τρισενδόξους μας αγώνας!»

Στον ίδιο πάντα τόνο, ύμνο και δοξαστικό για την Επανάσταση της
Γ' Σεπτεμβρίου και το Σύνταγμα και κόλαφο για τον Όθωνα και τους
Βαυαρούς αποτελεί το ποίημα «Η αποδίωξις των Βαυαρών»⁴³¹. Ας δούμε
μερικά σημεία του:

---

⁴³¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 216-218.

Β΄.

Με τα χόρτα, με τα φύλλα πώς γλυκά η αύρα παίζει!
Πώς γλυκά ο αήρ πνέει! ... Έφυγαν οι Βαυαρέζοι!...
Σύνταγμα!... Ω της Ελλάδος ουρανέ, ακτινοβόλει!...
Η ψυχή μου σκιρτά όλη,
κ' εις κανένα η ημέρα της λυτρώσεως η πρώτη
τερπνή τόσον δεν εφάνη μετά της ειρκτής τα σκότη...
Επανέλθετε, αρχαίοι φιλελεύθεροί μου στίχοι!
Επανέλθετε, κιθάρας πατριωτικής μου ήχοι!

.....

Δ΄.

Η Συνέλευσις του έθνους αφ' ης ώρας εκηρύχθη,
εις βαθμόν ηγεμονείας υπηρέτης τις προήχθη·
έπαυσε να είναι δούλος, έγινε λαμπρός μονάρχης
ο λαός ο κυριάρχης,
και αυτός ο κυριάρχης βασιλέα έχει μόνον
τον Θεόν, τον βασιλέα των γαιών και των αιώνων·

.....

ΣΤ΄.

Και το έθνος το χθες τρέχον εις τον θάνατον ησύχως,
και το έθνος το θερμαίνον της παλάμης του το ψύχος
εις το πυρ των καιομένων οθωμανικών δικρότων,
και το έθνος το με κρότον
θραύσαν χθες τον εκ σιδήρου δεκαδάκτυλόν του κρίκον
έμενε χειροδεμένον και εις Βαυαρούς υπείκον!

.....

Ζ΄.

- Να καλήσθε Ιουδαίαι εξ ενός εις άλλον πόλον
και να έχετε των έξω γενεών τας αράς όλων,
Έλληνες, αν των λαμπρών σας επιλήσμονες προγόνων
και των νέων σας αγώνων
παραδώσετε και πάλιν εις την πλάτον Βαυαρίαν
την κτησθείσαν με τοσαύτην δόξαν σας ελευθερίαν!
Επανέλθετε, αρχαίοι φιλελεύθεροί μου στίχοι!
Επανέλθετε, κιθάρας πατριωτικής μου ήχοι!

Στο δεύτερο φυλλάδιο (18 Οκτωβρίου 1843) συναντάμε εν πρώτοις το ποίημα «Ο Θρασύβουλος»⁴³², τίτλος κάθε άλλο παρά τυχαίος, αφού για τον αρχαιοτραφή Σούτσο ο αρχαίος αυτός δημοκρατικός στρατηγός ταίριαζε απόλυτα ως σημείο αναφοράς για να συνδεθεί με τις τότε εξελίξεις· και πάλι εξαιρείται η Επανάσταση της τρίτης Σεπτεμβρίου, εμπαιζονται υπαινικτικά οι Βαυαροί και υπάρχει ο μονόλογος του Θρασυβούλου που παραινεί τον Καλλέργη. Ας τον ακούσουμε:

.....
Ε΄.

Εις σωρείαν ερειπίων διασώζεται ακόμη
η φυλή των Αθηναίων περιτειχισμένη κόμη,
όθεν ήρχετο κυβέυων την ζωήν του θαρραλέως
ο Θρασύβουλος δρομαίος
να ιδρύση το αρχαίον Σύνταγμα της Πολιτείας
εις θεμέλια γενναίας και απλής δημοκρατίας.

ΣΤ΄.

Της Αυλής εκεί εσχάτων οι χοροί συνεκροτούντο
και οι προ μικρού πεσόντες υπουργοί συνευωχούντο.
Πλην κανείς δεν ενθυμείτο των μεγάλων παρασίτων
η γη αύτη ποία ήτον,
τίνες έγιναν εις άλλους δημοκρατικούς αιώνας
αρειμάνιοι ορχήσεις υπ' αυτούς τους προμαχώνας.
Εις την θέαν του, Καλλέργη, ο Θρασύβουλος αφίνει
την Φυλήν και μέγα βήμα προς τον Πάρνην διευθύνει...
έφθασεν επί της άκρας με χρυσήν την πανοπλίαν,
και εις σιωπήν βαθείαν
γύρω οι εξήκοντά του στέκονται αρματηλάται,
κ' εις το κράτος του ο δύων ήλιος αντανακλάται...

Η΄.

Η κεραύνιος φωνή του από του βουνού την χαίτην
εις την πεδιάδα κάτω βαρυπίπτει... άκουσέ την...
«Είκοσι μακρούς αιώνας εις τον τάφον εκοιμώμην,
κι' αν εξύπνουν αισχυνόμην
έξω του την πολιάν μου κεφαλήν ν' ανασηκώσω
και εις δούλους απογόνους οφθαλμόν να προσηλώσω.

Θ΄.

«Φαινής ελευθερίας πρώτος έθεσα κρηπίδα.
δεύτερος μετ' εμέ ήλθες συ και σώζεις την πατρίδα.
Χαίρε! χαίρε! Πλην μη βάλης, μη το ξίφος εις την θήκην
εάν των θεσμών την νίκην

---

⁴³² Βλ. αυτόθι, σελ. 228-230.

δεν ιδής, και της Πνυκός μου της νεκράς κ' ερημωμένης
τας ηχώ δεν εξυπνήσουν νέοι πάλιν Δημοσθένεις.

.....

Άκρως ρομαντικό, αλλά και με ευθείαπολιτική στόχευση είναι το επόμενο ποίημα «Το φάντασμα του Βρεσθένης»⁴³³, το οποίο έχει ως σημείο αναφοράς τον Μητροπολίτη Βρεσθένης Θεοδώρητο (1787-1843), ο οποίος, παρά το ένδοξο παρελθόν του, πέθανε εγκαταλελειμμένος στη Μονή Πετράκη, στις 23 Απριλίου 1843, λίγους μήνες πριν από την Επανάσταση της τρίτης Σεπτεμβρίου. Έτσι, στο συγκεκριμένο ποίημα ο Α. Σούτσος βρίσκει την ευκαιρία, αναφερόμενος στον ηρωικό ιεράρχη, να διεκτραγωδήσει τα υπέρ πατρίδος παθήματά του και να διατυπώσει την τωρινή πολιτική του επιθυμία:

.....

Γ'.

«Χρόνους πένης και με μόνην έμεινα την βακτηρίαν
ως ποιμήν τα πρόβατά μου χάσας εις νυκτός σκοτίαν·
μέλος ήμην της Συνόδου· αλλά και παρά την ρήτραν
του συνοδικού την μίτραν
αποστερηθείς ετάχθην έσχατος αρχιερέων·
(και το φάντασμα ελάλει του Βρεσθένης πικρά κλαίον·)

Δ'.

Όλην την μαρμαροτόκον εξεκένωσαν Πεντέλην·
πλην την φάτνην, είπα, έχει εκκλησίαν του ο Έλλην·
επειδή δε στρατιώτης πιστός ήμην εγώ μόνον
των αγίων μας κανόνων
μ' εθεώρησαν του Κλήρου μέλος αποβολιμαίον·
(και το φάντασμα ελάλει του Βρεσθένης πικρά κλαίον·)

Ε'.

«Έθνους δυστυχούς υπήρξα δυστυχής Ιερεμίας,
και αγωνιών διήλθα όλας του τας αγωνίας,
και ζωήν εις την ζωήν του εν ω έμελλα ν' αντλήσω
και μικρόν ν' αναψυχήσω
ήκουσα το εκ του άδυο σήμαντρον το απευκταίον·
(και το φάντασμα ελάλει του Βρεσθένης πικρά κλαίον·)

.....

---

⁴³³ Βλ. αυτόθι, σελ. 230-231.

Ζ'.

«Αι σκιαί του Κανακάρη και του Νέγρη αι θρηνούσαι
ανεσκίρτησαν του έθνους την Συνέλευσιν μαθούσαι·
αλλ' εμέ ως εις την ώραν της πικράς μου αγωνίας
λύπης πάντοτε ομοίας
αίσθημα με κυριεύει, αίσθημα τα στήθη καίον·
και το φάντασμα ελάλει του Βρεσθένης πικρά κλαίον·

Η'.

Έλα με την τρομεράν σου κατά δεσποτών κατάραν,
με την σταυροφόρον ράβδον, με την ιεράν τιάραν,
και εις την Συνέλευσίν μας, νεκρέ, λάβε θέσιν μίαν!
Θέλομεν την προεδρείαν
εις σε πάλιν αναθέσει ως εις μάρτυρα γενναίον·
η Ελλάς σε κραζει όλη· έλα, και μη φεύγης κλαίων!

Τέλος, σ' αυτό το φυλλάδιο συναντάμε το ποίημα «Οι τάφοι του Θ. Κολοκοτρώνη και του Α. Ζαΐμη»⁴³⁴. Ο ποιητής, μη διστάζοντας να ασκήσει κριτική στη στάση που τήρησαν οι δύο άνδρες σε στιγμές της ζωής τους, τους καλεί να εγερθούν και να αποτελέσουν σημείο ομόνοιας και παράδειγμα προς μίμηση από τους νεότερους:

Γ'.

«Να καταρασθώμεν πρέπει την μεγάλην υμών μνήμην,
της Πελοποννήσου νέοι Άρατε και Φοιλοποίμην,
επειδή προς τον Κωλέττην και προς τον Μαυρομιχάλην
οργήν πνέοντες μεγάλην
κατελείψατε το σκάφος αύτανδρον της Πολιτείας
εις την θλιβεράν εκείνην ναυαγίαν της Προνοίας;

Δ'.

«Δι' αυτό των αλλοθρήσκων Βαυαρών και αλλογλώσσων
εις το γήρας σας την χλεύην υπεφέρατε σεις τόσον,
κ' εν ω έκτισαν εκείνοι εκ λευκού μαρμάρου δόμους
εις των Αθηνών τους δρόμους
ουδ' επιτυμβίους λίθους σας ηξίωσαν γλυμμένους,
μάθημα πικρόν εις όσα έθνη δέχονται τους ξένους!

Ε'.

«Εις τα ιερά σας όμως λείψανα συγγνώμη πρέπει·
επειδή, απλοί το ήθος, πως ηθέλετε προβλέπει
ότι έχιδναι φωλεύουν εις των Φράγκων τας καρδιάς;
Φευ! με δάκρυ μετανοίας

---

⁴³⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 231-233.

και πολλάκις με σκυμμένους εις το έδαφος κροτάφους
εθρηνήσατε το έθνος πριν εμβήτε εις τους τάφους.

.....

Η'.

«Αλλά μόνοι σηκωθήτε και τα μέλλοντα δεινά των
δείξατε εις τον Κωλέττην και εις τον Μαυροκορδάτον,
αν ποτε δελεασθέντες από χάριτας δολίας
αχαρίστου Βασιλείας
καταλείψωσι το έθνος και περιφερθώσι πάλιν
πρέσβεις εξωστρακισμένοι από μίαν γην εις άλλην.

Θ'.

«Μη την εποχήν, ειπέτε, φέρετε την αποφράδα,
καθ'ήν έτρεξεν η Έρις με την φλογεράν της δάδα
και πυρκαϊάν ανήψεν εις των πολιτών τα στήθη
και πατρίς ελησμονήθη
και καθείς επυροβόλει αν και η πυρώδης σφαίρα
ήθελεν με τον εχθρόν του αυτήν τρώσει την μητέρα!

Ι'.

«Μη μα τον δεκαετή μας έλεγχον του συνειδότος,
μη μα το πικρόν μας δάκρυ το χυμένον εις το σκότος,
μη μα όσσην βαρυτάτην υπεμείναμεν δουλείαν
με ψυχής αδημονίαν
ότε γηραιά στελέχη δίχως κλάδους, δίχως φύλλα,
μας απέρριπταν οι ξένοι ως κλιβάνου ξηρά ξύλα!»

Στο τρίτο φυλλάδιο (το οποίο κυκλοφόρησε στις 20 Νοεμβρίου 1843), στο πεζό «Η ογδόη Νοεμβρίου», συναντάμε ένα άτιτλο στιχούργημα, όπου ο Αλέξανδρος Σούτσος, με ύφος και πάλι αρχαιοπρεπές και ενθουσιώδες, δεν κρύβει τη χαρά του για τη δημιουργία της Βουλής των Ελλήνων⁴³⁵:

«Ω σεις πρόμαχοι του έθνους, οίτινες λησμονημένοι
απεθάνετε με ράκη, πλην με δόξαν καλυμμένοι,
πληρεξούσιοι του Άστρους, εκ των τάφων σηκωθήτε
κ' ευλογείτε μας! Ελλήνων Βουλή πάλιν συγκροτείται...
Έρχεται αυτή, προβαίνει ... Λαέ, δάφνας, ρόδα χύνει!...
Δέξου την, ναέ Θησέως!... Εορτάσατε, Αθήναι!...
Βουλευταί! σας χαιρετώμεν...
Βουλευταί! με ακαλύπτους κεφαλάς σας απαντώμεν...»

---

⁴³⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 253.

Παράλληλα, είναι ενδιαφέρον ότι στο ίδιο κείμενο⁴³⁶ συναντάμε και έναν τόνο Μεγαλοϊδεατισμού, στο πνεύμα πάντοτε της περιόδου:

«Ίδού, έκραξα, το τέλος του πανδήμου ημών πένθους·
εις το στάδιον ο Έλλην ίσως τρέξη πάλιν ένθους·
ίσως εις ημάς βλαστήση και αναφανή τις ήρως,
Μακεδών Αλέξανδρός τις ή ο Ηπειρώτης Πύρρος·
η αδάμαστος φυλή μας ίσως ενωθή εκ νέου
από κορυφών του Αίμου μέχρις άκρων του Μαλέου,
κ' εις τα θύρας του Ευξείνου
ανυψώσωμεν τον Θρόνον του Μεγάλου Κωνσταντίνου».

Από την άλλη, τη δυσλειτουργία της πολιτικής καταστάσεως μετά την Γ' Σεπτεμβρίου και το θέμα των ετεροχθόνων, μαζί με αρκετές παραινέσεις μας δίνει το εκτενές ποίημα «Σάτυρα».⁴³⁷ Σε αυτό παρελαύνουν οι σημαντικότεροι πολιτικοί αστέρες της εποχής, τους οποίους ο ποιητής κρίνει με παρρησία, συζητούνται πολλά δρώμενα της τότε κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας, ενώ δεν λείπει και ένας τόνος αισιοδοξίας και πατριωτισμού, ιδίως στο κλείσιμο του στιχουργήματος. Ας δούμε μερικά ενδεικτικά αποσπάσματα:

Πληρεξούσιοι του έθνους! ήλθετε, και γλυκυτέρα
εις τα όμματά μας άλλη δεν άνέτειλεν ημέρα.
Έπαυσαν το Σύνταγμά μας να μολύνωσιν οι Ρήγαι,
αι ημέραι δε του Λόντου και του Μεταξά ολίγαι.
Εις παροξυσμόν τοιούτον μανιών ανεξηγήτων
το της τρίτης Σεπτεμβρίου νόθον Υπουργείον ήτον,
ώστε μ' έν ανόμημά του πάσα ήρχετο ημέρα
και χωρίς κακίαν μίαν ουδέ μία δεν επέρα.
Διά τούτο προς αλλήλους έκαμναν παραχωρήσεις
να κορέσωσι ποθούντες τας ιδίας εκδικήσεις
Ρήγας, Μεταξάς και Λόντος, πρώτοι των τριών κομμάτων
ως εκ θαύματος φανέντες και ως εξ αμαρτημάτων.

.....

Ποία προγραφή και λύσσα κατά των ετεροχθόνων!
Εις τον πρώτον επανήλθαν της αποστασίας χρόνον,
όταν ούτοι στερηθέντες της πατρώας των ουσίας
έτρεχαν εις την Ευρώπην κ' εις τα βάθη της Ασίας.

---

⁴³⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 254.

⁴³⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 259-263.

Αλλά διώκε συ, Ρήγα, και συ, Λόντε, ως προδότας
Κρήτας, Θράκας, Μακεδόνας, Θεσσαλούς και Ηπειρώτας!
Των πολλών αυτών ηρώων ένα μόνον πτύσμα φθάνει
να σας πνίξη, σας, ω δύο της Πελοποννήσου νάννοι.

Ποία δημοσίου πλούτου και κλοπή και ασωτεία!
Ποία εις καιρούς ενδόξους άτιμος ψευδολογία!
Ο εις τώρα, εις τον κρότον των θεσμωνικών ερίδων,
έπεσεν εις το Ταμείον με κοπάδιον ακριδών·
Άλλος Επαρχίας, πόλεις, οίκους, συγγενείς ταράττει
και τα αίσχιστα εις όλην την υπηρεσίαν πράττει·
ψεύστης εις τον κάθε λόγον, ψεύστης εις τα έγγραφά του,
και το Σύνταγμα νοθεύει ως και τα Συμβόλαιά του·
ναι, η τρίτη Σεπτεμβρίου πολλά θαύματα να πράξη
εδυνήθη, και ανθρώπους και θεσμούς να μεταλλάξη·
αλλ' εις σε δεν εδυνήθη, Ρήγα, να θαυματοουργήση,
ούτε να σε μεταβάλη, ούτε να σε ανθρωπίση...

.....

Πληρεξούσιοι του έθνους! ως η τρίτη Σεπτεμβρίου
υπερέβη την μεγάλην γαλλική του Ιουλίου,
και ο Χάρτης της Ελλάδος εις σεμνάς ελευθερίας
ας υπερτερήση ούτω και αυτόν τον της Γαλλίας.
Όσον εις τους ελευθέρους δώσετε θεσμούς μας πλάτος,
τόσον θέλετε προσθέσει, τόσον μέλλον εις το Κράτος.
Καθώς όταν μίαν πέτραν έρριπτεν ο Δευκαλίων
ένα άνθρωπον εγέννα ο μυθώδης του βραχίων,
ούτω πριν ολίγα έτη οδοιπόρα διαβώσι
πας δοθείς από σας νόμος μίαν πόλιν θ' αναδώση.

.....

Αλλά μεθ' υπερηφάνου βλέπω βήματος και γαύρου
βαίνοντα τα γηραλέα λείψανα της Επιδαύρου.
Βλέπω κυματιζομένην εις τας πρόθυρα την γραίαν
και τρισένδοξον εκείνην του αγώνος μας Σημαίαν...
Εθνική Σημαία, ήτις εις του Γερμανού την χείρα
Ύψωσες του δουλωθέντος Γένους μου τον χαρακτήρα,
Σ' ενθυμούμαι... με τοιαύτας σε συνώδευαν μυρσίνας
αι παρθένοι και οι παίδες από Σπάρτης εις Αθήνας...
Με τοιαύτας επροχώρεις μουσικάς και παρατάξεις
όταν εις τας αθανάτους μας χειραγωγείς πράξεις
κ' ένα Θρόνον απ' Ασίας εις Ευρώπην υψωμένον
εκρημνίζαμεν ατρόμως με τας ράβδους των ποιμένων...

Έλα, παλαιά Σημαία, έλα, παλαιά μας φίλη,
εις της δόξης σου τα ράκη να κολλήσωμεν τα χείλη!
Έλα να μας αποδώσης την χαμένην μας πατρίδα,
την χαμένην μας ανδρείαν, την χαμένην μας ελπίδα!
Εξαπλώσου! την Ευρώπην θέλεις πάλιν εκθαμβώσει
και τα δάκρυα του όλου Γένους μας αποστεγνώσει.

Στο τέταρτο φυλλάδιο (το οποίο κυκλοφόρησε στις 15 Μαρτίου του 1844) συναντάμε το πολύστιχο ποίημα «Πανόραμα της εν Αθήναις Εθνικής Συνελεύσεως»⁴³⁸. Εδώ, με αρκετές αναφορές στην αρχαία Ρώμη αλλά και στην αρχαία Ελλάδα, παρουσιάζονται αρκετοί από τους παραστάτες της Εθνοσυνελεύσεως, όπως, μεταξύ άλλων, οι Κριεζώτης, Γρίβας, Τρικούπης, Μακρυγιάννης, Λόντος, Μεταξάς, Αξελός, Ζωγράφος, Πάικος, Δαμιανός, Κωστάκης, Πετσάλης, Κλωνάρης, Ρέντης, Κοπανίτσας, Βουδούρης, Κομπότης, Βιλαέτης. Παράλληλα, με λόγο καταγγελτικό, ιδίως για τις Οβιδιακές μεταμορφώσεις και τις ποικίλες σκοπιμότητες των πατέρων του έθνους, ο ποιητής θίγει όλα τα κακώς κείμενα της τότε πολιτικής ζωής, μη διστάζοντας, ωστόσο, να καταλήξει στο τέλος να αποτυπώσει, υπαινικτικά έστω, κάποιους μεγαλοϊδεατικούς ορματισμούς. Μερικά ενδεικτικά αποσπάσματα του ύφους και της κριτικής που ασκείται από τον Α. Σούτσο, παρατίθενται ακολούθως:

Η Συνέλευσις του έθνους σ' έφερεν εις τας Αθήνας,
και αμέριμνος κοιμάσαι, ποιητά, εις τας μυρσίνας.
Πού τα νέα προϊόντα της σατυρικής σου Μούσης;
Δειλιάς εις τους Προκρούστας της πατρίδος μην προσκρούσης;
- Ο καθείς, ω φίλοι, θέλει της ψυχής την ησυχίαν.
Εβαρύνθην εις χολήν μου να εμβάπτω την καρδίαν.
Πλήττων τους πολλούς τούς πλήττω διά την πατρίδα μόνον,
και λυπούμαι λυπών άλλους, και πληγώνομαι πληγώνων.
- Ο χειμών εφέτος ήλθεν μ' επιδημικήν συνάγχην.
Πλην συ τρέμομεν μην πάσχης Δημοσθένους αργυράγχην.
- Την υπουργικήν ζητείτε να μαστίσω Τετρανδρίαν;
Δεν αισθάνεσθε εις όλην την Ελλάδα δυσωδίαν;
Του αψύχου Υπουργείου αίσχιστα το πτώμα όζει,
κί επειδή νεκρός δεν δάκνει να το τρώσω δεν αρμόζει.

.....

Εν ονόματι της τρίτης Σεπτεμβρίου ανομίας·
εν ονόματι της τρίτης Σεπτεμβρίου εξορίας·
εν ονόματι της τρίτης Σεπτεμβρίου βροχαί λίθων·
δί' αυτήν συ μεν κενώνων της κακίας σου τον πίθον,

---

⁴³⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 277-290.

εις του Όθωνος την χείρα έγγραφον παρουσιάζεις·
κ' εις υπογραφήν ματαίου Αριστείδου την βιάζεις·
δί' αυτήν συ δε εισδύων εις βασιλικήν οικίαν,
την βασιλικήν δεσμεύεις κ' εξορίζεις συνοδίαν·
με της τρίτης Σεπτεμβρίου την πορφύραν καλυμμένοι,
αδυσώπητοι Μαράτοι, Δάντονες παρωργισμένοι,
Γραμματείς! ουδέ ανθρώπους, ουδέ νόμους εφοβείσθε·
εις σας έμενεν ακόμη και βασιλικοί να είσθε!
Ω! δεν έλαβε καμμία κανενός επί γης μέρους
εποχή ενδοξότερα υπουργούς αδοξοτέρους!

Ο σταλείς να σφάξη Κίμβος Μάριον τον πεπτωκότα
διατί ενώπιόν του στρέφει έντρομος τα νώτα
και την σπάθην κάτω ρίψας «δεν τολμώ εγώ, φωνάζει;
Άνθρακα ο φρικαλέος οφθαλμός του ομοιάζει».
Την αυτήν διατί άλλος απειλητικήν εικόνα
εις την κατεδαφισμένην ευλαβείται Καρχηδόνα;
Επειδή εκείνος γίγας και εις την σκληρότητά του,
εις το ήθος του εμμένει γίγας μέχρι του θανάτου.

.....
Λόγον έμπροσθεν του έθνους, λόγον των δραχμών του δότε,
δραχμολήπται δημοκράται, δραχμοφάγοι πατριώται!

Δόξα εις την Κεκροπίαν! Δόξα εις το Κράτος όλον!
Περιβάλλεται το έθνος στέφανον ακτινοβόλον.
Δίχως χύσεως αιμάτων, δίχως εμφυλίων φόνων
ανακτά τας Πολιτείας των Λυκούργων και Σολώνων.
Αλλά αίσχος εις ολίγους αρχηγούς του φιλοπρώτους!
Γύπες κατερρυπωμένοι, με πτερύγων βαρείς κρότους
και με σαρκοφάγον πείναν επεκάθησαν ορνέων
εις την τρίτην Σεπτεμβρίου ως εις πύργον κολοσσαίον,
κ' εγώ κάτωθεν τοξεύων τους κρημνίζω εις το χώμα
με τα έγκατα του έθνους εις το άπληστόν των στόμα...

.....
Παίζων είπα χθες εις ένα υπέρ δύο Βουλών ότι
μεταβλήθη προς το κρείττον η ιδέα μου η πρώτη
και συμφέρει, αν το έθνος ασφαλή ζητή λιμένα,
οφθαλμούς αυτό να έχη δύο μάλλον παρά ένα,
επειδή του μονοφθάλμου Πολυφήμου μας αλλέως
το φως ίσως εξορύξη πάσσαλος του Οδυσσέως.
Με διέκοψεν ο φίλος μ' έν θυμώδες «σίγα! σίγα!»
Αλλ' εις την Συνέλευσίν μας σήμερον πρωί επήγα

και τον θεομπαίκτην πρότον υπέρ δύο Βουλών είδα
να κοάζη και να κρώζη δί' ενός σταυρού ελπίδα.

Ω! μεταμορφώσεις πόσας βλέπω τώρα Οβιδίου!
Ένας, υπουργός του δήμου και της τρίτης Σεπτεμβρίου,
σχήμα ηλιοτροπίου έλαβε δεκάκις κλίνας
και στραφείς εκατοντάκις προς του Θρόνου τας ακτίνας·
εις του Όθωνος τους κήπους, επί της χρυσής των άμμου
άλλος έμεινεν εξαίφνης λυγηρός κορμός καλάμου·
και βασιλικοί ευώδεις εξεφύτρωσαν εκείνοι,
όσοι έλεγον το έθνος αβασίλευτον να μείνη.

Δεν εδέχθη δύο μόνους η Αυλή παρωργισμένη,
και αυτοί καθώς του Δάντου έμειναν οι κολασμένοι.
Ένας, όστις μ' αίματός μας ήθελε ροάς ευρείας
να ποτίση το βλαστήσαν δένδρον της Ελευθερίας,
έγινεν ιτέα, ήτις όταν σείεται στενάζει
κ' εις των κλάδων της την θραύσιν αίμα μαύρον αποστάζει.
Άλλον, όστις ν' ακοντίση δηλητήριον εζήτει,
με τους κρίκους της ουράς του δράκων φοβερός τυλίπτει,
αι δε δύο των ουσίαι συνεφύρθησαν εις μίαν,
δί' αυτό την όψιν έχει και ωχράν και απαισίαν.

Έξω της Ελλάδος πάλιν φέρε με, πτερόεν πλοίον!
Φέρε με, ζεφύρου αύρα, έξω των στενών ορίων
μεταξύ αλλοδαπών!...
Ιδού πάλιν αρμενίζω εις θαλάσσας ξένας ξένος.
Ιδού άπατρις και πλάνης προς το έξω τρέχω Γένος
χωρίς πόθον και σκοπόν!...

Πλην αφίνω και την Τροίαν και τας Νύμφας του Σκαμάνδρου.
Χαίρε, του Αριστοτέλους χώρα και του Αλεξάνδρου!
Ω μεγαλομήτηρ γη!
Μετά τους μεγάλους δύο τοκετούς σου εξηντλήθης,
διά τούτο σε κατέχει της ναρκώσεως και λήθης
η αιώνιος σιγή;
Θεσσαλία! σε φωνάζει ο αθάνατός σου Ρήγας·
αναβαίνει την εσπέραν εις τον Όλυμπον ο γίγας
με μορφήν αιματηράν
και προς σε την κωφήν δούλην στρέφει ωργισμένον όμμα,

χύνει δε το μελαψόν του από τας βασάνους στόμα
κατά σου πικρήν αράν...
Ω Ελλήσποντε! του Ξέρξου έλαβες τας μαστιγώσεις·
πλην τον ευγενή σου ώμον δεν εδέχθης να κυρτώσης
εις γεφύρας του ζυγόν.
Δούλος σήμερον πώς ρέεις; και πώς μέχρι του Ευξείνου
δεν εγείρεσαι την πόλιν πλημμυρών του Κωνσταντίνου,
τους βαρβάρους κυνηγών;

Το επόμενο, τέλος, ποίημα που φέρει τον χαρακτηριστικό τίτλο: «Ο ετερόχθων αγωνιστής»⁴³⁹, σχετίζεται με τη συζήτηση του άρθρου 3 περί ελληνικής ιθαγενείας, που πραγματοποιήθηκε στη Βουλή κατά τη συνεδρίαση της 11ης Ιανουαρίου του 1844. Το εν λόγω άρθρο είχε την μορφή προτάσεως αποκλεισμού ορισμένων πληρεξουσίων. Από τον μακροσκελή κατάλογο των υπογραφών που συνοδεύει τις προτάσεις αυτές, φαίνεται ότι η όλη υπόθεση ήταν αποτέλεσμα καλά οργανωμένης προσπάθειας, ώστε να μην αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια όσοι εγεννήθησαν εκτός των ορίων του τότε Ελληνικού κράτους⁴⁴⁰. Παραθέτουμε κατωτέρω ολόκληρο το ποίημα, μιας και γέμει συγκινητικών στίχων και αποκρυσταλλώνει την απογοήτευση όχι μόνο του δημιουργού, αλλά και όσων είχαν λάβει κατά το παρελθόν τα όπλα για τον ξεσηκωμό του Γένους και βλέπουν τώρα τους αντιπροσώπους του να τους εξοβελίζουν, κατ' ουσίαν, από τον εθνικό κορμό:

Ο μαυροφόρος Θεσσαλός με βήμα λυπημένο,
Με το μακρύ τουφέκι του στον ώμο κρεμασμένο
εις το γεφύρι έφθασε του Μάντζαρη πλησίον,
πλησίον των ελληνικών και τουρκικών ορίων,
και πριν να σφάξη και σφαχθή το ύστερο φιλί του
ο ετερόχθων έδιδε εις το μικρό παιδί του,
και το παιδί εθρήνει
χωρίς να ξεύρη και αυτό πώς τόσο δάκρυ χύνει.
«Πατέρα μου, λοιπόν ζητάς, ζητάς να σε αφήσω;
παντού, παντού το δύστυχο θα σε ακολουθήσω...
και πού πηγαίνεις; Μη κ' εγώ να ξεύρω πού πηγαίνω;
Πηγαίνω καθώς το νερό αυτό το θολωμένο...
μας πήραν την πατρίδα μας. – Και ποίος μας την πήρε·
- Εις την μητέρα σου, παιδί, καθώς σε είπα, σύρε»·
και το παιδί δεν κλίνει
ν' αφήση τον πατέρα του και δάκρυ πικρό χύνει.

⁴³⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 292-294.

⁴⁴⁰ Βλ. τις παρατηρήσεις των Ιωάννη Πετρόπουλου-Αικατερίνης Κουμαριανού σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ό.π., σελ. 111.

«Το τί κακό σε καρτερεί ο νους σου δεν γνωρίζει,
και η απλότης σου αυτή, παιδί μου, με θερίζει.
- Πολύ πικράς πατέρα μου, με δίδεις αποκρίσεις.
- Θανατηφόρους τέκνο μου! - Και πότε θα γυρίσεις;
- Ποτέ. - Ποτέ λοιπόν κ' εγώ, ποτέ μου δεν θα παίξω
στην πεδιάδα, στο βουνό ποτέ μου δεν θα τρέξω»·
και του παιδιού οι θρήνοι
δεν πείθουν τον αγωνιστήν εις την ζωήν να μείνη.

Πρινάρια έκοψε· φωτιά υψώθηκε μεγάλη·
από τον κόρφο του πολλά Διπλώματα εβγάλλει,
τα καίει και την στάχτη τους σκορπίζων στον αέρα
φωνάζει· «Μαυροσκότεινη, καταραμέν' ημέρα,
οπόταν εις την Φιλικήν εμβήκα Εταιρείαν!»
Απομακρύνει το παιδί ο γέρον με την βίαν,
και το παιδί αφίνει
τον γέροντα πατέρα του και δάκρυ πικρό χύνει.

Σφυρίζει ο πολεμιστής, και εις το σφύριγμά του
να εκατό αρματωλοί, Αρχάγγελοι θανάτου
με μαύρα όλοι άλογα, μαύρ' άρματα στην μέση,
με μαύρην εις την πλάτην τους φλοκάτα, μαύρο φέσι·
και όλοι τους με μιαν ψυχή και όλοι μ' ένα σώμα
το τουρκικό παρατηρούν και φοβερίζουν χώμα·
και το παιδί τρομάζει,
ωσάν το λάφι πιλαλεί και «μάννα μου!» φωνάζει·

Κί εκείνος με γυμνό σπαθί κραυγάζει· «Αφ' ου ξένος
και εις αυτό απέμεινα το εδικό μου Γένος,
αφ' ου, αξιοθρήνητη πατρίς μου Θεσσαλία,
παντοτεινή το στήθος σου βαραίνει τυραννία,
ανδρεία καθώς έζησα με μένει ν' αποθάνω»·
και εις των Τούρκων έπεσε την Φυλακήν επάνω·
και το παιδί ακόμα
προσμένει τον πατέρα του στο έρημό του δώμα.

Τέλος, στο πέμπτο φυλλάδιο (το οποίο κυκλοφόρησε στις 15 Απρι-
λίου του 1844) δεν υπάρχουν ποιήματα, οπότε παρέλκει κάθε συζήτηση σε
αυτό το σημείο.

Η πολιτική ποίηση της περιόδου 1843-1862

Η παραχώρηση Συντάγματος από τον Όθωνα δεν ανέστειλε τις αντιμοναρχικές, αντιοθωνικές, και αντιβαυαρικές αντιδράσεις. Αντίθετα, μάλιστα, ξέσπασαν ανταρσίες και ταραχές, που σταδιακά οδήγησαν στην έξωση της Βαυαρικής Δυναστείας από την Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, ο Θεόδωρος Γρίβας, για προσωπικούς λόγους, στασίασε στην Ακαρνανία. Και ενώ η σύλληψή του ήταν βέβαιη από τα τακτικά στρατεύματα που έστειλε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, με παρέμβαση του Γάλλου πρέσβυ Πισκατόρι, φυγαδεύτηκε με γαλλικό πλοίο στην Αλεξάνδρεια⁴⁴¹.

Ταραχές σημαντικές γνώρισαν η Μεσσηνία, η Αχαΐα, η Αρκαδία και η περιοχή των Καλαβρύτων από τον ξεσηκωμό των μοναχών του Μεγάλου Σπηλαίου, που είχαν εξεγερθεί από τον Ζωγράφο. Αυτή η στάση, πίσω από την οποία κρυβόταν ο Ι. Κωλέττης, έληξε αναίμακτα μόλις εμφανίστηκε μπροστά στους στασιαστές έφιππος ο Όθων, τον οποίον μάλιστα επευφήμισαν⁴⁴². Αυτά το έτος 1844.

Αντιπαρερχόμενοι το εκλογικό πραξικόπημα των Κωλέττη-Μεταξά τον Μάιο του 1844, που επεσώρευσε δεινά στον πληθυσμό της υπαίθρου, με τις καταστροφές και τις αδικοπραγίες των οπαδών τους⁴⁴³, αγόμαστε στις υπόλοιπες κατά του Όθωνος στάσεις.

Πολύ σοβαρή ήταν τον ίδιο χρόνο η στάση του Κριεζώτη, που με 600 άνδρες οχυρώθηκε στη θέση Ελεούσα, κοντά στη Χαλκίδα. Εναντίον του στάλθηκε ο Γαρδικιώτης Γρίβας με ισχυρές δυνάμεις. Σε μια από τις συμπλοκές τραυματίστηκε ο Κριεζώτης και διέφυγε με πλοίο στη Χίο και δεν επανήλθε ποτέ στην ελεύθερη Ελλάδα⁴⁴⁴.

Μετά τον θάνατο του Ι. Κωλέττη (31 Αυγούστου 1847) εμφανίζονται αιματηρές διχαστασίες στην Κόρινθο, καθώς και ύποπτες συγκεντρώσεις οπλοφόρων στη Σπάρτη και σ' ολόκληρη τη Λακωνία⁴⁴⁵.

Επί πρωθυπουργίας του Κίτσου Τζαβέλα, πάλι, έγινε μια σειρά στάσεων στην Πελοπόννησο και τη Στερεά. Οι αρχηγοί τους τρομοκρατούσαν τους πληθυσμούς της υπαίθρου, οι οποίοι τους εφοβούνται. Στις πόλεις Καλαμάτα, Κόρινθο, Λαμία, Λειβαδιά και Θήβα οι ζημιές ήταν μικρές στην ύπαιθρο, όμως στην ενδοχώρα οι καταστροφές ήταν μεγάλες. Και ενώ οι στασιαστές της Πελοποννήσου κατανικήθηκαν εύκολα στη Στερεά, άλλοι έφθασαν από τα Φθιωτικά σύνορα μέχρι και την Πάρνηθα,

---

⁴⁴¹ Βλ. Γεωργίου Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 190.

⁴⁴² Βλ. *αυτόθι*, σελ. 190-191.

⁴⁴³ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 196-197.

⁴⁴⁴ Βλ. Νικηφόρου Διαμαντούρου σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ', σελ. 131.

⁴⁴⁵ Βλ. Γεωργίου Ασπρέα, *ό.π.*, σελ. 210.

όπου λήστευαν και φόνευαν όποιον τολμούσε να αντισταθεί. Και όλα αυτά, εν ονόματι του Συντάγματος. Μετά από εκστρατεία του τακτικού στρατού εναντίον τους, άλλοι από τους στασιαστές συνελήφθησαν και άλλοι αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην Τουρκία. Οι συλληφθέντες, πάντως, έλαβαν χάρη από τον Όθωνα⁴⁴⁶.

Ακολούθως, επί της πρωθυπουργίας Γεωργίου Κουντουριώτη, το 1848, ξέσπασαν τα κινήματα των Παπακώστα Τζαμάλα, του Ι. Βελέντζα και του Β. Μπαλατσού σε διάφορα σημεία της Στερεάς, ενώ στην Καλαμάτα επαναστάτησε ο Γεώργιος Περωτής. Τα κινήματα αυτά ακολουθούσαν τη φιλελεύθερη κίνηση των άλλων χωρών της Ευρώπης και οι αρχηγοί τους εμφανίζονταν ως φορείς αυτών των φιλελευθέρων ιδεών⁴⁴⁷.

Τέλος, επί πρωθυπουργίας Κωνσταντίνου Κανάρη (1861), εξεργάγησαν στάσεις στην Τρίπολη, τη Σύρο, την Κύθνο και έπειτα από λίγο στο Ναύπλιο. Κινητήριοις δύναμη των ανωτέρω στάσεων ήταν το πολιτικό και στρατιωτικό προσωπικό που δρούσε στο Ναύπλιο. Οι πολιτικοί και στρατιωτικοί συνωμότες επιδίωκαν, μέσω των συνεννοήσεών τους, να επιτύχουν ταυτόχρονη εξέγερση σε όλες τις πρωτεύουσες των νομών και, αφού παραλύσουν οι κυβερνητικές δυνάμεις, να ανατρέψουν το καθεστώς. Αλλά, είτε γιατί είχε πλημμελώς οργανωθεί, είτε γιατί έλειπε από τους επαναστάτες στιβαρός πολιτικός ηγέτης, το σχέδιο απέτυχε στην εκτέλεση. Και ενώ στην Τρίπολη η επανάσταση κατεστάλη αναίμακτα, οι επαναστάτες της Σύρου, αφού πήγαν στην Κύθνο, ενεπλάκησαν σε μάχη με τον αποσταλέντα εναντίον τους λόχο. Μετά δίωρη μάχη, οι στασιαστές ηττήθηκαν και σκοτώθηκαν οι αρχηγοί τους, ήτοι οι αξιωματικοί Λεωτσάκος, Μωραϊτίνης και ο φοιτητής Σκαρβέλης⁴⁴⁸.

Ο πιο πάνω εμφύλιος πόλεμος του 1861, που έληξε με τα αιματηρά γεγονότα, ενέπνευσε τους καταξιωμένους ή όχι ποιητές της εποχής.

Ο παντελώς άγνωστος σήμερα Στ. Ναντής, στην ποιητική του συλλογή *Διάφορα Ποιήματα*⁴⁴⁹, με μέτρια έμπνευση αναφέρεται στα γεγονότα αυτά.

Στο ποίημα «Το όνειρό μου»⁴⁵⁰ υμνεί, κατά το αρχαιοπρεπές ύφος των λεγομένων ρομαντικών της εποχής, τους τρεις πεσόντες της Κύθνου και κατηγορεί γενικά τους προδότες και τους αργυρώνητους για την πτώση της χώρας:

Εις 'ψηλότατον βράχον της Κύθνου,
εκοιτόμην και όραμα φρίκης

⁴⁴⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 211-212.

⁴⁴⁷ Βλ. Νικηφόρου Διαμαντούρου, ό.π., σελ. 135.

⁴⁴⁸ Βλ. Γεωργίου Ασπρέα, ό.π., σελ. 248-250.

⁴⁴⁹ Ο πλήρης τίτλος: Στ. Ναντή, *Διάφορα ποιήματα προς μνήμην των εν Ναυπλίω και Κύθνω πεσόντων ηρώων*, τύποις Δ. Καρακατσάνη, εν Αθήναις 1862.

⁴⁵⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 4.

με κατέλαβεν αίφνης εφ' ύπνου
ως να ήμην εμπρός θείας δίκης.
«Ζευς, Απόλλων, Αθηνά, θεοί τ' άλλοι,
με αρχαίους ενδόξους θνητούς μας
μ' εγείρουν κ' ευθύς στ' ακρογιαλί
μ' οδηγούν στους μεγάλους υιούς μας.
κ' εκεί κύκλω καθίσαντες πάντες
με τα δάκρυα ποτίζουν την γην,
μ' ερωτώσι!! «Και πού ανδριάντες;
πού όριά σας; εις κρύαν σιγήν,
όλοι κείσθε ως άψυχα όντα,
στην Ελλάδα που προικίσθ' αρετή
ελευθέρων να έχη προσόντα,
κ' εις τυράννους να ήν' μισητή.
θείον αίμα ημών εξαλείφθης;
Θρασυβούλου Πελοπίδα το σπέρμα;
μ' ασημότητα φευ εκαλύφθης
το φωτίσαν τον κόσμο μας πνεύμα!

.....

Μη το γένος σας, μη δυσμοιρήτε,
εις την σφαίραν παντού εθαυμάσθη,
πλην προδότηι κί' αργύρου αγύρται
το προδίδουν και πάντοτ' εκάμφθη!
Βοηθήτε θεοί των Ελλήνων,
και θεά Αθηνά με την γνώσιν
ίνα λύτρωσις έλθη κινδύνων
και δώμεν εχθρών μας την πτώσιν.

Παράλληλα, στο εξόχως αντιπονητικό και, οπωσδήποτε, προχειρο-
γραμμένο «Ποίημα του Εμφυλίου Πολέμου»⁴⁵¹, υμνεί τους Λεωτσάκο και
Μωραϊτίνη, βάλλει κατά του συστήματος και αναθεματίζει τους υπουρ-
γούς που οδήγησαν τη χώρα στον εμφύλιο πόλεμο. Ας δούμε με ποιον
τρόπο το επιχειρεί κατά τόπους:

Υπέρ όλης της Ελλάδος θύματα πεσόντες πνέει
Η Πατρίς εκδίκησίν σας κατά προδοτών τυράννων,
Αλλ' εξ άλλου εγκαυχάται νέοι μάρτυρες γενναίοι
Και προσφέρει τ' όνομά σας με ηρωικών παιάνων.

---

⁴⁵¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 5-7.

Δεν εκύψατε ως δούλοι δουλοκόλακος αυχένα
Έμπροσθεν σατανοτέκνων τας αλύσεις μας φερόντων
Πλην με στήθη της ανδρίας και σπαθιά ξεγυμνωμένα
Επρομάχεσθε του έθνους με καρδιάν των λεόντων.

.....

Στην ακμήν όταν το έθνος της ισχύος θέλει φθάσει
Τότε θέλει Λεωτσάκε, πάγκαλε Μωραϊτίνη
Και Σκαρβέλη μ' ανδριάντας υψηλούς να σας δοξάση.
Τ' όνομά σας δ' εις αιώνας θέλει ιστορία μείνει.
Επροσφέρετε στο έθνος ύλην τόσης ιστορίας
Ποιηταί εκτεταμένως γράφουσιν και θέλει γράψει
Με καλάμους υψιφώνους τρία θύματα ανδρίας
Το ιστορικό σας δράμα κ' εις ζωγράφους θέλει λάμψει.

Πάντοτ' η ελευθερία χρυσοίς γράμμασιν εγράφη
Γενναιά προς γενναίαν της την εζήλευσαν πολλοί
Τ' όνομα των προδοτών της όμως πάντοτε ετάφη
Επειδή το αποσβύνει της Πατρίδος η χολή!

Οι φονείς σας την κατάραν έχουσι των Πανελλήνων
Πλην υμείς με παρακλήσεις τον Θεόν μας δεηθήτε
Στους προδότας ίνα χέη ποταμούς πολλούς οδύνων
Και ημάς πανελευθέρους εκ τυράννων να ιδήτε.

.....

Φωτιά να πέσ' εξ ουρανού το σύστημα να καύση,
γιατ' η πατρίς μας δεν μπορεί ούτε ν' αναστενάξη.
Απέκαμε απ' την λύπην της παρηγοριάν δεν έχει
ανάθεμα το σύστημα όπου την κατατρέχει.
και μάχην μπήκαν οι Έλληνες το σύστημα να ρίψουν.
Είς το υπουργείον πρόσταξε να τους δολοφονήσουν.
πτώθηκαν τ' αδέρφια μας και οι ξένοι μας γελάνε,
εις μανα' χάσαν τα παιδιά κι' όλαις πενθοφοράνε.
Σκοτώνει αδελφός τον αδελφόν υιός δε τον πατέρα,
ενάθεμα τους υπουργούς τα πράγματα που φέραν.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και το επίσης αντιαισθητικό στι-
χούργημα «Πρόλογος διά την Τουρκίαν»⁴⁵². Μόνο που, ενώ υμνεί ακόμη

---

⁴⁵² Βλ. αυτόθι, σελ. 7-12.

τον Γρίβα και τον Δυοβουνιώτη, παραδόξως θεωρεί τον Όθωνα αθώο της αδελφοσφαγής. Του ποιήματος προηγείται μικρή εισαγωγή:

Αφού το Μαυροβούνιον άπαξ εσηκώθη διά την ελευθερίαν του, η Κυβέρνησις της Τουρκίας δεν έστειλε λόγχην αμέσως, αλλ' έστειλε επιτροπάς, και, μετά τας επιτροπάς έστειλε την λόγχην και ενώ ήτον αλλόφυλος και όχι της αυτής θρησκείας· η ιδική μας Κυβέρνησις πρώτον έστειλε την λόγχην και έπειτα επιτροπάς εις το τέλος αφού εφονεύθησαν τοσούτοι ήρωες έλληνες.

Ολίγον έπρεπε για να σκεφθούν καθώς το κάν' η χρεια
να πάρουν το παράδειγμα απ' την βάρβαρον Τουρκίαν.
Που τους καλούμεν βάρβαρους στον κόσμον δεν είν' άλλοι
αυτοί όμως είναι με νουν με φρόνησιν μεγάλην.
Ιδού και το παράδειγμα μεγάλη σωφροσύνη,
ότι κι' αν γείνη στην Τουρκίαν αι αρχαί θέλουν ειρήνη.
Το Μαυροβούνι όταν εσηκώθηκε για την ελευθερίαν,
Τουρκία δεν ηθέλησε την αιματοχυσίαν.
Αμέσως στέλ' επιτροπήν να ιδή και τί γυρεύουν,
και να σκεφθή με γνώσιν η Τουρκία πώς πρέπει να το εύρουν.
Στέλνει κι' άλλη επιτροπή να φέρη την ειρήνη,
μόνον το Μαυροβούνι να δίδη δόσιμον κ' ελεύθερον ας μείνη.
Αυτοί όμως δεν ήκουσαν, με μίαν γνώμην όλοι,
τους επιτρόπους γύρισαν άπρακτους εις την Πόλιν.
Επεκαλέσθη τας αυλάς και αυτοί να τους ειπύνε.
πως η Τουρκία δεν επιθυμεί εις μάχην για να μπούνε.
Νάχουν δικόν τους πρίγκηπα νάχουν και υπουργείον,
και να πληρώνουν λίγο δόσιμον στου Τούρκου το ταμείον.
Ούτε αυτό ηθέλησαν συνθήκην να ποιήσουν,
και τότε απεφάσισαν πόλεμον να κινήσουν.
Αλλ' οι δικοί μας υπουργοί βάρβαροι εσταθήκαν.
κ' ήρωες της Καλαμπάκας εις την Κύθνον εχαθήκαν.

.....

Στους τάφους των ας κλαύσωμεν οι Έλληνες ομάδαην,
και ας τρέξωμεν χαρούμενοι εις αντάμωσιν στον άδην.
Κάλλιον θάνατος με τιμήν,
παρά να ζώμεν εις εξορίας και εις φυλακήν.
Και τον Θεόν μας ας προκαλέσωμεν με πίστιν έως κόκκον,
να μας απαλλάξ' απ' τους εχθρούς κι' από μεγάλον κόπον.
Με μεγίστην λύπην κλαίε ω ταλαίπωρε Ελλάς,
κι' άλλο τέκνον υστερήθης πούχε χείρας τρομεράς.

Ποίο δ' είν' αυτό το τέκνον το τοσούτο τρομερόν,
Είναι το δολοφονηθέν στον Αργολικόν κόλπον από ιδίων αδελφών.
Είναι ο Διοβουνιώτης ο πιστός μας πατριώτης,
στο κανόνι εφονεύθη ως γενναίος στρατιώτης.
Δεν ηθέλησε να έχη την ζωήν και σκλάβον να τον πιάσουν
διά να τον τρέχουν απ' εδώ και απ' εκεί και να τον εδικάσουν.
Αυτός ευχαριστήθηκε σαν το καλό τ' αϊδόνι,
όπ' έλαβε τον θάνατον επάνω στο κανόνι.

Ο δε ήρωας ο Γρίβας μέν' εις τον Προφήτ' Ηλίαν
Αδιάκοπα κτυπάει
Τους εχθρούς διασκορπάει.
Και ως λέοντας φωνάζει
Τους εχθρούς κατατρομάζει.
Εβάσταξε τον πόλεμον την Πέμπτη όλ' ημέρα,
ανάθεμα κι' αν έπεσε τουφέκι στον αέρα.
Αφού ενύκτωσε καλά κ' ήλθε η ώρα δέκα,
αμέσως δίδει διαταγήν ν' ανοίξουνε την πόρτα.
Ωσάν να ήτουνε πουλί πετούσε στον αέρα,
και στο Ανάπλι βρέθηκε προ του τον πάρ' ημέρα,
Αμέσως που τον είδανε κ' ευρέθη εις τ' Ανάπλι,
όλοι το Ζήτω φώναξαν, ο Γρίβας δεν εχάθη.
Αμέσως δίδει διαταγάς συμβούλια να κάμουν,
ή την πατρίδα λεύθερη ή όλοι ν' αποθάνουν.

Ακούσατε να σας ειπώ διά τους υπουργούς μας,
ως λέοντες εφέρθησαν κατά τους αδελφούς μας.
Αναίσθητοι εστάθησαν ως πέτραις και ως λίθοι,
και δεν ευχαριστήθηκαν στο αίμα όπου χύθη.

Σκοτώθηκαν τ' αδέλφια μας κ' ο ξένος κόσμος μας γελάει
κ' η Ελλάς διά τα τέκνα της όλη πενθοφοράει.
Οι υπουργοί μας χαίρονται σαν νύμφαις καμαρώνουν,
που κάμαν πράγματ' άδικα κι' αυτοί τα δικαιόνουν.

Ο βασιλεύς ανεύθυνος στην αιματοχυσία,
αυτό το πρόσταξαν οι υπουργοί βουβή και γερουσία.

Και έδωσαν το λεύθερο και όλην την εξουσία,
τους αδελφούς των να κτυπήσουν ως άγρια θηρία.
Και εις τον Χαν εδώσανε μεγάλην μπιστοσύνη,
όπως από τον ανταρτικόν στρατόν ποδάρι να μη μείνη
Όχι όμως όλοι απ' αυτούς, ολίγοι δεν θελήσαν,
αλλά οι περισσότεροι πάντα τους ενικήσαν.
Αυτοί όπου συνήθισαν πάντα το ναι να λέγουν,
και εις την πρώτην του μηνός λουφέ τους να γυρεύουν
Πατρίς τί περιμένεις απ' αυτούς καλό για να μιλήσουν;
αυτοί μπορούν για ένα λεπτό πατρίδα να πωλήσουν.

Τέλος, άνευ ποιητικής αξίας είναι τα ποιήματα: «Ο πατήρ του Περι-
κλέους Μωραϊτίνη»⁴⁵³, «Η μήτηρ του Αγαμέμνωνος Σκαρβέλη»⁴⁵⁴ και «Η
γυνή του Λεωτσάκου»⁴⁵⁵, που εκφράζουν τον αυτονόητο πόνο και σπα-
ραγμό των συγγενών των φονευθέντων στο επεισόδιο της Κύθνου. Στην
ποίηση οι καλές προθέσεις δεν φθάνουν. Ιδού τα δείγματα, με τη σειρά
που μνημονεύονται:

1.

Υιέ μου ας ήτον τρόπος να μην άκουα ούτε να αφυγκρούμαι,
και σιδερένια την καρδιά όντας σε ενθυμούμαι.
Και πώς να κάμω σίδηρο καρδιά να μην γρουκίσω πόνο,
οπότεν θέλω σε θυμηθώ όλος ανακρύνω.
Έχασα τα γερατειά μου μου έφυγεν η χαρά,
απέμεινα ο δυστυχής πουλί χωρίς πτερά.
Είχα κ' εγώ ένα υιόν η μόνη σωτηρία,
αλλά οι φίλοι του τον φόνευσαν διότι ζητούσε ελευθερία.
Εσείς πουλιά που έρχεσθε απ' το νησί της Κύθνου,
ειπέτε μου αν τους έθαψαν τους νέους τους τρεις μαζύ
Πού έθαψαν τον Περικλή και την απαντοχήν μου;

2.

Όχου μαντάτο φωνή μεγάλη μου λακτάρα,
ο σκοτομός σου υιέ μου έκοψε κορμιού μου την τρομάρα
Όλα τα τουφέκια μοι εμπήκαν εις την καρδιά μου,
και χίλιαις πληγαίς εκάμανε μέσα εις τα σωθηκά μου
Με ποιάν υπομονή να ζω να μην έβγη η ψυχή μου,
έξαφνα να μ' έλθη είδησις σκοτώσαν το πεδί μου.
Ας ήθελα γεινώ κουφή τυφλή στα γηρατειά μου,

---

⁴⁵³ Βλ. αυτόθι, σελ. 12-13.

⁴⁵⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 13.

⁴⁵⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 14-15.

να μην άκουαν τον θάνατον τ' αυτιά τα ιδικά μου.
Εις τούτο όμως χαίρομαι που πας για την πατρίδα,
κ' ας πω η κακορίζικη ποτέ μου δεν σε είδα.
Αγαμέμνων ήτον γλυκιά μου ζήση αυτό το δροσερό,
κι' απέμεινα μονάχη βρύσι χωρίς νερό.
Ύπαγε εις την ξεφάντωσιν που σ' έχουν καλεσμένον.
παιδί μου της υπακοής παιδί χαριτωμένο.

3.

Για την πατρίδα επολέμησες να την ελευθερώσης,
αλλά τον σκοτομόν δεν 'μπόρεσες άνδρα μου να γλυτώσης.
Δεν ήσουν που πολέμησες συ, Ήπειρον Θεσσαλίαν
κ' οι τούρκοι σε ετρόμαξαν ως άλλον Λεωνίδα.
Και 'δω σε σκότωσαν οι φίλοι σου ουδεμιάς αιτίας,
με δόλιον άνανδρον σκοπόν αισχράς αιχθοπραξίας.
Τ' ανάθεμα να έχουνε η γη να μην τους λύση,
που σκότωσαν τον ήρωα που τρόμαξ' όλη η δύσι.
Εγώ 'μια Σπαρτιάτισα και δεν λυπούμαι τόσο,
κ' η ίδια εγώ πολεμώ πατρίδα για να σώσω.
Και συ παιδί μου σπλαχνικό εκδίκησιν να κάμης,
να κάμης την εκδίκησιν κ' ευθύς ας αποθάνης.

.....

Τρία πουλάκια κάθονταν ψηλά στο Παλαμήδι,
ετραγουδούσαν κ' έλεγαν φαρμακερό τραγούδι
Τί είν' το κακό που γίνεται τον φετεινόν τον χρόνον,
που σφάζονται οι έλληνες από μεγάλον φθόνον.
Ετραγουδούσαν κ' έλεγαν ότ' έχασεν η Μάνη,
έχασε τον ατρόμητον πληγή της δεν θα γιάνη.
Έχασε και άλλους πολλούς παιδιά ήταν τα καϋμένα,
και τα πουλιά το λέγανε με μάτια βουρκωμένα.
Και τα πουλιά εκάθηντο ψηλά στο Παλαμήδι,
ώστε ν' ανοίξη ο πόλεμος της μάχης το παιγνίδι.
Να ιδούνε το αποτέλεσμα να ιδούν τί θε να γείνη,
διότι αυτά δεν πίστευαν πόλεμος για να γείνη.
Και τα πουλιά ελέγανε για να συμβιβασθούνε,
ουχί όμως οι έλληνες αλλήλους να σφαγούνε.
Αφού είδαν όμως τα πουλιά συμβιβασμός δεν γείνει,
κάθε πουλί τινάζει τα πτερά και άφαντον εγεινή.
Υπήγαν εις ψηλό βουνό αρχίνησαν και λέγαν,
και με μεγάλον αναστεναγμόν τους Έλληνας εκλαίγαν

Σας περιμέν' η Ήπειρος και όλ' η Θεσσαλία,
που υποφέρουν βάσανα, σκλαβιά και τυραννία.
Και σεις αλλήλους σφάζεσθε ως άγρια θηρία.
που οι αδελφοί σας περιμένουν από σας ελευθερία.

Ο Γεώργιος Παράσχος⁴⁵⁶ (1822-1886), αδελφός του Αχιλλέα Παράσχου, που δεν εξέδωσε καμμία ποιητική συλλογή και τα ποιήματά του είναι διασκορπισμένα σε διάφορα περιοδικά της εποχής, εμπνεύστηκε από το αιματηρό επεισόδιο της Κύθνου. Ήταν φανατικός Συνταγματικός και δεν έκρυβε τα αισθήματά του. Έλαβε μέρος στις αντισιωνικές συνομοσίες και στο δημοκρατικό κίνημα του 1862⁴⁵⁷. Συνέθεσε δε ad hoc το ποίημα «Ο εθνοφύλαξ», από το οποίο δίνουμε και πάλι μερικούς ενδεικτικούς στίχους:

Α'

Σηκωθείτε, σηκωθείτε
απ' τον ύπνο το βαθύ,
κι εμπρός όλοι, μην αργείτε,
το τουφέκι, το σπαθί!

Εις το βήμα το ταχύ σας
κι εις την λόγχη την βαριά
ας αναστηθούν μαζί σας
δάση, πόλεις και χωριά.

Φθάνουν πλέον τόσοι χρόνοι
ντροπιασμένοι, ταπεινοί,
που το αίσχος μας πλακώνει
κι η ψευτιά μας τυραννεί.

Παντού τώρα μπαγιονέτα,
παντού θάρρος και φωτιά...
Τρέξ' αηδόني μου και πέτα
εις της Κύθνου την ιτιά.

---

⁴⁵⁶ Για τον Γεώργιο Παράσχο βλ. Γεωργίου Ζώρα αυτόθι, σελ. 281-286. – Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, αυτόθι, σελ. 257. – Π. Δ. Μαστροδημήτρη, αυτόθι, σελ. 144. – Κ. Θ. Δημαρά, αυτόθι, σελ. 303. – Ηλία Βουτιεριδίδη αυτόθι, σελ. 305. – Αρίστου Καμπάνη, αυτόθι, σελ. 186. – Μαρίας Δ. Μιράσγελη, αυτόθι, σελ. 35. – Δημ. Γρ. Τσάκωνα, αυτόθι, σελ. 312-313. – Γιάννη Κορδάτου, αυτόθι, σελ. 278-280. – Γρηγ. Ξενόπουλου «Οί Παράσχοι», σε «Διαλέξεις περί Ελλήνων Ποιητών του Ιθ' αιώνας, τόμος δεύτερος, σελ. 168-219. – Γλυκερίας Πρωτόπαπα-Μπουμπουλίδου, «Γεώργιος Παράσχος», Ιωάννινα 1977.

⁴⁵⁷ Βλ. Γιάννη Κορδάτου, ό.π., σελ. 278 κ.ε.

Β'

Φοιτητής και στρατιώτης
σαν το σύννεφο περνά,
κι είμαι δίκοπη νεότης,
αστραπή με κεραυνό.

Ρίχν' η πούλια στ' άρματά μου
μυστικές ακτίνες τρεις,
κι είν' αυτές το σύνθημά μου
Λόγχη, Νόμος και Πατρίς.

Εθνοφύλακες καημένοι!
Πάει πλέον η σκλαβιά,
και δεν λυώνομε δεμένοι
σαν λιοντάρια στα κλουβιά.

Με πληγήν αν πέσω πρώτη
στην πατρίδα μου πιστός,
πέφτω σαν το Δυοβουνιώτη
στο κανόνι πλαγιαστός.

Γ'

Και πετώ με του Σκαρβέλη
το ημίκοπο «τίς ει;»
που παράπονα μας στέλλει
απ' το έρημο νησί.

Λιονταρόπουλα σφιγμένα
αγκαλιά την αγκαλιά,
κρυφοπαίζουν τα καημένα,
στην πικρήν ακρογιαλιά,

κι όταν άνεμος τα γέρνει
ή το κύμα τα κινεί,
στεναγμός πνιγμένος φέρνει,
ΟΠΛΙΣΘΕΙΤΕ, μία φωνή.⁴⁵⁸

---

⁴⁵⁸ Μάρκου Αυγέρη, Μ. Μ. Παπαϊωάννου, Β. Ρώτα, Θρ. Σταύρου, *Η ελληνική ποίηση ανθολογημένη*, εκδόσεις «Παρθενών», Αθήνα 1977, τόμος, 3, σελ. 608-609.

Όμως, πέραν από αυτούς τους δύο, υπήρξαν και διάφοροι συγκυριακοί ποιητές, που δημοσίευσαν σε περιοδικά εκτός της ελληνικής επικράτειας πρωτόλεια ποιήματα για το θέμα αυτό, υπογράφοντας συνήθως με τα αρχικά τους⁴⁵⁹.

Το όλο στασιαστικό κλίμα τροφοδοτούσε τη Μούσα των ποιητών της εποχής, που με τη σειρά της ανατροφοδοτούσε το στασιαστικό κλίμα.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, ο Αλέξανδρος Σούτσος, το 1845, εκδίδει το *Ποιητικόν Χαρτοφυλάκειον*⁴⁶⁰. Αυτό περιέχει μια σειρά μετριοτάτων στιχουργημάτων, που όμως διακρίνονται για τον πατριωτισμό και τη μαχητικότητά τους. Το μακροσκελές στιχούργημα «Διθύραμβος εις τον Λαόν της ελευθέρας και δούλης Ελλάδος»⁴⁶¹ αποτελεί ύμνο στον ελληνικό λαό. Εδώ ο ποιητής αναδράμει στην ελληνική ιστορία, αντιμάχεται τον διαχωρισμό των Ελλήνων σε αυτόχθονες και ετερόχθονες, παρουσιάζει τον Μεγαλοϊδεατισμό του, στρέφεται κατά των Άγγλων, υπενθυμίζει τους φονευθέντες ήρωες από την τουρκική θηριωδία, εξαίρει την Ορθόδοξη Χριστιανική ομολογία, περιγράφει την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, επισημαίνει την καταστροφή του πολιτισμού απ' όπου πέρασαν οι Τούρκοι και βλέπει την ανάσταση της Ελλάδος.

Στο ποίημα «Εμβατήριον άσμα κατά της Αγγλικής Επεμβάσεως»⁴⁶² ο Αλέξανδρος Σούτσος, με αφορμή τη διακοίνωση του Άγγλου υπουργού των εξωτερικών Αμπερντήν προς την ελληνική κυβέρνηση ότι θα τεθεί αντιμέτωπος προς την Ελλάδα, διότι η τελευταία δεν τηρούσε τους όρους της συμφωνίας του δανείου του 1832⁴⁶³, στρέφεται ευθέως κατά της Αγγλίας και του Μαυροκορδάτου και υπέρ της ομόδοξης Ρωσίας. Το άτεχνο αυτό στιχούργημα, σίγουρα, δεν προσδίδει ποιητική δόξα στον Αλέξανδρο Σούτσο, όμως εκφράζει εναργέστατα τον πατριωτισμό και τις πολιτικές του προτιμήσεις κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, από τις οποίες και πάλι δεν λείπει ένας τόνος μεγαοϊδεατισμού. Ας δούμε ορισμένα αποσπάσματα από αυτό:

---

⁴⁵⁹ Στο περιοδικό *Εδέμ* (φυλλάδιον Γ' της 15 Μαρτίου 1862, σελ. 35) συναντάμε το ποίημα του Ν.Γ.Π., «Ἐν δάκρυ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ φίλου μου Λεωτσάκου» ή το ανυπόγραφον «Ο ανθοπώλης», που δημοσιεύεται στο ΣΤ' φυλλάδιο της 1 Μαΐου 1862, στη σελ. 72 του οποίου, στη δεύτερη στροφή, γίνεται λόγος, με ιδιαίτερο σεβασμό, για τους νεκρούς της Κύθνου. Το ίδιο περιοδικό, στη σημ. (α') της σελ. 83, στο φυλλάδιο Ζ' της 15 Μαΐου 1862, γράφει ότι εφεξής δεν θα δημοσιεύει ανάλογα ποιήματα, φανερώνοντας τον πολιτικό συντηρητισμό του. Βλ. συναφώς, Γιώργου Πετρόπουλου, *Σελίδες Νεοελληνικού Ρομαντισμού*, εκδόσεις «Πελασγός», Αθήνα 2014, σελ. 350 κ.ε.

⁴⁶⁰ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *Απαντα*, ό.π., σελ. 339-368.

⁴⁶¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 339-346.

⁴⁶² Βλ. αυτόθι, σελ. 346-348.

⁴⁶³ Βλ. Νικηφόρου Διαμαντούρου σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών» Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ', σελ. 126.

Α΄

Εμπροστά! μ' ανδρείο βήμα,
και στη μέση το σπαθί!
Η Ελλάς να γένη θρύμμα,
παρά ν' απεγλεζωθή!
Το γεφύρι της Ευρώπης
και Ασίας στα πελάγη
συντριμμένο με το Κόμμα
το εγγλέζικο ας πάγη!

Β΄

Εμπροστά! μ' ανδρείο βήμα,
και στην μέση το σπαθί!
Η Ελλάς να γένη θρύμμα,
παρά ν' απεγλεζωθή!
Στα βουνά της, ο Εγγλέζος
τα νησιά της αν πατήση!
Στου Ολύμπου της ταις ράχαις,
αν την πτέρναν της εγγίση!

Μικρή πόλις μας Αθήναι,
το προπύργι της Ασίας
και της Μεσογείου μείνε
κατά της Αγγλοκρατίας!

Γάλλοι, Ρώσσοι,

και σεις Πρώσοι,

εξυπνήστε πριν ο Άγγλος
οπισωδεμένην λάβη
την Ελλάδα ωσάν λέμβον
στο μεγάλο του καράβι!

Γ΄

Εμπροστά! μ' ανδρείο βήμα,
και στη μέση το σπαθί!
η Ελλάς να γένη θρύμμα,
παρά ν' απεγλεζωθή!
Στ' αλμυρά νερά της κάλλιο
Θεού χέρι να την πνίξη,
παρ' Εγγλέζος την παρθένον
στην αγκάλη του να σφίξη!

Την ζεστήν αυτήν Ελλάδα,
το μοσχόγλυκο κρασί της,
την καλήν της πρασινάδα
λαχταρεί ο Μοσκοβίτης,

Που ριγώνει
μέσ' στο χιόνι.

Παρ' Εγγλέζος αποικίαν
την Ελλάδα μας να πάρη,
απ' εδώ ας σηκωθούμε
Μόσκοβοι ώς στο Βαρδάρι!

Με τους φορολόγους σάκκους
παρά νάλθης εις την Σύραν,
Κάλλιο θέλω τους Κοζάκους,
που την πίστιν μου επήραν
βαπτισμένοι,
μυρωμένοι,
θα ιδής, Μαυροκορδάτε,
τί βολκάνος θα ξεσκάση
ο εγγλέζικός σου στόλος
αν στρατεύματα ξεράση.

Ω φυλή, που ζης στα μέρη
αυτά μέχρι του Ευξείνου,
με το Λάβαρον στο χέρι
του Αγίου Κωνσταντίνου
Να πετάξης
σαν κυττάξης
ο μακρόνυχος του Γένους
Αετός πώς επτερώθη
κί απ' αυτήν την φωλεάν του,
τας Αθήνας, εσηκώθη!

Γρίβα μου, Γριζιώτη, Βάσε,
και Τζαβέλα, και Κανάρη,
Παπακώστα, Καρατάσε,
τα βουνά καθείς να πάρη·
και Τυρταίος
εγώ νέος,
έως έως εις τας θύρας
της Αγίας μας Σοφίας
να σας φέρω με παιάνων
αθανάτους μελωδίας!

Από την άλλη, στο ποίημα «Το νυκτερινόν Συνέδριον»⁴⁶⁴ βάλλει κατά των πολιτικών Ζωγράφου, Μεταξά και Μαυροκορδάτου υπενθυμίζοντας, μέσω της ομιλούσας Ελλάδας, τα δεινά που αυτοί επεσώρευσαν στη χώρα. Καυτηριάζει τις πολιτικές έριδες και υποστηρίζει ότι η Επανάσταση της Γ' Σεπτεμβρίου υπέταξε τον Όθωνα εκπλήττοντας δυσάρεστα τους ξένους:

Ήτον ώρα μεσανύκτων και ο θάλαμος γεμάτος·
Οι φωστήρες μας Ζωγράφος, Μεταξάς, Μαυροκορδάτος
έκαμναν τα σχόλιά των εις του Πηλ τας ομιλίας,
εις προπόσεις γλυκάς ήσαν και σπονδάς λυκοφιλίας.
Έξαφνα το φως των λύχνων άρχησε να κλαυθυμρίζη,
να κτυπούν αι θύραι μόναι και το έδαφος να τρίζη...
Κ' έμεινε καθένας φρίττων
Μην ηξεύρων τί να ήτον.

Εις τα μαύρα βουτηγμένη μία Δέσποινα εφάνη...
κρόκινην την όψιν είχεν ως να ήτον ν' αποθάνη,
ένα τουρκοματωμένον δαμασκή σπαθί κρατούσε
κ' εις το στήθος μαραμένα τριαντάφυλλα φορούσε
απ' εκείνα, που βλαστάνουν τα βουνά μας και οι λάκκοι
με του Μπότζαρη το αίμα και με του Καραϊσκάκη...
Κ' έμεινε καθένας φρίττων
βλέπων η Ελλάς πως ήτον.

.....

«Και νά τώρα σας ευρίσκω εις συνωμοσίαν πάλιν,
ηκολούθησε να λέγη με φωνήν αυτή μεγάλην·
με τα σίδερα των ξένων να με δέσετε μοχθείτε
και το αίμά μου εκ νέου να ροφήσετε ζητείτε
βδέλλαις! βδέλλαις! αι οποίαι, αν κανένας σας πατήση,
θέλετε από το στόμα εδικόν μου αίμα χύσει...»
Και το πρόσωπόν της ήτον
κάτωχρον ως η μορφή των.

Έφυγε καταρωμένη τους υιούς της τους ανόμους,
και αντήχουν αι κραυγαί της εις των Αθηνών τους δρόμους·
και από του τάφου έξω ετινάχθησαν το χώμα
νέοι, γέροντες, γυναίκες, βρέφη στους μαστούς ακόμα,
όσους αι διχόνιαί των εις πολλά πολλάκις μέρη
άσπλαγχνα εις το δρεπάνι του θανάτου είχαν φέρει,

---

⁴⁶⁴ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 348-350.

και κλαυθμός του Άδου ήτον
η νεκρώσιμη βοή των.

Ἦλθεν η Ελευθερία την Ανατολήν την γραίαν
μ' έναν μόνον άγιόν της ραντισμόν να κάμη νέαν·
πλην η έρις ανθρωπίσκων τριών όλα ματαιώνει,
παλαιότητος σκεπάζει τας Αθήνας μαύρη σκόνη,
και αφ' ης στιγμής η τρίτη έφεξε του Σεπτεμβρίου
Κράτος έγινε και Θρόνος μαύρη σκόνη ερειπίου,
και ο ξένος μένει φρίπτων
ως εις κόλασιν να ήτον.

Ακολουθως, το ποίημα «Η καθαρή αλήθεια»⁴⁶⁵ στρέφεται, κατά την προσφιλή τακτική του Αλεξάνδρου Σούτσου, όπως θα φανεί και πιο κάτω, εναντίον όλων των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων και εναντίον κάποιων άλλων πολιτικών. Και τούτο όχι αδικως, σε ένα περιβάλλον που μαστιζόταν από τόσες ίντριγκες, ψευτιές και απάτες, στις οποίες φαίνεται πως πρωταγωνιστούσε το πολιτικό προσωπικό της περιόδου:

.....

Εκατό από τα βάθη των κατέργων εβγαλμένοι
και εις τας Αθήνας όλοι ένας κ' ένας μαζωμένοι,
άλλοι άρπαξαν και άλλοι πως δεν άρπαξαν θυμώνουν
το Ταμείον της Ελλάδος και μερόνυχτα μαλώνουν·
τρία Κόμματα μας σπρώχνουν, δύο εις την αναρχίαν
κ' ένα εις την τυραννίαν·
όλ' οι άλλοι, ω Φατρίαι, σας τα ψάλλουν απ' οπίσω·
αλλ' ορθά κοφτά εμπρός σας εγώ πάγω να λαλήσω.

Την μεγάλην δέκα πήχαις προβοσκίδα του σηκώνων
ο Ελέφαντας - Κωλέττης ακουμβά εις ένα Θρόνον·
πλην της ράχης του φθονούντες το χονδροκτισμένον πλάτος
και ζητούντες να τον ρίψουν Μεταξάς, Μαυροκορδάτος,
άρχισαν να πριονίζουν και τον Θρόνον... Τί θα γένη,
Έλληνες δυστυχισμένοι;...
Και τους τρεις εις ένα λάκκον αν μπορούσα να σφαλήσω,
τώκαμνα μα την πατρίδα! Τώρα όμως;... θα λαλήσω.

.....

---

⁴⁶⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 350-352.

Με το φέσι σου λεβέντη, το μεγάλο και γυρμένο
μέσα τους το Σύνταγμά μας ως να έφερνες κρυμμένο
με αρέσει να σε βλέπω... Πλην το χέρι σου μην πάρη
τον Σεπτέμβριόν μας μήνα κι' απ' αυτό το Καλανδάρι·
εις αυτόν της τυραννίας έγινε το ηλιοστάσι·
    κι' αν κανείς σας το ξεχάση
στην Αυλήν, στο Υπουργείον, θα σας το κανοναρχήσω·
    μένω δούλός σας... ολίγα και εις άλλον θα λαλήσω.

.....

Τοιουτοτρόπως, στο ποίημα «Οι καλοθεληταί της Ελλάδος»⁴⁶⁶ στρέφεται και πάλι κατά των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων και των βουλευτών που διαρπάζουν το δημόσιο χρήμα, υπηρετούν αλλότρια συμφέροντα (όπως και το δικό τους), υποκρινόμενοι πως μάχονται για το κοινό καλό. Ας δούμε το σύντομο αυτό ποίημα, στο σύνολό του:

Από το Ταμείον έξω χθες λαλούσα... Με αμάξι
είδα πρώτα εμπροστά μου τον Κωλέττην να πετάξη...
– Διά πού; λεβένταρέ μου, με τους δύο σου λερωμένους;
– Στο Παλάτι, ποιητά μου! διά το καλό του Γένους.
    – Άφησε, παρακαλώ
    της Ελλάδος το καλό».

«Εύγε Σούτσε!... ψάλλε του τα, μ' έκραξε βαρυσθμαίνων
ο κλεινός Μαυροκορδάτος απ' τον Λάϊνς του εβγαίνων.
Εις του Λάϊνς κ' εγώ πήγα τον εχθρόν μας να πληγώσω,
και ζητώ με τους Εγγλέζους την Ελλάδα μας να σώσω...
    – Άφησε, παρακαλώ,
    της Ελλάδος το καλό».

Και ο Μεταξάς πηγαίνων στην Βουλήν, καθώς τους είδε,
«θέλουν σφάξιμο, με είπε, και οι δύο σπουδαρχίδαι...
Κι' αν εγώ μιαν άλλην τρίτην Σεπτεμβρίου κατορθώσω,
από τούτους κι' από άλλους την Ελλάδα να λυτρώσω...
    – Άφησε, παρακαλώ,
    της Ελλάδος το καλό».

«Αυτήν όχι, Μεταξά μας, δεν σε κάμουμεν την χάρι,
απ' την γην ως να μ' εβγήκεν ο Ζωγράφος μανιτάρι
φώναξε· κ' εγώ θα σφάξω... ναι με κόπον ναι με μόχθον

---

⁴⁶⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 352-353.

το καλό ζητεί του έθνους ένας μόνον, ο αυτόχθων...

– Αφησε, παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό».

Κί ο αυτόχθων Ρηγανιός μας νάτος τότε στο Ταμείον
μ' ένα ένταλμα μεγάλο επί λόγω ταινίων,
και με το καλό του έθνους εις το χέρι να βιάζη
την αμέσως πλευρωμήν του, και ο Φώτισιος να κράζη·
«φθάνει σου, παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό».

Και κατόπι του να δέκα με κατέργου ποδοκάκην
βουλευταί πλειοψηφίας τρέχοντες τον Καρφιωτάκην
να ζητούν καλά του έθνους, τας προσόδους άρον άρον,
και ο Καρφιωτάκης σ' έναν σ' άλλον να φωνάζη γλάρον·
«πλέον μη παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό».

Βουλευτής ο Βιλαέτης της μειοψηφίας, τότε
βλέπων τόσα καλά έθνους έκραξε· «Συμπατριώται,
είναι πρόπον εσείς όλα κ' εμείς τίποτες οι άλλοι;
Έως πότε στο Ταμείον θα κτυπούμε το κεφάλι;
Κ' εις εμάς παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό».

«Από ένα πανί όλοι μη δεν είμεθα; Δεν θέλει
η αντιπολίτευσίς μας, παρ' ολίγο κ' αυτή μέλι,
κ' εις το Βήμα διά τούτο βράχνιασεν, ανάθεμά το!
Την μελόπιττα του έθνους όλην διά όλους κάτω,
ή κανείς παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό!».

Στο ποίημα, πάλι, που ακολουθεί, με τίτλο: «Ο βουλευτής του 1845»⁴⁶⁷, σαρκάζει την αργυρώνητο ψήφο των βουλευτών, την πλεονεξία τους, τον τρόπο που παραβιάζουν το Σύνταγμα και τους νόμους και την ίδια την Αυλή. Εν τέλει δε περιγράφει γλαφυρά τα άθλια οικονομικά της χώρας. Πρόκειται για ποίημα έξυπνα γραμμένο και με τρόπο ευρηματικό του οποίου η ουσία θα εύρισκε σύμφωνους αρκετούς από τους σημερινούς αναγνώστες. Ιδού μερικά χαρακτηριστικά σημεία του εν λόγω στιχουργήματος:

---

⁴⁶⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 353-355.

Αδελφοί Επαρχιώταις, ἔρχουμαι να σας ειπῶ
εις τους δώδεκα αυτούς μήνας, όπου τον μισθόν κτυπῶ,
τί ωραίας υποθέσεις και αληθινά χρυσάς
έκαμα δια το ἔθνος, δι' ἐμένα, δι' ἐσάς.

Ἦλθα, βλέπετε, θρεμμένος και γερός και στερεός
δόξαν νάχη ο Θεός!...
Τί καλαίς,
τί πολλαίς,
οπού ἔκαμα δουλειαίς!
Τί σταφίδαις! Τί ελαιαίς!

Δραχμαίς ἕνα μιλλιούνι φάγαμεν οι εκατόν,
πρώτα ο Θεός, εις ὅλον τον χρυσόν καιρόν αυτόν,
κί ἄλλα τρία μιλλιούνια ἔκτακτα με την ουράν
βάλλοντες την τιμημένην ψήφον μας εις αγοράν,
κ' ἔρχουμαι να σας δανείσω, ἀδελφοί και μετρητά...

Ταρατί! ταρατατά!...
Τί καλαίς,
τί πολλαίς,
οπού ἔκαμα δουλειαίς!
Τί σταφίδαις! Τί ελαιαίς!

.....

Επειδή το Υπουργεῖο της κρυφῆς του πλερωμῆς
ἤθελε ἔλεγχο να ἔχη, κ' ἦταν δίκαιο, εμεῖς
εδεχθήκαμεν την ψήφον πάραυτα την φανερόν.
Ἡ Αὐλή να ζη μπορούσε με τιμήν μόνο ξερόν;
Νάσου τράγγα! εμεῖς ἕνα μιλλιούνι... λαριρά!...

Κ' ἔκτοτες Θεοῦ χαρά!...
Τί καλαίς,
τί πολλαίς,
οπού ἔκαμα δουλειαίς!
Τί σταφίδαις! Τί ελαιαίς!

.....

Ὅμως, ο Σούτσος δεν στρέφεται μόνον κατά του συνόλου των πολι-
τικών. Ὄποτε θεωρεῖ πως πρέπει να ψέξει προσωπικά κάποιον από αυ-
τούς για ἀνάρμοστη συμπεριφορά, το πράττει με παρρησία ὅπως συμβαί-
νει με το ποῖημα «Ἡ ἀτελεύτητη ἐξομολόγησις»⁴⁶⁸, το οποίο στρέφεται κα-

---

⁴⁶⁸ Βλ. αὐτόθι, σελ. 356-358.

τά του πολιτικού Ρήγα Παλαμίδα, τον οποίο «περνά από γενεές δεκατέσσερις» για τις ραδιουργίες και τις πολιτικές του μεθοδεύσεις, ξεκινώντας και καταλήγοντας με τους επόμενους στίχους:

Έξωσαν τον Παλαμίδα αφ' ου είδαν αι Αθήναι
ότι τούρκικη πραγμάτεια η Αυτοχθονία είναι·
εις το δώμά του η πέτραις έβρεχαν... αυτός κλεισμένος,
πληγωμένος, πεθαμένος,
«μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι,
έκραζε· ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

«Η εξομολόγησίς μου ιδού, Πλάστα, η γνησία!
Εις τους πόδας σου προσπίπτω εν μεγάλη μετανοία
και δι' όσας αμαρτίας κατά γνώμην παρά γνώμην
έκαμα ζητώ συγγνώμην...
Μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι·
βλέπετε, ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

.....
«Ένα κρίμά μου ακόμη θα ειπώ πριν αποθάνω!
Λιθοβόλον εις τον Σούτσον χέρι σήκωσα επάνω,
Και του Σούτσου αυτήν ίσως την στιγμήν ω δίκη θεία!
Ηύρέ με η αμαρτία...
Μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι·
βλέπετε, ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

– Ρήγα, Ρήγα έως πότε; Σαν βροχή ραγδαία βρέχουν
οι πολλαίς σου αμαρτίαις και τελειωμό δεν έχουν·
καλήν μέθοδον μας ήυρες! Αν σταθούμε να ταις σώσης,
ημπορείς να τα γλυτώσης...
Νάσου κί' άλλα, να λιθάρια!... Δεν προσμένουμε κομμάτι...
Στο αυτί του Χάρου σύρε να ειπής το κάτω κάτι!

Προσωπικό χαρακτήρα έχει και το ποίημα «Το Αιματωμένο Φάντασμα»⁴⁶⁹, που στρέφεται κατά του αρχηγού του Ρωσικού Κόμματος Παναγιώτη Ζωγράφου, τον οποίο ο ποιητής εμφανίζει να μέμφεται ο πρωτεργάτης της συγκεκριμένης παράταξης στην Ελλάδα, Ιωάννης Καποδίστριας, εγειρόμενος από τον τάφο, για τις ποικίλες πλεκτάνες που συνήθιζε να εξυφαίνει ο διάδοχός του:

.....

---

⁴⁶⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 359-360.

Αλλ' ο Κυβερνήτης λέξιν εις αυτόν δεν αποτείνει·
με προσώπου ωργισμένου νεύμα τον απομακρύνει·
αίμα ύστερα πηκτό
παίρνει από τ' ανοικτό
έλκος του και του το ρίπτει μ' οφθαλμούς κεραυνοβόλους,
και αυτά με αθυμίαν εις τους άλλους λέγει όλους·

«Τέκνα μου, καλόν δεν κρίνω του βιαίου μου θανάτου
ν' αναφέρω τους αιτίους και τα πρώτα όργανά του·
πλην αν ήθελα εις σας
τας πλεκτάνας τας μισάς,
όσαν ύφαιναν στην Ύδραν δύο - τρεις ν' ανακαλύψω
εις τα Τάρταρα ημπόρουν τον λαλήσαντα να ρίψω.

«Ζωντανός εκτραχηλίσθην, και νεκρός μεταμελούμαι
από των τυφλών παθών μας τας συγκρούσεις δεν αρνούμαι
ότι έπαθε πολλές
δυστυχίας η Ελλάς,
και προσέξετε μην ένας την στιγμήν αυτήν ισχύση
κατηλεύων τ' όνομά μου τας οδύνας της ν' αυξήση...»

Είπε, κ' έγινεν εξαίφνης άφαντος εις μαύρον χάσμα·
τότε ανακράζει ένας, του Καποδιστρίου πλάσμα·
«μην δεχθήτε αρχηγόν
κακών τόσων πρωτουργόν!
Έχθραν κατά του εχθρού του ορκισθήτε, συμπολίται!...»
Και το φάντασμ' από κάτω αντεφώνει· «ορκισθήτε!»

Σε μίαν άλλη προσωπικότητα της περιόδου, τον υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων Μιχ. Σχινά, αναφέρεται το, μάλλον ατυχές ως προς το ύφος, ποίημα: «Επιστολή πρώτη Μιχ. Σχινά του Θεολόγου»⁴⁷⁰, στο οποίο ο Αλέξανδρος Σούτσος βρίσκει την ευκαιρία να σατιρίσει, πέρα από την υποκρισία του εν λόγω πολιτικού, μέρος του κλήρου και του πολιτικού κόσμου:

.....

Ν' αποκτήση καλογήρους καλογραίας τε πολλές
ελπίς είναι η Ελλάς.
κί' άδειαν να δίδουν γάμου ιερείς μας οι γεννάτοι
πατρικώς τας νεονύμφους χεροσφίγγοντες κομμάτι,

---

⁴⁷⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 360-362.

και τα διαζύγια των να πωλούν ως η Αγία
Οικουμενική το κάμνει και Μεγάλη Εκκλησία·

Είν' ελπίς εν Κράτει Κράτος Ιερόν να συστηθή
ώστε και ν' αφορισθή
και αυτός ο βασιλεύς μας, αν η Σύνοδος θελήση·
είν' ελπίς ο Άγιός μας Κλήρος, όταν ευδοκήση,
κάθε κοσμικόν βιβλίον εις τα φρύγανα να βάλη
και την στάκτην του σκορπίζων αλληλουΐα να ψάλη

Είν' ελπίς υπέρ των πάντων, επειδή ο θεομάχος
Αγγλιστής Μαυροκορδάτος, του Καλβινισμού ο βράχος,
μετά των συνοπαδών
άφησε την τόσων χρόνων πλανημένην του οδόν
κ' εν μεγάλει κατανύξει κ' ευπειθής κ' υποκλινής
εις ημάς προσήλθε χύνων δάκρυα Μαγδαλινής.

Ψευδοκήρυκα ο Γρίβας μ' έκραξεν από το Βήμα,
επειδή το του Κυρίου στην Βουλήν κηρύττω ρήμα·
αλλά δέχομαι την ύβριν· ήμην πταίστης ήμην Σαύλος·
Σαύλος ήτον, Σχινάς ήτον κι' ο Απόστολος ο Παύλος·
έτοιμος και τον σταυρόν μου να σηκώσω (εννοείτε)
όχι τον του παρασήμου όστις δεν με χορηγείται.

.....

Τέλος, κατά των βουλευτών της (εκάστοτε) πλειονοψηφίας και του
θρόνου, που πλουτίζουν από το δημόσιο χρήμα και αποκτούν χαριστικά
δημόσια γη και προσόδους, γράφτηκε από τον Αλέξανδρο Σούτσο το ποί-
ημα: «Αναφορά ενός βουλευτού της πλειοψηφίας»⁴⁷¹. Οι συμβολισμοί του,
και άλι, δεν απέχουν και πολύ από όσα συναφή αισθανόμαστε να δια-
δραματίζονται στις μέρες μας. Ας το δούμε και αυτό στο σύνολό του:

Σεβαστέ, να τα ειπούμεν κάππα άλφα ιώτα και!
Σας περνούν ιδέαι όντως αντισυνταγματικάί
αν θαρρήτε ότι τάχα οι της πλειονοψηφίας
θέλομεν την Πολιτείαν της Αγγλίας ή Γαλλίας·
η δική μας Μοναρχία είναι συνταγματική·
πλην ξερός πομπός δεν έχει παρά ρίζαν μια ι κ ή.

Σύνταγμα στο λεξικό μας δραχμή θέλει να ειπή
και αν άλλοι άλλο λέγουν σας γελούν οι ποταποί·

---

⁴⁷¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 362-363.

έστειλαν οι Επαρχίαις στις Αθήνας επιτρόπους
και με βούτυρο τους τρέφουν και τυρί από τους τόπους.
η Κυβέρνησις μας όλη νά η συνταγματική·
κ' ημπορεί να είναι άλλο ή συναλλαγματική;

Εις την κάθε πρότασίν μας κάμνετε κουφό αυτί;
Εις το κάθε ζήτημά μας ερωτάτε διατί;
Με πρωτόκολλα ζητείτε να το πάτε και αρχεία;
Σεβαστέ, η σεβαστή μας και καλή μας Μοναρχία,
ήτις άλλο τι δεν ήταν η συναλλαγματική,
γένεται μαλλιιά κουβάρι κι' όλη οχλαγωγική.

Πλην μας δίδετ' ελαιώνας, αμπελώνας μεσιακά;
Μας μοιράζετε το μάννα δίκαια και πατρικά;
Μας χαρίζετε τελώνας των Πατρών και συντροφίας
εις του Άργους τας προσόδους, και βοσκάς εξ ημισείας;
Η θυμώδης Μοναρχία και η οχλαγωγική
γένεται αρνάκι τότε, γίνεται γερμανική.

Τρεις το Σύνταγμα δυνάμεις έχει· την βουλευτικήν,
την δικαστικήν εν μέσω και την εκτελεστικήν·
αλλά είναι μια τετάρτη, άγραφη, μεγαλυτέρα,
κ' είν' αυτή, οπού εβγαίνει από την Κερά - Γαστέρα·
τότε δα η Μοναρχία γένεται αγγελική,
όταν ην, εν αρμονία η τετάρτη γαστρική.

Την τετάρτην, Έκλαμπρέ μου, πάρε την από κοντά,
επειδή συχνά η πείνα με βελόνα την κεντά,
επειδή αυτιά δεν έχει ούτε μάτια ή γαστέρα
και το τύμπανο να κρούη αγαπά η συμπεθέρα,
κ' επειδή του Υπουργείου αν βαστά η Ψ ε υ τ ι κ ή
φόβος είναι μη μας έλθη όλους θέρμη γαστρική.

Εις την άκρη του διαβόλου και ακόμα παρακεί
στείλε του εισαγγελέως στείλε το στενό βρακί·
γένεται των βουλευτάδων να μη δέχεται ραβάσι,
να μην θέλη στους ληστές μας αμνηστείας να μοιράση;
Η Κυβέρνησις μας τάχα είναι συνταγματική
όταν μ' ανοικτάς δεν στέκει θύρας δύο η φυλακή;

Εις τας δημοσίας θέσεις σαν ακρίδα επειδή
πέσαμεν και ουδέ μένει φύλλον πλέον ή κλαδί,
ουδέ είναι κενή μία θέσις καν Δικαστηρίου,

να με δώσετε καν δέκα έδρας Πανεπιστημίου·
της Τριπολιτσάς απ' έξω τας ζητούν οι χωρικοί·
δώσετέ τας, να φωνάζουν· «ζήτω, ζήτω η ι κ ή!»

Γενικότερα, την πνευματική και πολιτική κατάσταση της χώρας καθώς και την υποτέλειάν της στις Μεγάλες Δυνάμεις θρηνεί ο Αλέξανδρος Σούτσος στο ποίημα «Ο καταδιωγμός των λογίων»⁴⁷². Ας δούμε και από αυτή τη σύνθεση μερικά ενδεικτικά αποσπάσματα:

.....

Απ' αυτήν, Θεέ, την πόλιν την εις σκότος βυθισμένην
ήλιος ποτέ σοφίας φώτισε την οικουμένην;
Εδώ ήσαν Περικλείς;
Εδώ ήσαν Σοφοκλείς;
Με τους τώρα βουλευτάς της εις αυτούς τους περιπάτους
αι Σχολαί ποτέ να ήσαν εδώ, λέγεις, του Σωκράτους;
Ω ημέραι στεναγμών
και ω χώρα οδυρμών!

Μελανή αχαριστία! τους ανθρώπους του αγώνος
τόσους χρόνους εξυμνούντες τους εδώκαμεν αφρόνως
την ιδίαν μας ζωήν,
κι' όταν έλαβαν πνοήν
έσπρωξαν αυτοί στον τάφον, όθεν βγήκαν, ημάς πρώτους
κ' εις τα βάθη την Ελλάδα κατεκρήμνισαν του σκότους.
Ω ημέραι στεναγμών
και ω χώρα οδυρμών!

.....

Ιερουσαλήμ η νέα, η τα φώτα πολεμούσα,
η διώκουσα λογίους και αυτούς λιθοβολούσα,
έγινες των ξένων γη
και δακρύων μου πηγή,
επειδή παραδοθείσα εις εριδων συνταράξεις
δεν ηθέλησες ως όρνις τα μικρά σου να συνάξης.
Κλαίετε, οδοί Σιών,
οδοί έρημαι λαών!

Δι' αυτό οι Αγγλορώσσοι με τους ασεβείς των στόλους
τρέχουν και τους ιερούς σου, τους αρχαίους τόπους όλους

---

⁴⁷² Βλ. αυτόθι, σελ. 364-365.

εξυβρίζουν και πατούν
και τα τείχη σου κρατούν
δέσμια καθώς ο Τίτος εις θεοστυγείς αιώνας
περιέζωσε τα τείχη της Σιών με λεγεώνας.
Κλαίετε, οδοί Σιών,
οδοί έρημαι λαών!

Αναλόγου θεματολογίας προς προηγούμενα ποιήματα είναι το «Ο λαός των Αθηνών»⁴⁷³, όπου ασκείται κριτική σε όλο το φάσμα των πολιτικών πραγμάτων. Για μιαν ακόμη, φορά, ο Αλέξανδρος Σούτσος δεν μασά τα λόγια του και επιχειρεί να αρθεί πάνω από τις περιστάσεις και να ρίξει τα βέλη του προς κάθε πλευρά, κάνοντας συνεχείς νύξεις στο ένδοξο αρχαιοελληνικό παρελθόν, στην Επανάσταση του 1821 και στην πολιτειακή μεταβολή της τρίτης Σεπτεμβρίου:

.....

Καθώς τότε φέρουν τώρα οι προδόται σου τους ξένους
πνίγοντες με τας φωνάς των την φωνήν του Δημοσθένους·
καθώς τότε τρέμω τώρα, τρέμω μήπως την γλυκείαν
του γλυκού σου πάλιν χάσης Βήματος ελευθερίαν·
οι λεπρώδεις άρχοντές σου πάσχουν φάγουσαν δουλείας·
θέλουν ξύστραν τυραννίας...

Συ δεν είσαι, οπού είδα να γυρίζης με ανέμους,
να βροντάς μ' αστροπελέκια, να περιζητής πολέμους,
να νικάς τον Τούρκον όπου κάθε πέτρα εις την μνήμην
σ' έφερνεν ενός προγόνου μίαν δόξαν, μίαν φήμην,
και της πτέρνας σου την σκόνην στο διάδημα επάνου
ν' αποθέτης του Σουλτάνου;

Πώς με την βαρυσκυμμένην κεφαλήν σου εις τους ώμους
τώρα πόδας κουρασμένους μόλις σύρεις εις τους δρόμους;
Αποσπούν τα δάκρυά μου και το βήμά σου το κρύν
κ' αι συχνάι αυταί ρανίδες των πυρίνων σου δακρύων.
Ω λαέ, δεν είχες όμως νεκρήν όψιν σουδαρίου
εις την τρίτην Σεπτεμβρίου·

.....

---

⁴⁷³ Βλ. αυτόθι, σελ. 365-366.

Την ίδια χρονιά (1845) ο Αλέξανδρος Σούτσος δημοσιεύει το *Κάτοπτρον του 1845*⁴⁷⁴. Πρόκειται για ένα μακροσκελές και άτεχνο ποίημα, που ναι μεν διακρίνεται για τη μαχητικότητά του αλλά, στην προσπάθειά του να δώσει το πολιτικό κλίμα της εποχής, γίνεται άκομψο. Στην πλαδαρή του στιχοπλημμύρα, ο Αλέξανδρος Σούτσος επιτίθεται στους πολιτικούς αρχηγούς, που τους θεωρεί ολετήρες της πατρίδας και όργανα των Μεγάλων Δυνάμεων, των οποίων κατακρίνει τις επεμβάσεις στην Ελλάδα. Την ίδια στιγμή, κατακεραυνώνει και όλους τους υπόλοιπους πολιτικούς για τα πεπραγμένα τους και κρίνει όψεις της κοινωνικής ζωής, καθώς και την πολιτική αναποτελεσματικότητα και υποκρισία. Επιπροσθέτως, για μιαν ακόμη φορά εκφράζει τον Μεγαλοϊδεατισμό του και, σαν τον Ρήγα Φεραίο, προτρέπει τους Βαλκάνιους λαούς να ενωθούν και να πολεμήσουν κατά των Τούρκων. Και όλα αυτά, συνδυασμένα με πάμπολλες αναφορές στην ελληνική και λοιπή αρχαιότητα, στη μυθολογία, στον Μεσαίωνα, σε εκκλησιαστικά κείμενα και στην Ελληνική Επανάσταση. Ας δούμε και πάλι κάποιες εντελώς ενδεικτικές στροφές ή στίχους από το εν λόγω στιχούργημα:

.....

Την καλήν Ελευθερίαν σεις εις μίαν και μεγάλην
σεις οι κρασοπόται όλοι επροπίετε φιάλην!
Σεις εφάγετε του έθνους την λαμπράν κληρονομίαν
Και τους μόχθους και των τόσων χρόνων του την αγωνίαν.

Δεν εσφάλετε ουδόλως τον υπέρ ελευθερίας
και τον υπέρ της απάντων, Έλληνές μου, σωτηρίας
αντικρύ των Ανακτόρων συγκροτήσαντες αγώνα·
ναι μα τους εις Θερμοπύλας, ναι μα τους εις Μαραθώνα.
ναι μα τους εις Σαλαμίνα αριστεύσαντας προγόνους,
ναι μα τους εις Καφηρέα πρωταθλήσαντας συγχρόνους!
Δεν εσφάλετε τον Χάρτην της αγίας Επιδαύρου
διά Ξίφους απαντώντες πατριωτικού και γαύρου,
ναι μα τους υποπεσόντας εις το στόμα της μαχαίρας
Ιεράρχας και Προκρίτους, του λαού αυτού πατέρας,
ναι, μα τον Κολοκοτρώνην, τον Ζαΐμην, τον Βρεσθένης,
τους εκπνεύσαντες με πένθος επί γης δακρυβρεγμένης!

Νεολαία των Σχολείων και του Πανεπιστημίου,
την οποίαν προ της τρίτης ύμνησα του Σεπτεμβρίου,
αν σε δώση ο Πλαπούτας ή ο Ρήγας βαρείς λίθους

---

⁴⁷⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 325-336.

ρίψε τους επάνω τούτου του ασθμαίνοντός μου στήθους!
Ναι, τον θάνατον και ταύτης της θανής ποθώ το είδος
αφού είδα την τοσαύτην κατασχύνην της πατρίδος·
Διατί καθείς τον Άγγλον, ή τον Γάλλον, ή τον Ρώσσον
Πρέσβυν έχετε οπίσω καθώς έχει ολισθαίνων
ο αμαρτωλός οπίσω τον Διάβολον κρυμμένον;...
Κατεφάγατε το έθνος και οι τρεις, καθώς εκείνος
της Κολάσεως του Δάντου ο λυσσώδης Ουγολίνος
όστις τα αιμοβαμμένα χείλη του ανοιγοκλείνων
ωνυχόσχισε τας τρίχας κατατρώγων έν κρανίον!...

Έθνος δολοφονημένον και τα σπλάχνα σου κατόπιν
σύρον είκοσιν αιώνας εις Ασίαν, εις Ευρώπην,
του οποίου αι οδύναι μ' εύρον μέχρι του Λιβάνου
μέχρι των ροών του Νείλου και αυτού του Ιορδάνου,
είθε ο Θεός τας δύο ακοάς να με εστέρει
ώστε τους πικρούς σου θρήνους άνεμος να μη με φέρη!...

.....

Με τους οφθαλμούς οι έξω Έλληνες δακρυβρεγμένους
προσκυνούμεν τας Αθήνας ως την κεφαλήν του Γένους,
και πολλάκις εις του Λάτμου τας συσκίους υπωρείας
ερωτά περί Ελλάδος ο βοσκός της Ιωνίας·
και σεις όμως δι' αχύρου κάρφος έν αγωνιάτε,
μυρμηκίδια Κωλέττη, Μεταξά, Μαυροκορδάτε!
Διά σας αντί το έθνος σήμερα να κινδυνεύη
και αυτών των Μουσουλμάνων να καθίσταται η χλεύη,
έπρεπε να ενωθώμεν Κρήτες, Μακεδόνες, Θράκες,
Θεσσαλοί και Ηπειρώται, Σέρβοι, Βούλγαροι και Δάκες,
κ' έμπροσθεν του Βυζαντίου εις ημέραν ωρισμένην
με το Λάβαρον φανέντες, με την σπάθην γυμνωμένην,
εις τους Τούρκους, εις τους Φράγκους, τους μωρούς εκθαμβωμένους
να κηρύξωμεν εξαίφνης την Συνέλευσιν του Γένους,
εκεί δε μετά των Τούρκων εν ειρήνη να σκεφθώμεν
Συνταγματικόν Μονάρχην ποίον όλοι να δεχθώμεν...
Αλλά είμαι δις, τρις είμαι διά το φρενοκομείον
τα τοιαύτα συμβουλεύων εις τοιούτον Υπουργείον,
τα τοιαύτα συμβουλεύων εις τοιούτους τυφλωμένους,
παντός γένους, παντός είδους αντιπολιτευομένους.

.....

Σας ιχνόγραφα τα δύο στρατοπεδευμένα μέρη
Ποίον, Έλληνες, των δύο την υπόληψίν σας χαίρει;
Υπέρ του Συντάγματός μας και τα δύο φωνασκούσαν
ότι τάχα με την λόγχην υψωμένην πολεμούσιν·
εις το Σύνταγμα, ή ψεύδος! Πίπτουσι μετά μανίας
η μερίς η των Μεγάρων, η μερίς η της Προνοίας,
κ' ενώ τέκνον κάθε μία ιδίον της τ' ονομάζει,
την ψευδομητέρα όμως κάθε μία ομοιάζει,
ήτις προς τον Σολομώντα έκραζεν εις δύο μέρη
να σχισθή το τάλαν βρέφος και το εν αυτή να φέρη.

Όλοι έχουν εις το στόμα την πατρίδα, και πατρίδα
καθείς έχει ενός Φράγκου την φατρίαν και μερίδα.
Την πατρίδα – Λαΐνς έχει ο του Ναυαρίνου ήρως
και την Φίλιππον – πατρίδα ο αντίπαλός του Πύρρος.

Την ξηράν ιδού η λέπρα κατανέμεται ληστεία
και η φάγουσα μιαίνει τα πελάγη πειρατεία.
Τους ληστές, Κωλέττη, σπεύσε προς το μέρος σου ν' αρπάξης.
Μηδέ συ, Μαυροκορδάτε, μη τους πειρατάς, μη χάσης·
επειδή απ' όλα, βλέπω, σεις κρεμάσθε τα σχοινία,
και από αυτό ακόμα της κρεμάλας... ω μανία!

.....

Όλοι ρυπαροί και όλοι χωρίς δόξαν, αλλά όλοι
με το σκότος των εχθρών των φαίνονται ακτινοβόλοι·
δόξα του πεσόντος είναι του ορθού η καταισχύνη·
ο Μαυροκορδάτος είχε, Μεταξά, σε απολύνει·
τον Μαυροκορδάτον τώρα συ λευκαίνεις, συ Κωλέττη,
και αυτός θα σε λευκάνη μετά έν ή δύο έτη.

.....

Η Ισοβιότης ζήτω! Ζήτω η Δεκαετία!
Η δικτατορία θαύμα! Θαύμα η δημοκρατία!
Άνθρωποι του τόπου κάτω! Άνθρωποι του τόπου άνω!
Φανερά, μυστική ψήφος... Ω! τας φρένας κ' εγώ χάνω...

Γενικός κανών το ψεύδος. Είν' εξαίρεσις κανόνος
η αλήθεια και όλων ο χρυσός θεός ο μόνος.
Ο εις σήμερον τον άλλον στηλιτεύει ως φονέα
και υμνεί την επιούσαν ως Πειρίθουν και Θησέα,

έτοιμος να τον υβρίση την επαύριον και πάλιν
κ' εκ δευτέρου να τον σφίξη φίλον του εις την αγκάλην.
Δι' έν έργον εις τας στήλας της αυτής εφημερίδος
Ο αυτός σωτήρ καλείται και προδότης της πατρίδος.
Πάσα δοξασία έχει ζηλωτήν της συγγραφέα
όποιον μετ' έν έτος φοβερόν της προγραφέα.

Διατί λοιπόν το αίσχος και η αθλιότης αύτη;
Πόθεν τόση δυστυχία; Η Ελλάς λοιπόν τοιαύτη,
ώστε του Συντάγματός της, ώστε όντως αναξία;...
Όχι όχι· των δεινών της μία είναι η αιτία·
ο λαός τους Βουλευτάς του δεν εψήφισεν ακόμη,
και εις χείρας των κομμάτων περιστρέφονται οι νόμοι·
μέρος της Βουλής υπήρξε του Μαυροκορδάτου κράμα,
και το άλλο του Κωλέττου και του Μεταξά συνάμα·
μη λοιπόν, μη την Ελλάδα μη συκοφαντήτε, ξένοι,
την Ελλάδα ήτις έξω των πραγμάτων έτι μένει·
και μη τώρα βαρύτερους εις επήκοον του πλήθους
ρίπτετε κατ' εμού λόγους παρά όσους προχθές λίθους
λέγοντες «ιδού το έθνος και ιδού το Σύνταγμα σου!
Με τα δάκρυα να σβύσης όσα έγγραψες βιάσου».

Πατριώται, μη λυπήσθε! Πατριώται, μη θρηνήτε!
Ευαγγελισμόν σας φέρω... δούλοι πάλιν θα γενήτε.
Η Ρωσία ιδού πρώτη με το νήπιόν της πάλιν,
με το δημιούργημά της έρχεται εις την μασχάλην·
και κατόπιν η Αγγλία ιδού χρήματα ζητούσα,
μητροιά, του γάλακτός της το μωρόν αποστερούσα·
οι Αγγλοδηγοί ελεύσεις ιδού σπείρουν στρατών ξένων
και μ' έν ξένον Υπουργείον ξένον Χάρτην χαρισμένον·
να, το Σύνταγμα της τρίτης Σεπτεμβρίου απειλείται·
μεταξύ Αγγλορωσσίας και Γαλλοαυστρίας κείται.

Η Ελλάς, ως η Συρία, δύο κλάσεων πολίτας,
σας μεν έχει Άγγλους – Δρούσους σας δε Γάλλους – Μαρωνίτας,
με τα δύο της Ευρώπης αλληλομαχούντα γένη,
τα οποία δύο φέρουν Έλληνες διηρημένοι
εις τα σπλάχνα της πατρίδος μετά τόσης ασπλαχνίας,
τρέμω μη παιχθή το δράμα της Αιγύπτου και Συρίας.
Με τους Γάλλους σου προστάτας τρέμω μη, Ελλάς μου, μένης
ρείθρα χύνουσα δακρύων της Αιγύπτου της ταλαίνης,

ενώ στράτευμα ο Άγγλος ξενικόν αποβιβάζει,
την αισχύνην σ' επιβάλλει και τον Χάρτην σου αρπάζει...

.....

Η κατάρα της Ελλάδος, Μεταξά, εις σε η πρώτη,
επειδή ενώ εκείνη μ' έρωτα χειροκρότει,
συ μικρός, το μεγαλείον επτοήθης του αγώνος,
επροσκάλεσες τους δύο αντιπάλους σου αφρόνως,
κί εξορίζων τους πολίτας και λιθοβολών τον Τύπον
εις την τρίτην Σεπτεμβρίου έφερες τον πρώτον ρύπον!

Επί σου, Μαυροκορδάτε, η κατάρα η δευτέρα.
Επειδή, ω απαισία εις την δόξαν σου ημέρα!
Δί' αισχρά εσχίσθης πρώτον με τον Μεταξά πρωτεία
κ' έπειτα με τον Κωλέττην διά δύο Υπουργεία!

Η κατάρα της η τρίτη να σε εύρη, σε Κωλέττη,
όστις, εις τους Παρισίους οκτώ ζήσας πλήρη έτη,
άλλο τι παρά τα ψεύδη δεν μας έφερες των Γάλλων,
ουδέν πράξας εν τω μέσω τόσων λόγων σου μεγάλων!

Η κατάρα η τετάρτη να σας εύρη. Παλαμίδαι,
σας Ζωγράφοι, τους οποίους η Ελλάς με φρίκην είδε
αρχηγούς Αυτοχθονίας, πρωτοκήρυκας Κανόνων
και ταράξαντας τα πάντα δί' έν Υπουργείον μόνον!

Τέλος, στα 1852 ο Αλέξανδρος Σούτσος εκδίδει στην Αθήνα το τέταρτο και τελευταίο άσμα του *Περιπλανώμενου*⁴⁷⁵. Εδώ στρέφεται κατά των τυράννων, της δυναστείας, των Βουλών, των νομαρχών κ.ά., ενώ παρουσιάζει τις μεθόδους της εξουσίας για να καταπνίξει τις επαναστάσεις στην Ακαρνανία, την Εύβοια και τη Φθία. Κατηγορεί τον Λαό ότι μετά την Γ' Σεπτεμβρίου αποχαυνώθηκε, τη στιγμή που ο δεσποτισμός κυριαρχεί, οραματιζόμενος μια νέα εξέγερση. Ακολουθως, προτρέπει τον Λαό να εγκαταλείψει τους Φράγκους και να καταφύγει στα βουνά ελεύθερος, φυλάττοντας την Ορθόδοξη πίστη. Αναφέρεται, ακόμη, στη σύλληψή του και στις άθλιες συνθήκες κρατήσεώς του στις φυλακές της Ευβοίας, σε αντίθεση με την πολυτελή τύρβη των Ανακτόρων. Επιτίθεται σε όλο το πολιτικό κατεστημένο και εξυμνεί τη δημοκρατία των Η.Π.Α., στρεφόμενος εν τέλει κατά της Βαυαροκρατίας. Ο *Περιπλανώμενος* είναι γνήσιο τέκνο του ρομαντισμού: πρόκειται για μεγαλόστομο, ρητορικό έργο, το οποίο ρέπει

---

⁴⁷⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 171-188.

προς την υπερβολή και το περιπετειώδες στοιχείο. Παρακάτω δίνουμε ενδεικτικά αποσπάσματα που αφορούν το θέμα μας:

.....

Και οι τύραννοι εν τούτοις δράττοντες ως ευκαιρίαν
την διηνεκή εκάστου ιδιώτου ασχολίαν,
έχοντες δε συνωμότην και συμπράκτορα τον Χρόνον,
παγιούσι κατ' ολίγον τον επάρατόν των θρόνον.
Πλην αυτός την ύλην φθείρει, και αυτήν ανακαινίζει·
πας δε Νέρων τον νουν σβύνων, πυρ παθών αναρριπίζει
και δι' ουδενός αμείβει
αγαθού την κοινωνίαν, ην πατεί και καταθλίβει...⁴⁷⁶

.....

Φέρων την οργήν του έθνους εις τα στήθη του κρυφίαν
εις των Ανακτόρων ήλθε την αντάρτιδα Πλατείαν,
όπου ο λαός συρρεύσας άλλοτε εις τας ωδάς του
έστησε τα τηλεβόλα μετά τόλμης αδαμάστου,
ο δε Όθων εις τον χάρτην ώμοσεν εκ του εξώστου
και εις την φυγήν του ξένου ένευσε στρατεύματός του.
Εκεί στας εις άκραν μίαν
και το βλέμμα περιστρέψας, είπε ταύτα κατ' ιδίαν·

«Η Ελλάς κατησχυμένη! των εθνών η ζώσα Μούσα!
«Η Ελλάς, η τους αιώνας και την γην ομού πληρούσα!
«Έθεσε το σφράγισμά της και εις τ' ουρανού τας σφαίρας,
«τους Θεούς της κυριάρχας στείλασα εις τους αστέρας.
«Της σοφής αυτής Ευρώπης αι τεθρυλημένοι Χώροι
«έμπροσθέν της εισίν όλοι χθεσιναί, η ταύτης κόραι,
και παρέλαβον επίσης
«τα ελέη της χειρός της και Ανατολή και Δύσις.

«Βαρύς όλην την Ελλάδα κύλινδρος ισοπεδώσας,
«κατεδάφισεν ενόχους αρετάς και δόξας τόσας.
«Κυβερνά το Κράτος όλον εκατόγχειρ Δεσποτεία,
«συνταγματική του έθνους καλουμένη Πολιτεία·
«όπου δε η λαοφθόρος σιδηρά της πτέρνα φθάνει,
«ως εξόπισθεν του ίππου του Αττίλα, δεν βλαστάνει
«ούτε στάχυς, ούτε χλόη,
«και γελώσιν οι κακούργοι, και θρηνούσιν οι αθώοι.

---

⁴⁷⁶ Αυτόθι, σελ. 171.

«Ηνδραπόδισε τους πάντας η ψευδής Ελευθερία·
«αι Βουλαί εισι τα δύο αναιδή της καπηλεία,
«όθεν εις χρυσήν φιάλην κερά μέθην εθνοκτόνον,
«επεβλήθη δε εις όλους ποδοκάκη δέκα χρόνων
«τους λαλούντας ελευθέρως ή και μόνον σκεπτομένους.
«Οι Νομάρχαι δέκα όντες υποτύραννοι του Γένους,
    «ή κακούσι τους ανθρώπους
«ή αυτούς μεταποιούσιν εις πατέρων κατασκόπους.

«Την πολύτιμον του ψήφον ο λαός απεστερήθη,
«και υπέρ αυτής οσάκις έκραξεν ή εκινήθη,
«έπεσαν εις τους πολίτας οι στρατοί της Εξουσίας,
«άλλους έσφαξαν και άλλων επυρπόλησαν οικίας.
«Τρις εις την Ακαρνανίαν, εις την Εύβοιαν και Φθίαν,
«τρις απέσεισε το έθνος ένοπλον την τυραννίαν·
    «πλην μετά σφαγήν μεγάλην
«έκλινεν απηυδημένον υπό τον ζυγόν του πάλιν.

«Ο λαός από της τρίτης Σεπτεμβρίου εχαινώθη
«ως ερήμου δράκων, όστις κορεσθείς απεκαρώθη·
«Τυλιχθείς περί τον θρόνον, την βοράν αυτού χωνεύει·
«πλην κοιμώμενον εχθρός του τον κτυπά και τον φονεύει.»
Ήχησεν η της δεκάτης ώρα καθημερησία
έξωθεν των Βασιλέων κρουομένη μελωδία.
    Όχλος έτρεχε συρρέων,
και υπέλεγεν εκείνος εντός έχων πυρ Αιτναίον·

«Έρριψε τους μολυβδίνους επενδύτας του εις όλους
«ο Δεσποτισμός, υφαίνων του Συντάγματος τους δόλους.
«Ευτυχής, αν η φωνή μου φέρη κλόνον εις το Κράτος
«ως πυρίτις αποκτώσα εις την έκρηξίν της πλάτος!...
«Δος μοι προς αυτό, Πατρίς μου, δύναμιν πριν αποθάνω!...
«Έμπροσθέν σου ιδού κύπτων εις το έδαφος λαμβάνω
    «ισχύν, όσην ο Ανταίος
«κλίνων εις την γην ανέκτα και ωρθούτο ρωμαλέος...»

Και μεγάλα και λυσώδη τότε βήματα εκτείνων,
εξεφώνησε τοιαύτα προς το πλήθος των Ελλήνων·
«Σεις ορύξαντες ως μέγα λατομείον την Τουρκίαν
«ελαξέυσατε ωραίαν την Θεάν Ελευθερίαν!
«Σεις ηλλάξατε εις σπάθας του Σουλτάνου τας αλύσεις!...
«Εις σας, τύραννοι και δούλοι, το ανάθεμα επίσης,

«εις σας, γέροντες και νέοι,
«της Πατρίδος η κατάρα έρωσ της αν δεν σας καίη!⁴⁷⁷

«Τρέξατε μακράν των Φράγκων εις τον Πίνδον, εις τα Τέμπη,
«όπου η φωνή των ύβριν εις υμάς δεν αναπέμπει!
«Της στενής αυτής Ελλάδος ο αήρ μεμολυσμένος·
«πνεύσατε υγείας άλλον εις το μέγα έξω Γένος!
«Αναβήτε εις τα όρη, όπου πνεύμων δεν ασθμαίνει!
«Εις τα όρη αναβήτε, όπου η πατρίς προσμένει,
    «όπου η Ορθοδοξία
«παρά τον Θεόν εδρεύει, κόρη του Θεού αγία!

«Ιδού σχίζει τους αέρας, ιδού φθάνει μετ' ολίγον
«κρώγματα χαράς σκορπίζων, χρυσάς πτέρυγας ανοίγων,
«ο κατόπιν της Σοφίας βασιλίδος των Ελλήνων,
«αποπτάς εις ξένον Κράτος Αετός των Κωνσταντίνων·
«επιστρέφει πολύν πάγον, πολλήν έρημον περάσας
«εις τας δύο του ηπείρους, εις τας δύο του θαλάσσας,
    «και κρατεί ωραιότεραν
«την υδρόγειον εκ νέου εις τους όνυχάς του σφαίραν.»

Έλεγεν αυτά, και πάντες εις ονείρου πλάνην ήσαν
ότι την Ελευθερίαν ήκουον αναστηθείσαν,
και πολλοί κραυγήν αφέντες από στόματος ασμένου
«Η μορφή εξαίφνης είπαν, η του Περιπλανωμένου!»
Άνδρες μύριοι συνάμα εις έν σώμα συγκινούνται,
και φωναί ομού μυρίαί ως εις κεραυνός υψούνται,
    η φωνή δε μία όλων·
«Πολιτεία η ρομφαία! Σύνταγμα το πυροβόλον!»

Τον εκύκλωσαν λαλούντα της Αρχής οι στρατιώται·
Αλλ' ατάραχος εκείνος προς τους δούλους είπε τότε·
«Εις αυτήν την πόλιν πάλαι και υπό τα αυτά όρη,
«έτρεχον οι του Ιππίου μισθωτοί κορυνηφόροι
«προς σφαγήν των Αρμοδίων και των Αριστογειτόνων.
«ημιθέου όμως αίμα ένθερμον και ζωογόνον
    «εκχυθέν εις γην αγίαν,
«την Θεάν του Μαραθώνος έτεκεν Ελευθερίαν.»

Δουλικόν το έτος φεύγει και κωφήν αφίνει μόνην
των αλύσεών του σύρσιν εις των Αθηνών την κόνιν·
παύσις των δεινών καμμία· λήγοντος του φθινοπώρου,

---

⁴⁷⁷ Αυτόθι, σελ. 173-176.

επανήλθον μόνον δείπνα και χοροί του Ανακτόρου...

Εις τας υπογείους κρύπτας της Ενετικής Ευβοίας,

όπου σκορπιούς συνοίκους έχει ο εγκληματίας,

ως εξ Άδου τίς στενάζει;

Ο δεσμώτης ρήτωρ, όστις αυτά κάτωθεν φωνάζει·

«Μεταξύ εμού ερρίφθη και του κόσμου μαύρη σκέπη

«τ' όμμα μου δεν διακρίνει, και ο νους μου μόνος βλέπει·

«από τον φεγγίτην, όθεν ξηρόν άρτον χειρ με στέλλει,

«η αραιώσις του σκότους τας ημέρας μου αγγέλλει,

«και μετρώ ατελευτήτους ένδεκα και πλέον μήνας

«αφ' ου άφησα τας τόσον ηλιοφεγγείς Αθήνας·

«αλλά φυλακής αγρίας

«προκριώτερον το σκότος η το φως της τυραννίας.

«Ανοικτόν το βλέφαρόν μου ολοκλήρους νύκτας μένει·

«η κατά τυράννων λύσσα το κινεί και το θερμαίνει·

«ευτυχείς οι κοιμηθέντες και ποτέ μη εξυπνούντες

«και εις της θανής το βύθος τους δεσπότας λησμονούντες!

«Ω! αν εις το σώμα τούτο η ψυχή μου επιζήση,

«αν το δράμα της Ελλάδος κ' εις αυτήν μ' ακολουθήση

«την δευτέραν παρουσίαν,

«ως φρικώδες απορρίπτω δώρον την αθανασίαν.

«Άφησα του νέου κόσμου το αγιασμένον χώμα,

«αιωνόκρυπτον εις όλου του αρχαίου κόσμου τ' όμμα·

«άφησα του Βαζεγκτώνος την μητέρα Βιργινίαν,

«ήτις έτεκε και κόρην την καλήν Δημοκρατίαν,

«την γην όπου απολαύει και ο άπατρις πατριδα

«και λαμβάνει καθείς ίσην εις τον ήλιον μερίδα,

«όπου φαίνεται χαρίζων

«και αυτός ελευθερίαν ο απέραντος ορίζων.

«Ω πλατύτεροι θαλάσσης ποταμοί! Ω κολοσσαία

«και μακρά ως μέγα Κράτος δάση προκατακλυσμαία!

«Ω ροαί του Νιαγάρα πίπτουσαι εις τας αβύσσους,

«όπου έβλεπα μυρίας ίριδας ηλιοχρύσους!

«Ω αστέρων πάντη νέων φωτειναί ανακυκλήσεις,

«νέα δένδρα, πτηνά νέα, ιχθύς νέοι, νέα φύσις!

«Χώρα της ελευθερίας,

«εις σε μόνον πριν εκπνεύσω, βλέμμα προσηλώ φιλίας!⁴⁷⁸

---

⁴⁷⁸ Αυτόθι, σελ. 176-178.

Είδε τότε εις Πλατείας από φλόμον ωχριώσας
της Βουλής τας Στυμφαλίδας όρνιθας περιπετώσας,
και τους ίππους της μεγάλης Φάτνης των Ανακτορίων
είδε την λαμπράν φορούντας τήβεννον των Πατρικίων·
και λαμβάνων την γραφίδα φεύγουσαν εκ των δακτύλων
τας ιδέας του ατάκτους έρριπτεν εις χάρτου φύλλον,
και δακρύων αποστάξεις
έσβυνον τας διαπύρους του καλάμου του χαράξεις.⁴⁷⁹

.....
«Φύγωμεν εις άλλον κόσμον, αφ' ου είδαμεν φυγόντας
«τόσους ήρωας γνωρίμους εις τον τάφον όλους όντας,
«αφ' ου είδαμεν την λάμψιν εσβεσμένην της πατρίδος
«εις τα επελθόντα νέφη της Βαυαρικής ακρίδος.
«Ούτε η σελήνη λάμπει καθώς έλαμπεν οπότε
«είμεθα του έθνους ναύται και του έθνους στρατιώται,
«και η αλκυών εις θρήνους
«Σήμερον τους λιγυρούς της φθόγγους ήλλαξαν εκείνους...»⁴⁸⁰

Ο Αλέξανδρος Σούτσος, για την πλήρη επανέκδοση του *Περιπλανώμενου* το 1858, κλείστηκε για έξι μήνες φυλακή, γιατί θεωρήθηκαν τα ποιήματά του υβριστικά του «ιερού προσώπου του Βασιλέως». Στη δίκη που ακολούθησε, στις 16 Φεβρουαρίου του 1859, καταδικάστηκε, με εντολή των Ανακτόρων, σε πέντε χρόνια ειρκτή. Ύστερα από έντεκα μήνες απελύθη με τον όρο να φύγει από την Ελλάδα. Πήγε στην Ευρώπη και στην Αμερική και τελικά πέθανε στη Σμύρνη το 1863, βαρεια άρρωστος, στο νοσοκομείο της Μικρασιατικής αυτής πόλεως. Τα οστά του έφερε στην Αθήνα, μετά την εκθρόνιση του Όθωνα, ο Αχιλλεύς Παράσχος⁴⁸¹.

Μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου Σούτσου, τη σκυτάλη του αντιοθωνικού αγώνα παίρνουν άλλοι ποιητές.

Και πρώτα-πρώτα ο Αχιλλεύς Παράσχος⁴⁸² (1838-1895), αλλά όχι πάντως σε τέτοιαν έκταση και με τέτοιαν ένταση και, οπωσδήποτε, με λιγότερο

---

⁴⁷⁹ Αυτόθι, σελ. 180.

⁴⁸⁰ Αυτόθι, σελ. 184.

⁴⁸¹ Βλ. Γιάννη Κορδάτου, *ό.π.*, σελ. 259-260.

⁴⁸² Για τον Αχιλλέα Παράσχο βλ. Γεωργίου Ζώρα αυτόθι, σελ. 286-294. – Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, αυτόθι, σελ. 257-259. – Π. Δ. Μαστροδημήτη, αυτόθι, σελ. 145-146. – Κ. Θ. Δημαρά, αυτόθι, σελ. 306-309. – Λίνου Πολίτη, αυτόθι, σελ. 179. – Mario Vitti, αυτόθι, σελ. 195-196. – Ηλία Βουτιερίδη αυτόθι, σελ. 303-304. – Μαρίας Δ. Μιράσγελη, αυτόθι, σελ. 31-35. – Αρίστου Καμπάνη, αυτόθι, σελ. 185. – Δημ. Γρ. Τσάκωνα, αυτόθι, σελ. 299-310. – Γιάννη Κορδάτου, αυτόθι, σελ. 284-292. – Γρηγ. Ξενόπουλου, αυτόθι. – Κώστα Ουράνη, «Δικοί μας και ξένοι», εκδόσεις «Βιβλιοπωλείον της Εστίας», Αθήνα, χ.χ., τόμος II, σελ. 7-123. – Σπύρου

πάθος. Ο άτυπος αυτός εθνικός μας ποιητής, θαυμαστής του Αλεξάνδρου Σούτσου, δεν περιορίστηκε μόνο να γράφει ποιήματα, αλλά έλαβε ενεργά μέρος στον αντι-οθωνικό αγώνα. Αρχηγός της «Χρυσής Νεολαίας», στην οποία μετείχε και ο Δόσιος που το 1861 επιχείρησε να δολοφονήσει την Αμαλία, με το πιστόλι στο χέρι, καθόριζε τα μέτρα για την άμυνα του σπιτιού στο οποίο οι συντάκτες του *Μέλλοντος της Πατρίδος* και άλλοι, όπως ο Πετσάλης, ο Κλεομένης, ο Αναστάσιος Γεννάδιος, συνεδρίαζαν συνεχώς και περίμεναν το σύνθημα να ξεχυθούν στον δρόμο. Επιπροσθέτως, είχε τοποθετήσει σκοπούς στην εξόπορτα και είχε ορίσει συνθήματα⁴⁸³. Ας τον παρακολουθήσουμε, ωστόσο, στα συναφή στιχουργικά του επιτεύγματα.

Πρώτ' απ' όλα, στο ποίημα «Η Φουστανέλλα»⁴⁸⁴ στρέφεται εναντίον του συστήματος, που βραβεύει παρ' αξίαν τους απόλεμους και αγνοεί εμφατικά τους ήρωες της Επανάστασης. Ιδού πώς:

.....

«Αχ, όποιος δεν επάλαιψε για την ελευθερία,
«Εκείνος μόνο σήμερα σταυρούς στα στήθη φέρει.
«Εμείς τους δείχνουμε πληγαίς του στήθους αριστεία,
«Που μας ταις έδωκ' η τιμή με του εχθρού το χέρι!
«Εμείς που τραγουδήσαμε του Ρήγα τα τραγούδια,
«Εμείς που κλάψαμε νεκρό το Φώτο τον Τζαβέλλα,
«Που ρίξαμε στου Βύρωνος το λείψανο λουλούδια,
«Έχομε στήθος για σταυρούς, κορμί για φουστανέλλα!...
«Την ορφανή του Λιακατά κανείς ας μη φορέση·
«Εμείς μονάχα είχαμε για φουστανέλλα μέση!⁴⁸⁵

Μελά, «Νεοελληνική Λογοτεχνία», εκδόσεις «Φέξη», Αθήναι 1962, σελ. 255.- Γιώργου Πετρόπουλου, «Αχιλλέως Παράσχου αθησαύριστα έργα», εκδόσεις «Πελασγός», Αθήνα 2015.

⁴⁸³ Βλ. Χρ. Αγγελομάτη, *ό.π.*, σελ. 179.

⁴⁸⁴ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, εκδότης Ανδρέας Κορομηλάς, Αθήναι 1881, τόμος δεύτερος, σελ. 89-90.

⁴⁸⁵ Την ίδια άποψη για τους Μεγαλοσταύρους διατυπώνει ο Αχιλλεύς Παράσχος και στο μεταγενέστερο ποίημά του «Ο Γερο-Δράκος». όπου:

.....

Τ' Αγίου Γεωργιού το εικόνισμα... κ' εφύλαγε από πάνω,
Το παλληκάρι του Σταυρού, του Μάρτη παλληκάρι
Κ' ένα κανδήλι εφώτιζε σταυρό και καπετάνο!
Και εις το πλάϊ έβλεπες τ' Αγίου κρεμασμένα,
Του Καραϊσκου φίλευμα, πιστόλι' αργυρωμένα·
Πολέμου μεγαλόσταυρους, αχώριστα αστέρια,
Που τ' αρχηγού του τάδωσαν, στο Δίστομο, τα χέρια.
Έτσι τους μεγαλόσταυρους επέρναν τότε μόνο,

Από την άλλη, στο ποίημα «Εγερτήριο»⁴⁸⁶, ξιφουλκεί κατά των υπουργών της περιόδου εκείνης, θεωρώντάς τους ασήμαντους και ολετήρες της πατρίδος, ενώ θρηνεί για τη σύλληψη του Αλεξάνδρου Σούτσου. Στο ίδιο στιχούργημα, θεωρεί ανελεύθερο το πολίτευμα και το Σύνταγμα ψευδεπίγραφο. Προτείνει δε τη φυγή από τη χώρα για αναζήτηση ελευθερίας:

Βέλος δεν ρίπτω καθ' υμών, ω υπουργοί πυγμαίοι·
Δεν καταβαίν' εις βόρβορον ουδέποτε η Μούσα.
Υμνεί την δόξαν των λαών, την δυστυχίαν κλαίει,
Και προς τα ύψη στρέφεται τους νάνους λησμονούσα.
Αν ζήτε, αν εκπνέετε, αν υπουργοί καλήσθε,
Τίς το γνωρίζει;... Άγνωστοι κ' εις τους υιούς σας είσθε!
Εις ποίον μέρος να στραφούν, Πατρίς, τα βλέμματά σου,
Κ' εις ποίον στήθος η σεπτή να κλίνη κεφαλή σου;
Εις αδοξίαν να ταφής και λήθην ετοιμάσου·
Οι πρόμαχοί σου έπεσαν, κωφεύουν οι λαοί σου...
Σιγά το βήμα της Βουλής, το βήμα των κοράκων,
Και σου ανοίγουν απαθώς τα τέκνα σου τον λάκκον!

Είς μόνος έτι κύκνος σου, ο Βάρδος του αγώνος,
Ως Σπαρτιάτης παλαιός εισέτι δεν ενδίδει·
Εις προμαχώνα μάχεται υπέρ πατρίδος μόνος,
Πληγόνει και πληγόνεται, πλην δεν σε παραδίδει...
Αλλ' οίμοι· συλλαμβάνεται από εχθρών αγέλην,
Και σύρεται εις τα δεσμά ο τελευταίος Έλλην!

Ω σεις ολίγοι μάρτυρες πιστοί εις την πατρίδα!
Φύγωμεν, φύγωμεν μακράν, εις ξένας παραλίας·
Απάτριδες και κλαίοντες την φθίνουσαν ελπίδα,
Ας επαιτήσωμεν αλλού πνοήν ελευθερίας.

Ολόρθοι, μέσα στη φωτιά κι' όχι σκυφτοί σε θρόνο...
Μεγαλοσταύρους είχε τρεις, μ' από μολύβι αλήθεια
Ο γέροντας στα στήθεια·
Κανένας δεν τους έβλεπε... τους είχαν σκεπασμένα,
Τα κάτασπρα του στήθους του μαλλιά και δασωμένα,
Καθώς διαμάντια κρύβουνε άσπρ' απ' τα χιόνια όρη·
Δεν ξεγυμνόνετ' η τιμή, σκεπάζεται η κόρη!

.....
Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ανέκδοτα*, τύπους Παρασκευά Λεωνή, Αθήνησι 1904, τόμος πρώτος, σελ. 129.

⁴⁸⁶ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., σελ. 98-99.

Ας σκορπισθώμεν, πλάνητες και πάλιν Ιουδαίοι,
Όπου ψευδώνυμος αήρ συντάγματος δεν πνέει...

.....

Ακολουθως, την αναζήτηση ενός επαναστάτη ηγέτη κατά του θρόνου εκφράζει στο ποίημα «Εις τον Βραχίονα του Δημητρίου Γρίβα»⁴⁸⁷, τον οποίο παραβάλλει προς τον ήρωα της Γαλλίας μαρκήσιο ντε Λαφαγιέτ (1757-1834) :

Ναι! οπότεν την πατρίδα εθοφυλακή στολίση,
Κ' η γερόντισσα σημαία τα παληά της θυμηθή,
Λαφαγέτ η ανθισμένη νεολαία θα ζητήση,
Και τον Λαφαγέτ θα εύρη εις του Γρίβα το σπαθί!

Το 1860 συνθέτει «Το άσμα»⁴⁸⁸, ενώ βρίσκεται έγκλειστος στη φυλακή. Πράγματι, η αντι-οθωνική του δράση τον οδήγησε, έστω και για λίγες ημέρες, στη φυλακή του Μενδρεσέ. Εδώ, σε αντίθεση με την Ελλάδα που εμφανίζεται να είναι δούλη, γίνεται αναφορά στην Ιταλία που επαναστάτησε με τη βοήθεια των Γάλλων⁴⁸⁹, ενώ δεν λείπουν οι αναφορές σε σύμβολα της ελληνικής αρχαιότητας και της Επανάστασης του 1821:

Οχτώ παιδιά στις φυλακής το χώμα ξαπλωμένα,
Ελεύθερα σαν το βοριά, χλωμά σαν το φεγγάρι,
Ετραγουδούσανε πικρό τραγούδι τα καϋμμένα,
Κ' η κεφαλή τους έκλινε σαν κρίνος στο χορτάρι.
Έτσι κί' ο Ρήγας μια φορά θλιμμένος τραγουδούσε,
Οπότεν μέσ' στη φυλακή του Φράγκου εξεψυχούσε...

«Βαρειά π' αποκοιμήθηκες, καϋμμένη Ελευθερία!
«Μας ξέχασες κί' άλλους λαούς πηγαίνεις να ξυπνήσης.
«Αρνήθηκες τα τέκνα σου και πας στην Ιταλία,
«Του Θρασυβούλου το σπαθί σε Βρούτο να χαρίσης!
«Μας ξενητεύθης, φράγκεψες, που Ελληνοπούλα ήσουν,
«Και Φράγκα μέσ' στον Τίβερη ζητούν να σε βαφτίσουν.

.....

«Αχ, μαύρη μοίρα εμμάτιασε τη χώρα μας, κ' απάνου

---

⁴⁸⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 108.

⁴⁸⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 130-132.

⁴⁸⁹ Πρβλ. αυτόθι, σελ. 130, δεύτερη σημείωση της σελίδας.

«Στη Χαιρωνία γένηκε γεφύρι μιαν ημέρα,
«Και άτι Μακεδονικό κι' αϊτός κακού Ρωμάνου,
«Της Σαλαμίνας έπνιξαν με μιας τη θυγατέρα!
«Και από τότε μετά μας όποιος κι' αν θέλη παίζει
«Βάνδαλοι, Τούρκοι, Βενετοί, και τώρα... Μπαβαρέζο!

«Πάντα εφάνης άστατη σ' εμάς, Ελευθερία!
«Ωσάν κομήτης έρχεσαι και σαν κομήτης σβύνεις.
«Στιγμαίς μας έδωκες εσύ, αιώνας η δουλεία,
«Και μοιάζει νεκρολούλουδο η δάφνη που μας δίνεις.
«Αχάριστη· στη γη αυτή που σήμερ' απαρνήθης,
«Σ' αυτή πρωτογιγάντεψες, σ' αυτή πρωτογεννήθης!

«Δεν είσ' εσύ, που μια φορά κλεφτόπολο γυρνούσες
«Με καρυοφύλλι ολόμαυρο, με φουστανέλλα χιόνι,
«Που με του Ρήγα τη φωνή τους Τούρκους χαιρετούσες,
«Και κλέφτης ελημέριαζες κοντά στον Κατσαντώνη;...
«Άφσε τα ξένα, γύρισε στα πρώτά σου λημέρια,
«Και πλύνε στον Ευρώτα μας τα ματωμένα χέρια!...»

– Το θλιβερό τα κοίμισε τραγούδι ένα, ένα,
Και μοναχά τ' αχειλί τους ακόμα ψιθυρίζει...
Και κλαίνε τ' άμοιρα παιδιά με μάτια σφαλισμένα,
Γιατί ο δούλος και σ' αυτό τον ύπνο του δακρύζει!
Αφήτε τα τον πόνο τους στον ύπνο να ξεχνούνε·
Ίσως κανένα όνειρο Ελευθεριάς ιδούνε!

Ποίημα γραμμένο στην ίδια φυλακή είναι και το «Εις τον πλάτανον του Μενδρεσέ»⁴⁹⁰. Το παρακάτω εύγλωττο ποίημα κατά του Βαυαρικού αυταρχισμού φανερώνει τις μεθόδους του Οθωνικού κράτους, προκειμένου να επιβληθεί στους ασφυκτιούντες Έλληνες. Όσο για τον Μενδρεσέ αυτός ήταν το παλαιό τούρκικο ιεροδιδασκαλείο, την αυλή του οποίου σκίαζε ένα μεγάλο πλατάνι, και που είχε μετατραπεί σε φυλακή. Με το δέντρο αυτό συνομιλώντας, αναθυμάται ο ποιητής:

Ω Πλάτανε! του Μενδρεσέ στοιχειό καταραμένο,
Της τυραννίας τρόπαιο στη φυλακή υψωμένο·
Συμμαζώξε τα φύλλα σου τα δακρυρραντισμένα,
Να ιδώ κομμάτι ουρανό και τ' άστρα τα καϋμμένα...
Αν ήσαι δένδρο σπλαχνικό, ανθρώπους μην μιμήσαι,
Μη δεσμοφύλακας κ' εσύ ωσάν εκείνους ήσαι!

---

⁴⁹⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 164-166.

Όλο το έθνος σκέπασαν τα έρημα κλαδιά σου,
Και στον αγώνα σάβανο εξάπλωσ' η σκιά σου!
Εδώ ο Γρίβας έτρωγε τα σίδερα δεμένος,
Κ' εδώ γλυκομαραίνονταν ο Σούτσος ο καϋμμένος.
Εδώ κι' ο Τουρκοφάγος μας ανταμοιβή ευρήκε,
Κι' ο Μακρουγιάννης, άρρωστος, με κοντακιάς εμπήκε!

Πόσα, αχ, πόσα μάντρωσες λειοντάρια πληγωμένα,
Ακόμη από τον πόλεμο και τη φωτιά βγαλμένα·
Πόσους αιτούς της Αμπλιανής, πόσα παιδιά του Φλέσσα,
Όσάν μανούλα τάβαλες στην αγκαλιά σου μέσα!
Μη σου τους φάγη εννοιάζουσαν το κρύο και η πείνα,
Για να τους στείλεις ζωντανούς στη μαύρη γκιλοτίνα.

Όχι, δεν είναι, Πλάτανε, ελληνική η σπορά σου·
Από λαγκάδι σκοτεινό κατάγετ' η γενιά σου.
Από τη γη του Μπαυαρού εδώ φυτεύθης πάλι·
Κόρακας μαύρος σ' έφερε, καιρού ανεμοζάλη,
Κ' εφούντωσες στα χώματα τα μοσχομυρισμένα,
Κ' έχεις από τον ήλιο μας τα φύλλα χρυσωμένα!

Ένα καιρόν -ωσάν αυτόν που έχομε και τώρα-
Εφύτευσ' ο Αλή - πασσάς στην έρημή του χώρα
Τον Πλάτανο, που θέριεψε κ' εσκέπαζε τ' αστέρια,
Γιατί το πότιζ' ο Αλής με τα δικά του χέρια,
Και μ' αίμα τον ερράντιζε του Ζίδρου και του Γιώτη.
- Αχ, ανατρέφεσαι κ' εσύ με τη δική μας νειότη!

Θα έλθη ώρα, Πλάτανε, αλλόθρησκη Βαστίλλη,
Που ξυλοκόπους η οργή του έθνους θα σου στείλη,
Και πέλεκυς στη ρίζα σου ελεύθερος θ' αστράψη.
Δεν θα σε φαν γεράματα· φωτιά θενά σε κάψη,
Και γύρω θα χορέψωμε στη σκόνη σου την κρύα,
Όταν ανοίξη το χορό Πατρίς κ' Ελευθερία...

Από την άλλη, με αφορμή τον θάνατο του Μακρουγιάννη, ο Παράσχος συνθέτει το «Ελεγείο επί του τάφου του στρατηγού Μακρουγιάννη»⁴⁹¹

---

⁴⁹¹ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., σελ. 255-257.

όπου, εκτός των άλλων, σημειώνει τη συνεισφορά του στην Επανάσταση της 7' Σεπτεμβρίου και τις διώξεις του από το Οθωνικό καθεστώς. Το ενδιαφέρον αυτό ποίημα είναι μια ακόμη σημαντική μαρτυρία των μέσων που μετήρχετο η βαυαρική δυναστεία εναντίον των αντιπάλων της:

.....

Αλλ' όχι, όχι· ο Θεός τον ήξευρεν εκείνον·
Εγνώριζε την χείρά του· τω ήτον αναγκαίος.
Οι Βαυαροί εξύβριζον την χώραν των Ελλήνων,
Και νέαν δόξαν εις αυτόν εφύλαττε και κλέος...
Συσπών οργίλως τας οφρύς το τέκνον του Μαρτίου,
Έν βλέμμα προς τ' ανάκτορα ηκόντισε λαθραίον,
Και κλίνας, ωνειρεύετο την τρίτην Σεπτεμβρίου·
Ότε ηγέρθη, η Ελλάς δεσμά δεν είχε πλέον.
Ω, δόξα· μία του στιγμή, έν όνειρόν του μόνον
Εξύπνισε τον Έλληνα κ' ηλάττωσε τον θρόνον!

Πλην τίς σκηπτούχος λησμονεί το κτύπημα;... Ο Όθων
Είχ' ερυθράν την παρειάν από το ράπισμά του,
Κ' επρόσμενε μ' ενδόμυχον και λυσσαλέον πόθον,
Πότε να δώση και αυτός έν κτύπημα θανάτου.
Ω, η καρδιά θραύεται, σπαράσσετ' η καρδιά,
–Μα τα επτά του τραύματα τα χαίνοντα ακόμα–
Ότε αναλογίζεται, ότ' ενθυμείτε ποία
Υπέφερε μαρτύρια το γηραιόν του σώμα!
Πλην μάτην τον επίεζον οι άνανδροι εχθροί του·
Εθραύετο το σώμά του και ηύξαν' η ψυχή του.

Ναι, μάτην τον κατέθλιβον μετά βαρβάρου λύσσης!
Ποτέ δεν κατεβάλλετο ο μέγας πατριώτης·
Πότε ρομφαίαν έφερε, πότε σκληράς αλύσεις,
Επαναστάτης σήμεραν και αύριον δεσμώτης.
Πόλεμος ή μαρτύριον υπήρξεν η ζωή του.
Δεν ήξευρε τί θα ειπή εκείνος ησυχία·
Εζήτει μάρτυρος σταυρόν ή νίκην η ψυχή του,
Και δύσπνοιαν τον έφερε και βάρος η δουλεία.
Συνωμοσίας ήτο νυξ με λάμπεις ανταρσίας,
Κ' επαναστάτης κεραυνός κατά της τυραννίας!

– Ημιθανής, κατάκριτος εις έν νοσοκομείον,
Μη έχων άρτον πάντοτε, με χείρας δεσμευμένας,
Εξέπνεε των τέκνων του μακράν και των οικείων,

Με σκότος εις τους οφθαλμούς, με σκότος εις τας φρένας...
Κλίνατε γόνυ, αδελφοί, εμπρός του μαρτυρίου!
Πολλάκις τον εχλεύαζον εις το ψυχρόν του δώμα,
Και μία χειρ κατάρατος, και μία χειρ αχρείου,
Εξύβρισε του ήρωος το πρόσωπον ακόμα...
Να ξηρανθή η χειρ αυτού, το κρίμα να κηρύξη,
Και όφεις πας της δάκτυλος να γείνη να τον πνίξη!

.....

Με παρόμοιο τρόπο, στο «Ελεγείο επί τω μνημοσύνω του εθνικού ποιητού Αλεξάνδρου Σούτσου»⁴⁹², ο Παράσχος αναθυμάται την προσφορά του Αλεξάνδρου Σούτσου στον αντιβαυαρικό και αντι-οθωνικό αγώνα, τις διώξεις που υπέστη και την επίδρασή του στους νέους:

.....

Γ'

Κατόπιν, ότ' εθέσαμεν την σπάθην εις την θήκην,
Και του πολέμου λάφυρον ηρπάσαμεν την νίκην,
Κ' ήλθεν ο Όθων κ' η Ελλάς υπέστη πάθη τόσα,
Εκείνου πάλιν ήστραψε κ' εβρόντησεν η γλώσσα!
Ο Σούτσος πρώτος έρριψε το ξενομάχον δόρυ,
Κ' εμονομάχει κατ' αυτού και τον εστενοχώρει.
Έπιπτε και ηγείρετο, εκτύπα κ' εκτυπάτο,
Έφευγεν, επανήρχετο, αλλά δεν ενικάτο!
Μ' αλύσεις τον εδέσμευον, εκτύπα με αλύσεις·
Εις τας ειρκτάς τον έρριπτεν ο ξένος μετά λύσσης,
Πλην τας ειρκτάς του ευγενή καθίστα προμαχώνα,
Κ' εξηκολούθει πολεμών τον άνισον αγώνα.
Κ' έγγραφεν έπη φλογερά κ' επρότεινε τα στήθη,
Λιθοβολών τον Βαυαρόν με του λαού τα πλήθη.

Δ'

Ω νεολαία, έως χθες με δάφνην εστεμμένη,
Πλην σήμεραν απόμαχος και δολοφονημένη·
Ω νεολαία, αδελφή και συνηλικιώτις,
Ποσάκις μας διήγειρεν ο ευγενής δεσμώτης...
Πόσα, ω, πόσα εις αυτόν οφείλομεν οι νέοι!
Πυρ ήτο πάσα λέξις του και πυρ ακόμη πνέει.
Φευ, ενθυμείσθε;... Εποχή ωραία ήτον ότε

---

⁴⁹² Βλ. αυτόθι, σελ. 267-271.

Είμεθα όλοι αδελφοί και όλοι συνωμόται...
Τα έπη του συνήρπαζον την νέαν μας καρδίαν.
Τον Λεωτσάκον έφερον εις σύννοιαν βαθείαν·
Ο Περικλής μας την λαβήν του ξίφους του εκράτει,
Και του Σκαρβέλ' η πτερωτή νεότης εκυμάτει!
Οποίον ψάλτην η πατρίς απώλεσεν, οποίον,
Και ποίον τω εδώκαμεν των άθλων του βραβείον!
Τοιαύτη είναι πάντοτε των ποιητών η μοίρα·
Εις όλους δίδει, κ' εις αυτούς έχει κλειστήν την χείρα.
Αφού εσάλευσε δεινώς του Όθωνος τον θρόνον,
Απέθανε φερέοικος, απέθανε παγόνων,
Κ' εις χώραν ξένην επαιτών αγνώριστον μνημείον,
Είπε «Πατρίς!» κ' εξέπνευσεν εις έν νοσοκομείον!

.....

Στο πνεύμα, άλλωστε, της ενθουσιώδους «Χρυσής Νεολαίας» είναι γραμμένο το «Εγερτήριον κατά της πεσούσης Δυναστείας»⁴⁹³. Στομφώδες και υπερρομαντικό δίνει μέσα στο σχοινοτενές μήκος του εναργέστατα την απέχθεια του Αχιλλέως Παράσχου για το πολιτικό status που επικρατούσε και επιζητά να καταστρέψει. Πέραν από τον επαναστατικό του χαρακτήρα, το ποίημα αυτό φανερώνει και το ενδιαφέρον του Αχιλλέως Παράσχου για τα διεθνή δρώμενα, σε μιαν εποχή εξεγέρσεων και επαναστάσεων. Ωστόσο, το 1860 που εγράφη το ποίημα αυτό, ο Όθων ήταν ακόμη βασιλεύς των Ελλήνων...:

.....

Ναι· προ του θρόνου του Θεού, του αληθούς και μόνου,
Άγιον ωρολόγιον, μυστηριώδες μένει
Υπό το θείον όμμα του, κυρίαρχον του χρόνου,
Κ' εγγύς αυτού η Νέμεσις κ' η Μοίρα περιμένει...
Όταν ο Πλάστης προς αυτό το βλέμμα προσηλόνη,
Κτυπά την ώραν των εθνών η Θέμις με την Μοίραν,
Και ο νυμφίος έρχεται και καταπίπτουν θρόνοι,
Και ο λαός αιματηράν ενδύεται πορφύραν.
Η ώρα ήγειρεν αυτή των Ιταλών τας χώρας,
Κ' ιδού, σημαίνει κ' εις ημάς ελευθερίας ώρας!

Την ακοήν σας τείνατε, κωφοί, απεγνωσμένοι!
Ακούσατέ το· φοβεράν μυσταγωγίαν ψάλλει·
Ως κώδων επικήδειος την πτώσιν σας σημαίνει,

---

⁴⁹³ Βλ. αυτόθι, σελ. 145-151.

Και άρχεται παγκόσμιος η μακαρία πάλη!
Πυρός η Αίτηνη σύνθημα εις πάντα δούλον δίδει,
Και λάβαν εις τα στέμματα οργίλην εκτινάσσει·
Παντού την επανάστασιν το πυρ της διαδίδει,
Και φλέγει πόλεις και βουνά, και φλέγει μαύρα δάση.
Τίς οίδε πόσ' ανάκτορα δεν έχει να φλογίση,
Κ' εις ποίαν χώραν, ποίαν γην το πυρ θα σταματήσει!

Πλην ποία χειρ επάρατος, τίς δαίμων εμποδίζει
Το πυρ αυτό, και εις ημάς δεν έφθασεν εισέτι;
Τίς φαρμακεύς υπνωτικόν μορφίνης μάς ποτίζει,
Και μέν' εις νάρκην η Ελλάς, και δεν εφλέχθη έτι; -
Ύπνος νεκρών ο ύπνος μας ο άτιμος να γείνη,
Του Βύρωνός μας η σκιά το μνήμά της ν' αφήση,
Από τον Παρθενώνά μας εις λίθος να μη μείνη,
Κ' εις τας Αθήνας η φωνή να ψάλη του δερβίση,
Αν με την εξαδέλφην μας δεν κόψωμεν Αυστριαν
Την βδελυράν συγγένειαν, την άτιμον φιλίαν!

Είναι καιρός· Ανατολή και Δύσις συννεφούται·
Του Γαριβάλδη πανταχού το πυρ αντανακλάται,
Ο Βούλγαρος ταράσσεται, ο Σέρβος ανυψούται,
Κ' η τουρκολέτειρα πατρίς του Βάσου δεν κοιμάται.
Ουδείς λαός ανάλητος καθώς ημείς δεν μένει!
Ως και οι Βλάχοι δρέπουσιν ελευθερίας κρίνα,
Και του Ιούδα η φυλή Μεσσίαν αναμένει,
Και μόνον, μόνον η Ελλάς κοιμάται και η Κίνα!
Την νανουρίζουν, φαίνεται, οι κρότοι του πολέμου...
Οίμοι, τί κάμνουν οι καιροί, τί φέρουσι, Θεέ μου!

.....

Εμπρός, Νεότης άλκιμος, πυρίτιδος Νεότης!
Του Ρήγα ψάλε άσματα, του Ρήγα διθυράμβους·
Τον κάλαμόν σου σύντριψε και γίνου στρατιώτης.
Εχθροί ας γράψουν αντί σου τους μέλλοντας θριάμβους!
Και πώς! κανείς την γηραιάν σημαίαν δεν υψώνει;
Κανείς δεν στήνει κλίμακα τους είκοσί του χρόνους;
Πρέπει να έλθουν εις ημάς οι χαύνοι Λαζαρόνοι,
Να μας διδάξουν την τιμήν και των μαχών τους πόνους;
Ω, και αυτή αν πέπρωται ακόμ' η καταισχύνη,
Νομάδων κτήσις κάλλιον ο Υμηττός να γείνη. -

Εμπρός! παντού ο κίνδυνος αυξάνει και μας ζώνει·
Πάσα βραδύτης θάνατος, πάσα στιγμή αδάμας!
Ταχύνετε· τον τολμηρόν η νίκη στεφανώνει.
Ή τώρα, ή ουδέποτε θα πέσουν τα δεσμά μας!
Ιδέτε· έχομεν εδώ την άρκτον της Ρωσσίας,
Ήτις μας πνίγει, εν Χριστώ θωπεύουσα τα πλήθη·
Τον γύπα τον απαίσιον εκείθεν της Αυστρίας,
Τον Σλαβισμόν απέναντι, τον όφιν εις τα στήθη...
Τίς την αγκάλην ως ποτέ ο Ηρακλής θ' ανοίξη,
Τον όφιν να περιπτυχθή, την έχιδναν να πνίξη;

Οποίαν δόξαν η φυλή μας έκλεψε του Βρούτου!
Οίμοι· του Γαριβάλδη των, Πατρίς μου, η ανδρία
Με την αιχμήν του ξίφους του εκ του αιώνος τούτου
Σβύνει το όνομα Ε λ λ ά ς και γράφει Ι τ α λ ί α!
Αγάπης πλέον δι' ημάς μολπήν δεν διαχύνει
Ως και των φιλελλήνων μας το μυροβόλον στόμα·
Άλλοι τουρκεύουν εξ αυτών καθώς οι Λαμαρτίνοι,
Και άλλοι, συμπαθέστεροι, σπογγίζουσι το όμμα...
Φευ· εάν πλέον, ω Λαέ, δεν σέβεσαι τους ζώντας,
Εντράπου καν, σεβάσθητι τους υπέρ σου θανόντας!

.....

Αλλ' όχι, όχι, άγιοι της Λάρας τουρκοκτόνοι·
Μη των ερήμων τάφων σας αφίνετε το χώμα.
Αναπαυθήτε· θέλομεν τους πολεμήσει μόνοι.
Την δόξαν δεν μοιράζομεν ουδέ με σας ακόμα! –
Με ζώνην ζώσου αστραπών εκ νέου, Ταϋγέτα,
Και σκίρτα, γέρον Όλυμπε, μονή Ελευθερίας!
Τους νέους σου προσκυνητάς ευλόγει και χαιρέτα·
Να δώσουν έρχονται πυρός και μάχης λειτουργίας.
Ματαίως εις την γην αυτήν η δάφνη δεν ανθίζει·
Ηρώων στέφει μέτωπα ή μνήματα στολίζει.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, και αντίθετα με τον Αλέξανδρο Σούτσο, που έβριζε και νεκρό τον Ιωάννη Καποδίστρια, ο Αχιλλεύς Παράσχος εστάθη μεγαλόψυχος και με συμπάθεια απέναντι στον νεκρό Όθωνα, για τον οποίον αργότερα έγραψε το «Ελεγείον εις τον πρώην Βασιλέα της Ελλάδος Όθωνα Α'»⁴⁹⁴. Εδώ κυριαρχεί ο ανθρώπινος παράγων, μιας και τα πολιτικά πάθη κατασίγασε ο χρόνος. Ας τον ακούσουμε σε μερικές ενδεικτικές στροφές:

---

⁴⁹⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 189-196.

Αν πάντες εσιώπησαν οι άνανδροί σου φίλοι,
Ούς από σκότος έφερες βαθύ εις την ημέραν·
Εάν δεν ήνοιξε κανείς και διά σε τα χείλη,
Κ' εις λήθην σ' εγκατέλειψαν θανάτου βαρυτέραν,
Εγώ, ο πριν πολέμιος, έν δάκρυον θα χύσω.
Δεν λησμονώ, καθώς αυτοί, πως βασιλεύς μου ήσο!

Οι δυστυχείς!... Εξέπνευσεν ο άλλοτε θεός των,
Ο βασιλεύς, ο φίλος των, εξόριστος και μόνος,
Και δεν υγράνθη -Υψιστε Θεέ!- ο οφθαλμός των,
Κ' εις δεν ηκούσθη δι' αυτόν ευγνωμοσύνης στόνος!
«Ο βασιλεύς απέθανεν, ο βασιλεύς πλην ζήτω!»
Ιδού ο επιτάφιος των φίλων του τίς ήτο...

Συγγνώμην, φίλοι μου νεκροί της Κύθνου, της Ναυπλίας,
Εάν εγώ υπέρ αυτού πικράν ωδήν τονίσω·
Ηξεύρω ποίας είχατε αγγελικάς καρδιάς...
Σεις, άκλαυστον δεν θέλετε τον Όθωνα ν' αφήσω!
Α, όχι, όχι· δι' αυτόν τας χείρας σας κινείτε,
Και τας πληγάς σας κρύπτοντες, να ψάλω με καλείτε...

Ω, ναι· μακράν από εμέ η έχθρα και τα μίση·
Τον τάφον δεν υπερπηδά παθών γηίνων κύμα.
Ο ψάλτης θρόνους δύναται Καισάρων να κτυπήση,
Πλην ευλαβείτε τους νεκρούς, πλην συμπονεί το μνήμα...
Φευ, είναι τόσον ιερόν το άφωνον μνημείον,
Και έτι ιερώτερον το πίπτον μεγαλείον!

.....

Ημείς δεν τον ερρίψαμεν του θρόνου του εκείνον·
Τον έρριψε των φίλων του το ψεύδος κ' η κακία.
Εκείνοι εφαρμάκωσαν το πριν ευώδες κρίνον,
Και μαραμένον, λαίλαπος το έσυρε μανία...
Η μνήμη επονείδιστος των φίλων του να μείνη!
Δεν τον ερρίψαμεν ημείς, τον έρριψαν εκείνοι.

Ημείς τον ηγαπήσαμεν, τον είχομεν κυκλώσει
Ως τέκνα του, ως εθνικής υπάρξεως αστέρα!
Φευ! εις τους όφεις διατί ακρόασιν να δώση;
Δεν ήθελε να τον καλούν οι Έλληνες πατέρα;...
Ω, πώς μας παρεγνώρισεν· ω, πόσον μετεβλήθη!

Και όμως έφερε πατρός καρδιάν εις τα στήθη.

– Ευλογημέν’ η μνήμη σου· αμέριμνος κοιμήσου!
Σε αμνηστεύει, ω νεκρέ, το έθνος των Ελλήνων.
Δεν έπταισ’ η καρδιά σου, αν έσφαλ’ η ζωή σου·
Υπήρξες μόνον ατυχής κ’ εις εποχάς κινδύνων.
Ειρήν’ εις του μνημείου σου, Μονάρχα, την σκοτίαν!
Καρδιάν είχες Έλληνας, αν όχι και πορείαν...

Κοιμού, ψυχή περίλυπος! κ’ εις το ψυχρόν σου δώμα
Συγχώρει, ως σε συγχωρεί, το έθνος των Ελλήνων.
Ω, είναι πλέον ελαφρόν του στέμματος, το χώμα,
Και υπ’ αυτό την κεφαλήν την κουρασμένην κλίνον...
Κοιμού, Μονάρχα δυστυχή· Μονάρχα μου, κοιμήσου·
Είχε καιρόν να κοιμηθή η άγρυπνος ψυχή σου!

Ω! άνθη, άνθη εύσσμα του Υμηττού του δότε,
Του όρους του τού προσφιλούς, την μνήμην του να ράνω·
Ολίγον χώμα δότε με της γης μας, πατριώται,
Να ρίψω εις το σκυθρωπόν μνημείον του επάνω!
Το χώμα της πατρίδος του ως ξένον τον βαρύνει,
Και χώμα θέλει αττικόν η ζοφερά του κλίμη.

Παράλληλα, το 1892 θα γράψει «Τα χρόνια του Όθωνος»⁴⁹⁵, όπου αναθυμάται με νοσταλγία τα πρόσωπα, τις καταστάσεις, τα πολιτικά και εθνικά δρώμενα και την κοινωνική τους διάσταση και, συγκρίνοντάς τα με το μίζερο παρόν του τέλους του δέκατου ένατου αιώνας, τα εξιδανικεύει. Μάλιστα, δείχνει και πάλι συμπάθεια για τον Όθωνα. Ιδού με ποιον τρόπο:

Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Τί εύμορφα που ήταν, μωρέ παιδιά καϋμένα!
Δεν είχαμε ακόμη μέσ’ στην καρδιά μας χιόνια
Κ’ ήταν χαρά γεμάτα, φαιδρά και τιμημένα.
Τ’ εύμορφα που ήτον· εις τον καιρόν εκείνο,

---

⁴⁹⁵ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Λυρικά, τύποις Παρασκευά Λεωνή*, Αθήνησι 1904, σελ. 209-215.

Μύριζε τόνομά μας ωσάν χιονάτο κρίνο·
Είχαμε ένα σπίτι, πλην είχαμε στημένα
Γεφύρι για τ' αδέρφια που είνε σκλαβωμένα,
Να πάμε καμμιά μέρα ή νάρθουν να μας βρούνε.
Πώς φεύγουνε τα χρόνια, πώς οι καιροί περνούνε!
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.

Τί εύμορφα που ήταν· εκείνοι ήταν χρόνοι·
Η μέραις του Κανάρη και του Κολοκοτρώνη.
Τί εύμορφαις που ήταν, τί άσχημα χαθήκαν·
Σε κοιμητήρι μέσα με λήθη σκεπασθήκαν.
Ημέραις χτικιασμέναις τώρα κυλούν με πόνο.
Το στράτευμά μας ήταν οκτώ χιλιάδες μόνο,
Μα στράτευμα! Τρακόσια παιδιά του Λεωνίδα,
Δεν θέρισαν τους Πέρσας με φτερωτή λεπίδα;
Τσαρούχι τότε ήταν οι σιδηρόδρομοί μας,
Κ' η δύναμη μας όλη εις το γυμνό σπαθί μας.
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια!

Μια μόνη τότε είχαν τα κόμματα σημαία·
Μια μόνη· τη μεγάλη αιώνια Ιδέα!
Την είχαμε ριζώσει μέσ' στην καρδιά μας όλοι
Και ήτον καρφωμένο το μάτι μας στην Πόλι...
Και τώρα φοβισμένη δεν φθάνει η ματιά μας
Στα Γιάννενα του Δίπλα, στο πλάγι της καρδιάς μας.
Τήρα ντροπής ημέραις οπού κατρακυλάνε,
Τήρα καιροί που ήλθαν και χρόνια όπου πάνε!
Τώρα Πατρίς, θρησκεία, σκουριάς επήραν φήμη,
Κί' ο έρωτάς μας είνε καμμιάς Φραντσέζας κνήμη.
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.

Κι αυτός ο Εωσφόρος απ' τ' ουρανού το δώμα,
Δεν έπεσε πειό κάτω από εμάς ακόμα.
Της Μάνας μας το κρίμα επάνω σου να μένη,
Να σφίγγη το λαιμό σου, γενιά καταραμένη!
Συ, σ' είσαι η αιτία· το ιδικό σου χέρι,

Στα σπλάχνα της Πατρίδος βυθίζει το μαχαίρι.
Γιατί τ' αρνήθη όλα η άνανδρη ψυχή σου·
Τη Μάνα, το Θεό σου, το αίμα, το σπαθί σου!
Αχ, όταν ένα Έθνος δεν έχει νεολαία,
Την Ιλιάδα μοιάζει χωρίς τον Αχιλλέα...
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια!

Τί χρόνοι ήταν τότε, τί χρόνοι αγιασμένοι·
Η Πόλι κ' η Αθήνα δεν ήτον χωρισμένη·
Έδινε Αμαζόνα το χέρι σ' Αμαζόνα·
Αλλάζαν δακτυλίδια σ' ελπίδος αρραβώνα...
Κ' επλέκοντο στεφάνια του Γάμου νύχτα-μέρα
Κι' ακόνιζαν τα χέρια της Λαύρας τη μαχαίρα!
Ούτε Κολοκοτρώνη σουγιάς τώρα δεν μένει·
Η νεολαία τώρα στα αίματα δεν μπαίνει...
Μισεί τας εκδικήσεις, το αίμα δεν το θέλει,
Και ο Χριστός ακόμη αυτό της παραγγέλει...
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.

Τί εύμορφα που ήταν τα χρόνια μας εκείνα·
Μικρούλα ήτον τότε, αλήθεια, η Αθήνα,
Αλλ' όμως τόνομά της ο κόσμος τραγουδούσε,
Το δάγκανε ο Τούρκος, κ' η Δύσις το φιλούσε.
Είναι μικρό το μάτι· πλην έλαβε τη χάρη,
Να ημπορή τον κόσμο με μια ματιά να πάρη...
Αχ, ήτανε το Έθνος στης νειότης του τα χρόνια,
Γεμάτ' αητούς, δελφίνια, λειοντάρια και αηδόνια·
Ξεμέρωμα δροσάτο με νέου ήλιου κάλλη,
Σαρακοστή Μεγάλη γι' Ανάστασι μεγάλη...
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια!

.....

Από την άλλη, ο Παναγιώτης Συνοδινός⁴⁹⁶ (1836-1906), παράδειγμα αφιλοκαλίας και στιχουργικής μετριότητας, που ξεκίνησε κάτω από την ακτινοβολία της Επτανησιακής Σχολής για να καταλήξει στην επίδραση

---

⁴⁹⁶ Για τον Παναγιώτη Συνοδινό βλ. Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, αυτόθι, σελ. 273 και σημ. 5 σε σελ. 273-274. – Κ. Θ. Δημαρά, αυτόθι, σελ. 313-314. – Δημ. Γρ. Τσάκωνα, αυτόθι, σελ. 297-298.

της λεγόμενης Αθηναϊκής⁴⁹⁷, κατά μίμηση του ύφους και του λεκτικού του Αχιλλέως Παράσχου, επιτίθεται κατά του πολιτικού συστήματος και του Όθωνος. Στο ποίημά του, για παράδειγμα, «Ο αιχμάλωτος Ελληνόπαις»⁴⁹⁸ θρηνεί για την έλλειψη της ελευθερίας στην Ελλάδα, κάνει λόγο για την τυραννία των ξένων και του Όθωνος, φανερώνει τον αποτροπιασμό του για τις μεθόδους που χρησιμοποιεί η βασιλεία, κινείται μέσα στο αλυτρωτικό κλίμα της εποχής και, όχι άδικα, καταφέρεται κατά της Δύσεως και των Ρώσων. Προτρέπει δε σε επανάσταση κατά του τυράννου. Τέλος, θρηνεί για την κατάντια των συγχρόνων του Ελλήνων που δεν εξεγείρονται πολιτικά και εθνικά, ενώ μεταβάλλεται δραστικά το διεθνές πεδίο, ζητώντας να μη προσκολλάται η χώρα σε ξένες Δυνάμεις:

.....

Ο Όθων μας εμάρανε, μας έφθειρεν ο Φράγκος.
Ο λέων μας κατήντησεν κλωβίου ραγκουτάγκος.
Τας πόλεις μας μετέβαλεν ο τρόμος ερημίας
Και τας ερήμους προδοτών φρικώδεις συνοικίας.
Ω την αγκάλην κλείσε!
Η αθώότης σκόπευμα και Συ αθώα είσαι.

Δεν βλέπεις πως κατήντησαν οι Αετοί μας κούρκοι!
Οι Φράγκοι τους πτερομαδούν, τους σφάζουσιν οι Τούρκοι.
Οι Τούρκοι!... αμερόληπτος ας έμενες ω Δύσις
Και βλέπεις αν γνωρίζωμεν να θραύωμεν αλύσσεις.
Κρύψε τους κόλπους φίλη,
Μη τους εγγίξουν Φράγκικα, χολεριασμένα χείλη.

Ε! δεν αφήνεις έχιδνα, ημιμαθής Ευρώπη,
Ν' αναστηθούν οι από σε ερημωμένοι τόποι.
Φοβείσαι μην αναστηθούν οι Πίνδαροι συγχρόνως
Κ' οι δούλοι γίνουν Γίγαντες δευτέρου Μακεδόνας.
Αγγελική αγκάλη
Κλείσου! δεν με ανέθρεψε της Κλείσοβας η Πάλη.

.....

---

⁴⁹⁷ Πρβλ. Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, «Η Νεωτέρα Ελληνική Λογοτεχνία», σε *Επετηρίς Ιδρύματος Νεοελληνικών Σπουδών*, Αθήναι 1984, τόμος τρίτος, σελ. 273.

⁴⁹⁸ Βλ. Π. Σ. Συνοδινού, *Σκιαί και Σπινθήρες*, Συλλογή Εβδόμη Λυρικο-Επικών Ποιήσεων, Τυπογραφείον και Βιβλιοπωλείον Ευσταθίου Χ. Χριστοδούλου και Σία, Εν Πάτραις 1863, σελ. 9-17.

Ο Φράγκος! τον Διάβολον τα στήθη του εγκλείουν,
Ότε του Πλάστου τ' όνομα τα χείλη του ομνύουν.
Λαοί, Λαοί το ξίφος του οπόταν σας προσφέρει
Το δολοφόνον φάσανον κρατεί με τ' άλλο χέρι·
Κανείς μη τον πιστεύη!
Κάμνει σταυρούς και τον Χριστόν αιώνια λογχεύει.

Τον Ρώσσον τον επέρασες καθώς σταυροκοπέισαι·
Ε Φράγκε, φίλε ευσεβή σ' εμάθαμεν τί είσαι.
Φιλάνθρωπε! σ' εγνώρισαν κ' οι άγριοι ακόμα
Και των θνητών ανώτερον σ' εγνώρισεν έν όμμα·
Μη βιάζεσαι! κατόπιν,
Των αμοιβών ο Άγγελος θα φθάση στην Ευρώπην.

Όσα σ' Ημάς εκάματε Άγγλοι, Λατίνοι, Ρώσσοι,
Ο Χρόνος δικαιοτάτος, θα σας τ' ανταποδώση·
Δώγιδες, Ιερεξετασταί, Μαυριτανοί, Ιππόται,
Το μέλλον δεν υπόπτειον ως σεις κί Εκείνοι τότε·
Η Ρώμη! αι Αθήναι!
Η Τύρος! το Βυζάντιον! τί είσαν; και τί είναι!...

.....

Καλλίτερα Ήρωσ τρελλός ή φρόνιμος ικέτης·
Παρά σιγών αιχμάλωτος καλλίτερα προπέτης.
Παρά θρηνών εις τα δεσμά ολόκληρον αιώνα
Καλλίτερον δύο στιγμάς εις ένδοξον αγώνα!
Τουλάχιστον ν' αφήσω
Εντρόμους τους τυράννους μου του βίου μου οπίσω.

Επλάσθη δι' αιχμάλωτος όστις στιγμήν αφίνει,
Τον τύραννόν του ήσυχον το αίμα του να πίνη.
Με την χολήν του μίσους σου ιδέ φαρμακισμένον,
Να ήναι στην φιάλην του το αίμα σου χυμένον.
Ποτέ ως το αρνίον
Μη πίπτε εις τον πέλεκυν, ω Έλλην, των δημίων.

.....

Ο Θεσσαλός λησμόνησε τον Ρήγα του προ χρόνων·
Τον ταξίαρχην πλαστουργόν των ευγενών αιώνων
Λησμόνησεν ο Μακεδών και κύπτει ως αλύτης·
Ανδράποδον κτηνογελά ο Βυζαντουπολίτης·

Τον βίον του αυλίζει,
Ουδέ αν είχε παρελθόν ο άθλιος γνωρίζει.

Πραγματευτής αναίσθητος ως άλλος Ιουδαίος,
Ο Ηπειρώτης, και κηφήν οικτρός ο Αθηναίος·
Ο Άποικος επιθυμεί ν' αποψυχήση σκλάβος·
Από τον Ρώσσ' ο Βούλγαρος μετεβαπτίσθη Σλάβος.

Ο Βλάχος μας υβρίζει
Και με του Τσάρου τον σταυρόν ο Σέρβος μας λακτίζει.

Υπό το προσωπίον του ο Φράγκος μας σαρκάζει·
Ο Άγγλος δηλητήριον στο φίλευμά του στάζει.
Κ' οι Ρώσσοι, οι ομόθησκοι, οι ακριβοί μας φίλοι,
Εις βρόγχον μεταβάλλουσι το άγιο πετραχείλι.

Ο Τούρκος, καλώς πράττει,
Τ' ανδράποδά του ήσυχος να πλήττη, να σπαράττη.

Ο Κρης και ο Επτανήσιος δυώ λέοντες ακόμη
Υψούνται αρχαιοπρεπείς του εθνισμού μας ώμοι·
Τα σίδηρά των κρούοντες τους ισχυρούς ξαφνίζουν
Και ότι δεν απέθανε το Γένος μας σαλπίζουν.

Ω! αν αυτοί σιγήσουν,
Τας φωλεάς των πελαργοί στον Υμηττόν θα κτίσουν.

Αν αγαπάμεν τον Θεόν και την ελευθερίαν,
Αποστραφόμεν Έλληνες και Δύσιν και Ρωσσίαν.
Οι Άγγλοι με το Σύνταγμα, με τους ψαλμούς οι Ρώσσοι,
Μοχθούν την Ανθρωπότητα δεμένην να ιδώσι.

Λαοί προφυλαχθήτε!
Πριν γίνετε Μελίτιοι, πριν Σιβηροί γενείτε.

.....
Λαέ, όστις διένειμες στους Βασιλείς χλαμύδας,
Αισχύνου να μη δύνασαι να κόψης αλυσίδας·
Αλλά και μην αυξάνωμεν τα βάσανα του Γένους,
Καλούντες να συντρίψωσι τα σίδηρά του ξένους.

Οι ξένοι θα τα σφίξουν,
Εάν δεν κατορθώσωσι φιλούντες να μας πνίξουν.

Ποσάκις δεν εθραύσαμεν μόνοι μας τας αλύσσεις,
Πλην πάντα μας εδέσμευσεν η σύμμαχός μας Δύσις.
Μόλις ο Έλλην εγερθή ευθύς ο Φράγκος πίπτει·
Αν η Ελλάς ανορθωθή η Αλβιώνη κύπτει,

Κ' η αδελφή Ρωσσία
Θα βλασφημήσ' ελικρινώς τα προσφιλή της θεία.

.....

Μύθος και αν ήν' ο Λάζαρος, τα έθνη δεν πεθαίνουν·
Δρέποντα δάφνας εις της γης τα δάση αποσταίνουν.
Του Πλούτωνος νομίζεται ο ύπνος του Μορφέως,
Πλην τα κεντά ο Σκορπιός κι' εγείρονται βιαίως.
Έν μόνον φ ι λ η μ ά Σ ο υ!!!
Οπλίσου! ακολουθεί με! θα ζήση η Ελλάς Σου!!

Αλλά και το ποίημά του «Η σκιά του Δημοσθένους»⁴⁹⁹, μέσα στην αδικαιολόγητη πολυλογία του, είναι επαναστατικό και συγχρόνως αντιδυτικό. Ωστόσο το στιχούργημα αυτό, λόγω του στρυφνού, αρχαϊστικού του ύφους, αποτελεί μίαν ατυχή ποιητική στιγμή του ελληνικού ρομαντισμού. Ας δούμε λιγιστές ενδεικτικές στροφές του:

ΝΥΞ μελανή, βαρύσκιος πιέζει τους αιθέρας,
Ως μαύρον μορμολύκιον, ως τέρας εθνοφάγον,
Χορταίνον μ' ευγενούς λαού τας αγαθάς ημέρας
Αίτινες εις τα μνήματα θρηνούν των Τουρκοφάγων.
Αστέρες φιλελεύθεροι, φιλευγενής Σελήνη,
Και σεις δεν καταδέχεσθε την κεφαλήν να κλίνη
Η Κεφαλή του κόσμου.

Ω πνεύματα φιλέλληνα! μη σχίζετε τα νέφη,
Μην αρπαχθώ καθ' ην στιγμήν θα κλαίω εις την Πνύκα,
Όπου εις λόγος Έλληνας τον Φίλιππον ενίκα·
Μην αρπαχθώ καθ' ην στιγμήν πεινοθρηνούν τα βρέφη,
Τα βρέφη των Αγωνιστών, αι χήραι των Μαρτύρων,
Καθ' ην στιγμήν πικρόγελως εξέρχεται ο Βύρων
Εκ χάους πυρευόσμου.

.....

Σφίγγει ο εις των άσαρκος και σιδηρούς βραχίων
Σπάθην πολεμοκούραστον κι' αιμοπυρίνην δάδα
Ως άνωθεν στελλόμενοι να θύσουν την Ελλάδα,
Ως αύτη να περιφρονή παν ιερόν, παν θείον!
Το πρώτον, πρώτον, φάντασμα την Πνύκα αναβαίνει...
Πώς! πόθεν! Μαγιάλητε κατήλθες Δημοσθένη,
Εις ώραν απαισίαν!...

---

⁴⁹⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 17-21.

Μη δάφνη της Πατρίδος μας και της Πατρίδος θύμα
Στην γην σου τον αναίσχυντον ητένισας Αισχύνην,
Να σύρη την Πατρίδα μας ακόσμητον 'στο μνήμα,
Και να προλάβης έσπευσας την τόσην καταισχύνην;...
Εκ της Πνυκός κατέρχεται, σιωπηλός, βραδέως,
Σύρων της αρχαιότητος το νεκρωμένον κλέος,
Τους Πλάτωνα Αιώνας.

.....
Ω! Ποίας κατανύξεως στιγμαί ακολουθούσιν!
Ως φώσφορ' ανερχόμενα εκ τάφων ομοιάζουν.
Ως πνεύματα μαρτυρικά αι ώραι προχωρούσιν.
Αι Μούσαι και ο Ρήτωρ μας πυράς παλάμας βάζουν,
'Στο φέρετρον του έθνους μας! ορκίζονται... σιγήτε!...
Ω Πατριώται γνήσιοι τον κράββατον αφήτε.
Η ώρα δε ν'αργήση...

Ιδού η Αρχαιότης μας εγείρεται ωπλισμένη!
Ο Περσοθάπτης Μαραθών ιδού πανηγυρίζει!
Της Χαιρωνείας η στιγμή ιδού ελεγχόμενη,
Πόσα πικρά μαθήματα 'σ υμάς υπενθυμίζει!
Από της Ακροπόλεως, το Φάσμα του Μαρτίου
Βαρυαλγές αναπηδά υπέρ του Σεπτεμβρίου
Την γην να φοβερίση.

Οι Περσομάχοι ανάπτουσι! βογγούν οι Τουρκομάχοι!
Οι Δύο Κόσμοι συμμαχούν ως Γίγαντες δυό φίλοι·
Τίθεται το ακόντιον λόγχη στο Καρυοφύλλι!
Εις Κλέπτας και Αρματωλούς μεταμορφούνται οι βράχοι
Να συνταράττ' η σάλπιγξ των δεν ήρξατο ακόμη
Οπόταν η δαφνοστεφής του Σεπτεμβρίου κόμη.
Ηγέρθη των Μνημάτων.

Λοιπόν πολίται Μάρτυρες όσοι στιγμήν καμμίαν
Δεν ίδατε αδάκρυτοι την ατυχή Ελλάδα·
Ο Άδης χαιρών δέχεται Εφιαλτών δεκάδα·
Διότι δεν επλάσθημεν διά την τυραννίαν.
Και σεις χρυσοθαμβούμενοι των εθνισμών προδόται
Ξεθαμβωθείτε άθλιοι, λαών Ισκαριώται,
Πριν εγερθούν τα φάσματα των τόσων σας θυμάτων.
Τίνος απόγονος Λαέ καυχάσαι συλλογίσου·
Πόθεν και πώς εβλάστησας και προς σκοπόν οποίον!

Τον φίλον ευρωπαϊσμόν εγκαίρως απεκδύσου·
Το σκάφος της Πατρίδος μας, κάμε Κανάρου πλοίον,

Και τρέξε στα πολιτικά πελάγη, που σε κρίζουν!
Άκουσε πώς τα έγκατα των Άλπεων κοχλάζουν.

Τάξου και συ στον ευγενή αγώνα των Λαών,
Και γίνου σαλπικτής!
Ειδέ θα έχης τας αράς πασών των γενεών
Και πάντα θα φορής
Όσα δεσμά εσύντριψεν ο Πάππος σου Αιών.

Στρεφόμενο κατά των όπου γης τυράννων είναι και το ποίημα του Συνοδινού, «Προς τους ισχυρούς κακούργους»⁵⁰⁰, όπου προαναγγέλεται το οικτρό τους τέλος. Ας δούμε και από αυτό μερικά χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

.....
Εδώθεν Δυνατοί της γης, στραφείτε δί' ολίγον,
Από πτωχόν, αλλ' Έλληνα πολίτην, Δυσειδείς,
Μάθετε! ότι πνίγεται 'ς αυτήν την γην ο πνίγων,
'Σ τα αίματα που απ' αυτόν επνίγη ο ασθενής.

Ίνα σφαγήτε σφάζετε, διδάσκοντες τους φόνους.
Ίνα πνιγήτε χύνετε το αίμα των αθών·
Καγχάζετε ως δαίμονες εις των λαών τους πόνους,
Ίνα κ' ημείς γελάσωμεν 'ς τον ποταπόν σας γόον.

Καγχάσατε Παράνομοι, κ' η Ωρα δεν θ' αργήση!
Θα την σημάνη ο Θεός 'ς το κέντρον τ' ουρανού.
Κοσμοπολίτου Μωϋσή ο κόσμος θ' αγροικήση
Κραυγήν ως τα σαλπίσματα του θείου Γερμανού.

Ο Πάνσοφος Δημιουργός δεν έπλασε τυράννους
Διότι τότε τύραννος θα ήτον ο Θεός.
Σας έπλασεν ο Διάβολος σκληρούς αλλά και νάνους,
Να στέφη αυτό το θύμα σας ο μαύρος Σας σκοπός.

Δούλους, Θεός ελεύθερος, να πλάση δεν γνωρίζει·
Το πλάσμα του εδουλώσατε μ' αλύσσεις και σφαγάς.
Αλλά ιδού της Θέμιδος ο πέλεκυς εγγίζει

---

⁵⁰⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 22-23.

Τας κεφαλάς που ελόφασεν ο δόλος Σατανάς.

Αλλά και το επόμενο ακριβώς ποίημα του ίδιου, «Εις τον Μάϊον του 1861»⁵⁰¹, κάνει λόγο για την Οθωνική τυραννία και τη δειλία και ατολμία του ελληνικού λαού να σπάσει τις αλυσίδες του. Ιδού πώς:

.....
Εις άλλα έθνη πέταξε χαριτωμένε Μάϊ,
    Που ξεφυτρώνουν αγκαλιά η δάφνη κ' η μυρσύνη.
Που εις φουντωταίς τριανταφυλλιαίς ο έρωτας γελάει
    Και τους δειλούς τα ρόδα του να εγγίξουν δεν αφήνει.
Σ' αυτήν την γην τα ρόδα του στολίζεται ο Δειλός·
Το βλέπει και αφ' τα σίδερα σε βλασφημεί ο λαός.

Πήγαινε ναύρης Ήρωας για να στολίσης Μάϊ,
    Ξερά κλαδιά η δάφνη μας, σαν κόκκαλα σε μνήμα,
Σαν σκέλεθρα παλληκαριού τον πόνον μας κεντάει
    Και ο πόνος μ' ένα φόβισμα μας σταματάει το βήμα·
Σ' τα δάκρυνά του πνίγεται της Δόξης ο λαός
    Και 'ς τα δεσμά του σφίγγεται για να σωθή ο δειλός.

Ποτέ δεν αναστήθηκε η ροδοδάφνη Μάϊ,
    Όσαις δροσαίς και δάκρυνά πικρά να την ποτίζουν·
Με κάτι άλλο... η ρίζα της βλαστάρια ξεπετάει,
    Βλαστάρια που ανθίζουνε Σημαίας να στολίζουν.
Μάϊ μου φύγε, γύρισε, σε κράζει ο ουρανός·
Εδώ δαγκάνει σίδερα σκιασμένος ο λαός.

'Σ άλλους λαούς ταξείδευσε τυραννομάχους Μάϊ,
    Εδώ, ως και ο έρωτας μ' αγκαθερό στεφάνι,
Ξένος θρηνεί και αγνώριστος η πλάνη να τρυγάη
    Τα κρίνα του, τα ρόδα του, η φραγκοπούλα πλάνη·
Φεύγα και νάρθης Μάϊ μου σαν έρθη ο καιρός,
Που θα ζητήσει ελεύθερος το ρόδο σου ο λαός.

Στον ίδιο τόνο, το ποίημά του, «Ο ελληνικός λαός προς τον Βασιλέα Όθωνα»⁵⁰², γραμμένο στη Ζάκυνθο τη νύκτα της 10^{ης} Αυγούστου 1860, αποπειράται να απογυμνώσει όλο το κρατικό οικοδόμημα από τη σαθρή νομιμοφάνειά του, αποδομώντας τα στηρίγματά του. Προτρέπει τον Όθωνα, χάριν της υστεροφημίας του να εγκαταλείψει την προσήλωσή του στη Βαυαρία και να στρέψει την προσοχή του στο Βυζάντιο, υπενθυμίζοντας την ανθρωπινή υπόστασή του και ότι θα δώσει λόγο για τις πράξεις

---

⁵⁰¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 23-25.

⁵⁰² Βλ. αυτόθι, σελ. 25-29.

του στον Θεό. Παράλληλα, παραθέτει τα ονόματα των πολιτικών που είναι φερέφωνα του θρόνου αλλά και των θυμάτων της αυταρχίας του. Εν τέλει δε του υπενθυμίζει την τύχη των βασιλέων και των τυράννων εδώ και στο εξωτερικό, κάνει λόγο για τις αλύτρωτες ελληνικές περιοχές και, κατ' ουσίαν, τον εξυβρίζει σκαιότατα:

Α΄

Τα πένθυμα τραγώδια ν' αφήσω της τριγώνος,
Της ατυχούς Πατρίδος μου με αναγκάζει ο πόνος.

.....

Εις το κεφάλι ο ληστής φέρει χρυσό στεφάνι,
Και ο Σεβαστός Αγωνιστής τον αχθοφόρον κάνει.
Παράσημα σκεπάζουσι τα στήθη του προδότου,
Η άλυσσος και ο οικτειρισμός μένουν του Πατριώτου.
Τ' ανάκτορα και τας τιμάς κατέχουν Φαρισαίοι,
Με διωγμούς και μ' εμπαιγμούς βραβεύονται οι Φερραίοι.
Τας θέσεις, τα προνόμια ορίζουν Φαναριώται
Της δε Σοφίας κ' ηθικής πεινούν οι Στρατιώται·
Τα παληκάρια σήπονται εις τω ειρκτών τα σκότη
Και τα σπαθιά και τους βαθμούς κρεμούν οι Δονκισώτοι.
Αυλόσιτοι κατήντησαν οι Δεσποτάδες σκύλοι
Και τον Χριστόν ενέδυσαν Ταρτούφου πετραχήλι!
Με τας εφημερίδας των όσοι εθνολογούσιν
Ως υπηρετάι της Αυλής την τράπεζαν σφουγκούσιν.

.....

Β΄

Ε! Βασιλεύ, δώσ' προσοχήν της ασθενούς φωνής μου.
Δεν τρέμω, μ' υποβάλει αυτά η πάσχουσα Πατρίς μου·
Στρέψε προς το Βυζάντιον, άφες την Βαυαρίαν,
Και αν την Ελλάδα δεν πονείς, φοβού την Ιστορίαν.
Φοβού διότι περί Σου έχει πολλά να είπη
Κ' η φήμ', ηχώ ιστορική 'στους τάφους θα τ' αντείπη.

.....

Αν τώρα Τρόμος και ισχύς φρουρούσι την ζωήν Σου,
Μία Στιγμή, κοινή στιγμή ρίπτει την έπαρσί Σου.
Πηλός και Συ καθώς κ' εγώ, άνθρωπος ως οι άλλοι
Τότε γυμνόν ως πάντες μας θα φέρης το κεφάλι.
Και αν ο χρόνος με σεισμούς την γην αναγυρίση,
Τα κόκκαλά Σου άγνωστα ως λίθους θα σκορπίση.

.....

Εισαγγελεύς είν' η Ελλάς! ένορκ' οι Ήρωές μας,
Πρόεδρος είναι ο Θεός, πάρεδρ' οι Μάρτυρές μας
Και ο Ελληνικός Λαός ακροατήριόν Σου,
Θύμα και μάρτυς φοβερός των μαύρων πράξεών Σου.

.....

Δ'

Σαν Νέρων Σαρδανάπαλος τί' στα παλάτια εκλείσθης;
Γνώρισε αν δεν εγνώρισες, πείσου αν δεν επείσθης!
Γιατί και πριν οι βασιλείς 'στον τάφον των καταίβουν
Από τους θρόνους οι Λαοί τους κάνουν και πεζεύουν.
Την Ιστοριάν ρώτησε πόσας φορές η γη μας
Τυράννων άδης έγγεινεν και Αίτνα η ψυχή μας.
Υπάρχει ο Τιτάνιος βραχίων του Κανάρη
Και ζη της Ακροπόλεως το περωτόν Λεοντάρι!

Ε'

Αν Νάνε, των αλύσσεων το τρίσμα δεν σε πλήττει
Το τρίσμα που σου στέλουσιν η Θράκη και η Κρήτη·
Η Ηρωΐς Επτάνησος και του Σκιεντέρ η χώρα
Φυλάξου διά να πληχθής όταν με πυρ την ώρα
Σημάνωσιν την ύστερη όλων μας των τυράννων,
Από εσέ αρχίζουσαι τον δόλιον πλην νάνον.
Τους λόγους τούτους Βασιλεύ σε είπον να γνωρίζης
Ότι τον κρύον Βαυαρόν δεν έχεις να υβρίζης.
Μάθε ηλίθιε κακέ, η ευσπλαγχνία μόνον
Μας κάμνει να σ' αφίνωμεν στου έθνους μας τον θρόνον.
Πλην πίπτεις ήδη άθλιε με τα εκτρόματά Σου,
Και φήμη βλακός Νέρωνος θα ζη το όνομά Σου.

Αλλά και το αμέσως ακόλουθο ποίημα της συλλογής, «Ήταν ή επί
ταν»⁵⁰³, αφιερωμένο στη μνήμη του στρατηγού Θεοδώρου Γρίβα, αποτελεί
εγερτήριο σάλπισμα κατά του Όθωνος και της τότε κυβερνήσεως, αφού
σε αυτό καταγγέλλονται με μεγαλοστομία όχι μόνον τα καταπιεστικά
μέσα επιβολής της εξουσίας, αλλά και η εξάρτηση του Καθολικού Όθωνα
από τον Πάπα. Ταυτόχρονα δε, καυτηριάζεται και η πρόσδεση της Ελλά-
δας στο άρμα της Αυστρίας:

.....

---

⁵⁰³ Βλ. αυτόθι, σελ. 29-32.

Εἰς μάτην ἐξηντλήσαμεν τοῦ λόγου τὴν σοφίαν,
Καὶ με τὸ Εὐαγγέλιον ἐξήλθομεν εἰς μάτην,
Λέγων οὐδεὶς ἀπέκτησεν λαὸς ἐλευθερίαν·
Τὴν ἐθνοκτόνον μας λοιπὸν ἐλύσαμεν ἀπάτην·
Ἐς τοὺς θώρακάς μας γράψωμεν «ἦ ταν ἢ ἐπὶ ταν!
Λαμπρὸν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρὸν το τελευτάν!»

Εἶν' ἀτελής ὁ ἄνθρωπος, εἶν' ἡ ζωὴ ολίγη,
Ὁ λόγος εἶναι τ' Οὐρανοῦ! τῆς Γῆς εἶναι τὸ αἷμα.
Ἀς πνίξωμεν τὸν Δαίμονα ὅστις τὸ ἔθνος πνίγει·
Ἄλυσσος τῆς Πατρίδος μας τοῦ Ὁθωνοῦ τὸ στέμμα·
Στὸν τύμβον μας ἀς γράψωσι «ἦ ταν ἢ ἐπὶ ταν!»
Λαμπρὸν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρὸν το τελευτάν!

Οὐδέν ὁ Ἱερόσυλος μας ἀφήσεν ἀκμαίον·
Διὰ τῆς διχονοίας Τοῦ καὶ τῆς θηλυπρεπείας
Παν ἱερὸν διέγραψε, μαραίνει παν ὠραίον,
Ἐξάμβλωμα κατήντησεν ὁ λέων τῆς ἀνδρείας,
Ἀισχύναι οἱ Φωκίῶνες... «ἦ ταν ἢ ἐπὶ ταν!»
Λαμπρὸν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρὸν το τελευτάν!

Τὰ δολοφόννα φάσγανα ἰδοῦ μας τριγυρίζουν,
Κατήντησε τὸ ἔθνος μας ἱερεξεταστείον,
Ὡτακουσταί, κατάσκοποι, κατόπιν μας βαδίζουν,
Εἶν' ἡ Πατρίς τοῦ Πλάτωνος τοῦ Πάπα Πρακτωρείον
Σπαθί! φωτιά! καταστροφή! «ἦ ταν ἢ ἐπὶ ταν!»
Λαμπρὸν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρὸν το τελευτάν!

Ποῦ εἶν' οἱ Ἀριστείδαι μας; οἱ Γράκχοι μας ποῦ εἶναι;
Οἱ Εφιάλται δύνανται νὰ μας ἀποκριθῶσιν!...
Αυστριακὸν κατήντησαν γραφεῖον αἱ Αθήναι,
Εἰς Βέτλαν τὴν Πατρίδα μας κ' εἰς Ἄρνετ διοικῶσιν
Αἰσχος! ἔς ὅσους δὲν κράξωσιν «ἦ ταν ἢ ἐπὶ ταν!»
Λαμπρὸν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρὸν το τελευτάν!»

Ἐλθετε ὅσοι τίμιοι με Δάφνην μαρτυρίου
Ἐπὶ ψιάθου γεύεσθε τὸν ἄρτον τῆς πενίας,
Ἐλθετε! με τὸ *Σύνθημα* τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου,
Νὰ ὀρκισθῶμεν ἔλθετε τὸν ὄρκον τῆς θυσίας.
Προτοῦ μας πνίξουν κράξωμεν «ἦ ταν ἢ ἐπὶ ταν!»
Λαμπρὸν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρὸν το τελευτάν!»

Λαὸς ποῦ θέλει! Δύναται νὰ σπάσῃ τὰ δεσμά του,
Καὶ μὴ συντριβῶν τὰ δεσμά ποθεῖ τὴν τυραννίαν·

Η σιωπή ενός λαού είν' έγκλημα θανάτου
Και ο Θεός τον τιμωρεί με την σκληράν δουλείαν·
Την σπάθην *Ήδη* δράξωμεν του Λαφαγέτου καν
Και ίχνος της Ανδρείας μας το ένδοξον Νικάν.

.....

Λίγο πιο κάτω, στο ποίημα «Ναυπλιακή Ωδή»⁵⁰⁴, υμνείται η εξέγερση του Ναυπλίου και συγκρίνονται οι επαναστάτες με τους τυραννοκτόνους Αρμόδιο και Αριστογείτωνα, κατά τη συνήθη των ποιητών της εποχής υπερβολή. Τον Γενναίο Κολοκοτρώνη, πρωθυπουργό της τότε Κυβερνήσεως, χαρακτηρίζει μίσθαρνο όργανο των Βαυαρών και του ζητά να αποτρέψει τον επερχόμενον εμφύλιο πόλεμο. Ακολουθώς, βάζει κατά του στρατηγού Λαζαρέτου, που αντικατέστησε τον στρατηγό Χαν στις κατά των επαναστατών επιχειρήσεις, και βέβαια καταφέρεται κατά του Όθωνα, του οποίου, για μιαν ακόμη φορά, υπενθυμίζει την Καθολική Ομολογία, και τον προτρέπει να εγκαταλείψει την Ελλάδα, αφού η χώρα αυτή διαχρονικά έγινε ο τάφος των τυράννων. Χαιρετίζει δε τους επαναστάτες του Ναυπλίου και σημειώνει ότι το ελληνικό αίμα δεν πρέπει να χύνεται σε αδελφοκτόνους αγώνες αλλά μόνο σε απελευθερωτικούς πολέμους. Ας τον ακούσουμε:

.....

Ιερά! Ανδρεία τείχη
Που η Δόξα στοιχειομένη
Έσ τας επάλξεις σας μοιρένει
Η Ελλάς ν' αναστηθή·
Ο κακότυχος λαός μας
Μυστικά σας χαιρετάει,
Σας θεωρεί και αναζητάει
Του Αρμοδίου το σπαθί.

Παναθήναια! ω Μνήμη!
Ω! καιροί ανδρειωμένοι!
Ω! Πολίται γεννημένοι!
Για τιμή κ' Έλευθεριά.
«Κάτ' ο Τύραννος!» ηκούσθη
Ο θερμός Αριστογείτων,
Κ' αι Αθήναι πλια δεν ήτον
Έστου Ιππίου τη σκλαβιά.

---

⁵⁰⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 44-51.

Ω! Καιροί Ξαναγυρίστε!
Εξυπνήσατε Αθήναι!
Δεν φυτρώνουν αι Μυρσίναι
Για μαλλιά ερωτικά.
Η Ελλάς μας, Κλεονίκη!
Και ημείς Αρμόδιοί της·
Θέλει αίματα η τιμή της
Να λουσθή τυραννικά.

Έλληνες, ω! Σεις σταθήτε...
Να σκοτώσετε ποιούς πάτε;
Νέοι Κάϊν θε να φάτε
Αδελφοί τους Αδελφούς;
Και συ όστις εις θριάμβους
Εβαπτίσθηκες «Γενναίος»
Εφιάλτης θαρραλέος
Μισθωτός εις Βαυαρούς;

Ω του πλάνου Λαζαρέτου
Όσοι τρέξετε κατόπιν...
Εντραπήται την Ευρώπην
Του Μονάχου Ελβετοί.
Τί 'ντροπή να νεκρωθώμεν
Πολεμούντες για δυό ξένους
Π' αφανίζουνε του Γένους
Την Ηρώϊσ' Αρετή.

Στρατιώται της Πατρίδος
Μη τον Φράγκο εμπιστευθήτε·
Αν χαθήτε να χαθήτε
Εις της Δόξης τα πυρά.
Τότε μόνον δίδει όρκον
Ο Στρατός στο Βασιλέα,
Όταν σφίγγει τη Σημαία
Για του Έθνους τη χαρά.

Έλληνες συλλογισθώμεν...
Και οι μεν εάν χαθώσι
Και οι δε αν σπαραχθώσι,
Ρέει αίμα Ελληνικό.
Τέτοια μπίρα ο μισέλλην
Έχει δίψα να ροφήση,

΄Σ την καρδιά σου θα το χύση
Σαν κρασί βαναρικό.

Εις εκείνον που ξεσχίζει
Της Πατρίδος τη Σημαία,
Εις τοιούτον Βασιλέα
Δεν ορκίσθηκεν ποτέ.
Άγια τα χώματά Σας
Ευγενείς βασιλοκτόνοι!!
Αφ΄ τους τάφους Σας οι χρόνοι
Θα περνούν προσκυνηταί.

Όθων! Όθων τη χλαμίδα
Μη νομίζης πετραχήλι,
Φεύγα! Φεύγα πριν σε στείλει
Εις την Ρώμην η Ελλάς.
Μεσαιωνικήν τιάραν
Μη φαντάζεσαι το στέμμα,
Θα σε πνίξη αυτό το αίμα
Όπου χύνεις και γελάς.

Φλόρη φουστανελοφόρε,
Νέε Ταρακουεμάδα
Δεν περνούν εις την Ελλάδα
Της Μαδρίτης αι σκηναί.
Φράγκε Ύπαρχε! θυμήσου
Η Γη αύτη ποία είναι!
Αν ξυπνήσουν αι Αθήναι
Τί θα γίνης γερμανέ!!

.....

Γη ανδρεία της Ελλάδος,
Δαφνομέτωπη παρθένα
Συ δεν άφησες Κανένα
Ατιμώρητον εχθρό.
Πόσοι τύραννοι δεν ήλθον
Και με ξίφος και με δόλον
Και συ των τυράννων όλων
Μνήμα έγεινες πικρό.

Η Κορώνα των Καισάρων
Όθων, θα λαμπροστολίση
Μωϋσή που θ΄ Αναστήση

Τη θαμένη Ανατολή.
Μέσ' από την Κολυμβήθρα
Εις το Σκήπτρον μας θ' απλώση
Κί' ο Θεός θα του Το δώση
Με λαμπριάτικο φιλί!

.....

Του Ναυπλίου Ταξιάρχαι!
Του Αιώνος μας Αλκαίοι!
Συνταγματικοί Φερραίοι!
Η Πατρίς σας χαιρετά.
΄Σ την κραυγήν Σας ροδοδάφνη,
Της Πατρίδος μας προσφέρει
Της Ανοιξεως τ' Αστέρι
Μ' Ευαγγελισμού ρητά!...

Ευγενή Στρατέ του Έθνους
Πλιά εννόησε τον Ξένο
Και το Έθνος ενωμένο
Ας εκφράση μια Ευχή...
Δαφνοστόλιστη Σημαία
Που εις τ' Ανάπλι αερίζεις
Της Ελλάδος μας ανδρίζεις
Την Ελεύθερη ψυχή!

Ωστόσο, έντονα αντιοθωνικό είναι και το επόμενο ποίημα της εν λόγω συλλογής του Συνοδινού, το οποίο φέρει τον χαρακτηριστικό τίτλο: «Ο λοχαγός Κουμουνδούρος εκπνέων»⁵⁰⁵. Το ποίημα, φυσικά, γέμει υπαινιγμών και δείχνει τις αποστάσεις του Κουμουνδούρου και της πλειονότητας του πολιτικού κόσμου απέναντι στον Όθωνα, ιδίως μετά τις εξεγέρσεις που έλαβαν χώρα κατά τους πρώτους μήνες του 1862 στο Ναύπλιο και στην Κύθνο:

.....

Έστειλεν η θεία δίκη το θανατηφόρον βόλι
Κ' έπαθα, ό,τι παθαίνουν οι αδελφοκτόνοι όλοι.
Πάρε τους βαθμούς σου όλους, τα παράσημά σου πάρε,
Της Ελλάδος εστεμένηε, και σκηπτρούχε μαύρε χάρε.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει άλλος πόνος, της πατρίδος φοβερός.

---

⁵⁰⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 52-54.

Δίχως βράβευμα προδότου άφησέ με ν' αποθάνω,
Με το άτιμο σπαθί μου, εις την πλάνην μου επάνω.
Άφησέ με, μην υβρίζεις τας στιγμάς μου τας εσχάτας,
Έχεις τόσους άλλους ζώντας, ν' ατιμάσης με απάτας.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει άλλος πόνος, της τιμής ο θλιβερός.

.....

Με τεμάχιον τενίας χρυσομένης, εντροπή μας
Ν' αγοράζη ο Καλλιγούλας την περίφανη τιμή μας.
Διαστρέφων ο Πανούργος, Όρκον, Πίστιν και Καθήκον,
Μετεποίησεν το έθνος εις κοπάς λυσσόντων λύκων.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Αφορμίζει άλλος πόνος εθνισμού φαρμακερός.

Ο Επίορκος τον Όρκον, και ο Άπιστος την Πίστιν,
Ενθυμίζων, βλασφυμάει των Εθνών τον Μέγαν Κτίστιν.
Το καθήκον αναφέρει ο σφαγεύς των καθηκόντων
Ο επαπειλών τον Θρόνον ως δηλητηρίων Πόντον.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει άλλος πόνος της Πατρίδος θλιβερός.

Τί το Σύνταγμα ο Πλάνος εις ημάς υπενθυμίζει;
Το Μεσάνυκτον εκείνο, η Ευρώπη το γνωρίζει!
Του κλεινού μας Σεπτεμβρίου συγνεφόνεις το αστέρι;
Σου προτείνει λογχοφόρον το υπήκοόν Σου χέρι.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός
Του Συντάγματος ξεσχίζει ο Πικρός θυσιασμός.

Ω! Μακράν αδελφοκτόνοι! φύγετε... θα ξεψυχήσω!...
Έσφαλα! Θεέ μου! οίκτον δεν τολμώ να σου ζητήσω.
Των λαών λαμπάς Αγία! της Ελευθερίας Πλάστα,
Είμ' Ιούδας σου... 'ς το μνήμα της Ελλάδος Σου Ανάστα!
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει άλλος πόνος της δουλείας ποταπός.

.....

Αλλά και το ποίημα που ακολουθεί και τιτλοφορείται «Έμπνευσις εις την αυγήν της Επαναστάσεως»⁵⁰⁶, αναφέρεται με τρόπο παραστατικό

---

⁵⁰⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 55-57.

στα γεγονότα της Κύθνου και του Ναυπλίου, καθώς και στους πρωταγωνιστές τους, και προφητεύει την τιμωρία του Όθωνος:

.....

Πατρίδα μου μη σέρνεσαι στις φυλακαίς μας γύρω·
Η άλυσσαίς μας κύττονται σαν κόκκαλα στον άδη·
Για δες Εκείναις η φωτιαίς ωραίον δείχνουν Ήρω
Κάθε παιδί Σου πώθαφτεν ο Όθων στο σκοτάδι·
Στης Κύθνου τη λαχτάρα
Μούσα ωχρά μη κλαις,
Στόλισε την Κυθάρα,
Με δάφναις, με μοσκαίς.

Πατρίδα μου μη ξενυχτάς στου Μενδρεσέ τους τοίχους,
Μη παραδέρνης έρημη στις Κύθνου τ' ακρογιάλη.
Μη τρέμης τώρ' ακούοντας του Αναπλιού τους στίχους·
Κ' η Παναγιά που σόμοιαζεν είχε καρδιά μεγάλη.
Σάν χήρα του Σκαρβέλη
Μούσα ωχρά μη κλαις,
Αφού το έθνος θέλει
Τον ύμνο του να λες.

Πατρίδα μου επέταξεν η βουλιασμένη ώρα,
Σαν νυχτερίδα λέμαργη εις αίματα θρεμμένη·
Τραγούδια είν' οι στεναγμοί του Λεωτσάκου τώρα
Και σέρν' η Χήρα του χορό στα κόκκινα ντυμένη.
Πιάσου θλιμένη Μούσα
Στης Μάνης το χορό,
Ηρωικά υμούσα
Του Γένους το Σταυρό.

Τα ζηλεμένα σου μαλλιά γλυκιά Πατρίδα πλέξε·
Το ματωμένο σου Σταυρό άρπαξε για Σημαία·
Εκεί! όπου Σε κράζουσιν οι Μάρτυρές Σου τρέξε...
«Σπαθί! φωτιά!» φωνάζουσι τα θύματα δρομαία·
Με του Μωραϊτίνη
Τ' Αδέρφια τραγουδώ,
Κί από τη νεκροκλίνη
Στην Πνύκα μου πηδώ.

Πατρίδα μου αγνάντησε!... Σημαί' αεροπαίζει,
Εις το Σταυρό που σταματά του Άργους το διαβάτη·

Σαν ο φονιάς τα φονικά οι Δύο βαυαρέζοι
Την βλέπουν και σφαλούν σφυχτά το αιμοβόρο μάτι·
Κ' η Μάνα του Σκαρβέλη
Ψάλει με Σε μαζή,
«Κί αν 'πέσαν τρεις Αγγέλοι,
Το Έθνος μας να ζη!»

Για δεσ Πατρίδα μου, για δεσ... χαμογελά η Μοίρα,
Η Μοίρα που της έδερνε τα χείλη της ο πόνος·
Σχίζει του Χάρου τα σκουτιά η πονεμένη Σύρα
Κί από τ' Ανάπλι Σου λαλεί η Δόξα του Αιώνος·
Και θρόνος ζηλεμένος,
Για Σένα, το Νησί,
Που έθαφτε το Γένος
Εκειός που Σε μισεί.

Μη σκιάζεσαι Πατρίδα μου και αν προσπαθούν Καμπόσοι...
Με το ραβδί του Όθωνος, να δείρουν το Λαό Σου·
Στη Γη Σου ο Πεισίστρατος σφάζεται πριν ξαμώσει
Γιατί ακόμα είναι νιος ο Παλαιός Θεός Σου.
Κί αν βγάζη του Τριάντα
Κάθ' ένδοξος Γιορτή,
Μαζή θα βγάζη πάντα
Τον Ελευθερωτή.

Για τούτο και η Μούσα μου σέρνει χορό και χαίρει
Κ' εδέχθηκαν τους στεναγμούς, ελεύθερα τραγούδια·
Μεσ το χειμώνα, λούλουδα η δάφνη μας προσφέρει
Και νέα Ελληνόπουλα πετούν σαν Αγγελούδια,
Για να παραταχθούνε
Με λόγο και σπαθί,
Ποιός τύραννος, να ιδούνε
Εμπρός Σου θα σταθή.

Το ποίημα «Της Μεταβολής»⁵⁰⁷, που επίσης περιλαμβάνεται στην ίδια συλλογή του Συνοδινού, αν και φέρει κάτω από τον τίτλο την ένδειξη Άσμα Α', δεν συνεχίζει σε άλλα άσματα. Εδώ και πάλι έχουμε καταφορά κατά του υπάρχοντος Συστήματος, του Όθωνος, των αυλικών του και των πολιτικών. Για τους τελευταίους αυτούς γράφει ότι ελησμόνησαν την Επανάσταση της Γ' Σεπτεμβρίου, ενώ εγείρει ενστάσεις για την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως, υπό τον Κων. Κανάρη, το καλοκαίρι του 1862

⁵⁰⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 58-59.

μη θέλοντας να συμφείρεται ο ήρωας με τους τυράννους (τελικά, η κυβέρνηση αυτή κατ' ουσίαν δεν σχηματίστηκε ποτέ). Όμως, καταφορά υπάρχει και για τους Φαναριώτες. Το στιχούργημα παρατίθεται στο σύνολό του:

ΜΟΥΣΑ εμπρός! το βήμα σου ατάραχον και πάλιν,
Μ' εσπερινούς να κλείσωμεν την προδομένην πάλην.
Επαναστάται σήμερον καυχώνται και σωτήρες
Τ' ανδράποδα του Όθωνος, οι αυλικοί κλητήρες·
Τα κτήνη του Συστήματος θρασεείς σημαιοφόροι,
΄Στα στήθη μας εμπήγουσι του Όθωνος το δόρυ·
Έν κτήνος χθες του Όθωνος μ' αγέρωχον το βήμα,
Με απειλάς 'χαιρέτησεν έν του τυράννου θύμα·
Πού είν' η Επανάστασις, οι Άνδρες της πού είναιι;
Αποκριθήτε αντ' εμού πολιτικάί Αθήναι.
Λαέ, το προσωπίον τους προ των ποδών σου ρίψε
Ή καθώς χθες και σήμερον το πρόσωπόν Σου κρύψε.
Δούλοι του Όθωνος οικτροί αφήτε τον Κανάρη
Η Δόξα που τον έφερεν, η Δόξα να τον πάρη.
Εκείνος όστις έρριψεν Ιππάρχους και Ιππίας
Δεν ζει με τους Τριάκοντα συνυπουργηματίας.
Αλλά εν μέσω του στρατού, λαού και νεολαίας
Ρίπτων Αυτούς προώρισται να δρέψη δάφνας νέας·
Του Μαζανιέλου των Ψαρρών μακράν οι εθνοκτόνοι
Πριν τραγωδήσουν κοπετοί, πριν θριαμβεύσουν φόνοι·
Ημείς υπό του Όθωνος το πλήκτρον θαρραλέοι
Παίδες Εκείνου είμεθα! Του Οκτωβρίου νέοι.
Οι χθες Αριστογείτωνες, Θρασύβουλοι πηδώμεν!
Τιμαριώται άθλιοι ουαί αν σαλευθώμεν...
Γελίοι μη νομίζετε ότι δεν σας γνωρίζει
Λαός όστις σας έμαθεν αφ' ότου και γογγίζει.
Και σας δεν σας εκρήμνισεν ο Όθων Φαναριώται·
Το Έθνος σας ελάκτησε διότ' είσθαι προδόται.
Αλλά προ πάντων έντιμοι του Έθνους Κυβερνήται,
Σας κράζ' η Επανάστασις! σ' αυτήν αποκριθήτε·
Ποίος εις Σας παρέδωκε του Έθνους την Πυξίδα;
Τις φέουδα υπουργικά σας τάσσει την Πατρίδα;
Του Άρνεν υποτακτικοί και λάτραι της Κουζίνας
Πώς αίφνης Ολυμπιακάς στολίζεσθε μυρσίνας;
Οι χθες υπομνηματισται, θερμοί επαναστάται;
Οι χθες του Μάρκου σύντροφοι, αγνοί λαοπροστάται;
Υπό κονκάρδας ερυθράς κ' εκφραστικάς ταινίας
Τους αιμοβόρους ο λαός γνωρίζει Πausανίας·

Και κατηφείς παρά ποτέ με γογγυσμόν του βλέπει
Εκείνους δι' ων σήμερον το Έθνος δάφνας δρέπει.
Τίνες Σεις είσθε; έλθετε! Το παρελθόν Σας ποίον;
Ποίαι θυσίαι στέφουσιν εκάστου σας τον βίον;
Προσέλθετε! Σας προσκαλεί του Γένους μας η Θέμις!
Πώς! Πρώτος, πρώτος Βούλγαρη επαναστάτης τρέμεις;
Μούσα εμπρός! το βήμα σου ατάραχον και πάλιν,
Μ' Εσπερινούς να κλείσωμεν την προδομένην πάλην.

Αρκετά υστερώτερα παρατίθεται στη συλλογή το ποίημα «Εμπρός παιδιά»⁵⁰⁸, γραμμένο στις φυλακές Πατρών όπου ήταν έγκλειστος ο Παναγιώτης Συνοδινός, αποτελώντας και αυτό εγερτήριο σάλπισμα (και μάλιστα σε ρυθμο τραγουδιού) κατά της τυραννίας και αφορμώμενο από τις εξεγέρσεις του Ναυπλίου και της Κύθνου εναντίον του Όθωνα. Ας δούμε, εντελώς ενδεικτικά, τις ακροτελεύτιες στροφές από αυτό στιχούργημα:

.....

Προβείτε Παληκάρια!
Σ' την Τύρινθο βογγάνε
Σφαγμένα λεοντάρια
Που εκδίκηση ζητούν.

Εμπρός και Σεις! Και Σεις εμπρός Ελληνοπούλες Νέαις!
Της Κύθνου η Σημαίαις
Δυώ δάκρυα Σας ζητούν!
Εμπρός! 'Σ το μοιρολόγι Σας ελεύθερες Παρθένες
Σκιαίς Αγαπημένες
Τους Τάφους παραιτούν.

Προβείτε Βουβολίνες!
Σ' την Κύθνο μας φωνάζουν...
Κ' η νέαις Σαλαμίνες
Εκδίκησιν βοούν.

Εμπρός Παιδιά! Εμπρός! κ' εγώ τας Νίκας Σας θα γράφω
Από φρουρίου τάφο
Που μ' έχουν ζωντανόν
Εμπρός Παιδιά! Εμπρός Παιδιά! Εμπρός Εμείς οι Νέοι,
Το Γένος όλον κλαίει
Υπό τον Γερμανόν.

Προβείτε Ελληνόπουλα!
Σ' την εξορία κλαίνε,
Όσοι Ανδρείοι λένε

---

⁵⁰⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 183-186.

Οι Ξένοι να διωχτούν.

Audiatur et altera pars

Είδαμε ανωτέρω τον αντιπολιτευτικό χαρακτήρα της ποιήσεως του λεγόμενου ελληνικού ρομαντισμού. Ωστόσο, προβληματικός και ανεξερεύνητος παραμένει μέχρι σήμερα, σε κάποιο βαθμό, ο ρόλος της Βασιλείας του Όθωνος και της Αυλής του, σε έναν χώρο της κουλτούρας: στον χώρο της λογοτεχνίας (και δη της ποιήσεως, ως της επικρατέστερης μορφής της), και της Ιδεολογίας⁵⁰⁹.

Είναι γεγονός ότι υπέρ του Όθωνος εγράφησαν ποιήματα κυρίως κατά την εποχή της αφίξεώς του στην Ελλάδα. Στον οικείο τόπο διαβάσαμε τις στιχουργίες των Αλεξάνδρου και Παναγιώτη Σούτσου. Εδώ θα προσθέσουμε μόνο, από το «Βοσκός της Αργολίδος χαίρων διά τον ερχομόν του Βασιλέως μας Όθωνος»⁵¹⁰ του τελευταίου, τις στροφές α', γ' και δ':

Της αυγής ο ήλιος λάμπει, και τα κύματα χρυσώνει·
στα βουνά σαν το διαμάντι ακτινοβολεί το χιόνι·
με τ' αρνάκια μου τριγύρω στέκομαι στο περιγιάλι,
και φυλάγω το καράβι, που τον «ΟΘΩΝΑ» θα βγάλη·
εις το ένα την φλογέρα, την πλωσκίτσα μου 'ς το άλλο·
ταις σφυρίζω και ταις δύω, και χοροπηδώ και ψάλλω
τιριγί, ραρά ραρά·
Έφθασεν ο Βασιλεύς μας. Τί ανέλπιστα χαρά!

.....

Απ' αστάχια χρυσαφένια στολισθήτε πεδιάδες!
Απ' αρνάκια σκεπασθήτε σμαραγδένιαις πρασινάδες!
Να καπνίζετε, καλύβαις! αρχινάτε 'ς το λιβάδι·
αρχινάτε βοσκοπούλαις! να χορεύετε το βράδυ·
'ς το εξής τιμή μεγάλη το τυράκι μας θα έχη·
και το μάλαγμα σαν βρούσες 'ς την καλύβα μας θα τρέχη·
τιριγί, ραρά ραρά·
έφθασεν ο Βασιλεύς μας. Τί ανέλπιστα χαρά!

Σαν τον ήλιον του Μαΐου, που ζωήν και λάμψιν φέρει·
χρυσοστόλιστος θα βγαίνει 'ς τ' ανοικτόκαρδ' αυτά μέρη·
τραγουδάκια θα τον ψάλλουν γύρω γύρω τα πουλάκια·

---

⁵⁰⁹ Εξαίρεση αποτελεί η συστηματική μελέτη του Γιώργου Βελουδή, «Το στέμμα και η λύρα», σε Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, στον δικτυακό τόπο: media.ems.gr/ekdoseis/ellinika/Ellinika-51-2/ekd-peel-51-2-Veludis.Pdf, σελ. 336.

⁵¹⁰ Βλ. Γιάννη Λέφα, *Παναγιώτης Σούτσος*, Αθήνα 1991, σελ. 72-73.

ευωδίαίς θα τον χύνουν τ' ανθισμένα χορταράκια·
κ' εγώ γάλα θα τον φέρω μοςχοβόλο και αφράτο,
και ανθόπλεκτο καλάθι με συκάμινα γεμάτο·

.....

Οι εύγλωττοι αυτοί φιλομοναρχικοί στίχοι, βεβαίως, δεν είναι οι μόνοι που γράφτηκαν από εκπρόσωπο των λεγόμενων Αθηναίων Ρομαντικών ποιητών. Ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής⁵¹¹ (1800-1892), για παράδειγμα, ύμνησε ποικιλότροπα τη δυναστεία των Βιτεσβάλχων. Όταν ο πατέρας του Όθωνος ήλθε στην Ελλάδα, το 1835, έγραψε για τον Λουδοβίκο το ποίημα: «Ύμνος εις την εις Ελλάδα ελεύσιν της Α.Μ. του Βασιλέως της Βαυαρίας»⁵¹². Ας το παρακολουθήσουμε μέσα από τους αρχαϊζοντες στίχους του:

Ο ΧΟΡΟΣ

Του Ελληνικού εδάφους
ότ' επέβαιναν ο Κέκρωψ νόμους και θρησκείαν φέρων,
με δαφνοστεφείς κροτάφους
τον προέπεμπε το πλήθος κρούον κύμβαλα και χαίρον.

Επιβάς και Συ της γης μας,
Πάτερ του κοινού πατρός μας, βασιλεύ ειρηνοδότα,
της ευγνώμονος φωνής μας
δέχθητι να τέρψουν ύμνοι τα βασιλικά σου ώτα.

Εις τους κόλπους των αιώνων
εξυπνήσασ' εκ των τάφων αι σκιαί ιδού προβαίνουν
των ενδόξων μας προγόνων,
κ' ευφημούσαι εις τα ύψη μ' άνθη άφθαρτα σε ραίνουν.

---

⁵¹¹ Για τον Αλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή βλ. Γεωργίου Ζώρα αυτόθι, σελ. 121-157. – Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, αυτόθι, σελ. 247-250.– Λίνου Πολίτη, αυτόθι, σελ. 173-174. – Κ. Θ. Δημαρά, αυτόθι, σελ. 274-278. – Π. Δ. Μαστροδημήτηρ, αυτόθι, σελ. 140-141. – Mario Vitti, αυτόθι, σελ. 188-191. – Ηλία Βουτιεριδίη αυτόθι, σελ. 301-302. – Μαρίας Δ. Μιράσγελη, αυτόθι, σελ. 18-21. – Αρίστου Καμπάνη, αυτόθι, σελ. 183. – Δημ. Γρ. Τσάκωνα, αυτόθι, σελ. 227-234. – Γιάννη Κορδάτου, αυτόθι, σελ. 253-256. – Ευγενίου Γ. Ζαλοκώστα, «Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής», σε «Διαλέξεις περί Ελλήνων Ποιητών του ΙΘ' αιώνας, τόμος Α, σελ. 246-276.

⁵¹² Βλ. Ιακώβου Ρίζου Ραγκαβή, *Άπαντα τα φιλολογικά*, τόμος Α': Λυρική Ποίησης, Εν Αθήναις 1874, σελ. 25-26.

ΑΙ ΣΚΙΑΙ

Την γην μεγάλων πράξεων, σοφίας και ποιήσεως
πατείς, σκηπτούχε ποιητά!
Τον άνδρα τον αρχαϊκόν, μετά χειροκροτήσεως
χορός αρχαίων χαιρετά.

Της ουρανίου τέχνης μας τα κολοβά συντρίμματα
και προστατεύεις και τιμάς,
και εμιμήθης μελετών με υψηλά φρονήματα
τας αρετάς μας και ημάς.

Ο ΧΟΡΟΣ

Και υπέρ ημών των νέων
εύρεν άσματα γενναία η βασιλική σου λύρα.
Γλυκύ βάλαμον εγχέων,
έκλεισας πολλές πληγάς μας με χαριτοδότιν χείρα.

Εις τον πάνδεινον χειμώνα
ηκολούθησας θαυμάζων την ανδρείαν μας πατρίδα,
και τον μέγαν μας αγώνα
έστεψας, Ελλανοδίκα, με μεγάλην κορωνίδα.

Αλλά και όταν η βασίλισσα Αμαλία, μετά το γάμο της με τον Όθωνα, έφθασε στην Ελλάδα στις 2/14 Φεβρουαρίου 1837, ο ίδιος ποιητής δεν δίστασε να γράψει το ποίημα «Ύμνος ψαλείς εις την έλευσιν της Α.Μ. της βασιλίσης Αμαλίας»⁵¹³, πάλι σε ύφος διθυραμβικό και αρχαιοπρεπές:

Με στέμμ' απ' άνθη θάλλοντα
και με τα στήθη πάλλοντα,
και με σκιρτώσας τας ψυχάς,
Σοι φέρομεν, ω βασιλίσ,
ως απαρχάς, τας ευτελείς,
αλλ' εγκαρδίους μας ευχάς.

Ιδέ μας μ' έν μειδίαμα,
και δέξαι το θυμίαμα
των παιδικών μας καρδιών.
Κλαίουσai μάρτυρας γονείς,
στρεφόμεθα αι ασθενείς
προς μόνην Σε και τον Θεόν.

---

⁵¹³ Βλ. αυτόθι, σελ. 27-28.

Δάκρυα φέρων και σφαγήν,
εις της πατρίδος μας την γην,
χειμών επήλθε συμφορών.
Παρήλθε πλην εγρήγορος,
και ήλθες η παρήγορος
των ορφανών και των χηρών.

Εν όσω αισθανόμεθα,
ενθέρμως θα ευχόμεθα,
των βασιλίδων κορωνίς,
προς αρρωγήν και κλέος μας,
μετά του Βασιλέως μας
συζώσα, να ευδαιμονής.

Από την άλλη, το ειδύλλιον Ε' «Θήρα η Αλκμαίων»⁵¹⁴ το έγραψε «επί της ελεύσεως του Βασιλέως Όθωνος, ως τις νύξεις, προς τον νεαρόν Βασιλέα, των μεγάλων καθηκόντων, ά ανεδέχθη, και ως τις εκ προοιμίων διαμαρτύρησις κατά της κολακείας, ήτις έμελλε να τον περιστοιχήση, σμικρόνουςα τα πριν, ίνα μεγαλύνη τα υπ' αυτόν»⁵¹⁵. Από το μακροσκελές αυτό στιχούργημα, το γέμον υπαινιγμών και γραμμένο στο αρχαιοπρεπές ύφος του Ραγκαβή, που έμελλε να αποτελέσει ένα από τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της ποιήσής του, αρκούν να δοθούν εδώ ορισμένοι ενδεικτικοί στίχοι που σχετίζονται, προφανώς, με τα συμφραζόμενα της έλευσης του Όθωνα. Διαλέγονται οι Τίττυρος και Κορύδων, πρόσωπα άλλωστε γνωστά από τα *Ειδύλλια* του Θεοκρίτου και τα *Βουκολικά* του Βιργιλίου:

.....

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

[...]

»Τίς, όταν ήλθεν άνοιξις πολυανθής, κ' αι ποιίμναι
»αφήκαν τα λειβάδια και τα βουνά επήραν,
»εις τον αγένειον βοσκόν να δείξη έχει πείραν
»που αι παχύτεραι νομαί κ' αι κρυσταλλώδεις λίμναι;

»Συ μόνος όταν ήλιος του θέρους φλέγων λάμπη,
»πρόβατα σώζεις και βοσκούς, τας νόσους θεραπεύων,
»και μετά του Πανός ομού την Δήμητραν λατρεύων,
»συ προλαμβάνεις την φθοράν ην φέρ' η βορός κάμπη.

»Και όταν λύκος νύκτιος επέλθη, το σον θάρρος

---

⁵¹⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 307-320.

⁵¹⁵ Βλ. Γιώργου Βελουδή, ό.π., σελ. 145.

»τον τρέπει, σώζον συμφορών τα ποίμνια μεγάλων.
»Δεν θέλεις συ διάδοχον· αλλ' εάν θέλης, άλλον
»έκλεξον. Δεν θ' αναδεχθώ ο καταθέτεις βάρος.»

»Και ούτος μεν ηρνήσατο σεμνά τοιαύτα λέγων.
Αμέσως δε τον Αίγωνα καλέσας ο Αλκμαίων,
την ράβδον την ποιμενικήν τω έδωκεν εκπνέων,
και μετ' αυτής τα ποίμνια· κ' εδέξατο ο Αίγων.

»Ω Αίγων, είσαι άνηβος κ' έργον εδέχθης μέγα.
Επί σοι έσται η φροντίς και επί σοι η τάξις.
Ρυθμίζων την πορείαν των συ έχεις να πατάξης
το πρόβατον το αδρανές, την υλοβάτιν αίγα.

»Συ σώζον τους ποιμένας μας από χειρών αδίκων.
Τους κύνας εις τας θέσεις των τας επικαίρους τάττων,
καθήκον έχεις να φρουρής τας μάνδρας των προβάτων
κατά κλεπτών νυκτερινών, και κατ' αρπάγων λύκων.

»Υπάρχει λύκος άγριος περιπολών τας μάνδρας,
εις μέλαν σπήλαιον λοχών κ' εκείθεν επιπίπτων,
ενίστε τους όνυχας και τους οδόντας κρύπτων,
αλλ' επιβουλευόμενος και ποίμνια και άνδρας.

»Συ χρεωστείς να οπλισθής και να μας προστατεύσης.
Φαρέτραν περιδύθητι και λάβε την σφενδόνην,
και φόρεσον την μάχαιραν της θήρας εις την ζώνην,
και μη νομίσης ασφαλείς ημάς πριν τον φονεύσης.

»Και ταύτ' ανιδιοτελώς τους άλλους υπηρετεί,
και έσται σ' η των ευτυχών βοσκών ευγνωμοσύνη,
ψυχών μεγάλων άξιος μισθός, αρκεί εκείνη.
Τας μάνδρας όσας έσωσας μη κτήμά σου απαιτεί.

»Αν θέλης ίν' αντάξιος δειχθής του τεθνεώτος,
εις τα πεδία, τας νομάς, τας θήρας και τα δάση,
εις τους αγώνας, τους χορούς, και πανταχού κ' εν πάσι
έτοιμος έσο πάντοτε, και πάντοτ' έσο πρώτος.

»Αλλ' ήδ' εις σχήμα κωνικόν, η τύμβου χειροχώστου
το μέλλον χώμα ζυμωθέν εις δάκρυά μας, ρίψον,
και λίθον επί κορυφής εις ανδριάντα γλύψον,
φέροντ' ΑΛΚΜΑΙΩΝ χαρακτόν επί της βάσεώς του.

»Κ' ενταύθα, ότε άρχεται η ώρα των ανθέων,
και ότε λήγει των καρπών η πλουτοδότις ώρα,
φέρε τα φίλα τοις νεκροίς κτερίσματα και δώρα,
και ζήτηι όπως ευμενής μας μένη ο Αλκμαίων.»

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ποία φωνή, ω Τίττυρε! Πόσον γλυκύς ο τόνος!
Η ευστροφία της νικά και την της αηδόνος.
Την τέρψιν ης απήλαυσα οφείλω εις την θήραν.
Κοίλον χελώνιον καλόν ενέτεινα εις λύραν.
Αυτήν προφρόνως δέχθητι μικρόν ενθύμημά μου.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Από ψυχής την δέχομαι. Θα ήν' εγκαύχημά μου.
Και συ τα δύο δέχθητι εκπώματα εκ ξύλου.
Αμφότερα τορρεύματα εισί τεχνίτου φίλου.
Το ξύλον των μοσχοβολεί. Περιπλοκάς ποικίλη
φέρουσα βότρους σταφυλής περικυκλοί τα χείλη.
Παρίστατ' επί του ενός ο Άδωνις εις δάση,
και κάπρος επερχόμενος και σπεύδων να τον φθάση.
Επί του άλλου Άρτεμις προβαίνει τοξοφόρος,
τον εραστήν κοιμώμενον ζητούσα εις το όρος.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Από ψυχής σ' ευχαριστώ. Οποία λαμπρά δώρα!
Πλην δεν νομίζεις η θερμή ότι παρήλθεν ώρα;
Διά την άγραν πρόσφορος και δροσερά η δείλη.
Αφ' ου ακολουθήσωμεν του ποταμού τα χείλη,
ας αναβώμεν έπειτα όπου πολλή η θήρα.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Πλησίον σου, ω Κορυδών, μ' έφερεν εύνους μοίρα.

Βλέπουμε εδώ, λοιπόν, τη δημιουργία ενός κύκλου αυλικών ποιητών που ευρίσκονται σε άμεση εξάρτηση, πολιτική, οικονομική και κοινωνική, από τον θρόνο. Και τούτο, αφού ο Παναγιώτης Σούτσος ήταν Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Επικρατείας και θλιβερός κόλακας του Αρμασμπέργκ⁵¹⁶ και ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής εχρημάτισε τμηματάρχης στο Υπουργείο Παιδείας, στο Υπουργείο Εσωτερικών, καθηγήτης Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και πρεσβευτής της Ελλά-

⁵¹⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 355.

δος σε Ουάσιγκτον, Παρίσι, Κωνσταντινούπολη και Βερολίνο⁵¹⁷. Είναι φανερή, μετά ταύτα, η ιδιοτέλεια των ποιητών αυτών. Ερώτημα γεννάται πώς ο Αλέξανδρος Σούτσος άλλαξε γραμμή πλεύσεως, και έγινε σφοδρός πολέμιος της Δυναστείας. Κι εδώ, πάντως, δεν έχουμε ιδεολογικό υπόβαθρο αλλά εκδικητική μήνιν που ξεκινά από τη δυσαρέσκεια του ποιητή για τον υποβιβασμό του από τακτικό καθηγητή της Φιλολογίας του Οθωνείου Πανεπιστημίου, θέση που κατείχε χάρις στον Αρμανσμπέργκ, σε έκτακτο. Η αντικατάστασή του από τον Rudhart, τρεις μήνες αργότερα, τον έστρεψε εναντίον του συστήματος, μη αποδεχόμενος τον διορισμό του⁵¹⁸.

Μια άλλη περίπτωση φιλομοναρχικής ιδεολογίας είναι η ποιητική συλλογή, *Ο Πρόδρομος του Μεγάλου Ελληνικού Μέλλοντος*⁵¹⁹ του αγνώστου λοιπών στοιχείων Γεωργίου Σκόκου⁵²⁰. Εδώ εμπεριέχονται φιλομοναρχικά ποιήματα γραμμένα κατά διαφόρους περιόδους.

Η συλλογή ξεκινά με το ποίημα «Ύμνος προς το Ελληνικό Στέμμα»⁵²¹, όπου ο φιλομοναρχισμός συνδέεται αξεδιάλυτα με τον Μεγαλοϊδεατισμό και την επιστροφή του ελληνισμού στις ανά τον κόσμο πανάρχαιες κοιτίδες του:

Ω δαφνοστόλιστον, χαίρε στέμμα!
Πάσι τοις έθνεσι σεβαστόν,
Αναμιγμένον μ' άφθονον αίμα
Χυθέν μυρίων αγωνιστών.

Τας πορφυράς Σου ακτίνας ρίπτεις
Από του ύψους επί της γης,
Καθώς το άστρον της Αφροδίτης
Από τας πύλας της Χρυσουγής.

.....

Ελεύσετ' ήμαρ ότε θα φθάσης,
Συ των Ελλήνων ο Βασιλεύς
Την επτακέφαλον να δαμάσης,
Ως τον Μινώταυρον ο Θησεύς.

---

⁵¹⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 358.

⁵¹⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 356.

⁵¹⁹ Βλ. Γεωρ. Σκόκου, *Ο Πρόδρομος του Μεγάλου Ελληνικού Μέλλοντος και Διάφοροι Ωδαί*, τύποις του Μέλλοντος της Πατρίδος, Εν Αθήναις 1860, σελ. 100.

⁵²⁰ Για περισσότερα επί του θέματος, βλ. Γιώργου Πετρόπουλου, *Σελίδες Νεοελληνικού Ρομαντισμού*, εκδόσεις «Πελασγός», Αθήνα 2014, σελ. 69-74 .

⁵²¹ Βλ. Γεωρ. Σκόκου, ό.π., σελ. 1-3.

Ως Αλέξανδρος ο μέγας
Μέχρις Ινδιών χωρήσης,
Τρόπαια ουρανομήκη,
Εν τη υφηλίω στήσης.

Την επτάλοφον θα έχης
Κέντρον της εκτάσεώς σου,
Και τας στήλας Ηρακλέους
Άκρας ανακτήσεώς σου.

Και τον διαβήτην στρέφων
Εις τ' αντίθετον θα φθάσης,
Μέγαν κύκλον ως το πάλαι,
Μέλλεις να επισκευάσης.

Και την κυανόλευκόν σου,
Ουρανόχροον σημαίαν,
Θέλεις την περιφρουρήσει,
Με αήττητον ρομφαίαν.

Χαίρε, Όθων, και Αμαλία!
Στύλοι του θρόνου περικαλλείς,
Χαίρε Τρισέβαστος Βασιλεία,
Λειμών ευώδης και ευθαλής!

Χαίρε το κλέος της Βασιλείας
Των Βασιλέων η κορωνίς,
Χαίρε ω αύρα ελευθερίας
Των στεναζόντων δρόσου ρανίς.

Στο αμέσως επόμενο (εκτενές) ποίημα, που τιτλοφορείται: «Η λύσις του Ανατολικού ζητήματος» ή «Το μέλλον της Ελλάδος»⁵²², οι λύσεις που δίδονται είναι εξωπραγματικές για τα διεθνή πολιτικά δεδομένα της εποχής και εκφράζουν μόνο τους ευσεβείς πόθους του ποιητή. Για παράδειγμα, στη σελ. 14, οραματίζεται τον Όθωνα στον θρόνο του Μεγάλου Κωνσταντίνου:

Αν γενναίως πολεμίσουν κατά των Ασιανών,
Και συντρίψουν τας αλύσεις όλων των χριστιανών.
Τότε θρόνον ν' ανακτήσουν, θρόνον πατρογονικόν,
Του Μεγάλου Κωνσταντίνου, τον Αυτοκρατορικόν.
Όθωνα να ονομάσουν άπαντες οι Βασιλείς,

---

⁵²² Βλ. αυτόθι, σελ. 4-19.

Άνακτα του Βυζαντίου, της Ελληνικής φυλής,
Και το στέμμα Κωνσταντίνου εν μεγάλη τελετή
Επί κεφαλής ενδόξου αύθις να επιτεθή.

Πιο κάτω, μάλιστα, στη σελ. 16, μας παρουσιάζει την καταλυτική επέμβαση του Όθωνος πρώτιστα και της Αμαλίας εκ δευτέρου στον πόλεμο Ελλήνων - Ασιανών:

Ωσαύτως και οι Έλληνες ώρμησαν ίνα φθάσουν,
Τον βάρβαρον Ασινόν να τον καταδαμάσουν,
Αι πλώραι των την θάλασσαν βαθέως διασχίζουν,
Οι ναύται μ' αγαλλίασιν άσματα παιανίζουν.
Ο Βασιλεύς ιστάμενος παρά την παραλίαν,
Φωνήν βροντώδη ήκουσε, ουράνιον, και θείαν,
«Κατά Ασίας Έλληνες ματαίως προσπαθείτε,»
«Εάν τον Βασιλέα Σας στρατάρχην δεν ιδήτε.»
Ο Βασιλεύς ως Αχιλλεύς το ξίφος του λαμβάνει,
Κί' ως χρυσοπτέρυξ αετός εντός του στόλου φθάνει.
Οι Έλληνες δε παρευθύς σημαίας ανυψόνουν
Και με τα τηλεβόλα των τον ήλιον θαμβόνουν,
Ωσαύτως και η Άνασσα ταχέως φερομένη,
Τον στόλον ίνα ευχηθή, εις λέμβον επιβαίνει,
Ως Αμφιτρίτ' εφάινετο βασίλισσα θαλάσσης
Εις τον αφρόν της έπλεεν φέρουσα στέμμ' Ανάσσης

.....

Στο επίσης φιλομοναρχικό ποίημα της ίδιας συλλογής, «Η εκατονταετηρίς Βασιλεία, του Βασιλέως Όθωνος του Α'»⁵²³, εκτός του να υμνεί τον Όθωνα, τον συμβουλεύει για το πώς πρέπει να διοικήσει. Ας το παρακολουθήσουμε σε μερικά χαρακτηριστικά σημεία του:

Μετά την παύσιν του λαμπρού και ιερού αγώνος,
Του κατά του δεσπόζοντος αγρίου λυμεώνος.
Πεντάκις πέντε ήλιοι, ω Βασιλεύ, παρήλθον,
Αφότου εκ της Δύσεως οι πόδες Σου εξήλθον.
Προς την λαμπράν Ανατολήν την φαεινήν Ελλάδα,
Σ' την αιματόβρεκτον αυτήν ένδοξον πεδιάδα.
Εν μέσω των δαφνώνων Της τον θρόνον Σου να στήσης,
Τον εκ της πάλης ευκλή λαόν να διοικήσης.
Τους αθλητάς, ω Βασιλεύ, άπαντας να βραβεύσης,

---

⁵²³ Βλ. αυτόθι, σελ. 28-30.

Και τας πληγάς, ως ιατρός, αυτών να θεραπεύσης.
Τας χήρας και τα ορφανά των ιερών θυμάτων,
Των κατά γην και θάλασσαν πανευκλεών πτωμάτων.
Ως γενικός πατήρ αυτών μ' όλην την ευσπλαχνίαν,
Και μ' όλην την ευσέβειαν και καλοκαγαθίαν.
Πάντας υπό την κραταιάν Αιγίδα Σου ν' αθροίσης,
Το βάλαμον Σου, βασιλεύ, ζ' αυτούς να επιχύσης.
Και ως στρατάρχης τους στρατούς γενναίως να γυμνάσης,
Την εύκλειαν του θρόνου Σου να προπαρασκευάσης.
Το σκάφος το Ελληνικόν το από την δουλείαν
Όπως προάξητε αυτό εις την ευημερίαν.
Ως πλοίον δαφνοστόλιστον μ' αήττητον σημαίαν,
Με κοπτεράν και δίστομον κατάπυρον ρομφαίαν.
Εν τη υγρά φερόμενον άνευ τινός πυξίδος,
Και άνευ διοικήσεως, εν μέσω καταιγίδος.
Ηρωϊκώς μαχόμενον διά της εμπειρίας,
Και διά της Ελληνικής εκ φύσεως ανδρείας.
Ως ο Ιάσων, Βασιλεύ, ζ' αυτό να βασιλεύσης,
Εις τον σκοπούμενόν του πλουν πανευκλεώς να πλεύσης.
Σ' το τέρμα όπερ πέπρωται, ταχέως ίνα φθάσης,
Άπαν το πλήρωμα αυτού όπως επισκιάσης.
Τον τερατώδη δράκοντα μ' οργήν να καταβάλης,
Το πορφυρούν και εύοσμον χρυσούν μήλον να λάβης.
Των εραστών τας έρίδας και αλληλομαχίας,
Τας τρομεράς σφαγάς αυτών και αιματοχυσίας.
Το ακατάσβεστόν των πυρ την φλογεράν ρομφαίαν,
Να μεταβάλλη, Βασιλεύ, εις ανθηράν ελαίαν.

.....

Αναλόγου δε υμνητικού περιεχομένου είναι και το ποίημα της συλλογής «Η επάνοδος του Βασιλέως»⁵²⁴, που ακολουθεί αμέσως μετά:

Ως χρυσοπτέριξ Αετός, ω Βασιλεύ, εξήλθες,
Εις την πατρώαν γην υμών πανευκλεώς εισήλθες,
Τους βασιλεύοντας εκεί όπως επισκεφθήτε,
Υπέρ της δαφνοφύτου γης, σ' αυτούς να εκφρασθήτε.
Εις τον λαμπρόν ορίζοντα τας άύρας των να χύσουν
Την ζοφεράν αχλύν της ίσως την διαλύσουν.
Δαφνοστεφής επανελθών, ω Άναξ της Ελλάδος,
Σ' τον φαεινόν ορίζοντα της πόλεως Παλλάδος.

---

⁵²⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 30-31.

Σ' τον θρόνον τον ακράδαντον τους πόδας να πατήσης,
Τον ευκλεέστατον λαόν της γης να διοικήσης.
Τας πορφυράς ηνίας του εις χείράς σου να λάβης,
Τα ευγενή έργα ημών αύθις να αναλάβης,
Άτινα αναθέτετε εις πάσαν απουσίαν,
Σ' την μεγαλοφυή ημών Άννασαν Αμαλίαν.
Καθώς ο μέγιστος φωστήρ όταν μέλλη να δύση,
Σ' την τροχιάν στρεφόμενος έως ου να γυρίση,
Εις την λαμπράν Ανατολήν αύθις να ανατείλλη,
Εις πάσαν την υφήλιον το φως του ν' αποστείλλη,
Αφίνει όπισθεν αυτού την φαεινήν Σελήνην,
Να βασιλεύη αντ' αυτού μ' Ουράνιον Γαλήνην.

Δεν στέκεται, όμως, ο Σκόκος στους ύμνους προς τον Όθωνα. Η επίσκεψη της Αμαλίας στους γονείς της στο Ολδεμβούργο, τον ενέπνευσε να γράψει για την επιστροφή της ένα απελπιστικά υμνητικό γί' αυτήν ποίημα, το οποίο τιτλοφορείται «Η επάνοδος της Βασιλίσσης» και από το οποίο παραθέτουμε εδώ μερικές ενδεικτικές στροφές:

Ως χρυσοπτέρυξ φοίνιξ εξήλθες
Εκ της Ελλάδος αιθαλώς,
Εις την πατρώαν σου γην απήλθες,
Ω τρισεβάστη πανευκλεώς.

Ως Αμφιτρίτη, ω Αμαλία,
Ενδόξως έπλευσας την υγράν,
Και ωσει ίρις η Ουραλία,
Ενεφανίσθης εις την ξηράν.

Τας απεράντους της πεδιάδας,
Φαιδρώς διήλθετε εν χαρά,
Τας δαφνοφύτους τερπνάς κοιλάδας,
Ως η αθώα περιστερά.

Σ' τους ακραδάντους θρόνους απήλθες,
Τους συγγενείς σου ίν' ασπασθής,
Την Γερμανίαν πάσαν διήλθες,
Υπέρ Ελλάδος να εκφρασθής.

.....

Επανελθούσα εκ Γερμανίας,
Εις τας Αθήνας σου τας κλεινάς,

Μ' αύρας Ζεφύρων ελευθερίας,
Και με τα όπλα της Αθηνάς.

Εις τα εδάφη της να πατήσης,
Εις των ηρώων της τας στοάς,
Από του ύψους να διαχύσης,
Τας ζωογόνους τερπνάς πνοάς.

Αι δάφναι αύθις να αναθάλλουν,
Ο ευανθής σας ούτος λειμών,
Τους χαρμοσύνους ύμνους να ψάλλουν,
Αι αηδόνες υπέρ Υμών.

Κί εις την αισίαν επάνοδόν σου
Η πόλις λάμπ' ως αυγερινός
Χαράν μηνύει εις τον λαόν σου
Ο αιειύχροος ουρανός.

Και ο φωστήρ σου εν τη Γαλήνη,
Από του ύψους επί της γης,
Χύνει τως φως του εν ευφροσύνη,
Μετά την άφιξιν της Αυγής.⁵²⁵

Άλλοι δύο διθυραμβικοί ύμνοι για την Αμαλία είναι τα αμέσως επόμενα στιχουργήματα, τα οποία τιτλοφορούνται: «Έτερον»⁵²⁶, με υπότιτλο: «Προς την Βασίλισσα», και «Έτερον»⁵²⁷. Δίδονται, εν συνεχεία, και από τα δύο λιγοστές χαρακτηριστικές στροφές. Από το πρώτο:

Εις την Ελλάδα με την γαλήνην
Ήλθες του Νώε περιστερά,
Εις πάντας έφερες ευφροσύνην,
Με τα λαμπρά σου χρυσά πτερά.

Το έδαφός της περιηγήσαι,
Και εις τας δάφνας περιπατείς,
Πάσης Ελλάδος Άνασσα είσαι,
Κ' εις τας χείρας σκήπτρα κρατείς.

---

⁵²⁵ Αυτόθι, σελ. 31-34.

⁵²⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 34-35.

⁵²⁷ Βλ. αυτόθι, σελ. 35-39.

Εἰς ὕψος φέρεις τὸ μέτωπόν σου,
Τὰς τρικυμίας περιφρονεῖς,
Δίδουσα θάρρος εἰς τὸν λαόν σου,
Καὶ ενδομύχως οὕτω φρονεῖς,

Ὅτ' ἡ πατρίς σου μὴ ἡμέρα,
Ὡς ἐκ τοῦ τάφου θ' ἀνεγερθῆ,
Σ' τὸν ὑψηλὸν τῆς λαμπρῶν αἰθέρα
Ἐνδόξως ἀύθις ν' ἀνυψωθῆ.

.....

Καὶ ἀπὸ δεύτερο:

Εἰς τὴν λαμπρὰν Ἀνατολήν,
Σ' τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος,
Σ' τὸν φανεινὸν ὀρίζοντα,
Τῆς πόλεως Παλλάδος,

Ὡς διαυγέστατος λαμπτήρ
Ὡς ἄδυτος λυχνία,
Λάμπεις καὶ ἀκτινοβολεῖς,
Ὡ Ἄνασσ' Ἀμαλία.

.....

Τὸν λίθον τοῦ Συντάγματος
Καὶ τῆς Ἐλευθερίας,
Ὡ τρισεβάστη ἔθηκας
Μ' εὐχὰς καὶ εὐλογίας.

Καὶ τὰ αἰσθήματα υμῶν
Ὡς φαεινὴν κρηπίδα,
Τοῦ ἀκραδάντου θρόνου Σου
Ἀήττητον αἰγίδα.

Κί' ἐπὶ τῶν βάσεων αὐτῶν
Ὁ Ἕλληρ θα πατήσῃ,
Κατὰ τοῦ αἰμοβόρου τοῦ
Το δόρου τοῦ νὰ σείσῃ.

Με τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν
Τὰ τόξα θα τεντώσῃ,
Ὡς ὁ Δαβὶδ τὸν Γολιάθ

Τούτον να εξοντώση.

.....

Των θεατών τα όμματα
Όθεν κί αν απενίσσου,
Τέρπεται η ψυχή αυτών
Εις το να εξυμνήσουν.

Την ύψιστον αντίληψιν
Προς την ελευθερίαν,
Και την φιλόμουσον ημών
Άνασσαν Αμαλίαν.

Τέλος, η συλλογή κλείνει με το ποίημα «Προς τον Τρισέβαστον Υμών Βασιλέα Όθωνα τον Α΄»⁵²⁸, το οποίο είναι φορτωμένο με αλυτρωτικό και Μεγαλοϊδεατικό περιεχόμενο:

Είθε τρις είθ', ω βασιλεύ, εις το να ευδοκήσης
Το μέλλον της πατρίδος μας να πραγματοποιήσης.
Τους πόδας προς Ανατολάς ημών να διευθύνης
Την δύσβατον οδόν αυτής όπως εξομαλύνης.
Το μέγα οικοδόμημα ίν' ανοικοδομήσης
Αθάνατον το όνομα αείποτε ν' αφήσης.
Στον θρόνον να σε είδωμεν μεγάλου Κωνσταντίνου
Με την υπέρλαμπρον στολήν και πορφυράν εκείνου.
Ουράνια εγκώμια οι ποιηταί να κάμουν
Και προς δοξολογίαν σου αρμονικώς να ψάλλουν.
Και με το κατά δύναμιν αι χείρές μου να γράψουν
Κ' εις την επτάλοφον αυτήν ας με ενταφιάσουν.

Πέραν του Γεωργίου Σκόκου μπορεί να υποτεθεί ότι θα υπήρξαν και άλλοι περιστασιακοί φιλομοναρχικοί ρομαντικοί ποιητές, δεδομένης της κατά καιρούς δημοφιλίας του Όθωνος και της Αμαλίας.

Μερικές Παρατηρήσεις

Είδαμε ανωτέρω τον ρόλο που έπαιξε «η χρυσή νεολαία» στον αντιοθωνικό και αντιβαυαρικό αγώνα – ρόλος που επιτείνεται μετά τη Ναυπλιακή Επανάσταση του Φεβρουαρίου του 1862. Ο φοιτητικός κόσμος ξεκίνησε να πάρει την υπόθεση στα χέρια του. Όπως έχει σημειωθεί, «θερμή νεολαία από της διαλύσεως των Ναυπλιακών εκήρυξε διά τε των εφημερίδων της αντιπολιτεύσεως, διά λόγου και δι' επιστολών ότι απεφάσισεν

---

⁵²⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 90.

ν' αναλάβη εις το εξής η ιδέα την πρωτοβουλίαν των εθνικών συμφερόντων». ⁵²⁹ Πράγμα, βέβαια, που έγινε.

Παράλληλα δε με τους φοιτητές, ο λαός δυσφορεί από την όλη πολιτική κατάσταση και διεκδικεί. Πολύ χαρακτηριστική στα 1852 είναι η κρίση του Π. Χαλικιόπουλου: «Πάντα όσα αποβλέπουν, την ωφέλειαν του λαού μένουν και λησμονούνται εκ συστήματος» – ή πιο αναλυτικά: «Ο λαός δεν ησθάνθη ακόμη τα καλά της ελευθερίας. Ο λαός πάσχει, ο λαός είναι ελεεινός, ως εάν η ελευθερία απεκτήθη μόνον υπέρ ολίγων τινων και όχι υπέρ του λαού, όστις και εθυσιάσθη υπέρ αυτής». Τον δε Π. Σοφιανόπουλο θυμάται ο Α. Τσάτσος, όταν το 1864 παίρνει το μέρος «του εργάτου λαού, τον οποίον εις μακαρίτης χαμάλην λαόν εκάλει». Μάλιστα ένας ιδιόμορφος λαϊκός τύπος, ο Π. Καλευράς, είναι σαν να θυμάται του πρώην Ευβοίας τις συστάσεις προς τον Όθωνα, όταν γράφει ότι: «Τόσον οι βασιλείς όσον και τα ιερατεία εκ συμφώνου αφήνουνι τους λαούς εις την αμάθειαν εμπνέοντες προς αυτούς μόνον θρησκευτικής και πολιτικής προλήψεις και δεισιδαιμονίας ίνα τους έχωσιν υποχειρίους» (1860). Ταυτόχρονα, ο λαϊκός ποιητής Ι. Μαθαρίκος στιχουργεί:

μοναδικός έχ' ο λαός εχθρούς τους άρχοντάς του

.....

τους τυραννίσκους Έλληνας, τους σκύλους τους προκρίτους,
οίτινες εμηδένισαν τον ιερόν αγώνα,
κ' επρόβλεψαν τ' ατομικά συμφέροντα των μόνα. ⁵³⁰

Πέραν της κοινωνικής διαμαρτυρήσεως, εδώ παρατηρούμε μιαν ενδιαφέρουσα πρώιμη μαρξιστική αντίληψη, που εκφράζεται με τον αντικληρισμό και το ταξικό μίσος – πράγμα που χρειάζεται ιδιαίτερη έρευνα.

Πράγματι, τη μεγάλη μάζα του λαού δεν την άγγιξε ο νέος πολιτισμός, δεν την επηρέασε καν η απελευθέρωση ίσα-ίσα που περιέπεσε σε κακοδιοίκηση απεχθέστερη απ' ό,τι πριν, αφού, από την περιφέρεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μεταπήδησε στα ευσύνοπτα όρια ενός συγκεντρωτικού κρατιδίου, ανικάνου, παρά τον συγκεντρωτισμό του, να θίξει στο ελάχιστο την παντοδυναμία των τυπικών παραγόντων, τη ληστεία, κλπ. Ο συγκεντρωτισμός γινόταν έτσι συνώνυμος μ' ένα παράλογο πόλεμο που η πρωτεύουσα, αυτή η εστία των Ελλήνων, θεωρήθηκε ότι είχε

⁵²⁹ Παρατίθεται από τον Κ. Θ. Δημαρά, στο βιβλίο του: *Ελληνικός Ρομαντισμός*, εκδόσεις «Ερμής», Αθήνα 1985, σελ. 395.

⁵³⁰ Παρατίθενται αυτόθι, σελ. 397-398.

κηρύξει από την πρώτη στιγμή εναντίον της ελλαδικής ενδοχώρας⁵³¹. Στη χειρότερη περίπτωση ήταν επιπλέον η έδρα μιας κακόβουλης εξουσίας, μιας συμμορίας ατομικών συμφερόντων και πολιτικών ραδιουργιών, η οποία παρασιτούσε στο σώμα του ελληνικού λαού.

---

⁵³¹ Βλ. Έλλης Σκοπετέα, *Το πρότυπο Βασίλειο και η Μεγάλη Ιδέα*, Αθήνα 1988, σελ. 242.

Η κοινωνική ποίηση (1843-1862)

Τα αδιέξοδα της ελληνικής κοινωνίας

Η ορμή του Διαφωτισμού, η ορμή της επανάστασης, η ορμή της ευρωπαϊκής αστικής τάξης γενικότερα, είχε δημιουργήσει στην Ελλάδα στοίβες ολόκληρες ελπίδων. Γύρω στα 1830, το πιο δύσκολο και το πιο σημαντικό, η ελευθερία, είχε κατακτηθεί. Όσα απέμεναν ήταν τυπικά μικροζητήματα πια. Είχε κερδηθεί το μέλλον.

Είδαμε, ωστόσο, τα καινούρια προβλήματα που επισωρεύτηκαν. Με την επανάσταση δεν είχε κερδηθεί παρά το παρόν, ένα παρόν που έθετε αυστηρές υποθήκες για το μέλλον. Η Ελλάδα όφειλε να γίνει ένα πρότυπο ευρωπαϊκό βασίλειο, η Ελλάδα όφειλε να απελευθερώσει τους αλύτρωτους αδελφούς, ο ελληνισμός όφειλε να ενσωματώσει μέρος τουλάχιστον των χριστιανών της οθωμανικής αυτοκρατορίας, το ελληνικό πνεύμα όφειλε να φωτίσει ολόκληρη την Ανατολή. Ο ελληνισμός είχε προορισμό.

Όσο διαπιστώνονταν, βέβαια, τα καινούρια προβλήματα, όσο διαψεύδονταν τα πρώτα όνειρα, όσο οι δυσκολίες έδειχναν πεισματάρικες, τόσο η κοινωνία ένιωθε πως βρισκόταν σε αδιέξοδο. Και την αίσθηση αυτή κάτι έπρεπε να την αντισταθμίσει. Το να περιοριστούν οι στόχοι μπορεί να φαινόταν ίσως και τότε σε μερικούς λογικότερο, όμως για τη συλλογική συνείδηση κάτι τέτοιο θα σήμαινε ανεπανόρθωτη ήττα, άρνηση του εθνικού προορισμού.

Μάλιστα, όσο μελετάει κανείς την εποχή διαπιστώνει πως η κύρια αδυναμία της ελληνικής κοινωνίας ήταν να σταθμίσει ακριβώς ποιοι ήταν οι πραγματοποιήσιμοι στόχοι, ή έστω ποια ήταν η ιεραρχία των στόχων. Το κεντρικό δίλημμα, εσωτερική ανάπτυξη ή απελευθερωτικός αγώνας, δεν λύθηκε – αυτό θα πει άλλωστε δίλημμα στην κυριολεκτική σημασία της λέξης: «σύνθετος συλλογισμός, περιέχων αντιθέτους εννοίας, εκ των οποίων οιανδήποτε παραδεχθεί ή αρνηθεί-τις, ηττάται».

Σε ολόκληρη την περίοδο που εξετάζουμε, και πέρα από αυτήν, ο ελληνισμός είχε εμπλακεί στο αδιέξοδο αυτούτο. Φυσικά, υπήρχαν οι υποστηρικτές της μιας ή της άλλης, ή κάποιας τρίτης, συνήθως ανεδαφικότερης λύσης· όμως, αυτό που χαρακτηρίζει την εποχή είναι ότι δεν πρυτάνευσε καμία. Το δίλημμα παρέμεινε ως το τέλος, δεν ξεπεράστηκε.

Δεν ήταν το μόνο διλημματικό αδιέξοδο· καθένα από τα σκέλη του αρχικού διλήματος έκρυβε μέσα του ένα δεύτερο: η εσωτερική ανάπτυξη θα θεμελιωνόταν σε μια οικονομία νεότερη, κεφαλαιοκρατική, που θα είχε βάση την αύξηση της παραγωγικότητας στη γεωργία και την κτηνοτροφία και στη βιομηχανική επεξεργασία των πρώτων υλών, ή θα στηριζόταν στο παλιό πια, αρχαϊκό, όμως δοκιμασμένο και αποδοτικό εμπορευματικό πρότυπο που βασιζόταν στις διεθνείς συγκυρίες –όπως οι να-

πολεόντιοι πόλεμοι στις αρχές και η σταφίδα στα τέλη του 19ου αιώνα- που έφευγε ίσως χρήμα αλλά όχι και κεφαλαιακή υποδομή;

Ούτε εδώ είχαμε σαφή απάντηση είτε ιεράρχηση, μολονότι ιδεολογικά οι προτιμήσεις έτειναν προς την πρώτη λύση. Αυτό που μας ενδιαφέρει κυρίως, ωστόσο, δεν είναι η αδυναμία της ελληνικής οικονομίας να πραγματοποιήσει, ευθύς μετά τη δημιουργία του ελεύθερου κράτους, μια βιομηχανική απογείωση, όσο η αδυναμία της κοινωνίας να συνειδητοποιήσει τις αιτίες. Η πραγματικότητα ιδεολογικοποιήθηκε, χρεώθηκε δηλαδή στο κακό μας το κεφάλι· δεν προσεγγίστηκε με οικονομικούς παρά με ιδεολογικούς όρους: «Η Ελλάς τότε μόλις απελευθερώθεισα μετά μυθώδη πάλην, έκλινεν προς την ρομαντικότητα· δύο ήσαν τα κυριεύοντα αυτήν στοιχεία, ο παλικαρισμός και ο λογιοτατισμός, ονειρευόμενα αμφότερα δόξαν, γράμματα και πολιτικές θεωρίας. Ο Βιομηχανισμός εκείτο κατεστραμμένος, θύμα της ελευθερίας». Αυτά το 1865· τα υπογράφει ένας Αχιλλέας Λεβέντης.

Δίλημμα υπήρχε, όμως, και στη μορφή που θα έπερνε ο αλυτρωτικός αγώνας. Το είδαμε να συνοψίζεται στα σύμβολα Αθήνα, Κωνσταντινούπολη· ποια από τις δύο θα αποτελούσε τον πόλο συσπείρωσης του ελληνισμού; Εμπλοκή και στο ζήτημα αυτό· οι Αθηναίοι ονειρευόντουσαν την Κωνσταντινούπολη, και οι Πολίτες, παρά την υπεροψία των πρωτεύουσών τους, που σαφώς τους διακατείχε, όδευαν με αργούς αλλά σταθερούς ρυθμούς προς την Αθήνα. Είδαμε, άλλωστε, πως τα σύμβολα αυτά αντιπροσώπευαν αντιμαχόμενες τάσεις· η Αθήνα εκπροσωπούσε την ανάπτυξη ενός εθνικού, νεοτερικής υφής, κράτους, η Κωνσταντινούπολη την αναβίωση ενός αρχαϊκού προτύπου, της αυτοκρατορίας που θα στηριζόταν σε θρησκευτική και όχι εθνική βάση.

Το πλέγμα αυτό των διλημάτων, που διακλαδιζόταν και παρακάτω σε πολλά επιμέρους ζητήματα, οδηγούσε διαρκώς σε μιαν παλιμβουλία των επιλογών: άλλοτε αποφασιζόταν, λόγου χάρη, να ενισχυθεί η εσωτερική βιομηχανία με προστατευτικούς δασμούς, άλλοτε θεωρούσαν πως οι δασμοί έπλητταν το εμπόριο, και τους καταργούσαν. Αποτέλεσμα: η διοικητική μηχανή να παραπαίει, να μην υπάρχει συγκροτημένη βούληση, που να ιεραρχεί τις προτεραιότητες και να τις προωθεί με αποφασιστικότητα.⁵³²

Αυτήν την τάση για τον παλικαρισμό, που απεχθάνεται κάθε νεοτερικότητα, αλλά και αρκετά συχνά και την ίδια την Ευρώπη, παρουσιάζει ο εθνικιστής και υπερσυντηρητικός Αχιλλεύς Παράσχος. Το ευρύτερα γνωστό ποίημά του «Η φουστάνελλα»⁵³³, αφιερωμένο στον αδελφό του Γεώργιο, είναι ενδεικτικό:

⁵³² Για τις προηγηθείσες παραγράφους, βλ. Αλέξη Πολίτη, *Ρομαντικά Χρόνια*, «ΕΜΝΕ Μνήμων», Αθήνα 1993, σελ. 136-138.

⁵³³ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, τόμος 2, σελ. 87-91.

Ένας χλωμός αγωνιστής, του Διάκου παλληκάρι,
Απ' όσους άφησε να ζουν ο θάνατος ακόμα,
Μισογερμένος επροχθές στο έρημο χορτάρι,
Αυτά τα λόγια έλεγε με πικραμένο στόμα·
«Παιδί μου, φράγκεψες κ' εσύ καθώς φραγκέψαν όλοι.
«Μέσ' στα στενά φυλάκωσες το ελεύθερο κορμί σου·
«Το φόρεμα που έπαιζε με των εχθρών το βόλι,
«Το εθνικό μας φόρεμα επρόδωσ' η ψυχή σου...
«Κανείς τη φουστανέλλα μας δεν θέλει να φορέση,
«Κί' ας την εζώσθη μια φορά του Διάκου μας η μέση!

«Της φουστανέλλας έρχονται προσκυνηταί οι ξένοι,
«Και δεν τη βρίσκουν εύκολα για να την χαιρετήσουν·
«Την βλέπουν μόνο κάποτε λερή και ξεσχισμένη,
«Όταν κανένα ζήτουλα στον δρόμο απαντήσουν...
«Α, όχι· μα την ύστερη ματιά του Κατσαντώνη,
«Τη φουστανέλλα πάντοτε ζητιάνοι δεν φορούσαν·
«Κλεφτόπουλα την έζωναν, λευκή ωσάν το χιόνι,
«Και γέροντες αρματωλοί σα μάνα την τιμούσαν.
«Τώρα... δεν θέλει από σας κανείς να την φορέση,
«Κί' ας την εζώσθη μια φορά του Βύρωνος η μέση!

.....
«Στου χρόνου τα λευκά φτερά η δόξα μας περνάει!
«Γεράσαμε κ' εγέρασε μαζί μας κ' η πατρίδα·
«Να είχα τύχη νάπεφτα στου Διάκου μου το πλάϊ,
«Να πέθαινα να μην ιδώ τα πράγματα που είδα...
«Πού είναι; τί την κάματε τη μάνα την αγία,
«Που το σπαθί μας ξέθαψε, παιδιά δυστυχημένα;
«Γιατί γυρνά μεσάνυχτα εις τα νεκροταφεία,
«Και κράζει όσους έπεσαν εις το Εικοσιένα;...
«Όλο το έθνος φράγκικα κοντεύει να φορέση,
«Κ' εμείς μονάχα είχαμε για φουστανέλλα μέση!

.....
«Όχι· δεν είσθε σεις παιδιά δικά μας, και πατέρα
«Δεν έχετε τον Μπότσαρη και τον Καραϊσκάκη·
«Εις το κορμί δεν έχετε του Γρίβα τον αέρα,

«Γιατί εμπολιασθήκατε με φράγκικο φαρμάκι...
«Τους Φράγκους τούτους τους μισεί σαν Τούρκους η ψυχή μου!
«Οι Φράγκοι την αγία μας ετούρκεψαν Σοφία,
«Οι Φράγκοι εσκοτώσανε το Ρήγα μας, παιδί μου,
«Και Φράγκοι επροδώσανε της Πάργας την ανδριά...
«Το φόρεμά τους το φτωχό κανείς ας μη φορέση·
«Για φουστανέλλα έχετε εσείς, παιδιά μου, μέση!»

Ενδεικτικό είναι ομοίως και το απόσπασμα από έτερο ποίημα του Αχιλλέως Παράσχου, τον «Γέρο-Δράκο»⁵³⁴· μόνο που εδώ, δίπλα στο σύμβολο της φουστανέλλας, έχει προστεθεί και το σπαθί του αγωνιστή:

.....

Ήτανε σχόλη, Κυριακή, και φθινοπώρου μέρα·
Συννεφιασμένοι ήμαστε, κανείς μας δεν μιλούσε·
Τον Παρθενώνα εβλέπαμε, τον γαλανό αιθέρα·
Και κόσμος απ' το πλάγι μας κ' εμπρός μας επερνούσε·
Άνδρες, γυναίκες και παιδιά... Ο γέροντας στη μέση
Είχε τ' αχώριστο σπαθί και χιόνι φουστανέλλα
Φορούσε ως τα φρύδια του κατέβαινε το φέσι
Και κάποτε κυττάζοντας τον κόσμο επικρογέλα.
Με μονογιάλι εβλέπανε της Κιάφας το πλατάνι·
Παράξενος, σαν φάντασμα στα μάτια τους εφάνη,
Και διάβαιναν με πονηρό χαμόγελο μπροστά του,
Σαν να περιγελούσανε την ξένη φορεσιά του.
Δεν ήταν βλέπεις φράγκικη για νάνε φορεσιά μας...
Ελληνικά της αποκρηαίς φορούνε τα παιδιά μας!
Μ' αυθάδεια τον βλέπανε, κατάχλωμο σαν κρίνο·
Με το σπαθί του γέλαγαν στη μέση του ζωσμένο·
Α, πού της Κούτρας τα λαμπρά σπαθιά και πού εκείνο
Τό κατασκουριασμένο...
Ένας με μια παρισινή Πλακιώτισσα μπροστά του,
Μ' άλλους ακόμη σαν κι' αυτόν, εστάθηκε κομμάτι
Κ' ερώτησε μ' αυθάδεια πως λένε τόνομά του...
Του γέρο-Δράκου θόλωσε και άστραψε το μάτι,
Σαν είδε ένα παλαβό εκεί ψαλιδοκέρι,
Να ερωτά πως λέγεται του Μάρτη το ξεφτέρι!

.....

Με το παλαιό οικονομικό μοντέλο, που αναφέρθηκε πιο πάνω, στοιχεί η ευθυμογραφική μαρτυρία του Θεοδώρου Ορφανίδη στο έπος *Τί-*

---

⁵³⁴ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ανέκδοτα*, σελ. 134.

ρι-Λίρι⁵³⁵. Πράγματι, μας παρουσιάζει μια οικονομία αντιπαραγωγική, μεταπρατική, κολεκτιβιστική και σαφέστατα καταναλωτική. Ήδη από την αρχή κάνει λόγο για προικοθήρες:

Χαίρε ξηρόνησος! τροφός εν μέρει των κηφήνων
Της Πρωτευούσης, και τροφός των θελκτικών Σειρήνων,
Αίτινες έλκουν τους γαμβρούς με άσματα ταλλήρων!
Χαίρε, η όζουσα βαρύ της πισσασφάλτου μύρον!⁵³⁶

Την ίδια στιγμή, ο ποιητής μας δίνει την εικόνα όχι μόνο των αργοσχόλων ηρώων του:

Είχον εις Χρούσα και οι τρεις αγροκηπίου είδος,
Και της αργίας των εκεί επέρων τας ημέρας,
Πυροβολούντες, παίζοντες, λαλούντες χωρίς πέρας,
Την μεν ημέραν τρώγοντες, κί' ανάπτοντες τας πίπας,
Την νύκτα δε τρωγόμενοι από πεινώσας σκνίπας⁵³⁷,

αλλά και ολοκλήρου της Ελληνικής κοινωνίας, η οποία τυρβάζει περί πολλών και ανουσιών, αδιαφορώντας για τα πραγματικά της προβλήματα, που συνήθως είναι οικονομικά και επείγοντα:

Αν ήναι πολυπράγμονες οι άνθρωποι συνήθως,
Είν' έτι πολυπράγμονες οι Έλληνες· το πλήθος
Αφίνει τας ιδίας του πολλάκις ασχολίας,
Και χάνεται με των αργών τας ματαιολογίας·
«Τί γίνεται εις το Περού; τί κάμνουν εις την Κίναν;»
Πολλάκις ερωτά, εν ω χορεύη από πείναν.⁵³⁸

.....

Από την άλλη, η περιγραφή των ενασχολήσεων στη λέσχη, μας πιστοποιεί την ύπαρξη μιας μεγαλοαστικής τάξεως που συνεχώς ξοδεύει χρήματα:

Εις δε τα παρακείμενα δωμάτια, ολβία,
Εφιλονείκει των δραχμών η αριστοκρατία,

---

⁵³⁵ Βλ. Θεοδώρου Γ. Ορφανίδου, *Ποιήσεις*, τύποις Π. Σούτσα και Π. Κτενά, Αθήναι 1859, σελ. 97-215.

⁵³⁶ Αυτόθι, σελ. 98.

⁵³⁷ Αυτόθι, σελ. 104.

⁵³⁸ Αυτόθι, σελ. 117.

Κί' ο μάλλον πλούσιος εκεί ενέμετο το γέρας
Να θεωρή ως θ ε τ ι κ ά! τα ψεύδη της ημέρας.
Εις τούτο το πολιτικόν συνέδριον δε είχαν
Της γης τα έθνη ίδιον καθένα Μετερνίχον!
Εκεί στρατοί εσφάζοντο με δυώ τ α μ β ά κ ο υ π ρ έ ζ α ς,
Και φρούρια ηλίσκοντο επάνω εις τραπέζας,
Εκεί μεγάλα σχέδια καθείς εκοιλοπόνει,
Κ' εκεί διεμοιράζοντο βασίλεια και θρόνοι.

.....

Η τάξη δε αυτή αποτελείτο απ' ό,τι πιο αντιπαραγωγικό υπήρχε στην κοινωνία:

Ο αναγνώστης μου, θαρρώ, δεν χάνει αν γνωρίση
Εκ των παρόντων μερικούς, πριν να καλορροφήση
Το π ο ύ ν τ σ ί τ ο υ ο ή ρ ω ς μ α ς. – Και δεξιόθεν γέρων
Βαθύπλουτος, διά μικρόν εκραύγαζε συμφέρον·
- «Μεγάλως αδιαφορώ εάν εις τας Αθήνας
»Δεν έχουν σίτον, και ψοφούν, ως λέγουσι, της πείνας!
»Θα δώσουν ήμισυ λεπτόν εις την ο κ ά ν ακόμα,
»Η μάννα ας προσμένωσι με ανοιγμένον στόμα.»
Αριστερόθεν έτερος με πράξεις πολυπλόκους
Των κεφαλαίων να ευρή εσπούδαζε τους τόκους·
Άντικρως αργυραμοιβός, φιλαργυρίας τέρας,
Εμέτρα με τα δάκτυλα τα κέρδη της ημέρας,
Και τον καπνόν της πίπας του στενάζων εθεώρει
Διότι διελύετο, και δεν ε κ υ κ λ ο φ ό ρ ε ι.
Πλησίον του, τρεις μέτοχοι μεγάλης ασφαλείας
Φιλιππικούς απήγγελλον κατά της τρικυμίας·
Κ' εις την γωνίαν, αψηφών τους πέριξ του θορύβους
Ο κυρ Κοψαύτης, έπαιζε με φίλον του τους κύβους.⁵³⁹

.....

Μια τάξη, όμως, που παράλληλα δεν ενδιαφέρεται παρά μόνον για τα συμφέροντά της:

Πλην δεν συνέβαινε, (κ' ειμί αυτόπτης αληθείας)
Έν είδος Αθηναϊκής εκεί φιλονεικίας·
Διότι, δεν αντήχησε κατά του υπουργείου

---

⁵³⁹ Αυτόθι, σελ. 112.

Ποτέ αντιπολίτευσις. Εἰς ἄνδρας ἐμπορίου
Εἶν' ὅλως ἀδιάφορον εἰάν καλῶς ἢ φαύλως,
Το ὑπουργεῖον διοικεῖ ὁ Κώνστας, ἢ ὁ Παῦλος,
Ἀρκεῖ νὰ ἦναι δίκαιος πρὸς πάντας ὁ Τελώνης,
Καὶ ὁ Νομάρχης ἀξίος νὰ μὴ φανῆ ἀγχόνης.⁵⁴⁰

.....

Ἦδη πρὶν ἀπὸ τὸν Γεώργιο, ὁ μύθος τῆς προσωρινότητος, με τὸν ὁποῖο συνδεόταν ἡ ἀπελευθερωτικὴ προοπτικὴ, δὲν κάλυπτε τοὺς Ἕλληνας ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀπαντήσουν στὶς εὐρωπαϊκὲς επικρίσεις, νὰ συγκεντρώσουν δηλαδὴ εὐνοϊκοὺς ἀριθμοὺς καὶ νὰ ἀποδείξουν ὅτι πράγματι προοδεύουν. Αὐτὴ ἡ δεύτερη μορφή δυσπιστίας, πού δὲν ἀφοροῦσε πια τοὺς Ἕλληνες ὡς ἔθνος ἀλλὰ τὴν Ελλάδα ὡς κράτος, ἦταν ἀλληλένδετη με τὴν πρώτη. Οὐσιαστικά, τὸ ἀμφισβητούμενο ἦταν πάντα ἓνα: ἀν οἱ Ἕλληνες συγκέντρωναν τὰ προσόντα (πὺ ἀρίζε ὁ αἰῶνας) γιὰ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία. Ἀλλὰ τὸ κέντρο βάρους εἶχε μετατοπιστεῖ: Ἡ πρώτη συζήτηση στρεφόταν γύρω ἀπὸ τὶς προϋποθέσεις τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐνῶ ἡ δεύτερη περιοριζόταν στὰ ἀποτελέσματά τῆς. Στὴ δεύτερη αὐτὴ περίπτωση, ἡ διατύπωση τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀμφιβολιῶν ἦταν εὐκολότερη ὑπόθεση, ἀφοῦ δὲν ἦταν πια ἀπαραίτητη ἡ ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωση. Τὸ μέγιστο τῆς ἀπαιτουμένης τεκμηρίωσης τὸ ἔδινε ἡ συγκέντρωση ἀμεσῶν μαρτυριῶν (ὄχι μόνον ἀπὸ διπλωμάτες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ιδιώτες Εὐρωπαίους περιηγητὲς) γιὰ τὶς πρώτες δεκαετίες ζωῆς τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους σὲ κάθε τομέα⁵⁴¹.

Ἐπιπροσθέτως, τὴν πάντα επικριτικὴ θέση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Τύπου ἐναντι τῆς Ελλάδας, τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας σατιρίζει στὸ *Τίρι-Λίρι* ὁ Θεόδωρος Γ. Ὁρφανίδης με ἓνα ὑποτιθέμενο φῶνο Ἄγγλου ὑπηκόου· ἀς δούμε μερικὰ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα πὺ δείχνουν τὸ πῶς:

Με θαυμασμόν ἀνέγνωμεν εἰς «τῶν Ἐθνῶν τὸν Φάρον»
Ἐφημερίδα Ἀγγλικήν. – «Τὰ Ἔθνη τῶν βαρβάρων
»Οἱ Ἕλληνες οἱ παλαιοὶ ἐκόλαζον με μίαν
»Δοξολογούσαν τοῦ Παντός τὴν φύσιν παροιμίαν·
»Ἡ παροιμία σήμερον εἰς βάρος τῶν ἐστράφη,
»Ὡς τ ρ α β η χ θ ἔ ν σ υ ν ἄ λ λ α γ μ α ὅπερ δὲν ὑπεγράφη,
»Καὶ κάθε δ ἰ π ο υ ν ἄ π τ ε ρ ο ν ἐκ τῶν ἐνταύθα ζώντων
»Δοξολογεῖ γονυπετὲς τὸν Ποιητὴν τῶν ὄντων,
»Διότι ἔλαχεν ἀπλοῦς πολίτης τῆς Ἀγγλίας,
»Καὶ οὐχὶ Ἕλληνα, δηλαδὴ, υἱὸς τῆς ἀπωλείας!

⁵⁴⁰ Αὐτόθι, σελ. 113.

⁵⁴¹ Βλ. Ἐλλη Σκοπετέα, ὁ.π., σελ. 222-223.

»Κτήνος οικτρόν! ανάξιος πατρίδος ελευθέρας!
»Μοναδικόν σκληρότητος κί' αχαριστίας τέρας!
»Ω! η Ευρώπη θα ειπή, η έως χθες σιγώσα,
»Ότ' είναι χαριεντισμός η αυστηρά μας γλώσσα,
»Αν μάθη τα συμβαίνοντα 'ς την γην του Περικλέους,
»Και ποίον αίσχος έθαψε τους Έλληνας τους νέους.
»Ο Άγγλος πλοίαρχος Ζον-Κουκ, διοικητής ολκάδος,
»Προ ημερών κατέπλευσεν εις Σύρον της Ελλάδος·
»Εν ω δε περιήρχετο χάριν περιεργείας
»Την νήσον, θύμα έπεσεν σκληράς απανθρωπίας
»Λαβών δέκα οκτώ πληγάς 'ς το στήθος κ' εις τα νώτα
»Διά χειρός του τρομερού αρχιληστού Ζολότα!
»Αλλ' η κακή κυβέρνησις αυτού του Βασιλείου
»Αντί να εκδικήση καν τον φόνον του αθλίου
»Πλοιάρχου μας, δι' αλλαγής υπουργικής, καθεύδει
»Εις δάφνας δόξης, λέγουσα ότ' είναι πάντα ψεύδη.

Ανέγνωμεν κ' εις «την Κομψήν Απεραντολογία»
Εφημερίδα Γαλλικήν, και πίστεως αξίαν·
- «Το έθνος το Ελληνικόν κατέστη τελευταίον
»Εις την Ευρώπην σκάνδαλον· παν φρόνημα γενναίον,
»Παν αίσθημα ανθρώπινον απώλεσεν, αφ' ότου
»Εις Θεσσαλίαν έδειξεν ανδρίαν στρατιώτου,
»Και των πατέρων του την γην εκεί εφιλονείκει,
»Διότι την ενέμοντο αι άρκτοι και οι λύκοι.
»Το έθνος τούτο, άτιμον, αχρείον, και πανούργον,
»Είναι το έθνος των ληστών! το έθνος των κακούργων!
»Και ως πληροφορούμεθα από αξιοπίστους
»Πηγάς, εις πράξεις σήμερα προέβη καταπτύστους.
»Ιδού, τί μας πληροφορούν δι' αλληλογραφίας
»Από Λονδίνου. – Τρομερά σκηνή θηριωδίας
»Συνέβη προ τινος καιρού επί της νήσου Σύρου!
»Εν ω ο Άγγλος πλοίαρχος Ζον-Κουκ (ανήρ απείρου
»Κ' εξόχου υπολήψεως!) απέβη διά μίαν
»Υπόθεσιν του πλοίου του επί την παραλίαν,
»Ομάς αγρίων πειρατών! ομάς ανθρωποφάγων
»Κατέσφαξεν ανηλεώς τον δυστυχή ως τράγον!
»Ω! έως πότε οι φονείς αυτοί; Ω! έως πότε
»Του Σκίρωνος θα κακουργούν οι νέοι Πατριώται;»

Της «Αληθείας η Πηγή» εφημερίς σπουδαία,
Εις τα διάφορα αυτής δημοσιεύει νέα·

- «Άδεται ότι και οι τρεις του Έλληνας προστάται
»(Ὡν εἰς τὸν ἄλλον ἀπατά, κί' οὐδεῖς δὲν ἀπατάται)
»Σπουδαία καὶ δραστήρια λαμβάνουν μέτρα τώρα
»Περί Ἑλλάδος· ἡ μικρά κί' ἀθλία αὐτή χώρα
»Ἐν τῇ προόδῳ ἰσταται, καὶ ἔξυπνος ὑπνώττει,
»Εἶν' ἡ εσχάτη τῶν χωρῶν, θαρρεῖ δ' ὅτ' εἶναι πρώτη.
»Δέον, λοιπόν, ὡς κλασική τῶν ληστειῶν ἐστία,
»Να γίνῃ πάλιν Τουρκική ὡς πρότον ἐπαρχία·
»Ὁ φόνος τοῦ πλοιάρχου Κουκ διαπραχθεῖς εἰς Σύρον
»Δεικνύει ὅτι ἡ Ἑλλάς τοῦ Ἄδου εἶναι χείρων,
»Διότι παρὰ αἰσθητῶν δαιμόνων κατοικεῖται.
»Διότι Μακιαβελικῶς κί' ἀθλίως διοικεῖται,
»Διότι ἔθνος κί' ἄρχοντες πρὸς τὴν ἀπώλειάν τῶν
»Βαδίζουσι καλπάζοντες, διότι τέλος πάντων,
»Καθῶς ἐκ Σύρου βεβαιούν, ὁ ἰδιος Νομάρχης!
»Ἐφόνευσε τὸν πλοίαρχον, κ' ἐγένετο ληστάρχης!»

Ὁ δ' «Ἀξιόπιστος Λυγκεύς», μετὰ πομπῆς καὶ θάμβους
Ἔς τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ προσθέτει τοὺς θριάμβους·
- «Δυνάμεθα με θετικόν!! νὰ ἐκφρασθῶμεν τρόπον
«Ὅτι ὁ πλοίαρχος Ζον-Κουκ, ὁ μέγας τῶν ἀνθρώπων!
»Δὲν ἐφονεύθη, ὡς κακῶς φρονούσιν, εἰς τὴν Σύρον,
»Ἄλλ' εἰς Ἀθήνας! ἐμπροσθεν πολυπληθῶν μαρτύρων,
»Ὅπου τὸ μέγα πλοῖον τοῦ με ὄγκον μεγαλείου
»Προσωρμισμένον ἰσταται πλησίον τοῦ Θησείου!...
»Παρήσαν δὲ εἰς τὴν σκηνὴν τὴν τραγικὴν ἐκείνην,
»Τὴν φέρουσαν ἔς τοὺς Ἕλληνας μεγίστην καταισχύνην,
»Τὸ Ὑπουργεῖον ἐν στολή! ὁ Βασιλεὺς! κί' ὁ Κλήρος!
»Στεφανωμένος ἐφθασεν ὁ Κουκ, ὡς ἄλλος ἦρως,
»Καὶ τότε ὁ ἀρχιληστής Ζολότας ἐπιπίπτει,
»Κί' ὡς ταύρον Ἀνδαλούσειον νεκρὸν εὐθὺς τὸν ρίπτει.

.....

«Εἰς τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν δὲ Ἐνωσιν» ἐν Ρώμῃ
Ἐκτυπούμενην, ἀσκεπεῖς ἀνέγνωμεν ἀκόμη·
(Τὸ ἀρθρον τοῦτο δυστυχῶς ἐγράφη ὑπ' ἀχρείου
Ἀρνησιθρήσκου Ἑλληνοῦ τανὺν Καρδιναλίου.)
- «Τὸ λέγομεν με λύπην μας! πλην με χρυσὴν ἐλπίδα!
»Οἱ Ἕλληνες Σχισματικοὶ θα εὐρωσιν ἀσπίδα
»Πολιτικῆς υπάρξεως, ἀν τὴν σαθρὰν ἀφήσουν
»Θρησκείαν τῶν πατέρων τῶν, καὶ ἀναγνωρίσουν
»Τὸν ἐπί γῆς ἐπίτροπον τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ρώμῃ·

»Μόνη η του Αγίου μας Πατρός απλή συγγνώμη
»Να τους λυτρώση δύναται εκ των πολλών δαιμόνων,
»Οίτινες 'ς την κοιλίαν των εφώλευσαν προ χρόνων,
»Και οίτινες, προς θρίαμβον του Σατανά, με κρότον
»Θα στείλουν εις την κόλασιν το έθνος το τυφλώττον.
»Προς στήριξιν των λόγων μας κοινοποιούμεν μίαν
»Διαπραχθείσαν παρ' αυτών εσχάτως κακουργίαν.
»Εν ω ο Άγγλος πλοίαρχος Ζον-Κουκ εξ Ιρλανδίας,
»Ως φίλον τέκνον της καλής μητρός μας Εκκλησίας,
»Εις Σύρον, προς επίσκεψιν εξήρχετο με ζήλον
»Των ιερών εκεί ναών, Σχισματικών οργίλων
»Πληθύς τον κατεσπάραξεν εν πλήρει μεσημβρία,
»Και εν πληθούση αγορά· η λύσσα και μανία
»Αυτών είν' απερίγραπτος! ο δυστυχής εκπνέων
»Ούτε σταυρόν δεν έκαμεν, ουδ' ήκουσ' ιερέων
»Συγχωρητήριον ευχήν, ως πας πιστός οφείλει,
»Τας δε σπαιρούσας σάρκας του τας έφαγον οι σκύλοι!
»Γενναίος και φιλόανθρωπος ο μακαρίτης ήτον!
»Και των κερδών του έδιδε κατ' έτος το έν τρίτον
»Εις ιερείς, και εις Μονάς· διό, ως πας τις κρίνει,
»Ουδ' εις το Π ο υ ρ γ α τ ώ ρ ι ο ν πολύ δεν θέλει μείνει.⁵⁴²

.....

Όμως, ο Θεόδωρος Γ. Ορφανίδης προχωρά ένα βήμα πιο πέρα και σατιρίζει εδώ τον περιηγητή Έδμον Αμπούτ, τον επίσης περιηγητή Γουλφ, τον Φαλμεράιερ κ.ά. Ειδικά δε για τον Έδμον Αμπούτ⁵⁴³, γράφει συχνά εις βάρος του αρκετά. Σταχυολογούμε:

.....

-«Εδμόντιος Αμπούτ! Καλέ, και τ' ήθελε εις Σύρον
»Ο μέγας και πολύς αυτός συνθέτης τόσων λήρων;»
-Μα τον Θεόν! το αγνοώ κ' εγώ! διότι είπον
Οι μεν, ότι διήρχετο συλλέγων πάντα ρύπον
Και πάσαν έλλειψιν μικράν, και παν ελάττωμά μας,
Προς πάχυνσιν συγγράμματος· και ότι ο αδάμας
Αυτός των περιηγητών, ο λάμπων απαισίως,
Δημίου χρέη δι' ημάς ανέλαβ' επαξίως.

⁵⁴² Θεοδώρου Γ. Ορφανίδου, *ό.π.*, σελ. 137-142.

⁵⁴³ Γάλλος συγγραφέας (1828-1885), που έγραψε μεταξύ των άλλων τα έργα *Η σύγχρονη Ελλάς και Ο Βασιλιάς των ορέων*, που πραγματεύεται τις εγκάρδιες σχέσεις και συνανοήσεις των ληστών με τους χωροφύλακες στην Ελλάδα (βλ. *Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκη*, τόμος Α', σελ. 48).

Οι δε, ότι τα έθιμα σπουδάσας και τα ήθη
Των Ανατολικών λαών, μεγάλως ωφελήθη,
Όστε και έλαβον αυτού εις Παρισίους χρείαν,
Κ' επέστρεφε διορισθείς εις την Ακαδημίαν.
Οι δε, ότι εσκόπευεν απλούν να κάμη γύρον,
Κί' ότι ηγνόει και αυτός τι ήθελε εις Σύρον.
Όπως κί' αν έχη, φίλοι μου, εις Σύρον in persona
Έφθασεν ο Εδμόν Αμπούτ, μη φέρων ειμή μόνα
Τ' ακτινοβόλα φώτά του, διότι παρ' ελπίδα,
Ομού τον χρυσοϋφαντον Antonio δεν είδα.⁵⁴⁴

.....

Συνεχίζοντας, δεν παραλείπει να αποδομήσει πλήρως τον ίδιον τον Αμπούτ, το έργο του και την προσωπικότητά του, και μάλιστα με ιδιαίτερη οξύτητα:

Ότι εξαίφνης μεταβάς διέμενεν εις Σύρον
Ο κυρ Εδμόν Αμπούτ, ανήρ του γένους των σατύρων,
Το σώμα Γάλλος, την ψυχήν Βεελζεβούλ, το πνεύμα
Ακδράδαντος και σταθερός ως του ανέμου ρεύμα·
Σημαίνων 'ς την πατρίδα του ως το μηδέν, (πλην δίχα
Μονάδων), νους πολύτιμος διχάζων και την τρίχα,
Διψών ως ο Ηρόστρατος έν όνομα, έν μέλλον,
Κ' έν θύμα (έθνος, ή ναόν) ένεκα τούτου θέλων·
Ουχί βαρύς της ελαφράς φιλολογίας φίλος·
Ειρωνευόμενος δριμύ, γελών πικρώς κί' οργίλως,
Και κάποτε, ως κολοιός του μύθου, διά ξένων
Περικοσμούμενος πτερών. Τον εξευγενισμένον,
Κί' οξύνουν τούτον υβριστήν εδέχθη ο Ζολότας,
Και εις οικίας έσπευσε να τον συστήση πρώτας,
Οι Κ ο ύ κ κ ο ι τον ωνόμασαν σωτήρα των, και γεύμα
Πολυτελές τω έδωκαν, όπου ο ξένος πνεύμα
Επιδεικνύων εύχαρι ανδρός σπουδογελοίου
Εφείλκυσε τον θαυμασμόν του ακροατηρίου·
Αι Κ ο ύ κ κ ι σ σ α ι θωπεύματα τω έκαμον μυρία,
Η μεν τον εκολάκευεν, η δε προσεμειδία...⁵⁴⁵

.....

Μάλιστα, σ' ένα κρεσέντο πολιτικού ρεαλισμού τον βάζει να λέει χαρακτηριστικά:

---

⁵⁴⁴ Θεοδώρου Γ. Ορφανίδου, ό.π., σελ. 165-166.

⁵⁴⁵ Αυτόθι, σελ. 174.

.....

«ΑΛΛ' ἔθνος αρτιούστατον, αδύνατον, και νέον,
»Δεν εμποιεί διάφορον εις την ψυχὴν σπουδαίων·
»Εδώ ο εἰς το μέμφεται, ο ἄλλος το υβρίζει,
»Εκεί ο τρίτος τ' απειλεί, κί' ο ἄλλος το ραβδίζει.
»Και επειδή αρτιγεννῆς συγχρόνως η Ελλάς σας,
»Διέβην ὄρη σκιερά και ηχηράς θαλάσσας,
»Κ' ἦλθον να με ξενίσητε και να σας καθυβρίσω,
»Και ἔπειτα τας ὕβρεις μου με κέρδος να πωλήσω.
»Καθώς δε τρέχει σήμερον ο Κόσμος, μεταλλεύει
»Χρυσόν και ἀργυρον πολύν η ὕβρις και η χλεύη·
»Τούτο δε γίνεται (και μη προς κακοφανισμόν σας!)
»Διά του Κόσμου το καλόν, και διά το καλόν σας.⁵⁴⁶

.....

Ακολουθῶς δε, ο Ορφανίδης επιχειρεῖ να εξηγήσει την αιτία του μισελληνισμού του Αμπούτ, σ' ἓνα από τα καλλίτερα και περισσότερα ειρωνικά αποσπάσματα αὐτοῦ του ἔπους:

«Ανέτως περιγηθεῖς την σύμπασαν Ελλάδα,
»Γινώσκω πάσαν πόλιν της, και ὄρος, και κοιλάδα,
»Καθώς γινώσκετε και σεις του Ουρανίου Κράτους
»Τους Μανδαρίνους, και χρηστούς, και οξυμυστακάτους·
»Διό σπουδαίως ἔγραψα, και γράφω, και θα γράψω,
»Ὅπως του μισελληνισμού την φλόγα εξανάψω.
»Ἔθνος μη λίαν εὐθυμον, και πίνον ρητινίτην,
»Και καρκινοβατούν χωρίς να φέρη διαβήτην,
»Μη ἔχον ἔξεις Γαλλικάς, και φράγκων συνηθείας,
»Και την λατρείαν αγνοούν της κοιλιοδοιείας,
»Ὅπου, ω! ὄνειδος! δεν ζουν Γ ρ ι ζ έ τ τ α ι και Λ ο ρ έ τ τ α ι,
»Και αγαπούν τα γράμματα κί' αυτοί οι υπηρέται,
»Και ὅπου δί' αυτάρκειαν, με στεναγμούς οδύνης
»Δεν αποθνήσκει 'ς τας οδούς κανείς υπό της πείνης·
»Τοιούτον ἔθνος ἀδικον, και τρις κατηραμένον,
»Τολμά να ἔμβη 'ς τον χορόν των εξευγενισμένων!
»Ω! εἶν' ορθότερον (και μη προς κακοφανισμόν του!)
»Να το καρατομήσωμεν προς μόνον το καλόν του.»⁵⁴⁷

.....

---

⁵⁴⁶ Αυτόθι, σελ. 181.

⁵⁴⁷ Αυτόθι, σελ. 183.

Αναφερόμενος εν συνεχεία ο Θ. Γ. Ορφανίδης στο βιβλίο του Αμπούτ, σημειώνει εμφατικά:

«Τότε, καθό Χριστιανός, οδόν επήρα άλλην,
»Και επεννόησα ευθύς αλήθειαν μεγάλην,
»Κ' εκήρυξα με σάλπιγγα ευήχου δυσφημίας
»Ότ' η Ελλάς κατήντησεν εστία της ληστείας,
»Ότι ο φόνος κ' η κλοπή επί οδού και ρύμης,
»Ανεβιβάσθη εις βαθμόν σπουδαίας επιστήμης·
»Διό, τον Χατζή Σταύρον μου, τον μέγαν Βασιλέα
»Της διά μετοχών κλοπής, στηρίζει η γενναία
»Του Κράτους χωροφυλακή! Μ' αυτόν συνεννοείται
»Και η Αυλή! κ' οι Στρατηγοί, κ' ο Κλήρος, κ' οι πολίται.
»Έχει ο Χατζή Σταύρος μου 'ς τα όρη οινοθήκην,
»Γραφείον, συναλλάγματα, στρατόν και οπλοθήκην,
»Είναι του έθνους των ληστών η δόξα και το κλέος,
»Και εκπληροί ενίοτε τα χρέη ιερέως·
»Αυτά δε έπλασα (και μη προς κακοφανισμόν σας!)
»Ως Χατζή Σταύρος της τιμής, και δια το καλόν σας.»⁵⁴⁸

Κατόπιν των ανωτέρω, ο ποιητής εμφανίζει τον Αμπούτ να καταλήγει στην καθόλα απαξιωτική αποστροφή για τον ελληνικό λαό:

«Και διά τας ιδέας μου, καλοί Ερμουπολίται,
»Παρακαλώ τόσον πολύ να μη σκανδαλισθήτε,
»Αφ' ου τας υπηγόρευσεν ο έρωσ ον προ χρόνων
»Τρέφω διά την κλασικήν πατρίδα των Πλατώνων·
»Εγώ, το βλέπετε καλώς, κανέν δεν κρύπτω πάθος,
»Και ως ο Φαλμεράύρος δεν έκαμα το λάθος
»Να σας καλέσω Σλαυϊκήν φυλήν· εγώ με τόνον
»Σας επροκήρυξα υιούς περικλεών προγόνων,
»Αλλά συγχρόνως οκνηρούς, ληστάς δρυμού αγρίου,
»Και ως τον χειρίστον λαόν επί της υψηλίου·
»Τα είπα δε αυτά (και μη προς κακοφανισμόν σας!)
»Διά φλωρία Τουρκικά, και διά το καλόν σας.»⁵⁴⁹

⁵⁴⁸ Αυτόθι, σελ. 184.

⁵⁴⁹ Αυτόθι, σελ. 186.

Όμως και τον άλλον περιηγητή, τον Λόρδο Γουλφ, σαρκάζει ο Ορφανίδης. Και στο πρόσωπό του σαρκάζει μεγάλο μέρος της ανθελληνικής τότε αγγλικής αριστοκρατίας:

.....

Αλλ' ο Πατρίκιος αυτός δεν έτρεφεν ιδέας
Τοσούτον φιλελληνικάς· ακούων φρικαλέας
Καταγγελίας, άν ποτε συνέπιπτεν ο λόγος
Περί Ελλάδος, και φρονών ότι τα πάντα ψόγος,
Έλεγεν· - «ότι έσφαλε κί' ο Κάνιγγ προς τιμήν του,
»Ακούσας την καρδίαν του, κί' ουχί την κεφαλήν του,
»Ότε την ελευθέρωσιν συνέλαβε της χώρας
»Εξ ης τα έθνη έδρεψαν πολιτισμού οπώρας».

Είχεν ο Γουλφ απόφασιν να περιέλθη τόπους
Αγρίους· θεωρών, λοιπόν, κ' ημάς αγριανθρώπους
Μας επροτίμησεν· εντός των δύο θυλακίων
Πάντοτε ζεύγος έφερεν ωραίων πιστολίων,
Σμίλην τινα μικράν, δι' ης ευκόλως να χαράσση
Το όνομά του εις ναούς, εις σπήλαια και δάση,
Και σφύραν, όπως δι' αυτής εκκόπτη μετά πείρας

Των αγαλμάτων τον λαιμόν, την ρίνα ή τας χείρας.
Τοιούτον έργον ευγενές, το αίσθημα εμφαίνον,
Και του καλού τον έρωτα, το πράττουν εκ των ξένων
Προς τα καλλιτεχνήματα τα εμποιούντα σέβας
Οι του Ελγίνου έχοντες το αίμα εις τας φλέβας.⁵⁵⁰

.....

Από την άλλη, δεν είναι λίγες οι σκωπτικές και ειρωνικές αναφορές του Θεόδωρου Γ. Ορφανίδη στον Φαλμεράϋερ, η θεωρία του οποίου είχε προσβάλει το φιλότιμο ολόκληρου του ελληνικού λαού. Ας τις δούμε:

Ότι των κούκκων η φωνή μ' αυτήν συνδιεφθάρη·
Όπερ πολύ παράδοξον δεν είναι να το πάρη
Κανέννας Φαλμεράϋρος ως θέμα, και να φθάση
Εις σ υ μ π ε ρ ά σ μ α τ α λ α μ π ρ ά· - Και διατί να χάση
Τοιαύτην ύλην; την προχθές ο Φράας ίσως νήφων...
Απέδειξε φως φανερά δι' αριθμών και ψήφων

---

⁵⁵⁰ Αυτόθι, σελ. 133-134.

Ότι «εις τα πεδία μας, και επί των ορέων,
»Κανέν φυτόν των παλαιών δεν απαντάται πλέον·
»Ότι χωρίς κατακλυσμόν συμβάντα, παραχρήμα
»Εις την Ελλάδα ήλλαξαν ζώα, φυτά, και κλίμα,
»Και ότι ο Θεόφραστος με το μωρόν του ήθος
»Μένει χαρτίον άγραφον.» - τί δεν γεννά ο ζύθος!⁵⁵¹

.....

Ταυτόχρονα, κινούμενη από γνήσια οργή είναι η παρακάτω καταφορά του Ορφανίδη, εναντίον τόσο του Φαλμεράυερ όσο και του Αμπούτ:

.....

Πλην δι' αυτό η γνώμη μου διόλου δεν κλονείται·
Και λέγω, ότι γνήσιοι υπήρξαν Αβδηρίται
Οι διά σύζυγον κακήν στρατεύσαντες εις Τροίαν·
Εδώ μεθ' υποκλίσεως αιτούμαι χάριν μίαν·
Να μην εκλάβητε ποσώς τον ποιητήν κανένα
Άμβουτ η Φαλμεράυρον, δούλον εις πάθη ξένα,
Διότι δεν μ' εδώρησαν σταυρούς όπως σταυρώσω
Το έθνος μας εις Σλαυϊκόν σταυρόν, αλλ' ούτε νόσω
Τηκόμενος αγυρτισμού πωλώ βωμολοχίας
Λαμβάνων ως αντάλλαγμα φλωρία της Τουρκίας.
Είμαι κ' εγώ... πλην φλυαρώ, και είμαι ζώον μάλλον
Αν άφησα τον κούκκόν μου, και ψάλλω άλλ' αντ' άλλων.

.....

Τέλος, επιστρέφει στην εμμονή του «τί θα πη η Ευρώπη», που είδαμε πιο πάνω, και αναφωνεί:

Πλην δικαστά αδέκαστε! πλην κυρ Ειρηνοδίκαι!
»Οι παλαιοί μας ρήτορες αν διά δύω σύκα
»Εκραύγαζον εις την Βουλήν μεθ' ύφους ατιθάσσου
»Τί δια κούκκον θαυμαστόν θα έκαμνον φαντάσου·
»Κ' ημείς αυτών απόγονοι, υιοί, και κληρονόμοι
»Τοιαύτην ν' αμελήσωμεν υπόθεσιν ακόμη;
»Δεν βλάπτουσι το έθνος δε κακοί τοιούτοι τρόποι;
»Και τί θα είπη δι' ημάς ο Κόσμος, η Ευρώπη,
»Ο Φαρμεράυερ, ο Αμπούτ, και ίσως τόσοι άλλοι

---

⁵⁵¹ Αυτόθι, σελ. 111.

»Τρισευγενείς προστάται μας, και φίλοι μας μεγάλοι;
»Οι έντιμοι πελάται μου ζητούν δικαιοσύνην,
»Και θα την εύρουν 'ς των εχθρών την μαύρην καταισχύνην.⁵⁵²

Και κλείνουμε τις αναφορές του ποιητή για τους ξένους, με δύο αποσπάσματα διαχρονικής αξίας για την ελληνική πολιτική ζωή. Το πρώτο είναι:

Τα προ αυτών δε κόμματα, κ' αι πρότερον φατρίαι
Εσβέσθησαν ωσει νυκτός γριφώδεις οπτασίαι.
-«Παρά Μοσχομαγκιτικόν να μ' είπουν, ή Ναπαίον
»Να είμαι Κούκκος προτιμώ, η Κόραξ τελευταίον!»
Ενθουσιώδεις έκραζον οι νέοι φατριάρχαι.
Ω! είθε! και των Αθηνών οι άμετροι σπουδάρχαι,
Οι τρέχοντες νυχθημερόν και κρούοντες την θύραν
Των εν Αθήναις Πρόσβεων να είχαν τόσην πείραν,
Κ' είθε να τους εβλέπομεν πριν φθείρουν και φθαρώσιν
Εις Κούκκους και εις Κόρακας να μεταμορφωθώσιν.⁵⁵³

Και το δεύτερο, στο οποίο γίνεται λόγος, για μιαν ακόμη φορά, περί του Αμπούτ:

Και τους απτέρους Κόρακας, ότι αυτούς και μόνον
Εύρε με ήθη Σωκρατών, και αρετάς Σολώνων·
Κ' εκείνοι τον επίστευσαν, ως εν Αθήναις όσοι
Τους ξένους κολακεύουσι, κί αυτοί τους απατώσι.⁵⁵⁴

Η σάτιρα του Ορφανίδη, ωστόσο, δεν φαίνεται να έχει σταματημό, ούτε, φυσικά, στρέφει τα βέλη της κατά των ξένων μισελλήνων. Πρώτ' απ' όλα, σαρκάζει με έξυπνο και ευρηματικό τρόπο τους δήθεν αγωνιστές:

'Σ την λέσχην, μετά το συμβάν εκείνης της ημέρας,
Υπήγεν ο ατρόμητος Ζολότας το εσπέρας,
Και αγερώχως εισελθών, καθό ανδραγαθήσας,
Τους μύστακας ηνώρθωσεν... ηξεύρει δα καθείς σας
Πόσοι και πόσοι ως αυτόν τους μύστακας ορθόνουν,
Και μας βροντούν τας σπάθας των και κορδοκαμαρόνουν
Χωρίς να έχυσαν ποτέ ουδέ του κούκκου αίμα,
Πλην λέγονται αγωνισταί!... λοξόν δε ρίψας βλέμμα

---

⁵⁵² Αυτόθι, σελ. 183.

⁵⁵³ Αυτόθι, σελ. 119.

⁵⁵⁴ Αυτόθι, σελ. 176.

Επί των εις την αίθουσαν ορθών και καθημένων·
- «Φέρε μου π ο ύ ν τ σ ι ! έκραξε, πλην καλοκαμωμένον!»⁵⁵⁵

Αλλά και τον δυσανάλογα μεγάλο αριθμό των αξιωματικών του ελληνικού στρατού σε σχέση με τους στρατιώτες του, ο Ορφανίδης δεν τον αφήνει χωρίς κριτική:

»Σ τους οίκους σας απέλθετε! μόλις δε φθάσεται έσω
»Ταις κ ο ύ κ κ ι σ σ α ι ς φιλήσατε μ' ερωτικήν μανίαν!
»Έχ' η πατρίς στρατιωτών μεγίστην τώρα χρείαν...
»Διά την άμετρον πληθύν υποστρατήγων κί άλλων
»Ταγματαρχών, και λοχαγών μικρών τε και μεγάλων,
»Ανάγκη πάσα ως θερμοί, και σφόδρα Πατριώται,
»Οι Κ ο ύ κ κ ο ι καν να μείνωσι του Κράτους στρατιώται.»⁵⁵⁶

Την ίδια στιγμή, εκνευρίζεται με την επιδειξιμανία των ανθρώπων για την οποία στιχουργεί τα ακόλουθα:

Τα πλάσματά της μάταια διέπλασεν η φύσις·
Κ' οι άνθρωποι ως μάταιοι ζητούν τας διακρίσεις,
Διό κ' εφεύρον τας στολάς, και τα παράσημά των,
Και χαίρονται ως πίθηκοι εις τα κωδώνιά των.⁵⁵⁷

Όμως, όπως ειπώθηκε και πρωτύτερα, η σάτιρα του Ορφανίδη στρέφεται κατά πάντων, ακόμη και εναντίον κάποιων δικαστικών, των οποίων η αμάθεια και η ενδεχόμενη βλακεία καταγγέλεται εδώ:

Εάν ενήργει ούτω πως ο κυρ Ειρηνοδίκης,
Μη κρίνετε ότ' ήτον δα ο πρώτος εν αδίκοις,
Διότι χείρονες αυτού υπήρχον εις το Κράτος
Δικάζοντες, ούτως ειπείν, τυφλώς και αυτομάτως.
Το Υπουργείον έπεμψέ ποτε δι' εγκυκλίου
Προς πάσας τας δικαστικάς αρχάς του Βασιλείου
Τους κυρωθέντας νόμους μας, και έγγραψε συγχρόνως·
-«Εις την εφαρμογήν αυτών βαδίσετε συμφώνως
»Μετά του λόγου του ορθού και της επιεικειάς!»
Αλλά Ειρηνοδίκης τις, οικών τας ακρωρείας
Του Ταύγέτου, ούτω πως απήντησ' εσπευσμένως·
-«Ελάβομεν, κυρ Υπουργέ, κί ανέγνωμεν ασμένως

---

⁵⁵⁵ Αυτόθι, σελ. 112.

⁵⁵⁶ Αυτόθι, σελ. 129.

⁵⁵⁷ Αυτόθι, σελ. 119.

»Τον Αρμενόπουλον, ομού με τας Δικονομίας·
»Αλλά του Λόγου του Ορθού, και της Επεικειίας
»Τα θαυμαστά συγγράμματα εντός του κιβωτίου
»Δεν εύρομεν, και στείλλε τα διά Ταχυδρομείου.»
Πλην συγκρινόμενος μ' αυτόν τον ζώντα μετά θάων
Της Σύρου ο μικρός κριτής δεν ήτον τόσον ζών.⁵⁵⁸

Θα μπορούσαν, ωστόσο, να μείνουν έξω από τη σατιρική στόχευση του Ορφανίδη οι αναμετρήσεις των δημοτικών, και όχι μόνον, εκλογών των μέσων του ΧΙΧ αιώνας; Απ' ό,τι φαίνεται, μάλλον όχι, όπως αφήνουν να διαφανούν οι κάτωθι στίχοι από το εξεταζόμενο εδώ έργο:

.....

Παρητηρήθη ότι αν αρχίση τις να σφάλλη,
Σφάλλει συχνά· αν συμφορά επέλθη τις μεγάλη,
Μετ' άλλων συνεπέρχεται συνήθως· και η Σύρος,
Ήτις εις μέγαν πυρετόν υπήρχεν ολοκλήρως,
Δημάρχου, τότε, εκλογήν συνέπεσε να έχη·
Εις τας τοιαύτας εκλογάς συνήθως ξύλον βρέχει,
Και κεφαλοσπασίματα, διότι ραβδοφόροι
Φοιτώσιν οι των αρχηγών γενναίοι δορυφόροι.

Εις άλλους δήμους σπουδαρχών αντίθασσος αγέλη
Μανιωδώς παλαιούσα την Δημαρχείαν θέλει,
Διότι είναι η αρχή σατραπισμού αιτία,
Και ο προϋπολογισμός μικρά Καλιφορνία,
Και δι' αυτήν συμβαίνουσι μηνύσεις και κλητεύσεις,
Και ενεργούνται δι' αυτήν δαρμοί, καλπονοθεύσεις·
Εκεί πλην δαπανώμενος διά νοός φρονίμου
Υπάρχει κακοστόμαχος ο οβολός του Δήμου.⁵⁵⁹

.....

Ανέτειλε της εκλογής η κρίσιμος ημέρα,
Καθ' ην και η απάθεια οργά αυθαδεστέρα,
Κ' οι ψηφοφόροι έτρεχον προς τον ναόν με ζήλον,
Τινές μεν μετά μαχαιρών ροπάλων τε και ξύλων,
Τινές δε όπλα έχοντες φονεύοντα τους νόμους
Συκοφαντών σοφίσματα· κ' εις όλους μεν τους δρόμους

---

⁵⁵⁸ Αυτόθι, σελ. 144.

⁵⁵⁹ Αυτόθι, σελ. 122.

Της πόλεως τα εχθρικά συνηπαντώντο στίφη
Χωρίς να σείσουν ρόπαλα, χωρίς να σύρουν ξίφη,
Αλλ' αγριοκυττάζοντο αμοιβηδόν, και ήσαν
Ως δύο λύκοι έτοιμοι να φαγωθούν με λύσσαν.⁵⁶⁰

Όσο για τους δασκάλους είναι περίφημοι και πασίγνωστοι οι ακό-
λουθοι στίχοι του:

Δ α σ κ ά λ ο υ ς δε αποκαλώ «σ υ λ λ ή β δ η ν κ α ι α θ ρ ό α»
Τα δίποδα, κακεντρεχή, γνωστά χερσαία ζώα,
Τα εκμυζώντα μ' ηδονήν λεξειδία και φράσεις,
Τα νομιζόμενα κοινώς μεστά σοφίας πάσης,
Διότι με αναίδειαν λαλούσι περί πάντων,
Θαυμάζοντα και μόνα των την πολυμάθειάν των!

.....

Απέχει δε ο Δάσκαλος πολύ του Διδασκάλου
Όσον της σφαίρας πόλος είς κείται μακράν του άλλου,
Όσον η γη του ουρανού, και διαφέρει ίσως,
Όσον το σκότος και το φως, ο έρως και το μίσος,
Το ψεύδος κ' η αλήθεια, Παράδεισος και Άδης·
Ο δάσκαλος ψοφοδεής, ή γαύρος και αυθάδης,
Σκοπόν του έχων κύριον την αργυρολογία,
Πωλεί ως άλλος κάπηλος την νόθον του σοφίαν·
Μαστίζων με τας λέξεις του και τας μεσοστιγμάς του
Τον νουν σου, φθείρει την ψυχήν ην η πνοή του Πλάστου
Εκόσμησε μετ' ηθικού και εναρέτου πλούτου,
Κ' είν' όργανον του Σατανά επί του κόσμου τούτου.
Ο δε διδάσκαλος λαμπάς φωτίζουσα τα βάθη
Όπου φωλεύουν τ' άγρια εν τη ψυχή μας πάθη,
Έσω ημών αντανακλά ιδέας και εννοίας
Δί' ων θα διαπρέψωμεν εντός της κοινωνίας·
Πράος, σεβάσμιος, γλυκύς, μας έλκει, μας μαγεύει,
Κ' εις την οδόν της αρετής αυτός μας συνοδεύει
Ως πνεύμα αγαθοποιόν, τηρών τας αθανάτους
Του Ιησού μας εντολάς, και του σοφού Σωκράτους.
Προς παν γενναίον φρόνημα αυτός μας ανυψώνει
Τον νουν καλλύνει, την ψυχήν δί' αρετών μορφώνει,
Και δείκνυτ' αφιλοκερδώς ως πλάστης του νοός μας
Πατήρ σεβασμιώτερος του φυσικού πατρός μας.

---

⁵⁶⁰ Αυτόθι, σελ. 123.

Όπου δ' η άνοια ευρύ το στάδιον ανοίγει
Υπάρχουν δάσκαλοι πολλοί, διδάσκαλοι δ' ολίγοι·
Κί' ας το ομολογήσωμεν, ευάριθμ' είναι κι' όσοι
Ως αληθείς διδάσκαλοι εις την Ελλάδα ζώσι.⁵⁶¹

.....

Ένα σημαντικό κοινωνικό θέμα της εποχής αυτής είναι η τύχη των αγωνιστών μετά το τέλος της Επανάστασης. Ήδη από τον Ιούλιο του 1831, ο Αλέξανδρος Σούτσος γράφει το γνωστό ποίημά του «Ο ψωμοζήτης στρατιώτης»⁵⁶². Όμως, με την πάροδο του χρόνου η κατάσταση δυστυχώς επιδεινώθηκε.

Έτσι οι Βαυαροί, που ήρθαν με τον Όθωνα και κυβέρνησαν την Ελλάδα απολυταρχικά επί τριάντα ολόκληρα χρόνια (1833-1862), θα περιφρονήσουν και θα αγνοήσουν και τους φτωχούς λαϊκούς αγωνιστές του '21, που είχαν ποτίσει με ποταμούς αιμάτων το δέντρο της λευτεριάς και που τώρα ζητούσαν αποκατάσταση. Ορισμένες φορές η περιφρόνηση αυτή θα λάβη τη μορφή ωμής καταδίωξης και φυσικής εξόντωσης. Κραυγαλέες περιπτώσεις: οι θανατικές καταδίκες των πατριωτών στρατηγών Θεοδώρου Κολοκοτρώνη (25 Μαΐου του 1834) και Γιάννη Μακρυγιάννη (16 Μαρτίου του 1853), του Νικολάου Πλαπούτα κ.ά.π. Τοιουτοτρόπως, με το πέρασμα του χρόνου περιέπεσε στη λήθη, στη φθορά και στην αγανάκτηση η τάξη των αγωνιστών της Επανάστασης.

Το λυπηρό όσο και απaráδεκτο αυτό φαινόμενο βρήκε την έκφρασή του στη λογοτεχνία της εποχής. Στην ποίηση, στην πεζογραφία (δηλαδή κυρίως στα Απομνημονεύματα του Αγώνα) και στο θέατρο. Οι προοδευτικοί λογοτέχνες του περασμένου αιώνα διεκτραγωδούν την οικονομική εξαθλίωση των αγωνιστών, οι οποίοι, φτωχοί και ρακένδυτοι, ζητιανεύουν για να ζήσουν, και μερικοί πεθαίνουν στους δρόμους από την πείνα. Και το ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι, πέρα από τις ειδολογικές και τεχνοτροπικές διαφορές τους, τα κείμενα αυτά συνδέονται μεταξύ τους με έναν κοινό ηθικό παρονομαστή, ιδιαίτερα ισχυρό και επίμονο. Απέναντι στο ίδιο φαινόμενο, η αντίδραση συγγραφέων ποικιλότατης ιδιοσυγκρασίας και παιδείας, από τον Μακρυγιάννη ως τον Αλέξανδρο Σούτσο, διαμορφώνει μian ενιαία στάση: πικρή απογοήτευση και επαναστατική διαμαρτυρία⁵⁶³.

---

⁵⁶¹ Αυτόθι, σελ. 168-170.

⁵⁶² Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *Απαντα*, ό.π., σελ. 48 κ.ε.

⁵⁶³ Για τις τελευταίες απόψεις, βλ. Π. Δ. Μαστροδημήτρη, «Η Μετεπανάστατική τύχη των αγωνιστών του '21 σε λογοτεχνικά κείμενα του περασμένου αιώνα», *Εποπτεία*, τχ. 91, 1984, σσ. 534-558, προσβάσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/mastrodimitris1.html> (12.08.2016).

Τώρα, ο Αχιλλεύς Παράσχος θρηνεί για το κατόντημα των αγωνιστών του 1821, που πεινούν, γυμνητεύουν και επαιτούν. Στο ποίημα «Ο επαίτης»⁵⁶⁴, που αφιερώνεται «τω γενναίω φίλω Πάνω Θ. Κολοκοτρώνη» και αφορμάται από έναν απόμαχο συναγωνιστή του Κανάρη που ζητιανεύει, δίδεται ανάγλυφα η τραγική τους κατάσταση. Ας δούμε πώς:

Ένας γέρο-Καπετάνος, παληός ναύτης του Κανάρη,
Απ' εκείνους που ο κόσμος άλλη δεν θα ιδή φορά,
Κάθονταν μισογερμένος σ' ένα έρημο λιθάρι,
Σα δελφίни που το κύμα ρίχνει έξω στη ξηρά.
Πικρή λύρα το δεξί του με δυώ δάχτυλα κρατούσε,
-Εις την θάλασσα τα άλλα τ' άφησε, στην Ερισσό-
Εμπροστά του είχε δίσκο και θλιμμένος τραγουδούσε
Του Μιαούλη το κανόνι, του Κανάρη τον πυρσό,
Κ' εψιθύριζε ακόμα· «Έγια μόλα, έγια λέσα!
«Εις του καπετάν Βαγγέλη ρίξετε το δίσκο μέσα.»

Ασημένια τα μαλλιά του ανεσήκονε τ' αγέρι·
Πότε σκέπαζαν και πότε δείχνανε πληγή πλατειά,
Και τη λύρα του κρατώντας με το λαβωμένο χέρι,
Εκυττούσε τους διαβάταις με δακρύβρεχτη ματιά.
Κόσμος ξένος του αγώνος απ' εμπρός του επερνούσε·
Δεν εγνώριζε κανένα· όλοι φόραγαν στενά...
Αχ, εκείνοι, που ο γέρο-Καπετάνος εζητούσε,
Εκοιμούνταν στα πελάγη, στα λαγκάδια, στα βουνά.
Και εψιθύριζε του κάκου· «Έγια μόλα, έγια λέσα!»
Κ' άδειος έμενεν ο δίσκος, τίποτε δε ρίχναν μέσα...

.....

«Δεξιά, ζερβιά γυρίζω και δε βλέπω την Πατρίδα.
«Πέθανε κι' αυτή ακόμη· άλλαξε περπατησιά,
«Τη φωνή, το φόρεμά της, του σπαθιού της τη λεπίδα·
«Άλλαξε κι' αυτή ακόμα η γλυκειά μας Εκκλησιά.
«Ούτε μία φουστανέλλα, ένα ψαριανό ζωνάρι!
«Φράγκικα της Μπουμπουλίνας ομιλούνε τα παιδιά,
«Του Καραϊσκάκ' η γλώσσα πέθανε, δεν έχει χάρι...
«Αχ, φαρμάκωσαν οι Φράγκοι των παιδιών μας την καρδιά!
«Φράγκα βλέπω την Πατρίδα, έγια μόλα, έγια λέσα,
«Και γι' αυτό γυρνώ με δίσκο αδειανό στους δρόμους μέσα.

«Σύντροφοι, οπού κοιμάσθε εις τη θάλασσ' αποκάτω
«Και βουνά τα κόκκαλά σας άσπρα έγειναν εκεί.

⁵⁶⁴ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, τόμος 2, σελ. 72-78.

«Σύντροφοι, οπού το κύμα νανουρίζει το δροσάτο,
«Για σας ήτανε η μοίρα ήμερη και σπλαχνική!
«Τί καλά οπού κοιμάσθε, κάτω, στην υγρή σας κλίνη,
«Χωρίς όνειρο κανένα, ύπνο ήσυχο, γλυκό·
«Στρώμα έχετε καϋμμένο απ' το χέρι σας ν τ ε λ ί ν ι,
«Και την άλικη σημαία σάβανο βασιλικό!
«Τί καλά οπού κοιμάσθε· έγια μόλα, έγια λέσα,
«Και δεν κοίτεσθε στους δρόμους και σ' ερημοκκλήσια μέσα!

.....
«Α, να μ' έπαιρνε μία βόμβα Αλτζερίνικη κ' εμένα·
«Νάπεφτα στης Σφακτηρίας ματωμένος το νερό,
«Να μη χάσω τόνειρό μου, που με μάτια θολωμένα
«Και στη φλόγα του πολέμου έβλεπα τόσον καιρό!
«Θα το έπαιρνα μαζή μου στο γαλάζιο μου κρεββάτι,
«Και θα πέρναγα μ' εκείνο την ατέλειωτη νυχτιά·
«Θα το είχα φυλαχτό μου, και με σφαλισμένο μάτι
«Θενά έβλεπα ντελίνια και θ' αντίκρυζα φωτιά.
«Θ' άκουγα στο βυθισμό μου «έγια μόλα, έγια λέσα»
«Δίχως να γυρνώ με λύρα ζήτουλα στους δρόμους μέσα...»

Κ' έτρεχαν στο Φαληρέα όλ' οι νειοί -όχι στο μνήμα
Του Καραϊσκάκη... ποίος συλλογίζονταν γι' αυτό!-
Εις το θέατρο πετούσε το χαρούμενό τους βήμα,
Φράγκικο σκοπό ν' ακούσουν από στόμ' αγαπητό.
Πικρογέλασε ο γέρος, κ' έκραξε χωρίς να θέλη·
«Ψίχουλο δεν περισσεύει και για μένανε, παιδιά;
«Όλα εις ταις Φραγκοπούλαις, τίποτε για το Βαγγέλη!
«Θενά κοιμηθή κι' απόψε νηστικός στην αμμουδιά;
«Σύρετε, δυστυχισμένα...» κ' έγυρε σ' ένα λιθάρι·
Την αυγή νεκρός ευρέθη ένας ναύτης του Κανάρη!

Στον ίδιο σπαρακτικό τόνο είναι γραμμένο και το ποίημα «Ο δίσκος του γέρου αγωνιστού»⁵⁶⁵, το οποίο, μάλιστα, όπως αναφέρεται και στην υποσημείωση της σελ. 167 του βιβλίου, εγράφη «Κατ' αίτησιν πτωχού Αγωνιστού του 1821»· ωστόσο, δεν αναφέρεται το όνομά του. Ας δούμε και από το ποίημα αυτό μερικές στροφές:

Δίσκο το Εικοσιένα εις τα χέρια του κρατεί,
Και με μέτωπο σκυμμένο τρέχει και ψωμοζητεί.
Γέρασε κι' αυτό, και μοιάζει τον αϊτό που μια φορά
Μέσ' στα σύννεφα πετούσε και του πέσαν τα φτερά...

---

⁵⁶⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 167-168.

Δεν μπορεί να λημεριάσει στη φωτιά της αστραπής,
Και γυρίζει μέσ' στους δρόμους με το δίσκο της ντροπής!

Αν στο χέρι του ο δίσκος δεν μπορεί να κρατηθεί,
Συχωράτε το, δε ξέρει... χθες κρατούσε το σπαθί,
Το σπαθί που να το σπάσει δεν ευρέθηκε πασσάς.
Αν ντροπή για κείνο ήναι, είναι πιο ντροπή για σας!
Ρίξτε στο Εικοσιένα! ένα ψίχουλο ζητώ·
Σε λιγάκι κλει τα μάτια και γλυτόνετ' απ' αυτό...

Λίγα μείναμε ακόμη απ' της Λαύρας τα παιδιά·
Λίγα σώθηκαν πλατάνια στη μεγάλη λαγκαδιά.
Αλλά πέσανε στις μάχης τη βοή και τη φωτιά,
Αλλά κούφωσαν τα χρόνια και τα κρύα γερατειά.
Και τα λίγα που ως τούτον βασταχθήκαν τον καιρό,
Πέφτουνε γιατί μια στάλα δεν τους ρίχνετε νερό!

.....

Χάθηκαν τα χρόνια κείνα, οι καλοί μας οι καιροί,
Κ' η μεγάλη φωτιά σβύνει σαν του τάφου το κερί.
Σα σβυστό αστροπελέκι τώρα κοίτομαι νεκρός·
Χαλασμένο ερημοκλήσι που γκρεμίζει ο καιρός.
Το καντήλι μου στερεύει· λίγο λάδι πριν σβυστή...
Καν το γέρο λυπηθήτε, όχι τον Αγωνιστή!

Ένα άλλο, τέλος, ζήτημα που διαίρεσε την ελληνική κοινωνία ήταν ο διαχωρισμός των κατοίκων του ελληνικού κράτους σε αυτόχθονες, ήτοι σ' αυτούς που γεννήθηκαν σ' αυτό, και σε ετερόχθονες, δηλαδή σ' αυτούς που ήλθαν στο ελλαδικό βασίλειο από τις τουρκοκρατούμενες ακόμη περιοχές ή το εξωτερικό. Η πρακτική σημασία του ζητήματος αυτού ήταν εάν οι ετερόχθονες εδικαιούντο τον τίτλο του Έλληνας πολίτη. Αν και το θέμα είναι παλαιότερο, ανεδείχθη κυρίως με το άρθρο 3 του Συντάγματος του 1844. Μολονότι το ζήτημα ταλαιπώρησε πολύ την ελληνική κοινωνία, ελάχιστα ποιήματα εγράφησαν περί αυτού – μερικά εκ των οποίων καταγράφηκαν στην ενότητα της «Πολιτικής Ποίησης» της περιόδου αυτής.

Η πατριωτική ποίηση της περιόδου

Οι επαναστάσεις του Φεβρουαρίου του 1848 στη Γαλλία και του Μαρτίου του ίδιου έτους στη Βιέννη, στο Βερολίνο, στο Μόναχο, στη Δρέσδη και σ' όλα τα κράτη του Γερμανικού Συνδέσμου⁵⁶⁶, εμπνέουν τον Αλέξανδρο Σούτσο να συνθέσει και να κυκλοφορήσει αυτοτελώς τον ίδιο χρόνο το

---

⁵⁶⁶ Βλ. Β. Ποτέμκιν, *Ιστορία της Διπλωματίας*, εκδόσεις «Γκοβόστη», Αθήνα 1974, τόμος τέταρτος, σελ. 154.

τεύχος *Η Ελληγεγερσία*⁵⁶⁷. Πρόκειται για φυλλάδιο 22 σελίδων, από τις οποίες οι σελ. 3-5 αποτελούν τον Πρόλογο, οι σελ. 7-15 το ποίημα, ενώ οι σελ. 17-22 δεν είναι παρά μια επαναστατική διακήρυξη του ποιητή προς τους υπόδουλους Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το ποίημα επιγράφεται «Ο Άγιος Τάφος ή η Ανάστασις του Γένους». Στο στιχούργημα αυτό γίνεται λόγος για την προσφορά των Ελλήνων στον Χριστιανισμό, την Ανάσταση της Ελλάδος, για τη νέα Γαλλική Επανάσταση του 1848, για τον τρόπο των Ευρωπαίων ηγεμόνων απ' αυτήν και για τους τριγμούς των θεμελίων της Ιεράς Συμμαχίας. Τέλος, το ποίημα καταλήγει σε εγερτήριο σάλπισμα όλων των Βαλκανικών κρατών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, προκειμένου να ξαναδημιουργήσουν τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, στιχουργώντας, προφανώς ο Αλέξανδρος Σούτσος, στα χνάρια του Ρήγα Φεραίου. Ας δούμε κάποια χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το συγκεκριμένο ποίημα:

.....

Τον λίθον πέραν βλέπετε τον αποκυλισμένον;
Εκείθεν εις το κυανόν
Διάστημα ο Κύριος απέπτη αναβαίνων
Μετ' Αρχαγγέλων φωτεινών,
Αφ' ου του Άδου άνοιξε ποδοκτυπών τας θύρας
Εις πλήθη εκθαμβα νεκρών
Και κλίνας το στερέωμα επέδειξε τας χείρας
Ατρώτους από τον σταυρόν.

«Τον λόγον του παρέλαβον οι παίδες του Σωκράτους
Και εις την μολυνθείσαν γην
Τον διωχέτευσαν εντός μικρού μεγάλου Κράτους
Ως καθαρήριον πηγήν.
Διά της γλώσσης ο Θεός εισήλθε των Ελλήνων
Εις πάσαν τότε ακοήν,
Και εις την Πίστιν έδωκαν οι συγγραφείς εκείνων
Και πίστιν τότε και ζωήν.

«Ο Κωνσταντίνος έπειτα προς την οχλοκρατίαν
Θεών αφρόνων και πολλών
Τανύσας λόγην ύψωσιν Ενός την μοναρχίαν,
Κυρίου όλων των φυλών,
Και ζεύξας εις το άρμα του Ανατολήν και Δύσιν
Αυτόν τον Γίγαντα Ναόν

---

⁵⁶⁷ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *Η Ελληγεγερσία*, Εν Αθήναις 1848.

Του όλου κόσμου ήγειρεν αφ' ου την όλην κτίσιν
Εις ένα έδωκε Θεόν.

«Πλην τον διάδοχον αυτού Δραγάσην Κωνσταντίνον
Κατέβαλεν ελεεινώς
Και όλον αναδραπόδισε το γένος των Ελλήνων
Ο βάρβαρος Αγαρινός...
Ομόσατε την λύτρωσιν από τους όνυχάς του
Του πρωτοτόκου των λαών
Ομόσατε την λύτρωσιν αυτού του πανσεβάστου
Και πρώτου όλων των Ναών!

Και σήμερον των Γαλατών η δημοβασιλεία
Τους οφθαλμούς παντός λαού
Φωτίζει επιλάμπουσα εν τη κοινή σκοτία
Ως πυροτέχνημα Θεού·
Η δέσμη της άμα λυθή, πολλές από τα ύψη
Εν μέσω των μοναρχιών
Μετά πυρσοκροτήματος μεγάλου θέλει ρίψει
Κανδήλας δημοκρατιών.

Και οι προστάται σήμερον της Τουρκικής πορφύρας,
Οι και τον Τάφον του Χριστού
Καταλιπόντες έρμαιον εις μαιφόνους χείρας
Συμβασιλεύοντας ληστού,
Εις έλη ως ο Μάριος κρυπτόμενοι κοιμώνται,
Η παίγνια θείας οργής,
Εις πολυστρόφους σιδηράς οδούς περιπλανώνται
Οιδίποδες θεοστυγείς.

Και σήμερον της πενταπλής κακούργου Συμμαχίας
Αραχνοσπώνται οι δεσμοί
Οι την ακεραιότητα κρατούντες της Τουρκίας,
Και νέοι άρχουσι θεσμοί,
Και πάσα σείονται φυλαί, και κίνησιν ομοίαν
Δεν θέλει τόσων γενεών
Εις την μεγάλην του Θεού δευτέραν παρουσίαν
Ιδεί ο έσχατος αιών.

Από τ' Ακροκεραύνια και από την Ροδόπην
Με τάχος φθάνοντες πτηνών
Οι κατοικούντες Έλληνες την Τουρκικήν Ευρώπην

Κτυπάτε τον Ασιανόν!
Κτυπάτε τον αλλόφυλον ποιμένα της Κασπίας,
Και σεις μητρός μιας υιοί,
Ω Αλβανοί, ω Βούλγαροι, ω παίδες της Σερβίας,
Ω Βλάχοι και ω Μολδανοί!

Εις μίαν εθηλάσαμεν πλατύστηθον πατρίδα
Το γάλα του ηρωϊσμού·
Εις μίαν πλατανοστυφή αλίζωνον κοιτίδα
Εσπαργανώθημεν ομού.
Αν έχης άλλην παρ' ημάς ω Αλβανέ! Θρησκεϊαν,
Ευρύστοος ο ουρανός·
Τας πίστεις όλας δέχεται και υπό σκέπην μίαν
Στεγάζει όλας ευμενώς.

Μεγάλην μίαν έλθετε να πλάσωμεν Ελλάδα,
Και Κράτους εκ λαών πολλών
Μεγάλην μίαν έλθετε να πλάσωμεν Μονάδα!
Δεν βλέπετε τον Ιταλόν;
Ενότητα Ιταλικήν εις αίμά του ζυμόνει·
Ενότητα Γερμανικήν
Ο Πρώσσοσ, Σάξων, Βαυαρός ομού θεμελιόνει,
Ο Πολωνός Πολωνικήν.

Το Κράτος ανυψώσατε του πρώτου Κωνσταντίνου,
Και τον πεσόντα Κολοσσόν
Επάνω πάλιν στήσατε του Μαρμαρά κ' Ευξείνου,
Επάνω δύο θαλασσών!
Το νικηφόρον Λάβαρον της Αυτοκρατορίας
Ο Βελισσάριος κρατεί,
Και στέκων εις τας πολιάς του Αίμου ακρωρείας
Σας περιμένει, σας ζητεί.

.....
Κτυπάτε! Θέλομεν ταχείς οι Έλληνες προφθάσει
Εις το πεδίον της τιμής,
Και θέλομεν τον θρίαμβον και τας πληγάς μοιράσει
Συγκινδυνεύοντες ημείς·
Η ανεξάρτητος Ελλάς ιδού κεραυνοβόλος
Δευτέραν φαίνεται φοράν·
Προς σας πετώσα, γίνεται εις τα πελάγη στόλος
Και στράτευμα εις την ξηράν.

Κτυπάτε, και καθείς πατών το έδαφος βαρέως
Ας δίδη στιβαράν πληγήν!
Ο πίπτων θέλει δύναμιν αντλεί ως ο Ανταίος
Από την πάτριόν του γην.
Τους γέροντας, τα βρέφη σας το έθνος θέλει τρέφει
Καθώς επί των Μηδικών
Ετράφησαν της Αττικής οι γέροντες, τα βρέφη
Με οβολόν Τροιζηνικόν.

Πατρίδος ενθουσιασμέ, τας χείράς μας οδήγει!
Ελευθερία φοβερά,
Ειφούλκησε και τους εχθρούς κατά κρημνών κυνήγει!
Και σεις μνημεία ιερά,
Σεις τάφοι προπατορικοί, αποπλυθήτε! Φεύγει
Ο μιαρός κατακτητής·
Προς τα Καυκάσια βουνά την άμαξάν του ζεύγει
Ο πλανητόβιος ληστής.

.....

Βρισκόμαστε, λοιπόν, μέσα σε ένα κλίμα μεγαλοϊδεατικής έξαρσης και ενθουσιασμού. Ωστόσο, στο εσωτερικό, μολονότι τα λεγόμενα «Μουσουρικά» (ήτοι τα διάφορα διπλωματικά επεισόδια μεταξύ του Ελλαδικού Βασιλείου και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα 1847-1848, εξαιτίας της άρνησης του Κ. Μουσούρου, πρέσβη της Υψηλής Πύλης στην Αθήνα, να χορηγήσει διαβατήριο στον υπασπιστή του Όθωνα, Τσάμη Καρατάσο, με την αιτιολογία ότι ήταν *persona non grata*) και τα «Πατσιφικά» ή «Παρκερικά» (που δυσκόλεψαν τις ελληνο-βρετανικές σχέσεις στις αρχές του 1850, εξ αφορμής επεισοδίου που σημειώθηκε το 1849 στην ελληνική πρωτεύουσα εναντίον του Ισπανοεβραίου, αλλά Άγγλου υπηκόου, Δαβίδ Πατσιφικό, πρώην προξένου της Πορτογαλίας και μετέπειτα τοκογλύφου), ως «εθνικές περιπέτειες», ήταν μάλλον ήσσονος σημασίας και δεν άφησαν διακριτά ποιητικά ίχνη, δεν συνέβη το ίδιο και με τον Κριμαϊκό πόλεμο, που παρέσυρε στη δίνη του την Ελλάδα, με ολέθριες συνέπειες. Η εμπλοκή αυτή της Ελλάδος, απότοκος του τότε κρατούντος στη χώρα πνεύματος αλυτρωτισμού και μεγαλοϊδεατισμού, αξίζει να μας απασχολήσει λίγο πιο διεξοδικά, αφού επρόκειτο για υψίστης σημασίας γεγονός κατά την περίοδο που μας απασχολεί εδώ⁵⁶⁸.

---

⁵⁶⁸ Η βιβλιογραφία για Κριμαϊκό Πόλεμο είναι εκτενέστατη. Όσα ακολουθούν βασίζονται στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* της «Εκδοτικής Αθηνών» και στις εργασίες των Α. Ρ. Saab, *The Origins of the Crimean Alliance*, Virginia UP, 1977 - Alan Palmer, *The Banner of Battle: the Story of the Crimean War*, St Martin's Press, 1987 - David

Επρόκειτο για έναν αρκετά περίεργο πόλεμο, στον οποίο ενεπλάκησαν αρκετές δυνάμεις της περιόδου και γνώρισε πολλές μάχες σε διάφορα θέατρα επιχειρήσεων. Με δυο λέξεις, ο Κριμαϊκός Πόλεμος προκλήθηκε για λόγους πρωτίστως γεωπολιτικούς, αλλά και θρησκευτικούς. Στα χρόνια που προηγήθηκαν αυτού, αλλά και κατά τη διάρκειά του, μεγάλες δυνάμεις της περιόδου, όπως η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία, αποζητούσαν να αυξήσουν την επιρροή τους στη Μέση Ανατολή, αλλά και απέναντι στην Τουρκία, τον θεωρούμενο «μεγάλο αθηνή», στο πλαίσιο του λεγόμενου Ανατολικού Ζητήματος. Οι θρησκευτικές διαφορές, ωστόσο, χρησιμοποιήθηκαν, για μιαν ακόμη φορά, ως καταλύτης στη διευθέτηση των συναφών ζητημάτων. Άλλωστε, ο έλεγχος της πρόσβασης σε διάφορα σημεία ευρισκόμενα στους Αγίους Τόπους, είχε δημιουργήσει εντάσεις μεταξύ της Καθολικής Γαλλίας και της Ορθόδοξης Ρωσίας επί σειρά ετών, ενώ το 1853 το πρόβλημα κορυφώθηκε με συγκρούσεις που έλαβαν χώρα στη Βηθλεέμ, που αποτελούσε τότε μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατά τις οποίες ένας αριθμός ορθόδοξων μοναχών σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια αντιπαράθεσης με καθολικούς – κάτι για το οποίο κατηγορήθηκε η Τουρκία, από τον τσάρο Νικόλαο Α΄.

Ο τελευταίος, μη αποδεχόμενος κατ' ουσίαν οι Άγιοι Τόποι να βρίσκονται υπό τουρκική κυριαρχία, θεώρησε πως του δινόταν μια μοναδική ευκαιρία να προωθήσει τα συμφέροντα των ομοδόξων του, στέλνοντας τον αντιπρόσωπό του Μέντζικωφ στην Κωνσταντινούπολη, με συγκεκριμένα αιτήματα, τα οποία δεν ικανοποιήθηκαν από την Υψηλή Πύλη. Αυτό έδωσε την ευκαιρία στον τσάρο να κινητοποιήσει στρατεύματά του εναντίον των Τούρκων, προφανώς πιστεύοντας ότι τοιουτοτρόπως θα αύξανε την επιρροή του στην ανατολική Μεσόγειο. Αυτό, βέβαια, επρόκειτο να συναντήσει τις αντιδράσεις των Άγγλων και των Γάλλων, που δεν ήθελαν μια τέτοια ρωσική επέκταση στην περιοχή, στην οποία διατηρούσαν ζωτικά συμφέροντα, ένεκα των διόδων που τους παρείχε στην ανάπτυξη των εμπορικών τους συναλλαγών. Παράλληλα, ειδικά η Αγγλία φοβείτο πιθανή κάθοδο της Ρωσίας ίσα με τις βρετανικές τότε Ινδίες, μέσω Αφγανιστάν.

Το ξεκίνημα του πολέμου επισυνέβη στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, που βρίσκονταν υπό οθωμανική κατοχή, όταν στις 3 Ιουλίου του 1853, ο ρωσικός στρατός πέρασε τον Προύθο και τον Δούναβη και εισέβαλε στη

M. Goldfrank, *The Origins of the Crimean War*, Longman, 1994 - W. Baumgart, *The Crimean War, 1853-1856*, Arnold, 1999 - Trevor Royle, *Crimea: The Great Crimean War, 1854-1856*, Palgrave Macmillan, 2000 - Alexis Troubetzkoy, *A Brief History of the Crimean War*, Constable & Robinson, 2006 - Guy Arnold, *Historical dictionary of the Crimean War*, Scarecrow Press, 2002. Ακόμη, αντλήθηκαν στοιχεία, στις 17.08.2016, από τους ιστότοπους: <http://www.crimeahistory.org/crimean-war/>, https://en.wikipedia.org/wiki/Crimean_War και http://www.bbc.co.uk/history/british/victorians/crimea_01.shtml.

Μολδαβία και στη Βλαχία. Μετά από λίγους μήνες, στις 5 Οκτωβρίου του ίδιου έτους η Οθωμανική Αυτοκρατορία κήρυξε τον πόλεμο στη Ρωσία και στις 4 Νοεμβρίου η τελευταία κατέστρεψαν τον τουρκικό στόλο που βρισκόταν στη Σινώπη. Οι Αγγλογάλλοι δεν έχασαν πολύ χρόνο: τον Μάρτιο του 1854 ξεκίνησαν να πολεμούν με τους Ρώσους, θεωρώντας πως θα ήταν γι' αυτούς σχετικά εύκολη υπόθεση η τελική νίκη, μιας και οι δυο τους διέθεταν σημαντική ναυτική υπεροχή. Στη διαμάχη, εκτός από την Αγγλία, τη Γαλλία και την Τουρκία, εναντίον των Ρώσων, αναμίχθηκαν το βασίλειο της Σαρδηνίας-Πεδεμοντίου, η Πρωσσία και η Αυστρία. Η τελευταία, μάλιστα, συνέβαλε αποφασιστικά στο να αποσυρθούν τα ρωσικά στρατεύματα από τη Μολδοβλαχία, απειλώντας με είσοδό της στον πόλεμο, αν δεν προχωρούσαν οι Ρώσοι σε μια τέτοια κίνηση – παρά το γεγονός ότι ο τσάρος Νικόλαος Α΄ είχε βοηθήσει τους Αυστριακούς να καταπνίξουν την εξέγερση των Ούγγρων στα 1848· η Αυστρία αισθανόταν να απειλείται η ίδια από τον ρωσικό επεκτατισμό, πολύ περισσότερο από τη στιγμή που ο Νικόλαος έδειχνε να ακολουθεί τη γεωπολιτική στρατηγική της Μεγάλης Αικατερίνης, που στα 1784 είχε προσαρτήσει την Κριμαία στη Ρωσική Αυτοκρατορία. Οι συμμαχικές δυνάμεις συγκεντρώθηκαν στη Βάρνα της Βουλγαρίας, ετοιμαζόμενες για ολομέτωπη επίθεση εναντίον των ρωσικών στην Κριμαία, με αντικειμενικό στόχο την κατάληψη της ναυτικής βάσεως της Σεβαστούπολεως. Και πραγματικά: ήταν στην Κριμαϊκή χερσόνησο και στη Μαύρη Θάλασσα που μεταφέρθηκε το θέατρο των επιχειρήσεων.

Οι κυριότερες μάχες του Κριμαϊκού Πολέμου επισυνέβησαν στις περιοχές Alma (20.09.1854), Balaclava (25.10.1854), Inkerman (05.11.1854) και Malakhon (08.09.1855). Η ίδια η Σεβαστούπολη έπεσε, τελικά, στα χέρια των συμμάχων στις 9 Σεπτεμβρίου του 1855. Μικρότερες συγκρούσεις έλαβαν χώρα στη Βαλτική, στον Καύκασο, στη Λευκή Θάλασσα και στον Βόρειο Ειρηνικό. Ο πόλεμος πήρε, δηλαδή, μεγάλη έκταση και είχε συνέπεια να χάσουν τη ζωή τους πάνω από 200.000 άνθρωποι, από όλες τις πλευρές. Στο τέλος, η Ρωσία υποχώρησε και ξεκίνησε ειρηνευτικές συνομιλίες με εκπροσώπους της Τουρκίας, της Γαλλίας, της Αγγλίας, της Σαρδηνίας, της Αυστρίας και της Πρωσσίας, οι οποίες κατέληξαν στην υπογραφή της συνθήκης των Παρισίων, στις 30 Μαρτίου του 1856, που σήμανε την τυπική λήξη του πολέμου. Η «ουδετεροποίηση» της Μαύρης Θάλασσας αποτελούσε έναν από τους κυρίαρχους διπλωματικούς και εμπορικούς στόχους των μεγάλων δυνάμεων. Έτσι, σύμφωνα με την πιο πάνω συνθήκη, μεταξύ άλλων, έπρεπε να μειωθεί η παρουσία των Τούρκων στην περιοχή, ενώ η Ρωσία όφειλε να παύσει τη λειτουργία της ναυτικής βάσης που διέθετε εκεί, προκειμένου να μειωθεί η ρωσική επιρροή στον χώρο, κάτι που, ωστόσο, δεν συνέβη, όχι μόνο γιατί η Αγγλία και η Γαλλία δεν διέθεταν τη δύναμη να το επιβάλουν στην πράξη, αλλά και επειδή ανεφάνησαν διαφορές μεταξύ τους. Άλλωστε, στα 1871, στο συνέδριο του

Λονδίνου αποκαταστάθηκε και τυπικά η παρουσία των Ρώσων στη Μαύρη Θάλασσα, με την επαναλειτουργία της ναυτικής βάσεως της Σεβαστουπόλεως. Κατ' ουσίαν, τα προβλήματα δεν έπαψαν να υφίστανται στο συγκεκριμένο μέρος, όπως καταδεικνύεται από το ξέσπασμα νέου ρωσοτουρκικού πολέμου στα 1877 – μόνο που αυτή τη φορά οι Αγγλογάλλοι δεν αναμίχθηκαν.

Ο Κριμαϊκός Πόλεμος ήταν μια από τις πρώτες συρράξεις στις οποίες χρησιμοποιήθηκαν νέες τεχνολογίες, όπως εκρηκτικά βλήματα, οι σιδηρόδρομοι και ο τηλεγράφος. Ακόμη, πλήθος επιστολών από ανθρώπους που συμμετείχαν σε αυτόν δημοσιεύονταν στον Τύπο, ενώ τυπώνονταν πολλές φωτογραφίες που αποτύπωναν τη φρίκη του. Αναπτύχθηκε η Ιατρική στον χώρο των μαχών, ιδίως από τους Ρώσους, ενώ παράλληλα δόθηκε η ευκαιρία σε ανθρώπους των γραμμάτων να περιγράψουν όψεις της σύρραξης: για παράδειγμα, ο Alfred Lord Tennyson, αφορμώμενος από τη μάχη της Balaclava, έγραψε το *The charge of the Light Brigade*, ενώ ο Leo Tolstoy έδωσε με τόση μαεστρία σκηνές από τη ζωή και τη δράση Ρώσων πολιτών και στρατιωτών της Σεβαστουπόλεως στο *The Sebastopol sketches*, ώστε δικαίως θεωρείται από πολλούς ο πρώτος πολεμικός ανταποκριτής στον κόσμο.

Η Ελλάδα είχε μεν περιφερειακό ρόλο στον συγκεκριμένο πόλεμο, ως προς τις γενικότερες επιπτώσεις του, αλλά τα αποτελέσματα της ανάμιξης της αυτής στο πλευρό των Ρώσων κάθε άλλο παρά επιτυχή ήταν για την ίδια. Με την επίθεση της Ρωσίας εναντίον των Οθωμανών στα 1853, ο Όθωνας, ωθούμενος από τον μεγαλοϊδεατισμό που διακατείχε τον ίδιο, αλλά και την ελλαδική κοινωνία κατ' επέκτασιν, δεν έχασε την ευκαιρία να κινηθεί εναντίον περιοχών που βρίσκονταν υπό οθωμανική διοίκηση, αλλά κατοικούνταν, ως επί το πλείστον, από χριστιανικούς πληθυσμούς. Έτσι, εκμεταλλευόμενες την ενασχόληση των Οθωμανών με τη ρωσική εισβολή στη Μολδοβλαχία και ποντάροντας σε τελική επικράτηση των ομοδόξων τους Ρώσων, επαναστατικές κινήσεις ξέσπασαν στην Ήπειρο (πρωτίστως), στη Θεσσαλία, στη Μακεδονία και στην Κρήτη – κάτι στο οποίο αντιτίθεντο οι μεγάλες δυνάμεις και γι' αυτό κατέβαλαν προσπάθειες να το περιορίσουν, φτάνοντας στο σημείο να προχωρήσουν σε κατάληψη του Πειραιά από αγγλικές και γαλλικές δυνάμεις, από τον Απρίλιο του 1854 έως τον Φεβρουάριο του 1857 και αναγκάζοντας, με αυτόν τον τρόπο, τον επίσημο ελληνικό στρατό να παραμείνει ουδέτερος. Από την άλλη, το ελληνικό βασίλειο δεν προσάρμοσε τον σχεδιασμό του σε εκείνο των Ρώσων, ποτέ δεν κήρυξε κατ' ουσίαν τον πόλεμο και δεν κατόρθωσε να λάβει κάποια στρατιωτική ή οικονομική βοήθεια από το εξωτερικό – παρά τις προσπάθειες των Ελλήνων πολιτικών να αναζητήσουν στήριξη από πλούσιους ομοεθνείς τους που δραστηριοποιούνταν στην αλλοδαπή. Ταυτόχρονα, η ίδια η Ρωσία δεν αποτόλμησε να βοηθήσει ανοιχτά την Ελλάδα, θεωρώντας μάλλον επικίνδυνο να επεκτείνει η μι-

κρή αυτή χώρα τα σύνορά της. Τιοιουτοτρόπως, οι προαναφερθείσες ελληνικές εξεγέρσεις σε διάφορες χριστιανικές περιοχές κατέληξαν σε αποτυχία και αντιμετωπίστηκαν στο τέλος επιτυχώς από τις οθωμανικές δυνάμεις κατοχής.

Η Ελλάδα δεν κέρδισε, τυπικά ή ουσιαστικά, τίποτε απολύτως από τον συγκεκριμένο πόλεμο. Δεν προσκλήθηκε σε καμιά συνομιλία και δεν κατάφερε να επεκτείνει την πολιτική της επιρροή και τη στρατιωτική της παρουσία. Αποτέλεσμα: η αποκαρδιωμένη πολιτική τάξη έριξε το φταίξιμο στον Όθωνα, ο οποίος απέτυχε παταγωδώς να εκμεταλλευθεί την κατάσταση που, φαινομενικά αλλά και αντικειμενικά, θα μπορούσε να αποτελέσει μίαν πρώτης τάξεως ευκαιρία για τη χώρα, προκειμένου να αποκομίσει διπλωματικά και εδαφικά οφέλη. Το γεγονός αυτό, άλλωστε, αποτέλεσε και την αρχή του τέλους για τον ίδιο τον Όθωνα: όχι μόνο μειώθηκε η δημοτικότητά του, αλλά αργότερα, όπως θα δούμε και πιο κάτω, εξαναγκάστηκε σε αποχώρηση από την Ελλάδα.

Όπως, μάλιστα, έχει παρατηρηθεί, στο εσωτερικό πολιτικό σκηνικό, το απόγευμα της 14/26 Μαΐου 1854, σε επίσημη τελετή στην αίθουσα του θρόνου, με την παρουσία των πρεσβευτών της Γαλλίας και Αγγλίας, ο Όθων διάβασε τη διακήρυξη της ουδετερότητας που του είχαν επιβάλει οι δύο Δυνάμεις και αποχώρησε αμίλητος, αφού πρώτα άκουσε την απάντηση του Ουάις. Η νέα κυβέρνηση που επέβαλαν οι Αγγλογάλλοι, το «Υπουργείον Κατοχής», όπως ονομάστηκε από τον λαό, αποτελέσθηκε από τον Αλ. Μαυροκορδάτο, που δεν είχε ακόμη επιστρέψει από το Παρίσι, ως πρωθυπουργό και υπουργό των Οικονομικών, τον Κων. Κανάρη ως προσωρινό πρόεδρο της κυβερνήσεως και υπουργό των Ναυτικών, και τους Ρήγα Παλαμήδη των Εσωτερικών, Γ. Ψύλλα της Παιδείας και των Εκκλησιαστικών, Π. Αργυρόπουλο των Εξωτερικών και Π. Καλλιγά της Δικαιοσύνης. Στο υπουργείο των Στρατιωτικών επέβαλαν το Δημ. Καλλέργη, πρόσωπο που αντιπαθούσε ιδιαίτερα ο Όθων εξαιτίας της επαναστάσεως της 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Η κυβέρνηση αυτή έσπευσε, με αυστηρές προειδοποιήσεις και απειλές, να ανακαλέσει όλους τους αξιωματικούς που είχαν προσχωρήσει στα επαναστατικά κινήματα, και να ικανοποιήσει γενικά τις αξιώσεις των Αγγλογάλλων. Επίσης πριν ακόμη ορκιστεί, έπειτα από απαίτηση του Καλλέργη που ασκούσε πραγματική δικτατορία ως την άφιξη του Μαυροκορδάτου, απέλυσε τους υπασπιστές του Όθωνος, υποστράτηγους Ιωάννη Κολοκοτρώνη, Σπυρομήλιο, Ιωάννη Μαμούρη και Γαρδικιώτη Γρίβα, και έθεσε σε διαθεσιμότητα τον πρώην υπουργό των Στρατιωτικών Σκαρλάτο Σούτσο· απομάκρυνε επίσης τον Βέτλαντ, προσωπικό γραμματέα του Όθωνος. Στο μεταξύ, με πρωτοβουλία του Ρουάν και συγκατάθεση του Ουάις, είχαν σταλεί διπλωμάτες στη Θεσσαλία, για να πείσουν τους αρχηγούς των σωμάτων να εγκαταλείψουν τον αγώνα και να επιστρέψουν στην Ελλάδα, αποστολή που κατέληξε σε επιτυχία. Οι διπλωμάτες αυτοί ήταν ο Αύγουστος Guerin, πρόξενος της Γαλλίας στη

Σύρο, εγκατεστημένος πριν από 25 χρόνια στην Ελλάδα, και ο Άγγλος πρόξενος Merlin. Κατά τα μέσα Ιουλίου επέστρεψε τελευταίος στο ελληνικό έδαφος και ο στρατηγός Χριστόδουλος Χατζηπέτρος, παρά τη λαμπρή νίκη του στη μάχη της Καλαμπάκας. Ο αγώνας στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία και στη Μακεδονία, όπως σημειώθηκε και πρωτύτερα, είχε ήδη καταδικαστεί.

Στο μεταξύ, το «Υπουργείο Κατοχής», με τα αυστηρά μέτρα που είχε λάβει, πέτυχε την επάνοδο των περισσότερων στρατιωτικών από την Ήπειρο, Θεσσαλία και Μακεδονία, καθώς και την εξασφάλιση μιας σχετικής τάξεως στη Στερεά Ελλάδα, ιδίως στις παραμεθόριες περιοχές, όπου, με την επάνοδο των επαναστατικών σωμάτων, είχε αρχίσει να αναβιώνει η ληστεία σε όλη την Ελλάδα. Φοβερή ληστρική συμμορία ήταν του αρχιληστή Μελλούνα, που με υπαρχηγό το Χρήστο Νταβέλη λυμαινόταν κυρίως τη Λοκρίδα, Φωκίδα, Βοιωτία, και την Αττική, φθάνοντας και ως τα προάστια της Αθήνας. Μεγάλες εξάλλου λαφυραγωγίες γίνονταν από τους εθελοντές όχι μόνο σε βάρος των Τούρκων αλλά και σε βάρος πολλών Ελλήνων κατοίκων της Ηπείρου και της Θεσσαλίας. Οι σχέσεις, όμως, του Όθωνος με τη νέα κυβέρνηση, ιδίως πριν από την επιστροφή του Μαυροκορδάτου από το Παρίσι τον Ιούλιο του 1854, δεν ήταν καθόλου καλές. Ιδιαίτερα ο Καλλέργης, που είχε την αμέριστη υποστήριξη των Γάλλων και περιστοιχιζόταν από ανθρώπους της Επανάστασης του 1843, ασκούσε δικτατορική εξουσία, ενώ ο Όθων, απομονωμένος από τους πρεσβευτές των ξένων Δυνάμεων, εκτός από τον Thüngen και τον Thile της Βαυαρίας και της Πρωσίας, προσπαθούσε να αντιδράσει κωλυσιεργώντας την υπογραφή διαφόρων διαταγμάτων. Οι διαρκείς προστριβές του Όθωνος με τον Καλλέργη, πίσω από κάθε ενέργεια του οποίου βρίσκονταν οι Γάλλοι, είχαν οξύνει τόσο την κατάσταση, ώστε στο αρχηγείο του στρατού Κατοχής να γίνεται λόγος και για κατάληψη των Αθηνών. Επιπλέον, ο Ναπολέων Γ' είχε ακόμη σκεφθεί την εκθρόνιση του Όθωνος και την αντικατάστασή του με τον πρίγκιπα Carignano, εξάδελφο του συμμάχου του βιασιλιά της Σαρδηνίας. Το σχέδιο, όμως, αυτό δεν το αποδέχθηκε η αγγλική κυβέρνηση.

Την ίδια στιγμή, με αφορμή το ανθυγιεινό κλίμα του Πειραιά, η κατοχή των Αγγλογάλλων επεκτάθηκε το καλοκαίρι του 1854 ως τα Πατήσια και την Πεντέλη. Οι δυνάμεις Κατοχής, αν και ασχολήθηκαν και με πολλά κοινωφελή έργα, μολαταύτα, με τους προκλητικούς στρατιωτικούς περιπάτους τους στην Αθήνα, ακόμη και μπροστά από τα ανάκτορα, με την ιταμή συμπεριφορά τους και τα επεισόδια που δημιουργούσαν με Έλληνες πολίτες και υπαλλήλους, όπως ήταν η καταστροφή των πιεστηρίων της εφημερίδας *Αιών* και η απαγωγή στον Πειραιά του εκδότη της Ιωάννη Φιλήμονα, η σύλληψη και η φυλάκιση του Κων. Λεβίδη, διευθυντή και αρχισυντάκτη της εφημερίδας *Ελπίς*, η επέμβασή τους και στα εσωτερικά ακόμη ζητήματα της διοικήσεως του κράτους, όπως π.χ. στη μετάθεση α-

ξιοματικών και δικαστικών, και άλλα, μεγάλωσαν την αγανάκτηση του πληθυσμού και ενίσχυσαν, πρόσκαιρα έστω, τη δημοτικότητα του Όθωνος.

Την αγανάκτηση του λαού την αύξησε σε μεγάλο βαθμό και η εμφάνιση της χολέρας, που την μετέφεραν τα γαλλικά στρατεύματα από τη Βάρνα και εκδηλώθηκε πρώτα στις δυνάμεις Κατοχής του Πειραιά. Επειδή, μάλιστα, οι αρχές Κατοχής δεν επέτρεψαν τότε την τήρηση των απαραίτητων αυστηρών υγειονομικών μέτρων, η επιδημία διαδόθηκε γρήγορα στην Αθήνα και επί πέντε μήνες λυμαινόταν την πρωτεύουσα. Η χολέρα προκάλεσε το θάνατο 3.000 περίπου ατόμων, του 1/10 δηλαδή του πληθυσμού της πρωτεύουσας που δεν ξεπερνούσε τις 30.000 κατοίκους. Ο Νοέμβριος του 1854, κατά τον οποίο πέθαναν 800 τουλάχιστον άτομα, υπήρξε ο χειρότερος μήνας. Η επιδημία έπληξε ιδιαίτερα το μεσημβρινό τμήμα της πόλεως, όπου κατοικούσαν πολλοί μαζί και κάτω από άθλιες συνθήκες, πρόσφυγες, διωγμένοι από τις τουρκοκρατούμενες ελληνικές περιοχές μετά τη διακοπή των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Παραστατική εικόνα της τραγωδίας αυτής μας δίνει στις *Ιστορικές Αναμνήσεις* του ο Νικόλαος Δραγούμης, που παρομοιάζει εύστοχα τη χολέρα του 1854 με τον «λοιμό» που έπληξε την ίδια πόλη το 430 π.Χ. κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Μοναδικό ίσως αξιόλογο επίτευγμα της κυβερνήσεως Μαυροκορδάτου υπήρξε η επανάληψη των διπλωματικών σχέσεων με την Πύλη και η υπογραφή ανάμεσα στις δύο χώρες μιας εμπορικής συνθήκης που εκκρεμούσε από πολύ καιρό. Η συνθήκη αυτή, που προβλεπόταν από τη Συμφωνία της Κωνσταντινουπόλεως της 21ης Ιουλίου 1839, δεν είχε ποτέ συνομολογηθεί, μιας και το σχέδιό της, που υπογράφηκε ανάμεσα στην Ελλάδα και την Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1840 από τον Κ. Ζωγράφο και τον Μεχμέτ Ρεσήτ πασά, δεν είχε επικυρωθεί από τον Όθωνα. Η Πύλη, για να επαναλάβει τις διπλωματικές σχέσεις της με την Ελλάδα, επιχείρησε στην αρχή να εκμεταλλευθεί την αδυναμία της τελευταίας, απαιτώντας αποζημίωση για τις καταστροφές που είχαν υποστεί οι τρεις επαρχίες της από τα κινήματα. Επειδή, όμως, επαναλήφθηκαν οι βιαιοπραγίες εναντίον των Ελλήνων κατοίκων των επαρχιών αυτών, η Γαλλία και η Αγγλία απέρριψαν τις τουρκικές αξιώσεις. Έμεινε μόνο ως προϋπόθεση για την επανάληψη των σχέσεων η υπογραφή της εμπορικής συνθήκης, όρο που η Ελλάδα δέχθηκε με ευχαρίστηση. Οι σχετικές διαπραγματεύσεις για τη διατύπωση των λεπτομερειών βράδυνε αρκετά και μόνο στις 27 Μαΐου / 8 Ιουνίου 1855 υπογράφηκε στο προάστιο του Βοσπόρου Κάνλιτζα η πρώτη ελληνοτουρκική συνθήκη από 28 άρθρα με τον τίτλο «Συνθήκη Εμπορίου και Ναυτιλίας» από τον Ανδρέα Κουντουριώτη, έκτακτο απεσταλμένο και αργότερα πρεσβευτή της Ελλάδος στην Πύλη, και τον υπουργό των Εξωτερικών του σουλτάνου Μεχμέτ Φουάτ πασά (το κείμενο αυτό επικυρώθηκε στις 9/21 Ιουλίου του ίδιου χρόνου).

Συμπλήρωμα της παραπάνω συνθήκης πρέπει να θεωρηθεί και η «Σύμβαση διά την καταδίωξιν της ληστείας», που υπογράφηκε πάλι στην Κάνλιτζα στις 8/20 Απριλίου 1856. Ανάμεσα στα άλλα, η συνθήκη αυτή προέβλεπε τη σύντομη καταδίωξη των ληστών με τη χρησιμοποίηση τακτικού στρατού, άμεση επαφή των καταδωκτικών αρχών των δύο χωρών και είσοδό τους στην επικράτεια της άλλης χώρας για την καταδίωξη των συμμοριών, καθώς και δίκη των ληστών για ληστρικές ενέργειες που είχαν διαπραχθεί στην άλλη επικράτεια. Γενικά, πάντως, η θέση της κυβερνήσεως και κυρίως του ίδιου του Μαυροκορδάτου δεν ήταν ισχυρή. Οι Σύμμαχοι, και ιδίως οι Άγγλοι, δεν ήταν πολύ ευχαριστημένοι μαζί του και τον κατηγορούσαν για αδυναμία. Ο Μαυροκορδάτος δεν είχε επίσης την εμπιστοσύνη και τη συμπάθεια του Όθωνος και, επιπλέον, εξαιτίας της Κατοχής, ο λαός ήταν εχθρικά διατεθειμένος απέναντί του. Γι' αυτό και όταν δημιουργήθηκε ένα σοβαρό επεισόδιο ηθικής τάξεως, εξαιτίας ανάρμοστης συμπεριφοράς του Καλλέργη προς το βασιλικό ζεύγος, ο Μαυροκορδάτος αναγκάστηκε να παραιτηθεί, στις 28 Σεπτεμβρίου 1855, έχοντας χάσει πια και το τελευταίο στήριγμά του, την εμπιστοσύνη δηλαδή των δυνάμεων Κατοχής.

Η νέα κυβέρνηση απορτίστηκε από το Δημ. Βούλγαρη ως πρωθυπουργό και υπουργό των Εσωτερικών. Τα άλλα υπουργεία είχαν αναλάβει: οι Σπ. Τρικούπης των Εξωτερικών, Μ. Ποτλής της Δικαιοσύνης και των Εκκλησιαστικών, Ν. Σιλήβεργος των Οικονομικών, Λ. Σμόλεντς των Στρατιωτικών και Α. Μιαούλης των Ναυτικών. Αργότερα έγιναν μερικές αλλαγές στη σύνθεση της κυβερνήσεως, όπως π.χ. η αντικατάσταση του Τρικούπη στο υπουργείο των Εξωτερικών από τον Αλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή και άλλες μικρότερης σημασίας. Η κυβέρνηση Βούλγαρη επιβίωσε ως τον Νοέμβριο του 1857 και επί των ημερών της πραγματοποιήθηκε και η αποχώρηση του στρατού Κατοχής (15 Φεβρουαρίου 1857), ύστερα από έντονο διάβημα της ρωσικής κυβερνήσεως⁵⁶⁹.

Ωστόσο, όπως ειπώθηκε, η ελλαδική κοινωνία και η πολιτειακή κεφαλή της ζούσε τον μύθο της. Στο άκουσμα των ειδήσεων για τον ξεσηκωμό στην Ήπειρο και τις αναφανείσες πρώτες ανάγκες των επαναστατών, κορυφώθηκε ο λαϊκός ενθουσιασμός και παντού κυριαρχούσε πολεμικός αναβρασμός. Αυτό μπορεί να φανεί με ενάργεια από τις στήλες των εφημερίδων, και ιδιαίτερα του *Αιώνα*, όπου δημοσιεύονταν πύρινα άρθρα από επιφανείς με αρθρογράφους, ανάμεσα στους οποίους ξεχώριζε ο γνωστός κληρικός αγωνιστής της Ελληνικής Επανάστασης και καθηγητής του Οθωνείου Πανεπιστημίου Νεόφυτος Βάμβας, ενώ οι ποιητές Παναγιώτης Σούτσος και Σοφοκλής Καρύδης έγραφαν πολεμικά θούρια και

---

⁵⁶⁹ Οι επτά τελευταίες παράγραφοι έχουν αντληθεί από όσα γράφει ο Στέφανος Παπαδόπουλος, σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ', σελ. 160-166.

προσπαθούσαν να ξεσηκώσουν τον λαό. Ταυτόχρονα, οργανώνονταν πλήθος συγκεντρώσεων και συλλαλητηρίων, με τον φοιτητικό κόσμο να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή, αφού μεγάλος αριθμός σπουδαστών εγκατέλειπαν τις πανεπιστημιακές αίθουσες και έσπευδαν να καταγούν ως εθελοντές στα σώματα που σχηματίζονταν προς ενίσχυση των επαναστατών.

Για το μεγάλο αυτό ιστορικό γεγονός και για τη συμμετοχή της χώρας μας στον Κριμαϊκό Πόλεμο έγραψαν τρεις σημαντικοί ρομαντικοί μας ποιητές: ο Αλέξανδρος Σούτσος, ο Παναγιώτης Σούτσος και ο Σοφοκλής Καρύδης.

Ο Αλέξανδρος Σούτσος συνέθεσε το σχοινοτενές λυρικό ποίημα «Απομνημονεύματα Ποιητικά επί του Ανατολικού Πολέμου»⁵⁷⁰. Πρόκειται για αξιοπρόσεκτο έργο από ιστορικής, τουλάχιστον, πλευράς, που διαθέτει και αξιόλογη αισθητική. Παρακολουθεί δε, με αξιοπρόσεκτη ακρίβεια για ποιητή, τα σχετικά με τον πόλεμο δρώμενα. Λόγω της εξαιρετικά μεγάλης του έκτασης, ας το παρακολουθήσουμε σε ό,τι αφορά στιγμές του πολέμου, με έμφαση στα ελληνικά πράγματα, δίδοντας μερικά χαρακτηριστικά αποσπάσματα. Και πάλι, ο μεγαλοϊδεατισμός, οι αρχαιοελληνικές και βυζαντινές ενθυμήσεις, καθώς και η στήριξη προς τον ρωσικό παράγοντα και η αποστροφή προς τους συμμαχήσαντες με τους Τούρκους, Αγγλογάλλους, καθίστανται προφανείς, σε πολλά σημεία της σύνθεσης:

Θ Ρ Α Κ Η

Εν Κωνσταντινουπόλει, 18 Φεβρουαρίου 1853

Αυτοκράτειρα ζητούσα το ανάραστόν σου στέμμα,
ω του Κωνσταντίνου Πόλις, στρέψε άδακρυ το βλέμμα
και ιδέ την πρώτην φάσιν τής εν μέσω κρότου τόσο
αναγεννωμένης δόξης και μεγαλειότητός σου!
Οι χρησμοί λοιπόν τελούνται το ξανθόν κινείται γένος·
Μενσικώφης της Ρωσσίας ήλθεν ο απεσταλμένος
τον προαγγελθέντα μήνα των τετρακοσίων χρόνων,
αφ' ου ήρπασεν ο Τούρκος τον εν Βυζαντίω θρόνον·
ήλθε, και τον οδηγούσι μέχρι των Ανακτορίων
πάσης χέρσου, πάσης νήσου Έλληνες μετά βαϊών.
Η Αγία των Σοφία κατά γης από τα ύψη
Θέλει την επάρατόν της ημισέληνον να ρίψη,
ως ποτέ την κίδαρίν του έρριψεν ο Καστριώτης
εις το στάδιον πηδήσας του Κυρίου στρατιώτης.
Αφ' ου έφυγεν ο μέγας αετός του Κωνσταντίνου
Φέρων εις την Μοσχοβίαν το διάδημα εκείνου,
κατά πρώτον επανήλθεν η χαρά και θυμηδία

⁵⁷⁰ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *Απαντα*, ό.π., σελ. 417-518.

και η παύσασα ηκούσθη των Αγγέλων μελωδία
εις την πόλιν του Βοσπόρου, υψουμένην ως αψίδα
κατ' Ευρώπην και Ασίαν, Εύξεινον και Προποντίδα.
Ως οι έγκλειστοι, οπόταν αι ειρκταί των ανοιχθώσιν
έλκοντες την ποδοκάκην από την χαράν σκιρτώσιν,
οι χριστιανοί ομοίως συγκινούντες τα δεσμά των,
παριστώσι την κοινήν των ευφροσύνην δι' ασμάτων.
«Η σκηνή, πας Έλλην κράζει, του νομάδος Τούρκου πίπτει,
«και το κτίσμα των αιώνων λαμπρόν πάλιν ανακύπτει,
«βασιλεία Πανελλήνων συνταγματική το είδος,
«κυβερνώσα τους λαούς της διά γλώσσης Ελληνίδος,
«το Βυζάντιον καθέδραν έχουσα της Εξουσίας,
«τας Αθήνας των Γραμμάτων, την Σιών της Εκκλησίας».
Αλλά τις θνητός εν μέσω της ωραίας Επταλόφου
το πομπώδες αυτό δράμα έφερε του Μενσικώφου;
Ήρπαζεν ο Ναπολέων, των Καθολικών ο ήρως·
την ακτινοβόλον Κοίτην και τον Τάφον του Σωτήρος,
και τους Έλληνας εστέρει δύο Προσκυνητηρίων·
ο δε Καίσαρ της Ρωσσίας επεφάνη λόγχην σείων
και ζητών των Ορθοδόξων ελευθέραν την θρησκείαν,
επειδή τοιαύτην έχει εκ συνθήκης προνομίαν.
Της σκαιάς Αγγλίας Πρέσβυς και αγέρωχος Καλίφης,
την πυρκαϊάν ανάπτει Λόρδος Κάνιγκ ο Ρεδκλίφης·
ως παρήκοόν του παίδα τον Μεζίτην κολαφίζει·
τους Βεζύρας, τους Ιμάμας και τον όχλον ερεθίζει·
τους ασκούς της Αγγλικής του λύων υπερηφανείας,
Αίολος θαλασσοκράτωρ, σπείρει μαύρας τρικυμίας...
Πλην την νύκτα βλέπω λάμπεις ουρανόθεν ερχομένας,
και ακούω ψαλμωδίας εκ της γης ανυψουμένας.
Μη ο μέγας Ταξιάρχης στρατόν φέρη Τουρκοφθόρον
και κομίζει τον αρχαίον θρόνον των Αυτοκρατόρων;
Η την θεοδόχον Φάτνην και το λαξευτόν Μνημείον
εις τους πόδας του Υψίστου άγουσι χοροί Αγίων
πριν κατά την Παλαιστίνην ο αλλόδοξος τα φθάση,
πριν ο Άγγλος τα πωλήση, πριν ο Γάλλος τ' αναρπάση;

.....
Εν Κωνσταντινουπόλει, 13 Μαΐου 1853

Τέλος άφησεν εις χείρας ως το πρώτον Ελληνίδας
τας αρχαίας και των δύο Προσκυνητηρίων κλείδας,
δειλιάσασα η Δύσις μη συμμάχους της Ρωσίας
τους χριστιανούς εγείρη της Ευρώπης και Ασίας·

πλην καθ' υπαγόρευσίν της την εκτέλεσιν των τόσων
συνθηκών αυτού ο Τούρκος απηρηθή προς τον Ρώσσον.
Οι σπουδαίοι διπλωμάται της Αγγλίας και Γαλλίας
τον ειρηνικόν Σουλτάνον ήγειραν κατά Ρωσσίας·
«Ίδού, έκραξαν, ο στόλος αυτής τρέχει αποκλείων
«το προς πώλησίν του πλέον πλήθος νέων Κιρκασίων,
«και εις τους ασκητικούς σου σήμερον γυναικωνίτας
«βλέπεις μόνον χαλκοχρόους της Λιβύας Αφροδίτας.
– Τας λευκάς και ξανθοκόμους εστερήθην Κιρκασίας,
«και ακούω εγώ έτι τας ζητήσεις της Ρωσσίας!
«Είπε τότε ο Μεζίτης· πάσαν πρότασίν της ρίπτω,
«πατώ πάσάν μου συνθήκην και το μίσός μου δεν κρύπτω.»
Απρακτος ο Μενσικώφης έπλευσε προς την Ταυρίδα·
Φεύγοντα εις του τρικρότου το κατάστρομα τον είδα·
σκεπτικός επεριπάτει ως τας τύχας της γης φέρων.
και τον Βόσπορον αφίνων «όψονται!» είπεν ο γέρων...
Αλλ' εις των Δακών τας χώρας Μοσχοβίτης στρατός φθάνει,
ως δ' ενέχειρον ο Καίσαρ της Ρωσσίας τας λαμβάνει...
Όταν σκοτισθή της άρκτου ο απώτατος ορίζων,
φέγγος αστραπής ραγδαίας, φέγγος τας νεφέλας σχίζον
εις τον πόντον καταβαίνει πρόδρομον της τρικυμίας,
και του κεραυνού ο κρότος φθάνει μέχρι μεσημβρίας·
ούτως από την Κριμαίαν ήστραφεν ο Μενσικώφης
και βροντά εις την Δακίαν μετ' αυτόν ο Γορσακώφης...
Ενθουσιασμός το γένος των Ελλήνων κυριεύει,
και η φαντασία όλων αχαλίνωτος οδεύει
και καθείς εις τας ωραίας του Βοσπόρου παραλίας
την ανέγερσιν ελπίζει Ελληνίδος Βασιλείας.
Όλοι ονειροπολούσιν ένα εκ των δύο θρόνων,
ους ανύψωσαν αι χείρες κλεινών δύο Μακεδόνων,
του Μεγάλου Αλεξάνδρου, του Ιουστιανού των.
Έφθασεν εκ του Στρυμόνος εις τον Γάγην ο εις τούτων·
αλλ' ως αστραπή στιγμιαίαν έσβυσεν εις λάμπιν μίαν,
εις καθένα στρατηγόν του αφείς μίαν Βασιλίαν·
ο δε άλλος ως εις δέσμην χώρας συνενών απείρους
την βαρείαν αυτού λόγχην έπηξεν εις τρεις ηπείρους.
Την περικαλλή το έθνος ολοσχερειάν του θέλει,
ως παν έθνος πόθον φέρον εις τα στήθη φλογερόν
εκπληροί αυτόν, ευρίσκον τον αρμόδιον καιρόν.
Η Βυζαντινή των πάλαι χρόνων Αυτοκρατορία,
ήτις εις το μέτωπόν της στέμματα εφόρει τρία,
εκ της σήμερον αστράπτει κατά νότον και βορράν,
και τυφλός πας ο μη βλέπων λάμπιν τόσον ζωηράν.

.....

Εν Κωνσταντινουπόλει, 16 Ιουνίου 1853

Ὡς οἱ Μάγοι ἐξεληθόντες ἀπ' Ανατολῆς βαθείας,
ἐβλεπον εἰς τὸν αἰθέρα
τὸν πυρίφωτον ἀστέρα,
ὅστις τούτους πρὸς τὸ ἄντρον ἤγε τῆς Θεογονίας,
μὴ ἐγὼ εἰς τὰς ῥοδίνας καὶ χρυσὰς αὐτὰς νεφέλας
βλέπω τῆς Ἐλευθερίας τὸ μυστηριώδες σέλας,
φέρων με εἰς μέρη ὅπου σμύρνας πνέει ευωδία
καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ γεννάται κόρη Αυτοκρατορία;...
Ταύτην χθες ὁ Νέας Ῥώμης Πατριάρχης τὴν ἀγίαν
καὶ τριπλὴν ἀνέφερε μοι περὶ Γένους προφητεῖαν·
«Λέων ὁ σοφός, με εἶπεν, εἰς τὸν ἑνάτον αἰῶνα
«ταῦτα ἔγραψε καὶ ταῦτα σώζει λίθινος κολών·
«Βύζαντος Αὐλή, ἐστία μετὰ ταῦτα Κωνσταντίνου,
«ἡ κληθεῖσα Νέα Ῥώμη καὶ Πρωτεύουσα ἐκεῖνου,
«Βαβυλῶν εἰς ἀλλοθρήσκους καὶ Σιών εἰς ὁμοδόξους,
«εἰς αἰῶνας σὺ ἐννέα πίνεις τὴν χολὴν μετ' ὄξους.
«Εἰς τὸ πυρ τὸ ξανθὸν γένος ὡς χρυσὸν σε καθαρίζει,
«ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν τέκνων τῆς Ἀγάρ σ' ἀποχωρίζει.
«Μετὰ τρεῖς ἑκατοντάδες μέγας, τέκνον μου, Λευϊτῆς
«ταῦτα ἔγραψε, καὶ οὗτος Ἀγαθάγγελος προφήτης·
«Ἦρξατο μὲν Κωνσταντίνος, Κωνσταντίνος δὲ καὶ πάλιν·
«βασιλείαν Βυζαντίου ἀπολέσει τὴν μεγάλην.
«Νέος Ναβουχοδονόσωρ νέον Ἰσραὴλ νικήσει,
«καὶ ὑπόδουλον τὴν ποιμνὴν τῶν Χριστιανῶν κρατήσῃ
«ὁ Ἀγαρηνός, εἰς πλήρη τέταρτον αἰῶνα φθάνων.
«Πλὴν τὰ σκήπτρα Κωνσταντίνος Τρίτος ἐρχεται λαμβάνων»·
«Ἄκουσε καὶ ταῦτα ἔτι τὰ μετέπειτα ρηθέντα·
«εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ευρεθέντα,
«τὰ παρέλαβεν ὁ πρῶτος ἐπὶ Τούρκων Πατριάρχης,
«ὁ Σχολάριος, Ἑλλήνων προσαγορευθεὶς Ἐθνάρχης·
«Τὸ ξανθὸν δὲ γένος ὅλον Ἰσμαὴλ ἐξαφανίσει,
«καὶ τὸν θρόνον τῶν Ἑλλήνων εἰς Βυζάντιον ιδρύσει»·
«Ἄσημον εἰσέτι γένος ἐπὶ Λέοντος, οἱ Ῥώσσοι
«πρὸς τὰς θύρας τῆς Τουρκίας ἰδοὺ σύμερον βοώσι.
«Λήγει τοῦ Ἀγαθαγγέλου τέταρτος αἰὼν καὶ πλήρης,
«ὅτε ἡ τοῦ Μενσικώφου φεύγει ἀπρακτος τριήρης.
«Ὁ χρησμὸς τοῦ Σχολαρίου, καὶ αὐτὸς σχεδὸν τελείται·
«ἰδοὺ θρόνου ὀρθοδόξου ἐγερσις ὑπολαλείται.
«Οὕτως ἔδωκαν τὴν πρώτην αὐτὴν ὥθησιν οἱ Ῥώσσοι,

«πλην τα περαιτέρω μέλλει ο καιρός να περατώση.
«Άρχεται μεγίστη πάλη άλλην φέρουσα δευτέραν,
«ήτις πάσαν μου την ποιήμνην καταστήσει ελευθέραν.
«Ο τρωθείς υπό των Τούρκων εις του Ρωμανού τας πύλας
«αετός της Νέας Ρώμης τα πτερά του περιστείλας,
«εις τα Δίπτυχα εκρύβη ταύτης της Πατριαρχίας·
«είθε ν' αναβή τον θόλον της Αγίας του Σοφίας!
«Γεννηθήτω, πριν η Δύσις την Συρίαν και Λιβύαν
«εις του Πάπα και Καλβίνου εκβίαση την λατρείαν!
«Τον χιτώννα του Σωτήρος έκαστος απ' άκρων σύρων,
«βάλλει τούτον ο Γαλάτης και ο Βρεταννός εις κλήρον.
«Την Ανατολήν ερήμην, κενήν άφησεν ο Πλάστης·
«βάθρον έμεινε, και λείπει ο αρχαίος ανδριάς της,
«ο καθέξων την ρομφαίαν του Μεγάλου Κωνσταντίνου
«Βασιλεύς των Ορθοδόξων και απόγονος εκείνου·
«βλέπουσι δε οι λαοί της μετ' αποστροφής ομοίας
«Αραβίας τον Μωάμεθ και τον Πάπαν Ιταλίας».
Αυτά είπε, και τα δύο δάκτυλα επισταυρώσας
και τας όψεις δακρυρρούους εις τον ουρανόν υψώσας,
τριπλήν έστειλεν εις νότον, εις βορράν την ευλογίαν
κ' έκραξεν· «Ο Θεός σώζοι την Ελλάδα και Ρωσίαν!
«Ως ο φαεινός Αρκτούρος κατ' ολίγον πλησιάζει
«προς την μεσημβρίαν όπου λάμπον άστρον τον φωνάζει,
«η Ρωσσία ζητεί ούτω της Ελλάδος την αγκάλην,
«και η μία τείνει χείρα θερμού πόθου προς την άλλην...
«Φώτιε, σωτήρ απάντων των Ελλήνων συγγραφέων
«διά της Μυριοδίβλου, ήτις χύνει φως αρχαίον,
«και εις τας Συνόδους ρύστα των Γραφών και της θρησκείας
«από της ανθρωπεμπόρου των Λατίνων ερμηνείας!
«Εις τα σκότη των αιώνων γοργάς έσπειρες ακτίνας.
«Τας μεγαλουργούς σου χείρας και τας δύο επεκτείνας,
«έκοψες από την δύσιν την Ανατολήν, ω Έλλην,
«και παρέλαβες την Άρκτον νέαν του Χριστού κυψέλην.
«Εις την γην των Ρώσων όπου ο πρωτόκλητος Ανδρέας
«ελθών αύλακας αφήκε θείου Λόγου αρουραίας
«έστειλες συ μετά ταύτα τον εκλελεγμένον σπόρον,
«όστις έπεσεν εις χώραν αγαθήν και καρποφόρον,
«και ιδού ημάς σκιάζον δένδρον ηύξησε και θάλλει·
«τηρεί δε η μία χειρ σου ό,τι έσωσεν η άλλη.
«Ούτως ο Θεός βαδίζων διά τρίβων αοράτων,
«βάλλει σήμερον εις πράξιν όσα του των βουλημάτων
«προ αιώνων ήδη δέκα εις τας κυανάς διφθέρας

Εν Κυθήροις, 22 Μαρτίου 1854

Μ' έφεραν αι χελιδόνες της Ελλάδος αγγελίαν·
Πίνδος, Όλυμπος και Άθως αρειμάνιον πρεσβείαν
εις Αγρίνιον, Υπάτην έστειλαν και Αταλάντην,
και ζητούσι της δευτέρας πάλης των τον Υψηλάντην
εβδομήκοντα λογάδες λοχαγέται εις Αθήνας
τα τυραννομάχα ξίφη κρύπτουσιν εις τας μυρσίνας,
και καλούσιν Επιτρόπους δύο εκ των κορυφαίων,
Χατζή - Πέτρον και Ζαβέλλαν, και τον Σούτσον τον Τυρταίον.
Επειδή ο Γορσακώφης εις τας Ρωσικάς του μοίρας
έστησεν επί του Ίστρου διαβάσεως γεφύρας,
τους στρατούς των δε οι Τούρκοι συνεκέντρωσαν εις Αίμον,
ο καιρός αυτός εκρίθη καιρός δόξης και πολέμων...
Την Ανατολήν εκ νέου ω χαρά! πυρ θείον καίει·
μόλυβδος, η βασιλεία του Μωάμεθ καταρρέει·
αλλά σίδηρος, το γένος των Ελλήνων ερυθρούται
και ο άφθαρτος σταυρός των άνωθεν αποστιλβούται.
Αίρονται λοιπόν αι φλόγες, φθάνουσιν εις Θεσσαλίαν,
εις την Ήπειρον εκείθεν και εις την Μακεδονίαν.
Από τέφραν αρωμάτων είθε Φοίνιξ μυροβόλος
μετ' ολίγον να εξέλθη ο αρχαίος κόσμος όλος!
Εις το σκότος της δουλείας και του χρόνου κεκρυμμένη
της ηρωϊκής Ελλάδος η μορφή μη πλέον μένη.
Εις το πυρ των τηλεβόλων ας αναφανή ωραία,
ωχρά μεν από τας λύπας αλλ' αγήρατος και νέα!
Έλληνες, καθείς μου στίχος την Τουρκίαν τρέχων όλην
ας ανάπτη πυράν μίαν ως δαυλός εις πάσαν πόλιν,
και το δίζυγον πυρ άμα της Πατρίδος και Θρησκείας
ας φονεύση και τους Τούρκους και τους φίλους της Τουρκίας!
Μας φωνάζουν και Σέρβοι μας φωνάζουν και Δάκες,
Θεσσαλοί κ' Ηπειρώται, Μακεδόνες και Θράκες,
και ο Αίμος εις Άθων και ο Άθως εις Όσσαν
μεταφέρουν εκείνων την βροντόφωνην γλώσσαν.
Αντί σίτου πυρίτις εις την γην των σπαρμένη
ένα μόνον σπινθήρα, ένα μόνον προσμένει.
Της Ελλάδος οι παίδες σεις γενήτε σπινθήρες,
Στρατηγοί των γενήτε και του γένους σωτήρες.

---

⁵⁷¹ Αλεξάνδρου Σούτσου, *Απαντα*, ό.π., σελ. 417-429.

Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί, το σπαθί,
και το αίμα ποτάμι και το αίμ' ας χυθή!
Αετοί του Ολύμπου τα βουνά στερημένοι
στο στενόν αυτό Κράτος της Ελλάδος κλεισμένοι,
τα πτερά και τα νύχια μόλις πλέον βαστάτε.
Ο Θεός σας ανοίγει το κλουβί, και πετάτε·
εις την πόλιν πετάτε του ποτέ Κωνσταντίνου·
καθείς δράξετε μέρος της πορφύρας εκείνου,
και τα μέρη της μίαν οι Πανέλληνες ώραν
ας ενώσωμεν όλα στην διθάλασσην χώραν.
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί, το σπαθί,
και το αίμα ποτάμι και το αίμ' ας χυθή!
Στην Αγίαν Σοφίαν το θυμίαμα καίει,
και το πλήθος σταις πέτραις γονατίζει και κλαίει.
Κωνσταντίνος ο Μάρτυρ, πριν ως Μάρτυρ πεθάνη
την αγίαν στα χείλη Κοινωνίαν λαμβάνει,
και χορός των Αγγέλων μελανά ενδυμένος
απ' επάνω του κλαίει και αυτόν και το Γένος...
Πλην το Λάβαρον πάλιν αυτός τώρα βαστάζει,
ευλογεί την Ελλάδα και στα όπλα μας κράζει.
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί, το σπαθί,
και το αίμα ποτάμι και το αίμ' ας χυθή!
Εις τα τείχη επάνω αυτός έκραζε τότε·
«πολεμάτε τους Τούρκους! πληγαίς λάβετε, δότε!»
Πλην την σπάθην σπασμένην κάτω έρριψε τρέχων,
αετός τα πτερά του και τα νύχια του έχων,
κί' αυτά λέγουσα τέλος η φωνή του εσπάρη·
«πάρετέ μου την κάραν μην ο Τούρκος την πάρη...»
Αλλά τώρ' απ' την δούλην του Μωάμεθ κολώναν
ο νεκρός την αρπάζει, και φορεί την κορώναν.
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί το σπαθί,
και το αίμα ποτάμι και το αίμ' ας χυθή!
Εκεί τρέξετε όπου, όπου θέλει καθήσει
τον ουράνιον θρόνον ο Θεός αν αφήση,
εκεί όπου ως φόρον η βασίλισσα Χώρα
γαιών δύο λαμβάνει, πόντων δύο τα δώρα...
Νά ο Δούναβις, όστις μόνον έχυνε δρόσον,
φωτιάς ρεύματα χύνει και στρατεύματα Ρώσσω...
Καταβαίνει ο Ρώσσοσ, την Ελλάδα κυττάζει
και «στα όπλα, ω γένος ομοβάπτιστον!» κράζει.
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί, το σπαθί,
και το αίμα ποτάμι και το αίμ' ας χυθή!
Ο αγών της Ελλάδος ιερός και ωραίος,

και κανείς Αγγλο - Γάλλος και κανείς Ευρωπαίος
δεν σηκώνει Ελλάς μου, κατ' επάνω σου δόρυ,
κί αν σηκώση το θραύουν τα μεγάλα σου όρη...
Πλην σε φέρει ο Φράγκος αλυσίδαίς, αγχόναίς,
κ' ελησμόνησεν όσα ενθυμούντ' οι αιώνες...
Μίαν βίβλον σου φέρε εις το ένα σου χέρι,
τον σταυρόν εις το άλλο, και ειπέ τον· «Καρτέρει!»
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί, το σπαθί,
και το αίμα του Φράγκου και αυτό ας χυθή!

Η Π Ε Ι Ρ Ο Σ

Αντιπέραν της Λευκάδος, 25 Μαρτίου 1854

Γρίβα! εις την Περατιάν ιδού έφθασα εγκαίρως.
Άγρυπνος σκοπός του Κράτους μένων εις αυτό το μέρος,
την βροντήν του πυροβόλου χρόνους εκαιροφυλάκτεις.
Σάλπιγξ Ρώσων, Άγγλων, Γάλλων ήχησε πολεμοκράκτις.
Προλαμβάνοντες την Άρκτον, προλαμβάνοντες την Δύσιν,
του Γορδίου δεσμού κόψιν μάλλον δώσωμεν ή λύσιν,
ο το Ναύπλιον μη δώσας, Γρίβα εις τον Ιβραϊμην,
συ του Αετού ο ήρως πιστός μένε εις την Φήμην.
Δράττων την ηρωϊκήν σου, βαρυσίδηρον ρομφαίαν,
δρέπε κλάδους χλωράς δάφνης και παραίτει την ελαίαν.
Δεν εγήρασεν ο λέων της Ακαρνανίας έτι·
σώζονται οι όνυχές του και του σείεται η χαίτη...
Πλην την ιεράν σημαίαν βλέπω του Σταυρού ετοιμην,
και γυμνήν την μάχαιράν σου, και την χείρά σου προθύμην.
Εις αυτά τα δάση άνδρες χίλιοί σου συνηγμένοι
με κυκλούσι, με λαλούσι, και το πυρ των με θερμαίνει.
Άσματα ελευθερίας ψάλλοντες ας προχωρώμεν,
και κροτούντες της Γραβίας τον χορόν ας πολεμώμεν...
Τέκνα γνήσια Ελλήνων, εις την Ήπειρον πετάτε!
Σώμα ένα, ψυχή μία, τον Αγαρηνόν κτυπάτε,
το διάδημα να πέση του Μεζίτου τρομασμένου!
    Η πατρίς και η θρησκεία
    δίστομη ρομφαία μία
εις την δεξιάν ας λάμψη Γένους αναστατωμένου!
Έξω των ορίων, Γρίβα, τους ανδρείους σου ωδήγει!
Μέχρι των Ιωαννίνων τους Οθωμανούς κυνήγει!
Σεις ημάς ακολουθείτε, και συ Ζέρβα, και συ Στράτε,
    και συ Βαρνακιώτη νέε,
    και συ Βέϊκε γενναίε!

Και σεις του Μακρή και Ίκου παίδες άτρομοι, ορμάτε!
Δεν ακούετε της Άρκτου τον Ελλαδοσείστην κρότον;...
Άστραψε το τηλεβόλον εις τον Δούναβιν το πρώτον...
Γύρω της η Θράκη βλέπει Άγγλους, Γάλλους συναγμένους.

Λάβετε σεις την πλουσίαν
πατρικήν περιουσίαν.

Ο αγών υπέρ Πατρίδος, υπέρ Πίστεως και Γένους.
Η μικρή και πανεστάτη της Ελλάδος Βασιλεία
έσωσε το τάλαντόν της, τους βαθμούς της, τ' αριστεία·
τίποτε δεν έχει πλέον, τίποτε αυτή να δώση·

ο Θεός την είπε. «Στάσου!
«Ως εδώ το βάδισμά σου!

«Θέλω νέον άλλο Κράτος Πανελλήνιον υψώσει».
Εις του Θεσσαλού ο Πλάστης την μεγάλην πεδιάδα
έρριψε το χώμα όλον, κτίζων πάλαι την Ελλάδα.
Όσους όμως αυτός είχε χάλικας, εκείνους όλους

Έρριψε της Οίτης πέραν,
και πατρίδα ελευθέραν

ημείς έχομεν τους βράχους, τα βουνά και τους τριβόλους...

Εμπροστά, Σημαιοφόρε! Η φωνή σου έστω μία·
«η ανάστασις του Γένους και η Αυτοκρατορία!»

Εις το Λάβαρον επάνω φέρε μέχρι του Ευξείνου
ανοικτόν εις τους ανέμους
και φρικτόν εις τους πολέμους

τον δικέφαλον και μέγαν Αετόν του Κωνσταντίνου!...
Όθων! Όθων! εθνών τόσων σύγχυσις δεν σε συγχίζει,
και κλονούμενος ο νέος θρόνος σου δεν σε κλονίζει;
Εις τον ίππον αναπήδα! Φθάσε εις τας Θερμοπύλας!

Μακεδόνας κ' Ηπειρώτας,
στρατηγούς και στρατιώτας,

όλους εις της Επταλόφου φέρε τας ωραίας πύλας!

Όταν Κράτος κινδυνεύη, τότε εις τον Βασιλέα
μένει στέμμα του το κράνος, μένει σκήπτρον η ρομφαία,
κ' εν τω μέσω του πολέμου μεταξύ των προμαχώνων,

όπου στέκεται βαρέως,
όπου μάχεται γενναίως,

πρέπει να ζητή εκείνος, ή τον τάφον ή τον θρόνον.

Εν Πέτα, 11 Απριλίου 1854

Η λυσσώδης Βρεταννία πίπτει κατά των Ελλήνων,
καθώς πίπτει ο ιέραξ κατά νεοσσών απτήνων.

Από εκβολών Αώου μέχρι της Ακαρνανίας
τεσσαράκοντά της πλοία έζωσαν τας παραλίας...
Βάλλετε τα όπλα κάτω, αποστάται Ηπειρώται!
Εις τους λόγους της Αγγλίας προσοχήν και πίστιν δότε!...
Πλην τί βλέπω;... Πώς εξαίφνης όλοι ανατριχιάτε,
και πώς κρίζοντες «η Πάργα! αι σκιαί!» αναπηδάτε;
Όλοι κρίζετε· «Της Πάργας, τα λευκά οστά κινούνται!...
«Οι νεκροί από τα βάθη των μνημάτων ανορθούνται!...
«Κλαίει κύπτουσα η Πάργα εις των τάφων της τους λάκκους,
«και τα λείψανα στοιβάζει των υιών της εις τους σάκκους!»
Πάργα, στίγμα της Αγγλίας! αιματώδη κύκλε, όστις
εις το στήθος εχαράχθη της λεοπαρδάλεώς της!
Πάργα, η από Ιούδαν Βρεταννόν παραδοθείσα
κ' επί τοις τριάκοντά του αργυρίοις στραυρωθείσα!
Ηρωόπολις η Πάργα, προμαχών ελευθερίας,
εις σε, Νήσος των αγρίων! Νήσος της μισανθρωπίας!
Εις σε φρούριον και τέκνα, εις σε παν ενεπστεύθη·
σε μητέρα της εκάλει· αλλά πώς αντεβραβεύθη;
Την επρόδωκες ασπλάγχχνως· την επώλησες· εις ποίον;
Εις τον Νάβιν της Ηπείρου, ανθρωπόμορφον θηρίον,
έτοιμον εις σπαραγμόν της, έχον πείναν, δίψαν φόνου,
εις Αλήν τον σκελοθραύστην του αθλίου Κατσαντώνου.
Αλλ' αυτή παραλαβούσα τον Χριστόν της εις τα στήθη,
άφησε και σε κ' εκείνον εις τον κόσμον εξεχύθη,
και εις της θαλάσσης έτι την βοήν και τρικυμίαν
η κατάρα της γογγύζει και ταράττει τον Ανδρίαν...
Πάργα, στίγμα της Αγγλίας! αιματώδη κύκλε, όστις
εις το στήθος εχαράχθη της λεοπαρδάλεώς της!
Πάργα, η από Ιούδαν Βρεταννόν παραδοθείσα
κ' επί τοις τριάκοντά του αργυρίοις σταυρωθείσα!

Θ Ε Σ Σ Α Λ Ι Α

Εν Βαρυβόμβη, 23 Μαΐου 1854

Τρέχουσιν οι αιμοβόροι Τούρκοι προς την Θεσσαλίαν.
Αλλ' αυτών ο Χατζή - Πέτρος ανατρέπει την πορείαν,
και η φοβερά του σπάθη, ως το δρέπανον τους στάχεις,
κόπτει τρεις εκατοντάδας εις Λουτρόν, πεδίον μάχης.
Προχωρεί, τας φάλαγγάς των πολεμών και καταβάλλων
εις Φανάριον, Καρδίτσαν και πλησίον των Τρικάλων·
ο Σελίμ - Πασάς δε τότε, ο από τας Πυραμίδας
μέχρι του Πηλίου φέρων της Αιγύπτου τας ακρίδας,

από Βόλον εις Βελέσσην μετ' εννεακισχιλίων
έρχεται να θέρη φθείρων των Θετταλικών πεδίων.
Δύο του ο Χατζή - Πέτρος τάγματα πεζά φονεύει,
και τας δεκατέσσαράς του οχυρώσεις κυριεύει.
Πλην ο Φράσαλης εξ Άρτης προς βοήθειάν του τρέχει.
Τετρακισχιλίους γύπας Αλβανούς οπλίτας έχει·
νέαν δύναμιν και τόλμην ο Σελίμ - Πασάς λαμβάνει,
και κατά του αποστάτου Έλληνος εξαίφνης φθάνει.
Προσλαβών ο Χατζή - Πέτρος βοηθούς τους Μακεδόνας,
προς ενίσχυσιν των Γόμφων ανεγείρει προμαχώνας
και καλεί απανταχόθεν των Ελλήνων τους σποράδας.
Φθάνει ο Πετροπουλάκος φέρων Σπάρτης τους λογάδας·
φθάνει ο Γιουρούκος άνδρας άγων εκ της Κορινθίας·
φθάνει ο Πλαπούτας άνδρας άγων εκ της Αρκαδίας.
Εφορμώσι τότε πάντες, και ο Χατζή - Πέτρος πρώτος·
Τούρκοι, Άραβες νικώνται, και εις της νυκτός το σκότος
σπεύδοντες τον βαθυρρείτην Πηνειόν να διαβώσι
πνίγονται αυτών οι πλείστοι και ολίγοι τον περώσι.
Χιλιάδες επτά ήσαν τα σπαρέντα πτώματά των,
και ο ποταμός εξέμει τούτους από των εγκάτων
επί δώδεκα ημέρας φρίττων προς την δυσωδίαν
και του Νείλου νεκράν ρίπτων έξω του την εκστρατείαν.
Οι δε Τούρκοι των Τρικάλων και οι Τούρκοι της Λαρίσσης
ήδη έντρομοι, ζητούσιν ειρηναιάς διαλύσεις
και την χώραν ελευθέραν απ' Ολύμπου μέχρις Οίτης
παραιτούσιν, αν εις τούτο συναινέση ο Μεζίτης.

.....

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Επί του Αγίου Όρους, 5 Ιουνίου 1854

Ο εγκλείων εις έν στήθος και τον δόλον και το θράσος
πρόξενος Θεσσαλονίκης, λειτουργός του Βοναπάρτου,
ήλθε μέχρι του αντάρτου
Άθωνος, όπου ενίκα ο γενναίος Καρατάσος.
Έζωσε τους Μακεδόνας διά Τουρκικών φαλάγγων
άρτου πολεμοφοδίων και παντός εστερημένους,
και οι αθληταί του Γένους
έπλευσαν προς τας Αθήνας εις πυρόσκαφα των Φράγκων.
Δύο μέχρι του Πλουτάρχου διεφύλαξεν ο χρόνος,
δύο έδρας μαρμαρίνας εις τας όχθας του Στρυμόνος.
Επεκάθησαν εις ταύτας, λαξευτάς εκ της Πεντέλης,
ο Αλέξανδρος ακούων, λέγων ο Αριστοτέλης...

Ποίοι άνδρες!... Ο εις τούτων έθεσε το τελευταίον
όριον της διανοίας,
και ο έτερος τα φώτα και τους νόμους των αρχαίων
έφερεν εις τας εσχάτας χώρας της χρυσης Ασίας.
Η Μεσόγειος τον παίδα Γίγαντα εστενοχώρει·
ανεπήδησεν εμπήγων εις Περσέπολιν το δόρυ,
και το κράτος αυτού μέχρις Ισημερινού εκτείνων
μόνον εύρεν όριόν του τον ωκεανόν εκείνον
όστις τον ευρύν Ευφράτην δέχεται ως μικράν βρύσιν,
όστις βαθυρρείτης βρέχει
την Αμερικην προς έω, την Αυστραλικην προς δύσιν,
και ως δύο θυγατέρας εις τους κόλπους του τας έχει.
Ότε εις την γην ουδέν τι άξιόν του εθεάθη,
έρριψε την μάχαιράν του εις αυτού τα μαύρα βάθη
και εις τον αιθέρα αίφνης ανελήφθη, μη αφήσας
δόξας εις τον κόσμον άλλας προς την δόξαν αυτού ίσας·
Έπραξεν εις έτη δέκα ο,τι πάντες οι Ρωμαίοι
εις αιώνας δέκα μόλις,
και η λάρναξ του τας κόνεις περικλείει και συγχέει
Καίσαρος και Πομπηϊου και της Ρώμης άμα όλης.
Υπέρ μίαν εικοσάδα εκατονταετηρίδων
οι του Τροπικού αστέρες την σκιάν του μόνην είδον
εις τα Ινδικά πελάγη τας εσπέρας πλανωμένην.
Αλλ' αφ' ου εις την Αγίαν εμαρτύρησεν Ελένην
ο κληθείς υπό κομήτου εις του βίου του το τέλος
και αφείς από τα χείλη,
δί' εσχάτην πνοήν ένα στρόβιλον ως ο Κρομβέλλος,
μετά της σκιάς του Γάλλου ή του Έλληνος ωμίλει.
Και του Γρανικού τας μάχας, της Ισσού και των Αρβήλων·
ο Αλέξανδρος ιστόρει προς τον νέον αυτού φίλον·
και ο Ναπολέων πάλιν νίκας διαθρυλουμένας
διηγείτο του Μαρέγκου, της Βαγράμης, της Ιένας...
Ο εις άφησε γης μέρος, όσον ήρπασεν ο άλλος.
Εις τον κόσμον αυτοί μόνον
κατ' ανατολάς ο Έλλην και κατά δυσμάς ο Γάλλος,
φέγγουσιν ως Φάροι δύο εις το σκότος των αιώνων...
Ο αστερισμός χθες όμως του Σταυρού εφωτοβόλει,
και η δόξα του Λαβάρου έλαμπεν εις τούτον όλη·
φωνή δε ηκούσθη αίφνης· «κατατρέχει μίσος πνέων
«τους υιούς μου Μακεδόνας ο υιός σου Ναπολέων·
«εις τους Τούρκους, τους βαρβάρους απογόνους του Δαρείου,
«χείρα δίδει ανοσίαν...
«Υπαγε μακράν μου, έξω τούτου του ημισφαιρίου!

«Αποστρέφομαι τον δόλον και μισώ την προδοσίαν...
«Πότε παύσεις τον μακρόν σου και τον δίκαιόν σου θρήνον,
«γένος δουλωθέν ηρώων, γένος δυστυχές Ελλήνων,
«έθνος δώσαν εις τα έθνη και τα φώτα και τους νόμους
«και τους δαφνοσκίους πάντας διελθόν της δόξης δρόμους;
«Εις τας Ινδικάς αβύσσους, όπου κείται κεκρυμμένη,
    «ποιός Έλλην ανευρήσει
«την μεγάλην μου ρομφαίαν, ήτις άνευ χειρός μένει,
«και Γαλάτας, Κελτούς, Τούρκους, ομού πάντας δρεπανήσει;
«Ποιός Έλλην αναστήσει την ευρείαν μου εκείνην
«Βασιλείαν, ήτις είχεν Αίγυπτον και Παλαιστίνην,
«Ασσυρίαν και Φοινίκην, Αραβίαν και Περσίαν,
«μέχρις Αίμου την Ελλάδα, μέχρι Ταύρου την Ασίαν;...
«Μη διά την επελθούσαν συμφοράν καταπλαγήτε,
    «αλλ' εν ώρα αιφνιδία,
«Έλληνες, ανεγερθέντες τους βαρβάρους πολεμείτε
«και λυτρώτε την πατρίδα και τα πατρικά μνημεία!»

Ε Λ Λ Α Σ

Εν Πειραιεί, 2 Ιουλίου 1854

Της Σαρωνικής θαλάσσης διαπλέων χθες το κύμα,
όπου ο στρατός του Ξέρξου εύρε θάνατον και μνήμα,
είδα εις της τεθλιμμένης Αττικής τας παραλίας
Αγγλο - Γαλλικός σημαίας φοβεράς και απαισίας.
Αυγή πάσα μία φέγγει των Συμμάχων ανομίαν·
αφ' ου έσφαξαν τας κόρας, Ήπειρον και Θεσσαλίαν,
έδεσαν εις την Ελλάδα, την δακρύνουσαν μητέρα,
θέσαντες εις παν πλευρόν της νεκράν μίαν θυγατέρα.
Ο ταφείς αρχαίος κόσμος τον βαρύν του τύμβον σείει
αλλ' ο νέος εις τον λάκκον απανθρώπως αυτόν κλείει.
Εις βαθείαν πλούσιός τις έπεσε λιποθυμίαν,
και πριν έτι αποπνεύση έλαβε νεκρού κηδείαν·
αίφνης συνελθών, τον λίθον απεκύλιεν ο τάλας
και εις της ζωής το φέγγος θερμάς ήνοιγεν αγκάλας·
αλλ' ο κληρονόμος τρέξας εις το μνήμά του ανέβη
και ανέκραξε· «Ζης έτι, και το σώμά σου σαλεύει;»
Ω σκιαί Θεμιστοκλέους και Μιαούλου! λοιπόν μάτην
υπέρ Πειραιώς προς πάντα λογχοφόρον αποβάτην
εις τας δύο αυτού άκρας τας ασπίδας συγκρατείτε!
Από ξένους φιλοτούρκους ο λιμήν καταπατείται!

.....

Εν Ελευσίνοι 8 Νοεμβρίου 1854

Τρέχουσι το μίασμά των φέροντες και εις τα όρη!...
Ήλθον και εις Ελευσίνα Γάλλοι χθες χολεροφόροι.
Ύψωσαν αυτοί τα όπλα, ότε η πτωχή πολίχνη
απεσόβει φοβουμένη τα πανώλεθρά των ίχνη.
Αλλ' αντέταξε την βίαν ο λαός κατά της βίας,
κ' έφυγον μακράν οι Γάλλοι της μικράς του συνοικίας.
Φεύγοντας προς τούτους είπα· «Της γης έχει την κατάραν
«και εις λαιμητόμον κύπτει την κακοποιάν του κάραν
«ο καταπατών τον νόμον της υγείας εις τα Κράτη.
«Ο Θεός δικαιοκρίτης θάνατον επιφυλάττει
«προς τον μοίραρχον των Γάλλων, όστις θηριώδης μείνας
«τον χολερικόν στρατόν του έστειλεν εις τας Αθήνας.»
Εύπιστος εγώ! ηγάπων την Γαλλίαν ως πατρίδα
και ανέθετον εις ταύτην των Ελλήνων την ελπίδα.
Εύπιστος εγώ! τους Γάλλους αδελφούς μου εθεώρουν
και μετά του Βεραγγέρου κελαδών τους παρηγόρουν,
    ότε χειρ της Ειμαρμένης
εις την χείρά των το σκήπτρον έθραυσε της οικουμένης.
Πού το ευγενές εκείνο έθνος σήμερον των Γάλλων,
το διά του Λαφαγέτου και ηρώων τόσων άλλων
απαλλάξαν του ζυγού της την μητέρα του Φραγκλίνου
και λυτρώσαν την Ελλάδα έμπροσθεν του Ναβαρίνου,
    έθνος εύχαρι, γενναίον,
έθνος ποιητών, ρητόρων, φιλοσόφων, ημιθέων;
Ως οι λέοντες, οπόταν χυθέν αίμα οσφρανθώσιν,
όνυχας, ουράν και χαίτην συγκινούσι και λυσώσιν,
ούτως, αν οι Γάλλοι νίτρου αισθανθώσιν ευωδίαν,
ανορθούνται μανιώδεις πνέοντες θηριωδίαν,
    και η δεξιά των στέφει
τον αρχισφαγέα, όστις το αρειμανές των τρέφει.
Των Χριστιανών το αίμα παναχόθεν ήδη ρέον
εις αυτούς ο Βοναπάρτης ποτόν δίδει φρικαλέον,
τους μεθύει, τους σκοτίζει και τους πόδας των δεσμεύει.
Γίνονται αυτοί σκιρτώντες της Ανατολής η χλεύη,
    ημάς δε κυπτούς ζητούσιν,
επειδή εμπρός ειδώλου και αυτοί γονυπετούσιν.
Αλλά την πολύτιμόν των δώσαντες ελευθερίαν,
έλαβον αντάλλαγμα της των εθνών την Βασιλείαν,
ή τας εν Μαρέγκω δάφνας Ναπολέοντος Υπάτου;
Η Γαλλία τάφος μέγας, όπου μόνον του θανάτου
    η κατήφεια δεσπόζει!
Του θανόντος Βοναπάρτου άδοξον το πτώμα όζει!...

Υμείς ήλθετε, ω Γάλλοι, προς δουλείαν των Ελλήνων,
και ο Έλλην εγώ χείρα προς υμάς τους Γάλλους τείνων
σας καλώ και εις την δόξαν και εις την ελευθερίαν.
Η Ελλάς και η Γαλλία ζώσαι εις την τυραννίαν,
ένα έχουσι δεσπότην
και των δύο φυλακών των ένα έχουσι δεσμώτην.⁵⁷²

.....

Ο Παναγιώτης Σούτσος, πάλι, δημοσιεύει συναφώς το «Τυρταϊκόν Ποίημα»⁵⁷³. Κατ' ουσίαν, πρόκειται για θούριο που πρωτίστως υμνεί τον αγώνα για ελευθερία και απελευθέρωση των έως τότε υπόδουλων ελληνικών περιοχών, αγνοώντας, προφανώς, τα κελεύσματα των Δυτικών, που θέλουν η Ελλάς να σταματήσει τις επαναστατικές κινήσεις στις τουρκοκρατούμενες περιοχές. Είναι και αυτό ένα ποίημα πλήρως ενταγμένο στο πλαίσιο της μεγαλοϊδεατικής έξαρσης, επιστρατεύοντας μοτίβα και θέματα από τη «Μασσαλιώτιδα» ή τον Ρήγα και τους συνοδοιπόρους του, όπως δείχνει η επαναλαμβανόμενη επωδός και οι τελευταίοι εννέα στίχοι της σύνθεσης. Ας το δούμε στο σύνολό του:

Εσηκώθ' η Θεσσαλία και η Ήπειρος σηκώθη·
έκοψε τα σίδερά του το θηρίον και ωρθώθη
Από μιαν της Μεσογείου άκρην, έως εις την άλλην,
από των ανέμων όλων την βοήν αυξανομένη
και αφ' όλων των κυμάτων τας ηχώ συνωδευμένη,
μια φωνή «Ελευθερία και Χριστός» ηχεί και πάλιν·

Τα όπλα λάβωμεν!
Έλληνες! άγωμεν·
Οθωμανών
το αίμ' ας τρέξη,
την γην ας βρέξη
ποταμηδόν.

Από τ' άντρα του Ταινάρου το πλατύστομον καμίни
φλόγαις έως εις τον Άθω της Μακεδονίας χύνει·

ο χαλκός επάνω βράζει,
και ωσάν νερόν, επάνω εις τον λέβητα κοχλάζει·
την ανθρακιάν φυσώμεν, έως ου αυτός λυθή,
και το της Ελευθερίας στίλβον άγαλμα χυθή.

Τα όπλα λάβωμεν!
Έλληνες! άγωμεν·

---

⁵⁷² Αυτόθι, σελ. 462-489.

⁵⁷³ Βλ. εφημ. *Αιών*, αριθ. 1439, Σάββατο 27 Φεβρουαρίου 1854, σελ. 1.

Οθωμανών
το αίμ' ας τρέξη,
την γην ας βρέξη
ποταμηδόν.

Δράμετ' Ἕλληνες της Σάμου και της Λέσβου και της Χίου!
δράμετ' Ἕλληνες της Κύπρου και της Ρόδου και της Κρήτης!
Θράκη σήκου! εις τον θρόνον τί ζητά του Βυζαντίου
ο Αγαρηνός Μεζίτης;

Σέρβε! Βούλγαρε! σε κράζει σε ζητά ο Χωνιάτης,
καθώς κράζ' η τίγρις γύρω τα βρυχώμενα μικρά της.
Τα όπλα λάβωμεν!
Ἕλληνες! άγωμεν·
Οθωμανών
το αίμ' ας τρέξη,
την γην ας βρέξη
ποταμηδόν.

Εξυπνά ο Καστριώτης απ' τον ύπνον του θανάτου
και πικραίνεται ακούων σάλπιγγας ελευθερίας,
πως ο άγγελος εισέτι της δευτέρας παρουσίας
δεν τον έδωκε, συνάξας τα σπαρμένα κόκκαλά του·
τα συνάζει και φωνάζει απ' τ' Ακροκεραύνιά του
σφάζετε τους Τούρκους πάλιν, ω λαοί της Αλβανίας!

Τα όπλα λάβωμεν!
Ἕλληνες! άγωμεν·
Οθωμανών
το αίμ' ας τρέξη,
την γην ας βρέξη
ποταμηδόν.

Ἕλληνες! εν μέσω βράχων και χασμάτων και φαράγγων
την οργήν μη φοβηθήτε και τα δίκροτα των Φράγγων·
δώσωμεν τους εχθρούς όλους εις το στόμα της μαχαίρας,
και ημάς αυτούς και τέκνα και γυναίκας και πατέρας·
καύσωμεν ναούς και οίκους, κώμας πόλεις και χωρία,
και χαράξωμεν 'ς την σάκτην «Θάνατος κ' Ελευθερία».

Τα όπλα λάβωμεν!
Ἕλληνες! άγωμεν·
Οθωμανών
το αίμ' ας τρέξη,
την γην ας βρέξη
ποταμηδόν.

Δίχως μαρτυρίου έθνος ανακτά ελευθερίαν;
καρτερίαν ενδυθώμεν, Ἕλληνες! και καρτερίαν·
εις τον Δημουλάν αι νέαις, ως η Δέσπω ας καώσι,

κ' εις το Ζάλογγον τα βρέφη ωσάν πέτραις ας ριφθώσι·
ως εξέθαπτεν η Πάργα των νεκρών της τα κρανία,
ευκαιρούτε, όπου Φράγγος έλθη, τα νεκροταφεία!
Εμπρός όλοι! εμπρός όλοι! ο αγών περι των όλων·
παρά της Ελευθερίας, Έλληνες! το τηλεβόλον
αποθάνωμεν πιστοί·
παρά είκοσιν αιώνων δουλικών ζωή προτέρα,
καλητέρα ζωή μόνης μιας ώρας ελευθέρα
κ' εις τα έθνη σεβαστή!
Έλληνες! άγωμεν!
τα όπλα λάβωμεν·
Οθωμανών.

Τέλος, ο Σοφοκλής Καρύδης⁵⁷⁴ (1832-1893) εκδίδει το φυλλάδιο *Ασματα Πολεμιστήρια*⁵⁷⁵, θυμίζοντας τον ανάλογο τίτλο ποιητικής σύνθεσης του Αδαμαντίου Κοραή. Αυτό αποτελείται από τέσσερα εκτενή ποιήματα, εκ των οποίων τα δύο («Άσμα Πολεμιστήριον Α'» και «Άσμα Πολεμιστήριον Β'») είναι θούρια, το τρίτο, «Ο αποχαιρετισμός του Παλληκαριού»⁵⁷⁶, μας κάνει λόγο για την αναχώρηση του εθελοντή για το μέτωπο και το τέταρτο είναι ελεγείο για τον ηρωικό θάνατο του φίλου του, Αγησιλάου Λεβέντη, που σκοτώθηκε σε μάχη στον Πλάτανο της Θεσσαλίας. Ας δούμε και πάλι κάποια ενδεικτικά παραθέματα από ποιήματα που γέμουν μεγαλοϊδεατικών οραμάτων και πατριωτικών νουθεσιών (εντύπωση προξενεί η γλώσσα του δημιουργού που κυμαίνεται από τη μετριοπαθή καθαρεύουσα έως την προωθημένη δημοτική):

Α Σ Μ Α
Π Ο Λ Ε Μ Ι Σ Τ Η Ρ Ι Ο Ν
Α'

ΤΩΝ πατέρων μας τα όπλα εις τον τοίχον κρεμασμένα,
Είκοσι κοιμώνται χρόνους άφωνα και σκονισμένα!
Ελληνόπαιδες! τα όπλα των πατέρων σας ζωσθήτε
Κ' έξω, έξω των οριών

⁵⁷⁴ Για τον Σοφοκλή Καρύδη βλ. – Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, αυτόθι, σελ. 272-273. – Κ. Θ. Δημαρά, αυτόθι, σελ. 339. – Mario Vitti, αυτόθι, σελ. 194 και σημείωση σελ. 200. – Ηλία Βουτιερίδη αυτόθι, σελ. 316. – Γιώργου Πετρόπουλου, «Σελίδες Νεοελληνικού Ρομαντισμού», εκδόσεις «Πελασγός», Αθήνα 2014, σελ. 65-68.

⁵⁷⁵ Βλ. Σοφοκλέους Κ. Καρύδη, *Ασματα Πολεμιστήρια*, φυλλάδιον Α', τύποις Μιλτ. Γκαρπολά, Αθήνησι 1854.

⁵⁷⁶ Το ίδιο ποίημα δημοσιεύεται αυτοτελώς στην εφημ. *Ο Αριστοφάνης και η Μαγνητιζομένη*, τόμος Α', φυλλάδιον 20-21, 18 Νοεμβρίου 1858, σελ. 316.

Εἰς τῆς μάχης τὸ πεδῖον
Λέοντες κατὰ τῶν Τούρκων, λέοντες καὶ σεις χυθῆτε!
Καθὼς τὸ βουνὸν τῆς Αἰτνῆς ποταμὸν φλογῶν ἐκχύνει,
Κί' ὅτι ἀπαντήση, τέφραν σκορπισμένην τὸ ἀφίνει·
Ποταμὸς καὶ σεις φλογώδης ὅλοι, ὅλοι σὰς χυθῆτε
    Ἐπὶ τῆς Τουρκίας ὅλης,
    Κ' εἰς τὰς κώμας κ' εἰς τὰς πόλεις
Τοὺς ἀγρίους τῆς Κασπίας σφάζετε καὶ πυρπολεῖτε!
Τοὺς ἐχθροὺς ὁ Καραϊσκος εἰς τὸ Σούλι δρεπανίζει·
Τοὺς ἐχθροὺς ὁ νέος Γρίβας εἰς τὴν Ἄρταν δεκατίζει.
Τοὺς ἐχθροὺς ὁ Ζέρβας σφάζει τῶν Ἀγράφων καὶ Τρικάλων·
    Τοὺς ἐχθροὺς ὁ Στράτος καίει!
    Τοὺς ἐχθροὺς καὶ σεις, ὦ νέοι!
Τοὺς ἐχθροὺς καὶ σεις ορμάτε καὶ κτυπάτε τῶν Φαρσάλων!
Βόμβαι πέραν τοῦ Ολύμπου καὶ τοῦ Αἴμου τιναχθήτε,
Καὶ στρατοὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Θράκης σκορπισθήτε!
Καὶ τοὺς φεύγοντας τῆς Ἄρκτου τοὺς ορμητικὸς χειμάρρους,
    Τοὺς δειλοὺς κ' υπερηφάνους
    Νικημένους Μουσουλμάνους,
Εἰς τὸ στόμα τῆς μαχαίρας ὅλους δότε τοὺς βαρβάρους!

.....
Ἡ Τουρκία κυλισθεῖσα εἰς τὸ αἷμά τῆς ἐκπνέει!
Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων, δεῦτε γέροντες καὶ νέοι!
Με τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας ὅλοι μέχρι τοῦ Ευξείνου,
    Διασχίζοντες τὰ ὄρη,
    Φθάσωμεν τροπαιοφόροι,
Καὶ υψώσωμεν τὸν θρόνον τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου!

ΑΣΜΑ
ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ
Β'

Εἰς τὰς χώρας τῆς Ἠπείρου κ' εἰς τὴν γῆν τῆς Θεσσαλίας
Ἄναψαν πυρὰ αἰ δὺ χεῖρες τῆς Ἐλευθερίας!
Ἑλληνες! με τοὺς δαυλοὺς τῶν δράμετε καὶ οπλισθήτε,
Καὶ πυρπολησθαί εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν σκορπισθήτε!

Λέοντες τῶν πεδιάδων καὶ δελφίνες τῆς θαλάσσης,
Τρέξατε τῆς γῆς ἐκ νέου καὶ σαλεύσατε τὰς βάσεις!
Εἰς καπνοὺς, βροντὰς καὶ φλόγας ἀνυψούμενος, εἰς ὅλους

Ο Σταυρός ας επιλάμψη των Εκκλησιών τους θόλους!

Η πυρκαϊά μεγάλη ας ανάψη του πολέμου,
Από τ' άκρα του Ταινάρου έως τ' άβατα του Αίμου·
Τα στρατεύματα των Φράγγων, όταν φθάσωσι πομπώδη,
Να μας εύρουν μαχομένους υπό ουρανόν πυρώδη!

.....

Επί του Βοσπόρου κτύπα, κτύπα κώδων του θανάτου!
Νεκράν βάλλουν την Τουρκίαν επί του νεκροκραββάτου!
Νεκρική λαμπάς της γύρω η πυρκαϊά μας καίει·
Δράμετε το φέρετρόν της να σηκώσητ', Ευρωπαίοι!

Ο Αρχάγγελος, ιδέτε! με ρομφαίαν εις τας χείρας,
Της μεγάλης Επταλόφου τας κλειστάς ανοίγει θύρας,
Και φωταγογούν την πόλιν πέριξ Άγγελοι συγχρόνως!
Έλθετε! του Κωνσταντίνου ανεγείρεται ο θρόνος!

Εν τω μέσω μας ο μέγας κείται άκμων της Τουρκίας,
Όπου εσφυρηλατούντο αι αλύσεις της δουλείας·
Παίδες της Ελλάδος! γύρω σφυρηλάται συναχθήτε,
Και το στέμμα και το σκήπτρον της μητρός σας εργασθήτε!

Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΕΝΟΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΟΥ

Έλα, μητέρα, για στερνή φορά κι' αγκάλιασέ με·
Τη φουστανέλλα την κοντή φέρ', μάννα, 'ς το παιδί σου·
Ξεκρέμασέ μου τ' άρματα, 'ς τα μάτια φίλησέ με
Και δος μου την ευχή σου.

Μητέρα, για τον πόλεμο κ' εγώ θ' αναχωρήσω·
Ευχήσου να νικήσουμε και 'πίσω να γυρίσω...

Βουρκώνεις, μάννα, 'που μ' ακούς; φοβάσαι τους κινδύνους;
Για τήρα, πόσ' είν' έτοιμοι, 'ς τον πόλεμο να πάμε...
Η ίδιαις η μητέρες τους αρμάτωσαν εκείνους,
Και συ το ίδιο κάμε.

Λεβένταις όλοι, τήρα τους! συνάζονται 'ς τ' αλώνι,
Και το παιδί της κάθε μια μητέρα καμαρώνει...

Βλέπεις της μάχης την ψηλή σημαία τυλιγμένη;
Η αδελφή την 'κέντησεν ενός παλληκαριού μας·
Μια κόρη δώδεκα χρονών, μικραρρεβωνιασμένη,

Λουλούδι του χωριού μας...
Θα φύγουν!... φέρε τ' άρματα κ' εγώ να τα φορέσω,
Κ' ευχήσου, μάννα, νικητής ή νάρθω ή να πέσω!...

Συλλογισμέν' η μάννα του 'ς αυτά τα λόγια στέκει·
Μια φοβερή ενθύμηση βαθειά την κατακαίγει·
Τινάζεται, σφουγγίζεται, αρπάζει το τουφέκι,
Και, λάβε το· του λέγει.
Να σας φυλάγη, εύχουμε, η Δέσποιν' από 'πάνω,
Να έρθης 'πίσω νικητής, και τότε ν' αποθάνω!...

Φιλεί το χέρι της ο νειός με μάτια δακρυσμένα,
Κ' έξω πετιέται 'σαν πουλί, εις τ' άλλα παλληκάρια.
Ανοίγουν τη σημαία τους, και όλα μαζωμένα,
Φτερώνουν τα ποδάρια!...

Πηδάν φραγμούς και ρεμματιαίς, σε κάμπο ξαγναντάνε...
Ακούσατέ τους! τ' άσματα του Ρήγα τραγουδάνε!...

ΕΛΕΓΕΙΟΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝΔΟΞΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ
ΤΟΥ ΦΙΛΟΥ ΜΟΥ
ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ
ΠΕΣΟΝΤΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΕΝ ΤΩ ΠΛΑΤΑΝΩ
ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τη 11 Μαρτίου 1854

Την λύρα μου εστόλισα μ' ένα του Μάϊ λουλούδι,
Κ' εγύρισα τα μάτια μου εκεί που πολεμάνε...
Άοι! Χάρε άσπλαχνε, γιατί το πρώτό μου τραγούδι
Θες μοιρολόγι νάνε;
Γιατί, προτού μια νίκη μας ακόμη τραγουδήσω,
Γιατί, τον φίλο μου νεκρό μου δείχνεις να θρηνήσω;

Α! είν' ο Χάρος άδικος· είν' άγριο θηρίο!
Γύρνα, σκληρέ, και κύτταξε τη λεβεντιά του πάλι!
Δεν είνε κρίμας, άγουρα σε μνήμα, Χάρε, κρούο
Να κλείσης τέτοια κάλλη;...
Σκορπίστε Μαϊολούλουδα 'ς την γη 'που θ' αγιάσω...
Τον ήρωά μας ζωντανόν εμπρός σας θα περάσω...

Σε βλέπω με τ' ανδρεία σου, Λεβέντη, παλληκάρια!

Μέσα 'ς ταις φλόγαις τους εχθρούς καταπατείς και σφάζεις.
Παντού σε χάνουν, και παντού σε βλέπουνε, κουφάρια
Των Τούρκων να στοιβάζης!
Εχάθη πάλιν! αστραπή αλλού, ιδέτ', εφάνη!
Με μια σημαίαν εχθρική σχίζει εκατό και φθάνει!

Ω! βάλε θώρακ', Άγγελε, 'ς το στήθος όπου δείχνει!
Εφτά καπνίζουν τουφεκιάς, εφτά συρίζουν βόλια!...
Άοι!.. πέφτει κάτ' ο ήρωας!... τινάζεται, και ρίχνει
Το χέρι 'ς τα πιστόλια!...
Ω, άφ' τον, άφ' τον, θάνατε! να τιναχθή λιοντάρι,
Και το στερνό το βόλι του έναν εχθρό να πάρη!...

Τον ήρωα, συντρόφοι του, 'ς τα χέρια σας σηκώστε·
Την ορφανή σημαία σας 'ς το πλάγι του γυρίστε.
Ανδρεία παλληκάρια του! Περίλυπα σιμώστε
Και τον νεκρό φιλήστε.
Και σεις, σκιαίς αθάναταις, 'που 'ς τ' άστρα κατοικείτε
Τον μυρωμένον ήρωα 'ς τους κόλπους σας δεχθήτε!

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄

(1864-1880)

Προς επαιτεία βασιλέως

Μετά την έξωση του Όθωνος έγιναν εκλογές για την ανάδειξη των πληρεξουσίων της Β' Έθνοσυνελεύσεως, η οποία συνήλθε σε πρώτη συνεδρίαση στις 10/22 Δεκεμβρίου 1862 υπό την προεδρία του Δ. Κριεζή. Η εκλογή δε νέου βασιλέως ήταν αυτή που άμεσα απασχόλησε τη συγκεκριμένη Έθνοσυνέλευση⁵⁷⁷.

Τα βλέμματα της Έθνοσυνελεύσεως εστράφησαν πρωτίστως προς την Αγγλία, όπου πρωθυπουργός ήταν ο Πάλμερστον. Προτάθηκαν τρεις υποψήφιοι: ο Αλφρέδος, δευτερότοκος γιος της βασίλισσας Βικτωρίας, ο Ευγένιος, δούκας του Leuchtenberg, και ο κατόπιν βασιλεύς Γεώργιος. Με καθολική ψηφοφορία ο Αλφρέδος έλαβε 230.016 ψήφους, ο Ευγένιος 2.400 και ο Γεώργιος έξι μόνο ψήφους. Όμως, ο Πάλμερστον προσέκρουσε στην επίμονη άρνηση της βασίλισσας Βικτωρίας. Στην προσπάθειά του δε να μην εκλεγεί ο ομόθρησκος των Ελλήνων Ρώσος δούκας Ευγένιος, επιδίωξε να επιτύχει αναβίωση του άρθρου 3 του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου (22-01/03-2-1830), που απέκλειε την άνοδο στον ελληνικό θρόνο σε μέλη βασιλευούσης οικογενείας των τριών εγγυητριών Δυναμειών⁵⁷⁸.

Μετά την επίσημη αναγγελία της αρνήσεως του ελληνικού θρόνου από τον Αλφρέδο, ο σερ Χένρυ Έλιοτ πρότεινε στον Έλληνα πρωθυπουργό Βούλγαρη τον πρίγκιπα Ερνέστο του Σαξ Κοβούργου Γκότα, αδελφό του βασιλικού συζύγου Αλβέρτου, ο οποίος όμως αρνήθηκε, όπως και ο δούκας του Σαξ Κοβούργου Φερδινάρδος, που έγινε αργότερα βασιλεύς της Πορτογαλίας. Την πρόταση του Πάλμερστον αρνήθηκε και ο Ερνέστος του Βελγίου⁵⁷⁹.

Μετά την άρνηση και του Ερνέστου προτάθηκαν παράδοξες υποψηφιότητες, όπως του Γλάδστωνος, του λόρδου Στάνλεϋ (γιου του αρχηγού των Συντηρητικών κόμητος Ντέρμπυ), του ίδιου του κόμητος Ντέρμπυ, που βεβαίως δεν τελεσφόρησαν⁵⁸⁰. Τέλος, μετά και την αποποίηση του εξουτελιστικά περιφερόμενου ελληνικού θρόνου από όλους, ο Πάλμερστον πρότεινε στον πατέρα του Γεωργίου Χριστιανό την ελληνική βασιλεία, που όμως απαιτούσε την έγκριση του βασιλέως της Δανίας Φρειδερίκου, αφού ο Γεώργιος ήταν Δανός πρίγκιπας⁵⁸¹. Πριν δε δοθεί η τυπική συγκατάθεση, ο Πάλμερστον έσπευσε να ενημερώσει τους Έλληνες⁵⁸².

---

⁵⁷⁷ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 291.

⁵⁷⁸ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 292-293.

⁵⁷⁹ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 295.

⁵⁸⁰ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 299.

⁵⁸¹ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 300.

⁵⁸² Βλ. *αυτόθι*, σελ. 301.

Ο Γεώργιος βασιλεύς της Ελλάδος

Η Εθνοσυνέλευση της Ελλάδος, μετά την αποποίηση του ελληνικού θρόνου από τον Αλφρέδο και τον Ερνέστο, στις αρχές Μαρτίου του 1863, εξέλεξε διπλωματική επιτροπή, έργο της οποίας ήταν η ανεύρεση βασιλέως. Στις 18/30 Μαρτίου 1863, η πιο πάνω επιτροπή υπέδειξε τον προταθέντα ήδη πρίγκιπα της Δανίας. Την πρόταση απεδέχθη η Εθνοσυνέλευση δι' ανατάσεως των χειρών και, με ψήφισμα που έγινε απ' όλους δεκτό, ο Δανός πρίγκιπας ανηγορεύθη Συνταγματικός βασιλεύς της Ελλάδας, με το όνομα Γεώργιος Α΄ Βασιλεύς των Ελλήνων. Μετά ταύτα ακολούθησε τριήμερος πανηγυρισμός στην Αθήνα, με δοξολογία στη Μητρόπολη, παρέλαση του στρατού ενώπιον του Προέδρου της Εθνοσυνελεύσεως και νυχτερινή φωταψία της πόλεως, μέσα σε έναν γενικό ενθουσιασμό⁵⁸³.

Ελληνική επιτροπή, που εξελέγη με μυστική ψηφοφορία, αποτελούμενη από τον Κ. Κανάρη, ως πρόεδρο, και μέλη τους Θ. Ζαΐμη και Δ. Γρίβα αναχώρησε την 25η Μαρτίου (5 Απριλίου) 1863 για την Κοπεγχάγη και έφθασε εκεί στις 13/25 Απριλίου, πριν καν οριστικοποιηθεί η αποδοχή του ελληνικού θρόνου, που εξαρτάτο από την εκπλήρωση κάποιων όρων που είχε θέσει ο Δανός βασιλεύς Φρειδερίκος Ζ΄. Παρά ταύτα, η ελληνική αποστολή έγινε δεκτή με εξαιρετικές τιμές. Μετά την εκπλήρωση των όρων της Δανίας από τις Δυνάμεις, προσεφέρθη στις 25 Μαΐου (6 Ιουνίου) 1863 το ελληνικό στέμμα στον Πρίγκιπα Χριστιανό - Γουλιέλμο - Φερδινάνδο - Αδόλφο - Γεώργιο, σε επίσημη ακρόαση που έγινε στα ανάκτορα του Christiansborg. Εκεί, ο Γεώργιος απεδέχθη τον ελληνικό θρόνο⁵⁸⁴.

Η πολιτική ποίηση 1864-1880

Αν και οι ρομαντικοί ποιητές κατ' αρχήν βρίσκονταν στο πλευρό του λαού, μερικοί εξ αυτών, από το 1850 και μετά, γίνονται πεσιμιστές. Δεν είναι αγωνιστές όπως ο Αλ. Σούτσος, αλλά πικραμένοι στοχαστές, που τα βλέπουν όλα γύρω τους μαύρα και σκοτεινά. Αηδιασμένοι γιατί δεν πραγματοποιήθηκαν οι μεγάλοι σκοποί του 1821 και βλέποντας την αθλιότητα και τη φαυλότητα της άρχουσας τάξεως και τη φιλοχρηματία της, περνούν στο περιθώριο. Η διάστασή τους με τον κοινωνικό τους περίγυρο δημιουργεί σ' αυτούς ψυχονευρώσεις. Στο τέλος, άλλοι αυτοκτονούν και άλλοι αποτραβιούνται από τον λογοτεχνικό στίβο⁵⁸⁵. Ακόμη και ο συνήθως επαναστατικός Αχιλλεύς Παράσχος, όταν αποδείχθηκε ότι δεν είχε αλλάξει τίποτε και ότι ο ένας αρχηγός της Επανάστασεως του 1862, ο Βούλγαρης, όχι μόνο καταπατούσε το Σύνταγμα, αλλά και σχεδίαζε να

---

⁵⁸³ Βλ. αυτόθι, σελ. 302.

⁵⁸⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 304.

⁵⁸⁵ Βλ. Γιάννη Κορδάτου, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδόσεις «Επικαιρότητα», Αθήνα 1983, σελ. 266-267.

επιβάλλει απολυταρχικό καθεστώς, έπαψε να ασχολείται με τα πολιτικά⁵⁸⁶. Για τον Αχιλλέα Παράσχο, μάλιστα, η αποκατάσταση της ομαλότητας με την εγκαθίδρυση της βασιλείας του Γεωργίου Α΄ σήμαινε την επάνοδό του στη φυσιολογική ζωή. Άφησε τους επαναστατικούς σκοπούς, τις συνωμοτικές ενέργειες και αφοσιώθηκε και πάλι στην ερωτική του ποίηση⁵⁸⁷.

Ο Σοφοκλής Καρύδης

Κατά το διάστημα αυτό, ο μόνος που γράφει πολιτική σατιρική ποίηση από τους ρομαντικούς μας ποιητές είναι ο Σοφοκλής Καρύδης. Ο Καρύδης, Κρητικός και αγωνιστής του 1821, είναι ο εκδότης της εφημερίδας *Φως*, που άρχισε να εκδίδεται την 1 Φεβρουαρίου 1860, ως συνέχεια της προγενέστερης εφημερίδος *Ο Αριστοφάνης και η Μαγνητιζομένη* (1859)⁵⁸⁸, και συνέχισε την έκδοσή της μέχρι τον Φεβρουάριο του 1879⁵⁸⁹.

Το *Φως* ανήκει στη σειρά των αληθινά μεγάλων σατιρικών περιοδικών του περασμένου αιώνας, που μέσα από τις στήλες του καθρεπτίζεται η αληθινή πολιτική και κοινωνική ζωή του τόπου, οι αγώνες του Έθνους, οι παλμοί του, οι ονειροπολήσεις του, οι αγωνίες του και οι αναστατώσεις του. Απηχεί δε απόλυτα τα λαϊκά αισθήματα της εποχής⁵⁹⁰.

Ο ίδιος ο Σοφοκλής Καρύδης, συνεχιστής της παραδόσεως του Αλεξάνδρου Σούτσου και του Θεοδώρου Ορφανίδη, ποιητής λυρικός, είχε απήχηση κυρίως για τα σατιρικά του στιχουργήματα, που είναι χωρίς επιμέλεια στη μορφή και σε επίπεδο εφημεριδογραφίας⁵⁹¹. Όμως, οι θαρραλέοι αγώνες του Καρύδη συντηρούσαν αυτήν τη λαϊκή του απήχηση. Γιατί διαφορετικά δεν θα είχε πεθάνει αλλού, παρά στη φυλακή. Και όπως έγραψε κάποτε ο ίδιος, για να εκτίσει τις ποινές που του επέβαλαν τα δικαστήρια, θα έπρεπε να ζήσει τρεις φορές από εξήντα χρόνια. Φίλοι τον υπεράσπιζαν στα δικαστήρια, φίλοι πλήρωναν τα πρόστιμα, φίλοι τον προστάτευαν⁵⁹².

Αυτή η τεράστια παραγωγή ποιημάτων και ποιητικών επιφυλλίδων, που έγραψε και δημοσίευσε στο *Φως* ο Σοφοκλής Καρύδης, είναι εύλογο να μην μπορεί να καταγραφεί εδώ. Κάποια στιχουργήματά του θα παρατεθούν μόνο δειγματοληπτικά για να έχουμε μια ιδέα του έργου του.

---

⁵⁸⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 286.

⁵⁸⁷ Βλ. Χρ. Εμ. Αγγελομάτη, ό.π., σελ. 200-201.

⁵⁸⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 231-232.

⁵⁸⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 246.

⁵⁹⁰ Βλ. αυτόθι, σελ. 232.

⁵⁹¹ Βλ. Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, «Η Νεώτερη Ελληνική Λογοτεχνία» σε *Επετηρίδα Ιδρύματος Νεοελληνικών Σπουδών*, τόμος Γ΄, Αθήνα 1984, σελ. 272-273.

⁵⁹² Βλ. Χρ. Εμ. Αγγελομάτη, ό.π., σελ. 236.

Στις 25 Οκτωβρίου 1863, λίγες μέρες μετά την ορκωμοσία του Γεωργίου, η κυβέρνηση του Διομήδους Κυριακού παραιτήθηκε και διορίστηκε νέα υπό την προεδρία του Δημ. Ν. Βούλγαρη, που κράτησε και το υπουργείο των Εσωτερικών, και με υπουργούς τους Δ. Δρόσο των Οικονομικών, Στ. Σμόλεντς των Στρατιωτικών, Π. Δηλιγιάννη των Εξωτερικών, Α. Διαμαντόπουλο της Δικαιοσύνης και προσωρινά των Ναυτικών και Αθ. Πετσάλη των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως. Η σύνθεση αυτή διατηρήθηκε μέχρι τις 20 Φεβρουαρίου 1864, οπότε παραιτήθηκαν οι Α. Διαμαντόπουλος και Στ. Σμόλεντς και στη θέση τους διορίστηκαν ο Θ. Πετρινός και ο ταγματάρχης Μηχανικού Δ. Τριγγέτας, ενώ ο Αθ. Ροντήρης διορίστηκε υπουργός των Ναυτικών⁵⁹³.

Γι' αυτήν την τελευταία κυβέρνηση, ο Σοφοκλής Καρύδης θα γράψει το ποίημα «Οι Μασκαράδες»⁵⁹⁴, όπου σατιρίζεται η όλη πολιτική κατάσταση της χώρας. Ας τον ακούσουμε:

Από μασκαράδες όλοι επλημμύρησαν οι δρόμοι!
'Δέτε, 'δέτε τους, πώς τρέχουν και πηδούν οι περιδρόμοι!
Εδώ έγιναν αρκούδες και χορεύουν οι ναπαίοι,
Κ' εκεί τρέχουν ως αλπούδες με καβούκι οι μπαρλαίοι!
Όπου στρέψης, όπου 'πάγης, κ' ένα βλέπεις μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!

Τον Λουφέ, μεγαλογάστρω προσωποποιήσει ένας
Κάθηται επί Ταμείου με σακκούλες τσιτωμένας,
Και την άμαξάν του σύρει ένα πλήθος μασκαράδων!
Πληρεξούσιοι είν' όλοι και πατέρες των παράδων!...
Τί τα θέλεις; όπου στρέψης, κ' ένα βλέπεις μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!

Εκεί 'δέτε, εκεί 'δέτε! οι υπουργοθήραι όλοι,
Τρέχουσι μουντζουρωμένοι κ' είνε αληθείς διαβόλοι!
Ω! αυτούς τους μασκαράδες τους ακολουθούν χιλιάδες!
Όλοι οι αργοί, και όλοι οι γυμνοί και φουκαράδες!
Εν τοσούτω όπου στρέψης, κ' ένα βλέπεις μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!

Και το Υπουργείον άλλοι ευρυέστατοι σαρκάζουν.
Ασθενείς το σύρουν ίπποι και τα πέταλλα τινάζουν!
Κ' εις το ύψος του με ξύλα, με πελέκεις, με πριόνια,

⁵⁹³ Βλ. Νίκος Μοσχονάς, «Η πολιτική κατάσταση της χώρας ως τα τέλη του 1864» σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδόσεις «Εκδοτική Αθηνών», Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ', σελ. 231.

⁵⁹⁴ Βλ. εφημ. *Φως*, Σάββατον, 9 Μαΐου 1864, (αριθμός δυσδιάκριτος).

Το καλαφατίζουν χίλιοι, για να ζήση χίλια χρόνια!
Όπου όμως, όπου στρέψης, κ' ένα βλέπεις μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!

Αλλ' ουδέν οι πνευματώδεις ασατύριστον αφήνουν!
Και τον Άρειόν μας Πάγον ως ξεπαγιασμένον στήνουν,
Με καβούκι στο κεφάλι, κ' αντί πλάστιγγος με φούρκα,
Επειδή αποφασίζει και δικάζει αλλά τούρκα!...
Τί τα θέλεις; όπου στρέψης κ' ένα βλέπεις μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!

Χαίρετε, ω καρναβάλια! Χαίρετε, ω μασκαράδες!
Πανηγυρισταί σας είνε και ο δείνας και ο τάδες,
Όλοι, άνδρες και γυναίκες, τέκνα της παραλυσίας.
Διά τούτο κ' εγώ ψάλλω μετά τόσης ευθυμίας.
Επειδή όπου γυρίσω, κ' ένα βλέπω μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!...

Στο ίδιο φύλλο επιτίθεται με σφοδρότητα κατά του Τιμολέοντος Φιλήμονος, εκδότη της εφημερίδος *Αιών*⁵⁹⁵. Τον κατηγορεί για ταρτουφισμό, για έλλειψη κάθε αρετής, πατριδοκαπηλεία, χρηματοφιλία και για πολιτικό καιροσκοπισμό. Ιδού με ποιον τρόπο:

Εμπροστά εις την εικόνα του παρά και του ρουβλίου
Ο πατέρας μου εν ώρα μ' έφερε μεσονυκτίου,
Και φυσήσας μες τα μάτια και φιλήσας μες τα χείλη,
Μοι παρέδωκ' ευλογών με του Αιώνος το κονδύλι,
Και με είπε ταυτοχρόνως,
Έσο, τέκνον μου, ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος!

Εις το φύσημά του πάσα αρετή απενεκρώθη
Κί ανεβλάστησαν εντός μου διψαλέοι άλλοι πόθοι!
Έθεσ' επί κεφαλής μου ο πατέρας μου την χείρα,
Κί έλαβα Ιησουΐτου εν τω άμα χαρακτήρα!
Λύκος έγιν' από όνος,
Κ' είμαι κ' έσομαι ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος!

---

⁵⁹⁵ Ο *Αιών* ήταν δισεβδομαδαία εφημερίδα που εξεδίδετο από τις 25 Σεπτεμβρίου 1838 μέχρι τις 11 Αυγούστου 1854, οπότε ο διευθυντής της Ιωάννης Φιλήμων εδιώχθη λόγω της σφοδρής του επιθέσεως κατά της γαλλικής κατοχής. Επανεξεδόθη το 1857 από τον γιο του Τιμολέοντα Φιλήμονα, μέχρι το 1868, αρχικά δύο φορές την εβδομάδα, κατόπιν έξι και τέλος τρεις. Πρβλ. *Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν*, εκδοτικός οίκος «Ελευθερουδάκη», Αθήναι, ά.έ., τόμος 1, σελ. 595).

Έχε πάντοτε, με είπε, την Θρησκείαν ως ασπίδα,
Και ως περικεφαλαίαν και ως δόρυ την Πατρίδα.
Αλλά λάτρευε κρυφίως την πεντάραν ως Θρησκείαν,
Κί ως Πατρίδα σου αγάπα την σακκούλαν την αγίαν·
    Ήξευρέ το εσύ μόνος,
Κ' έσο, τέκνον μου, ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος!

Εις κοτέτσι, ω παιδί μου, εγεννήθεις κί ανετράφεις,
Αλλά βλέπεις εις παλάτια τώρα κάθεσαι και γράφεις!
Όσας πέτρας έχουν, τόσα αναθέματα επήρα,
Αλλ' εχάραξα κατόπιν τρεις σταυρούς στην κάθε θύρα...
    Γνήσιος αν θάσαι γόνος,
Δείξου, τέκνον μου, ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος.

Κτύπα, όταν δεν σε δίδουν και κηρύττου πατριώτης·
Δείχνου, πότε δημοκράτης, πότε νέος συνωμότης.
Κατ' αυτόν τον τρόπον όλοι πάντοτε θα σε φοβούνται,
Και τα δίπατα μας σπίτια τρίπατα θαν' ανυψούνται...
    Αδηφάγος γίνου χρόνος,
Κ' έσο, τέκνον μου, ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος!

Φίλους λέγε τους, εν' όσω σε πλουτίζουν με παράδες.
Σ' άφησαν; και συ αμέσως άφες τους τους μασκαράδες.
Πότε προς το ένα μέρος, πότε προς το άλλο γέρνε,
Και καπάτσος εάν είσαι αληθής, παιδί μου, πέρνε
    Και από τα δυώ συγχρόνως,
Σύναζε κ' έσο ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος.

Τί δεν έπραξαν, παιδί μου, έως τώρα οι ταρτούφοι!
Εθριάμβευσαν με όσους έπαιξαν το κλοτσοσκούφι!
Υποκρίνου 'ς την ανάγκην, γίνου δούλος ή επαίτης.
Και εάν σ' αιχμαλωτίσουν, γίνου και Φιλημαχμέτης.
    Ως εγώ επί Αγώνος,
Κ' έσο ο Αρχιταρτούφος εις αιώνα του αιώνος!...

Με καυστικό χιούμορ και ειρωνία καταγράφει ο Σοφοκλής Καρύδης την πολιτική κατάσταση της χώρας και τις κοινωνικές συνέπειές της και στο ποίημά του «Ο χρυσούς αιών»⁵⁹⁶. Στο ποίημα αυτό εκφράζει απόλυτα όλη τη νεοελληνική πολιτική παθογένεια που, όπως φαίνεται και από όσα υπαινίσσεται ο δημιουργός σε αυτό, επιβιώνει από τότε ίσαμε σήμερα. Ας δούμε τις πρώτες και τις τελευταίες στροφές του:

---

⁵⁹⁶ Βλ. Φως, Σάββατον 9 Μαΐου 1864 (αριθ. δυσδιάκριτος).

Του Θεού η ευλογία εκατέβη 'ς την Ελλάδα!
Από ένα Υπουργείον έχομεν την εβδομάδα,
Κι' από δέκα υπαλλήλους κ' είκοσι 'ς την κάθε θέσι!
Ποία ευτυχία! έχει ο καθείς στραβά το φέσι,
Πέντε παίρνει, δέκα τρώγει,
Και το έθνος μας δουλεύει 'σαν εγγλέζικο ρολόγι!

Τακτικά κτυπούν του Έθνους οι πατέρες τον λουφέ τους,
Κ' εις τα Υπουργεία παίρνουν πρωί, βράδυ τον καφέ τους,
Ένας γίνεται Νομάρχης, άλλος Πρόξενος πηγαίνει,
Και αρχιερεύς, τα γένεια άλλος άφησε, να γένη
Με τρεις πήχεις κομβολόγι,
Και το Έθνος μας δουλεύει 'σαν εγγλέζικο ρολόγι!

.....

'Σ την Ελλάδα επανήλθε πλήρης τάξις κ' ησυχία!
Δεν εμβαίνουνσι τα ξίφη του λοιπού 'ς τα καφενεία,
Και τα ρόπαλα στους δρόμους δεν τολμώσι να γυρίζουν.
Αν γυρίζωσιν οι σκύλοι λυσσασμένοι, δεν γαυγίζουν,
Ο καθείς πιλάφι τρώγει,
Και το Έθνος μας δουλεύει 'σαν εγγλέζικο ρολόγι!

Ευτυχείς καιροί! Του Έθνους είν' η τράπεζα στρωμένη,
Και γεμίζουν καθεκάστην όλοι την μαραδαρμένη!
Μη λυπήσθε οι απ' έξω! Υπουργοί θενά γενήτε
Όλ' οι ψεύται μιαν ημέρα κι' όλοι οι κομπογιανίται,
Όλον σας το σευλολόγι,
Και το Έθνος θα δουλεύη 'σαν εγγλέζικο ρολόγι...

Από την άλλη, το ποίημα «Η άφιξις»⁵⁹⁷ αναφέρεται ακριβώς στην έλευση των Επτανησίων αντιπροσώπων της Εθνοσυνελεύσεως του 1864. (22 Ιουλίου / 3 Αυγούστου) και τις προσπάθειες των Κανάρη και Βούλγαρη να τους προσεταιρισθούν, μολονότι γνωρίζουμε ότι αρκετοί εξ αυτών δήλωσαν ότι δεν θα ανήκουν σε κανένα κόμμα και ότι θα υποστηρίζουν την τάξη, τη βασιλεία, τη δικαιοσύνη και τη νομιμότητα⁵⁹⁸:

Τρία κανόνια θενά βροντήσουν...
Θα ρίψουν άλλο οι Υπουργοί...

---

⁵⁹⁷ Βλ. αυτόθι, αριθ. 586, έτος Ε', 7 Ιουλίου 1864.

⁵⁹⁸ Παρατίθεται ως σημείωσις (615), σελ. 232.

Και η καμπάναις τραγγ τρουγγ θ' αρχήσουν...
Εμπρός, παιδιά! εμπρός, αργοί!

Πάρτε λαγούτα, βιολιά και ντέφια!
Έφθασαν! ήλθαν! – Καλώ; τ' αδέρφια!

Χαραίς μεγάλαις! φιλιά, τραγούδια!
Την γην σαλεύουν των Αθηνών.
Νέοι και γέροι ρίπτουν λουλούδια,
Και τους προπέμπουν μετά φανών.

Πάρτετε, νέοι βιολιά και ντέφια,
Και τραγουδάτε – «Καλώς τ' αδέρφια!»

Ιδέτε! βλέπετε τον Κανάρη;
Τους αγκαλιάζει ως ορεινούς.
Ζητεί ο Βούλγαρης να τους πάρη,
Να τους σκεπάση ως πεδινούς.

Κ' οι δυώ βαρύνε βιολιά και ντέφια,
Και τραγουδάνε – «Καλώς τ' αδέρφια!»

Στρώστε τραπέζι εις τα χορτάρια,
Την πλώκα φέρτε με το κρασί.
Καθήστε εύθυμοι, παλικάρια!
Επανατέλλει αυγή χρυσή!

Ας παίζουν γύρω βιολιά και ντέφια,
Και τραγουδάτε – «Καλώς τ' αδέρφια!»

Συναφώς προς το προηγούμενο στιχούργημα, στην αποσκίρτηση κάποιου πολιτικού από την παράταξη του Κανάρη στη φατρία του Βούλγαρη αναφέρεται το ποίημα «Ο λιποτάκτης»⁵⁹⁹, ενδεικτικό, και αυτό, της ρευστής συνοχής των τότε πολιτικών κομμάτων. Ας δούμε πώς:

Τα πανιά γυρίζω, φίλοι, και αφίνω τον Κανάρη!
Με τον Βούλγαρη πηγαίνω όπου είνε παλληκάρι!
Εβαρέθηκα να ήμαι αρχηγός χωρίς ασκέρι!
Μη με 'πήτε λειποτάκτην! μη με παίρνετε 'ς το χέρι!
Άμποτε και σεις να αλλάχτε, ως καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

---

⁵⁹⁹ Βλ. Φως, έτος Ε', αριθ. 588, Εν Αθήναις Παρασκευή 17 Ιουλίου 1864.

Κί αν εκούνησα πολλάκις την ουρά μου και αν είπα,
Τί ημπόρεσα να κάμω; 'ς το νερό κ' εγώ μια τρύπα!
Και 'ς τα πράγματα αν ήλθα, έμεινα ένα φεγγάρι!
Μη με 'πήτε λειποτάκτην, αν αφίνω τον Κανάρη!
Άμποτε και σεις ν' αλλάχτε, ως καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

Ο πολιτικός δεν πρέπει ίσα πάντα ν' αρμενίζη·
'Σαν ανεμοδείκτης πρέπει πετεινός να τριγυρίζη.
Εβαρέθηκα να ήμαι ταμπακέρα του Κανάρη·
'Σ του Τζουμπέ καπνοσακκούλα θε να γίνω το ζουνάρι.
Άμποτε και σεις ν' αλλάχτε, ω; καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

Είνε μία τυραννία, εις τα ίδια τίς να μένη!
Αύριον γυρίζω πάλιν τα πανιά, μη 'σας πικραίνη!
Ήμουν άλλοτε κατάρτι, πλην δεν έκαμνα φιγούρα·
Τί πειράζει, φίλοι, τώρα εάν γίνωμαι σαβούρα;
Άμποτε και σεις ν' αλλάχτε, ως καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

Βρε παιδιά, εσείς τον κόσμον δεν γνωρίζετε ακόμα·
Μην κυττάζετε διόλου, αν αλλάζω τώρα χρώμα.
Μήπως έγινα αράπης, κί από Χριστιανός Εβραίος;
Ως καθώς γυρίζ' η σφαίρα, γύριζε και συ ταχέως.
Άμποτε και σεις ν' αλλάχτε, ως καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

Αν εγέλασα, ως λέγουν, τον Κανάρη, τίς ηξεύρει,
Αν μ' εγέλασε κί εκείνος; – Ας ειπή τώρα αλεύρι...
Όχι Τζουμπελής, Εβραίος εγινόμην να τον πνίξω...
Μολαταύτα, είνε γέρος, και δεν θέλω να του δείξω...
Άμποτε κί αυτός να αλλάξη, ως καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

Επιπροσθέτως, την υπάρχουσα κατάσταση στη Β' αυτή Εθνοσυνέλευση και τη στάση των πληρεξουσίων κατά τις εργασίες της, διακωμωδεί με παραστατικότητα ο Σοφοκλής Καρύδης στο ποίημα «Εικών της Εθνοσυνελεύσεως»⁶⁰⁰. Έστω και μέσα στην ακραία υπερβολή κάποιων του, αυτό το ποίημα είναι αξιοπρόσεκτο και, πολύ περισσότερο, θα μπορούσε να

---

⁶⁰⁰ Βλ. Φως, έτος Ε', αριθ. 599, Εν Αθήναις, Τρίτη 25 Αυγούστου 1864.

εκφράσει την εικόνα του Κοινοβουλίου και σε κατοπινότερες περιόδους από εκείνην που γράφηκε. Ας το δούμε:

Ποία δόξα εις το Έθνος! Τετρακόσιοι Πατέρες
Υπό είκοσι παντιέραις,
Και καθείς με τετρακόσια, συζητούν το Σύνταγμά μας,
Βγάζοντες τον λάρυγγά των και ξεσχίζοντες τα αυτιά μας!
Ένας λέγει ό,τι φθάση, άλλος λοιδωρεί τον άλλον,
Άλλος με τα σχήματά του κάμνει πάταγον μεγάλον,
Και ο Πρόεδρος τους 'μπαίνει συνεχώς εις το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι!

Φιλελεύθερος ο ένας, ως να παίζη την φλογέρα,
Κοπανίζει τον αέρα,
Κί' εναντίαν δίδει ψήφον 'ς όλας τας ελευθερίας!
Εκατό ο άλλος λέγει φοβεράς ανοησίας,
Και με σχήματα και γλώσσαν δημοκόπου αγορεύει.
Ποίον αίσχος εις το Βήμα! ποίον όνειδος και χλεύη!
Πλην ο Πρόεδρος του 'μπαίνει συνεχώς εις το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι!

Των τυραννοφρόνων όλων τα μουστάκια ωρθωμένα
Και τα στόματ' αφρισμένα,
Της Κολάσεως εικόνα ζωντανήν παρουσιάζουν!
Του Συντάγματος τα άρθρα ως κρανία εξετάζουν,
Και ως δαίμονες ζητούσιν όλα να τα ροκανίσουν!
Αν θελήσουν εναντίοι εις το Βήμα να πατήσουν,
Να ο Πρόεδρος τους 'μπαίνει έτοιμος εις το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι!

Ένας ομιλεί και βγάζει εις τον οίστρον του και γένεια
Και μουστάκια - μασκαρένια.
Άλλος με τα δυώ του χέρια παίζει ταις μπουνιαίς μονάχος,
Κί' άλλος έρχεται να δείξη της γαστέρας του το πάχος.
Και ταις τσέπαις όταν έχουν από τον λουφέ γεμάταις,
Σκύλοι γίνονται και λύκοι από πετεινοί και γάταις!
ΑΛΛ' ο Πρόεδρος και τότε τους εμβαίνει 'ς το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι!

Ποία σύγχισις κομμάτων! ποία ταραχή και ποία
Ιδεών Βαβυλωνία!
Ό,τι χθες αυτός ωμίλει σήμεραν το κολαφίζει,
Και τα πρώτά του ο άλλος με τα έσχατα συγχίζει!

Μερικοί θαρρείς πως τσούζουν ποτηριαίς, και διά τούτο
Ωμιλούσι τραγουδούντες κί' ωρινά παίζωσι λαγούτο!
Αλλ' ο Πρόεδρος και τότε τους εμβαίνει 'ς το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι!

Η Συνέλευσις μας είνε αγορά όπου φωνάζουν,
Που πωλούν και αγοράζουν,
Που υβρίζονται, ταις παίζουν, και εις εν ομονοούσι,
Ο λουφές να μη τους λείψη, να το έχωσι τσουμπούσι,
Και ποτέ να μην αφήσουν τας περικλεείς Αθήνας.
Πλήρωσε, λαέ χαμάλη, και ανέχον τους κηφήνας!
Και συ, Πρόεδρε ξυδάτε, έμβαινέ τους 'ς το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι...

Η κυβερνητική κρίση της 25 Ιανουαρίου 1868 υποχρέωσε τον Γεώργιο να δώσει αμέσως εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Βούλγαρη. Ο ίδιος κράτησε το υπουργείο Εσωτερικών δίνοντας το Εξωτερικών στον Πέτρο Δεληγιάννη, το Στρατιωτικών στον Σπύρο Μήλιο, το Παιδείας στον Αντώνιο Μαυρομιχάλη, το Δικαιοσύνης στον πρώην δικαστικό Παναγιώτη Γ. Βάρβογλη, το Οικονομικών στον κτηματία Ευστάθιο Σίμο, το Ναυτικών στον πλοίαρχο Μιλτιάδη Κανάρη, γιο του ναυάρχου. Μαζί με την κυβέρνηση ο Βούλγαρης ζήτησε και πέτυχε τη διάλυση της Βουλής. Οι νέες εκλογές θα διεξάγονταν από την Πέμπτη 21 Μαρτίου ως την Κυριακή 24 Μαρτίου. Η δε νέα βουλή θα άρχιζε τις εργασίες της στις 25 Απριλίου 1868⁶⁰¹.

Το ποίημα «Ο επιτυχών βουλευτής»⁶⁰² αναφέρεται σε εκλεγέντα βουλευτή αυτών των εκλογών. Ο εν θέματι αντιπρόσωπος του έθνους προφανώς πρόσκειται στον Βούλγαρη και, εμφορούμενος από την άμετρη φιλοδοξία του, είναι αποφασισμένος να μετέλθει κάθε μέσο για να γίνει υπουργός και να πλουτίσει – πράγμα, βέβαια, που βλέπουμε να συμβαίνει διαχρονικά στην Ελλάδα. Ιδού μερικές χαρακτηριστικές στροφές:

Δόξα εις του Βούλγαρη μας τον τζουμπέ και την μανήκα!
Δί' ευχών του των αγίων Βουλευτής κ' εγώ ευγήκα!
Τώρα πλέον 'ς ένα μήνα κ' Υπουργόν θα με ιδήτε.
Μη γελάτε, συμπολίται!
'Σ του τζουμπέ ημέρα νύχτα το αυτί θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

⁶⁰¹ Βλ. Γρηγόριος Δαφνής, «Βραχύβια κυβέρνηση Μωραϊτίνη - Κυβέρνηση Βούλγαρη» σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ', σελ. 283.

⁶⁰² Βλ. *Φως*, έτος Θ', τεύχος 802, εν Αθήναις Παρασκευή 12 Απριλίου 1868.

.....

Για ν' αναδειχθή τις μέγας και το Έθνος να τιμήση,
Εις του Υπουργού την έδραν πρέπει άπαξ να καθήση.
Αν αυτό δεν κατορθώσω, είμαι διά την κρεμάλα!...

Διά τούτο και δι' άλλα

Έσ του τζουμπέ ημέρα νύχτα το αυτί θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Τί ως Βουλευτής, τί έχω να ελπίσω; Εις των άλλων
Θενά πίπτω τα ποδάρια, ως πολιτικών μεγάλων,
Και ποτέ δεν θ' αποκτήσω έν' αμπέλι η χωράφι,

Και να πλεύσω 'ς το χρυσάφι.

Διά τούτο εις τα ώτα του τζουμπέ θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Τί θα 'πη!... Αφ' όσους είδα έως τώρα να καθήσουν
Εις του Υπουργού την έδραν διά να μας κυβερνήσουν,
Ποίος είν' καλλίτερός μου; Θα τους τρίψω το πιπέρι...

Το γουδί το γουδοχέρι,

Έσ του τζουμπέ ημέρα νύχτα το αυτί θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Υπουργός ας γίνω άπαξ, ας μ' αφήσωσι να γίνω,
Και αν δεν ιδούν το Έθνος 'ς ένα μήνα να λαμπρύνω,
Ν' αγοράσω σπίτι, αμπέλια, νερομόλους και περιβόλια,

Ας με είπουν μπονοβόλια!

Έσ του τζουμπέ ημέρα νύχτα το αυτί θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

.....

Αν ο φίλος δεν θελήση να με δώση Υπουργείον,
Ο χειρότερος θα γίνω των εχθρών του των αχρείων.
Ολαις ταις πομπαίς του έξω θα του βγάλω τότε φόρα,

Κ' ύστερ' από καμμιά ώρα,

Αι, 'ς τ' αυτί θα πλησιάσω και θενά του ψιθυρίσω·
Αι, μου δίδεις Υπουργείον, 'ς την στιγμήν να τα γυρίσω;...

Αν κανείς των δεν θελήση Υπουργείον να με δώση,
Δυστυχία που τους εύρε!... Ουδ' η γη δεν θα τους λυώση...
Θενά τους κηρύττω κλέφταις, ψεύταις και κατεργαρίους,

Τούρκους όλους και Εβραίους,

Και ως πατριώτης, ένθους 'ς τον λαόν θα ξεφωνίζω·

Δεν με δίδουν Υπουργείον, επειδή δεν τα γυρίζω...

Στα τέλη Φεβρουαρίου 1877 η κυβέρνηση Κουμουνδούρου καταψηφίστηκε. Στις 26 Φεβρουαρίου σχημάτισε κυβέρνηση ο Δεληγιώργης ο οποίος, όμως, αναγκάστηκε να παραιτηθεί γιατί στην εκλογή προέδρου της Βουλής πλειοψήφησε ο υποψήφιος του Κουμουνδούρου, Ανδρέας Αυγερινός. Η νέα κυβέρνηση Κουμουνδούρου της 19 Μαΐου αναγκάστηκε να παραιτηθεί όταν διεπίστωσε ότι δεν είχε την πλήρη εμπιστοσύνη της Βουλής. Τέλος, μετά απ' αυτά σχηματίστηκε στις 26 Μαΐου συμμαχική κυβέρνηση, που αποκλήθηκε «οικουμενική». Πρόεδρος είχε τον ναύαρχο Κανάρη, που κράτησε και το υπουργείο Ναυτικών, και υπουργούς τους Χαρ. Τρικούπη Εξωτερικών, Αλεξ. Κομουνδούρο Εσωτερικών, Επαμ. Δεληγιώργη Οικονομικών, Θρασ. Ζαΐμη Δικαιοσύνης, Θεόδ. Δηλιγιάννη Παιδείας και τον αντισυνταγματάρχη Χαρ. Ζυμβρακάκη Στρατιωτικών⁶⁰³. Τελικά, μετά τον θάνατο του Κων. Κανάρη (2 Σεπτεμβρίου 1877) η «οικουμενική» κυβέρνηση έμεινε στην εξουσία χωρίς πρόεδρο μέχρι τις πρώτες μέρες του Ιανουαρίου 1878⁶⁰⁴.

Στη μετά τον θάνατο του Κανάρη αμηχανία των πολιτικών να αναλάβουν την πρωθυπουργία της χώρας αναφέρεται το ποίημα «Η Δημοπρασία»⁶⁰⁵, που διακρίνεται για τα καυστικά του σχόλια για τους πολιτικούς της εποχής και για την οργή του Καρύδη προς αυτούς. Ας τον ακούσουμε:

Ελάτε! συναχθήτε εις την δημοπρασίαν.
Ελάτε οι διψώντες διά Πρωθυπουργείαν!
Ιδού, δημοπρατείται με όλα τας τα βάρη.
Χαρά τον όπου έχει την τύχην να την πάρη!
Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!
Ελάτε! Έα θούε;

Εκείνος που την πάρη, λιπτόν δεν θενά δώση.
Φιλόδοξος να ήνε αρκεί κι' ας λείπ' η γνώσι.
Θα τον τιμώσιν όλοι κι' αυτός θα καμαρόνη
΄Σαν γύφτικο σκεπάρονι, καβάλα εις κανόνι.
Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!
Ελάτε! Έα θούε;

Μην την αφήστε χήραν! το Έθνος λυπηθήτε!
Κ' εκείνην θενά σώστε και σεις θα δοξασθήτε.

⁶⁰³ Βλ. Ευαγγέλου Κωφού, «Η εκλογική μεταρρύθμιση» σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ', σελ. 296.

⁶⁰⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 298.

⁶⁰⁵ Βλ. Φως της 20 Σεπτεμβρίου 1877, έτος ΙΗ', τεύχος 1272.

Για τα γλυκά της 'μάτια επετσοκόπτεσθ' όλοι,
Και τώρα τον Γκιουλέκα της κάμνετε, διαβόλοι;
Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!

Ελάτε! Έα θούε;

Τί στέκεις, Κουμουνδούρε, και πόρρωθεν κυττάζεις;
Τον κόσμον εχαλούσες ως χθες και τώρ' αλλάζεις;
Ανώτερος των άλλων αν ήσαι, θησαυρέ μου,
Αμέσως να φωνάξω το αλλά τρι, ειπέ μου!
Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!

Ελάτε! Έα θούε;

Εσύ ο Δεληγιώργης, ως ορφανήν και ξένην,
Πώς την χρυσήν σου τώρα αφίνεις ερωμένην;
Φοβείσαι μη σου φύγη ευθύς από τας χείρας;
Να προτιμήση θέλεις πλειότερον το γήρας;
Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!

Ελάτε! Έα θούε;

Και συ τραβάς, Ζαϊμη, επίσης την ουρά σου;
Θενά την πάρη άλλος και τότε τα μαλλιά σου
Θενά τραβάς εις μάτην και θα μεταμελήσαι!
'Σ τα 'μάτια σε κυττάζει και συ την απαρνείσαι;
Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!

Ελάτε! Έα θούε;

Και συ τα χέρια τρίβεις και σιέσαι και λυγιέσαι;
Και συ την απαρνείσαι, Τρικούπη, και τραβιέσαι;
Συ όστις την ηγάπας, περιφρονών τας άλλας,
Να πέση την αφίνεις εις γέροντος αγκάλας;
Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!

Ελάτε! Έα θούε

Και από σας τους άλλους, τους μέσα και τους έξω,
Κανείς δεν πλησιάζει; Κ' εις ποίους θα προστρέξω,
Εις ποίους τότε άλλους; Την αγαπάτε όλοι,
Αλλ' είσθε της κατάρας όλοι κοινώς, διαβόλοι!
Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!

Ελάτε! Έα θούε;

Η αρχολιπαρία, προς αίσχος εδικόν μας,
Σας παριστά εξίσου μικρούς ενώπιόν μας,
Και το σφηρίον ρίπτων, αυτό της καταισχύνης,

Την εθνικήν κατάραν υψώ μετά οδύνης
Και μ' οφθαλμούς κραυγάζω θολούς, σπινθηροβόλους
Ανάθεμά σας όλους!

Τέλος, για την προαναφερθείσα χωρίς πρόεδρο κυβέρνηση, μετά τον θάνατο του Κανάρη, κάνει λόγο το ποίημα «Η ακέφαλος Κυβέρνησις»⁶⁰⁶, όπου λοιδορούνται οι πολιτικοί και αποτελούν αντικείμενο ειρωνείας, ενώ οι αναφορές στους Τούρκους οφείλονται στο γεγονός ότι το στιχουργήμα εγράφη μεσούντος του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1877), στον οποίο η Ελλάδα βγήκε στο πλευρό των Ρώσων αργότερα (1878). Ιδού μερικά χαρακτηριστικά αποσπάσματα από την αρχή και το τέλος του στιχουργήματος:

Οποία δόξα εις ημάς! οποία ευτυχία!
Μας κυβερνά Κυβέρνησις μοναδική και θεία,
Και δίχως υπεράνω της Πρωθυπουργός να ήνε!
Σκυρτήσατε οι Έλληνες και ψάλετ' αι Αθήναι·
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μιαλό και περιττό κεφάλι!»

Νά, Σύνταγμα, 'ς το χίτρο σου με τ' άρθρα σου τα τόσα!
Δεν είνε ξίφος του λοιπού η φλογερά σου γλώσσα,
Αλλά ισχύς, και θέλησις, η των μεγάλων δόξα!
Ελάτε υπό της χαράς να ψάλωμεν τα τόξα
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Πάντοτε το παράδειγμα υπήρξαμεν των άλλων
Και μας θαυμάζουν πάντοτε μικροί μετά μεγάλων.
Τοιαύτην ιδέτε ποτέ Κυβέρνησιν, να λάμπη;
Σκυρτήσατε οι ποταμοί και ψάλετε οι κάμποι
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Ιδέτε τους! Τα 'φρύδια των νομίζεις πως αστράπτουν·
Των Τούρκων τα μουστάκια των τον τάφον ότι σκάπτουν,
Κί' από το στόμα των στρατοί πώς εκκινούν και στόλοι!
Εν παρατάξει ψάλλετε και τραγουδάτε όλοι:
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

.....

Αν αγαπάτε, Έλληνες, το Έθνος, ησυχία!
Τους Υπουργούς αφήσατε να γίνωσι θηρία.
Αυτοί θα φάγουν ζωντανόν το Τούρκον τον χασάπη!
Στεφάνους όλοι πλέξατε και ψάλετ' εν αγάπη:
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Μην σας τρομάζη, την Βουλήν αν συγκαλούν εκτάκτως.
Δεν θενά φαγωθούν εκεί, αλλ' όλοι αναιμάκτως
Μαλλιιά κουβάρι θα γεννούν και βόμβα επί τέλους,
Και θ' αλλαλάξωμεν ημείς και τότε μετά μέλους:
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Χαρείτε! Ήλθεν ο καιρός της δόξης εν Ελλάδι.
Εσώθη των Οθωμανών το φτήλι και το λάδι
Και η Κωνσταντινούπολις θα ήνε εδική μας.
Ελάτε ν' ανακράξωμεν εν τη υπεροχή μας.
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Εάν κ' ημείς εξέλθωμεν 'ς τον πόλεμον μαζή των,
Θα ήμεθα τρουμπέτα των, ταμπούρλο και σπαθί των,
Κ' εις πάσαν νέαν κ' έφοδον, και θρίαμβον, και νίκην,
Θα ψάλλωμεν, εμπνέοντες 'ς τους Τούρκους νέαν φρίκην:
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Αν είχαμεν Κυβέρνησιν με τον Πρωθυπουργόν της,
Και το ολίγον, Έλληνες, θα έχανε μυαλόν της,
Ενώ ακέφαλος, ιδού, 'ς την Πόλι θα μας φέρη,
Και θ' ανακράξωμεν εκεί με το σπαθί 'ς το χέρι:
«Ζήτω η ένδοξος ημών Κυβέρνησις και πάλι!
Κ' ένα θα της φορέσωμεν καλπάκι για κεφάλι...»

Η πατριωτική ποίηση της περιόδου 1864-1880

Κατά την περίοδο αυτή, λόγω των σημαντικών ιστορικών γεγονότων που συνέβησαν, αλλά και λόγω του διάχυτου αλυτρωτικού κλίματος, άνθισε η

---

⁶⁰⁶ Βλ. Φως, της 25 Σεπτεμβρίου 1877, εν Αθήναις, έτος ΙΗ', τεύχος 1273.

πατριωτική ποίηση, που γράφτηκε εν ονόματι του ιδεολογήματος της εθνικής ολοκληρώσεως. Ας δούμε εν συνεχεία, τις πλέον ενδεικτικές περιπτώσεις.

Η Ένωση των Επτανήσων

Κατά το πρωτόκολλο του Λονδίνου της 20 Ιουλίου (1 Αυγούστου) 1863, οι αντιπρόσωποι των τεσσάρων Δυνάμεων (Αυστρίας, Πρωσσίας, Ρωσίας και Γαλλίας) διάβασαν το δικαίωμα της Μεγάλης Βρετανίας να παραιτηθεί της προστασίας των Ιονίων Νήσων, αναθεωρώντας τη Συνθήκη της 5ης Νοεμβρίου 1815 για να πραγματοποιηθεί η ένωσή τους με την Ελλάδα, αν αυτό ήθελαν οι Επτανήσιοι. Γι' αυτό διενεργήθηκαν εκλογές στα εν λόγω νησιά, με αποκλειστική αποστολή της νέας Βουλής να αποφανθεί για την ένωση. Αυτό και έκανε η ΙΙ' Ιόνιος Βουλή με το από 23 Σεπτεμβρίου (5 Οκτωβρίου) 1863 ομόφωνο ψήφισμά της.

Μετά από λίγο ζητήθηκε από την Ελλάδα να αποστείλει στο Λονδίνο πληρεξούσιο για να υπογράψει τη Συνθήκη της Ενώσεως. Ως τέτοιος εξελέγη ο Χαρίλαος Τρικούπης, που έφυγε από την Αθήνα την 2/14 Νοεμβρίου 1863. Αγνοούσε, όμως, ότι την ίδια ακριβώς μέρα υπεγράφη από τις Δυνάμεις συνθήκη που θέσπιζε βαρείς όρους για την ένωση, κατόπιν αξιώσεων της Αυστρίας και της Τουρκίας. Ο Χαρ. Τρικούπης δεν αποδέχθηκε το τετελεσμένο και επί εβδομάδες αγωνίστηκε για την καλύτερη δυνατή βελτίωση των όρων – και πράγματι πέτυχε τον περιορισμό της διηνεκούς ουδετερότητας σε μόνη την Κέρκυρα και τους Παξούς, ως και τον χρονικό περιορισμό κάποιων εμπορικών και ναυτικών προνομίων. Έτσι, υπογράφηκε η συνθήκη στις 17/29 Μαρτίου 1864⁶⁰⁷.

Ήταν μεγάλη η χαρά των Ελλήνων όταν έγινε γνωστή η υπογραφή της συνθήκης. Η Εθνοσυνέλευση ομόφωνα επικύρωσε τις διεθνείς πράξεις και στις 25 Απριλίου (7 Μαΐου) 1864 διορίστηκε έκτακτος απεσταλμένος και αντιπρόσωπος του βασιλέως ο Θρασύβουλος Ζαΐμης, που πήγε στην Κέρκυρα και υπέγραψε μαζί με τον τελευταίο ύπατο αρμοστή Sir Henry Storks το πρωτόκολλο του καθορισμού της ημερομηνίας (18/30 Μαΐου 1864) αποχωρήσεως των αγγλικών αρχών και στρατού. Ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στην Κέρκυρα μέσα σε μεγάλο ενθουσιασμό στις 21 Μαΐου (2 Ιουνίου) 1864 και ο βασιλεύς Γεώργιος στις 25 Μαΐου (6 Ιουνίου) του ίδιου έτους. Λίγες μέρες μετά την επιστροφή του βασιλέως στην Αθήνα, έγιναν στα Επτάνησα εκλογές πληρεξουσίων για την Εθνοσυνέλευση, που έγιναν δεκτοί σε πανηγυρική συνεδρίαση στις 22 Ιουλίου (3 Αυγούστου) 1864 υπό την προεδρία του Ε. Δεληγεώργη. Εξελέγησαν 84 νέοι πληρεξούσιοι, όλοι από την ύπαιθρο και κανείς γαιοκτήμων⁶⁰⁸.

⁶⁰⁷ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, τόμος 2, σελ. 22.

⁶⁰⁸ Βλ. *αυτόθι*, σελ. 23.

Η ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα ενέπνευσε στον Σοφοκλή Καρύδη το ποίημα «Αντασπασμός της Ελλάδος προς τας επτά αυτής θυγατέρας»⁶⁰⁹. Του ποιήματος αυτού προτάσσεται το ποίημα του Αριστοτέλους Βαλαωρίτη, «Ο ασπασμός εις την μητέρα Ελλάδα». Βεβαίως και εδώ είναι, για άλλη μια φορά, έκδηλος ο αλυτρωτισμός και ο Μεγαλοϊδεατισμός, που ήταν σύμφυτοι στην ποίηση της εποχής. Ας δούμε μερικά ενδεικτικά αποσπάσματα από τη σύνθεση αυτή του Καρύδη:

Αγαπημέναις κόραις μου, Σειρήνες σκλαβωμέναις,
΄Στην αγκαλιά της μάνας σας ριφθήτ' αγκαλιασμέναις!
Ελάτε να σας ασπασθώ, ελάτε να σας σφίξω,
Τον πόνο της καρδούλας μου για πάντοτε να πνίξω.
Στεφθήτε με λουλούδια
Και τραγουδήστ' ελεύθεραις ελεύθερα τραγούδια.

Ελάτ', ελάτ' ένα φιλί ακόμη να σας δώσω.
Δόστε τα χέρια 'ς το χορό για να σας καμαρώσω.
Μη το χορό εξέχασε απ' τα δεσμά καμμιά σας;
Μήπως από τους στεναγμούς επνίγηκ' η λαλιά σας;
Ω, κόψετε λουλούδια
Και τραγουδήστ' ελεύθεραις ελεύθερα τραγούδια.

Σας βλέπω· στάζει φλογερό το δάκρυ σας ακόμα,
Κ' είν' αναμμένο κάρβουνο η γλώσσά σας 'ς το στόμα.
Το βλέμμα είχατ' αστραπή και κεραυνό την γλώσσα
΄Σ τα τόσα σας μαρτύρια, 'ς τα βάσανα τα τόσα!
Πλην τώρα 'ς τα λουλούδια
Καθήστε με την μάνα σας και ψάλετε τραγούδια.

.....

Αλλά, 'ς την τόση σας χαρά, γιατί τόση κατήφεια;
Μη και το θάρρος, κόραις μου, που είχατε 'ς τα στήθια,
Ο Άγγλος κατεδάφισε;... Να σας ιδώ σταθήτε.
Γιατί δεν μ' αποκρίνεσθε; Γιατί δεν μ' ομιλείτε;
Καθήστε 'ς τα λουλούδια
Και τραγουδήστε, κόραις μου, ελεύθερα τραγούδια.

Αοι! εννοώ το πόνο σας και διατί λυπείσθε...
Γιατί όλαις η κόραις μου εις τον χορό δεν είσθε...
Γιατί 'ς το χέρι δεν βαστώ το σκήπτρο το μεγάλο...

---

⁶⁰⁹ Βλ. Φως, έτος Ε', αριθ. 571, Εν Αθήναις Σάββατο 4 Απριλίου 1864.

Του Κωνσταντίνου το σπαθί μια μέρα θενά βάλω,
Και τότε σε λουλούδια
Θα ψάλτε όλαις γύρω μου πολεμικά τραγούδια...

.....

Τα μέτωπά σας ιλαρά σηκώστε όλαις τώρα·
Θα τα σκεπάσουν σύγνεφα, αλλά δεν ήρθ' η ώρα...
Τότε θα χύσουν αστραπαίς, και γι' άλογα 'ς την πάλη,
Η μια θα πάρη τον Βορριά, την θάλασσα η άλλη...
Σε δροσερά λουλούδια
Καθήστε τώρα, κόραις μου, και ψάλετε τραγούδια.

Δόστε τα χέρια 'ς το χορό για να σας καμαρώσω,
Γιατί 'ς τα χέρια αύριο φυσέκια θα σας δώσω,
Κ' εκεί, εκεί, θα σας ειπώ, θα φάμε και θα πιούμε,
'Μπροστά εις την Αγιά Σοφιά θα ξαναφιληθούμε,
Θα κόψετε λουλούδια,
Και όλαις με την μάνα σας θα ψάλετε τραγούδια...

Ποίημα εξόχως πατριωτικό, κοινωνικό και ταξικό είναι έτερο στιχούργημα του Σοφοκλή Καρύδη, που επιγράφεται «Πρόγραμμα των χωρικών της Κερκύρας»⁶¹⁰ και αναφέρεται στα εκλογικά αποτελέσματα των Επτανησίων για την ανάδειξη πληρεξουσίων της Εθνοσυνελεύσεως. Το δημοκρατικό του φρόνημα και η αντίθεσή του προς την πάλαι ποτά κραταιά επτανησιακή αριστοκρατία γίνονται φανερά:

Έως πότε, μωρ' αδρέφια, 'ς το κεφάλι μας επάνω
Θενά έχωμεν τον ένα και τον άλλο λαοπλάνο,
Ταις περούκαις, τους βαρόνους και τους κόντιδες, την ψώρα,
Και τους χωρικούς για σκλάβους θα μας θεωρή η χώρα;
Να τους βάλωμεν ελάτε εις του κανονιού την μπούκα!
Κάτω! κάτω η περούκα!

Μας ελήστευσαν, μας 'πήραν και αμπέλι και χωράει,
Κί' ω, αφένταις πλέον τώρα όλοι τους εις το χρυσάφι·
Κ' ένας έγινε βαρόνος με 'ψηλή καπελλαδούρα,
Άλλος κόντες με περούκα! – ω, τί μούτρα για φιγούρα!
Να τους βάλωμεν ελάτε εις του κανονιού την μπούκα!
Κάτω! Κάτω η περούκα!

---

⁶¹⁰ Βλ. Φως, έτος Ε', αριθ. 587, Εν Αθήναις Τρίτη 14 Ιουνίου 1864.

Δεν εγύρισαν ποτέ τους να μας δούνε με ευγένεια,
Μήπως πέσ' η μύτη κάτω κανενός η ζαχαρένια,
Κ' είχαν πάντοτε την μύτη συκωμένη 'σαν γουρούνια!
Να τους σπάσωμεν ελάτε, μωρ' αδρέφια, τα ρουθούνια,
Κ' 'ς του κανονιού για πάντα να τους βάλωμεν την μπούκα!
Κάτω! κάτω η μπερούκα!

Από τον καιρόν μας είχαν, τον καιρόν των Βενετσάνων,
Σκλάβους όλοι των, ως δούλοι των κατακτητών τυράννων,
Κ' εθρονίσθησαν με τίτλους ευγενείας εις την χώρα.
Κάτω τώρα όλ' οι τίτλοι! έξω! έξω τέτοια ψώρα!
Θα τους έχωμ' αιωνίως εις του κανονιού την μπούκα!
Κάτω! κάτω η περούκα!

'Στα χεράκια μας μια 'μέρα πώς θα πέσουν δίχως σκούφους,
Δεν το έβαλλεν ο νους των, και μας έπερναν για μπούφους.
Και μετά την Προστασίαν, τους 'περνούσεν η ιδέα,
Πως θενά μας έχουν σκλάβους! – Κάτω τώρα η κοντέα,
Και καθείς μας ας τους έχη εις του κανονιού την μπούκα!
Κάτω! κάτω η περούκα!

Η κατάρα της Πατρίδος και του Ιησού 'ς εκείνον
'Όστις πλέον προσκυνήση ευγενή εκ των Ελλήνων!
Και ανάθεμα να έχη, όστις θα θηρεύη άλλο,
Άλλο από της Πατρίδος το συμφέρον το μεγάλο!
'Όρκον κάμνομεν, να ήνε εις του κανονιού την μπούκα
Αιωνίως η περούκα!

Ο Γεώργιος Παράσχος

Ο Γεώργιος Παράσχος (1822-1886), αδελφός μεγαλύτερος του Αχιλλέως, διατήρησε αγνότερη τη συνείδηση της εθνικής ποιήσεως και της φιλολογικής ανεξαρτησίας. Είχε πλούσια φλέβα και ήταν επηρεασμένος από τον Λαμαρτίνο και τον Μπάϋρον. Όμως εδημοσίευε ποιήματα σποραδικά και, ενώ ήταν ποιητής με αξία, ποτέ δεν εξέδωσε ποιητική συλλογή για να μην υπάρξει η δυνατότητα συγκρίσεως του με τον Αχιλλέα, τον οποίο και υπεραγαπούσε⁶¹¹. Το 1865 βραβεύτηκε στον διαγωνισμό του Υπουργείου Στρατιωτικών για τη σύνθεση στρατιωτικών ασμάτων⁶¹².

Εδώ παρατίθενται δύο από τα γνωστότερά του στρατιωτικά τραγούδια, που τα βρίσκουμε σε όλες τις ποιητικές ανθολογίες και που άφη-

⁶¹¹ Βλ. Χρ. Εμ. Αγγελομάτη, ό.π., σελ. 208.

⁶¹² Βλ. Μιχαήλ Περάνθη, ό.π., σελ. 341.

σαν εποχή. Και είναι, πράγματι, κρίμα που δεν έχουμε όλο το σώμα των
εμβλημάτων του.

Το πρώτο επιγράφεται «Το Εωθινόν»⁶¹³ και είναι το ακόλουθο:

Ξυπνάτε με την σάλπιγγα, ξυπνάτε με τ' αηδόνι
κι ορθοί, λεβέντες! το σπαθί,
την μπαγιονέτα σας, κι ορθοί·
Ξυπνάτε, ξημερώνει.

Για ιδίτε πως γι' αγάπη σας στις ρεματιές χαράζει.
Χρυσός λοχίας στα βουνά
για σας ο ήλιος ξεκινά
και «στ' άρματα» φωνάζει.

Ξυπνάτε, ξυπνάτε, η σάλπιγγ' ηχεί,
εμπρός η σημαία και βήμα ταχύ.

Αδελφωμένοι στο σπαθί και σύντροφοι στο βόλι,
φαιδροί ξυπνάνε, και μαζί
ιππείς, αυγίται και πεζοί
στα όπλα τρέχουν όλοι.

Αυτός που βλέπεις έκαμε διαμάντι το σπαθί του,
το βλέπει πώς λαμποκοπεί
και το κρεμά σαν αστραπή
στην μέση τη χυτή του.

Το άλογό του παρεκεί ένας ιππεύς χτενίζει·
κι αυτό σαν κάτι να ζητεί,
την χαίτη την μεταξωτή
κινά και χρεμετίζει.

Εκείνος, μόλις στο πλευρό του κανονιού ξαμώνει,
κι ο διευθέτης ο βαρύς
σαν φύλλο τρέμει, που θαρρείς
και θα το κάμη σκόνη.

Τιμή στα νιάτα να χαρή ο στρατιώτης ξέρει.
Την καραμπίνα στα βουνά,
στις χώρες μάτια γαλανά,
και δάφνες στο λημέρι.

---

⁶¹³ Βλ. αυτόθι, σελ. 342-343.

Ευπνάτε με τη σάλπιγγα, ξυπνάτε με τ' αηδόνι
κ' εμπρός, λεβέντες, εν στολή,
ροδίξει στην ανατολή,
στην Πίνδο ξημερώνει.

Το δεύτερο, «Ο σκοπός»⁶¹⁴, είναι περισσότερο γνωστό με τον αρχικό του στίχο. Υπήρξε δε αρκετά δημοφιλές στους επιγενομένους και είναι το παρακάτω:

Με το κράνος βαρύ στο σκοτάδι,
με την λόγχην σε χάρι θρασύ,
στη φωτιά, στο βουνό, στο λαγκάδι
την πατρίδα φυλάττω· «τίς ει;».

Κουρασμένη σε δάφνη αποκάτω
γείρε τώρα, πατρίδα μου εσύ.
Άγρυπνός σου σκοπός σε φυλάττω
ως να έλθη η ώρα... «τίς ει;»

Ουρανός γαλανός από πάνω,
τρέμ' η πούλια στο πλάγι χρυσή,
συντροφιά μου τ' αηδόνι το πλάνο
τραγουδάει μαζί μου «τίς ει;»

Τον χειμώνα τα έλατα γέρονουν,
πέφτει χιόνι, βροχή περισσή.
Τρικυμίας σκοτάδια με δέρονουν,
Πλην τα πνίγ' η φωνή μου· «τίς ει;»

Κρότος όπλων! Εφόδου σημεία.
Στήτε, στήτε· το σύνθημα συ·
– Σανταρόζας. Κι εγώ: – Σφακτηρία.
Είσθε φίλοι· περνάτε· «τίς ει;»

Τ' είν' ο κόσμος για μας τα λιοντάρια;
Πατρίς, δόξα, γυναίκες, κρασί,
σε μυρσίνης μας θάπτουν κλωνάρια
και η μνήμη φωνάζει «τίς ει;»

Κάπου - κάπου καμμιά μαυρομάτα
(αχ! ποιός ψεύτης το κάλλος μισεί;)
σα νεράϊδα μου κόβει τη στράτα,
σαν ιππότης της λέγω «τίς ει;»

---

⁶¹⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 345.

Η Κρητική Επανάσταση (1866-1869)

Το 1865 πρόκριτοι Κρήτες εσκέφθησαν νέα εξέγερση, την οποία όμως απέριπτε η τότε κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου. Αντίθετα το επόμενο έτος η κυβέρνηση Βούλγαρη - Δεληγεώργη ενθάρρυνε τους Κρητικούς, πράγμα παράδοξο, γιατί ο Ε. Δεληγεώργης κατά βάση επρέσβευε την πολιτική της αποχής εχθρότητας προς την Τουρκία, αποβλέποντας στην επιδίωξη των εθνικών σκοπών με ειρηνικούς τρόπους. Γι' αυτό και οι αντίπαλοί του αποκαλούσαν την πολιτική του «σαβάνωμα του ελληνικού ζητήματος». Από την άλλη, ο Βούλγαρης ήτο αγγλόφιλος.

Έτσι, οι Κρητικοί στη Συνέλευση που έγινε στο χωριό Ασκούφου των Σφακίων εκήρυσαν την 21η Αυγούστου (3η Σεπτεμβρίου) 1866 την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, καταργώντας την κυριαρχία του Σουλτάνου. Στην Ελλάδα προκλήθηκε γενική και ζωηρή συγκίνηση. Σχηματίστηκαν επιτροπές εράνων, ενώ εθελοντικά σώματα στάλθηκαν για την ενίσχυση του αγώνα. Το νησί Σύρος έγινε το κέντρο, από το οποίο διοχετεύονταν πυρομαχικά και εφόδια στους επαναστάτες με ταχύπλοα ελληνικά πλοία, που κατάφεραν να παραβιάζουν τον αποκλεισμό του νησιού. Τότε έγινε διάσημο το μικρό ατμόπλοιο «Πανελλήνιο», ενώ άλλο ατμόπλοιο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η «Υδρα». Λαμπρή όμως ήταν και η δράση των τριών καταδρομικών «Αρκάδι», «Κρήτη» και «Ένωσις», τα οποία είχαν παραγγελλεί από την Κεντρική Επιτροπή των Αθηνών για τους Κρητικούς. Αυτήν κατηύθυνε ο Κρητικός στην καταγωγή διοικητής της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος Μάρκος Ρενιέρης. Αλλά και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και στις Η.Π.Α. εκδηλώθηκε ανάλογο πνεύμα συμπαθείας. Ενθαρρυντική ήταν και η στάση της Ρωσίας, που ευνοείτο ως προς τα σλαβικά της σχέδια στη Βαλκανική. Εχθρική ήταν όμως πάντοτε η στάση της Αγγλίας και καιροσκοπική της Γαλλίας, λόγω των περισπασμών της σε διάφορα θέματα με την Αυστρία και την Πρωσσία⁶¹⁵.

Στην αρχή οι επαναστάτες είχαν επιτυχίες (στις Βρύσες Αποκορώνου) και φαίνονταν να κυριαρχούν στην ύπαιθρο κυρίως του νησιού. Αρχισαν, όμως, την επανάσταση χωρίς στρατιωτικό αρχηγό, αφού ο Δ. Καλλέργης είχε αρνηθεί. Έτσι, εξέλεξαν τρεις με τον τίτλο του γενικού αρχηγού: τον Γιάννη Ζυμβρακάκη, τον Π. Κορωναίο και τον Μιχαήλ Κόρακα. Οι Τούρκοι τότε αντικατέστησαν τον Ισμαήλ με τον Τουρκαλβανό Μουσταφά Πασά, που η σκληρότητά του ήταν παροιμιώδης από τη δράση του στην Κρήτη, αλλά και οι ηγετικές του ικανότητες αδιαμφισβήτητες. Η παρουσία του και η αποστολή ισχυρών τουρκικών και αιγυπτιακών ενισχύσεων εξασφάλισε στους Οθωμανούς σημαντικές νίκες αντιπερισπασμού, όπως στη μάχη του Βαφέ Αποκορώνου στις 12/24 Οκτωβρίου 1866. Αυτή η ήττα είχε αρκετές επιπτώσεις στη δυτική Κρήτη. Αυτοί που πολεμούσαν στην περιφέρεια του Ρεθύμνου διατήρησαν υψηλό ηθικό και πέτυχαν για

⁶¹⁵ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ό.π., σελ. 24.

κάποιο χρονικό διάστημα να κρατήσουν την πρωτοβουλία. Όμως, η επέμβαση του Μουσταφά με πολύ μεγαλύτερες δυνάμεις άλλαξε τη φορά των πραγμάτων. Οι επαναστάτες περιήλθαν σε κατάσταση αμύνης, που κορυφώθηκε στη σκληρότατη διήμερη μάχη στη Μονή Αρκαδίου, πλησίον του Ρεθύμνου, που ήταν εγκατεστημένο το στρατηγείο των επαναστατών. Οι πολιορκηθέντες μέσα στη Μονή υποχρεώθηκαν σε απεγνωσμένη άμυνα, που κατέληξε σε ολοκαύτωμα στις 9/21 Νοεμβρίου 1866, όταν ο Κωνσταντίνος Γιαμπουδάκης ή ο Εμμανουήλ Σκουλάς ανατίναξε την πυριτιδαποθήκη φονεύοντας τους πολιορκούμενους και πολιορκητές. Αυτή η πράξη προκάλεσε παγκόσμιο ενδιαφέρον και πρόβαλε έντονα διεθνώς το Κρητικό Ζήτημα⁶¹⁶.

Η θέση των ελληνικών κυβερνήσεων κατέστη δεινή. Ήδη και ο Βούλγαρος, αλλά ιδίως ο Βασιλεύς άρχισαν να ανησυχούν πολύ, καθώς αναλογίζονταν τη μεγάλη περιπέτεια που είχαν περιπέσει οι Κρητικοί και ταυτόχρονα την ελληνική αδυναμία για σοβαρή υποστήριξη. Και τούτο γιατί η εγκατάλειψη δεν ήταν δυνατό να αποτολμηθεί. Γι' αυτό προκρίθηκε η συνέχιση της παθητικής βοήθειας και η ένταση των διπλωματικών χειρισμών. Αυτή, όμως, η στάση έφερε την πτώση της κυβερνήσεως. Ο δε Α. Κουμουνδούρος, που επανήλθε στην εξουσία, δυσκολευόταν μετά το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου στην τήρηση ουδετερότητας. Ήταν δε τόσο ζωηρό το εθνικό φρόνημα, ώστε συνέβη και τούτο το πρωτοφανές: αριθμός εθελοντών επέστρεψε στον Πειραιά με ξένα πλοία⁶¹⁷, είτε γιατί έκριναν μάταιο τον αγώνα, είτε γιατί δείλιασαν. Και τότε μαινόμενες ομάδες λαού στον Πειραιά εμπόδισαν την αποβίβαση και αξίωσαν την επιστροφή τους στο πεδίο της τιμής⁶¹⁸.

Αν και οι Κρητικοί υφίσταντο μεγάλες ζημιές, όπως συνέβη με την εκστρατεία και τις αγριότητες του Ομέρ Πασά, πέτυχαν να διατηρήσουν, έστω και στα βουνά, την επανάσταση. Με θεαματικές επιτυχίες και με ολοκαυτώματα κατόρθωσαν να αναθερμάνουν το διεθνές ενδιαφέρον. Σ' αυτό συνετέλεσαν και οι ίδιοι οι Τούρκοι, με τις πρωτοφανείς βαρβαρότητες απέναντι στους αμάχους και στα γυναικόπαιδα.

Όμως, από ελληνικής πλευράς η προσπάθεια οικονομικής ενισχύσεως ήταν περιορισμένη. Συνεχιζόταν μεν η πολλαπλή βοήθεια, αλλά ο χρόνος λειτουργούσε αντίστροφα και οδηγούσε την Ελλάδα σε οικονομική καταστροφή. Εξ άλλου, ο αντίκτυπος πάνω στην ασταθή ελληνική εσωτερική κατάσταση ήταν άμεσος και σπουδαίος. Δημιουργούσε κυβερνητική αστάθεια, που δεν επέτρεπε τη χάραξη συνεπούς και σταθερής πολιτικής.

---

⁶¹⁶ Ο ηγούμενος της Μονής Γαβριήλ, που ήταν η ηγετική μορφή την ώρα εκείνη, είχε φονευθεί πριν από την ανατίναξη. (Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ό.π., σελ. 25).

⁶¹⁷ Τα πλοία δεν ήταν μόνο ξένα αλλά και τουρκικά, όπως θα δούμε πιο κάτω, στην επισκόπηση των συναφών ποιημάτων.

⁶¹⁸ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ό.π., σελ. 25-26.

Και ενώ ο Κρητικός αγώνας έπνεε τα λούσθια, η διάσκεψη των Παρισίων του 1869 έκλεισε το Κρητικό Ζήτημα, αποδεχόμενη στην ουσία τις τουρκικές απόψεις⁶¹⁹.

Για την ποίηση της Κρητικής Επανάστασεως

Όλοι σχεδόν οι γνωστοί εκπρόσωποι του ρομαντισμού, μείζονες και ελάσσονες, δίνουν το δικό τους παρόν στο προσκλητήριο μιας δυναμικής εξέγερσης που για τρία χρόνια συγκλονίζει το πανελλήνιο, αναζωπυρώνει το φιλελληνικό κίνημα και φορτίζει το συλλογικό θυμικό με συναισθήματα, που ταλατεύονται ανάμεσα στο μεγαλοϊδεατικό παραλήρημα και την μηδενιστική απελπισία. Αν μάλιστα δίπλα στους επωνύμους δημιουργούς προσθέταμε τους αφανείς η και τους παντελώς ανωνύμους, που γεμίζουν τα τυπογραφεία, τις εφημερίδες, τα περιοδικά της εποχής με άσματα, θούρια, επιγράμματα, ιστορικά δράματα και επικολυρικά συνθέματα για την Κρητική Επανάσταση ο κατάλογος θα ήταν μακρύς⁶²⁰.

Για καθαρά μεθοδολογικούς λόγους οφείλουμε να ξεχωρίζουμε τα ποιήματα που εγράφησαν για την Κρητική Επανάσταση του 1866-1869 απ' αυτά που εγράφησαν για την Κρητική εξέγερση κατά τη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού Πολέμου. Τα πρώτα περιέχουν αναφορές σε πρόσωπα και γεγονότα, που μυθοποιήθηκαν μέσα από τον αγώνα αυτό, όπως ο ηγούμενος Γαβριήλ, ο Ιωάννης Δημακόπουλος, το Μοναστήρι του Αρκαδίου ή η μάχη του Βαφέ. Αντίθετα, τα ποιήματα που αναφέρονται στην Κρητική εξέγερση του Ρωσοτουρκικού Πολέμου αναφέρονται σε συνάφεια με άλλα επαναστατικά κινήματα του αλύτρωτου ελληνισμού στη Θεσσαλία, Ήπειρο και Μακεδονία. Μόνον ο Αχιλλεύς Παράσχος φαίνεται να συμφύρει συνειδητά και σκόπιμα τις δύο αυτές φάσεις του Κρητικού απελευθερωτικού ζητήματος στο ποίημα «1868 και 1878»⁶²¹.

Τα κείμενα των Ελλήνων ρομαντικών, που αναφέρονται στην Κρητική Επανάσταση, έχουν ταξινομηθεί από την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Αφροδίτη Αθανασοπούλου σε τρεις κατηγορίες:

Στην πρώτη περιέχονται όλα τα κείμενα με ρητές ή εύκολα εικαζόμενες αναφορές στον Κρητικό Αγώνα⁶²². Στη δεύτερη ομάδα περιλαμβάνονται κείμενα, το περιεχόμενο των οποίων συνάπτει με το επικαιρικό γεγονός της Κρητικής Επανάστασεως, μια σχέση όχι άμεση αλλά «αντικειμενι-

⁶¹⁹ Βλ. αυτόθι, σελ. 27-28.

⁶²⁰ Για το ζήτημα αυτό βλ. τη συμβολή της Αφροδίτης Αθανασοπούλου, «Ο απόηχος του Κρητικού Αγώνα στην ποίηση των Ελλήνων Ρομαντικών», δημοσιευμένης στον τόμο: *Ο Ρομαντισμός στην Ελλάδα*, έκδ. Σχολής Μωραΐτη, Αθήνα 2001, σελ. 31-53. Το κείμενο παρατίθεται σε μορφή pdf και στον ιστότοπο: http://users.sch.gr/afroath/downloads/ROMANTISMOS_gr.pdf (πρόσβαση: 03.09.2016), στην οποία και παραπέμπουμε. Βλ. για τα προσηγηθέντα σελ. 1.

⁶²¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 2.

⁶²² Αυτόθι.

κής συστοιχείας» προς αυτό⁶²³. Τα έργα αυτά αξιοποιούν το ιστορικό παρελθόν, και δίνουν την αίσθηση ενός άμεσου συνταυτισμού του παρόντος με το παρελθόν. Δεν είναι μόνο η θεματική ύλη (η άπελπις αντίσταση απέναντι στον ξένο και στυγνό κατακτητή) είναι κυρίως ο ίδιος ο κατακτητής (Φράγκος τότε ή Τούρκος σήμερα) που επιτρέπει έναν τέτοιο συνταυτισμό. Όλα τα έργα αυτά έχουν ένα έντονο αντιδυτικό κλίμα, που δημιουργείται εν πολλοίς από την αναληγσία, και αδιαφορία της Δυτικής διπλωματίας απέναντι στο Κρητικό πρόβλημα. Στην τρίτη, τέλος, κατηγορία περιλαμβάνονται οι πολιτικοί λόγοι που εκφωνούνται εξ αφορμής της Κρητικής Επανάστασεως από πνευματικούς ανθρώπους και δημιουργούς, όπως ο Τερτσέτης και ο Πολυλάς⁶²⁴. Είναι εύλογο ότι στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιηθούν ποιήματα της πρώτης κατηγορίας.

Σύμβολα της ποιήσεως αυτής είναι οι ήρωες, που έπεσαν στα πεδία των μαχών και τα ίδια τα πεδία, όπως το Βαφέ και το Αρκαδι. Οι ποιητές αποδίδουν στους ήρωες και μάρτυρες του Κρητικού Αγώνα τους ίδιους εκείνους χαρακτηρισμούς που δίνουν στους αγωνιστές του 1821, που παραπέμπουν στο αρχαίο κλέος (γίγαντες, ημίθεοι). Συχνότατοι είναι οι παραλληλισμοί των πεσόντων του Βαφέ με τους τριακοσίους του Λεωνίδα και του ολοκαυτώματος του Αρκαδίου με το Μεσολόγγι. Τέλος, η μορφή του καλόγηρου - πολεμιστή θα αποκτήσει νέα αίγλη στο πρόσωπο του ηγουμένου Γαβριήλ αλλά και των υπόλοιπων ιερέων και μοναχών, που συμμετείχαν ενεργά στον απελευθερωτικό αγώνα της Κρήτης⁶²⁵.

Θέματα που απαντώνται σ' αυτά τα Κρητικά ποιήματα είναι οι εθελοντές και οι φιλέλληνες, που μεταβαίνουν στην Κρήτη για την ενίσχυση του αγώνα, έστω κι αν κάποιοι απ' αυτούς ήταν στρατολογημένοι ληστές της Στερεάς. Κατόπιν η προσφυγιά, η ορφάνια και η ζητιανιά των Κρητών προσφύγων, που έτσι κι αλλιώς συστοιχεί, όπως είδαμε, με τον παραγκωνισμένο αγωνιστή του 1821. Τέλος, υπάρχουν και κάποια σκοτεινά θέματα, όπως οι αυτοκτονίες (Αχ. Παράσχου «Εκταφή»), σατανισμός και βαμπιρισμός (Αχ. Παράσχου «Επιορκία»)⁶²⁶.

Στα ποιήματα της Κρητικής Επανάστασεως τονώνονται το εθνικό συναίσθημα και η συνακόλουθη επιδίωξη για επέκταση των ελληνικών συνόρων, που όμως δεν θ' αργήσουν να δώσουν τη θέση τους στο γνώριμο αίσθημα της διαψεύσεως και της απότομης αλλαγής, που ο Παναγιώτης Μουλλάς χαρακτήρισε ως «πτώση του ιδανικού». Ωστόσο, το αίσθημα αυτό εκφράζεται σύμφωνα με τον χαρακτήρα αυτής της τελευταίας εξεγερ-

---

⁶²³ Τέτοια είναι το έπος του Αντωνίου Αντωνιάδη *Κρητηΐδα, Οι Καλλέργαι* του Σπυριδώνος Βασιλειάδη, *Λέων Καλλέργης* του Τιμολέοντος Αμπελά κ.ά., άπαντα θεατρικά.

⁶²⁴ Βλ. Αφροδίτη Αθανασοπούλου, *ό.π.*, σελ. 4.

⁶²⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 5.

⁶²⁶ Βλ. αυτόθι, σελ. 5-7.

μένης και βλάσφημης γενιάς των ρομαντικών με τους όρους του μηδενισμού (Δημ. Παπαροηγόπουλου, «Η ελληνική σημαία») και του σατανισμού (Αχ. Παράσχου, «1868-1878»). Αίσθημα, που στρέφεται κατά του Γάλλου Ναπολέοντος Γ' για την αδιαφορία του απέναντι στην Κρητική Επανάσταση: γίνεται, πράγματι, επικατάρατος από τους ρομαντικούς ποιητές.

Τα ποιήματα της Κρητικής Επανάστασεως

Ο Αχιλλεύς Παράσχος αφιέρωσε ικανό αριθμό ποιημάτων στην Κρητική Επανάσταση του 1866. Είναι δε ο ποιητής που έγραψε τα περισσότερα στιχουργήματα γι' αυτήν.

Στο επικόλυρικό του έπος «Επιορκία»⁶²⁷ δίνει το όλο κλίμα της εποχής, αποτυπώνει την προθυμία των εθελοντών και μνημονεύει ιδιαίτερα τη μάχη του Βαφέ. Αντιπαρερχόμενοι την αφόρητη, σε αρκετά σημεία, αισθηματολογία και τον βαμπιρισμό του ποιήματος αυτού παρουσιάζουμε εδώ την μάχη του Βαφέ⁶²⁸ που δίνεται πολύ παραστατικά και με σημαντικές λεπτομέρειες, στην ενότητα: «Άσμα τρίτον. Το όνειρον». Αν εξαιρέσουμε όσα κατορθώματα του ήρωα περιγράφονται εδώ ποιητική αδειά, τα υπόλοιπα βασίζονται σε γεγονότα τα οποία ο δημιουργός θα γνώριζε μέσω συναφών περιγραφών. Η «Επιορκία» θα μπορούσε να θεωρηθεί μια από τις μάλλον ευτυχισμένες στιγμές της ποιήσεως του Αχ. Παράσχου:

.....

Α'

Μίαν ημέραν, κατηφής υπέρ ποτε η Ίδα,
Επί τινος κατέπεσε καθέδρας ωχριώσα,
Και την εικόνα έβλεπε πενθίμως του Βρασίδα,
Ήτις απέναντι αυτής υψούτο μειδιώσα.
Το βλέμμα προσηλόνουσα εις την μορφήν εκείνην,
Ωραν μακράν την έβλεπε με ζοφεράν γαλήνην·
Πλην άσιτος και ασθενής από την αύπνίαν,
Τα βλέφαρά της έκλεισεν εις ύπνου ληθαργίαν.
Και είδεν, είδεν όνειρον αλλόκοτον η νέα!
Εθάρρει ότι η εικών εκείνη η ωραία.
Ενεψυχούτο βαθμηδόν· εξήστραψε το όμμα,
Κ' έλαβε σάρκα και ζωήν του φίλου της το σώμα.
Εθάρρει ότι ασθενής παρεπονείτο στόνος,
Και ότι δάκρυ έρρευσεν εις τ' όμμα της εικόνας...
Και είδεν εις το έξαλλον εκείνο όνειρόν της,
Ότι αφήκεν η εικών κενόν το πλαίσιόν της,

⁶²⁷ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, τόμος 1, σελ. 161-256.

⁶²⁸ Βλ. αυτόθι, σελ. 180-185.

Και ότι καταβαίνουσα μ' αργόν εχώρει βήμα·
Αλλ' όχι πλέον άψυχος μορφή, ανθρώπου σχήμα,
Ζων ο Βρασίδας της αυτός... Λευκήν στολήν εφόρει,
Κ' εις την οσφύν του λάμπουσαν ρομφαίαν εθεώρει.
«Ίδα, την είπε με φωνήν χαρμόσυνον ο νέος·
«Η ώρα φθάνει· φύγωμεν, φιλτάτη μου, ταχέως!»
Και εις αγκάλην εμμανή, ταχύτερος ζεφύρου,
Μ' έν βήμα προ του κυανού την έφερε Φαλήρου·
Μ' έν άλλο, θάλασσαν πολλήν διήλθον, και εις τρίτον
Επί πεδίου αχανούς με τον Βρασίδαν ήτον.
«Ίδα! την είπε με φωνήν ενθουσιώσαν, Ίδα·
«Συνέντευξιν εδώσαμεν εδώ με την πατρίδα!
«Θα ορχηθώμεν... Η πατρίς πυρρίχιον μας δίδει,
«Και τελευταίον χορευτήν κανείς δεν θα με ίδη...»
Στραφείσα είδε τάγματα εχθρών αναριθμήτων,
Κ' εθάρρει ότι πέλαγος ανδρών και όπλων ήτον.
Εμαύριζε και ουρανός και πεδιάς και όλα,
Ιππείς και ίπποι πτερωτοί, πεζοί και πυροβόλα.
Και εις την χείρα έβλεπε φανατικού δερβίσου
Να κυματίζ' η ερυθρά σημαία της αβύσσου...
Κ' ιδού, τα πέριξ ήχησαν βουνά της πεδιάδος·
Η φουστανέλλα η λευκή εφάνη της Ελλάδος·
«Ελλάς και Κρήτη!» ήχησεν εξ εκατόν χειλέων,
Και νεανίσκων στρόβιλος από οφρύν ορέων
Ως χείμαρρος εφέρετο τα πάντα συνταράσσων.
Ηγείτο έμπροσθεν, γλαυκή σημαία, μέλαν ράσον
Και ιερεύς· εις τας πνοάς της αύρας φερομένη,
Εστάθη προ της ερυθράς η κυανή λυμένη!
Το αίμα και ο ουρανός· σημαία και σημαία·
Αλλ' αιφνιδίως, πότε, πως, πριν διακρίν' η νέα,
Μαύρη χειρίς συστρέφεται και σίδηρος επίσης,
Και πίπτουν και σωρεύονται σημαία και δερβίσης.
«Εύγε, ανέκραξεν εκεί καλός τις νεανίας,
«Ω ιερεύ δύω βωμών, Θεού κ' Ελευθερίας!»
Κ' ήρχησ' η μάχη, κ' έβλεπεν εις την πυράν της ήδη
Ν' αντανακλάται η μορφή του Μάνου και Πραΐδη,
Κ' εις στρόβιλον κονιορτού και εις καπνού νεφέλας
Εξήστραπτεν ο οφθαλμός του Βαφειάδου μέλας.
Και είδεν άνω των εχθρών και άνω των Ελλήνων,
Του Έσλεν ανυψούμενον το μέτωπον ως κρίνον,
Και τον Βαρνάβαν ως αυγήν μέσω πυκνής σκοτίας·
Και όλους, όλους τους καλούς εκείνους νεανίας!
Είδε τον Νερούτσόπουλον προτάσσοντα τα στήθη

Ως πύργον, εις το έρημον πριν να ταφή Λασίθι.
Και τον Αναγνωστόπουλον διέκρινε σιμά του,
Εκείνον, όστις... πλην αρκεί, νομίζω, τ' όνομά του...
Οίμοι, δεν έλειπεν ουδείς εκ των τριακοσίων!
Η εκατόμβη έτοιμος υπήρχε των ανδρείων·
Το τρυφηλόν συμπόσιον, όπερ μισέλλην μοίρα
Προσέφερ' εις τον θάνατον με δαψιλή την χείρα!
Λεόντων σκύμνοι, εγγονοί της Λαύρας της Αγίας,
Ν' ακούσουν έτρεξαν μαχών κ' εκείνοι λειτουργίας...
Από του όρους περωτοί κατέβησαν την ράχιν,
Την πρώτην, φευ, κ' εσχάτην των να συγκροτήσουν μάχην.
Κ' εξηκολούθει τ' όνειρον το έξαλλον ακόμα,
Και η νεάνις έβλεπε με της ψυχής το όμμα...
Προς τον Βρασίδαν έντρομος εστράφη, πλην ματαίως·
Δεν ήτο πλέον παρ' αυτή ο λευκοφόρος νέος!
Με κόμην εις τους ώμους του επέτα λελυμένην,
Και ήνοιγε το ξίφος του οδόν αιματωμένην.
Και να κραυγασ' ηθέλησε· «Βρασίδα, στήθι, στήθι!»
Να δράμη έμπροσθεν αυτού, αλλά δεν ηδυνήθη.
Είδεν αυτόν προβαίνοντα ως θύελλαν ταχέως
Προ του κρατούντος την γλαυκήν σημαίαν ιερέως.
Από μακράν τον ήκουε κραυγάζοντα η νέα·
«Έμπρός, εφώνει, ιερεύ, το ράσον κ' η σημαία!
«Κυάνισον τον δρόμον σου και των εχθρών τα στίφη,
«Κ' ημείς τον πορφυρόνομεν με τα καλά μας ξίφη!»
Και ώρμησαν παρόμοιοι με βορεινάς θυέλλας,
Εγγύς αλλήλων, ο λευκός οπλίτης και ο μέλας.
Ο λευκοφόρος εμμανή ανύψονε την χείρα,
Και χειρ ομού και σίδηρος κατέπιπτεν ως σφύρα.
Έπιπτε μία κεφαλή εις πάσαν αυτού πτώσιν·
Η τροφοδότης των γυπών ητοίμαζε την βρώσιν!
Κ' ελόγχιζε παράπλευρος, εθέριζεν οργίλος,
Με της σημαίας την αιχμήν ο μέλας παραλλήλως...
Κ' η Ίδα μ' έντρομον σιγήν την μάχην εθεώρει,
Εμαύριζεν η πεδιάς, εσείοντο τα όρη·
Μέλας καπνός εκάλυπτε της μάχης το πεδίον,
Αυλακιζόμενον συχνά με λάμψεις πιστολίων.
Κ' εις την σκοτίαν ήκουεν εκείνην την βαθείαν,
Φρενιτικήν, παράδοξον του άδου συναυλίαν.
Σκότος ας έσκεπε το παν· γην, ουρανόν και όρη·
Ένδον του σκότους πάντοτε εκείνον εθεώρει,
Και μ' όλην την απόστασιν, το σκότος και την πάλην,
Εσυναντώντο κ' έβλεπεν ο εις τον άλλον πάλιν!

Πολλάκις στρέφων προς αυτήν φαιδρώς τη εμειδία,
Κ' ενεθαρρύνετο μικρόν της νέας η καρδιά...
Κ' εξηκολούθει τ' όνειρον κ' η πάλη των γενναίων,
Αλλ' όχι, φευ, με την αυτήν ισχύν και τύχην πλέον!
Ήδη το δράμα ήρχησε το πένθιμον να λήγη·
Ο λόχος ηραιόνητο, απέμειναν ολίγοι...
Είς μ' εκατόν εμάχετο· η χειρ η πελεκώσα
Απηύδησε φονεύουσα, απηύδησε νικώσα.
Ημιθανείς εκ των πληγών, μ' ολίγον έτι αίμα,
Με λείψανόν τι της ψυχής, αστράπτων εις το βλέμμα,
Εκπνέοντες επάλαιον, σχεδόν αποθαμμένοι,
Και αν δεν ήσαν νικηταί, δεν ήσαν νικημένοι...
Κ' έβλεπε Τούρκους κ' Έλληνας ν' αρπάζωνται λυσσώντες·
Ήδη εφόνευεν η χειρ, η χειρ και οι οδόντες!
Ήτον το ύστατον σπαθί, εσχάτη αγωνία·
Εις μάτην όλα· έλαιον δεν είχεν η λυχνία...
Ενίστε ηκούετο κανέν ρε βόλβε ρμόνον,
Κ' έβλεπεν Έλληνα νεκρόν, πλην φευ και αυτοκτόνον!
Κ' είδεν ως λεύκην πίπτοντα τον Βαφειάδην κάτω,
Πλην κ' εγερθέντα... και νεκρός αυτός δεν ενικάτο.
Τον είδε τον φονέα του να πνίξ' εις την αγκάλην,
Κ' επάνω εις το πτώμά του νεκρός να πέση πάλιν!
Ένα προς ένα έβλεπε τόσους καλούς οπλίτας
Εις την χιόνα πίπτοντας, εθελοντάς και Κρήτας·
Τόσας πρωΐας δροσεράς και τόσα δόξης κρίνα,
Φευ, εις το πρώτον μύρον των, την πρώτην των ακτίνα!
Και του Βαρνάβα να κλεισθή το νέον είδεν όμμα,
Και την βαθειάν του πληγήν... Διέκρινεν ακόμα
Τον Έσλεν λόγχη να κτυπά και σπάθη τουρκομάνων,
Κ' εις πολεμίων κύματα χανόμενον τον Μάνον.
Και είδεν επερχόμενον ωχρόν, ακτινοβόλον,
Μ' έν τμήμα σπάθης, τον ξανθόν Πραΐδην εμπρός όλων.
Ως μήτηρ προασπίζετο με το πλατύ του στήθος
Του λόχου του τα λείψανα, κρατών μακράν το πλήθος·
Κ' υψούτο ως εις την ορμήν κυμάτων πολεμίων
Νηός υψούται ευγενούς κατάλευκον ιστίον.

.....
Στην «Εκταφή»⁶²⁹, πάλι, ο ποιητής βάλλει κατά των πλουσίων και υπεραμύνεται του απλού λαού, που γεννά τους ήρωες, σ' ένα άκρως ενδιαφέρον ταξικό κρεσέντο. Κατόπιν στρέφεται κατά Δύσεως και του Ναπο-

⁶²⁹ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ανέκδοτα*, σελ. 66-75.

λέοντος Γ', που δεν συγκινήθηκαν από τον ηρωικό αγώνα της Μεγαλονήσου, και καταφέρεται κατά των Ελλήνων εθελοντών, που δέιλιασαν στις μάχες και επιστρέφουν οίκοι με τούρκικα πλοία, αφού συνθηκολόγησαν. Αντιθέτως, υμνεί τους ανώνυμους ήρωες, που πολεμούν για τα ιδανικά. Και ένας τέτοιος ανώνυμος ήρωας είναι αυτός που αυτοκτονεί εδώ για ν' αποφύγει την κατασχύνη της επιστροφής στην Ελλάδα με τούρκικο πλοίο. Ας δούμε μερικά ενδεικτικά αποσπάσματα:

Α'

Ω, πόσα έργα ευγενή καλύπτεις, ιστορία·
Μ' αριστοκράτου οφθαλμόν τα ύψη βλέπεις μόνον.
Αμβλυωπεί το βλέμμα σου εις χαμηλά πεδία
Και βόμβος, βόμβος σ' οδηγεί συνήθως μελισσώνων.
Το άνθος φεύγεις του αγρού οπότεν πλέκης στέμμα,
Κ' εις ρόδα κήπων στρέφεται τ' αθάνατόν σου βλέμμα!

Β'

Ε! αν εξέχη κάτω τι ή άνωθεν, εξέχει·
Αλλ' ό,τι κάτω φύεται, εκείνο υπερέχει.
Ως άλλα βάθρον εκ βουνών δεν έχει, αλλά χώμα.
Και όμως με των ουρανών συγχέεται το δώμα...
Οπότεν νέφος γίνεται η κόνις των τριόδων,
Κ' ευδιάζη των αγρών το άνθος ως το ρόδον,
Οπότεν τέκνον του λαού επάνω αναβαίνη,
Τον γεννηθέντα υψηλά βεβαίως υπερβαίνει...

Δ'

Αδικον λήθης σάβανον μακράν η χειρ μου ρίπτει
Και δύο ευγενείς νεκρούς εκθάπτω του μνημείου·
Ό,τι η λήθη έκλεψε και τ' άδικον καλύπτει,
Η λύρα πάλιν εις το φως θα φέρη του ηλίου.
Ιδού ο εις· είναι κ ο υ ρ ε ύ ς, εάν το συγχωρήτε...
– Κουρεύς! ω, πάσαν ποιήσιν η λέξις αποβάλλει·
Δικαίως όν αλλόκοτον ο ποιητής καλείται.
Πώς και τοιούτον δύναται η λύρα του να ψάλη;
– Ήτο κουρεύς! ως οι υιοί εκείνος των πλουσίων,
Δεν είχεν επιτήδευμα συμπόσια οργίων,
Ουδ' ήτο γόνος στρατηγών να ζη με τ' όνομά του,
Λαμβάνων τάφου σύνταξιν και άρτον του θανάτου.
Τον άρτον του εμύρονε με εργασίας μύρα,
Κ' έζη με τον ιδρώτά του και την τιμίαν χείρα.
Η χειρ του ήτο δί' αυτόν παράσημον Σωτήρος·

Ήτο κουρεύς! απέθανεν ως μάρτυς και ως ήρωας.
Του γένους του η εύκλεια το γένος του αρχίζει
Εκεί, όπου το αίμά του εισέτι κοκκινίζει...
Του τάφου τον εκάλυψε βασίλειος πορφύρα,
Και δι' αυτόν σεμνύνεται η δημοκρατίς λύρα!
Πως ωνομάζετο; – Λαός! ιδού το όνομά του·
Το άλλο το εκάλυψαν τα κρύα σάβανά του!

ΣΤ'

Τίνες οι βαίνοντες ωχροί και με σιγήν βαθείαν;
Ιδέ· ο εἰς τον ἕτερον δεν βλέπει, και λαθραίως
Ενίστε την μακρυνήν προσβλέπουν παραλίαν.
Εἰς την μορφήν των φαίνεται ἀόριστόν τι δέος...
Ζοφώδεις και σιωπηλοὶ βαδίζουν εἰς τον δρόμον
Και φέρουν μετὰ δισταγμοῦ τα ὅπλα εἰς τον ὤμον.
Οποῖοι εἶναι, κ' ἔχουσι πατρίδα οὔτοι ποῖαν;
Δεν ἔχουσι καμμίαν!
Υπάρχει πανταχοῦ της γης, παντοῦ ἀνθρώπων εἶδος,
Στερούμενον πατρίδος...
Εκ της θαλάσσης Δήλος τις ἐξέρχεται λαθραίως,
Αἰσχυνομένη τους γεννά και χάνεται ταχέως.
Αγνώστου Δήλου γέννημα εἶναι και οὔτοι· αἷμα
Δεν ἔχουσιν ἐλληνικόν, ουδ' ἀνθρωποι καλοῦνται.
Ιδέ, πῶς κύπτει προς την γην το ἀνανδρόν των βλέμμα!
Και εἶναι νέοι, μ' ἄρματα πολεμιστῶν κοσμούνται,
Και μαύρα ἦλθον σάβανα δουλείας να ξεσχίσουν.
Ἦλθον να δρέψουν Πλαταιῶν καθημαγμένον ρόδον
Και εἰς τρισάγιον βωμόν το αἷμά των να χύσουν!
Ενόμισαν τον πόλεμον ως ἐρίδα τριόδων...
Αλλ' ὅτε ἦναψ' ο ἀγών, ὅτε μ' οργήν μεγάλην
Τον Τούρκον Κρης ἐφόνευε, τον Κρήτα Τούρκος πάλιν,
Κ' εἶδον τα ξίφη ἐρυθρά, πλην φευ, ἀλλοῦ την νίκην,
Τότ' εκ της μάχης ἐφυγον με ἀτιμον συνθήκην...
Ω, αἰσχος, αἰσχος, κ' Ἕλληνες τολμοῦν ν' ἀποκαλοῦνται!
Και νυν προς το παράλιον βιαίως συνωθοῦνται·
Εἰς σκάφη Τούρκων σπεύδουσι γοργοὶ να ἐπιβῶσι,
Εἰς σκάφη Τούρκων! και μ' αὐτὰ οπίσω να στραφῶσι...
Ερρέτωσαν· μομφήν αυτοὶ δεν μας προσάπτουν· ἔχει
Πάσα Εδέμ τον ὄφιν της και πᾶς λαός νοθείαν.
Πλην τίς ολίγα βήματα μακρὰν αὐτῶν ἀπέχει
Και την αὐτὴν ἀκολουθεῖ σιωπηλός πορείαν;

Αγένειος πολεμιστής, παις κ' έφηβος ακόμα,
Ξανθός ως κόρη του Βορρά και με κρινώδες χρώμα·
Βαρύθυμος οπίσω των και άκων βηματίζει·
Χωρεί και πάλιν ίσταται και τ' όμμα φωσφορίζει
Μέλαν, ρεμβόν, περιλυπον... πλην κάτω το καρφόνει·
Νομίζεις πως συστέλλεται και δεν το ανυψώνει...
Είδατε ρεύμα ποταμού, θολόν, τρικυμιώδες,
Όταν με φύλλα ερυθρά και γηραιά στελέχη
Σύρη εις άβυσσον υγράν και κρίνον τι ευώδες;
Είδατε πώς ανάρπαστον το άνθος άκον τρέχει,
Και πώς αν αίφνης εξοχήν ή λίθον απαντήση,
Πώς προσπαθεί επάνω των τον δρόμον να κρατήσει;
Τοιουτοτρόπως ίσταται κ' εκείνος· πλην το κύμα
Σύρει το άνθος, και αυτόν, η μοίρα και το μνήμα!

.....

Τίς είν' ο νέος μαχητής; Γνωρίζει τ' όνομά του
Η κολυμβήθρα χωρικού ναού· δεν εγεννήθη
Με τρίχαπτα· ήσαν πολύ χονδρά τα σπάργανά του.
Μήτηρ του ήτο η σιγή, ανάδοχος η λήθη...
Φευ, είναι ο Ανώνυμος ο φεύγων την σκοτίαν
Κ' ερχόμενος άόρατος εις πάσαν τρικυμίαν,
Προς κινδυνεύον πλήρωμα το αίμά του να δώση
Και πάλιν εξαφανισθή αφού το πλοίον σώσει...
Είναι η αυταπάρνησις, βωβόν καθήκον· σκότος,
Όπερ προσφέρ' εις γενεάς αγνώστους την πρωϊαν·
Ο φεύγων πάσαν αμοιβήν κ' εις τους κινδύνους πρώτος...
Είναι ο πίπτων εν σιγή εις νύκτα αιωνίαν,
Όπως οι άλλοι εγερθούν επί του πτώματός του,
Και όντινα πάς αγνοεί πλην βλέπει ο θεός του!
Ναι! Είν' ο κάτω ουρανός με φωταυγείς αστέρας,
Πλην θέλει τηλεσκόπιον και οφθαλμόν Κυρίου·
Η ιστορία πάντοτε, αγνωμοσύνης τέρας,
Το φέγγος μόνον θεωρεί κομήτου απαισίου...
Ευλογημένη δις και τρις να είν' η γη εκείνη,
Ήτις το ρέον αίμά των ως δρόσον καταπίνει.
Όπου χυθή, εγείρονται ναοί φιλανθρωπίας,
Τεμένη ιερού φωτός, βωμοί ελευθερίας.
Θέμεθλον είναι ιερόν το άγνωστόν των μνήμα
Του Παρθενώνος, του Σταυρού και του Καπιτωλίου,
Και φύεται, όπου πατεί το ύστατόν των βήμα,
Η δάφνη των Θερμοπυλών, το κρίνον του Μαρτίου!
Α, είναι ο Ανώνυμος, η άγνωστος θεότης·

Από τα σπλάγχνα του λαού εξέρχεται συνήθως,
Ως εκ της γης όλαι αι δρυς και πάσα γονιμότης.
Ας κράζουν όχλον οι μωροί αχάριστοι το πλήθος
Και ας πατούν τα γόνιμα πεδία γαύροι ράχεις·
Όχλος δεν είν' οι άπειροι αστέρες του αιθέρος
Και δίδουν άρτον άφθονον οι παμπληθείς αστάχυσ!...
Των Ανωρύμων πλην μακράν μ' αφήρπασεν ο έρως·
Πού είναι ο πολεμιστής, όστις ωχρός ως κρίνος,
Ακολουθεί μετά σιγής το των ανάνδρων σμήνος;
Ιδού· εις λίθον κάθηται με δακρυσμένον όμμα,
Με κεκυφύϊαν κεφαλήν, ακίνητος ως πτώμα
Και σκέπτεται... τί σκέπτεται;... την ιεράν πρωϊαν,
Καθ' ην λαβών της γηραιάς μητρός την ευλογίαν,
Έμπλεος συγκινήσεως κ' ενθουσιών συγχρόνως,
Απήρχετο εθελοντής εις θύελλαν αγώνος·
Αναπολεί περίλυπος τας νίκας των, τας ήττας,
Το πύρινόν του βάπτισμα, τους πολεμούντας Κρήτας,
Τοσούτους φίλους του νεκρούς, των Φράγκων την απάτην,
Την Κρήτην πάλιν πίπτουσαν και μαχομένην μάτην·
Θαρρεί ότι ακούεται όπλων κλαγγή και θρήνος
Κ' εις τα οπίσω στρέφεται και τ' όμμα του κ' εκείνος,
Οίμοι· αφήκεν αδελφούς εις Άρεως σφαγείον
Και σπεύδει, σπεύδει μ' απεχθείς συντρόφους νυν να εύρη
Κανέν των Γάλλων πλοίον,
Και δεν ηξεύρει, το πτωχόν παιδίον, δεν ηξεύρει,
Πως τον προσμένουν Τουρκικά και όχι Γάλλων σκάφη!
Με τούτο οι ριψάσπιδες τον είχαν απατήσει,
Όταν η Κρήτη έπιπτε και η ελπίς ετάφη·
Και διά την μητέρα του τω είχαν ομιλήσει·
Την γηραιάν μητέρα του, την προσφιλή μητέρα,
Ης ήτο άρτος, στήριγμα, αγάπη και ημέρα...
Θ' απέθνησκεν από λοιμόν άνευ αυτού βεβαίως!
Ήδη αυτά καθήμενος αναπολεί ο νέος
Κ' εισέτι – μειδιάσατε, δεν βλέπτε· κ' η μωρία
Καθώς θα μειδιάσετε τινές, θα εμειδία...
Όταν η μούσα η αβρά βαθέως συγκινηται,
Τοιαύτα μειδιάματα μωρίας δεν φοβείται,
Κ' εκεί όπου το δάκρυσον τ' αθάνατόν της ρέει,
Να μειδιώσι δύνανται οι ευγενείς χυδαίοι...
Πλην τούτο την καλαίσθητον θεάν δεν εμποδίζει
Και τους μυχιούς πόθους του υπόδακρυσ τονίζει...
Ναι· έτι το μικρόν αυτού αναπολεί κουρείον.
Εις ό ειργάζετο φαιδρός από μικρόν παιδίον

Κ' εις το οποίον, κύριος ότ' ήτο των στιγμών του
Μονήρης ανεγίνωσκε τον Ερωτόκριτόν του!
Μετά μικρόν της ρέμβης του η μέθη καταπαύει
Και βλέμμα ύστατον, βαθύ οπίσω του αφήνει,
Ειρωνικώς το ξίφος του ητένισε· το θραύει
Και προχωρεί πυρεττωδώς κ' αισχύνης δάκρυ χύνει.
Ότ' αίφνης βλέπει την ακτήν εμπρός αυτού και πλοία
Και πάντας τους ριψάσπιδας κρατήσαντας το βήμα·
Πλην, μη ακόμη τον πλανά ζοφώδης φαντασία;
Δεν κυματίζ' εις τους ιστούς του αίματος το σήμα;
Άναυδος μένει· ίσταται κ' εισέτι αμφιβάλλει·
Πλην ναύτας Τούρκους θεωρεί· αυτοί δεν είναι Γάλλοι...
Α, τον ηπάτησαν λοιπόν! Η σπείρα τον προδίδει·
Και θέλουν ο Εθελοντής της Κρήτης και ο Έλλην,
Υπό σημαίαν Τουρκικήν τον Πειραιά να ίδη,
Από την άνανδρον αυτήν κυκλούμενος αγέλην!
Ποτέ, ποτέ, και τ' όμμα του αγριώς σπινθηρίζει,
Και σταματά το βήμά του και πλέον δεν βαδίζει.
Ίσταται βλέπων βλοσυρώς το των ανάνδρων στίφος.
Ω, αίσχος δίδουν εις θρασύν Οθωμανόν το ξίφος
Κ' εις, εις, ωχρός εις του εχθρού τας λέμβους επιβαίνει·
Πλην μία έτ' εις την ακτήν κ' εκείνον περιμένει
Και με το κύμα παίζουσα ηρέμα αιωρείται...
Αλλ' όχι· λέμβος δι' αυτόν δεν είναι, δεν καλείται·
Αν κ' έχη η σημαία της του αίματος το χρώμα
Αθήναι είναι δι' αυτόν και μήτηρ του ακόμα...
Θα ίδη μόνον δι' αυτής ό,τι θερμώς λατρεύει·
Θαρρεί από το βάθος της η μήτηρ του πως νεύει,
Ότι τας χείρας τας ισχνάς ικετικώς ορέγει,
Ολίγον άρτον πως ζητεί, «πεινώ» ότι τω λέγει.
Κ' εκείνος σπεύδει προς αυτήν, γοργώς την λέμβον φθάνει,
Κ' ενώ τον πόδα του υψοί κ' ενώ σχεδόν επέβη,
Προς τα οπίσω στρέφεται ωχρός ωσει εμάνη·
Το μέτωπόν του δις και τρις οργίλως ανανεύει,
Την λέμβον διά του ποδός λακτίζει με μανίαν
Κ' εξάγων εγχειρίδιον οξύ προ των βαρβάρων,
Μέχρι λαβής ενέπηξεν αυτό εις την καρδίαν·
Ήτο το ξίφος αστραπή και κεραυνός ο χάρων!
Το αίμα επορφύρωσε την γην εις ην εχύθη
Κ' επί πορφύρας έπεσε το στήθός του σπαράττων·
Βλέπετε, ότι ο ξυρός εις σπάθην μετεβλήθη
Και ο κουρεύς απέθανεν καθώς ο μέγας Κάτων!

* * *

Είθε να τελευτήσωσι και άλλοι ως εκείνος,
Εις Μαραθώνων έδαφος, εις κύμα Σαλαμίνας!
Ω, ναι· πλην δέξου, ευγενή ανώνυμέ μου, ήδη,
Το άνθος όπερ ένδακρυς η Μούσα μου σε δίδει.
Σε το προσφέρει, άγνωστε πεφιλημένε ήρωε,
Είς ποιητής, εις τον λαόν ανήκων ολοκλήρως.
Είφος και λύραν του λαού μ' έν δάκρυ αδελφόνω,
Ως συγγενής τον έρημον νεκρόν σου σαβανόνω
Κ' υψόνω εις τον τάφον σου τον άγνωστον με πόνον,
Αντί του μέλανος σταυρού, την μάχαιράν σου μόνον!

.....

Από τον Αχιλλέα Παράσχο δεν μπορούσε να περάσει απαρατήρητη η άρνηση του Στρατηγού Καλλέργη ν' αναλάβει την αρχηγία της Κρητικής Επανάστασεως. Έτσι, στο ποίημα που του απευθύνει⁶³⁰, συγκρίνει το ένδοξο παρελθόν του στρατηγού με το άδοξο παρόν του και θεωρεί την απραξία του, τη στιγμή της Κρητικής Επανάστασεως, ως ένδειξη υποτέλειας στον Ναπολέοντα Γ'. Την ίδια στιγμή, ελεηνολογεί τόσο τον Καλλέργη όσο και τον Γάλλο αυτοκράτορα. Ας τον ακούσουμε:

Α'

Πολύν καιρόν εσίγησα, πολύν καιρόν, μη θέλων
Της τουρκομάχου γενεάς να τρίβεται το στέμμα·
Αλλά η Κρήτη πολεμεί, προδίδεται το μέλλον,
Κ' εχύθη της καρδιάς μας εις το Βαφέ το αίμα...
Α, όχι· κατά της φυλής ποτέ των ημιθέων,
Και των ολίγων μαχητών της Λαύρας της αγίας
Δεν δύναται να εγερθή ποτέ η χειρ των νέων·
Είναι το κτύπημα πικρόν και πλήρες ασεβείας.
Αλλ' η Πατρίς το απαιτεί, εκείνη το προστάζει,
Κ' η μούσα στήθος ένοχον να πλήξη δεν διστάζει!

Β'

Καλλέργη! ήτον εποχή, οπότε τόνομά σου
Ηκτινοβόλει ως αστήρ ελληνικού αιθέρος,
Ότε ως μύρον έτρεχε παντού η εύκλειά σου,
Και ήσουν άσμα του λαού και των ψυχών ο έρωε!
Παιδίον εσυλλάβιζα το όνομά σου· οίμοι,

---

⁶³⁰ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, τόμος 2, σελ. 124-129.

Ο πρώτος τότε στίχος μου, η πρώτη μουσική μου,
Το πρώτον ήταν άσμά μου η εδική σου φήμη,
Και με θεούς σ' εσύγχυζεν η παιδική ψυχή μου...
Συ αγνοείς· όμως εγώ, ανήλικος ακόμα,
Επροσευχήθην χάριν σου εμπρός σεπτής Εικόνας,
Και πάλλων σε ητένιζα μ' εκθαμβωμένον όμμα...
Φευ· πόσον την καρδίαν σου μετέβαλεν ο χρόνος!
Και νυν ο παις, κατασταθείς ακμαίος νεανίας,
Ωδήν δεν ψάλλει δι'Α σε· πικρόν αφίνει μέλος,
Και στρέφων προς το είδωλον της πλάνου ηλικίας,
Έν δάκρυ χύνει και πικρόν συνάμα ρίπτει βέλος!

Γ'

Καλλέργη! Έζησες πολύ· ω, διά τί να ζήσης;...
Φευ, ήτο προτιμότερον να είχες αποθάνει,
Πριν αποθάνης έτι ζων, πριν ζων να τελευτήσης,
Και την ανθούσαν δάφνην σου ο χρόνος να μαράνη!
Αφ' ης στιγμής ο νεαρός της Λαύρας στρατιώτης
Υπό το νεύμα έκυψε δεσπότη απαισίου,
Κ' εχρίσθη ο πολέμαρχος κομψοπρεπής ιππότης,
Απέθανεν ο αρχηγός της τρίτης Σεπτεμβρίου...
Φευ· εν ω πάλιν ύψωσε την μάχαιραν η Κρήτη,
Και άνευ άρτου μάχεται και άοπλος παλαίει·
Ενώ κτυπά την Αίγυπτον και την Ασίαν πλήττει,
Κ' εις τας ακτάς της η Ελλάς ολόκληρος συρρέει·
Συ, ως να γίνεται μακράν η πάλ', εις την Ινδιάν,
Γυναίκες ως να σφάζονται και βρέφη Οττεντότων,
Ουδέ στιγμην παραίτησες την ήρεμον οικίαν,
Και τον Καλλέργην λησμονείς, τον άλλοτε, τον πρώτον!
Και κατεστάθ' η σπάθη σου Χ α ν ο ύ μ η, κ' εις την θήκην
Ως εις χ α ρ έ μ ι την κρατείς, και δεν προκύπτει πλέον
Εις αίμα τούρκων να βαφή και να στεφθή με νίκην·
Φρικτός ευνούχος την φρουρεί, ο νόθος Ναπολέων!
«Στήθι! σε είπεν ο σκληρός δυνάστης της Γαλλίας,
«Συμφέρει να μη κινηθής κ' η Κρήτη ν' αποθάνη!»
Και ήκουσες τον συριγμόν της πλάνου ομιλίας,
Και υπετάχθης ταπεινώς φιλήσας το Φ ι ρ μ ά ν ι...
Και είσαι Κρης, και λέγεσαι Καλλέργης, κ' εις σέ μόνον
Στρατάρχου ξίφος έδωκε της Κρήτης ο βραχίων,
Και Συ θα είχες την τιμήν των ευγενών αγώνων!
Ω, πόσον είσαι δυστυχής και άξιος δακρύων...
Δεν είναι είς, δεν είναι είς εξ όλων των Ελλήνων,
Τόσον απείρως δυστυχής ως συ αυτήν την ώραν·

Συ, ο θρασύς πολεμιστής, το τέκνον των κινδύνων,
Συ μόνος δεν επάτησες την πάτριόν σου χώραν,
Και άλλους βλέπεις τρέχοντας διά την έγερσίν της,
Και άλλους θνήσκοντας φαιδρώς εις την φωνήν εκείνης·
Και συ, εις όν ανέθηκε την υπεράσπισίν της,
Εις απραξίαν τήκεσαι, εις αδοξίαν φθίνεις!
Ω, πόσον του Πραΐδου μας θα έστεργες την μοίραν,
Τί δεν θα έδιδες ασπίς της Κρήτης σου να ήσαι,
Να τελευτήσης πολεμών, να ζήσης εις την λύραν,
Και υπό χώμα μητρικόν θαλπόμενος να κείσαι!
Αλλά εις δαίμων σε κρατεί, εκείνος δεν το θέλει·
Δεν θέλ' εις την εστίαν του το φως να πλημμυρήση,
Και την γενναίαν σου ψυχήν υπούλως καταστέλλει·
Πλην θα τον κάμωμεν ημείς και άκων να θελήση!
Ω, ναι· μα την μαρτυρικήν πυράν του Αρκαδίου,
Ήτις την γην εφώτισε και τους λαούς εκπλήττει,
Μα τους φλεχθέντας εις αυτήν οπλίτας του Κυρίου,
Ελλάς, ω Κόρσε, θα γενή η τουρκοκτόνος Κρήτη...

Ε'

Αλλοίμονον· μόνον εις σε, εις σε, Καλλέργη, μόνον
Δεν θα οφείλουν τίποτε τα πάτρια εδάφη·
Δί' άλλους θάλλει σήμερον η δάφνη των αγώνων,
Δί' άλλους θέλουν εγερθή ευγνωμοσύνης τάφοι!
Εις την χαράν την γενικήν περίλυπος θα ήσαι·
Δεν θα τολμάς μειδίαμα να έχης εις το στόμα,
Θα κρύπτης και το δάκρυ σου αυτό, και θα φοβήσαι
Της γενετής σου ν' ασπασθής ελεύθερον το χώμα!...
Και όταν λησμονούμενος κατόπιν αποθάνης,
Και κάτω, το στρατόπεδον της Λάυρας συναντήσης,
Ο Γρίβας τί θα σε ειπή και τί ο Μακρυγιάννης,
Και πώς την απαστράπτουσαν μορφήν των θ' αντικρύσης;
Τί θα ειπής εις τους τραχείς εκείνους τουρκοκτόνους,
Όταν διά της Κρήτης σου την μοίραν σ' ερωτήσουν,
Και πώς θα ίδης τους σεπτούς του οίκου σου προγόνους,
Όταν πενθίμως σε ιδούν και λόγον σε ζητήσουν;...
Και όλα ταύτα διά τί;... Διότι δεν το θέλει
Ο γυψ -ουχί ο αετός- των Γάλλων ο καρκίνος,
Όστις ανάστασιν εθνών εις τους λαούς αγέλλει,
Και σκότος χύνει έπειτα κατόπιν της ακτίνας!
Ο δειλαιοσ! δεν σέβεται τον λόγον αυτού πλέον,
Ουδέ το μέγα έθνος του, ουδέ το όνομά του·
Απώλεσε τον λέοντα η λέξις «Ναπολέων»

Και την Ευρώπην δεν πτοεί ως πριν το βρύχημά του.
Πώς των Ελλήνων ο εχθρός, Καλλέργη, κυριεύει
Την αλαζόνα σου ψυχήν, το γαύρον φρόνημά σου;
Με ποίον δηλητήριο εννοίας σε νοθεύει,
Και λησμονείς την δόξαν σου, προδίδεις τόνομά σου;...
Και είναι τόσον ισχυρά η εύνοια εκείνη,
Όστ' εμποδίζει ν' ακουσθή του έθνους σου ο θρήνος;
Τοιαύτην έχει δύναμιν; τόσην μαγείαν χύνει;
Και της πατρίδος μειδιά γλυκύτερον εκείνος;...
Ω, άφες, άφες, Στρατηγέ, είς λάτρεις σου αρχαίος,
Είς λάτρεις, όστις σ' αγαπά ως κ' ένοχον ακόμα,
Να σ' ενθυμίση τολμηρώς το ευγενές σου χρέος,
Και φως εις το κλεισμένον σου να ρίψη πάλιν όμμα!

.....

Ω, πόσον του Πραΐδου μας θα έστεργες την μοίραν,
Τί δεν θα έδιδες ασπίς της Κρήτης σου να ήσαι,
Να τελευτήσης πολεμών, να ζήσης εις την λύραν,
Και υπό χώμα μητρικόν θαλπόμενος να κείσαι!

Από την άλλη, στο ποίημα «Είς το έτος 1868»⁶³¹, ο ποιητής συγκρίνει το παλαιό μεγαλείο της χώρας με τη συγκαιρινή της κατάπτωση, ελπίζοντας γι' αυτήν σ' ένα καλύτερο μέλλον, αφού η Ελλάς, κατά τη γνώμη του, εκυβερνάτο μέχρι τότε από συμμορία που την πωλεί, τη στιγμή που η Κρήτη απηύδησε από τον αγώνα της και την αιματοχυσία, προσδοκώντας μάταια στήριξη από τη μητέρα πατρίδα που χειμάζεται μεν, αλλά θα ξανασταθεί στα πόδια της. Γιατί, όπως γράφει ο Παράσχος, η νύχτα και οι βρουκόλακες πολιτικοί του έθνους μας εκπνέουν. Και πάλι δεν λείπουν οι αρχαιοελληνικές αναφορές και οι μνείες της Επανάστασης:

Ω φίλοι! όσοι το παρόν αυτό περιφρονείτε,
Θαρρείτε, έρχονται καιροί και διά σας ακόμα·
Της εποχής τους σκώληκας να έρπωσιν αφήτε,
Την πτέρναν μη ρυπαίνετε εις βορβορώδες χώμα.
Στραφήτε προς το παρελθόν, αν θέλετε, στραφήτε,
Με αναμνήσεις ζήσατε, μ' ελπίδας φαιδρυνθήτε!

Μη θεωρήτε το παρόν, πολίται άλλων χρόνων,
Άξιοι άλλης εποχής, μελλόντων μεγαλειών·
Θα μολυνθήτε και στιγμήν αν το ιδήτε μόνον·

---

⁶³¹ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, τόμος 3, σελ. 242-244.

Φευ, είμεθα εις εποχὴν Βυζαντινῶν οργίων!
Καθὼς του Νῶε ο υἱός, με κεκλεισμένον ὄμμα
Της γυμνωμένης σας μητρὸς καλύψατε το σῶμα...

Ουδέν γενναῖον εις ημάς, ουδέν κακόν βλαστάνει·
Εἶν' ὥρα φθινοπωρινή, εἶναι καιρὸς χειμῶνων.
Το δένδρον ὅταν γυμνωθῆ, τα φύλλα ὅταν χάνη,
Λαμβάνει νέαν βλάστησιν ἀπὸ το ἕαρ μόνον.
Και ἡ Ελλάς χειμάζεται... ἀλλὰ δεν εξηράνθη·
Καθὼς το δένδρον και αυτή θα δώση πάλιν άνθη!

Αν την σεπτὴν μητέρα μας γυμνόνουν μητραλοῖαι,
Αν νήστις κλαί' ἡ ἀρετὴ και φθίν' ἡ ευφυΐα,
Αν Θρασυβούλων γίνωνται και Βρούτων παρωδῖαι
Και την πατρίδα ἕως χθες διεῖπε συμμορία·
Ἡ Κρήτη αν ἀπηύδησε και ἡ Ελλάς πωλήται,
Τους οφθαλμούς σας κλείοντες το μέλλον καρτερεῖτε!

Το μέλλον!... Θέλει και αυτό ἀναφανή ἀκόμα·
Δεν ἀνεστήθ' ἡ μήτηρ μας προχθές ἀπὸ το μνήμα
Διὰ να γείνη ὄφεων και των σκολήκων βρώμα!
Δεν δίδεται εις ἐρπετά τοιούτον μέγα θύμα...
Το μέλλον, θέλει και αυτό ἀκόμη ἀνατεῖλει·
Προσευχηθήτε, Ἕλληνες, προσευχηθήτε, φίλοι!

Την νύκτα τα φαντάσματα πλανώνται εις τα σκότη,
Κ' ἐπάρατοι βρυκόλακες το μνήμά των ἀφίνουν·
Πλην μόλις ἡ αυγή φανή και ἡ ακτίς ἡ πρώτη,
Απαίσια νεκρέγερτα την φύσιν δεν μολύνουν...
Κ' ἡ νυξ και οι βρυκόλακες του ἔθνους μας ἐκπνέουν,
Χαράζει, και φαιδράς αυγῆς αι αὐραι πάλιν πνέουν!

Ὡς σε ὠνειροπόλησεν ο Ρήγας ἀποθνήσκων,
Ὡς ἦσουν ὅτε εις πυρὰν ἐρρίπτεσο ἀγῶνος,
Κ' εἶχες ὀπίσω τρόπαια κ' ἐμπρός τον Καραϊσκον,
Τοιαύτην θα σε ἰδωμεν, κοιτίς του Μαραθῶνος!...
Εγράφη πλέον ἀνωθεν, ο ουρανός το θέλει,
Τα νέφη σχίζει τα πυκνά και φως ἐλπίδας στέλλει!

Ὁμως, ἀπὸ τα συναφή ποιήματα του Αχιλλέα Παράσχου, δεν λείπουν και οι ἀναφορές σε ἄλλα γεγονότα και πρόσωπα που ἔπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην Κρητικὴ Ἐπανάσταση της περιόδου 1866-1869. Για

παράδειγμα, στο ποίημα «Ο ΙΓ' πλους»⁶³² περιγράφεται η ναυμαχία του καταδρομικού «Αρκάδι» με τον υπέρτερο τούρκικο στόλο και η νίκη του επ' αυτού:

Α'

Πού είσαι και δε φαίνεσαι, αγαπημένο Αρκάδι;
Το μεσημέρι πέρασε, εδιάβηκε το βράδυ,
Κί' ακόμη δεν εφάνηκαν τα κάτασπρα πανιά σου...
Στην Κρήτη μην απόμεινες μαζί με τα παιδιά σου;
Μην πολεμάς με το βοριά, μην παίζης στη γαλήνη,
Γεράκι της Αμερικής, Ελληνικό δελφίνι;
Αχ! είδησι μας έφεραν πικρή, φαρμακωμένη,
Και στ' ακρογιαλία τρέχομε για σένα τρομασμένοι!
Παιδάκια, πούσθε άγγελοι κ' έχετε χάρι τόση,
Παρακαλείτε το Χριστό τ' Αρκάδι μας να σώση·
Γέροντες, που του τάφου σας τα χώματα πατείτε
Κ' είσθε γειτόνοι τουρανού, και σεις παρακαλείτε...
Αχ! ένα μόνο τώχομε, είν' ένα το καϋμμένο!
Μας τώχουνε τ' αδέλφια μας απ' την Φραγκιά σταλμένο,
Και με αυτό εστέλναμε το ύστερο ψωμί μας,
Το ύστερό μας φόρεμα και κάπου το σπαθί μας...
Μ' αυτό ταξείδευες, Θεά της Σαλαμίνας, μόνη,
Και τα πελάγη έσχιζες κρατώντας το τιμόνι!
Παιδάκια, πούσθε άγγελοι κ' έχετε χάρι τόση,
Παρακαλείτε το Χριστό τ' Αρκάδι μας να σώση!
Τ' Αρκάδι!... Ξέρετε, παιδιά, τί είναι το Αρκάδι;
Είναι το γλυκοχάραγμα στις Κρήτης το σκοτάδι·
Είναι το μάνα τουρανού που τρέφει τα παιδιά μας,
Είναι η Σπέτσαις, τα Ψαρά, η Ύδρα, η καρδιά μας·
Είναι της Κρήτης η ζωή, το άγιο φυλαχτό της,
Είν' η Ελλάς ολόκληρη μαζί με τόνειρό της!...
– Καλώς την τη χαρούμενη, την άσπρη περιστέρα,
Με την ελιά την πράσινη απ' τα πελάγη πέρα!
Πες μας, χιονάτε άγγελε, πουλάκι αγαπημένο,
Πόσα καράβια στένεψαν τ' Αρκάδι το καϋμμένο;
Σε ποιό η πρώτη σφαίρά του εβρόντησ' ακρογιαλί,
Και ποιά νερά εμύρισαν από μπαρούτι πάλι;
– Στα κύματα, που μια φορά σ' αφρού άπάνω στήθη
Η Αφροδίτ' η πρώτη μου βασίλισσα εγεννήθη,
Εκεί τ' Αρκάδι εκράτησε το δρόμο αγριεμένο,
Και σα να εντράπη στη φυγή, εστάθη πυργωμένο.

⁶³² Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., τόμος 2, σελ. 92-95.

Στ' Αγγελικάρα έτριξε το χέρι το τιμόνι·
Σαν κύματα σηκώνουνταν τα στήθη τα πλατειά του,
Αστράψανε τα μάτια του κι' ακούσθη το κανόνι...
Άλλη φωτιά δεν ήθελε από τ' ανάβλεμμά του!
Α, και να ήσουν νάβλεπες τ' Αρκάδι εκεί πέρα·
Αστράψανε τα κύματα, σκοτείνιασ' η ημέρα
Όταν το πρώτο βρόντησε κανόνι στα πελάγη·
Η σφαίρα ήταν νηστική κ' επήγαινε να φάγη...
Τ' Αρκάδι τότ' εχύθηκε σαν άτι θυμωμένο,
Στ' Αγγελικάρα τη φωνή, το βλέμμα τ' αναμμένο,
Και στα ντελίνια, στη φωτιά, στο φοβερό σκοτάδι,
Εμπρός, οπίσω ρίχνουνταν κ' εχάνετο τ' Αρκάδι...
Ωσάν σε σκοτεινή νυχτιά που δεν φωτίζει αστέρι,
Αστράφτει πάντα κάποτε από τα ίδια μέρη,
Έτσι κ' εκεί δεν άστραφτε παρ' απ' τ' Αρκάδι μόνο,
Κι' άκουες μέσα στη βοή, στη φρίκη και στο φόνο,
Μέσ' στου καπνού τα σύννεφα και μέσ' στην τρικυμία,
Εδώ ν' αντιλαλή «Αλλάχ!» κ' εκεί «Ελευθερία!»
Πέφταν κατάρτια σα βουνά στην ταραχή εκείνη,
Πλώρη την πλώρη εχτύπαε, ντελίνι το ντελίνι,
Κατάραις εγαργάριζαν τα κύματ' αφρισμένα,
Και καταπίναν ζωντανά κορμιά και πεθαμμένα!
– Πες μας, χαρούμενο πουλί, χιονάτη περιστέρα,
Δεν αιματώθ' η νίκη μας εκείνη την ημέρα;
Κανένα δεν εχάθηκε δικό μας παλληκάρι;...
– Αχ! ένα κλαί' η Λευθεριά της θάλασσας λειοντάρι!
Μαζή με τον Καλόγερο, το ψαριανό ξεφτέρι,
Πλάγι με πλάγι άδειαζε ακοίμητο τριμπόνι·
Πόσους απίστους έρριξε το κύμα μόνο ξέρει,
Και του πελάου ο αφρός οπού τους σαβανόνει.
Μα στη φωτιά την ύστερη, στην ύστερη ορμή του,
Είδα στην πλώρη το κορμί κι' απάνω τη ψυχή του!
Λουλούδια και ιτιάς κλαδί στου τάφου του το λάκκο·
Τον είδα όταν έπεσε τον Καπετάν-Κυριάκο!

.....

Την ώρα που εσώπασε της μάχης το κανόνι,
Είδα μακρυνά στο πέλαγος να φεύγουνε ντελίνια,
Και το Αρκάδι φως θεού και δόξα να χρυσόνη·
Τί κρίμα τέτοια νάχετε θαλασσινά δελφίνια!...
Αν είχαν άλλοι σαν κ' εσάς της Ύδρας το κανόνι,
Τ' αστροπελέκι των Ψαρών, της Σπέτσας το τριμπόνι,

Μια θενά ήτον η Ελλάς – κ' η άσπρη περιστέρα
Θλιμμένη πέταξε ψηλά κ' εχάθη στον αέρα!

Την ίδια στιγμή, στο «Ελεγείον επί τω μνημοσύνω του συνταγμα-
τάρχου Χρήστου Βυζαντίου»⁶³³, και πιο συγκεκριμένα στο τμήμα Η'⁶³⁴, πε-
ριγράφεται ο ηρωϊσμός του συγκεκριμένου νεκρού στην Κρήτη, πάλι με
αναφορές στο ένδοξο βυζαντινό και νεοελληνικό-επαναστατικό παρελ-
θόν. Ιδού πώς:

.....

Η'

Ρίξτε απ' τα λουλούδια του κί άλλο λουλούδι, κί άλλο
Στη γη π' αποκοιμήθη·
Την ύστερη παλληκαριά του Χρήστου μου θα ψάλω.
Χιλιάδες Τούρκοι πολεμούν στο έρημο Λασίθι.
Χάρος και μοίρα κί αριθμός, οι τρεις ανταμωμένοι,
Βαρούνε την Ελευθεριά κ' η Κρήτη μας πεθαίνει.
Σπαθί δουλεύει μοναχά, δεν πέφτει πλια τουφέκι·
Λαμποκοπάει αστραπή χωρίς αστροπελέκι!
Ο ένας είκοσι χτυπά και είκοσι τον ένα·
Τα παλληκάρια μας κρατεί ο Χάρος μαντρωμένα...

Αχ, ένα της ελευθεριάς παιδί δεν θ' απομείνη!
Ποιός τώπε;... Η θολή ματιά του Βυζαντίου χύνει
Δάκρυ και λάμψη φτερωτή, και κράζει θυμωμένα·
«Έβγα του Μάρτη το σπαθί, μπροστά Εικοσιένα!»
Και ξεσπαθώνει, ροβολά· σε ρεμματιά κρεμιέται·
Ο γυιός του τον ακολουθεί και λίγοι διαλεγμένοι·
Σα γλάρος μέσα στον εχθρό, σα θύελλα πετιέται,
Και μια στιγμή ο πόλεμος και η σφαγή σωπαίνει.
Μα μια στιγμή!... Το χέρι του τον άναψε και πάλι,
Καθώς ανάφτει τη φωτιά βοριάς κί ανεμοζάλη.
Α! όσους τότε γλύτωσε της Λάυρας το λειοντάρι
Απ' του σπαθιού το στόμα,
Όσαις μανούλαις ήύρανε απ' το σπαθί του χάρι,
Τόσα ν' ανθούν τριαντάφυλλα στου τάφου του το χώμα!

.....

---

⁶³³ Βλ. αυτόθι, σελ. 258-266.

⁶³⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 265-266.

Ωστόσο, χαρακτηριστικό των αγώνων των Κρητικών για ελευθερία είναι το πολύ συγκινητικό ποίημα του Αχιλλέως Παράσχου, «Ο εξόριστος Κρης»⁶³⁵, που όμως διακρίνεται για τον μηδενισμό και το ανέλπιστό του. Ας δούμε και από αυτό μερικά χαρακτηριστικά δείγματα:

Α'

Νειός Κρητικός εκύτταζε με μάτι θολωμένο
Από της Θήρας το νησί την έρημη την Κρήτη,
Ωσάν εκείνον που κυττά με χείλος διψασμένο
Νερό να χύνη ποταμού κρυσταλλωμένη κοίτη.
Μαυρίζαν σαν τον κόρακα τα γένεια, τα μαλλιά του,
Τα δυώ σμιγμένα φρύδια του κ' η μαύρη φορεσιά του.

– Γεια σου, του είπα, Κρητικέ, κ' εκάθησ' άντικρύ του·
Πάλι της Κρήτης σου θρηνείς την άδικη τη μοίρα!
Εστράφη και μ' εκύτταξε· ημέρωσ' η μορφή του,
Κ' είπε· – Καλώς τον ποιητή, καλώς τηνε τη λύρα,
Όπου της Κρήτης στόλισε το σάβανο με κρίνα,
Μαζή με τ' αδελφάκι του που είναι στην Αθήνα.

– Ήτανε μέραις των Παθών, νυχτιαίς Επιταφίου,
Κί αγαπημένη πέθαινε του έθνους θυγατέρα...
Μα θάλλη πάλι, Κρητικέ, κ' η νύχτα του Νυμφίου,
Θα ψάλωμε κί Ανάστασι εκεί καμμιάν ημέρα.
Δε γέννησε η θάλασσα για τη σκλαβιά την Κρήτη,
Μήτε για πόδι αγαρηνό το γέρο Ψηλορίτη!

– Χώνεις την πίκρα στην καρδιά για τον απελπισμένο,
Και κηλαϊδεί παρηγοριά το σπλαχνικό σου στόμα.
Μα ξέρω, είπε, πως εκεί ψηλά είναι γραμμένο,
Να μην ανθήση ελευθεριά στις Κρήτης μου το χώμα.
Εμείς δεν έχομε θεό στον ουρανό κανένα·
Κί αυτός αλλαξοπίστησε, τον έχουν τουρκεμμένα!

Γνωρίζω, ξέρω τί θα πης· μα σώπασε, τα ίδια
Μούλεγε χθες κ' ένας παπάς... Μάχω στο νου μου ζάλη,
Σκοτάδι μπρος στα μάτια μου και στην καρδιά μου φείδια.
Θεός δεν είναι και για μας, το ξαναλέγω πάλι!
Όποιος πιστεύει στο Σταυρό σταυρός τονέ προσμένει,
Και όποιος στην Ελευθεριά, στα σίδερα πεθαίνει...

---

⁶³⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 116-123.

.....

Για, πες μου, πες μου, ποιητή· ποιός τόπος και ποιά χώρα
Περσότερο της Κρήτης μου την έχει λατρευμένα;
Ποιό χρόνο φάνηκε σ' εμάς, ποιά μέρα και ποιά ώρα,
Και δεν την απαντήσαμε με μάτια δακρυσμένα;...
Η μια γενιά τον πόλεμο στην άλλη τον αφήνει,
Πέφτομε, σηκονόμαστε, μα η φωτιά δε σβύνει!

Αχ! αν τα κόκκαλα βαλθούν το έν απάνω στ' άλλο
Των Κρητικών, που λευθεριάς εφούχτωσαν μαχαίρια,
Τί πυραμίδα, τί βουνό θα κάνανε μεγάλο!
Τον Ψηλορίτη θάφθαναν, θα 'γγίζανε τ' αστέρια
Κί' απάνω της Ελευθεριάς θα έστηναν το θρόνο·
Τέτοιο θρονί της άσπλαχνης Θεάς της πρέπει μόνο!

Σ' εμάς δε βρίσκεται δεντροί, μια πήχη γης, χορτάρι
Που μ' αίμα δεν το ράναμε· όπου κι' αν σκάψης τώρα,
Της Κρήτης ένα θενά βρης θαμμένο παλληκάρι·
Αχ, κοιμητήρι γένηκε ατέλειωτ' όλ' η χώρα!
Απ' του Ρωμάνου τον καιρό ως τη στιγμή ετούτη
Στην Κρήτη παίζει το σπαθί κι' ανάφτει το μπαρούτι!

Κανείς απ' τα λουλούδια της ποτέ του μη μυρίση,
Μήδ' απ' τα δένδρα της καρπό γευθή κανένα στόμα·
Στο χώμα, στο χορτάρι της ποδάρι μη πατήση...
Εκεί χορτάρια, και καρποί, και λούλουδα, και χώμα
Είν' από σάρκα Κρητικιά... κι' όσοι καρδιά γροικούνε,
Μ' αίμα και σάρκ' ανθρώπινη δεν κάνει να δειπνούνε!

Β'

Πες μου, να ζησ' η λύρα σου στο μνήμά σου απάνω·
Ποιά γη ο Φράγκος έσχατη επήρ' Ελληνοπούλα;
Ποιά σε κατάρτι Αρμοστή εκρέμασε Ρωμάνο,
Κ' αιώνες ποιά επάλευε ξαρμάτωση και δούλα
Εδώθε με το άγριο της Βενετιάς λειοντάρι,
Κ' εκείθε με το σκοτεινό του Οσμανλή φεγγάρι;...

Εμείς, αιώνια εμείς· απόσταινε το χέρι,
Κ' επολεμούσε η ψυχή· απόσταινε κ' εκείνη,
Και εις τα δόντια σφίγγαμε το μαύρό μας μαχαίρι.
Ψωμί δε φάγαμε κ' εμείς ποτέ μας με ειρήνη·
Δε γύραμε σε ήσυχο μια νύκτα προσκεφάλι,
Κι' ανάστασι δεν είδαμε στην Εκκλησιά σαν άλλοι!

Πόλεμος, πάντα πόλεμος· δε χάρειψε μητέρα
Την ορφανή μας κεφαλή· παιδί στα γόνατά μας
Δεν εκαθίσαμε ποτέ κ' εμείς καμμιάν ημέρα,
Και σα θεριά γυρίζαμε στα έρημα βουνά μας.
Νύχτα και μέρα τρέχαμε γυμνοί και πεινασμένοι,
Χωρίς φωτιά, χωρίς ψωμί, μ' αλήθει' αρματωμένοι!

Να ήμαι μέσ' στα νειάτα μου, εικοσιπέντε χρόνοι
Να μου φτερόνουν την καρδιά, το αίμά μου να καίνε·
Σπαθί καλού παλληκαριού τη μέση μου να ζώνη,
Και να σαπίζω άπραχτος, και Σ κ λ ά β ο να με λένε!
Να μη μπορώ σε άνθρωπο τα μάτια να στηλώσω...
Τ' όνομ' αυτό στα σπλάχνα μου θενά το μαχαιρώσω!

Σ κ λ ά β ο ς!... Κατάρα θεϊκή, ζευγάρωμα θλιμμένο
Ζώου κί' ανθρώπου, της ντροπής αιώνιο σημάδι·
Σ κ λ ά β ο ς!... Φορείο νεκρικό με σίδερα κλεισμένο,
Που η αθάνατη ψυχή σαπίζει στο σκοτάδι...
Καταραμένο βάφτισμα, που άνθρωπος αλλάζει
Τ' ανθρώπου τ' άγιο όνομα και δούλο τονέ κράζει!

Γ'

...Απελπισμένος κάθησε σε μία βράχου άκρη,
Και πότε κάτω έβλεπε και πότε το νησί του·
Το χάρειψε με τη ματιά θολή από το δάκρυ,
Και προς της Κρήτης το βουνό ταξειίδευ' η ψυχή του...
Πότε του χαμογέλαε και πότε του μιλούσε,
Και με το νου του στα χλωρά κλαδιά του περπατούσε.

...Σα θρήνος του Εσπερινού ακούσθηκ' η καμπάνα,
Κ' εκεί στην άμμο έξαφνα γονάτισε απάνω·
– Μάνα μου, είπε με λυγμούς, δυστυχισμένη μάνα!
Έλθα στις Θήρας το νησί κοντά σου να πεθάνω.
Αν την πνοή μου δεν μπορώ στον κόλπο σου ν' αφήσω,
Καν ας σε βλέπω τη στιγμή οπού θα ξεψυχήσω...

Ενύχτωσε, στην αμμουδιά εστέναζε τ' αγέρι,
Και μέσ' στις νύχτας τα φτερά η Κρήτη όλη εχάθη·

Τον σήκωσα, και σαν παιδί τον πήρ' από το χέρι.
Δε μ' αντιστάθη· μια στιγμή μονάχα εκοντοστάθη,
Κ' έρριξε ύστερη ματιά στη γη την ποθητή του.
– Εγώ επήρα το κορμί, κ' η Κρήτη την ψυχή του!

Τέλος, μια σειρά επιτύμβια, ελεγεία και επιγράμματα για τους πε-
σόντες Έλληνες και Κρητικούς της περιόδου αυτής της Κρητικής εξεγέρ-
σεως συμπληρώνουν την εικόνα της συναφούς ποιήσεως του Αχιλλέως
Παράσχου. Όλα τους αναφέρονται σε πρόσωπα που χαρακτηρίστηκαν
για τον ηρωισμό τους και αποτέλεσαν εμβληματικές φυσιογνωμίες της
συγκεκριμένης Επανάστασης (Γαβριήλ ηγούμενος της Μονής Αρκαδίου,
Αλέξανδρος Πραΐδης, Ιωάννης Βαρνάβας, Ιωάννης Δημακόπουλος, Ανα-
στάσιος Βαφειάδης, Νικόλαος Έσλεν, Ιωάννης Βασιλείου, Χαρίλαος Ανα-
γνωστόπουλος, Γεώργιος Κορκίδης). Εδώ παρατίθεται σχετικό δείγμα από
το ποίημα «Επιτύμβιον εις αγωνιστήν Κρήτα», ώστε να διαφανούν ο τόνος
και το ύφος των συναφών στιχουργημάτων:

Εις ξένην γην ο θάνατος μου έκλεισε το όμμα,
Μακράν της Κρήτης μου, μακράν της χώρας της ωραίας,
Πλην της πατρίδος ήθελα το μυρωμένον χώμα,
Μητρώναν χλόην και σκιαν χρυσής πορτοκαλέας...
Εις μάτην τάφον μ' ήγειρεν υιός πεφιλημένος·
Ζων ήμην ξένος, και νεκρός επίσης είμαι ξένος!

Ενώ πλην ξένον κ' έρημον ο τάφος δεν μ' εχώρει,
Η τρυφερά θυγάτηρ μου προσήλθε Πολυξένη·
Ηθέλησε ν' αναπαυθή πλησίον μου η κόρη,
Και τον νεκρόν πατέρα της να θάλπη νεκρωμένη.
Υπνώπτουν ήδ' εις το αυτό αχώριστοι μνημείον,
Δένδρου κατάξηρος κορμός και μαραμένον ίον.⁶³⁶

Ο Γεώργιος Παράσχος, με το ψευδώνυμο Νικίας, δημοσιεύει το ποί-
ημα «Ο περίπλους του Αρκαδίου»⁶³⁷. Και σ' αυτό το ποίημα γίνεται λόγος
για την προσφορά του προμνημονευθέντος πλοίου «Αρκάδι» στην Κρητι-
κή Επανάσταση, δίδονται εικόνες της Κρητικής ενδοχώρας και υπενθυμί-
ζονται τα σπουδαιότερα γεγονότα του Κρητικού Αγώνα, με τους πρωτα-
γωνιστές τους, μέσα σε ένα μεγαλοϊδεατικό κλίμα. Ας δούμε ορισμένα
χαρακτηριστικά χωρία του ποιήματος:

Στη φωτιά, παιδιά! τ' αέρι στη σημαία κυματίζει,

⁶³⁶ Αυτόθι, σελ. 350. Τα υπόλοιπα από τα αναφερόμενα στιχουργήματα δίδονται
στο οικείο Παράρτημα της παρούσας διατριβής.

⁶³⁷ Βλ. Φως, έτος Η', αριθ. 753, εν Αθήναις Παρασκευή 12 Μαΐου 1867.

Και τ' Αρκάδι μας στο κύμα σαν τον κύκνο πτερυγίζει.
Στη φωτιά! να πάμε πάλι λίγα βόλια και τροφή
Όπου πολεμούν λειοντάρια και πεθαίνουν αδελφοί.
Στον παράδεισο της Κρήτης συνεχθήτ' αδέρφια πάμε,
Το σφαχτό στην πρασινάδα με τ' αδέρφια μας να φάμε.

Πάμε είκοσι δικρότων ν' απαντήσωμε τη σφαίρα,
Από δυώ διπλαίς γραμμαίς των να διαβούμε πέρα πέρα,
Και μπροστά εις τα πυρά των και εις κανονιών βοήν
Να σκορπίσωμε στην Κρήτη νέον θάρρος και ζωήν.
Να χαλάσωμε τον μπλόκο του Ομέρ-πασσά των πάμε,
Και τ' αρνί στην πρασινάδα με τ' αδέρφια μας να φάμε.

Άσπρισαν εις τόνομά μας του Ομέρ-πασσά τα γένεια,
Και τον έφαγε της Κρήτης και του Αρκαδιού η έννοια.
Εξοχώτατε! τα φρύδια τόσον μη πολυκινής,
Μη βρεθή και σου τα κάψη απ' το πλήρωμα κανείς.
Εις τον Μουσταφά μια μέρα τον Ομέρ-πασσά θα πάμε,
Και τ' αρνί στην πρασινάδα εις υγείαν των θα φάμε.

.....

Νά το Σέλινο, η μάνα του δρακόκαρδου Κριάρη,
Που στην Πόλι κυνηγώντας τον Ομέρ-πασσά θα πάρη.
Νά του Κόρακα παρέκει η πατρίς η ιερά,
Που στο πυρ τα νύχια βάφει και στο αίμα τα φτερά.
Από μακρυνά την χώρα και των δυώ τους χαιρετάμε,
Όσο που τ' αρνί μαζί τους μέσα στα Χανιά να φάμε.

Να κ' οι Λάκκοι, η πατρίδα του καλού Χατζή Μιχάλη,
Που εις τα ερείπιά της ως ο φοίνιξ αναθάλλει,
Και θαρρείς πως τα βουνά της, η σπηλιαίς της, τα κλαδιά,
Με του αρχηγού της κλαίνε την πολύπονη καρδιά.
Εις τους έρημους τους Λάκκους καμμιάν ώρα όταν πάμε,
Για τα δυώ του τ' αδερφάκια λίγα κόλλυβα θα φάμε.

Σιγαλά παιδιά, κομμάτι... το Βαφέ περνάμε ήδη.
Η σκιά, θαρρείς, ακόμη το σκεπάζει του Πραϊδη,
Και θαρρείς εις κάθε άνθος οπού γέρνει απαλόν
Πως μας χαιρετούν τα νειάτα τόσων φίλων τον καλών.
Χαιρετήσετε, παιδιά μου... κ' εις το μνήμά τους αν πάμε,
Ψυχοσάββατο τρεις μέραις για τη μνήμη τους περνάμε.

Παρακάτω τη σημαία, παρακάτω, παλληκάρια!
Από τ' Αρκαδιού περνάμε τα πυρικάουστα λιθάρια...
Χθες πετάχθηκε με χίλιους στα ουράνια μαζή,
Και το κύμα τώρα σχίζει και μαζή μας αναζή.
Εις αυτόν τον Άγιο Τάφο ζωντανοί, παιδιά, μη πάμε,
Πριν μας δουν τα Δαρδανέλλια και τ' αρνί στην Πόλι φάμε.

Μάϊνα, παιδιά! σταθήτε στα Σφακιά τ' ανδρειωμένα,
Πούναι κόκκαλα των Τούρκων εις βουνά σχηματισμένα.
Νάτε άρματα λεβένταις, να μπαρούτι, νά ψωμί,
Και μια ρίζα πικροδάφνη δότε μας για πληρωμή.
Θα μοιράσωμε στη Σύρα τα κλωνάρια της σαν πάμε,
Και τ' αρνί στην πρασινάδα με ταις έμμορφαις θα φάμε.

Άλλωστε, ο φουστανελλοφόρος ποιητής Γεώργιος Παράσχος ήταν και ο δημιουργός του λεγόμενου «Ύμνου της Κρήτης»⁶³⁸, ο οποίος τραγουδήθηκε ευρέως και διαδόθηκε στις μέρες μας από τη φωνή του Ψαραντώνη, αδελφού του αείμνηστου Νίκου Ξυλούρη. Οι στίχοι του ποιήματος, ειδικά στις μάχες της Κρητικής Επανάστασης του 1896-1897, έγιναν θούριο από τον μαέστρο Σπυρίδωνα Καίσαρη (1857-1946) και ενσωματώθηκαν στο μελόδραμά του «Ολονυκτία της Κρήτης»:

Εδώ που στη φτέρη τ'αηδόνι πλανάται
Να στήσωμε ελάτε αδέρφια χορό
Και στου ήλιου τα πρώτα διαμάντια
Ριχνόμαστε αγνάντια σε Τούρκων σωρό.

Από Φλόγες η Κρήτη ζωσμένη,
τα βαριά της σίδερα σπά
και σαν πρώτα χτυπιέται χτυπά
και γοργή κατεβαίνει.

Με μεγάλο θεόρατο δόρυ
όλη νειάτα πετά και ζωή
και σε τόση φωτιά και βοή
τρέμουν δάση και όρη.

Όπου ρίξει θολή τη ματιά της
χίλια όπλα στις ράχες λαλούν
και χιλιάδες πετούν πυροβολούν
Τουρκομάχοι μπροστά της.

---

⁶³⁸ Προσβάσιμο στον ιστοχώρο: <http://www.cretanmagazine.gr/leidiseis/cretalistorialo-gnostos-imnos-tis-kritis-ke-o-pragmatikos/> (επίσκεψη στις 04.09.2016).

Τιμημένο σπαθί ξεγυμνώνει
μα ο Σουλτάνος σπαθί δεν γροικά
το βαρύ της το χέρι χτυπά
και η μαθιά της λαβώνει.

Χτύπα-χτύπα της θάλασσας το Σούλι
χτύπα κόρη γλυκιά του γιαλού
εδώ οι άντρες παλαίουν
αλλού ζουν ως γυναίκες ή δούλοι.

Από δώ Σελινιώτες, Λακκιώτες στη φωθιά
Από κεί στη φωθιά Σφακιανοί, Σφακιανοί
να βοΐζει παντού μια φωνή
σταις σπαθιαίς μας ταις πρώτες.

Ο Δημήτριος Παπαρηγόπουλος⁶³⁹ (1843-1873), ο αναρχικός⁶⁴⁰ αυτός και πεισιθάνατος ποιητής, δεν έμεινε ασυγκίνητος από τον επικό αγώνα των Κρητών. Η συνεισφορά του σ' αυτόν είναι τρία ποιήματα.

Το πρώτο επιγράφεται «Ωδή εις Ναπολέοντα Γ'»⁶⁴¹ και σαρκάζει τον Γάλλο αυτοκράτορα όχι μόνο γιατί δεν βοήθησε την εξεγερθείσα Κρήτη αλλά και για τις ήττες που υπέστη ο ίδιος και η Γαλλία στο Μεξικό και στην Πρωσσία. Αντιθέτως δε, από την αθάνατη ελληνική δόξα, αυτόν μετά θάνατον τον περιμένει το σκοτάδι και θα συνοδεύεται στον άλλο κόσμο από κατάρες και βλασφημίες. Τέλος, ο ποιητής αποδεικνύεται αληθινός προφήτης όταν γράφει:

Αι! πόσοι θα διέγραφον από της ιστορίας
Το όνομά των, αν στιγμήν ανέζων μία μόνον,

---

⁶³⁹ Για τον Δημήτριο Παπαρηγόπουλο βλ. Γεωργίου Ζώρα αυτόθι, σελ. 231-255. – Φαίδωνος και Γλυκερίας Μπουμπουλίδου, αυτόθι, σελ. 255-256. – Π. Δ. Μαστροδημήτρη, αυτόθι, σελ. 145. – Κ. Θ. Δημαρά, αυτόθι, σελ. 304-305. – Λίνου Πολίτη, αυτόθι, σελ. 178. – Μαρίας Δ. Μιράσγελη, αυτόθι, σελ. 23-25. – Mario Vitti, αυτόθι, σελ. 195. – Αρίστου Καμπάνη, αυτόθι, σελ. 185. – Ηλία Βουτιερίδη αυτόθι, σελ. 306-307. – Δημ. Γρ. Τσάκωνα, αυτόθι, σελ. 334-340. – Γιάννη Κορδάτου, αυτόθι, σελ. 281-283. – Χ. Άννινου, «Βασιλειάδης, Παπαρηγόπουλος» σε «Διαλέξεις περί Ελλήνων Ποιητών του ΙΘ' αιώνας», σελ. 279-337. – Χρ. Εμ. Αγγελομάτη, αυτόθι, σελ. 411-418.

⁶⁴⁰ Βλ. συναφώς, Δ. Παπαρηγοπούλου, *Σκέψεις ενός ληστού. Προλεγόμενα Λεωνίδας Χρηστάκης*, εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα 1989.

⁶⁴¹ Βλ. Δημ. Παπαρηγοπούλου, *Άπαντα*, εκδοτικός οίκος Γεωργίου Φέξη, εν Αθήναις 1915, σελ. 36-38.

αφού ο Ναπολέων Γ' πέρασε στην Ιστορία με το προσωνύμιο «ο Μικρός». Ιδού το συναφές ποίημα στο σύνολό του, σε άκρατη καθαρεύουσα αλλά προσεγμένη τεχνική, με τις απαραίτητες ενθυμήσεις από τον χώρο της κλασικής αρχαιότητας:

Λοιπόν τώντ' ηγέρθησαν οι Κρήτες παρακαίρως,
Εις τα λουτρά του Βιαρίτζ απήτεις ησυχίαν,
Και είναι έρωσ ασεβής, ο της πατρίδος έρωσ,
Ενόσω τύχη βάσκανος διέπει την Γαλλίαν.

Ω κήρυξ των ενώσεων και των εθνικοτήτων,
Εάν οι Κρήτες μάχωνται υπέρ ελευθερίας,
Συ υπεκίνησες αυτούς το δόγμα σου κηρύττων·
Πώς ήδη οπισθοδρομείς μεστός οργής αγρίας;

Η μη ως εθνικότητας υπολαμβάνεις μόνον
Τα έθνη τα την δύουσαν τιμώντα εκκλησίαν;
Τί; θέλεις να λατρεύσωμεν τα αίσχη των αιώνων,
Τον τύφον, την υπόκρισιν και την αβελτηρίαν;

Ηττήθης εν τω Μεξικώ, ηττήθης εν Πρωσσία,
Απώλεσε του βλέμματος την δύναμιν ο Λέων·
Το φέρετρον της δόξης σου κρατεί η Ιταλία·
Παρέπεται το έθνος σου περίλυπον και κλαίον.

Πού είναι; πού ο άπειρος ορίζων της Γαλλίας;
Συ περιώρισες αυτόν, προβάλλων ηλιθίως
Έν έθνος ανυψούμενον μετά υπεροψίας,
Ως σήμα επιτάφιον επί της σης ισχύος.

Και ήδη τί επταίσαμεν ημείς αν ηπατήθης;
Αν προ του Βίσμαρκ ωχριά δειλώς ο Ναπολέων;
Αν ως παιδίον άπειρον εσκεφθης και ηττήθης,
Τί πταίει έθνος ατυχές προς γίγαντα παλαίον;

Αιδώς, ανάξιε υιέ της δόξης και του χρόνου.
Θα έχης προσκεφάλαιον αράς και βλασφημίας,
Οπόταν, καταβάς ωχρός εκ του λαμπρού σου θρόνου,
Μετρήσης με το σώμά σου τον χώρον της σκοτίας.

Ιδέ εκεί· εις κορυφάς χιονωδών ορέων
Της δόξης της ελληνικής το φάντασμα πλανάται,
Πλανάται κλαίον τους νεκρούς, τους επιζώντας κλαίον,
Με αναμνήσεις τρέφεται, με όνειρα κοιμάται.

Οικεί η δόξα εις σποδόν, αλλά θερμήν ακόμη·
Ροφά τα δάκρυα αυτής· τον ουρανόν προσβλέπει·
Πλην την στοάν του ουρανού κωφοί διέπουν νόμοι·
Ουδ' ένα τάφον εις αυτήν η μοίρα επιτρέπει.

Ναι! κάλλιον ας έκειτο ψυχρά και τεθαμμένη
Ως εις της Τύρου τας ακτάς και εις της Καρχηδόνας,
Ας ελησμόνουν και αυτήν την χώραν όπου μένει
Το κράτος της το παλαιόν, ο παλαιός της θρόνος.

Ακούεις; είναι η φωνή αυτής της ιστορίας·
Αιδώς, επίβουλε υιέ χαλκίνης ειμαρμένης,
Μοίρα κακή του έθνους σου, Προκρούστα της Γαλλίας,
Της υπό την καισαρικήν στολήν σου τεθαμμένης.

Ναι· θα κριθώμεν. Η ισχύς σιγά υπό το χώμα,
Δικαιοσύνη αυστηρά επί αυτού υψούται
Και στρώνει αύτη μαλακόν του ήρωος το στρώμα,
Αλλά ως νέφος πένθιμον εις τους κακούς απλούται.

Τί ωφελεί ο σκελετός της υστεροφημίας
Βαδίζων, καταρώμενος εν μέσω των αιώνων;
Αι! πόσοι θα διέγραφον από της ιστορίας
Το όνομά των, αν στιγμήν ανέζων μίαν μόνον!

Ας αποθάνωμεν ημείς· ευθύμει, Ναπολέων.
Είναι γλυκύς ο οίνός σου; τερπνή η αρμονία;
Και τί προς σε αν έθνος έν ψυχορραγή παλαιόν·
Δεν το φρουρεί η άμωμος της Ρώμης εκκλησία.

Αλλ' αν της εκδικήσεως η χειρ πολλάκις σφάλλη,
Και αν το πλήθος ωχριά προ της πομπής του θρόνου·
Υπάρχει ξίφος, και αυτό ποτέ δεν ανεστάλη,
Έν ξίφος ακατάσχετον, ο πέλεκυς του χρόνου.

Από την άλλη, το ποίημα «Η Ελληνική σημαία»⁶⁴², που αφορμάται από τη μάχη στο Βαφέ και τον ηρωικό Κρητικό Αγώνα, κινείται, θα μπορούσε να πει κανείς, σε ένα κλίμα πιο υποτονικό, για κάποιους ίσως και εθνικής απογοητεύσεως, που τείνει να αποβεί ένα είδος υφέρποντος μεν, διαψευσμένου δε, Μεγαλοϊδεατισμού και εθνικής ασφυξίας. Δεν λείπει,

---

⁶⁴² Βλ. αυτόθι, σελ. 38-39.

βέβαια η απαραίτητη συγκινησιακή φόρτιση και η επιμελημένη, και πάλι, στιχουργία, παρά την ακατάσχετη γλωσσική εκζήτηση του ποιητή:

Υψούται κυματίζουσα η εθνική σημαία,
Και με του στερεώματος το κυανούν ενούται·
Ως του απείρου η χροιά, ην παριστά, ωραία·
Παρήγορος, ως ο σταυρός ον αύτη εγκολπούται.

Και βλέπει την ακρόπολιν, την χώραν της ευκλείας,
Ήτις μακράν εγείρεται διαμαρτυρομένη·
Απόμαχος, αναπολεί τους χρόνους της ανδρείας
Και τείνει δίσκον, παρελθόν λαμπρόν διηγουμένη.

Ωραία κόρη τουρανού, προς ον σιγώσα νεύει.
Εις τον γλαυκόν ορίζοντα εκεί ανηρτημένη
Όταν η αύρα προσφιλώς το σώμά της σαλεύη,
Ω! Διατί αγωνιά, συστρέφεται και στένει;

Συ, αύρα, ήτις φέρεσαι, ευώδης, ελευθερία,
Σεις, νέφη, όσα νωχελώς τον ουρανόν μετρείτε,
Και σεις, ελεύθερα πτηνά, οικούντα τον αέρα,
Ειπέτε διατί θρηγεί και διατί λυπείται.

Υπό την πράον της σκιάν κοιμώνται τόσοι νέοι
Εκεί εις το Βαφέ· βροχή και άνεμος τους δέρει·
ΑΛΛ' η πατρίς απέκαμε τα τέκνα της να κλαίη,
Ως λόγον επιτάφιον σιγήν οδύνης φέρει.

Ελπίς εις τον ορίζοντα τον μάγον της πατρίδος,
Το κράσπεδον του ουρανού χαρίεσσα θωπεύει·
Αφού υπέστη την φοράν αγρίας καταιγίδος
Αποστραφείσα εκ της γης τον ουρανόν λατρεύει.

Ναι! λάτρευε τον ουρανόν· η γη αυτή προδίδει·
Ανδράποδα οι άρχοντες αυτοί σε πλήττουν πρώτοι,
Και έκαστος πολιτικός αντί αγώνων ήδη
Με όνειρα υπουργικά απλούμενος υπνώπτει.

Οι μητραλοία! έσχισαν τας ιεράς πτυχάς σου
Και έρραψαν βαλλάντιον· κατάπτυστοι εκείνοι
Επρόδωκαν αντί μισθού μικρού τα ορφανά σου·
ΑΛΛ' ουδ' η λήθη τώνειδος αυτών θα αποπλύνη.

Άφες αυτούς· την άκανθαν ο χους των θα βλαστήση·
Άφες· μικροί περί μικρών ας σκέπτωντ' αιωνίως·
Όταν η δόξα ευμενής το έθνος χαιρετίση,
Εξόριστοι του κλέους σου ας τήκωνται αθλίως.

Τα ἔθνη ὧν ἡ ὑπαρξίς ὠδήγησε τὸ μέλλον,
Ὦν δορυφόρος ἔπεται χολή ἡ οἰκουμένη,
Δεν σβύνουν, ὡς διάττον φῶς βραχείαν λάμψιν στέλλον,
Ἀλλ' ἥλιος μεσουρανῶν ἐκ νέου τὰ προσμένει.

Ἴνα ταφώμεν, τὴν μικρὰν ἐκτήσαμεν γωνίαν
Ἐν ἡ το ἔθνος δύσπνοϊαν αἰσθάνεται καὶ φθίνει;
Ἐν μνήμα μας ἐχάραξαν; καὶ τὴν ἐλευθερίαν
Χωρὶς δεσμά, ἀλλ' εἰς εἰρκτὴν ἀφίνομεν νὰ σβύνη;

Ορίζοντα, ορίζοντα εἰς τὴν ψυχορραγούσαν·
Καὶ πρέπει γῆ ἑλληνικὴ τὸν χουν νὰ περικλείσῃ
Τῶν κοιμωμένων εἰς Βαφέ, εἰς ξένην γῆν πενθούσαν,
Καὶ τῆς σημαίας ἡ σκιά τὴν Κρήτην νὰ μετρήσῃ.

ὦ! ναι, σημαία, ἔπρεπεν ἡ αὐρα τοῦ Βοσπόρου
Νὰ σε θωπεύῃ φέρουσα τὰ μύρα τῆς Ἀσίας,
Ἀντὶ νὰ σήπεσαι ἐντὸς μεμετρημένου χώρου,
Νὰ λούεσ' ἐπὶ τῆς υγρᾶς τῆς Ἑλλῆς κατοικίας.

Ἢ ἂν προώρισται μικρὰ διὰ παντός νὰ μένης,
Ἄν πολεμίων ταπεινῶν γενναῖον πέσης θύμα,
Ἄν σε πατάξῃ ἡ φορὰ βαρβάρου εἰμαρμένης,
Γενοῦ σινδόνη εἰς ἡμᾶς καὶ ὁ σταυρός σου μνήμα.

Τέλος, ὁ Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος με τὸ ἐκτενέστερο (σε σχέση με τὰ δύο προηγούμενα) ἐπικὸ ποίημα «Τὸ Ἀρκάδι»⁶⁴³, μας περιγράφει με τρόπο λυρικό τὴν πολιορκία καὶ τὴν ἀνατίναξη τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου. Διακρίνεται γιὰ τὴ φιλοσοφικότητα καὶ τὴ στοχαστικότητά του ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ευρύτερη καλλιτέπειά του, ἐνῶ ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ παραστατικότητα καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν συναφῶν περιγραφῶν, παρὰ τὴν ἐξεζητημένη γλωσσικὴ μορφή που ἐπιστρατεύεται ἀπὸ τὸν δημιουργό. Ἀς δούμε μερικὰ ἐνδεικτικὰ σημεῖα τῆς σύνθεσης:

I

Βαθεῖα νυξ· εἰς Ρέθυμνον σιγὴ νεκρὰ ἀπλούται,
Δεν παίζει με τὸν ἄνεμον ἡ δρυς καὶ ἡ μυρσίνη·
Μακρὰν τῆς Ἰδῆς τὸ βουνόν ἀγέρωχον υψούται,
Καὶ ἀνατέλλει ἀμυδρὰ ἡ φθίνουσα σελήνη.

---

⁶⁴³ Βλ. αὐτόθι, σελ. 39-46.

.....

Του Αρκαδίου η μονή σιγά, πλην δεν κοιμάται,
Τα γοτθικά παράθυρα λάμπουν της εκκλησίας·
Του ιερέως την φωνήν το πλήθος ακροάται,
Μεταλαμβάνει της ευχής και της ευχαριστίας.

Πώς τόσον πλήθος αγρυπνεί τοιαύτην ώραν μόνον;
Γυναίκες τί ζητούν εκεί συσφίγγουσαι τα βρέφη;
Ολίγοι άνδρες ένοπλοι προβλέπουσι με πόνον
Το δράμα τούτο· και η νυξ το παν με φρίκην στέφει.

Ναι! αγρυπνούσιν· αγρυπνεί το θύμα και το μνήμα,
Και πέραν ύπνον νήδυμον ο Μουσταφάς κοιμάται.
Απλούται αίμα και σιγή όπου πατεί το βήμα,
Αλλ' ο ελεύθερος ανήρ νεκρούται, δεν ηττάται.

Του ηγουμένου η φωνή δεν τρέμει εκ δειλίας,
Ο Γαβριήλ τον θάνατον γενναίως ατενίζει·
Εγκλείων έρωτα διπλούν πατρίδος και θρησκείας,
Εις μάχην, ως εις εορτήν, ατάραχος βαδίζει.

.....

Πάντες μετέλαβον· ιδέ! τα άμφια αφίνων,
Ο Γαβριήλ εξέρχεται και τ' όπλον του λαμβάνει.
Τί λέγει προς τον ουρανόν το βλέμμα ανατεινών;
Τί ψιθυρίζει; αγνωώ· αλλά θα αποθάνη.

II

Κοιμώνται ήδη, σιωπή! τίς οίδε τούτων πόσοι,
Τον τελευταίον ύπνον των αμέριμνοι κοιμώνται.
Αφήσατε έν όνειρον γλυκύ καν να ιδώσι,
Κ' εις ευτυχίας φάσματα γελώντα να πλανώνται.

Αλλ' εις την θύραν της μονής η συμφορά προσμένει·
Ειρωνικώς προσμειδιά και ανυπομονούσα
Αίρει τον πέπλον της νυκτός, και ήδη αναβαίνει
Η έως από της χειρός τον θάνατον κρατούσα.

.....

III

Εἰς τὰς ἐπάλξεις τοῦ φρουροῦ τὸ βῆμα μονοτόνως
Μετρεῖ τὴν ἀνεπιστρεπτί υποχωρούσαν ὥραν·
Καὶ μόλις φαίνονται μακρὰν, διὰ τοῦ ελαιῶνος,
Τὰ φῶτα τῶν Ὀθωμανῶν μολύνοντα τὴν χώραν.

Ὁ Γαβριήλ περιπατεῖ εἰς τὸ ηγουμενεῖον,
Ατάραχος καὶ σύνοφρος, καθὼς τὸ ἔξω σκότος·
Ἀνοίγει τὸ παράθυρον καὶ βλέπει τὸ πεδῖον·
Μηδέν· τὸ βῆμα τῶν φρουρῶν ἀντήχει ἀλλοκότως.

Σταυρώνει τοὺς βραχίονας, καὶ ἡ μακρὰ τοῦ κόμη
Ἀπλούται εἰς τοὺς ὠμούς τοῦ ὡς πένθιμος μανδύας·
Τὸ γήρας δὲν ἐπίεσε τὸ σῶμά τοῦ ἀκόμη,
Ἀλλὰ τὴν ὄψιν τοῦ ρυτίς ηυλάκωσε πικρίας.

Ψυχὴ μεγάλη, ευγενής, διάνοια ευρεία,
Ἡσθάνετο τὴν συμφορὰν τῆς Κρήτης βαρυτέραν·
Μονάζων εἰς Ἀρκάδιον, σπουδάζων ἐν Γαλλία,
Ἐν μόνον εἶχεν ὄνειρον – τὴν Κρήτην ἐλευθέραν.

Καὶ ἤλπισεν εἰς τὰς ἀρχὰς δι' ἃς κομπάζει ἤδη,
Ἄς φέρει ὡς ψιμύθιον ἡ ἀνθρωπότης γραία,
Καὶ τὸν αἰῶνα ἤλπισεν ἐπίκουρον νὰ ἴδῃ·
Οἴμοι! ἐρράγη ἡ ἐλπίς κ' εσίγησε ματαία.

Βλέπει παντοῦ τὴν ἀρετὴν ἡ ευγενὴς καρδιά·
Ἀλλὰ εἰς τοῦ συμφέροντος τὸν βράχον ἀποτόμως
Συγκρούονται θραυόμεναι καὶ οἶκτος καὶ θυσία,
Καὶ εἶναι μόνῃ ἡ ἰσχύς σαφὴς καὶ μέγας νόμος.

Ἐγκλείων τὸν πολιτισμὸν τῶν νεωτέρων χρόνων,
Ἐπίστευσε τὰ δόγματα αὐτοῦ, ἀλλ' ἠπατήθη·
Καὶ ὅτε εἶδε πρὸ αὐτοῦ οἰκτρὰν δουλείαν μόνον
Προσευχηθεῖς, εἰς τὴν ζωὴν τῆς δόξης ἐκοιμήθη.

IV

Ἐκ τῶν ορέων ἰλαρός ὁ ἥλιος προβαίνει
Καὶ κύματα φῶτος σκορπά ἐν τῇ χλωρᾷ ἐκτάσει·
Ἄν ἡ σφαγὴ τὰ θύματα γελῶσα ἀναμένη
Οὐδέ ἐν νέφος τὴν φαιδρὰν μορφὴν τοῦ θα σκιάσῃ.

.....

Όστις τον θάνατον εδώ του στρατιώτου τύχη
Τον αναμένει ανδρική και ένδοξος κηδεία,
Επί του τάφου του θρηγούν των τηλεβόλων ήχοι
Και των σφαιρών η έντονος συρίζει αρμονία.

Αλλ' η μονή ατάραχος τα στέρνα της ορθώνει·
Είναι η σιωπή αυτής και απειλή και χλεύη·
Προ των οπών των παλαιστρών με κεκλιμένον γόνυ
Ο Κρης πληροί το όπλον του και τον εχθρόν σκοπεύει.

Η κυανή την ερυθράν σημαίαν αντικρούζει·
Χρώμα το έν του ουρανού, το άλλο Άδου χρώμα·
Υπό την σκέπην του σταυρού εκείνη κυματίζει,
Αυτή το άστρον της νυκτός προβάλλει εις το όμμα.

Ιδέτε τον σταυρόν εκεί· εικόν του μαρτυρίου.
Εικόν ελπίδων μελλουσών, αλλά παρόντων πόνων,
Υπέρτερος της γης αυτής και πλήρης μυστηρίου,
Δεικνύει το στερέωμα ως τέρμα των αγώνων.

Κλίνωμεν γόνυ προ αυτού· επί το ξύλον τούτο
Τοσαύτα έτη ύπνωτε του έθνους μας το μέλλον·
Εκεί ευρήκεν άσυλον, εκεί εκραταιούτο
Έως ου έπειτα λαμπρόν εφάνη ανατέλλον.

.....

V

Οι όλμοι εκενώθησαν· κροτεί το τηλεβόλον,
Συρίσσουσαι διέσχισαν αι σφαίραι τον αέρα·
Της εκκλησίας έσεισεν ο πάταγος τον θόλον,
Και εις τους λόφους η ηχώ βοά βροντωδεστέρα.

Δημηγορεί ο θάνατος και η σφαγή καγχάζει·
Διασταυρούνται αι βολαί· οι Τούρκοι βλασφημούσι·
Πίπτουν σαρίκια· πληγείς πολέμιος σφαδάζει·
Εδώ ορμώσι προς σφαγήν, εκεί ψυχορραγούσι.

Το πυρ των μαχητών ημών κτυπά ηραιομένον,
Αλλ' αι βολαί με πτώματα βαρβάρων αριθμούνται.
Οι αναρίθμητοι εχθροί κατά μεμετρημένων
Ηττώνται και νικήσαντες, και πάλιν ατιμούνται.

.....

VI

Προ της εικόνας του Χριστού με γόνυ κεκλιμένον
Γυναίκες, παίδες, γέροντες μετά θερμών δακρύων
Προσεύχονται, προσεύχονται εις τον Εσταυρωμένον,
Την λύσιν αναμένοντες εις το ηγουμενείον.

Τα λείψανα των μαχητών εμβαίνουν. – Βεβηλούσιν
Οι πόδες των Οθωμανών την γην της εκκλησίας,
Τα όπλα κατεστράφησαν, τα τείχη δεν κρατούσι,
Και προσεγγίζει κάτωχρον το φάσμα της δουλείας.

«Και ήδη τι δυνάμεθα; - Να ανατιναχθώμεν,
Ανέκραξεν ο Γαβριήλ εμβαίνων αιφνιδίως,
Υπό τα τείχη της μονής γενναίως να ταφώμεν·
Υπέρχρονος και ευκλής μας αναμένει βίος.

Ελευθερίαν δι' ημάς ο κόσμος αν αρνήται,
Την δόξαν δεν θα αρνηθή, ο θάνατος μας μένει,
Θαρρείτε προς τον θάνατον, προς τον Θεόν θαρρείτε» -
Και εις τα βάθη της μονής βραδέως καταβαίνει.

VII

Οπόσον έχει μέγεθος, οπόσον καταπλήσσει,
Ο Γαβριήλ ιστάμενος παρά την αποθήκην,
Έτοιμος το σκανδάλιον του όπλου να εγγίση,
Και εις τον θάνατον αυτόν επιζητών την νίκην.

Μόνος υπό τας σκοτεινάς στοάς του υπογείου,
Ζωννύμενος υπό σωρών πυρίτιδος προσμένει
Να δώσωσι το σύνθημα εκτάκτου μαρτυρίου·
Δεικνύουσα τον θάνατον η ώρα διαβαίνει.

Ο δείπνός σου ο μυστικός, Ελλάς, εκεί τελείται·
Εις της πατρίδος τον βωμόν και της ελευθερίας
Ιδού τα σφάγια· ζωήν αγγέλλουσι, θαρρείτε,
Χύνει το αίμα δι' ημάς του έθνους ο Μεσσίας.

Σιγή· ο Τούρκος προχωρεί· ηγούμενε, τον βλέπεις;
Δεν είν' εκείναι αι φωναί των δυστυχών νηπίων;
Ματαία η αντίστασις· προς τί το όπλον τρέπεις;
Πυρ! εκ στομάτων άνωθεν αντήχησε μυρίων.

VIII

Ακούεις κυλιόμενον τον κεραυνόν εκείνον,
Και βλέπεις νέφη χώματος και πτώματα και μέλη
Βιαίως ανυψούμενα εντός γλωσσών πυρίνων;
Βλέπεις πώς φεύγει έντρομος των Τούρκων η αγέλη;

.....

IX

Εις του Υψίστου τον ναόν σιγά η λειτουργία,
Και το θυσιαστήριον είν' έρημον θυσίας·
Και ανετράπ' η τράπεζα, θραυσθείσα, η αγία,
Κ' εσβέσθη προ του ιερού η λάμψις της λυχνίας.

Ερείπια, ερήμωσις την χώραν κατοικούσιν,
Εδώ έν πτώμα, έν οστούν εκεί και έν κρανίον·
Η νυξ, η δρόσος, επ' αυτών το λυκαυγές θρηνούσιν·
Αλλά το κλέος κατοικεί επί των ερειπίων.

Και δεν φυλάττει ο σταυρός την κόνιν των ανδρείων·
Άταφοι έρημοι - η γη επί της γης κειμένη -
Εδώ, εκεί εγείρονται ατάκτως ως μνημείον,
Είφος πηγμένον εις την γην και λόγχη τεθλασμένη.

Ο Σοφοκλής Καρύδης, από τους «πατριωτικότερους» ρομαντικούς ποιητές της περιόδου, δεν θα μπορούσε να μείνει ασυγκίνητος από τον Κρητικό Αγώνα. Έτσι, με το «Ο εν Κρήτη πληγωμένος εθελοντής»⁶⁴⁴ αναδίδει τη συγκίνηση και την τρυφερότητα του μπαρουτοκαπνισμένου εθελοντή για τη μητέρα του, την αγάπη του για την Κρήτη και την αποφασιστικότητά του ή να ελευθερώσει τη Μεγαλόνησο ή να έχει έναν τιμημένο θάνατο, στηλιτεύοντας ταυτόχρονα όσους παρέδωσαν στους Τούρκους τα όπλα:

Χρυσά πουλάκια! που 'ψηλά 'περήφανα πετάτε,
Κρατήστε τα φτεράκια σας, αν 'ς την Ελλάδα 'πάτε,
Να φέρτε προσκυνήματα 'ς την μάννα μ' εκεί πέρα...
Δεν έχω παρά μια φτωχή ο άμοιρος μητέρα!...
Θα την ευρήτε 'ς το γιαλό με 'μάτια βουρκωμένα,
Όσα καράβια έρχονται, να ερωτά για 'μένα.

---

⁶⁴⁴ Βλ. Π. Ματαράγκα, *Παρνασσός*, ήτοι απάνθισμα εκ των εκλεκτοτέρων ποιημάτων της νεωτέρας Ελλάδος, εκ του τυπογραφείου Νικολάου Ρουσοπούλου, εν Αθήναις 1880, σελ. 728-730.

Ειπέτε της, πως την πονώ και πως την συλλογούμαι,
Και πάντοτε 'ς τον ύπνο μου την βλέπ' όταν κοιμούμαι...
'Πέτε της πως δεν 'πέθανα, πως είμαι λαβωμένος,
Και πως την νύκτα κάθουμαι φρουρός αρματωμένος·
Πως το φεγγάρι έπιασα μόνο και μόνο φίλο,
Μια καλησπέρα με αυτό εχθές για να της στείλω...

'Πέτε της να μην καρτερή πουλιά μου το παιδί της,
Όσω πατούν Αγαρηνοί τα χώματα της Κρήτης...
Της Κρήτης ήμαστε παιδιά εδώ που πολεμούμε·
Η Κρήτη είναι μάννα μας, γι' αυτή θα σκοτωθούμε!
Κί αν της ειπούν πως έπεσα, σαν μάννα ας με κλάψη.
Κ' ένα κερί 'ς την Εκκλησιά ας 'πάγη να μ' ανάψη.

'Πέτε της, όντας μούδωκε, πουλιά μου την ευχή της,
Να μην αφήσ' ωρκίσθηκα τα χώματα της Κρήτης,
Αν δε την δούμ' ελεύθερη, ή να ταφούμε όλοι!...
Είναι γλυκό, ειπέτε της, 'ς τον πόλεμο το βόλι,
Και του παιδιού ο θάνατος 'ς την μάννα πανηγύρι,
Γιατί δοξάζει και τιμά και μάννα του και κύρη.

Όσω γυναίκες και παιδιά οι Μουσουλμάνοι σφάζουν,
Και οι αντίχριστοι φωτιά 'ς ταις Εκκλησιαίς μας βάζουν,
Να έχω την κατάρα σου, να μη γυρίσ' οπίσω,
Το χέρι μ' από τ' άρματα αν μια στιγμή αφήσω!...
Ψυχαίς, π' αγκαλιασθήκατε εις του Βαφέ την μάχη,
Τον ένδοξόν σας θάνατον ζηλεύω να μου λάχη!

Πουλιά μου! φίλοι μου πολλοί εκεί θα σας 'ρωτήσουν.
'Πέτε τους όσοι έρχονται εδώ να πολεμήσουν
Έχουν το βράχο στρώμά τους, το χιόνι πάπλωμά τους,
Αλλά φωτιά ακοίμητη τη φλογερή καρδιά τους.
Την πείνα και την αργυπνιά την συνειθίσαμ' όλοι,
Και σβένουμε τη δίψα μας 'ς ταις μάχαις με το βόλι.

Πουλιά μου! χαιρετήστέ τους κί αυτούς από τα 'μένα,
Και 'πέτε τους να μη θαρρούν πως βρίσκουμε 'ς τα ξένα.
Τί άλλο να ζητήσουμε 'μπορούσαμ' εδώ πέρα;
Αρνήθη εις κανένα μας, αρνήθη, σαν μητέρα,
Τάφο εις όσους πολεμούν; Τί άλλο να ζητήση
Όποιος στην Κρήτη έρχεται εδώ να πολεμήση;

Αν μερικοί ατίμασαν προχθές το όνομά τους
Και παραδώκανε τυφλοί 'ς τον Τούρκο τ' άρματά τους,
Τέτοιοι προδόταις Έλληνος ποτέ δεν έχουν αίμα,
Παρά των Τούρκων όλοι τους είν' γέννημα και θρέμμα...
Εάν κανέναν απ' αυτούς, πουλιά μου, απαντήστε,
Είναι αφωρεσμέν' η γη που στέκουν... μην καθήστε!

Κηρύξετε, πουλάκια μου! αυτού που θε να 'πάτε,
Κί όσους μας στέλνουνε τροφή και βόλια χαιρετάτε,
Κ' ειπέτε τους, κανέννας μας πως δεν θε να γυρίση,
Αν ο εχθρός ελεύθερη την Κρήτη δεν αφήση...
Αν πέση, όλων μας εδώ τα κόκκαλ' ας σηκώσουν,
Και 'ς άλλη γη ελεύθερη ας φέρουν να τα χώσουν.

Μια χάρι σας ζητώ 'στερνή, ελεύθερα πουλιά μου!
Αν 'πεθαμμένη εύρετε την άμοιρη γρηά μου,
Εις τα χρυσά σας τα φτερά τα δάκρυα μου κρατήστε
Και με αυτά το μνήμά της το άγιο ραντήστε...
Πηγαίνετε, χρυσά πουλιά! και αν ξαναπεράστε,
'Σ τον τάφο 'δω του φίλου σας διά μια νυχτιά κουρνιαστείτε.

Ακόμη, εμπνευσμένο από την Κρητική Επανάσταση του 1866-1869 είναι και το ποίημα του Σοφοκλή Καρύδη, που επιγράφεται «Ο Γεροδήμος»⁶⁴⁵. Σε αυτό, προφανώς επηρεασμένος ο ποιητής από το πασίγνωστο ομότιτλο κλέφτικο τραγούδι, παρουσιάζει τον παλαιό κλέφτη, γέρο πια, να θρηνεί που δεν μπορεί να μεταβεί στην Κρήτη να πολεμήσει, ενώ μένει απαρηγόρητος που δεν υπάρχει κάποιος απόγονός του να του αφήσει ως παρακαταθήκη τα άρματά του, καταπώς ορίζει η λαϊκή παράδοση:

Ένδεκα μήνας πολεμούν τ' αδέρφια μας 'ς την Κρήτη,
Και η Τουρκιά κ' η Αραπιά 'ς την τουφεκιά τους φρίττει.
Πώς η καρδιά μου φλεχτουρά, μόνος εγώ το 'ξέρω,
Παρά με ηύρ' ο πόλεμος ογδόντα χρόνων γέρο!
Γιατί, καϋμένη λεβεντιά, γιατί να με αφήσης,
Και της καρδιάς μου τη φωτιά χωρίς μαζή να σβύσης;

Τ' αγέραστά μου άρματα τα νειάτα μου θυμίζουν,
Και τα θολά ματάκια μου, τα βλέπουν και δακρύζουν.
Δεν έχ' ο δόλιος γόνατα, ανάκαρα δεν έχω,
Να σφίξω πάλι το σπαθί και σαν πουλί να τρέχω.
Συ, όπου δεν εγέρασες, ακούραστη ψυχή μου,
Άφησε το κουφάρι μου και ζώσου το σπαθί μου!

⁶⁴⁵ Βλ. αυτόθι, σελ. 730-733.

Έζησα κλέφτης 'ς τα βουνά εις τα μικρά μου χρόνια,
Κ' επολεμούσα τη Τουρκιά 'ς τους πάγους και 'ς τα χιόνια,
Ως που 'σηκώθη ο Μωριάς και ήρθε άνου κάτου,
Και της ανοίξαμε βαθύ μνημούρι του θανάτου...
Σαν τα πλατάνια που ποτέ φθινόπωρο δεν 'ξεύρουν,
Κ' εγώ δεν επερίμενα γεράματα να μ' εύρουν.

Τα βάσανα τον άνθρωπο γερνούνε και οι πόνοι,
Και μοναχά ο πόλεμος τους γέρους ξανανειόνει...
Φέρτε μου, φέρτε με, παιδιά! εκεί που πολεμούνε,
Να σηκωθώ 'ς τα πόδια μου, οι Τούρκοι να με 'δούνε,
Κ' ελπίζω, πρώτα ο Θεός, να μη με 'πήτε γέρο,
Όντας ιδήτε ζωντανό το Μουσταφά να φέρω!

Δεν θε να είχα σήμερις παράπονο κανένα,
Αν είχα ένα κ' εγώ γυιό, μια σαν πατέρας γέννα,
Τα άρματά μου να ζωσθή, να πάρη την ευχή μου,
Και να δοξάση και αυτός 'ς ταις μάχαις το σπαθί μου.
Τώρα τα βλέπω ορφανά, και για παρηγοριά μου,
Πόσους Πασσάδες έκοψαν μετρώ 'ς τα δάκτυλά μου...

Ω σεις, όπου πηγαίνουνε 'ς τη Κρήτη τα παιδιά σας!
Αν σκοτωθούνε, βάλετε λιθάρι 'ς την καρδιά σας...
Μόνος εγώ ο άκληρος παρηγοριά δεν έχω,
Γιατί θρηνώ, κ' ενός 'δικού το μνήμα καν δεν βρέχω!
Δεν είναι πιο πικρότερο, να σου φωνάζ' η νίκη,
Και το σπαθί να μη 'μπορής να σύρης απ' τη θήκη.

Αλλά και ένας ακόμη από τους λεγόμενους Ρομαντικούς ποιητές που δημιούργησαν στην πρωτεύουσα του Ελλαδικού Βασιλείου, ο γεννημένος στη Σμύρνη Ιωάννης Καρασούτσας (1824-1873), στο ποίημά του «Άσμα εις την δούλην Ελλάδα»⁶⁴⁶, αναφερόμενος στις υπόδουλες ελληνικές περιοχές θα στιχουργήσει για την Κρήτη:

Ω Κρήτη... αλλ' η Μούσά μου δεν προχωρεί, επέχει.
Δακρύων χείμαρρος υγρός το μέτωπόν της βρέχει.
Λύπης εκάλυψεν αχλύς τους θείους οφθαλμούς της,
και η φωνή της πνίγεται από τους στεναγμούς της.
Το πλήκτρον έρριψε χαμαί, δεν την ευφραίνει πλέον
το άσμα το ωραίον,

⁶⁴⁶ Βλ. τον τόμο: *Ποιηταί του ΙΘ' αιώνα*, επιμέλεια Κ. Θ. Δημαρά, εκδόσεις «Αετός», Αθήναι 1954 [«Βασική Βιβλιοθήκη», 12], σελ. 164.

αλλ' επί της κιθάρας της, που μαύρη σκέπη κρύπτει,
πένθιμον και βαρυναλγές το μέτωπόν της κύπτει.

Τέλος, είναι πιθανόν ο Παναγιώτης Σούτσος, λίγο πριν πεθάνει (στην Αθήνα, το 1868), να έγραψε ποιήματα για την Κρητική Επανάσταση, που σήμερα κάπου λανθάνουν, αν πιστεύσουμε το παρακάτω τετράστιχο⁶⁴⁷ από το «Ελεγείον εις τον εθνικόν ποιητήν Π. Σούτσον»:

.....

Τον ανοιγμένον τάφον του ελάμβανε ως βήμα,
Κι η γηραλέα Μούσα του με λόγου γοργό κύμα
Υπέρ της Κρήτης ψάλλουσα τα στήθη επυρπόλει,
Το τελευταίον ρίπτουσα κατά των Τούρκων βόλι!

.....

Φυσικά, θα ήταν ευχής έργο να ευρεθούν, αν έχουν γραφτεί, τα ποιήματα αυτά.

Η σφαγή στο Δήλεσι

Τον Απρίλιο του 1870 η συμμορία του Τάκου και Σπύρου Αρβανιτάκη αιχμαλώτισε ομάδα Άγγλων και Ιταλών περιηγητών ανάμεσα στο Πικέριμι και τα Σπάτα, ενώ επέστρεφαν από περιήγησή τους στον Μαραθώνα. Επρόκειτο για τον λόρδο και τη λαίδη Muncaster, τον νεαρό φίλο τους Frederich Vyner, τον γραμματέα της αγγλικής πρεσβείας Eduard Herbert, τον κόμητα Alberto de Boyl, τον δικηγόρο Eduard Loyd με τη γυναίκα του και την κόρη του, τον Έλληνα ξεναγό Αλέξανδρο Ανεμογιάννη κ.ά., οι οποίοι μετέβησαν εκεί για να επισκεφθούν το πεδίο της γνωστής μάχης της αρχαιότητας, πιστεύοντας στις διαβεβαιώσεις της ελληνικής κυβέρνησεως περί του ακινδύνου του πράγματος. Παρ' όλ' αυτά τους διετέθησαν τέσσερις έφιπποι χωροφύλακες. Οι εκδρομείς χρησιμοποίησαν δύο άμαξες, των οποίων προηγούντο οι δύο έφιπποι χωροφύλακες και ακολουθούσαν οι άλλοι δύο.

Κατά τη διαδρομή μέχρι το πεδίο της μάχης ουδέν συνέβη. Στο πεδίο οι περιηγητές έμειναν δύο ώρες. Κατά την επιστροφή, περί την Δευτέρα μεσημβρινή, στη γέφυρα του Πικερμίου, η συνοδεία έπεσε στην ενέδρα των ληστών. Οι προπορευόμενοι χωροφύλακες τραυματίστηκαν βαριά και οι κυκλωμένοι από τους ληστές περιηγητές οδηγήθηκαν μετά δίωρη οδοιπορία προς την Πεντέλη, αφού προηγουμένως οι δράστες αντήλλαξαν πυροβολισμούς με παρατυχόν απόσπασμα χωροφυλακής. Οι ληστές άφησαν ελεύθερες τις γυναίκες και τους δύο άμαξάδες μεταφέροντες επι-

---

⁶⁴⁷ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., τόμος 2, σελ. 276.

στολή για τα ζητούμενα λίτρα. Αρχικά ζητούσαν 32.000 λίρες και κατόπιν 25.000 λίρες και διακοπή κάθε εναντίον τους διώξεως. Διαφορετικά θα φονεύονταν οι αιχμάλωτοι. Όταν η είδηση έγινε γνωστή στην Αθήνα προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση. Ο υπουργός των Εξωτερικών Σ. Βαλαωρίτης τηλεγράφησε σε Λονδίνο και Φλωρεντία, στις ελληνικές διπλωματικές αρχές, και τη μεθεπόμενη απέστειλε οδηγίες και πληροφορίες ότι ελήφθησαν όλα τα μέτρα εξασφάλισης της ζωής των αιχμαλώτων. Ωστόσο, ο Άγγλος πρέσβης, ανησυχώντας ζωηρά, έψεγε απροσχημάτιστα την ελληνική κυβέρνηση. Μετά δε την επιστροφή του Βασιλέως και του Πρωθυπουργού Θρασύβουλου Ζαΐμη που ευρίσκοντο στη Σύρο συνεκλήθη επεξεργασμένο υπουργικό συμβούλιο.

Το μεσημέρι της 2/14 Απριλίου 1870 έφθασε στην Αθήνα και ο λόρδος Muncaster που τον άφησαν οι ληστές με τον λόγο της τιμής του για να συνεννοηθεί για την αποστολή των λίτρων και για τη χορήγηση αμνηστίας. Στο μεταξύ η συμμορία μετακινήθηκε στον Ωρωπό. Από εκείνη την ώρα αρχίζει μια σειρά ατελείωτων διαπραγματεύσεων μεταξύ της κυβέρνησεως, διά του αντισυνταγματάρχου Θ. Θεαγένη, και των αρχιληστών με βάση την καταβολή των λίτρων και την αναχώρηση των ληστών από την Ελλάδα με αγγλικό πλοίο, αφού ήταν αδύνατη, κατά το Σύνταγμα, η παροχή αμνηστίας. Με τους ληστές ευρίσκοντο σε συνεννόηση και οι πρέσβεις της Αγγλίας και της Ιταλίας, που πίεζαν την κυβέρνηση και στο τέλος παρακάθονταν και στα υπουργικά συμβούλια. Όταν η κυβέρνηση πληροφορήθηκε ότι η συμμορία ετοιμαζόταν να εγκαταλείψει τον Ωρωπό, με πρόθεση να προχωρήσει βοριότερα και να περάσει τα σύνορα, ανησύχησε. Προς τούτο, απέστειλε ισχυρότατη στρατιωτική δύναμη για να επέμβει αποφασιστικά. Η επιχείρηση όμως αυτή είχε τραγικό τέλος. Οι ληστές αποσύρθηκαν στο Δήλεσι, έσφαξαν τους αιχμαλώτους στις 9/21 Απριλίου 1870 και προσπάθησαν να διαφύγουν – πράγμα που κατάφερε μόνον ο Τάκος Αρβανιτάκης.

Χωρίς αμφιβολία, το έγκλημα αυτό προκάλεσε μεγάλη αίσθηση σε όλες τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Σ' αυτό συνετέλεσε και το γεγονός ότι η διεθνής κοινή γνώμη, που παρακολουθούσε ζωηρά τα γεγονότα, ούτε για μια στιγμή δεν φαντάστηκε την τραγική τους εξέλιξη. Οι δε *Times* μετά το έγκλημα υποστήριζαν αναφανδόν την κατοχή της Ελλάδος, αποκάλεσαν τη χώρα «εντροπή για τον πολιτισμό», «φωλεάν ληστών και πειρατών», οι δε Έλληνες ονομάζονταν «απατεώνες και αγύρτες». Την ίδια στιγμή, ο Λόρδος Κλάρεντον, συνομιλώντας πριν από την αναγγελία της σφαγής με τον Έλληνα πρέσβη στο Λονδίνο, Πέτρο Βράϊλα Αρμένη, είπε: «...Διά τοιούτων πράξεων τίθεται η Ελλάς εκτός του κύκλου των εξευγενισμένων κρατών». Και συνέχισε λέγοντας: «Αι ληστεΐαι συμφωνούνται εν

Αθήναις, ένθα και διανέμοντας τα χρήματα»⁶⁴⁸. Τέτοια ήταν η αγγλική οργή.

Την τρωθείσα τιμή της χώρας ανέλαβε να υπερασπίσει ο τότε θεωρούμενος ένα είδος «εθνικού» ποιητή της Ελλάδος, Αχιλλεύς Παράσχος, γράφοντας το ποίημα «Ελλάς και Δύσις»⁶⁴⁹. Ο Παράσχος δεν διστάζει να επιτεθεί ευθέως εναντίον όσων ευρωπαϊκών χωρών (πρωτίστως Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία και Αυστρία) έψεγαν την Ελλάδα, αναμιμνησκόμενος, για μιαν ακόμη φορά, τις παρακαταθήκες του αρχαιοελληνικού παρελθόντος και όσα οι Έλληνες έχουν υποφέρει από τους Ευρωπαίους, στο πέραςμα του χρόνου. Ο τόνος του ποιήματος είναι υψιπετής και οι μεγαλοϊδεατικές / πατριωτικές νύξεις του αρκετές. Παρατίθεται εδώ στο σύνολό του, μιας και αναδίδει, έστω και *ex contrario*, το βαρύ κλίμα των ημερών:

«Εις τον σταυρόν, εις τον σταυρόν!» οι Βρεττανοί κραυγάζουν·
«Φέρετε ήλους!» κράζουσιν Αυστριακοί, Γαλάται,
Και όλοι σε λιθοβολούν, Ελλάς, και σε χλευάζουν,
Και μι' ακούεται φωνή απάνθρωπος· «κτυπάτε...»
«Κτυπάτε, μόνον στέφανος ακάνθης τη αρμόζει·»
Βανδάλων σπείρα πανταχού πολιτισμένων κρώζει!

«Εις τον σταυρόν! Θα έχωμεν ωραίαν αγωνίαν.
«Είναι το θέμα τερπνόν, ανοίξατε το όμμα·
«Αφ' ης η Κρήτη έπεσε και πάλιν εις δουλείαν
«Έθνος κανέν σταυρούμενον δεν είδομεν ακόμα!»
Τοιαύτα ψάλλει καθ' ημών το Ευρωπαϊον σμήνος,
Και υπομένει ο Ουγκώ, σιγά ο Γιοαρδίνος!

Οίμοι· εκ της σημερινής τοιαύτα Εσπερίας
Προσμένει τις· η γενεά παρήλθε των γενναίων.
Γραυς η Ευρώπη σήμερα, χηρεύουσα καρδιάς,
Δεν είναι Δύσις Βύρωνος και Βερανζέρου πλέον...
Κλήρον δεν έλαβε ποσώς από τους προκατόχους·
Φευ, οι ημίθεοι ποτέ δεν έχουν διαδόχους!

Ω Δύσις, Δύσις, πρόσεξον· επάνω των συννέφων
Ότι υπάρχει και Θεός των ασθενών στοχάσου.
Περά ο χρόνος των εθνών την ρώμην καταστρέφων...

⁶⁴⁸ Βλ. σχετικά, Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *ό.π.*, σελ. 30-33. Κατατοπιστική περιγραφή του συμβάντος, βλ. πρόχειρα και στα: http://el.wikipedia.org/wiki/Σφαγή_του_Δηλεσιού· <https://averoph.wordpress.com/2014/04/09/ή-σφαγή-στό-δήλεσι-βοιωτίας-9-άπρ.-1870/> και www.militaryhistory.gr/articles/view/229 (επίσκεψη: 06.09.2016).

⁶⁴⁹ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, *ό.π.*, τόμος 2, σελ. 52-59.

Μετρίασε τας ύβρεις σου και τα κτυπήματά σου.
Καθώς κτυπάς θα κτυπηθής ένα καιρόν επίσης·
Ανταποδίδει ο Θεός και πρόσεξον, ω Δύσις!

Ενθυμηθήτε· όνομα δεν είχατε ακόμη,
Όποτε της Πατρίδος μου εδέσποζε το δόρυ,
Και ήτον όλη άρωμα και ποίησις και ρώμη.
Αλλά παρήλθον οι καιροί κ' ησθένησεν η κόρη·
Και η Ελλάς των Πλαταιών κατέστη νυν σημείον
Αστειοτήτων μυσαρών και χλευασμών μυριών!

Αγνώμονες! δεν είχατε ουδέν εξ όσων τώρα
Καυχάσθε, όπερ κτήμά μας δεν είναι... Η θρησκεία,
Ο λόγος, ο πολιτισμός είν' εδικά μας δώρα.
Ημείς υπήρξαμεν το φως, ημείς, και σεις σκοτία.
Και πίπτοντες εδώκαμεν εις την Ευρώπην φάτα,
Και τώρα μας εμπαιζετε και στρέφετε τα νώτα!

Ηώς σας ήτον η λαμπάς του κρούου μας φορείου·
Φως, της βαθείας σας νυκτός διώξασα τα σκότη,
Κ' επάνω του οδυνηρού ημών επιτυμβίου
Υπήρξεν η ανάγνωσις της Δύσεως η πρώτη.
Το φως το δάνειον αυτό, αχάριστοι, κρατείτε,
Πλην μη την γαλουχήσασαν υμάς λιθοβολήτε!

Φευ! ως και την αγίαν μας αυτήν αμφισβητείτε
Καταγωγήν· το μίσος σας μας κράζει αλλοφύλους·
Το μυροβόλον όνομα του Έλληνοσ μισείτε,
Και μας ωνόμαζε ποτέ το στόμα σας «Γραικύλους.»
Γραικύλους! και το αίμα μας νοθεύετε ακόμα·
Και τόνομα πλαστογραφεί, όταν μισή, το στόμα!

Πλην εις την ύβριν η Ελλάς ως νέφος τρικυμίας
Απήνητησε κραδαίνουσα το δόρυ της οργίλον,
Κ' έτη οκτώ τον κολοσσόν κτυπώσα της Τουρκίας,
Εις την Ευρώπην έκραξεν· «ιδέτε τον Γραικύλον!»
Κ' εχειροκρότησεν η γη της κόρης την πορείαν,
Κ' ήλθεν ο Βύρων να ταφή εις μίαν της γωνίαν!

Ελλάς! εικών του Ιησού· συγχώρησον την ζάλην,
Συγχώρει τα ραπίσματα των νέων Ιουδαίων.
Τα πάθη σου λατρεύομεν· αλλ' ανεγείρου πάλιν·
Δείξον ημίν την ένδοξον ανάστασίν σου πλέον!

Δείξον ημίν... Απηύδησαν, Πατρίς, τα ορφανά σου,
Πορφύραν λάβε, πάτησε τα κρύα σάβανά σου.

Φευ, όξος μας επρόσφερεν η Δύσις, όξος μόνον·
Ράπισμα εις το ράπισμα και σκώμμα εις το σκώμμα.
Του Βυζαντίου έρριψεν η έχθρα της τον θρόνον
Πριν ο Μωάμεθ γεννηθή ο δεύτερος ακόμα.
Τύχη καλή και ήρπασε τον θρόνον μας εκείνος·
Αλλοίμονον αν επ' αυτού εκάθητο Λατίνοσ!

Είν' αληθές, επάθαμεν παρά των Τούρκων τόσα·
Κατέτρωγε τα σπλάγχνα μας και νύκτα και ημέραν·
Εσώθη πλην ο εθνισμός, το θρήσκευμα, η γλώσσα.
Ο Παπισμός έχει πολύ την χείρα μακροτέραν.
Μαραίνει, πνίγει την ψυχήν, δολοφονεί... Ακόμα
Φέρει πληγάς των Βενετών το ασθενές μας σώμα!

Ναι· ότε είχομεν πνοήν τινά εισέτι μόλις,
Φέροντες πυρ και σίδηρον αλήται Σταυροφόροι,
Διήρπαζον τας χώρας μας, κατέκαιον τας πόλεις,
Κ' εκτύπα πάσχοντα λαόν το άνανδρόν των δόρυ.
Τοιαύτην μας απέδιδον ευγνωμοσύνην τότε,
Οι στρατιώται του Χριστού, οι ε υ γ ε ν ε ί σ ι ππόται!

Δεν είσθε σεις, φιλόανθρωποι λαοί της Βρεττανίας,
Οίτινες επωλήσατε την Πάργαν; και το αίμα
Δεν έπυε του Ρήγα μας ο γυψ της Αουστρίας;
Και ότε προς τον Ύψιστον εγειρόντες το βλέμμα,
Εις σπάθην μετεβάλαμεν του Τούρκου τας αλύσεις,
Και τότε πόσα καθ' ημών δεν έπραξες, ω Δύσις;

Εκτός ολίγων σου υιών, ολίγων ημιθέων,
Ουσ ο αγών υπέκλεψεν ο μέγας των Ελλήνων,
Ολίγα δεν επάθαμεν παρά των Ευρωπαϊών...
«Το Ναυαρίνον!» πάντοτε φωνείτε, «Ναυαρίνον!»
Κουράζει πλέον η φωνή αυτή η αιωνία·
Ω, είθε σφαιρά σας εκεί να μη αντήχει μία!

Και τώρα τί επράξαμεν λοιπόν, και Σταυροφόροι
Καθ' ενός έθνους ασθενούς ηγέρθητε; τί πταίει
Η ορφανή του Κάνιγκος, του Σατωβριάν η κόρη,
Αν σπείρα τις εκ τίγρεων πεισματωδώς παλαίη
Και σύρη ξένους κ' Έλληνες εις την αιχμαλωσίαν;...
Μη έχουν εθνικότητα τα τέρατα καμμίαν;

Δεν γέμουν οι Παρίσιοι, η Βιέννη, το Λονδίνον
Από φονείς; Δεν είν' εκεί ο φόνος επιστήμη;
Δεν ανυψώνει η κλοπή το μέτωπον ως κρίνον;
Ω, έχει φθάσει κ' εις ημάς των άθλων σας η φήμη...
Έχετε κακουργήματα, ων τόνομα ακόμα
Δεν εννοούμεν, κ' Έλληνας δεν τα προφέρει στόμα!

Γεγηρακιδί' αμαρτωλός, του Τρόπμαν μήτηρ, σίγα!
Σιώπα πλέον Βρεττανέ, ακόρεστος κακία·
Διά ληστάς, ω Ιταλέ, ομίλει συ ολίγα,
Και μη συρίζης, έχιδνα της Δύσεως, Αυστρία!
Καθαρισθήτε, κ' έπειτα την γλώσσάν σας κινείτε·
Εταίραι, το ολίσθημα της κόρης σεβασθήτε!

Ω, ναι· ενώ εις πρόοδον καυχάσθε προ αιώνων,
Και Άργους αστυνομικούς απείρους συντηρείτε,
Ενώ στρατούς οπλίζετε κατά των δολοφόνων,
Οπόσους εις τας πόλεις σας κακούργους αριθμείτε!
Και όμως δούλους έχετε προθύμους εις τους νόμους,
Τους τηλεγράφους, τον ατμόν και τους σιδηροδρόμους!

Κ' ημείς;... Χθες μόνον η Ελλάς παρήτησε το μνήμα·
Κανέν από τα μέσα σας τα παμπληθή δεν έχει·
Ευρίσκεται εις την οδόν και εις το πρώτον βήμα,
Κ' εκ των πολλών τραυμάτων της το αίμα έτι τρέχει.
Μη την κτυπάτε· παύσατε να την συκοφαντήτε·
Το άδικον και η ισχύς οφείλει να φοβήται.

Ελλάς! εικών του Ιησού· συγχώρησον την ζάλην,
Συγχώρει τα ραπίσματα των νέων Ιουδαίων.
Τα πάθη σου λατρεύομεν· πλην ανεγείρου πάλιν·
Δείξον ημίν την ένδοξον ανάστασίν σου πλέον!
Δείξον ημίν... Απηύδησαν οι δυστυχείς υιοί σου·
Ημείς εκλαύσαμεν πολύ· ας κλαύσουν κ' οι εχθροί σου!

Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1877 -1878)

Στις 12/24 Απριλίου 1877 η Ρωσία κήρυξε τον πόλεμο στην Τουρκία⁶⁵⁰. Η οικουμενική κυβέρνηση που σχηματίστηκε υπό τον Κωνσταντίνο Κανάρη είχε να αντιμετωπίσει το ζήτημα αν η Ελλάς θα έμπαινε στον πόλεμο κατά της Τουρκίας, βοηθώντας έτσι έμμεσα τους Ρώσους στα πανσλαβιστικά τους σχέδια, ή θα αντιτίθετο συμμαχώντας με την Τουρκία, προκειμένου

⁶⁵⁰ Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνη, ό.π., σελ. 114.

να αντιμετωπίσει τα τόσο επικίνδυνα για το ελληνικό έθνος ρωσικά σχέδια – άποψη που υποστήριζαν ένθερμα ο ελληνικός Τύπος της Κωνσταντινουπόλεως, ο Πατριάρχης Ιωακείμ Β΄ και ο Ε. Δεληγεώργης.

Ωστόσο, ο ελεύθερος και ο υπόδουλος ελληνισμός, περισσότερο από το συναίσθημα παρασυρόμενος παρά από τη λογική, ετάσσετο με τους επαναστάτες χριστιανούς (Βουλγάρους) και χαιρόταν με τις νίκες των Ρώσων, χωρίς να συνειδητοποιεί ότι ο πόλεμος αυτός θα κατέληγε στη δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας.

Υπ' αυτές τις συνθήκες, η οικουμενική συνέχιζε μεν τις πολεμικές προετοιμασίες, δεν ελάμβανε όμως το μέρος της μιας ή της άλλης πλευράς, ευρισκόμενη σε ιδιότυπη ουδετερότητα⁶⁵¹.

Παρά τις αγγλοτουρκικές πιέσεις για αυστηρή ουδετερότητα⁶⁵², και μετά τον θάνατο του πρωθυπουργού Κων. Κανάρη (14 Σεπτεμβρίου 1877) αλλά και έπειτα από κυβερνητική αστάθεια, στις 11/21 Ιανουαρίου 1878 σχηματίστηκε φιλοπόλεμη κυβέρνηση υπό τους Αλ. Κουμουνδούρο και Θ. Δηλιγιάννη, που δήλωσε στη Βουλή ότι θα παράσχει «ενεργόν και πραγματικήν προστασίαν και υπεράσπισιν του ελληνισμού και των συμφερόντων των πιεζομένων και καταδυναστευομένων αδελφών ημών»⁶⁵³.

Τα πνεύματα ήταν οξυμένα και έγιναν διαδηλώσεις στην Αθήνα στις 14/26 και 15/27 Ιανουαρίου του 1878, που εξελίχθηκαν σε οχλαγωγία. Τα εξαγριωμένα πλήθη κατευθύνθηκαν στα σπίτια των πολιτικών, και κυρίως αυτών που είχαν εναντιωθεί στον πόλεμο. Ωστόσο, εστράφησαν και εναντίον των σπιτιών των Δεληγιώργη, Ζαΐμη, Τρικούπη και Κουμουνδούρου. Το δε μαινόμενο πλήθος μετέφερε μπροστά στα ανάκτορα τους δύο νεκρούς των επεισοδίων. Μέσα σ' αυτή την πιεστική ατμόσφαιρα, η Βουλή, σε μυστική συνεδρίαση, αποφάσισε την εισβολή στο τουρκικό έδαφος που έγινε στις 21 Ιανουαρίου / 2 Φεβρουαρίου 1878, αν και κατόπιν εορτής, αφού, όταν η Ελλάς εισέβαλε στη Θεσσαλία, είχε ήδη υπογραφεί η ανακωχή μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας. Τελικά, με τη φιλική συμπαράσταση των Δυνάμεων, ο ελληνοτουρκικός πόλεμος αποφεύχθηκε, ο ελληνικός στρατός ανακλήθηκε και αποκαταστάθηκε η ειρήνη – μολονότι το επαναστατικό κλίμα στη Θεσσαλία διατηρήθηκε. Να σημειωθεί δε, ότι τον Ιανουάριο του 1878 ξέσπασε επανάσταση στην Κρήτη, που επεκτάθηκε σε ολόκληρο το νησί. Όμως, με τη μεσολάβηση του Άγγλου προξένου στα Χανιά, έγινε ανακωχή⁶⁵⁴. Έτσι έληξε κι αυτή η παρ' ολίγον εθνική περιπέτεια.

Πιστός στο κλίμα εκείνων των ημερών, ο ρομαντικός και Μεγαλοϊδεάτης Αχιλλεύς Παράσχος θα στιχουργήσει υπέρ των εθνικών διεκδική-

---

⁶⁵¹ Βλ. αυτόθι, σελ. 117.

⁶⁵² Βλ. αυτόθι, σελ. 117-118.

⁶⁵³ Βλ. αυτόθι, σελ. 120.

⁶⁵⁴ Βλ. αυτόθι, σελ. 120-121.

σεων αλλά και με έκδηλη αντιβουλγαρική και αντιπανσλαβιστική τοποθέτηση τα επόμενα ποιήματα, από τα οποία παρατίθενται ενδεικτικά αποσπάσματα. Το πρώτο εξ αυτών επιγράφεται «Θούριος» και σχετίζεται με όσα γεγονότα περιγράφηκαν λίγο πιο πάνω:

Στ' άρματα! στ' άρματα! Χτυπά της Λάυρας η καμπάνα·
Αχ! η γλυκειά της η φωνή «Χριστός ανέστη!» ψάλλει.
Η Αμαζόνα εξύπνησεν, εξύπνησεν η Μάνα·
Μαζή με την Ελευθεριά θα ταξειδέψη πάλι!
Λουλούδια το ταξειδί τους και φως να το χρυσόνη·
Στ' άρματα! στ' άρματα, παιδιά του Λάμπρου του Κατσώνη!

Ποιά χείλη, ποιά να είπανε καταραμένα χείλη,
Πως πέθαναν τα Γιάνναινα κ' η Κρήτη απονεκρώθη;
Ποιός είπε πως η Λάρισσα δεν έχει καρυοφύλλι,
Και πως του Αλεξάνδρου μας η σπάθη εμαρμαρώθη;
Ποιός είπε πως ο ουρανός δεν έχ' αστροπελέκι,
Η Σαλαμίνα κύματα και η Ελλάς τουφέκι;...

.....

Στ' άρματα! στ' άρματα... Και πώς! μόνο σ' εμάς ταιριάζει,
Σ' εμάς που έπλασ' ο Θεός στην έμμορφή του ώρα,
Το δαμασκί στη μέση μας του κάκου να σκουριάζη;...
Αχ, όχι! μα το στράτευμα που ροβολάει τώρα,
Μα τα παιδιά που άφησαν προχθές τα σύνορά μας,
Μα της Πατρίδος την τιμή και την κρυφή χαρά μας!

Στ' άρματα! στ' άρματα! Εμείς σε κολοσσό κανένα
Δεν έχομε την πλάτη μας σαν άλλοι στηριγμένα.
Συμμάχους, άρματα σ' εμάς κανέναν δεν θα δώση·
Μόνο για Σλαύους ημπορούν να πολεμούν οι Ρώσσοι.
Το αίμά μας ευγένεια βουλγαρική δεν έχει·
Είναι νερό κι' ας χύνεται, είναι νερό κι' ας τρέχη...

Ναι· μόνοι μέσ' απ' τη φωτιά που μπήκαμε θα βγούμε·
Είναι παληά συνήθεια και δεν την παραιτούμε...
Θα πολεμήση σήμερα μονάχη της και πάλι
Η Μάνα του Σκενδέρμπεη και του Μαυρομιχάλη.
Με το δικό της το Θεό, με τα παιδιά της μόνα,
Με τα μισά της τ' άρματα αρχίζει τον αγώνα!

.....

Το ξεύρω, μόνοι μείναμε· το ξεύρω, η Ρωσσία
Στον Τούρκο δίχως εντροπή το χέρι τώρα δίδει·
Σε κάθε της ομόδοξο χαρίζει ελευθερία,
Και μόνο δούλους Έλληνας στο μακελειό αφήνει!
Το αλκοράνι φαίνεται πως η Ελλάς πιστεύει,
Δεν έχει αίμα σλαβικό, άλλο θεό λατρεύει...

Αι, τα γνωρίζομε αυτά απ' τον Ορλώφ ακόμα,
Μα δεν πειράζει· το σπαθί το βγάλαμ' απ' τη θήκη!
Θα χύση αίμα η Ελλάς, μα δεν θα γείνη πτώμα·
Δεν θενά πολεμήσωμε, το ξεύρομε, για νίκη,
Μ' ελπίδα δεν θα σφίγγωμε στη φούχτα τα μαχαίρια,
Μα τάφο θα ζητήσωμε ψηλότερ' απ' ταστέρια!

Έλα, Ευρώπη, χτύπα μας κ' εσύ κ' εσύ ακόμα,
Με τον Κιρκάσιο μαζή, εις του Χοβάρτ το πλάϊ·
Του κανονιού του γέμισε καλλίτερα το στόμα,
Και χτύπησ' ένα δυστυχή λαό, που πολεμάει
Τη Μάνα που τον γέννησε να την ελευθερώση·
Με δάκρυα και με σίδερα την τόλμη ας πλερώση!

.....

Στ' άρματα! στ' άρματα κ' εμπρός σε χάρο τιμημένο·
Σε χάρο είπα;... Και γιατί, ποιός ξέρει, ποιός το ξέρει,
Αν δρόμο δεν ανοίξωμε με δάφναις σκεπασμένο;...
Έχει μεγάλη δύναμι τ' απελπισμένο χέρι!
Δεν αναστήθηκ' η Ελλάς για να την φάγ' η λήθη,
Και δεν πεθαίνει ο αιτός ποτέ του σαν ορνίθι!⁶⁵⁵

Τα επόμενο ποίημα έχει δύο ενότητες. Η μεν πρώτη σχετίζεται με την Κρητική Επανάσταση των ετών 1866-1869, για την οποία έγινε λόγος προωύτερα, η δε δεύτερη αναφέρεται σε όσα συναφή λαμβάνουν χώρα δέκα περίπου χρόνια αργότερα, και πάλι με κέντρο αναφοράς τη Μεγαλόνησο. Η σύνθεση επιγράφεται «1868 και 1878» και είναι αφιερωμένη «τω ευγενεί λόρδω Βηκονσφήλδα», που δεν είναι άλλος από τον κόμη Βηκονσφήλδ, πρωθυπουργό και αντιπρόσωπο της Αγγλίας στο Συνέδριο του Βερολίνου, στο οποίο καταβλήθηκε προσπάθεια να ανατραπεί η ευνοϊκή για την εδραίωση των πανσλαβιστικών επιδιώξεων Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, που είχε υπογραφεί τρεις μόλις μήνες πιο πριν (3 Μαρτίου

---

⁶⁵⁵ Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., τόμος 2, σελ. 109-111.

1878), και από το οποίο η Ελλάδα πέτυχε να συζητηθεί με την Οθωμανική διοίκηση νέα οριοθέτηση των συνόρων, που, μετά από αλλεπάλληλες διαβουλεύσεις, με τη συμμετοχή των Δυνάμεων, κατέληξε στην ενσωμάτωση της Θεσσαλίας και της περιοχής της Άρτας στα 1881. Φυσικά, η Κρήτη συνέχισε να παραμένει σε εκκρεμότητα: παρότι, μετά το Συνέδριο του Βερολίνου, οι Μεγάλες Δυνάμεις υποχρέωσαν τον Σουλτάνο να εφαρμόσει τον «Οργανικό Νόμο» του 1868, οι Κρητικοί συνέχισαν να εξεγείρονται, πετυχαίνοντας από την Τουρκία, μετά από υπόδειξη της Αγγλίας, να υπογράψει τη Σύμβαση της Χαλέπας (Οκτώβριος 1878), η οποία παραχωρούσε στο νησί ένα καθεστώς ημι-αυτονομίας. Ας δούμε αποσπάσματα από τις συναφείς ενότητες του προαναφερθέντος ποιήματος του Αχιλλέως Παράσχου· πρώτ' απ' όλα, από αυτήν που επιγράφεται «1868»:

Α'

Χλωμός, Κριάρη, άφωνος κι' ολόμαυρα ντυμένος,
Απ' τη θλιμμένη Κρήτη σου γυρίζεις δακρυσμένος·
Ωσάν σημαία γύρισες με μέτωπο σκυμμένο,
Που το σταυρό της έχασε σε δρόμο αιματωμένο!
Πρώτος επήγες κ' έρχεσαι ο ύστερος... κομμάτια
Την αλυσίδα έσπασες που σούδεναν τα χέρια,

Και ήλθες, αφού κλείσθηκαν της μάνας σου τα μάτια,
Μέσ' απ' αράπικα σπαθιά και τούρκικα μαχαίρια...
Α, καλώς ήλθες· δόσε μας τ' ανδρειωμένο χέρι,
Και πέσε μέσ' στον κόλπο μας την πίκρα σου να θάψης.
Άφσε το δάκρυ σου να βγη, Λακκιώτικο ξεφτέρι·
Δεν είν' ντροπή για την γλυκειά πατρίδα σου να κλάψης.
Αυτά τα δάκρυα της σκλαβιάς της αλυσίδες σπάνε,
Στης γης τα σπλάχνα μπαίνουνε και γίγανταις γεννάνε!

Β'

Το ξέρω· την εχάσαμε την Κρήτη μας και πάλι·
Το ξέρω· πάλι βρέθηκες στην έσχατη στιγμή της.
Τα λαβωμένα στήθια σου της είχες προσκεφάλι,
Κ' εδέχθηκες την ύστερη ματιά και την ευχή της...
Φως η θλιμμένη της ματιά στο μνήμα σου θα γείνη·
Σαν ήλιος θα φεγγοβολή στου τάφου σου το χώμα·
Θα σου ζεσταίνη η ευχή αιώνια εκείνη,
Ωσάν μανούλας αγκαλιά, και κόκκαλα και σώμα!

Γ'

Ξέρω τί λες· στον τάφο σου δεν θέλεις φως κανένα·
– Ποτέ του δεν εδούλεψε το χέρι σου για σένα. –

Την Κρήτη θέλεις μοναχά ελεύθερη, μεγάλη,
Και τάφο σ' ασημένιο της κανένα περιγιάλι!
Δόξ' άλλη δεν αναζητά, δεν θέλει το σπαθί σου,
Παρά σε Κρήτη ελεύθερη να γύρη το κορμί σου.
Αι, δεν θα γύρη! Είμαστε γενιά καταραμένη,
Κατηραμένοι είμαστε, κ' έχομε πάντα εχθρό μας
Κάθε φυλή, κάθε καιρό, τη γη την οικουμένη,
Τον ουρανό, τη θάλασσα, τον ίδιο εαυτό μας!

Καταραμένη κ' η στιγμή ακόμ' η δοξασμένη,
Οπού ακούσθη τ' όνομα «Ελλάς»· καταραμένη
Η δόξα της, που έρημοι τηνέ χερσόνουν λάκκοι,
Το γάλα της τ' αθάνατο, τ' αθάνατο φαρμάκι!
Κατάρα στ' ακρογιάλια της, στο φως, στον ουρανό της,
Κί απ' όλα περισσότερο, κατάρα στο Θεό της!
Μια μέρα δε χαρήκαμε ολάκερη· μια ώρα
Δεν χαμογέλασε αυτή της συμφοράς η χώρα·
Κί όσαις φοραίς εις τ' ουρανού βρεθήκαμε τα ύψη,
Είχαμε σκάλα το σταυρό και φτέρυγα τη θλίψη.

.....

Και ακολουθεί η έτερη ενότητα, που επιγράφεται «1878», όπου οι προτροπές και οι εκκλήσεις προς τους αντιπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων διατυπώνονται με τρόπο ευθύ και απερίφραστο, ενώ παράλληλα, όπως συμβαίνει και στην πρώτη ενότητα, συνεχείς είναι οι αναφορές του στον Κρητικό οπλαρχηγό Κωνσταντίνο Κριάρη (1797-1884), ο οποίος, έχοντας λάβει μέρος σε όλες σχεδόν τις Κρητικές επαναστάσεις (1821, 1830, 1833, 1841, 1866-1869) στα 1878 πρωταγωνίστησε και στην εξέγερση των συμπατριωτών του, ως εκλεγμένος αρχηγός των Σελινιωτών. Τέλος, η αποστροφή του Παράσχου προς τις αγγλικές μεθοδεύσεις και η ευαρέσκειά του για τις ριζοσπαστικές επιλογές του Λέοντος Γαμβέττα και του Τζουζέπε Γαριβάλδη καθίστανται περισσότερο από εμφανείς:

Αχ, νάμαστε κ' εμείς φυλή από εκείναις, όπου
Σε σκαλοπάτι στέκουνε αρκούδας και ανθρώπου·
Τη σήψι μάνα νάχαμε και τη νυχτιά πατέρα·
Να μη μας γένναε το φως κ' ανοίξεωσ ημέρα·
Να ήμαστε δίχως παλμό, δίχως ανθρώπου χάρι·
Αθίγγανοι! – χειρότερα, χειρότερα – Βουλγάροι,
Βουλγάροι, που με το στανιό τους σπουν την αλυσίδα,
Ήλιο θα βλέπαμε κ' εμείς κ' ελεύθερη πατρίδα!
Τότε μονάχα, σκοτεινή φωλιά του καρχαρία,
Χανούμισσα και Μιλεδή, τζαμί και εκκλησία,

Τότε θενά μας άνοιγες την άφωνη καρδιά σου·
Είπα καρδιά· - λησμόνησα... μερίδα στα χαρτιά σου!
Οπίσω τα επίβουλα, Θεέ μου, πάρε δώρα.
Ασχήμισε, σκοτείνιασε τη φωτεινή σου χώρα·
Το μέτωπό μας στένεψε και σβύσε τη ματιά μας·
Ρίξε μας πάγο στη ψυχή, σκοτάδι στην καρδιά μας,
Ίσως μ' αυτή την ασχημιά και τη σβυσμένη όψι
Εύρωμεν χάρι, κ' η Φραγκιά την άλυσσί μας κόψη!
- Α, ναι, Κριάρη· άτυχο της Κρήτης μας ξεφτέρι·
Μας έχει πλάσει ο Θεός με το δεξί του χέρι.
Στ' αριστερό έχει ευχαίς, κατάραις στο δεξί του!
Γι' αυτό απάνω στο σταυρό εχάθη το παιδί του...
Σίδερα πρόεπουνε σ' εμάς· δεν έχομε τη χάρι
Και την ατίμητη τιμή να ήμαστε Βουλγάροι!
Αυτό το βάρβαρο εγώ, αυτό το κρύο ψέμμα,
Που έχει σκύλινη καρδιά κί' αγγελικό το βλέμμα·
Αυτό που λεν πολιτισμό και φως κ' ελευθερία,
Χωρίς να κοκκινίζουνε, χωρίς ντροπή καμμία,
Αυτό δεν έχει αίσθησι, ανθρωπισμό δεν έχει·
Πηγαίνει πίσω κί' όχι μπρος και στο σκοτάδι τρέχει!

Δ'

Τ' αδικημένο σου σπαθί κομμάτιασε, Κριάρη,
Και με κατάραις ρίξε το στης θάλασσας τα βάθη.
Βγάλ' το σταυρό του, στόλισ' το με το μισό φεγγάρι·
Θεό δεν είχαμε ποτέ· θεός για μας εχάθη...
Σ' αυτά τα χρόνια μόνο ζουν οι Άγγλοι και οι λύκοι·
Στα δόντια είναι το δίκαιο και στ' άδικο η νίκη!
- Σώπα, θλιμμένη μου καρδιά και λύρα πικραμένη·
Όποιος πεθαίνει στο σταυρό ποτέ του δεν πεθαίνει.
Ποτέ δεν χάνετ' η Ελλάς, δεν σβύνετ' η ψυχή της·
Τα σάβανά της έμαθε να σχίζη το σπαθί της!
Το γόρδιο, που έδεσε σφιχτότερα η Δύσι
Κί' οπού τον καταμπέρδειψε αντί να τονέ λύση,
Κομμάτια θα τον κάνωμε στο δυνατό μας χέρι·
Εκείνο που δεν λύνεται το κόβει το μαχαίρι...
Αι, ξέρει, ξέρ' η μάνα μας να πέση αρματωμένη
Σ' ασπίδ' απάνω αθάνατη με δάφναις σκεπασμένη!
Δεν θενά μείνη ένας μας· θενά χαθούμε όλοι
Από μαχαίρι και σπαθί, από φωτιά και βόλι.
Κανένας στο κρεβάτι του τα μάτια δεν θα κλείση,
Για να γιορτάσης Βηκονσφήλδ, για να γιορτάσης, Δύσι!

Θα γείνη πέτρα, σκύλινο το χέρι κ' η καρδιά μας·
Θα σφάξωμε ταις μάναις μας, τους γέρονς, τα παιδιά μας,
Θα σχίσωμε τ' αθάνατα των πάππων μας βιβλία,
Θα ρίξωμε στη θάλασσα βαθείά την ιστορία·
Του Σύλλα θενά βάλωμε φωτιά στον Παρθενώνα,
Δεν θενά μείνη εκκλησιά και πέτρα και κολώνα,
Και δίχως ένα στεναγμό και δίχως ένα δάκρυ,
Από την μίαν άκρη μας έως την άλλη άκρη
Μια στάχτη θενά γείνωμε «κ' Ευρώπη, θενά πούμε,
«Στη ευσπλαχνία σου μ' αυτή τη στάχτη απαντούμε!»
Κί όταν ρωτήση τους καιρούς ο κόσμος καμμιά μέρα,
Πούν' η Νεράϊδα του γιαλού, του Μάρτ' η θυγατέρα,
Της Ιστορίας η θεά, αυτή ας απαντήσει,
Και τ' ανοιχτό βιβλίο της με στεναγμό ας κλείση.-
Αχ, θέλω την Ελλάδα μου μεγάλη σαν και πρώτα·
Ν' αστράφτουν σε γυμνό σπαθί τα παλαιά της φώτα.
Την θέλω μια, ολάκερη την θέλω πέρα πέρα,
Της Σαλαμίνας θάλασσα, της Κλείσοβας αγέρα!
Για πάντ' ας λείψη, ας ταφή στην ιστορία μέσα,
Αν τ' άρματα ήναι βαρειά στο χέρι της του Φλέσσα.
Ας σβύση, καθώς σβύνονται άστρα και κόσμοι τόσοι·
Θα έλθ' ημέρα και αυτός ο ήλιος να παγώση!
Θέλω να τηνέ σέβωνται· να μην τηνέ πατούνε
Όσοι Χριστό και Μωϋσή αντάμα προσκυνούνε...
Α, όχι, όχι· το Χριστό δεν προσκυνείτε· ψέμμα
Πως παίρνετε μετάδοσι τη Σ ά ρ κ α και το Α ί μ α·
Ψέμμα πως είσθε χριστιανοί και πως σταυρό φιλείτε·
Τέρατα είσθε, τέρατα – πλην μήτε τούτο, μήτε!

Ε'

Ορθός Κριάρη! τ' άρματα στα χέρια της η Κρήτη
Ακόμη, ακόμη τα βαστά· φωτιά, Χατζή Μιχάλη,
Πώχεις την όψι του σπαθιού, κορμί τον Ψηλορίτη!
Εμπρός, Κροκίδα, δεύτερη πληγή να πάρης πάλι.
Θυμήσου, Γέρο-Κόρακα, θυμήσου τα παληά σου,
Και σαν την πρώτη σου αυγή ας γείνη κ' η νυχτιά σου!
Ποτέ η Κρήτη το σπαθί, ποτέ δεν θα τ' αφήση.
Σταλαμματαία, σταλαμματαία το αίμά της θα χύση·
Στεριαίς, πελάγη και βουνά μ' εκείνο θενά ράνη,
Και στο Συνέδριο θα ειπή των Φράγκων· «Να μελάνι!»
Με τούτο, τούτο, Βηκονσφήλδ, θα γράψης τραγωδία,
Που δεν εγράφη και ποτέ δεν θα γραφθή καμμία.
Στη χώρα σου τη σκοτεινή και την αραχνιασμένη

Τέτοια ζητούνε ποιήσι, κατάρα φορτωμένη!
Ζητούν νεκρό ένα λαό για να συγκινηθούνε·
Δεν ημπορούν αναίσθητοι σα μάρμαρα να ζούνε.
Αίμα ζητούνε στα βουνά, στη θάλασσα, στο χώμα...
Είναι στολή τους, βλέπετε, το κόκκινο το χρώμα!
Ωραίο είναι θέαμα κ' ευχαριστεί το μάτι,
Τούρκων την Άγια Τράπεζα να βλέπουμε κρεββάτι·
Ευχαριστεί μπρος στα παιδιά μητέρας ν' ατιμάζουν.
Αυτά κομμάτι συγκινούν, αυτά διασκεδάζουν!
Στα σιδερένια νεύρά τους ο Σακαιοσπής δε φθάνει·
Τέτοια μωρολογήματα σ' εκείνους δεν περνούνε.
Αίμα ζητούνε στη σκηνή, στο δράμα γιαταγάνι,
Και ήρωα Κιρκάσιο... αυτά χειροκροτούνε...
Αυτά γυρεύουν και διψούν πολιτισμένα χείλη·
Στην πέτρα γράφουν με καρφί, δεν γράφουν με κοντύλι. –
Εμπρός, Κιρκάσιοι· εμπρός, Βασιβουζούκοι, πάλι·
Δόστε τραπέζι στη Φραγκιά· τ' αρνιά θενά τα βάλη
Η Κρήτη και η Ήπειρος και η Μακεδονία,
Και θα σας δώση κόκκινο κρασί η Θεσσαλία...
Με τέτοιο μοναχά κρασί ευχαριστούν τη Δύσι,
Και μ' αίμα κάνει πρόποσι ο Άγγλος σα μεθύση!

.....

Όχι, Γαμβέττα· εκκλησιά από θεό γεμάτη,
Θάλασσ' ατέλειωτη, βουνό με δίχως μονοπάτι·
Όχι, βοριά Ελευθεριάς, ψυχή μ' αφρό και κύμα,
Ποτέ δεν μπαίνομε, ποτέ σ' αχαριστίας κρίμα!
Το έκοβα το χέρι μου, ναι, τώκοβα το χέρι,
Ανίσως για τη μάνα σου, την ιερή Γαλλία,
Μια λέξι έγγραφα πικρή... Ένας Θεός το ξέρει,
Πως τόνομά της έχομε τραγούδι κι' αρμονία...
Του Βαδிகτώνας, του Ουγγώ η ζηλεμμένη μάνα
Είναι βωμός κάθε λαού κ' Ελευθεριάς καμπάνα.
Όταν χτυπά, βγαίνει το φως, βροντάει αστροπελέκι,
Και στους λαούς αντίδωρο μοιράζει και τουφέκι! –

ΣΤ΄

Τα ντροπιασμένα χέρια τους οι τύραννοι ας δίνουν,
Ας βοηθούνται κ' αίματα ωσάν νερό ας πίνουν.
Δε βλάφτει· μένουν και σ' εμάς ολίγ' ακόμη χέρια·
Δε θα βρεθούμε στις τιμής μονάχοι τα λημέρια.
Τα τιμημένα χέρι' αυτά, Ελλάς, χαιρέτησέ τα·
Σφίγγει ο γυιός του Βίκτωρος το χέρι του Γαμβέττα,

Τη βλούζά του την κ ό κ κ ι ν η ο Γαριβάλδης βάζει,
Και πάλι θάχουμε φωτιά και πάλι συννεφιάζει...
Μπρος η Γαλλία, στο πλευρό η Ιταλία στέκει·
Απάνω όλοι... και μπροστά του Μάρτη το τουφέκι!⁶⁵⁶

Η κοινωνική ποίηση (1864-1880)

Η κοινωνική ποίηση αυτής της περιόδου περιστρέφεται πρωτίστως γύρω από το θέμα των Κρητικών προσφύγων στην Αθήνα, μετά τις αποτυχημένες επαναστάσεις στο νησί. Ιδίως δε αναφέρεται στα ορφανά παιδιά των αγώνων αυτών και στους οικονομικούς προστάτες τους.

Τα ποιήματα για τα ορφανά της Κρήτης απευθύνονται στο συναίσθημα των ακροατών και των αναγνωστών διεκτραγωδώντας τη δεινή πραγματική τους κατάσταση στην πρωτεύουσα, αλλά και όσα είδαν ή έπαθαν στην Κρήτη από την τουρκική θηριωδία. Είναι, παράλληλα, ικετήρια για αγάπη και βοήθεια για τη βιοσυντήρηση των δεινοπαθούντων προσφύγων και, κατά πάσα πιθανότητα, στοιχούν με τις οργανωμένες κρατικές προσπάθειες περιθάλψεώς των.

Στο πνεύμα αυτό, ο ποιητικός αστέρας της περιόδου Αχιλλεύς Παράσχος έγραψε το ποίημα «Το ορφανό της Κρήτης»⁶⁵⁷ – στιχούργημα έντονα και συναισθηματικά φορτισμένο με όλη την αξιοπρέπεια των αναξιοπαθούντων. Ας το δούμε:

Ένα παιδάκι επροχθές σαν κρίνο μαραμένο,
Εις ένα δρόμο σκοτεινό,
Εκύτταζε τον ουρανό
Με μάτι δακρυσμένο.

Μαύρα φορούσε το πτωχό κ' εκείνο σαν εμένα,
Κ' είχε την όψι θλιβερή.
Πώς αγαπώ όποιον φορεί
Ενδύματα θλιμμένα!

Μοσχοβολούσε αρχοντιά, κί' ας ήτον γυμνωμένο.
Ακόμα χθες μέσ' στη φωλιά,
Στης μάνας του την αγκαλιά
Πετούσε το καϋμένο.

Όμως τουφέκια βρόντησαν στην Κρήτη μιαν ημέρα·
Του πήρ' αγέρι τη φωλιά,
Τη μάνα τούρκου πιστολιά,
Κ' η μάχη τον πατέρα.

⁶⁵⁶ Αυτόθι, σελ. 133-141.

⁶⁵⁷ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., τόμος 3, σελ. 365-367.

Αμίλητο και σκυθρωπό το δάκρυ του κρατούσε,
Κι' άπλωνε χέρι μ' εντροπή·
Όμως δεν ήθελε να πη,
Το μαύρο, πως πεινούσε.

Αχ! όποιος δεν επείνασε «πεινώ!» ποτέ δεν λέγει·
Δέν τον αφίνουν οι λυγμοί·
Κυττάζει μόνον το ψωμί
Από μακρυνά και κλαίγει...

Στην αγκαλιά μου τώβαλα με πόνο το καϋμένο,
Και τούδωκα πικρό φιλί·
Όμως αυτό τί ωφελεί
Στον έρημο το ξένο;

Για τούτο σήμερα κ' εγώ τα χέρια μου σταυρόνω,
Κι' ό,τι για μένα δεν ζητώ,
Γι' αυτό γυρεύω και γι' αυτό
Πόνου φωνήν υψώνω.

Μητέρες! οπού έχετε παιδιά ευτυχισμένα
Και καλωσύνη στην καρδιά·
Πεινούν της Κρήτης τα παιδιά
Και κρυνούν τα καϋμένα!

Από την άλλη, ο Σοφοκλής Καρύδης, στο ομότιτλο ποίημά του⁶⁵⁸, δίνει την πιο φρικιαστική πλευρά της τουρκικής βαρβαρότητας, παρουσιάζει ανάγλυφα την ένδεια και την έσχατη ανάγκη των παιδιών αυτών αλλά και το πάθος τους να επιστρέψουν στην Κρήτη και να την ελευθερώσουν. Σίγουρα αυτό το ποίημα θα προξένησε ιδιαίτερη αίσθηση στην εποχή του, αφού περιγράφονται ωμά όχι μόνο οι τουρκικές κακουργίες αλλά και η θλιβερή κατάσταση των ορφανών αυτών. Ας το παρακολουθήσουμε και αυτό:

Της Κρήτης είμαστ' ορφανά, παιδιά δυστυχισμένα!
Εις το σκοτάδι το βαθύ
Από του Τούρκου το σπαθί
Έγλυτώσαμε και ήρθαμε, τα άμοιρα, 'ς τα ξένα!...

Δόστε, όσ' είσθε Χριστιανοί 'ς τα δύστυχα ψωμάκι!
Έμαστε έρμα κι' ορφανά!
Τα χείλη έχουμε στεγνά,
Είν' η καρδούλά μας στεγνή κ' η γλώσσά μας φαρμάκι!

---

⁶⁵⁸ Παρατίθεται στο Π. Ματαράγκας, ό.π., σελ. 733-735.

Το 'σπίτι μας το έκοψε του Μουσταφά τ' ασκέρι,
Και σαν τα έρημα πουλιά,
Που τους κρημνίζουν την φωλιά,
΄Πήραμε κάμπους και βουνά ημέρα μεσημέρι!...

Θεέ μου! πόσαις είδαμε, πόσαις φτωχαίς μαννάδες,
Με τα παιδιά 'ς την αγκαλιά
Να ταις τρυπούνε 'ς την κοιλιά
Και να ταις σφάζουν τα παιδιά και Τούρκοι κι' Αραπάδες!...

Πόσαις φοραίς δεν είδαμε κ' εμείς, ωσάν εκείνα,
Τον θάνατο μέσ' 'ς τη σπηλιά!
Πόσ' αδερφούλια αγκαλιά
Δεν εξεψύχησαν εκεί τα μαύρ' από την πείνα!...

Να σκεπασθούμε δόστε μας χρυσαίς αρχοντοπούλαις,
Να μη μας βλέπουνε γυμνά!...
Είμαστε τώρα ορφανά!
Κ' εμείς τα δόλια είχαμε, καθώς εσάς, μαννούλαις!

Του Μουσταφά ταις έσφαξε το φοβερό μαχαίρι
Με τα αδελφάκια μας μαζή!
Αν κανενού μας μάννα ζη,
Ο παντοδύναμος Θεός μόνον αυτός το 'ξέρει!...

Οι άπονοι πατέρες μας μας άφησαν μονάχα,
Και πολεμούνε τη Τουρκιά
'Σ το Ρέθυμνο και 'ς τα Σφακιά!
Άλλοί 'ς εμάς!... θα ζήσουνε να μας ιδούνε τάχα;

Γενήτε σεις μητέραις μας εδώ, να μη χαθούμε!
'Λίγο ψωμάκι μοναχά
Θα σας ζητούμε τα φτωχά,
Και σαν μητέραις μας και σας θε να σας αγαπούμε!...

Δεν έχουμε τα δύστυχα για το τουφέκι χέρια,
Ούτε τη μέση για σπαθί·
Ειδέ κ' εμείς εκεί ορθοί,
Κ' εμείς θα πολεμούσαμε με ξύλα, με μαχαίρια...

Μη μας καταδικάζετε αν τώρα σιωπούμε...
Όσα θα μείνουμ' ορφανά,
Εκεί μια 'μέρα, 'ς τα βουνά
Θα μας ιδήτ' εκδίκησι ή τάφο να ζητούμε!

Βοήθα, Παναγία μου! με τ' άγιό σου το χέρι
    'Σ τον πόλεμο τους Χριστιανούς,
    Να διώξουν τους Αγαρηνούς!
Λαμπάδα το καθένα μας 'ς τη χάρι σου θα φέρη.

Αξιώσέ μας, Δέσποινα, ελεύθερη να 'δούμε
    Την χώρα μας την πατρική,
    Και των γονέων μας εκεί
Τα κόκκαλα να θάψουμε κ' εκεί ν' αναπαυθούμε...

Τέλος, ο Αχιλλεύς Παράσχος με το ποίημά του «Ελεγείον εις τον Μιχαήλ Σβορώνον»⁶⁵⁹, εκπεφρασμένο στον γνωστό του ποιητικό στόμφο, θρηνεί για τον θάνατο του φιλόφρονου, του ελεήμονος προς τους πενόμενους Κρητικούς και φιλοπάτριδος αυτού ανθρώπου. Ιδού πώς:

Τί βλάπτει, αν δεν είδομεν ποτέ ο εις τον άλλον
    Εις την κοιλάδα των κλαυθμών, ω άγνωστέ μου φίλε,
Και αν δεν συνηντήθημεν εις της ζωής τον σάλον;
    Ω, σε γνωρίζω· ιερός με είσαι, Μιχαήλε!
Η Κρήτ' εις την καρδίαν μου ενθέρμως σε συσταίνει,
    Κ' η Μούσα μ' άνθη εύοσμα το φέρετρόν σου ραίνει.

Ναι· όστις την πατρίδα του γενναίως προασπίζει
    Και φέρει το μειδίαμα εις ορφανήν θρηνούσαν,
Όστις παιδίον ασθενούς τα βήματα στηρίζει,
    Ποτέ δεν είναι άγνωστος εκείνος εις την Μούσαν.
Πολύ μακράν της αρετής μοσχοβολούν τα μύρα,
    Κ' ηξεύρουν τόσοι δυστυχείς την συμπαθή σου χείρα.

Θρήνησον, λύρα θλιβερά· συ δι' αυτό εστάλης·
    Τα παλαιά σου άσματα και πάλιν ενθυμήσου.
Δεν σε καλώ εις εορτήν και δύνασαι να ψάλης...
    Μ' αγάπην θα συνοδευθή και θρήνον η φωνή σου.
Ω, δεν θα κλαύσης όνομα εις μέγεθος βαρύνον,
    Θα κλαύσης ευγενή ψυχήν κ' οικτίριμονα... Εκείνον!

Ειπέ· εις ποίον δίδονται τοςάυται ευλογίαι;
    Τίνα ζητεί απηυδηκώς ο πένης εις τα σκότη
Και κλαίουσι της Κρήτης μας οι ατυχείς Παρία;
    Εκείνον κράζουν! πλην αυτός, αλλοίμονον, υπνώττει.
Ο θάνατος τοις έκλεψε, την χείρά του νεκρώσας,
    Την χείρα, ήτις έρραινεν ευεργεσίας τόσας!

⁶⁵⁹ Βλ. Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., τόμος 2, σελ. 306-309.

Όταν οι άλλοι έκλαιον, αυτός δεν εμειδία·
    Ήτον αγάπη κ' έλεος η ύπαρξίς του όλη,
Κ' επαρηγόρει, κ' έδιδεν η χειρ του η αγία...
    Πολλάκις η ωραία του ψυχή ωνειροπόλει
Την Οικουμένην άπασαν ολβίαν εις το μέλλον,
    Και προησθάνετο χαράν ανέκφραστον αγγέλων.

Ω, πόσαι την στιγμήν αυτήν εμπρός σεπτής εικόνας,
    Πόσαι μητέρες κλίνουσι, πόσαι ψυχαί τον κράζουν·
Πόσαι νεάνιδες πτωχαί προσεύχονται συγχρόνως,
    Κ' εις την γλυκείαν μνήμην του τα στήθη των στενάζουν.
Και πόσα τέκνα των Μουσών και τέκνα δυστυχίας,
    Εκ της χειρός του έλαβον το μάνα της παιδείας!

Φευ! μήπως, όστις του Χριστού ακολουθεί τα έπη,
    Κ' είν' η καρδιά του σελής αγνή Ευαγγελίου,
Πριν αποθάνη δάκρυα πολλά να χύση πρέπη;...
    Ας λέγουν ό,τι θέλουν οι σοφισταί του βίου!
Αδάκρυτον την αρετήν δεν δύναμαι να εύρω·
    Στενάζει κάτω... αλλαχού τί πράττει, δεν ηξεύρω!

Πόσα, ω, πόσα δάκρυα δεν έχυσε κ' εκείνος
    Εις της νεκράς συζύγου του το προσφιές μνημείον!
Ως λάμψις εις τον τάφον της εσβύνετο ακτίνας,
    Και ως σταυρός ερρίζονεν εις την νεκράν πλησίον.
Αιθρίαν η καρδιά του δεν είχεν, εκτός μόνον
    Όταν θρηγνούντος πλάσματος επράϋνε τον πόνον.

Ειρήν' εις το μνημείον του κ' Εδέμ εις την ψυχήν του!
    Πλην κατεστάθη ο τυφλός τυφλότερος ακόμα·
Δεν έχει πλέον οδηγόν την εύσπλαχνον φωνήν του,
    Κ' εις της οδού ο ασθενής κυλιεται το χώμα...
Ειρήν' εις ύπνον ιερόν και παραδείσου μύρα·
    Αφήκεν εις τα τέκνα του την ευγενή του χείρα.

– Κλαύσατε όλοι τον σεπτόν της δυστυχίας φίλον.
    Οπόταν θνήσκουν Βασιλείς, οι λύκοι των ποιμνίων,
Ταινίαν μαύρην θέτομεν οι βλάκες εις τον πύλον...
    Αλλ' όμως ποίον χείμαρρον οφείλομεν δακρύων,
Όταν εκπνέη εύσπλαχνος ποιμήν και μας αφήνη;
    Αστήρ, όστις εφώτισε κ' εις την σκοτίαν σβύνει;

Ο πόνος τον εφόρευσε της Κρήτης του εκείνον·
Αι, ο γενναίος Κεφαλλήν θ' απώθει το μνημείον,
Αν εις την Κρήτην έθαλλεν ελευθερίας κρίνον
Κ' ηκούοντο τα θούρια εισέτι των ανδρείων!
Ήτον ζωή του ο αγών ο άγιος της Κρήτης,
Αλλά η Κρήτη έπεσε κ' εξέπνευσε μαζί της.

Επίλογος

Η χρονική περίοδος 1827-1880 ήταν μεστή από γεγονότα, που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη μετέπειτα διαμόρφωση του ελληνικού κράτους. Γεγονότα που, σε πολλές περιπτώσεις, στάθηκαν γενεσιουργές αιτίες της κατοπινότερης εθνικής μας κακοδαιμονίας.

Η δύσκολη κύηση και η ακόμη δυσκολότερη γέννηση του ελλαδικού κράτους και το γεγονός ότι η Επανάσταση του 1821 δεν οδήγησε, άμεσα τουλάχιστον, στην εθνική ολοκλήρωση, αφού άφησε εκτός των ελληνικών ορίων πολλές επαναστατημένες περιοχές (Θεσσαλία, Ήπειρο, Μακεδονία, Κρήτη) ήταν φανερό ότι άφηνε περιθώρια για τη δημιουργία ενός δικαιολογημένου αλλά ανεδαφικού, *sic rebus statibus*, αλυτρωτισμού, που η ακραία του μορφή υπήρξε ο Μεγαλοϊδεατισμός – δηλαδή, να καταστεί η Κωνσταντινούπολη πρωτεύουσα του Ελληνικού Βασιλείου.

Το θνησιγενές αυτό κρατίδιο, που δημιουργήθηκε το 1830 από τη Συνθήκη του Λονδίνου, δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ένας σωρός ενδόξων ερειπίων που τα οικονομικά του στηρίζονταν στην ξένη βοήθεια. Το γεγονός δε αυτό και η προστασία του νεοσύστατου Βασιλείου από τις τρεις Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) έδινε την ευχέρια σ' αυτές να παρεμβαίνουν δραστικά στα εσωτερικά του ζητήματα, δημιουργώντας αναταραχές. Αλλά και οι διπλωματικές καντρίλλιες της Ευρώπης πάντοτε καθόριζαν τη μετεπαναστατική τύχη της Ελλάδας, που ασφυκτιούσε πραγματικά.

Ευαίσθητοι δέκτες αυτών των νοσηρών καταστάσεων υπήρξαν οι θρεμμένοι με τις διακηρύξεις και τα οράματα του Ρήγα Φεραίου και της Γαλλικής Επανάστασης, Έλληνες ρομαντικοί ποιητές.

Πράγματι, οι λεγόμενοι ρομαντικοί ποιητές καλλιεργούν και θέτουν τις βάσεις του εθνικού μας ιδεολογήματος, αναδράμοντας στην ένδοξη αρχαιοελληνική ιστορία και στο πρόσφατο ηρωικό 1821, άλλοτε για να τα υμνήσουν και άλλοτε για να τα συγκρίνουν με το μίζερο παρόν. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι δεν ευαγγελίζονται και μια φυγή προς τα μπρος. Ίσα - ίσα, μάλιστα, σε κάθε ευκαιρία των περιπετειών του εθνικού μας βίου, παρωθούν για την εθνική ολοκλήρωση με έντονη αντιδυτική διάθεση, γνωρίζοντας τον ανασχαιτικό ρόλο των δυτικών στις ελληνικές επιδιώξεις.

Πέρα, πάντως, από τον στενό κύκλο των λεγόμενων ρομαντικών ποιητών, για τα εθνικά θέματα (Ένωση της Επτανήσου, Επανάσταση του 1843 και του 1862, Κρητική Επανάσταση, κ.ά.) θα γράψουν και άλλοι ποιητές, όπως ο Παναγιώτης Ματαράγκας⁶⁶⁰ ή ο Κωνσταντίνος Ξένος⁶⁶¹, που όμως ανήκουν στον ευρύτερο κύκλο των ποιητών του ΙΘ' αιώνα.

---

⁶⁶⁰ Για τον Παναγιώτη Ματαράγκα βλ. Περάνθη Ανθολογία, εκδόσεις «Ι. Χιωτέλλη», Αθήνα, χ.χ., τόμος 2, σελ. 321-322. – Π. Ματαράγκα, «Παρνασσός ήτοι Α-

Στο πολιτικό επίπεδο, ο αγώνας κατά της αυταρχίας και του δεσποτισμού αναδεικνύεται μείζον θέμα. Τόσον ο Ι. Καποδίστριας όσο και ο Όθων αντιμετώπιζουν τη σκληρή κριτική των λεγόμενων ρομαντικών ποιητών για τον τρόπο διαχείρισεως της εξουσίας. Κύριο αίτημά τους είναι αρχικά η παραχώρηση Συντάγματος και κατόπιν η εφαρμογή του. Όμως, αρκετά συχνά στρέφονται και κατά της ιδιοτέλειας των πολιτικών. Η Βαυαροκρατία τους είναι απεχθής. Γι' αυτές τους τις ιδέες εδιώχθησαν, φυλακίστηκαν ή αυτοεξορίστηκαν. Οπωσδήποτε, πιο προχωρημένος πολιτικά είναι ο Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος με το αναρχικό του βιβλίο *Σκέψεις ενός ληστού*.

Τέλος, στον κοινωνικό τομέα, η αστοργία του ελληνικού κράτους προς τους αγωνιστές του 1821 και η τύχη των προσφύγων και των ορφανών των Κρητικών Επαναστάσεων είναι οι θεματολογικοί άξονες των Ελλήνων ρομαντικών.

Όσο εγείρεται το ερώτημα γιατί οι ρομαντικοί ποιητές αναζητούν εμμανώς την εθνική ολοκλήρωση και πολεμούν με σφοδρότητα το πολιτικό και κοινωνικό status της εποχής των. Ο Γεώργιος Θ. Ζώρας⁶⁶² δίνει μια καίρια και απόλυτα πειστική απάντηση:

Εις μίαν προχωρημένην φιλολογίαν αι καταστάσεις αυταί εμμέσως απασχολούν τον λογοτέχνην. Όταν όμως αυτή ευρίσκεται ακόμη εις τα πρώτα της βήματα, όταν αρχίζει να εμφανίζεται η πνευματική ζωή -και αρχίζει πάντοτε με την ποίησιν- είναι φυσικόν οι ποιηταί να εμπνέωνται από τας δραματικάς πολιτικάς αναζητήσεις και τους αγώνας υπέρ της ελευθερίας. Οι ποιηταί είναι τότε εν ταυτώ λογοτέχνηαι, πολιτικοί, αντιπολιτευόμενοι, διδάσκαλοι του γένους, και υπογραμμίζουν διά της ποιήσεώς των την πολιτικήν και στρατιωτικήν κατάστασιν του κράτους και συμβουλεύουν και υποδεικνύουν εις το κράτος τον.

Πράγματι:

Ο ποιητής ήδη σ'αυτά τα χρόνια έχει κατεξοχήν πολιτική τοποθέτηση μέσα στην ελληνική κοινωνία: το φαινόμενο θα συνεχισθεί, ακμή, κάμψη, παρακμή, ως την γενιά του '80. Δεν έχουμε λόγο να ξετάσουμε τι εδημιούργησε αυτήν την ιδιάζουσα τοποθέτηση: άλλωστε, όπως πάντοτε σε τέτοιες περιπτώσεις, θα εγγελιόμασταν αν εξητούσαμε μια και μόνη αιτία του φαινομένου. Ας θυμηθούμε το ξένο παράδειγμα, τον Βερανζέρο, τον Lamartine, τον Hugo· όσο οι Σούτσοι και οι οπαδοί τους κινούνται μα-

---

πάνθισμα των εκλεκτοτέρων ποιημάτων της Νεωτέρας Ελλάδας», εκ του τυπογραφείου Νικολάου Ρουσόπουλου, εν Αθήναις 1880, σελ. 533.

⁶⁶¹ Για τον Κωνσταντίνο Ξένο βλ. εφημερίδος «Αμάθειας» «Παρνασσός ήτοι απάνθισμα των εκλεκτοτέρων ποιημάτων των Νεωτέρων Ελλήνων ποιητών», τυπογραφείο «Αμάθειας», εν Σμύρνη 1896, τόμος 3, σελ. 195.

⁶⁶² Γεωργίου Θ. Ζώρα «Ελληνικός Ρομαντισμός και Φαναριώται», εκδόσεις «Πανεπιστήμιον Αθηνών» – Φιλοσοφική Σχολή, Αθήνα 1968, σελ. 92.

γνητισμένοι μέσα σε αυτό το τρίγωνο, μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι δεν θα τους απολείψει η πολιτική απασχόληση, η πολιτική φιλοδοξία. Ας θυμηθούμε ακόμη την απαρχή του νέου λυρισμού, το πατριωτικό συναίσθημα, τους ηρωικούς αγώνες που τον εμπνέουν· από αυτούς, το πέρασμα στην πολιτική καθοδήγηση, όταν οι καιροί είναι ειρηνικοί, ή κι όταν δεν είναι, γίνεται άνετα και φυσιολογικά. Παράλληλα να θυμηθούμε τον ανθρωπινό συντελεστή, τον υποκειμενικό: όλοι αυτοί οι άνθρωποι έβγαιναν, πρώτη ή δεύτερη γενεά, μέσα από τον Αγώνα, μέσα από την πράξη, και είχαν διδαχθεί να πιστεύουν στην πράξη· όταν στρέφονται προς τα γράμματα, προς την ποίηση, ακόμη και προς την επιστήμη κάποτε, τέρμα τους είναι η πράξη, η πράξη των κοινών, η πολιτική. Ύστερα υπάρχει κι άλλος ένας λόγος, που δεν θα έπρεπε να μας φανεί ασήμαντος: αμέσως μετά τον Αγώνα η κοινωνία παραμένει ρευστή, οι τάξεις, οι ομάδες δεν διακρίνονται καθαρά· καλαμαράδες, λόγιοι, στιχοπλόκοι συμφύρονται με τους πολιτικούς ή και ταυτίζονται μαζί τους. Παρά την προσπάθεια των πιο φωτισμένων, τύπος, δημοσιογραφία, δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί· τον ρόλο τους σε μεγάλο βαθμό θα τον παίξει ο ποιητής, σατιρικός ή ρητορικός, τυπώνοντας φυλλάδια που προσπαθούν να επηρεάσουν την κοινή γνώμη, όπως αργότερα θα την επηρεάζουν τα περιοδικά έντυπα· ο ποιητής έχει ακόμη καθαρά κοινωνική, πολιτική συνείδηση, κι η κοινωνία έτσι τον θέλει.

Παρά τούτο όμως -και αυτό είναι που μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα τώρα- ο ποιητής δεν είναι οδηγός: φιλοδοξεί να οδηγήσει, συνεργάζεται στην ανατροπή καταστάσεων, φόνος Καποδίστρια, Σύνταγμα, κινήσεις γύρω στα 1848, συντελεί σε επικίνδυνους πολεμικούς αναβρασμούς⁶⁶³(650). Σχεδόν ερήμην του ολοκληρώνεται η βαθιά μεταβολή στα χρόνια 1830 με 1850, της οποίας πάλι ουραγός θα γίνει αυτός, μεταφέροντας με όσα μέσα διαθέτει, στο περιεχόμενο και στην μορφή των στίχων του τις πνευματικές πραγματοποιήσεις των συγχρόνων του. Δεν διαβάζει πολύ, ούτε σκέπτεται πολύ: χρέος έχει να αισθάνεται, και να γράφει. Δίπλα του μέρα με την ημέρα μεστώνει το καινούριο ιδανικό, εκείνο που, ακριβώς, στο τέλος της περιόδου που μας απασχολεί τώρα, θα είναι η Μεγάλη Ιδέα. Τα θεμέλια της Μεγάλης Ιδέας τα βάζουν άλλοι· αυτός θα κρεμάσει μόνο επάνω της τα φανταχτερά της στολίδια.

Όμως, όπως έγινε φανερό από τα προηγούμενα η δημοκρατικότητα των ρομαντικών ποιητών είναι ενστικτώδης, αυθόρμητη, συναισθηματική, δεμένη με πρόσωπα⁶⁶⁴(651).

---

⁶⁶³ Κ. Θ. Δημαρά, «Ποιηταί του ΙΘ' αιώνα», - Βασική Βιβλιοθήκη, εκδόσεις «Αετός», Αθήνα 1954, σελίδες ιθ'-κ'. - Γεωργίου Θ. Ζώρα, αυτόθι, σελ. 91-92.

⁶⁶⁴ Μ. Γ. Μερακλή, «Οι Ρομαντικοί του ΙΘ' αιώνα», σε περιοδικό «Νέα Εστία», «Τα Εκατόν πενήντα χρόνια του Ελληνισμού Ρομαντισμού», Χριστούγεννα 1981, σελ. 6.

Πολλά από τα ποιήματα που παρουσιάστηκαν στην παρούσα εργασία έχουν ιστορική αξία, όχι όμως και αισθητική. Δεν πρέπει, ωστόσο, να μας διαφεύγει ότι εγράφησαν ad hoc και υπό την πίεση των γεγονότων. Επομένως, είναι συγγνωστή η όποια αισθητική τους έλλειψη. Φωτεινή εξαίρεση είναι ο Αχιλλεύς Παράσχος, που δικαιολογεί με τα ποιήματά του την αγάπη και τον απεριόριστο θαυμασμό των συγχρόνων του, που τον θεωρούσαν, όχι άδικα με τα δεδομένα της περιόδου, «εθνικό ποιητή» – άσχετα αν οι ερωτικές ποιητικές του παραφορές έβλαψαν την υστεροφημία του.

Συμπερασματικά, πολλά ποιήματα των λεγόμενων Ελλήνων ρομαντικών δημιουργών αναφέρθηκαν σε σειρά πολιτικών ή κοινωνικών ζητημάτων του μεγαλύτερου μέρους του 19^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα της περιόδου 1825-1880 στην οποία επικεντρωθήκαμε στην ανά χείρας διατριβή. Μπορεί η συντριπτική πλειονότητα εξ αυτών να μην επιβίωσαν και να μην άσκησαν σημαντική επίδραση στους μεταγενέστερους δημιουργούς. Ωστόσο, μας επιτρέπουν να καταλάβουμε με σαφήνεια τις πολιτικές και κοινωνικές συνιστώσες της πιο πάνω περιόδου και μας βοηθούν να συνειδητοποιήσουμε την πορεία της αποκρυστάλλωσης της εθνικής μας ιδεολογίας. Και το τραγικότερο, ίσως: μας δείχνουν πόσο κοντά βρίσκεται η εποχή κατά την οποία συντέθηκαν, στη σημερινή.

Βιβλιογραφία

Πηγές

Απαντα – Ποιητικές Συλλογές

- Καρασούτσα Ιωάννη, *Ωδή εις τους Επαναστάντας Κρήτας*, εκ της τυπογραφίας Γεωργίου Πολυμέρη, εν Ερμουπόλει 1841.
- Καρασούτσα Ι. Δ., *Τα Πανελλήνια, Άσμα Πατριωτικόν*, εκ της τυπογραφίας Παύλου Ησαί, εν Ερμουπόλει Σύρου την 25 Μαρτίου 1842.
- Καρασούτσα Ιωάννη, *Ο θρίαμβος του Συντάγματος*, εκ της τυπογραφίας Γ. Μελισταγούς, εν Ερμουπόλει 1843, σελ. 16.
- Καρασούτσα Ιωάννη, «*Η Βάρβιτος*» ήτοι συλλογή των λυρικών αυτού ποιημάτων, τύποις Π. Σούτσα και Κ. Κτενά, Αθήναι 1860.
- Καρύδη Σοφοκλέους Κ., *Άσματα Πολεμιστήρια*, φυλλάδιον Α', τύποις Μιλτ. Γκαρπολά, Αθήνησι 1854.
- Ορφανίδου Θεοδώρου Γ., Σμυρναίου, *Ο Μένιππος ή Ποιήσεις*, Μέρος Δεύτερον, εκ της τυπογραφίας Ν. Παπαδοπούλου, Εν Αθήναις 1837.
- Ορφανίδου Θεοδώρου Γ., *Ποιήσεις*, τύποις Π. Σούτσα και Κ. Κτενά, Αθήναι 1859.
- Παπαρρηγοπούλου Δημ., *Απαντα*, εκδοτικός οίκος Γεωργίου Φέξη, εν Αθήναις 1915.
- Παράσχου Αχιλλέως, *Ποιήματα*, εκδότης Ανδρέας Κορομηλάς, Αθήνησι 1881.
- Παράσχου Αχιλλέως, *Ανέκδοτα*, τύποις Παρασκευά Λεωνή, τόμος πρώτος, Αθήνησι 1904.
- Παράσχου Αχιλλέως, *Λυρικά*, τύποις Παρασκευά Λεωνή, Αθήνησι 1904.
- Ρίζου Ραγκαβή Αλεξάνδρου, *Απαντα τα φιλολογικά*, τόμος Α', Λυρική Ποίησις, Εν Αθήναις 1874.
- Σκόκου Γεωρ., *Ο Πρόδρομος του Μεγάλου Ελληνικού Μέλλοντος και Διάφοροι Ωδαί*, τύποις του Μέλλοντος της Πατρίδος, Εν Αθήναις 1860.
- Σούτσου Αλεξάνδρου, *Η Ελληγεγερσία*, εν Αθήναις 1848.
- Σούτσου Αλεξάνδρου, *Απαντα*, εκδόσεις «Μπούρα - Κοσμαδάκη», Αθήνα 1963.
- Σούτσου Παναγιώτη, *Ποιήματα*, εκδοτικός οίκος Φέξη, εν Αθήναις 1916.

- Συνοδινού Π., *Σκιαί και Σπινθήρες*, Συλλογή εβδομή Λυρικο-Επικών Ποιήσεων, τυπογραφείον και βιβλιοπωλείον Ευσταθίου Π. Χριστοδούλου και Σία, εν Πάτραις 1863.

Εφημερίδες - Περιοδικά

- Εφημ. *Αιών*. Εν Αθήναις.
- Εφημ. *Απόλλων Ύδρας*.
- Εφημ. *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος* εκ του Εθνικού Τυπογραφείου. Αίγινα.
- Εφημ. «*Ελληνική Πλάστιγξ*», ή ποιήσεις και λογογραφικαί διατριβαί - επικρίνονται τα κατά την Ελλάδα, υπό Αλεξάνδρου Σούτσου, εκ της τυπογραφίας Κ. Ράλλη, εν Αθήναις 1836.
- Εφημ. *Ο Αριστοφάνης και η Μαγνητιζομένη*. Αθήναι.
- Περ. «*Ο Τοξότης*», σύγγραμμα έμμετρον και πεζόν, υπό Θεοδώρου Γ. Ορφανίδου Σμυρναίου, περιοδικόν κατά μήνα εκδιδόμενον, εκ της τυπογραφίας Κωνστ. Καστόρχη. εν Αθήναις 1840.
- Εφημ. *Φως - Εφημερίς των Όλων*, εν Αθήναις.
- Περιοδικό «*Νέα Εστία*», Χριστούγεννα 1981.

Ανθολογίες

- Αυγέρη Μάρκου, Παπαϊωάννου Μ. Μ., Ρώτα Β., Σταύρου Θρ., *Η Ελληνική Ποίηση Ανθολογημένη*, εκδόσεις «Παρθενών», Αθήνα 1977.
- Κωνσταντινόπουλου Χρίστου Ι., *Αντικαποδιστριακές Σάτιρες*, Αθήνα 1972.
- Ματαράγκα Π., «*Παρνασσός*» ήτοι απάνθισμα των εκλεκτοτέρων ποιημάτων της Νεωτέρας Ελλάδος, εκ του τυπογραφείου Νικολάου Ρουσοπούλου, εν Αθήναις 1880.
- Ναντή Στ., *Διάφορα ποιήματα προς μνήμη των εν Ναυπλίω και Κύθνω πεσόντων ηρώων*, τύποις Δ. Καρακατσάνη, εν Αθήναις 1862.
- Περάνθη Μιχαήλ, *Ανθολογία Νεοελληνικής Ποιήσεως*, εκδόσεις «Ι. Χιωτέλλη», Αθήνα, χ.χ.
- *Ποιηταί του ΙΘ' αιώνα*. Επιμέλεια Κ. Θ. Δημαρά, εκδόσεις «Αετός», Αθήνα 1954 [Βασική Βιβλιοθήκη, 12].

Βοηθήματα

- Αγγελομάτη Χρ. Εμ., *Ελληνικά Ρομαντικά Χρόνια*, εκδόσεις «Βιβλιπωλείον της Εστίας», Αθήνα, χ.χ.
- Αφροδίτης Αθανασοπούλου, «Ο απόηχος του Κρητικού Αγώνα στην ποίηση των Ελλήνων Ρομαντικών», δημοσιευμένης στον τόμο: *Ο Ρομαντισμός στην Ελλάδα*, έκδ. Σχολής Μωραΐτη, Αθήνα 2001, σελ. 31-53. Το κείμενο παρατίθεται σε μορφή pdf και στον ιστότοπο: http://users.sch.gr/afroath/downloads/ROMANTISMOS_gr.pdf.
- Αντωνοπούλου Νικολάου Αθ., *Η ελευθερία του τύπου εν Ελλάδι*, Αθήνα 1965.
- Arnold Guy, *Historical dictionary of the Crimean War*, Scarecrow Press, 2002.
- Ασπρέα Γ., *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*, εκδόσεις «Χρήσιμα Βιβλία», Αθήνα, χ.χ.
- Βακαλόπουλου Απόστολου Ε., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, εκδοτικός οίκος «Αντ. Σταμούλη», Θεσσαλονίκη 1988.
- Baumgart W., *The Crimean War, 1853-1856*, Arnold, 1999.
- Βελουδή Γιώργου, «Το στέμμα και η λύρα», σε Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, *Media.ems.gr/ekdoseisellinika/Ellinika_51_2/ekdpeel_51_2_Veludis*, - pdf.
- Dakin Douglas, *Ο αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία, 1821-1833*, εκδόσεις «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης», Αθήνα 2010.
- Δασκαλάκη Γ. Δ., *Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, 1821-1935*, Γ' έκδοση, Αθήνα 1951.
- Δασκαλάκη Απ. Β, *Κείμενα - Πηγαί της Ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασεως*, ιδιωτική έκδοση, Αθήναι 1967.
- Δημαρά Κ. Θ., *Ελληνικός Ρομαντισμός*, εκδόσεις «Ερμής», Αθήνα 1985.
- *Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν*, εκδοτικός οίκος «Ελευθερουδάκη», Αθήνα, χ.χ.
- Goldfrank David M., *The Origins of the Crimean War*, Longman, 1994.
- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», τόμοι ΙΒ'-ΙΓ', Αθήνα 1975-1977.
- Κακούρη Αθηνάς, *1821, η αρχή που δεν ολοκληρώθηκε*, Ε' έκδοση, εκδόσεις «Πατάκη», Αθήνα 2013.
- Καργάκου Σαράντου, *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821*, εκδόσεις "Realnews", Αθήνα 2014.
- Κορδάτου Γιάννη, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδόσεις «Επικαιρότητα», Αθήνα 1983.

- Κυριαζή - Γουβέλη Δ. Λ., *Συνταγματικόν Δίκαιον*, Δ' έκδοση, Αθήνα 1978.
- Λέφα Γιάννη, *Παναγιώτης Σούτσος*, Αθήνα 1991.
- Μαρκεζίνη Σπ. Β., *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος, 1828-1964*», εκδόσεις «Πάπυρος», Αθήνα 1967.
- Π. Δ. Μαστροδημήτρη, «Η Μετεπαναστατική τύχη των αγωνιστών του '21 σε λογοτεχνικά κείμενα του περασμένου αιώνα», *Εποπτεία*, τχ. 91, 1984, σσ. 534-558, προσβάσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/mastrodimitris1.html>.
- Μπουμπουλίδου Φαίδωνος και Γλυκερίας, «Η Νεώτερη Ελληνική Λογοτεχνία», σε *Επετηρίδα Ιδρύματος Νεοελληνικών Σπουδών*, τόμος Γ', Αθήνα 1984.
- Palmer Alan, *The Banner of Battle: the Story of the Crimean War*, St Martin's Press, 1987.
- Παπαρηγοπούλου Δ., *Σκέψεις ενός ληστού. Προλεγόμενα Λεωνίδα Χρηστάκης*, εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα 1989.
- Παπαρηγόπουλου Κωνσταντίνου, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, έκδοση 8η, Συμπλήρωμα Παύλου Καρολίδη, εκδόσεις «Ν. Π. Νίκας Α.Ε.», Αθήνα, χ.χ.
- Πετρόπουλου Γιώργου, *Σελίδες Νεοελληνικού Ρομαντισμού*, εκδόσεις «Πελασγός», Αθήνα 2014.
- Πολίτη Αλέξη, *Ρομαντικά Χρόνια*, «ΕΜΝΕ Μνήμων», Αθήνα 1993.
- Ποτέμκιν Β., *Ιστορία της Διπλωματίας*, εκδόσεις «Γκοβόστη», Αθήνα 1974.
- Ρούσσου Γεωργίου, *Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (1826-1874)*, εκδόσεις «Ελληνική Μορφωτική Εστία», Αθήνα 1975.
- Royle Trevor, *Crimea: The Great Crimean War, 1854-1856*, Palgrave Macmillan, 2000.
- Saab A. P., *The Origins of the Crimean Alliance*, Virginia UP, 1977.
- Σβορώνου Νίκου, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, ΣΤ' έκδοση, εκδόσεις «Θεμέλιο», Αθήνα 1981.
- Σβώλου Αλεξάνδρου, *Η Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδος*, εκδόσεις «Στοχαστής», Αθήνα 1972.
- Σκοπετέα Έλλης, *Το πρότυπο βασιλείο και η Μεγάλη Ιδέα*, Αθήνα 1988.
- Τρικούπη Σπυρίδωνος, *Η ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, εκδόσεις «Νέα Σύνορα», Αθήνα 1993.
- Troubetzkoy Alexis, *A Brief History of the Crimean War*, Constable & Robinson, 2006.
- Φιλάρετου Γ., *Ξενοκρατία και Βασιλεία εν Ελλάδι. Μελέτες Φιλολογικές*, Δ' έκδοση, εκδόσεις «Επικαιρότητα», Αθήνα 1977.
- Φίνλεϋ Γεωργίου, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, εκδόσεις «Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων», Αθήνα 2008.

- Χέρτσμπερτ Γουσταύου Φρειδερίκου, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, εκδόσεις «Κύπριος», Αθήνα, χ.χ.
- Χριστοδουλίδη Θεόδ., *Διπλωματική Ιστορία τριών αιώνων*, Αθήνα 1974.
- Γεωργίου Θ. Ζώρα «Ελληνικός Ρομαντισμός και Φαναριώται», εκδόσεις «Πανεπιστήμιον Αθηνών» – Φιλοσοφική Σχολή, Αθήνα 1968.

Ιστότοποι

- <https://averoph.wordpress.com/2014/04/09/ή-σφαγή-στό-δήλεσι-βοιωτίας-9-άπρ.-1870/>
- http://el.wikipedia.org/wiki/Σφαγή_του_Δηλεσιού
- https://en.wikipedia.org/wiki/Crimean_War
- http://www.bbc.co.uk/history/british/victorians/crimea_01.shtml
- <http://www.cretanmagazine.gr/eidiseis/creta/istoria/o-gnostos-imnos-tis-kritis-ke-o-pragmatikos/>
- <http://www.crimeahistory.org/crimean-war/>
- <http://www.istorikathemata.com./2012/10/murder-of-Kapodistria>
- www.militaryhistory.gr/articles/view/229

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

**ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ
ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ
ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΡΟΜΑΝΤΙΚΩΝ
ΤΟΥ ΙΘ΄ ΑΙΩΝΟΣ**

(ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ)

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
Υποβληθείσα στο Τμήμα Φιλολογίας
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Επιβλέπων:
Γιώργος Ανδρειωμένος, Καθηγητής

Μέλη της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής:
Γεράσιμος Γ. Ζώρας, Καθηγητής
Αθανάσιος Χρήστου, Αναπληρωτής Καθηγητής

ΚΑΛΑΜΑΤΑ
2018

Σημείωμα

Στο Παράρτημα που ακολουθεί παρατίθενται όσα ποιήματα χρησιμοποιήθηκαν για τη σύνταξη της ανά χείρας διατριβής. Με τον τρόπο αυτόν, ο αναγνώστης έχει στη διάθεσή του όλο το σχετικό πρωτογενές υλικό και ταυτόχρονα ένα είδος «ρομαντικού» ποιητικού πανοράματος με πολιτική και κοινωνική στόχευση, για το διάστημα 1830-1880. Τα στιχουργήματα ανθολογούνται εδώ στο μονοτονικό σύστημα, για λόγους ομοιομορφίας με το κυρίως σώμα της εργασίας. Κατά τα λοιπά, διατηρούνται οι ορθογραφικές επιλογές και η στίξη των αρχικών εκδόσεων. Στο τέλος των συναφών παραθεμάτων δίδονται οι πηγές από τις οποίες αυτά αντλήθηκαν. Οφείλονται και πάλι θερμές ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή κ. Γιώργο Ανδρειωμένο, καθώς και στα μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής, καθηγητές κκ. Γεράσιμο Ζώρα και Αθανάσιο Χρήστου, για τη βοήθειά τους και τη συμπαράστασή τους.

Γ.Π.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΣΑΤΥΡΑΙ

Σ Α Τ Υ Ρ Α Π Ρ Ω Τ Η

Την μάστιγα της σάτυρας ας λάβωμεν με θάρρος
Και του χεριού μας ο Γραικός ας αισθανθή το βάρος.
Είναι καιρός οι Προύχοντες του Γένους να ιδώσι
Ταις λάσπαις όπου κοίτονται και να διορθωθώσι.
Κενόδοξοι και φίλαρχοι. Τυφλοί από τα πάθη,
πίπτουν αυτοί που μας τραβούν εις των κρημνών τα βάθη·
Το ψεύδος, ο εγωϊσμός κινεί τα σώματά των,
Και είναι η διαίρεσις το μόνον σύστημά των.
Γνωρίζω ένα εξ αυτών, μεγάλον Μακιαβέλην
Εις τούτου την υπόκρισιν δεν φθάνει κανείς Έλλην.
Αν τον ακούσης δεν ζητείς τας πρωτοκαθεδρίας,
Πλην σαν πουκάμισα ποθεί ν' αλλάζη τας αξίας.
Όλ' αι φατρίαί πίπτουσι, μόνον αυτός δεν πίπτει,
Διότι όλαις απατά και όλαις κάτω ρίπτει.
Όλους φρονεί ως σκύβαλα, πλην όλους κολακεύει·
Τον απειλείς; χαμογελά τον βρίζεις; σε χαϊδεύει·
Εις τ' άδυστα των σπλάχνων του κανέναν δεν εμβαίνει,
Και η ψυχή του κ' εις αυτόν τον ίδιο κρυπτή μένει
Αυτόν ζητούν οι δυνατοί, αυτόν, να μιμηθώσι·
Καθώς αυτός, επιθυμούν τον κόσμον ν' απατώσι·
Καμμίαν βάσιν στερεάν στας πράξεις των δεν έχουν,
Κι' εις σκοτεινόν Λαβύρινθον, ως τύχη, όλοι τρέχουν.
Ο σταθερός των χαρακτήρ είναι η αστασία·
Δύο Γραικοί, γνώμ'εκατόν· από αυτάς καμμία
Δεν εκτελείται πώποτε, καθείς πρωτεία θέλει,
Και αν το Έθνος του χαθή, τελείως δεν τον μέλει·
Κανείς δεν έμεινε Γραικός ο ένας είναι Γάλλος,
Εκείνος είναι Μόσκοβος και Άγγλος είν' ο άλλος·
Ένας τον άλλον πολεμεί, ένας τον άλλον ρίπτει,
Κτίζει αυτός, άλλος χαλνά, και η πατρίς μας πίπτει.
Ο στρατηγός τον στρατηγόν, οπλίτης τον οπλίτην,
Ο γεωργός τον γεωργόν, πολίτης τον πολίτην
Ο πλούσιος, τον πλούσιον, φατρία την φατρίαν
Κρημνίζει με σκληρότητα εις άβυσσον αγρίαν.

Άλλα άντ' άλλων κάμνομεν· μας σύρει τυφλή τύχη.
Τα βώδια φέρ' η άμαξα και τρέχει όπως τύχη.

Εξ χρόνους συμπλανώμεθα εις δρόμον ατοπίας,
Ο χρεωκόπος έμπορος ψηφίζεται Ταμίας,
Ο πρωτοκλέπτης Φροντιστής, ο δάσκαλος Στρατάρχης,
Ο πλέον φιλοτάραχος πολίτης Πολιτάρχης.

Αυτόν τον μέγαν ιατρόν συντρόφευεν ο τρόμος
Τον Χάρον δούλευε προτού, ζη τώρα Αστυνόμος·
Το πράγμα (είναι αληθές) πολύ δεν μετεβλήθη·
Προτού διαβατήρια εμοίραζε στα πλήθη·
Από την γην μας έστελλεν αρρώστους εις γην άλλην·
Τώρα διαβατήρια στον κόσμον δίνει πάλιν.

Οι Γραμματείς σαν κόρακες τους πρώτους τριγουρίζουν
Και της νεκράς πατρίδος των το πτώμα τρυπούν, σχίζουν.
Ενώ τον πατριωτισμόν το στόμα των κηρύττει.
Εις εξ αυτών θρασύτερος και απ' αυτά τα κήτη,
Ερρούφησε δια μιας ένα μεγάλο πλοίον,
Γεμάτον από εθνικόν πολύτιμον χαρτίον.

Τους παλαιούς μας βουλευτάς πρέπει να ζωγραφίσω,
Η πρέπει τους πατέρας μας στον ύπνον των ν' αφήσω;
Πολλοί εκ τούτων χρόνους εξ δεν άνοιξαν τα χείλη
Και ήσαν στο βουλευτικόν ωσάν ξυλένιοι στύλοι,
Κοιμώμενοι στην βροντεράν του Γένους τρικυμίαν,
Πλην εξυπνούντες τακτικά εις την αρχιμηνίαν·
Α! είδα ένα εξ αυτών των σεβαστών πατέρων·
Τα σχήματά του βέβαια δεν είχε ο Κικέρων,
Εκτύπα ταις ποδάραις του οπόταν ωμιλούσε,
Παχιά, παχιά ροχάλιζε, βαριά, βαριά φυσούσε
Στον μύστακά του ήρχετο πεισματικά η μύγα,
Εις το πλατύ του πρόσωπον αυτός την εκυνήγα.
Και να σκοτώση πολεμών τον τολμηρόν εχθρόν του,
Εκτύπα με την χέρα του γερά το μαγουλόν του.

Τοιούτους έχει αρχηγούς, ενώ βαστάται μόλις,
Ο ανδρειότατος λαός της οικουμένης όλης.
«Σιώπα! (θέλεις με ειπεί) στην κεφαλήν του Γένους
»Ευρίσκονται πολιτικοί αξίζοντες επαίνους».
Ναι, συμφωνώ, και αν αυτούς ιδής με την αράδα,
Ευρίσκεις δύο τρεις καλούς εις όλην την Ελλάδα.

Οι ιερείς βαρύνθηκαν τον Πλάστην να πιστεύουν·
Τον Βάκχον και τον Έρωτα θεοσεβώς λατρεύουν.

Επήρεν η Ασέλγεια ποιμένος βακτηρίαν
Και καλυμμαύχι υψηλόν και άχραντον μανδύαν·
Την νύκτα περιφέρεται βαστάζουσα λαμπάδαις·
Στους δρόμους πίνει το κρασί και ψάλλει πατινάδαις·
Πορνοστασίων φανερών ανοίγει χίλιαις θύραις,
Και αγοράζουσα πληγαίς πληρώνει χρυσαίς λίραις.

Ευτυχισμένοι άνθρωποι όσοι γυναίκαις νέαις,
Σας έτυχε να έχετε ή αδελφαίς ωραίαις!
Αν θέλετε στο Ναύπλιον να λάβετε αξίαις,
Καθώς ημείς, δεν έχετε μυρίες δυσκολίαις·
Δεν ξεύρετε να γράψετε; Γραμματικούς σας κάνουν·
Ορέγεσθε προβιβασμούς; οι συγγενείς σας φθάνουν·
Αληθινά οι άνθρωποι την σκάφην, σκάφην λέγουν·
Το μέτωπόν σας βλέποντες γελούν... κ' εις τούτο φταίγουν·
Πλην πάντα χρυσός άφθονος στα δώματά σας βρέχει·
Καθένας σας το κέρατον της Αμαλθείας έχει·
Περνάτε ωσάν αδελφοί με τούτον, με τον άλλον·
Το σπίτι σας είναι αυλή και σπίτι των Μεγάλων·
Ωσάν γονείς τα τέκνα σας εκείνοι αγκαλιάζουν
Και ταις μητέραις βλέποντες... παιδιά των τα φωνάζουν.

Ελάτε εις τον Πλάτανον, περιεργοι πολίται,
Αν θέλετε στο θέατρον της τρέλλας να εμβήτε·
Διέτε παντού πολιτικών ατίμους συντροφίας·
Καθείς των είναι ή ουρά, ή κεφαλή φατρίας.

Σιγά εκείνος προπατεί, φυσά και καμαρώνει.
Από υπερηφάνειαν τους ώμους του σηκώνει,
Σαν κούρκος όταν μόνος του φουσκώνη τα πτερά του·
Κινεί μόνον το φρύδι του στα χαιρετήματά του·
Ένα λαόν ολόκληρον ως δορυφόρους σύρει,
Σαν του Χριστού εικόνισμα εις μέγα πανηγύρι.

Αυτός σημαντικώτατος να νομισθή πασχίζει,
Λόγια στ' αυτί ασήμαντα εις όλους ψιθυρίζει,
Από το χέρι τους τραβά ως δέκα λεύγαις πέρα,
Αγάλια για να τους ειπή αυτό το καλησπέρα.

Εκεί της ματαιότητος οι φουσκωμένοι φίλοι,
Οι κούφοι μας σχολαστικοί, δαγκάνονται σαν σκύλλοι·
Με σχήματα κλιμακωτά και με αλληγορίαις,
Μ' ανέκδοτα ιστορικά και με μυθολογίαις,

Σοφώτατα υβρίζονται, σαν βαθρακοί κοάζουν,
Άλλα αντ' άλλων σε λαλούν και παρρησία κράζουν:
«Αν η Ελλάς κλονίζεται το Έθνος όλον σφάλλει,
»Διότι νομοθέτας του δεν θέλει να μας βάλη·
»Ο Κοραής είν' ικανός τους Τούρκους να νικήση·
»Αυτόν πρέπει Στρατάρχην του το Γένος να ψηφίση».

Εδώ βαθείς πολιτικοί βαστούν το πατερμά των,
Σιγά σιγά περιπατούν, μετρούν τα βήματά των,
Ιδέαν διπλωματικής κανείς προτού δεν είχε,
Τώρα ζητούν να δείξωσι πως είναι Μετερνίχαι·
Αναστενάζουν δυνατά, τα φρύδια των τεντώνουν,
Κυττάζουν ασκαρδαμυκτί, ταις πλάταις των υψώνουν,
Περιπατούν και σκέπτονται, χονδραίνουν την φωνήν των,
Η κρύπτουν την αμάθειαν υπό την σιωπήν των.
Αλλοίμονον! του γένους μας τολμούν να είναι στύλοι
Όσοι ποτέ δεν έμαθον πως πιάνουν το κονδύλι,
Αυτοί την πλώραν οδηγούν του δυστυχούς μας πλοίου.

Α! Τρέξε, τρέξε να ιδής τους νέους του Ναυπλίου!
Ωσάν γυναίκες κρύπτονται εις άσπραις φουστανέλλαις,
Η βρακοζώναις κρέμονται, και κόκκινες κορδέλαις
Εξαπλωμέναις φαίνονται εις χρυσωταίς κνημίδες·
Εμπρός οπίσω βλέπονται συχνά οι Γανυμήδες,
Πατούσιν εις τα νύχια των, εν δάκτυλο ψηλώνουν,
και μόνοι των σαν Νάρκισσοι γελούν και καμαρώνουν.
Αυτοί καλούνται Αχιλλείς, εκείνοι Διομήδαι,
Εν ω της μάχης τον καπνόν κανέννας των δεν είδε,
Και εις αυτούς τους Πάριδας ο μάγγανος ανήκει.

Βλέπεις αυτόν πως ακουμβά εις μαύρο δεκανίκι;
Και στον λαόν ως δωρεάς μοιράζει ευλογίας;
Είναι χονδρός Αρχιερεύς πάσης Ξηροκαμπίας·
Ως περικεφαλαίαν του το καλυμμαύχι έχει,
Φορεί αυτό και κακουργών ατιμωρήτω τρέχει·
Μίαν στιγμήν ιδές αυτόν τον άγιον Πιλάτον·
Απ' τον Κωλέττην έρχεται εις τον Μαυροκορδάτον·

Υβρίζει και κατηγορεί τον ένα εις τον άλλον,
Και τον καθένα εις τ' αυτί πολιτικόν μεγάλον,
Πολεμικόν ανίκητον, σωτήρα ονομάζει,
Εν ω κρυφίως και των δυό τον λάκκον ετοιμάζει.
Μη φεύγης! στάσου! Κύτταξε αυτόν τον Γραμματέα!

Ημερολόγι έμψυχον πάντα σε λέγει νέα,
Τα πάντα επαγγέλλεται, τίποτε δεν γνωρίζει,
Τους φιλονείκους αγαπά και τούτους τριγυρίζει·
Τον κόσμο ολον σταματά, όλοι τον αποφεύγουν
Και από ταις παγίδαις του ζητούν κρυφά να εύγουν.
Προχθές προς τα μεσάνυκτα μου έσπασε την θύραν·
«Α! πλέον σ' εύρα (μ' έκραξε) δια καλήν μου μοίραν...
»Οι άνθρωποι βουβάθηκαν... τι έπαθαν δεν ξεύρω.
»Ματαίως ζητώ ταίρι μου στο Ναύπλιον να εύρω.
»Δεν ημπορώ να κοιμηθώ αν δεν φιλονεικήσω·
»Ολίγον φιλονείκησε, αν θέλης να σ' αφήσω».

Ω πόσον χαίρω ζων μακράν ουτιδανών σκωλήκων,
Και τας ημέρας μου περών εις των μουσών τον οίκον!
Με αποσπά ο Πήγασος από δυσώδεις τόπους·
Με ανυψοί από μικρούς και χαμερπείς ανθρώπους·
Τρέμουν να τον κεντήσωση των πόλεων η μύγαις,
Και εις αυτούς τους πόδας του φθάνουν πολλά ολίγαις.

Σ Α Τ Υ Ρ Α Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Α

Ωρα καλή σου, Σάτυρα! ζητείς να με αφήσεις,
Δεν ημπορείς μίαν στιγμήν στο σκότος να καθήσεις·
Και συ τυχοδιώκτισσα κατάντησες να γένης.
Μαζί μου εις την μοναξιάν δεν αγαπάς να μένης.

Δεν θέλουν, ναι, οι φίλοι μου στους δρόμους σε αφήσει·
Με πρόσωπον αγέλαστον δεν θέλουν σ' απαντήσει·
Δεν θέλεις, σαν η άνοστη Εφημερίς του Ψύλλα,
Ενδύσει σαρδελών πλευρά με τα πλατιά σου φύλλα.
Πλην μη θαρρείς πως αι αυλαί των Πρώτων θ' ανοιχθώσι,
Πως όλοι των μ' ευγένειαν θα σε υποδεχθώσι.
Νομίζεις πως οι Δυνατοί θα σε χειροκροτήσουν,
Και σαν χρυσήν Διαταγήν θα σε γλυκοφιλήσουν;

Πολλοί των το αλφάβητον δεν είδαν στην ζωήν των,
Και τρέμει το κονδύλι των εις την υπογραφήν των.
Αν μερικοί των άδειασαν του Έθνους το ταμείον,
Αν μερικοί των έβλαψαν καιρίως τον πλησίον,
Δεν θέλεις, είμαι βέβαιος, θεέ, τους κεραυνώσει.
Τας εντολάς σου ποιός των ηξεύρει ν' αναγνώση;

Μη προχωρήσης, Σάτυρα, στον κόλπον του Ναυπλίου·
Στην τύχην η Διοίκησις αφέρθη ενός πλοίου,
Και βλέμμα προς την Αίγιναν γλυκύ ενατενίζει·
Η Γενική Εφημερίς μαζί της αρμενίζει·
Πηγαίνει τον αέρα της στην Αίγιναν ν' αλλάξη.
Είθε να πλεύση με καλό, και με καλό ν' αράξη!
Εξ μήνας η ταλαίπωρη στο Ναύπλιον κλεισμένη,
Σταις λάσπαις εκυλίετο καταλυσοδεμένη,
Εξ μήνας ήταν άρρωστη, πικρά παραλαλούσε,
Και μ' ασυρράπτους λόγους της μας πονοκεφαλούσε·

Στο Ναύπλιον είν' άνεσις και μοναξιά μεγάλη.
Οι Φροντισταί, οι Έπαρχοι, τόσοι κηφήνες άλλοι,
Πηγαίνουν στην Συνέλευσιν ν' αρπάσουν τας αξίας,
Να μοιρασθούν τα κόλυβα της δυστυχούς Γραικίας·
Από το Ναύπλιον σωρός Γραμματικών ευγήκε,
Και με αυτούς η λοιμική το Ναύπλιον αφήκε.

Τόσοι Γραικοί τώρα πετούν σταις όχθαις της Αιγίνης
Εκεί και συ το βήμα σου, εκεί να διευθύνεις·
Τόσα μυρμήγκια φίλαυτα στα χώματα κινούνται·
Του ξεψυχούντος έθνους μας τα κτήματα πουλούνται·
Το σάβανόν του ο καθείς τρέχει να τ' αγοράση.
Εκείνος όστις πρόπερσι πουλούσε με το χέρι
Και στον λαόν εμοίραζε χαβιάρι και πιπέρι,
Στην λυγδερήν του δεξιά την τύχην μας βαστάζει,
Και τώρα υπουργήματα στους κόλακας μοιράζει.

Τώρα πηγαυνοέρχονται τα γράμματα στους δρόμους,
Και όλα κρυφανοίγονται από τους Αστυνόμους·
Με την μελάνην η Ψευτιά τα έχει μαυρισμένα·»
Ο Δόλος με την βούλάν του τα έχει σφραγισμένα.

Τώρα Τρανοί Πολιτικοί επάνω σ' άμμον κτίζουν
Τα πρόσκαιρά των σχέδια, και την Ελλάδα σχίζουν·
Άλλος πηγαίνει στο Καστρί και άλλος εις τον Πόρον
Και άλλος εις την Αίγιναν με πλήθος δορυφόρων·
Εις τους Πληρεξουσίους μας τα δίκτυα των απλώνουν,
Και δια να γελάσωσι τους Έλληνας ιδρώνουν·
Καθείς καυχάται πως πιστά το Γένος του δουλεύει·
Πλην δια το στομάχι του καθένας μαγειρεύει.

Τώρα μικροί Πολιτικοί δι' εαυτούς σπουδάζουν
Το παν, παντού και πάντοτε κρυφά να συμβιβάζουν·

Δεν αγαπούν την σύγχυσιν δεν αγαπούν τους κρότους
Επιθυμούν σιγά-σιγά ν' αποκοιμούν τους Πρώτους·
Στους Αρχηγούς των φατριών καθημερινώς συχνάζουν,
Με λίβανον κολακειών όλους συχνοθυμιάζουν,
Δια να είναι πάντοτε του νικητού οι φίλοι,
Και να βυζάνουν κόκκαλα τ' αχόρταγά των χείλη·
Τον Υψηλάντην κατ' αρχάς αυτοί προσκυνούσαν,
Στον Κουντουριώτην πρόπερσι αισχρά γονυπετούσαν,
Εις τον Κωλέττην πέρυσσι, εις τον Ζαΐμην τώρα·
Όπου φυσά ο Ζέφυρος, ας γέρνη και η πλώρα.
Αν είκοσι Διοικητάς, νέους ή σκουριασμένους,
Οικονομούν και απατούν με τους ψευδείς επαίνους,
Αν εις παπούτσια είκοσι ένα ποδάρι βάλλουν,
Το κάμνουν με καλόν σκοπόν, είν' άξιοι, δεν σφάλλουν·
Γνωρίζω ένα μας Μουφτήν· το ράσον δεν τον κρύπτει·
Χίλιους των Πρώτων γέλασε· καθείς τον απορρίπτει·
Όλων σχεδόν των φατριών επέρασε τον γύρον,
Καθώς αυτός, οι χείμαρροι πέτραις πολλαίς αφίνουν,
Δρόμους αλλάζουν εκατόν και εις την άμμον σβύνουν.

Και πως να έχη χαλινόν η αναιδής κακία,
Εν ω απ' όλους δέχεται εγκώμια μυρία;

Εκείνος όστις πάντοτε τους φίλους του προδίδει
Και την απάτην θεωρεί ως νόστιμον παιγνίδι,
Εκείνος ονομάζεται Πολιτικός μεγάλος,
Του Πλάστου αριστούργημα, Ταλεϋράνδος άλλος.
Ο φιλοδίκαιος Γραικός είναι Γραικός ευήθης,
Ο αγαθός ανίκανος, μωρός ο φιλαλήθης·

Ως άξιος, ως φρόνιμος ο κλέπτης επαινείται.
Αυτός ο ψευδαπόστολος όστις παντού κινείται,
Το σπερμολόγον έκτρωμα όπου παντού τρυπώνει
Και με χουλιάραν βρωμεράν το παν ανακατώνει,
Ο παντατρέχας Άγγελος των φατριών ο φίλος,
Όστις σαλεύει την ουράν στους Δυνατούς σαν σκύλλος
Και από τα στρατόπεδα πηδά στους Επιτρόπους,
Αυτός είν' ο καλύτερος απ' όλους τους ανθρώπους.

«- Σιώπα, Σούτσε! Στους κακούς μην πρόσφερε καθρέπτας
»Μήπως δεν είδαμεν ημείς τόσους Επάρχουν κλέπτας;
»Μήπως δεν είδαμεν ημείς ν' αρμέγουν την Ελλάδα
»Εκτελεσταί και Υπουργοί καθείς με την αράδα;

»Και όμως σιωπήσαμεν, αφήσαμεν να τρέχη
»Και να πηγαίνει πάντοτε το πράγμα όπως έχει·
»Αφήσαμεν τους κόλακας να γλύφουν τους Μεγάλους,
»Και, λόγιοι, αφήσαμεν λογιωτάτους άλλους
»Εις των Προκρίτων ταις αυλαίς να κοίτωνται ριμμένοι
»Σαν ψιττακοί να φλυαρούν, εις το κλουβί κλεισμένοι.
»Δεν σε αρέσκομεν ημείς; Σιώπα! Βουβός μείνε!
»Καθένας Διπλωματικός δεν ημπορεί να είναι
»Ατιμωρήτως χαμερπής, ψεύστης και Φαρισαίος;
»Όποιον εμπρός σου κί' αν ιδής, ας είναι και δικαίως,
»Πρέπει να κάθεται κρυφά και να τον ζωγραφίζης;
»Η έργον χριστιανικόν, θεάρεστον νομίζεις
»Το να πληγώνης όλους μας για μιαν ξερή πατρίδα;
»Εκείνος τι σ' επείραξεν αν έχη αυτιά Μήδα,
»Αν έχη γάτου κύτταγμα, μορφήν αλωπεκώδη,
»Αν έχη καύκαλα βωδιού, αν φέρεται σαν βώδι;
»Τι πολεμάς τα ήθη μας; ήλθες να δώσης νόμους;
»Ωσάν πιθήκους τι τραβάς τους Γραμματείς στους δρόμους;
»Τι προσκαλείς απάνθρωπα τον κόσμο εμπροστά των
»Και προξενείς τον γέλωτα με τα σκιρτήματά των;
»Αυτά τα τόσα γέλια σου θέλουν σε φέρει θρήνους·
»Τι πιάνεσαι αστόχαστα με τούτους και με κείνους;
»Αν η Ελλάς κατέστρεψε Αγάδων χιλιάδαις,
»Είναι Γραικοί Βεζίρηδες, είναι Γραικοί Πασάδες,
»Είναι Μουφτήδες ρασωτοί και μοναχοί Δερβίσαι.
»Την μέθην των, την λύσσαν των πως, Σούτσε, δεν φοβείσαι;»
- Να φοβηθώ! και διατί; κανένα ονομάζω;
Κανένα των προσωπικώς με είδες να πειράζω;

Κί' αν τ' όνομα τινός ειπώ, μη βλάπτω τ' όνομά του;
Το στέλλω να κατρακυλά με το του Ηροστράτου·
Χωρίς εμέ, θέλει κανείς μάθει ποτέ αν ζώσι
Τόσοι κακούργοι - ΟΠΟΥΛΟΙ και - ΙΔΑΙ άλλοι τόσοι;
Στοχάζεσθε πως αγαπώ τους άλλους να κεντρώνω
Και την χολήν μου πάντοτε αδίκως να θολώνω;
Ποσάκις επεθύμησα ν' αφήσω χαραγμένας
Και με στοιχεία χρύσινα εις ίασπιν γραμμένας
Την τόλμην και την φρόνησιν του θείου Κριεζή μου
Και τας σπανίας αρετάς του φίλου Νικοδήμου!
Πλην αι φωναί, πλην οι κλαυθμοί της δυστυχούς Γραικίας
Με κυνηγούν και φθάνουσι στα βάθη της καρδιάς,
Σπαράττονται τα σπλάχνα μου εις τους δριμείς της πόνους·
Βλέπω χιλίους γύρω της ασπλάχνους δολοφόνους,

Τα δάκρυνά μου στάζουσι, το τόξον μου τεντώνω,
Τους μητροκτόνους Έλληνας διώκω και πληγώνω.

Σ Α Τ Υ Ρ Α Τ Ρ Ι Τ Η Επιστολή προς τον Παναγιώτην Σούτσον

Τί κοπιάζεις, αδελφέ, ν' ασπρίσης τους Αράπας;
Να καταστήσης Περικλείς του έθνους των Σατράπας;
Ανωφελώς εργάζεσαι προς σύστασιν των νόμων
Και δείχνεις εις τους Έλληνας της δόξης των τον δρόμον.
Οι λόγοι σου ηρωϊσμού σπινθήρας δεν ανάπτουν
Και Διπλωμάται πονηροί τον λάκκον σου σε σκάπτουν.

Αυτό της υποουλότητος το ζωντανόν σχολείον,
Του βδελυκτού εγωϊσμού το βρωμερόν αγγείον,
Ο πίθος όπου έρρευσαν αι πλάναι και οι δόλοι,
Αυτό το κλεπτοφάναρον όπου οι κλέπται όλοι
Ως όργανόν των αγαπούν στο πλάγι των να έχουν
Και πάντοτε μ' αυτό σιγά στα σκοτεινά να τρέχουν,
Αυτός όστις εβύζαξε το γάλα της κακίας
Και τρίχαις άσπραις έβγαλεν εις τας παρανομίας,
Αυτός παντού συκοφαντεί την άδολον ψυχήν σου
Και χύνει το φαρμάκι του εις την υπόληψίν σου.

Στους ελευθέρους σε καλεί κακόν αριστοκράτην,
Και εις τους τυραννόφρονας αυθάδη οχλοκράτην·
Εις ταις αυλαίς των Δυνατών βράδυ πουρνό συχνάζει,
Τους ερεθίζει κατά σου και κατά σου φωνάζει:
«Ο Σούτσος είν' εις τον λαόν με την ψυχήν δοσμένος,
Είμαι από τα γράμματα ο νους του σαλευμένος
Έχει σκοπόν την άνοιξιν ν' αφήση την Γραικίαν,
Και δεν τον μέλει αν αυτή ριφθή στην αναρχίαν·
Όλους μισεί τους Προύχοντας· θέλει να σας κρημνίση·
Θέλει να είναι οι Γραικοί ελεύθεροι και ίσοι·
Ίσος, εκείνος ο Γραικός, ο καταλασπωμένος,
Με σε, όστις στο μάλαμμα ευρέθης γεννημένος!
Ο Σούτσος όμως σήμερον τέτοιαις ιδέαις έχει
Και ταις ουραίς σας, όλους μας, κρυφά μας κατατρέχει·
Εις τους Μεγάλους παριστών την δόξαν των Κατώνων,
Την δόξαν των Λαφαγετών και των Ουασιγκτώνων,
Ζητεί κανένα εξ αυτών να κάμη Ροβεσπιέρον».

Τους λόγους της αλώπεκος ακούει ένας γέρον,
Πιστεύει τα σοφίσματα του χαμερπούς εχθρού σου
Και λέγει όσα ημπορεί να φαντασθή ο νους σου·
Τα θολωμένα μάτια του απ' τον θυμόν γουρλώνων,
Φωνάζει ταις μουστάκαις του σαν δυό σουβλιά σηκώνων:
«Τι θέλει το παιδί αυτό; ζητεί να μας κρημνίση;
Ζητεί με το κονδύλι του τους Δυνατούς να σείση;
Εγώ αν ήμουν έμπορος οπόταν ήμουν νέος,
Αυθέντης είμαι σήμερα και στύλος του Μωρέως.
Τι θέλει το παιδί αυτό; ζητεί το χαλινάρι
Από τα δυό χέρια μας με ταις φωναίς να πάρη;
Να μας αλλάξη θέλ' αυτό το χθεσινό φυντάνι;
Ας πάγη στην κατάρα μου κι' ας μη με χολοσκάνη!
Με ταις γαζέταις, του λαού τα μάτια θα ν' ανοίξη,
Η χώρα μας θα σηκωθή και όλους θα μας πνίξη.
Πάντα να μένη άλυωτος αν είν' αποθαμένος,
Αν ζη να γένη Ωβριός αυτός ο μαγιωμένος
Και τον λαόν διαβόλευσε με την τυπογραφία!
Ημείς προτού τι είχαμε; στους θησαυρούς του Κροΐσου
Και τα καλά χαιρόμασθαν αυτού του παραδείσου·
Ετρώγαμεν, επίναμεν, σταις ψάθαις ξαπλωμένοι,
Με ξένους κόπους είμασθαν κουκουναροθρεμμένοι·

Τον σβέρκον μου πλέον φαρδύν απ' του βωδιού τον είχα,
Και τώρα μου κατάντησε λιανός ωσάν η τρίχα·
Ένα αρνί στην καθισιά μπορούσα να παστρεύσω,
Και μόλις σήμερα μπορώ τρεις κόταις να χωνεύσω·
Στους δρόμους όταν έβγαινα, όλοι μ' εχαιρετούσαν,
Εσταύρωναν τα χέρια τους και με ακολουθούσαν·
Αφ' ου ήλθαν τα γράμματα, η εντροπή εχάθη,
Εξύπνησε όλος ο λαός, ο κόσμος ετρελλάθη·
Δεν θέλει να μας προσκυνή, αφέντας δεν μας λέγει,
Κανένας μας δεν ημπορεί να τον πολυαρμέγη·
Αυτοί 'ναι οι σκυλλόφραγκοι και τα ψαλιδοκέρια·
Τον φάλαγγα, την δύναμιν μας πήραν απ' τα χέρια.
Οι Σούτσοι, ο Γεννάδιος, και όσοι τέτοιοι άλλοι,
Ας πάγουνε στ' ανάθεμα, που να τους πάρ' η ζάλη!
Δεν θέλουν υπουργήματα, τάξιν ζητούν να φέρουν·
Όταν ανθρώπους μας ιδούν, χαμογελούν και χαίρουν·
Ο Σατανάς Γραμματικούς πολλούς μας είχε στείλει,
Πλην μ' ένα μόνον κόκκαλο τους κλείαμεν τα χείλη·
Δεν θέλουμε τα γράμματα· να φύγουν χωρίς άλλο·
Εγώ δια υπογραφήν το δάκτυλό μου βάλλω,

Κί' αν το μικρό μου δάκτυλο δεν θέλω να λερώσω,
Την σιδερένια βούλά μου μπορώ να μελανώσω·
Εις ένα σαρδελόχαρτο μόνος μπορώ να βάλω
Υγιαίς και χαρετήσματα και γιώτα να μην σφάλω·
Εγώ δεν είχα είδησι τ' είναι το άλφα βήτα
Τα γκάμα και τα έψιλαν, τα όμεκρα, τα ζήτα·
Όταν στην πόλιν έτρεχα και λάδι επουλούσα,
Τα δέκα εργαστήρια μου στα δάκτυλα μετρούσα,
Κί' αν κάποτες δεν ήξευρα βαθειά να λογαριάσω,
Αντίς να τρέχω μόνος μου τον νου μου να χαλάσω,
Εφώναζα στο πλάγι μου έναν σχισμένο Φράγκο·
Φράγκο (τον έλεγα) μωρέ! σε τάζω ένα φράγκο
Κ' ένα ποτήρι βαθουλό, καλό κρασί γεμάτο,
Αν μ' εύρης του λογαριασμού τον κάτω κάτω πάτο·
Δεν θέλουμε τα γράμματα, δεν θέλουμε μαγείαις,
Σατούρνους και λογοτριβαίς και άλλαις φλυαρίαις·
Το γράψιμο, το διάβασμα πειράζουν το στομάχι·
Τα γρόσια μόνον έρχονται σαν κουρασθή η ράχη.
Οι ψωρολογιώτατοι τι έχουν; τι κερδίζουν;
Στους μαγειριούς μας πάντοτε σαν λύκοι τριγυρίζουν·
Η λάσπη στέκει πάντοτε στο βρώμιο φορεμά τους
Τα δάκτυλά τους φαίνονται στο τρύπιο πόδημά τους.
Α! Τα παιδιά μας άμποτες τα μάτια τους να χάσουν.
Παρά να μάθουν γράμματα και να μας εντροπιάσουν!»

Αυτά φωνάζει καθ' ημών ένας χονδρός Πιλάτος,
Από προλήψεις βρωμεραίς, από χολήν γεμάτος·
Βαστάζος όντας χρυσωπός και βάνανσος πολίτης,
Καλμούκος, μιξοβάρβαρος, βαθύς Ανατολίτης.

Ο Φαρισαίος επαινεί τον άλογον θυμόν του
Και χαμηλώνων ταπεινά στην γην το πρόσωπό του,
Τον λέγει: «Εκπλαμπρότατε! κ' εγώ ναι, είμαι ξένος,
Όμως κηρύττω πάντοτε πως συ βαστάς το Γένος·
Σε πάντα και τους φίλους σου πιστότατα δουλεύω·
Ημέραν νύκτα διά σε, αυθέντη, μαγειρεύω·
Εν όσω ζω, οι Έλληνες θέλουν σας θυμιάζει·
Καθώς τους πρέπει στον ζυγόν θέλουν αναστενάζει·
Οι Σούτσοι εξεφύλησαν, ζητούν να σας κρημνίσουν·
Ημέραν νύκτα τον λαόν σπουδάζουν να ξυπνήσουν·
Την κεφαλήν των θα κτυπούν μεθαύριον στους τοίχους·
Οι Σούτσοι είναι ποιηταί, ηξεύρουν μόνον στίχους·
Της βλαχικής μανέστρας των έχασαν την χουλιάραν,

Και τώρα εις τους ώμους των επήραν την κιθάραν.
Να κλέπτουν δεν είν' άξιοι, ούτε να κολακεύουν·
Μια λέξι ξερήν άζουμην την αρετήν λατρεύουν·
Άνδρας, γυναίκα είν' αυτή; ακόμη δεν την είδα.
Εις κάθε φράσιν άνοστα σε φέρουν την πατρίδα».
- «Άς πάγουνε στο διάβολο! ας μην μας ακουμβούνται!
Δεν έχουν αυτοί κτήματα το Γένος δεν λυπούνται·
Τι έχουν; τι θα στερηθούν; τα πλούτη;... - Την Ελλάδα·
Αυτήν σεις την αρμέγετε λησταί, σαν αγελάδα·
Εσχίσατε τα στήθη της, φατριασταί αυθάδεις!
Το ιερόν της έδαφος κατήντησεν ως άδης
Από τας κακουργίας σας και συνεχείς ληστείας·
Γεμίσατε το σώμα της από πληγάς καιρίας.
Υπέρ αυτής εσφάχθημεν ημείς εις την Βλαχίαν,
Κ' εις ταύτην επροσφέραμεν το είναι μας θυσίαν·

Είναι καιρός να φεύγωμεν, πριν εις Μολδοβλαχίαν
Οι Πρώτοι μεταβάλωσι την ορφανήν Γραικίαν.
Του ιερού πολέμου της ακούοντες τον κρότον,
Τα άγια της χώματα πατούντες κατά πρώτον,
Τα βρέξαμεν με δάκρυα χαράς και ευφροσύνης,
Και σήμεραν τ' αφίνομεν με δάκρυα οδύνης.

Σ Α Τ Υ Ρ Α Τ Ε Τ Α Ρ Τ Η

Δεν με αφίνεις, Σάτυρα; δεν λείπεις απ' εμπρός μου;
Δεν θέλω ταις φιλίαις σου, να μη σε διή το φως μου·
Αφ' ου εγειτονεύσαμεν δεν είδα ησυχίαν
Και είμαι ακατάπαυστα εις μαύρην τρικυμίαν.

Όσοι παχείς ιμάμιδες, της τυραννίας στύλοι,
Του Βάκχου ομοτράπεζοι της Αφροδίτης φίλοι,
Να φάγουν μόνον και να πιουν έχουν προ οφθαλμών των
Και πετραχήλι κακιών φορούν εις τον λαιμόν των.
Όσοι Πιλάτοι δόλιοι, τηγανιτοθρεμμένοι,
Εις δεκανίκη φατριών είναι ακουμβημένοι,
Και με τα μαύρα ράσα των τους κόρακας ομοιάζουν,
Όλοι πετούν επάνω μου και κρα - κρα - κρα φωνάζουν·
Οι γνώριμοί μου μ' άφησαν, κρυφά με κατατρέχουν
Και δεν ηξεύρω ούτ' εγώ τι έπαθον τι έχουν.
Όταν τους εύρω, σιωπούν, σφαλούν τα στόματά των·
Και διευθύνουν παρευθύς αλλού τα βήματά των·

Η λόγους πατριωτικούς αρχίζουν να συρράπτουν
Και την ιδιοτέλειαν εις την ψυχήν των θάπτουν.

Εκείνος όστις ύβριζε προχθές τους Αιγινήτας
Και με τους παρωνόμαζεν Οσποδαρομεσίτας,
Εκείνος τρέχει σήμεραν στην Τήνον, ή στην Σύραν,
Και των Πληρεξουσίων μας κτυπών σιγά την θύραν
Εμβαίνει, τους παρακινεί στην Αίγινα να φθάσουν,
Αν θέλουν από τον κρημνόν το Έθνος των ν' αρπάσουν,
Κί ενώ παντού διαλαλεί πως πτωχοασκητεύει·
Την λυγδερήν μανέστραν του στα σκότη μαγειρεύει.

Εκείνος όστις ύβρισεν εμπρός μου τους Καστρίτας
Και τους ωνόμαζε προχθές φατριαστάς πολίτας,
Εκείνος τρέχει σήμεραν να γένη Γραμματεύς των
Και με το κονδυλάκι του κεραυνοβόλος Ζευς των.
Όλον αυτό το στράτευμα των αναιδών κολάκων
Των χαμερπών πολιτικών και των γλυφοπινάκων,
Οι κυνηγοί των θησαυρών και των υπουργημάτων
Κουράζουν εναντίον μου παντού τα στόματά των.

Χθες το πουρνό εκάθουμουν εις σκέψεις βυθισμένος,
Από βιβλία και νεκρούς περιτριγυρισμένος,
Και θεωρών τους Δυνατούς του δυστυχούς μας Γένους
Ως αχορτάγους λέοντας, ως λύκους πεινασμένους,
Τους καταρώμην κ' έλεγα: «Ποτέ δεν θα ξυπνήση
Αυτός ο άθλιος λαός, δεν θα τους σωφρονίση;
Ως πότε θα πλακώνεται με σιδερένιο χέρι;
Ως πότε θα πληγώνεται και θα το υποφέρει;»
Βλέπω κ' εμβαίνει έξαφνα ένας μικρός Μπογιάρης,
Φυντάνι Φαναριώτικον, της Μπογδανιάς Σερδάρης,
Ανάθρεμμα των Ψωμαθίων, στην λάσπην βουτημένος,
Φαναριωτίσκος παλαιός, πτωχός και ξεπλυσμένος,
Ωσάν τα τριαντάφυλλα τα καταμαραμμένα
Η σαν τ' αυγά της Πασχαλιάς τα μισοξεβαμμένα
«Με τι καρδιά (μ' εφώναζε) κτυπάς τ' αφεντικό μου
Και να μας δέσης προσπαθείς εις τον ζυγόν του νόμου;
Τι προστατεύεις τον λαόν; του κάκου κοπιάζεις·
Τι σ' έκαμεν ο Μπέης μου και τον παρομοιάζεις
Με μαύρον τυφλοπόντικον, όπου ζητεί να σβύση
Τον λύχνο μας, και σκοτεινά όλους να μας αφήση;
Γροσάκια συ, καθώς αυτός, μπορείς να μας μοιράσης;
Όσαις χονδραίς δαταγαίς κί' άν του παρουσιάσης,

Πάντα σε λέγει «μάλιστα» ευθύς ταις υπογράφει
Και σαν σκουπίδια θεωρεί του Γένους το χρυσάφι.
Δεν θέλουμε πολίτευμα, ψευτοδημοκρατίαις,
Βουλαίς και Προβουλευμάτα, Επάρχους κ' Επαρχίαις·
Ημείς προτού δεν είχαμεν Παραστατών δεκάδες,
Αλλά Καδήδες, Πρίγκιπας, Αυθέντας και Πασάδες·
Καδής ας είν' ο Ν..., Βεζύρης ο ...,
Μουφτής μας ο Π..., ο Λ... Μουσεφλίγκης·
Χωρίς ξυλιαίς τους Έλληνας ανθρώπους δεν τους κάνεις·
Με το καλό, σε αψηφούν και τον καιρό σου χάνεις.
Στο Γιάσι τον καλό καιρόν, όταν εδιοικούσα,
Τον κόσμο όλον έδερα και τον τσαλαπατούσα·
Εκεί τους κατσιβέλους μου εγώ καθ' εβδομάδα,

Στον φάλαγγα τους έστρωνα όλους με την αράδα.
Σούτσος μην ονομάζεσαι! να είσαι δεν τ' αξίζεις.
Μ' αυτά σου τα φρονήματα την γενεάν σου βρίζεις·
Φανάρι μου λαμπρότατο! Φανάρι ακουσμένο!
Πως ήσουν και πως έγινες! απέμεινες σβυσμένο·
Απ' τα πολλά φυτήλια σου, ένα μικρό φυτήλι
Η τύχη μας εις την αρχήν εδώ μας είχε στείλει,
Κι' αυτό οι Φιλελεύθεροι ζητούν να κομματιάσουν
Και τα γυαλιά σου σήμεραν ζητούν να κατασπάσουν,
Αι Σούτσε μου! λησμόνησες πως είσαι Φαναριώτης;
Τι μ' έγινες φιλογενής και Ψωροπατριώτης;
Δεν συνεργείς να μας δοθή κανένας Οσποδάρος;
Τότε και συ θα ευτυχής, και συ θα είσαι γλάρος
Και συ θα γλύφης κόκκαλα, θα είσαι χρυσωμένος,
Θα βλέπης να σε προσκυνή όλον αυτό το Γένος,
Και στην αυτήν, ως ευγενής, θα έχης χώραν πρώτην·
Θεέ μου δος μας Πρίγκιπα κανένα Φαναριώτην
Από μεγαλοπρέπειαν κι' ευγένειαν γεμάτον,
Κανένα Σούτσον, Καρατζάν, ή τον Μαυροκορδάτον!
Εις την Γραικίαν ας βαλθή κανένας Οσποδάρος
Κι' άφοῦ τον διουν τα μάτια μου ας με αρπάσ' ο Χάρος!»

Αυτά με λέγουν, Σάτυρα, αυτά με κοπανίζουν,
Και το κεφάλι μου μ' αυτούς τους λόγους των ζαλίζουν·
Τι θέλεις! Πλήθος μυρμηγκιών, αυτόχθονας και ξένους,
Όσοι σαν βδέλλαις ρούφησαν τα αίματα του Γένους,
Στην πλάτη μου τους φόρτωσες, μ' εκόπηκαν τα μέλη,
Κ' εσένα, αδιάκριτη, τελείως δεν σε μέλει·
Σιώπα! Φύγε! λείψε με! Το κρίμα μου θα σ' εύρη.
Θέλεις να βλέπω ποντικούς να τρώγουν το αλεύρι,

Επίτροποι να λέγωνται και Φροντισταί του Γένους,
Και να προσφέρω εις αυτούς εγκώμια κ' επαίνους;
Θέλεις ν' αφίνω να λαλούν Εφημεριδογράφοι
Και την τιμήν των να πουλούν για κάμποσο χρυσάφι,
Εις τα πανούργα φύλλα των να σπείρουν κολακείας
Και να κηρύττουν τεχνικά «Συνθήκας της Βλαχίας»,
Για να μας έλθη όρεξις να γίνωμεν και Βλάχοι
Και να μας αιματώνεται κάθε στιγμήν η ράχη;
Το στόμα πάλιν άνοιξες, που να στο κλείσ' ο Χάρος;
Πότε και πόθεν έλαβες αυτό το τόσον θάρρος;
Ο Φαρμακίδης αύριον απ' τον θυμόν θ' αφρίση·

Το πράσινο φαρμάκι του επάνω σου θα χύση.
Αυτόν, καλέ, να φοβηθώ! ας γράψη ο,τι θέλει,
Ο,τι κι' αν θέλη ας ειπή, τελείως δεν με μέλει.
Τον Σούτσον λέγω αύριον και σου τον διορθώνει.
Με άλλην του επιστολήν σου τον περιμαζώνει.
Οι πατριώται Ψαριανοί στους τοίχους την απλώνουν
Και οι Ναυπλιώται πρόθυμοι στον Πλάτανον την στρώνουν.
- Α! Κανενός Κοτζάμπαση ο φάλαγγας θα σ' εύρη
- Θέλεις λοιπόν να βουβαθώ, κι' ο κόσμος να μη ξεύρη
Πως από τούτους εξ επτά τρυγούν το Γένος όλον
Με αρπαγαίς και με κλοπαίς, με βίαν και με δόλον;
Εκείνοι συμπεθέρευσαν με στρατηγούς μεγάλους,
Προσφέρουν με ταις κόραις των αντί προικός, και κάλλους,
Αντί χονδρού τραχώματος, μεγάλαις Επαρχίαις
Και την Ελλάδα τυραννούν με ταις ραδιουργίαις·
Αυτός την Επαρχίαν του ερωτικά λατρεύει
Και σαν γυναίκα εύμορφην με γέλοια την χαϊδεύει·
Ωσάν πιστός της σύζυγος ποτέ δεν την αφήνει
Και με το χέρι του ζητεί στα σκότη να την γδύνη
- Τρελλάθηκες, φιδογλωσσού! την γλώσσα σου να φάγης!
Θα μας ακούσουν κ' ύστερα στ' ανάθεμα θα πάγης·
- Αν ράψης και το στόμα μου, θα σκάσω, θα φωνάξω,
Εις των Γραικών τους προύχοντας, όσο μπορώ θα κράξω:
«Ως πότε οι φατριασμοί, αι τόσαι ανομίαι,
»Αι τόσαι διαιρέσεις σας, αι τόσαι σας ληστεΐαι;
»Ελάτε εις συναίσθησιν! αφήσατε τα πάθη·
»Από τας διχονοΐας σας το Γένος σας εχάθη·
»Το άνομον και τρομερόν χέρι της Ανταρσίας
»Στον Ιμπραΐημ άνοιξε τας θύρας της Γραικίας·
»Αυτό το Μεσολόγγι σας, το τόσον φημισμένο,
»Σταις στάκταις εξ αιτίας σας ετάφη το καϋμένο».

Εξακολούθει, Σάτυρα! μη σέβεσαι κανένα·
Τα χαλινάρια του θυμού παραίτα τα λυμένα.
Εξακολούθει, Σάτυρα! ωραίων δρόμων πήρες·
Θα σ' ανταμείψουν αύριον οι Δυνατοί με λίραις·
Αριστερά και δεξιά, εμπρός, οπίσω, κτύπα·
Κανένα μην οικονομείς! τα σπλάχνα όλων τρύπα
Και των βελών σου κένωνε εις όλους την φαρέτραν!
Το μέτωπόν σου θα κτυπάς μεθαύριον στην πέτραν·
Εις τον λαιμόν μου, φανερά στο λέγω, δεν σε παίρνω
Και τέτοιο βάρος, μάθε το, κατόπι μου δεν σέρνω.

Εγώ δια ταις τρέλλαις σου εχθρούς δεν κάμνω άλλους,
Εγώ τους Κοσταμπάσηδες και όλους τους Μεγάλους,
Δεν αγριώνω κατ' εμού, αυτοί με κατατρέχουν·
Αυτοί πολλήν ευγένειαν επάνω των δεν έχουν·
Αυτοί δεν νοστιμούνται πολύ ταις νουθεσίαις·
Οι λόγιοι τους έμαθαν ν' ακούουν κολακείαις·
Στον Πόρον με κατέτρεξεν ο τρομερός Ζαΐμης
Και δια σε μ' εφέρθηκεν ως άλλος Ιμπραϊμης·
- Θέλεις με το κονδύλι μου να τον καταστολίσω·
- Όχι δεν θέλω. - Άφες με να τον παραζαλίσω.
- Βαριούμαι τον εξέχασα· φύγε· μη με πειράζης·
- Τι έπαθες; τι θύμωσες και μ' αγριοκυττάζεις;
Στάσου! πως τόσον εύκολα θολώνεις την χολήν σου;
Λησμόνησες πως χρεωστείς σ' εμένα την ζωήν σου;
Από εμένα σώθηκες εσύ κι' ο σύντροφός σου,
Όταν φονιάδες είκοσιν εφάνηκαν εμπρός σου,
Όταν στο Άργος τα σπαθιά κρεμούσαν στο λαιμό σου
Κ' εφώναζαν απ' την ουράν τραβούντες τ' άλογό σου:
«Αφέντη! το πουγγάκι σου μην τάχα σε βαραίνη;
»Αφέντη! τ' ωρολόγι σου τι ώρα να σημαίνη;»
Συ τότε κατεχλώμισες κ' εγώ, πριν με ζητήσης,
Ευθύς σ' εφώναξα στ' αυτί αυτά να τους λαλήσης:
- Το άλογό μου θα σχισθή δεν είν' αυτό σαρδέλα·
»Δεν είμ' εγώ διοικητής, των αδελφών μου βδέλλα·
»Δεν είμ' εγώ καλαμαράς· μισθούς εγώ δεν παίρνω·
«Όσα φλουριά επάνω μου από την Φράντζαν φέρνω
«Όλα θα να τα λάβετε, είν' όλα εδικά σας,
«Μόνον σταις θήκαις κρύψετε τα κοφτερά σπαθιά σας·
«Μ' αρέσει, παληκάρια μου, η τόση σας ανδρεία
«Κί' αληθινά με φαίνεσθε σαν άγρια θηρία·
«Αδέλφια, δεν με λέγετε; Ποιός είν' ο στρατηγός σας;
«Μήπως κανείς Κοτζάμπασης ήταν ο δάσκαλός σας;

«Αδέλφια! ένας απ' αυτούς, στο χρέος βουτηγμένος
«Δέκα πηχών κατάστιχον επρόσφερε στο γένος.
«Μόνον για του αλόγου του τα πέταλα εζήτει
«Ογδόντα λίρες, και μ' αυταίς επήρεν ένα σπήτι.
«Οι τόποι όλοι, φίλοι μου, είναι κλεψιάς σχολεία·
«Απ' τους λαούς κρυφά - κρυφά κλέπτουν τα Επαρχεία·
«Τα Επαρχεία φανερά οι Υπουργοί γυμνώνουν
«Κί οι πρόεδροι στους Υπουργούς τα χέρια των απλώνουν.
«Ηξεύρετε τι έγιναν η λίραις της Αγγλίας;

«Ταις έφαγαν οι Δυνατοί της δυστυχούς Γραικίας·
«Ταις χώνευσαν οι Γραμματείς και όλ' οι αρχηγοί σας·
«Και τώρα έμεινε γυμνό το δύστυχο κορμί σας·
«Να ταις στερλίνας μου, παιδιά, και μη ψωμοζητήτε!
«Να τ' ωρολόγι μου, παιδιά, και πάτε να ενδυθήτε!
«Εις το εξής τον ήλιον θα έχω για ωρολόγι·
«Μήπως κανένασαπό σας με τ' ωρολόγι τρώγη;
«Τρώγει σαν έχη όρεξι, κοιμάται σαν νυστάζη,
«Ρουφά κρασάκι σαν διψά, και κλέφτει σαν αδειάζη.
«Καθώς μ' αφήσετε, παιδιά, δεν έχω άλλον κόπον
«Να κουβαλώ το έχει μου απ' ένα σ' άλλον τόπον.
«Είμ' ελαφρός σαν άχερο, κί αν φθάσω στην Αθήνα
«Θα έχω δια πλούτον μου στο πλάϊ μου την πείνα».
Τότε σ' εγλύτωσα εγώ και τώρα συ θυμώνεις;
Αχάριστε, τι σ' έκαμα κί αδικως με μαλλώνεις;
Μ' ωνόμασες φιδόγλωσσον· άλλη φορά, να ζήσης,
Τέτοιο καλό επίθετο μη με φιλοδωρήσης·
Εάν κανένα έγγισα Σατράπην ή Εμίρην
Ηδύνομαι να επαινώ τον λόγιον Καϊρην,
Το έμβλημα της αρετής και μετριοφροσύνης
Τον φίλον της ισότητος και της δικαιοσύνης
Προσφέρω μ' ευχαρίστησιν θυμίαμα επαίνων
Εις την δεκάτην Μούσαν σας, εις την καλήν παρθένον,
Εις την απ' άνθη άφθαρτα στεμμένην Ευανθίαν,
Ήτις αξιαγάπητον μας κάμνει την σοφίαν·
Ήστου Πίνδου τα λιβάδια μ' αρέσει να μαζώνω
Ευώδη τριαντάφυλλα, μ' αυτά να στεφανώνω
Τας πολυτίμους κεφαλάς του αγαθού Γλαράκη,
Και του αδόλου φίλου σου, του νέου Παγκαλάκη·
Αντί χολής, ναι, δάκρυα με ηδονήν μου χύνω.
Στον τάφον του Λοντία σου και δάφναις τον αφίνω·
Του Βαρδαλέχου μαθητής, είχε τας αρετάς του,
Είχε την καλωσύνην του, είχε τας χάριτάς του.

Ο Στέφανος Κανέλλος σας, χαριτωμένος Νέος,
Υπήρξε των Βυζαντινών το καύχημα και κλέος.
Και ο Παυλίδης, αληθής φίλος της αληθείας,
Ποτέ του δεν επόρνευσε το κάλλος της Παιδείας.
Δικαίως τους συγχρόνους σου στην πλάστιγγα ζυγίζω,
Μίσος δεν τρέφω στην ψυχήν, τον φθόνον δεν γνωρίζω.
Κανένα δεν κολάκευσα, κανένα δεν φοβούμαι
Και μόνον εις του Έθνους σας την τύχην συλλογούμαι.¹

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΕΝ ΑΓΚΩΝΙ

Τί τάχα, θα περάσωσιν ερημιτών χειμώνα,
εις όχθην Αδριατικήν, στον βροχερόν Αγκώνα;
Από τα ύψη των κρημνών και των χαρακωμάτων
θα βλέπωμεν στο πέλαγος τους λόφους των κυμάτων,
κί' από την γην θ' ακούωμεν με βάσιν στηριγμένην
την θάλασσαν στα σύνεφα υπερτινασσομένην;
Δεν θέλωμεν ασφάλειαν τοιαύτην ολεθρίαν·
αισχροάν μισούμεν των δειλών φιλαύτων ησυχίαν!
Με ηδονήν του θεωρεί κινδύνους καταγιγίδος
όστις ορμά στο πέλαγος δί' έρωτα Πατρίδος.
Τίς ήχος τόσον λιγυρός, μελών τίς αρμονία
σ' την ακοήν του φαίνεται τόσον βαθμόν γλυκεία,
ή όταν τ' άρμενα ηχούν και τα κατάρτια τρίζουν,
κ' εις τα σχοινιά οι άνεμοι οι πτερωτοί συρίζουν;

Πού είσαι και δεν φαίνεσαι, δελφινοδρομόν πλοίον;
Τάχα Κροάτης Αίολος και αν λυσσά κί' αφρίζη,
την τόλμην σου, την τέχνην σου ποτέ την εμποδίζει;
Οξύπτερον, ατρόμητον, θαλασσινόν ιεράκι,
ωκεανούς δεν τρώμαξες, θα φοβηθής αυλάκι;
Στον ναύτην τον αγέρωχον της κραταιάς Αγγλίας
ωσάν λεκάνη φαίνεται ο κομπαστής Αδρίας.
Ελθέ λοιπόν, ω Πάραλε στον Δωρικόν Αγκώνα,
στήσε και συ μιαν εποχήν στον τωρινόν αιώνα.
Ο ουρανός είν' ευμενής, ο Ποσειδών φιλέλλην,
κί' ο μέλλων επιβάτης σου πρώτος Ελλήνων Έλλην!²

¹ Αλεξάνδρου Σούτσου, *Άπαντα*, εκδόσεις «Μπούρα - Κοσμαδάκη», Αθήνα 1963, σελ. 18-36.

² Μιχαήλ Περάνθη, *Ανθολογία Νεοελληνικής ποιήσεως*, εκδόσεις «Ι. Χιωτέλλη», Αθήνα (αχρονολόγητο), τόμος Β', σελ. 255.

ΝΕΚΡΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Περικλής, Πλάτων, Ιωάν. Καποδίστριας, Χάρων και ο Νεόστρατος
νεόφερτος από την Ελλάδα νεκρός

- ΠΛΑΤ. Εις ακάνθας και εις βάτους, εις σκιάς κυπαρισίνους.
Κυβερνήτα της Ελλάδος! Στέκεις σκυθρωπός και σύνους.
- Ι. ΚΑΠ. Εις κρημνούς κατεδικάσθην από σας μακράν και μένω.
Της Ελλάδος εδώ νέα στέκομαι και περιμένω.
- ΠΛΑΤ. Τα σχολεία της Ελλάδος διά Σκυθικούς σου λόγους
Έκλεισας εις τους ευγλώττους κ' ευφραδείς μου διαλόγους.
- ΠΕΡΙΚ. Αλυσόδετον αφήκας την Μητρόπολιν των φώτων,
Και τον μέγαν Παρθενώνα όταν είδες κατά πρώτον,
«Ω μωρία των αιώνων έκραξες μ' αβελτηρίαν,
»Να προσφέρωσιν εις πέτρας τόσην ένθερμον λατρείαν».
- Ι. ΚΑΠ. Δύναμιν εδώ δεν έχουν βλέπω η Ρητορική
Και η Διπλωματική.
Σιωπώ· του Χάρωνός μας το μονόξυλον αράζει,
Στην ανθόστρωτήν μας όχθην νεκρόν Έλληνα εβγάζει·
Θα πεισθήτε σοφοί άνδρες από τον νεκρόν βεβαίως,
Πόσον ήμουν εις τας τύχας της Ελλάδος αναγκαίος.
(Φωνάζων προς τον Χάρωνα).
Κωπηλάτα του θανάτου! πεζοδρόμε των ψυχών!
Στην Ελλάδα επεσκέφθης τα πεδία των μαχών;
Οι μεγάλοι Έλληνές μας απερήμωσαν καμμίαν
Νέαν πάλιν επαρχίαν;
- ΧΑΡ. Εις τους ζώντας τι συμβαίνει; πολυποίκιλε θνητέ,
Ούτε θέλω ερευνήσει, ούτ' ερεύνησα ποτέ.
Θέλεις νέα της Ελλάδος; αποτάνσου στον νεκρόν μου·
Όταν όμως συ εμβήκες στο στενόν σκαφίδίόν μου,
Χαρτονόμισμα εζήτεις να με δώσης πληρωμήν·
Κί αυτός μ' έδωκεν ωραίαν της Ελλάδος του Δραχμήν.
(Την ρίπτει προς τον Περικλέα και Πλάτωνα και αναχωρεί
κωπηλατών)
- ΠΕΡΙΚ. (βλέπων το νόμισμα και αναγινώσκων).
Όθων Βασιλεύς Ελλάδος! Μοναρχείται η Ελλάς μου!
Ω θεοί! εκπληρουμένας βλέπω τώρα τας ευχάς μου.
Εις πολλές οχλοκρατίας αν δεν ήτον μελισμένη,
Ελευθέρα μέχρι τούδε η Ελλάς ήθελε μένει.
- Ι. ΚΑΠ. (καθ' εαυτόν).
Μ' έχασες, Μαυρομιχάλη! ...ποίας αμοιβάς μεγάλας,
Ποίαν αντιβασιλείαν εστερήθηκα ο τάλας!
- ΠΛΑΤ. (λαμβάνων το νόμισμα από τον Περικλήν).

Δραχμή νόμισμα Ελλάδος, όνομα Ελληνικόν!
Οιώνός καλός η λέξις! ... ανδρός νέου η εικών;...
Νέος είναι ο Μονάρχης; νέηλυ νεκρέ· ειπέ μας,
Αρετής δεν έχει άνδρα σύμβουλόν του; λάλησέ μας
Ποίαν έλαβε πατρίδα;

ΝΕΟΣ. Έλαβε την Γερμανίαν.

Όπου τα συγγράμματά σου απολαύουν τιμήν θείαν·
Η αγαπητή σου πόλις αι τρισένδοξοι Αθήναι,
Ω Περικλεις, εις βαρβάρων ζυγόν έπαυσε να είναι·
Κάθε άστυ και χωρίον το αρχαίον όνομά του
Ως στολήν χρυσήν λαμβάνει
Και ο κόσμος ο αρχαίος από τα ερείπιά του
Και γεννάται και αυξάνει.

Ι. ΚΑΠ. Στην Ελλάδα μ' ενθυμούνται; την αλήθειαν ειπέ με.

ΝΕΟΣ. Αν σε την ειπώ και είναι τολμηρά, συγχώρησέ με·
Ενθυμούνται μίαν μίαν τας κομψάς σου πονηρίας
Και τας διπλωματικάς σου γελοιώδεις κωμωδίας.

ΠΕΡΙΚ. (προς τον Καποδίστριαν).

Κτίριον επί της άμμου ωκοδόμησας εις μάτην,

ΠΛΑΤ. Βλέπεις τώρα του νοός σου την θανάσιμον απάτην.

Ι. ΚΑΠ. Τα ψηφίσματά μου έχω! σοφοί άνδρες εις τας χείρας,
Είναι όλα γεγραμμένα εις γνωστούς σας χαρακτήρας.
Διατί με αδικείτε; αναγνώσατέ τα πρώτα·
Αριθμός τρεις χιλιάδες, πόσοι νόμοι! Πόσα φώτα!
Ναι μα τους εν Θερμοπύλαις, ναι μα τους εις Μαραθώνας
Ναι μα τους εν Σαλαμίनि αθανάτους σας αγώνας!
Εις τους Έλληνας να φέρω ήθελ' άμετρα καλά...
αλλά...

Ήθελα νομοθεσίαν εις τους Έλληνας απλήν...

πλην...

Τα μεγάλα σχέδιά μου... η αιφνίδιος θανή μου...

Μ' εμπερδεύεται η γλώσσα και νεκρούται η φωνή μου.

ΠΕΡΙΚ. Καποδίστρια! Μεγάλη των Ελλήνων είν' η φύσις·

Πλην της φλογεράς ψυχής των τον κρατήρα να γνωρίσης
Μόνο συ δεν εδυνήθης,

Και απαταιών του κόσμου, στην Ελλάδα ηπατήθης.

Στας Αθήνας, μη δεν ήμουν παντοδύναμος επίσης;

Πλην συνήθιζα να λέγω «Περικλή μη λησμονήσης

Ότι αρχηγός ανθρώπων μεγαλοφυών υπάρχεις,

Ότι Έθνους φιλοτίμου και φιλελευθέρου άρχεις».

Δεν εδέσμευσα τας γλώσσας, τυραννίσκος δεν εφάνη

Εις τον κωμωδήσαντά με τον κομψόν Αριστοφάνην·

Θείε Πλάτων! ενθυμείσαι ο φιλόσοφος σου γέρων

Πόσον άξιον μ' εφρόνει αισθημάτων ελευθέρων·
Ήρχετο στης Ασπασίας τον σοφόν γυναικωνίτην,
Και τον Περικλή καθίστα μαθητήν του και πολίτην.

ΠΛΑΤ. Με ανακαλείς ημέρας της Ελλάδος μακαρίας,
Κ' ενθυμήσεις της ζωής μου τερψικάρδους και γλυκείας
Μ' ενθυμίζεις τον Σωκράτην, όταν εις την αγοράν
Εξετύλιπτε των θείων ιδεών του την σειράν·
Εκ των λόφων του Σουνίου βλέπων τον ωκεανόν,
Και της Αττικής μου χαίρων τον ωραίον ουρανόν,
Εμελέτησα ζων μόνος τας μεγάλας και ωραίας
Περί φύσεως και πλάστου και περί ψυχής ιδέας.

Ι. ΚΑΠ. (καθ' εαυτόν).

Οι μεγάλοι ούτοι άνδρες λέγουν λόγους ο καθείς
Και μεγάλους κι' αληθείς·
Μεταμέλεια βραδεία! ήμουν άξιος πραγμάτων
Και μεγάλων κι' αθανάτων! ... (φεύγει).

ΠΛΑΤ. Από λύπης νέφος είνε ο ανήρ κεκαλυμμένος.
Οίκτου άξιον τον κρίνω· φεύγει σύννους κ' εσκεμμένος.

ΠΕΡΙΚ. (προς τον Νεόστρατον).

Η Ελλάς και τώρα είναι ως το πάλαι λαμπρά χώρα;
Την αρχαίαν έκτασίν της διεφύλαξε και τώρα;
Περιέχει την μεγάλην Ήπειρον και Θεσσαλίαν,
Κρήτην, Ρόδον, Κύπρον, Χίον, την παράλιον Ασίαν,
Και την Κέρκυραν με πέντε αδελφάς της νήσους άλλας
Και Θρακών και Μακεδόνων κ' Ιταλών χώρας μεγάλας;
Την γην έχει ως το πάλαι πληθυσμένην μ' αποικίας
Εκ των άκρων του Ευξεινού μέχρι άκρων της Λιβύας;
Οικημένοι είν' ως πρώτον αι αμέτρητοί της πόλεις;
Χιλιάδας πόσας τρέφει;

ΝΕΟΣ. Εννεακοσίας μόλις.

ΠΕΡΙΚ. Εννεακοσίας; παίζεις! επί των λαμπρών της χρόνων
Επτακόσiai κατώκουν εις την Αττικήν μου μόνον,
Κ' εις τας χώρας της Ελλάδος τας μεγάλας και πλουσίας
Μυριάδες αριθμούντο υπέρ τας οκτακοσίας.

ΠΛΑΤ. Χιλιάδας πόσας έχει στρατευμάτων η Ελλάς;

ΝΕΟΣ. Ψεύδομαι αν ειπώ πέντε· ομιλώ υπερβολάς.

ΠΛΑΤ. Αι Αθήναι είχαν μόνον πεζικού τρεις μυριάδας
Κ' ιππείς δέκα χιλιάδας·

Και η Σπάρτη με τας Θήβας, όταν εις της Μαντινείας
Απηντήθησαν τας θύρας,
Εβδομήκοντά των ήλθαν χιλιάδες εις τας χείρας·
Χιλιάδας στρατού είχεν η Ελλάς διακοσίας.

ΠΕΡ. Πόσας έχετε τριήρεις;

ΝΕΟΣ. Είκοσι, σαθράς και ταύτας.

ΠΕΡ. Αντί των οκτακοσίων! αθλιότης! πόσους ναύτας;

ΝΕΟΣ. Εις την Ύδραν ναύτην νέον κανείς τώρα δεν ευρίσκει!

Και αν άλλοτε απήντα ναυτών μίαν μυριάδα

Εις τους βράχους της καθείς·

Παρομοίως με γυναίκα, ήτις τίκτει κί αποθνήσκει,

Γέννησεν η νήσος Ύδρα μέγα βρέφος την Ελλάδα

Κ' εις τα πάθη δεδομένους.

ΠΛΑΤ. Στους καιρούς μου πόσοι άνδρες δόξης έχυναν ακτίνας!

Κίμων και Αλκιβιάδης, Περικλής εις τας Αθήνας!

Αγησίλαος στην Σπάρτην! στον Ισθμόν ο Τιμολέων,

Κί ο σοφός Επαμεινώνδας εις τα τείχη των Θηβαίων!

ΠΕΡ. Δυστυχία! καλών τέκνων η Ελλάς να είνε στείρα!

ΝΕΟΣ. Πέθαναν οι ήρωές της, και ηρώων είνε χήρα·

Σεβασθήτε, θείοι άνδρες! Τους πολεμικούς υιούς σας.

Ύλην έδωκαν εκείνοι αιωνίαν εις τας Μούσας·

Κίνησαν τας τρεις αιώνας ακινήτους των ρομφαίας,

Ανεκάλεσαν τας νίκας τας λαμπράς σας και αρχαίας,

Κ' εξηφάνισαν τριήρεις εχθρικές διακοσίας,

Και βαρβάρων χιλιάδας υπέρ τας τριακοσίας·

Και ο Βότσαρής των όταν πίπτη, αλλά θριαμβεύη,

Χαίρεται ο Λεωνίδας πλην την δόξαν του ζηλεύει.

ΠΕΡ. Έχετε Ακαδημίας;

ΝΕΟΣ. Αθλιότης! ουδέ μίαν.

ΠΕΡ. Αι πικραί σου αποκρίσεις λύπην προξενούν βαθείαν.

ΠΛΑΤ. Ω του ευτυχούς μου βίου εποχή τρισμακαρία,

Ότε ήνθει στας Αθήνας η σοφή Ακαδημία!

Τα μικρά και σπινθοβόλα όμματά του προσηλώνων

Ο Αριστοτέλης, νέος, μ' έβλεπε προσεκτικώς·

Μη φειδόμενος ιδρώτων και μελέτης και αγώνων,

Ο βραδύνους Ξενοκράτης μ' ηκολούθει τακτικώς·

Με ψελλίζουσαν την γλώσσαν και τους ώμους του κινών

Μ' ήκουεν ο Δημοσθένης·

Και τον γέλωτα μ' απέσπα τους θριάμβους μου φθονών

Ο αγροίκος Διογένης·

Εις τον οίκόν μου κατώκει ο εκ Συρακούσης Δίων·

Έβλεπα τον Ξενοφώντα, τον Αρίστιππον συχνάκις,

Και τον φίλον Ιπποκράτην, τον Θεόπομπον τον Χίον,

Και τον Έφορον εκάλουν εις τα δείπνά μου πολλάκις.

ΝΕΟΣ. Ήσαν, πέρασαν εκείνα· η ενθύμησίς των μένει,

Και παρήλθε του ωραίου η μεγάλη εποχή·

Η Ελλάς υπάρχει, Πλάτων! πλην το σώμα διαμένει

Και δεν είναι η ψυχή.

ΠΕΡ. Τάχα σώζονται ακόμη τόσ' ιδρώτες και αγώνες

Τόσα έργα των χειρών σας, ω Φειδία κι' Απελλή!

Τόσ' αγάλματα ωραία, τόσαι θαυμασταί εικόνες,

Του μεγάλου παρελθόντος μάρτυρες σιωπηλοί;

ΝΕΟΣ. Εκ των αγαλμάτων άλλα κοίτονται συντετριμμένα,

Εις αρκτών εθνών άλλα στοάς μένουν κεκρυμμένα·

Ιταλίσ, του Πραξιτέλους έγινε η Αφροδίτη*.

Ο Απόλλων του εις Βιένναν δέσμιος λυσσά και φρίττει**.

Κ' οι Κορίνθιοι σας ίπποι*** τύχας έπαθαν παντοίας

Και πολλές οδοιπορίας,

Οπαδοί της νίκης είδαν αιχμαλώτους εαυτούς

Εις Ρωμαίους, εις Γαλάτας και εις δούλους Βενετούς.

ΠΕΡ. Ποία κίνησις το πάλαι προς την δόξαν, προς τα φώτα!

Που η δόξα σας η πρώτη; Που τα φώτά σας τα πρώτα;

Ενθυμούμαι τον Αισχύλον εις πτωμάτων όταν στίβας

Όμηρος της τραγωδίας,

Αναβαίνοντας παρίστα με βροντάς και τρικυμίας

Γίγαντας ασπιδοφόρους τους επτά του επί Θήβας·

Εις την μνήμην μου βαθέως εγκεχαραγμένοι είναι

Αι πολύκροτοι Αθήναι,

Όταν προς τας αγοράς μας βήμα ήνοιγα δρομαίον

Και διέβαινα τους δρόμους των μεγάλων προφυλαίων,

Κ' έτρεχα μετά ζωγράφων και γλυπτών κι' αρχιτεκτόνων

Προς καλλωπισμόν Ωδείων και Πνυκών και Παρθενώνων,

Και μετέβαλλον εις στήλας, εις στοάς και εις εικόνας

Όσον εις τους Μαραθώνας,

Όσον εις τας Θερμοπύλας εκ των Μήδων και Περσών

Ήρπασαν οι Μιλτιάδαι κ' οι Θεμιστοκλείς χρυσόν.

Έτρεχαν εις την παλαιστραν με βοήν και λάμψιν τότε

Πελτασταί, ιππείς, τοξόται·

---

* Η Αφροδίτη η των Μεδίκων καλουμένη, έργον του Πραξιτέλους, σώζεται εις Φλωρεντίαν της Ετρουρίας.

** Ο Απόλλων, ο του Βελβεδερίου καλούμενος, σώζεται εις Βιένναν· η αρρενωπός ωραιότης αυτού, καθώς το παρθενικόν κάλλος της Αφροδίτης, δύνανται να δώσωσιν ιδέαν της αμιμήτου εντελείας περί την αγαλματοποιϊαν των παλαιών, την οποίαν οι Ευρωπαίοι αδύνατον είνε να φθάσωσιν.

*** Οι τέσσαρες ούτοι χρυσόπτεροι ίπποι, έργον επίσης Ελληνικόν, διασώζονται επί των θυρών του ναού του Αγίου Μάρκου εις Βενετίαν· και τα τρία ταύτα αριστουργήματα μετεφέρθησαν εις τα Παρίσια παρά του Ναπολέοντος, οπότε την Ευρώπην ενίκα, και απεδόθησαν εις την Ευρώπην παρά των Γάλλων, ότε ο γίγας των κατεστράφη.

Περιφέρετο το πλήθος, στης Ποικίλης τας στοάς,
Κ' οι σοφοί εφίλοσόφουν εις των δένδρων τας σκιας·
Εκατόν τριήρεις ήσαν φύλακες του Πειραιώς·
Εις διακοσίας άλλας εταξειίδευέ' ο λαός.

ΠΛΑΤ. Αν εδύνατο στην γην σας η σκιά μου να πετάξη,
Προς τους Υπουργούς του Θρόνου ήθελε μετ'οργής κράξει·
Άφετε τα μικρά πάθη, τας ματαίας έριδάς σας·
Άθλιοι συλλογισθήτε τ' ήτον πάλαι η Ελλάς σας·
Δεν με λέγετε που είναι οι αρχαίοί σας αιώνες;
Οι ωραίοί σας που είναι Ολυμπιακοί αγώνες;
Πού τα Παναθήναιά σας,
Αι μεγάλα τελεταί σας, τα μεγάλα θέατρά σας;
Πού εικόνες, κι' ανδριάντες, πού βωμοί, και πού τεμένη;
Κάθε πόλις, κάθε δάσος, και καθείς ναός προ πάντων,
Ήσαν πάλαι πληθυσμένοι
Με ομήγυριν σιγώσαν μαρμαρίνων ανδριάντων
Τους βωμούς σας ξένα έθνη στόλιζαν με προσφοράς,
Με χρυσούς ο Γύγης πίθους,
Και ο Κροίσος με κρατήρας και με πλάκας αργυράς
Και με πολυτίμους λίθους·
Ήνοιγε των Ολυμπίων η ενδοξοτάτη πάλη,
Έρρεεν εις τον αγώνα λαού χείμαρρος πολύς,
Και κατέβαιναν εις τούτον αθληταί οι βασιλείς,
Ο Ιέρων και ο Γέλων και ο Φίλιππος και άλλοι·
Εις Ελλήνων χιλιάδας τεσσαράκοντα εκθάμβους
Ο Ηρόδοτος παρίστα στην κομψήν του ιστορίαν
Τους προσφάτους των θριάμβους
Ήκουεν ο Θουκυδίδης την ωραίαν αρμονίαν
Της πεζής ποιήσεώς του,
Και ηλείφετο εις πάλην ένδοξος αντίζηλός του.

ΝΕΟΣ. Έπεσεν η κοσμοκράτωρ Ρώμη... πλην δεν ανεστήθη·
Η Ελλάς, ω κλέος! Μόνη πέθανε κι' ανεγεννήθη·
Προς την αύξησιν κρυφίαν κίνησιν και τάσιν έχει,
Και ακίνητ' ενώ μένουν άλλαι χώραι, αυτή τρέχει·
Θ' αναλάβη, σοφοί άνδρες! τον βαθμόν της τον αρχαίον,
Προπορευομένη πάλιν εις παν μέγα και ωραίον·
Οι ερχόμενοι αιώνες θα ιδούν τους παρελθόντας,
Και οι πρόγονοι εκ νέου θ' αναγεννηθούν στους ζώντας.³

---

³ Παναγιώτη Σούτσου, *Ποιήματα*, εκδοτικός οίκος Φέξη, εν Αθήναις 1906, σελ. 68-74 (μετά προλόγου Ιω. Ζερβού).

ΤΟ ΜΕΘΥΣΙ

Το κρασί, το κρασί
Την καρδιά κάμνει χρυσή.
Ένα ποτηράκι Κύπρου έσφιγξα γλυκά-γλυκά
Κ' εις τα σύγκαλά των ήλθαν όλα μου τα λογικά,
Και τους υπουργούς μας βλέπει και μεγάλους και τρανούς
Ο μικρότατός μου νους.
Δόστε με, να ζήτε, φίλοι! Δόστε με, να ζήτε, κι' άλλο,
Και τους παίρνω στο τραγούδι και χερουβικό τους ψάλλω.

Το κρασί, το κρασί
Την καρδιά κάμνει χρυσή.
Δεύτερο ποτήρι πίνω... κ' ευτυχία εις το γένος,
Και κανείς φυλακισμένος!
Κ' η κυρά Ελευθερία μ' επωμίδας και πτερά,
Είναι γέλοια και χαρά.
Τον συρτόν κ' αυτή χορεύει στα γαρούφαλα, στα ρόδα,
Κί' ας χορεύη μ' αλυσίδες εις τον ένα κι' άλλον πόδα.

Το κρασί, το κρασί
Την καρδιά κάμνει χρυσή.
Πίνω τρίτην... τώρα, Βάκχε, στον λαιμόν σου θα μ' επήρες.
Τώρα δα, κυρ υπουργοί μου! τώρα φαίνεσθε φωστήρες.
Βλέπω σύνταγμα, βουλήν,
Εργαστάσι' αποικίας, πλούτον, πόλεων στολήν,
Βλέπω, βλέπω χιλιάδας στρατεύμα Ελληνικόν,
Κ' εκατόν τριήρει νέας εις την Ύδραν ναυτικόν.

Το κρασί, το κρασί
Την καρδιά κάμνει χρυσή.
Ω γλυκειά μου ανθοσμία! ω λευκό κρασί της Σάμου!
Θάμβωσαν τα όμματά μου.
Ω τι φώτα! Σχολάς βλέπω γλυπτικής, ζωγραφικής,
Ολυμπιακούς αγώνας, και Ωδεία μουσικής·
Λύκεια, Βιβλιοθήκας, Αστεροσκοπεία τόσα...
Ω με κόπτετ' η φωνή μου... ω με δένεται η γλώσσα.

Το κρασί, το κρασί
Την καρδιά κάμνει χρυσή.

Πλην τα όμματα μου τώρα διατί και μόνα κλαίουν;
Είναι δάκρυα της μέθης όσα δάκρυα με ρέουν,
Η Ελληνισμού κρατήρα τα ενδόμυχά μου κρύπτουν;
Εις τα ρείθρά των αι φλόγες της ψυχής μου έξω πίπτουν·
Εις του Βάκχου τας αγκάλας την καρδίαν μου ανοίγων,
Με ψαλμούς ελευθερίας εξεθύμανα ολίγον.⁴

Η ΚΕ' ΜΑΡΤΙΟΥ Τα γενέθλια της Ελλάδος

Έχομεν είκοσι πέντε του Μαρτίου, αν δεν σφάλλω·
Εις το μέτωπόν σου, φως μου! τι αδάμαντας να βάλω;
Ελαφρότερον της πάχνης φόρεσ' ένδυμα λευκόν,
Ω σεμνή μου ερωμένη! ω του έαρος εικών!
Της Ελληνικής ετέθη σήμεραν αυτονομίας
Η αθάνατος κρηπίς,
Και παρερχομένων όλων μετ' οργής και αθυμίας,
Είκοσιν αιώνων δούλων επληρώθη η ελπίς·
Το συμβάν αυτό το μέγα εις την γην ήγγειλε κρότος
Κί' ο αστήρ «εν τούτω νίκα» επανήλθε φαεινός.

Δια τρόμου να δεσμεύση τας εχθράς μας ζητεί χείρας,
Του θανάτου ο Σουλτάνος οδηγών τας μαύρας μοίρας.
Πατριάρχου χρυσήν μίτραν εις το μέτωπόν του φέρων,
Εν αγχόνη τελειούται ο Γρηγόριος ο γέρων·
Αλλ' ως δίκροτον, οπότεν η πυρκαϊά το ζώση
Και το σκάφος του κορώση,
Κ' εκκενούνται τότε μόνα τα πολλά του πυροβόλα,
Τα παράλια ομοίως της Ελλάδος βοούν όλα.

Έχομεν είκοσι πέντε του Μαρτίου, αν δεν σφάλλω
Από μαργαρίτας βάλε περιδέραιοι μεγάλο,
Κ' εις σανδάλια μετάξης πορφυράς ωσάν τα ρόδα,
Τον χυτόν σου δέσε πόδα.

Τότ' ερχόμενοι και Άγγλων και Αυστριακών και Γάλλων
Ναύαρχοι με δάση στόλων,
Παρετήρουν, κατεμέτρουν, κ' ενεβάθυνον με δόλον
Της επαναστάσεώς μας τον πυθμένα τον μεγάλο·

---

⁴ Αυτόθι, σελ. 28-29.

Έδιδαν τας δύο χείρας και Ανατολή και Δύσις,
Και κατά λαού απόπλου ώμνυαν ομού κ' επίσης·
Αλλ' ημείς καταγελώντες και την μίαν, και την άλλην,
Τον Θεόν επροκαλούμεν και την πλάσιν του εις πάλην.

Άλλοτε εις της ερήμου Επιδαύρου τας ελαίας,
Άλλοτε υπό του Άστρους τας χρυσάς πορτοκαλέας,
Εκρηύττομεν πανδήμως αδιαίρετον μονάδα
Την φιλόνομον Ελλάδα,
Και το Σύνταγμα εις χείρας, καθιδρύομεν εις θρόνον
Την απλήν Ελευθερίαν,
Ήτις έχει μικράν χρείαν
Νομιμότητος αρχαίας και σειράς πολλών προγόνων.

Έχομεν είκοσι πέντε του Μαρτίου, αν δεν σφάλλω.
Ω στολίσου δίχως άλλο,
Και εις μέσην λεπτομέραν της του μύρμηκος ακόμα,
Βάλε ζώνην με το τρίχουν της Ελευθερίας χρώμα.

Ύδρα! τώρα χωρίς πλούτον, χωρίς πλοία, και λαόν,
Ομοιάζεις πυροβόλον, εύκαιρον και παλαιόν·
Και ο όλμος σου δεν φέρει ούτε κρότον, ούτε κλόνον,
Με την βόμβαν που αφήκεν, αφού έθραυσ' ένα Θρόνον·
Αλλ' ω πρόκριτοι της Ύδρας! ω Κολόμβοι και της μίας
Και της άλλης οικουμένης!
Ποίος τότε, ποίος δαίμων αγαθής μας ειμαρμένης
Έρωτα ενδοξοτάτης σας ενέπνεε πενίας!

Ελλάς! Τώρα να ζης πρέπει χωρίς δόξαν, χωρίς φώτα
Κ' εις τα μόνα καυχωμένη μεγαλείά σου τα πρώτα·
Να ζητεύης τώρα πρέπει στον τριών αυλών τας θύρας,
Ως πτωχή και τυφλή κόρη με την ράβδον εις τας χείρας;
Κολοβός από τας μάχας κ' άφωνος ο Έλλην πρέπει
Τα παρόντα του να βλέπη,
Ως αυταί του Παρθενώνος αι κατάθραυστοι εικόνες,
Τας οποίας σιωπώσας όλοι βλέπουν οι αιώνες;⁵

---

⁵ Αυτόθι, σελ. 11-13.

Η ΠΑΤΙΝΑΔΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΡΩΜΕΝΗΝ ΜΟΥ

Μας βάρουναν αι φυλακαί,
Κ' αι ημέρ' αι δουλικαί,
Και άλλα τόσα και και και·
Πλην, φως μου! δεν θα σκάσωμεν,
Την λύραν μας ας πιάσωμεν·
Ταγγ
Λαριριρί λαριριρά·
Τραγγ
Τιριριρί τιριριρά.

Έδωκε δρόμον η Ελλάς
Εις εκλαμπρότητας πολλάς.
Σε τάζω πως μεταβολάς
Συχνά πυκνά θ' ακούωμεν·
Την λύραν μας ας κρούωμεν.
Ταγγ
Λαριριρί λαριριρά·
Τραγγ
Τιριριρί τιριριρά.

Θα διούμεν Έθνος και Βουλήν,
Κ' ημέραν δα κάποιαν καλήν·
Κί απ' την χαράν μας την πολλήν
Οι Έλληνες αρχίζομεν
Την λύραν να τονίζωμεν·
Ταγγ
Λαριριρί λαριριρά·
Τραγγ
Τιριριρί τιριριρά.

Ω θέαμα ηδονικόν!
Να, στράτευμα Ελληνικόν!
Να, Σύνταγμα Τροιζηνικόν!
Στραβά στραβ' ας το βάλωμεν,
Και πίνοντες ας ψάλλωμεν·
Ταγγ
Λαριριρί λαριριρά·
Τραγγ
Τιριριρί τιριριρά.

Τι έγινε, Κυρ υπουργοί!
Τι τρέχει; τι Θεού οργή;
Εμείνετε λοιπόν αργοί;
Πλην τι; δεν θα κτικιάσετε;
Την λύραν και σεις πιάσετε·
Ταγγ
Λαριριρί λαριριρά·
Τραγγ
Τιρλιριρί τιρλιριρά.⁶

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΜΑΣ

Του μονόχειρος και πρώτου Υψηλάντου η φωνή
Όταν ήρχισε τους βράχους της Ελλάδος να κινή,
Στας Γαλατικές Αθήνας, γλυκύ φως μου! ευρισκόμην,
Και παιδίον, τον Βολταίον τον Τρασήν διδασκόμεν·
Αλλά ποίον δεν ησθάνθην γενικόν ψυχής σεισμόν!
Ποίον ενθουσιασμόν!

Τα ονόματα του Μάρκου, του Κανάρου όταν πρώτα
Έκρουσαν τα νεαρά μου και ποιητικά μου ώτα,
Εις τας πόλεις καταβαίνων της ωραίας Ιταλίας
Του Βοτζάρου και του Βρούτου έγγραφον τας τραγωδίας
Επευχόμενος ημέρας
Εις το έθνος ελευθέρας.

Ήλθα τέλος στην Ελλάδα· ποία κινήσις πνευμάτων!
Πόσοι θρίαμβοι τι πλήθος ανικήτητων στρατευμάτων!
Στολισμέν' ήτον η Ύδρα και με ναύτας και με πλοία·
Έζων όλ' οι ήρωές μας εις της δόξης τα πεδία,
Κ' έχαιρον κ' εγώ ευρίσκων
Στο λαμπρόν στρατόπεδόν του τον λαμπρόν μας Καραϊσκον.

Μη δεν έλαβαν τα όπλα κατά του κοινού τυράννου
Και η Κρήτη και η Σάμος και το όρος του Λιβάνου;
Κί' από τ' άχυρα της μαύρης και καμμένης μας καλύβας
Δεν ευγήκε της Τουρκίας η πυρκαϊά η τόση;
Κ' ύποπτον τοςάκις βλέμμα στων αχύρων μας τας στίβας
Δεν ετόξευσαν κ' οι Άγγλοι και οι Γάλλοι και οι Ρώσσοι;

---

⁶ Αυτόθι, σελ. 14.

Βλέποντες θερμόν οι ξένοι της Ελλάδος τον κρατήρα
Να εκτείνωσιν ετόλμων εις τας φλόγας του την χείρα·
Ουρανέ! το τόσον μέγα και τρισένδοξόν μας δράμα
Έλαβε τοιαύτην λύσιν!
Κ'εμελλε μικρόν να εύγη και θολόν τοιούτον νάμα
Από τόσον και μεγάλην και διαυγεστάτην βρύσιν!

Των μακρών διχονοιών μας, ω πληγαί θανατηφόροι!
Εις τας χείρας της Ελλάδος κατεθραύσθηκε το δόρυ·
Διηρέθημεν εις κλάδους μυριάδων φατριών,
Κ' η πατρίς δεν έχει πλέον ένα γνήσιον υιόν·
Εις τον άλλον δεν πιστεύει,
Και του Σούτσου την κιθάραν ο Κανάρης υποπτεύει.⁷

Ο ΓΕΛΩΣ ΜΑΣ

Ερωμένη μου! ως πότε θα θρηνούμεν τραγικά;
Αντικείμενα δεν έχει κ' η πατρίς μας κωμικά;
Ω! ω! ω!
Μα τον θεό!
Λα λα λα
Και τι πολλά!

Βλέπεις έναν Υπουργόν μας μ' επωμίδας αργυράς;
Εμπορείς να πης στο Έθνος πως δεν βρέχει ο παράς;
Ω! ω! ω!
Μα τον θεό!
Λα λα λα
Τι στρογγυλά!

Στο χαρτί επάνω βλέπεις Λύκεια κι' Ακαδημίας;
Επλημμύρησαν τα φώτα εις το έθνος μας με μίας.
Ω! ω! ω!
Μα τον θεό!
Λα λα λα
Και τι καλά!

---

⁷ Αυτόθι, σελ. 24-25.

Εἰς τὸ Παλαμίδι βλέπεις δύο στρατηγούς κλεισμένους;
Σύνταγμα! ελευθερία! ευτυχεῖς στιγμαὶ τοῦ γένους!

Ω! ω! ω!

Μα τὸν θεό!

Λα λα λα

Ποιός δὲν γελά!

Τζίτο, Μούσα! εἰς τὸ Βούρζι μὴ εἰσαγγελεύς κανεῖς
Σε τρυπώση, καὶ σε ψάλη με γλυκόν ἦχον φωνῆς:

«Ω! ω! ω!

»Μα τὸν θεό!

»Λα λα λα

»Κάθου καλά».

Τοῦ λαοῦ οἱ θερμοὶ φίλοι πάντοτε κερδίζουν κάτι,
Καὶ τὴν φυλακὴν λαμβάνουν μερिकाῖς φοραῖς, παλάτι.

Ω! ω! ω!

Μα τὸν λαό

Λα λα λα

Καθεὶς γελά.⁸

Ο ΤΡΥΓΟΣ ΜΑΣ

ἢ

Αἰ ἀπαρχαὶ μου εἰς τὴν ελευθερίαν

Τὸ φθινόπωρον σμικρύνει καὶ δροσίζει τὰς ἡμέρας,
Καὶ παρθένοι με τὰς πτέρνας τῆς χιόνος λευκοτέρας
Τῆς ὡς ἤλεκτρον ευώδους σταφυλῆς πατοῦν τὰς ρόγας,

Καὶ γεμάτη ἀπὸ φλόγας,

Πορφυρά, ἡ ἀνθοσμία στους ληγούς ὡς βρύσις ρέει,

Καὶ χορεύοντες τριγύρω τὸν αὐλὸν παίζουν οἱ νέοι,

Καὶ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν τὴν κιθάραν μου τονίζω,

Ἀπαρχὰς λιτὰς προσφέρω, καὶ τὸν ὕμνον τῆς ἀρχίζω.

Ω τῆς Ἀρετῆς θυγάτηρ! θεὰ δόξης! θεὰ φώτων!

Θήραμα τῶν ἐθνῶν ὅλων περιμάχητον καὶ πρῶτον!

Δια σε σεμνὴ παρθένος! καὶ ὁ θάνατος αὐτός

Πάλαι ἦτον ἐν Ἑλλάδι καὶ γλυκὺς καὶ ζηλωτός·

Ἐρωτα τοιούτον βάλλεις

Εἰς τοὺς ἐραστὰς σου δόξης ἀθανάτου καὶ μεγάλης·

---

⁸ Αυτόθι, σελ. 27.

Διά σε, ο Τιμολέων συγγενή σπαράξας στήθη,
Και μητέρα και πατρίδα, κ' ευτυχίαν εστερήθη.

Δια σε και εις αυτόν της τον θαυματουργόν αιώνα
Η Ελλάς η θεσπεσία χαλκούν έβαλε χιτώνα,
Κ' εις τους δόλους της Ευρώπης, κ' εις τα ξίφη της Ασίας,
ισχύν έταξεν αθραύστου αρετής και καρτερίας,
Κ' εις σφαγής δεινάς ημέρας
Νόμους έθεσεν εις Άστρος πολιτείας ελευθέρας,
Και αυτούς λατρεύει έτι, ως πατρώους της Θεούς,
Ηγεμών οδού εις όλης της Ασίας τους λαούς.

Από την Ελλάδα όμως εδραπέτευσες δρομαία,
Του Καποδιστρίου όταν σε ηνώχλησεν η θεά·
Έφυγες· σε διεδέχθη τάφων σιωπή μεγάλη,
Κ' η πολύφυλλός σου δάφνη με τα δροσερά της κάλλη,
Αιφνιδίως ξηρανθείσα,
Άκλαδος, κ' εις γυμνωμένον στέλεχος μεταβληθείσα,
Έγινε κατά του έθνους σκήπτρου ράβδος βαρυτάτη·
Κ' εβασίλευσαν το ψεύδος και η βία κ' η απάτη.

Σήμερον εις την Ελλάδα ελθέ πάλιν, ω θεά!
Νέαν σήμερον θρησκείαν θέλ' η νέα γενεά·
Την θεότητά σου θέλουν να καθιερώσουν ίσως
Όσοι κατά σου κηρύττουν και καταδρομήν και μίσος.
Με μαρτύρων βάφετ' αίμα
Της πρωτοφανούς θρησκείας η τιάρα και το στέμμα·
Ως θρησκεία μας, να έχης αρχινάς τους μάρτυράς σου·
Θέλεις έχει τους βωμούς σου, τα θυσιαστήριά σου.

Έρχεσαι... κ' εις τας οδούς μας ο λαός χειροκροτεί
Και να σε υψώση πάλιν στας αγκάλας του ζητεί·
Και γαρύφαλα σε ραίνουν αι γυναίκες και τα βρέφη·
Της δρυός της Επιδάυρου κλάδος ένδοξος σε στέφει,
Της δρυός εκείνης κλάδος,
Όπου κάθησαν οι πρώτοι παραστάται της Ελλάδος,
Και συνέθεσαν το πρώτον σύνταγμα της πολιτείας
Εις τα θέμεθλα ωραίας και απλής ισονομίας.

Έρχεσαι... κ' εις τον ληνόν μου το ποτήρι μου βυθίζω,
Και μ' ευώδες αφρού νέκταρ ως τα χείλη το γεμίζω,
Και προς δόξαν σου προπίνω... Ήλιε του κόσμου, χαίρε
Κί' άχρισ αρκτικής Ευρώπης την θερμήν σου λάμψιν φέρε,

Και διάλυσε τους πάγους
Εις χειμάρρους χυνομένους εν τω μέσω του πελάγους,
Και ως ήλιος μ' ακτίνας ευεργέτιδας εκτάσου
Κ' εις αυτούς τους αρνουμένους την λαμπράν θεότητά σου.⁹

ΤΟ ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΚΟΝ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ

Στο συμπόσιον μαζί της όταν κάθωμαι, κί αρχίζουν
Και ο Έρωσ και ο Βάκχος κ' η χαρά να με ζαλίζουν,
Τότε μ' έρχονται τερπνοί
Μελαγχολικοί καπνοί,
Και περίλυπος φωνάζω, «πήγαινε λοιπόν, ψυχή!
»Εις τους ουρανούς να εύρης άλλον κόσμον ευτυχή».

Θ' αναλάβης εκεί πάλιν το ουράνιόν σου σχήμα.
Πήγαινε λοιπόν μ' ελπίδα και με θαρραλέον βήμα.
Πέταξε από τους κόλπους της πιστής σου ερωμένης
Εις τους κόλπους του Θεού σου, όπου πάντοτε θα μένης.
Πήγαινε λοιπόν, ψυχή!
Εις τους ουρανούς να εύρης άλλον κόσμον ευτυχή.

Η Ελευθερία, κόρη άμωμος των ουρανών,
Εις την γην διωκομένη,
Εις τους ουρανούς με δάφνης στέφανον σε περιμένει.
Σε προσμένουν πλήθος φίλων και μαρτύρων συγγενών.
Πήγαινε λοιπόν, ψυχή!
Εις τους ουρανούς να εύρης άλλον κόσμον ευτυχή.

Ζήτησε εις τους αστέρας και μακράν από τους ζώντας
Τόσους ήρωας προς δόξαν της πατρίδος των πεσόντας,
Και τον Μάκρον του Σουλίου, και τον Κρεββατάν της Σπάρτης,
Όστις ήρωσ πίπτων νέος, έπεσε πατρίδος μάρτυς.
Πήγαινε λοιπόν, ψυχή!
Εις τους ουρανούς να εύρης άλλον κόσμον ευτυχή.

Μεταξύ του Μιλτιάδου, μεταξύ του Θρασυβούλου,
Η σκια του Καραϊσκου, κ' η σκια του Κυριακούλου
Κάθηνται συνευτυχούσαι στα Ηλύσια πεδία,
Και του Νέγηρ τας ηδύνει και ο νους κ' η ευγλωττία.

---

⁹ Αυτόθι, σελ. 38-39.

Πήγαινε λοιπόν, ψυχή!
Εις τους ουρανούς να εύρης άλλον κόσμον ευτυχή.

Δεν εκένωσα το νέκταρ της νεότητός μου όλης,
Και τριακόντα ηλίους είδα νέους στην γην μόλις·
Πλην με σας, ω Καραϊσκοί! πλην μ' εσάς, κι' αποθανόντας,
Προτιμώ νεκρός να μείνω, η να ζήσω με τους ζώντας.
Πήγαινε λοιπόν, ψυχή!
Εις τους ουρανούς να εύρης άλλον κόσμον ευτυχή.¹⁰

Ο ΨΩΜΟΖΗΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ (Τον Ιούνιον του 1831)

Ένας γέρος στρατιώτης με του ζήτουλα τον δίσκο,
Στο ραβδί ακουμβισμένος και με το σακκί στον ώμο,
Έλεγε σ' ένα παιδάκι που του έδειχνε τον δρόμο·
- Μη παιδάκι μου, μην τρέχης και πολύ οπίσω μνήσκω·
Εσύ είσ' ευτυχισμένο ... τα ματάκια σου τα έχεις,
Γερά έχεις ποδαράκια, κ' ελαφρό σαν λάφι τρέχεις...
Εγώ έχασα το φως μου στου Μεσολογγιού την πόλι,
Και το ένα μου ποδάρι με το άρπαξε το βόλι.

Που να είμασθε παιδί μου; ...Είναι νύκτα; ...Είναι μέρα;
- Νύκτα είναι ... Στο Ανάπλι εζυγώσαμε, πατέρα.
- Στο Ανάπλι! - Κλαίεις, γέρο; - Τα παλιά μου ενθυμούμαι...
Τ' ήμουν πρώτα, τ' είμαι τώρα στέκουμαι και συλλογούμαι...
Στο Ανάπλι!!! Εγώ πρώτος και με το σπαθί στο στόμα
Πήδησα στο Παλαμίδι·
Από ένα σ' άλλον βράχο πρώτα ρίπτουμουν σαν φίδι,
Και σηκώνω μόλις τώρα το βαρύνεκρό μου σώμα.

Ετυφλώθηκα. Δεν βλέπω της Ελλάδος τα βουνά,
Κί ο ελεύθερός της ήλιος στα ματάκια μου δεν λάμπει...
Δενδροσκέπαστοι, ωραίοι κ' αιματοβρεμένοι κάμποι,
Σ' εσάς τώρα κόσμος άλλος ζωήν ήσυχη περνά·
Εγώ μόνος, για να ζήσω, τρέχω και ψωμοζητώ·
Στα ερημοκλήσια μέσα και στους δρόμους ξενυκτώ.
Παντού είμαι απορριμμένος·
Ξένος είμαι στην Ελλάδα, και στο σπήτι μ' είμαι ξένος.

---

¹⁰ Αυτόθι, σελ. 34.

Όλος άλλαξε ο κόσμος, και την σήμερον ημέρα
Τα παιδιά εις την Ελλάδα δεν γνωρίζουν τον πατέρα·
Ταις θυσίαις, τους αγώνας ξέχασαν των παλαιών,
Και τον Πλούτον έχουν όλοι δια μόνον τους θεόν.
Προσπαθώ του κάκου ναύρω έναν φίλο του παλιού μας.
Του ηρωϊκού καιρού μας.
Άλλοι πέθαναν, και άλλοι ζουν απ' όλους ξεχασμένοι
Όπου κι' αν σταθώ με σπρώχνουν, με περιγελούν οι ξένοι

Ξένοι, μη περιγελάτε τα χυμένα μου τα μάτια
Το σπασμένο μου ποδάρι·
Του μεγάλου Μπότζαρή μας ήμουν πρώτο παλλικάρι.
Η παλιά μου φουστανέλλα, οπού βλέπετε κομμάτια,
Χάρισμα του Καραϊσκου, από δόξα με σκεπάζει·
Το σπαθί αυτό που φέρνω στο πλευρό μου κρεμαστό,
Αν δεν είναι με χρυσάφι και κοράλια σκεπαστό,
Είν' ενθύμησις φιλίας του Ναυάρχου μας Τομπάζη.

Ήρωες εξακουσμένοι!
Και αν ήσθε πεθαμένοι,
Στην ενθύμησιν του κόσμου, στην ενθύμησίν μας ζήτε·
Πέθαναν, κι' αν ζουν ακόμα, όσοι άτιμοι πολίται
Εις τους τάφους σας πατούν,
Να κληρονομήσουν όλας τα θυσίας σας ζητούν,
Και αφήνουν της πατρίδος τους πατέρας, τους προμάχους,
Να ψωμοζητούν στας πόλεις και να ξενυκτούν στους βράχους.¹¹

Η ΜΥΣΤΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΟΥ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Έκτακτοι Επίτροποί μου και Διοικηταί του Κράτους
Ευρισκόμεθα εις ζάλαις, εις καιρούς κρισιμωτάτους·
Οι εχθροί μας, με μυρίζει γλήγορα θα κατορθώσουν
Τα παπούτσια να μας δώσουν.
Βοηθείτέ με, πιστοί μου, με στρεβλώσεις, με δεσμεύσεις,
Με πυρκαϊάς, με φόνους, μ' εξορίας, με δημεύσεις.
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως λαμβάνω τέτοια μέτρα διά μόνον το καλό του.

---

¹¹ Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 48-50.

Η Συνέλευσις θα γένη δια λόγους ανωτέρους·
Εκλογαί Πληρεξουσίων επειδή να γένουν πρέπει,
Πριν αρχίσουν, εξορίστε όσους ξεύρετ' ελευθέρους,
Και με μάτι λοξόν όσους η Κυβέρνησις σας βλέπει.
Εις την Ρούμελην εβγάτε με μαχαίρια και με ξύλα,
Και τας εκλογάς χαλάστε του Τρικούπη και του Ψύλλα.
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως πατώ τους νόμους όλους δια μόνον το καλό του.

Στην Τριπολιτσά, στην Πάτρα, στο Ανάπλι, στα Θερμιά
Έγινε φιλελευθέρων έγιν' εκλογή καμμιά;
Οι τρανοί Διοικηταί μου έδειξαν τω όντι στήθος·
Με την σπάθα τους στο χέρι ματοκύλισαν το πλήθος,
Και προκρίνοντες εμένα κι' απ' αυτόν τους τον Θεόν
Έσφαξαν σταις εκκλησίαις τον ανόητον λαόν.
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως βουτήχθηκα στο αίμα διά μόνον το καλό του.

Βάλετε τα δύνατά σας, και των χωρικών ανθρώπων
Αγοράσετε τας ψήφους με ψευτιάς, με κάθε τρόπον.
Αν σας λείπη κάπου-κάπου η μονέδα η χρυσή,
Παίρνετέ τους εις τα σπήτια και κερνάτέ τους κρασί.
Είπα εις τον Κυρ Γλαράκη (αν προς βάρος του δεν ήτον)
Από τα γλυκά κρασιά του να σας στείλη το εν τρίτον.
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως ζητώ να το μεθύσω δια μόνον το καλό του.

Στείλετέ μ' Αντιπροσώπους γεωργούς και ζευγολάτας
Και ανθρώπους με τας πτέρνας από χώματα γεμάτας.
Πλην να γράψουν δεν θα ξεύρουν... Έχω γω χαρτί, μελάνι.
Πλην δεν θάχουν πολλά φώτα... Ο Περρούκας μου τους φθάνει.
Θα κανοναρχή ο Σταύρος, ο Κυρ Αινιάν θα ψάλλη,
Και «ΑΜΗΝ!» αυτοί θα λέγουν με ξεσκούφωτο κεφάλι.
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως εις τον ζυγόν το βάλλω δια μόνον το καλό του·

Στους Πληρεξουσίους πέτε, πως τον ύστερόν μου γρόππον,
Εώδευσα εις τας εκτάκτους πληρωμάς των κατασκόπων.
Πλην ας έχουν όλοι θάρρος κι' η μορφή μου δεν ιδρώνει
Ο Κυρ Παπαδόπουλός μου εις χαρτί θα τους πλερώνη·
Με την υψηλήν Χημείαν, που στα δάκτυλά του ξεύρει,
Και την μέθοδον πως κάμνουν το χρυσάφι θα εφεύρη·
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως ο χριστιανός δουλεύει διά μόνον το καλό του.

Όσον δι' εμέ του Έθνους Αρχηγός δεν επεθύμουν
Ούτε μίαν στιγμήν να ήμουν.

Τον επταετή μου θρόνον καταδίκην θεωρώ,
Και ν' ανθέξω εις το βάρος της Αρχής δεν ημπορώ·
Πλην ξορίζω, φυλακώνω, χαλνώ πόλεις, καίω στόλους,
Κι' Αρχηγός ζητώ να μένω με της γης τους τρόπους όλους.
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως τα πάντα υποφέρω δια μόνον το καλό του,

Στην Συνέλευσιν αυτήν μας σκοπόν έχω, αν νικήσω,
Να κρεμάσω, να φουρκίσω
Διαβασμένους, αδιαβάστους, κτηματίας, χωρικούς,
Πρώτης τάξεως, δευτέρας, Ιερείς και Λαϊκούς.
Εις τον Ράμφον μου θα δώσω του Μιαούλη το Παλάτι,
Και τους Πύργους του Ζαΐμη στον πιστό μου Μαυρομάτη.
Βεβαιώσετε το Έθνος και χωρέστε στο μυαλό του,
Πως Αλή-Πασάς θα γένω δια μόνον το καλό του.¹²

Ο Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΟΥ

Καλώς ήλθετε... Καθήστε... Ήθελα να σας λαλήσω·
Περί Συνελεύσεώς σας
Και περί Συντάγματός σας
Διπλωματικάς μου σκέψεις έχω να σας αναλύσω...
Επειδή κ' η Συμμαχία δεν συσκέπτεται σπουδαίως,
Επειδή ελπίς δεν είναι Ηγεμών να έλθη νέος
Κ' επειδή το των ορίων σχέδιον της Βρεταννίας
Πολλάς φέρει δυσκολίας,
Κ' επειδή συχνοσυμβαίνουν ταραχαί κ' επαναστάσεις,
Κ' επειδή της Πολωνίας ολεθρία είν' η στάσις,
Κ' επειδή ο Εϊνάρδος... Κ' επειδή ο Περιέρδος...
Κ' επειδή από το ένα και από το άλλο μέρος...
Επομένως, λοιπόν, άρα, δια ταύτα και δι' άλλα,
Του ι ν σ τ ά τ ο υ κ ο υ ο, του ί δ ε μ αντικείμενα μεγάλα.
Η Συνέλευσις του έθνους (το αισθάνεσθε καλά)
Θέλει φέρει στην Ελλάδα δυστυχήματα πολλά.

Στρίψετε κ' εις άλλο μέρος, Κύριοι, την προσοχή σας,
Και ιδέτε με την άκραν και συνήθη φρόνησίν σας,

---

¹² Αυτόθι, σελ. 54-55.

Πώς πηγαίνει κ' η Ευρώπη·
Στον ανταρκτικό της πόλον φάνηκαν καινούριοι τόποι,
Και κοντά στην Σικελίαν μίαν νήσος φλογερά
Πήδησεν απ' τα νερά·
Η πανούκλα ερημώνει των Οθωμανών τας πόλεις,
Κ' η χολέρα δεκατίζει τους κατοίκους της γης όλης·
Κήρυξαν κατά των Βέλγων πόλεμον οι Κάτω Χώραις·
Σύνταγμα λοιπόν ταιριάζει στην Ελλ δα τέτοιαις ώραις;
Εκτός τούτου και Κομήτης μετ' ολίγον θα περάση·
Σύνταγμα ζητούν, ο κόσμος εν ω πάγει να χαλάση;
Επομένως, λοιπόν, άρα, δια ταύτα και δι' άλλα,
Του ι ν σ τ ά τ ο υ κ ο υ ο, του ί δ ε μ αντικείμενα μεγάλα,
Σύνταγμα δε σας συμφέρει, και σας είμαι αναγκαίος,
Και να τρέχη στα νερά μου ο καθείς σας έχει χρέος.

Δεν μ' ακούουν... Δεν μ' ακούουν... Σύνταγμα ζητούν πέντ' έξη
Σύνταγμα, εξαρτησίαις, Βουλαίς, νόμους, ο,τι βρέξη.
Την σειράν των ιδεών μου, Κύριοι, ακολουθείτε,
Και εξάρτητοι να ήσθε πως δεν πρέπει θα ιδήτε·
Παντός έθνους κοινωνία τίποτε δεν είναι άλλο,
Παρ' ανθρώπων ενωμένων ένα σύστημα μεγάλο·
Και καθώς, όταν σαπίση της χειρός σου ένα μέρος,
Με το κόψιμόν της μόνον προλαμβάνεις την γαγγραίνα,
Και καθώς η ατμοσφαίρα με το βάρος του αέρος
Εις τους πόρους των ανθρώπων τα υγρά κρατεί κλεισμένα,
Και καθώς εις τας φλογώδεις και βιαίας ασθενείας
Είναι άφευκτος ανάγκη συνεχούς φλεβοτομίας...
Επομένως, λοιπόν, άρα, δια ταύτα και δι' άλλα,
Του ι ν σ τ ά τ ο υ κ ο υ ο, του ί δ ε μ αντικείμενα μεγάλα
Με τα μάτια σφαλισμένα στον ζυγόν του Τούρκου πέστε,
Και ραγιαδικη σερβέτα στο κεφάλι σας φορέστε.¹³

Ο ΓΛΥΚΟΦΑΓΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΓΡΑΦΟΣ

Τον προπερασμένον μήνα σ' ένα Υπουργόν μας είπα·
Εντροπή δεν έχεις πλέον; Σ' εσηκώθηκεν η τσίπα,
Κι' άφησες αδικημένον ένα Ναύπλιον να κλαίη;
Από ζέσιν πατριώτου η καρδιά μου όλη καίει.
Σκοπόν έχω να εκδώσω Φύλλον περιοδικόν,
Που περιόδαις να πιάνουν τον καλόν και τον κακόν.

---

¹³ Αυτόθι, σελ. 50-51.

Θερμός είμαι πατριώτης, και κουκούλια 'γω δεν βάφω·
Η υπουργηγμα με δίδεις, η Εφημερίδα γράφω.

«Είν' ελεύθερος ο Τύπος» ψήφισεν η εν Τροιζήνι,
Άρθρον Άλφα Πι σελίδα·
Το δικαίωμά του τούτο κανείς Έλλην δεν αφίνει.
Δέν προδίδω την πατρίδα
Θα φωνάξω, θα κτυπήσω τους Μεγάλους, τον λαόν,
Άγγλους, Γάλλους, Ρώσους, Τούρκους... θα κτυπήσω τον θεόν.
Θερμός είμαι πατριώτης, και κουκούλια 'γω δεν βάφω·
Η υπουργηγμα με δίδεις, ή Εφημερίδα γράφω.

Ευκλεείς και φωτισμένας χαίρει σήμερον ημέρας
Η ελεύθερη Γαλλία·
Πλην στο έθνος μας πού δόξα; Πού στο έθνος μας Σχολεία;
Πού ελεύθερος αέρας;
Από έρωτα πατρίδος αν δεν θέλης να καώ,
Δόσε μ' ένα κοκκαλάκι ... σε ορκίζω στον θεό!
Θερμός είμαι πατριώτης, και κουκούλια 'γω δεν βάφω·
Η υπουργηγμα με δίδεις, ή Εφημερίδα γράφω.

Ήμουν στην αρχήν ψευτάκος· αγαπούσα την απάτην,
Κ' έκαμα τον Διπλωμάτην·
Πλην ο κόσμος δεν αλλάζει; Μ' αυτόν άλλαξα κ' εγώ.
Θέλετε να ξαναλλάξω; Κάμετέ με Υπουργό...
«Υπουργός εσύ! με είπε μ' άγριας φωναίς εκείνος·
» Υπουργός εσύ! ψωρίτη! δημοκράτη της Τροιζήνος!
»Ούτε φούρκα δεν σε δίδω... Πήγαινε, κουκούλια βάφε,
»Κ' εις το Φύλλο που θα δώσης, ό,τι σε καταίβη γράφε!»

Άρχισα λοιπόν να γράφω, να τυπώνω τούτα 'κείνα·
Πλην του φίλου η γυναίκα, η Κυρά μας Υπουργίνα
Μ' έστειλε πέντε ποτήρια τριαντάφυλλο γλυκό,
Και μ' αυτό της το χεράκι το χρυσό κ' υπουργικό
Μ' έγγραψε· «Κυρ πατριώτη,
«Λάβε το γλυκό, διότι
«Θερμός είσαι πατριώτης, και κουκούλια συ δεν βάφεις,
«Κί' αν δεν φάγης το γλυκό μου κατά του ανδρός μου γράφεις.»
Εύφρανα τον λάρυγγά μου με την ροδοζάχαρή της,
Κ' η Εφημερίς μου στάζει ροδοζάχαρη και μέλι,

Κί' ο καλός της Πατατούκος περνά χρήσιμος πολίτης,
Κί' απ' οπίσω τι με ψάλλουν κουκουτσάκι δεν με μέλει.

Άκριτον θα με φωνάζουν· εγώ είμαι κριτικός,
Την δουλίτσα μου κυττάζω κ' είμαι όλος υλικός.
Θερός είμαι πατριώτης, και κουκούλια 'γω δεν βάφω·
Πλην των Υπουργών μας τρώγω το γλυκό, και γλυκά γράφω.¹⁴

Ο ΑΥΤΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΓΡΑΦΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ ΤΟΥ

Φίλτατοι συνδρομηταί μου, μυρωδιά με ήλθ' αχρεία
Πως εις του λουτρού σε λίγο θα μ' αφήσετε τα κρύα·
Σας εθάμβωσαν τα μάτια του Ηλίου αι ακτίνες;
Εις τους δρόμους αν εβγαίνω μ' Υπουργούς και Υπουργίνας,
Έπαυσα να είμ' εκείνος

Ο ξεβράκωτος κ' ο σφόδρα οχλοκράτης της Τροιζήνος;
Έφαγα της Υπουργίνας το γλυκό... Ποιός το αρνείται;
Το γλυκό ξυνό να έβγη απ' την μύτη μου ζητείτε;

Μάρτυς ο θεός! δεν είχα με τους Υπουργούς φιλιάν·

Πλην σ' αφίνουν ησυχίαν;

Μέσα σ' ένα γραμματάκι φλουριά κάμποσα σε βάζουν,
Και το στόμα σου το φράζουν.

Σε λαλεί γλυκά ο ένας κ' είν' οι λόγοι του σαν μέλι,
Και ο άλλος εις το σπήτι ροδοζάχαρη σε στέλλει.
Έφαγα της Υπουργίνας το γλυκό... Ποιός το αρνείται;
Το γλυκό ξυνό να έβγη απ' την μύτη μου ζητείτε;

Την αχαριστίαν, φίλοι, ούτ' ο διάβολος δεν θέλει·

Πώς το χέρι να δαγκάσω οπού στάζει όλο μέλι;

Αφ' ου άρχισα να τάχω με τους Υπουργούς καλά,

Άρχισα να κτιζω σπήτια και μεγάλα κ' υψηλά.

Εις τους δύο πάτους είμαι· να υψώσω και τον άλλον,

Και να δείξω χαρακτήρα σας υπόσχομαι μέγαλον.

Έφαγα της Υπουργίνας το γλυκό... Ποιός το αρνείται;

Το γλυκό ξυνό να έβγη απ' την μύτη μου ζητείτε;

Αν εχθρός των Υπουργών μας φαίνωμαι μια εβδομάδα

Και την άλλην τους χαδεύω, δεν το κάμνω με λωλάδα,

Κ' είναι άδικο μαζί μου να πιασθήτε στα μαχαίρια.

Είναι σφάλμα του θεού μας που μας έδωκε δυο χέρια.

Με το ένα χέρι θέλω τα φλουράκια σας ν' αρπάξω,

Και των Υπουργών με τ' άλλο το πουγγάκι να βυζάξω.

---

¹⁴ Αυτόθι, σελ. 89-91.

Έφαγα της Υπουργίνας το γλυκό... Ποιός το αρνείται;
Το γλυκό ξυνό να έβγη απ' τήν μύτη μου ζητείτε;

Θέματ' άρατα σας γράφω; Τόσα έμαθα και 'ξεύρω.
Πειρατεύοντ' αι ιδέαι; Που να πάγω να ταις εύρω;
Ό,τι ξεύρω σας το κάμνω σαν σκυλλί γαυ! γαυ! γαυγίζω.
Με παραμαγείρου ύβρεις αν το Φύλλο μου γεμίζω,
Τί μ' ανοίγετε το στόμα σαν τ' ανόητα μωρά;
Ο καθένας μας μυρίζει ό,τι ήτον μια φορά.
Έφαγα της Υπουργίνας το γλυκό... Ποιός το αρνείται;
Το γλυκό ξυνό να έβγη απ' την μύτη μου ζητείτε;¹⁵

Ο Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΔΗΜΗΓΟΡΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΥΔΡΑΙΟΥΣ

Κάτοικοι της νήσου Ύδρας, σκοπόν έχω, αν μπορέσω,
Μ' ένα δύο τάγματά μου εις την πόλιν σας να πέσω,
Και αυτό προς όφελός σας, προς κοινήν σας ευτυχίαν.
Αν παραμικράν εις τούτο έχετε αμφιβολίαν,
Καμαρώσετε τον Πόρον... Έχετε τι να με πήτε;
Διέτ' εκεί τι ευταξία! Γεννητή ψυχή σπαράζει;
Πετεινός φωνίτσα βγάζει;
Ω! ελάτε στα νερά μου, και θα διήτε και διήτε!

Θα σας δώσω τον Κυρ Ράμφον Έκτακτον Διοικητήν,
Και τον Κυρ Ποταμιάνον Αστυνόμον και Κριτήν.
Στης θαλάσσης τον Μηνύστρον, τον ελεύθερον Γλαράκη,
Κάθε μήνα μια φορά
Δύο τρία βαρελάκια θα να στέλλετε κρασάκι,
Κ' εις εμένα κάπου κάπου μια μικρήν αναφορά.
Τρισευτυχισμένοι στ' άλλα, τρισελεύθεροι θα ζήτε.
Ω Ελάτε στα νερά μου, και θα διήτε και θα διήτε!

Δια το καλό της Ύδρας ο πτωχός ιδρώσα τόσο!
Ζήτησα τριγκ τραγκ τα γρόσια του Κοινού σας να πλερώσω.
Δεν σας είπα, «εις τα δέκα κατεβάσετε σεις δύο,
Άλλα δύο εγώ παίρνω, με χαρίζετε δυό άλλα,
Και με διάφορα μεγάλα
Εις χαρτί θα σας μετρήσω τ' άλλα τέσσαρα ομνύω;»
Πλην σας πήραν τον λαιμό τους οι κακοί σας συμπολίται.
Ω Ελάτε στα νερά μου, και θα διήτε και θα διήτε!

---

¹⁵ Αυτόθι, σελ. 91-92.

Τα καράβια σας, που τρέχουν σαν τ'ακούραστα δελφίνια.
Πάλευσαν με του Σουλτάνου τα θεώρατα Δελίνια.
Αν επάνω κάτω τρέχω για να μην σας μείνη ένα,
Ξεύρετε γιατί το κάμνω; Για να ζήτε στον λιμένα·
Δεν μπορώ χωρίς τρομάρα, χωρίς σύγχυσιν μεγάλην,
Τα παιδάκια μου να βλέπω εις μιαν θάλασσαν κ' εις άλλην.
Πλήν εσεείς δεν μ' εννοείτε·
Ω! Ελάτε στα νερά μου, και θα διήτε και θα διήτε!

Σεις εσώσετε, Ύδραίοι, σεις μονάχοι την πατρίδα·
Πλήν φωνάζετε· «Πεινούμε»·
Με του βράχου μας ταις πέτραις να χορτάσουμε μπορούμε;»
- Ω πεινάτε; Μη σας μέλη! Εγώ έχω την φροντίδα·
Τα λαμπρά ονόματά σας και τα έργα σας τα θεία
Θα προστάξω να τα γράψουν εις ολόχρυσα βιβλία.
Να παραπονήσθε πλέον από πείνα δεν μπορείτε·
Ω! Ελάτε στα νερά μου, και θα διήτε και θα διήτε!

Σύνταγμα δεν με ζητείτε και Συνέλευσιν μαζύ;
Ναι, το Σύνταγμα το θέλω! Ναι, το Σύνταγμα να ζη!
Συνταγματικοί, σας δίδω είδησιν χαροποιάν·
Θεωρεί το Σύνταγμα σας ο πιστός μου Αινιάν.
Η Συνέλευσις του Άργους τώρα τώρα θα να γένη·
Γύρω της θα στέκουν χίλιοι στρατιώται ωπλισμένοι·
Πλην ελεύθεροι θα ήσθε ο,τι θέλετε να πήτε·
Ω! Ελάτε στα νερά μου, και θα διήτε και θα διήτε!¹⁶

Εναντίον του Κωνσταντά

Κανένας δεν σατύρισε τον Κωνσταντά ως τώρα
και πρέπει να σατυρισθή πλέον σ' αυτήν την ώρα.

Αυτός ο γερο-διάβολος φαίνεται διωρίστη
ως επιστάτης του σχολείου από τον Κυβερνήτη

και έγιν' ένας τύραννος μέσα εις το σχολείον,
αυτό οπού ωνόμασαν ως Ορφανοτροφείον.

Αντίς να περιποιηθή τα ορφανά παιδιά,
εσύστησεν την μισιτήν ο σκύλος τυραννίαν.

---

¹⁶ Αυτόθι, σελ. 57-58. Πρβλ. εφημ. *Απόλλων*, έτος Α', αριθ. 50, Ύδρα, 29 Αυγούστου 1831, σελ. 210.

Χωρίς καμμίαν παραμικράν αιτίαν τα κτυπάει
ως κτήνη κι ανδράποδα χωρίς να τα ρωτάη.

Κι αν φανή κανά παιδί δια να του μιλήση
Και να του πη ελεύθερα, γιατί να το κτυπήση,
αμέσως από το σχολειό πρέπει να ην διωγμένο
από τον Κωνσταντά, αυτόν τον τρισκαταραμένο.

Και επειδή δεν είν' τινάς δια να τον προτείνη
καθημερινώς τα βασανεί και τα κτυπά ως κτήνη.

Όσοι δασκάλοι βρίσκονται στο Ορφανοτροφείο
όλους αυτός εχθρεύεται ως άγριον θηρίον.

Κόλακας επιτήδειος και ψεύτης και σπιόνος,
υποκριτής και μασκαράς και καθαυτό κογιόνος·

ψευδρενάρετος κρατεί πάντα με συμφωνίαν
και με μιστού την αρετήν προς σύστασιν ιδίαν.

Και όσοι τέτοιοι σήμερον, αυτοί έχουν και χώρα
από τον Κυβερνήτην μας εις αυτήν την ώρα.

Οι τιμημένοι και πιστοί και οι πεπαιδευμένοι,
όλοι αυτοί την σήμερον είναι ως μισημένοι.

Και ένας τέτοιος μασκαράς, π' αδυνατεί η γλώσσα
κατηγορίες του να πη, αρπάζει πεντακόσα

τον κάθε μήνα για μιστόν και άλλα τόσα κλέβγει,
ίσως και περισσότερα, αυτά καθείς τα ξεύρει.

Κι άλλοι πολλοί ωσάν αυτόν είναι μασκαρεμένοι,
ο Κωνσταντάς όμως αυτούς όλους τους υπερβαίνει·

σαν καθαυτός διάβολος την πανουργίαν έχει
στο πρόσωπον, και στην ψυχήν διαφοράν δεν έχει.

Η πρώτη του φροντίς είναι μόνον για την γαστέρα,
να τρώη ως σαρδανάπαλος και νύκτα και ημέρα.

χαλβάδες, ψάρια, κρέατα καθημερινώς να τρώγη
κι αφού γεμίς' ως τον λαιμόν τραβά το κομπολόγι.

Για των παιδιών την προκοπή ολίγο τον εμέλει,
ο Κυβερνήτης, λέει, να ζη, εκείνο μόνο θέλει·

τα ικανά να 'ρχόντουναι σωστά τον κάθε μήνα
και ας ψοφήση ο λαός όλος από την πείνα.

Τοιούτον έχει σύστημα σήμερον η Ελλάδα,
διότι κατεστάθηκε κλαυμόνως η Ελλάδα.

Και [η] κυβέρνησις ποτέ δεν θέλησε να ρίξη
μία ματιά προσεκτική, να τα παρατηρήση,

τους κλέπτας και υποκριτάς δια να εξορίση,
τους εναρέτους και πιστούς ανθρώπους να τιμήση.

Πλην επλησίασ' ο καιρός δια να τιμηθούνε
οι άξιοι, και οι άρπαγες όλοι να διωχθούνε.

Όπου κανέναν διάβολος, όπου κανάς προδότης
εις την Ελλάδα έτρεξε κ' έγινε πατριώτης.

Κ' οι δυστυχείς οι Έλληνες, κείνοι που θυσιάσαν
το παν για την πατρίδα τους και την ζωήν εχέσαν

τα δυστυχή τα τέκνα των κλαίνε και θρηνοδούνε
κι αυτόν τον επιούσιον άρτον λιμοκτονούνε.

Αχ! αχ! αχ!¹⁷

Ο ΥΠΟΥΡΓΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
(Τον Μάϊον του 1831)

Στου Ναυπλιού τους ξενοδόχους συχνοχάφτω καταϊφι,

Κούρκαις, όρνιθαις, ροσμπίφι

Και ζυμαρικά που στάζουν γάλα, βούτυρο, και μέλι·

Η κοιλιά μου είναι φούσκα, στρογγυλή σαν το βαρέλι·

Δέν γνωρίζω τ' είναι πείνα.

Το Ταμείον με πλερώνει πεντακόσια κάθε μήνα.

Γρόσια όσοι με πλερώνουν ο Θεός να τους φυλάγη!

Ή δουλιά κακά δεν πάγει·

---

¹⁷ Παρατίθεται στο βιβλίο του Χρίστου Ι. Κωνσταντινόπουλου, *Αντικαποδιστριακές Σάτιρες*, Αθήνα 1972, σελ. 46-48.

Δεν χωρούν τα πάχυντά μου στην φαρδιά μου φουστανέλα
Κοκκινίζω, νοστιμαίνω και με πάγ' η φούντα τρέλα
Δέν γνωρίζω τ' είναι πείνα.

Το Ταμείον με πλερώνει πεντακόσια κάθε μήνα

Αξιζα να παίρνω χίλια κι' ίσως κάτι παραπάνω·
Τό κονδύλι γερά πιάνω,
Και με μάτια σφαιλισμένα την υπογραφή μου βάζω
Που την βάζω, τι πειράζει αν πολύ δεν εξετάζω;
Δέν γνωρίζω τ' είναι πείνα.

Το Ταμείον με πλερώνει πεντακόσια κάθε μήνα.

Όσοι θέλουν να μ' αρπάξουν το ψωμί από το στόμα,
«Το ψωμί που τρώγεις, λένουν, είναι μαύρο σαν το χώμα.
- Φίλοι μου, την όρεξί σας άνοιξε η μυρωδιά του,
Και μας φέρετε για τούτο έναν κόσμον άνου κάτου;
Πλήν τι θέλω τούτα κείνα;

Το Ταμείον με πλερώνει πεντακόσια κάθε μήνα.

Τους συντρόφους μου κ' εμένα ονομάζουν γαστρονόμους·
Τι με λέγετε «Αγάπα της Αμερικής τους νόμους;»
Έχουν βούτυρο οι νόμοι; Έχουν λάδι; Έχουν άλας;
Το στομάχι δεν γεμίζει με τας φράσεις τας μεγάλας.
Πλήν τι θέλω τούτα κείνα;

Το Ταμείον με πλερώνει πεντακόσια κάθε μήνα.

Η Ευρώπη ας ανάψη κι' ας κορώση όσο θέλει·
Φθάνει μόνον ταλαράκια και στερλίναις να μας στέλλη.

Έδιωξαν τον Κάρολόν τους οι ελεύθεροι Φραντσέζοι·
Θα πνιγούν στα αίματά τους οι καλοί μας Πολλωνέζοι·
Πλήν τι θέλω τούτα κείνα;

Το Ταμείον με πλερώνει πεντακόσια κάθε μήνα.¹⁸

---

¹⁸ Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 81-82.

Ο ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΗΣ ΤΟΥ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

(Τον Ιούνιον του 1831)

Τέσσαραις φοραίς τον μήνα το πολύ συνεδριάζω,
Και ταις άλλαις μέραις χάσκω και τα γρόσια μου στοιβάζω·
Με φωναίς και με φοβέραις ζητεί Σύνταγμα το Γένος·
Εγώ ήσυχος τ' αυτιά μου με τα δυό μου χέρια πιάνω,
Την πρωτομηνιά φυλάγω, και κοιμούμαι ξαπλωμένος
Εις τα χίλια μου επάνω.

Τα ευλογημένα χίλια στο χεράκι μου σαν βάλω,
Η καρδίτσα μου ανοίγει και χοροπηδώ και ψάλλω·
Γένουμαι, κί αν ήμουν γέρος, Φοίνιξ ανανεωμένος,
Του Ταμείου ασημένιους όταν Φοίνικας λαμβάνω·
Τρισευτυχισμένο βλέπω, τρισελεύθερο το Γένος
Απ' τα χίλια μου επάνω.

Τα ελεύθερα κεφάλια η κατάρα να τα πάρη!
Μέ το γιο γιο γιο τι κάνουν;
Τήν χολή τους μόνον σκάνουν.
Κόκκινος εγώ σαν ρόδι, τρυφερός σαν κουκουνάρι,
Τρώγω, πίνω, γελώ, παίζω, κί αν πεθάνω θα πεθάνω
Εις τα χίλια μου επάνω·

Για το πήδημα του ψύλλου, για το σάλευμα του γάτου,
Οι συνάδελφοί μου φέρνουν έναν κόσμο άνου κάτου.
Γένονται μαλλιά κουβάρι και φωνάζουν γέροι νέοι,
Καθώς μες στο Συναγωγή τω σαββάτω οι Εβραίοι.
«Η φωναίς σας θα σας δώσουν, άνθρωποι τυφλοί, τους κάνω,
Απ' τα χίλια παραπάνω;»

Πού της ψήφου μου θα ρίψω το κουκί δεν εξετάζω·
Η Κυβέρνησις μου μόνον τι ορέγεται κυττάζω·
Ζητεί μέρα; Ζητεί νύκτα; Πριν το μυρισθώ ακόμα,
«Ναι! Ναι! Μάλιστα» φωνάζω με τρεις πήχαις πλατύ στόμα
Και την ψήφό μου την βάνω
Εις τα χίλια μου επάνω.

Αν ο Κυβερνήτης θέλη απ' την ήσυχή μου κώχη
Για το ίδιο πράγμα λέγω τρις το ναι και τρις το όχι·
Μ' όλ' αυτά με κρυφολέπουν Υπουργοί του ένας δύο,
Κ' εις το κάθε πάτημά μου με προσέχουν αν κουτσάνω.
«Κύριό μου, τους φωνάζω, πιστός είμαι, σας ομνύω
Εις τα χίλια μου επάνω.»¹⁹

---

¹⁹ Αυτόθι, σελ. 52-53.

Ο ΕΠΙΣΤΑΤΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ

ΕΠΙ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

(Τον Μάϊον του 1831)

Φοίνικες και ταλαράκια το πουγγί μου κουδουνίζει,
Και το στόμα μου σαμπάνιαις και ριζόγαλο μυρίζει·
Χαιρετάτε με με σέβας, με βαθύν προσκυνισμόν·
Επιστάτης, Κύριόι μου, έγίνα οικοδομών·

Τερερέμ, λαλά, λαλά·

Η δουλιά πάγει καλά.

Έκτακτα τον μήνα παίρνεις εσύ χίλια, ... Κί' ας να μη!
Όσα παίρνω σ' ένα μήνα, σ' ένα χρόνο τα κερδίζεις;
Έκτακτα τον μήνα παίρνεις εσύ χίλια, ... Κί' ας να μη!
Εγώ παίρνω τρεις χιλιάδαις εις την κάθε πιθαμή.

Τερερέμ, λαλά, λαλά.

Η δουλιά πάγει καλά.

Η αυτού Πανεξοχότης μ' αγκαλιάζει κάθε μέρα·
Μα ρημάζω το Ταμείον; Αλλού βλέπει· βρέχει πέρα.
Φθάνει μόνον πουρνό βράδυ να τον λέγω εις τ' αυτί
Τί φρονεί ο ένας κί' άλλος και τί δρόμο περπατεί.

Τερερέμ, λαλά, λαλά.

Η δουλιά πάγει καλά.

Σήμερα το Ναύπλιόν μας η Πρωτεύουσά μας είναι·
Αύριο θα είναι λέγουν, αι περίφημαι Αθήναι·
Τότε γρόσια μιλιούνια, τότε δα θα ξοδευθούν,
Και πατόκορφ' απ' εμένα αι Αθήναι θα κτισθούν.

Τερερέμ, λαλά, λαλά.

Η δουλιά πάγει καλά.

Κριματίζει όποιος λέγει, πως εγώ μισώ τα φώτα·
Τα Σχολεία, στην τιμή μου, τ' αγαπώ απ' όλα πρώτα,
Και πολλαίς φοραίς λαχαίνει στ' όνειρό μου να ιδώ
Πως οικοδομώ μουσειά, κί' απ' το στρώμα τραγουδώ

Τερερέμ, λαλά, λαλά.

Η δουλιά πάγει καλά».

Με κολνούνται η γυναίκες και γλυκιαίς ματιαίς με ρίχνουν·
Μ' όλαις μου ταις άσπραις τρίχαις πως μ' ορέγονται με δείχνουν·

Γαμβρός είμαι όπου πάγω, κ' εις το κάθε σπητικό
Ταπεινόταταις προτάσεις υπανδρείας αγροικώ.

Τερερέμ, λαλά, λαλά.

Η δουλιά πάγει καλά.²⁰

Η ΑΝΑΦΟΡΑ ΜΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΝ (Τον Ιούνιον του 1831)

Αρχηγέ σοφέ του έθνους, στην Εγκύλιόν σου είδα,
Πως ζητείς του καθενός μας να συμβουλευθής τα φώτα·
Μας προστάξεις να σε πούμε τί συμφέρει στην πατρίδα·
Η αναφορά μου να την... Όρκον όμως κάμε πρώτα,
Πως στο Μπούρτζι μια σου λέξις μυστική δεν θα με βάλη,
Και αμέσως, να, σε λέγω, καθώς τόσοι φίλοι άλλοι·
«Λάμπα, σκάμπα; τσιμπιριμπιτό,
Συνταγματάκι σας ζητώ».

Διοικεί το Κράτος όλο πατρικώς ο Κυρ Βιάρος·
Κιχ γί' αυτόν αν πη κανένας, στην ψυχή του πέφτει βάρος·
Την Ελλάδα, Κυβερνήτη, ευτυχή θα καταστήσης,
Ένα ένα τα παιδιά της αν στρεβλώσης κι' εξορίσης.
Κί' αν ενδώσης κατά γράμμα εις την ταπεινή του γν
ώμη.
Μ' όλον τούτο καλό είναι να μας διοικούν κ' οι νόμοι.
«Λάμπα, σκάμπα, τσιμπιριμπιτό,
Συνταγματάκι σας ζητώ».

Το δικαστικό μας μέρος προοδεύει όσον πάγει·
Τα κριτήριά μας είναι παλαιοί Αρειοι Πάγοι,
Και Κριταί σαν τους Κριτάς μας εις τον κόσμο δεν είν' όλον,
Και ο Γεννατάς σου είναι του αιώνος μας ο Σόλων.
Μ' όλον τούτο
Κ' εν τοσούτω
Λάμπα, σκάμπα, τσιμπιριμπιτό,
Συνταγματάκι σας ζητώ.

Θαύμα είναι, τέρας είναι τα Σχολεία της Ελλάδος!
Άνθησε και λουλουδίζει της παιδείας μας ο κλάδος!
Από τα πολλά μας φώτα εσκοτίσθηκε το φως μας.

---

²⁰ Αυτόθι, σελ. 82-89.

Και δεν βλέπομεν την λάμπιν του Στρατάρχου Κόμητός μας,
Και ο Κόμης μας του κάκου φέρνει γύραις εις τους δρόμους
Με χρυσαίς δύο επωμίδαις στους στρατηγικούς του ώμους·
    Λάμπα, σκάμπα, τσιμπιριμπιτό,
    Συνταγματάκι σας ζητώ.

Ετρελάθηκε το Έθνος και δεν ξεύρει το αχρείο,
Και δεν ξεύρει να μετρήση απ' το ένα ως το δύο·
Οι κατάσκοποι τί έχουν; Τί το βλέπτουν και φωνάζει;
Τους πολίτας αν ακρίτως φυλακώνης, τί πειράζει;
Το αυθάδικο δεν ξεύρει τί το γένεται, τί κάνει,
Κί' όπου πας κί' όπου γυρίσης μια και μόνη φωνή βγάνει·
    «Λάμπα, σκάμπα, τσιμπιριμπιτό,
    Συνταγματάκι σας ζητώ».

Η αναφοραίς που παίρνεις με φοβέραις απ' τό Κράτος.
Εξοχώτατε, δεν λέγουν την αλήθεια κατά πλάτος.
Εσύ μόνος ταις συνθέτεις διπλωματικάις είν' όλαις,
Σκοτειναίς, κί' η κάθε μια των παχιά ψεύματα δυό κόλλαις.
Η δική μου όμως είναι όσον δίδεται σαφής,
    Λάμπα, σκάμπα, τσιμπιριμπιτό,
    Συνταγματάκι σας ζητώ.²¹

Ο ΠΕΡΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΤΥΠΙΑΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ
'Η ΤΟ ΤΥΠΟΚΤΟΝΟΝ ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΟΥ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
(Τον Μάϊον του 1831)

Ένας Γερουσιαστής μας με το στόμα γελαστό,
Σούτσ' ελεύθερε, με είπε, συγχαρίκια σε ζητώ·
Πρόβαλα υπέρ του Τύπου δεκαπέντε άρθρα νόμου·
    Κατ' αυτό το σχέδιό μου,
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην βλάβης
    Της Αρχής τους Υπαλλήλους,
Τους Κριτάς, τους Υπουργούς μας και των Υπουργών τους φίλους·
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην γράψης.

Έχω έναν αδελφόν μου Έκτακτον Διοικητήν,
Κ' έναν πρωτεξάδελφόν του στο Πρωτόκλητο Κριτήν·
Κ' εγώ ένα κοκκαλάκι σε μιαν κώχη γλυκογλύφω·
Πλην τον Τύπο τον λατρεύω· κατ' αυτού δεν δίδω ψήφο
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην βλάβης

---

²¹ Αυτόθι, σελ. 51-52.

Της Αρχής τους Υπαλλήλους,
Τους Κριτάς, τους Υπουργούς μας και των Υπουργών τους φίλους·
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην γράψης.

Ένας μου συναδελφός,
Οπού έχει κάποιον λόγον να συχαίνεται το φως,
Φώναζε κατά του Τύπου, φώναζε με στόμα τόσο!
Ίδρωσα τον Εωσφόρο, ίδρωσα ν' αποστομώσω...
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην βλάβης
Της Αρχής τους Υπαλλήλους,
Τους Κριτάς, τους Υπουργούς μας και των Υπουργών τους φίλους·
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην γράψης.

Στο εξής κάθου και γράψε... Κάθου και κουπάνιζέ μας·
Τραγουδάκια τύπωνέ μας·
Ό,τι πράγμα δεν σ'αρέση, κι' όποιον άνθρωπο θελήσης,
Ημπορείς να σατυρίσης.
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην βλάβης
Της Αρχής τους Υπαλλήλους,
Τους Κριτάς, τους Υπουργούς μας και των Υπουργών τους φίλους·
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην γράψης.

Τί λοιπόν φυλάγεις; Πάρε το κονδυλομάχαιρό σου·
Κονδυλάκια κόψε... Βάλε' το χαρτί στο γόνατό σου·
Κόκκινη μελάνη θέλεις; Με την κόκκινη αρχίνα·
Απ' το κόσκιν' όλους πέρνα, και κανένα μην προσκύνα.
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην βλάβης
Της Αρχής τους Υπαλλήλους,
Τους Κριτάς, τους Υπουργούς μας και των Υπουργών τους φίλους·
Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην γράψης.²²

ΤΟ ΣΚΑΝΔΑΛΩΔΕΣ ΤΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΙΩΝ ΜΟΥ

Δεν με λες με ποίον τρόπον, ερωμένη μου! ν' αρχίσω;
Μίαν μίαν τας απείρους χάριτάς σου να υμνήσω;
Ό,τι κι' αν σε γράψω, φως μου! το παρεξηγούν οι φίλοι
Και αυτάς τας δύο λέξεις έχουν μόνον εις τα χείλη:
«Τρεις εκεί
»Στην φυλακή».

---

²² Αυτόθι, σελ. 79-80.

Εἰς τὰ κάλλη σου ὁ Ἔρως ἀν σε πῶ πῶς με δουλῶνει,
Κί' ὁμοιάζω τ' ἀηδόνι τὸ κλεισμένο στο κλουβί,
«ὦ! Φωνάζουν οἱ ἐχθροί μου, ὦ! δὲν εἴμεθα στραβοί.
»Τὸ κλουβί' ἡ Ἑλλάς δὲν εἶναι καὶ ὁ Σούτσος τ' ἀηδόνι;
    «Τρεῖς ἐκεῖ
»Στὴν φυλακή».

Διὰ γέλοιο με κατέβη σ' ἓνα μου μικρὸ τραγούδι
Τῆς θεᾶς Ἐλευθερίας τὸν Χιτώννα νὰ σ' ἐνδύσω
Καὶ μ' ἀμάραντο νὰ στέψω τοὺς κροτάφους σου λουλούδι.
Τὴν Ἐλευθερίαν ψάλλει με φωνάζουν ἀπ' ὀπίσω.
    «Τρεῖς ἐκεῖ
»Στὴν φυλακή».

Ἀπὸ τρία προχθές ἀνθὴ τρίχρουν σ' ἐπλεξα στεφάνι.
Ὁ καλὸς μας Ἀστυνόμος κατὰ τύχην τὸ μανθάνει,
«Κί' ἀποστάτα, με φωνάζει, στὸν θυμὸν τοῦ τὸν μεγάλον·
»Τὴν τριχρώματον σημαίαν ὀνειρεύεσαι τῶν Γάλλων·
    «Τρεῖς ἐκεῖ
»Στὴν φυλακή».

Εἰς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ μας τὴν ἡμέραν εορτάζω,
Κί' ὡς χριστιανὸς εἰς γεύμα παλαιῶν στρατάρχας κράζω;
«Τὴν ἡμέραν, με φωνάζουν, εορτάζει τῶν Μεγάρων·
»Σύνταγμα πάλιν ὁ φίλος ὀργανίζει ... ἄρον ἄρον,
    «Τρεῖς ἐκεῖ
»Στὴν φυλακή».

Ἀπὸ σήμερον σε τάζω ἄσματα ἐρωτικά
    Ἄκακα κί' ἀπλοϊκά.
Ἦ ἀλλέως εἰς τὸ τέλος τῶν καλῶν μου ποιημάτων
Τί παράξενον δὲν εἶναι νὰ με πουν στὸν κάτω πάτον:
    «Τρεῖς ἐκεῖ
»Στὴν φυλακή».²³

Ο ΚΑΤΑΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ (Τὸν Μάϊον τοῦ 1831)

Στοὺς καιροὺς τοῦ Κυβερνήτου, στὴν Ἑλλάδα ὅποιος ζη
Καλὰ πρέπει νὰ προσέχη με ποιὸν βρίσκεται μαζύ,

²³ Παναγιώτη Σούτσου, ὀ.π., σελ. 30-31.

Κί απ' αυτούς τους συγγενείς του
Να καλοβαστά τα βάθη κλειδωμένα της ψυχής του.
Ένα της Αστυνομίας κυνηγιάρικο σκυλλί,
Αφ' ου μ' έκανε τον φίλο με μυρίαις υποκλίσεις,
Άρχισ' έτσι να λαλή,
Κί απ' εμένα τέτοιαις πήρε ξεκομμέναις αποκρίσεις.

«Φίλε Σούτσέ μου, με είπε, ομιλώ κρυφά στ' αυτί
Πότε μ' ένα, πότε μ' άλλον Έκτακτον Διοικητή.
Μ' ερωτούν οι άρχοντές μου για τον ένα για τον άλλο·
Συμπαθάτέ με, τους λέγω, λάθος έχετε μεγάλο·
Τον κατάσκοπο δεν κάμω, και συνήθειο δεν έχω
Αδελφούς να καταδίδω, αδελφούς να κατατρέχω.
- Ξεκουμπίσου με, καλέ μου, κί είμαι Κυβερνητικός·
Μην ζητάς να με ψαρέψης, και θα πας κακήν κακώς.

«Προχθές, Σούτσε, μες στον δρόμο ένας φίλος μ' αντικρούζει,
Και με γλώσσα του Αρείου την Κυβέρνησιν στολίζει·
Γαργαλίσθηκα κομματί την αλήθεια να σε πω,
Κί άρχισα κί εγώ να ψάλλω εις τον ίδιο τον σκοπό.
Πλην ο θεομπαίκτης ήταν απ' τους πρώτους κατασκόπους·
Την καρδιά σου μην ανοίγεις ευθύς σ' όλους τους ανθρώπους.
- Δείξέ με, καλέ, την ράχη, κ' είμαι Κυβερνητικός·
Μην ζητάς να με ψαρέψης, και θα πας κακήν κακώς.

«Σε αρέσει τάχα, Σούτσε, η δουλειά της Ελλάδος,
Κ' οι ανεύθυν' Υπουργοί μας, κί ο δικαστικός μας κλάδος,
Και το ύφος των διστόμων
Διπλωματικῶν μας νόμων,
Και η συρροή των ξένων, και η προγραφή των φώτων,
Και ο διωγμός καθ' όλων των ηρώων μας των πρώτων;
- Ξεφορτώσου με, σε είπα, κ' είμαι Κυβερνητικός·
Μην ζητάς να με ψαρέψης, και θα πας κακήν κακώς.

«Σούτσέ μου, καμμιάν δεν έχεις νοστιμούλα σατυρίτσα;
Δειξέ με την να χαρώ...
Πλήγωσες κανένα πάλε με την κοφτερή γλωσσίτσα;...
Δέν λαλείς;... Σε απορώ...
Κυβερνητικό με πήρες;... Τον πολιτικό με κάνεις;
Βρίσε με τους Γραμματείς μας, και μη δα με χολοσκάνης.
- Τί τα βάλθηκες μ' εμένα; Είμαι Κυβερνητικός·
Μην ζητάς να με ψαρέψης, και θα πας κακήν κακώς.

«Έπρεπε να έχω Σούτσε, το μισό προτέρημά σου,
Την μισή φιδολωσσιά σου
Για να διουν οι Κύριοί μας πόσ' απίδια βάζ' ο σάκκος.
Θα τους έμβαινα στην μύτη σαν εγγλέζικος ταμπάκος.
Για τα κρίματά μου όμως με φραγμένο στόμα είσαι
Και τον ίσκιο σου φοβείσαι.
- Έως πότε θα στο λέγω; Είμαι Κυβερνητικός·
Μην ζητάς να με ψαρέψης, και θα πας κακήν κακώς.

«Λέγουν, Σούτσε, πως θα δώσης εις τον τύπο μερικά
τραγουδάκια κωμικά...
- Θα τα δώσω... Είν' αλήθεια... κ' έσω βέβαιος εις ένα
Πως μακρύ πλατύ θα βάλω τον κατάσκοπον εσένα.
- Τον κατάσκοπον!!! Α! Τώρα ξεύρω πως να σε ζυγίσω.
Να κρυφθής ζητάς του κάκου απ' το δάκτυλό σου πίσω.
Βάζω στοίχημα πως είσαι σφόδρα Συνταγματικός,
Κ' είδησιν να δώσω τρέχω, για να πας κακήν κακώς.²⁴

Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΜΟΥ

ή

Η έξωσίς μου από την πολιτικήν μου θέσιν.

Στο συμπόσιον μαζί σου, ερωμένη μου χρυσή!
Υγιής και γλυκοπίνων της Μαδέρας το κρασί,
Σφύριζα τους Υπουργούς μας εις την μέθην μου επάνω·
Σήμερον διαταγήν των παρ' ελπίδα μου λαμβάνω,
Και με λέγουν, «επειδ' είσαι ασθενής, του θανατά,
»Και η θέσις σου πετά».
- Είμαι υγιής, φωνάζω, υγιής, τρισυγιής,
Κ' εις τας προσταγάς σας έχω χρόνους είκοσι ζωής.

«Μπα! υπούργημα μας λέγεις με Δαρείου τέτοιο χρώμα·
»Κουκουλώσου δα στο στρώμα,
»Και σε στέλλομεν απόψε τον καλόν Θεοφιλάν,
»Ή και τον Ζυγομαλάν.
»Πίστευσέ μας έχεις φθίσιν, τρέχεις κίνδυνον μεγάλον·
»Ημπορ' η διαταγή μας να σε λέγη άλλ' αντ' άλλων;»
- Είμαι υγιής, αυθένται, υγιής, τρισυγιής
Κ' έχω, με την άδειάν σας, χρόνους είκοσι ζωής.

---

²⁴ Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 83-84.

«Να μας λες πως είσ' ακόμα υγιής, είναι γενναίον;
»Ω δια καλόν κακόν,
»Φώναξε πνευματικόν.
»Πέθανε αφού το θέλη κ' η διαταγή μας πλέον.
»Βλέπομεν και απ' αυτόν του του προσώπου τον βρασμόν
»Ότι άσθμα θε να εχης, εάν όχι μαρασμόν».
- Είμαι υγιής, αυθένται, υγιής τρισυγιής,
Και σφυρίγματα σας τάζω μέχρ' υστερινής πνοής.

Επισήμως αφού είδαν ότι πέθανα σχεδόν,
Κ' οι χρεώσταί μου μ' επήραν ως νεκρόν αναφανδόν.
Τους ζητώ γλυκαίς δραχμίτσαις, με κτυπούν γλυκά στην πλάτη
»Και με λέγουν, «ω, τι όψις... πέσε φίλε στο κρεββάτι».
Σε ορκίζω και σε, φως μου! σ' ό,τι έχεις ιερόν,
Ως νεκρόν να μη με πάρης διά κάμποσον καιρόν.
- Είμαι υγιής, ψυχή μου! υγιής, τρισυγιής,
Κ' απ' αυτού του έρωτός μου ταις φωτιαίς το εννοείς.²⁵

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΜΟΥ ΠΙΣΤΕΥΩ

Αφού είδα τόσους φίλους
Του Συντάγματός μας στύλους,
Λιποτάκτας της ενδόξου του Συντάγματος σημαίας,
Ναι, ψυχή μου! βεβαιώσου,
Της Ελευθερίας μόνον είμαι λάτρης κ' εδικός σου.

Κανενός εγώ ανθρώπου,
Κανενός εγώ προσώπου,
Άτυχος ειδωολάτρης δεν επιθυμώ να γένω·
Τμήμα κανενός και σώος απεφάσισα να μένω·
Ναί, ψυχή μου! βεβαιώσου,
Της Ελευθερίας μόνον είμαι λάτρης κ' εδικός σου.

Και λοιπόν αι αναρχίαι,
Και λοιπόν αι σπουδαρχίαι,
Και οι εμπρησμοί των στόλων, κ' αι ληστείαι αεννάως!
Που ο δρόμος αυτός φέρει την πατρίδα;... εις το χάος·
Ναι, ψυχή μου! βεβαιώσου,
Της ελευθερίας μόνον είμαι λάτρης κ' εδικός σου.

---

²⁵ Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 33.

Από το ψιμύθιόν της
Χρίουσα το πρόσωπόν της,
Και η Εξουσία έχει θελκτικά Λαΐδος κάλλη·
Και φιλόσοφοι πολλάκις ηπατήθησαν μεγάλοι·
Πλήν, ψυχή μου! βεβαιώσου,
Της Ελευθερίας μόνον είμαι λάτρης κ' εδικός σου.

Τήν Ελλάδα ελευθέραν
Και σοφήν κ' ευτυχεστέραν
Επεθύμησα πολλάκις και στερούμενος της πείρας
Των Κυβερνητών του Έθνους δις τρις έκρουσα τας θύρας·
Πλήν, ψυχή μου! βεβαιώσου,
Της Ελευθερίας μόνον είμαι λάτρης κ' εδικός σου.

Φατριάρχαι κί Αρχαί ίσως
Κατ' εμού θα τρέφουν μίσος
Κί άστατον θα μ' ονομάζουν, κί άπιστον, κί άπιστον, κί απαταιώνα,
Επειδή να μ' απατήσουν πολύν έλαβον αγώνα·
Πλην, ψυχή μου! βεβαιώσου,
Της Ελευθερίας είμαι πιστός λάτρης κ' εδικός σου.

Επεθύμησα να ζήσω άγνωστος ως συ πτηνόν,
Όπου ψάλλεις έχον μόνον μάρτυρα τον ουρανόν·
Αλλα η Ελευθερία προς εμ' έρριψε το βλέμμα,
Κ' έστειψε τον ποιητήν της με τ' ακάνθινόν της στέμμα.
Μ' όλον τούτο, βεβαιώσου,
Της Ελευθερίας είμαι θερμός λάτρης κ' εδικός σου.

Ως καθρέπτης τον οποίον μία μας πνοή θολώνει,
Αλλ' ως πρώτον μένει πάλιν μετ' ολίγον διαυγής,
Την ψυχήν μου των ανθρώπων η πνοή ας αμαυρώνη,
Και η χειρ των ας ταράττη νέκταρ καθαράς πηγής·
Δεν λυπούμαι, βεβαιώσου,
Της Ελευθερίας ότι λάτρης είμαι κ' εδικός σου.²⁶

---

²⁶ Αυτόθι, σελ. 44-45.

Ο Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΑΠΟΛΟΓΟΥΜΕΝΟΣ
Ε Π' ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ
(Τον Αύγουστον του 1831)

Πληρεξούσιοι του Έθνους, σεβαστόν Κριτηριόν μου,
Να σας δώσω ήλθα λόγον των νομίμων πράξεών μου.
Η Ελλάς (χάριτι θεία), βλέπετε, δεν εδουλώθη·
Αν η Σάμος, αν η Κρήτη στους εχθρούς μας παρεδόθη,
Αν τα Φρούρια δεν πήρα της Ευρίπου, της Αθήνας,
Και αν έπαιξα το πράγμα δεκαπέντε σωστούς μήνας,
Είχα λόγους ανωτέρους
Αι Αυλαί... Εγώ το Έθνος... εξ ενός, εξ άλλου μέρους
Θεωρούντες... Είχα κί άλλα να σας πω... Πλην τί το κάμεις;
Σ' εμποδίζουν να λαλήσης αι συμμαχικαί Δυνάμεις.

Αν κατώρθωσα να καύσω τον πολύτιμόν σας στόλον
Με την βίαν, με τον δόλον,
Και αν έχυσα το αίμα των Ελλήνων εις τον Πόρον,
Με το μισθωτό μαχαίρι των πιστών μου δορυφόρων,
Αν με σκήπτρον ξένου Κράτους θέλησα να σας παιδεύσω
Και με όλην την Ευρώπην την Ελλάδα να μπερδεύσω,
Είχα λόγους ανωτέρους·
Αι Αυλαί... Εγώ... το Έθνος... εξ ενός, εξ άλλου μέρους
Θεωρούντες... Είχα κί άλλα να σας πω... Πλην τι το κάμεις,
Σ' εμποδίζουν να λαλήσης αι συμμαχικαί Δυνάμεις.

Θερμός είμαι Δημοκράτης... Για το Σύνταγμα πεθαίνω·
Αν με είδετε τρεις χρόνους τ' άρθρα του να παραβαίνω
Κί απ' τους όρκους μου να λείπω,
Γράμματα να κρυφανοίγω και να κυνηγώ τον Τύπο,
Σπήτια να πατώ την νύκτα, και πολίτας, πριν τους κρίνω,
Να ξορίζω, να ξυλίζω και τα νύχια τους να χύνω,
Είχα λόγους ανωτέρους·
Αι Αυλαί... Εγώ... το Έθνος... εξ ενός, εξ άλλου μέρους
Θεωρούντες... Είχα κί άλλα να σας πω... Πλην τί το κάμεις;
Σ' εμποδίζουν να λαλήσης αι συμμαχικαί Δυνάμεις.

Υπερπλούσια το Γένος· (μάρτυρες οι αδελφοί μου
Και τρεις τέσσαρες πιστοί μου,
Όπου τρέχουν πουρνό βράδυ με τα τάλαρα στην τσέπη).
Πλην τους πρώτους της Ελλάδος ο καθένας πτωχούς βλέπει·
Πλην του Μπότζαρη ταις κόραις, τα παιδιά του Καραϊσκού
Άφησα να ζουν μ' ελέη, με μαζώματα του δίσκου.

Είχα λόγους ανωτέρους·
Αι Αυλαί... Εγώ... το Έθνος... εξ ενός, εξ άλλου μέρους
Θεωρούντες... Είχα κι' άλλα να σας πω... Πλην τι το κάμεις;
Σ' εμποδίζουν να λαλήσης αι συμμαχικαί Δυνάμεις.

Ημπορεί να διή ο Πλάστης εις των σπλάγχων μου το βάθος·
Η αγάπη της πατρίδος, να το μοναχό μου πάθος·
Πλην κατέτρεξα τα φώτα· πλην διέφθειρα τα ήθη·
Πλην εις πλήθος κατασκόπων χρυσός άφθονος εχύθη·
Πλην ηθέλησα να σβύσω και μεγάλους και μικρούς·
Πλην να διώ τους Πρώτους όλους επεθύμησα νεκρούς.

Είχα λόγους ανωτέρους·
Αι Αυλαί... Εγώ... το Ένος... εξ ενός, εξ' άλλου μέρους
Θεωρούντες... είχα κι' άλλα να σας πω... Πλην τι το κάμεις;
Σ' εμποδίζουν να λαλήσης αι συμμαχικαί Δυνάμεις.

Σας απέδειξα πως είμαι άμεμπτος... Δεν τ' αμφιβάλλω·
Σύνταγμά σας εγώ είμαι... Μην ζητήτε Σύνταγμ' άλλο·
Δείξετέ με, σαν στο Άργος, αφοσίωσιν τελείαν·
Δώσατέ με σαν στο Άργος, εντελή Δικτατορίαν,
Και ομνύω του Βιάρου την ζωήν, πως αν μπορέσω
Προκομένους κι' απροκόπους χέρια πόδια θα σας δέσω.

Έχω λόγους ανωτέρους·
Αι Αυλαί! Εγώ... το Έθνος... εξ ενός, εξ άλλου μέρους
Θεωρούντες... είχα κι' άλλα να σας πω... Πλην τι το κάμεις;
Σ' εμποδίζουν να λαλήσης αι συμμαχικαί Δυνάμεις.²⁷

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ (Τον Σεπτέμβριον του 1831)

Του Μαρόκου Πολιτεία.
Κυβερνήτης Κόντε Νάννες, του ποτέ Τόνη Μαρία.

Θεωρούντες πως ο πλούτος εις τας χείρας των μεγάλων·
Γίνεται πηγή σκανδάλων,
Βλέποντες πως, και με όλην του Κυρ Σταύρου την σοφίαν
Και του Κυρ Παπαδοπούλου την αλχημικήν μαγείαν,
Έχει χρείαν το Ταμείον από τρισεκτάκτους φόρους,
Παρακούσαντες την γνώμην εν ταυτώ της Γερουσίας,

---

²⁷ Πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημ. *Απόλλων* (αριθ. 48-49, 26 Αυγούστου 1831, σελ. 206, Παράρτημα). Βλ. Αλεξάνδρου Σούτσου, *ό.π.*, σελ. 55-57.

Προκηρύττομεν ενόχους της εσχάτης προδοσίας
Των Υδραίων τους Προκρίτους και της Σύρας τους εμπόρους.
Επομένως προσκαλείται ο Τζοβάννης Γεννατάς
Να εκλέξη όσον τάχος εξαιρετικούς Κριτάς,
Από μεν την Γερουσίαν
Τους Κυρίους Αινιάνα, Μεταξά και Συντροφίαν,
Από δε τους Γραμματείς μας τον Γλαράκη, πριν αρχίση
Της υπνωτικής του πλόσκας το κλου κλου να τον ζαλίση.
Να ιδή το έθνος θέλει θριαμβεύοντες τους νόμους,
Κί όσους έχουν ταλαράκια κρεμασμένους εις τους δρόμους.

Του Μαρόκου Πολιτεία.
Κυβερνήτης Κόντε Νάννες, του ποτέ Τόνη Μαρία.

Θεωρούντες πως τα φώτα τα πολλά δεν φέρουν άλλο
Παρά θάμβωμα μεγάλο.
Βλέποντες πως χωρίς μέσα και με γράμματα δυό τρία
Κατωρθώσαμεν ως τώρα τόσα τέρατα σημεία,
Και τα κάμαμεν με Ράμφους μ' απροκόπους Κολανδρούτσους,
Παρακούσαντες την γνώμην εν ταυτώ της Γερουσίας,
Προκηρύττομεν ενόχους της εσχάτης προδοσίας
Τους Ζωγράφους, τους Τρικούπας και τους εβδομήντα Σούτσους.
Επομένως προσκαλείται το Κορφών το παλικάρι,
Ο Κυρ Κόμης Αυγουστίνος, εις την Υδραν να στρατεύση
Κ' εμπρός όλους να τους βάλη με σπαθί και με σκουτάρι.
Αν μ' εκείνους δεν τολμήση στήθος στήθος να παλεύση,
Εκεί πάντοτε γυρίζουν Ανεμόμυλοι μεγάλοι.
Με αυτούς ας πολεμήση και τα βγάξει στο κεφάλι.
Να ιδή το Έθνος θέλει θριαμβεύοντας τους νόμους,
Κί όσους έχουν ασπρού φώτα κρεμασμένους εις τους δρόμους.

Του Μαρόκου Πολιτεία.
Κυβερνήτης Κόντε Νάννες, του ποτέ Τόνη Μαρία.

Θεωρούντες, ότι όσοι παλαιάς δουλεύσεις έχουν
Στα τυφλά μ' εμάς δεν τρέχουν,
Βλέποντες, ότι συμβάλλει στο δημόσιον καλόν
Να κληρονομήση ένας τας θυσίας των πολλών,
Και στ' ανάθεμα να πάγουν όσοι έχουν κάποιαν φήμην,
Παρακούσαντες την γνώμην εν ταυτώ της Γερουσίας,
Προκηρύττομεν ενόχους της εσχάτης προδοσίας
Τους αυθάδεις Κουντουριώτας και τον άπιστον Ζαϊμην.
Επομένως προσκαλούμεν τον πιστόν μας Σπηλιάδη,

Στον καφέ μας την αυγίτσα, στο Συμβούλιον το βράδυ,
Με το φέσι του στο χέρι, με φλωκάτα σταυρωμένη
Και με κεφαλή σκυμμένη
Τ' όνομα να καταράται του Μιαούλη και μαζύ
Του Αντώνη Κριεζή.
Να ιδή το Έθνος θέλει θριαμβεύοντας τους νόμους,
Κί' όσους έχουν εκδουλεύσει κρεμασμένους εις τους δρόμους.

Του Μαρόκου Πολιτεία.
Κυβερνήτης Κόντε Νάννες, του ποτέ Τόνη Μαρία.

Θεωρούντες πως ο όρκος να φυλάττεται δεν πρέπει
Όταν εις του Κυβερνήτου το καλόν δεν αποβλέπη,
Βλέποντες εξ άλλου μέρους πως πολλοί απ' τούς πιστούς μας,
Οπού τρώγουν τους μισθούς μας,
Μιας ενόρκου Εταιρίας μέλη τόλμησαν να γένουν,
Παρακούσαντες την γνώμην εν ταυτώ της Γερουσίας,
Προκηρύττομεν ενόχους της εσχάτης προδοσίας
Όσους απ' αυτούς θελήσουν εις τον όρκον τους να μένουν·
Επομένως προσκαλούμεν τον Μηνύστρον της Θρησκείας
Να βαστά επ' εκκλησίας
Την εικόνα μας εις τόπον της εικόνας του Θεού.
Αλληλούϊα να ψάλλη, και το πλήθος του λαού
Στην εικόνα μας επάνω να ομνύη επισήμως
Πως, αν έκαμε και όρκον, θα τον παραβή προθύμως·
Να ιδή το Έθνος θέλει θριαμβεύοντας τους νόμους
Κί' όσους δεν πατούν τον όρκον κρεμασμένους εις τους δρόμους·

Του Μαρόκου Πολιτεία.
Κυβερνήτης Κόντε Νάννες, του ποτέ Τόνη Μαρία.

Επειδή κ' οι Αντιπρέσβεις της Γαλλίας και Αγγλίας
Με στραβό μας βλέπου μάτι ως εχθροί της τυραννίας,
Επειδή μπορεί ο νους μας μια ημέραν να πετάξη,
Και χωρίς πολύ λεμόνι προσταγήν ρητήν να λάβη·
Ο καλός μας Αστυνόμος απ' εδώ να τους τινάξη,
Επειδή και να μας φέρει μπορεί τούτο δυστυχίας,
Πριν να κάμωμεν πανάκια μ' ένα Ρώσικο καράβι
Προς τα μέρη της Ρωσσίας,
Προσκαλούμεν τον Γλαράκην, Υπουργόν των Ναυτικών
Και των Εξωτερικών,
Στων Κυρίων Ρουάν, Δόκινς να φυσήξη το μυαλό,
Πως στην Ύδραν τους συμφέρει να συρθούν με το καλό.

Αντ' αυτών καλώς να έλθη στην Καθέδραν της Γραικίας
Ένας Πρέσβυς της Τουρκίας·
Να ιδή το Έθνος θέλει θριαμβεύοντας τους νόμους,
Κ' ένα τούρκικο καβούκι σύρτα φέρτα εις τους δρόμους.

Τα Ψηφίσματά μας ταύτα κατά βάθος, μήκος, πλάτος,
Υπουργοί μας, όσον τάχος εναργήσετε στο Κράτος.²⁸

Οι ήρωες Κωνσταντίνος και Γεώργιος
Μαυρομιχάλοι προμελετώντες καθείς την
Τυραννοκτονίαν του Ι. Καποδίστρια

Όταν ζούσαν εις ημέρας δουλικάς οι Αθηναίοι,
Δύω Ήρωες γενναίοι,
Ο Αρμόδιος ο ένας, άλλος ο Αριστογείτων,
Έκρουσαν με ταις μυρσίναις το αθάνατο σπαθί των
Και τα σπλάγχνα του Τυράννου σπάραξαν εις τον Ναόν.
Πέθαναν, πλην μ' ανδριάντας τιμάς έλαβαν Θεών.
Μιμητής του Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,
Το φιλέκδικο σπαθί μου θα σκεπάσω με μυρσίνη,
Εις τον Τύραννον θα πέσω... θα τον σφάξω... και γενναίως
Θα σφαγώ καθώς εκείνοι.

Ένας πλάνος Κερκυραίος νόμους, όρκους παραβαίνει,
Με το μισθωτό του χέρι Έλληνας αλυσοδένει,
Και το αίμα της Ελλάδος με τα όπλα των Ελλήνων
Σ' εμφυλίους στάσεις χύνων,
Τον δεσποτικόν του θρόνον εις τους τάφους μας υψώνει,
Και κανείς απ' τα δεσμά της την πατρίδα δεν λυτρώνει!
Μιμητής του Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,
Το φιλέκδικο σπαθί μου θα σκεπάσω με μυρσίνη,
Εις τον Τύραννον θα πέσω... θα τον σφάξω... και γενναίως
Θα σφαγώ καθώς εκείνοι.

Παντού θρήνοι, εξορίαί
Και καταδρομαί κρυφαί·
Παντού φόνοι, προδοσίαί,
Και του Σύλλα προγραφαί·
Εις βαρύν ζυγόν ο Έλλην χρόνια τέσσαρα στενάζει,
Και τας δάφνας του με λύπην να μαραίνωνται κυττάζει

---

²⁸ Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 59-61.

Μιμητής του Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,
Το φιλέκδικο σπαθί μου θα σκεπάσω με μυρσίνη,
Εις τον Τύραννον θα πέσω... θα τον σφάξω... και γενναίως
Θα σφαγώ καθώς εκείνοι.

Κυριακούλη! Κυριακούλη! άλλαις έτρεφες ελπίδαις,
Άθλιε! της μάχης πήγες να ποτίσης το πεδίων
Με το αίμά σου το θείον,
Κί άφησες κληρονομίαν στους υιούς σου αλυσίδαις!
Έχυσεν εις την Ελλάδα δάκρυ, αίμα ο καθένας.
Τόσο δάκρυ, τόσο αίμα, το εκκληρηνόμησ' ένας!
Μιμητής του Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,
Το φιλέκδικο σπαθί μου θα σκεπάσω με μυρσίνη,
Εις τον Τύραννον θα πέσω... θα τον σφάξω... και γενναίως
Θα σφαγώ καθώς εκείνοι.

Η σκία του Καραϊσκού χθες στους ύπνους μου εφάνη
Εις το μελανό της χέρι
Εκρατούσ' ένα μαχαίρι
Κ' έκραξε »Μαυρομιχάλα! ο βαρύς σας ύπνος φθάνει
«Πάρτε τούτό μου το ξίφος, εκδικήστε την πατρίδα,
«Και του αίματός σας χύστε την υστερινήν ρανίδα
Μιμητής του Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,
Το φιλέκδικο σπαθί μου θα σκεπάσω με μυρσίνη,
Εις τον Τύραννον θα πέσω... θα τον σφάξω... και γενναίως
Θα σφαγώ καθώς εκείνοι.

Της Ελλάδος ο Κρατήρας, αφ' ου έχυσε φωτιαίς,
Έσβυσε... δεν καίει πλέον,
Και στην στάκτη του οι ξένοι ρίπτουν άφοβαις ματιαίς...
Με σεισμόν και κρότον νέον
Δεν φοβούνται μην ξεσπάση,
Δεν φοβούνται μήπως όλους με ταις φλόγαις τους σκεπάση
Μιμητής του Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,
Το φιλέκδικο σπαθί μου θα σκεπάσω με μυρσίνη,
Εις τον Τύραννον θα πέσω... θα τον σφάξω... και γενναίως
Θα σφαγώ καθώς εκείνοι.

Τρέμε, Τύραννε!... η ώρα του θανάτου σου σημαίνει.
Η οργή του Έθνους όλου, η οργή μου σε προσμένει.
Στον ναόν που θα μολύνης τρέχω να παραμονεύσω...
Τρέχω, τρέχω σου Υψίστου τον βωμόν να σε φονεύσω...
Έρχεται... τον προμηνύουν σάλπιγγες και μουσική...

Έρχεται... τον προπομπεύει μισθοφόρος φυλακή...
Μιμητής του Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,
Σκέπασε, Μαυρομιχάλη, το σπαθί σου με μυρσίνη,
Τον προδότην της Πατρίδος κτύπα, κτύπα και γενναίως
Πέθανε καθώς εκείνοι!²⁹

ΩΔΗ ΕΙΣ ΙΩΑΝΝΗΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΝ

Αμέραι δ' επίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι (Πίνδαρος)

Ω Λαέ όστις τους εκλεκτούς σου,
Τους ευεργέτας σου και σοφούς σου
    πρώτ' αποκτείνεις,
έπειτα χύνων ματαίους θρήνους
και χαλκητάτους και μαρμαρίνους
    τους αναστήνεις!

Υπάρχει Δίκη ήτις τον φόνον
ατιμωρήτως των Φωκιώνων
    δεν παρατρέχει,
και υπηρέτας της τας βαρείας,
τας δρακοντότριχας Εριννύας
    κατόπιν έχει.

Και εις τας πόλεις όπου ενσκήπτει,
ο κεραυνός της με τόσον πίπτει
    βίαν μεγάλην,
ώστε παρέρχονται οι αιώνες
πριν της πληγείσης δρυός οι κλώνες
    βλαστήσουν πάλιν.

Ελλάς πλην σε δεν διδάσκει πείρα.
Εις μάτην μείνασα δόξης χήρα
    κ' εν καταισχύνη
υπό του Τούρκου την τυραννίαν
τας ανομίας σου μίαν, μίαν,
    είχες εκπλύνει.

---

²⁹ Βλ. εφημ. *Απόλλων*, έτος Α', αριθ. 60, Τετάρτη 7 Οκτωβρίου 1831, σελ. 248. Βλ. επίσης, Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 61-63. Ωστόσο, το ποίημα αυτό το συναντάμε στα *Άπαντα* του Α. Σούτσου με τον τίτλο: «Μονόλογος ενός των δύο τυραννοκτόνων Μαυρομιχαλαίων».

Ἡ αὐτὴ εἶσαι καθὼς τὸ πάλαι
Ἑλλάς ἐκείνη· πράξεις μεγάλαι,
    μεγάλα λάθη.
Οὐρανομήκης ἰδοὺ κινεῖσαι·
ἐν βῆμα, κ' αἰφνης εἰς μαύρα κείσαι
    Ταρτάρου βάθη.

Ὅτε ὁ Δίκαιος εἰς τὰς θύρας
τοῦ ναοῦ ἔπεσε μετὰς χεῖρας
    ἐκλελυμένας,
ἠ τοῦ Ἀγώνος σου δόξα πάσα
πτέρυγας ἔσεισεν ἀποπτώσα
    παρωργισμένας,

καὶ εἰς τὸν μέγαν ἑναστρον θόλον
εἰσῆλθον· ἔκτοτε εἰς σε ὅλον
    τῆς ἀδικίας
τὸ βάρος ἔπεσε· νύξ καὶ σκότος
ἦλθε καὶ τύψεις τοῦ συνειδότος
    μέχρι μανίας!

Συνήλθες ἔπειτα ἐκ τῆς μέθης
ἀλλὰ δεσμία ἐντὸς ευρέθης
    νέας ἀλύσου
ἀλγος ἠσθάνθησαν μέγα ὅσοι,
ὅσοι με πόνον σε ἀγαπῶσι,
    καὶ οἱ ἐχθροὶ σου,

καὶ οἱ ἐχθροὶ σου χαρὰν μεγάλην·
χαίρει ὁ κλέπτης ἀνεμοζάλην
    ὅταν προβλέπη.
Καὶ ὅσους ἔτηκεν ὁ σὸς φθόνος
Τοιαύτα ἤρχισαν ὁμοφώνως
    βλάσφημα ἔπη.

«Δεν ἦσυν ἥλιος λοιπὸν νέος
σὺ πρὸς ἠν ἐκθαμβὸς πάσα τέως
    ἠ γῆ ἐστράφη.
Φωσφόρου πρόσκαιρον σέλας ἦσυν
οποῖα κάθυγροι ἀναπτύσσουν
    εἰσὶν εὐδαίμονες τάφοι.

Ζήτησα τους Ρουμελιώτας μες στου Άργους το Παλάτι
Να τους πιάσω έναν ένα, σαν τα ψάρια στο πλεμάτι.
Να, του Άργους το Παλάτι τ' άρπαξαν με το σπαθί τους,
Και στα κόκκινά μου πεύκια στρώθηκαν οι ψυχογοί τους!
Ζήτησα απ' τον Μωρέα να τους διώξω τα κακόνια,
Και αυτό με διώχνουν τώρα με τα σάπια τα λεμόνια!...
Μη, παιδιά με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

Εχθές πέρασ' ο Κωλέττης από τα παράθυρά μου,
Κ' ένας κόσμος «Ζήτω! Ζήτω!» εξεφώνιζε στ' αυτιά μου.
Τί ντροπή! Αυτός στ' Ανάπλι μπήκε μέρα μεσημέρι,
Κ' εγώ φεύγω νύκτα νύκτα μ' ουρανό χωρίς αστέρι.
Εις το ένα πλάγι έχω συντροφιά μου τον Τζορτζέτο,
Εις το άλλο ένα πτώμα, και πού πάγω; Στον Βιαρέτο...
Μη, παιδιά, με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

Δεν τα κάπνισες, Βιαρέτο, σαν εγώ μ' ένα παπούτσι.
Φλουριά πήρες όσα ηύρες, και δεν άφησες κουκούτσι.
Τραβημένος εσύ τώρα στο χρυσό σου Παλατάκι,
Ζης σαν ήσυχο ποντίκι στ' Ολανδέζικο τυράκι·
Κ' εγώ τρέχω ζαλισμένος κι' από το μεθύσι ψάθα,
Κυβερνήτης χωρίς σκήπτρο και Στρατάρχης χωρίς σπάθα...
Μη, παιδιά, με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

Νάπλι μου, πολλαταέτη! Νάπλι μου, έχε υγείαν!
Σε αφίνω!!! πλην με λύπην, μ' εντροπήν και μ' ατιμίαν.
Με ηλιοκαμένην όψι, με μακρύ και στραβό φέσι,
Οι εξόριστοι γυρίζουν εις του Πλάτανου την μέση.
Από ποιαν ν' αρχίσω πρώτα να θρηνώ ταις εντροπαίς μου;
Ως κι' αυταίς μ' η φιλινάδες, τραγουδούν ταις Σάτυραις μου!
Μη, παιδιά, με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

Πληρεξούσιοί μου, πάρτε τα Ψηφίσματά σας πίσω!
Ελιαίς μέσα θα να βάλω; Τί μ' αυτά θα να κερδίσω;
Δόστε με τα τάλαρά μου! Πάρτε πίσω το χαρτί σας!
Κρίμα τα γραψίματά σας! Κρίμα η ρητορική σας!
Κρίμα, Παπαδόπωλέ μου, η φωτιά σου η μεγάλη,
Όπου και τον Κοραή σου να ψηθή τον είχες βάλει!...

Μη, παιδιά, με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

Την Συνέλευσιν θυμούμαι του Ναυπλίου... Τί λαμπρότης!
Στο Βουλευτικό με πήγε Άρον! Άρον! ο Αξιώτης.
«Κυβερνήτη!» μ' έκραζ' ένας· άλλος μ' έλεγεν «Αφέντη!»
Άλλος μ' έλεγε «Δεσπότη!» κι άλλος «Ρήγα και λεβέντη!»
Την χαρά μου ο καημένος να βαστάξω δεν μπορούσα,
Και τα παλαμάκια μόνος τράκα τράκα εκτυπούσα...
Μη, παιδιά, με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

Έκτακτοι και Υπουργοί μου, σε λιγάκι θα σας χάσω·
Τας τρανάς σας εκδουλεύσεις, όσω ζω, δεν θα ξεχάσω.
Βουτηχθήκατε στη λάσπη απ' τα νύχι' ως στην κορφή σας,
Κ' έμεινεν ατιμασμένος, μισημένος ο καθείς σας.
Δί' ενθύμησίν μου, φίλοι, την εικόνα μου σας στέλλω,
Και ταις δύο μου σπαλέταις, και το άσπρο μου καπέλλο...
Μη, παιδιά, με τα λεμόνια!!! Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

Εξημέρωσε... Αντίκρου βλέπω βλέπω κυματίζουν
Ρουμελιώτικαις σημαίαις... και τα μάτια μου δακρύζουν...
Καβαλλάριδες, πεζούρα μ' ενθουσιασμένο βήμα
Στου Μαυρομιχάλη τρέχουν και μαζώνονται το μνήμα...
Εις την πλάκα του μυρσίναις, πασχλιαίς και ρόδα στρώνουν,
Και Ανάθεμα με πέτραις κατεπάνω μου σηκώνουν...
«Γιούχα! Γιούχα!» με φωνάζουν... Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Ένας Κόντες είναι μέσα.

Του Ναυπλίου τον λιμένα το καράβι μου αφήνει,
Και ο κόλπος του αρχίζει σφοδρόν άνεμον να χύνη...
Να, της Ύδρας οι αυθάδεις και γιγαντιαίοι βράχοι...
Ναυαγήσαμεν επάνω στην ακλόνητή τους ράχη.
Από το γιαλό με βλέπουν και γελούν οι Ύδριώται...
Θριαμβεύουν οι Μιαούλαι και οι δύο Κουντουριώται...
Σκάνω, σκάνω και πεθαίνω... Έγια μόλα! Έγια λέσα!
Στο αμπάρι πέφτω μέσα.³¹

---

³¹ Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 63-66.

Ο ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗΣ
(Τον Μάϊον του 1832)

Γύρισε η άνοιξίς μας, και μ' αυτήν μαζύ γυρνά
Η γλυκειά ελευθερία της Ελλάδος τα βουνά.
«Κάτω κάτω οι Ναπαίοι, και το Σύνταγμα να ζη!»
Αντηχοῦν βουνά και κάμποι,
Κί' από την ελευθερίαν και την άνοιξιν μαζύ
Η Ελλάς γελά και λάμπει.
Στο στρατόπεδο του Άργους, ξαπλωμένος στα λουλούδια,
Μυρωδάτα κρασιά πίνω με γλυκά γλυκά τραγούδια·
Τερερέμ, ταρά, τατά!
Τί χαρά! Του Κυρ Περούκα τα κρασάκια είν' αυτά.

Δεν φοβούμαι τα Καστέλια, και μερόνυκτα μπορώ
Σε δακτυλιδένια μέση το σπαθί μου να φορώ
Ευκαιρώνω στον αέρα το τουφέκι μου, σαν θέλω,
Χωρίς νάβγη εμπροστά μου, ένα Νάπικο καπέλο.
Τραγουδώ στους δρόμους μέσα «Σύνταγμα! Ελευθερία!»
Και στο νύχι μου το γράφω τί θα πη Αστυνομία.
Απ' εμπρός μου αν περάση καμμιά νόστιμη γυναίκα,
Σύνταγμα! πού πας, την λέγω; Σύνταγμα, την λέγω, στέκα!
Τερερέμ, ταρά, τατά!
Η καλή σου φιλινάδα, Νάπα μου, σε χαιρετά.

Χθες ευρέθηκα στ' Ανάπλι όταν ήλθαν οι Γριβαίοι
Σταις φωλιαίς τους σαν ποντίκια τρύπωσαν όλ' οι Ναπαίοι
Ένας ένας τα καπνίζουν, χάνονται από την μέση,
Σαν να είχαν η χολέρα στο ανάμεσό τους πέσει.
Ένας παίρνει το σακί του, άλλος την παλιά του κάπα,
Και το κόφτουν όλοι λάσπη στον αφέντη τους το Νάπα.
Άρχοντες χλωμοί σαν θειάφι τρέχετε απάνου κάτω...
Πέτ' αλεύρι! Να σας εύρη ο Κατσάκος εμπροστά του!...
Τερερέμ, ταρά, τατά!
Στην Συνέλευσιν σταθήτε, Άρχοντες, αν σας βαστά.

Οι διαβόλοι! μ' είχαν κλείσει σε κατώγι αποκάτου,
Κί' έμοιαζα σαν το μυρμήγκι στην στενόχωρη φωλιά του.
Έσπασα τα σίδερά μου και τινάχθηκα στα δάση,
Σαν λιοντάρι οπού φεύγει από μέσ' απ' το καφάσι.
Τον Δεκέμβρη πήρα μέρος εις του Άργους το τουφέκι
Και στου Νάπα το κεφάλι βρόντησε τ' αστροπελέκι.
Τα Ψαλιδοκέρια πήραν του Ναυπλιού ευθύς τον δρόμο

Κ' έφυγαν χωρίς παπούτσια με το πάπλωμα στον ώμο·

Τερερέμ, ταρά, τατά!

Έφυγε κι' ο Κυρ Σπηλιάδης με τα μούτρα κρεμαστά.

Απ' εκεί στην Περαχώρα ετινάχθηκα σαν βόλι·

Έτρεχαν σαν τους ανέμους οι Καπεταναίοι όλοι.

Έτρεχα κι' εγώ μαζί τους, και χωρίς τσαρούχι νάχω,

Επετούσα σαν το φίδι από ένα σ' άλλον βράχο·

Εις τα Μέγαρα εμπήκα με σπαθί φωτιαίς γεμάτο,

Και στα τείχη της Κορίνθου ήλθα μ' άλογο βαρβάτο.

Φωτιά πάνου... Φωτιά κάτου... Να πιστόλαις. Να μαχαίρια...

Τα παπούτσια τον Κυρ Ναπ τον edώσαμε στα χέρια.

Τερερέμ, ταρά, τατά!

Μπήκα μέρα μεσημέρι στο Ανάπλι πηδηκτά.

Φοβεροί Πολιτικοί μας, η γη τούτη που πατείτε

Είναι μ' αίμα ζυμωμένη·

Για το Σύνταγμά μας είναι χίλιοι τάφοι ανοιγμένοι·

Την συνέλευσιν ως πότε, Κύριοι θ' αργοπορήτε;

Η κοιλιά μας απ' την πείνα ταμπουρά ενώ θα παίζη,

Θά να κάθεσθε σεις όλοι θρονιασμένοι στο τραπέζι;

Τί σηκώσετε την μύτη αψηλά μιαν πιθαμή;

Χαμηλώστε την κομμάτι, Αφεντάδες, ει δε μη,

Τερερέμ, ταρά, τατά!

Στον αέρα χωρίς φούντα η φεσάρα σας πετά.

Μη σας μέλη! Τώρα τώρα η καλή μας Αθηνά

Καθενός τα κάλανδά σας να σας ψάλλη αρχινά.

Σε λιγάκι, σας το τάζω, θα δαγκάσετε τα χείλια·

Του Συντάγματος τα τόσα φιλελεύθερα κονδύλια,

Πού σπασμένα τα θαρρείτε,

Σε λιγάκι βουτημένα στην χολή θά να τα διήτε·

«Τραγουδάκια θα σας ψάλλουν εξ επτά την εβδομάδα,

Και με μουσική θα τρέχη τ όνομά σας στην Ελλάδα.

Τερερέμ, ταρά, τατά!

Μην αλλάξετε τον σκοπό σας, κι' άλλ' ο Σούτσος δεν ζητά».³²

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ

(Τον Ιούλιον του 1832)

Στα πεύκια σου τα κόκκινα, τα λουλουδοκλαδένια,

Χορεύω, Καποδίστρια, χωρίς σκοτούρα κ' έννοια·

³² Αυτόθι, σελ. 66-67.

Που είσαι τώρα να μας διής με τ' άνθια στο κεφάλι
Να πίνουμε στο Σύνταγμα και στον Μαυρομιχάλη;
Μυρμήγκια μας φαντάζουσουν, κι' απ' αψηλό Παλάτι
Με αετού μας έβλεπες αγριωμένο μάτι.
Δυό πιστολιαίς εβρόντησαν στις Εκκλησιάς ταις θύραις
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Κι' αμέσως, Καποδίστρια, τα μπρούμητα επήρες
Ταριζίμ μπρουμ μπρουμ.

Ελάτε να το στρώσουμε στα δροσερά λουλούδια,
Και με το λαουτόβιολο να πούμε τα τραγούδια!
Χορεύετ' Ελληνόπαιδα! Χορεύετ' Ελληνίδες!
Βαριά τα ποδαράκια σας δεν είν' απ' αλυσίδαις,
Και τον συρτό μας ελαφρά κ' ελεύθερα χορεύουν
Ελευθερία, Σύνταγμα κι' Ισότης βασιλεύουν
Αυτό που δεν κατώρθωσαν της Ύδρας τόσοι στόλοι
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Εις μιαν στιγμή το έκανε της Σπάρτης ένα βόλι
Ταριζίμ μπρουμ μπρουμ.

Τον νουν σου, Καποδίστρια, θεοποιούσαν όλοι
Τον νουν σου πρώτα κτύπησε, ταλαίπωρε, το βόλι.
«Το παν προβλέπω», έλεγες· Το τέλος σου προείδες;
Με διαμαντένιας έδενες το έθνος αλυσίδαις·
Πλην δένεται η θάλασσα, με τ' άστατα νερά της,
Κι' ο Έλλην ο ανήσυχος και ο επαναστάτης;
Από της γης τα χαμηλά ένα μικρό μολύβι
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Στων δεσποτών ταις κεφαλαίς πετά και ταις συντριβει
Ταριζίμ μπρουμ μπρουμ.

Ουραίς του Καποδίστρια, ουραίς χωρίς κεφάλι,
Στην λάσπη τι σαλεύετε που να σας παρ' η ζάλη;
Όταν η πέτρα του φιδιού το μέτωπο τσακίση,
Σαλεύει μες στα αίματα πηδά επάνου κάτου,
Κι' ακόμη πόλεμον ζητά η πράσινη ουρά του·
Αλλά του μένει δύναμις φαρμάκι να μας χύση;
Στον Άγιον Σπυρίδωνα αντήχησαν οι θόλοι
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Και μονομιάς επέσετε οι τυραννίσκοι όλοι
Ταριζίμ μπρουμ μπρουμ.

Ναπαίοι, κάστρα είχετε, στρατεύματα και στόλους,
Τους Αντιπρέσβεις των Αυλών και τους Ναύαρχους όλους·

Κ' εμείς σαράντα είμεθα στην Ύδρα σφαλισμένοι,
Κι' ωσάν να είμεθ' άνεμοι στο σπήλαιο κλεισμένοι
Εβγήκαμε... και Ρούμελη, Μωρέας και Αιγαίον
Αναστατώθηκαν ευθύς και δρόμον πήραν νέον.
Στο Άργος το βροντήσαμε, στα Μέγαρα, στις Θήβας
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Μακρείς πλατείς σας ξάπλωσε στην Κόρινθον ο Γρίβας
Ταριζίμ μπουμ μπουμ.

Δυό τρεις Ναπαίους κύτταξε... Την μύτη τους σηκώνουν,
Εβγαίνουν απ' την τρύπα τους και μισοξεζαρώνουν,
Σαν σάλιαγγοι που κρύπτονται εις τ' οστρακόδεσμά τους
Και μισοβγάλλουν κάποτε κρυφά τα κέρατά τους·
Κρατείτε, Συνταγματικοί, στην θήκη το σπαθί σας·
Να τους νεκρώσ' είν' αρκετός ο ήχος της φωνής σας·
Εις τον αέρα ρίψετε κι' αδειάστε το τουφέκι
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Και σαν λαγοί κανέννας των στα πόδια του δεν στέκει
Ταριζίμ μπουμ μπουμ.

Απατηλέ υδράργυρε, που βασταγμόν δεν έχεις
Και ποτ' εδώ και πότε εκεί τρεις χρόνους τώρα τρέχεις,
Της ψόφιας μας Επταμελούς, Πρωτέα, σ' έχω χάρι
Στην Εθνικήν Συνέλευσιν να παίζης το ποδάρι!...
Κολοκοτρώνη, σ' έμαθαν και τα παιδιά στους δρόμους·
Γελούν κι' αυτά, όταν σ' ακούν να μας κηρύττης νόμους·
Νόμον εσύ!!! Χα χα χα χα! τον νόμον της πιστόλας·
Ταριζίμ μπουμ μπουμ·
Νόμον εσύ!!! Δεν κτύπησες τας Κυβερνήσεις όλας
Ταριζίμ μπουμ μπουμ;

Ως τότε θα μας οδηγούν με τ' άμυαλο κεφάλι
Δέκα μικροί που λέγονται του έθνους οι Μεγάλοι;
Τι ευτυχία! Τι χαρά! Ο Βασιλεύς μας φθάνει...
Θα έλθη, και του Έλληνοσ το στήθος θ' ανασάνη·
Θα έλθη, και το πλοίον μας, που μ' άρμενα σχισμένα
Με τους ανέμους δέσνεται, θα εύρη τον λιμένα.
Με δάφναισ δέξου τον, λαέ! Με πυροβόλων κρότους
Ταριζίμ μπουμ μπουμ,
Κ' ευθύς να πέσουν μπρούμητα θα ξαναδιής τους Πρώτους
Ταριζίμ μπουμ μπουμ.³³

---

³³ Αυτόθι, σελ. 68-70.

Σ Α Τ Υ Ρ Α

(Τον Αύγουστον του 1832)

Λυτρώθηκαν οι Έλληνες από την τυραννίαν.
Κί αντί να κτίσωσι Ναόν εις την Ελευθερίαν,
Βωμούς εις την Διχόνοϊαν, στα πάθη των υψώνουν
Και τους δεσπότας των μ' αισχροάς μωρίας δικαιώνουν.
Στην δεξιάν της φέρουσα συντάγματα και νόμους,
Η Αναρχία με κραυγάς περιπατεί στους δρόμους.
Πολιτικοί, Πολεμικοί μ' αναίδειαν μεγάλην
Ωσάν οι λύκοι χαίρονται εις την ανεμοζάλην,
Αρπάζουν τας προσόδους μας, γυμνώνουν τον λαόν μας,
Και απειθές και άτακτον το στρατιωτικόν μας,
Σαν αφρισμένο άλογον που βασταγμόν δεν έχει,
Επήρην, εις το στόμα του τον χαλινόν και τρέχει.
Εστία όλων των κακών και κέντρον διχονοίας,
Εις δύο η Κυβέρνησις εσχίσθηκε φατριάς,
Κ' η κάθε μία ένοπλος στας πόλεις, στα χωρία
Κτυπά, κτυπάται, σφάζεται και δεν νικά καμμία·
Αλλοίμονον! όλ ή Ελλάς εις χείλη κρημονού κείται,
Κί ο Καποδίστριας νεκρός το Έθνος εκδικείται.

Κανείς Τακίτου κάλαμος εις την χολήν βαμμένος
Δεν στηλιτεύει τους κακούς δεν εκδικεί το Γένος;
Κανείς δεν θέλει οπλισθή με Γιουβενάλη τόξα;...
Εγώ, κακούργοι!!! Δί' εμέ τί λαπροτέρα δόξα;
Δεν ζήτησα, δεν δέχθηκα κανέν υπουργημά σας·
Σιωπηλός αγρύπνησα στο κάθε κίνημά σας,
Και με φαρέτραν σήμερον γεμάτην από βέλη
Να την κενώσω έρχομαι στα ένοχά σας μέλη.

Το θρόνον εθρυμμάτισαν των πλάνων Κερκυραίων
Το χέρι το αθάνατον των Μαυρομιχαλαίων,
Κ' η Ύδρα κί ο βαθύπλουτος υιός της Κουντουριώτης
Και ο Κωλέτης, και πολλών η σύμπραξις κί ενότης.
Αλλ' ένας συστηματικός του Έθνους ταραξίας,
Σάκκος παθών και κακιών, ασκός κενοδοξίας,
Της τυραννίας στήριγμα εκ νέου κατεστάθη,
Εσπάραξε το Έθνος μας διά μικρά του πάθη,
Και των δεινών μας έγινε η αληθής αιτία.

Μήπως δεν τον προσφέραμεν ισχύν και μεγαλεία;
Και όμως εις την προσφοράν του Έθνους του αγνώμων,
Τυφλά σης αδοξίας του συστρέφεται τον δρόμον.
Απατημένος άλλοτε στα διαβήματά του,
Εζήτουν στην κιθάραν μου να ψάλω τ' όνομά του·
Πλην η ψυχή μου στους κακούς φίλιαν δεν φυλάττει,
Κ' είν' υπέρ πάντα φίλον μου η αρετή φιλάτη.

Και δι' εσέ της Σάτυρας χαλάρωσα το τόξον,
Αφ' ου σε είδα να πατής οδόν ανδρών ενδόξων·
Και δι' εσέ σιώπησα, μικρέ μου Διπλωμάτη!
Εχθρός μου ήσουν... αλλ' εγώ με φίλου είδα μάτι
Την έντιμον πενίαν σου, την ταπεινήν ζωή σου
Και την από τα πράγματα γενναίαν άφεσίμ σου.
Πλην μη σκοπούς και φρόνημα εξαίφνης μεταλλάξης!
Μη την Εθνοσυνέλευσιν ζητήσης να ταράξης!
Συνέλευσιν και Σύνταγμα εσάλπισες συ πρώτος,
Και του σαλπίσματος αυτού ευθύς ο θεός κρότος,
Αντήχησε στα στήθη μας, ανέτρεψε τα πάντα
Κ' επέφερε στο Έθνος μας οδυνηρά συμβάντα.

Ω αίσχος! Ω αναίδεια! Οι πρόμαχοι των νόμων,
Αφ' ου το Έθνος έσυραν εις απωλείας δρόμον,
Θυσίασαν στα πάθη των και νόμους και πατρίδα.
Εσέ, Γραμματικίδιον, στην Ύδραν δεν σε είδα
Να συνεργής εις του σκληρού Τυράννου μας την πτώσιν;
Δεν ήσουν εσύ, ρήτορα, που μ' ευγλωπτίαν τόσην,
Που με των τόσων «βαβαί! και φευ!» τον μέγαν κρότον
Κηρύχθης στον Απόλλωνα υπέρμαχος των φώτων;
«Θεία του Πλάτωνος σκία!» εφώναζες με τόνον,
Κί από τους τάφους, τας ψυχάς εξύπνας των Προγόνων·
Θεόπνευστα ενόμισα και τα φρονήματά σου,
Και τας χειρονομίας σου, και τα κινήματά σου.

Δεν σ' έδωκαν υπούργημα κανέναν ίσως χρόνον,
Και διά τούτο τας σκίας ενώχλεις των Πλατώνων;
Και διά τούτο εμπνευσμός ακράτητος σ' εκράτει...
Ω σφαλερή απλότης μου! Ω του νοός απάτη!
Τους αθλητάς των νόμων μας τους ήκουα με σέβας,
Και θεός ενθουσιασμός μ' εφλόγιζε τας φλέβας,
Και πίστιν εις τους λόγους των επρόσφερα τελείαν,
Κ' ενόμιζα πως εξηγούν τα χείλη την καρδίαν.
Ο τύραννος τους ξώριζε στην Ύδραν ένα ένα,

Κ' ένας κατόπιν έφθανε του άλλου στον λιμένα.
Τους έβλεπα κι' εκραύγαζα. «Να Έλληνες αρχαίοι!
«Να χαρακτήρες σταθεροί! Να παλαιοί Ρωμαίοι!»
Μιαν νύκτα εν Ιονικόν πλοιάριον αράζει,
Κ' εβγαίνει ένας ήρωας... Μας βλέπει και φωνάζει
«Στην Ύδραν ήλθα, φίλοι μου, ενδόξως ν' αποθάνω
«Εις την ελευθερίαν μας, στο Σύνταγμα επάνω.
«Υπέρ πατρίδος ευτυχής να συνταφώ μαζί σας!»
Είπεν αυτά, και ύστερα την Ύδραν απατήσας,
Επρόδωκε και Σύνταγμα και φίλους και πατρίδα,
Προσάψας εις τον βίον του αιώνιον κηλίδα.

Να είν' εθνοκατάρατος όστις ποτέ θελήση
Ενώσεις πατριωτικής μαζί σας να συστήση,
Ω ψεύσται κατ' επάγγελμα, ω γέροι λαοπλάνοι!
Αυτής σας της διαγωγής το μάθημα μας φθάνει.
Ο Ηγεμών μας να έρχεται... Τολμήσατε και πάλιν·
Το Έθνος μας το σπρώξετε εις την ανεμοζάλην!
Ζητείστε να μας βάλετε και πάλιν όργανά σας
Τον κόσμον να χαλάσωμεν δα συμφέροντά σας!

Προχθές στον μέγαν Σύλλογον του έθνους ευρισκόμην·
Μελαγχολίας νάρκωσιν στο στήθος αισθανόμην,
Μη βλέπων να ταχυπατή στα ιερά του χρέη.
«Η Γερουσία, έλεγα, ως πότε θ' αναπνήη;
«Ως πότε η Κυβέρνησις θα νεκροζή ακόμα;
«Ως πότε θα ψυχομαχή το σεσηπός της σώμα;»
Εξαίφνης του Συντάγματος ένας γνωστός προστάτης,
Βαθύνους και τρισεύγλωττος του Έθνους παραστάτης,
Σπαθί σκουτάρι γένεται υπέρ της Γερουσίας,
Προδότης του Συντάγματος και μηχανή φατρίας·

Ιδέ τον φιλελεύθερον του Κράτους Γραμματέα.
Ακόμα δεν μυρίσθηκε τον νέον Βασιλέα,
Κ' αμέσως Αυλικός σωστός ν' αποδειχθή σπουδάζει,
Να βασταχθή στην θέσιν του ο ήρως κοπιάζει,
Και την Εθνοσυνέλευσιν αγωνιά να πείση
Ασάλευτον την πίπτουσαν Κυβέρνησιν ν' αφήση.

Ιδέ τον άλλον Υπουργόν... Γελά το πρόσωπόν του.
Εις το κομπόδεμα κρατεί το Μηνυστέριόν του.
Και από τώρα στης Αυλής γυμνάζεται τα ήθη·
Με σμαραγδόσμαλτα κουμπιά εστόλισε τα στήθη,

Του υψηλού κολάρου του τα δύο πτερά ισιάζει,
Συστρέφει το ποδάρι του, και μόσχους συχνοβάζει.

Εδώ στον Πλάτανον, σ' αυτού του τοίχου την γωνίαν
Δυο Γραμματέων άκουσε αυτήν την ομιλίαν.
«Ο Ηγεμών μας, Κύριε, θα έλθη σ' ένα μήνα.
- Ναι! Κυριέ μου. Τί χαρά! Θα φέρη κι' απ' εκείνα;...
- Εξήντα μιλλιούνια. - Εξήντα!!! Τάχα πόσα
Θα τον αρμέξωμεν καθείς; Και τα μετρά η γλώσσα;
- Ω! Την Ελλάδα Κύριε, οι Φράγκοι θα χαρούμε,
Σπαθί, ζωνάρι και κουμπιά χρυσά θα τα φορούμε,
Κ' εις τα επανωφόρια μας χρυσύφανταις κορδέλαις.
- Στα μαύρα θα να βουτηχθούν η άσπραις φουστανέλαις
- Πατρίκιος ο ένας μας, και Υπουργός ο άλλος,
Και Κόντες ο καθένας μας, και Πρίγκιπας μεγάλος.
- Το Σύνταγμά μας, Κύριε; - Το Σύνταγμ' ας χορεύη.
Μήπως το πανδρευθήκαμε; Εις τί μας χρησιμεύει;
Αν, Κύριε, την εύνοιαν του Ηγεμόνος έχω,
Τί θέλω με τον ιδρών μου το Σύνταγμα να βρέχω;

Ιδού οι νέοι Βρούτοί μας!!! Να χαρακτηρή! Να ήθη!
Το ψεύδος, η διαφορά στο Έθνος διεχύθη.
Κακίας μας εκύκλωσε κατάμαυρος-ορίζων.
Μισεί κανείς τον άνθρωπον, τον σπούδαρχον γνωρίζων.
Έν μόνον τέκνον γνήσιον της παλαιάς Ελλάδος,
Του οίκου των Υψηλαντών λαμπρός και νέος κλάδος,
Την έρημην κοιλάδα μας εστόλιζε με άνθη.
Πλην και αυτός απ' την πνοήν της λύπης εμαράνθη.
Τον είδα εις την νεκρικήν κ' εσχάτην του ημέραν,
Τον είδα να μας εύχεται πατρίδα ελευθέραν·

Να λησμονή τον θάνατον εκστατικός τον είδα,
Και με σβυσμένους οφθαλμούς να κλαίη την πατρίδα·
Αχ! η ωραία του ψυχή την αρετήν ζητούσε·
Πλην της κακίας γύρω της τα ίχνη απαντούσε.
Την μοχθηρίαν σύνοικον να έχη απαρνήθη,
Κ' εις το κατώφλι της ζωής την ύλην απεδύθη.

Ω της Ελλάδος ανθηραί και μαγικαί κοιλάδες!
Ω, λόφοι χαριτόβρυτοι! Τερπναί μου πρασινάδαις
Εις τους αθώους κόλπους σας θα φύγω τους ανθρώπους.
Θα φύγω τον αιώνα μου στους σκιερούς σας τόπους.
Ω κήποι μυρσινόφυτοι! Πυκνόφυλλά μου δάση!

Την λύραν μου στα δένδρα σας η χειρ μου θα κρεμάση.
Δεχθήτε τον χιτώνα μου τον πολυπαθημένον,
Τον από τόσα θλιβερά ναυάγια βρεγμένον!
Ανάπαυσιν ίσως ψυχής ευρώ στην ερημίαν,
Και λησμονήσω της ζωής την μαύρην τρικυμίαν.
Ίσως κ' η Μούσα μου εκεί ευρή φωνήν να ψάλη.
Της αρετής τα θέλγητρα, της φύσεως τα κάλλη.³⁴

Ο ΧΩΡΙΣ ΥΠΟΥΡΓΗΜΑ ΝΑΠΑΙΟΣ

Στην Ελλάδα ζη ακόμη
Έν απελπισμένον Κόμμα,
Οπού εύχεται ο κόσμος να χαλάση ολικώς
Κ' η Κυβέρνησις να πάγη κ' η Ελλάς κακήν κακώς.
Ένας καθ' αυτό Ναπαίος που δεν έλαβε δουλιά,
Έλεγε προχθές θρηνώντας και τραβώντας τα μαλλιά·

«Απ' το πείσμα μου θα σκάσω... Αχ! υπουργημα δεν έχω...
Στου Ναυπλιού τους δρόμους νέα να σκορπίσω καν δεν
τρέχω;
Της Ευρώπης, Κύριοί μου, όλη άλλαξεν η στάσις·
Κύριοί μου, δεκαπέντε φύτρωσαν επαναστάσεις·
Ωσάν της τρελής ο κόσμος θα να γένη τα μαλλιά.
(Πήραν το Υπουργημά μου... Έμεινα χωρίς δουλιά.)

Διάβασα Εφημερίδαις, κ' έχω ένα σακκί νέα·
Εξεθρόνισαν τα έθνη κι' άλλον ένα Βασιλέα·
Οι Φραντσέζοι άνω κάτω· πόλεμος στην Πολωνίαν·
Αναψε το Πιεμόντε· στο Μαδριτ αποστασία·
Ωσάν της τρελής ο κόσμος θα να γένη τα μαλλιά.
(Πήραν το Υπουργημά μου... Έμεινα χωρίς δουλιά.)

Η Ρωσσία, η Αυστρία κ' η Προυσία ενωμέναις,
Η Γαλλία κ' η Αγγλία με κρυφούς δεσμούς δεμέναις,
Χιλιάδας χιλιάδων στρατιώτας θα σηκώσουν·
Δύσις, Άρκτος, Μεσημβρία και θα πάρουν και θα δώσουν·
Ωσάν της τρελής ο κόσμος θα να γένη τα μαλλιά.
(Πήραν το Υπουργημά μου... Έμεινα χωρίς δουλιά.)

Όταν σπάσ' η Συμμαχία, η Ελλάς μας τί θα γένη;
Και αυτή θα λάβη μέρος, ή ουδέτερη θα μένη;

---

³⁴ Αυτόθι, σελ. 70-74.

Εκστρατείαν ο Σουλτάνος κατεπάνω μας αν στείλη,
Οι Φραντσέζοι θα μας είναι, ή οι Ρώσσοι στενοί φίλοι;
Ωσάν της τρελής ο κόσμος θα να γένη τα μαλλιά.
(Πήραν το Υπουργημά μου... Έμεινα χωρίς δουλιά.)

Στα τριαντατρία λέγουν πως κομήτης θα περάση,
Πως θα πιή την θάλασσάν μας και την γην μας θα χαλάση·
Άνω κάτω θάλθουν τότε Βασιλείς, Αριστοκράται.
Άνω κάτω Σιμωνίσται· άνω κάτω Δημοκράται.
Ωσάν της τρελής ο κόσμος θα να γένη τα μαλλιά.
(Πήραν το Υπουργημά μου... Έμεινα χωρίς δουλιά.)³⁵

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

Συ δεν είσαι οπού είδα τόσον θαυμαστήν κι' ωραίαν,
Εις τους ώμους με χλαμύδα κ' εις την χείρα με ρομφαίαν:
Τας σημαίας σου ωδήγει νικηφόρος Αετός,
Κ' εις το άρμα σου κατόπιν ο ελληνικός στρατός
Έκραζεν· «Εις τους βωμούς σου όλοι τρέχομεν θυσία,
Ω Θεά Ελευθερία!

Σε ηκολουθούμεν τότε πεινασμένοι και διψώντες,
Κ' εδεχόμεθα το στέμμα των μαρτύρων μειδιώντες·
Αι παρθένοι του Ευρώτα μεταξύ σφαγών κι' αιμάτων
Έωναν με τους παιάνας των ηρώων τ' άσματά των·
Έψαλλαν αυταί, κι' αντήχουν των προγόνων τα μνημεία·
Ω Θεά Ελευθερία!

Ενθυμείσαι τους θριάμβους και την δόξαν μας την τότε;
Παίδες, γέροντες, γυναίκες, ήσαν όλοι στρατιώται·
Εις την πρύμνην του δεμένα
Έφερεν εξήντα πλοία ο Μιαούλης στον λιμένα,
Και η θάλασσα στο κλέος της Ελλάδος εμειδία,
Ω Θεά Ελευθερία!

Ανεξάρτητοι και ίσοι,
Δεν ηξεύραμεν τον φθόνον, τας ενέδρας και τα μίση·
Ω Θεά επίστρεψέ μας τας στιγμάς τας ευτυχείς
Της ενδόξου μας εκείνης και μεγάλης εποχής!
Απ' τον ουρανόν κατέβα ως η αρετή αγία,
Ω Θεά Ελευθερία!

---

³⁵ Αυτόθι, σελ. 74-78.

Ἐφθασεν ὁ Κερκυραῖος, καὶ Κρατὴρ ἀπεσβεσμένος,
Τρεῖς ἐνιαυτοὺς εἰσὶν ὁ λαὸς κατεθλιμμένος.
Τρεῖς ἐνιαυτοὶ δουλείας ὕβρεων καὶ καταισχύνης
Προετοίμασαν τὴν ὥραν τῆς ἐκρήξεως ἐκείνης,
Κ' ἐμπροσθέν σου νεκρωμένη ἔπεσεν ἡ Τυραννία.
Ὡ Θεά Ελευθερία!

Σήμερον τῶν ὀφθαλμῶν σου ἐσβυσε πλέον τὸ πῦρ;
Ἔδυσε λοιπὸν τῆς πρώτης λάμψεώς σου ὁ ἀστήρ;
Ὅλα μαραμμένα βλέπω τοῦ στεφάνου σου τὰ ρόδα·
Βλέμα ἔχεις πλανεμένον καὶ ἀπαυδισμένον πόδα,
Ὡ Θεά, δὲν εἶσαι πλέον ἡ ἀκμαία, ἡ ἀνδρεία,
Ἡ Θεά Ελευθερία;³⁶

ΤΟ ΞΕΦΑΝΤΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ

Ἐξημέρωσε τὸ Πάσχα σήμερον τοῦ Ὁθωνός μας,
Καὶ ἡ εορτὴ ἀκόμα τοῦ πτωχοῦ Συντάγματός μας.
Ἐλα, ἔλα, γείτονά μου,
Νὰ το στρώσωμ' ἐδῶ χάμου!
Ἐχομε καὶ Βασιλέα... τὸ Ρωμαϊκὸ μας νάτο...
Κούτρα κούτρα τὸ ποτήρι! Ἀς χυθῆ καὶ λίγο κάτω!
Τρίκα τράκα, τίρι λίρι·
Στὴν υγιάν σου τὸ πρῶτο Βασιλεύ μου τὸ ποτήρι!

Στὸν καιρὸν τοῦ Κυβερνήτου, ἀπὸ ἓνα σ' ἄλλον τόπον
Ἐτρεχαν σαν τὰ ζαγάρια ἓνα πλῆθος κατασκόπων·
Τώρα εἶναι Βασιλέας εἰς τὴν γλώσσάν του καθένας,
Κί' ἀν συλλογισθῆ, δὲν σφάλλει στ' Ὁμοούσιον κανένας·
Εὐλογία θεοῦ ἦλθε, ἡσυχία στὴν Ελλάδα,
Κ' ἐγὼ ἡσυχά, με βλέπεις, τὸ ρουφῶ στὴν πρασινάδα,
Τρίκα τράκα, τίρι λίρι·
Στὴν υγιάν σου τὸ τούτο Βασιλεύ μου, τὸ ποτήρι!

Ἐνας Βρούτος Ὑπουργός μας (ὁ θεὸς νὰ τον φυλάγῃ!)
Κάπου εἶπε κολακεύων· «Στὸ ἀνάθεμα νὰ πάγῃ
Καὶ ὁ τύπος κί' ὅποιος λέγῃ διὰ Ὑπουργοὺς μας κάτι!»
Πλὴν χωρὶς πολὺ λεμόνι τοῦ ἐγύρισαν τὴν πλάτη.
Δί' αὐτὸ κ' ἐγὼ τὰ λόγια πολὺ τόσο δὲν μετρῶ,

---

³⁶ Αυτόθι, σελ. 109-110.

Και μ' ελεύθερα τραγούδια το ποτήρι μου κουτρώ
Τρίκα τράκα, τίρι λίρι·
Στην υγείαν σου, Κυρ Βρούτε, το γεμάτο μου ποτήρι!

Εις την Πνύκα δεν γυρίζουν αλυσοδεμένα πλέον
Τα παιδιά των Θρασυβούλων, τα παιδιά των Περικλέων,
Και ο Άγιός μας Τάφος, αι ηρωϊκαί Αθήναι
(Χάρις εις τον Όθωνά μας) πλέον τούρκικαι δεν είναι·
Κυανόλευκαι σημαίαι κυματούν στον Μαραθώνα,
Κί ο λαός με το ποτήρι τραγουδεί στον Παρθενώνα,
«Τρίκα τράκα, τίρι λίρι·
Στης ηρωϊκής Αθήνας την υγείαν στο ποτήρι!»

Αν ο Βασιλεύς μας ήλθε, δόξα εις τους Ελευθέρους!
Αι σημαίαι των Μεγάρων έφεραν εξ ενός μέρους
Τ' όνομα του ΟΘΩΝΟΣ μας και την ΑΘΗΝΑΝ στο άλλο
Και με θάρρος προς το Άργος εξεστράτευαν μεγάλο·
Δαφνοστόλιστον στην μέσην είχαμεν τον Θύρσιόν μας,
Και φαιδρός ο καλός γέρων έψαλλεν εις τον σκοπόν μας·
«Τρίκα τράκα, τίρι λίρι·
Στο καλό σου κατευόδι, Σινιόρ Νάπα, το ποτήρι!»

Έφθασεν ο Βασιλεύς μας, και οι Συνταγματικοί του
Εφανήκαμεν οι πρώτοι ευπειθείς υπήκοοί του·
Παρεβάρυναν τον Θρόνον οι Ναπαίοι με ζητήσεις·
Ωσάν ζητουλαί τους ώμους δεν εσκύψαμεν επίσης·
Αντί δίσκον ψωμοζήτου ο καθένας μας να φέρη,
Υπερήφανα φωνάζει με την κούπα εις το χέρι·
«Τρίκα τράκα, τίρι λίρι·
Στην υγείαν σου το τούτο Βασιλεύ μου, το ποτήρι!»

Επτά ήπια στην αράδα, και ο νους μου γυρνά, φίλοι...
Και ο ουρανός αρχίζει να με φαίνεται σφονδύλι...
Όλ' ανάποδα τα βλέπω και με ζαλισμένο μάτι...
Σαν να κονδυλούν και πέφτουν δύο Υπουργοί Ξυδάτοι...
Ω εμέθυσα... Τί λέγω!... Άραις μάραις κουκουνάραις...
Τί χρυσή δουλειά! Θα λείψουν δύο τρεις βρωμοχουλιάραις...
«Τρίκα τράκα, τίρι λίρι·
Από την χαρά μου σπάνω τ' αδειασμένο μου ποτήρι.»³⁷

---

³⁷ Αυτόθι, σελ. 39-40.

ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Σύνταγμα! ... εις τους τυράννους όνομα κεραυνοβόλον!
Έγινες εις την Ελλάδα των απαταιώνων θύμα·
Αλλά η φωνή των Σούτσων και των Ελευθέρων όλων
«Ζήθι! Ζήθι! σε φωνάζει, και αν είσαι εις το μνήμα·
Ζήτω η Ελευθερία! Ο Μονάρχης μας να ζη
Και το Σύνταγμα μαζί!»

Μετά τόσους σου αγώνας και λαμπράς επιτυχίας,
Έμελλες εις τας ενέδρας να εμπέσης της Προνοίας!
Πλην τους μιαιρούς προδότας περιμένει θεία δίκη
Και σε θρίαμβος και νίκη.
Ζήτω η Ελευθερία! Ο Μονάρχης μας να ζη
Και το Σύνταγμα μαζί!

Λαιοπλάνων ανδραπόδων σ' εθυσίασε το χέρι·
Πλην θυμίαμα λατρείας καθείς Έλλην σε προσφέρει·
Πλην η γη μας, τα βουνά μας ένα ήχον μόνον χύνουν,
Μιαν φωνήν μόνον αφίνουν·
«Ζήτω η Ελευθερία! Ο Μονάρχης μας να ζη
Και το Σύνταγμα μαζί!»

Ω σεις μάρτυρες πεσόντες χίλιοι εις ένα χρόνον
Εις τον Πόρον, εις το Άργος κ' εις τα τείχη των Σαλώνων.
Δείξτε από τους τάφους τα ηρωικά σας στήθη!
Δείξτε εις τους υιούς σας των τραυμάτων σας τα πλήθη,
Και φωνάξτε μαζί των· «Ο Μονάρχης μας να ζη
Και το Σύνταγμα μαζί!»

Σύνταγμα!... ο πρώτος ήχος της δημοτικής μου λύρας
Διά σε ηκούσθη μόνον...
Σ' αποχαιρετώ και φεύγω· αν ανέβης εις τον θρόνον,
Με γλυκύφθογγον κιθάραν επιστρέφων εις τας χείρας,
Διά σε θα ψάλλω πάλιν· «Ο Μονάρχης μας να ζη!
Και το Σύνταγμα μαζί!»

Βλέπω, βλέπω εις το μέλλον ελευθέραν νεολαίαν
Του Συντάγματος να φέρη την τρισένδοξον σημαίαν...
Αν του έθνους μου το κλέος δεν ιδώ πριν αποθάνω,
Να την στήσουν επεθύμουν εις το μνήμα μου επάνω,
Και να ψάλλη χορός νέων· «Ο Μονάρχης μας να ζη
Και το Σύνταγμα μαζί!»³⁸

³⁸ Αυτόθι, σελ. 112-113.

Ο ΖΗΛΙΑΡΗΣ ΓΕΡΟΣ

Όσο είχα μαύραις τρίχαις, έφευγα την υπανδρείαν
Και τα βάσανά της όλα·
Στων πενήντα μου την άσπρην γηραλέαν ηλικίαν
Μ' έβαλε στο χέρι μία πυροαίματη μαριόλα·
Η κοκώνα μου μ' επήρε δια τους καλούς σκοπούς της,
Κ' εις το βαλς κ' εις τα καπέλα κ' εις τους νέους είν' ο νους
της.
Στον ζυγόν ωσάν το βώδι στέκω τώρα ένα χρόνον·
Κέρατα με λείπουν μόνον...

Και πού ξεύρω αν με λείπουν; Έρχετ' ένας και την φέρνει
Μυρωδιαίς απ' το Παρίσι·
Έρχετ' άλλος και την παίρνει
Στο αμάξι απ' τό χέρι, χωρίς καν να μ' ερωτήση.
- Πού την πάτε, Κύριέ μου; Άφσετέ την ... είμ' ευγνώμων
«Τί ταιριάζει;» με φωνάζει, κι' εξακολουθεί τον δρόμον.
Σκάνω, σκάνω και πεθαίνω... Θάνατος η υπανδρεία·
Φωτιά, θάλασσα, γυναίκα, είναι όντως κακά τρία.

Εις το σπήτι μου φυτρώνει έξαιφνα μια Εξοχότης·
Τσούπ! και μια Πανιερότης.
Φεύγουν, έρχονται, πηγαίνουν Γραμματείς την ώραν δέκα.
«Τόσος κόσμος, την φωνάζω, τί σε τριγυρνά γυναίκα;»
Συγγενής ο ένας, είναι, φίλος παλαιός ο άλλος,
Και ο άλλος της Ελλάδος Εκλαμπρότατος μεγάλος...
Η αχρεία με προδίδει· κλειδαριά και όχι άλλο
Εις τα κάλλη της θα βάλω.

Μ' αργυρόχρυσο ραβδάκι ένας Πρίγκιψ εις το χέρι
Άνω κάτω την χολήν μου ήλθε σήμερα να φέρη·
Κάμνωντάς με τον προστάτην
Και κτυπώντας με αγάλια δύο τρεις φοραίς στην πλάτην,
Την γυναικά μου επήρε κ' ενταυτώ με υπεσχέθη
Πως υπούργημα καινούργιο και διά ημάς ευρέθη.
«Άνδρα! μ' έκραξεν η σκύλλα, θα σε διώ καθώς το θέλω,
Με χρυσήν ενδυμασίαν και τρικέρατο καπέλο».

Την επάθαμεν! Τί τρέλα! Το κεφάλι μου κτυπώ·
Πλην εις ποιόν να ξεθυμάνω; Πού τον πόνον μου να πω;

Αν το μυρισθούν οι νέοι, σε σφυρίζουν οι διαβόλοι·
Της τιμής των νυμφευμένων συνωμόται είναι όλοι.
Εις εσένα να ξεσκάσω, άπιστη, με απομένει.
Τα πικρά μου γηρατεία δεν πονείς, καταραμένη;
Πώς και συ πιστή δεν είσαι, καθώς είμ' εγώ πιστός;
Δεν με λέγεις τί να κάμω να σε γένω αρεστός;

Με ταις φουστανέλαις είμαι, διά τούτο δεν σ'αρέσω;
Φράγκικα σαν τόσοι νέοι θέλεις, σκύλλα, να φορέσω;
Το κορμί μου με κορσέτο να βαστάξω θέλεις ίσια,
Να λυγίσω την φωνή μου, να την κάμω γυναικίσια;
Κούφταλο δεν είμ' ακόμα· ή διότι ξεροβήχω,
Εσταφίδιασα εμπρός σου, κ' είμαι κρύος σαν τον τοίχο;
Διέ τους σημερινούς μας νέους! Κηχ και βηχ το πάγουν πάντα
Κ' είναι γέροι στα τριάντα.³⁹

Η Π Τ Ω Χ Η Φ Ο Υ Σ Τ Α Ν Ε Λ Α

Όλος μου ο πλούτος είναι παλιό ένα κρεββατάκι
Κ' ένα του καιρού του Νώε κλειστό κι' άδειο σεντουκάκι
Και φορώ μιαν φουστανέλα δέκα χρόνων φιλινάδα·
Πλην ταις συλλογαίς ταις πνίγω, το περνώ με την λωλάδα
Και το ρίχνω στην ξηρά·
Λαριριό, λαριρά!

Δανεικά στους ξενοδόχους τρώγω τώρα έναν χρόνο,
Το κουφό αυτί τους κάμνω κι' οβολό δεν τους πλερώνω.
Στο τραπέζι τους φωνάζω «Φέρε τούτο! φέρε κείνο!»
Κι' όταν έλθη να μετρήσω, το κρασί τους αποπίνω
Και τους ψάλλω λυγηρά·
«Λαριριό, λαριρά!»

Μια χρυσή γειτονοπούλα μ' έπεσε εις το πλεμάτι·
Από τα παχειά μου λόγια θάρρευσε πως είμαι κάτι·
Στο σπητάκι της μ' επήρε με σκοπόν να με αρμέξη·
Εώδευε με την ελπίδα πως παρὰς πολὺς θα βρέξη.
Πλήν εγώ μα τον παρά!
«Λαριριό, λαριρά!»

Την περιίληψιν επήρε, και χωρίς να με πη λέξι
Θέλησε γαιτάνι μ' άλλον η νοικοκυρά· να πλέξη.

---

³⁹ Αυτόθι, σελ. 86-87.

Γύριζα μια νύκτα στης ωραίας μου το σπήτι
Την αυλόθυρά της νάσου μου εσφάλησε στην μύτη,
Και με είπεν η Κυρά·
«Λαριρί, λαριρά!»

Έγινα των Υπουργών μας κόλακας κι' εγώ μεγάλος·
«Μάλιστα!» με είπ' ο ένας, και «πολύ καλά!» ο άλλος.
Δικαιώματα δουλεύσεις, στον Κυρ Ψύλλαν τί δεν είπα;
Πλην το κριμά μου να έχουν! Με αφήκαν χωρίς τσίπα
Εις τα κρύα τα νερά·
«Λαριρί, λαριρά!»

Αρχισεν ο κόσμος όμως να γαυγίζη στους Κυρίους,
Και διά να λείψουν κάμει λειτανίαις στους Αγίους.
Με τα μούτρα πως θα πέσουν δύο τρεις στοιχηματίζω
Η αράδα τους θα έλθη, και τραγουδιστά ελπίζω
Να τους πω καμμιά φορά·
«Λαριρί, λαριρά!»⁴⁰

Η ΔΙΟΓΕΝΙΚΗ ΖΩΗ ΜΟΥ (Συνετέθη τον Μάρτιον του 1831 έτους)

Γης τρεις πήχαις να με θάψουν δεν με άφησεν η τύχη,
Κ' είναι μόνος θησαυρός μου οι ελευθεροί μου στίχοι.
Ελαφρός από χρυσάφι, δεν πλαγιάζω με φροντίδαις,
Και ξυπνώ χωρίς ελπίδαις·
Διογένης, διά δόξαις, διά πλούτη δεν με μέλει·
«Ας γυρνά η Τύχη λέγω, τον τροχόν της όπως θέλη».

Στην αυλήν της τυραννίας σαν τους άλλους δεν συχνάζω·
Εξαπλώνομαι στον ήλιο, και αντίκρυ του διαβάζω·
Της Ελλάδος ο Δεσπότης απ' εμπρός μου αν περάση
Και τον ήλιο μου σκεπάση,
Διογένης θυμωμένος, «Άνθρωπε! Χωρίς να νοιώσης,
Άνθρωπε! Φωνάζω, παίρνεις ό,τι δεν μπορείς να δώσης».

Στον περίπατον πηγαίνω μοναχός, συλλογισμένος.
Απ' εδώ πεζός με σπρώχνει ένας κούρκος φουσκωμένος·
Εκεί ένας καβαλλάρης γιατί στέκεται στα ύψη,
Ζητεί κάτω να με ρίψη.

---

⁴⁰ Αυτόθι, σελ. 84-85.

Διογένης, των ανθρώπων την κουφότητα κυττάζω,
Και κατόπι τους αγάλια ύλην σάτυρας συνάζω.

Αν στου καθενός προσέξης το περπάτημα κομμάτι,
Ο καθένας καπνούς έχει και θαρρεί πως είναι κάτι·
Μιραμπός ο ένας είναι, Μετερνίχης είν' ο άλλος
Και πολιτικός μεγάλος·
Κ' εγώ μέρα μεσημέρι με φανάρι περπατώ·
Διογένης, εις τους δρόμους ναύρω άνθρωπο ζητώ.

Ο καθείς αν τον ακούσης, για το έθνος κοπιάζει,
Και με γλώσσα κρεμασμένη σαν τον σκύλο λαχανιάζει.
Απ' το γράψε, γράψε, γράψε δέκα γραμματεείς που ξεύρω
Πετσι έμειναν και νεύρο.
Σαν αυτούς κ' εγώ ιδρώνω και το γένος ωφελώ·
Διογένης, εις τους δρόμους το πιθάρι μου κυλώ.

Όσοι πρώτα περπατούσαν με ουρά χωρίς κεφάλι
Και παντού σκαλίζουν τώρα ουρά νέα ναύρουν άλλη,
Ως και στου στενού μου πίθου συχνοέρχονται την τρύπα,
Και τον πίθο κτύπα κτύπα,
- Ποιάς φατριάς, λέγουν, είσαι Πες μας το νάχης καλό!
- Διογένης, τους φωνάζω, με τον κόσμ' όλον γελώ.⁴¹

ΤΟ ΦΑΓΟΠΟΤΙ ΜΟΥ

Φίλοι μου, χάριτι θεία
Πάγει πρώμα η πατρίς,
Και θεού είν' ευλογία.
Τρώγω, βλέπετε, σαν τρεις,
Κ' έχω, δόξα τω αγίω,
Μάγουλα μεγάλα δύο.
Τί ποτά,
Τί φαγητά
Στο τραπέζι μου στρωτά!
Πόσα έχω φαγητά!

Εορτή και Κυριακή
Με φυτρώνουν ξαφνικοί
Σύμβουλοι Επικρατείας,

---

⁴¹ Αυτόθι, σελ. 78-79.

Άγιοι ξηροκαμπίας,
Γραμματείς με πολύ πνεύμα,
Τζουπ μακρείς πλατείς στο γεύμα.

Τί ποτά,
Τί φαγητά
Στο τραπέζι μου στρωτά!
Πόσα έχω φαγητά!

Επειδή κ' εις τα Γραφεία
Οι υπάλληλοι συμφέρει
Να μη πιάνουν στιγμή μία
Το κονδύλι των στο χέρι,
Δι' αυτόν κ' εγώ τον λόγο,
Τρώγω πίνω, πίνω τρώγω.

Τί ποτά,
Τί φαγητά
Στο τραπέζι μου στρωτά!
Πόσα έχω φαγητά!

Πλην λιγώτερο κομμάτι
Ο λαός αν τρώγη κάτι!...
Έξω τέτοιοι στοχασμοί
Άνοστοι, χωρίς οσμή,
Κ' η κερά παραδαρμένη
Με ταις φράσεις δεν χορταίνει.

Τί ποτά,
Τί φαγητά
Στο τραπέζι μου στρωτά!
Πόσα έχω φαγητά!

Κοπιάζω, λένουν λίγο·
Πλην στα δέκα μεσημέρια
Αν τα μάτια μου ανοίγω,
Μήπως κ' έδεσα τα χέρια;
Κάθε μήνα δεν ιδρώνω
Την πεντάλφα μου ν' απλώνω;

Τί ποτά,
Τί φαγητά
Στο τραπέζι μου στρωτά!
Πόσα έχω φαγητά!

Παραπάνου δύο τρεις άλλοι
Αν ζαλίζουν το κεφάλι,

Κάτι μυστικό θα τρέχει,
Κάτι η φάβα λάκκον έχει·
Έξω απ' το μηνιαίον
Μην κολνά και κάτι πλέον;
    Τί ποτά,
    Τί φαγητά
Στο τραπέζι των στρωτά!
Πόσα έχουν φαγητά!

    Φίλε μου ανοικτομάτη!
Εύγε! μπήκες εις το μάτι
Των ομοίων σου καρφί!
Απ' τα νύχια στην κορφή
Είσαι τάλλαρο σπαθάτο,
Και φλουρί κωνσταντινάτο!
    Τί ποτά,
    Τί φαγητά
Στο τραπέζι σου στρωτά!
Πόσα έχεις φαγητά!

    Άκοπο παραδοβρόχι!
Ξαπλωμένος εις την κώχη
Κτίζεις δύο υψηλά
Και ωραία παλατάκια,
Κ' η πατρίς γεννοβολά
Στο πουγγί σου ταλλαράκια.
    Τί ποτά,
    Τί φαγητά
Στο τραπέζι σου στρωτά!
Πόσα έχεις φαγητά!⁴²

Ο Μ Ω Ρ Ο Π Ι Σ Τ Ο Σ Α Ν Δ Ρ Α Σ

Η γυναίκα μου Μαρούκα έχει κόκκινα χειλάκια,
Τριανταφυλλένιαν όψι και γλυκά γλυκά ματάκια.
Στο πλευρό μ' αφ' ου την έχω σαν τρυγόνι μου πιστό,
Πόσος κόσμος με χαϊδεύει, πόσους φίλους την χρωστώ!
    Τί καλής ψυχής γυναίκα!
    Αντίς μιαν να είχα δέκα!

---

⁴² Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 53-54.

Νέο βλέπω κάθε μέρα εις το σπίτι μου στολίδι,
Κ' εις τα δάκτυλά της νέο κάθε μέρα δακτυλίδι·
Εξοδεύει με σακκούλα πουρνό βράδυ ανοικτή,
Τρέμει μη με δώση βάρος και παρά δεν με ζητεί.

Τί καλής ψυχής γυναίκα!
Αντίς μιαν να είχα δέκα!

Στους χορούς μας την πηγαίνω; Να κατόπι καβαλλιέροι·
Παγωτά και λεμονάδαις ο καθένας την προσφέρει,
Κ' εις εμένα τόσο ρόμι ως οπού να ζαλισθώ...
Η γυναϊκά μου μ' αφήνει σιγανά να κοιμηθώ...

Τί καλής ψυχής γυναίκα!
Αντίς μιαν να είχα δέκα!

Το παιδί μας βγάλλει δόντια, η κατσούφιασε κομμάτι·
Χίλιοι φίλοι τ' αγκαλιάζουν, με πατρός το βλέπουν μάτι·
Να φανή σ' αυτούς ευγνώμων η Μαρούκα δεν αργεί,
Και το χέρι τους το σφίγγει... από μητρική στοργή·

Τί καλής ψυχής γυναίκα!
Αντίς μιαν να είχα δέκα!

Προχθές τρόμαξα κομμάτι· έξαφνα και παρ' ελπίδα
Να φιλή και να χαϊδεύη ένα φίλον μας την είδα.
«Τ' είν' αυτό που κάμνεις;» λέγω· Αυτή πάλε τον φιλεί.
«Αχ! τον αγαπώ, με λέγει, γιατί σ' αγαπά πολύ».

Τί καλής ψυχής γυναίκα!
Αντίς μιαν να είχα δέκα!

Την ημέρα πάντα λείπω και δουλειαίς τη νύκτα έχω·
Εις το Ναύπλι την αφήνω, κ' εις το Άργος συχνοτρέχω.
Η Μαρούκα δεν μαλώνει αν πλαγιάζω χωριστά·
Εις το σπίτι μας τη νύκτα συναναστροφήν βαστά.

Τί καλής ψυχής γυναίκα!
Αντίς μιαν να είχα δέκα!⁴³

---

⁴³ Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. .

Η ΑΚΗΔΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Τί πλήξις! άλας η ζωή να είχε καν ολίγο!
Α! Α! Α! Α! το στόμα μου τρεις πιθαμαίς τ' ανοίγω...
Κάθε αυγήν ο ήλιος της χθεσινής ημέρας,
Και κάθε νύκτα ουρανός με τους αυτούς αστέρας!
Κάθε ημέραν τακτικά καθείς με τ' ωρολόγι
    Να εξυπνά, να τρώγη,
Και δι' αυτόν τον έντιμον σκοπόν να κοπιάζη!
Ω! τί ζωή, και πώς κανείς να μην αηδιάζη;

Ζης μόνος κ' ανεξάρτητος; Από την πλήξιν σκάνεις.
Λαμβάνεις υπουργγήματα; Την αρετήν σου χάνεις.
Νυμφεύεσαι; Στο μέτωπον θα σε κεντά η μύγα·
Με πόσους η Σωσάνα σου θα παίζη τυφλομύγα!
Στου γάμου τον βαρύν ζυγόν τον τράχηλον δεν κλίνεις;
Η νέαις, που μυρίσθηκαν πως ασκητής θα μείνης,
Σαν κάργαις πονηραίς πετούν, αλλού φωλιά γυρεύουν,
Κ' οι ποντικοί μερόνυκτα στο στρώμα σου χορεύουν.

Στο Ναύπλιον ως και γυμνή και φαλακρά η φύσις·
Πώς να περάσης της ζωής τας ώρας τας αέργους;
Στο σπήτι σου καθήμενος, καν ν' άκουες ειδήσεις
    Ολίγον περιέργους!

Ο ένας τώρα Υπουργός, και ύστερα ο άλλος·
Κ' εκείνος οπού έλειψε Πολιτικός μεγάλος,
Μεγάλος και παντάξιος κ' εκείνος που εμβήκε!
Τω όντι, Εξοχώτατοι, και θρόνος σας ανήκε!

Ας ήθελαν οι άνθρωποι αλλοιώτικοι να γένουν!
Διά ταις αμαρτίαις μου οι ίδιοι όμως μένουν.
Πώς να τους κάμης Σάτυραις; Αι ίδιοι των κακίαι,
Τα ίδια ελαττώματα, αι ίδιοι μοχθηρίαι.
Ω φίλοι μου, βαρύνομαι ως και ν' ανοίξω χείλη
    Και να σας σατυρίσω.

Όρκον σας κάμνω, Υπουργοί, πως και να σας δροσίσω
Βαρύνομαι... και απορώ πώς πιάνω το κονδύλι.

Καμμία ευχαρίστησις στας πόλεις μας, καμμία!
Κανένα μικρόν θέατρον! Καμμία κωμωδία!
Την πλήξιν των πραγμάτων μας και την μονοτονίαν
Η τύχη μας υπόσχεται πως θα διασκεδάση,
Και τας μεγάλας κεφαλάς των Πρώτων μίαν μίαν

Μ' άσπρα πτερά και τρίκωχα καπέλα θα σκεπάση.
Πλην όσον κωμικοί φανούν με φράγκικα στολίδια,
Δεν θα μας πλήκτουν πάντοτε με τα μυαλά τα ίδια;

Χασμούρημα το κάθε τι, ως κ' η αθανασία·
Όπότεν δεν αισθάνωμαι, τί θέλω Μαυσωλεία;
Η ποίησις υπόληψιν μεγάλην κί αν με δώση,
Τί θέλω κατορθώσει;
Ζωήν αθάνατον ζητών μ' εναρμονίους ήχους,
Μη τάχα δεν γηράσκω;
Μ' ενύσταξε κί ο Παρνασός, και τώρα γράφων στίχους,
Βεβαιωθήτε, χάσκω.⁴⁴

Ο Θ Ε Ο Σ

Ο Θεός ενθρονισμένος στο ουράνιον παλάτι,
Τας ηνίας των αστέρων εις τας χείρας του εκράτει·
Με το τηλεσκόπιόν του είδε κάπου μακρυνά
Και της μικροτάτης Γης μας τον πλανήτην να γυρνά.
Ένα ένα τους λαούς της κύτταξε με την αράδα,
Και την κεφαλήν του σείων είπε βλέπων στην Ελλάδα·
«Αν ηξεύρη το τί κάμνει ο μωρός αυτός λαός,
Να μην είμ' ένας Θεός!

Πλέοντα χωρίς πυξίδα και με τ' άρμενα σχισμένα
Τον ωδήγησεν η χειρ μου εις ακύμαντον λιμένα·
Μόλις άρχισε γαλήνην και ανάπαυσιν να χαίρη,
Και ιδού της ησυχίας τον ζυγόν δεν υποφέρει.
Να τον γαργαλίζουν πάλιν άρχισαν μ' ασυδοσίαις,
Και αυτός να γλυκακούη ραδιούργων νουθεσίαις.
Αν ηξεύρη το τί κάμνει ο μωρός αυτός λαός,
Να μην είμ' ένας Θεός!

Αξιώθηκε να λάβη κ' ένα δύο Γραμματείς,
Ουρανόκατεβασμένους ωσάν να τους είχε τις·
Με πτερά εις το κεφάλι, μ' επωμίδας εις τους ώμους
Όταν τρέχουν εις τους δρόμους,
Πως μ' εκπροσωπούν νομίζουν, καμαρώνουν και φουσκώνουν,
Και μικροί μεγάλοι, όλοι ως τα νέφη τους υψώνουν.

---

⁴⁴ Αυτόθι, σελ. 42-43.

Αν ηξεύρη το τί κάμνει ο μωρός αυτός λαός,
Να μην είμ' ένας Θεός!

Κάποτε τ' αυτί τεντώνω, και ακούω των ανθρώπων
Ταις αστείαις προσευχαίς·
Ένας ήλιον γυρεύει, άλλος άκοπαις βροχαίς,
Κί άλλος με ζητεί του άλλου να διαδεχθή τον τόπον·
Ο καθείς ενώπιόν μου τα εγκλήματά του φέρει,
Και συνένοχόν του θέλει ως κ' εμέ να καταφέρη.
Αν ηξεύρη το τί κάμνει ο μωρός αυτός λαός,
Να μην είμ' ένας Θεός!

Ως να είμουν τύραννός του, τρέμων και γονυκλιτώς
Τους βωμούς και νάρθηκάς μου με τα δάκρυά του βρέχει·
Στην ελληνικήν του γλώσσαν, που δεν εννοεί κί αυτός·
Πουρνό βράδι λέγει, λέγει και τελειωμόν δεν έχει·
Δί' εμέ φωνάζει ένας πως νηστεύει ένα χρόνον,
Και πως έγινεν ο άλλος ασκητής δι' εμέ μόνον.
Αν ηξεύρη το τί κάμνει ο μωρός αυτός λαός,
Να μην είμ' ένας Θεός!

Μερικοί με μαύρα ράσα ευλογούν, ή αφορίζουν.
Και τον όχλον δεκατίζουν·
Σάρκα ρυπαράν και πάθη προσπαθούν να με φορέσουν,
Κ' η καρδιά των όσα θέλει, αυτά λέγουν πως μ'αρέσουν.
Την κατάρα των να έχω αν ποτέ μου εις τ' αυτί
Ο αθώος εγώ Πλάστης μυστικά τους είπα τι.
Αν ηξεύρη το τί κάμνει ο μωρός αυτός λαός,
Να μην είμ' ένας Θεός!⁴⁵

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΟΘΩΝΑ
(Τον Ιανουάριον του 1833)

Η Ελλάς μετά δουλείαν, Βασιλεύ, πολλών αιώνων
Μετά σου ανέβη πάλιν εις της δόξης της τον θρόνον·
Δούλη χθες, ιδού λαμβάνει Βασιλίσης λαμπρόν στέμμα
Και καλύπτει με πορφύραν των τραυμάτων της το αίμα.
Σ' εμβιβάζουν εις την γην μας Μοναρχών μεγάλοι στόλοι·
Έρχεσαι... κ' ενώπιόν σου οι λαοί κινούνται όλοι·
Όλοι σε πανηγυρίζουν... άεργος θα στέκω μόνος;
Βασιλεύ, σε φέρω δάφνας δροσεράς του Ελικώνος.

---

⁴⁵ Αυτόθι, σελ. 97-99.

Ω! τί στάδιον ωραίον, ω! τί μέγα έχεις μέλλον!
Μεταξύ των Βασιλέων, άστρον είσαι ανατέλλον.
Νέος, άρχεις Κράτος νέον και ανήλικον ακόμα·
Με το σώμά σου θ' αυξήση και του Κράτους σου το σώμα.
Της μεγάλης Μοναρχίας του Μεγάλου Κωνσταντίνου
Είσ' ο μόνος κληρονόμος και διάδοχος εκείνου·
Ηγεμών Ελλάδος, χαιρε! Κρατείς σκήπτρον Βασιλέως
Στην Ελλάδα, ήτις δίδει μέγα όνομα και κλέος.
Δύνασαι να γένης μέγας, τ' όνομά σου συνενώνων
Με τ' αθάνατα εκείνα των Λυκούργων και Σολώνων.

Όταν πάτησες την γην μας, ποίον κλόνον δεν αισθάνθη
Το αρχαίον έδαφός της με τ' αμάραντα του άνθη!
Εις την θέαν σου η κόνις εκινήθη των Πλατώνων·
Σκίρτησαν από χαράν των σκιαί είκοσι αιώνων,
Κ' εις του Παρνασσού τα δάση από τ' ουρανού τον θόλον
Ροδοστόλιστος κατέβη με τας Μούσας ο Απόλλων.

Ω! Τρισένδοξος ημέρα, όταν εις την παραλίαν
Πέταξες ιππεύς ωραίος με χρυσήν ενδυμασίαν,
Και διέβης της Ναυπλίας τας πρασίλους πεδιάδας
Οπαδούς κ' ευχέτας έχων τρεις Ελλήνων μυριάδας!
Το γλυκύ μειδιάμά σου, το ηρωϊκόν σου ήθος
Κ' η νεανική σου χάρις εγοήτευσον το πλήθος,
Και εις του Ναυπλίου κλαίον σε συνώδευσε τα τείχη,
Κ' η κραυγή του κ' η χαρά του ως στον ουρανό αντήχει.
Τα σαλπίσματα, οι βρόντοι των Φρουριών και των στόλων
Ελευθέραν την Ελλάδα ήγγελλον στον κόσμο όλον·
Φαιδρός ήτον ο αιθέρας, η ημέρα μας γλυκεία,
Και ο ήλιος στην δόξαν της Ελλάδος εμειδία.

Εις την θάλασσαν οπόταν, εις καιρόν σφοδρού χειμώνος,
Πελαγίζωνται με βίαν πολλοί άνεμοι συγχρόνως,
Ένα κύμα σπρώχνει τ' άλλο, κυνηγά και κυνηγάται,
Κ' εις τα σκότη νυκτός μαύρης με βοήν κτυπά κτυπάται·
Πλην ο δίσκος του ηλίου έλαμψεν εις τον αέρα;
Διαδέχεται τα πάντα και γαλήνη και ημέρα.
Στον ορίζοντά μας ήλθες· έφυγεν η Αναρχία,
Κ' έπαυσε της διχονοίας, των παθών η τρικυμία·

Έφθασες εις την Ελλάδα Βασιλεύ μου, συλλογήσου
Πως η γη αυτή θα είναι η παντοτεινή πατρίς σου·

Πως η γη αυτή το πάλαι ήτον μήτηρ ημιθέων,
Φιλοσόφων και ρητόρων, ποιητών και συγγραφέων.
Στον προγονικόν βαθμόν της ευτυχής αν την υψώσης!
Ευτυχής αν την αρχαίαν φήμην της ανανεώσης!
Οι κατακτηταί δεν είναι των λαών οι ευεργέται
Εις την δόξαν προηγούνται οι μεγάλοι νομοθέται.

Εις το πέλαγος του βίου, ο φιλόσοφος πατήρ σου
Ας σε είναι, Βασιλεύ μου, ο χειραγωγός αστήρ σου·
Μ' αίματα μαχών δεν βάφει τα Γερμανικά παιδιά,
Και τας πόλεις καλλωπίζει με πολυτελή Μουσεία.
Της ποιήσεως το γέρας Βασιλεύς, δεν απορρίπτει
Και με δάφνας αμαράντους το διάδημά του κρύπτει·

Μετακάλεσε τα φώτα εις την πρώτην των εστίαν,
Αν ζητής να κατακτήσης ασφαλή αθανασίαν.
Ο λαμπρότερος Δυνάστης ενός Κράτους γυμνού φώτων
Σταθερόν εις τους αιώνας δεν αφήνει φήμης κρότον.
Αι γεννήσεις του νοός μας και η Ποίησις προ πάντων
Την σειράν διαιώνίζουν των ιστορικών συμβάντων.
Αν δεν έζων του Ομήρου τα ποιήματα τ' αρχαία,
Ποίος ήθελε γνωρίζει Έκτορα ή Αχιλλέα;...
Ένδοξος και τρισευδαίμων, αν, πιστός ακόλουθός σου,
Πιστά τρέξω εις τα ίχνη του χρυσίνου άρματός σου,
Και μ' αρχαίαν μελωδίαν απ' τας Μούσας εμπνευσμένην
Την πατρίδα μου υμνήσω, από σε αναστημένην!
Ακτίς μια της λάμψεως σου την ζωήν μου θα λαμπρύνη,
Και η Μούσά μου μεγάλη και αθάνατος θα μείνη.

Είναι άξιος ο Έλλην των αγρύπνων σου αγώνων,
Και την ευφυϊαν σώζει των ενδόξων του προγόνων.
Ο Μιαούλης, μ' ένα σκάφος πολεμών μεγάλους στόλους,
Ενθυμίζει τα Αθήνας και τους Κίμωνάς της όλους·
Ο Επαμεινώνδας έχει μιμητήν τον Καραϊσκον,
Και ο Μπότσαρης, εις νέας Θερμοπύλας αποθνήσκων,
Παριστά εις την ζωήν του την ζωήν του Αριστείδου,
Κ' εις την ένδοξον θανήν του την θανήν του Λεωνίδου.
Εις ημάς, Μονάρχα, φέρε τους καιρούς του Περικλέους,
Κι' αναγεννωμένους πάλιν θα ιδής τους Αθηναίους.

Τί μεγάλοι της Ελλάδος οι λαμπροί εκείνοι χρόνοι,
Ο Θρασύβουλος της όταν ως Θεός εβροντοφώνει
Και εις την ελευθερίαν τας Αθήνας προσκάλει,

Τας φωνάς του Δημοσθένους η Πνυξ όταν αντελάλει,
Και ο Πίνδαρος με δάφνης στέφανον επεριπάτει
Και την έμμουσόν του λύραν στα Ολύμπια εκράτει,
Κί' ο Ηρόδοτος, εν μέσω των αγώνων αυτών πρώτος,
Την τερπνήν του ιστορίαν ανεγίγνωσκεν ευγλώπτως!

Στην Ακαδημίαν τότε εξετύλιπτεν ο Πλάτων
Την σειράν των εξαισιών κ' ευφραδών του μαθημάτων·
Ο Αισχύλος ανεκάλει στην σκηνήν τους Μαραθώνας·
Έδιδε ζωήν ο Ζεύξις, κίνησιν εις τας εικόνας,
Και το ξύλον είχε γλώσσαν, δάκρυζεν ή εμειδία·
Κί' ο Φειδίας γλύφων τότε τον Ολύμπιον του Δία,
Την θεότητα παρίστα έμψυχον στην όρασίν μας
Και το μέγεθος της όλον κατεβίβαζε στην γην μας.

Νεκρά σήμερον είν' όλα· καιροί άλλοι, άλλα ήθη·
Εις πολλούς εκ των Μεγάλων η αμάθεια εχύθη,
Και κανείς των τί πατρίδα κατοικεί δεν συλλογείται,
Ούτε ποίων προπατόρων είναι τέκνον ενθυμείται.

Άπειροι μηχανορράφοι διά τ' άτιμά των τέλη
Εις τον θρόνον σου θα πέσουν ως κηφήνες εις το μέλι.
Αυτός, όστις μ' ευγλωττίαν θρασυστόμου οχλοκράτου
Πανηγύριζε το Έθνος και τα δικαιώματά του,
Κί' αναστάτωνα τα πάντα ζητών σύνταγμα και νόμους,
Αυτός αύριον εμπρός σου με ταπεινωμένους ώμους,
Με την κεφαλήν σκυμμένην, την Αυλήν θα θυμιάζη,
Και συκοφαντών το Έθνος ποταπόν θα τ' ονομάζη.
Αυθαδέστερος εκείνος, της Πελοποννήσου όλης
Ληλάτησε τας χώρας και κατέσκαψε τας πόλεις·
Των κατοίκων της τον πλούτον κατεβρόχθισε μ' εράνους,
Μ' αρπαγάς και με δημεύσεις, με σφαγάς και με βασάνους·
Την γυμνότητά του κλαίων αυτός αύριον εμπρός σου,
Δείγματα θα περιμένη της βασιλικής χειρός σου.
Εις κανένα των τοιούτων την αγάπην σου μη δώσης,
Την Ελλάδα, Βασιλεύ μου, αν ζητής να διασώσης.
Πρόσεχε την εύνοιά σου ως της Έριδος το μήλον.
Τον σοφόν σου Αρμανσπέργην έχε Μέντορα και φίλον.

Βασιλεύ, συγχώρησέ με, αν αντί επαίνων μόνον,
Παραινέσεις υποβάλλω εις τον ύψιστόν σου θρόνον.
Δείξας έκπαλαι πολίτου φιλαλήθους χαρακτήρα,
Με του Μποαλώ τα βέλη στην σατυρικήν μου χείρα,

Του αιώνας μου αφόβως επ.....σα τα ήθη,
Και πολλών ληστών του Έθνους κατετόξευσα τα στήθη.
Όσον δίκαιοι κ' αν είναι, Βασιλεύ, οι έπαινοί μου,
«Κολακεύει και ο Σούτσος; θα φωνάξουν οι εχθροί μου·

«Από σοβαρός Κριτής μας, αυλικός ζητεί να γένη;
«Και αυτός από τον θρόνον κανέν δώρον περιμένει;
«Αφ' ου έχυσεν εις όλους την χολήν του Γιουβενάλη,
«Ψωμοζήτητ με την λύραν ραψωδίας τώρα ψάλλει;»
Πώς ν' αποκριθώ, Μονάρχα, εις συκοφαντίας τόσας;
Πώς να δέσω των ανθρώπων τας αχαλινώτους γλώσσας;

Εις τας θύρας του Ναού σου πλήθος λατρευτών συρρέει,
Κ' επί των χρυσών βωμών σου λίβανον και σμύρναν καίει.
Λαμπρούς τίτλους αυτός θέλει, τιμαλφείς εκείνος λίθους,
Άλλός πορφυράν ταινίαν ως παράσημον του στήθους.
Εις εμέ αρκούν τα ρόδα του ωραίου Ελικώνος,
Ως στολή του χωρικού μου και ποιητικού χιτώνος.

Εις τας ευκλειείς ημέρας της προγονικής Ελλάδος
Περιμάχητον βραβείον ήτον δάφνης ένας κλάδος,
Και μακράν χρυσολατρείας δι' αυτόν τον κλάδον μόνον
Ποηταί και λογογράφοι προεμόχθουν πολύν χρόνον.⁴⁶

Ο ΣΠΟΥΔΑΡΧΙΔΗΣ ΑΠΟΤΥΧΩΝ

Σαν την γάτα την βρεγμένη, φίλοι μου, αναχωρώ·
Με τους Γερμανούς να κάμω προκοπήν δεν ημπορώ·
Κρίμα, κρίμα κ' οι αγώνες κ' η θυσίαις μας η πρώταις

Κρίμα, κρίμα τόσων χρόνων τόσα αίματα κ' ιδρώτες!
Στον κρημόν το μαύρο έθνος κατακέφαλα πηγαίνει·
Στο εξής καλό κανένα μην ελπίζετε να γένη.
Εις το ένα Υπουργείον πρόβαλα τον σύντροφόν μου,
Εις το άλλο τον δικόν μου,
Ένα φίλον εις το τρίτον, εις το τέταρτον εμένα·
Πλην δεν δέχονται κανένα

Η Συνέλευσις του έθνους αν δεν πήγε δεξιά,
Απ' την Πρόνοιαν δεν ήμουν τόσον πάλιν μακρούά.

---

⁴⁶ Αυτόθι, σελ. 74-78.

Διά την διάλυσίν της έκαμα ό,τι μπορούσα·
Διά την πατρίδα τώρα να μ' ακούσουν αγαπούσα·
Πλην ας γένη ό,τι γένη και ο κόσμος ας χαλάση·
    Η χολή μου δεν θα σκάση.
Εις το ένα Υπουργείον πρόλαβα τον σύντροφόν μου,
    Εις το άλλο τον δικόν μου,
Ένα φίλον εις το τρίτον, εις το τέταρτον εμένα·
    Πλην δεν δέχονται κανένα.

Εις τους δυνατούς επήγα δεκαπέντε φοραίς μόνος·
«Δοκιμάστε με» τους είπα, και τους λάλησα εντόνωσ.
Ίδρωσ' απ' το πάγε κ' έλα τόσους μήνας ο καϋμένος.
Στο εξής ας μη με λέγουν πως εχθρεύομαι το γένος·
Με τα δυνατά μου όλα πάσχισα να το συνδράμω·
Δι' αυτό κάθε θυσία ήμουν έτοιμος να κάμω·
Εις το ένα Υπουργείον πρόλαβα τον σύντροφόν μου
    Εις το άλλο τον δικόν μου,
Ένα φίλον εις το τρίτον, εις το τέταρτον εμένα·
    Πλην δεν δέχονται κανένα.

Με γνωρίζετε πως είμαι γλιστερός ωσάν το φίδι,
Πως στα δάκτυλά μου έχω την πολιτική παιγνίδι·
Πόσον θα ευδαιμονούσεν η ταλαίπωρη πατρίς,
Αν εγώ την διοικούσα κί' απ' τους φίλους μου δυό τρεις
    Πλην του κάκου οι καλοί μας
    Και κοινωφελείς σκοποί μας.
Εις το ένα Υπουργείον πρόλαβα τον σύντροφόν μου,
    Εις το άλλο τον δικόν μου,
Ένα φίλον εις το τρίτον, εις το τέταρτον εμένα·
    Πλην δεν δέχονται κανένα.⁴⁷

Η ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ

ή

Η ερωμένη μου Διπλωματική

Αφ' ου ήλθες εις το Ναύπλι, ερωμένη μου ωραία!
Διπλωματική με είσαι και ζητείς πάντοτε νέα;
Τί με στέλλεις, να ζης φως μου! ποτ' εδώ και πόντ' εκεί;
    Μ' έγινες πολιτική;
Αφες τον Μαυροκορδάτον, τον Κωλέττην σ' ένα μέρος·
    Αφες τους να ζη ο Έρωσ.

---

⁴⁷ Αυτόθι, σελ. 40-41.

Μ' εξετάζεις συχνά, ποίος είναι πλέον μεγάλονους·
Μ' ερωτάς συχνά τί έχουν και μαλλώνουν τόσους χρόνους·
Τί σε μέλει, γλυκύ φως μου! ποίος τον άλλον αδικεί;
Μ' έγινες πολιτική!
Άφες τον Μαυροκορδάτον, τον Κωλέττην σ' ένα μέρος·
Άφες τους να ζη ο Έρωσ.

Άκακα ο ένας, λέγεις, χι χι χι χαμογελά,
Και του άλλου μέλι στάζει το συχνό πολύ καλά.
Η απλότης, γλυκύ φως μου! εις ημάς δεν κατοικεί;
Μ' έγινες πολιτική;
Άφες τον Μαυροκορδάτον, τον Κωλέττην σ' ένα μέρος·
Άφες τους να ζη ο Έρωσ.

Ο Σωτήρ υμνεί τον ένα και η Εθνική τον άλλον·
Κ' οι συνδρομηταί πληρώνουν μ' ενθουσιασμόν μεγάλον·
Αλλά χάρισέ με, φως μου! το φιλί σου το γλυκύ.
Μ' έγινες πολιτική;
Άφες τον Μαυροκορδάτον, τον Κωλέττην σ' ένα μέρος·
Άφες τους να ζη ο Έρωσ.⁴⁸

Σ Α Τ Υ Ρ Α

Τάκα! Τάκα! - Ποίος είναι; - Είμ' εγώ και άνοιξέ με.
- Είσ' εσύ! Και ποίος είσαι; Τ' όνομά σου χάρισέ με.
- Άνοιξέ με· είμ' η Τύχη· έρχομαι να σε πλουτίσω,
Και του Γύγου και του Κροίσου τ' αγαθά να σε χαρίσω·
- Ω! η Τύχη! Κυρά Τύχη, το χεράκι σας φιλώ·
Δί' εμέ τιμή μεγάλη!... Πλην πώς τούτο το καλό;
- Καλέ άνοιξέ με πρώτα,
Κί' αφ' ου έμβω τότε' ερώτα.
- Μην θυμώνετε, Κυρία· τόσο μην πολυβροντάτε,
Και τον τόπον σας πιασμένον άλλη τον βαστά Κυρία,
Η Θεά Ελευθερία.
Εις τ' αχύρινό μου στρώμα ήσυχα γλυκοκοιμάται.
- Την πτωχήν αυτήν Θεάν σου εις το Κάϊρο δεν στέλλεις;
Εγώ ήλθα φορτωμένη από δώρα όσα θέλης.
- Είναι πρώτη Απριλίου και σ' εγέλασαν, χρυσή μου.
Άλλου σπήτι θα ζητούσες, και σε είπαν το κελλί μου·

⁴⁸ Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 29.

Η τυφλή, καθώς σε λέγουν, με τα μάτια σφαλισμένα
 Τυφλά ήλθες κ'εις εμένα;
 - Απατάσαι· εις το Ναύπλι εν ω χθες ετριγυρνούσα,
 Και εις τας μεταμορφώσεις της χειρός μου εγελούσα,
 Κ' έβαλλα εξ Υπουργεία εις ενός Σαμφώνη πλάτην,
 Κ' έκαμνα τον χρεοκόπον των προσόδων Επιστάτην,
 Πολιτάρχην τον ληστήν
 Και τον ψεύτην Φροντιστήν,
 Έτυχε να μ' αντικρύσης και να σε παρατηρήσω.
 Ο μισάνθρωπος σου τρόπος και το άγριόν σου ήθος
 Μ' εγαργάλισαν το στήθος,
 Κ' ήλθα, θέλης ή δεν θέλης, στο χρυσάφι να σ' ενδύσω
 - Καλωσύνη σας, Κυρία, και σας είμαι τρισευγνώμων·
 Πάρτε όμως άλλον δρόμον.
 - Άκουσέ με· μη μ' αφήσης απ' το χέρι σου να έβγω·
 Όσον έρχομαι δυσκόλως, τόσον εύκολα και φεύγω·
 Νάξευρες πως με χαδεύουν δύο φίλοι μου μεγάλοι,
 Τρέμοντες μήπως τους φύγω και τους έλθη παραζάλη,
 Τρέμοντες η Βασιλεία μήπως μάθη τας μυριάς
 Αναιδείς των αδικίας,
 Και προς παύσιν του σκανδάλου και προς γενικήν χαράν
 Εις των προδοτών τους βάλη, καθώς ήσαν, την σειράν!
 - Άγια τα όσα λέγεις! Πλην, Κυρία μου, με θάρρος
 Θα στο 'πω, και μη προς βάρος·
 Αν την θύραν μου σ' ανοίξω θα συρρεύσωσι μαζί σου
 Η Απάτη και ο Δόλος, οι συνήθεις σύντροφοί σου,
 Και προ πάντων ο αυθάδης και ο φουσκωμένος Τύφος·
 Αυτού δε του νεανίου αποστρέφομαι το ύφος,
 Αφ' ου μάλιστα και μία Φουστανέλα παχυτάτη
 Τον συσσωματώθη όλον, και θαρρεί πως είναι κάτι.
 - Εννοώ μ' αυτούς τους λόγους ποιόν ζητείς να σατυρίσης...
 Συνταγματικών δακρύων είν' οι οφθαλμοί του βρούσις·
 Ν' άκουες με τί κατάραις της Πατρίδος ο Πατέρας
 Άρπαξε το Δίπλωμά του κ' έφυγεν ένα εσπέρας!
 - Τον λυπείσαι; Σε συγχαίρω· πήγαινε να τον θρηνήσης,
 Και την καλωσύνην λάβε απ' εδώ να τα προυμίσης.
 - Τούτ' η γλώσσα θα σε φάγη... Βερανζέρος ή Βυρών
 Να μας γίνης εφαντάσθης;⁴⁹

⁴⁹ Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 113-114.

Η Π Ρ Ω Τ Η Α Π Ρ Ι Λ Ι Ο Υ

«Είναι πρώτη Απριλίου η δική μας είν' ημέρα·
»Να σκορπίζωμεν τα λόγια ημπορούμεν στον αέρα
»Και να τάζωμεν εις όλους υπουργήματα μεγάλα,
»Ν' απατώμεν έναν κόσμον και να τάχωμεν καβάλα.
»Ψεύστας Υπουργούς μας λέγουν; Τους φωνάζομεν με θάρρος·
»Είναι πρώτη Απριλίου, Κύριοι, και μη προς βάρος·

» Έλληνες, αι τόσων χρόνων και σφαγαίς σας και θυσίαις
»Είναι άγιας και θείαις.
»Να μην ήμεθα του έθνους Γραμματείς και Φαρισαίοι,
»Μετ' ολίγον ο καθείς σας στο χρυσάφι αν δεν πλέη!
»Πλην γελάτε, και ψευτάκους μας φωνάζετε με θάρρος·
»Είναι πρώτη Απριλίου, Κύριοι, και μη προς βάρος.

»Ξεύρετε πως τόσους χρόνους άλλο δεν επιθυμούμεν
»Παρά σας ευτυχισμένους κ' ελευθέρους να ιδούμεν;
»Διά σας το κοκκαλάκι ροκανίζομεν στην κώχη,
»Και δεν λέγομεν ποτέ μας σ' ό,τι μας προβάλουν «όχι».
»Πλην γελάτε, και ψευτάκους μας φωνάζετε με θάρρος·
»Είναι πρώτη Απριλίου, Κύριοι, και μη προς βάρος.

»Μη βιάζεσθε! σταθήτε να περάσουν δύο τρεις χρόνοι,
»Κ' ύστερα τα θαύματά μας ο καθείς σας καμαρώνει·
»Εις τας θέσεις μας σταθήτε να στερεωθούμεν πρώτα,
»Κ' ύστερα θα πλημμυρίσουν και οι νόμοι και τα φώτα.
»Πλην γελάτε, και ψευτάκους μας φωνάζετε με θάρρος·
»Είναι πρώτη Απριλίου, Κύριοι, και μη προς βάρος».

Αυτά έλεγαν, την πρώτην Απριλίου δύο τρεις

Υπουργίσκοι μας ξυδάτοι.

»Κύριοι, κ' εγώ τους είπα, είν' ευγνώμων η πατρίς.
»Και στεφάνους διά τόσας εκδουλεύσεις σας φυλάττει.
»Πλην γελάτε, και ψευτάκον μ' ονομάζετε με θάρρος
»Είναι πρώτη Απριλίου, Κύριοι, και μη προς βάρος...

»Δί' αυτά οπού σας είπα εθυμώσετε κομμάτι,
»Υπουργίσκοι μας Πιλάτοι,
»Και με πάτε Άρον! Άρον! Στους Κριτάς την ίδιαν ώρα.
- Κύριοι Κριταί, του ψεύδους η ημέρα είναι τώρα.
Στόλισα τους Υπουργούς μας και τους τάψαλα με θάρρος·
Πλην την πρώτην Απριλίου κανείς λόγος έχει βάρος;⁵⁰

⁵⁰ Αυτόθι, σελ. 99-100.

Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΜΟΥ

Φως μου! είδα στ' όνειρόν μου επωμίδας Γραμματέως
Ότι 'φόρεσα και ήμουν χαριέστατος κί' ωραίος.
Καμαρόνομουν 'σαν νύμφη, κί' από την πολλήν χαράν μου
Κύτταζα εμπρός κί' οπίσω την κατάργυρην σκιάν μου
Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.

Εδεχόμουν τους ανθρώπους ξαπλωμένος εις την κόχη,
Κ' είχα σύστημα και όρκον να μη λέγω ποτέ όχι·
Μ' εζητούσαν χίλιοι δύο, άλλος γρόσα, κί' άλλος θέσεις
Κί' αντί γρόσα εγώ λόγια κί' αντί θέσεις υποσχέσεις.
Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.

Μ' έφεραν οι Σύμβουλοί μου στιβαγμέναις κόλλαις, κόλλαις,
Κ' έβαλα με κλειστά μάτια την υπογραφήν μου σ' όλαις,
Πλην μ' εθαύμαζεν ο κόσμος και μ' ενόμιζε λαμπάδα
Ήτις φθείρεται τα φώτα χύνουσα εις την Ελλάδα.
Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.

Άφίνα του Βασιλείου χαλαρά τα χαλινάρια,
Και δεν μ' έμελεν αν ήτον ο λαός μαλλιά κουβάρια·
Τ' άφίνα εις τον θεόν μας, κί' ο θεός οπού μ' ευλόγει,
Θα επήγαινε το Κράτος σαν εγγλέζικο ρολόγι.
Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.

Δεν συνήθιζα και τόσο εύκολα να χολοσκάνω·
Απ' ταις χίλιας μου δραχμίταις και ταις κάτι παραπάνω
Όλους έβλεπα πλουσίους και φαιδρούς κ' ευτυχισμένους,
Και χαρά και ευλογία, μέλι γάλα τα του γένους.
Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.

Από του πουλιού το γάλα το τραπέζι μου γεμάτο.
Ποίός πεινούσε, αφού είχα το στομάχι μου χορτάτο;
Εις της Ρούμελης και Ύδρας τους ενδόξους πεινασμένους
Να τραφούν και να χορτάσουν μη δεν έδιδα επαίνους;

Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.

Μ' ετοιμπούσε, που να σκάση, κάποτε η Αθηνά,
Κ' ετολμούσε την χολήν μου άνω κάτω να γυρνά·
Ήλιζα να την βουβάνω με Διάταγμα κανένα,
Και μ' αυτό παρηγορούμην και γελοιούμην ολοένα.

Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.

Επερίμενε το Έθνος απ' εμέ οργανισμούς,
Βουλήν, Σύνταγμα και νέους εθνικούς διορισμούς·
Αλλ' εγώ με ταις δραχμαίς μου, μα τον όρκον μου τον πρώτον.
Ταις ροκάνιζα στην κώχη χωρίς θόρυβον και κρότον.

Ω! χωχώ! χωχώ! χωχώ!
Νόστιμοι κ' οι Υπουργοί μας... απ' τα γέλοια ξεψυχώ.⁵¹

ΑΙ ΥΨΗΛΑΙ ΜΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Έρχομαι από την μίαν
Και την άλλην Γραμματείαν
Με λαχανιασμένη γλώσσα·
Πόσα, φως μου! πόσα, πόσα
Έχυσα στο Έθνος φώτα!
Τί να σε ειπώ; τί πρώτα;
Τί χαρτιά!
Τί χαρτιά!
Έγραψα σε μια νυκτιά!
Πόσα έγγραφα χαρτιά!

Τα βιβλία πήγαν γόνα·
Με σκυμμένην ώραις μύτην
Πέρασα τον Φλοριζώνα,
Και τον Σαύον και τον Σμίτην,
Κ' εσχεδίασα μιαν μπάγκα,
Που δεν έχ' η Λόνδρα νιάνκα·
Τί χαρτιά!
Τί χαρτιά!
Έγραψα σε μια νυκτιά!
Πόσα έγγραφα χαρτιά!

---

⁵¹ Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 39-40.

Στο χαρτί επάνω δρόμους
Κύτταξε τελειωμένους,
Και γεφύρας, κ' υπονόμους,
Και ναούς ανυψωμένους,
Κί' αποικίας εκατόν
Και Σαμίων και Κρητών·
Τί χαρτιά!
Τί χαρτιά!
Έγραψα σε μια νυκτιά!
Πόσα έγραψα χαρτιά!

Ω να ζούμεν οι λεβένται
Σύμβουλοι οι δεκαπέντε!
Χάρις στο δικό μας χέρι
Οπού γράφει, γράφει, γράφει,
Η Ελλάς δεν έχει τέρι
Κί' όλη πλέει στο χρυσάφι.
Τί χαρτιά!
Τί χαρτιά!
Γράφομεν σε μια νυκτιά!
Πόσα γράφομεν χαρτιά!

Με τον νουν μας τον μεγάλον
Οπού σχίζει και την τρίχα,
Όλων κόψαμε των άλλων
Συναγωνιστών τον βήχα,
Κί' απεμείναμ' εμείς μόνοι
Στης Ελλάδος το τιμόνι·
Τί χαρτιά!
Τί χαρτιά!
Γράφομεν σε μια νυκτιά!
Πόσα γράφομεν χαρτιά!

Φύλαξέ μας, λαέ! Μόνον
Έν' ακόμα, ένα χρόνον,
Και σε τάζομεν μυρία
Τέρατά μας και σημεία·
Και κουβούκλια με σταφύλια
Και λαγούς με πετραχήλια.
Τί χαρτιά!
Τί χαρτιά!
Γράφομεν σε μια νυκτιά!
Πόσα γράφομεν χαρτιά!

Πλην μας ψάλλουν στην Αθήνα
Τα κακά της κεφαλής μας...
Τί τα θέλεις τούτα κείνα;
Βλέπεις, φως μου! πως καθείς μας
Είναι κόκκινος σαν ρώδι,
Κ' η δουλειά μας πάγει ρόϊδι.
Τί καλαίς!
Τί πολλαίς!
Αι δραχμαίς του Βασιλέως!
Κ' εις καθένα μας δεν πρόπει
Κί' ο βαθμός του Γραμματέως!⁵²

Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΜΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΙΑΟΥΛΗΝ ΑΠΟΘΑΝΟΝΤΑ

Δεν απέθανεν οπόταν έκαιεν εις την Μεθώνην
Ένα στόλον μετά κρότου,
Και δεν έλαβε την τέφραν της πυράς, λευκήν σινδόνην,
Ουδ' ως ξυλοκράββατόν του στέλεχος ενός δικρότου.

Αλλ' εις την εσχάτην ώραν πόσην έδειξεν ανδρείαν!
Προς τον θάνατον εστράφη,
Και του Χάρωνος το πλοίον είδε μ' όσην αφοβίαν
Έβλεπεν εις τον αγώνα των εχθρών τα πυκνά σκάφη.

Τον αγαπητόν Μονάρχην εις τα έσχατά του πλέον,
Με καρδιάς είδε πόνον,
Τους υιούς του και το έθνος τον εσύστησεν εκπνέων.
Και του έδωκε την χείρα, ήτις έπλασε τον θρόνον.

Εις τας Πάτρας, όταν πρώτην ναυμαχίαν επεχείρει
Φοβεράν κατά συστάδην,
Και μετέβαλλον αι βόμβαι του πολεμικού Ταχίρη
Την αυγήν εις νύκτα μαύρην και τον ουρανόν εις άδην,

Αντεστάθη αυτός μόνος και μ' έν σκάφος εις τρεις στόλους,
Κ' εις δειλάς φωνάς μη κλίνων,
Και με Χάλκινον τρομπόνι απειλών τους φίλους όλους,
Και με χείρα ρωμαλέαν το πηδάλιον ευθύνων.

---

⁵² Αυτόθι.

Τώρα κείται... γεγραμμένοι πόσαι ημιθέου πράξεις
Εἰς το μέγα μέτωπόν του!
Ω εχθρέ! Χωρίς να τρέμης, τώρα μόνον να κυττάξης,
Τώρα μόνον κατά πρώτον, δύνασαι το πρόσωπόν του!

Ἐπεσες, ὦ πρώτη στυλὲ του Ἑλληνικοῦ αγώνος...
Και ο θάνατος αρπάζει
Ἐνα ἕνα τους προμάχους τῆς πατρίδος μας ἀπόνως,
Και ἡ Δόξα μένει χήρα, και ὁ ξένος μας καγχάζει

Μη γελάς, ὦ φίλη νέα και εἰς τον αγώνα ξένη!
Του αγώνος μας μνημεῖον
Με το ξίφος του θανάτου και κανέναν δὲν μας μένη,
Θάπτεται τῆς ἱστορίας το αἰώνιον βιβλίον;⁵³

ΤΑ ΕΡΕΪΠΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Κύλα, τῆς Σπάρτης ποταμέ! τα ρεύματά σου κύλα·
Εἰς τον ἀφρόν σου τα ὠχρά και μαραμμένα φύλλα
Του κρύου φθινοπώρου,
Με σιωπὴν ἀκολουθοῦν το βροντερόν σου κύμα.
Καθὼς αὐτά, σ' ἀκολουθῶ σιωπηλός, με βήμα
Θρηνοῦντος ὀδοιπόρου.

Ποῦ εἶν', Ευρώτα! οἱ καιροὶ ἐκεῖν' οἱ δοξασμένοι,
Ὡς κύκνος, ὅταν ἐπαιζεν ἡ θαυμαστὴ Ἑλένη
Στα κρύσταλλα νερά σου,
Και με τον Ἀγησίλαον ὁ ἥρωσ ὁ Θηβαῖος
Ὄποταν ἠγωνίζετο ἀκούραστος, δρομαῖος
Ὡσάν τα ρεύματά σου;

Ἡχώ ἀρχαία δὲν λαλεῖ τὴν σήμερον καμμία,
Κατήφεια και σιωπὴ και θλίψις κί' ἐρημία
Τὴν ὄχθην σου κατέχει,
Και ἄλλο δὲν ἀκούεται παρὰ των καλαμώνων
Ὁ συριγμός... και ἡ βοή του κύματός σου μόνον,
Ὅπου βροντά και τρέχει.

---

⁵³ Αυτόθι, σελ. 41.

Νά του Λυκούργου η πατρίς, η γη των αθανάτων,
Η γη μεγάλων πράξεων, μεγάλων ονομάτων!
Ω της Πελοποννήσου
Βασίλισσα! Ω Σπάρτη μου!... σ' ασπάζομαι με σέβας,
Κ' εγγίζουσα τους πόδας μου με πυρπολεί τας φλέβας
Η γηραλέα γη σου.

Θρηνώδης θεά!... σκέλεθρον της γης η πρώτη χώρα.
Και εις το κενοτάφιον του Λεωνίδου τώρα
Μανδρίζονται οι βόες!
Του Κλεομένου, σπήλαιον η αχυρών ο οίκος·
Και τα θηρία κατοικούν, η λέαινα, ο λύκος,
Όπου οι πρώτοι νόες!

Πού είναι, Σπάρτη παλαιά! πού είν' ο Λεωνίδας,
Ο μέγας Αγησίλαος, ο άτρομος Βρασίδας,
Οι έφοροι, ο δήμος,
Και της παλαιίστρας αι φωναί, όπου γυμναί παρθένοι,
Πλην κάθε μία μ' ένδυμα αιδούς κεκαλυμμένη,
Επάλευαν ευσχήμωσ;...

Τί άκουσα; ποία φωνή ως γογγυσμός θαλάσσης
Εις της ερήμου μας νυκτός κυλάται τας εκτάσεις!
Τί φάντασμα μέγαλον
Με τέφραν εις την κεφαλήν, με δρέπανον στας χείρας
Στης Χαλκιοίκου Αθηνάς υψώνεται τας θύρας,
Ως πυραμίσ κοκκάλων!...

Μ' ωχρόν Σελήνης πρόσωπον ο Δαίμων των μνημείων
Με λέγει κλαίων: «Εις αυτήν την γην των ερειπίων
»Δεν δύναμαι να μένω.
»Τα μνήματα εγείρονται των Αθηνών, της Σπάρτης,
»Αναγεννάται η Ελλάς· του αίσχους μας ο μάρτυς
»Δεν δύναμαι να γένω».

Κ' ερχόμενος πλησίον μου, και σείων με με κρούαν,
Με σκελετώδη δεξιάν κι' ως μόλυβδον βαρείαν:
«Ιδέ στην Αργολίδα»,
Με είπε, «με τί μυστικήν κι' αρχαίαν συνοδείαν
»Ο των Ελλήνων Βασιλεύς πετά στην παραλίαν».
Και γύρισα και είδα.

Και είδα τον Απόλλωνα ροδοστεφανωμένον,
Και από τας εννέα του παρθένους κυκλωμένον,
Την θάλασσαν να πλέη·
Και τους δελφίνας είλκουν τα θελκτικά του μέλη,
Κ' η θάλασσα γλυκύνετο, και ήρχιζεν ως μέλι
Γλυκά-γλυκά να ρέη.

Και είδα τα ερείπια της Σπάρτης να κινώνται,
Κ' εγγύς μου Σπαρτιάτισσαι σκιαά να συμπλανώνται
Και να συμψιθυρίζουν,
Παρόμοιαι με κορυφάς κυπαρισσίνους μαύρας,
Οπότεν κλονιζόμεναι από ζεφύρων αύρας
κινώνται και συρίζουν.

Και σκιά μία, στρατηγόν της Σπάρτης παριστώσα,
Μεγάλη, λευκογένειος, κ' εις δόρυ ακουμβώσα,
Και με λευκόν χιτώνα,
Εις πέτραν τάφου κάθησε με πάχνην παρομοία,
Οπότεν αυτή κάθηται, πυκνόλευκη, βαρεία
Επάνω στην χιόνα.

Και είπε προς τον Όθωνα: «Μ' εμέ σε χαιρετώσι
»Αιώνες τεσσαράκοντα, και όσοι σκιαί ζώσι
»Στο βάθος των μνημάτων·
»Ανύψωσες τον θρόνον σου επί λαμπρού εδάφους,
»Πλην ενθυμού, όπου πατείς, ότι πατείς τους τάφους
»Ηρώων αθανάτων.

»Έθνος κανέν αποθανόν στην γην δεν ανεστήθη·
»Απέθανε δε η Ελλάς και πάλιν εγεννήθη·
»Και ποιηταί μεγάλοι
»Και ρήτορες και συγγραφείς, ως πρώτον, θα φανώσι.
»Κί' ως πρώτην οι λαοί της γης θα την χειροκροτώσι,
»Ως πρώτην εις τα κάλλη.

»Χαρά και δόξα, Έλληνες! Εγίνετ' έθνος πάλιν·
»Τα τέκνα σας γεννώμενα εις εποχήν μεγάλην,
»Θα γένουν και μεγάλα·
»Ελευθερίας ήλιος θα τα θερμαίνη βρέφη,
»Και βρέφη στων μητέρων των τα στήθη θα τα τρέφη
»Ελευθερίας γάλα.

»Ω Ἕλληνες, ελεύθεροι και όχι δούλοι πλέον
»Φαιδροί θ' αναγινώσκετε στους στίχους των Τυρταίων,
»Τους λόγους των Πλατώνων·
»Δεν θα λυπήσθε στο εξής, δεν θα ερυθριάτε,
»Την γην σας όταν σκάπτοντες αγάλματ' απαντάτε
»Και μνήματα προγόνων.

»Εφθάσετε των παλαιών στις μάχας την ανδρείαν·
»Να φθάσετε τους παλαιούς καιρός κ' εις την παιδείαν·
»Εφέρετε την γην σας
»Του Μιλτιάδου τους καιρούς και του Θεμιστοκλέους·
»Τους φωτισμένους φέρετε καιρούς του Περικλέους
»Στην αναγέννησίν σας.

»Ως τότε πάθη κ' έριδες! Ως μόνη άμιλλά σας
»Εις το εξής η εθνική ας γεν εύκλειά σας,
»Κί ως μόνους σας αγώνας
»Τους εθνικούς σας έχετε, καθ' ους ελαίας κλάδος
»Εκάλει στα Ολύμπια τα τέκνα της Ελλάδος
»Τους παλαιούς αιώνας.

»Ελλάς! το μέλλον σου λαμπρόν· το πάλαι σπαραγμένη
»Διχονοούσα, κ' εις πολλά βασιλεία σχισμένη,
»Εστία ήσουν φώτων!
»Τι θέλεις πράξει σύμφωνος, και υπό βασιλέα
»Βαδίζουσα με βήματα σοφά, γιγαντιαία,
»Στο κλέος σου το πρώτον;»⁵⁴

Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΥ ΘΕΟΔ. ΓΡΙΒΑ Ή Ο ΚΑΤΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΙΤΟΥΜΕΝΟΣ

Έφθασεν η ολεθρία, η δικάσιμος ημέρα,
Κί άρχισε να με μυρίζη μήπως δεν τα βγάλω πέρα.
Μάρτυρας κατά του Γρίβα δεν ημπορέσα να εύρω,
Κί απ' εδώ να τα προυμνίσω με τί πρόφασιν δεν ξεύρω.
Άλλο πλέον δεν με μένει παρά η παραίτησίς μου,
Και εις γράμματα μεγάλα Η ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΗΣΙΣ ΜΟΥ.
- Δικασταί! κατά του Γρίβα
Έχω έγγραφα μιαν στίβα·

⁵⁴ Αυτόθι, σελ. 78-81.

Έχω πρόβαις και ραγγιόναις κί' αργγομέντα όσα θέλω·
Πλην αντίο! ... τα καπνίζω, και σας βγάλλω το καπέλο...

Να ο λέων των Μεγάρων! Να, εμβαίνει χωρίς τρόμον,
Με την χαιτήν σηκωμένην και χυμένην εις τον ώμον·
Στο Κριτήριον εμβαίνει, και νομίζεις πως μ' αυτόν
Έξ εμβαίνουν χιλιάδες φοβερών Ρουμελιωτών·
Να αι χιλιαί του νίκαι! Να τα Μέγαρα εμπρός μου!
Τρέμω... χάνεται ο νους μου... τρέμω... σβύνεται το φως μου.

- Δικασταί! κατά του Γρίβα

Έχω έγγραφα μιαν στίβα·

Έχω πρόβαις και ραγγιόναις κί' αργγομέντα όσα θέλω·
Πλην αντίο! ... τα καπνίζω, και σας βγάλλω το καπέλο...

Ομιλεί, εν ω τον κάμνει εξετάσεις ο Κριτής·
«Είμ' ο Γρίβας, και σας λέγει αρκετά το όνομά μου.
«Ερωτάτε με τί μάχαις κέρδισα εκ γενετής,
«Τί πληγαίς στα κόκκαλά μου.
«Δί' αυτά να σας λαλήσω καταδέχομαι, Κριταί!
«Πλην δι' ανυπάρκτους φόνους, δι' εγκλήματα ποτέ».

- Δικασταί! κατά του Γρίβα

Έχω έγγραφα μιαν στίβα·

Έχω πρόβαις και ραγγιόναις κί' αργγομέντα όσα θέλω·
Πλην αντίο! ... τα καπνίζω, και σας βγάλλω το καπέλο...

Εξακολουθεί· ακούτε! «Εάν ήμουν δολοφόνος,
«Σας εφόνευσα στο Ναύπλι, όταν δεν εμβήκα μόνος·
«Αλλά ένα μόνον είχα κ' έχω πάντοτε σκοπόν,
«Το να μ' έχη Στρατηγόν της η θεά Ελευθερία.
«Κριταί, όρκον με ζητείτε; Σας ορκίζομαι λοιπόν,
«Ότι έσωσα το έθνος στις Κορίνθου τα πεδιά.»

- Δικασταί! κατά του Γρίβα

Έχω έγγραφα μιαν στίβα·

Έχω πρόβαις και ραγγιόναις κί' αργγομέντα όσα θέλω·
Πλην αντίο! ... τα καπνίζω, και σας βγάλλω το καπέλο...

Ο Συνήγορός του νάτος! Αρχισε να ρητορεύη...

Το ακροατήριόν του ωσάν πέλαγος σαλεύει,

Κυματίζει και γογγίζει·

Μίαν μίαν τας καρδίας ο αντίζηλος κερδίζει·

Αι φωναί του αντηχούσι· το θηρίον θα μας φάγη·

Αδελφοί, θα μας σφυρίζουν· η δουλειά μας κακά πάγει.

- Δικασταί! κατά του Γρίβα

Έχω έγγραφα μιαν στίβα·

Έχω πρόβαις και ραγγιόναις κί' αργγομέντα όσα θέλω·
Πλην αντίο! ... τα καπνίζω, και σας βγάλλω το καπέλο...

Εσιώπησεν εκείνος· πλην καθείς Κριτής στο χέρι
Λευκήν ψήφον υπέρ Γρίβα εξ αμαρτιών μου φέρει.
Αθώωθη· «Ζήτω! Ζήτω!» οι Ελεύθεροι φωνάζουν,
Και με δάκρυα οι φίλοι κί' ο λαός τον αγκαλιάζουν.
Το επρόλεγεν ο Σούτσος κί' έψαλλε με το ποτήρι·
«Απ' τον Ιτς – Καλέ θα έβγη· τρικά τράκα, τίρι λίρι!»
- Δικασταί! κατά του Γρίβα
Έχω έγγραφα μιαν στίβα.⁵⁵

Ο ΝΕΟΦΕΡΜΕΝΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ

«Τέρατα, σημεία θέλεις; Του πουλιού ζητείς το γάλα;
Στην Πρωτεύουσά μας τρέξε» μ' έγραφε μια φιλινάδα,
Κί' απ' την Δυτικήν Ελλάδα
Εις το Ναύπλι σαν πουλάκι πέταξα ευθύς καβάλλα.
Τί παλάτια! Τί καλύβαις! Τί μουρμούραις! Τί τραγούδια!
Τί κονιορτός! Τί λάσπη! Τί στεγνάδα! Τί βροχή!
Εδώ εύμορφαις κοπέλαις, παρεκεί αποδιαλούδια·
Εδώ άνθρωποι μυρμήγκια, γεννητή εκεί ψυχή.

Πόσοι πλούσιοι, και πόσοι
Χωρίς γρόσι!
Πόσοι φρόνιμοι, και πόσοι
Χωρίς γνώσι!
Πόσοι ψεύσται Υπουργοί!
Πόσοι τίμιοι αργοί!
Πόσοι ιατροί!
Πόσοι νεκροί!

Ένα πήδημα, κ' επάνου
Ετινάχθηκα στο πρώτο Καφενείον του Πλατάνου.
Εδώ ένας σπουδαρχίδης με κατεβασμένα μούτρα·
Εκεί δύο φουστανέλλαις το ποτήρι κούτρα κούτρα·
Γλώσσα ο καθείς παπούτσι, ο καθείς στραβά το φέσι,
Και ο Κυρ Αντωνιάδης με την Παλαβή στην μέση·

⁵⁵ Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 92-93.

Υπουργοί δυστυχημένοι!
Τί σας ψάλλουν απ' οπίσω να ηξεύρετε καϊμένοι!

Απ' εκεί τους δρόμους πήρα·
Στο Κριτήριο να έμβω θέλησε κακή μου μοίρα.
Φώναζε με φαρδύ στόμα ένας ρήτωρ φοβερός,
Ευκρινής και καθαρός.
«Κύριοι Κριταί! αφέσεις, δίοδοι και αγωγαί,
«Μαρτυρία, δίκαι, όρκοι, εντολαί κ' υπεκφυγαί·
«Τερετεντίν, τερετεντέν, και πατατί και πατατά...
«Βάλετε την προσοχήν σας εις τα λόγια μου αυτά».

Αφησα τον Δημοσθένην σαν την κάργα να φωνάζη,
Και τ' ακροατήριόν του μ' έκστασιν να τον κυττάζη.
Με τον Κλήτορά του νάσου κ' ένας Υπουργός εμπρός μου·
Τόσο πνεύμα! Τόσα φώτα! εθαμβώθηκε το φως μου...
Πα! Πα! Πα! Τί ευτυχία! να και μία Υπουργίνα!
Δί' αυταίς ταις λεπταίς φλούδαις, δί' αυτά τα καπελίνα,
Έλληνες με τα τσαρούχια, ξεσχισθήκαμεν στους βάτους;
Τόσος ιδρωσ, τόσο αίμα, διά τρεις ευγενεστάτους;

Τους ανθρώπους της Ελλάδος εις τα πράγματα δεν είδα,
Μερικά Γραμματικούδια κατεπάτουν την πατρίδα,
Κ' Έλληνας με δέκα χρόνων βάσανα δοκιμασμένους
Του επιουσίου άρτου άφιναν εστερημένους,
Και Στρατάρχας μ' εκδουλεύσεις και πληγάς σημαντικάς
Έσυραν εις φυλακάς.
Πω! Πω! Πω! Δικαιοσύνη αξιόλογη αυτή!
Πω! Πω! Πω! Των Υπουργών μας τιμότης κί' αρετή!

Της ημέρας οι Μεγάλοι
Ελησμόνησαν τα όσα τους εκάμαμεν καλά;
Αν κατώρθωσεν ο Νάπας εις το χέρι να τους βάλη,
Τα κεφάλια τους στην λάσπην ήθελαν κατρακυλά.
Τώρα κάθονται στην κώχη με τας χίλιας των δραχμίτσας,
Κί' αναιδώς μας ονομάζουν Γενιτσάρους και Στερλίτσας,
Εν ω το χυθέν μας αίμα και ποτάμια ξεπερνά,
Κί' από κόκκαλά μας είναι εις την Ρούμελη βουνά.⁵⁶

---

⁵⁶ Αυτόθι.

ΑΙ ΠΑΡΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

Τί κακό, τί δυστυχία!
Να μην είναι εις τον κόσμον ένα σφάλμα, μια κακία,
Που κανέναν να μπορή
Άφοβα να ιστορή!
Δεν ηξεύρω πώς τυχαίνει, πώς ο διάβολος το φέρνει,
Κί ό,τι 'πω ευθύς καθέναν εις την ράχη του το παίρνει,
Κί απ' οπίσω μου φωνάζει· «Για την γούνα μου κλωσταίς
Είν' η λέξαις σου αυταίς;

Έψαλα σ' ένα τραγούδι τον γελοίον Σπουδαρχίδα,
Κ' εν ω, μάρτυς ο θεός μου, δεν ωνόμασα κανένα,
Ένας γείτονας φωνάζει «Τί μ' επήρες στο παιγνίδι;
Εγώ άχυρα δεν τρώγω· αυτό γράφηκε για μένα.»
Έψαλα σ' άλλο τραγούδι την καλής ψυχής γυναίκα,
Κί όπου πάγω, νέαις δέκα
«Στάσου, στάσου, με φωνάζουν! Για την γούνα μας κλωσταίς
Είν' η λέξαις σου αυταίς;»

Να στολίσω σκοπόν είχα όσους μόνον με τα χείλη
Αγαπούν το Σύνταγμά μας,
Κ' εν ω είναι στην καρδιά τους των υπουργημάτων φίλοι,
Με ταις φράσαις ταις μεγάλαις εξεκούφανα τ' αυτιά μας.
Πλην φοβούμαι μην σηκώσω στο ποδάρι τους Μεγάλους,
Και κοντά σε λόγους άλλους
Με φωνάζουν· «Στάσου, στάσου! Για την γούνά μας κλωσταίς
Είν' η λέξαις σου αυταίς;»

Ήθελα να παραβάλω μίαν μας Εφημερίδα
Με καράβι οπού τρέχει στα τυφλά χωρίς πυξίδα·
Πλην ο Κυρ Αντωνιάδης αν στην ράχη του το πάρη.
Θέματ' άρατα θ' αρχίση ν' αραδιάζη χωρίς χάρι.
Ήθελα να 'πω Ναπίλαις πως βρωμά έν άλλο φύλλον
Πλην τον Χρόνον μας τον φίλον
Τί τον κάμεις; Θα φωνάξη· Για την γούνά μας κλωσταίς
Είν' η λέξαις σου αυταίς;»

- Κί αυτά, Σούτσε, που λες τώρα, κί αυτά είναι σαϊτιαίς·
Κάθε λόγος σου είν' άρμα με δυό κόψαις, δυό φωτιαίς.
Σ' ό,τι λέγης είναι μέσα δυό τρεις έννοιαι κακαί·
Άκακα δεν λέγεις ένα Κάππα, άλφα, γιώτα, ΚΑΙ.

- Σκιάζετ' όποιος έχει μυΐαις, Άρχοντές μου, είναι μία
Παλαιά μας παροιμία.
- Παροιμία!!! Στάσου, στάσου! Για την γούνά μας κλωσταΐς
Είν' η λέξαις σου αυταΐς;»
- Παροιμίαις σας πειράζουν; Ένα μύθον π' αγαπώ
Ημπορώ καν να σας 'πω;...
- Μύθον είπες;... Ω! αυτή του έχει νόημα η λέξις·
Κάποιον γέρον Στρατηγόν μας θέλησες να περιπαΐξης.
- Κύριοι, με συγχωρείτε·
Ένας μόνον Στρατηγός μας παραμύθια διηγείται;
- Ένας μόνον! Είναι κι' άλλος; Για την γούνα μας κλωσταΐς
Είν' η λέξαις σου αυταΐς;»⁵⁷

Η ΠΛΩΣΚΑ ΜΟΥ

Από μια
Αναποδιά
Σε μιαν άλλη
Πιο μεγάλη
Χρόνια τόσα πάνε τώρα,
Και μας τρώγει κακή ψώρα·
Μη στους νόμους, μη στα φώτα
Εκερδήσαμ' ένα γιώτα...
Γύρνα, πλώσκα φωνακλού,
Και τραγούδα κλου-κλου-κλου.
Ταριζίμ ταριζά
Νά τα γέλοια κ' η χαρά.

Πού να πας
Αν αγαπάς;
Και εις ποΐον
Καφενεΐον;
Τί να δης και να γελάσης;
Όπου πας κι' όπου περάσης
Ο Σωτήρ, η Εθνική
Και η Ευαγγελική...

Γύρνα, πλώσκα φωνακλού,
Και τραγούδα κλου-κλου-κλου.

---

⁵⁷ Αυτόθι, σελ. 43-44.

Ταριζίμ ταριζά
Νά τα γέλοια κι' η χαρά.

Το πρωί
Με το ροϊ
Εις το στρώμα
Είσ' ακόμα,
Υπουργεία τρία νάσου·
Λάβε τα, πλην ετοιμάσου
Στα τροπάρια στας φωνάς
Της αφόβου Αθηνάς...
Γύρνα, πλώσκα φωνακλού,
Και τραγούδα κλου-κλου-κλου.

Ταριζίμ ταριζά
Νά τα γέλοια κι' η χαρά.

Μια φωλιά
Σε μια σπηλιά
Και συ κτίζεις;
Μην ελπίζης

Το ποδάρι σου ν' απλώσης·
Μιαν αυγή πριχού το νοιώσης
Η πρωτεύουσά μας νάτης
Εσηκώθη στα πανιά της...
Γύρνα, πλώσκα φωνακλού,
Και τραγούδα κλου-κλου-κλου.

Ταριζίμ ταριζά
Νά τα γέλοια κι' η χαρά.

Χρεωστάς
Και δεν βαστάς;
Οι χρεώσται
Λέγουν δόστε·

Να λαμβάνης όμως έχεις;
Στα κριτήριά μας τρέχεις.
Σε αρχίζουν οι κριταί
Τι τι τι τι τι τε...
Γύρνα, πλώσκα φωνακλού,
Και τραγούδα κλου-κλου-κλου.

Ταριζίμ ταριζά
Νά τα γέλοια κι' η χαρά.

Δεν με λες
Πού η καλαίς
Ερωμέναις;
Η καϊμέναις
Απ' εδώ η μία σύρε
Σ' έβγαλε και τα τζουλούφια,
Και η άλλη σου επήρε
Και την νυκτικιά σου σκούφια...
Γύρνα, πλώσκα φωνακλού,
Και τραγούδα κλου-κλου-κλου.
Ταριζίμι ταριζά
Νά τα γέλοια κι' η χαρά.⁵⁸

Ο ΕΥΓΕΝΗΣ

Εώρασε τους τίτλους όλους η Τροιζήν απ' την Ελλάδα.
Ποίος όμως τους αφίνει;
Και απλούς πολίτης ποίος καταδέχεται να μείνη;
Το πανέκλαμπρέ μου Πρίγκιψ έχει τόσην νοστιμάδα!
Εκλαμπρότητες εδώ, Εκλαμπρότητες εκεί·
Όπου πας, μια Εκλαμπρότης με το τρύπιο το βρακί.
Όπου κι' αν σταθή κανείς,
Νάσου κι' ένας ευγενής!

Κάτω φέσια και καπέλα! ένας Πρίγκιπας περνά.
Τ' ηγεμονικό που έχει!
Βλέπει όλους σαν μυρμύγκια και τα μάτια του σφαλνά·
Απ' τη μύτη του ιδέτε η ευγένεια πως τρέχει.
Στο μανδύλι του φουσα,
Ταμπακίζει, ξεροβήχει και τα λόγια του μασά.
Ημπορεί να πη κανείς,
Πώς δεν είναι ευγενής;

Άκουσε τον ήρωά μας, άκουσέ τον πώς λαλεί·
- Πώς μισώ τους δημοκράτας! Εξεπάρθηκαν πολύ·

Κυρ επάνω και Κυρ κάτω ξεφωνίζουν εις τ' αυτί σου
Κί απ' εμπρός σου κι' απ' οπίσου·
Σε φιλεύουν μ' ένα κρúο δημοκρατικό ΕΣΥ·
Αύριο θα σε κεράσουν και στο καπηλιό κρασί.

---

⁵⁸ Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 20-22.

Τί κακό να ζη κανείς
με ανθρώπους αγενείς!

Είχε δίκιο να φωνάζη ο Μπαρόνος ο γαμβρός μου,
Και ο Πρίγκιψ ο υιός μου,
Κί' ο πατέρας μου ο Κόντες, και η μάνα μ' η Κοντέσσα,
Κί' η γιαγιά μ' η Πριγκιπέσσα·
«Με χωριάτιδες ανθρώπους πρόσεχε καλά μην μπλέξης.
«Αγενής και ζώο είναι, πράγμα ένα σε δυό λέξεις.
«Να φυλάγεται κανείς
«Απ' ανθρώπους αγενείς!»

Έγινε, χατίρι θεία η Ελλάς μας Βασιλεία·
Με τους Κυρ αυτόχθονάς μας θα τα είχαμεν αχρεία.
Τώρα θάχωμεν, ελπίζω, τα καλά του παραδείσου
Και τους θησαυρούς του Κροίσου·
Πρίγκιπας εγώ θα είμαι, Πρίγκιπας με τρεις ουραίς,
Και συ, Πρίγκιπά μου φίλε, πρέσβυς εκατόν φοραίς.
Δεν μπορεί να 'πη κανείς,
Πως δεν είμασθ' ευγενείς.⁵⁹

ΑΙ ΕΥΓΕΝΕΙΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Εκατόν ο αδελφός μου ιερολοχίτας έχων,
Κ', εις τας νέας Θερμοπύλας, εις το Δραγατσάνι τρέχων,
Και μ' αιματωμένους πόδας, και πεζός και χωρίς ίππον
Της αισχράς μου ευγενείας όλον έπλυνε τον ρύπον·
Και η κόνις καθενός μας
Έμεινε στην κολυμβήθραν της επαναστάσεώς μας.

Με τας αγενείς του χείρας ο λαός μας ο χυδαίος
Έφερεν εις τέλος όμως ενός Βασιλείου πλάσιν·
Μετεμόρφωσεν ο Γίγας την Τουρκίαν αυτήν έως,
Κ' έδωκεν εις την Ευρώπην νέαν κίνησιν και τάσιν,
Κ' εις τους όνυχάς του φέρει
Της αλύσου του ο λέων τεθρυμματισμένα μέρη.

Εις αυτόν τον λαόν χάρις· της Ελλάδος αν η χώρα
Ως αδάμας δεν λαμπρύνη στέμμα ξένης αυλής τώρα,

---

⁵⁹ Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., σελ. 44-45.

Κί' όπισθεν αν αυλή άλλη
Δεν την έλκη καθώς έλκει μικράν λέμβον ναυς μεγάλη·
Ενηγκαλισμένην είχεν επτά έτη την πατρίδα,
Ως οπλίτης, όστις θνήσκων στενά σφίγγει την ασπίδα.

Εξυπνά πολλάκις τώρα η σκια του Περικλέους,
Και εις γην τοσαύτης δόξης και εις γην τοσούτου κλέους,
Έκθαμβος πολλούς ακούει Κοτζαμπάσας και Βογιάρας,
Καιϊμακάμας, Σπαθαράκους, Μουχουρδάρας και Σερδάρας,
Και φωνάζει: «Πέρσαι πάλιν
Εκυρίευσαν την γην μου την αρχαίαν και μεγάλην!»

Εις της Ελβετίας πάλαι τα δεδουλωμένον μέρος,
Ο δεσποτικός Γεσλέρος
Το σκιαδιόν του είχεν υψωμένον εις το δόρυ,
Κ' εις αυτό εγονυπέτουν και πολίται κί' οδοιπόροι·
Τουρκικής μας ευγενείας η τιάρα, τούτο μένει
Να φανή κ' εις την Ελλάδα, εις την λόγχην υψωμένη.

Μιμηθώμεν, ω γεννάδες, την Ελλάδα την αρχαίαν,
Και εις την Ευρώπην μόνην καταλίπωμεν την γραίαν
Και τας δύο της πανώλεις, και την αριστοκρατίαν,
Και την ιεροκρατίαν
Εις της γης ημών τα χόρτα κατά νόμους παλαιούς
Οι ποιμένες ζώσιν ίσοι με Μονάρχας και Θεούς.⁶⁰

Η ΠΙΝΥΞ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Πνυξ ω ευγλωττίας θρόνε! εις σε κάθεται ακόμα
Με δημοτικόν χιτώνα η σκιά του Περικλέους,
Κ' εις τον δήμον ρητορεύει, από το γλυκύ της στόμα
Λόγους χύνουσα γενναίους·
Εις Σε ήλθε μ' αναμμένον εις τας χείρας κεραυνόν,
Την λεόντειόν του χαίτην ο Θρασύβουλος κινών,
Κ' έσωσε την πολιτείαν, αναστήσας το αρχαίον
Σύνταγμα των Αθηναίων.

Εις την κόριν σου ο λόγος έρρεε του Δημοσθένους
Καταρράκτης φλογερός,
Από την Ελλάδα όταν απεδίωκε τους ξένους,
Πέλεκυς κατά Φιλίππου Μακεδόνοσ φοβερός·

---

⁶⁰ Παναγιώτη Σούτσου, ό.π., σελ. 52.

Πνυξ! αιώνια θα μένης εθνικών ρητόρων χήρα,
Και εις μάτην της βουλής μας την ανάστασιν ζητούντες,
Ἐμπροσθέν σου θα περνῶμεν εσκεμμένοι, και την χεῖρα
Εἰς το μέτωπον κρατούντες!

Εκοιμήθημεν εις μάτην και εις πέτραν κ' εις χιόνα
Και υπέστημεν τον πρώτον των της γης όλων αγώνα;
Του Συντάγματός μας χάρτης εἶν' οι ἀμετροί μας τάφοι,
Και μ' αιμάτων μας μελάνην ερυθράν αὐτός εγράφη·
Εἰς την γην ημῶν πεσούσαι χιλιάδες εκατόν
Ευκλεῶν μας ἀθλητῶν
Του Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἔλαβον την κατοχήν,
Και κατέλυσαν του Τούρκου την μακράν διαδοχήν.

Και δεν εἶσ', Ἑλλάς μου, πλέον ὅτι χθες ἦσουν ἀκόμα;
Ἡ ψυχή δεν εἶσαι πλέον, ἥτις ἐπλασες ἐν σώμα;
Ἐκοψαν ἀπό το δένδρον τους περικλεεῖς του κλόνοῦς,
Πλην το στέλεχος δεν μένει εφυβρίζον και τους χρόνους
Και ἀντισταθέν εἰς ξίφη παλαιῶν δορυκτητόρων;
Ὅχημα δρεπανηφόρον,
Ακατάπαυστα δεν τρέχεις και πυρκαϊᾶς σκορπίζον
Και τους ἀνεπιτηδεῖους ηνιόχους σου κρημνίζον!

Ὡ ἀρχαῖαι της Ἑλλάδος εποχαί δύο μεγάλαι!
Στέλλουσα τριακοσίας ἀποικίας της το πάλαι,
Του κοινωνισμοῦ τον σπόρον εἰς την γην εναποθέτει,
Κ' ἕνα τίκτει σοφόν κόσμον εἰς τρεις χιλιάδας ἔτη!
Κ' ὕστερον θρησκείας κήρυξ και σοφῆς, κ' ἠθικωτάτης,
Τους λαούς ἀπό το γάλα ἀποκόπτει της ἀπάτης,
Κ' ὡς μητέρα του θεοῦ των μέχρις ὥρας την τιμῶσι,
Και Ἰλλυριοί και Δάκες και Τρανσυλβανοί και Ρώσσοι!

Πλέε οὐριον ἀέρα, ὦ Ἑλλάς, ὦ μέγα πλοῖον,
Ὅπου φέρεις τας ἐλπίδας, τα κεφάλαια μυριῶν
Ἀσιατικῶν λαῶν!
Προς τον ὄρον σου κινεῖσαι, ἀπό μόνον τον Θεόν,
Ὡς πλανήτης, ὅστις τρέχει τον αἰώνιον του δρόμον,
Χώρας φέρων και κατοίκους ἐπὶ των μακρῶν του ὤμων.
Κ' ὅστις πίπτων, πίπτει, κόσμου τα ναυάγια σκορπίζων
Και πλησιοχώρους γαίας και συντριβῶν και φλογίζων.⁶¹

---

⁶¹ Αυτόθι, σελ. 56-57.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Μ. ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ο Θ Ω Ν Α

**Κατά την 20 Μαΐου, ημέραν της αναβάσεώς του
εις τον Θρόνον της Ελλάδος.**

Οφθαλμοί ψυχαί και νόες την στιγμὴν αὐτὴν Σε μόνον,
Καρδιῶν χαραὶ κ' ἐλπίδες, τον λαμπρόν Σου τώρα Θρόνον
Βασιλεύ! Περιστοιχούν.

Πόσον ἀξίαι Μονάρχου μουσικαὶ και μελωδίαι,
Των ευχῶν αὐτῶν του ἔθνους αι ωραίαι αρμονίαι,
Ἵσαι γύρω του ηχούν!

Χαίρε, Ὀθων! Χαίρε τέκνον ευτυχές της ειμαρμένης!
Χαίρε Βασιλεύ Ελλάδος, Βασιλεύ της οικουμένης
Ἐνδοξε και παλαιέ!

Ποία χειρ τα σπάργανά Σου ως της κεφαλῆς Σου δέμα
Της αρχαιοτάτης χώρας Σ' ἔθεσε το λαμπρόν στέμμα,
Ω του Δαναοῦ Υιέ!

Ποίος ἄλλος λαοῦ ἀρχει τόσον ευγενούς κ' ἀρχαίου;
Ὅστις ἤντλησε το πάλαι του μεγάλου και ωραίου
Κ' ἐξαισίου την πηγὴν;
Κ' εκ της τέφρας των οστῶν του ανεστήθη γίγας πάλιν,
Και εις σάλον επτά ἔτη, και εις ἑκστασιν μεγάλην
Ὀλην ἔφερε την γην;

Εκ της ὥρας ὅτ' ἐφάνης εις την γην μας κατὰ πρότον,
Εις των πλοίων της Ναυπλίας και την φλόγα και τον κρότον
Βασιλεύς μας ἀληθής,
Κ' εις χρυσοχαλίνου ἵππου κυματιζομένην χαίτην,
Ἡ Ελλάς ὅλη, Σωτήρα, Κύριον και Θεσμοθέτην
Σ' ανεγνώρισεν ευθύς.

Τ' ὄνομά Σου ομονοίας σύνθημα εις την Ελλάδα·
Σ' η σκια σου εν ειρήνῃ το βουνόν, την πεδιάδα
Και το πέλαγος κρατεῖ.
Εἶθε πάντοτε ο Ἕλλην Σε υμνῶν και τον Θεόν του,
Ἵσυχος την δίκηλλάν του, κ' ἡσυχος το ἀροτρόν του
Στον αγρόν του να ζητή!

Την ἀνάβασίν σου ταύτην, Βασιλεύ! πολλαί θυσίαι
Και πολλῶν ἐτῶν ἀγῶνες, και σφαγαί, κ' αἰχμαλωσίαι

Προετοίμασαν ομού.
Τα Ψαρά και η Κασσάνδρα, και η Κρήτη και η Χίος
Κείνται θύματα εμπρός Σου αιματοχαρούς ισχύος
Και ανιλεούς θυμού.

Η Ελλάς στα αίματά της επαναβαπτίσθη πάλιν,
Εις αυτήν την κολυμβήθραν την πλατείαν και μεγάλην
Του λευκού ωκεανού.
Κί ο καπνός των καιομένων πόλεων μας, αυτός μόνος
Εσχημάτισε τα νέφη, εν τω μέσω του αγώνος,
Του Ελληνικ' ουρανού.

Πόσον τότε εις τας μάχας ήτον μέγας και ωραίος,
Με την άσπρην και ωραίαν φουστανέλλαν ο γενναίος
Της πατρίδος μας λαός!
Ολυμπος κεκαλυμμένος από την λευκήν χιόνα!
Κ' εις τους πόδας του ακούων να γογγύζη τον χειμώνα
Και τα νέφη του Διός!

Των Οθωμανών τα πλοία εις φυγήν έτρεπεν όλα,
Και ως πορφυράν σημαίαν εις την πρύμνην των εκόλλα
Ο Κανάρης την πυράν.
Και εις του Αγηνορίου την λαμπράν νίκην εκείνην,
Ο Νικήτας του Χουρσίτου κατεπάτει την κοκκίνην
Και τριπλήν αλογουράν.

Των εχθρών τας πυκνάς βόμβας εις το Μεσολόγγι τότε,
Φλογεράς πριν εκραγώσιν, άρπαξαν οι στρατιώται,
Κ' εις την έσχατην στιγμήν,
Στην πυριτοθήκην όταν μόνοι έφεραν την φλόγα,
Του θανάτου των την ώραν ο Αρχιερεύς ευλόγα,
Κί αυτοί έψαλλον «Αμήν».

Λησμονούνται αυτό τώρα οι θεοί της ιστορίας,
Και ως άστρα σκορπισμένα εις αιθέρος ερημίας
Ζώσιν όλοι κατηφείς.
Από τ' άγιά μας ταύτα λείψανα περικυκλώσου
Και του σκήπτρου σου χρυσίον και του διαδήματός σου
Είναι λίθοι τιμαλφείς.

Αλλ' εις τα μνημεία ταύτα, Βασιλεύ! στρέψε το όμμα
Εις της παλαιάς Ελλάδος τα ριμμένα εις το χώμα
Κ' ελλιπή αυτά οστά.

Καθείς λίθος μιας νίκης, μιας πράξεως ωραίας,
Ενός λόγου καρποφόρου, μιας υψηλής ιδέας
Την ενθύμησιν βαστά.

Η ορθή αυτή καθέδρα με τους γύρω τούτους λίθους,
Είν' η Πινυξ... του Δημοσθένους θα εφύλαξεν εκ στήθους
Ευγλωττίας ηχηράς,
Κί' αυτ' η θάλασσα η γύρω, ήτις τώρα κυματίζει,
Θάλασσα της Σαλαμίνας, στην ακτήν μας ψιθυρίζει
Αναμνήσεις ιεράς.

Εδώ έπαιζεν Αισχύλος τας λαμπράς του τραγωδίας·
Εκεί Ζεύξις εζωγράφει, κ' ελιθόγλυφε Φειδίας
Ανδριάντας θαυμαστούς.
Γερμανοί, Γαλάται, Άγγλοι, έθνη αναρίθμητ' άλλα
Βρέφη, έχουν θηλασμένον της σοφίας των το γάλα
Στης Ελλάδος τους μαστούς.

Στης Ακαδημίας τώρα τους αρχαίους περιπάτους,
Περιφέρεται σιγώσα κ' εσκεμμένη του Σωκράτους
Η φιλόσοφος σκιά!
Την Ελλάδα γυμνήν φώτων, πλην από αυτής τα δώρα
Έθνη βάρβαρα το πάλαι, θεωρεί πλούσια τώρα,
Και θρηνεί κ' ερυθριά.

Και ο Σόλων Σε φωνάζει: χείρε, Βασιλεύ Ελλήνων!
Αναβαίνων εις τον Θρόνον αύξησε τους μετ' εκείνων
Αιωνίους σου δεσμούς.
Ως ανταμοιβήν της τόσης αρετής του και ανδρείας
Εις ελεύθερον δος έθνος ελευθέρας πολιτείας
Και ισότητος θεσμούς.

Τον προορισμόν, Μονάρχα! γνώρισε του έθνους τούτου·
Βάθυνε εις του Κυρίου τας βουλάς, και του σκοπού του
Γένε Συ ο Υπουργός.
Διά φωτισμόν της όλης κοινωνίας των ανθρώπων,
Την Ελλάδα, των μακάρων έπλασεν αυτόν τον τόπον
ο σοφός Δημιουργός.

Διά τούτο κί' αυτή πρώτη τ' άντρα της με τα θηρία
Μετεμόρφωσεν εις πόλεις, και τα δάση της εις πλοία,
Και εις τον ωκεανόν
Θήρευσεν και την πορφύραν, και τον άσπρον μαργαρίτην,

Κ' εκατόν εφώτισ' ἔθνη, κ' ἔλαβε τον διαβήτην
Και αυτών των ουρανών.

Πλην ο ἥλιος τα κρύα βήματά του περιστρέφω
Εἰς ορίζοντα παχνώδη μεταξύ θολών συννέφων,
Αμαυρούται βαθμηδόν.
Κ' ἡ Ελλάς μετά βαρβάρων συμμιγείσα λαών άλλων,
Ἐχασε το φως της ὅλον, εἰς αὐτόν τον μέγαν σάλον
Μόνη, δίχως οπαδόν.

Σήμερον ἀπό τον τάφον ἀνεγείρει την Ελλάδα
Ο Θεός... κ' εἰς αὐτήν δίδει την ἀρχαίαν της λαμπάδα
Και την λέγει: «στρέψ' ἐκεῖ
»Ὅπου εκατόν αἰώνων ἀπεζώωσε δουλεία
»Τόσα ἔθνη τυφλά ἐτι, ἐκεῖ ὅπου ἡ Ἀσία
»Συνθροηνεῖ κ' ἡ Ἀφρική».

Ὁμοιος με την Ελλάδα ποταμός ἐκ των ορέων
Καταβαίνει χύνων ρεῦμα μαργαρίτινον, ωραῖον,
Ἀλλά βράχον ἀπαντά...
Ἰσταται... και μετ' ἀγώνας εἰς την πεδιάδα φθάνων
Ἀφθονος ἐκ νέου ρέει ἐν τῷ μέσω των πλατάνων,
Και κοχλάζει και βροντά.⁶²

ΤΟ ΜΕΝΙΠΠΙΟΝ ΜΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑ

Εἰς τον κόσμον ὅσον εἶμαι ἀνεξάρτητος θα ζήσω,
Και ποτέ δεν θ' ἀπαυδήσω
Να γελώ με τα γελοία, κ' ἄλλο φίλοι δεν γυρεύω,
Παρά μόνον την κακίαν ἀφοβα να στηλιτεύω,
«Και ομνύω ὅτι ταῦτα ἐντελώς θε να φυλάξω
«Κί ὅτι γνώμην δεν θ' ἀλλάξω.

Εάν και ο ἐλληνίζων Ταχυδρόμος μας θελήση
Στα δεινότατά του φύλλα για να με κατηγορήση,
Ἐπειδή και δεν συμφέρει στους ταχυποδάς του ἵππους
Ν' ἀναφέρω τ' ὄνομά του εἰς ποιήσεις, και Μενίππους,
«Δυνατά πάλιν ομνύω εἰς τ' αὐτί του να φωνάξω,
«Ὅτι γνώμην δεν θ' ἀλλάξω;

---

⁶² Αυτόθι, σελ. 75-78.

Εάν υπουργοί θελήσουν διά να με κατατρέξουν,
Και εις την Καγγελαρίαν με χαράν για τούτο τρέξουν
Και γονυκλιτώσ ζητήσουν να με παύσουν απ' την θέσι,
Με κραυγαίς μεγάλαις τότε, και στραβόνωντας το φέσι
«Δυνατά θα τους φωνάξω,
«Ότι γνώμην δεν θ' αλλάξω.

Εάν Δικασταί θελήσουν δια μοίραν μου κακήν,
(Η για λόγους ανωτέρους,) να εμβώ εις φυλακήν,
Με μεγάλον χαράς βήμα κί εις αυτήν ακόμα 'μβαινώ.
Πλην στον δρόμον σαν πηγαίνω,
«Στεντορίως θε να κράξω
«Ότι γνώμην δεν θ' αλλάξω.

Υλην άφθονον ευρίσκω... τας μεγάλας μας Αθήνας...
Στραβά έργα ένα πλήθος ... Πλήθος άπειρον κυφήνας...
Πλήθος φώτων... πλήθος νόμων...
Πλήθος πόλεων, και δρόμων...
Και πολιτικών μεγάλων με τα μούτρα κρεμασμένα,
Και με ρούχα κεντημένα...
Πλήθος... πιάνεται η γλώσσα, φίλοι μου, εάν θελήσω
Να σας τα επαριθμήσω.
Εν ω τέτοιαν ύλην έχω τρελλός είμ' αν δεν φωνάζω,
«Ότι γνώμην δεν αλλάζω.

Τας παραφθοράς των όλας θα ακούσετε, ω φίλοι,
Και τ' αδύνατόν μου χέρι πιάνει πάλιν το κονδύλι,
Έβαλαν αυτοί στον νουν των και εμέ να διαφθείρουν,
Και εις τα θολά νερά των με την βία να με σύρουν
«Πλην εν ω με ετραβούσαν άρχισα να τους φωνάξω,
»ότι γνώμην δεν αλλάζω.

Εις τα όσα και αν λέγω, εις τα όσα κί αν μιλώ,
Αν οι υπουργοί θυμόνουν, εγώ τότε θα γελώ,
Και τραγουδιστά θα κράξω. «Θύμωσαν οι υπουργοί μας!
«Χα. χα. χα. με οργισθήκαν οι τρανοί πολιτικοί μας!
«Πλην καρφάκι δεν με κόφτει, εγώ πάντα θα φωνάξω,
«ότι γνώμην δεν αλλάζω.»⁶³

---

⁶³ Θεοδώρου Γ. Ορφανίδου Συμυρναίου, *Ο Μένιππος ή Ποιήσεις*, Μέρος Δεύτερον, εκ της τυπογραφίας Ν. Παππαδοπούλου, εν Αθήναις 1837, σελ. 14-15.

Η ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΓΕΝΕΘΛΙΩΝ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΟΘΩΝΟΣ

Ήτον η αυγή ωραία, και αρχή σχεδόν ημέρας,
Κί η σελήνη θαμπωμένη, κί υψωμένη στους αιθέρας,
Σιωπή παντού βαθεία!... Δεν ηκούοντ' ειμή μόνον
Αι φωναί των υψηφώνων, και πολλών αλεκτρούνων,
Αίτινες ηχολογούσαν ακατάπαυστα εις όλην
της καθέδρας μας την πόλιν.

Αίφνης βρόντοι θορυβώδεις πυροβόλων των κρατούντων,
Κί εις τα όρη αντηχούντων,
Βοή ηχηρών σαλπίγγων, ήχος μουσικών οργάνων,
Κτύποι βροντερών τυμπάνων,
Προανήγγειλον στην πόλιν εορτήν πολλά λαμπράν,
Κί έχυσαν εις τας καρδιάς μίαν άμετρον χαράν.

Η Ηώς ιδού ... εξήλθε! ... η ημέρα αρχινά,
Και ο Ήλιος ανατέλλει και χρυσόνει τα βουνά,
Και τα υψηλά μνημεία των ενδόξων μας προγόνων.
Ήλιε! οπού φωτίζεις τας ημέρας των αιώνων!
Συ που άλλοτε εφώτεις τα αρχαί' αυτά μνημεία,
Ότ' ο Έλλην είχε κύψει στων βαρβάρων την δουλεία!
Φωτεινότερος ναι! πρέπει σήμερα να ανατείλλης,
Της Ελλάδος σου στον κόσμον την χαρά να αναγγείλλης.

Η Ελλάς η Ελευθέρα που τον κόσμ' είχε δοξάσει,
Σήμερα θα εορτάση
Τα γενέθλια του πρώτου Βασιλέως Όθωνός της,
Του Σωτήρος, και πατρός της.
Με λαμπάδας αναμμένας στον Ναόν όλοι εμβαίνουν,
Και τον ύψιστον θεόν μας να δοξάσωσι πηγαίνουν.

Στρατευμάτων μακρείς στίχους τας οδούς περιστοιχούν,
Και προς τον θεόν δεήσεις στους Ναούς μας αντηχούν.
Άμετρος χαρά εις όλων τας καρδιάς διεχύθη,
Κί ενθουσιασμός μεγάλος τας ψυχάς των κυριεύει·
Τί χαρά, και τα δικά μου εκυρίευσε τα στήθη!
Η χαρά ιδού που τώρα στην Ελλάδα βασιλεύει·
Ζήτ' ο Όθων! ζήτω! ζήτω! όλοι στον ναόν φωνάζουν.
Ζήτ' ο Όθων! ζήτω! ζήτω! στας οδούς τα πλήθη κράζουν.

Ποίου Έλληνος καρδιά δεν θα ενθουσιασθή,
Τον χαρή άνακτά του όταν τον εθνθυμηθή,
Και το «Ζήτω!» απειράκις δεν θε να το εκφωνήση
Και από κατανυξίν του ένα δάκρυ δεν θα χύση;

Με το «Ζήτω! Ζήτω! Όθων»... είδον αίφνης να σεισθούν
Τα αρχαία μας μνημεία, και οι τάφοι ν' ανοιχθούν,
Και σκιαί πολλάί να 'βγαίνουν με λευκά ενδεδυμένοι,
Τρέχουσαι μ' ορμήν μεγάλην, και κατενθουσιασμένοι
Με βοήν πολλήν να κράζουν,
Και με υψωμένας χείρας» ναι, ας ζήση να φωνάζουν.

«Ναι! αυτός ας βασιλεύση στις Ελλάδος μας τον θρόνον,
«Που το πλήθος των αιώνων
«Αν κατέστρεψε τας πόλεις, τους ναούς, και τα καλά του,
«Δεν 'δυνήθη ν' αφαιρέση το μεγάλο όνομά του,
«Ίδού τώρα που ο Όθων πάλιν θα τ' ανάψη πρώτος,
«Και αστέρες φωτός πάλιν θ' ανατείλλουν στην Ελλάδα,
«Οίτινες θα γεννηθώσι απ' των φώτων την λαμπάδα.

Ελλάς χαίρε και αγάλλου! σ' η σήμερα ημέρα
Από άλλας σου ενδόξους, για σε είναι λαμπροτέρα.
Ρήτορας θ' ακούσης πάλιν, ποιητάς θα λάβης νέους,
Και θα λάμπουν στας Αθήνας οι καιροί του Περικλέους,
Και ελεύθερος ο Έλλην χαίρει με τον Όθωνα του,
Και ευφραίνεται ησύχως στους αγρούς και στα καλά του.

Ο φιλήσυχος τεχνίτης το εργόχειρόν του βλέπει,
Και ο Στρατιωτικός σου στο καλόν σου αποβλέπει,
Κι η ωραία βοσκοπούλα με αυτά τα ποιμνιά της,
Και με τον αγαπητόν της τον βοσκόν π' έχει σιμά της
Όστις παίζων τον αυλόν του, στους αιθέρας αντηχεί,
Χαίρονται τας ευφροσύνας οπού θέλει η ψυχή.

Εξολόθρευσαν οι νέοι ήρωές σου δια μίας
Τας κακοποιάς ληστείας,
Παντού τώρα βασιλεύει αθωότης, κι ησυχία.
Μετ' ολίγον θε να έλθη πλούτος, και η ευτυχία
Μ' αναρίθμητα καλά,
Κι όπου τώρ' η φύσις κλαίει, μετ' ολίγον θα γελά.

Έλληνες! Μικροί μεγάλοι! δεηθήτε στον θεόν,
Δι' αυτόν τον άνακτά μας Όθωνα τον κραταιόν
Δεηθήτε να μας ζήση,
Συνταγματικώς, κι ησύχως, δια να μας κυβερνήση.
Ανυψώσατε τας χείρας με θερμόν καρδιάς πόθον,
Κι ανακράξατε το «Ζήτω! Ζήτω! ο Βασιλεύς μας Όθων».⁶⁴

---

⁶⁴ Αυτόθι, σελ. 16-19.

Η ΕΛΕΥΣΙΣ ΤΗΣ Α.Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΑΣ
ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΑΜΑΛΙΑΣ

Ο Βασιλεύς μας έρχεται... παρθένοι στολισθήτε
Μ' ενδύματα χιονόλευκα, να τον υποδεχθήτε,
Και μύρτου κλάδον φέρουσα εκάστη εις τας χείρας,
Να συνοδεύση με χαράν στων Αθηνών τας θύρας
Από την παραλίαν,
Την σύνδροφον του Όθωνος, ωραίαν Αμαλίαν.

Νά, έφθασε... παρατηρώ, και βλέπω την τριήρη
Τα κύματα χωρίζουσιν με τα ιστία πλήρη.
Τί θέαμα εξαίσιον! πώς η καρδιά μου πάλλει,
Και πώς με εκυρίευσεν μία χαρά μεγάλη!
Γλυκά γλυκά οι ζέφυροι την θάλασσαν φυσώντας,
Δελφίνες δε ευκίνητοι στα κύματα πηδώντας
Του πλοίου προπορεύονται, και την χαράν δεικνύουν,
Το ποθητόν των φθάσιμον στους Έλληνες μηνύουν.

Νά, έφθασε... με τ' άρμενα μισοκατεβασμένα
Εμβαίνει εις του Πειραιώς τον γηραιόν λιμένα,
Κί' από τους βρόντους τους πυκνούς αυτών των πυροβόλων,
Ακούω τον ορίζοντα ν' αντιβοάη όλον.
Εις την γραμμήν εμβαίνουνσι του Πειραιώς τα πλοία,
Με μέγα πλήθος σημαίων στολίζουν τα ιστία.

Ω! έφθασεν η ποθειτή ώρα η μακαρία!
Καθ' ην ο Όθων, φίλοι μου, ομού κι η Αμαλία
Του Πειραιώς το ποθειτόν έδαφος θα πατήσουν,
Κί' οι Έλληνες τον ύψιστον θε να ευχαριστήσουν.
Πολίτας, νέους, γέροντας, γυναίκας, και παιδιά
Εγέμισαν του Πειραιώς τα εύκαρπα πεδία.

Αλλά εν' ω τα δάκρυα τας παρειάς μου βρέχουν,
Θεέ! ... τί βλέπω; οι τρανοί πολιτικοί να τρέχουν,
Και χρυσοστόλιστοι ταοί, με δολεράς καρδιάς,
Και πρώτος φίλος της αισχράς καθείς των κολακείας,
Με σχήμα υποκλίσεως, και σεβασμού συμώνει
Τον άδολον και καθαρόν, σαν το λευκό το χιόνι.

Πανούργοι ως αλώπεκες, κι ένοχοι! Φοβηθήτε!
Στον Βασιλέα μας αυτόν τί θα προφασισθήτε;

Ποιός απ' εσάς με του κοινού το σέβας κυκλωμένος,
Με καθαράν συνειδήσιν, ποίος συνοδευμένος,
Στον Βασιλέα μας αυτόν πρώτος θα πλησιάση,
Και την παρούσαν στάσιν μας θα τον παρουσιάση;

Αλλά πού παρεκτρέπομαι; και τί ματαιώς κράζω;
Εν' ω τριγύρω έξαφνα πλήθος λαού κυττάζω
Με πρόσωπον πλήρες χαράς, και ενθουσιασμένον,
Και τον χαρή Όθωνα έχοντα κυκλωμένον,
Εις τας Αθήνας με φωνάς, και κρότους να βαδίζη
Και τους αιθέρας με ευχάς απαύστως να γεμίζη,

«Ζήτω ο Όθων, κι η καλή Βασίλισσ' Αμαλία!
«Ας λάμψη στην πατρίδα μας δόξα, και ευτυχία,
«Ας φύγωσιν οι ξένοι,
«Κι ο Έλλην ο ελεύθερος, ελεύθερος ας μένη».⁶⁵

Η ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΟΥ ΜΟΥ

Στον Οικίσκον μου χθες ήλθεν ένας φίλος, να με ίδη,
Κι άρχισε διά να λέγη. «Ακριβέ μου Ορφανίδη,
»Τους κακούς, και τους γελοίους θέλεις να τους σατυρίζης,
»Και έναν φίλον μας μεγάλο, λίγο δεν μου τον στολίζεις;
»Που στο εύμορφον Μαρούσι αγαπά να συχνοτρέχη,
»Κι άλλην έννοια που δεν έχει
»Παρά τί φαγί θα φάγη, τί κρασάκι θα ρουφήξη,
»Και σαν πόσα τσιμπουκάκια εις την ώραν θα τραβίξη,
»Κι αφού όλην την ημέραν ΄ξαπλωμένος κοιμηθή
»Δύω ώρας στο γραφείον θε να ενασχοληθή,
»Αφού πρώτον κατά έθος το τσιμπούκι του ανάψη,
»Με τα μάτια σφαλισμένα έγγραφα να υπογράψη;

Αδελφέ, του είπα τότε, τέτοιος νάναι δεν ελπίζω,
Επειδή, και καλά φίλε, να σε πω δεν τον γνωρίζω.
Πλην κι αν ήναι τί σε μέλλει;
Υπουργός μεγάλος είναι, και ας κάμη ό,τι θέλει.
Ταις δραχμούλαις κατά μήνα την χιλιάδα την σουφρόνει,
Και το πλοίον μας ας τρέχη, στα τυφλά, χωρίς τιμόνι,
Κι αν υπό σφοδρών ανέμων εις σκοπέλους συντριφθή.
Ο Κυρ Υπουργός βεβαίως, τίποτε δεν θα βλαφθή.

Έχεις δίκιο, μ' απεκρίθη, δι αυτόν δε σου 'μιλώ.
»Μίαν άλλην όμως ύλην θα σου βάλω στο μυαλό,

---

⁶⁵ Αυτόθι, σελ. 35-37.

»Και δεν 'ξεύρω εάν ήλθε αυτή στην ενθύμησίν σου.
»Εις την δίκην, την δικήν σου
»Παρετήρησες που ένας εγελούσε σαν παιδάκι,
»Κι έστριπτε με ένα ύφος το ωραίον του μουστάκι;
»Αυτόν να μου σατυρίσης,
»Ορφανίδα μου να ζήσης,
»Γιατί χάχαν σαν αυτόν,
»Κι άνθρωπον πλέον κουτόν
»Δεν μπορείς να απαντήσης,
»Κι ούτε έκαμεν η φύσις.

- Εις τον φίλον τότε λέγω, για τον κόσμον τί σε μέλλει;
Είν' ελεύθερος να κάμη ο καθένας ό,τι θέλη·
Των ανθρώπων συ τας πράξεις τί σε μέλλει κι εξετάζεις,
Τας δικάς σου δεν κυττάζεις;
Κάμων ούτω, των ανθρώπων την οργήν υποκινείς
Ό,τι έχει ένας κι άλλος, τί το πολυπραγμονείς;

- Έχεις δίκιο είπ' ο φίλος ... αλλά άκουσ' ένα άλλο,
»Και ελπίζω Ορφανίδα ότι αν στο 'πω δεν σφάλλω·
»Πρέπει όμως αυτό φίλε, να μην τ' αποσιωπήσης
Αλλά να το Μενιπίσης...

»Δεν μου λέγεις αυτοί όλοι οι βαρβάτοι οι για γιάδες
»Που αρπούν εκ του ταμείου των δραχμών ταις χιλιάδες,
»Δεν μου λέγεις, έως πότε στην Ελλάδα θε να μένουν,
»Απ' εκεί που ήλθαν όλοι, γιατί πίσω δεν πηγαίνουν;
»Αλλά τρώγουν των Ελλήνων τας θυσίας, και το αίμα,
»Και αντί ευγνωμοσύνης, με στραβό μας βλέπουν βλέμμα;
»Ας αναχωρήσουν όλοι, πολύ θα ευγνωμονούμεν
»Την Ελλάδα αν αφήσουν, κι όλους τους ξεφορτωθούμεν
»Ρούφηξαν το δάνειον μας, αυτοί 'στάθησαν αιτία
»Να βρεθή εις την ανάγκην η πτωχή μας Βασιλεία,
»Πολλούς δυσβαστάκτους φόρους στην πατρίδα μας να βάλλη
»Κι όπου όλοι αυτοί πίπτουν στων Ελλήνων το κεφάλι.
»Το χαρτόσημον ο Έλλην κλαίει, και αναστενάζει
Πάντα όταν τ' αγοράζει,
»Χρήματα αιματωμένα το ταμείον μας πηγαίνουν,
»Κι απ' εκεί σταις φαρδιαίς τσέπαις των κυρ Υπουργών
εμβαίνουν,
»Κι εις των αγαθών συμβούλων τα ευρύχωρα ταμεία
»Μβαίνει τώρα και το αίμα των Ελλήνων κι η θυσία;
»Και εις του...

- Αι! παύσε πλέον, παύσε του να τ'αραδιάζης
Φίλε μου, τον απεκρίθην, μη ματαίως κοπιάζεις!
Τώρ' ο Έλλην δεν κυττάζει το συμφέρον το κοινόν,
Έσβυσε αυτό το άστρον το λαμπρόν και φαεινόν·
Τώρα γενικώς κυττάζει ο καθένας πώς ν' αρπάση,
Και διά το μέλλον λέγει «ό,τι βρέξ' ας κατεβάση»,
Και δεν βλέπει ότι όγκον χρέους φέρομεν στην ράχη,
Και πως όλοι μας οι κάμποι, τα λαγκάδια μας, κι οι βράχοι
Είν' ενέχειρα στο χρέος που τρεις πρώται βασιλείαι
Έστειλαν, δια να παύσουν αι φρικταί μας δυστυχίαι.

Αν ηξεύρετ' ω μεγάλοι, βασιλείς την Υψηλίου!
Την αναίσχυντον σπατάλην του ελληνικού δανείου,
Ούτ' ένα λεπτόν νομίζω δεν δανείζετε σ' αυτήν.
Αλλά διά την μεγάλην και λαμπράν σας αρετήν,
Ηθελήσατε ως πρώτον και αυτή να λαμπρυνθή
Και εις τα πεφωτισμένα έθνη να καταταχθή.

Πλην το εναντίον, φίλοι, τώρα εις αυτήν εστάθη,
Κι η τρανή ευεργεσία που μας 'κάμετε εχάθη.
Οι Τυχοδιώκται όλοι, και πέντ' έξη πατριώται,
Και οι μιαροί, κι αχρείοι, σημειωμένοι Φαναριώται,
Τρώγουν τώρα με χαράν των τα εντός των αμυγδάλων,
Κι εις τους Έλληνάς μας ρίπτουν λείψανα ξηρών κοκκάλων.

Υπουργός διά να γένη ο καθένας των πασχίζει,
Και τον κόσμον διά τούτο άνω κάτω τον γυρίζει·
Στον μεγάλον της ημέρας τρέχει ν' αφιερωθή
Με ψυχήν και με καρδιαν, σ' αυτόν ν' αφοσιωθή,
Και εις την γεννησομένην αλλαγήν του Υπουργείου,
Το πηδάλιον να αρπάση του Ελληνικού μας πλοίου,
Αποβλέπων ο γεννάδας
Στων δραχμών τας χιλιάδας.

Ω Ελλάς δυστυχισμένη! εις Φαναριωτίσκων χείρας
Έπεσες! οίτινες βλέπουν στου ταμείου σου τας θύρας,
Και εις χαμερπών κολάκων αναισχύντους συμβουλάς
Έπεσες! Πατρίς γλυκεία, και αγαπητή Ελλάς!
Πλην ελπίζω πως θα παύση και η άμιλλα αυτή,
Και του Όθωνος θα λάμψη η αγάπη κι αρετή,
Και οι Φαναριώται όλοι οπού τωρα σ' αφανίζουν
Γλίγωρα θα τους ιδούμεν γενικώς να τα καπνίζουν.⁶⁶

---

⁶⁶ Αυτόθι, σελ. 27-30.

ΤΑ ΚΑΛΑ ΜΑΣ

Προχθές ένας πατριώτης μέσα σ' ένα καφφενείον
'Κάθητο εις μια γωνίαν μ' ένα φίλον του πλησίον,
Κι αριθμούσε ένα ένα τα εξακουστά καλά μας,
Κι έλεγε. «Καλά πηγαίνει για την ώρα η δουλειά μας,
»Έχομεν το γηραλαίον, το Συμβούλιον του Κράτους
»μ' όλους τους εκλαμπροτάτους,
»Έχομεν και υπουργείον, έχομεν και υπαλλήλους
»Του πτωχού μας του ταμείου ειλικρινεστάτους φίλους...
»Ο Θεός να τους φυλάττη και να τους χαρίζη χρόνους!
»Διά όσους καταβάλλουν, διά το καλόν μας, πόνους.

Καταστήματα μεγάλα 'κτίσθησαν εις την Ελλάδα
Κι άκουσε να στα μετρήσω ένα ένα με αράδα.
Είναι το Τυπογραφείον... το Νομισματοκοπείον...
Και ακόμα το ωραίον, και τρανόν Νοσοκομείον.
Ξεύρεις πόσοι Βαυαροί μας επλουτίσαν απ' αυτά;
Τάχα πόσα περιπλέον να 'σουφρώσαν μετρητά;
»Ο Θεός να τους φυλάττη, και να τους χαρίζη χρόνους.
»Για τους όσους καταβάλλουν διά το καλόν μας πόνους.

Έχομεν δικαίους φόρους, άκουσε διά ν' αρχίσω
    Να σου τους επαριθμήσω·
    Πρώτος είν' ο των ποιμένων
    Στους εφόρους πάντα μένων...

Δεύτερος είναι εκείνος ο των επιτηδευμάτων,
Γέννημα τω όντι φίλε, νοών περιφανεστάτων·
Τρίτος, και πολύ μεγάλος, είναι ο του χαρτοσήμου,
Κι αυτόν όταν αναφέρω πιάνετ' η αναπνοή μου.
Χάρις εις τους φωτισμένουν της Ελλάδος Οικονόμους!
Που μας φόρτωσαν την ράχην με τοιούτους βαρείς νόμους·
»Ο Θεός να τους φυλάττη και να τους χαρίζη χρόνους
»Για τους όσους καταβάλλουν διά το καλόν μας πόνους!

Αλλά μην θαρρείς, ω φίλε, πως δεν έχομεν σχολεία;
    Έχομεν κι ημείς δυώ τρία.

Θε να κάμωμεν ακόμα και μεγάλον και τρανόν
Το Πανεπιστήμιον μας, εις την πόλιν Αθηνών.
Τότε θε να αναλάμψ στας Αθήνας η σοφία,
Και τα καφενεία όλα θα γενούν διδασκαλεία.
Την σοφίαν τότε όλοι απ' τ' αυτιά θε να βαστούν,
Και σοφίαν κι οι βαστάζοι άφευκτα θα εμπλησθούν.
Αλλά ... θα με πης, δεν βλέπω στις συστάσεως τον νόμον

Τον Καΐρην, και τον Βάμβαν, και τον θείον Οικονόμον;
Θα σ' αποκριθώ εις τούτο, ότι είσαι λανθασμένος,
Και πως δεν 'μπορούσιν ούτοι να φωτίσωσι το γένος.
Τέτοια πάντα μας σκαρόνουν οι τρανοί πολιτικοί μας
Βλέπεις; βλέπεις; τί ωραία είν' η στάσις η παρούσα
Και η τύχ' η ιδική μας;
Διά τούτο κι εγώ πάντα τον Θεόν παρακαλούσα
Κι έλεγα «να τους φυλάττη
Μήπως τους ευγή το μάτι.
Φίλε, έχομεν και στόλον,
κι άκουσέ τον κι εσύ όλον·

Δώδεκα κανονοφόρους, αλλά είν' πολλά μεγάλαις,
Και θα κάμωμεν και άλλαις.
Έχομεν την Μανουΐλα,
Οπού ύσκα εγενήκαν σχεδόν όλα της τα ξύλα...
Θα σκαρώσωμεν Κορβέτα, κι οκτώ τρίκροτα ακόμα,
Και εξάκροτα... αχ! φίλε, δεν τα παρασταίνει στόμα.
Ένα κακό μόνον είναι πως η Υδρα η καϋμένη
Έμεινεν ερημωμένη,
Και εις άλλα έθνη τρέχουν τα παιδιά της, και πηγαίνουν,
Διατί εις την Ελλάδα απ' την πείνα αποθαίνουν.
Επειδή κι οικονόμοι έθεσαν τοιούτους όρους,
Ωστε διώχνοντας τους ναύτας, ν' αφανίσουν τους εμπόρους
»Ο Θεός να τους φυλάττη,
»Μην τους τσακισθή η πλάτη.

Έχομεν και στρατιώτας, φίλε μου, ηγαπημένε,
Και από Στρατώνας είναι πεδιάδες σκεπασμένοι,
Ήλθον πρώτον τρεις χιλιάδες Βαυαρέζοι εκλεκτοί
Για να μας διδάξουν τάξιν, φρονιμάδα, κι αρετή.
Άρχισαν λοιπόν να παίρνουν αδροτάτας πληρωμάς,
Και ν' αρπάζουν του πτωχού μας του ταμείου τας δραχμάς.
Αλλά ο Θεός αφίνει Έλληνα για να χαθή
Χωρίς να τον ελεήση, και να τον ευσπλαχνισθή;
Συνεργεία Θεού όθεν οι καλοί μας Βαυαροί,
Έκαμαν τον Χάρωνά μας διά να μην ευκαιρή,
Αλλά την Αχερουσίαν διαβαίνων και γελών,
Να λαμβάνη ένα πλήθος της Ελλάδος οβολών.

Το εμπόριόν μας, φίλε, λουλουδίζει και ανθεί,
Γιατί ένας κι άλλος φόρος πολύ μας το βοηθεί,
Και η βιομηχανία,
δες υπόσχεται τα πλούτη όπου έχει η Αγγλία.

Για την ώρα, όμως, θέμεν δάνειον πολλάς δραχμάς
διά να κάνωμεν πέντ' έξη μηνών έτι πληρωμάς,
έως ότου το ταμείον παντελώς να ευκαιρίση
μέσ' από τους νέους φόρους της Ελλάδος να γεμίση...⁶⁷

Ο ΣΚΥΛΟΣ

Ωσάν σκύλος, κατά τύχην επροχθές που τριγυρνούσα,
Απ' ενός πολλά μέγαλου την οικίαν απερνούσα,
Και σταθείς με την ελπίδα, και χαράν πολλά πλησίον,
Στο καλόν του μαγειρείον,
Άρχισα διά να κράζω,
Να κουνάω την ουρά μου, και γαυγίζων να φωνάζω.
»Λυπηθήτέ με λιγάκι,
»Δόστε μ' ένα κοκκαλάκι,
»Δοσετέμε να το γλύψω,
»Και σας τάζω δεν θα λείψω
»Για σας πάντα να φωνάζω,
»Κι όλο να σας εκθειάζω.»

Μ' απεκρίθη τότε ένας· »Άκουσε καλόν σκυλάκι,
»Εάν θέλης κοκκαλάκι,
»Πρέπει πρώτον να αρχίσης
»Λίγο να μας θυμιατίσης
»Γιατί έτσι είν' η τάξις...
- Μάλιστα! τον προλαμβάνω, φθάνει μόνον να προστάξης,
Κι επαναλαμβάνω πάλιν
Με υπόκλισιν μεγάλην.
»Ευσπλαχνίσου μ' ολιγάκι,
»Δόσεμ' ένα κοκκαλάκι,
»Δόσε με για να το γλύψω,
»Και σου τάζω δεν θα λείψω
»Καθ' ημέραν να φωνάζω,
»Κι όλον να σε εκθειάζω.»

Στην Ελλάδα έτσι είναι συρμός τώρα, μ' απεκρίθη,
Και χρουστάς κι εσύ να κάμης τα συνήθεια συνήθη·
Αν δεν κολακεύσης πρώτον στον αιώνα μην ελπίσης
Δραχμών δέκα μίαν θέσιν, και εσύ να αποκτήσης,
Και ας έχασες για 'κείνην τους γονείς και τα καλά σου,
Και εξακουστός ας ήσαι εις την αξιότητά σου...

---

⁶⁷ Αυτόθι, σελ. 23-26. Λείπουν οκτώ κακοτυπωμένοι και, ως εκ τούτου, δυσνόητοι στίχοι του τέλους του ποιήματος, συμπερασματικού περιεχομένου.

- Ναι! συ κύριε! ... φωνάζω, με κατάνυξιν μεγάλην,
Κι επαναλαμβάνω πάλιν,
»Ευσπλαχνίσου μ' ολιγάκι,
»Δόσε μ' ένα κοκκαλάκι,
»Δόσε μου για να το γλύψω,
»Και σου τάζω δεν θα λείψω
»Για σε πάντα να φωνάζω,
»Κι όλον να σε εκθειάζω.»

Εξακολουθεί να λέγει. «Σύμβουλος εις Γραμματεία
»εάν θέλης για να γένης, ιδού τώρα ευκαιρία!

»Εύκολα το κατορθώνει!
»Στολήν εύμορφην θα έχης, και μισθόν θε να σουφρόνης,
»αλλά... πρέπει κι εσύ πρώτον... ως καθώς και τόσοι άλλοι
»Διά να με θυμιάσης με ευλάβεια μεγάλη...

- Ω! ... το χρέος μου γνωρίζω,
αλλά στον θεόν σ' ορκίζω,
»Ευσπλαχνίσουμε λιγάκι,
»Δόσε μ' ένα κοκκαλάκι,
»Δόσε μου για να το γλύψω,
»Και σου τάζω δεν θα λείψω
»Για σε πάντα να φωνάζω,
»Κι όλο να σε εκθειάζω·

- Εάν θέλης ν' απολαύσης τώρα το ποθούμενόν σου,
»Και τον ευγενή σκοπόν σου,
»Πρέπει δίχως να αργήσης
»Μια μικρή εφημερίδα ιδικήν σου να συστήσης·
»Και μ' αυτόν τότε τον τρόπον
»Τα στραβά να κάμης ίσια, εις τα μάτια των ανθρώπων...
»Τότ' ευρίσκομεν και θέσι
»Που κι εσένα να χωρέση.

- Ότι θέλεις για σε κάμνω! Φθάνει μόνον να σ' αρέσω,
Πρόσταξε, θέλεις να πάγω εις την θάλασσα να πέσω;
Αλλά ... (Να με συγχωρήσης αν πολύ και σε σκοτίζω,)
Πάλιν σου υπενθυμίζω
»Να μ' ευσπλαχνισθής λιγάκι,
»Και σ' ορκίζω στο θεό σου!
»Πως να ρίψης κοκκαλάκι,
»Κι εις εμένα τον πιστό σου.»⁶⁸

---

⁶⁸ Αυτόθι, σελ. 10-22.

ΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΟΥ

Τους παλιούς μου ενθυμήθην, και ηρωϊκούς καιρούς
Καθ' ους όντας ξαπλωμένος εις λειμώνας ανθηρούς,
Κι έχοντας, και το γεμάτο καριοφύλλι μου σιμά μου
Ελαφρά σκιά του ύπνου έκλειε τα βλέφαρά μου.
Με μουρμουριτόν περνούσε το πλησίον ποταμάκι,
Κι ήκουα το αηδονάκι λυπηρά ν' αναστενάζη,
Και τ' αθώνον τρυγωνάκι
Τό τεράκι του να κράζη.

Ενθυμήθην, και οπόταν σαν το γλυστερό οφίδι
Ελευθέρως επετούσα από ένα σ' άλλον βράχο,
Και κανέν άλλο παιγνίδι
Απ' αυτό μου το τουφέκι, δεν επιθυμούσα νάχω.
Επεθύμησα ν' ακούσω την βροντοκραυγή φωνήν του
Ν' αντηχήση εις τα δάση,
Και να δοκιμάσω πάλιν, καθώς τότε, την οργήν του
Εις την έλαφον την πρώτην ήτις ήθελε περάσει.

Όταν επεριπατούσα, καμμιάν εύμορφη βραδιά
Με την λάμψιν της σελήνης,
Κι απερνούσ' από ευώδη χορταράκια, και κλαδιά,
Κι έβλεπα τον ίσκιόν μου στο νερόν καμμίας κρήνης.

Σιωπή πολλά βαθεία στο βουνόν επικρατούσε,
Και ο κρότος των, 'δικών μου των βημάτων αντηχούσε

Κι όταν ήμεθα με άλλους άνοιξιν η καλοκαίρι
Συναγμένοι στο λιμέρι,
Φέρναμεν το μυρωδάτο το αρνί μας το ψημένο
Εις τραπέζι από φύλλα, κι άνθη δροσερά στρωμένο,
Και με εκλεκτά κρασάκια τραγουδούσαμεν γλυκά
Άσματα ηρωϊκά...

Τώρα έλειψαν τα πάντα, κι εγώ ο δυστυχισμένος
Όσάν εις κλουβί στην πόλιν περιφέρομαι κλεισμένος.
Τί να διώ και η ψυχή μου να χαρή, και να γελάση;
Στην πρωτεύουσάν μας κάμνει ο καθένας ό,τι φθάση...
Τους πολιτικούς μας βλέπω, κι απορώ να τους κυττάζω,
Με Δημοκριθηρακλήτους όλους τους παρομοιάζω,
Και οι μεν γελούν ασμένως και πηδούν από χαράν,
Οι δε κλαίουν ως να ήσαν εις μεγάλην συμφοράν.

Μερικοί των νέων πάλιν, παίδες της ανοησίας
Τριγυρνώντας στις Αθήνας,
Δίδουν την αφθονεστάτην ύλην διά κωμωδίας
Φανταζόμενοι τας σχέσεις με τας νέας παλατίνας.

Τί να γείνω δεν ηξεύρω, δι' εμέ ο κόσμος 'χάθη,
Σκούριασε η δαμασκίνη η αγαπητή μου σπάθη,
Έσκασ' από αηδیان, και αυτό το καργιοφύλλι,
Και εγώ να αποθάνω κινδυνεύω σχεδόν, φίλοι.⁶⁹

Η ΚΕΝΟΔΟΞΙΑ ΜΟΥ

Μιαν ημέραν, στο μυαλό μου η επιθυμία 'μβαίνει
Εισ τον Πειραιά να πάγω, φίλοι μοι ηγαπημένοι,
Όθεν αναβάς εις ώμον
Μαυροτρίχου τινός όνου, ηκολούθησα τον δρόμον.
Η κενοδοξία όμως που φουσκώνει τα μυαλά,
Κι όπου σπρώχνει τους ανθρώπους σ' ατοπήματα πολλά,
Μ' έρριψε, χωρίς να θέλω, εις περίστασιν δεινή,
Κι η διήγησις της μόνη πολύν γέλωτα κινεί.

Καθισμένος φίλοι όντας, στου γαδάρου μου τον ώμον,
Και του Πειραιώς περνώντας τον δραχμόστρωτον τον δρόμον
Μ' ήλθε μία φαντασία, πως τρανός πολιτικός
Της Ελλάδος ότι είμαι, και τετραπλοματικός,
Και λοιπόν τους διαβάτας άρχισα για να κυττάζω,
Και εις την μικρότητά των ν' απορώ, και να θαυμάζω.

Όλοι ως μικρά μυρμίγκια μου εφάινοντο εμπρός μου,
Κι όλους μ' αδιαφορίαν κύτταζεν ο οφθαλμός μου,
Και προσκυνισμόν προς τούτοις από όλους απαιτούσα,
Όσοι δε μ' εχαιρετούσαν, και εγώ τους χαιρετούσα
Με τ' αγέρωχόν μου ύφος, και κουνώντας το κεφάλι
Καθώς κάμνουν της Ελλάδος Υπουργοί πολλά μεγάλοι.
Τον πυκνόν μας ελαιώνα τον φαντάσθηκα λαόν
Οπού τους πολιτικούς του τους λατρεύει ως Θεόν,
Χαιρετούς' ακαταπαύστως δεξιά κι' αριστερά,
Κι ήμουν όλος υπουλότης, φαντασία, και χαρά.

---

⁶⁹ Αυτόθι, σελ. 31-32.

Πολλά άλογο' απαντούσα εις τον δρόμον, φορτωμένα
Και γαδάρους αταράχους με τ' αυτιά τα κρεμασμένα,
Όλους τους εχαιρετούσα μ' ένα ύφος σοβαρόν,
Και κατά τον νέον τρόπον των ανδρείων Βαυαρών,
Μου εφάινοντο πως ήσαν, άλλοι σύμβουλοι μεγάλοι
Άλλους δε συνυπουργούς μου τους εφантаζόμην πάλι.

Κοντά εις αυτά, στην μέση' φάνηκεν ευθύς του δρόμου
Το ταχύτατον αμάξι του καλού μας Ταχυδρόμου,
Κι' εγώ όντας μεθυσμένος από την κενοδοξίαν
Δεν επρόσεξα στην τόσην της αμάξης του την βίαν,
Κι εξακολουθών τον δρόμο χωρίς να παραμερίσω,
Ένα δράμα μοι συνέβη χωρίς ποτέ να τ' ελπίσω.

Ω στιγμή κατηραμένη!
Σαν το βάλλω εις τον νουν μου ούτε καν φωνή μοι μένει...
Εν ω ήμουν στην γλυκάδα, και στης δόξης μου τον θρόνον
Αλησμόνησα πως είχα καβαλικευμένον όνον! ...
Ο κυρ γάδαρος, τρομάξας απ' την άμαξαν πολύ,
Και ταράζων και ποδάρια και αυτιά, και κεφαλή,
Πηδά, τρέχει, και γκαρίζει... ω! τον τρισκαταραμένον!
Εις του Πειραιώς τον δρόμον μ' άφησεν εξαπλωμένον...
Αλλού πήγε το καπέλον, αλλού πήγα εγώ, φίλοι,
Έκείνην την στιγμήν μ' εφάνη, και ο Ουρανός σφονδίλι.

Εσηκώθηκα ο τάλας, κι' εκατάλαβα το λάθος!
Ότι της κενοδοξίας μ' εκυρίευε το πάθος,
Το καπέλον μου τεινάζω, και τον δρόμον μου αρχίζω,
Και διά τον γάδαρόν μου δεν με μέλλ' ούτε φροντίζω,

Κι ενώ 'πήγαινα με δόξαν ως γαδουροκαθισμένος
Επιστρέφω με τα πόδια, ωσάν υπουργός πεσμένος.

Μάθετέ το ω μεγάλοι, και τρανοί πολιτικοί!
Και μην είσθε στην Ελλάδα τόσον υπεροπτικοί!
Γιατί κατά δυστυχίαν, εάν πέσετ' απ' τον όνον
Δεν θα πάθετε νομιζω όσα έπαθα 'γω μόνον,
Δεν θα χάσετε ω φίλοι, τας Δραχμάς σας τα χιλίας,
Σεις θα πάθετε και άλλα, και σκηνάς πλέον γελοίας,
Θα γυρίζετε στους δρόμους με την μούρη κρεμασμένη,
Και ημείς θε να γελούμεν ο καθείς σας σαν διαβαίνη.⁷⁰

---

⁷⁰ Αυτόθι, σελ. 52-54.

Τ Ο Μ Ε Θ Υ Σ Ι

Όρεξις προχθές μου ήλθε να αρχίσω δίχως άλλο,
Δυώ εκπτώτων Υπουργών μας κατορθώματα να ψάλλω
Κι έχοντας εις το πλευρό μου το πιθάρι μου γεμάτο
Απ' της Νάξου καλόν οίνον, όρκον έκανα «να ζήσω»

Ότι στάλα δεν θ' αφήσω,

Αλλά θα τ' αδειάσω όλο με τραγούδια ώς τον πάτο.
Άρχισα λοιπόν να ψάλλω με κατάνυξιν, και τόνον
Όσα θαύματ' ο Μανσόλας έδειξεν εις ένα χρόνον,
Τους διορισμούς του όλους στων Διοικητών τας θέσεις,
Και την πρόοδον που όλαι έλαβον αι υποθέσεις
Την παρέλαβα μ' εκείνας του Κωλέττη, και Πραϊδη,
Κι είδα ότι πλησιάζει να μας φάγη μαύρο φίδι.
Για του Δρόσου λοιπόν τότε το μεγάλο το χατήρι
Στραγγίξα έως τον πάτο το γεμάτο μου ποτήρι.

Ότι άνοιξα το στόμα κι ήθελα διά ν' αρχίσω
Για τον ίδιον υπουργόν μας κι άλλα για να τραγουδήσω,
Ιδού 'μβαίνει ένας φίλος, και μου λέγει «Ορφανίδη,
»Έμαθα τους Υπουργούς μας θε να πάρης στο παιγνίδι·
»Όμως πρόσεχε μην σφάλλης
»Κι άλλ' αντ' άλλων σ' αυτούς ψάλλης,
»Και σε σύρουν, άρον! άρον! Πάλιν στους Πλημμελειοδίκας
»Και εις τους κακουργοδίκας.»
- Μην σε μέλλει! Μην σε μέλλει! εις τον φίλον τότε κράζω,
Και διά τους Δικαστάς μας το ποτήρι μου αδειάζω.

Αδελφέ, του φίλου λέγω, άφησε ν' ακολουθήσω
Όπως ξεύρω, κι όπως θέλω, λιγυρά να τραγουδήσω,
Κι ας μ' εισάξωσιν εις δίκην πλην να με καταδικάσουν;...
Δεν ελπίζω να το φάγουν,
Βέβαια θα αποτύχουν, κι απ' την λύπην των θα σκάσουν,
Και στο Διάβολο θα πάγουν.
Φίλε μου, προχθές δεν είδες εις την δίκην μου την άλλην
Που την έπαθαν οι φίλοι,
Και αναχωρήσαν όλοι με κατήφειαν μεγάλην,
Και με χλωμιασμένα χείλη;
Στην υγεία των λοιπόν τώρα ώς τον πάτον το ποτήρι,
Μάλιστα για του κυρ Δέλτα, το μεγάλο το χατήρι.

Ύστερ' άρχισα να κράζω, να γελώ, να τραγουδώ,
Να χορεύω, να πηδώ,
Και να πίνω εις υγείαν των μεγάλων Υπουργών μας,
Και των διπλωματικών μας.
Πλην... τον Κήρυκα 'θυμήθην στο μεθύσι μου επάνω,
Και χωρίς καιρόν να χάνω
Στην υγεία του πνευματώδους, του Συντάκτου του φωνάζω,
Κι ώς τον πάτον το ποτήρι, φίλοι μου, ευθύς αδειάζω.

Αφού ήλθα μ' ένα δύω εις διάθεσιν καλήν,
Κατά του καλού μου φίλου την ωραίαν συμβουλήν
'Θέλησα να χαιρετήσω τας προόδους της παιδείας
Που σαν κάβουρας πηγαίνει, ως εκ της επιμελείας,
Και χωρίς καιρόν να χάνω, το ποτήρι μου γεμίζω,
Και με δίψαν το αδειάζω για τον παύσοντα τον Ρίζο.

Κατά τύχην απερνούσε, κί ένας τότ' από τον δρόμον
Φορτωμένος στην μασχάλην τον καλόν μας Ταχυδρόμον,
Ενθουσιασθείς δε τότε εις την ποθειτήν του θεάν,
Με μια χείρα θαρραλαίαν
Διά τον κυρ Ταχυδρόμον το ποτήρι μου αρπάζω
Κι ώς τον πάτον το αδειάζω.

Πίνων, πίνων, εις υγείαν του κυρ Ρίζου, και Μανσόλα,
Μου 'ζαλίσθη το κεφάλι, και τα λογικά μου όλα,
Κι έγεια χωρίς να θέλω, του κυρ Βάκχου παληκάρι
Εις τον οίνον βουτηγμένος,
Κι όλος καταμεθυσμένος,
'Πέταξα και το ποτήρι, έσπασα και το πιθάρι.⁷¹

ΤΟ ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΜΟΥ

- »Είναι πλάνοι Φαναριώται
»Της πατρίδος μας προδότηι,

»Χαμερπείς κατά τα ήθη το συμφέρον των κυττάζουν,
»Της Ελλάδος το Ταμείον αυτοί μόνοι το αδειάζουν.

---

⁷¹ Αυτόθι, σελ. 65-67.

- » Η χαμέρπεια, η πλάνη, η απάτη, η κακία,
    »Κι η αισχρά η κολακεία...
»Έργον των ανθρώπων τούτων είναι, το να θυμιατίζουν
»Αιωνίας τους μεγάλους, και εμπρός να γονατίζουν,
»Να τους τρέμουν, και στεφάνους να τους πλέκωσι επαίνων
»Κι εις την εύνοϊαν καθείς των του μεγάλου σύτω μένων,
«Προσπαθεί μ' αυτό το μέσον και αυτός να δοξασθή,
»Και ιδιαιτέρως έτι, φίλε, να ωφεληθή.

»Αλλ' αν στις πολιτικής μας τον κυματισμόν, και σάλον
»Άνεμος σφοδρός φυσήση, και κρημνίση τον μεγάλον,
»Εάν ο τροχός της τύχης δι' αυτόν κακά γυρίση,
»Και από τα υπερώα στον πυθμένα τον βυθίση,
»Τα κακά τα ζώα ταύτα οπού έμπροσθέν του κλίνουν
»Του γυρίζουσι τα νώτα, κι' εις τα κρύα τον αφίνουν.

»Και εάν η τύχη πάλιν άλλον αντικαταστήση
    »Ο καθείς των δεν θ' αργήση
»Ό,τι έκαμε στον πρώτον, κι εις τον δεύτερον να κάνη
»Ο δε χαρακτήρ των πάντα ως τοιούτος ανεφάνη.

»Ιδού!... βλέπεις εικών άλλη παριστάνεται εμπρός σου,
    »Και εις ταύτην προσηλώσου...
»Βλέπεις τους ωχρούς εκείνους τους ημιγεγυμνωμένους;
»Αυτοί είν' οι πρόμαχοί μας, κι ελευθερωταί του γένους
»Πληγιάς φέρουν εις το σώμα ο καθείς οκτώ ή δέκα,
»Κι εθυσίασαν τα πάντα, και παιδιά, και γυναίκα.
»Αφ' ου έδιωξαν τους Τούρκους, τους αγρίους μας τυράννους,
»Και επήραν τους ενδόξους των πολέμων τους στεφάνους,
»Τί ανταμοιβήν ειπέ με η πατρίς τους δίδει τώρα;
    »Τί ευγνωμοσύνης δώρα;
»Τους ηνάγκασε να γίνουν η λησταί, η ψωμοζήται,
    ή εις ξένην γην πλανίται·
»Επειδή του Εϊδέκου του μεγάλου, η σοφία
»Θέλησε να διαλύση τα στρατεύματα τ' ανδρεία,
»Τα ηνάγκασε να φύγουν με τας μαύρας τας σημαίας,
»Και να κατοικούν εις ξένας, και εις εχθρικός μας γαίας.
»Είν' γεμάτ' αι φυλακαί μας απ' ανδρείους στρατιώτας
»Τους οποίους στων πολέμων τας ημέρας μας τας πρώτας
»Η Ελλάς αυτή τους είδε άνδρας, κι ήρωας γενναίους,
»Και αξίους απογόνους Μιλτιάδου, Περικλέους...
»Ηναγκάσθησαν εσχάτως κλέπται, και λησταί να γείνουν
»Επειδή και τα παιδιά των, κι αι γυναίκες των επείνουν.

.....

- «Αυτοί είναι της Ελλάδος οι Ολύμπιοι θεοί
»Οπού εις τιμήν των πρέπει να ανυψωθούν ναοί,
»Και σουφρόνουν κατά μήνα τας χιλίας των δραχμάς,
»Κι απ' τους Έλληνάς μας θέλουν σέβας, δόξαν, και τιμάς
»Αυτοί διοικούν, το κράτος, για να μην παραστρατή,
»Κι ο καθένας τας ηνίας ενός κλάδου μας κρατεί.»

-»Αυτούς την προχθές τους ηύρε μια μεγάλη δυστυχία
»Γιατί έπαυσαν κι οι δύο απ' αυτά τα υπουργεία,
»Μάλιστα ο ένας φίλε, ο Κυρ Δρόσος ο Μανσόλας
»Έχασε τα λογικά του, και τας αναπαύσεις όλας,
»Κι ευθύς που το τρίκωχόν του πέταξ' από το κεφάλι
»Τον κυρίευσ' αιφνιδίως της αμηχανίας ζάλη.
»Όσάν τίμιον πολίτην, τον τιμώ και τον δοξάζω,
»Έχει αρετάς μεγάλας, και εις τούτο τον θαυμάζω·
»Αλλά υπουργός να μείνη τόσο τόσο δεν μ' αρέσει,
»Κι έπρεπε το τρίκωχόν του ένας άλλος να φορέση.
»Πλην δεν έμειναν, ω φίλε, πάλιν παραπονεμένοι
»Στο Συμβούλιον του Κράτους, είν' εκεί διωρισμένοι,
»Η επτακοσάρα πάλιν από το Ταμείον βγαίνει
»Και μου φαίνεται κι οι δύο είναι ευχαστημένοι.

-»Αυτοί είναι καλέ φίλε, όλ' οι μισθωτοί κυφήνες
»Που μετρούν πόσας ημέρας έχουσι κι αυτοί οι μήνες,
»Αυτοί παίρνουν του Ταμείου ταις γιαλιστεραίς δραχμιτζαις,
»Και ταις τρώγουν κουφετίτσαις.
»Χρεωστούν εις τους εμπόρους τα μαλιά της κεφαλής των
»Πλην φουσκόνουν σαν παγώνια εις την λάμπιν της στολής των.
»Με τα φώτα τα πολλά των και τους υπουργούς θαμβόνουν,
»Και να τρέχουν στους σκοπούς των κάποτε τους κατορθώνουν
»Καθ' ημέραν δε αυξάνουν,
»Και προβιβασμούς λαμβάνουν.
»Να τους βλέπεις θέλω φίλε, όταν παίρνουν τους μισθούς των,
»Τότε να παρατηρήσης ταις χαραίς, και τους χορούς των,
»Έμποροι, ζαχαροπλάσται, ξενοδόχοι, σκυτοτόμοι,
»Την ημέραν 'κείνην φίλε, είν' γεμάτοι όλ' οι δρόμοι,
»Που πηγαίνουν μετά κρότου ποίος πρώτος να προφθάση,
»Κι απ' τας χείρας των κυφήνων τας δραχμάς του να αρπάση.
»Η ημέρα 'κείνη φίλε, είν' κινήσεως ημέρα
»Δί' αυτούς δε τους κυφήνας είν' η πλέον λαμπροτέρα.

.....

»Ιδού βλέπεις έμπροσθέν σου την πατρίδα σου αυτήν
»Εις κατάστασιν τω όντι και αθλίαν, και φρικτήν
»Να την καταβασανίζουν ξένοι καθημερινώς,
»Και να την κατασπαράττουν δυστυχώς κι ελεεινώς.
»Πλην ελπίζων πως ο Όθων θε να την ευσπλαγχνισθή
»Και ταχέως η Ελλάς μας θε να ελευθερωθή,
»Κ' οι αισχροί Τυχοδιώκται, και οι ξένοι Βαυαροί
»Θε να τα καπνίσουν όλοι γενικώς εν ακαρεί.

.....

- Αυτή η σκηνή, ως βλέπεις, παριστάνει βαρείς φόρους
»Οπού έβαλαν εσχάτως στους τεχνίτας, και εμπόρους,
»Τον βαρύτετον προ πάντων νόμον τον του χαρτοσήμου,
»Που το έθνος θ' αφανίση, και τους Έλληνας παιδί μου.
»Τα περίφημα κεφάλια, κ' οι μεγάλοι οικονόμοι
»Θε να μας περάσουν κρίκον εις την μύτην μας ακόμι,
»Διά να μας σέρνουν τότε με μεγάλην ευκολίαν
»Καθώς κάμνουν εις τας Αρκτους κατά έθος στην Ασίαν.
»Επερίμενεν ο Έλλην ενώ έχει Βασιλέα
»Εις τους ώμους του να φέρη διατάγματα βαρέα,
»Και δι' άλλα ξένα κράτη εν ω ήσαν χαλκευμένα
»Να τα βλέπη ένα ένα
»Οι μεγαλοοικονόμοι να ζητούν να κατορθώσουν
»Εις την πάμπτωχον Ελλάδα δια να τα εφαρμώσουν;

.....

- Είν' του Έλληνος η φίλη, η ελευθεροτυπία,
»Είν' εκείνη π' εσεβάσθη, κ' η Αγγλία, κ' η Γαλλία,
»Είν' η μόνη που ο Έλλην αγαπά να προστατεύη,
»Και τα έργα της κακίας δι' αυτής να στηλιτεύη.
»Δι' αυτής ο καλός Έλλην την φωνήν του ανυψώνει
»Εις του Όθωνος τον θρόνον,
»Κι ο ενάρετος πολίτης δια ταύτης κατορθώνει
»Τ' όνομά του να αφίση εις την μνήμην των αιώνων.
»Εκλονίσθη, πλην δεν πίπτει, ούτε θέλει ποτέ πέσει,
»Πλην αν πέση, και μαζή της ένα δυώ θα απολέση.
»Τον Μονάρχην του ο Έλλην, και την ιεράν κ' αγίαν
»Την ελευθεροτυπίαν,

»Μόν' αυτά τα δυώ λατρεύει,
»Κι άλλο φίλε, δεν γυρεύει.
»Οι κατηραμένοι ξένοι, κι οι αχρείοι Φαναριώται,
»Και του έθνους οι προδότες
»Προσπαθούν μ' αναισχυντίαν,
»Διά να μας αφαιρέσουν την ελευθεροτυπίαν·
»Πλην τουκάκου κοπιάζουν, τα παπούτσια των χαλνούν,
»Και εις Έλληνας ας μάθουν τα τοιαύτα δεν περνούν.
»Έχομεν Εφημερίδας είκοσιν εις την αράδα,
»Κι είναι ικαναί να σείσουν, να κλονίσουν την Ελλάδα,
»Κι αν ποτέ απηλπισμένοι αγριεύσουν κι οργισθούν,
»Και αιθέρες, και πελάγη με βοήν θα εμπλισθούν,
»Κι οι εχθροί του φωτός τότε, και του σκότους όλ' οι φίλοι
»Θε να στέκουν τρομασμένοι, και με χλωμιασμένα χείλη.

.....
- Βλέπεις 'κείνους οι οποίοι ωσάν λύκοι λυσσασμένοι,
»Και ως αιμοβόροι Τίγρεις, στέκονται παροργισμένοι,
»Και εκείνους που παρέκει, σχίζονται με τους οδόντας,
»Και με δάδας εις τας χείρας άλλους, κατ' αυτών ορμώντας
»Βλέπεις άλλους οπού κείνται κατά κράτος νικημένοι,
»Και από τους νικημένους άλλοι μισοσηκωμένοι
»Που ζητούν να καταστρέψουν τους εχθρούς και νικητάς των,
»Και ποτέ οπού δεν παύουν απ' αυτάς τας άμιλλάς των;
»Την θεάν βλέπεις την Έριν εις την χείρα με την δάδα
»Οπού τους εγκαρδιώνει σχεδόν όλους στην αράδα;
»Αυτοί είναι οι μεγάλοι, και τρανοί φατριασταί σας,
»Κι εξ αιτίας, φίλε, τούτων δεν θα παύσουν οι πληγαί σας,
»Μερισμέν' εις πολλά μέρη, ο καθείς με τον σκοπόν του
»Προσπαθεί να καταβάλλη τον εχθρόν, κι αντίπαλόν του,
»Αλλά πίπτει και ο ίδιος πριν τον άλλον καταβάλλη,
»Κι ούτω την Ελλάδα φέρουν εις μια σύγχυσιν μεγάλη.

»Στου μικρού αυτού του δάσους παρετήρησε το βάθος·
»Βλέπεις έναν που με σκέψιν, με ψυχής μεγάλον πάθος
»Κατηφής κι ακουμβισμένος εις κορμόν μιας ελαίας
»Σκέπτεται, να εύρη ίσως εφευρέσεις πάλιν νέας;
»Αυτός είναι της Ελλάδος ο μεγάλος οικονόμος,
»Κι από τούτον εχαλκεύθη ο των χαρτοσήμων νόμος,
»Και οι φόροι όλ' οι άλλοι
»Από το Γερμανικόν του, και σοφό βγήκαν κεφάλι.
»Σκέπτεται δε τώρα πάλιν, για κανέναν ίσως φόρον
»Που να κάμη το Ταμείον να χορτάση κατά κόρον.

.....

- Τίποτε σχεδόν δεν είδες, άλλα αν ιδής ακόμα
»Που κονδύλι δεν τα γράφει, δεν τα διηγείται στόμα,
»Αν ιδής μίαν προς μίαν όλας τα ραδιουργίας,
»Και τας χαμερπείς, κι αυθάδεις, κ' αισχροτάτας κολακείας,
»Αν ιδής τας προσπαθείας των σημερινών Ελλήνων
    »Μ' αναστεναγμόν και θρήνον
»Θα φωνάξης, «Μακράν! φεύγω! δεν 'μπορούν διά να
βλέπουν
»Πράγματα οι οφθαλμοί μου, που τα πάντα ανατρέπουν»
» Αν ιδής την γεωργίαν παντελώς ημελημένην,
»Και με δυσβαστάκτους φόρους κι αυτήν καταφορτωμένην,
    »Αν ιδής και την παιδείαν
    »Εις κατάστασιν αθλίαν
»Χωρίς της οποίας έθνος ποτέ δεν αναγεννάται
»Αλλά πάντοτε εις χάος πυκνού σκότους θα πλανάται,
    »Αν ιδής ακόμι άλλα
    »Απ' αυτά πλέον μεγάλα
    »Βέβαια θα απορήσης,
    »Κι από λύπην θα δακρύσης.

.....

»Πλην αντί λαμπρών κτηρίων
»Παρθενώνων, και Θησειών
»Βλέπω, φίλε, στα εδάφη πέτρας μόνον κρημνισμένας,
    »Και ακροτηριασμένας,
»Αντί του λαμπρού Λυκείου, και αντί Ακαδημίας
»Περιφέρομαι, και βλέπω τόσας πράξεις σας γελοίας
»Πώς παρήλλαξεν ο κόσμος! τί διαφορά μεγίστη!
»Πώς ειπέ με η πατρίς μας αύτη τόσον εσυγχίσθη,
»Και αισχράς επιθυμίας γιατί τρέφουν οι υιοί της;
»Δεν θα αναλάμψουν πάλι οι αρχαίοι οι καιροί της;...⁷²

.....

---

⁷² Αυτόθι, σελ. 68-85. Το ποίημα παρατίθεται εδώ αποσπασματικά, λόγω της μεγάλης έκτασής του.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Κ. Λ. ΕΙΣ ΝΑΥΠΛΙΑΝ

Εν Αθήναις τη 20 Νοεμβρίου 1836

Μετά σιωπήν μεγάλην δυό επέκεινα ετών
Προχθές έλαβον, ω φίλε, ένα σου αγαπητόν.
Την χαράν οπού ησθάνθην δι' αυτό να σε την πω
Ωσάν περιπτόν το κρίνω, ξεύρεις πως σε αγαπά,
Απορούσα μ' όλον τούτο εις την λήθην σου αυτήν
Ως ασύμφωνον διόλου με την φίλου αρετήν,
Είχα δίκαιον μέγαλον κατά σου να οργισθώ·
Αλλά ταύτα ας τ' αφήσω, και ας σου αποκριθώ.

Απ' εμέ ζητείς να μάθης νόστιμα των Αθηνών;
Την διαγωγήν, τα ήθη, την κατάστασιν τινών...
Μ' έρριψες εις χάος μέγα, και δεν ημπορώ να βγω,
Με εβύθισες, ω φίλε, και κοντεύω να πνιγώ.
Είμαι εις την απορίαν από που να κάμ' αρχήν,
Κι έως πού, να τελειώσω ταύτην μου την διδαχήν·
Είναι άτοπον τας πράξεις να σε 'πω του καθενός,
Πλην θα κάμω τον σταυρόν μου ως καλός χριστιανός,
Και θ' αρχίσω να σε είπω ένα δύο κωμικά
Τα οποία εσύ μόνος να ηξεύρης μυστικά.

Να στα γράψω δεν 'τολμούσα, μήπως και εσύ αρχίσης
Να μου κάμης επικρίσεις,
Μήπως, φίλε, κατά τύχην η δικήν μου δυστυχίαν
Θέλοντας διά να δείξης πολυμάθειαν τελείαν,
Ως πολλοί ακόμα άλλοι 'που καθόλου δεν αφίνουν
Αλλά ό,τι θε να ίδουν ευθύς θα το επικρίνουν.
(Καθώς τώρα στας Αθήνας που και αν στραβοπατήσης
(Θα ακούσης επικρίσεις,)
Μήπως σαν αυτούς θελήσης, και εσύ διά να γίνης
Κι εις τον μέγαν Ταχυδρόμον πάραυτα με κατακρίνης.

Επειδ' είσαι φίλος όμως,
Και μ' εσέ δεν έχει σχέσιν ο σοφός ο Ταχυδρόμος,
Σ' εξομολογούμαι φίλε, ωσάν εις πνευματικόν,
Ό,τι βλέπω στας Αθήνας καλόν είτε και κακόν.
Πρώτον απ' την νεολαίαν πρέπει διά να αρχίσω,
Και γνωστούς σου ένα δύο ζωηρά να ζωγραφίσω.

Ξεύρεις γενικώς πως όλοι δύο γράμματα μαθαίνουν,
Κι εις τα πρώτα υποουργεία να εργάζωνται πηγαίνουν,

Και πως εκατόν δραχμίτσαις προτιμούν ν' απολαμβάνουν
Ποσώς όμως δεν τους μέλλει τον καιρόν των εάν χάνουν,
Δεν στοχάζονται πως ότι τα παπούτσια αν τους δώσουν
Του σπητιού των καν το νοίκι δεν θε νάχουν να πληρώσουν,
Και πως ότι πεινασμένοι εις τους δρόμους θε να τρέχουν
Επειδή και φορτωμένα εις τους πετεινούς τα έχουν.

Η πληθύς των είν' μεγάλη, κι εξακολουθεί ν' αυξάνη,
Κι ο καθείς των καθ' ημέραν και προβιβασμόν λαμβάνει.
Πλην, εάν με ερωτήσης – δεν εργάζονται καθόλου;
- Ω! πεθαίνουν οι καϋμένοι! αν δεν κάθηνται διόλου!
Τους μεγάλους υπουργούς των έχοντες παράδειγμά των.
Τα μεγάλα των στοχάσου, φίλε, κατορθώματά των.

Εις τους δρόμους μέσα τρέχουν, με χαρτία τυλιγμένα,
Και με βήματα ακόμι βίαια, και μετροημένα,
Και τας κλίμακας πηδώντες ενός κι άλλου Υπουργείου
Στου μηνός το τέλος τρέχουν εις τας θύρας του Ταμείου.

Πλην αυτά ας τα αφήσω, μήπως κατ' εμού θυμώσουν,
Κι ομού όλοι συνομώσουν,
Και μη χάνοντες καιρόν
Με καλαμαριών μεγάλον με σκεπάσωσιν σωρόν.
Ή στο χέρι με κονδύλια όλοι κατ' εμού ορμήσουν,
Και το φως μου υστερήσουν.

Εις την πρώτην, φίλε, τώρα ας ελθώμεν ομιλίαν.
Θε να έστεκες βεβαίως άφωνος, και μ' απορίαν·
Ένα φίλον σου αν ίδης, με την μάστιγα στο χέρι
Όστις πάντα με σπηρόνια τρέχει νύκτα, μεσημέρι,
Χωρίς να υπάρχη ίππος στην μικρήν του κατοικίαν,
Αλλ' αυτά τα κάμνει όλα για να δείχνη φαντασίαν.
Αν τον ίδης στολισμένον περί λύχνων τας αφάς
Εις τας συναναστροφάς,
Τα εμπροσθινά μαλλιά του έχοντάς τα αφημένα
Ωστε που τα όμματά του είναι όλα σκεπασμένα,
Και προς τούτοις κτενισμένα
Δεξιά κι αριστερά
Μέ πομάδα αλειμμένα,
Είναι τρέλλα, και χαρά.

Και τον Δημοσιογράφον επαγγέλεται ακόμα
Θέματ' άρατα μας ψάλλει με το ανοιγμένον στόμα,
Πλην το φύλλον του σαν 'βγαίνει, χωρίς να το αναγνώσουν
Την τιμήν αυτήν του κάμουν, στον μπακάλη να το δώσουν.

Έκαμε δε ως ηξεύρεις στην Ευρώπην τας σπουδάς του.
Που δε να σου διηγούμαι τας εκεί διαφθοράς του,
Αφ' ου τάλληρα χιλιάδες κατηνάλωσεν ασώτως,
Κι έμεινε στις αμαθείας το πυκνότατον το σκότος
Φίλε, έφυγε την νύκτα επί τη απλή προφάσει...
Πλην το πλοίον του δεν είχε στα Αθήνας έτι φθάσει,
Κι έφθασαν στον γηραλαίον, και τον δυστυχή πατέρα
Γράμματα μίαν ημέρα,
Από μέρος των εμπόρων, ξενοδόχων, και κουρέων
Αναγγέλοντα το πλήθος των χρεών του των βαρέων.
Γνωρίζεις τον... (ας μην τον 'πω γιατί θε να θυμώση)
Που διάβολο την εύρηκε ευγένειαν την τόση!
Τον Φαναριώτην και αυτός θέλει να προσποιήται,
Φαντάζεται το ξόانون πως θε να επαινείται!
Τα μάτια του μισοσφαλνά, βαδίζει μετρημένα,
Κι όταν μιλεί σου ομιλεί με λόγια μασημένα.
Ω! της κουφότητος αυτού και της ανοησίας!
Ποσώς να μην αισχύνεται σ' αυτάς τας αηδίας!

Πίθηκες όλ' οι νέοι μας κατήντησαν να γείνουν,
Τα τίμια φερσίματα τα άφησαν, τ' αφήνουν,
Και μ' όλας τας παραφθοράς των ξένων ενωθέντες,
Το εθνικόν των φόρεμα όλοι απεκδυθέντες,
Μας περιπατούν σεινάμενοι, λαμπροί, και κορδωμένοι,
Κι ομοιάζουν απαράλλακτοι παρησιανοφερμένοι.

Την κ ό ρ τ ε ζητούν όλοι των να κάμουν με κυρίας,
Και αραδιάζουν εις αυτάς πολλάς ανοησίας,
Ότι πεθαίνουν, χάνονται, κι ότι αυτάς λατρεύουν,
Και ότι να θυσιασθούν διά αυτάς κοντεύουν.
Εξ' άλλου μέρους προσπαθούν οι άλλοι να μανθάνουν
Πως με την δ ε ί ν α την κυρά τον έρωτά των κάνουν,
Κι ο έρωσ μόνον γίνεται για ν' απερνούν την ώρα,
Κι εκείνην που χθες 'γνώριζον δεν την γνωρίζουν τώρα.

Τ' αδύνατον κονδύλι μου εάν ακολουθήση,
Τας συνηθείας όλας των να σοι τας παραστήση,
Το γράμμα τούτο, φίλε μου, θα 'γίνετο βιβλίον,
Κι ο Σκούφος δεν το 'δέχετο εις το Ταχυδρομείον.
Διότι και τον Μένιππον 'θέλησα να σου στείλλω,
Και πίστευε, επλήρωσα τρία λεπτά το φύλλο,
Και τούτο κατά χάρι
Γιατί ποτέ δεν δύναται βιβλία για να πάρη.

Πολύ σ' αυτούς εκτάνθηκα, τώρα δε ας αρχίσω
Περί του περιπάτου μας να σε πληροφορήσω.

Την εορτήν στας τέσσαρας μετά την μεσημβρίαν
Απ' του Αιόλου την οδόν πηγαίνουν κατ' ευθείαν
Πολίται, Στρατιωτικοί, Υπάλληλοι μεγάλοι,
Κι οι σοβαροί μας Υπουργοί κι οι εν Αθήναις άλλοι
Εις τον κοινόν περίπατον, όπου καθείς πασχίζει
Να δείξη τί αξίζει,
Στρεφόμενοι στην μουσικήν 'σαν τ' άλογο στ' αλώνι
Καθείς με την αξίαν του ανάλογα φουσκώνει.

Αν έλθης, φίλε, να ιδής πολύ θα απορήσης
Τους υπουργούς μας βέβαια θ' αργήσης να γνωρίσης,
Μην στοχασθής πως λέγ' αυτό ως χρυσοκεντημένους!...
Απήλαυσαν οχήματα, ίππους καλοθρεμμένους,
Κι ευγαίνουσαι επί αυτών ωραίαις υπουργίνας
Στολίζουν ταις αστόλισταις της Αθηνάς Αθήναις,
Κι οι άρχοντες κυρ υπουργοί καθώς της βασιλείας
Ούτω και της αμάξης των, κρατούσι τας ηνίας.

Θεέ μου!... ακατάπαυστα ευγάζουν τα καπέλα!
Ω ανθρωπίνη τρέλλα!...
Ο ένας με υπόκλισιν στ' αμάξι πλησιάζων,
Και ως λατρείας σύνθημα τον πύλον του ευγάζων
Πώς έ χει σ τ η ν υ γ ε ι ά ν τ η ς, ρωτά την υπουργίνα
Κι αφ' ου με σέβας της ειπή πέντ' έξη τούτα 'κείνα
Με λόγους κολακευτικούς τον υπουργόν φορτόνει,
Κι ο υπουργός μας φουσκωτός σαν κούρκος, σαν παγώνι
Λίγον αφού συλλογισθή χωρίς καιρόν να χάση
Από το υ π ο υ ρ γ ε ί ο ν του, του λέγει, να περάση.

Κυριών ποικιλόχροαι λαμπραί ενδυμασίαι,
Και αι κυματιζόμεναι των πύλων των ταινίαι
Των οφθαλμών σου άφευκτα την προσοχήν θα σύρουν,
Αυταί αι πολυτέλειαι, αυταί θε να μας φθείρουν,
Άποροι εν ω ήμεθα θέμεν πολυτελείας,
Και αύται γίνοντ' αίτιαι μεγίστης απορίας.

Έτυχε στον περίπατον να είδω νεανίδα
Πτωχήν, ενδεδυμένην δε λαμπρώς ωσάν Γαλλίδα
Πως ηδυνήθη ο ανήρ, ή και ο συγγενής της
Να προμηθεύση εις αυτήν τα μέσα της στολής της;

Αλλοίμονον στον δυστυχή εάν δεν προσπαθήση!
Μ' άλλους κυρίου, η κυρά θε να τα αποκτήση...
Ιδού! αι πολυτέλειαι διαφθοράν μας φέρουν,
Και οι εχθροί του έθνους μας βλέποντες τούτο χαίρουν.

Εστέκουμουν σιωπηλός, και μ' αδιαθεσίαν
Επάνω μ'όταν έπεσεν έν πλήθος με την βίαν,
Τί τρέχεις;... Ω του θαύματος! έφιπποι πλησιάζουν,
Ιδέ τους, πώς επαίρονται! Ιδέ τους, πώς κομπάζουν!
Ποιοί είναι; - Υπουργόπουλα, και ευγενείς μεγάλοι,
Φαντάζονται πως είν' αυτοί, πως δεν υπάρχουν άλλοι,
Φαντάζονται πως πάντοτε τόσον θα υπερέχουν
Οπόσον ύψος των λοιπών ανθρώπων τώρα έχουν.
Καθείς με το αγέροχον, και το γυαλί στο χέρι
Τα βήματα του ίππου του προς τας κυρίας φέρει.

Πλήθος γραμματικίδια αφεύκτως θ' απαντήσης,
Κι εις τα κινήματα αυτών βεβαίως θ' απορήσης·
Βαδίζουσιν ολόγυρα, κι άλλην δουλειά δεν κάνουν
Παρά στον μεν, και εις τον δε, τον πιλόν των να βγάνουν,
Προς τας γνωρίμους εις αυτά κυρίας πλησιάζουν,
Και πλήθος κολακευτικών λόγων τας αραδιάζουν,
Το ένα λέγει »εύμορφα το φόρεμα σας πιάνει.
Το άλλο »Πως της ευμορφιάς σας πρέπει το στεφάνι.
Το τρίτον »Φως κυρία μου, σεις είσθε της ημέρας,
Κι ως προς ταις άλλαις λάμπετε, σαν Ήλιος στους αστέρας.

Για τον περίπατον πολλά σου είπα, το γνωρίζω,
Την ομιλίαν μου λοιπόν ιδού οπού γυρίζω.
Θα σου ειπώ και μερικά των συναναστροφών μας,
Και των μικρών χορών μας.
Συχνάκις γίνονται χοροί όπου κι εγώ πηγαίνω
Και όπου θεατής απλός ενίστ' απομένω·
Είναι πολλά περίεργον να διής εξ ενός μέρους
Έν πλήθος καβαλιέρους
Να στέκοντ' όλοι όρθιοι, σαν γύπαις πεινασμένοι
Διά ν' αρπάξουν έν μικρό πουλάκι που διάβαίνει.
Τί σύγχυσις! τί ταραχή! Σωστή πυργοποιΐα!
Ό,που ευρίσκοντ' Έλληνες υπάρχει κι αταξία.

Η μουσική γλυκά κτυπά, αρχίζ' η κουαδρίλια.
Έτυχες εις ληνόν ποτέ οπού πατούν σταφύλια;
Όμοια κι απαράλλακτα! και η στενοχωρία

Χαλνά την ευχαρίστησιν, και φέρει αηδία,
Σπρώχνει ο εἰς τον ἕτερον, και οι κυρ καβαλιέροι
Εἰς ταύτην την περίστασιν φέρονται ως συμφέρει.
Κονιορτός σηκώνεται για το στενόν του τόπου,
Και πνίγει την αναπνοή του καθενός ανθρώπου.

Αφ' ου χορεύσουν, κι ἔπειτα η μουσική σωπάση
Εἰς τας κυρίας του χοροῦ καθείς θα πλησιάση
Να τας εἰπή »Σαν ἄγγελος χορεύετε κυρά μου,
»Εἴσθε ωραία ως θεά, το λέγω στα σωστά μου,
»Οι δύο οι φωστήρες σας καρδίας σκληρά σφάζουν,
»Και δύο ἄστρα τ' Ουρανοῦ, κυρία, ομοιάζουν.»
Αφού τοιαύτα ταις εἰπούν ψευτιαῖς και παραμύθια
Μετά ολίγην σιωπήν, εμβαίνουν στην ἀλήθεια.
- Αν αγαπάτε, τον χορόν τον μέλλοντα, κυρία,
Να τον χορεύσωμεν μαζί... - Ω! κατά δυστυχία!
Από προχθές με τον κυρ Π... σχεδόν εἰμ' ἰ ν γ κ α ζ ἄ τ η...
- Υπομονή! ευχαριστώ... κι ευθύς γυρίζων πλάτη
Σ' ἄλλην κυρίαν με αὐτά τα λόγια του πηγαίνει,
Ἔως που το ποθούμενον τέλος επιτυχαίνει.

Δεν σε τα γράφω φίλ' αὐτά για να κατηγορήσω,
Και τους μικρούς μας τους χορούς οὕτω να σατυρήσω,
Μην στοχασθῆς αὐτό ποτέ! θεός να με φυλάξη!
Αλλ' επειδή τα ἔφερεν των λόγων μας η τάξι
Τα εἶπα, κι αν ποτέ κανείς διά αὐτά θυμώση
Που φαίνεται ἐξάπαντος πως υστερεῖται γνώσι·

Αἱ συναναστροφαί ἐδῶ ανθούν και λουλουδίζουν·
Της κοινωνίας πρόοδον, νομίζω, εἰκονίζουν.
Εἶναι πολλά εὐάρεστον να βλέπη τις μια νέαν
Με προτερήματ' ἀρκετά, σεμνοπρεπή, κι ωραίαν,
Το πνεύμα το οξύτατον που ἔχει να δεικνύη,
Και τας καρδίας γενικῶς των νέων να ελκύη.
Πλην πίστευσε, θα ἔμενα πλεῖο ευχαριστημένος
Εάν ευρίσκετο ἐκεῖ κανείς πεπαιδευμένος,
Και ο οποίος ἀρχινῶν διά να ομιλήση
Συγχρόνως, και τον ἕτερον ἤθελεν ωφελήσει.

Πλην αὐτά λείπουν, φίλε μου, και κατά δυστυχίαν
Σ' αὐτάς τινάς δεν ἀπαντά εἰμή μονοτονίαν,
Και αἱ κυρίαι μας, ἀντί οὕτω να μας ευφραίνουν
Εἰς τα πολιτικά κι αὐταῖς ἀρχισαν να εμβαίνουν,

Και έξαφνα από το βαλς ή από την γκαλόπη
Περί δανείου σ' ομιλούν, ή διά την Ευρώπη.

Συχνά δε, ή και πάντοτε, εάν παρατηρήσης,
Τον φίλον σου τον Δ... Τ... αφεύκτως θ' απαντήσης,
Και τινας άλλους οίτινες είναι πολλά γνωστοί σου,
Και οι οποίοι, φίλε μου, στην Αίγινα 'θυμήσου
Πως υστερούντο οι πτωχοί ψωμί διά να φάγουν,
Πλην τώρα αι δουλίτσαις των εξαίρετα υπάγουν
Κόμητες εκατήντησαν και άρχοντες να γίνουν,
Χορούς και συναναστροφάς στ' αρχοντικά των δίνουν.

Του δε πτωχού Ταμείου μας η στάσις χειροτέρα
Ομοιάζει του ορίζοντος τον δύοντα αστέρα,
Και τέταρτα δραχμών στιλπνά, κι ημίδραχμα ευγάζει
Και εις τους υπαλλήλους μας με τάξιν τα μοιράζει.
Κι αν ιερέα έτυχες να διής εις εκκλησία
Οπού μοιράζει κόλυβα εις τα μικρά παιδιά
Που άλλα φίλε, τον τραβούν από το μαύρον ράσσον
Άλλα φωνάζουν, και αυτός το κάνιστρον τεινάσσω
Ρίπτει τα λίγα λείψανα με τον θυμόν, και βίαν;
Είδες και του Ταμείου μας την στάσιν την αθλίαν.
Αρπάζουν τα παιδάρια, αρπάζουσιν οι ξένοι
Κι ο Έλλην, και ο ικανός, με στόμ' ανοικτόν μένει.

Ιδού η τύχη, φίλε μου, των δυστυχών Ελλήνων,
Των τολμηρών εκείνων
Οίτινες εθαυμάσθησαν στον πατριωτισμόν των,
Κι αρπάσαντες τα όπλα των έθραυσαν τον ζυγόν των.
Ποιος τώρα ενθυμείται καν τους χρόνους του εκείνους
Καθ' ους εκαταφρόνησε κατάστασιν, κινδύνους,
Καθ' ους με αίμα τουρκικόν το ξίφος του εβάφη
Για να λυτρώση τα λαμπρά και ιερά εδάφη;

Ω σεις κυφήνες, κι αναιδείς! οπού σκεπάζετ' όλην
Της πρωτεύούσης μας αυτής την φημησμένην πόλιν!
Στην μνήμην σας δεν φέρετε τα μάχας καν εκείνας
Που έκαμον οι Έλληνες εις ταύτας τας Αθήνας;
Καθ' όναρ δεν σας φαίνονται με βλέμματ' οργισμένα
Σκιαί, με τα φορέματα στο αίμα των βαμμένα;
Ή περιδιαβάζοντες προς της Πνυκός το μέρος,
Ποτέ σας, δεν προσέξατε στον ήχον του αέρος

Διά ν' ακούσετε φωνάς, και γογγυσμούς εκείνων
Των Σουλιωτών, και των Κρητών, κι άλλων πολλών Ελλήνων
Οίτινες όντες πρόθυμοι στο χρέος της πατρίδος
΄Φονεύθησαν μαχόμενοι κατά της τυραννίδος;

Τον Καραϊσκον βλέποντες καν δεν ερυθριάτε;
Αλλοίμονον! τα ψεύδη σας, οι δόλοι, κι αι απάται,
Εμάραναν την μαύρην σας, και ρυπαράν καρδίαν,
Κι αν λέγεται Ελληνική λέγεται παρ' αξίαν·
Τα πάθη σας 'στερέωσαν αισχράν ξενοκρατίαν,
Και στην πατρίδα ήνοιξαν πληγήν πολλά βαθείαν...
Ανωφελές ό,τι ειπώ... ω αληθώς πιλάτοι!
Οι Έλληνες οι δυστυχείς με θολωμμένο μάτι
Πηγαινοέρχονται συχνά εις τα αρχοντικά σας,
Συνάζοντες τα ψύχαλα από την τράπεζά σας.

Συγχώρησέ με, φίλε μου, εις τας παραφοράς μου,
Ολίγον διεσκέδασα την λύπην της καρδιάς μου.
Θα μου ειπής - Υπούργημα μην θες κυρ Ορφανίδη,
Κι άρχισες σαν το φίδι
Καθώς και πλήθος έτεροι, να χύνης το φαρμάκι,
Ως που ν' αρπάξης, και εσύ κανένα κοκκαλάκι;
- Εγώ; με τί δικαίωμα; και πώς θ' αποτολμήσω
Τοιούτόν τι να φαντασθώ, η πώς να το ελπίσω;
Είμ' Έλλην ναι, πλην Έλληνες άλλοι μεγάλοι, τόσοι,
Οπού δικαίως έπρεπε διά να βραβευθώσι,
Κείνται γυμνοί, ασήμαντοι, και παρημελημένοι·
Εξ εναντίας βλέπομεν, τυχοδιώκται, ξένοι,
Να τρώγουν τας θυσίας των, το αίμα των να πίνουν,
Και εις οικτράν κατάστασιν αυτούς να τους αφήνουν.

Προχθές 'καθήμην μόνος μου εντός Ξενοδοχείου
Πλησίον του Λασσανικού μεγάλου υπουργείου,
Χρήματα είδα έξαφνα να βάζουν εις αμάξας,
Περίεργος για να ιδώ, τίς είν' ο αυτά δράξας
Ηρώτησα πλησίον μου άνθρωπον τινά νέον,
Το φόρεμα Υδραίων.

»Εμένα, είπε, ερωτάς να σε πληροφορήσω;
»Δεν ξεύρω γ ρ υ να σε ειπώ, και να σ' ευχαρηστήσω
»Διότι προ τριών ετών αφήσας την γλυκειάν
»Πατρίδα μου, ζω ευτυχώς εις την Μολδοβλαχίαν.

»Εκεί απήγητσα πολλούς που οι δυστυχισμένοι
»Ωσάν κι εμένα έφυγον, διψώντες πεινασμένοι

»Ως χάσαντες στον ιερόν αγώνα μας τα πάντα,
»Και υπομείναντες δεινά, και τραγικά συμβάντα
»Είδον πως είν' αδύνατον εδώ διά να ζήσουν,
»Όθεν, και απεφάσισαν διά ν' αναχωρήσουν,
»Με δάκρυα να χαίρωνται πολλά καλά τους είδα.

Είπεν αυτά, και Βαυαροί οκτώ ευθύς ελθόντες
Την γεμισμένην άμαξαν με χρήματα λαβόντες,
Γλυκά απεχαιρέτησαν του υπουργού τας θύρας,
Κί' ετράβιξαν τον δρόμον των, με όπλα εις τας χείρας.

Σ' έγγραψα, φίλε μου, πολλά και να με συγχωρήσης
Παύω... και σε παρακαλώ να μην με λησμονήσης.
Εις της φιλίας τον βωμόν καρδιαί ενωμένοι
Το πυρ της υποθάλπουσι ούσαι ηγαπημένοι.
Λοιπόν, με γράμματα συχνά πάντα να μ' ενθυμήσαι,
Και ούτω να μη λησμονώ φίλος πιστός πως είσαι.⁷³

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ Κ.Μ.Γ.

Ναυπλία τη 20 Φεβρουαρίου 1837

Σε υπεσχέθην, φίλε μου, πριν να αναχωρήσω,
Πως άμα το ποδάρι μου εις Ναύπλιον πατήσω
Τί είδα, και τί ήκουσα εις ταύτην μας την πόλιν
Να σοι τα γράφω ακριβώς κατά την τάξιν όλην·
Πληρώ λοιπόν το χρέος μου, και την υπόσχεσίν μου
Διά πληροφορίαν σου, και διασκέδασίν μου.
Συγχώρησον αν απ' αρχής λεπτομερώς θελήσω
Να πιάσω την υπόθεσιν, και να σ' ευχαριστήσω.

Κατέβην εις τον Πειραιά με την χαράν κι ελπίδα,
Κι εμπρός εις το Τελώνειον μικρόν τι πλοίον είδα
Έτοιμον δι' Επίδαυρον ιστία να ανοίξη,
Και πριν ακόμα, φίλε μου, την άγκυραν τραβήξη
Εμβήκα μέσα εις αυτό με πάλλουσαν καρδίαν·
Αλλά εμβάς απέμεινα εις άκραν απορίαν,
Πλήθος ανθρώπων εις αυτό ιδών συσσωρευμένους,
Κι ωσάν τριχίδας εις μικρόν καδίσκον στιβασμένους.

---

⁷³ Αυτόθι, σελ. 38-51.

Εξήλθομεν του Πειραιώς χωρίς πολύ να αργήση,
Κι ο άνεμος το πλοίον μας σπρώχνει, να ξεκινήση,
Αύρα βορέως ούριος 'φυσούσε μ' ησυχία,
Κι' εγέμιζε του πλοίου μας τα ανοικτά ιστία·
Τα πάντα δε οι ναύται μας εις τάξιν είχαν βάλλει,
Και άσματα καθείς γλυκά αρχίνησε να ψάλλη,
Τ' ανέμου δε το φύσημα, κι ο ήχος των κυμμάτων
Συνδρόφευον αρμονικώς αυτά τα άσματά των.

Ο πλους μας ήτον ευτυχής· μετά την τρίτην ώραν
Σ' Επίδαυρον εφθάσαμεν,τ' Ασκληπιού την χώραν,
Οποίον φίλε θέαμα! οι κύριοι των ίππων
Όλους μας ήρπασαν σχεδόν μ' αλλαλαγμόν και κτύπον,
Και μας οδήγησαν ευθύς εις πλήθος ημιόνων
Εις πλήθος ίππων ευτραφών, και αταράχων όνων
Φωνάζοντες, κτυπούμενοι, ποίος να κατορθώση
Πολλάς δραχμάς τον ίππον του διά να μας μισθώση.

Προς την Ναυπλία 'κίνησα χωρίς αργοπορίαν
Απ' την οδόν την πνέουσαν γλυκιάν μελαγχολίαν,
Ήκουα δε σιωπηλός, και κατηφής, και μόνος
Το λυπηρόν κελάδημα της φίλης αηδόνος·
Η ευωδία των ανθών, ο ρόχθος των υδάτων,
Η ποικιλία των πολλών, και ζωηρών χρωμάτων,
Αι απαντούμεναι μικραί κοιλάδες, και τα δάση,
Απ' τα οποία ήθελεν ο ίππος μου περάσει,
Και των ποιμένων η γλυκιά, και λιγυρή φλοέρα
Ήτις ετράνταζε σ' αυτόν τον καθαρόν αέρα,
Εις έκστασιν γλυκύτητος εκίνει τας αισθήσεις.
Ω! πόσον είναι θελκτική, φίλε, τοιαύτη φύσις!
Ω! πόσον είσθε ευτυχείς αθώοι μου ποιμένες!
Και σεις ω ποιμενίδες μου, πόσον ευτυχισμέναις
Χαίρουσαι με τας καλλονάς της φύσεως εκείνας!
Και πόσον διαφέρετε απ' τους αισχρούς κυφήνας,
Οίτινες διατρίβοντες στων Αθηνών την πόλιν,
Να διαφθείρουν πάσχουσι την φύσιν σχεδόν όλην.

Το Ναύπλιον αντίκρυσσα! ... ω φίλε μου, οποία!
Οποία λυπηρά σ' αυτό, φρικτή μελαγχολία!
Παρθένον μου εφάνηκε ωραίαν πως ομοιάζει
Ήτις στα κάλλη ως αυτός ο ήλιος διαυγάζει,
Κι ενδεδυμένη ελαφρόν, και διαυγή χιτώνα
Λευκόν ωσάν χιόνα,

Απ' τον οποίον λάμπουσι τα έσωθέν της κάλλη,
Του σώματος οι κρίνοι της, και η λευκή αγκάλη.

Στην θέαν του εφώνηξα «χαίρε ωραία πόλις
»Το άλλοτε προπύργιον, και της Ελλάδος όλης,
»Οπόταν κατά των εχθρών εμάχετο γενναίως·
»Σε πρώτον 'πέπρωτο να διή το όμμα Βασιλέως,
»Και τον λαμπρόν τον θρόνον Του πρώτον εις σε να στήση,
»Και πατρικώς τους Έλληνας ούτω να κυβερνήση.
»Τ' απόρθητόν σου φρούριον, το μέγα Παλαμήδι
»Ποίος των περιηγητών με σέβας δεν θα ίδη;

»Οπόταν στοχασθώ καλώς, και φέρω εις την μνήμην
»Πως αν εκυριεύετο από τον Ιμβραϊμην
»Στους Έλληνας δεν έμενε, ελπίς της σωτηρίας,
»Ελπίς της νίκης, και ελπίς γλυκειάς ελευθερίας
»Πυρ εις τας φλέβας μου λεπτόν εξαίφνης διατρέχει,
»Και σέβας, και ευλάβεια, και θάμβος με κατέχει.»

Τοιαύτα εν ω έλεγα πλησίασα στην πόλιν
Την με ομίχλην σκοτεινήν κεκαλημένην όλην,
Και ν' αντηχήση έφερεν στας ακοάς μ' η μοίρα
Του Θεοδώρου του τυφλού, η κρουομένη λύρα.
Εμβήκα... κι αντί να ιδώ το πλήθος των ανθρώπων
Οπού απήντουν άλλοτε σχεδόν εις κάθε τόπον,
Στους δρόμους είδα έξαφνα μεγάλην μοναξίαν,
Μεγάλην σοβαρότητα, πολλήν μελαγχολίαν.

Στου Λουδοβίκου την οδόν βαδίζοντας επάνου
Έφθασα στην ευρύχωρον Πλατείαν του Πλατάνου,
Κι εκεί είδα συναγμένους
Παίδας πολλούς του Άρεως πολλά ανδρειωμένους,
Οίτινες τριγυρίζοντες με τα χρυσά στους ώμους
Σκάπτουσι με τα ξίφη των τους σκληροτάτους δρόμους,
Και εις τα καφφενεία μας με ταύτα και μ' εκείνα
Εοδεύουν τας ημέρας των, προσμένοντες τον μήνα.

Ηξεύρω φίλε μου στενέ, περίεργος πως είσαι,
Και ότι όλα ακριβώς θες να πληροφορήσαι,
Και επειδή το συγχωρεί το πλάτος του χαρτίου
Γράφω δυώ λόγους μοναχά περι του εμπορίου.
Είδες ποτέ σου ασθενή μόλις ψυχορραγούντα
Τα ναρκωμένα μέλη του σπασμοειδώς κινούντα;

Είδες και το εμπόριον της πόλεώς μας ταύτης,
Εις την οποίαν και πατεί πολλά σπανίως ναύτης.

Οι έμποροι οι δυστυχείς μην έχοντες τους πόρους
Για να πληρόνουν τους βαρείς, και δουλικούς μας φόρους,
Πάντοτε ζημιούμενοι χωρίς ν'απολαμβάνουν,
Κι αυτά των τα κεφάλαια κατήντησαν να χάνουν,
Εκ τούτου το εμπόριον πάντα χειροτερεύει,
Ναρκούται, θνήσκει, σβύνεται, αντί να προσδεύη.

Τρεις μέραις φίλ' επέρασαν οπότεν περπατώντας,
Και προς το της Αρβανιτιάς τ' οπίσω μέρος όντας
Απήντησα ανέλπιστα στον έρημ' αυτόν δρόμον
Τον μέγαν τον διδάσκαλον, τον θείον Οικονόμον·
Οποία θέα ιερά, ω φίλε μου εκείνη!
Στο μέτωπόν του 'φαίνετο ατάραχος γαλήνη,
Σιμά του δε εστέκοντο αι φίλαι του αι μούσαι,
Και η σοφία σοβαρά που τον ακολουθούσε.
Αφ' ου τον είδα έκραξα από χαράν μου »χαίρε,
»Ω Οικονόμε ποθειτέ! σεβάσμιέ μου γέρε!
»Ως εις αγρόν καθήμενος στο Ναύπλιόν σου μένεις,
»Κι εις τον μεμολυσμένον μας αέρα δεν εμβαίνεις.

Τω όντι φίλε, ευτυχής ως προς ημάς εκείνος,
Οίτινες ζώμεν εις βομβούν της πρωτευούσης σμήνος,
Και αναπνέοντες αυτής τον πνιγηρόν αέρα
Άλλο δεν περιμένομεν ημέρα τη ημέρα,
Ειμή εξώσεις υπουργών, και άλλων ημιθέων,
Και πάλιν τους διορισμούς γιγάντων άλλων νέων.

Χωρίς ποτέ τον κάλαμον εις ψεύδος να τον βάψω
Την νεολαίαν την εδώ θε να σοι περιγράψω.
Πέντ' έξη τριγυρίζοντες στους ώμους με μανδύας,
Στολίζουν του Ναυπλίου των τους δρόμους, και πλατείας,
Κι επί το Γαλλικώτερον σχεδόν ενδεδυμένοι,
Νομίζουν πως δοξάζονται ως διακεκριμένοι.

Στίλβοντα δε ως κάτοπτρον τα υποδήματά των,
Και μετρημένα κάμνοντες αυτά τα βήματά των,
Τρέφοντες στας καρδίας των του έρωτος ελπίδας
Τρώγουσι με τα όμματα των οίκων τας θυρίδας·
Θέλουν να φαίνοντ' έξωθεν όλοι κεχρυσωμένοι,
Πλην έσω είναι μόλυβδος, όλοι σχεδόν εν γένει.

Και οι ποτέ συμμαθηταί, τώρα υπαλληλίσκοι,
Και σίτου κόκκον έκαστος στην θέσιν του ευρίσκει.
Οι δε πολλοί γυμνάζονται εντός του γυμνασίου,
Και υπό τον μουσόπνευστον ζήλον του Λεοντίου,
Του διδασκάλου Πιπτακού, κι ακόμα τόσων άλλων
Μεγάλων Διδασκάλων.

Του Άρεως δε οι υιοί, καθείς με ένα ύφος
Αγέροχον περιπατών, με κρεμασμένον ξίφος,
Ημέραν, νύκτα, πάντοτε, ω φίλε μου, δεν παύει.
Τας λιθοστρώτους τας οδούς διά να καταθραύη.
Ίσως αυτό το σύρσιμον της σπάθης εις τον δρόμον
Το κάμνουν, για να προξενούν εις τους εχθρούς μας τρόμον,
Πλην κάλλιον να έλειπε· διότι να σε είπω,
Από τον ακατάπαυστον, και ταραχώδη κτύπο
Εχάλασαν ολοτελώς όλοι οι εδώ δρόμοι,
Καθώς και οι των Αθηνών εσκάφησαν ακόμι.

Προχθές περιπλανώμενος προς της ξηράς την πύλην
Συνάζοντας Μενιππικήν εκ του Ναυπλίου ύλην,
Ήκουσα έξαφνα φωνάς σ' ένα πλησίον οίκον,
Περίεργος ηρώτησα ένα εκ των κατοίκων.-

»Πολεμικόν Συμβούλιον, μοι λέγει, συγκροτείται;
»Κι η είσοδος εις έκαστον πολίτην συγχωρείται.»
Ανέβην... αλλά έμεινα εις έκπληξιν μεγάλην,
Εις ταραχήν, εις ζάλην,
Ακούσας να κατηγορούν αναίσχυντα ως κλέπτην
Της τιμιότητος αυτής τον καθαρόν καθρέπτην,
Έφριξα, φίλε, κι έφυγα με ταραχή, και βίαν.
Ιδού! καρπούς που βλέπομεν απ' την ξενοκρατίαν!
Δεν παύουσιν οι Βαυαροί για να μισούν τους όσοι
Ως άρπαγας του έθνος των, δικαίως τους μισώσι,
Δεν παύουν του να ενεργούν χωρίς ψυχής των φρίκην
Για να εισάγοντ' άδिका, και άσπλαχνα εις δίκην,
Να τους προσάπτωσιν ευθύς αναίσχυντα, κηλίδα,
Με μόνην την ελπίδα
Πως επιφέροντες σ' αυτούς, κι εις την τιμήν των βλάβη
Αμέσως άλλος Βαυαρός την θέσιν του να λάβη.
Κυττάξετε χαμέρπειαν! ιδέτε χαρακτήρα!
Ιδέτε στην πατρίδα μας ποιούς έφερεν η μοίρα!
Ιδέτε ποίοι έφθασαν να μας διδάξουν τάξι,

Κι αν δύναται ποτέ στρατός με τούτους να υπάρξει.
Καθείς των ήλθε με βαθμόν του δεκανέως μόνον,
Και λοχαγέτης έγεινεν ευθύς εις ένα χρόνον·
Καθείς των έφυγ' άσημος, πτωχός, γεγυμνωμένος
Κι απήλαυσε κατάστασιν απ' το πτωχόν μας γένος.

Αχ φίλε μου, εξάπαντος πολύ θα σ' ανοχλήσω
Την βράσιν της μανίας μου κατά αυτών αν χύσω,
Πιστεύεις; είδα Βαυαρόν εις τα τριαντατρία
Να έλθ' εδώ εις Ναύπλιον από την Βαυαρία
Πτωχότατος, ασήμαντος, πολλά δυστυχισμένος!
Με ράκη εις το σώμα του επαίτου ενδυμένος,
Και συν τοις άλλοις Ύφαιστος χωλός, με έν ποδάρι·
Έφθασε των πυγμαίων μας αυτό το παλληκάρι,
Κι οπόταν η Κυβέρνησις μετέβη στας Αθήνας
Παρήλθεν ένας μήνας,
Και διωρίσθη φίλε μου, εις την ... (ας σιωπήσω!)
Με φαίνεται εννόησες, ας μην τον ξεστομίσω.
Τρακόσιας πεντήκοντα κτυπά τον κάθε μήνα·
Αλλά εάν μετρήσωμεν τα άλλα όλα 'κείνα
Όσα πλέον εκ του μισθού εις χείρας των εμβαίνουν,
Φίλε, ταις επτακόσιας θε να ταις υπερβαίνουν.
Ηξέρεις και τα φώτα του, την αξιότητά του,
Την πείραν του, τας γνώσεις του, και τα φρονήματά του,
Αφού καλά επλούτισεν απ' το πτωχόν Ταμείον
Γήπεδον τώρ' αγόρασε πηχών οκτακοσίων.

Πλην τί μας μέλλει δι' αυτόν· δεν είναι τόσοι άλλοι,
Φαγάδες πλιο μεγάλοι;
Που της Ελλάδος πίνουσι της δυστυχούς το αίμα,
Κι ακόμα μας κυττάζουσι με οργισμένον βλέμμα;...
Υπομονή! και ο Θεός κανένα δεν αφήνει
Οπόταν δέησιν σ' αυτόν δακρυροών ευθύνει.
Ελπίζω πως μεταβολάς γλίγωρα να ιδώμεν
Κι' από τοιαύτα κνώδαλα να ελευθερωθώμεν,
Ελπίζω πως ο Βασιλεύς πολύ δεν θα αργήση
Με Έλληνας τον θρόνον Του να περιτριγυρίση.

Ήτον εχθές ευάρεστος, και σοβαρά εσπέρα,
Καθήσας στην Αρβανιτιά υπό μέγαλον βράχον
Ήκουον τον στενάζοντα υπό αυτόν αέρα.
Τον εαυτόν μου έβλεπα ολόγυρα μονάχον!
Καμμιά ψυχή! Καμμιά φωνή! Θόρυβος κανείς άλλος!

Πλην της θαλάσσης ελαφρός κυματισμός, και σάλος·
Η ιλαρά πανσέληνος φώτιζε, τους αιθέρας,
Κι εν μέσω του γλυκού φωτός έβλεπες τους αστέρας.

Εστάθην ώρας αρκετάς, φίλε, σ' αυτόν τον τόπον,
Εις ταύτην την ευάρεστον, κι ωραίαν μοναξίαν,
Κι ο νους μου στο προσωρινόν 'βυθίσθη των ανθρώπων,
Κι' εις μιαν ανέκφραστον σχεδόν γλυκειάν μελαγχολίαν.
Στρέψας τότε το όμμα μου, στου ουρανού τον θόλον
Στον πλάστην ενατένισα το λογικόν μου όλον,
Εκστατικός εκύτταζα τα έργα της χειρός του,
Τα έργα της δυνάμεως, και της θελήσεώς του.

Και την Σελήνην έβλεπα πως χύνει στους αιθέρας
Το φως της το γλυκύτατον, και έβλεπα τα όρη
Και έβλεπον τους τρέμοντας, και δύοντας αστέρας,
Κι ο οφθαλμός μου μ' ηδονήν τα πάντα εθεώρει...
Ω μελαγχολική εικών! ω δίσκε της Σελήνης!
Πόσας πηγάς συλλογισμών εις την ψυχήν μου χύνεις!
Το φως σου το γλυκύτατον παρηγορεί τα πάντα,
Και μετριάζει, τα δεινά του βίου μας συμβάντα.

Ευπνήσας από λήθαργον μαγευτικής εσπέρας
Διεύθυνα στον οίκον μου αργά τα βήματά μου,
Και περιμένων τ' άλλο φως, της σημερινής ημέρας
Έτοιμα έκαμα ευθύς όλα τα πράγματά μου,
Και ταύτην την στιγμήν κινώ προς τας κλεινάς Αθήνας,
Να ιδω πάλιν Υπουργούς, να ιδω υπουργίνας,
Να ιδω και διορισμούς, και των μεγάλων πτώσεις,
Και Υπαλλήλων να ιδώ υπουργικών εξώσεις,
Και μάχας πάλιν να ιδώ, φρικτάς, εφημερίδων,
Και όσα φίλε, προ καιρού εις τας Αθήνα είδον.⁷⁴

Η ΣΥΛΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΑΛ. ΣΟΥΤΣΟΥ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ προς τον Διοικητήν εισερχόμενον μετά χωροφυλάκων
Το άσυλον της στέγης μου, Διοικητή, βιάζεις
εμβαίνων μετά μαχαιρών!

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

Αυτά μην εξετάζης.

---

⁷⁴ Αυτόθι, σελ. 55-64.

Οπόταν την αγαπητήν Βουλήν σου αναστήσης,
με κρίνεις τότε· σήμερον καλόν να σιωπήσης.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Τον νόμον έχεις υπέρ σου τον του ισχυροτέρου.
Λοιπόν τας θύρας σύντριβε, θριάμβευε και χαίρου.
Την βίαν νόμον έχομεν από την Βαυαρίαν.

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

Σε βεβαιώ, δεν έφερα εγώ τον Βεκαρίαν.
Δεν ήλθα νομοθετική Σχολήν εγώ ν' ανοίξω,
ουδέ σοφίαν εις σοφόν εγώ να επιδείξω.
Το έργον μου είναι απλούν· σε βάλλω να το κρίνης·
σε χαιρετά ο Υπουργός ο της Δικαιοσύνης·
τον κάλαμόν σου πάντοτε εις την χολήν να βάφης
σε συμβουλεύει και πικράς σατύρας να συγγράφης.
Δεν έχομεν οι Έλληνες ελευθερίαν μήπως;
Ο Τύπος είν' ελεύθερος, ελεύθερος το Τύπος,
και κατ' αυτού δεν θέλουσιν ισχύει Άδυο πύλαι.
Πλην ήλθα την κατάσχεσιν να ενεργήσω, φίλε,
του Περιπλανωμένου σου...

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Και πώς! αφ' ου ακόμη
δεν τον εδημοσίευσα!

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

Της πόλεως οι δρόμοι
τον έχουν, και πιστώτικα κρατώ μαρτύρων δύο
αγοραστών της βίβλου σου.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Σε λέγω, σε ομνύω,
το τελευταίον φύλλον του χειρόγραφον εισέτι
ο τυπογράφος την στιγμήν αυτήν στοιχειοθέτει.
Πλην έχει σφύραν, άκμονα η χειρ της Εξουσίας
κ' ευκόλως αργυρηλατεί τοιαύτας μαρτυρίας.

(Ανοίγων έν κιβώτιον πλήρες από δέσμας
φύλλων εντύπων και ασυρράφων)

Το σύγγραμά μου άδετον, ιδέ το, είναι όλον·
πλην να το κατασχέσητε ζητείτε διά δόλων,
και τούτο πράξατε· ημείς, τα τέκνα των Ειλώτων,
τί να ειπώμεν έχομεν; τί έσχατον; τί πρώτον;

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

Ή το εδημοσίευσες, ή το δημοσιεύσης,
είν' όλον έν διά εμέ... μη με πολυπαιδεύσης...
Πού τα χρυσά βιβλία σου, τα έξω και τα έσω,
εις όλα την σφραγίδα μου ευθύς να επιθέσω;...

(Πλησιάζων εις το κιβώτιον και βλέπων
τα εν αυτώ.)

Και τόσα μόνον έμειναν;... αυτά είν' όλα, όλα;...

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Δεν λείπει άλλο, παρεκτός η τελευταία κόλλα.

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

Δεν θέλεις να ιδή το φως το αριστούργημά σου;...

(Προς ένα των χωροφυλάκων).

Φως, στρατιώτη, άναψε κ' εδώ πλησίον στάσου...

(Προς τον Ποιητήν, εν ω αναφθείσης μιας λαμπάδος,
σφραγίζει το κιβώτιον.)

Ο Τύπος είν' ελεύθερος· να γράφης, να τυπώνης·

και πριν δημοσιεύσης τι να με το φανερώνης.

Συ γράφεις, η κατάσχεσις εγκαίρως ενεργείται,

η γλώσσα διορθώνεται, το έθνος ωφελείται...

(Ελαφροκτυπών αυτόν μετά οικειότητος εις
τον ώμον.)

Ο Τύπος είν' ελεύθερος· μελάνην, χάρτην μόνον,
και σύγγραφε προς φωτισμόν συμπάντων των αιώνων.

Εξώδευε και τύπωνε· καιρόν εγώ δεν χάνω·

προ της δημοσιεύσεως προσκάλει με, και φθάνω.

Τοιαύτην έχων μέθοδον πολύν χρυσόν κερδαίνεις,

και Κροίσος σε υπόσχομαι των ποιητών να γένης...

(Εναγκαλιζόμενος αυτόν.)

Ω! η Ελλάς κειμήλιον δεν έχει, ως σε, άλλο.

Τους χωροφύλακας αυτούς προς φύλαξίν σου βάλλω,

μη τύχη και ληστεύση τις τοιούτον μαργαρίτην,

τοιούτον μη μας κλέψη τις πολύτιμον πολίτην...

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ, απωθών τον Διοικητήν.

Ακόμη και εις κράτησιν!...

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

Να σε ειπώ τί τρέχει·

ολίγα παροράματα το Ποίημά σου έχει,

μικρά καθοσιώσεως εγκλήματα ως δέκα·

πλην γράφε, κτύπα τους κακούς, τους Υπουργούς πελέκα.

Το πράγμα χρόνων είκοσι φυλακισμόν σηκώνει·

αλλ' ο γενναίος απ' αυτό πολίτης δεν ιδρώνει...

(Νεύει προς τους Χωροφύλακας ίνα μείνωσι, και
φεύγει λέγων κατ' ίδίαν.)

Υπάγω εις τους Βαυαρούς του Ανακτοβουλίου·

Πριν τους δαγκάση, έκλεισα το στόμα του θηρίου.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ, κινούμενος μετά ταραχής.

Κτυπάτε, κολαφίζετε τους Έλληνας, ω ξένοι,

Διότι και κολαφισμούς αξίζομεν εν γένει.
Πλην έπρεπεν, ω Βαυαροί, να μας ιδήτε ότε
του Γένους και της Πίστεως γενναίοι στρατιώται,
εσειόμεν την μάχαιραν εις χείρας ελευθέρας...
Φευ! δούλας μας εχάλκευσεν η Πρόνοια ημέρας.
Εμβήκε εις σιδήρινον περίφραγμα ο λέων,
και δι' αυτό εμπαιζετε θηρίον εμπαικτέον.
Κτυπάτέ μας, αλλογενών γυναίκες και παιδιά.
Ουδέ ισχύς μας έμεινεν, ουδ' αρετή καμμία...
Ο ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΥΣ μεθ' ενός Γραμματέως, προφέρων τας
λέξεις μεγαλοφώνως και ταχέως εκ της θύρας.
Εμπαιζεις; σκώπτεις; κωμωδεις; χλευάζεις; σατυρίζεις;
Εγείρεις εις απείθειαν; σαρκάζεις; μυκτηρίζεις;
Εις ομιλίαν φανεράν; εις σύλλογον ανθρώπων;
Εις ρύμας, δρόμους, αγυιάς; εις ένα κι' άλλον τρόπον;
Ή διά λόγων πτερωτών; ή διά συγγραμμάτων;
Ή δι' εξεικονίσεων; ή και διά σχημάτων;
Προδίκασις, εκδίκασις, απόφασις και άρον,
φυλάκισις τριών μηνών, φυλάκισις τεσσάρων,
φυλάκισις μηνών επτά, εννέα, ενός έτους,
εις υπογείους φυλακάς, πλατείας και ανέτους...

(Προς τον Ποιητήν, γλυκύνων την φωνήν και λαλών
βραδέως.)

Επεύχομαι εις τον σοφόν του έθνους συγγραφέα
τα πάντα καταθύμια, ευφρόσυνα, ηδέα!
Εδώ τορνεύεις, φίλτατε, τας συγγραφάς εκείνας
και χύνεις ως ο ήλιος τας τόσας σου ακτίνας;...

(Βλέπων έξω από το παράθυρον.)

Η Πύλη του Αδριανού δεν είν' εκείν, φίλε;
Δεν είν' αυταί του θαυμαστού Ολυμπιείου στήλαι;
Τω όντι θέσις κλασσική διά τους φιλοσόφους!
Μνημεία βλέπεις παλαιά, ζωγραφικούς γηλόφους!...

(Στρέφων έσω τα όμματα και χειροδεικτών τοις τοίχους.)

Αυτάς τας πλίνθους της μικράς ενδόξου σου οικίας
Οι έγγονοί σου όψονται ως τέμενος Σοφίας...

(Καθίζων έμπροσθεν τραπέζης τον Γραμματέα, όστις κρατεί
τα προς το γράφειν αναγκαία.)

Ολίγον χάρτην ήθελα εδώ να μελανώσω,
Και τούτο δίχως πείραξιν καμμίαν να σε δώσω.
Να καταστρώσω έρχομαι την προανάκρισίν σου
διά την αξιάγαστον εσχάτην συγγραφήν σου.

Εἰς τούτό σου το Ποῖημα, εχθές εκδεδομένον,
Τοξεύεις ἔπη σιδηρά πολλά κατὰ των ξένων.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Αυτό, γνωρίζεις κάλλιστα, δεν εἶδε το φῶς ἔτι·
ἡ μὴ δημοσιότης του ἀνεύθυνον με θέτει.
Να ἐξετάσης δύνασαι, Εἰσαγγελεύ, τας πράξεις,
ἀλλ' ὄχι τὴν διάνοιαν εἰς δίκην να εἰσάξης·
εἰς ἔργα τὴν ἀνάκρισιν ὁ Νόμος διορίζει.

Ο ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΥΣ

Μὴ στέκης· γράφε, Γραμματεῦ· δεν με ἀναγνωρίζει·
δεν παραδέχεται λοιπόν οὐδέ Εἰσαγγελέα,
οὐδέ τα Δικαστήρια, οὐδέ τον Βασιλέα.

(Πρὸς τον Ποιητήν.)

Αὐτά τα γράφομεν (καὶ μὴ πρὸς κακοφανισμόν σου)
διὰ του ἔθνους το καλόν καὶ διὰ το καλόν σου...
Εἰς το χρυσούν σου Ποῖημα, το θαύμα του αἰῶνος,
ευθύνεις τὴν σφενδόνην σου κατὰ του Ἡγεμόνος;

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Εγὼ τὴν συνταγματικὴν πρεσβεύων Μοναρχίαν,
τον παριστώ ἀνεύθυνον, οὐχὶ ἐγκληματίαν.

Ο ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΥΣ

Ἀκούεις; γράφε, Γραμματεῦ· ἡ Μούσα του ετοίμη,
καὶ κατ' αὐτοῦ του Ὄθωνος ν' ἀστράψη ἐπεθύμει·
πλην δια μίαν του ἀρχὴν δεν το προσβάλλει μόνον
κί' ἀν τρέφει μῖσος ἀσπονδον καθ' ὅλων των Ὁθώνων.

(Πρὸς τον Ποιητήν.)

Αὐτά τα γράφομεν (καὶ μὴ πρὸς κακοφανισμόν σου)
Διὰ του ἔθνους το καλόν καὶ διὰ το καλόν σου...
Ἀκόμη ἓν ἐρώτημα καὶ μίαν μικρὰν φράσιν·
Δεν ἔγραψες υποκινῶν τους Ἕλληνας εἰς στάσιν;

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Δεν ἔγραψα·

Ο ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΥΣ

Δέν ἔγραψες κατὰ των καθεστώτων;

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ, μετ' ἀγανακτήσεως.

Δεν! δεν!

Ο ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΥΣ

Ἰδού, το ἐκφωνεῖ ἐμπρός των παρεστώτων·

Κατάφασιν μίαν ποιούν αι δύο του ἀρνήσεις·
Το δύο δεν του, Γραμματεῦ, καλῶς να ἐξηγήσης.

(Πρὸς τον Ποιητήν.)

Ἀνταποκρίσεις μυστικὰς κρατεῖς πρὸς συνωμότας.
Μαρτύρησε καὶ δείξέ με αὐτούς τους πατριώτας...

(Ο Ποιητής μένει σιωπών και βλέπων αυτόν περιφρονητικώς.)

Η σιωπή απόκρισις· λοιπόν η σιωπή του
δεν είναι άλλο προφανώς, ειμή παραδοχή του.
Εξακολούθει, Γραμματεύ, και γράφε γράφε ότι,
εν ω εις στάσιν ήγειρε, συγχρόνως συνωμότει.

(Προς τον Ποιητήν.)

Εις την εξομολόγησιν αυτήν ας αρκестώμεν.
Δυνάμει ταύτης κ' επειδή πολύ σε αγαπώμεν,
διά του έθνους το καλόν και διά το καλόν σου,
σε δίδομεν την φυλακήν ως οίκον ιδιών σου...

(Προς τους Χωροφύλακας.)

Απάγετε εις την ειρκτήν αυτόν τον συγγραφέα.
Εις χείλη φέρει βλάσφημα Θεόν και Βασιλεύα...

(Βλέπων αυτούς ακινήτους.)

Αμέσως υπακούσετε εις την φωνήν των νόμων,
και εις αυτόν σεις δείξετε της φυλακής τον δρόμον...

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Έχων πτέρυγας αδέτους, κελαδών την καλήν φύσιν,
επεθύμουν να πλανώμαι εις το δάσος, εις την βρύσιν.
Αλλά του Συντάγματός της η Ελλάς εστερημένη,
από Βαυαρών Γραφίσκους έκλαιε τυραννουμένη.
Της πατρίδος μου το μέγα όνειδος μην υπομένων,
έν φαρμακερόν μου βέλος έρριψα κατά των ξένων...

Ουρανοί σαπφειρομένοι,

Χαίρετε λοιπόν!... η μαύρη φυλακή με περιμένει...
Δι' εμέ η Εξουσία την παρθένον Θέμιν φθείρει,
εις τα δεσμοτήριά της την φαιδρότητά μου σύρει,
και το δίστομόν της ξίφος τραυματίζον μου τας χείρας
τας χορδάς ζητεί να κόψη της δημοτικής μου λύρας.
Χρόνους τόσους ζήσας ψάλτης της καλής Ελευθερίας
ας εκπνεύσω ήδη μάρτυς της κακής Ξενοκρατίας...

Ουρανοί σαπφειρομένοι,

Χαίρετε λοιπόν!... η μαύρη φυλακή με περιμένει...
Του αγώνος της Ελλάδος εγώ σείω την αρχαίαν
και την πλήρη τρισενδόξων ενθυμήσεων σημαίαν.
Ως να χύνη αυτή έτι σκιάς άνωθεν θανάτου,
καθείς κλείει μετά τρόμου Βαυαρός τα βλέφαρά του,
και προς τον σημαιοφόρον τας φωνάς του απευθύνων
εις βαθύ να θάψη σκότος και αυτήν ζητεί κ' εκείνον...

Ουρανοί σαπφειρομένοι,

Χαίρετε λοιπόν!... η μαύρη φυλακή με περιμένει...

Ο ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΥΣ προς τους Χωροφύλακας.

Πώς, στρατιώται, μένετε ακίνητοι ως λίθοι;
Πώς εις παρακοήν αυτός ο απειθής σας πείθει;

ΕΙΣ ΧΩΡΟΦΥΛΑΞ

Ημείς τον εγνωρίσαμεν εις τόσας εκστρατείας,
εις Κερατσίνην, Αμπλανήν και Μύλους της Ναυπλίας.

ΑΛΛΟΣ ΧΩΡΟΦΥΛΑΞ

Καθείς φοβείται Βαυαρός, εν όσω αυτός γράφει,
μη λογχοφόρους Έλληνας βλαστήσουν τα εδάφη·

ΟΛΟΙ ΟΜΟΥ ΟΙ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΕΣ

Κανείς από ημάς, κανείς αγωνιστής μη σώση
αχάριστον βραχίονα επάνω του ν' απλώση!

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Σύρετέ με, στρατιώται, άλλοτε υιοί της Νίκης!
Αλλά στρέφεσθε οπίσω μετά λύπης, μετά φρίκης,
και δεν βάλλετε εις φίλον εχθρικήν, βιαίαν χείρα.
Φευ! συναθληταί, μας ηύρεν ολεθρία όλους μοίρα.
Τόσον δάκρυ, τόσον αίμα, νίκαι τόσαι, μόχθοι τόσοι,
το παν έμελλεν εις μίαν άλυσον να τελειώση!...

Ουρανοί σαπφειρομένοι

χαίρετε!... μας φυλακίζουν τους αγωνιστάς οι ξένοι...
Ναι, ω λόχε ημιθέων! ναι, ω φάλαγξ ακινήτων!
Της επαναστάσεώς σου ο καρπός τοιούτος ήτον,
και υπήρξε το βραβείον της παλαιίστρας σου τοιούτον!
Από αίμά του ο Έλλην τον αγρόν ποτίσας τούτον,
γαίας έκαμεν ευφόρους τας υπό των Τούρκων στείρας·
αλλ' ο Βαυαρός θρίζει εξαπλών αυθάδεις χείρας...

Ουρανοί σαπφειρομένοι

Χαίρετε!... ο ξενομάχος εις την φυλακήν εμβαίνει...
Πλην ακούω γλυκύν ήχον υπεράνω μου πτερύγων.
Είσθε σεις, σκιαί Ναυάρχων και σκιαί Αρχιστρατήγων;
Ω! ιδού, ιδού οι πρώτοι μαχηταί του Γένους, όσοι
δουλικόν ερυθριώντες βίον επί γης να ζώσι
προ καιρού την ατιμίαν έφυγαν εις σφαίρας νέας
κ' έφερεν εκεί αχράντους της Πατρίδος τας σημαίας...

Ουρανοί σαπφειρομένοι,

όλη έθνους η ψυχή μου εις σας ήδη αναβαίνει...⁷⁵

⁷⁵ Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., «Τα Δικαστικά του 1839-40», σελ. 522-528.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟ

«Χώρα μεγαλοφυΐας! ... εις τους κόλπους σου το πάλαι
«ω πατρίς μου, αι ιδέαι ανεβλάστανον μεγάλαι,
«και τυραννοκτόνον ξίφος κρύπτοντες εις τας μυρσίνας
«οι Αρμόδιοι ανώρθουν ισονόμους τας Αθήνας.
«Άλλοτε Θεοί επάτουν τα εδάφη σου και θείαν
«έως σήμερον η γη σου αναδίδει ευωδίαν
    «και η αύρα του Ζεφύρου
«ψιθυρίζει την αρχαίαν μελωδίαν του Ομήρου.⁷⁶

.....
«Δεν εξύπνησαν εκ νέου αι ηχώ των Μαραθώνων
«εις την ρήξιν των δεσμών σου, δεσμών είκοσιν αιώνων,
«Εσυντρίψαμεν εις πάσαν ύφαλον σου ένα στόλον·
«κατεστρέψαμεν εις πάσαν στενωπόν σου στρατόν όλον·
«πλην τί κλέος σε ανύψοι, και τί αίσχος σε πιέζοι!
«Ενετοί μετά Ρωμαίους, μετά Τούρκους Βαυαρέζοι
    «σιδηρόποδες περώσι,
«και κατόπιν εις του άλλου όλοι σε βαρυκτυπώσι...

«Βαυαρέζοι! ... ως απλείστων έπεσαν Αρπυίων νέφη.
«Βαυαρέζοι! ... της Ελλάδος η πικρά χολή τους τρέφει,
«και η γη της από μίσους πυρετόν θερμαινομένη
«ένα, ένα τους φλογίζει, ένα ένα τους μαραίνει.
«Ήλθαν, έρχονται οι ξένοι και από τους δύο πόλους·
«περιφρονητέοι όλοι, μας περιφρονούσιν όλους...
    «Είλωτος, ω Έλλην, φόρει,
«φόρει πίλον, αφ' ου λείπει από σε ψυχή και δόρου!⁷⁷

.....
«Είσθε σεις τα θερμά τέκνα του μεσημβρινού ηλίου;
«Είσθε σεις η πνευματώδης γενεά της Μεσογείου;
«Έλληνες! πώς εις το μέσον ερειπίων και μνημάτων
«κείσθε ως σωρός αφύχων και αφώνων αγαλμάτων;
«Αλλά λέγουσί τι πλέον κ' έχουσιν εικόνα ζώσαν
«οι αρχαίοι ανδριάντες οι χωρίς πνοήν και γλώσσαν,
    «παρά σεις οι όντως λίθοι

---

⁷⁶ Αλεξάνδρου Σούτσου, ό.π., «Ο Περιπλανώμενος», σελ. 121.

⁷⁷ Αυτόθι, σελ. 121-122.

«και, ως λίθοι, της πατρίδος βαρυθλίβοντες τα στήθη.
«Έλλην σιδηροδεμένη και χορεύων! δεν με λέγεις,
τον ζυγόν του Τούρκου θραύων, πώς της πατρικής σου στέγης
«έτρεξες μανίαν πνέων τα θεμέλια να σείσης;
«Το σκιάδιον ηγάπας και την κίδαριν εμίσεις;
«Η ποθών την ευνομίαν, τον προγονικόν σου πλούτον,
«Σύνταγμα την καλουμένη υπό των αιώνων τούτων
    «Σύνταγμα! εις τας αγίας
«έκραζες Εθνοσυνόδους της Τροιζήνος και Προνοίας;

«Επειδή από χρυσίον στίλβουσιν αι άλυσοί των,
«τας ασπάζονται τα χείλη των αδόξων σου Προκρίτων;...
«Αλλά βλέπω εις το μέλλον λάμπουσαν ελπίδα νέαν,
«και των γυμνασίων βλέπω θάλλουσαν την νεολαίαν.
«Συλλογήν θεσμών κρατούντες ανεπάφων και γνησίων,
«σπουδασταί από τα βάθρα των Ελληνικών Σχολείων
    «εικοσαετείς πρεσβύται
«αναβαίνουσι την Πνύκα, ήτις τους επικαλείται.

«Βλέπει εκ των Ανακτόρων, βλέπει ο σκηπτούχος Όθων
«την κατάπτυσιν των νόμων των εικονικών και νόθων,
«καταβαίνει εν τω μέσω των Ελληνικών μνημείων,
«τείνει χείρα προς τον Πλάστην και ασπάζεται ομνύων
«θεσμούς Σόλωνος και ρήτρας πολιτείας ελευθέρας.
«Επανείδον αι Αθήναι τας αρχαίας των ημέρας,
    «και κυμαίνεται ωραία
«Εις τον μέγαν Παρθενώνα η Ελληνική σημαία...⁷⁸

.....
«Ω σεις, οίτινες εις ράκη εδεικνύετε πενίας
«τας πληγάς του στήθους μόνας ως βασιλικάς ταινίας,
«πληρεξούσιοι του Άστρους, εκ των τάφων εγερθήτε
«κ' ευλογείτε μας! Ελλήνων Βουλή νέα συγκροτείται,
«Βουλή όχι γεγραμμένη διά μυστικής μελάνης
«και διά χειρός δολίας επί αυλικής μεμβράνης,
    «ήτις τας ψευδείς της φάσεις
«παριστά οπόταν χύνη φλόγας του λαού η στάσις...
«Της αγνώμονος Ευρώπης και σεις γαύροι διπλωμάται,
«την μικρότητα του έθνους, ξένοι, μη καταγελάτε!
«Αυτουργοί του συνεχούς του εξευτελισμού και πένθους,

---

⁷⁸ Αυτόθι, σελ. 122-123.

«εις το στάδιον ο Έλλην ίσως τρέξη πάλιν έθνους·
«το αδάμαστόν του γένος ίσως ενωθή εκ νέου
«από κορυφών του Αίμου μέχρις άκρων του Μαλέου,
Εύξεινον και Προποντίδα
«υπό την αυτήν συνέχον θριαμβευτικήν αψίδα.

«Ίσως εις ημάς βλαστήση και αναφανή τις ήρωσ,
«Μακεδών Αλέξανδρός τις, ή ο Ηπειρώτης Πύρρος,
«και ζητήση αυτός τότε λόγον από σας τους ξένους,
«λόγον δι' αυτό το αίσχος του αδικημένου Γένους.»
Αυτά έλεγεν αφίνων τον Πειραϊκόν λιμένα,
Και προς τας Αθήνας στρέφων όμματα διακρουβρεγμένα
Έλλην φεύγων την πατρίδα,
Έλλην νέος, πλην μη έχων ουδέ μέλλον, ουδ' ελπίδα.⁷⁹

Αλλά πυρ εκείνου φλέγει
την πολύπονον καρδίαν· χύνει δάκρυα και λέγει

«Η πατρίς! αυτήν δεν φεύγω, αλλά φεύγω τους τυράννους
«και των Βαυαρών τους φίλους, τους δουλόφρονας και
πλάνους.⁸⁰

Αλλ' εξαίφνης ανωνύμου χειρός έγγραφον λαμβάνει·
έφθασεν η Αγλαΐα εις Παρίσια, μανθάνει,
από άσπλαγχνον πατέρα μετά βίας φορεμένη
εκεί, όπου τον Ρωμαίον νυμφικός παστός προσμένει·
επειδή ο Πάπας Ρώμης, ως διώκτης των Ελλήνων
και θρησκομανής μονάρχης των θρησκομανών Λατίνων,
εις αυτούς απαγορεύει
νύμφην Ελληνίδα, ήτις μόνον τον Χριστόν λατρεύει.⁸¹

Καθείς σήμεραν μονάρχης, εκφυγών βοσκός τον λύκον,
οδηγεί διά της ράβδου ποιμνιον τυφλά υπείκον·

⁷⁹ Αυτόθι, σελ. 123.

⁸⁰ Αυτόθι, σελ. 124.

⁸¹ Αυτόθι, σελ. 137.

το γλυκύ αμέλγων γάλα των προβάτων του ανέτως,
την λευκόμαλλον του ράχην, κείρει δις και τρις κατ' έτος·
και ο Αετός της Βιέννης εις το κέντρον εμφωλεύων,
αστυνόμος της Ευρώπης και αυτήν κατασκοπεύων,
στρέφει καθ' Ελλάδος βλέμμα
αφ' ου έβαψε το ρύγχος εις του Ρήγα της το αίμα...⁸²

.....

Κατά χρόνους ανακτώσα και Βουλάς και Γερουσίας,
Στάδιον ευρύ ανοίγεις ελευθερίας ρητορείας.
Πλην και όταν συ βαστάζης την κλεψύδρα των Ελλήνων,
η Ελλάς πενθοφορούσα μάταιον εκπέμπει θρήνον.
Τας αιμοσταγείς της πτέρνας εις Βαυαρικάς αλύσεις
έδεσε μετά την Άρκτου συμμαχήσασα η Δύσις,
και το έθνος των ηρώων
εις το βούκεντρον αφέθη ως κυπτή αγέλη ζώων.

Υπό τον ζυγόν οι ξένοι κύπτοντες των βασιλέων,
βλέμμα φθόνου, βλέμμα μίσους έστρεφον προς έθνος νέον,
αφ' ου χρόνου εν τω μέσω της Ευρώπης αυτό μόνον
την σεπτήν Ελευθερίαν ανεβίβαζεν εις θρόνον.
Εις της Επιδαύρου τ' άλση ως Παλλάς γιγαντιαία
ερρητόρευεν εκείνη, και η περικεφαλαία
της Θεάς αγορευούσης
όφεις εις τα πρόσωπά των γοργούς έσειε Μεδούσης.

Διά τούτο κατά πρώτον μετά φειδωλών δακτύλων
έκοψε τα όριά του η ψαλίσ των Τουρκοφίλων·
είτα δε και συνταγμάτων και θεσμών αρίστων άλλων
το εγύμνωσαν οι παίδες Κελτών, Γότθων και Βανδάλων...
Το ανάθεμα του έθνους εις σας Δώκενς και Ρουκμάνοι,
της Αγγλίας και Ρωσσίας διπλωμάται λαοπλάνοι!
Επροστρίψατε κηλίδας
εις της τόσον του ενδόξου ιστορίας τας σελίδας...⁸³

.....

Ημείς σώζομεν την μνήμην των παραμονών εκείνων,
ότε τρεις ωδήγουν στόλοι τον μονάρχην των Ελλήνων.

---

⁸² Αυτόθι, σελ. 138.

⁸³ Αυτόθι, σελ. 140.

Ο εκατοντούτης τότε Νοταράς του Βυζαντίου
εις την Πρόνοιαν εκράτει, αντιπέραν του Ναυπλίου,
την Συνέλευσιν του έθνους, ήτις των θεσμών προστάτις
έφερε τον εν Τροιζήνι Χάρτην ως αδάμαντά της,
ήδη δε τον επεκρέμα
στίλβοντα και φωτοβόλον εις του Όθωνος το στέμμα.

Αλλ' εξαίφνης εις τας δύο λεωφόρους της Προνοίας
είδαμεν, Ελλάς, την ώραν της πικράς σου αγωνίας.
Του Ρουκμάνου και του Δώκενς έτρεχαν οι μισθοφόροι
τους ωχρούς σου Παραστάτας κυνηγούντες εις τα όρη
και οπότε, ως η γραία εσκευώρησεν Ευρώπη,
εις τας χείράς σου ο Χάρτης της Τροιζήνος κατεκόπη
διά Ξενικής μαχαίρας,
κατηράσθημεν τας δούλας υπολοίπους σου ημέρας.

Υπό την χρυσήν στολήν των κρύπτοντες την προδοσίαν,
ήσαν τεθωρακισμένοι σιδηράν αναισχυντίαν
αυτοί, όσους μετ' ολίγον μηχαναί βορβοροφάγοι
από Τάμισσαν και Νεύαν έρριψαν εις τα πελάγη.
Εις του θλιβερού Ναυπλίου περιμένοντες τας θύρας,
τ' ορειχάλκινόν των είχαν τηλεσκόπιον εις χείρας
και μακρόθεν εμειδίω
όταν τους υιούς σου είδαν ορφανούς θεσμών αγίων.

Την επαύριον το άστρον ανατέλλον της ημέρας,
δεν επέχυσεν ακτίνας εις την γην σου ελευθέρας.
Έκτοτε θρηναίς, Πατρίς μου, ως αι κόραι Ιουδαίας,
αίτινες εις του Ευφράτου εθρηνώδουν τας ιτέας.
Εγώ δε εις κυπαρίσσους επεκρέμασα την λύραν
και την νέαν Σιών κλαίω, την ταλαίπωρον και χήραν,
ως σκαιός Ιερεμίας
δί' ολοφυρμών ματαίων θορυβών τας ερημίας.⁸⁴

.....

Άφησα τα πάντα, τρέξας εις των όπλων σου τον κρότον.
Η πυρά των Αιγυπτίων και Βυζαντινών τρικρότων
Φωτεινότερον παρίστα τον ουράνιόν σου θόλον,
και η φήμη σου αντήχει εξ ενός εις άλλον πόλον...
Αλλ' ανωφελείς, αγώνες! Τρόπαια κατησχυμένα!

---

⁸⁴ Αυτόθι, σελ. 141.

Υπό τον ζυγόν των ξένων κλίνεις πάλιν τον αυχένα,
και αυτός ο ουρανός σου
εσκυθρώπασε και χύνει πυκνήν πάχνην αντί δρόσου.
Άλλοτε εις σε το δένδρον της ελευθερίας είδα
εις την πρώτην άνθησίη του, εις την πρώτην του ελπίδα·
επευχήθηη να σε δώση τας γλυκείας του σπώρας,
και τον σπόρον του να φέρη ζέφυρος εις άλλας χώρας.

Σήμερον αυτό το δένδρον δίχως φύλλα, δίχως άνθη,
γυμνόν όλων του των κλάδων παρακαίρωσ εξηράνθη,
και εις ξένας χώρας μένει
ο κορμός του σκληρά ράβδος κατά σου ανυψωμένη...

Σας, πρωταθληταί του έθνους, σας δεν είδα νέους όλους
εις Βουλάς, εις Συνελεύσεις, εις στρατόπεδα, εις στόλους;
Δάκτυλος Θεού συμμάχου σας ωδήγει αοράτως,
κ' εκλονείτε εις παν βήμα των Οθωμανών το κράτος.
Της Αγγλίας και Γαλλίας ναύαρχοι μεγάλοι τότε
κατεβαίνοντες μακρόθεν θεαταί και θιασιώται
εις τους Μηδικούς αγώνας,
έκλεπτον του Καραϊσκου, του Κανάρου τας εικόνας.

Σας επαναβλέπω ήδη γέροντας απηυδησμένους,
υπό το αισχρόν φορτίον της δουλείας κυρτομένους.
Εις τας λυπηράς φωνάς μου, θλίβεσθε και σιωπάτε
και δι' όσα εκαυχάσθε τρόπαια ερυθριάτε.
Όλα έλειψαν εκείνα, δόξα, θρίαμβος, νεότης,
αρετή, ελευθερία, εθνική μεγαλειότης,
και δεν είσθε σεις οι τότε
πληρεξούσιοι του Άστρους και της Νίκης στρατιώται.

Τίς μ' επαναφέρει πλέον της Βοστίτσας, της Ακράτας,
της Τριπολιτσάς, της Σπάρτης τους βοσκούς και ζευγηλάτας;
Τίς, τ' αθάνατα εκείνα τέκνα της Δημοκρατίας;
Τίς, τους ήρωας εκείνους της Κλεισόβης και Γραβίας;
Μετά θέρμην επτά χρόνων Αίτην η σήμερα σβυσμένη,
της Ελλάδος η γη πάλιν άψυχος και κρύα μένει,
και οι Βαυαροί γελώσι
βλέποντες ότι το πυρ της διεδέχθη τέφρα τόση.⁸⁵

---

⁸⁵ Αυτόθι, σελ. 153-154.

Την αυγήν ο τεθλιμμένος εραστής της Αγλαΐας
εις το άστυ αυτήν φέρει της αρχαίας Κεκροπίας.
Θέλγητρον δεν έχουν πλέον τα των Αθηνών μνημεία·
ιερόν εις ταύτα πέπλον έρριπτεν η ερημία·
Πλην αφ' ου μετά των ζώντων ανεμίχθησαν οι τάφοι
και μολύνουσιν οι ξένοι τα προγονικά εδάφη,
των θανόνων αθανάτων
αι σκιαί παρωρογισμέναι άφησαν τα μνήματά των.

Εις ακόμφων Ανακτόρων κίονας ο Πραξιτέλης
Τεμνομένην την καλλίστην κλαίει λίθον της Πεντέλης
έκπληξιν ομού και θλίψιν συναισθάνεσαι βαθείαν
την αγνώριστον ο Πλάτων θεωρών Ακαδημίαν·
Βαυαρών ακούει φθόγγους δυσηχείς ο Ισοκράτης.
Εξυβρίζων την Ελλάδα πατεί Γότθος η Γαλάτης
την οικίαν του Σωκράτους,
και η Πινυξ αισχυνομένη κρύπτεται υπό τας βάτους.⁸⁶

.....
«η πυρκαϊά μεγάλου της Ευρώπης Βασιλείου,
«υπό την αυτήν σημαίαν
«μετά σου εγώ εζώσθην της Ελλάδος την ρομφαίαν.

«Αλλ' ο Μοναχός ως λέων καταβάς εκ του βουνού του,
«στερηθείς εθελουσίως αναπαύσεως και πλούτου,
«έλαβε την εξορίαν ως των θυσιών του γέρας
«και αντλεί μακράν του έθνους κακοδαίμονας ημέρας.
«Δίσκοι αργυροί και λύχνοι ανηρπάγησαν αθρόοι,
«εις τα έρημα εδάφη των βωμών εφύη χλόη,
«και την άχραντον φιάλην
«Βαυαρός καθείς μεθύων έφερεν εις την κραιπάλην.

«Έφυγα λοιπόν, αφήσας εις τους ξένους την πατρίδα·
«πλην τας ευκλειείς ημέρας της ελευθερίας είδα...
«Φόρμιγγα Πινδάρου έχων και δαφνοστεφείς κροτάφους
«έψαλλες την δόξαν τότε του Ελληνικού εδάφους,
«και αν ήδη την αφίνης κρεμαμένην εις τον τοίχον
«η Ελλάς ακούει έτι των κρουσμάτων της τον ήχον...
«Αλλ' ω τύχη πολεμία!

---

⁸⁶ Αυτόθι, σελ. 155.

«Η αισχίστη της Ελλάδος εξακολουθεί δουλεία;»

Ἐμενε σιγῶν ὁ ξένος· εἶπεν ὅμως μετ' ὀλίγον
εἰς τὸν Ααρῶν τοῦ Γένους στόμα θλιβερόν ανοίγων·
«Τῆς Ελλάδος ἡ λαμπρότης ὡς πομφόλυξ διελύθη,
«καὶ ἡ γῆ τῆς εἰς χειμάρρου ξηρὰν κοίτην μετεβλήθη,
«ὁ τυχὼν δε διαβάτης εἰς αὐτὴν τὴν κοίτην παίζει·
«τὴν διέρχονται ἀβρόχοις τοῖς ποσίν οἱ Βαυαρέζοι,
καὶ εἰς χεῖρας παραβόλους
«δράττοντες τὰς χάλικὰς τῆς μας λιθοβολοῦσιν ὅλους.

«Οἱ στρατοὶ τῆς Βαυαρίας ἐκμυζοῦντες τὴν Ελλάδα
«τὴν ὀλίγην τῆς ζωῆς τῆς ἀπερρόφησαν ἱκμάδα,
«ἀφήσαν τοὺς Προύχοντάς τῆς ρακενδύτας εἰς τοὺς δρόμους,
«στρατηγούς δαφνηφοροῦντας ἔσυραν εἰς λαιμητόμους,
«μετεποίησαν εἰς φάτνας τὰς Μονὰς τῶν προπατόρων,
«ἤρπασαν κανδήλας, σκεύη, δωρεὰν Αυτοκρατόρων
«παλαιὰν καὶ παμπλουσίαν,
«καὶ εἰς δύο τοῦ Φωτίου ἔτεμον τὴν Ἐκκλησίαν.

«Σχίζοντες διὰ τοῦ ράμφους τὸ φιλόστοργόν τῶν στήθος
«τρέφουσιν οἱ πελεκάνες νεοσσῶν πεινῶντων πλήθος·
«εἰς αὐτοὺς μετακενοῦντες τὸ χυνόμενόν τῶν αἶμα
«ατενίζουσιν ἀγάπης ἔσχατον καὶ σβύννον βλέμμα.
«Τῆς Ελλάδος οἱ πατέρες, μιμηταὶ τῶν πτηνῶν τούτων,
«ἔδωκαν τὸν ἰδίον τῶν αἶμα υπέρ τοῦ λαοῦ τῶν,
«Βότσαρης εἰς Αἰτωλίαν,
«Καραϊσκόσ εἰς Αθήνας, Τσαμαδός εἰς Σφακτηρίαν.

«Ἐπείσαν οἱ Γίγαντες τῆς· φυλὴ σήμερον πυγμαίων
«καταισχύνει τὰ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νέων.
«Οἱ νυν ζῶντες παριστώσιν εἶδος νόθων νομισμάτων,
«ὅπου υψηλὴν ἀξίαν ὁ Μονάρχης εἰς εὐχαράττων
«δίδει πέραςιν εἰς ταῦτα, εἰς τὸν ὄχλον δε τιμώνται
«ἀν καὶ εἰς τὸ κίβδηλόν τῶν οἱ πολλοὶ δὲν ἀπατώνται.
«Φευ! ἡμέραι ἦλθαν δούλαι.
«Ἐλείψαν οἱ Κανακάραι, οἱ Τομπάζαι, οἱ Μιαούλαι...⁸⁷

---

⁸⁷ Αυτόθι, σελ. 169-170.

Η ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΕΜΠΤΗ ΜΑΡΤΙΟΥ

Ζοφώδης, φρικαλέα νυξ αίσχους, επικειμένη,
Τα ιερά, εκάλυπτεν, αρχαία μας τεμένη,
Και άλλο δεν ηκούετο στο μαύρον ταύτης σκότος,
Ειμή αλύσσων δουλικών, ο θορυβώδης κρότος·
Των ελευθέρων τράχηλον, τα στήθη των ανδρείων
Εβάρυνεν, ο σιδηρούς τυραννικός βραχίων,
Και αντί δάφνης στέφανον, αισχρόν χιτώνα δούλων
Εφόρουν τα στενάζοντα τέκνα, των Θρασυβούλων·
Πλην με βροντής τρομακτικής αστραπηφέρων κρότον
Η δόξα ενθρονίζεται, στον θρόνον της τον πρώτον.

Χαίρε, ημέρα ένθοξος της παλιγγενεσίας!
Ροδόχρυσος ανέτειλες, Φως Ελευθερίας!

Λαμπρότερον επέχυσεν ο ήλιός σου σέλας,
Διώκων της δουλείας μας τας σκοτεινάς νεφέλας·
Αι φλογεραί ακτίνες του, κί η λάμψις των η τόση,
Εις όπλα χρυσοστίλβοντα, λαμπρώς αντανακλώσι.

Κινεί ο Έλλην εξυπνών, κεραυνοβόλους χείρας,
Διώκων, μ' ενθουσιασμόν, τυράννους ολετήρας,
Και διά θείας, του σταυρού, δυνάμεως πυρίνου,
Θαμβόνεται, το αμυδρόν φως, της ημισελήνου,
Κ' η νίκη στέφει κεφαλάς ενδόξων απογόνων,
Με δάφνας των Θερμοπυλών, με ρόδα Μαραθώνων.

Άλλοτε, Άγγελος φωτός, μ' ορμήν τα νέφη σχίζων,
Και, την παρά του Ουρανού χάριν, ευαγγελίζων,
Ηλίου φέρων πρόσωπον, μ' ακτίνας εστεμμένον,
Κρίνον προσέφερε λευκόν, εις την αγνήν παρθένον,
Λυτρώσας το ανθρωπίνον γένος, το προ αιώνων
Εις τας παγίδας εμπεισόν, αποστατών δαιμόνων,
Κ' η θέα του, εκλότισε την γήϊνόν μας σφαίραν·
Εις την αυτήν, και σήμερα, χαρμόσυνον ημέραν
Δεσμά δουλείας θραύονται, με πάταγον και κρότον,
Και την ελευθερίαν μας λαμβάνομεν, ως πρώτον.

Ελευθερία! ω θεά, του Έλληνοσ, φιλάτη!
Οπότε πους βαρβαρικός την γην σου κατεπάτει
Δραπέτης εκ της παλαιάς, ενδόξου σου εστίας,
Πολεμικούς, εμόρφονες, λαούς της εσπερίας.

Η θέα σου, φέρει ηχώ, νικητικών παιάνων,
Κ' είν η φωνή σου, κεραυνός στα ώτα των τυράννων·

Αι πράξεις δε αι υπέρ σου, γενναίαι και μεγάλαι·
Νικήτρια της φύσεως! συ η ίδια, πάλαι
Ωπλισας Τιμολέοντα, κατ' αδελφού τυράννου,
Και παιδοκτόνον, έδειξας, ψυχήν πατρός Ρωμάνου.

Ως ο κοχλάζων, αφανής, κρατήρ του Βεζουβίου,
Μετά φρικώδους κλονισμού, και συριγμού αγρίου
Εξαίφνης εκρηγνύμενος, καπνού εκπέμπει νέφη,
Και φλόγας άδου εξεμών, τα πέριξ καταστρέφει,
Φλογώδεις, μέχρις ουρανού, μύδρους εκσφενδονίζων,
Και από λάβαν, ποταμούς πυρίνους σχηματίζων·
Ούτω, και η εκδίκησις, η βράζουσα στα στήθη
Κατά τυράννων, σήμεραν, βιαίως εξεχύθη,
Και παρ' ελπίδα, έξαφνα λαών των ευρωπαϊών
Ευπνά, ο αλυσσόδετος, βαρέως ρέγγων λέων.

Αυστριακοί δουλόφρονες! του κράτους σας το στέμμα
Εβάψατε, στου Ρήγα μας το τρισαθών αίμα!
Πλην, τούτο εκ της μνήμης μας, χρόνος δεν θέλει σβύσει,
Ουδέ της Ιστορίας μας η σάλπιγξ, σιωπήσει.
Ματαίως, με υπόκρισιν, και υποσχέσεις πλάνους
του Έλληνος εθάλπατε, τους βδελυκτούς τυράννους!
Ματαίως προς την δόξαν μας αντηνεργείτε τότε!
Εδείξαμεν, πως ήμεθα γενναίοι στρατιώται!
Κί ουδέ πενία, ή λιμός, ουδέ Αράβων πλήθη
Να δειλιάσουν δύνανται ποτέ, ανδρείων στήθη.

Εις Θήβας, κατά τους καιρούς ποτέ τους παρελθόντας,
Ο Κάδμος, όταν έσπειρεν του δράκοντος οδόντας,
Γιγάντειοι τ' ανάστημα, και πάλλοντες το δόρυ
Από την γην εφύτρωσαν, άνδρες ασπιδοφόροι·
Κί από του Ρήγα, σήμεραν γεννήθησαν το αίμα,
Στας κεφαλάς των φέροντες, της νίκης λαμπρόν στέμμα,
Καραϊσκάκης, Βότσαρης, Κανάρης, και Μιαούλης,
Γρίβας, Νικήτας, Περραιβός, Φλέσσας, και Κυριακούλης,
Αστέρες χρυσοσίλβοντες, στον τρέχοντα αιώνα,
Ζωσθέντες μ' ενθουσιασμόν, ξίφη τυραννοκτόνα.

Φωτίζει τον αστερωπόν, Ουράνιόν μας θόλον
Η μαυροπόρφυρος πυρά, των καιομένων στόλων,

Και ιαχαί ακούονται εις μακρυνάς εκτάσεις·
Και με το κύμα το γλαυκόν, της ηχηράς θαλάσσης
Φέρει, φυσών ο Ζέφυρος, με αύραν γαληναίαν
Νέων Περσών ναυάγια, προς δόξαν πάλιν νέαν.
Άσματα θούρια, ηχούν εις όρη, και κοιλάδας,
Κί από κρανία, βδελυκτών Αράβων, χιλιάδας
Τρόπαια νέα στήνονται, εις είδος πυραμίδων,
Εικόνες των αρχαίων μας ηρωϊκών αφίδων.

Πλην εις τας αδυνάτους μου, και πρωτοπείρους χείρας
Θραύονται ήδη αι χορδαί, της λυγιφθόγγου λύρας,
Κί οι οφθαλμοί δακρύουσι, και η φωνή εκλείπει...
Και το ωχρόν μου μέτωπον σκιάζει, μαύρη λύπη...

Μη κλαίετε στενάζουσαι, μαυροφορούσαι χήραι,
Όσων, τους άνδρας, του εχθρού ο κεραυνός επήρε,
Μη, ορφανά, δακρύετε, οπόσων τους πατέρας
Και συγγενείς, αφήρπασε το αδηφάγον τέρας.
Ο θάνατος, παρέδωκεν εκείνους, σ' αιωνίαν
Των ερχομένων γενεών, ισόθεον, λατρείαν·
Κί όσον καιρόν ο ήλιος, με φως ακτινοβόλον
Τον κυανούν του Ουρανού, θα σταδιεύη, θόλον,
Ο Έλλην, εις του τάφου των, θα κάθηται την άκρη
Το κρύον βρέχων μάρμαρον, μ' ευγνωμοσύνης δάκρυ.

Οποίος ενθουσιασμός κατά τυράννων τότε!
Και πόσοι, οι της αρετής και δόξης, θιασώται!
Και σήμερον, ο αριθμός οπόσος, των υπούλων,
Των ραδιούργων, των κλεπτών, των αναισχύντων δούλων!
Αλλοίμονον! απέβησαν εις μάτην, τόσοι κόποι,
Και διά της διαφθοράς το μέλλον μας εκόπη!
Παρήλθεν, καθώς όνειρον, η πρώτη εύκλειά μας,
Και, ο του πατριωτισμού πολύτιμος αδάμας
Δεν στίλβει πλέον τας ψυχάς, τελείως ημαυρώθη!...
Την δόξαν, διεδέχθησαν, της αδοξίας πόθοι!

Τας πρώτας της πατρίδος μας, σημαντικές αξίας
Χαίρονται, τα καθάρματα, της φίλης Παναρίας,
Κί αντιγραφείς, και δεκανείς, εις ταύτην εκεί πρώτον
Τρυγώσι τώρα, τους καρπούς των τόσων μας ιδρώτων.
Κί ως άρπυιαι, αρπάζουσαι το γεύμα του φοινέως.
Δραχμάς αρπάζουν, φέροντες τας ύβρεις μας γενναίως.
Ματαίως γράφουν κατ' αυτών οι δημοσιογράφοι!

Ακολουθούν το έργον των σιωπηλοί, ως τάφοι·
Ωχρά Παυάρου παρειά, καθείς μας το γνωρίζει,
Εις λέξεις, να ερυθριά ποτέ, δεν συνειθίζει.

Στρέφω προς προς σας, λευκότριχες αγωνισταί του γένους,
Προς σας, τους ύπνον άτιμον σήμεραν κοιμωμένους
Εις έδρας οίτινες λαμπράς, κι ενδόξους, αναβάντες,
Ως εκ μαρμάρου, μένετε, σιγώντες ανδριάντες,
Και τον αυχένα κύπτετε εις προσταγάς των ξένων,
Κρατούντες το τρισάθλιον έθνος, ηδικημένον.
Πού είν' εκείνος ο καιρός, καθ' ον εις τας Τροιζήνας
Συντάττετε Συντάγματα, υπό τερπνάς μυρσίνας,
Και γνήσιος, εφάινετο, απόγονος Ελλήνων,
Το σκάφος της πατρίδος μας, καθείς σας διευθύνων;

Πού είν', εκείνος ο καιρός, καθ' ον μετά καρδίας
Γενναίας, και με έρωτα αγνής ελευθερίας,
΄Στου Άρεως τα ένδοξα, ετρέχατε πεδία,
Κ' εκάματε, στων ποταμών τα ρεύματα τα λεία
Λίθοι να μη κυλίονται, και δρεις εκριζωμένοι,
Πλην πτώματα, και κεφαλαί Αράβων, κεκομμένοι;
Πού είν' εκείνος ο καιρός, καθ' ον οι πάντες ίσοι,
Χωρίς φατριάς σπαραγμούς, χωρίς κακίας μίση
Ζωήν εζήτε αδελφών, με μόνην την ελπίδα
Να ιδετε ελεύθερον, και ευδαίμονα, πατρίδα;

Ω αίσχος! Κατεστρέψατε τα πρώτα τρόπαιά σας,
Κ' εις τα ωχρά, μαράνθησαν, αι δάφναι, μέτωπά σας,
Κί' ως αστραπή εξέλιπε, κι' η δόξα σας, κι' η φήμη,
Και, των πρωτέρων έργων σας δεν θέλει μείνει μνήμη!...

Σεις, άλλοτε δαφνοστρεφείς, πατέρες της πατρίδος,
Προστάται ελευθεριών, εχθροί της Τυραννίδος.
Με αρετήν αρχαϊκήν, και νουν και χαρακτήρα,
Σεις σήμεραν, μ' επίβουλον, και κερδοσκόπον χείρα
Του έθνους, σας, προδίδετε την εύκλειαν σιγώντες,
Και ζώντες, κατηντήσατε σχεδόν αποθανόντες.
Σεις, άλλοτε, αγέροχοι προς κρατερούς δεσπότας
Της δόξης 'λησμονήσατε, τας εποχάς τας πρώτας,
Και σήμεραν, να κύπτετε προστρέχετε, εις ξένους
Τυχοδιώκτας βδελυρούς, αδικητάς του γένους,
Και λάμπιν αμαυρώσαντες τοσούτων σας προόδων,
Κατέστησε ανδράποδα αισχίστων ανδραπόδων.

Σεις, άλλοτε, περιίδοξοι υιοί της χρυσής νίκης,
Σήμερον φαίνεσθ' ένοχοι, άξιοι καταδίκης
Πιθηκικώς μιμούμενοι τα έθιμα των ξένων,
Και συμβουλάς, ακούντες ανδρών, διεφθαρμένων...
Κί' απεκδυθέντες την ισχύν, γενναίων φρονημάτων
Τύποι, αντί να γίνεσθε, λαμπρών παραδειγμάτων,
Έγειν' ο μεν, υπόδουλος του Ρήγα, και του Άσσου
Κί' ο έτερος, εκθειαςτής θερμός, της Ρίτας Βάσσου
Στον νέον ημών Άνακτα, την ζώσαν μας ελπίδα
Να παραστήσετε ποτέ ακόμι δεν σας είδα
Με παρρησίαν Έλληνος, το έθνος όσα θέλει·
Ως πότε, θα μας τυραννή των ξένων, η αγέλη;
Ως πότε, όντα άθλια, και άτιμοι αλίται;
Ως πότε, και το μέλλον μας αυτό, θα απειλήται;
Και δύσηχα ονόματα, θ' ακούωνται ως πότε;
Χέδεο, και χλαφτζ, και Πριτζ, και χνουτζ, οι τόσοι δραχμοπόται;

Ως πότε, θα αργοπορή με πάντα δόλου τρόπον
Του έθνους η συγκάλεσις, και των αντιπροσώπων;
Και η συγκρότησις Βουλής εκ των προκριτοτέρων;
Κ' η καθιέρωσις θεσμών, και νόμων ελευθέρων;

Διστάζετε να δείξητε γενναίον χαρακτήρα,
Φοβούμενοι μην οργισθή εις τούτο, η πορφύρα;
Μη τρέμετ', υπακούσατε εις του λαού το νεύμα!
Ο Βασιλεύς, εγνώρισε του Έλληνος το πνεύμα
Εγνώρισε, πως Έλλην ζη, και άνευ του αέρος,
Πλην όχι, αν δεν άρχεται νομίμως κ' ελευθέρως.

Στηρίξατ', εις ακράδαντα θεμέλια, τον θρόνον,
Διά να δρέψητε καρπούς των τόσων σας αγώνων,
Κ' η δόξα σας αχώριστος της εθνικής ευκλείας,
Να λάμπη στον αιθέρα μας, μη λάμψεις όντως θείας.
Ω! είθε, η αδύνατος νεανική φωνή μου,
Να μη παρέλθη, ως φωνή, εντός φρικτής ερήμου!
Ηχώ να κάμη, είθε καν στα βάθη της ψυχής σας!...
Την λύραν μου την ηχηράν, εις το εξής τονίσας,
Την δόξαν της πατρίδος μου, την δόξαν σας θα ψάλλω,
Και κρίνα στους κροτάφους μου ευώδη, θέλει βάλλω.⁸⁸

---

⁸⁸ Θεόδωρος Ορφανίδης, *Ο Τοξότης*, σελ. 3-11.

ΑΣΩΤΕΙΑ

Στο ποτήρι μου εκείνο
    Όρκον κάμνω φοβερόν,
Το κρασάκι να το πίνω
    Πάντοτε, ωσάν νερόν.

Όσάν Βάκχος, καθ' ημέρα
    Με τον κόσμο τον τρελλό,
Με την άστατόν μας σφαίρα
    Να φωνάζω, να γελώ.

Να το τσούζω με γλυκάδα
    Με τραγούδια, με χαраίς,
Στην δροσιά, στην πρασινάδα,
    Χωρίς ώραις θλιβεραίς.

Να λατρεύω ταις ωραίαις,
    Κ' εις κρεββάτια μαλακά
Εις σαράντα μέσα νέαις
    Να κοιμούμ' ηδονικά.

Μακράν από κολακείαις,
    Και από πολιτικάίς,
Κι' από άλλαις αηδίαις,
    Και από γραμματικάίς.

Και από ψευτιαίς μεγάλαις
    Που αλήθειαις απερνούν,
Και από φροντίδαις άλλαις,
    Που τον άνθρωπον γερνούν.

Ο θεός να με φυλάγη!
    Στον χρυσόν μου τον καιρό
Με την πλόσκα εις το πλάγι,
    Την ζωήν μου θα χαρώ.

Λησμονώ όταν το στρόνω
    Εις τραγούδια, εις χορούς
Πως χαρτόσημον πληρόνω,
    Και χορταίνω βαναρούς.

Πως τοσούτοι κοπιάζουν
    Στον μεγάλο μας χαϊμόν,
Και ζυγόν κατασκευάζουν
    Δί' ελεύθερον λαϊμόν.

Εις του φίλου Διονύσου
Όταν ήμαι ταις χαραίς
Ευτυχέστερος του Κροίσου
    Είμαι εκατόν φοραίς.

Εις του έρωτος δε πάλιν
    Όταν ήμαι, την γλυκιά,
Κί' αλαβάστρινον αγκάλην,
    Τότε είμ' όλος φωτιά.

Τρέμει όλον μου το σώμα,
    Και χωρίς να 'πω μιλιά
Δίδω στο γλυκύ του στόμα
    Απειράριθμα φιλιά.

Με αυτόν να παίζω θέλω,
    Με τον πρώτον να ρουφώ,
Με τους δυο εντάμα, μέλλω
    Αιωνίως να τρυφώ.

Νά ζωή ευτυχισμένη!
    Ζηλευτή, αληθινά
Π' ούτ' ο άνθρωπος πειθαίνει
    Ούτε γλίγωρα γερνά.⁸⁹

ΕΝ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΜΑΣ

Εφάνη του Τοξότου μου το πρώτον, μόλις, φύλλον,
και, βλέμμα των αρχόντων μας, επέσυρεν οργίλον,
Κ' εισαγγελείς, ιέρακες αρπακτικοί, πεινώντες,
Κατ' αηδόνων, και πτηνών αθώνων, εφορμώντες,
Τους σιδηρούς των όνουχας, ητοιμάσαν προθύμως,
Ιδόντες ποίαν έδειξεν υποδοχήν, ο δήμος·
Και μόλις, στην διάκρισιν του πεπρωμένου μείνας
Διέφυγον, τας αφανείς των άρθρων των σαγήνας.

---

⁸⁹ Αυτόθι, σελ. 29-31.

Να με κρημνίσουν ήθελον, εις βάραθρα, εις βάτους,
Και δραχμοβόροι Παναροί, και Σύμβουλοι του Κράτους...
Εις Γιουβενάλειον χολήν, εις βέλη Αρχιλόχων,
Συνήθως τρέμει, η δειλή καρδιά των ενόχων.

Ιδού λοιπόν, και δεύτερον, προβαίνει ο Τοξότης,
Καθώς εις μάχην, άτρομος, κί ανδρείος στρατιώτης,
Βλέμμα αστράπτων, και ταχύ, παντόθεν περιστρέφει,
Ως όταν σχίζη κεραυνός του ουρανού τα νέφη,
Και εις τα ύδατα, καθώς, ειρηνικής θαλάσσης
Γεννά ο δύνων Ήλιος λαμπράς αντανακλάσεις,
Φαρέτρα πλήρης, χάλκινος, στους ώμους του αστράπτει·
Στα στήθη του τα λάσια, οργήν, και μίσος θάπτει
Νευράν τανύων αργυράν, και τας οφρείς του νεύων,
Στήθη τοξεύει προδοτών, αλάνθαστα σκοπεύων·
Και σήμερον το τόξον του αφόβως θα τανύση,
Και της νευράς του η κλαγγή, βαρέως θα ηχήση.

- Αν άλλοτε εμόλυνα με πρωτοπείρους χείρας
Εις προσβολάς ιδιωτών, το τόξον της Σατύρας,
Αν γράψας άλλοτε μικρά, παρέβλεψα μεγάλα,
Η μούσα μου, εθήλαζε μικρού νηπίου γάλα·
Πλην σήμερον, ότε αυτή ηυξύνθη, και ηνδρώθη,
Και αι ιδέαι ήλλαξαν, και της ψυχής οι πόθοι,

Με σπουδαιότερον σκοπόν, και θαρραλαίαν χείρα
Ρηγνύω τον κογχλάζοντα στα στήθη μου κρατήρα,
Και, δρακοντώδη μάστιγα, κρατών, των Εριννύων,
Θα πλήξω την αναίδειαν ανδρών καταχθονίων,
Θα χύσω της καρδιάς των, το εβενώδες αίμα,
Και θέλω μόνον σεβασθή του Όθωνος το στέμμα.

Ω κολοσσοί του τύπου μας, ακλόνητοι, μεγάλοι,
Αντωνιάδη συνετέ, Φιλήμων και Πετσάλη!
Ω σεις, του γενικού καλού, ακάματοι εργάται!
Των ιερών δικαίων μας, ατρόμητοι προστάται!
Να έμβω, συγχωρήσατε, με βέλη φλογισμένα
Στας τάξεις σας, ως εις σκοπόν τείνων, συμφώνως, ένα.
Ευδαίμων, εάν δυνηθώ ποτέ, ή κατορθώσω,
Τα λελεγμένα παρ' υμών, ν' ανακεφαλαιώσω,
Και τρισευδαίμων, φίλτατοι, αν με επιτυχίαν,
Εις τας σοφάς ιδέας σας, προσθέτω κ' εγώ μίαν.

Εἰς ἀχανὴ ὠκεανόν, καθὼς οπότεαν πλοῖον,
Με νύκτα προμηνύουσας τὴν πάλην τῶν στοιχείων
Πλανάται· καὶ τοὺς χαλινούς ἀφήσας τῶν ἀνέμων
Ἀνακυκὰ τὴν θάλασσαν, τριαυνοφόρος δαίμων,
Κ' εἰς τῆς νυκτός το παχυλόν, καὶ φρικαλέον σκότος
Βροντοσυρίζη ὁ βορρὰς βαρυβογγὰ ὁ νότος,
Κί' ὁ ἐπισκῆπτων κεραυνὸς ἀπὸ αἰθέρων ὕψη
Τοῦ πλοίου το πηδάλιον διχάσῃ, ἢ συντρίψῃ,

Καὶ πότε, ἐπὶ κορυφῆς υψοῦται τῶν κυμάτων,
Πότε, καταποντίζεται στα βάθη τῶν υδάτων,
Ἢ τοῦ μαστίζει τὰς πλευρὰς ἡ θάλασσα, ἀγρίως,
Ζητούσα το ναυάγιον· καὶ ἡ Ἑλλάς ὁμοίως,
Με κύματα δεινότερα παλαίει, καὶ κτυπάται,
Κί' ὡς πλοῖον εἰς ὠκεανόν ἀφρίζοντα, πλανάται·
Καὶ τώρα, πλήθος ἀπειρον ἀπατηλῶν δαιμόνων,
Πλήθος κολάκων χαμερπῶν, κυκλόνουσι τὸν θρόνον,
Καὶ τώρα, με ἐπίπλαστον μορφήν ἐλευθερίας,
Χαλκεομένας βλέπομεν, λυσιώδεις ἐταιρείας.
Ἐξαπλωμένοι ὑπουργοὶ εἰς Σιβαρῆτου κλίνην,
Κοιμώνται, μὴ ταράττοντες τοῦ ὕπνου τὴν γαλήνην,
Τὰ δε σημεῖα τὰ γάμματα τῶν δραχμοῦπαλλήλων,
Μετρώσι, μετὰ προσοχῆς, πηδῆματα τῶν ψύλλων.

Ἔθνος αὐτόνομον, ἐν ὧμας θεωροῦν οἱ ξένοι,
Κ' οἱ τοὺς ὀδόντας ξύοντες παράσιτοι, ἐν γένει
Μας θέλουν στο πολίτευμα μετὰ τῶν Γάλλων ἴσους,
Ἡμεῖς, τὴν χεῖρα ἔχομεν δεμένην με ἀλύσσους·
Καὶ τῶν ἀρχῶν μας τὴν χολήν, ἀν θέλης νὰ ἀνάψῃς,
Ἀρκεῖ, τρεῖς στίχους μ' ἔννοιαν ἐλεύθερον, νὰ γράψῃς,
Ἀρκεῖ, τὰς καταχρήσεις τῶν, νὰ εἴπῃς μ' εὐτολμίαν,
Καὶ βλέπεις ποῖαν παρευθὺς λαμβάνεις τιμωρίαν.
Δούλοι τῶν ξένων ὑπουργοὶ, ἀνοίγουσι τὸν τάφον,
Τῶν ἐλευθέρων ποιητῶν, καὶ δημοσιογράφων,
Καὶ κύνες εἰσαγγελικοὶ, διώκουσι μ' ἀγῶνα
Φίλον Λαοῦ, καὶ Ἀθηνάν, καὶ Πρόοδον, κ' Αἰῶνα.

Να ἦν, ἐθνοκατάρατος ἐκεῖνος ὁ προδότης,
Ἐκεῖνος ὁ ἀπάνθρωπος, καὶ ζῶν Ἰσκαριώτης,
Ἐκεῖνος, ὅστις δίκτυα, μ' αἰσχροῦν τοῦ τύπου νόμον,
Στῶν δημοσιογράφων μας ἐξήπλωσε, τὸν δρόμον...

Ἐν μέσῳ τῆς ὑπουργικῆς μεγάλης ἀδρανείας,
Ἐν μέσῳ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς παραλυσίας,

Υπάρχει εις το σώμα μας άλλη πληγή καιρία,
Η τον λαόν μαστίζουσα επάρατος ληστεία,
Και μ'όλους τους ανωφελείς των υπουργών αγώνας,
Εισέτι δοκιμάζομεν, εκ ταύτης αλγηδόνας·
Τους δραχμικούς λογαριασμούς, εν ω καλά ηξεύρουν,
Διά ληστείας φάρμακον δεν δύνανται να εύρουν,
Κί' ως σοφοί δόκτορες, εν ω νομίζουσι τελείαν
Διά της διαγνώσεως, πως φέρουν θεραπείαν,
Υπουλος αύτη, έξαφνα αναγεννάται πάλιν,
Και τους αφίνει, χάσκοντας με έκπληξιν μεγάλην·
Η δ' εξουσία, Ηρακλής μετά ροπάλου πλήττων,
Αθλον να πράξ' αδυνατεί, αυτό, δέκατον τρίτον.

Δεν εννοείτε, άνθρωποι, τυφλοί της εξουσίας,
Ότι δεινά δεν παύουσι ποτέ, δι' αγυρτείας;
Τί χέετε, επί δεινής, φλογωδεστάτης νόσου,
Αντί βαλσάμου, κώνειον, και φλόγα, αντί δρόσου;
Τους κλάδους εν ω κόπτητε, με κοπτερόν δρεπάνι,
Την ρίζαν παραβλέπετε ήτις αναβλαστώνει·

Τους γογγυσμούς μας πνίγοντες, με ψεύδους μαύρα σκόπη,
Του θρόνου υποσκάπτε τε τα θέμεθλα, σεις πρώτοι,
Σεις πρώτοι, (κί' ας θεωρηθώ, αν το ειπώ, ως πταίσας)
Είσθε, διδάσκαλοι ληστών, αυτοί δε μαθηταί σας.

Ποίοι λησταί ηξεύρετε, και ποίοι οπλοφόροι,
Φωλεύουσιν εις φάραγγας, και κρύπτονται εις όρη,
Και ζώσιν, ως οι λέοντες, εις τας δασώδεις νάπας;
Όσοι τους Ασιατικούς νικήσαντες Σατράπας,
Αντί να λάβουν αμοιβάς των άθλων των δικαίας,
Δακρυρροούντες έφυγον, με μελανάς σημαίας·
Όσοι ποιμένες, 'πώλησαν με θλίψιν στηθοβόρων,
Το τελευταίον πρόβατον, προς πληρωμήν των φόρων.
Όσοι πατέρες, έχασαν υιούς από αγκάλας,
Διότι είχαν έριδας μετά Δημάρχων άλλας·
Όσοι καταπιέζονται, ως υπ' αμέτρου βάρους,
Από τους μεταβατικούς, και άλλους Γενισάρους...
Τοιούτοι είναι οι λησταί, και ο καθείς πιστεύει,
Εν ω τρανά ληστεύονται, πως θέλουσι ληστεύει.
Απαίδευτοι, μην έχοντας φωνής, εκ τούτου, τόνον,
Ως μόνον καταφύγιον τα όπλα εύρον μόνον.

Λοιπόν, Συνταγματάρχα Χιτζ, παρακαλώ να παύσης
Μη στέλης πλέον στο εξής πυραύλους, να τους καύσης,

Και πλέον, ας μη φέρωνται εντός της Πρωτευούσης,
Αι κεκομμένα κεφαλαί, ως κεφαλαί Μεδούσης.

Την ηθικήν, ω Υπουργοί, να παύσητε αιτίαν,
Κί αν μετ' αυτό ακούσητε στο Κράτος μας ληστείαν,
Γραφήν εις χάρτην σφραγιστόν, σας δίδω κατά νόμον,
Να με καρατομήσητε ευθύς, στην λαιμιοτόμον.

Η έδρα η υπουργική εν ω ως φθονουμένη
Ο νεκροφόρος κράββατος κατήντησε να γένη
Εν ω εσυνειθίσαμεν, να κάμνωμεν εξίσου
Την αλλαγὴν του υπουργού, και του υποκαμύσου.
Ο Σχμαλτς, το άτρομον αυτό του Ρίνου παληκάρι,
Στην έδραν του εστήριξεν ακλόνητον ποδάρι
Κ' εμμένων εις την θέσιν του, ως κολοσσαίος δαίμων,
Αμεριμνά εις τας πνοάς ορμητικών ανέμων·
Στους φίλους του τους Παναρούς και τους συμπατριώτας
Βαθμούς μεγάλους έδωκε, και τας τιμάς τας πρώτας·
Με ένα Φέδερ άξιον εις δόλον, και εις πλάνην
Μαστίζει έτη τέσσαρα την τρισαθλίαν Μάνην,
Κί εν ω κραυγάζουν κατ' αυτού αυτός εισέτι μένει,
Ως επί πέτρας η λεπάς σφιγτά συγκολλημένη.

Ας μένωσιν εξόριστοι μακράν από το Κράτος,
Ο αετός Κωλέττης μας, και ο Μαυροκορδάτος,
Και εις το παρ' αυτών στρωθέν με βάσανα τραπέζι,
Ας τρώγουν, κί' ας μεθοκοπούν, οι ξένοι Παναρέζοι...
Οι Έλληνες είν' άγροικοι, δεν 'ξεύρουν κολακείαν,
Τέλος δεν ευσστήθησαν από την Παναρίαν.
Τον νουν του Σχμαλτς αν ήχες καν, ω φίλε μου Κωλέττη,
Ως υπουργός θα έμενες εις την Ελλάδα έτι,
Κι ούτ' έφθανες, αναγκασθείς από μεγάλον σάλον,
Στην ένδοξον Πρωτεύουσαν των ελευθέρων Γάλλων·
Και συ πολιτικώτατε πάντων, Μαυροκορδάτε,
Μάθε πώς ζουν οι Παναροί μεγάλοι διπλωμάται.

Ασθμαίνων ροδοκόκκινος, αφ' ου μεγάλον βάρος,
Να φέρη εις τους ώμους του, απηύδησεν, ο Γλάρος,
Την τήβεννον του υπουργού, και εκ δευτέρου πάλιν,
Ω Θεοχάρη, έλαβες, προς δόξαν σου μεγάλην·
Σε λέγουν άνδρα τίμιον· σ' αυτό δεν αμφιβάλλω·
Πλην μίαν λέξιν αν ειπώ, θαρρώ ποσώς δεν σφάλλω·
Δεν ωφελεί παντάπασιν μεγίστη τιμιότης,
Δεν ωφελεί πολιτική σπανία ικανότης,

Αν με ψυχὴν ἑλληνικὴν, δεν προαπαφασίσης,
Ν' ανθίσταται εἰς σχέδια, και ξένων εἰσηγήσεις.
Μη, το χαρτοφυλάκιον του υπουργείου, σφίξης·
Αν χαρακτήρα, πρόκειται, ελεύθερον να δείξης·
Του Βάκχου προκατόχου σου, μ' αδικους εκ το πίσεις
Μη, προς Θεού! το σύστημα και συ ακολουθήσης!
Διόνυσος κισσοστεφής, εν μέσω αμπελώνων
Εκείνος, ταύτα ἐκραζεν, την πλόσκαν εκκενόνων.

»Σοφοὶ δόκτορες, σεις πάντα οι του Πανεπιστημίου,
»Μη! μη χύνετε ακτίνας λαμπροτέρας του ηλίου!
»Στον θεόν σας εξορκίζω περιθάψετε το σκότος,
»Κι ας ηχήση στην Ελλάδα των αλύσων βαρὺς κρότος.
»Μη αρχάς φιλελευθέρας, μη διδάσκετε τους νέους!
»Ἡ Ελλάς, δεν θέλει φθάσει τους καιρούς του Περικλέους.
»Ὡ Γεννάδιε, Βενθύλε, Περικλή, Μαυροκορδάτε,
»Χείμαιραι εἰν' ὅλα ταύτα, του νοός σας εἰν' ἀπάται!
»Δίδετε ν' αναγινώσκουν (το πολύ καθ' εβδομάδα,)
»Του Σπανού, του Τρακατρύπα, του Γαδάρου την φυλλάδα,
»Ἡ του κυρ Παλαιολόγου την καλήν οἰνοποιϊαν,
»Ἡ και του Αγαθαγγέλου την μεγάλην προφητείαν,
»Ἡ τα συναξάρια πάντων των αγίων, και μαρτύρων,
»Και τον τωρινόν αφήτε ογκωδέστατόν σας λήρον.
»Καλόν τίποτε, τα φώτα τα πολλά, δεν κατορθόνουν,
»Και ως ἰατρός σας λέγω, πως τα ὄμματα θαμβόνουν.
»Πλην σοφώτερος να γένη ο καθείς σας, εἴν θέλη,
»Ἐν ποτήρι ας ροφήση, ἀπ' αυτό μου το βαρέλι.

»Τί κραυγάζετε σεις τόσον, φίλοι δημοσιογράφοι;
»Δεν, κουράσθη ο καθείς σας να φωνάζη, και να γράφη;
»Ὡ!! ακούστε με, αν θέτε, σας λαλώ ως αδελφός σας,
»Τίποτε δεν κατορθούτε με εφημερίδας τόσας
»Παύσατε λοιπόν, ω φίλοι, και ας γένη ὅ,τι γένη,
»Και αφήτε το κονδύλι, και καθήστε στο βαγένι·
»Ἀλλ' εἴν την συμβουλήν μου, να ακούσητε, δεν θέτε,
»Εἰς τας προσταγὰς σας εἶναι φυλακαί, και βαγιονέται,
»Δικαστήρια, τυφλώσεις, πρόστιμα, και εξορίαί,
»Γκιλωτίναί, μαστιγώσεις, καταδίκαι, τιμωρίαί·
»Ας εκλέξη ο καθείς σας ἐξ αυτών, ὅ,τι θελήση,
»Και δεν δύναται εἰς τούτο νόμος να τον εμποδίση·
»Εκ του άλλου ἐγώ μέρους, με κρασί γλυκύ σαν μέλι
»Εἰς υγείαν σας θα πίνω, κί' ας κενώση το βαρέλι.

»Δεν γνωρίζετε ακόμι κατά βάθος τους σκοπούς μου,
»Και τί σχέδια μεγάλα, ο μεγάλος τρέφει νους μου·
»Στάκτην ήθελα να κάμω όλας τας Βιβλιοθήκας,
»Και μεγάλας να συστήσω αντ' αυτών, Βαρελοθήκας,
»Τα σχολεία να κρημνίσω, κ' επί της Ελλάδος πάσης,
»Ρωσικόν στρατόν να φέρω, δι' ενδεχομένας στάσεις,
»Όλους σας τους φωτισμένους; στο παλούκι να καθίσω,
»Και τους Έλληνας, Μουζικούς, κ' Είλωτας, να καταστήσω·
»Και συστήσας σαρκοβόρους κριτάς, ως εις Ισπανίαν,
»Τον Καϊρην σας να καύσω, με φανατική μανίαν·
»Και σιγή να βασιλεύη και κατήφεια, και φρίκη,
»Και το αίμα σας, να πίνουν άπειροι λυσσώντες λύκοι,
»Και ν' ακούωντ' οσημέραι εξορίαί ελευθέρων,
»Και τα τέκνα, ν' αποσπώνται απ' αγκάλας των μητέρων,
»Και ο Δαίμων της δουλείας με αλύσων βαρείς κρότους,
»Φρικαλέως να χορεύη εν τω μέσω πυκνού σκότους,
»Και να γείνωσιν τα πάντα, όπως ο καθείς μας θέλη,
»Πλην και εγώ, θ' αδειάζω τότε, φοραίς δέκα το βαρέλι.

Εκείνος ταύτα έλεγεν... και αναμένουν τόσοι
Τας ελευθέρας σου αρχάς ο χρόνος να δηλώση,
Του ιερού αγώνος μας το τέλος, εσύ φέρε,
Κί' ας ανατείλλουν διά σου, ελεύθεροι ημέραι.
Εξάλλειψον τα αίτια της δημοσίου βλάβης,
Την δημοσίαν, αν ζητής, υπόληψιν, να λάβης.
Οργανισμόν δεν είδομεν του Πανεπιστημίου,
Το παλαιόν Γυμνάσιον της πόλεως Ναυπλίου,
Το φέρον εις τους κόλπους του φοιτώντων νέων πλήθη,
Κ' εκείνο προ πολλού καιρού, κ' εκείνο διελύθη·
Κ' ένας ταρτούφος δυσειδής, αμέτοχος παιδείας,
Νάνος σχολαστικότητος, ασκός κακοηθείας,
Δραχμάς δια την τύφλωσιν των νέων καταπίνων,
Τον Λάσκαριν προσκέφαλον έχων, και τον Βαρίνον,
Τας άσπρας, κάθηται μαδών, του μύστακός του τρίχας·
Οι δε Βερνάρδος, Πιττακός, Φαβρίκιος, και Ψύχας,
Φλότιμοι καθηγηταί, μ' απόφασιν γενναίαν
Φυγόντες, καν δεν βλέπουσι την συκχαντήν του θέαν.
Κ' εις ταύτην την απαισθητήν, ω Υπουργέ, ζημίαν,
Ζητούμεν την κατάλληλον, ταχέως θεραπείαν.

Αλλά ιδού!... μ' εντόσθια σιδήρου, φλογισμένα,
Ατμόπλοιον, στου Πειραιώς αράζει τον λιμένα,
Και χαλκοστόμων ν' αντηχή ακούω πυροβόλων,
Αστροπηφόρος πάταγος, στου ουρανού τον θόλον.

Τίς Πρίγγυψ τάχα έφθασε; και ποίας βασιλείας;
Τίς Ναύαρχος, ετίμησεν αυτάς τας παραλίαις;
Και πόθεν φθάνει προς ημάς, το μέγα τούτο σκάφος,
- Ο Διπλωμάτης έφθασε, μοι λέγουσι, Ζωγράφος,
Και στρέφων από Βόσπορον, με θρίαμβον, και νίκηην,
Ζωγραφιστήν μας έφευρεν, εμπορικην συνθήκην.
Ω! τώρα στους λιμένας μας, χωρίς αμφιβολίας
Τα πλούτη θα συσσωρευθούν, της Αφρικης κι' Ασίας,
Κι από τα αχανή αυτά πελάγη της αβύσσου,
Θέλει το έθνος μας αντλεί τους θησαυρούς του Κροίσσου.
Πηδάτε φίλοι Παυαροί! κανείς σας να μη φύγη!
Αργά, πλην επετύχαμεν εξαίρετον κυνήγη!
Η δε Ευρώπη βλέπouσα, θαμβεί τα όμματά της!
Νά! τί αξίζει άξιος, και μέγας διπλωμάτης!
Τα έξοδα αποστολής αν πήρε, και μ' εκείνα,
Έξ χιλιάδας έλαβε δραχμάς, τον κάθε μήνα,
Αν άλλα τόσα έκτακτα, δι' αμοιβάς, και δώρα,
Ιδέτε ποίον θησαυρόν μεγάλον, φέρει τώρα!
Κι ακούσατε προσεκτικά γυναίκες, άνδρες, παίδες·
»Οι Έλληνες θα κρίνωνται από τους Μ ε κ χ ε μ έ δ ε ς.
»Δεν θεωρούνται Έλληνες πάρεξ εκείνοι όσοι,
»Εις την Ελλάδα σήμερον και κατοικούν, και ζώσι.
»Αν Έλληνες υβρίσωσι του Τούρκου το καβούκι,
»Θέλουν λαμβάνει θάνατον εις Τουρκικόν παλούκι»
Και τα λοιπά, και τα λοιπά... κι αν θέλη ο καθείς σας,
Ας μάθη, με τον ίδιον Ζωγράφον ομιλήσας.

Ας μη γογγύζη άδικα, λοιπόν, το άνουν πλήθος,
Κατά ανθρώπου, μ' ι φ τ ι χ ά ρ κοσμήσαντος το στήθος...
Και συ Δουρούτη, Λαζαρή, Ιατρέ κυρ Μιχαλάκη,
Παυλίδη, Τσούχλε, Βάβουλα, Γεωργούλα, Λιμπεράκη,
Και άπαν, της Ελλάδος μας το πλήθος των εμπόρων,
Σέβας προσφέρατε βαθύ στον ι φ τ ι χ α ρ ο φ ό ρ ο ν.
Αλλ' όμως, άκουσον κ' εμέ, Ζωγράφε διπλωμάτη,
Και μη μεγάλως μ' οργισθής αν σ' έγγισα κατά τι,
Μάλιστα, αν επιθυμής, να σ' ικανοποιήσω,
Τα όσα ειπον άνωθεν, ιδού, τα πέρν' οπίσω,
Και στεντορεία, τη φωνή, εσε κηρύττω πρώτον
Απάντων των Διπλωματών, κατά βορράν, και νότον·
Του κόσμου τα βασιλεία παίζεις στα δάκτυλά σου,
Και ο πασέννας απορεί την ικανότητά σου,
Και διά την συνθήκην σου, καθείς καλά το βλέπει,
Πως όχι έ ν α Ιφτιχάρ, π έ ν τ ε να λάβης πρέπει.

Πλην τώρα, αφού έδωκεν η αγαθή μας μοίρα
Να τρέμωσιν οι Βασιλείς την γραφικήν σου χείρα,
Και Γραμματεύς ε ξ ω τ ι κ ό ς, μ' ανδρός μεγάλου φρένα,
Του κόσμου τα βασίλεια κυττάζεις ένα-ένα,
Και τα μετράς, με του νοός τον μέγαν διαβήτην,
Θέλω σε μεταχειρισθή, εις πράγμα έν, μεσίτην,
Να γράψης από μέρος μου, ολίγα τινα νέα,
Προς Λουδοβίκον Ποιητήν, Μονάχου Βασιλέα.
Και άνευ διπλωματικών φράσεων, και σχημάτων,
Ειπέ τα κάτωθεν, πιστώσ την έννοιαν φυλάττων.

»Πρόθυμοι ήμεθα, ειπέ, σ' ό,τι ποθεί, και θέλει,
»Αρκεί, τους υπηκόους του εδώ, να μη μας στέλλη·
»Πως την Ελλάδα αγαπά, κ' ημάς πολύ επίσης,
»Τούτο, το ανεγνώσαμεν σ' αυτάς του τας ποιήσεις·
»Κ' εις την Ελλάδα αφιχθείς, δεν λησμονούμεν ποίας,
»Προσέφερε, με δαψιλή χείρα, ευεργεσίας.
»Πως επεσκέθη, ίδαμεν, παν λείψανον αρχαίον,
»Και το εξέτασεν καλώς, ή, και υ π έ ρ τ ο δ έ ο ν.
»Πλην, αν επιθυμή, (καθώς αρμόζ' εις αλουργίδα)
»Εις τας ευεργεσίας του να θέση κορωνίδα.
»Ας μας προστάξη παρευθύς με έν διάταγμά του,
»Κί αυτή να ήναι ευκρινώς, η μόνη έννοιά του.«
»Να πέμψωμεν εις Μόναχον εντός του Ιουνίου,
»Του Σχμαλτς, τον Φέδερ, και τον Γραφ, διά αεροπλοίου.»

Ω θέα!... από σπήλαια φρικώδη των δαιμόνων,
Από τα καταχθόνια, με συριγμόν Τυφώνων,
Εξέρχεται, σείον την γην, ανοίγον μέγα χάσμα,
Το μαύρον του Φανατισμού· και κολοσσαίον φάσμα.
Έχει φωνήν, ως κεραυνών αναριθμήτων κρότους,
Και νέφη προπορεύονται πυκνού, ζοφώδους σκότους·
Κρατεί αιμοσταλάζουσας στας χείρας του ρομφαίαν,
Δάδα εις την αριστεράν πυρφόρον, φρικαλαίαν,
Και όφεις πρασινόμαυροι, μετά θορύβου πλείστου
Σαλεύουσι συρίζοντες επί της κεφαλής του·
Το στόμα του ως κάμιнос φλογώδης κί αναμμένη,
Το αίμα του Καϊρου μας, να πίη περιμένει.
Άλλοτε, φέρον οπαδόν την δεισιδαιμονίαν,
Την αμαθή ερήμονεν, ασπλάχνως, Ισπανίαν,
Κί ως θύματα ελεεινά, δακρύνοντας, βοώντας,
Επί πυρών τρομακτικών κατέκτε τους ζώντας

Τους δε βωμούς του έβρεχεν, αντί με αίμα ζώων,
Με αίματα ανθρώπινα, με αίματα αθώων,
Και ιερείς απάνθρωποι, σκληροί, και σαρκοβόροι,
Πιστοί του ήσαν οπαδοί, πιστοί του δορυφόροι,
Και μετά ζήλου, κατ' αυτούς, και θείου, και μεγίστου,
Έσφαζον τους ομοίους των, προς δόξαν του Υψίστου·

Δήμιοι, δεισιδαίμονες, ταρτούφοι, λαοπλάνοι,
Φίλοι του σκότους, ασεβείς, απάνθρωποι! δεν φθάνει,
Δεν φθάνει που εμπέξατε με τους συνήθεις τρόπους,
Με τας υποκρισίας σας, τους επί της ανθρώπους,
Αλλ' αναιδώς ετόλμησε το αναιδές σας στόμα,
Να δυσφημίση, και αυτόν τον Ύψιστον ακόμα!
Πλην αν αφ' όσα λέγητε κανένα αληθεύη,
Και η δικαιοσύνη του, τους ασεβείς παιδεύη,
Ο τρομερός του κεραυνός ο μένων εις τα ύψη,
Τας ασεβείς σας κεφαλάς θα πέση να συντριψή.

Σε σέβομαι, και σε τιμώ, ω της Ελλάδος Κλήρε!
Του παραδείσου, διά σου ανοίγονται, αι θύραι,
Κί' αν πλέω στων αμαρτιών, ως κοσμικός, το κύμα,
Με όλον τούτο σέβομαι τ' αγγελικόν σου σχήμα.
Εις μίαν χείρα με σταυρόν, και μ' όπλα εις την άλλην
Κανείς σε ειδε τρέχοντα στην εθνικήν μας πάλην,
Και σταυροφόρον ύψωσε, με τόλμην θαυμαστέαν
Εν πρώτοις, εις Καλάβρυτα, ο Γερμανός σημαίαν.
Σε σέβομαι, και δι' αυτό, κηλίσ δεν θέλω τόση
Την στίλβουσάν σου αρετήν ποτέ να αμαυρώση·
Δεν θέλω, στον Ταρτουφισμόν, να λέγωσιν οι ξένοι,
Ο Κλήρος ο Ελληνικός, τους άλλους υπερβαίνει.

Πριν όμως αναφέρω τι περί σοφού Καϊρη,
Μεγάλης πεποιθήσεως, καρδίαν έχων, πλήρη,
Και εν νυκτί ομολογώ, κ' εν καθαρά ημέρα
Ότι πιστεύω, εις Υιόν, εις Πνεύμα, εις Πατέρα,
Ομολογώ έν βάπτισμα, και με βροχολογίαν
Πιστός στην Ανατολικήν υπάρχω Εκκλησίαν·
Λοιπόν μη φίλοι, άθεον, κ' αιρετικόν μ' ειπήτε
Αν, υπέρ αθωότητος να γράψω, απαιτήται,
Μη με κατηγορήσετε ως υβριστήν των θείων,
Αν φαίνομ' άσπονδος εχθρός δαιμόνων επιγείων.

Με την ευχήν σας ερωτώ ως πότε τον Καϊρη
Εις παλαιόν θα έχετε κλεισμένον, μοναστήρι;

Τί έπραξε; - Ιδού! ζητεί, με λέγετε ταχέως,
»Αιρεσιάρχης να φανή εις την Ελλάδα νέος»
Εις τόσον μέγα, δύναται, αμάρτημα να πέση
Μυστήρια, και δόγματα, ζητών να αναιρέση
Εκείνος, όστις έφερε τα όπλα μετ' ανδρείας
Υπέρ πατρίδος, και αυτής της ιεράς θρησκείας;
Εκείνος, όστις του Χριστού σταυρόν, κρατών εις χείρας
Εσύναζε ως και αυτόν τον οβολόν της χήρας
Προς σύστασιν, κι' ανέγερσιν λαμπρού παιδευτηρίου,
Κεντούμενος υπ' αρετής, και υπό ζήλου θείου;
Αλλ' έστω· ας θεωρηθούν τα άθλα του τα τόσα
Ως το μηδέν· κι' ο ίδιος υποκρισία ζώσα·
Αν τώρα ήναι ένοχος, προς τί ειπέτε μένει
Η ψυχοφθόρος ενοχή εισέτι κεκρυμμένη;
Και η θρησκεία, διατί, ως πρέπει κι' απαιτείται,
Διά της καταδίκης του δεν ικανοποιείται;
Αν ήν' αθώος (κ' εις αυτό κανέννας δεν διστάζει)
Η αθωότης, διατί αδίκως να στενάζη;

Το πνεύμα το αμόλυντον αυτό της αληθείας,
Αυτός ο ίδιος Θεός, μας λέγει απ' ευθείας»
»Την δόξαν μου δεν θέλουσιν ιδεί ποτέ, ως πταίσται,
»Ουδέ οι πλάνοι σοφισταί, ουδέ οι φωτοσβέσται·
Ποιμένες ευσεβέστατοι των λογικών ποιμνίων!
Αν ο Καϊρης έπταισεν, τί πταίει το σχολείον;
Πώς τούτον φυλακίζοντες, εκείνο διελύθη;
Εδώ ο Γόρδιος δεσμός, μοι φαίνεται, ελύθη...
Πλην του πλανώμαι;... τί ζητώ να είπω τελευταίον
Τί ψάλλω; το κατά Λουκάν; ή το κατά Ματθαίον;
Τους λόγους ας αφήσωμεν τους διδακτικωτάτους
Στους επιγείους πωλητάς, του ουρανίου Κράτους,
Και τους Ιεροκήρυκος Καστόρχη, μετά βίας
Ας μην αναλαμβάνωμεν ημείς διδασκαλίας,
Ας ρίψω έν, μη φεύγοντες το κύριόν μας θέμα,
Κ' εις άλλα αντικείμενα, το τελευταίον βλέμμα.

Ω αίσχος! της πατρίδος μας, αφ ου το κλέος όλον
Εκάμαμεν να ακουσθή, απ' ένα, σ' άλλον πόλον,
Και την ορμήν εφράξαμεν βαρβαρικού χειμάρρου
Από ψυχάς πληρώσαντες τα σκότη του Ταρτάρου,
Αφ' ου με χείρας στιβαράς ηρώων, και γιγάντων
Επί θεμέθλων στήσαμεν τον θρόνον, ακραδάντων,
Κ' ηνοιξαμεν στο έθνος μας, αιώνα δόξης νέον
Δι' αμοιβήν ελπίζοντες βίον γαληνιαίον·

Τας χρυσοπτέρους, πάσας μας, ελπίδας περιστέλλει,
Η ξενική, των Παναρών, ακόρεστος αγέλη
Και σχέδια, αντί λαμπρά, να φέρωμεν εις τέλος,
Των Ευρωπαϊκών λαών κατέστημεν ο γέλως.

»Πλην, τί κραυγάζεις· άδικα, νέα και συ, ακόμα,
»Των παρασίτων, το σαπρόν, θα εκφωνήση στόμα·
»Με νουν διαπεραστικόν, ανοίκειον εις δούλους
»Δεν έχομεν, τους πολιούς του Κράτους μας Συμβούλους;
»Κί' ως χρυσοπτέρους, στίλβοντας, ταύνας φουσκωμένους
»Δεν έχομεν, τους υπουργούς αργυροστολισμένους;
»Στόμα δεν έχουν, να ειπούν αυτοί τα δικαία σας;
»Ανακτοβούλους Παναρούς, με τας δυνάμεις πάσας,
»Εις την ψυχήν των, φέροντας ακτίνα ζήλου θείου,
»(Φίλοι υπάρχοντες πιστοί του εθνικού ταμείου)
»Σπανίους, και εις τας αυλάς μεγάλων βασιλέων,
»Δεν έχομεν, παράγοντας στην γην μας, κλέος νέον;
»Εις σε ανήκει, άπειρε του κόσμου, νεανίσκε,
»Να είπης την αλήθειαν; εις σε, ω ανθρωπίσκε,
»Να στηλιτεύης, την ζωήν ανδρών γεγηρακότων;
»Τολμάς και συ, ω έσχατε, να γράφης κατά πρώτων;

Ακούσατε παράσιτοι, και δούλοι παρασίτων!
Θρασύς προς σας αν φαίνωμαι, τα αληθή κηρύττων,
Μεγάλως τούτο με τιμά· Σεις, και οι Παναρέζοι
Εις έτοιμον καθήσαντες, και δαψιλές τραπέζι,
Προς χάριν της κοιλίας σας, δεν παύετε, ευγλώττως,
Λευκόν, το μέλαν λέγοντες, και την ημέραν, σκότος,
Και αντιστρόφως βλέποντες τα άνισα, ως ίσα·
Το φέρει τούτο φαίνεται των φαγητών η κνίσσα.
Σας ενοχλεί, το εννοώ, ο κάλαμος των νέων,
Πλην έθνος, δεν θα γείνωμεν Ειλώτων, αγελαίον.

Αφ' ου πατέρες, πνέοντες αδίκως τον αέρα
Το κλέος των κατέθαιψαν σ' αυτήν των την γαστέρα,
Και του Συντάγματος, αντί να θέσωσι τας βάσεις,
Αυτοί, μετρώντας δραχμικώς, σεληνιαίας φάσεις
Αφίνουσιν ως περιττάς, και παρημελημένας,
Ελευθερίας, ακριβά τόσον, ηγορασμένας,
Τίνα, θα θέλξη εξ ημών, αισχρά τοιαύτη στάσις;
Ημείς λοιπόν, υπάρχοντες του έθνους νέα πλάσις,
Ημείς, θα εξετάζωμεν με προσοχήν, και τάξιν,
Παν βήμα των αρχόντων μας, παν σχέδιον, και πράξιν,

Ἦτις, ὠθεί το πλοῖον μας ἐπὶ δεινῶν σκοπέλων,
Και ἐμποδίζει, πρὸς καιρὸν, το εὐτυχές μας μέλλον.

Και ἀν εὐημερήσωμεν, ὑπὸ τὰς κυπαρίσους
Οἱ τάφοι τῶν θα στέφονται, με κρίνα, καὶ ναρκίσους,
Και πάλιν ἀν στενάξωμεν, ὑπὸ βαρῦ φορτίον,
Θα τοὺς καλύψῃ ὄνειδος, ἀντὶ λαμπρῶν μνημείων,
Και λίθον ἀναθέματος, εἰς χεῖρας καθεὶς ἄρας
Θα ἐκφωνῇ ἀγανακτῶν, τρομακτικὰς κατάρας.
Δεν γράφω, διὰ φατριῶν λυσσώδεις προσηλύτους,
Δεν γράφω, διὰ κόλακας αἰσχροὺς, καὶ παρασίτους,
Οὐδέ τον κάλαμον κινῶ, δι' ἴδιον συμφέρον,
Ἀλλ' ὑπ' ἀρχῶν κεντούμενος γενναίων, κ' ἐλευθέρων.

Εἰσαγγελεῖς! το ἐκφωνῶ με θαρραλαῖον στόμα,
Το μαῦρον ετοιμάσατε τῆς φυλακῆς μου δῶμα!
Ἀφ' οὐ σ' αὐτόν, τον πνιγηρόν ἐπὶ τῆς γῆς μας ἄδην,
Ἐκλείσατε τον Φιλήμονα, καὶ τον Ἀντωνιάδην,
Ἀφ' οὐ τον Σοφιανόπουλον, με ἐπιβούλους χεῖρας
Καθεῖξατε ἀνιλεῶς, στο ἀσθενές του γήρας,
Κ' ἐμέ βεβαίως σήμερον, φρονούντα ἐλευθέρως,
Εἰς ζοφερόν, θα κλείσετε, θανατηφόρον μέρος·
Πλην, φρόνημα ἡ φυλακὴ γενναῖον, δεν δαμάζει,
Οὐδέ καρδίαν δειλιά, οὐδέ ψυχὴν τρομάζει.

Ὡ τῶν εἰσαγγελέων μας φρικτὴ ἀπανθρωπία!
Ὡ ἀναιδὴς ἀδράνεια! ὦ ξένων ἀπληστία!
Με πεινασμένον στόμαχον, καὶ ἀδηφάγον στόμα
Ἀφ' οὐ ὡς γύπες ἔπεσαν, στο κάτισχνόν μας σώμα,
Ἀφ' οὐ δι' ἐξισώσεων, ἀλγέβρης θαυμασίου,
Και τὴν ἐσχάτην, ἔφαγον, μονάδα του δανείου,
Καν φυλακὴν, δεν ἔκτισαν εἰς τὴν Καθέδραν, μίαν!
Κ' ἠξεύρετε, ὦ Ἕλληνες, τὴν ἀληθὴ αἰτίαν;
Διὰ να σπεύρουν, στας ψυχὰς τῶν ἐλευθέρων, τρόμον,
Φροντίζοντες περὶ ποινῶν, καὶ ὄχι περὶ νόμων,
Εἰς πέντε τρώγλας, δυσωδῶν, καθύγρων υπογείων,
Τοὺς ἀυξηθέντας, ρίπτουσιν, ἐντὸς σπουδαστηρίων,
Και ὡς μεγίστου, καὶ δεινοῦ ἐγκλήματος ἐνόχους.
Με τοὺς ληστὰς συγκλείουσι, καὶ τοὺς λησταποδόχους,
Και βλέπετε τον Φιλήμονα, ἐξαίφνης στὴν ἀράδα
Με τον κακούργον Μπίμπισην, καὶ τον ληστήν Τρακάδα.

Τί, με θλιμμένην, να εἰπῆς, βαρυπενθὴ καρδίαν,
Τί πρῶτον, καὶ τί ὕστερον; ἀν ζῆς εἰς κοινωσίαν,

Ό,που τυφλώς βραβεύεται ο δόλος, η απάτη,
Και θεωρείτ' η αρετή κακία αισχροτάτη;
Ό,που κακούργοι βδελυροί, ό,που κολάκων πλήθη,
Τ' αθώα διαφθείρουσι των κοινωνούντων ήθη;
Απηύδησα!... και αν οργήν πολλήν, το στήθος κρύπτει,
Η χειρ όμως, το τόξον μου χαλαρωμένον ρίπτει,
Ακινήτει το βλέμμα μου, και κόπτετ' η φωνή μου
Ως Λίβυς παύων έξαφνα, εντός φρικτής ερήμου.

Εις σας, ω ύπουλοι εχθροί του έθνους, και του θρόνου,
Εις σας, δοχεία κακιών, εις σας ασκοί του φθόνου,
Ακόρεστοι της μάνδρας μας και φρικαλέοι λύκοι,
Την κατ' εμού, να χύσητε τώρα χολήν, ανήκει.
Και αν με αποδείξητε, τρανόν εγκληματίαν
Ανταμοιβήν θα λάβετε μεγίστην, και πλουσίαν·
Αλλά τας τελευταίας μου, ακούσατε, προσρρήσεις!
Και σας, και τους δεσπότας σας, καταφρονώ επίσης,
Και με καρδίαν άτρομον, θέλω τοξεύει βέλη
Στα φοβισμένα στήθη σας, στα ένοχά σας μέλη·
Ουδ' αν με καταθάψητε στων δόλων τας αβύσσους
Την χείρά μου θα δέσητε με δουλικάς αλύσσους.
Δεν ζω με τας Υπουργικάς γελοίας υποσχέσεις,
Ουδέ ζητώ γονυκλιτώσ τιμάς, βαθμούς, και θέσεις·
Ως ρύαξ μικρός, κ' ήσυχος η ρέουσα ζωή μου
Ας ρέη κελαρίζουσα τα δίκαια του δήμου·
Του δήμου μόνον μ' εξαρκεί, φίλος να ήμαι πρώτος,
Στα ώτά σας ν' αντιβοά των στίχων μου ο κρότος,
Να τρέμετε στους λόγους μου, ως λαγώς που στέκει
Όταν εμπείρου κυνηγού ακούη το τουφέκι.⁹⁰

ΤΟ ΗΜΕΡΟΝΥΚΤΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Καθώς οπότεν καταιγίς τον ουρανόν θολώση,
Και αίθριον ορίζοντα εξαίφνης αμαυρώση,
Όταν κλονούσι κεραυνοί την γην εκ θεμελίων,
Και τρομερά καθίσταται η πάλη των στοιχείων,
Μαυροχλωμιάση σκοτισθέν το άστρον της ημέρας,
Και αι βρονταί, καταστροφήν επαπειλούν της σφαίρας,
Του δάσους το πτηνόν, εν ω η φύσις σκυθρωπάζη
Συνεσταλμένον σιωπά, και τρέμον ησυχάζει·

---

⁹⁰ Αυτόθι, σελ. 33-55.

Ομοίως εσιώπησα, ομοίως συνεστάλην,
Εις κεραυνούς, και εις βροντάς, και εις ανεμοζάλην
Οξυδερκές, και άγρυπνον, εισαγγελέως όμμα
Μετά οργής επέβλεψεν, και εις εμέ ακόμα.

Ολίγον αν εβράδυνα το τόξον να τανύσω,
Ολίγον αν εβράδυνα τας φλόγας να εκχύσω,
Μη ελογίσθην ρίψασπις της νοεράς μας πάλης;
Ιδού λοιπόν παρίσταμαι, μετά φωνής μεγάλης,
Κ' η χειρ μου, κατά προδοτών, ευστόχως θέλει σύρει
Οξέα βέλη και πικρά, από φαρέτραν πλήρη·
Αμεριμνώ το χρέος μου πληρόων τελευταίον,
Αν πέσω εις καταδρομάς δεινών εισαγγελέων.
Το σύγγραμμά μου, κατ' αυτούς, αν εγκλημάτων γέμει,
Καρδιά όμως τολμηρά το βήμα των δεν τρέμει,
Με άλυσσον ξενότευκτον δεν δένεται η χειρ μου,
Αλλ' ούτε με τα πρόστιμα σβεννύει ο κρατήρ μου.

Κατά του τύπου δολερώς με ύφος διπλωμάτου
Κι' ο Εωσφόρος Παναρός, απλόνει την ουρά του·
Τρισάθλιο! Νομίζουσι με τας καταδιώξεις
Τας δάφνας να μαράνωσι της εθνικής μας δόξης,
Νομίζουσι πως πυρ αγνόν, σεπτής ελευθερίας,
Με παρανόμους, σβύνεται, πράξεις αυθαιρεσίας,
Νομίζουσι πως πάντοτε τους ωθισμούς των μόνοι
Θα φέρωμεν, ως φέρουσι τους ραβδισμούς οι όνοι...
Σεις ξένοι ασυνείδητοι, οι ενεργούντες όσα
Δεν γράφει ούτε κάλαμος, ούτε προφέρει γλώσσα,
Εν ω το έθνος από σας καλόν τι δεν ελπίζει,
Τρομάξατε! η θλιβερά ημέρα σας εγγίζει,
Τρομάξατε! σας το φωνώ ως να σας ήμαι φίλος,
Ευρίσκεσθε ταλαίπωροι εις του κρημνού το χείλος,
Φύγετε, μη θαυμάσητε απηλπισμένην χείρα!
Φύγετε, πριν σας οργισθή δικαίως η Πορφύρα!

Ως βόμβα ροδοπόρφυρος, ο δίσκος του ηλίου
Φθάνει απονεκρούμενος το τέρμα του σταδίου,
Μ' ακτίνας αποχαιρετών ψυχράς, την νεκράν φύσιν,
Με νέφη πορφυρόχρυσα κατακοσμών την δύσιν·
Κ' η νυξ σκιάδεις πτέρυγας ν' απλώση δεν βραδύνει,
Από το μαύρον στόμα της, τα μαύρα σκότη χύνει,
Εις ασυννέφους κι' ιλαρούς εκτείνουσα αιθέρας
Χλαμύδα χρυσοστίλβουσαν, με λάμποντας αστέρας,

Κί' από του γέρου Υμηττού φως όλη και γαλήνη
Κρυφοκυττάζει ιλαρώς, η αργυρά σελήνη.

Την ώραν ταύτην, μαγικώς ναρκούσαν τας αισθήσεις,
Προς γενικήν ανάπαυλαν διώρισεν η φύσις.
Πραϋνει, των τρικυμιών, την θάλασσαν, ο δαίμων,
Ο Αίολος, τους χαλινούς συστέλλων των ανέμων,
Το σύμπαν αναπαύεται και πάσα ψυχή ζώσα,
Κί' αυτή η φύσις ηρεμεί απαύστως κοπιώσα,
Και μόνον μεγαλοπρεπώς λαμπροί και φωτοφόροι
Οι άμετροι των ουρανών κινούνται οδοιπόροι.
- Εν ω το παν γαληνιά, εις τας Αθήνας μόνον
Υπάρχει η ανατροπή των γενικών κανόνων·
Εις την κακίαν, φαίνεται, δεν άφησε καμμίαν
Ο πάνσοφος δημιουργός στιγμήν προς ησυχίαν.

Εδώ, με όμμα άγρυπνον, οι Σύμβουλοι του Κράτους
Μισθούς εις χαρτοπαίγνια 'ξοδεύουν αδροτάτους·
Εκεί υπαλληλίδια, και άλλη νεολαία,
Κλάδων βλαστοί, και της ζωής στελέχη γηραλέα
Δούλοι και χαύνοι κόλακες τριών γυναικαριών,
Απηύδησαν μαχόμενοι εντός των καφφενείων.
Των Ιταλών νοήσαντες την ευγενή ληστείαν
Στην τόσην των μετανοούν την μεγαλοδωρίαν.

Εδώ, εντός πολυτελούς, τρανού τινος, οικίας
Οι εκλεκτοί συνάζονται της Ναπικής φατριάς,
Νομίζοντες πως έφθασε καθείς των ξεροβήχων
Στων Ταλλιεράνδων την σειράν, και εις των Μετερνίχων.

Το ανατολικόν, φρονούν, χωρίς ν'αργοπορήση
Ο Σιορ Τσορτσέττος, ζήτημα, ηδύνατο να λύση.
Ωσάν η διπλωματική, καθώς φρονεί εκείνος
Να ήναι χαρτοπαίγνια, ή και της Κύπρου οίνος.
Αφίσαντες τους μύθους των, τους διά μέγα μέλλον,
Και παλαιούς ψευδοχρησμούς ψευδοαγαθαγγέλλων
Περί Ευρώπης ομιλούν, και πλέον εννοείται
Ότι η Άρκτος πάντοτε εις όλα επαινείται,
Ο αετός της, λέγουσιν, αν τα πτερά του σείση
Δύναται τα Βασίλεια της σφαίρας να κλονίση.

Τρεις ψευδοσυνταγματικοί, εκεί ζητούσι πάλιν
Με νυκτοδιαβούλια, κί' αναίδειαν μεγάλην,

Θύμα οργής να πέμψωσιν των ξένων αχορτάγου
Εἰς Ἄδην, τὴν δαφνοστεφὴ κάραν τοῦ Τουρκοφάγου.

Ω αθλιότης ἐθνική! ὦ σύγχυσις πραγμάτων!
Μεγάλους μόνον ἔχομεν πατάγους ονομάτων,
Ἔθνος, πολίτης, καὶ κοινὴ πατρίδος εὐτυχία,
Δικαιοσύνη, ἀρετὴ, παιδεία, εὐνομία,
Ὅλα ξηροὶ υπάρχουνε λόγοι τῶν ἀπλουστέρων,
Οἱ πάντες δε, λατρεύουσι τὸ ἴδιον συμφέρον·
Στα πάθη τοῦ καθεὶς βωμούς ὑψώνει, καὶ τεμένη,
Κ' ἔρημος τέκνων ἡ πατρίς, καὶ ἔμεινε, καὶ μένει·
Με ποῖαν πάντα νὰ εἰπῆς καρδίαν, νουν, καὶ χεῖρα;
Ἡ γλῶσσα μένει ἀφῶνος... ἡ φαντασία στεῖρα.

Στὴς Ἀθηνάς πλανώμενος τὴν θείαν ποτε πόλιν
Δεν φρίττεις, στὴν υπάρχουσαν πολιτικὴν πανώλην;
Ἐκτὸς λειψάνων γηραιῶν, καὶ αξιοσεβάστων,
Καὶ τριορόφων οἰκιῶν, ωραίων κ' εὐστεγάστων,
Τί θέλγει τὰς αἰσθήσεις σου; τῆς κόνεως τὰ νέφη,
Ὅταν ἀκάθεκτος βορρὰς τὰ φέρη τὰ συστρέφη,
Ἡ, ἡθη, λόγοι, κ' ἔθιμα ἀνδρῶν ἀπολιτεύτων;
Ἡ μήπως τάχα ἀσφαλῆς εἰς τὴν ζωὴν σου εἶσαι;
Ἐδῶ ξυλοκοπίζεσαι... ἐκεῖ ἐπαπειλήσαι...
Ἐδῶ, πολίτην ἀοπλον, ὁ Τσίνοσ μαστιγόνων,
Τὴν κεφαλὴν, τὰς χεῖρας τοῦ, τοὺς ὠμούς τοῦ πληγόνων
Στοὺς κλέπτας τὴν κατάλληλον περίστασιν προσφέρει
Τὰς ἰδριτοβαφεῖς δραχμάς νὰ κλέψωσι τοῦ Πέρρη·
Ἐκεῖ, πληθὺς ὠτακουστῶν, ἀτίμων οντιδίων
Με τὰς εφημερίδας μας ἐντὸς τῶν καφφενείων
Μετ' ἐπιτηδειότητος, καὶ δολεράς καρδίας
Καταχθονίους, καὶ πλαστάς πλάττουν λογομαχίας·
Καὶ μετὰ δύο ἀν λαλής, ἢ καὶ τριῶν ἀνθρώπων
Ἡξευρε πὼς εὐρίσκεσαι ἐν μέσῳ κατασκόπων,
Κ' οἱ λόγοι σου, αἱ πράξεις σου, τὰ διαβήματά σου,
Εἰς Ἀστυνόμον μυστικόν πὼς ἐφθασαν στοχάσου.

Ω δυστυχίας κολοφῶν! ὦ αἰσχος! καὶ ὦ φρίκη!
Τῆς μάνδρας μας τὰ πρόβατα φυλάττουσιν οἱ λύκοι!
Δεν φθάνει ὅτι κείρονται κατ' ἔτος φορὰς τόσας,
Δεν φθάνει ὅτι μένουσι με δεσμευμένας γλῶσσας,
Δεν φθάνει βδέλλαι, ἀπληστοὶ, καὶ αἰμοβόροι σκνίπες,
Ἀλώπεκες ἀπατηλαί, καὶ σαρκοφάγοι γύπες,
Δεν φθάνει ὅτι τρέφονται με τὸ ἰσχνόν τῶν σώμα·

Αλλά κί αυτή των η ζωή επαπειλείτ' ακόμα·
Αλλοίμονον! μετέβημεν με μέγαν μόνον κρότον
Από την στάσιν του ραγιά, στην στάσιν των Ειλώτων.
Οι Παυαροί, με βλοσυρόν μας θεωρούσι βλέμμα,
Ενώ το μαύρον μας ροφούν από τας φλέβας αίμα,
Εισαγγελείς τυραννικοί, μας τυραννούν με νόμους,
Και άλλοι εν καιρώ νυκτός, μας δέρουν εις τους δρόμους.
Ιδού! ιδού κατάστασις, του Έλληνος πολίτου,
Ενθυμουμένου σήμερον καιρούς του Κυβερνήτου.
Πώς δύναται να φυλαχθή η δημοσία τάξις
Από ανθρώπους, πράττοντας τας αυθαιρέτους πράξεις;
Από ανθρώπους, λέγοντας διά εγκαύχημά των
Ότι «οι νόμοι κρέμανται από την μάστιγά των;»

Αι! άκουσον τους λόγους μου τους ατρομήτους, Τσίνε,
Και αν ορθοί, η άτοποι, ευσυνειδότης κρίνε
Ο γεωργός εν ω την γην αροτριάζει πρώτα
Την βρέχει, με τον φλογερόν των πόνων του ιδρώτα,
Και πάλιν, με ιδρώτα του τον σίτον θα ποτίση.
αν θέλη άφθονον καρπόν εγκαίρως να θερίση·
Ο έμπορος, ο χωρικός, ο έσχατος τεχνίτης,
Και ο κτηματικός αυτός ελεύθερος πολίτης,
Ιδρόνοντες πληρόνουσι τους δουλικούς μας φόρους,
Και ούτω σχηματίζουσι του Κράτους μας τους πόρους.

Από τα χρήματα αυτά πληρόνονται, οι όσοι,
Της δημοσίου μηχανής το βάρος υποστώσι,
Και όσοι σπάθην φέροντες υπέρ της ευταξίας,
Υπέρ πολίτου, άνακτος, πατρίδος, και θρησκείας.
Ειπέ μοι τώρα δύναται να φυλαχθή η τάξις
Εμπρός των μικροτέρων σου, εάν τοιαύτα πράξης;

Κατά πολίτου, άνομον δεν ήτο, το τοιούτον,
Του, γενικόν και ίδιον, αποτελούντος πλούτον;
Και τίς θεός, τίς άνθρωπος, ως δίκαιον το θέλει
Να θανατώσης μέλισσαν, ενώ ροφάς το μέλι;

Αν ξυλισθείσα, σ' ερωτώ, η τάξις των εμπόρων,
Αρνεείται δικαιοτάτα την πληρωμήν των φόρων,
Αν άδिका φυλακισθή την νύκτα ο τεχνίτης,
Και οργισμένος αρνηθή τον φόρον, ο πολίτης,
Ειπέ, δεν παραλύεται η τόση αρμονία

Με την οποίαν σώζεται, και ζη η κοινωνία;
Δεν κινδυνεύει να χαθή, και η Πατρίς, κί' ο θρόνος,
Και συ, ο πράττων σήμερον τοιαύτα επιμόνως;
Και δεν θα μείνη έξαφνα το θάλλον τώρα στέμμα,
Φυτόν ξηρόν χωρίς χυμούς, και σώμα χωρίς αίμα;

Ναι, άκουσον από εμέ, κηρύττοντα με τόνον,
Πως οι λαοί, στηρίγματα υπάρχουσι, των θρόνων,
Πως Βασιλείς, και Άρχοντες, Στρατάρχαι, Λοχαγέται,
Ανεξαιρέτως, των λαών είν' όλοι υπηρέται,
Και υπηρέται, οίτινες με λόγον, και με πράξιν,
Και όμμα Άργου, στων λαών επαγρυπνούν την τάξιν.
Λοιπόν δεν πρέπει, από σας τους πρώτους ευταξίας
Να υποφέρωσι δεινάς, κ' αισχράς παρανομίας,
Έχουν κί' αυτοί χείρας, θυμόν, και δύναμιν θηρίου,
Και «η φωνή ενός λαού, είναι φωνή Κυρίου.»

Πλην σ' ύβρισαν; ιδού εμπρός, αι τακτικάί αρχαί μας,
Παράνομα σ' αδίκησαν; ιδού οι Δικασταί μας,
Ως τίμιον, ως υγειές της κοινωνίας μέλος
Δος τίμιον,δος υγειές εις τους σκοπούς σου τέλος.
Ο ικανοποιούμενος παράλογα, προσθέτει
Εις την προτέραν ύβριν του, ετέραν ύβριν έτι.
- ΑΛΛ' ενώ γράφω... θεωρώ με άλγος της ψυχής μου
Αιωρουμένην μάστιγα επί της κεφαλής μου,
Αναπολώ στην μνήμην μου ημέρας επωδύνου
Αδίκους καταδιωγμούς, και την σκηνήν του Κρίνου...
Πλην με καρδιαν άτρομον, και θαρραλέον βήμα
Της λύσσης των δεσποτικών, ας πέσω κ' εγώ θύμα.

Από του Υμητού λαμπρός, και με χρυσάς ακτίνας
Ο της Σελήνης αδελφός, φωτίζων τας Αθήνας
Εξέρχεται, και μια αρκεί ομματιά του πρώτη
Ν' αποδιώξη στο κενόν τα ταρταρώδη σκότη·
Αυτός του θείου όμματος τον τύπον, λέγεις, φέρει,
Κ' η φύσις εις την θέαν του, γεννάται, γελά, χαίρει,
Χρυσόνει ήδη τους σωρούς λαμπρών αρχαιοτήτων
Κ' υπερηφάνους κορυφάς ορέων απατήτων.

Ενώ εις το κατάφυτον των Αθηνών πεδίων
Αέρα πνέεις καθαρόν κ' ευώδη Ηλυσιών,
Και της αυγής τα δάκρυα επί ανθών, και κρίνων
Στην λάμψιν των ηλιακών αντανακλούν ακτίνων,

Κ' επί ταπήτων χλοερών, και φύλλων απατήτων,
Ως τόσα στίλβουν χρώματα λίθων πολυτιμήτων·
Ενώ μακράν με κλαυθμηρόν μελαγχολίας τόνον
Ο ήχος των ποιμενικών ακούεται κωδώνων,
Και το ανέστιον πτηνόν αρχίζει τας ωδάς του,
Επί του κλάδου εξυμνόν την πρόνοιαν του πλάστου,
Κί' ο Ζέφυρος τα λάμποντα πελάγη ρυτιδόνων
Ψαύει τους ψιθυρίζοντας κλόρους των ελαιώνων·
Εν' ω μακράν της πόλεως κατά την ώραν ταύτην
Με τον ευρόντα, όμοιος, καλόν λιμένα ναύτην,
Και κοινωνίας θόρυβον φεύγων διεφθαρμένης
Στον αχανή ωκεανόν των ιδεών εμβαίνεις,
Και των βλεμμάτων η στροφή επί των Παρθενώνων
Σ' αναβιβάζ' εις κλίμακα τριάκοντα αιώνων·
Ενώ την φύσιν μελετών αδήλων μυστηρίων
Το μέγα, έχεις ανοικτόν, της φύσεως βιβλίον,
Στην πόλιν, τί εργάζεται το πλήθος των κηφήνων,
Το, αίματα Ελληνικά κ' ιδρώτας, καταπίνον;
Τί κάμνουν τα ανδράποδα, τα αρουραία κτήνη;
Αυτός Παυαροϋπουργός τον οίκον του αφίνει,
Και Υπουργού μόνον σκιά με πνεύμα δεσμευμένον
Να κάψη τρέχει λίβανον εις τον βωμόν των ξένων·
Κρανίον έχων Παυαρού, και Παυαρού καρδιάν,
Παυαρικώς υπηρετεί την Παυαροκρατείαν·
Με στωϊκήν απάθειαν από στιγμήν εις ώραν
Βυθιζομένην θεωρεί του σκάφους μας την πρόραν,

Και πάντη αδιαφορών περί των γυμνασίων
Κρατεί τους νέους εις ζυγόν Θερσιτο-Λεοντίων.
Αυτός, ο χθες λεγόμενος εις των φιλελευθέρων,
Αυτός πρεσβεύει σήμερον το ξενικόν συμφέρον·
Διώκτης της Ελληνικής αρχαίας τραγωδίας
Χάσκων γελά στο άσεμνον δράμα της Σιβηλίας.
Ο έτερος μέγας νους, πιστός Ισραϊλίτης
Πασών των αποφάσεων αλάνθαστος προφήτης...
Ραββίνος της Ιεριχώ, ο κατασκάπτων τάφους
Δί' ελευθέρους ποιητάς, και δημοσιογράφους,
Με φράσεις της πολιτικής νομιζων συντελείας
Η ώρα ότι έφθασε, και χάνει τας χιλίας,
Με οδηγίας μυστικάς, προς πράξεις αθεμίτους
Εφοδιάζ' Εισαγγελείς πιστούς, κ' ευσυνειδήτους,
Παραμορφόνων άνομα τους ιερούς μας νόμους
Το πυρ υπό τας εθνικάς ανάπτει υπονόμους.

Του Ρίνου πάλιν το τρανόν, κί' ανδρείον παλικάρι
Το σκωριασμένον του κινεί δραχμοστεφές κοντάρι,
Και Άρην πνέον, εν καιρώ καυστικοτάτου θέρους,
«Ας είχα, κράζει ανδρικά, ακόμα τρεις φεδέρους,
«Και να με τουφεκίσετε, εάν εις έξ ημέρας
«Της Πόλεως δεν 'βλέπατε τας πύλας ελευθέρας·
«Τας τόσας πεδιάδας της άλλα φυτά γεμάτας
«Αμέσως θε να έσπερνα αγγούρια και πατάτας».

Εδώ, αι δραχμοάρπυιαι μ' ανυπομόνους χείρας
Εις του κενού ταμείου μας κλωθογυρνούν τας θύρας·
Με σάρωτρα σαρόνουσαι τον ομαλόν του πάτον
Αφ' ου τον απεσάρωσαν τα επιμίσθιά των.
Εκεί, με πρόσωπον ισχνόν, βαθουλωμένον όμμα
Εις του ισχνού μας θησαυρού ανωφελώς το δώμα
Η Οικονομική Τριάς, ζητεί διά μεθόδων,
Τα έξοδα σ' εξίσωσιν να φέρη των εσόδων·
Ιδέαι Οικονομικαί ποτέ δεν θα ισχύσουν
Δεινόν ανοικονόμητον να το οικονομήσουν.

Οι άγιοι Συνοδικοί, ενώ εις νήσον Θήραν
Φυλακισμένον έχουσι σοφόν με νουν, και πείραν,
Σοφόν, κατανοήσαντα με βαθυτάτην κρίσιν
Προς όφελος κοινωνικόν, του σύμπαντος την φύσιν,
Αυτοί με μέσα πρεσβειών, και φίλων πρεσβυτέρων
Θηρεύουν όχι άύλον, αλλ' υλικόν συμφέρον.
Δι' άλλους, καθώς φαίνεται, αν πρόκειται ο λόγος,
Αγγέλων αϋλότητα ενδύονται ευλόγως,
Αλλ' όταν περί εαυτών, ο κόσμος τότε βλέπει
Καθένα των στο υλικόν και κοσμικόν να ρέπη.
Στου Φαρμακίδου κατ' αυτάς την βίβλον όλοι φρίττουν,
Και συνεργεία Σατανά πως έγεινε κηρύττουν·

Καθείς σπουδάζει να φανή κατά των Εωσφόρων,
Ο αρχηγός του τάγματος αγγέλων μαυροφόρων,
Την του προσώπου των χροιάν ποσώς δεν μεταλλάττεις
Στην φυλακήν αν τοις ειπής πως μένει ο Σωκράτης.

Των Υπουργών μας θέλετε φιλότητος σημείον;
Ιδού το συσταινόμενον τρελλοφρενοκομείον!
Φροντίζουν οι άνθρωποι, με πόνον των μεγάλων
Διά των εγκεφάλων μας τον μανιώδη σάλον,

Μωροκομείον κάμνουσιν, ως τάχα να μην ήναι
Μωροκομείον τέλειον, η πόλις μας Αθήναι,
Εν ω τοσούτοι κατοικούν των χρυσοαρλεκίνων
Να ταξειδεύσουν άξιοι διά την νήσον Τήνον,
Ό,που επί των κεφαλών ως Ίρις χρυσωμένη
Της Θεοτόκου άνωθεν η χάρις καταβαίνει.

Πλην τίνες με συμπτώματα δεινού εγκεφαλίτου
Θε να κλεισθώσιν άρα γε ως πρώτοι κάτοικοί του;
Εις ταύτην την περιστασιν κ' εγώ αν ηρωτώμην
Ως ταπεινός, θα έδιδον την ταπεινήν μου γνώμην·
Θα έκαμον ώστ' εις αυτό, εκ των κυρίων όσοι
Λατρεύουν τας Θεατρικάς Σειρήνας, να κλεισθώσι,
Κ' οι στου Θεάτρου ρίπτοντες αργύρια τας θύρας
Εις πόδας ν' αλυσσοδεθούν βαρέως, και εις χείρας,

Τα τρία εκ των Αθηνών, και δύο εκ Ναυπλίας
Να εγκλεισθούν πρωτότυπα αισχροάς φυλαργυρίας·
Κ' υπάλληλοι μην έχοντες λεπτόν να κρεμασθώσιν
Κατά το μέσον του μηνός, υπ' όψιν να ληφθώσιν.

Και μετά κρότου, και πομπής, της θέσεως της πρώτης
Να γείνη πρώτος κάτοχος, ο αίσχιστος προδότης,
Ο σύμπασαν καταπροδούς αναίδην την Ελλάδα,
Ο του Γαδάρου έως χθες συγγράφων την φυλλάδα,
Και δι' αυτής βαρυβροντών ως μέγας καταρράκτης·
Ο δε πολυμαθέστατος της Σάλπιγγος συντάκτης
Με τον κυρ Εξαρχόπουλον χωρίς αργοπορίας
Από τον πόδα να δεθή δια αλύσσου μίας.

- Απεστερήθη η Ελλάς εκτάσεως, και κλέους
Η πάλαι όρους έχουσα τας στήλας Ηρακλέους,
Κί ως όρος αδιάσειστον στην λύσσαν των χειμάρρων,
Στας αλαζόνας στρατιάς αντείχε των Βαρβάρων.
Του σώματός της τας πληγάς πορφύρα αν καλύπτη,
Εις δίνας περιπετειών ανιαράς δεν πίπτει;

Κί ο Έλλην, ο αγέροχος διώκτης του τυράννου,
Ως σκύβαλον δεν φαίνεται εμπρός του Μουσουλμάνου;
Υβρεις, βασάνους, απειλάς, σκληράς καταφρονήσεις
Δεν υπομένει με πικράς δακρύων του εκχύσεις;

Εις σε, προδότα βδελυρέ, περίγελε των ζώντων,
Να πέσουν τώρα αι αραιί τοσούτων στεναζόντων,

Τοσούτων φίλων κι' αδελφών, χριστιανών αθώων,
Όσων το αίμα πίνεται παρ' αιμοβόρων ζώων,
Όσων η δύστηνος ζωή σκληρώς θα απειλήται,
Η και την γην θα τρέχωσιν ως άτιμοι αλήται·

Ω! είθε! είθε! αν στην γην υπάρχει θεία κρίσις,
Όσα θα πέσουν δάκρυα, τοςάκις να δακρύσης!
Στο μαύρον, είθε! και πυκνόν των μεσανύκτων σκότος
Ν' ακούης βασανιστικός φωνάς του συνειδότος
Τα σπλάχνα του ανήμερα να καίουν να σπαράττουν,
Και όνειρα τον ύπνον σου φρικώδη να ταράττουν!

Διά να λάβης άθλιε, τα άδωρά σου δώρα
Ιδέ, οπόσοι Έλληνες πικροστενάζουν τώρα!
Ιδέ, της ανομίας σου το μέγεθος οποιόν!
Κ' ειπέ, αν ήσαι άνθρωπος, ή Αφρικής θηρίον.
Θρηνούν εκατομμύρια επί Τουρκίας πάσης
Κ' αι οιμωγαί των αντηχούν ως γογγυσμοί θαλάσσης.

- Θεέ! Λοιπόν επέπρωτο, δι' αμοιβάς και πλούτον
Να γεννηθή προς βλάβην μας έν έκτρομα τοιούτον;
Επέπρωτο τας φωτεινάς του έθνους μας ελπίδας
Να αμαυρώση σήμεραν ο νέος Ανταλκίδας;
Η γη ήτις σε έθρεψε, είθε να μη βλαστήση,
Αν μέλλη άλλον όμοιον προδότην να γεννήση!
Και είθε προς παιδείαν σου ακόμη κατ' εκείνην
Του ποθητού θανάτου σου την τρομεράν οδύνην,
Τας των θυμάτων σου σκιάς ωχράς και οργισμένας
Να βλέπης τρέμων, με πυρσούς και κόμας ημαγμένας.

Εις Ιταλίαν, λέγουσι, ποθείς ν' αναχωρήσης,
Πλην αναβάλλεις την φυγήν, μήπως και μας λυπήσης.
Μη! δεν λυπείται η πατρίς διόλου, αν εις τέλος,
Ωσάν εσε υστερηθή σεσαθρωμένον μέλος.
Καλόν σου κατευόδιον! τας χείράς σου εκτείνων
Εκ της υψίστης κορυφής αυτής των Απεννίνων,
Τα έθνη όλα άθροισον, και δικαιολογήσου,
Ειπών, πως η συνθήκη σου, δεν ήτον ιδική σου.
Απόδειξον ρητορικώς, και μετά παρηρησίας,
Πως είχες λάβει μυστικός προς τούτο οδηγίας,
Πως ως πιστόν ανδράποδον, χωρίς παρατηρήσεις,
Εζήτησας το όνομα του έθνους σου να σβύσης.

Οι πάντες θα σ' ακούσωσι με ηδονήν μεγάλην

Καθώς την φλυαρίαν σου ανέγνωσαν την άλλην,
Ο δ' Έλλην εις το στήθος σου στερρόν εκτείνας χέρι.
Ως προδοσίας μάρτυρα, το Ι φ τ ι χ ά ρ θα φέρη.
Διδάσκαλος η συμφορά αυτή καν ας σοι γείνη,
Κ' εις τους προδότας των εθνών παράδειγμα ας μείνη...
Πλην που περιπλανώμενος, αφίνω τα παρόντα
Πολυλογών δι' άνθρωπον πολιτικώς θανόντα;
Είν' εις προδότην εύκλεια, και όχι ατιμία,
Αν λήθη εις τας πράξεις του δεν πέση αιωνία.

Εν τούτοις πάντων τας ψυχάς καταλαμβάνει φρίκη,
Και πρόδρομος δεινού φρικτού, η βδελυρά συνθήκη,
Πληθύν ακριδών φθαρτικών εμήνυε μεγάλην·
Πολλάκις μία συμφορά ακολουθεί την άλλην.

Εστράφη ήδη αφ' ημών το θείον πλέον όμμα,
Και στέλλει Φαραώ πληγάς, στο άθλιόν μας σώμα.
Καθώς τα μαύρα, και πυκνά, της καταιγίδος νέφη
Πετώσα στους αέρας μας, τα πάντα καταστρέφει,
Εν ακαρεί μαραίνουσα της εξοχής τα κάλλη,
Ενώ στην πολιτείαν μας υπάρχει ακρίς άλλη·
Ενώ το εις τας πόλεις μας πλήθος των δραχμολόγων
Τους φλογερούς μας κάθηται ιδρώτας κατατρώνον.

Αλλοίμονον! αλλοίμονον! εις δυω ακριδών είδη
Η θεία δίκη σήμερον σκληρώς μας παραδίδει,
Και όσα λείψανα οικτρά αφίνει το έν είδος,
Ταύτα, το άλλο εκροφά προς βλάβην της πατρίδος.
Φευ! πόσας τάχα συμφοράς, και πόσας δυστυχίας,
Πόσα δεινά ανίατα, πόσας ταλαιπωρίας,
Ω Έλλην ατυχέστατε, να δοκιμάσης μέλλεις,
Αφ' ου αλλάξας τον ζυγόν να ζης ως κτήνος θέλεις!...

Υπέρ πατρίδος, ερωτώ, τίς τώρα αποθνήσκει;
Εχάθησαν οι Βότζαρεις, δεν ζουν οι Καραϊσκοι,
Και τα ολίγα λείψανα περικλεών αγώνων,
Ευχαριστούνται τρώγοντα τα άχυρά των μόνον·

Από την μύτην σύρονται με ελαφρόν κεφάλι
Τρεις πίθηκες, λεγόμενοι πολιτικοί μεγάλοι,
Πατρίδα, έθνος, και βουλήν, και σύνταγμα, και νόμους,
Τας λέξεις ταύτας εκφωνούν μεγάλως εις τους δρόμους,
Κ' οι ξένοι αν τοις δώσωσιν εκ των λειών μερίδα,

Βουλήν, και έθνος λησμονούν, και νόμους, και πατρίδα.
Αναισχυντούσιν Έλληνες να λέγωνται με πνεύμα
Ενώ ως δούλοι κύπτουσιν εις ένα ξένου νεύμα,
Ενώ με βέβηλον σκοπόν γείνεται καθείς κρίκος
Αυξάνων των αλύσων μας το βάρος και το μήκος.

Ημείς λοιπόν οι σήμερον ομήλικες και φίλοι,
Ημείς λοιπόν ας γείνωμεν του έθνους μας οι στύλοι,
Ημείς φιλοτιμούμενοι με ζέσιν θαυμαστέαν
Ημείς ας επιφέρωμεν την δόξαν την αρχαίαν.
Ναι! ας ηχήση, φίλοι μου, στην Πνύκα εκ δευτέρου
Κ' εκ στόματος Ελληνικού ας ρεύση ελευθέρου
Ρητορικός, ακάθεκτος, φλογώδης καταρράκτης,
Κ' εκ της τρισευκλεούς αυτής προγονικής μας στάκτης
Ως Φοίνιξ ας αναστηθή η δόξα μας η νέα
Επίσης καταπληκτική, καθώς και η αρχαία.

Ως φως ηλίων εκατόν, ιδού το φως της στέλλει,
Κι' από της Ακροπόλεως τον βράχον ανατέλλει...
Ιδού! ως δάδας, έχομεν, εν μέσω πυκνού σκότους,
Ως πολικούς αστέρας μας, ως οδηγούς μας πρώτους
Τον εύγλωττον Γεννάδιον, τον Βάμβαν, τον Βενθύλον
Τον Φίλιππον, και Μάσσωνα τον δημοκράτην φίλον,
Αυτοί αποδιώκουσι τα πάθη μας εκείνα
Καθώς τα σκότη Ήλιος, με μίαν του ακτίνα,
Αυτοί υπάρχουν αληθείς φιλοσοφίας λύχνοι,
Κ' εις τούτων των σοφών ανδρών ας τρέξωμεν τα ίχνη·
Τα φώτα εξηπλώθησαν στο Κράτος, στις Αθήνας,
Αυτοί αν ομοιάσουν ναυν, κ' ημείς ταχείς δελφίνας.

Ιδού, εις ποίαν έπεσαν περισπασμών αγρίαν
Οι Ευρωπαϊκοί λαοί φρικώδη τρικυμίαν
Ιδού, η ημισέληνος στην δύσιν της πώς στρέφει
Από ζοφώδη, και πυκνά καλυπτομένη νέφη
Τίς οίδεν, εις αυτόν εάν τον θορυβώδη σάλον
Δεν εκπηγάση όφελος του έθνους μας μεγάλον;
Η Θεσσαλία, Ήπειρος, η Θράκη αν στενάζη
Ως Αίτνα προς την έκρηξιν ετοιμή, αναβράζει·
Εκρηγνυται, εάν λυθή απλή αμφιβολία,
Πως μεταξύ ημών κι' αυτών υπάρχει γνώμη μία.

Δεν ζώσι τόσοι στρατηγοί; ή πάντοτε θα μένη
Προς δόξαν η καρδιά των ψυχρά, και νεκρωμένη;
Ως λέων αλυσσόδετος τάχα δεν ζη ο Γρίβας

Ο στήνων διερχόμενος εχθροπτωμάτων στοίβας;
Και μάχης δεν ζητεί καπνόν ο γέρων Μακρουγιάννης,
Κ' οι επιζήσαντες βλαστοί του αρχηγού της Μάνης;
Και από ενθουσιασμού δεν καίεται αμέτρου
Ως Αίτνα, η ατρόμητος καρδιά του Χατζή Πέτρου;
Κ' εις πόλεμον, ως άνεμοι Βορράς κί Απηλιώτης
Δεν θε να τρέξουν πτερωτοί ο Τσάμης, ο Κριζιώτης;
Και ο Τσαβέλλας εις κλαγγήν κωφεύει όπλων πλέον;
Κί' ο Τουρκοφάγος άραγε δεν μένει λύσσαν πνέων
Εις νέα Δερβενάκια με Αχιλλείους πράξεις
Νέου Δραμαλικού στρατού να διασπάση τάξεις;

Στον πρώτον μόνον λόγον των, στο πρώτον των το νεύμα,
Ας τρέξωμεν ως ποταμού βαρυβροντώντος ρεύμα,
Ημάς θα εύρουν τολμηρούς, πιστούς των θιασώτας,
Ημάς ας παρατάξωσι στις τάξεις των τας πρώτας,
Να ίδουν πόσα κατορθοί τεράστια ανδρείας,
Το βράζον αίμα, ευγενούς Ελληνικής καρδιάς.

Το δένδρον της πατρίδος μας, υπάρχομεν το θάλλον,
Κ' έχομεν στάδιον ευρύ, προορισμόν μέγαν
Ναι! ας μην επιζήσωμεν εις αίσχος των αιώνων,
Φανέντες άδοξοι υιοί, περικλεών προγόνων,
Και μαλθακά γεννήματα, λαμπρών ηρώων ζώντων·
Την χείρα ας κινήσωμεν υπέρ των στεναζόντων,
Και των εχθρών τα σώματα, πηγαί πολυστενάκτου
Πηγαί αιματορρέοντος ας γείνουν καταρράκτου.

Εις λόφον πλατανοστεφή, μυρτόφυτον, κί' ωραίον,
Όπου θαμμένον έχουσι τον Ρήγα τον Τυρταίον.
Στων μεσανύκτων την σιγήν, εις το πλησίον άντρον.
Όπλων ακούεται κλαγγή, κ' ήχοι βαρείς σημάτων, των
Και κοπετοί, και στεναγμοί, παιάνες μετά θρήνων...
Και οι τον τόπον, λέγουσι, πατήσαντες εκείνον
Εις θέαν, πως σ' εγγύζοντος ανδρείου διαβάτου
Τα άγια σαλεύουσιν, ευώδη λείψανά του,
Και πως φωνή ακούεται ως γογυσμός θαλάσσης
Διά τας των οριών μας θρηνούσα αποστάσεις.

Αν ευμενές ο Ουρανός το βλέμμα προς σας στρέψη,
Αν δάφνη Μαραθώνειος τα μέτωπά σας στέψη,
Εάν φανήτε γνήσιοι υιοί ελευθερίας,
Νέας, προς δόξαν, θραύοντες αλύσσοις τυραννίας,

Εἰς ταύτην τὴν ἀτρόμητον, καὶ νεαράν μου χεῖρα
Τὸ τόξον αὐτῆς μεταβληθῆ, αὐτῆς γείνη εὐθύς λύρα,
Κι' ἀντὶ βελῶν ἐγκώμια, κι' ἀντὶ πληγῶν ἐπαίνους
Πρὸς δόξαν αὐτῆς αὐτῆς ὑμνωδὴ καὶ εὐκλείαν τοῦ γένους.⁹¹

ΕΥΤΡΑΠΕΛΟΝ

*Ὁ εὐτυχῆς ἐραστής, πρὸς ἀπολύτους Μονάρχας,
καὶ ἀσυντάκτους Δεσπότας*

ὦ Βασιλεῖς τοῦ κόσμου,
Τοὺς θρόνους τοὺς χρυσοῦς αὐτῶν,
Τὰ πλοῦτη, τὰς τιμὰς αὐτῶν,
Τί θέλω; τί ζητῶ;

Εἰσθε μὴδὲν ἐμπρὸς μου
Μ' ὅλους τοὺς θησαυροῦς αὐτῶν,
Καὶ τὰς λαμπράς αὐλὰς αὐτῶν,
Τὰ σκήπτρα αὐτῶν πατῶ.

Αὐλὴ μου εἶν' ἐκεῖνη
Ἡ τρυφερὰ ἀγκάλη,
Καὶ σκήπτρόν μου, καὶ στέμμα,
Καὶ μόνοι θησαυροί,

Τοῦ σώματος οἱ κρίνοι
Τὰ λαμπερὰ τῆς κάλλης·
Κ' εἰς τὸ γλυκὺ τῆς βλέμμα,
Σεῖς εἰσθε, φθονεροί.

Σεῖς, μετὰ τὰς ἀδικίας,
Μ' ἀπάτας, καὶ μετὰ δόλους
Χαλκεύετε ἀλύσσους
Πρὸς βάρη τῶν λαῶν,

Κ' ἐγὼ μετ' εὐθυμίας
Τρυφῶ εἰς μοσχοβόλους
Ἐρωτοπαραδείσους
Δοξάζων τὸν Θεόν.

Ροφάτε κατὰ κόρον
Τὸ αἷμα τῶν προβάτων

---

⁹¹ Αυτόθι, σελ. 65-91.

Με φόρους χαρτοσήμων
Εν ω θρηγνούν πολλοί·

Αλλ' εις εμέ ως φόρον
Των επιτηδευμάτων
Προφέρει το πουλί μου
Ερωτικόν φιλί.

Εις χείλη κείσθε λάκκων
Εν ω σας μακαρίζουν,
Κ' εν ω αποκαλείσθε
Ἡλιοι φαεινοί

Τα νέφη των κολάκων
Τον δίσκον σας σκοτίζουν,
Και μόλις, μόλις είσθε
Λυχνίσκοι σκοτεινοί.

Υπό σκιάν μυρσίνης
Ευώδους κι' ανθισμένης
Τον νουν μου δεν σκοτίζω
Με νέφη ζοφερά.

Και εις τας όχθας κρήνης
Την κόμην ερωμένης
Καθήμενος στολίζω
Με άνθη τρυφερά.

Γελά σ' εμέ η φύσις,
Και μετά τον Θεόν μου
Δεν προσφωνώ λατρείαν
Εις άλλον επί γης,

Δεν κάμνω προσκυνήσεις
Παρά 'στον άγγελόν μου
Την ζώσαν θεραπείαν
Ερωτικής πληγής.

Το γαλανόν της όμμα,
Ἡ μία συλλαβή της,
Ἡ έν μειδιάμά της,
Δεν είναι τάχ'αυτά

Τερπνά, κι' αφ' ός'ακόμα
Του ψεύδους ο τεχνίτης
Ο μέγας διπλωμάτης
Σας λέγει τορνευτά;

Του Κόσμου ολετήρας
Εσάς πρεσβεύουν μόνους
Λοξόν σας ρίπτουν βλέμμα,
Λοιπόν, ω γης Κριταί!

Σχίσατε τας πορφύρας
Κρημνίσατε τους θρόνους
Και ρίπτοντες το στέμμα
Γενήτε *Ερασταί*.⁹²

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ο κυριάρχης των δασών, ο βαθυχαίτης λέων,
Εντός των Αφρικανικών κοιμώμενος σπηλαίων
Εις ζώα είν' ακίνδυνος και θέας ατρομήτου,
Και μόλις την ηχώ 'ξυπνά η καίουσα πνοή του·
Στους εμπροσθίους πόδας του την κεφαλήν του κλίνει,
Ω, έχει το όμμα του θολόν, ως κάρβουνον που σβύνει·
Αλλ' άμα σείσας την ουράν μ' ορμήν αναπηδήση
Και πέριξ μεγαλοπρεπώς την κεφαλήν κινήση,
Και πείνης σήμα, βρύχημα αφήση φρικαλέον,
Τρέμουσι τότε κορυφαί και ρίζαι των ορέων,
Βαρυβομβούσι φάραγγες με υπέρ φύσιν κλόνον,
Και τ' άλλα ζώα κρύπτονται εντός πυκνών δρυμώνων.

Κί' ο πιεζόμενος Λαός, ο στένων κ' ησυχάζων,
Τον εις τα δάση λέοντα καθ' όλα ομοιάζων
Όταν σιγά σκεπτόμενος νομίζεις πως κοιμάται·
Τον απατώσι Βασιλείς, τον παίζουν Διπλωμάται,
Και Υπουργίσκοι κόλακες χαλκεύοντες αλύσους
Εις του μη, όντος να ριφθή ποθούσι τας αβύσσους,
Πλην όταν αίφνης με φωνήν ως κεραυνών χιλίων
Αναπηδήση μανικώς, και την αιχμήν του σείων
Ανάψη εις την λύσσαν του τας πόλεις ως λαμπάδας,
Και σείση με στρατεύματα βουνά και πεδιάδας,
Τα πλήθη τότε τα δειλά κολάκων αισχροτάτων
Ως οι κοχλίοι κρύπτονται στο οστρακόδεσμα των.

---

⁹² Αυτόθι, σελ. 125-128.

Μονάρχαι της γης τρέμετε! το κίνημά του μόνον
Να προξενήση δύναται πολλών ταγμάτων φόνον!
Στο τρομερόν του βρύχημα ο Θρόνος σας ο τρέμων
Σαλεύεται ως κάλαμος υπό σφοδρών ανέμων,
Και με χαλκίνην δεξιάν, εις το καθέν σας βήμα
Προς όσους τον υβρίζετε δεικνύει χαίνον μνήμα.
Μακάριος είν' εξ' υμών, και ευτυχής, εκείνος
Ο μεταξύ λεόντων ζων αφόβως, κί' ακινδύνως,
Ο τον λαόν του κυβερνών μετ' ευπροσίτου ήθους
Ως μόνον φέρων θώρακα την εύνοϊαν του πλήθους.

Δουλείας νυξ τρομακτική, κ' αισχραί αγέλαι δούλων
Την κλασικήν εκάλυπτον χώραν των Θρασυβούλων,
Και η Ελλάς περίλυπος τα τέκνα της ζητούσα
Στους συντριμμένους τάφους των εκάθητο θρηνούσα·
Πλην Ήλιος εθέρμανεν ηρώων νέων στήθη,
Κ' η νυξ του αίσχους εις τιμής ημέραν μετεβλήθη,
Κ' ήνοιξε στάδιον ευρύ η σπάθη, και η γλώσσα,
Και η θρηνούσά μας Πατρίς ηγέρθη μειδιώσα·
Τον δ' Έλληνα δαφνοστεφή κ' εις χέρσον, κ' εις πελάγη,
Ιδούσα η υφήλιος, μεγάλως εξεπλάγη.

Πλην τον λαμπρόν μας ουρανόν δουλείας πάλιν σκότη
Εκάλυψαν, κ' ήλθε σχεδόν η μαύρη νυξ η πρώτη,
Κ' εις φως Σελήνης σκυθρωπής σβυνόμενον και τρέμον
Χορεύει ο αχόρταγος της Παναρίας δαίμων,
Και ροκανίζει τα οστά τοσούτων μας προμάχων
Προν κόρον των πεντήκοντα απλήστων του στομάχων...
... Αλλά εις του ορίζοντος τας μελανάς εκτάσεις
Λάμπει αστήρ με ζηράς φωτός αντανακλάσεις,
Κ' η φερομένη προς αυτόν λαμπρόχρυσος νεφέλη
Φοράν δευτέρα την φυγήν τους σκότους αναγγέλλει.

Η τ ε λ ε υ τ α ί α μας ε λ π ί σ είν' ο αστήρ εκείνος
Λαμπρότερόν τι χέων φως ηλιακής ακτίνας,
Και είν' η πορφυρόχρυσος περί αυτόν νεφέλη,
Το ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟ ΙΕΡΟΝ οπού ο Έλλην θέλει.
Θα έλθη ώρα να γενή, τον δίσκον μεγαλύνας
Ο αστερίσκος, Ήλιος με φλογεράς ακτίνας·

Στιγμή θα έλθη ποθητή, νεφέλη τώρα τόση
Εις όλον τον ορίζοντα το φως της να απλώση.
Το Σύνταγμα! το βάλαμον γαγγραιίνης δυσιάτου·
Το Σύνταγμα! γλυκύχυμος καρπός επαναστάτου,

Βασιλείον αρτιπαγές στην γην θα στερεώση·
Το υπεσχέθ' ο Βασιλεύς, και ΠΡΕΠΕΙ να το δώση.

Καθώς πεδία, το θρηνούν διά να κλείσουν στόμα
Ως πότε θα μας απατούν μ' εν «α ύ ρ ι ο ν» ακόμα;
Εννέα χρόνους στρώνομεν δι' άλλους το τραπέζι,
Εννέα χρόνους η σιγή τα στήθη μας πιέζει
Την τόσην μας υπομονήν υπέλαβ' εσφαλμένως
Αδράνειαν ειλωτικήν ο αδηφάγος ξένος·
Το σφάλμα του ας κάμωμεν ταχέως να γνωρίση
Η εθνική αφ' ου φωνή ως καταιγίς βροντήση,
Και της ανάγκης έξαφνα το κολοσσαίον χέρι
Εις την ψυχράν πατρίδα του ανάρπαστον τον φέρη.

Καν αι ημέραι αι λαμπραί των παρελθόντων χρόνων
Είχον διχάσει ευκλεώς το κλέος των προγόνων,
Καν εν τω μέσω φατριών, εν μέσω των κινδύνων
Αγέροχον διέκρινες το ήθος των Ελλήνων·
Πλην σήμερον, κτήνους σιγήν καθείς μας πώς φυλάττει;
Οποία μεταμόρφωσις αυτή φρικωδεστάτη!
Των αδελφών μας τα οστά σιωπηλοί πατώμεν,
Κί από αναληγισίαν μας καν δεν ερυθριώμεν,

Στα νάτα φέρει έκαστος χρέος χρυσού απείρου
Χωρίς να έχη μήτε καν αξίαν του σιδήρου.
Με τον αυχένα κύπτοντα, με θλίψιν στηθοβόρον,
Φέρομεν τον αφόρητον ζυγόν τοσούτων φόρων·
Της γης αυτής κατέστησαν των ανδραπόδων πόδες,
Το μεν παρόν της άθλιον, το μέλλον της φρικώδες,
Κ' ημείς ως πότε μένομεν ακίνητοι οι πάντες
Ψυχροί, κωφοί, και άλαλοι εκ λίθου ανδριάντες;
Ως πότε αδιάφοροι εις την τοιαύτην στάσιν
Θα μεταιωριζώμεθα χωρίς εδραίαν βάσιν;
Και έπειτα καλούμερθα το έθνος των Ελλήνων;...
Καν ας μη καταισχύνομεν το όνομα εκείνων!
Ενόσω ευρισκόμεθα εις δούλου αισχράν θέσιν
Το κλέος το προγονικόν μ' ημάς δεν έχει σχέσιν.

Δεν αποκτώνται τα καλά ειμή διά ιδρώτων!
Με της φωνής της Εθνικής τον κεραυνώδη κρότον
Τον λίθον εάν στήσωμεν τον ακρογωνιαίον
Τον οίκον μας θα κτίσωμεν τον ένδοξον, κί αρχαίον·
Η ύλη είναι έτοιμος· το πλήθος των τεκτόνων
Νεύμα να ίδη ίσταται του βασιλέως μόνον·
Αλλά το νέυμα δίδεται μετά φωνήν αγρίαν,

Καθώς η Ίρις φαίνεται μετά την τρικυμίαν,
Αν κράξουν »ΘΕΛΩ» οι λαοί, κ' οι Ηγεμόνες τότε
Της λαϊκής βουλήσεως γείνονται θιασώται.

Στραφέντες προς το Αίγιον ακούσατε τον Λόντον!
Ως Αίολος επιτιμών τον αφρισμένον πόντον,
Και των ανέμων την πνοήν με λόγον καταστέλλων,
Την παύσιν των βασάνων μας δημηγορεί αγγέλων·
Κί' ως κρύπτει υπό πτέρυγας η όρνις τα μικρά της,
Ασπίς Ελλήνων γίνεται κί' ατρόμητος προστάτης·
Αμεληθέντα δίκαια, με πατριώτου τόνον
Στον δίκαιον του Όθωνος καθυποβάλλει θρόνον,
Κ' Ελευθερίας Ήλιος λαμπρός, χρυσανατέλλων
Φωτίζει το αβέβαιον, και σκοτεινόν μας μέλλον.

Συμβούλια Επαρχιών! και Δήμαρχοι του Κράτους!
Τί στέκεσθε; ή μη πληγάς ποθείτε ανιάτους;
Κί' ο ίππος το ελεύθερον νοεί πως θέλει χάσει
Ευθύς στην σιαγόνα του που χαλινός περάσει·
Σεις δε οι αντιπρόσωποι λαών πιεζομένων
Τυφλώττετε εις τους σκοπούς των επιβούλων ξένων;
Ας ανοιχθώσι στόματα, ας κινηθώσι γλώσσαι,
Ας εξυπνήσουν αι ψυχαί ολίγον αι οργώσαι,
Κ' εις την Πατρίδα μείνασαν οικτρόν του χρόνου πτώμα
Με λόγους δόσατε ψυχήν λαμβάνοντες ακόμα.

Στην Πνύκα, Βουλευτήριον ενδόξων προπατόρων
Φλογώδεις τότε κεραυνοί θα παταγούν ρητόρων,
Την δόξαν μας θα αντηχή ο κόσμος τότε πλέον
Ως αντηχεί εις την βροντήν μακρά σειρά ορέων,
Ο Πλάστης με μειδιάμα τους πόθους μας θα στέφη
Καθήμενος στους ουρανούς εις θρόνον από νέφη,
Και η Πατρίς η άλλοτε κατατυραννηθείσα,
Από την βίβλον της ζωής η άλλοτε σβεσθείσα
Τα δανεισθέντα φώτά της λαμβάνουσα με τόκον
Από δικτύων ζώγρησιν θα φύγη πολυπλόκων.⁹³

ΔΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΟΥ ΤΟΞΟΤΟΥ

Το εφοβούμην κ' έγεινε! ένας κλητήρ στο χέρι
Με ράβδον κυανόλευκον το βήμα προς με φέρει.

---

⁹³ Αυτόθι, σελ. 129-135.

»Διά θαλάσσης και ξηράς να σ' εύρω, κύριέ μου,
»Οκτώ ημέρες σε ζητώ με πτέρυγας ανέμου,
»Λάβετε!» – είπεν ο Ερμής Διός-Εισαγγελέως,
Και θέσπισμα κλητήριον μ' επρόσφερε ταχέως·
Μ' εδαφιαίον τε μενά δειλού κ' εγώ ρα γιά του
Το έλαβον, τ' ανέγνωσα, κ' ιδού η έννοιά του.

»Τον έρρυθμον, κυρ ποιητά, Τοξότην σας ιδόντες,
»Και την μεγάλην τόλμην σας υπ' όψιν μας λαβόντες,
»Ιδόντες ότι θέλετε χωρίς να φοβηθήτε
»Εις του απόντος Σούτζου μας τον τόπον να εμβήτε,
»Κί ο τύπος, να μην ενοχλή τας ακοάς ποθούντες,
»(Διότι τούτο μας γεννά συχνά δουλειαίς με φούνταις)
»Και αφ' ετέρου θέλοντες να γράφητε ευσχήμωσ,
»Κοινοποιούμεν προς υμάς τα κάτω επισήμωσ.

»Από καιρού σας βλέπομεν με λύπην μας μεγάλην
»Την άνισον παλαιόντας της εξουσίας πάλην,
»Τους Υπουργούς (ως μαρτυρεί ο κόσμος σχεδόν όλος)
»Και τους ησύχους Βαυαρούς υβρίσατ' ασυστόλωσ,
»Και πρόφασιν 'ζητούσαμεν δικαίαν, κί αρμοδιάν,
»Την ζέουσαν να σβύσωμεν τρανήν σας φαντασίαν,
»Και με ψαλίδασ νομικάσ το μήκος των πτερύγων
»Του πτερωτού Πηγάσου σας να κόψωμεν ολίγον.

»Σήμερον επειδή λοιπόν ετόλμησασ και πάλιν
»Να θραύσης με αναίδειαν φαρμακεράν φιάλην,
»Κί ο μέγας επειδή Ραββί, ως προσβληθείς, το ΘΕΛΕΙ
»Να σπάση τόξον και χορδή, με όλα σου τα βέλη,
»Και πάσης επειδή ποιnhς εκ πάντων σου των φύλλων
»Είν' άξιον το τέταρτον, εν ω γίνεται δήλον
»Οτι με ύφος προπετές και έννοιαν αυθάδη
»Προσβάλλετ' ο Χαράλαμπος του Σακκελαριάδη,
»Ανήρ σοφός, και αγαθός, κί ως σφόδρα πατριώτης
»Της Ελευθέρας Σάλπιγγος δαφνοστεφής εκδότης·
»Δυνάμει άρθρων εκατόν, και τόσων εδαφίων,
»Των νοητών του νομικού αιθέρος μας Ηλίων,
»Στο Κικερωνικόν Ημών εμφανισθήτε βήμα
»Την τρίτην από σήμερον, να κρίνωμεν το κρίμα.»

Μήτε τον διάβολον να 'δης με κέρατα εμπρός σου,
Μήτε με χείρα τρέμουσαν να κάμης τον σταυρό σου,
Λέγει μια παροιμία μας, πλην απ' τον Άδην κάτου
Απλόνει ο κατάρατος στην γην μας την ουρά του,
Και μία κίνησις αυτής αναστατόνει πόλεις

Ταράττουσα τα πνεύματα της υφηλίου όλης·
Αυτός εμπνέ' εις δικαστάς αθώας καταδίκας,
Εις τους Ελτζή-Ζωγράφους μας εμπορικός συνθήκας,
Στους δραχμολόγους Βαυαρούς την απληστίαν λύκων,
Και άρθρα νόμων εμφυσά στο πνεύμα των Παϊκών·
Κ' εις καταγωγή δικών υπάγω ποινοφόρα
Καθ' υπαγόρευσιν αυτού φοράν δευτέραν τώρα.
Αυτός ο τρις κατάρατος (νάσαι βοήθειά σας!)
Την ησυχίαν μας ιδών, και εποφθαλμιάσας,
Από τον ζοφωδέστατον και πνιγηρόν του Άδην
Μας έπεμψ' αντιπρόσωπον τον Σακκελαριάδην
- Τί ώρα είναι; - σιωπή! Σημαίνει η δεκάτη...
Υπεύθυνε συντάκτα μου, ταχέως περιπάτει!
Τρέξε, κτυπά τρισάθλιε η κρίσιμός σου ώρα!
Βεβαίως θα συνήχθησαν οι δήμοί σου τώρα...
Ιδέ τους! όλοι σκυθρωποί τας έδρας των κατέχουν!
Ίσως με την συνείδησιν πολέμους τώρα έχουν,
Μεγάλη αύτη τιμωρός τους πταιίστας δεν αφήνει,
Κι' ωχρότητ' αποτρόπαιον στα πρόσωπά των χύνει...
Ακούεις; Ξηροβήχουσι· μετά μέγαλον βύθος
Προοίμιον ρητορικών των δικαστών συνήθως·
Στα δεξιά των γραμματεύς, με πρακτικά μια στίβα
Της Ρίττας του αναπολεί το θείον «Casta Diva»
Και η σκιά του Σόλωνος σιωπηλή, μεγάλη,
Εις του Προέδρου κάθηται το φαλακρόν κεφάλι.

Ο κυρ Μελάς Εισαγγελεύς εγείρεται... Θεέ μου!
Ρήτορα άλλον ως αυτόν δεν ήκουσα ποτέ μου!
Ρωτάτε, έχει την πειθώ του αδελφού εκείνην;
Δεν ομοιάζει Ήλιος σας λέγω με Σελήνην·
Μελάς κ' εκείνος και αυτός, πλην τίς το ψεύδος θέλει;
Τα πάντα μας εμέλωσε με τ' άφθονόν του μέλι·
Με τόνον μέγαν' πρόφερε σειράν απείρων άρθρων
Ωστε το Δικαστήριον εσείσθη από βάθρων·
Μετά την ρητορίαν του εγνώρισα και είπα
Τί πράγμα είναι εις νερόν να κάμη κανείς τρύπα.

Πράος, γαλήνιος, γλυκύς, το πνεύμα μη ταράσσω
Εγείρετ' υπερασπιστής ο δημοκράτης Μάσσων,
Κι' ως χείμαρρος βαρυκροτών εντός κοιτίδος κοίλης
Λαλεί ο δί' ευφράδειαν γνωστός Τριανταφύλλης·
Πλην τα επιχειρήματα οπόσα εκτιλύσσουν,
Και αι ιδέαι, εξαρχούν τους δικατάς να πείσουν;
Σπόρος ριφθείς εις άκαρπα, και εις πετρώδη μέρη

Φυτρώνει, φίλοι μου ποτέ; δίδει ποτέ του θέρη;
Ομοίως, και εις δικαστάς θηρεύοντας συμφέρον,
Ἡ εὐνοίαν απατηλὴν κακούργων ανωτέρων
Χώραν δεν ἔχει το ορθόν, ούτε ισχύν καμμίαν,
Ἡ δε πειθῶ, δεν αντηχεί στην μαύρην των καρδίαν.

Εντός της διασκέψεως τί κάμνουν τόσην ὥραν;
Σπουδαία ἔρις νομική λαμβάνει τάχα χώραν,
Ἡ ὕπνον ἕκαστος βαρύν, και νήδυμον υπνώττει
Εν ὧ ο δικαζόμενος σ' αγνοίας μένει σκότη;
Το πρώτον ὄχι βέβαια! ἢ αν λαλούν οργίλοι,
Ὡς Αβδηρίται συζητοῦν το «πως πηδούν οι ψύλλοι.»
Μεθ' ολοκλήρους ὥρας τρεις ανοίγεται ἡ πύλη
Και της δικαιοσύνης μας εξέρχονται οι στύλοι
Βραδυπατούντες, σκυθρωποί, με συνειδότος τύψιν
Ὡσαν να υπερκίνοντο ἐπὶ σκηνῆς την θλίψιν.

Ὁ Πρόεδρος μη βήξιμον τρις επανηλειμμένον
Την σιωπὴν ἐπέφερεν των παρευρισκομένων,
Ομοίως εις την ἔρημον ὅταν βρυχάται λέων
Τα ἄλλα ζῶα σιωποῦν ἐντός φρικτῶν σπηλαίων.
Α'ναγινωσκ'.

ΥΜΕΙΣ ΚΡΙΤΑΙ

ΜΙΝΩΣ-ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ,

Ὁ ΑΙΑΚΟΣ-ΔΕΑΓΓΕΛΟΣ, ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΝ ΓΕΜΑΤΟΣ,
ΓΡΥΠΙΑΡΗΣ Ὁ ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ, ΠΙΣΤΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΦΙΛΟΣ,
ΚΑΙ ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ, ΣΤΕΡΡΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΥΛΟΣ,
»Ελθόντες να δικάσωμεν εκ των Τοξότου φύλλων
»Το μάλλον εγκληματικόν, εν ὧ γίνεται δήλον
»Ὅτι με ὕφος προπετές, και ἔννοίαν αυθάδη
»Προσβάλλετ' ο Χαράλαμπος του Σακκελαριάδη·
»Διὰ σαράντα Ἐπειδῆ, κ' Ὑπ' ὄψιν μας λαβόντες,
»Σταθμίσαντες, Ακούσαντες, Σκεφθέντες, και Ἰδόντες,
»Καταδικάζομεν αυτό το φύλλον του Τοξότου,
»Ἡ μάλλον τον συντάκτην του, ποθούντες το καλό του:

1

»Εἰς εκατόδραχμον ποινήν συμφώνως με τον νόμον
»Ἴσως ἀντὶ του σκολιού ευθύν εκλέξει δρόμον.

2

»Διὰ ουράν προσθέττομεν εις ταύτην, ως ανήκει,
»Τα ἔξοδα που ἔφερεν ἡ προκειμένη δίκη.

3

»Ἐπτά να φιλοξενηθῆ στον Μεδρεσέ ἡμέρας
»Ὅ, που φυσά ο καθαρὸς των ποιητῶν ἀέρας.

»Να γείνουν της παρούσης μας πολλάι καταχωρήσεις,
 »Και ν' αναγνώσωσιν αυτήν Ανατολή και Δύσις.»

- Εύγε της συνειδήσεως! και έπειτα τολμώσι
 Πολλοί κατά των δικαστών να παραπονεθώσι!
 Τολμώσι να εξάπτωσι τα πνεύματα! και όμως
 Το στόμα κλείει καθενός ο περί τύπου νόμος!
 Ο Νόμος!!! που εχάλκευσε ενός Παϊκου πνεύμα
 Εμβαπτισθέντος στ' άγιον του Ιορδάνου ρεύμα!!!
 Εις ποίον μέρος ερωτώ της γης μας κανείς είδε
 Τοιούτοι ευσυνείδητοι να ζώσιν Αριστείδαί;
 Σιγήσατε επίβουλοι, κακούργοι, λαοπλάνοι!
 Ματαίως η απείθεια τον χαλινόν δαγκάνει,
 Κ' η της Ελλάδος λάμπουσα αγνή Δικαιοσύνη
 Ως εξαστραπτών Ήλιος τας όψεις μας αμβλύνει.

Ως αγυρτείας εύρημα κι αργών ανδρών φληνάφην
 Φρονούν οι δεσποτόφρονες το ελευθέρως γράφειν,
 Και με σαγήνας νομικάς ως κυνηγοί ελάφων
 Εις άγραν εκπορεύονται των δημοσιογράφων.
 Ο Παϊκος υποβολεύς, μ' αξίαν συνοδείαν
 Υποκριτών, μας παριστά θρηνώδη κωμωδίαν,
 Εις θέατρον μεταβαλών της Θέμιδος το βήμα·
 Και κόπτει των υπάρξεων, ως Άτροπος, το νήμα,
 Αν τολμητίου ποιητού αναίδεια μεγάλη
 Το ιερόν του πρόσωπον τολμήση να προσβάλλη.

Πλην Δικασταί! είναι καιρός μ' Εισαγγελέως ύφος
 Το δίκοπον κ' εγώ κρατών σκληράς αμύνης ξίφος
 Να πήξω στην καρδίαν σας χωρίς να δειλιάσω,
 Κί' ωχρούς ενόχους, τρέμοντας, να σας καταδικάσω.
 Καθείς με την αράδα του! τί τάχα απορείτε;
 »Μη κρίνεται, είπεν ο θεός, διά να μη κριθήτε.»
 Οι Δικασταί σας τρέμετε! καλούνται Κ ο ι ν ή γ ν ώ μ η,
 Κ' είν' άγραφοι, πλην αυστηροί οι ιδικοί των νόμοι·
 Τοιούτον δικαστήριον έχουσιν αι Αθήναι,
 Και η Ελλάς, πλην άγνωστον εις τους πολλούς σας είναι
 Καθότι δεν συντίθεται εξ αιμοβόρων λύκων
 Κατασπαράττον πρόβατα μ' έν νεύμα των Παϊκων,
 Και μισθωτά ανδράποδα πωλούντα συνειδήσεις
 Με αίσχος αποβάλλονται από τας συζητήσεις.

Τα όμματα σας στρέψατε κύκλω!... ιδέτε πόσοι
Ισχυροί, ωχροί, και άθλιοι στενάζοντες βοώσι!
Ιδέτε πόσοι ποδαλγοί εντός των υπογείων!
Ιδέτε πόσοι άποροι μ' απηλπισμένον βίον!
Ιδέτε πόσα θύματα της συνειδήσεώς σας
Ασπαίρουν, αφρίζοντα, ψυχορραγούν εμπρός σας!
Αυτοί, αποδεικνύουσι το μαύρον της ψυχής σας,
Και μετά θάνατον καθείς δεικνύων τας πληγάς του
Θα σας δικάζη έμπροσθεν του αδεκάστου Πλάστου.

Πλην είμαι δίκαιος! εάν ήναι αθών βλάβη
Δεν θέλω παρεξήγησιν ο λόγος μου να λάβη
Και γενικώς αν ομιλώ, είναι γνωστοί οι όσοι
Τιμώνται εκ των δικαστών, και θέλουν τιμηθώσι·
Και πάλιν, δεν είν' άγνωστοι οι δικασταί εκείνοι
Όσοι με όμματα κλειστά της εξουσίας κτήνη
Κατ' ανωτέραν προσταγήν τον αδελφόν φονεύουν,
Όσοι αμέλγουν και πτωχούς, και άρχοντας ληστεύουν,
Κί ως κλέπται μη προσέχοντες παρά εις κέρδος μόνον
Διά των παραπόνων μας κλονίζουσι τον θρόνον,
Μολύνουσι τα ιερά, και μ' ασυνειδησίαν
Σπουδάζουν αρτισύστατον να λύσουν κοινωνίαν.
Ναι! κατ' αυτών τα ένοχα και σεσηπότα μέλη
Τοξεύω μ' αγανάκτησιν τα πύρινά μου βέλη.

Οποίαν μ' επιβάλλατε ζημίαν καταδίκης;
- Πρόστιμον εκατόδραχμον, και έξοδα της δίκης,
Και ημερών φυλάκισιν στον επί γης μας άδην·
- Γιατί; - Διότι ύβρισας τον Σακκελαριάδη...
- Τον ανθρωπίσκον, δηλαδή, τον ποταπόν εκείνον,
Τον αναιδώς χλευάσαντα το τρίτον των Ελλήνων,
Τον αμετροεπή αυτόν και αναιδή Θερσίνην,
Τον ραβδισθέντα έως χθες φοράν δεκάτην τρίτην;
Ψεύδεσθε! τόσον ζηλωταί εις την τιμήν των άλλων
Δεν είσθε, κί άλλο αίτιον σας 'κίνησε μεγάλον·
Σε ήκουσα Δεάγγελε, να κράζης «πρέπει πρέπει
»Σκληρώς να καταδικασθή, ο νόμος το προβλέπει,
»Κί' ο έξοχος των νόμων μας ο Πάϊκος, το ΘΕΛΕΙ»
Είπες, και μαύρη παρευθύς, και σκοτεινή νεφέλη
Το φως εκάλυψε παντός Δικαστικού Πιλάτου,
Κ' εφώνησε» Σοι κύριε! είν' ένοχος θανάτου!»

Είσθε εσείς οι άνθρωποι οι την Δικαιοσύνην
Στην γην διαμοιράζοντες; οι με αγαθοσύνην,

Και καθαρὰν συνείδησιν των πολιτῶν τα ἤθη
Εννόμως διορθόνοντες; ὦ ἀκαμπτοὶ! ὦ λίθοι!
Κανένα πλέον αἶσθημα ἀνθρωπισμοῦ δεν μένει
Στην ἐνοχον ψυχὴν σας! κανεῖς ἀς μὴ προσμένει
Βοήθειαν ἀφού ριφθῆ εἰς τας σκληράς σας χεῖρας,
Προβλέπει πως ψωμοζητῶν θέλει κροτεῖ τας θύρας.
Προς τί ξηρούς δικαστικούς ἐπιμελείσθε τύπους
Ἐν ὧ εἰς τῆς καρδίας σας ἀναίσθητοι τους κτύπους
Τους ἀδελφούς σας πνίγετε; ὁ νόμος παραλύει
Ὅπου τῆς συνειδήσεως το κράτος δεν ἰσχύει.

Προς τί με ζήλον ἐνθερμον πλην προξενούντα τρόμον
Σκληρώς μας ἐφαρμόζετε τον περὶ τύπου νόμον,
Τον ἐπιθέτοντα σιγὴν εἰς στόμα ἐλευθέρων;
Προς τί;; - Δί' ἓνα ποταπὸν ἀπατηλὸν συμφέρον,
Και διὰ μίαν εὐνοίαν του Γραφ, ἢ του Παῖκου,
Ἐν ὧ αὐτοὶ δεν ἔχουσιν ἀξίαν ἐνός σύκου·
Ἀπάνθρωποι! ἀπὸ ψυχῆς εὐχόμενοι ἀκόμα
Ἐνα οἱ φιλελεύθεροι να εἶχον μόνον σῶμα,
Καθὼς ὁ Νέρων ἠθέλε τα πλήθη εἰς να ἦσαν
Διὰ να σβύση ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἀσβεστόν του λύσσαν.

Τρεῖς ξένοι ἀναλφάβητοι περὶ τὴν ἐξουσίαν,
Τρεῖς Ὑπουργοὶ ἀνδράποδα, θέλοντες μ' ευκολίαν
Τους κεραυνούς να σβύσωσι καλάμου φιλαλήθους
Ἐσας ἔχουσι σβεστήρας των, με τὴν σιγὴν του πλήθους
Χαλκεύεται ὁ μισητὸς ζυγὸς τῆς Τυραννίας,
Και τούτου πρῶτιστοι χαλκεῖς σεις εἰσθε ἀπ' ευθείας.
Ἄλλ' ἔρμαιον κατέστησε πανουργιῶν ὑπούλων!
Ὁ Ἕλλην πλέον δεν φορεῖ ἀισχρὸν χιτῶνα δούλων,
Κι ἀν τυραννῆται μ' εἰλωτος δεσμώτου χαρακτηῖρα
Στα βάθη κρύπτει τῆς ψυχῆς κοχλάζοντα κρατήρα·
Ἡ φρικαλέα σιωπὴ των πολιτῶν, συνήθως
Κινεῖ κατὰ των Δεσποτῶν των κεραυνῶν το πλήθος.

Ὡ σεις, οἱ ευωχούμενοι στο δαψιλές μας δεῖπνον!
Ὡ σεις, βαρύν κοιμώμενοι Ἐπιμενίδου ὕπνον,
Ἐένοι, ἢ δούλοι Ὑπουργοί, ἢ Σύμβουλοι του Κράτους!
Τους λόγους μου ἀκούσατε, τους τολμηροὺς κ' ἐσχάτους.
Ὡς πότε θα νομίζετε, τον Ἕλληνα ὡς κτήμα,
Πλανώντες και πλανώμενοι, καθὼς πλανὰ το κύμα
Πλοιᾶριον ἀδύνατον και κούφον ἀλιέως;
Ὡς πότε εἰς τα ὄμματα αὐτοῦ του Βασιλέως
Τὴν συννεφῶδη, ζοφεράν, τρομακτικὴν ἐσπέραν

Λαμπράν θα παρασταίνητε, και φωτεινήν ημέραν;
Ως τότε καθώς σκώληκες δυσώδεις, απαιτείτε,
Εντός βορβόρου βδελυκτού να ζώμεν, και να ζήτε;
Ως τότε θα μας τρώγωσιν οι Βαυαροί συσώμους;
Ως τότε χωρίς λαϊκούς θεμελιώδεις νόμους
Ο πολιός αγωνιστής μ' εσταυρωμένας χείρας
Εις του αμαθεστάτου Γραφ θα κάθηται τας θύρας;⁹⁴

Στης λαϊκής υπομονής την ηρεμούσαν λίμνην
Προς ώραν ταξειδύοντες, με αύραν κατά πρύμνην,
Πλανάσθε, μη προσέχοντες τυφώνας και θυέλλας,
Αγγελλομένας με πυκνάς, τρομακτικές νεφέλας,
Φερούσας τόσους κεραυνούς εντός στηθών καιόντων
Όσαι υπάρχουν κεφαλαί κακούργων έτι ζώντων.

Η λαϊκή υπομονή είναι καθώς πυρίτις
Κειμένη εις υπόνομον αόρατος, πλην ήτις
Με ένα εξανάπτουσα αδύνατον σπινθήρα
Σοι παριστά τον τρομερόν Βεζούβιον κρατήρα.
Εκείνος εκρηγνύμενος με κρότους, με πατάγους,
Εκπέμπει μύδρους φλογερούς εν μέσω του πελάγους,
Και με πυρίνων ποταμών αφθονωτάτην χύσιν
Στους οφθαλμούς σου παριστά τρομακτικήν την φύσιν·
Αυτή δε κάμνουσα το παν να φρίξη, να τρομάξη,
Το έδαφος σ' αιθέρια πελάγη να πετάξη,
Μετά καπνού, μετά βοής, τα πέριξ αφανίζει,
Και τους τυράννους ρίπτουσα, τους θρόνους των κρημνίζει.

---

⁹⁴ Σημείωση της σελ. 146: «(*) Οσάκις διαβαίνομεν έμπροσθεν του Ανακτοβουλίου ή της οικίας του Κ. Γραφ ενός των μελών του, λύπη απερίγραπτος μας κυριεύει. Λευκότριχες γέροντες, χήρες και ορφανά ημίγυμνα, κολοβωμένοι στρατιωτικοί μ' εσταυρωμένας χείρας ίστανται σιωπηλώς προσβλέποντες αλλήλους, και αναμένοντες τον πρώην μεν απλούστατον αντιγραφέα, νυν δε κατά καλήν μας μοίραν Ολύμπιον της Ελλάδος θεόν, διά να γονυκλίνωσι ενώπιόν του, (αν η Βαυαρική του μεγαλοπρέπεια καταδεχθή να τοις δώση ακρόασιν) και να τον παρακαλέσωσι περί της ταχείας αποπερατώσεως των υποθέσεων των. Διηγούνται ότι πολλάκις με ύφος Σατραπικόν υπεδέχθη τους σημαντικώτερους άνδρας της Πατρίδος μας, πολλάκις δεν ηυδόκησεν ούτε καν να τους ακροασθή. Περί του τελευταίου μάλιστα εβεβαιώθη το κοινόν από τινος εις τον Αιώνα καταχωρηθείσης διατριβής, και προς αυτόν επιστολής, του κυρίου Α. Κριεζή Υδραίου, και ηγανάκτησε διά το κούφον του από των ιδρώτων του πτωχού Ελληνικού λαού τρεφομένου τούτου ξένου. Πατρίς! Πατρίς! ποίον θέλει είναι το μέλλον σου, αφ' ου τοιαύται αντιγραφείων και βιβλιοδετών κεναί κεφαλαί πηδαλιουχούσι το σκάφος σου κινδυνεύον να κατασυντριφθή εις σκοπέλους;... Φρίττομεν να το φαντασθώμεν!...»

Τρομάξατε, μην έξαφνα με κλονισμόν ανάψη!
Τας κούφας σας τας κεφαλάς, πρώτον αυτάς θα καύση·
Στης εκπυρσοκροτήσεως τον μέγαν τότε κρότον
Πού θα κρυφθή καθένας σας; τίς θέλει φύγει πρώτον;
Αλλοίμονον τρισάθλιοι! Μ' ωχρόν δεσμώτου χρώμα
Ως μυσ τρεμοσπαράπτοντες υπό αιλούρου στόμα
Των πράξεών σας απασών θα δώσητε τον λόγον,
Φριάπτοντες τον θάνατον, ουχί! Πλέον τον ψόγον.

Ναι, τότε φιλελεύθερε, καλέ Πολυζωΐδη,
Και συ, ω Θεσσαλονικεύ Χαχάμη-Αριστεΐδη,
Με φράσεις Κικερωνικάς, και άρθρων εξηγήσεις,
Τον περί τύπου νόμον σου πρέπει να σαφηνίσης·
Και διά την συνθήκην σου Μαγκίρ-Αγά Ζωγράφε,
Απολογίαν κάθησε, και από τώρα γράφε
Συ δε περιφανέστατε παλικαρά του Ρίνου,
Στρατάρχα σοβαρώτατε, λάτρα δραχμής και οίνου,
Διά να δείξης κάτιτι χωρίς καιρόν να χάνης
Τα παλικάρια δείξε μας τα ένδοξα της Μάνης,
Εν ω ο Γραφ με φίλων του ομοειδών χορείαν
Διά να φύγουν τρομεράν τοιαύτην τρικυμίαν.
Κρατούντες την αναπνοήν, κ' ελπίζοντες γαλήνην
Κρυμμένοι θα ευρίσκωνται υπό καμμίαν κλίνην.

Α! τίποτε σκληρότερον στην γην την οικουμένην
Παρά πατρίδα νάχη τις οικτρώς τυραννουμένην,
Να φέρη τις ανάξια το όνομα πολίτου
Χωρίς να έχη δύναμιν και τόνον η φωνή του,
Τα τρόπαιά του να ιδή όλα ματαιωμένα
Να τα χλευάζουν πρόσωπα αγνώριστα, και ξένα,
Να βλέπη τις την τράπεζαν την παρ' αυτού στρωθείσαν
Την γην του την αγαπητήν, την αιματοβαφείσαν
Οι ξένοι να την χαίρωνται, ή εθνικοί προδότηι
Αριστοκράται δύο τρεις, ή δέκα φαναριώται,
Κί' αυτός με στόμα κεχηνός ως άτιμος αλίτης
Φέρων οκτώ, ή εξ πληγάς, γυμνός, ή ρακενδύτης,
Ή προπηλακιζόμενος ως καταδικασμένος
Αυτόχθων, στην πατρίδα του να θεωρήται ξένος,
Και από αγανάκτησιν εν ω πικρώς δακρύη
Του τύπου νόμος άνομος το στόμα του να κλείη,
Και εις καθύγρου φυλακής να στέλλεται τον πάτον
Από σκληρόν Δεάγγελον, κί' από Μαυρογορδάτον.

Μακράν! μακράν να φύγη τις! τοιαύτη κοινωνία
Συγκροτούμενη με πολλά και άπληστα θηρία
Υπό πλαστά ονόματα, υπό μορφάς ημέρους
Σπαράττοντα ανιλεύς τους αδυνατωτέρους
Με δόλους, ψεύδη, με κλοπάς, με έργα μισαίφωνα,
Του Άδου φέρει επί γης την τρομεράν εικόνα.
Ας φύγη τις, καταλιπών και συγγενείς, και φίλους!
Με δακρυβρέκτους οφθαλμούς, με τρέμοντας δακτύλους,
Και με πικράς παραφοράς στοργής και αληθόνος
Την μαύρην εξορίαν του ας υπογράψη μόνος.
Ερήμους χώρας απερών, υγρά πελάγη πλέων,
Την τύχην της πατρίδος του Ιερεμίας κλαίων
Περισσότεραν θα ευρή ίσως στοργήν, κί' αγάπην
Εις της Ασίας άγριον κί' απαίδευτον Σατραπήν,
Και υπό άλλον ουρανόν, κ' εις έθνη άλλα γαύρα
Ίσως φυσήση προς αυτόν Ελευθερίας αύρα.

Τί γράφω; ελησμόνησα πως ζώμεν εις Αθήνας
Έχοντες Εισαγγελικούς δηκτικωτάτους κύνας,
Και Γραμματέα Πάϊκον από Θεσσαλονίκην,
Και τρεις προθύμους δικαστάς διά την καταδίκην,
Κ' ελαστικόν παραπολύ τον περί τύπου νόμον;
Τον της γραφίδος νοερόν ας παραλλάξω δρόμον
Εντός καθύγρου φυλακής αν θέλω τελευταίον
Να μη κλεισθώ μετά ληστών, κακούργων, και φονέων,
Και να μη μ' εξυπνά βαρύς ο κρότος των αλύσσω
Στων μεσανύκτων την σιγήν τας ακοάς μου πλήσσω.

Ω! Χαίρετε της Αττικής πεδία γηραλέα!
Μνημεία των προγόνων μας χαίρετε σεις αρχαία!
Χαίρε Πατρίς! εκ των εθνών, ω έθνος διαφέρον
Ως άστρον φαινότατον εν μέσω των αστέρων,
Ω γη ενδόξων πράξεων, ω μήτερ ημιθέων,
Με δάκρυ σ' αποχαιρετώ στους οφθαλμούς μου ζέον!
Η ειμαρμένη βάσκανος, γελά εις τας πληγάς σου,
Κι ως όμβρου νέφος σκυθρωπή εις το μειδιάμά σου
Τον φρικαλέον πέπλον της από τους ώμους ρίπτει,
Και της ευδαιμονίας σου τον Ήλιον καλύπτει·
Στην Πνύκα σου τάφων σιγή! προ πέντε ήδη χρόνων
Συναπαντώνται αι σκιαί σιγώσαι των προγόνων,
Θρηνούν οι Παρθενώναι σου, στενάζ' ο Υμητός σου,
Και μεταβάλλ' εις δάκρυα ψεκάδας τερπνής δρόσου.

Α! πότε; πότε, κ' εις εμέ θα ανατείλλ' ημέρα
Ως το αποδημούν πτηνόν να σχίσω τον αέρα,
Ελπίδας χρυσοπτέρυγας και όνειρα γεμάτος,
Να πλεύσω το ευρύχωρον της Αμφιτρίτης κράτος,
Και μ' αγαλλίασιν χαράς, και τρέμον όλον σώμα
Να ασπασθώ τρισάγιον ελευθερίας χώμα;

Δεν είσαι, όχι! δυστυχής διάγων βίον ξένου,
Κί αν τύραννοι σ' απέσπασαν της ποθητής σου ρίζης,
Ω ποιητά πλανώμενε του Περιπλανωμένου,
Φθονώ, την τύχην σου φθονώ, κί αν συνεχώς δακρύζης.

Χρόνος δεν ηροτρίασε το νέον μέτωπόν μου
Αλλά την φύσιν θάλλουσαν ως κόρην νεκράν είδα,
Χάος φρικτόν είν' ο μικρός κόσμος των ιδεών μου
Πάσαν αφ' ου απώλεσα παρήγορον ελπίδα.

Ω! επεθύμουν, καθώς συ, εις τα υγρά πεδιά,
Τρικυμιώδης να γυρνώ εντός της τρικυμίας,
Εικόνας της καρδιάς μου να βλέπω τα στοιχεία,
Τας καταγίδας μουσικάς να έχω αρμονίας.

Ω! ήθελα εις έρημον μακράν ψευστών κι αδίκων
Με φρικαλέαν της νυκτός και παχυλήν σκοτίαν
Εις λύκων μαύρας φάραγγας να ζω ως εις των λύκων,
Παρά να ζω εις μισητήν τοιαύτην κοινωνίαν.

Εκεί που ληστάς πόλεων ο οφθαλμός δεν βλέπει
Ως θολωμένος χείμαρρος να ρέη η ζωή μου,
Η γης να ήναι κλίνη μου, τα σπήλαιά της σκέπη,
Και μέλλον μου, να ήν' αυτή η θέα της ερήμου.

Και αν εις των ορέων μου τας μελανάς νεφέλας
Η δόξα της Πατρίδος μου, αντανakλάσεις χύση,
Να έμβω στων κοινωνιών και πάλιν τας αγέλας·
Δευτέραν η Πατρίς φοράν ας με υιοθετήση.

Κί ο πέπλος αν ο μισητός της τυραννίας πάλιν
Της δόξης την ανατολήν προς αίσχος μας καλύψη,
Η γενική μήτηρ ημών με ανοικτήν αγκάλην,
Κ' ενός υιού της δυστυχούς τα κόκκαλα ας κρύψη.

Δεν θα φανή απάνθρωπος η χειρ του διαβάτου!
Λίθον ψυχρόν στον τάφον μου καν ένα θα κυλίση,

Και των ορέων ο ποιμήν, βόσκων τα πρόβατά του,
Εις δύο βίων σύνορον επάνω θα καθίση.⁹⁵

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΥΣ

Προς σας, οίτινες με πνεύμα και καρδίαν πατριώτου
Σφοδρούς σείετε καλάμους διά το κοινόν καλόν,
Προς σας στρέφομαι να ψάλλω απ' εσχάτου μέχρι πρώτου
Τελευταίους τινάς στίχους μεταξύ άλλων πολλών.
Των πενήντα Δαναΐδων ενθυμήθητε τον μύθον,
Με αυτάς σας παραβάλλω κι άδικον μη με ειπήτε,
»Με το κόσκινον αντλούντες, τον τετρυπημένον πίθον
»Να γεμίσετε ως αύται βλέπω ότι προσπαθείτε.»

Τα αγνά φρονήματά σας, το ομολογούσι πάντες,
Στας καρδίας μας ανάπτουν μέγαν ενθουσιασμόν,
Κι ως οι ευρεθέντες σώοι των προγόνων ανδριάντες
Αι ιδέαι σας εμπνέουν καθαρόν αρχαιισμόν.

Αδαμάντινον των λόγων ενδυθέντες πανοπλίαν
Την μεγάλην των ληστών μας απληστίαν πολεμείτε·
Πλην σας λέγω μίαν άλλην τωρινήν μας παροιμίαν,
»Εις κωφών ανθρώπων θύρας όσον θέλετε κροτείτε.»

Με εντεταμένον τόξον εις τας τάξεις σας εμβήκα,
Και καθίσας επί λίθου εξ ου έβλεπον το παν
Εις χολήν βαμμένα βέλη κατά των εχθρών αφήκα,
Πλην στα σμήνη των καμμίαν δεν επέφερα φθοράν.
Θραύω σήμεραν το τόξον επί του ιδίου λίθου,
Ποθειτή με είναι μάλλον λύρα τρίχορδος ηχούσα,
»Αφ' ου ήντλησα τοσούτον εντός τρυπημένου πίθου,
»Και ματαιίως εις την θύραν των κωφών εκροταλούσα.»

Είχε σαθρωθή διόλου υπό δικαστών-σκωλήκων,
Την χορδήν του είχαν φάγει ποντικοί-Εισαγγελείς,
Μη δυνάμενος ν' ανθέξω στην ανδρίαν των Παϊκων
Αποφευγω καν να γίνω δέσμιος κ' υποτελής.

Ρίψασπιν αν με ειπήτε, χάλκινον δεν είχαν στήθος,
Σεις οι έχοντες τοιούτον άτρομοι ακολουθείτε
»Να γεμίσετε, αντλούντες, τον τετρυπημένον πίθον,
»Και κροτούντες εις την θύραν των κωφών να ακουσθήτε.»

Στην ξηράν της Σκιάθου νήσον τον Καϊρην φυλακίζουν·
Διαλύουν οι Ταρτούφοι την μεγάλην του σχολήν,

---

⁹⁵ Αυτόθι, σελ. 136-153.

Νέφη σκότους διαχέουν, και τα φώτα εξορίζουν,
Κ' εις αμάθειαν σπουδάζουν να μας ρίψουν παχυλήν.

Την φωνήν αφίνετ' όλοι, και αράς υψούντες λίθον
Εύχεσθε εντός καμίνου τους Ταρτούφους να ιδήτε,
»Πλην με κόσκινον αντλείτε εις τετρυπημένον πίθον,
»Και εις των κωφών την θύραν όλοι μάταια κροτείτε.»

Χρόνοι τώρα τρέχουν δέκα που το έθνος μας στενάζει
Ως κ ο κ ά του να μη κλαίη καθώς το μωρό παιδί
Σύνταγμα κ' ελευθερίαν κάθε δυνατός του τάζει,
Και ακόμη θα περάσουν χρόνοι έως να τα ιδή.

Εις των φύλλων σας τας στήλας βλέπω άρθρων ένα πλήθος
Όλοι σύνταγμα ποθούνσι, πλην μετά καιρόν θα 'δητε
»Πως με κόσκινον αντλούντες δεν γεμίζει τρύπιος πίθος,
»Και πως στων κωφών την θύραν όλοι μάταια κροτείτε.»

Σοφιανόπωλε, Φιλήμων, και καλέ Αντωνιάδη,
Και συ φίλε Ν... που δίδεις εις την Μ έ λ ι σ σ α ν πτερά
Τόσον μη πολυγυρνάτε σας παρακαλώ το βράδυ
Αν να έχητε ποθήτε σώα κ' υγειή πλευρά.

Συνεργεία Διαβόλου, ή με ξύλον, ή με λίθον
Από τρεις φ ι λ ε λ ε υ θ έ ρ ο υ ς εις το σκότος αν ταις φάτε
»Με το κόσκινον θ' αντλήτε εις τον τρυπημένον πίθον,
»Και ματαίως εις την θύραν των κωφών θε να βροντάτε.»

Είσθε, κ' είμεθα οι πάντες στην διάκρισιν των Τσίνων
Οίτινες κρεμούν τους νόμους εις τας άκρας των μαστίγων,
Και καθείς των ως Πιλάτος δύναται τα χείρας πλύνων
Τ' άρθρα των να εφαρμώση εις την ράχην μας ολίγον.

Διά ζέοντος ελαίου, κ' εις το στήθος διά λίθου
Αν βασανισθείς πολίτης τον βασανιστήν μηνύση,
»Με το κόσκινον θ' αντλήση εντός τρυπημένου πίθου,
»Και ματαίως εις την θύραν των κωφών θα κροταλήση.»

Έδεσαν τον γάδαρόν των στην Πατρίδα μας οι ξένοι,
Και μας τρώγουν, έως ότου να μας κάμουν σκελετούς,
Το χρυσίον δράζουν ούτοι, κ' εις ημάς σκωρία μένει,
Και λαός κατακτημένος λογιζόμεθ' απ' αυτούς.
Είπατε κατά των ξένων μ' αγανακτησμένον στήθος
Όσα έπρεπε, και όσα ημπορούσατε να 'πήτε,
»Πλην δεν 'γέμισε με ταύτα ο τετρυπημένος πίθος,
»Και αν γράφητε ακόμα κωφών θύρας κροταλείτε.»

Το εμπόριον χωλαίνει, κι ο Ερμής με πόδα ένα
Αντιστρέφων μας δεικνύει το βαλάντιον κενόν,

Άνευ πηδαλίου πλοίων, με τα άρμενα σχισμένα
Η πατρὶς μας, ταξειδεύει σ' άγριον ωκεανόν.

Οι του πλοίου επιβάται με σπουδήν εις πίθων πλήθος
Ύδωρ άφθονον κυμάτων εκ του πλοίου εξαντλούσι,
»ΑΛΛ' ηγνούν ότι ήτον τρυπημένος κάθε πίθος,
»Και κωφά απελπισθέντες κύματα παρακαλούσι.»

Καταισχύνης μαύρον πέπλον κατεκάλυψε τον τύπον
Αφ' ου Σακελαριάδαι ποταποί και αμαθείς
Μεταδώσαντες εις τούτον του προσώπου των τον ρύπον
Βλέπουσι τινάς τας ύβρεις να ακούουν απαθείς.

Των Βουκουρεστίων κλέπτας, και κρανία από λίθον
Μ' απαντήσεις μας εγγράφους δεν αρμόζει να τιμώμεν,
»ΑΛΛ' εν ω αντλούντες χέουν εις τον τρυπημένον πίθον
»Εις την ράχην των με ράβδους σιδηράς ας κροταλώμεν.»

Η δημοσιογραφία επεθύμουν εκ καρδίας
Στην αφώτιστον Ελλάδα να μην ήτον παντελώς
Διά άτομα τυχόντα είδος βιομηχανίας,
Ουδέ εύκολα να πίπτη ο του δήμου οβολός.

Χωρίς Δαναϊδων τότε να σας αναφέρουν μύθον,
Ω εφημεριδογράφοι τα κοινά θα συζητήτε,
»Και χωρίς ν' αντλήτε τότε εις τον τρυπημένον πίθον,
»Ουδ' εις των κωφών τας θύρας μάταια να κροταλήτε.»

Αλλά χαίρετε! να φύγη εύχομαι το μαύρον σκότος
Κ' εις την γην μας ν' ανατείλλη δόξης ήλιος λαμπρός,
Κ' εις Βουλήν αντιπροσώπων να φανή καθείς ευγλώττως
Συζητών τα δίκαιά μας Δημοσθένης φλογερός.

Κι εις στον ακρογωνιαίον του Συντάγματός μας λίθον
Πολιτείαν ν' ανεγείρουν οι ελεύθεροι πολίται,
»Κανείς ύδωρ να μη χέη εις τετρυπημένον πίθον,
»Κι αν κροτήσετε εις θύραν παρευθός να ακουσθήτε.»⁹⁶

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΗΔΙΟΥ.

Νυξ σκοτεινή κι ασέληνος μ' αστέρων λεγεώνας
Την γην περικαλύπτει,
Βαρυβογγά σχιζόμενος βορράς εις καλαμώνας,
Και σμερδαλέος κεραυνός εις δάση επισκήπτει.

Ακτάς τραχείας, παταγούν σπινθηροβόλον κύμα
Μανιωδώς μαστίζει,

---

⁹⁶ Αυτόθι, σελ. 187-191.

Και του θανάτου εις αυτός με θαρραλέον βήμα
Το κολοσσαίον φάντασμα προς θύματα βαδίζει.

... Δεν είν' απάτη;... στην βοήν κυμάτων και ανέμων
Κρότος ηχεί πλησίον...

Μην είναι ο τρομακτικός της τρικυμίας δαίμων,
Ο επιτάττων λυσσωδώς την πάλην των στοιχείων;

Όχι!... δεν είναι... ως σκιάι προβαίνουν λευκοφόροι
Στο εβενώδες σκότος,
Ως αετοί ελεύθεροι, ολίγοι οπλοφόροι,
Και είναι των ηρωϊκών βημάτων των ο κρότος.

- Πού τρέχετε ω ήρωες; με μανιώδεις φρένας
Ο πους σας μη 'πλανήθη;
»Εις δόξαν ή εις θάνατον» με απεκρίθη ένας
Με τόνον από χάλκινα αναπηδώντα στήθη.

Ως τα αρπακτικά πτηνά, πετώσι μετά τάχους,
Και χάνονται ησύχως,
Πάλιν ακούω τον βορράν μαστίζοντα τους βράχους,
Και των κυμάτων εις αυτούς να αντηχή ο ήχος.

Πλην τί; αστράπτουν κεραυνοί στου ουρανού τον θόλον,
Και του Παλαμηδίου
Φωτίζεται η κορυφή, και κρότοι πυροβόλων,
Και μάχη, μετά συριγμού ακούεται αγρίου.

Τίς εις τα τείχη ίσταται με λάμπουσαν ρομφαίαν,
Με εξαστράπτον βλέμμα,
Με τρίχωσιν πυρίκαυστον, στην χείρα με σημαίαν,
Με πρόσοψιν ακάθεκτον τουρκών διψώσαν αίμα;

Τί; είν' ο ήρως Σταΐκος! η ζώσα ακινδύνως
Ηρωϊκή ταχύτης,
Είναι ο τρόμος των εχθρών ... ο ίδιος εκείνος
Ο εις το Ναύπλιον ταφείς παράφρων ψωμοζήτης.

Η χειρ του είναι οδηγός εις εκατόν ανδρείους
Τραφέντας εις την μάχην,
Και η φωνή του κεραυνός εις χάνους εναντίους
Στον πόλεμον προτείνοντας αντί στηθών, την ράχην.

Οι τούρκοι πίπτουν υπ' αυτούς, καθώς αι δρεϊς που πίπτουν
Στου κεραυνού την κρούσιν,
Οι άνανδροι τα όπλα των τα χρυσωμένα ρίπτουν,
Κι αλλαλαγμοί των νικητών στους βράχους αντηχούσιν.

Εἰς ἄρμα τρέχων χρύσινον ὁ Ἥλιος προβαίνει
Με ρόδα καὶ με κρίνα,
Καὶ ἡ σημαία τοῦ σταυροῦ ἡ κυματιζομένη
Ἐφέλκει ευεργετικῶς τὴν πρώτην τοῦ ακτῖνα.

Πλὴν ἀντὶ δρόσου δάκρυα νὰ πέμπωσι ποικίλα
Αυγάσματα χρωμάτων,
Τῆς φύσεως καλύπτωσι τὰ ἀνθή, καὶ τὰ φύλλα,
Σταγόνες ατμοπνέουσαι τῶν εχθρῶν αἱμάτων.

Κ' ελαφοκάρδιοι εχθροὶ ἀγέρωχον αὐχένα
Ἐδαφιαίως κλίνουν
Περώντες ὑπὸ τρόπαια, καὶ ξίφη γυμνωμένα,
Καὶ ἀκουσίως στεναγμὸν τοῦ αἰσχου τῶν ἀφίνουν.

Τὴν δόξαν τὴν Ἑλληνικὴν ἐσάλπισεν ἡ φήμη
Ἀφ' ἑνὸς ἄλλον πόλον,
Τῶν νέων ἠμιθέων μας δὲν θὰ ἐκλείψῃ ἡ μνήμη
Παρ' ὅταν χρόνος ἀπληστος τὸ σύμπαν φάγη ὅλον.

Πλὴν φρίττω!... καὶ τὰ χεῖλη μου σπασμωδικῶς κινούνται
Χωρὶς νὰ το νοήσω,
Ψυχρὸς με περιβρέχ' ἰδρῶς, αἱ ὄψεις μου θολούνται
Ὅταν με θλίψιν στο παρὸν τὸν νουν ἐνατενίσω.

Πρὸς τί χυθέντα αἵματα; πρὸς τί ἀγῶνες τόσοι,
Καὶ τρόπαια ἀνδρείων;
Τὸν τύραννον ἐξώσαμεν, κ' ἦλθε νὰ μας ἐξώσῃ
Ὁ πεινασμένος ἀριθμὸς ἀρπακτικῶν ἀρπυιῶν.

Τοὺς στρατηγούς τοῦ ἔθνους μας, τοὺς μόνους μας σωτήρας
Οἱ Βαυαροὶ υβρίζουν,
Με καταισχύνης φυλακάς, μ' ἀλυσσοδέτους χεῖρας,
Εἰς ἀλωθέντα παρ' αὐτῶν τείχη τοὺς φυλακίζουν.

Τὴν δυστυχίαν τὴν κοινὴν ὁ Στάϊκος νὰ φύγῃ
Ἡμπόρει τάχα μόνος;
Ἐπαίτης, βαρυνθεὶς τὴν γῆν, τὰς πτέρυγας ἀνοίγει,
Κ' εἰς τὰ ἠλύσια πετὰ νὰ ζήσῃ εὐδαιμόνως.

Ὡς Μανσωλεῖον τοῦ λαμπρὸν συσσωρευμένον χῶμα
Κανεὶς θὰ ἀπαντήσῃ,
Ἄγνωστον ἔτι κ' εἰς αὐτὸ τοῦ πατριώτου τ' ὄμμα
Τοῦ θέλοντος με δάκρυον θερμὸν νὰ τὸν τιμήσῃ.

Πλην ανηγέρθη γείτων του λαμπρόκτιστον μνημείον
Θυμάτων ακρασίας,

Με γεγλυμένους λέοντας, επιγραφήν δεικνύον:
»Υβρίζουν Έλληνας νεκρούς, νεκροί της Βαυαρίας.»

Και ότε εις την ιεράν των μεσανύκτων ώραν
Οι άνεμοι κοιμώνται
Εις την πλησίον του βουνού ταφοσπαρμένην χώραν,
Με λέγουσιν, ότι σκιαι ατμόπλαστοι πλανώνται.

Εν είδει ομηγύρεως περί σκιάν μεγάλην
Ως φύλλα ψιθυρίζουν,
Αλλ' ως φανή το λυκαυγές μ' αγρόν το βήμα πάλιν,
Και γόον μελαγχολικόν στους τάφους των γυρίζουν.⁹⁷

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Ριττοδουλίδης και Παρρησιάδης

Παρρησιάδης
Θλιμμένος, μελαγχολικός, και σύνοφρος πού τρέχεις
Απρόσιτε ρομαντικέ; τί λύπην τάχα έχεις;
Μήπως κατ' ίχνος κυνηγών θεάν την τυφλωμένην,
Χρηματική σε έτυχε ζημία εις Βιέννην;

Ριττοδουλίδης
Με έτυχε χειρότερον!

Παρρησιάδης
Πώς; 'πέμε, εξηγήσου,
Τί σ' έρριψε στα κύματα της λυπηράς αβύσσου;
Μήπως η ερωμένη σου σ' εγύρισε την πλάτη,
Ή της θυρίδος έκλεισε, ως σ' είδε, το κανάτι;

Ριττοδουλίδης
Κι' από αυτό χειρότερον!!

Παρόρησιάδης
Μήπως λοιπόν;... α! Ξεύρω!
Κ' εσένα θα σταις έβρεξεν ο Τσίνος με το νεύρο!

---

⁹⁷ Αυτόθι, σελ. 154-159.

Ριττοδουλίδης
Ακόμα τρις χειρότερον!!!

Παρρησιάδης
Τί διάβολο μαζί σου!
Χειρότερον! Χειρότερον! Λοιπόν απολογήσου!
Με κάμνεις να υποπτευθώ με ταραγμένες φρένας
Πως συγγενής απέθανεν η φίλος σου κανένας!

Ριττοδουλίδης
Κι από αυτό χειρότερον!!!

Παρρησιάδης
Χειρότερον ακόμα;;
Και τί πολυτιμώτερον παρά να ζη το σώμα;
Πλην... έχεις δίκαιον! αν ζη (ως ζώσι τόσοι άλλοι)
Χωρίς εν δράμι μυελού εις άλογον κεφάλι,
Η τρισαθλία μας ζωή, ζωή πλέον δεν είναι·
Λοιπόν, ω φίλε μου, και συ στην σιωπήν σου μείνε,
Κ' εννόησα πως έπαθες το χειρίστον στην φύσιν,
Πως δηλαδή απώλεσας και λογικόν και κρίσιν.

Ριττοδουλίδης
Να! πάλιν τα συνήθη σου ανάλατα αστεία!

Παρρησιάδης
Ακολουθών να σ' ερωτώ σχεδόν είν' ώρα μία,
Και άλλην του «χειρότερον» λέξιν σχεδόν δεν μ' είπες
Εν ω σε βλέπω πλέοντα εις συλλογαίς και λύπαις.
Ο φίλος, λύπης και χαράς είν' μέτοχος εξίσου,
Λοιπόν την λύπην δίχασον και εξομολογήσου.

Ριττοδουλίδης
Τί να σ' ειπώ; ή πώς Θεέ! και να το εκστομήσω,
Χωρίς να αισθανθώ παλμούς, χωρίς να μη δακρύσω;
Η Ρίττα Βάσσου ... έφυγε ...

Παρρησιάδης
Ποίος;

Ριττοδουλίδης
Η Ρίττα Βάσσου ...

Παρρησιάδης
Και δι' αυτό η θλίψις σου γί' αυτό τα δάκρυσά σου;
Ω! Τον τρελλόν !!!

Ριττοδουλίδης
Των Αθηνών η φύσις σκυθρωπάζει,
Και πέπλος σκοτεινόμαυρος τον Ουρανόν σκεπάζει·
Τον πέπλον τον εξήφανεν δι' ώρας απαισίου
Ανθράκων πνιγηρός καπνός από του Ατμοπλοίου.

Παρρησιάδης
Καλόν της κατευόδιον!

Ριττοδουλίδης
Ναι φίλε, σοι ομνύω,
Η πόλις πως των Αθηνών είχεν Ηλίους δύο
Επίγειον κί ουράνιον, πλην... τώρα μένει ένας

Παρρησιάδης
Μένει ο αφιλοκερδής.

Ριττοδουλίδης
Ετάραξε τας φρένας
Αυτή η αναχώρησις, στο λέγω τούτο τάχα,
Γιατί σε μόνον θεωρώ αναίσθητον ως Χάχα.

Παρρησιάδης
Εγώ; τί λέγεις; δι' αυτό να βάλλω μαύρα πάγω,
Και από άκραν λύπην μου, τρεις 'μέραις δεν θα φάγω.

Ριττοδουλίδης
Με περιπαίζεις!

Παρρησιάδης
Καλέ δα! μικρό παιδάκι είσαι;

Ριττοδουλίδης
Λοιπόν και συ, ως οι λοιποί, στενάζεις και λυπήσαι;

Παρρησιάδης
Όσον λυπείτ' η Βενετιά πως έχασε βελόνι.
Λυπείται κ' η καρδιά μου.

Ριττοδουλίδης

Με σε κανείς θυμόνει!

Λυσσά και δαιμονίζεται, ψυχρός κ' αν ήναι λίθος!
Γελάς; γελάς; εν ω θρηνεί τοσούτον νέων πλήθος;

Παρρησιάδης

Θα σε ειπώ τα αληθή το στόμα μου ανοίγων
Και μη θυμώσης αν φανούν ξυνά προς σε ολίγον·
Καλλίτερα 'χω, φίλε μου, από τυρί μια πήτα,
Παρά να κάμω έρωτας με Λούλη και με Ρίττα.
Δεν μ' έθελξε ούτε ποτέ με θέλγει γυνή ήτις
Περί αυτήν ελκύουσα τους πάντας ως μαγνίτης
Ζητεί την καλημέραν της να ακριβοπωλήση.

Ριττοδουλίδης

Εγκληματίας γίνεται τινάς αν σε λαλήση!
Προς ψόγον πάντα έτοιμος η γλώσσά σου γυρίζει,
Κι ο ένας τώρα σου βρωμά, ο άλλος σου μυρίζει.
Να σ' ήκου' ήθελα κανείς εκ των πιστών της φίλων,
Εκ των Συμβούλων, Ιατρών, η άλλων υπαλλήλων.

Παρρησιάδης

Να μ' ήκουε, λέγεις, κανείς από εκείνους, όσοι
Κινδύνευσαν κ' οι ίδιοι να δημοπρατηθώσι;
Από εκείνους, οίτινες διά να στείλλουν δώρα
Τριάκοντα τοις εκατόν δανείσθησαν, και τώρα
Κρύπτονται όταν απαντούν 'στον δρόμον τους κλητήρας;
Από εκείνους, οίτινες μην έχοντες εις χείρας
Δραχμίτσαις παντοδύναμαις, κρυφά κ' εν άκρα βία
Επώλησαν φορέματα, και λύχνους, και βιβλία;
Από εκείνους τους τρελλούς, γελοίους νεανίσκους
Που ρίπτουν συναλλάγματα στους ληστρικούς της δίσκους;
Από εκείνους...

Ριττοδουλίδης

Ε! Ε! Ε! σιώπα πλέον, φθάνει!
Δεν στέκει πάλιν άρχισε το στόμα σου ροδάνι!
Καθείς ας πράττη το δοκούν εσένα τί σε μέλλει;
Τα χρήματά του έκαστος τα ρίπτει όπως θέλη·
Άλλος τα ρίπτει στανικώς (ή θέλων) 'στας γελοίας
Της γυναικός και αδελφής μωράς πολυτελείας,
Άλλος τα ρίπτει να φανή Μιλόρδος 'στους ανθρώπους,

Αυτός ΄ξοδεύει χρήματα να έχη κατασκόπους...
Εκείνος πάλιν Ιατρός τον οίνον πολυπίνων,
Τους φοίνικας του αγαπά να ρίπτη εις τον οίνον.
Ημείς ΄στην Ρίτταν ρίψαμεν και χρήματα και κόπον
Μικρόν καθείς ΄στην μνήμην της διά να λάβη τόπον.

Παρησιάδης

Α! τώρα το επέτυχες! φρονείς πως σ΄ ενθυμείται;
Αν σ΄ είδε αν σ΄ ελάλησε εις νουν δεν βάλλει μήτε.
Εις Σμύρνην ίσως κατ΄ αυτήν την ώραν καθημένη,
Υπό πεντήκοντα μωρών πλουσίων κυκλωμένη
Επαίρεται ως ο Ταώς, και ενδομύχως κρίνει
Τίνες ανοητώτεροι; σεις είσθε, ή εκείνοι;

Ριττοδουλίδης

Δεν ξεύρεις τί σε γίνεται! εκείνη λυπουμένη
Δακρύων ρεύμα έχυσεν αποχωριζομένη,
Κ΄ εθρήνει τόσον εκ ψυχής ώστε (ας πω το πρέπον)
Την τελευταίαν ΄νόμιζα σκηνήν της Νόρμας βλέπων,
Και αν δεν ήτον πέριξ μας πυκνή ανθρώπων στοίβα
Καμμίαν θα ηκούαμεν γλυκείαν «Casta Diva».

Παρησιάδης

Και νουν με την Σειρήνα σου, και κρίσιν υστερήθης!
Πώς εις απλούν φαινόμενον να φαίνεσαι ευήθης;
Εδάκρυσε, τ΄ ομολογώ, πλην δι΄ αιτίαν άλλην
Ακατανόητον εις σας, και δι΄ αυτήν μεγάλην.
Οι θρήνοι, ήτον αληθείς· εις λύπην άκραν ήτον
Αφίνουσα προσωρινώς την πόλιν ανοήτων,
Την πόλιν ό,που κρίσεως πολλοί υστερημένοι
Λατρείαν της προσέφερον καταγοητευμένοι·
Την πόλιν...

Ριττοδουλίδης

Αηδίασα αυθέντα κυρ Σενέκα!
Τα δέκα κάμνεις εκατόν, το ένα κάμνεις δέκα!
Τί διάβολο! μιας καλής ο έρωσ, κι η φιλία
΄Στους οφθαλμούς σου φαίνεται μωρά ανοησία;
Αν είχεν ούτω, κυρ γλωσσά, με γλώσσα δέκα πήχαις,
Πώς γέροντες μ΄ υπόληψιν, και μ΄ άσπραις άσπραις τρίχες
Ωσάν πιστά κυνίδια σιμά εις το πλευρόν της
Νυχθημερόν εφύλαττον πιστά τον θάλαμόν της;
Και παρά των Θεών καθώς ΄στολίσθη η Πανδώρα
Με νέα την εστόλιζον την καθεκάστην δώρα;
Οι νέοι προς παράδειγμα δεν έχουσι τους γέρους;

Παρρησιάδης

Και μήπως θεωρώ αυτούς μάλλον φρονιμωτέρους;
Ξηρά στελέχη της ζωής ροφώντα τον ταμβάκον,
Τον ένα πόδα έχοντα 'στου τάφου των τον λάκκον
Ζητούσι με παιδάκια να εξομοιωθώσι
Πως αγαπώνται θέλοντα 'στους έξω να φανώσι·
Παλίμπαιδες! Δεν εννοούν ούτε μικρόν καν τόσον,
Ότι αφ' ου υστερηθούν του έαρος την δρόσον
Δεν γεύονται μ' Οθωνικά, από τερπνήν φιάλην,
Ό,τι εις φύσιν 'γεύοντο ανθηροτέραν άλλην.
Στους νέους αρετής αντί παράδειγμα να ήναι
Χάσκουσι, και μ' αυτούς γελούν ολόκληροι Αθήναι.
Πεινών, και τρέμων, αν ποτέ βοήθειαν ζητήση
Οικογενείας αρχηγός, δεν θα αναχωρήση
Φαιδρός, από την άχαριν αυτήν των κατοικίαν·
»Υπαγε σκάψε, θα τον 'πούν, διώκων την πενίαν,
»Και της οικογενείας σου συ πίπτων πρώτον θύμα
»Σύρον, της πείνης θύματα τα τέκνα σου στο μνήμα.»
Απάνθρωποι! και φειδωλοί εις μόνον λεπτά δέκα,
'Εοδεύουν αναρίθμητα δι' άπληστον γυναίκα,
Και φθείρουν εν καιρώ νυκτός μ' ηθοφθορείς αλήτας
Εις χαρτοπαίγνια, πολλές ταλλήρων ποσοτήτας.

Ριττοδουλίδης

Τρισάγιοι οι λόγοι σου! πλην ποίος τους ακούει!

Παρρησιάδης

Το στόμα μου, ελεύθερα καν την κακίαν κρούει,
Και αν κωφοί οι ένοχοι υπάρχωσι την φύσιν
Καν δεν διαλανθάνουσιν την δημοσίαν κρίσιν.

Ριττοδουλίδης

Καθηγητού της αγοράς αυτοχειροτονήτου
Πότε Καθέδραν έλαβες;

Παρρησιάδης

Οπόταν ανοήτου

Οι όμοιοί σου και εσύ να φέρης χαρακτήρα·
Αλλά ιδού, προσμειδιά ευνοϊκώς η μοίρα,
Ιδού, που διωργάνισε, τη Θεοτόκω χάρις,
Μωροκομείου σύστασιν ο φίλος Θεοχάρης,
Προς ίασιν φρενοβλαβών εάν εις τούτο μείνω

Να ήσαι παραβέβαιος πως θα σας διευθύνω·
Η θεία φίλε πρόνοια πλην ίσως ευδοκίηση
Με την φυγήν της Ρίττας σας τον νουν σας να γυρίση·
Σ' αφίνω... και σε παραινώ να μη παραλυπήσαι,
Συντρόφους έχεις αρκετούς, μονάχος σου δεν είσαι,
Τους Ριτσιστάς, που 'θέλησαν 'στην θάλασσαν να πέσουν,
Τους Λουλιστάς, που 'θέλησαν και να μαυροφορέσουν.⁹⁸

ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΑΡΗΞΑΣΑΝ ΤΑ ΔΕΣΜΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΝ

Καλλίτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή
Παρά σαράντα χρόνων σκλαβιά και φυλακή
(Ρήγας Φερραίος)

Τί τρέμει το Δικτύνναιον, και σείεται η Ίδη;
Κορύβαντες τα δόρατα μη κρούουν εις ασπίδας;
Τυφώνας δρακοντοσκελείς η Γη μην αναδίδει;
Ἢ μη καταποντίζεται υπό τας καταιγίδας;

- Μήτε Κορύβαντες κροτούν τα δόρατα σ' ασπίδας,
Μήτε η Γη τρομακτικούς Τυφώνας αναδίδει,
Μήτε καταποντίζεται υπό τας καταιγίδας·
ΑΛΛ' είναι το ηφαιστειον το εξανάπτον ήδη.

ΑΛΛ' είναι καταπληκτικός σεισμός Ελευθερίας
Κατεδαφίζων φρούρια, και θρόνους των Τυράννων,
Κ' ηρώων φάλαγξ τον ζυγόν συντρίψασα δουλείας
Αγαλλομέν' εις άσματα Αρχαϊκών παιάνων.

Ιδέ! ... εκεί που αετός την φωλεάν του κτίζει,
Που αναπνέει η δορκάς ελεύθερον αέρα,
Σταυρού σημαία ιερά ανέτως κυματίζει
Καθώς εις στήθη εύοσμα, κόμη ευοσμητέρα.

Άκουσον... με τον θόρυβον χειμάρρων καχλαζόντων
Που διαχέει η ηχώ εις νάπας, η πεδιά,
Ακούονται κεραυνωδώς, και εις ξηράν κ' εις πόντον,
Τα ποθητά ονόματα, ΠΑΤΡΙΣ κι' ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ.

Ο φλογοβόλος σίδηρος στον Ήλιον αστράπτει
Σφιγγόμενος εις δεξιάς που δεν τον έχουν βάρος,

Ἡ στήθη λάσια κοσμών που η τιμή ανάπτει,
Κ' εἶν' το τουφέκι κεραυνός, και η ρομφαία χάρος.

Αλλά στην ρίζαν του βουνού τί άρα γε μαυρίζει
Εκεί που γίγας κρέμαται φαλακρωμένος βράχος;
Μην ήναι των βουνών κλαδιά που θύελλα κρημνίζει;
Μην ήναι ποιίμνια αιγών που βόσκουν αταράχως;

Εἶναι οι Τούρκοι κ' έρχονται, ω Σφακιανοί γενναίοι,
Τ' ακονισμένα σας σπαθιά αν κόπτουν να ιδώσι,
Κ' αι σφαίραί σας, αι φλογεροί ως μύδρος όστις καίει,
Αν 'ξεύρουν της καρδιάς των τον τόπον να ευρώσι.

Χαρήτε και σκιρτήσατε εις την δειλήν των θέαν
Το μαύρον πυροβόλον του κανείς ας μη κενώση!
Εἶναι τιμή διά αυτούς! με μόνην την ρομφαίαν
Καθείς σας από πτώματα το έδαφος ας στρώση·

Εἰς του ανάνδρου στήθους των τα πιο χαμένα βάθη
Έχουν εδραίον των σταθμόν ο φόβος και η φρίκη,
Καθείς των τρέμων σήμεραν προς αίσχος του ας μάθη
Δειλόν πως εἶναι πρόβατον, και σεις πεινώντες λύκοι.

Ας μάθη ότι δούλειον ζυγόν δεν φέρει Έλλην,
Ο χαίρων εις τον όλεθρον, κ' εις των εχθρών τα σκύλλα,
Αλλά σκορπίζει την δειλήν των μισθωτών αγέλην,
Καθώς σκορπίζ' η θύελλα του φθινοπώρου φύλλα.

Μη όλους τους φονεύετε! Διά θεού αγάπην
Στους εκατόν αφίνετε και ένα να σας φύγη,
Διά να περιγράψωσιν εις άγριον Σατράπην
Των χιλιάδων την φθοράν εκείνοι οι ολίγοι.

Ας ηδυνάμην καθώς σας, τους γίγαντας τους ζώντας
Εἰς των εχθρών τας φάλαγγας λυσσώδης να εισδύω,
Κυναίγειρος, να πολεμώ με χείρας και μ' οδόντας,
Να βαπτισθώ εις αίματα, και αίματα να πλώ!

Καν σαρκοφάγον όρνεον ας ήμην να πετάξω,
Την πτήσιν μου προς την κλαγγήν μαχών να διευθύνω,
Και αδηφάγως πτώματα τυράννων να σπαράξω,
Και μένος εις το στήθος μου φρικώδες να πραϋνω.

Ω Κρήτες γενναιόκαρδοι! ως πότε ζήτε μόνοι
Υπηρετούντες άνομα τους δούλους κ' υπηρέτας;
Ως πότε το αυθαίρετον και σας θα ταπεινόνη
Τους πάλαι χρηματίσαντας του Κόσμου νομοθέτας;

Ω Λασιθιώται με ισχύν και λεόντος καρδίαν!
Ω Σελινιώται, και εσείς φιλότιμοι Ριζίται!
Ανωγιάνοί ταχύποδες! υπό αισχράν δουλείαν
Να μένετε αιώνια θε να καταδεχθήτε;

Βαρβάρων πόδες βεβηλούν το άγιόν σας χώμα,
Καλλιεργείτε τους αγρούς προς κόρον του βαρβάρου
Τον άρτον απ' των τέκνων σας αρπάζοντος το στόμα,
Καθώς ιέραξ τον ιχθύν από το στόμα λάρου.

Την γην σας δεν ηκούσατε βαρέως να στενάζη,
Κ' εις φρικαλέαν σιωπήν αγρίων μεσανύκτων
Το αίμα τόσων αδελφών εκδίκησιν να κράζη;
Τα δάκρυα των ορφανών δεν σας κινούν εις οίκτον;

Με λύσσαν τας βαρείας σας 'δαγκάνατε αλύσσοις,
Πλην θραύσατέ τας σήμερον με κολοσσαίαν χείρα,
Και καύσατε, τεφρώσατε τα σπέρματα του μίσους
Τον φλογερόν εκχέοντες του στήθους σας κρατήρα.

Προσέξατε μη οι δειλοί με πλάνους υποσχέσεις
Τον λέοντα που έφυγεν από δεσμά, ζωγρήσουν!
Προσέξατε μη έριδος βασκάνου διαιρέσεις,
Τα τείχη που θα κτίσετε εις την στιγμήν κρημνίσουν.

Του ξένου μην αφήσετε το άνανδρον ποδάρι
Την γην σας την αμόλυντον δολίως να πατήση,
Η χειρ του αν εκτείνεται, εκτείνεται να πάρη,
Και όχι πάσχοντα λαόν ποτέ να βοηθήση.

Ναι! τας μελλούσας, αδελφοί, προλάβετε πληγάς σας
Αίτινες την πολεμικήν ακολουθούσι δάδα,
Και έχετε προ οφθαλμών μόνον παράδειγμά σας
Την έτι ημιθνήσκουσαν ταλαίπωρον Ελλάδα.

Με άνθη τους κροτάφους σας κοσμήσατε ανδρείοι!
Είν' εορτή ο πόλεμος ο του επαναστάτου,
Κ' εις ήρωα που κεραυνούς κατά Τυράννων σείει
Είναι ζωή αιώνιος η ώρα του θανάτου.

Τρισένδοξος! εις την βοήν πεισματωδών πολέμων
Εκείνος όστις μανικώς εχθρούς φονεύων πίπτει,
Ως δρυς, που μαύρη καταγιγίς, η λύσσα των ανέμων
Βαρεξυπνούσα την ηχώ ραγδαίως καταρρίπτει.

Ευλογημένος ο αγών να ήν' ο ιερός σας,
Αθάνατος ο δόξας σας, ω τέκνα των πολέμων,
Ο Βασιλεύς των Ουρανών να ήναι σύμμαχός σας,
Κι ο Τούρκος εις την θέαν σας να μένη Κάϊν τρέμων.

Κί' αν με της μάχης την κλαγγήν ήτις την γην σας σείει
Η βίβλος η αιώνιος ανοίξη των μαρτύρων,
Προς μέλλουσαν ανατολήν εν ω το φως σας δύη
Προφέρετε γενναίως το »Ουδέν δουλείας χείρον.»

Ευγνωμοσύνης δάκρυα θερμά των απογόνων
Το μάρμαρον του τάφου σας αφθόνως θέλουν λούσει,
Της υφηλίου θα κινή η δόξα σας τον φθόνον
Δαφνοστεφής τα κύμβαλα αφ' ου η νίκη κρούση.

Με σάλπιγγα βαρύφθογγον η φήμη θα σαλπίση
Τα άπειρά σας τρόπαια εις γην και εις θαλάσσας,
Κ' η Ιστορία αρετής παράδειγμα θ' αφήση
Την μισοτυραννίαν σας, τα κατορθώματά σας.⁹⁹

ΩΔΗ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΝΤΑΣ
ΚΡΗΤΑΣ

Και γαρ ηρώων αγαθοί πολεμισταί
Λόγον εκέρδαναν· κλεόνται
Δ' εν τε φορμίγγεσσι εν αυ-
λώντε παμφώνεις ομοκλαίς
Μυρίον χρόνον!
[Πίνδαρος, *Ισθμια*]

Ο ΠΟΝΤΟΠΟΡΩΝ πλησίον της πατρίδος των Τιτάνων,
Εν καιρ νυκτός βαθείας ήχους ήκουσε τυμπάνων,
Και διεκρίνε μακρόθεν, επί γειτνιώντος όρους,
Εις το φως της Πανσελήνου καθημένους οπλοφόρους,

⁹⁹ «Τοξότης», ό.π., σελ. 170-176.

Και σημαίας βαθυκόλπους άνωθεν κυματουμέναις,
Όπου αετός ανοίγει πτέρυγας κεχρυσωμένας,
    Ως ο Άγγελος του Πλάστου,
Και τον αιχητήν βαστάζει κεραυνόν εις όνυχάς του!

Τί εξήλθον όπου λέων βαθυχαίτης εγεννήθη,
Τί εγκρύπτοντες οι άνδρες εις τα λάσιά των στήθη;
Τον ελεύθερον αέρα των βουνών να δοκιμάσουν,
Η Αγίου των συνήλθον εορτήν να εορτάσουν;
Η στρωμνή των χλωροί κλάδοι, τάπητες βαθείας χλόης,
Και ο Ουρανός το μέγα κάλυμμα των ο γελόεις,
    Προσκεφάλαιον ο βράχος,
Ο βαρύς της τρικυμίας παλαιστής και μονομάχος!

Τ' απαστράπτοντα μακρόθεν όπλα και ιμάτιά των,
Και τα μέχρι της θαλάσσης ακουόμεν' άσματά των,
Και το πλήρες ευγενείας αρειμάνιόν των ήθος,
Το αφηνιών δηλούσι κατά του ζυγού του πλήθους.
«Προτιμότερος μας είναι θάνατος κ' ελευθερία,
«Η αισχρά ζωή» βοώσι στόματα λαού μυρία,
    Και εις γην πολλών μιλιών
Αντηχεί τας λέξεις ταύτας η ηχώ των παραλίων.

Σείονται της Κρήτης όλης αι κοιλάδες και τα όρη,
Αι σκιαί την περιτρέχουν, πολιαί και λευκοφόροι,
Των αρχαίων Κορυβάντων και Δακτύλων και Κουρήτων·
Και σκιά τις ανυψούται πελωρία μεταξύ των,
Δέλτον φέρουσα μεγάλην θεσμοθεσιών και νόμων,
Και η θεά των εμπνέει εις δειλούς δυνάστας τρόμον,
    Θάρρος δε εις τους οπλίτας
Και την προπατορικήν των εύκλειαν ζητούντας Κρήτας.

Πυρ διήρχετο τας φλέβας του Κρητός του αδαμάστου,
Και με κεραυνόν πολλάκις έπληττε τους δεσμευτάς του·
Όμοιος με τον Τυφώνα, του οποίου ζώντος μόλις,
Τα λαχνάεντα πιέζει στέρνα βάρος Αίτνας όλης,
Αλλά μ' ένα των μελών του τιναγμόν κατακραδάζει
Τα βουνά της Σικελίας, και με μίαν του σκεπάζει
    Στήθους εκπνοήν βιαίαν,
Από παταγούν και ρέον πυρ την χώραν την Αιτναίαν!

Δεν παρήλθον πολλά έτη· θα παρέλθωσιν αιώνες,
Και του Έλληνος ακόμα οι θαυματουργοί αγώνες,

Ἵλη θέλουν εἰς τοὺς ζώντας θαυμασμοῦ καὶ λόγου εἶσθαι,
Καὶ ὁ Ἕλληρ θέλει μέχρι συντελείας ἐξυμνεῖσθαι.
Εἰς τὴν εποχὴν ἐκεῖνην τῶν ἀγῶνων καὶ καμάτων,
Οὐδ' ὁ ἀριθμὸς υπῆρξε τῶν θριάμβων σου ἐλάττων,
Κρήτη, οὔτε μικροτέρως
Βλάβας εἰς τῆς τυραννίας ἔφερες τὸ μαῦρον τέρας!

Ω! ἀν ἐβλεπες τῆς Κρήτης τὸν λαόν, ἐκ τῶν ορέων
Να κατέρχεται εἰς πάλην, χεῖμαρρος κροτῶν καὶ ρέων,
Καὶ να πλημμυρὴ βομβίζων τοὺς ἀγρούς καὶ τὰ πεδία,
Ἦθελες εἰπεῖ πως βλέπεις τὸν υψιβρεμέτην Δία,
Εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ἰδῆς οὐρανόθεν καταβάντα,
Συγκυκῶντα γῆν καὶ πόντον, συνταράττοντα τὰ πάντα,
Καὶ ἀνοίγοντα Ταρτάρους
Ἐκατόν εἰς τοὺς ἐμπλήκτους καὶ ριψάσπιδας βαρβάρους!

Ἀλλ' ἐνέκρωσε τὰ πάντα, ἐσβεσε τὰ πάντα οἴμοι!
Ἦως μόλυβδος θανάτου προσπεσοῦσα τότε φῆμη,
Ὅτ' ἡ Κρήτη τῆς Ἑλλάδος χώρα δὲν κατῶνομάσθη,
Ὅτι τῆς μητρὸς ἀπόνως ἡ θυγάτηρ ἀπεσπάσθη.
Λεῖα ἔκτοτε βαρβάρων ἐμεινεν ἡ γῆ τῆς Κρήτης,
Καὶ οἱ δυσανασχετοῦντες φιλελεύθεροὶ υἱοὶ τῆς
Τὴν πατρίδα τῶν λιπόντες,
Πένητες εἰς ἀλλοτρίαν χώραν διετέλουν ζώντες.

Πλὴν τὰ φάσματα κατόπιν τρέχοντα τῶν συγγενῶν τῶν,
Με τὴν χεῖρα ἐστραμμένην πρὸς τὸ αἷμα τῶν πληγῶν τῶν
Τοῦ ἀδίκου τῶν θανάτου τὴν ἐκδίκησιν ἐζήτουν.
Καὶ πολλοὶ τῶν διηγούνται ἕως σήμερον καὶ φρίττουν,
Ὅτι πέριξ τῶν τὴν νύκτα τῶν σφαγῆντων ἰσταμένας
Τὰς σκιάς κατείδον, ἄλλας κεφαλῆς ἐστερημένας,
Ἄλλας δὲ ψυχορραγούσας,
Καὶ με γογγυσμοὺς ἀγρίας ἀγωνίας ἐκπνεοῦσας.

Ἀλλ' ἰδοῦ τῆς ολεθρίου ἐκδικήσεως ἡ ὥρα
Ἐφθασεν, ἰδοῦ τῆς Κρήτης ἡ τιτανομήτωρ χώρα
Ἀπὸ τάγματα υἰῶν τῆς ἀρεοτραφῶν πληροῦται!
Νέφος μέγα πρὸς τὰ ὄρη τοῦ Σελίνου συμπυκνοῦται,
Νέφος φέρον ἐντοσθέν τοῦ ὕλην κεραυνῶν μυρίων·
Ἦ βροντὴ μυκάται ἤδη, καὶ ἀν ἐκραγῆ, εἰς ποῖον,
Ποῖον χάσμα τῆς γῆς μέλλει
Να κρυφθῆ τῶν ἐμβροντήτων ἀνδραπόδων ἡ ἀγέλη;

Οι τρανοί τί μας νομίζουν της Ευρώπης διπλωμάται;
Έθνος αγαπών εις λήθην χαλκούν ύπνον να κοιμάται;
Αν μετά τας αθανάτους χθεσινάς μας έτι νίκας,
Τας ρομφαίας προς ολίγον ανεπαύσαμεν εις θήκας,
Των μαχών την τέχνην μήπως έχομεν λησμονημένην;
Ιδού πάλιν την ρομφαίαν φέροντες γεγυμνωμένην,
Εις το στάδιον της Κρήτης
Την αλήθειαν να δείξουν καταβαίνουν οι υιοί της.

Και την ώραν ίσως ταύτην ποταμός το αίμα ρέει,
Η Οθωμανίς τον παίδα τον μονογενή της κλαίει,
Και το επινίκιόν των άσμα έτοιμοι να άσουν,
Τα αιμοβαφή των ξίφη οι ανδρείοι απομάσσουν.
Οι δε βάρβαροι την Κήρα οι φυγόντες του θανάτου,
Έντρομοι από του πρώτου τρέχουν μέχρι του εσχάτου
Εις τα βάθη των φρουρίων,
Εκεί όπου δεν τους φθάνει ο Έλληνικός βραχίων.

Και ο ευτυχής εκείνος ήρωσ των φιλελευθέρων,
Ο πεσών την τρικυμίαν εις τους πολεμίους φέρων,
Εις ταφήν, από πενθούντας φίλους του συνωδευμένος,
Φέρεται, με κλώνας δάφνης νικηφόρου εστεμμένος·
Ενώ χείρες Αρχαγγέλων την ψυχήν παραλαβούσαι,
Την μετακομίζουν όπου, να την ίδωσι ποθούσαι,
Προπορεύονται αθρόον
Αι ψυχαί των απ' αιώνος ημιθέων και ηρώων.

Πόσον επιπόνου δείται κ' επιμόνου γεωργίας
Το γλυκύκαρπον κ' ευώδες δένδρον της Ελευθερίας!
Δεν ποτίζεται με ύδωρ, αλλά μ' αίματα μαρτύρων,
Και δροσιζεται με αύρας στεναγμών αντί ζεφύρων.
Αλλά όταν μετά ταύτα αυξηθέν καρποφορήση,
Και ασθμαίνων οδοιπόρος προς την ρίζαν του καθίση,
Και γευθή και τον καρπόν του,
Έμπλεως ευγνωμοσύνης ευλογεί τον γεωργόν του!

Βαίνετε εις το ευρύ σας στάδιον, γενναίοι Κρήτες!
Βαίνετε, και ως οι βράχοι των ακτών σας οι προβλήτες,
Στήθος λίθου προς την λύσσαν των κυμάτων αντιτάττουν,
Αι φωναί των απειλούντων μηδαμώς μη σας ταράττουν.
Εφ' υμάς ο κόσμος όλος ατενές το βλέμμα έχει,
Με χαράς το έδαφός του δάκρυα ο Έλλην βρέχει,
Και με τας θερμάς ευχάς του
Δι' υμάς επικαλείται την αντίληψιν του Πλάστου.

Και, ω παίδες του μεγάλου της Ευρώπης Νομοθέτου!
Ενθουσιασμού πληρούτε την καρδίαν μου απλέτου,
Και η Μούσα μου το μέλλον το λαμπρόν σας προφοιβάζει.
Αστήρ μέγας πάσαν νύκτα εις τους ουρανούς σελάζει·
Δόξα και ελευθερία οι χρυσοί του δορυφόροι·
Είναι ο αστήρ σου, Κρήτη, νέα της Ελλάδος κόρη,
Με των φαεινών ακτίνων
Τους δραγμούς την ευτυχίαν άνωθέν σου επιχύνων!

Είθε το παράδειγμά σου το λαμπρόν να μιμηθώσιν
Όσα της Ελλάδος τέκνα εις δουλείαν έτι ζώσιν!
Είθε τον κοινόν πληρώσας των Ελλήνων όλων πόθον,
Προς Βυζάντιον να νεύση τας οφρείς αυτού ο Όθων,
Και ως Αίολος εξάπτων με το νεύμά του τον πόντον,
Τάγματα να συναγείρη αιχημητών ενθουσιώντων,
Κ' εν ροπή ο μέγας κρότος
Ν' ακουσθή του των Σουλτάνων θρόνου καταπεπτωκότος!

Τότε κρούων εμπνευσμένης λύρας ήχους γλυκυμόλπους,
Εις της Ιωνίας θέλω τους πατρίους δράμει κόλπους,
Όπου φύσις αιωνίως άνθη περιβεβλημένη,
Κ' αιωνίως κελαδούσα αηδών με περιμένει·
Εκεί όπου θάλλ' η χλόη, και ο ρύαξ κελαρίζει,
Θα τονίσω, ενώ θέλη την κιθάραν μου στολίζει
Δάφνης μυροβόλου κλάδος,
Και τον θρίαμβον της Κρήτης, και τον ύμνον της Ελλάδος!¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Ιωάννου Καρασούτσα, *Ωδή εις τους Επαναστάντας Κρήτας*, εκ της Τυπογραφίας Γεωργίου Πολυμέρη, εν Ερμουπόλει 1841, σελ. 7.

Τ Α Π Α Ν Ε Λ Λ Η Ν Ι Α
ΑΣΜΑ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΝ
ΠΟΙΗΘΕΝ
υπό
Ι. Δ. ΚΑΡΑΤΣΟΥΤΣΑ
ΑΦΙΕΡΩΤΑΙ
Τω αοιδώ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗι ΣΟΥΤΣΩι

«Και μείζον' όστις αντί της αυτού Πέτρα / Φίλον νομίζει, τούτον ουδαμού λέγει.»

Α'.

Με του Παρνασσού την δάφνην, την οποίαν δεν μαραίνει
Η πνοή, χειμώνος ώραν, του βορρά η παγωμένη,
Σήμερον την ελευθέραν βάρβιτόν μου θέλω στέψει,
Και προς ύμνον της Ελλάδος θέλω την φωνήν με στρέψει.
Ω! ευδαίμων εάν κρούσω τας χορδάς αυτής απταίστως,
Και ο φθόγγος μου ηχήση εις τα ώτα ευαρέστως,
Κ' εις τον νέον αοιδόν της
Η Πατρίς ευγνώμων ριψη βλέμμα έν ευνοϊκόν της.

Β'.

Φέρει έτι βαρυτάτου πένθους η Ελλάς εσθήτα,
Και την κόμην τίλλει έτι, κλαίουσα τον Άρην Κρήτα.
Όταν έτρεξεν εκείνος εις της μάχης το πεδίον,
Ρόπαλον τυραννοκτόνον εις την δεξιάν του σείων,
Το λαμπρόν εξαίφνης φάος του ηλίου εσκοτίσθη,
Όλη από θεμελίων μέχρι κορυφών εσεισθη
Η Διός καθέδρα Ίδη,
Και το μέτωπόν της είδον αστραπάς να διαδίδη.

Γ'.

Ήπτοντο του πολιού των μετά θλίψεως γενείου,
Και ηπόρουν οι αρχαίοι Σύμβουλοι του Διβανίου,
Πώς να σβέσωσι της Κρήτης τον καιόμενον κρατήρα.
Αρωγόν αι Κυβερνήσεις έδωκαν εις τούτους χείρα.
Δεν ημέλησαν καμμίαν απειλήν, κανένα δόλον.
Και ω θρήνος! και ω γέλως! μεταξύ των άλλων όλων,
Έκραζεν ο της Ελλάδος
Πρόξενος «τα όπλα, Κρήτη, εις τον τύραννον παράδος!»

Δ'.

Τί λοιπόν! ο Έλλην πλήρης πατριωτισμού τοιούτου,
Απαθής την καταδίκην έβλεπε του αδελφού του;
Το φλογίζον την ψυχήν του πυρ εκείνο κατεσβέσθη;

Το αρχαϊκόν εκείνο φρόνημά του απωλέσθη;
Δεν εθλάσθησαν αι πλάκες των μνημείων, κ' αθρόον
Αι σκιαί ξιφηφορούσαι δεν εξήλθον των ηρώων,
Και περιπολούσαι όλην
Την Ελλάδα, δεν παρώρμων πάσαν κώμην, πάσαν πόλιν·

Ε'.

Το πυρ όχι! δεν εσβέσθη της Ελληνικής καρδιάς·
Μένει το αυτό και θέλει μένει μέχρι συντελείας
Η δουλεία παντός άλλου διαστρέφουσα τα ήθη,
Μόνον να εξαχρειώση τον Γραικόν δεν εδυνήθη:
Αλλ' ανάθεμα εις όσους του δεσμεύουσι τας χείρας,
Και του κλείουσι της Δόξης τας αδαμαντίνους θύρας.

Είθε όλων των Ελλήνων

Η αρά να ήναι μάστιξ Εριννύος κατ' εκείνων!

ΣΤ'.

Η ευφρόσυνος οπότε αγγελία ήλθεν ότι
Επανέστης, Κρήτη, όλος ο λαός χειροκρότει,
Αι γυναίκες και οι παίδες υπό της χαράς εσκίρτων,
Υπέρ σου εις τας εικόνας αναθήματα εξήρτων
Πλην και αύτη των Ελλήνων η ευχή δεν επληρώθη·
Των εχθρών του έθνους όλοι επληρώθησαν οι πόθοι·

Η προδότρια κακία

Υπερίσχυσε και τώρα κείσαι, Κρήτη, πεπτωκεία.

Ζ'.

Τί ζητείς, Ευρώπη κούφη, έθνος να διατηρήσης
Και μονάρχην τον οποίον κατηνάλωσεν η φθίσις;
Δύναται καρπούς να φέρη δύναται να δώση άνθη,
Δένδρον σκωληκοβρωμένον, δένδρον ό,που εξηράνθη;
Εις την ρίζαν του η χειρ σου άφθονον το ύδωρ χύνει,
Πλην το ύδωρ τούτο θέλει την φθοράν επιταχύνει.

Της ζωής οπού εκόπη

Μάτην προσπαθείς το νήμα να συνδέσης, ω Ευρώπη.

Η'.

Σήμερον τί ομοιάζει αγνοείτε η Τουρκία
Είναι ως παλαιστάτη, πολυδώματος οικία,
Ήτις υπό το φορτίον της πολυκαιρίας κύπτει.
Σήμερον τον έν της μέρος, αύριον το άλλο πίπτει
Πριν δε πέση ολοκλήρως και συμβή τι απευκταίον,
Του ανθρώπου η χειρ είναι άφευκτον και αναγκαίον

Όλην να την καταβάλη,

Να κτισθή δε στερροτέρα εις τον τόπον αυτής άλλη.

Θ'.

Αν ζητής, Ευρώπη, έργον λόγου άξιον να πράξης,

Αν ζητής επί τα κρείττω την γην ταύτην να προάξης,
Μάθε πού την προσοχήν σου χρεωστείς να επιστήσης.
Την Τουρκίαν γειτονεύει κόγχη γης μικρά· η φύσις
Εδαψίλευσεν εις ταύτην θέλγητρα και κάλλη, όσα
Ασθενεί να παραστήση των θνητών ημών η γλώσσα.

Είναι αληθής μαγνήτις,
Τας καρδιάς των ορώντων εφελκύουσα η γη της.

Γ'.

Κατοικεί την χώραν ταύτην έθνος έκπαλαι γενναίον,
Έθνος εις την ιστορίαν των αιώνων ενιαίον.
Εις το σκότος η γη πάσα έκειτο της αμαθείας,
Ήπλονεν η τυραννία ρίζας πανταχού βαθείας,
Των λαών ερρόφα όλους τους ιδρώτας και το αίμα,
Δράκων φέρων ιεράρχου μίτραν και μονάρχου στέμμα,

Δυσμορφότερον χιμαίρας,
ΔΙΦΥΕΣ ΘΕΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΕΡΑΣ.

ΙΑ'.

Έσπαιρεν η ανθρωπότης εις τους όνυχάς του όλη.
ΑΛΛ' ενώ πυρά μεγάλη την Ασίαν επυρπόλει,
Και εις πάσαν της γήινου σφαίρας κόγχην εξηπλούτο,
Πώς διετηρήθη μόνον αβλαβές το έθνος τούτο!
Ποία έκπληξις! εν μέσω της ακράτου δεσποτείας,
Η Ελλάς θεσμούς εφεύρεν ελευθέρας πολιτείας,

Και ο κόσμος ενώ ήτο
ΘΥΜΑ ΤΗΣ ΑΥΘΑΙΡΕΣΙΑΣ, Η ΕΛΛΑΣ ΑΥΤΟΝΟΜΕΙΤΟ!

ΙΒ'.

Εν αυτή αι γνώσεις κτήμα δεν υπήρχον ιερέων,
Ήσαν νάμα προς απάντων πόσιν ακωλύτως ρέον.
Ο λαός της δεν ετίμα κροκοδείλους και θυρία,
Αλλά Χάριτας και Μούσας και Απόλλωνα και Δία.
Αντί πύργων της Χαλάνης, και αντί Σφιγγών τεράτων,
Κόσμον είχαν εξ ετοιμών να λαλήσουν αγαλμάτων,

Ερεχθεία Παρθενώνας,
ΕΡΓΑ ΜΕΓΑΛΟΦΥΪΑΣ ΜΕΝΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ.

ΙΓ'.

Εις της χώρας κατά πρώτον της αγνής αυτής τα στήθη
Της Ποιήσεως ο θεός σπόρος εκαλλιεργήθη.
Και της Ορφικής κιθάρας ετιθάσσευον οι ήχοι
Λέοντας, και αυτομάτους πόλεις ήγειρον και τείχη.
Η Ελλάς το μέγα ήτον στάδιον της διανοίας.

Των επιστημών το πάλαι και τεχνών τας αιωνίας
Έθηκεν η πρώτη βάσεις,
ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΤΕΣΤΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ ΤΗΣ ΓΗΣ ΑΠΑΣΗΣ.

ΙΔ'.

Αλλά φευ! επήλθε λαίλαψ άγριος, μανίαν πνέων,
Και ανέστρεψεν εκ ρίζης παν φυτόν αυτής γενναίον
Των επιστημών ο σπόρος έπεσεν εις άλλας χώρας,
Όπου οι λαοί τρυγώντες τας γλυκειάς του οπώρας,
Και των ευωδών ανθών του αναπνέοντες τα μύρα,
Παρημέλουν αγνωμόνως του φυτεύσαντος την χείρα.

Η Ελλάς τους ευηργέτει,
ΚΑΙ ΗΓΝΟΟΥΝ ΑΝ ΥΠΗΡΧΕΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ ΕΛΛΑΣ ΕΠΙ
ΙΕ'.

Πους βαρβάρων και αγρίων Τουρκομάνων εβεβήλου
Του πολιτισμού το λίκνον, την πατρίδα του Αισχύλου,
Ότε συγκεντρών του έθνους τας ελπίδας τας ολίγας,
Έκρουσε την βάρβιτόν του ο μεγαλομάρτυς Ρήγας.
Τέμνει πέλεκυς δημίου την δαφνοστεφή του κάραν,
ΑΛΛ' από την ελευθέραν του Τυρταίου μας κιθάραν,

Ως από μητρός γαστέρα,
ΒΡΕΦΟΣ ΑΓΛΑΟΝ ΕΞΗΛΘΕΝ, Η ΕΛΛΑΣ Η ΕΛΕΥΘΕΡΑ.

ΙΣΤ'.

Επ' αυτό το βρέφος στήθι και θεώρησον, Ευρώπη,
Ψάυσατέ το, διπλωμάται, σεις εθνών κρανιοσκόποι!
Δεν εμφανίζει λαμπροτάτου μέλλοντος σαφή σημεία
Η σοφή και πνευματώδης αύτη φυσιογνωμία;
Το ροδόχρουν φως, ιδέτε, όπου την περιαιυγάζει.
Της Ηούς το ιμερόεν σέλας δεν παρομοιάζει,

Ήτις έωθεν αγγέλλει
ΤΟΝ ΛΑΜΠΡΟΝ ΑΣΤΕΡΑ, ΟΣΤΙΣ ΝΑ ΦΑΝΗ ΚΑΤΟΠΙΝ ΜΕΛΛΕΙ;

ΙΖ'.

Ω Ελλάς! την μέλλουσάν σου εύκλειαν προβλέπω πάσαν.
Το γλυκύ δε λυκαυγές σου την ψυχήν μου προαιυγάσαν,
Φαινήν, αιθεροδόμον, ω Πατρίς μου, σε δεικνύει.
Ο Τιτάν θα ήσαι όστις το μακρόν του διανύει.
Στάδιον, την φύσιν όλην και θερμαίνων και αυγάζων,
Και ηνίας χρυσηλάτου δίφρου αγλαάς βαστάζων

Την ημέραν έχει γέρας,
ΟΔΟΝ ΤΕΜΝΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΝΕΦΗ ΚΑΙ ΟΔΟΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΘΕΡΑΣ.

ΙΗ'.

Βρέφος εσπαργανωμένον ήσουν, ω Πατρίς γλυκειά!
Κ' έδειξας της αθανάτου φύσεώς σου τα σημεία.
Τους κατά σου επελθόντας φοβερούς και λευγαλέους
Δράκοντας απήγξας, άλθον κατορθούσα Ηρακλέους.
Περί σε τας πολλαπλάς των ήπλωσαν, ω φρίκη! Σπείρας,
ΑΛΛ' εφάνησαν, θραυσθέντες υπό τας αβράς σου χείρας,

Είδωλα πηλού ευθύπτου,
ΚΑΙ Ο ΔΡΑΚΩΝ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΔΡΑΚΩΝ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.
ΙΘ'.

Τώρα δε εις νικηφόρου δάφνης μυροβόλον στρώμα
Αναπαύεις το ανδρείον, πολυτραύματόν σου σώμα.
Την βαθείαν μη ταράττων του πελάγους ηρεμίας
Απαράλλακτα κοιμάται ο αήρ εις νηνεμίαν.
Αλλ' ουαί αν εκ του ύπνου του μακρού του ανακύψη.
Τρομερώτερον στοιχείον δεν γνωρίζω· εις τα ύψη
Τας νεφέλας περιάγει,

Και με κύματα σκεπάζει τα πολύφλοισβα πελάγη.
Κ'.

Άκουσον ο της Τουρκίας λέων γηραιός βρυχάται.
Ηρακλέους μεγαθύμου ρόπαλον, ω Έλλην, δράττε,
Και με στιβαρόν τον πόδα, και ατρόμητον την χείρα,
Τραύμα ένεγκε θανάτου εις τον αιμοβόρον θήρα.
Ας εμέση πίπτων όσον έπιεν αθών αίμα·
Συ δ' ενδύς την λεοντήν του, και αναλαβών το στέμμα
Του μεγάλου Κωνσταντίνου,
Της Ανατολής ο μέγας Αυτοκράτωρ πάλιν γίνου!¹⁰¹

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ

ΤΟΥ

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΑΣΜΑ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΝ

ΠΟΙΗΘΕΝ

υπό

ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑ

Α'.

ΕΓΕΙΡΕ το από δάφνας εστεμμένον μέτωπόν σου,
Και την προ πολλού σιγώσαν κρούσε πάλιν βαρβιτόν σου,
Κ' εύφρανε με την γλυκείαν μουσικήν σου τας καρδίας,
Ω θεά των αισθημάτων και θεά της αρμονίας!

Β'.

Μίσος συναισθανομένη άσπονδον κατά τυράννων
Είχεν η Ελλάς συντρίψει τον ζυγόν των Μουσουλμάνων.
Με τα στήθη των υιών της οχυρόν της προμαχώνα
Τον πολύδακρυν εκείνον συνεκρότησεν αγώνα,
Ότε στυγερά θανάτου επ' αυτής πνοή εφύσσα,

---

¹⁰¹ Ι. Δ. Καρασούτσα, *Τα Πανελλήνια, Άσμα πατριωτικόν*, Εκ της Τυπογραφίας Παύλου Ησαΐ, εν Ερμουπόλει Σύρου την 25 Μαρτίου 1842, σελ. 8.

Και εμαίνετο ο Άρης εις τας χώρας της κ' ελύσσα·
Ότε κάματον ησθάνθη ο της Έννους βραχίων,
Και το ξίφος της ημβλύνθη δρέπον κεφαλάς ανδρείων.

Γ'.

Τους καρπούς τοσούτων μόχθων ποίος τότε να προβλέψη
Ότι έμελλε θρασεία χειρ αλλοδαπού να δρέψη·
Ότι ξένοι των οποίων και το όνομα ηγνόει
Έμελλον εις την Ελλάδα να επέλθωσιν αθρόοι,
Και εις έθνος του οποίου έλαμπεν η δόξα τότε
Τύραννοι να καταστώσι και αυθαίρετοι δεσπότες;

Δ'.

Η Κλειώ θα διηγείται και αι γενεαί θα φρίσσουν,
Και αν ήσαν όλα ταύτα αληθή θα ερωτήσουν.
Του αδικουμένου έθνους την οργήν δεν εδειλίων;
Και οι Έλληνες τοιαύτα πάσχοντες δεν ηρυθρίων;

Ε'.

Ηρυθρίων, ηγωνίων, και η πάσχουσα ψυχή των,
Όλη εξωγραφισμένη εις τα πρόσωπά των ήτον·
Ηρυθρίων, ναι, αλλ' όταν Έλληνες ερυθριώσιν
Οι εχθροί των εις τα βάθη του Ταρτάρου ας κρυφθώσιν!
Ούτω εις τρικυμιώδους την παραμονήν ημέρας
Ερυθρούν το χρώμα είναι τ' ουρανού προς το εσπέρας.

ΣΤ'.

Ήδη κατηφής η ξένη δεσποτεία υφεώρα
Ότι η της πτώσεώς της φοβερά εγγίζει ώρα·
Ήδη τον βρασμόν ακούει λαού κάτωθεν βοώντος,
Ως βοά ο εις του Νότου τας πνοάς κυμαίνων πόντος,
Ή καθώς υπομυκώνται οι υπόγειοι εκείνοι
Γογγυσμοί οπότεν μέλλη τρομερός σεισμός να γίνη.

Ζ'.

Εριννύς κατεσκληκυία, φλογερόν τοξεύει βλέμμα,
Μαίνεται, λυσσά, σφαδάζει και διψά Ελλήνων αίμα·
Αίματος οσμή την ρίνα της βαρβάρου γαργαλίζει,
Και τον πέλεκυν της μαύρης λαιμοτόμου ακονίζει.
Αύριον, ω ανηκούστου και παραφοράς και λύσσης!
Αύριον με καταδίκων εις τας χείρας των αλύσσεις
Θέλουν εις της Γιλοτίνης υποκύψει την κοπίδα,
Όσοι έγκλημά των είχαν ν' αγαπώσι την Πατρίδα!

Η'.

Πλην προσμείνατε! Πολλάκις εις στιγμάς ολίγας μόνον
Ανατρέπονται τα έργα κ' αι βουλαί πολλών αιώνων.
Τας Αθήνας ο σκιάεις πέπλος της Νυκτός καλύπτει·
Υπό πενιχρόν μανδύαν ποίος την μορφήν του κρύπτει,

Και την ησυχίαν φεύγων του νυκτερινού κοιτώνος
Τρέχει περί μέσας νύκτας προς το μέρος του στρατώνος;
Άγγελος χρυσάς εκτείνων πτέρυγας τον περισκέπει,
Και μακράν αυτού παν βλέμμα πολεμίου αποτρέπει.
Έφθασε και μετ' ολίγον τον αγνώριστον εκείνον
Στρατιώται περιέπουν και στρατάρχαι των Ελλήνων.
Θρασυβούλου τόλμαν έχων και αξίωμα και ήθος,
Λόγους ο ανήρ γενναίους απευθύνει προς το πλήθος,
Και το Σύνταγμα προβάλλει μόνον μέσον σωτηρίας
Της τα λούσθια πνεύσης εθνικής ελευθερίας.

Θ'.

Η φωνή του τας καρδίας συγκινεί και ηλεκτρίζει,
Αρχηγόν του τον ΚΑΛΛΕΡΓΗΝ ο στρατός αναγνωρίζει,
Κ' η κλαγγή ευθύς των όπλων, και ο δούπος των βημάτων
Την αιφνίδιον δηλούσι κίνησιν των στρατευμάτων.

Ι'.

Πού η φάλαγξ των Ελλήνων η εις μάχην τεταγμένη
Πού μετά βοής τυμπάνων μεσονύκτις προβαίνει;
Ο λαός αυτός ο πλήρης ενθουσιασμού πού τρέχει;
Ποίος τας Αθήνας σάλος και ορυμαγδός κατέχει;
Εις τους τάφους των αρχαίων η βοή αυτή τί είναι;
Άνωθεν του Παρθενώνος τί σκιαί είναι εκείναι;
Ποίου νέου μας αγώνος θεαταί διά να γίνουν
Οι προπάτορες την κόνιν των μνημείων των αφίνουν;

ΙΑ'.

Καθώς βράχος τον οποίον θάλασσα περιορίζει,
Και το κύμα κύκλωθέν του εξογκούται και βοΐζει,
Τα Ανάκτορα, το κέντρον της βασιλικής ισχύος,
Από του λαού το κύμα περικλύζονται ομοίως.
Όμματα η Εξουσία στρέφει πέριξ φοβισμένα,
Όλους βλέπ' υπέρ του Έθνους και υπέρ αυτής κανένα.
Άνω ουρανός κολάζων και μισών τας τυραννίας·
Κάτω δε λαός κραυγάζων υπέρ της Ελευθερίας!

ΙΒ'.

«Τί λοιπόν ζητείτε;» είπεν ο εξεστηκώς μονάρχης·
«Συνταγματικώς του Έθνους του Ελληνικού να άρχης»
Ο ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ απεκρίθη, κ' η φωνή του η μεγάλη
Φωνή ήτον της Πατρίδος ήτις δι' αυτού ελάλει.
Να σκεφθή ζητεί· τον λέγουν «Σκέψεως καιρός δεν μένει
Ουδ' ανέχετ' επιπλέον η Ελλάς αδικουμένη.»

ΙΓ'.

Οι αγέρωχοι που τώρα και θρασεείς εκείνοι όσοι
Ήλιπζον το έθνος τούτο αδεώς να τυραννώσι;

Που οι αλαζόνες ξένοι, και οι της Ελλάδος νόθοι
Παίδες όσους φιλοστόργως η Πατρίς ενεκολπώθη,
Αλλά ούτοι αντί πάσης χάριτος κ' ευγνωμοσύνης
Κέντρα έστρεψαν σκορπίων ιοβόλων κατ' εκείνης;
Οι θεοστυγείς που είναι όσοι προ μικρού ακόμα
Άψυχον μας εθεώρουν και νενεκρωμένον σώμα,
Και επάνω μας πατούντες έβαινον αδιαφόρως
Ως εις προ πολλού σβεσμένον κ' ψυχρόν Ηφαιίστου όρος;
Τώρα εις την αιφνιδίαν έκρηξιν οι πατραλοΐαι,
Ένδον των συνεσταλμένοι έμειναν ως οι κοχλΐαι,
Από την πολλήν του Έθνους λάμψιν καταθαμβηθέντες,
Και από τον της φωνής του κρότον περιβροντηθέντες.

ΙΔ' .

Ας αφήσωμεν πλην τούτους κατηφείς, κατησχυμμένους,
Μούσα, κ' εις το μέγα δράμα επανέλθωμεν του Γένους.
Την φωνήν ακούεις ήτις μέχρι νεφελών υψούται;
Και το πλήθος βλέπεις ό,που χαρμοσύνως κυματούται;
Διατί η γη χορεύει, και σκιρτώσι τα εδάφη;
Πως η γυμνωθείσα σπάθη εις την θήκην της εστράφη,
Και με δάφνας στολισμένας ο λαός και με μυρσΐνας
Περιέρχετ' εορτάζων τας πολυκλειείς Αθήνας,
Και φαιδρός κ' εν παρατάξει ο στρατός της Πρωτευούσης
Βαίνει προπορευομένης μουσικής παιανιζούσης;

ΙΕ' .

Εις του Έθνους ο Μονάρχης την χαλκήν φωνήν υπείκει,
Και η μετ' αυτού κ' εκείνου υπογράφεται συνθήκη·
Και τα δικαιώματά της η Ελλάς επανακτώσα
Εορτάζει τον λαμπρόν της θρίαμβον ενθουσιώσα.
Ω! Τας δάφνας σας δεν θέλει ουδείς ήλιος μαράνει,
Σεις, πρωταθλητά Καλλέργη, και γενναΐε Μακρυγιάννη!
Αλλ' αΐδιος η δόξα του ονόματός σας θέλει
Φαινή με πάντα νέον ήλιον συνανατέλλει.

ΙΣΤ' .

Ημιθέων και ηρώων σεβασμία πατρίς, χαιρέ!
Χαιρέ! δόξης σε προσμένουν και λαμπρότητος ημέραι.
Νέφος μαύρον τρικυμΐας είχ' επάνω σου περάσει,
Και την χώραν προς ολίγον την ωραΐαν σου σκιάσει.
Αλλ' επέστρεψε γαλήνη, και λαμπρών χρωμάτων πλήρης
Η φαιδρά σε περιστέφει της Ελευθερίας Ίρις.
Χαιρέ! ανακτάς και πάλιν την προτέραν εύκλειάν σου,
Και ανάπτεις την σβεσθείσαν από νετούς πυράν σου.
Προ πολλού ο κόσμος είχε τ' όνομά σου λησμονήσει·
Η Κλειώ της Ιστορίας το βιβλίον είχε κλείσει·

Άφωνον της Καλλιόπης διά σε το στόμα ήτο,
Και ουδείς τα πρότερά σου τρόπαια ενεθυμείτο.
Αλλ' ηγέρθης πελωρία, και το κάλυμμα της πλάνης
Διασχίσασα αξία σεαυτής ιδού εφάνης·
Και ο κόσμος βλέπει πάλιν μετά κρότου, μετά θάμβους
Τους υπέρ ελευθερίας αναιμάκτους σου θριάμβους.
Ω! προόδευεις δόξαν, κ' η αυτή πως είσαι δείξε
Ήτις πάλοι τους Λυκούργους και τους Σόλωνας παρήξε,
Και του Καραϊσκού μήτηρ και του Βότσαρη εσχάτως
Έσεισεν εκ θεμελίων των Οθωμανών το κράτος.
Και μηδέ λησμόνει ότι κοινήν σ' έχουσι μητέρα,
Και προς σε το βλέμμα στρέφουν ως εις οδηγόν αστέρα,
Οι λαοί οι κατοικούντες Ήπειρον, Μακεδονίαν,
Θεσσαλίαν, Θράκην, Σάμον, Κρήτην και Μικράν Ασίαν,
Αναμένοντες να θραύσης τας βαρείας των αλύσσεις
Και εις στάδιον γενναίον δόξης να τους οδηγήσης!¹⁰²

Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ (αποσπάσματα)

Επλησίαζε το άστρον της ημέρας να εκλείψη
τα του Όθωνος φωτίζον ανακτόρια εν θλίψει.
Γοτθικόν αυτά μνημείον,
Μεταξύ των Παρθενώνων έστεκαν και των Θησείων
Καθώς στέκονται τα έθνη σήμερον των Ευρωπαϊών
Σκοτεινά εμπρός της δόξης των Ελλήνων των αρχαίων.

Άφωνοι εδώ πολίται περιήρχοντο τους δρόμους
με απαυδημένον βήμα, με βαρυσκυμμένους ώμους,
και το βλέμμα των μηνύον απαθή παραφροσύνην
πικράν έσταζε οδύνην,
το πολεμικόν δε ήχει τύμπανον της Βαυαρίας
διακόπτον την βαθείαν σιωπήν της Κεκροπίας.

.....

«Καταβαίνει απ' Αθήνας μέχρι Πειραιώς παχεία
και σκεπάζει τας εκτάσεις των τριόδων η κονία,
ως να ήσαν από μόνην

---

¹⁰² Ιωάννου Καρασούτσα, *Ο θριάμβος του Συντάγματος*, Εκ της Τυπογραφείας Γ. Μελισταγού, Εν Ερμουπόλει 1843.

ύλην εύθρυπτον αργίλλου και να έρρευσαν εις κόνιν
Θρόνος, Κράτος, ευνομία, εθνική μεγαλειότης
και τα τρόπαια της πάλης της ενδόξου μας και πρώτης.
«Εις γην, ήτις εδουλώθη και ουδέ τους ενθυμείται,
ο Καραϊσκάκης γείτων μετά του Μιαούλη κείται.
Της μακράς ξηράς εκείνος και αυτός του παραλίου,
Φύλακες του Βασιλείου,
εις ουτιδανά μνημεία κοίτονται λησμονημένοι
κ' εις τους όσοι πλημμυρούσι τας Αθήνας ξένους ξένοι...¹⁰³

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Α'.

Είναι σκότος· σπινθηρίζουν άστρα πλήθος ως αι άμμοι·
μία λάμπει και κινείται εις τον ουρανόν παλάμη·
καταβαίνει κί εις τα πέντε όμματα της Εξουσίας
ρίπτει κάλυμμα μωρίας·
πλησιάζει τον Καλλέργην, Μακρυγιάννην και Σκαρβέλην,
τους φωτίζει, κ' ευλογείται άπας ο λαός ο έλλην.
Εις αυτήν την ευλογίαν εξυπνά η πόλις όλη·
πανταχόθεν αναλάμπουν οφθαλμοί σπινθηροβόλοι,
και του Ρήγα του Φερραίου με βροντήν ξιφών μεγάλην
οι παιάνες ηχούν πάλιν·
δισ και τρις των ανακτόρων, ως να θέλη να τα ρίψη,
ο Καλλέργης μ' αποστάσην οφθαλμόν μετρά τα ύψη·
Κ' εις τας παλαιάς μας πέτρας γοργόν βλέμμα περιφέρων,
«Αυτά βλέπετε, φωνάζει, τα μνημεία των πατέρων;
Αυτά είναι τα Θησεία και αυτά οι Παρθενώνες
τ' άφησαν δε οι αιώνες
θέλοντες να ενθυμίζουν εις ημάς τον πάντα χρόνον
ότι τέκνα των Λυκούργων είμεθα και των Σολώνων.»
Ω πατρίς των Αρμοδίων,
ω πατρίς των Θρασυβούλων,
θάρρει! θάρρει! πλέον βίον
δεν θα ζης αισχρόν και δούλον.

Β'.

Τους αρχαίους ήρωάς των ανευρίσκουν αι Αθήναι·
Λαός, σύμβουλοι του Κράτους, στράτευμα, έν σώμα είναι
και ως ένας μονομάχος
τρέχουσιν εις την παλαιστραν μ' ευτολμίαν και με τάχος·
τ' ανακτόρια κυκλούνται· με το δόρυ επηρημένον

¹⁰³ Αλεξάνδρου Σούτσου, «Η Μεταβολή της τρίτης Σεπτεμβρίου», «Πρόλογος»,
Απαντα, ό.π., σελ. 211-212. Όλη η σύνθεση στις σελ. 210-321.

ο Λαός το Σύνταγμά του, την φυγήν ζητεί των ξένων.
Διαδέχεται την νύκτα ροδοπρόσωπος ημέρα·
εκοιμήθης Ελλάς! δούλη, εσηκώθης ελευθέρα,
και τον συνταγματικόν σου ετελείωσες αγώνα
χωρίς αίματος σταγόνα·
με το σύνταγμα εις χείρας, γίγας φθάνων εις τα νέφη,
ο Καλλέργης με τας τρεις σου μυριάδας επιστρέφει.
Σάλπιγγες της αθανάτου Φρουράς «Σύνταγμα» βοάτε!
Τύμπανα της αθανάτου Φρουράς «Σύνταγμα» βροντάτε!
Ευφροσύνης τώρα δάκρυ, νικηφόρε λαέ, χύνε!
Εορτάσατε, Αθήναι!
Αποκαλυφθήτε όλοι, και ως Άγια Αγίων
θέσατε το ιερόν μας Σύνταγμα εις το Θησεϊόν!
Ναί, πατρίς των Αρμοδίων,
Ναί πατρίς των Θρασυβούλων,
οι λαμπροί σου παίδες βίον
δεν θα ζήσουν πλέον δούλον.

Γ'.

Γράφε, Φαλμεράηρ, γράφε! με τον σίδηρον εις χείρας
ήλθαμεν τρεις μυριάδες εις του Όθωνος τας θύρας
κ' εύραμεν εις τα εδάφη άργυρον, χρυσόν χυμένον
ιδικόν μας, όχι ξένον.
Πλην το Σύνταγμα λαβόντες δεν ελάβαμεν βελόνην,
και δεν έρριψεν η χειρ μας πέτραν μίαν εις σας μόνην.
Κατατρώγαμεν το αίσχος δέκα χρόνους ενδομούχως,
κ' έφευγεν ο εύδιός μας ουρανός εμπρός μας δίχως
δίχως την τερπνήν του δρόσον, Βαυαρέζοι, να γευθώμεν
τώρα μόνον, τώρα ζώμεν·
την φιάλην της μακράς της εντροπής των δέκα χρόνων
σας επέστρεψεν εις μίαν η Ελλάς ημέραν μόνον.
Έκρουπτες τ' αγάλματά σου υπό γην, πατρίς μου φίλη,
φοβουμένη μην ο Ρόσης εις το Μόναχον τα στείλη·
έκθαψέ τα· ως τον θείον Υμηττόν ο δίχως νέφη
Ήλιός σου ροδοστέφει,
ροδοστέφει τους ναούς σου και τ' αρχαία σου μνημεία
η καλή και φαιινή σου σήμερον Ελευθερία.
Ω πατρίς των Αρμοδίων,
ω πατρίς των Θρασυβούλων,
γράψε εις λαμπρόν μνημείον
«Βίον πλέον δεν ζω δούλον».¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Αυτόθι, σελ. 212-214.

ΕΙΚΩΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Α' .

Την εν Μαραθώνι νίκην είχε πάλαι ιστορήσει
Η γραφίς του Πολυγνώτου,
και την τρίτην Σεπτεμβρίου πρέπει ν' απαθανάτιση
κάλαμος ζωγράφου πρώτου.

Πόλις, πόλις της Παλλάδος! μίαν νύκτα ο λαός σου
εις το μέσον της γλυκείας αστρολάμπσεως και δρόσου
εξυπνά, και εις τον ήχον των κωδώνων, των τυμπάνων
και των μουσικών οργάνων
προς τ' ανάκτορα συρρέει, και οι Βεΐκοι συνάμα
και Σκαρβέλαι και Ροδίται προλογίζουσι το δράμα.
Έρχεται την αυτήν νύκτα με τας δάφνας του τας τόσας
ο την Δυτικήν Ελλάδα σύνολον απολυτρώσας
ήρως Τσώρτσης και εις ώραν συγκαλεί μεσονυκτίου
Σύνοδον του Συμβουλίου,
και ο Μεταξάς και Λόντος συνωμόται και αρχαίοι
φαίνονται υπό τους λύχνους Γερουσιασταί Ρωμαίοι.

Β' .

Την εν Μαραθώνι νίκην είχε πάλαι ιστορήσει
η γραφίς του Πολυγνώτου,
και την τρίτην Σεπτεμβρίου πρέπει ν' απαθανάτιση
Κάλαμος ζωγράφου πρώτου.
Εξιστόρησε, ζωγράφε! Τρεις Ελλήνων μυριάδες
επαιάνιζαν, και γύρω αντελάλουν οι κοιλάδες.
Έρχεται εις τον εξώστην των ανακτορίων έως
μετά του αρχιερέως
ο μονάρχης κ' εν τω μέσω τριών πρέσβων μαρτύρων
εις το Σύνταγμα ομνύει, και τον χρίει λαού μύρον.
Τάλαν έθνος, ό,που είδες εις τους δρόμους της Προνοίας
τους ωχρούς σου παραστάτας θύματα της Βαυαρίας
και χυθέντα εις την γην σου στρατόν άνανδρον και ξένον
και τον Χάρτην σου σχισμένον,
ύψωσε το μέτωπόν σου και ιδέ την θείαν δίκην,
ήτις τρισενδοξοτέραν σ' επεφύλαττε την νίκην!

Γ' .

Την εν Μαραθώνι νίκην είχε πάλαι ιστορήσει
η γραφίς του Πολυγνώτου,
και την τρίτην Σεπτεμβρίου πρέπει ν' απαθανάτιση
Κάλαμος ζωγράφου πρώτου.
Ο λαός εκχύσας όλον της οργής του τον κρατήρα,
τροπαιούχος επιστρέφει με τον Χάρτην εις την χείρα·

Παίζουν με τους αέρας εκατόν καλαί και νέαι
πολυχρώματοι σημαίαι
και εις τας ακτίνας μία γλυκολάμπει του ηλίου,
δώρον δύο νεανίδων, η του Πανεπιστημίου.
Ύπνος είχε την Ελλάδα, όχι θάνατος ω νέοι!
Η πατρίς αναζή τώρα μαθηταί εις σας γενναίοι!
Εσιώπησε προ χρόνων ο αλέκτωρ της γλυκείας
εις ημάς Ελευθερίας.
Τους εωθινούς ψαλμούς του αρχινά ιδού εκ νέου
από άκρων του Σουνίου μέχρι άκρων του Μαλέου.

Δ'.

Την εν Μαραθώνι νίκην είχε πάλαι ιστορήσει
η γραφίς του Πολυγνώτου,
και την τρίτην Σεπτεμβρίου πρέπει ν' απαθανάτιση
Κάλαμος ζωγράφου πρώτου.
Στολισθήτε με το νέον Αριστείόν σας, Αθήναι!
Το αμάραντόν μας ρόδον της Ελευθερίας είναι·
είναι πορφυρούν διότι αίμα έμελλε να τρέξη
και τα στέρνα σου να βρέξη,
αν οι παίδες σου τον Χάρτην δεν απέσπων μ' ευτολμίαν
ως από ανθρώπου στήθος αποσπά τις την καρδίαν.
Έλληνες, με ταύτην τώρα την ταινίαν την κοκκίνην
δέσατε του Εθνοσήμου και την κυανήν εκείνην!
Με την τρίτη Σεπτεμβρίου
και την Εικοστήν σας Πέμπτην στολισθήτε του Μαρτίου,
και εις τους λαούς ειπέτε· «Λάβετε εις τους αιώνας
ως υπογραμμόν τους δύο τρισενδόξους μας αγώνας!»¹⁰⁵

Η ΑΠΟΔΙΩΞΙΣ ΤΩΝ ΒΑΥΑΡΩΝ

Α'.

Αίτνα της Ελευθερίας, ήτις καίεις την Ελλάδα,
άναψε και του νοός μου την αποσβεσθείσαν δάδα!
Θέρμανέ με! δέκα χρόνων μ' απειψύχρανε δουλεία.
Είν' η Μούσά μου ομοία
με τον ενταφιασθέντα ζωντανόν υπό την πλάκα,
όστις εξυπνά και στρέφει οφθαλμόν θολόν και βλάκα.
Επανέλθετε, αρχαίοι φιλελεύθεροί μου στίχοι!
Επανέλθετε, κιθάρας πατριωτικής μου ήχοι!

Β'.

Με τα χόρτα, με τα φύλλα πώς γλυκά η αύρα παίζει!

¹⁰⁵ Αυτόθι, σελ. 214-216.

Πώς γλυκά ο αήρ πνέει! ... Έφυγαν οι Βαυαρέζοι!...
Σύνταγμα!... Ω της Ελλάδος ουρανέ, ακτινοβόλει!...

Η ψυχή μου σκιρτά όλη,
κ' εις κανένα η ημέρα της λυτρώσεως η πρώτη
τερπνή τόσον δεν εφάνη μετά της ειρκτής τα σκότη...
Επανέλθετε, αρχαίοι φιλελεύθεροί μου στίχοι!
Επανέλθετε, κιθάρας πατριωτικής μου ήχοι!

Γ'.

Την πολύτιμόν του πάλιν ανακτά κυριαρχίαν
το σβυσθέν προ χρόνων έθνος από πάσαν ιστορίαν
κ' εις σελίδας περιχρύσους βίβλου πάλιν αθανάτου
καταγράφει τ' ονομά του.

Σε απέδειξεν ο Έλλην, βασιλεύ της Βαυαρίας
αν το γένος είναι Σλάβος, αν υιός Ελευθερίας.
Επανέλθετε, αρχαίοι φιλελεύθεροί μου στίχοι!
Επανέλθετε, κιθάρας πατριωτικής μου ήχοι!

Δ'.

Η Συνέλευσις του έθνους αφ' ης ώρας εκηρύχθη,
εις βαθμόν ηγεμονείας υπηρέτης τις προήχθη·
έπαυσε να είναι δούλος, έγινε λαμπρός μονάρχης
ο λαός ο κυριάρχης,

και αυτός ο κυριάρχης βασιλέα έχει μόνον
τον Θεόν, τον βασιλέα των γαιών και των αιώνων·
Επανέλθετε, αρχαίοι φιλελεύθεροί μου στίχοι!
Επανέλθετε, κιθάρας πατριωτικής μου ήχοι!

Ε' .

Τίνες είπαν εις έν έθνος; «Μένε άψυχον ως λίθος,
δίχως χρήμα, δίχως κτήμα, δίχως ήθος, δίχως στήθος,
μηδ' ελευθερίαν έχε, μηδ' ισχύν, μηδέ πατρίδα,
μηδέ μέλλον, μηδ' ελπίδα·

κρύψε, ρίψε εις την λήθην και προγόνους και συγχρόνους,
τον Θεόν σου μη προσκύνει και ημάς προσκύνει μόνους».
Επανέλθετε, αρχαίοι φιλελεύθεροί μου στίχοι!
Επανέλθετε, κιθάρας πατριωτικής μου ήχοι!

ΣΤ'.

Και το έθνος το χθες τρέχον εις τον θάνατον ησύχως,
και το έθνος το θερμαίνον της παλάμης του το ψύχος
εις το πυρ των καιομένων οθωμανικών δικρότων,
και το έθνος το με κρότον

θραύσαν χθες τον εκ σιδήρου δεκαδάκτυλόν του κρίκον
έμενε χειροδεμένον και εις Βαυαρούς υπείκον!
Επανέλθετε, αρχαίοι φιλελεύθεροί μου στίχοι!
Επανέλθετε, κιθάρας πατριωτικής μου ήχοι!

Ζ'.

- Να καλήσθε Ιουδαίαι εξ ενός εις άλλον πόλον
και να έχετε των έξω γενεών τας αράς όλων,
Έλληνες, αν των λαμπρών σας επιλήσμονες προγόνων
και των νέων σας αγώνων
παραδώσετε και πάλιν εις την πλάτον Βαυαρίαν
την κτησθείσαν με τοσαύτην δόξαν σας ελευθερίαν!
Επανέλθετε, αρχαίοι φιλελεύθεροί μου στίχοι!
Επανέλθετε, κιθάρας πατριωτικής μου ήχοι!¹⁰⁶

Ο ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ

Α'.

Ποίος βλέπων χθες ακόμη κοιτωμένην την Ελλάδα
και δαπανημένην όλην της ζωής της την ικμάδα
εις αυτάς τα κρύας πέτρας των μακρών ανακτορίων
δεν εφώναζε δακρύων;
«Ως το σώμα της Νιόβης η Ελλάς απελιθώθη
κ' εις ανάκτορον ω λύπη! άψυχον μετεμορφώθη»·

Β'.

Αλλά σήμερον κινείται η νεκρά και πετρωμένη·
καθώς δε ζωήν και πνεύμα έλαβεν η θουλουμένη
αντικρύ του λιθοξόου Πυγμαλίωνος εκείνη
Γαλατία η πετρίνη,
η Ελλάς εις των υιών της την φωνήν ενεψυχώθη
και υπέρ ποτε ωραία εις τους πόδας της ωρθώθη.

Γ'.

Τόσον τέλειον υπήρξε και πελώριον συνάμα
το της τρίτης Σεπτεμβρίου υψηλόν εκείνο δράμα,
ώστε λάμπει χαραγμένος εις τοιούτον μεγαλείον
του Κυρίου ο βραχίων.
Εκοπίασε το έθνος δέκα ώρας, δέκας μόνας,
αλλά θέλει γλυκείς δρέπει καρπούς όλους τους αιώνας.

Δ'.

Ιδού γύρω μας κινούνται της πατρίδος στρατιώται
Κρήτες, Μακεδόνες, Θράκες, Θεσσαλοί και Ηπειρώται.
τας σαράντα του σαλεύει κορυφάς τας χιονώδεις
ο δασύς και πλατανώδης
Όλυμπος με τους χιλίους αετούς τους εκ περάτων
εις αυτόν συσσωρευθέντας και κτυπούντας τα πτερά των.

---

¹⁰⁶ Αυτόθι, σελ. 216-218.

Ε΄.

Εἰς σωρείαν ερειπίων διασώζεται ἀκόμη
ἡ φυλή των Ἀθηναίων περιτειχισμένη κώμη,
ὅθεν ἤρχετο κυβεύων τὴν ζωὴν τοῦ θαρραλέως
ὁ Θρασύβουλος δρομαῖος
να ἰδρῦσῃ τὸ ἀρχαῖον Σύνταγμα τῆς Πολιτείας
εἰς θεμέλια γενναίας καὶ ἀπλῆς δημοκρατίας.

ΣΤ΄.

Τῆς Αὐλῆς ἐκεῖ ἐσχάτων οἱ χοροὶ συνεκροτοῦντο
καὶ οἱ προ μικροῦ πεσόντες ὑπουργοὶ συνευωχούντο.
Πλην κανεῖς δὲν ἐνθυμείτο τῶν μεγάλων παρασείτων
ἡ γῆ αὕτη ποία ἦτον,
τίνες ἐγέναν εἰς ἄλλους δημοκρατικούς αἰώνας
ἀρειμάνιοι ορχήσεις ὑπ' αὐτοὺς τοὺς προμαχώνας.
Εἰς τὴν θέαν τοῦ, Καλλέργη, ὁ Θρασύβουλος ἀφίνει
τὴν Φυλὴν καὶ μέγα βήμα πρὸς τὸν Πάρνην διευθύνει...
ἐφθασεν ἐπὶ τῆς ἀκρας με χρυσὴν τὴν πανοπλίαν,
καὶ εἰς σιωπὴν βαθείαν
γύρω οἱ ἐξήκοντά του στέκονται ἀρματηλάται,
κ' εἰς τὸ κράτος τοῦ οὐδὼν ἥλιος ἀντανακλάται...

Η΄.

Ἡ κεραῦνιος φωνὴ τοῦ ἀπὸ τοῦ βουνοῦ τὴν χαίτην
εἰς τὴν πεδιάδα κάτω βαρυπίπτει... ἀκουσέ τὴν...
«Εἴκοσι μακροὺς αἰώνας εἰς τὸν τάφον ἐκοιμώμην,
κί' ἂν ἐξύπνουν αἰσχυρόμην
ἐξω τοῦ τὴν πολιάν μου κεφαλὴν ν' ἀνασηκώσω
καὶ εἰς δούλους ἀπογόνους οφθαλμόν να προσηλώσω.

Θ΄.

«Φαεινῆς ἐλευθερίας πρῶτος ἔθεσα κρηπίδα.
δεύτερος μετ' ἐμέ ἦλθες συ καὶ σώζεις τὴν πατρίδα.
Χαίρε! χαίρε! Πλην μὴ βάλης, μὴ τὸ ξίφος εἰς τὴν θήκην
εἰς τῶν θεσμῶν τὴν νίκην
δὲν ἰδῆς, καὶ τῆς Πνυκός μου τῆς νεκρᾶς κ' ἐρημωμένης
τας ἠγῶ δὲν ἐξυπνήσουν νέοι πάλιν Δημοσθένεις.

Ι΄.

«Εἰς πολλὰ πολλάκις, Ἕλληνας, ἐκυψας δουλείας εἶδη.
Ἀλλὰ, φαίνεται, ἡ γῆ σου ζωῆς θέρμην ἀναδίδει.
Δι' αὐτό, καθὼς ἐκεῖνος ὁ τοῦ μύθου κολοσσαῖος
καὶ ἀμάχητος Ἀνταῖος,
ἀν χαμαὶ τὸ γόνυ κάμψης εἰς τὴν με τοὺς ξένους πάλην·
ἐκ τῆς γῆς σου ἀντλῶν νέαν δύναμιν ὀρθοῦσαι πάλιν.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Αυτόθι, σελ. 228-230.

ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΤΟΥ ΒΡΕΣΘΕΝΗΣ

Α΄.

Σκυθρωπή εσπέρα ήτον και σελήνη θολωμένη
και του Υμηττού η άκρη από νέφη σκεπασμένη.
Άφησα τας άσπρας στήλας του Διός του Ολυμπίου
και εις του νεκροταφείου
τον περίβολον εμβήκα εις σωρούς πατών οστέων,
και το φάντασμα εμπρός μου του Βρεσθένης ήλθε κλαίον.

Β΄.

Όμοια μ΄ ανθρώπου, όστις εναγώνιος ωμίλει,
ν΄ ανειγοσφαλώνται είδα τα χολοβαφή του χείλη·
μ΄ έτεινε την σκελετώση δεξιάν του ως σημείον
του να πορευθώ πλησίον
αλλ΄ ως άγαλμα εστάθην εγώ μόλις αναπνέων,
και το φάντασμα με είπε του Βρεσθένης αυτά κλαίον·

Γ΄.

«Χρόνους πένης και με μόνην έμεινα την βακτηρίαν
ως ποιμήν τα πρόβατά μου χάσας εις νυκτός σκοτίαν·
μέλος ήμην της Συνόδου· αλλά και παρά την ρήτραν
του συνοδικού την μίτραν
αποστερηθείς ετάχθην έσχατος αρχιερέων·
(και το φάντασμα ελάλει του Βρεσθένης πικρά κλαίον·)

Δ΄.

Όλην την μαρμαροτόκον εξεκένωσαν Πεντέλην·
πλην την φάτνην, είπα, έχει εκκλησίαν του ο Έλλην·
επειδή δε στρατιώτης πιστός ήμην εγώ μόνον
των αγίων μας κανόνων
μ΄ εθεώρησαν του Κλήρου μέλος αποβολιμαίον·
(και το φάντασμα ελάλει του Βρεσθένης πικρά κλαίον·)

Ε΄.

«Έθνους δυστυχούς υπήρξα δυστυχής Ιερεμίας,
και αγωνιών διήλθα όλας του τας αγωνίας,
και ζωήν εις την ζωήν του εν ω έμελλα ν΄ αντλήσω
και μικρόν ν΄ αναψυχήσω
ήκουσα το εκ του άδου σήμαντρον το απευκταίον·
(και το φάντασμα ελάλει του Βρεσθένης πικρά κλαίον·)

ΣΤ΄.

«Το ποτήρι του θανάτου δις πικρότερον μ΄ εφάνη
ότε συναισθάνθην δούλος ότι θέλω αποθάνει,
κ΄ εις τα χείλη μου χυμένην την χολήν του βλέπεις τώρα.
Ω θρηνώδης τότε ώρα!

Με το σκέλεθρόν μου είδα και το έθνος καταρρέον!
(και το φάντασμα ελάλει του Βρεσθένης πικρά κλαίον·)

Ζ'.

«Αι σκιαί του Κανακάρη και του Νέγρη αι θρηνούσαι
ανεσκίρτησαν του έθνους την Συνέλευσιν μαθούσαι·
αλλ' εμέ ως εις την ώραν της πικράς μου αγωνίας
λύπης πάντοτε ομοίας
αίσθημα με κυριεύει, αίσθημα τα στήθη καίον·
και το φάντασμα ελάλει του Βρεσθένης πικρά κλαίον·

Η'.

Έλα με την τρομεράν σου κατά δεσποτών κατάραν,
με την σταυροφόρον ράβδον, με την ιεράν τιάραν,
και εις την Συνέλευσίν μας, νεκρέ, λάβε θέσιν μίαν!

Θέλομεν την προεδρείαν

εις σε πάλιν αναθέσει ως εις μάρτυρα γενναίον·
η Ελλάς σε κράζει όλη· έλα, και μη φεύγης κλαίων!¹⁰⁸

ΟΙ ΤΑΦΟΙ ΤΟΥ Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΚΑΙ ΤΟΥ Α. ΖΑΪΜΗ

Α'.

Είδα του Κολοκοτρώνη, του Ζαΐμη τα μνημεία,
και εις την ψυχήν μου μένει άφατος βαρυθυμία·
εις το έν ουδέ Πεντέλης είδα λίθον εξεσμένον,
ουδέ λόγον χαραγμένον·
κείνται οι νεκροί ως θήτες ομοχώριοι πλησίον·
εις το μέσον των εστάθην κ' έκραξα μετά δακρύων·

Β'.

«Χωρισμένους, του θανάτου σας συνένωσεν η κλίνη.
Δεν σαλεύετε, κοιμάσθε και οι δύο εν ειρήνη
οι σαλεύσαντες σεις μίαν από Ίστρου εις Ευφράτην
Βασιλείαν ευρυτάτην.

Κάτοικοι, εν ω εζήτε, πόλεων ομόρων είσθε,
και εις ξένην γην θανόντες εις ομόρους λάκκους κείσθε.

Γ'.

«Να καταρασθώμεν πρέπει την μεγάλην υμών μνήμην,
της Πελοποννήσου νέοι Άρατε και Φοιλοποίμην,
επειδή προς τον Κωλέττην και προς τον Μαυρομιχάλην
οργήν πνέοντες μεγάλην
κατελείψατε το σκάφος άύτανδρον της Πολιτείας
εις την θλιβεράν εκείνην ναυαγίαν της Προνοίας;

Δ'.

«Δί' αυτό των αλλοθρήσκων Βαυαρών και αλλογλώσσων

---

¹⁰⁸ Αυτόθι, σελ. 230-231.

εις το γήρας σας την χλεύην υπεφέρατε σεις τόσον,
κ' εν ω έκτισαν εκείνοι εκ λευκού μαρμάρου δόμους
εις των Αθηνών τους δρόμους
ουδ' επιτυμβίους λίθους σας ηξίωσαν γλυμμένους,
μάθημα πικρόν εις όσα έθνη δέχονται τους ξένους!

Ε'.

«Εις τα ιερά σας όμως λείψανα συγγνώμη πρέπει·
επειδή, απλοί το ήθος, πως ηθέλετε προβλέπει
ότι έχιδναι φωλεύουν εις των Φράγκων τας καρδιάς;

Φευ! με δάκρυ μετανοίας

και πολλάκις με σκυμμένους εις το έδαφος κροτάφους
εθρηνήσατε το έθνος πριν εμβήτε εις τους τάφους.

ΣΤ'.

«Αν εγώ τα κόκκαλά σας απ' εδώ ανασηκώσω
και την ηχηράν με ταύτα λαλιάν μου συνενώσω,
κατά την διάβασίν των εις την Πελοποννησίαν
θέλουν και την παραλίαν
και τα όρη και τους λόγγους πλημμυρίσει λαοί, όσοι
σήμερον υπό τα ράκη με τα χόρτα μόνα ζώσι·

Ζ'.

«Μεγαρείς, Περαχωρίται, Ναυπλιώται και Αρκάδες,
Αχαιοί, Νεοκαστρίται και Μεσσήνιοι λογάδες
και τοσούτοι άλλοι, όσων έπεσεν απαυδημένος,
έπεσε κονιασμένος
ο ανίκητος εκείνος Αετός, αφ' ου εννέα
δόξης χρόνους τα πτερά του άπλωσε τα κολοσσαία...

Η'.

«Αλλά μόνοι σηκωθήτε και τα μέλλοντα δεινά των
δείξατε εις τον Κωλέττην και εις τον Μαυροκορδάτον,
αν ποτε δελεασθέντες από χάριτας δολίας

αχαρίστου Βασιλείας

καταλείψωσι το έθνος και περιφερθώσι πάλιν
πρέσβεις εξωστρακισμένοι από μίαν γην εις άλλην.

Θ'.

«Μη την εποχήν, ειπέτε, φέρετε την αποφράδα,
καθ'ήν έτρεξεν η Έρις με την φλογεράν της δάδα
και πυρκαϊάν ανήψεν εις των πολιτών τα στήθη

και πατρίς ελησμονήθη

και καθείς επυροβόλει αν και η πυρώδης σφαίρα
ήθελεν με τον εχθρόν του αυτήν τρώσει την μητέρα!

Ι'.

«Μη μα τον δεκαετή μας έλεγchon του συνειδότος,
μη μα το πικρόν μας δάκρυ το χυμένον εις το σκότος,

μη μα όσην βαρυτάτην υπεμείναμεν δουλείαν
με ψυχής αδημονίαν
ότε γηραιά στελέχη δίχως κλάδους, δίχως φύλλα,
μας απέρριπταν οι ξένοι ως κλιβάνου ξηρά ξύλα!»¹⁰⁹

ΑΠΙΤΛΟ

«Ω σεις πρόμαχοι του έθνους, οίτινες λησμονημένοι
απεθάνετε με ράκη, πλην με δόξαν καλυμμένοι,
πληρεξούσιοι του Άστρους, εκ των τάφων σηκωθήτε
κ' ευλογείτε μας! Ελλήνων Βουλή πάλιν συγκροτείται...
Έρχεται αυτή, προβαίνει ... Λαέ, δάφνας, ρόδα χύνει!...
Δέξου την, ναέ Θησέως!... Εορτάσατε, Αθήναι!...
Βουλευταί! σας χαιρετώμεν...
Βουλευταί! με ακαλύπτους κεφαλάς σας απαντώμεν...

«Ιδού, έκραξα, το τέλος του πανδήμου ημών πένθους·
εις το στάδιον ο Έλλην ίσως τρέξη πάλιν ένθους·
ίσως εις ημάς βλαστήση και αναφανή τις ήρωσ,
Μακεδών Αλέξανδρός τις ή ο Ηπειρώτης Πύρρος·
η αδάμαστος φυλή μας ίσως ενωθή εκ νέου
από κορυφών του Αίμου μέχρις άκρων του Μαλέου,
κ' εις τα θύρας του Ευξείνου
ανυψώσωμεν τον Θρόνον του Μεγάλου Κωνσταντίνου».¹¹⁰

Σ Α Τ Υ Ρ Α

Πληρεξούσιοι του έθνους! ήλθετε, και γλυκυτέρα
εις τα όμματά μας άλλη δεν άνέτειλεν ημέρα.
Έπαυσαν το Σύνταγμά μας να μολύνωσιν οι Ρήγαι,
αι ημέραι δε του Λόντου και του Μεταξά ολίγαι.
Εις παροξυσμόν τοιούτον μανιών ανεξηγήτων
το της τρίτης Σεπτεμβρίου νόθον Υπουργείον ήτον,
ώστε μ' έν ανόμημά του πάσα ήρχετο ημέρα
και χωρίς κακίαν μίαν ουδέ μία δεν επέρα.
Διά τούτο προς αλλήλους έκαμναν παραχωρήσεις
να κορέσωσι ποθούντες τας ίδιας εκδικήσεις
Ρήγας, Μεταξάς και Λόντος, πρώτοι των τριών κομμάτων
ως εκ θαύματος φανέντες και ως εξ αμαρτημάτων.
Ούτως έγγραφε των φίλων αμοιβαίας προδοσίας
η της Ρώμης Τριανδρία εις την πόλιν Βονωνίας·

¹⁰⁹ Αυτόθι, σελ. 231-233.

¹¹⁰ Αυτόθι, σελ. 253, 254.

Πληρεξούσιοι του έθνους! ήλθετε, και κατελύθη
των τριών η τυραννία η βαρύνασα τα στήθη.
Όπισθεν του Υπουργείου έστεκε μισοκρυμμένη
φασκελώνουσα το έθνος μία χειρ καταραμένη,
και η χειρ, η την Ελλάδα Επαρχίαν της Τουρκίας
γράψασα, ενήργει όλας τας κακώσεις κ' εξορίας·
ώμοσεν εκείνος, όσους αναθέματός του λίθους
έρριψεν η τόσου χρόνου αγανάκτησις του πλήθους,
τόσα θύματα ν' αρπάση από πόλιν, την οποίαν,
δειλός λύκος, υποβλέπει μ' εκδικήσεως μανίαν.

Λέγουν ότι, όταν όχλος προς τον Πειραιά συρρέων
εφυγάδευε με πέτρας και με ξύλα τον Γενναίον,
είδαν τον Κολοκοτρώνην σύροντα το σάβανόν του
να περιπατή με βίαν εις το κοιμητήριόν του·
τότε, Μεταξά, εφάνης προς αυτόν το βήμα φέρων·
αλλά δις τον δάκτυλόν του και τρις έσεισεν ο γέρον
και σε είπεν· «εντροπή σου! της αγάπης μου της τόσης
έπρεπεν αυτάς να λάβω τας πικράς ανταποδόσεις!»

Λέγουν ότι ο Καϊρης με το ανοικτόν του τραύμα,
με το γήράς του το τρέμον, με της λύπης του το καύμα,
όταν χείρες τον απέσπων βίαιαι χωροφυλάκων
εκ της γης, όπου εζήτει της ταφής του μικρόν λάκκον,
τετρωμένος Φιλοκτήτης, έσφιγγεν εις την αγγάλην
την αγαπητήν του νήσον, την μητέρα του την άλλην.

Ποία προγραφή και λύσσα κατά των ετεροχθόνων!
Εις τον πρώτον επανήλθαν της αποστασίας χρόνον,
όταν ούτοι στερηθέντες της πατρώας των ουσίας
έτρεχαν εις την Ευρώπην κ' εις τα βάθη της Ασίας.
Αλλά δίωκε συ, Ρήγα, και συ, Λόντε, ως προδότας
Κρήτας, Θράκας, Μακεδόνας, Θεσσαλούς και Ηπειρώτας!
Των πολλών αυτών ηρώων ένα μόνον πτύσμα φθάνει
να σας πνίξη, σας, ω δύο της Πελοποννήσου νάννοι.

Ποία δημοσίου πλούτου και κλοπή και ασωτεία!
Ποία εις καιρούς ενδόξους άτιμος ψευδολογία!
Ο εις τώρα, εις τον κρότον των θεσμοτικών ερίδων,
έπεσεν εις το Ταμείον με κοπάδιον ακριδών·
Άλλος Επαρχίας, πόλεις, οίκους, συγγενείς ταράττει
και τα αίσχιστα εις όλην την υπηρεσίαν πράττει·
ψεύστης εις τον κάθε λόγον, ψεύστης εις τα έγγραφά του,

και το Σύνταγμα νοθεύει ως και τα Συμβόλαιά του·
ναι, η τρίτη Σεπτεμβρίου πολλά θαύματα να πράξη
εδυνήθη, και ανθρώπους και θεσμούς να μεταλλάξη·
αλλ' εις σε δεν εδυνήθη, Ρήγα, να θαυματουργήση,
ούτε να σε μεταβάλη, ούτε να σε ανθρωπίση...

Ιδού είπα, ιδού λέγω τας κακίας σας απάσας
και της λύσσης σας τα έργα, γραμματείς, εις τους κριτάς σας.
Ιδού έλαβα την τόλμην, υπέρ σας επαναστάτης,
να σας τύψω και να γίνω των αθώων ο προστάτης.
Εξορίσατέ με, Ρήγαι! βάλετε κ' επ' εμού χείρας!
Πλήξατέ με, ως σας πλήττω με την ράβδον της σατύρας!
Της ελευθερίας ψάλτης, εις την γην πρηγής θα πέσω,
θα την ασπασθώ, και φεύγων και το πυρ μου κλείων έσω
εις το έξω μέγα Γένος θα ριφθώ, και τ' όνομά σας
αίσχιστον θα διατρέχη και ηπειρους και θαλάσσας...
Αλλ' εις το Κριτήριόν σας εναχθέντες το ανήκον
κ' εις τον σιδηρούν δεθέντες κύφωνα των καταδίκων,
φύγετε της κακουργίας σύροντες την αλυσίδα!..
Φύγετε!.. να ομιλήσω μέλλω διά την πατρίδα...

Εις αυτής οι Βαυαρέζοι της αιθούσης σας το πλάτος
τους ορχηστικούς των πόδας συνεγύμναζον εσχάτως
Πληρεξούσιοι του έθνους! και ο Έλλην τας ταινίας
εθεώρει κρεμασμένας εις προδοτίδας καρδιάς.
Εδώ έδωκεν ο Γέρος κατά την μεσονυκτίαν
την εσχάτην εις το έθνος της χειρός του ευλογίαν,
και τους συναγωνιστάς του στενοσφίξας εις τα στήθη
έφυγε, κ' εις την στρωμνήν του εν Κυρίω εκοιμήθη.
Όμοιος με όλμον, όστις φλογεράν εκρίψας σφαίραν
εσυντρίφθη εκ της βίας κ' εις γωνίαν κείται πέραν,
εδώ άσημος ο Πέτρος έστεκε Μαυρομιχάλης
ένα Θρόνον διά βόμβας αφ' ου έθραυσε μεγάλης.
Ενθυμείσθε όταν ήλθεν ο Μαυροκορδάτος ποίας
παραδόξους συγκινήσεις έφερεν εις τας καρδιάς,
πώς ηκούσαμεν του έθνους να γογγύζη τον κρατήρα
και πώς έδραμε προς τούτον η Ελλάς ως προς σωτήρα·
και αυτός μετά την λύσιν την πικράν του δράματός του
εδώ έστεκεν εν μέσω κόσμου εις αυτόν αγνώστου,
κ' εν ω έστεκε θλιμμένος χαίροντες οι Βαυαρέζοι
ουδ' ερώτων αν υπήρχεν, ουδ' εξέταζον αν έζη·
Εμέ δε κανείς δεν είδεν εις αυτό το μiasμένον
από Βαυαρέζους δώμα, και τα όμματα των ξένων

παρετήρησαν αυθάδους ποιητού την απουσίαν,
επειδή την δόξαν ψάλλω και ποτέ την εξουσίαν...

Αλλ' εις ταύτην, παραστάται, την περιοχὴν εμβήτε!
Παραστάται, εις το Βῆμα της πατρίδος ανεβήτε!
Και οι της Ελευθερίας κεραυνοὶ ἐν ὧ βροντώσιν
οι θεσμοὶ του αμιάντου Χάρτου μας ἀς χαραχθώσιν,
ὡς εις το Σινά το πάλαι μεταξύ φλογῶν και κτύπων
ὁ Θεὸς της φλογεράς του πτέρνης ἔθετε τον τύπον
και ὁ Μωϋσῆς το γόνυ κλίνων κάτωθεν και σύννους
παραδέχετο τον Νόμον εις τας πλάκας τας λιθίνους.

Πληρεξούσιοι του ἔθνους! ὡς ἡ τρίτη Σεπτεμβρίου
υπερέβη την μεγάλην γαλλική του Ιουλίου,
και ὁ Χάρτης της Ελλάδος εις σεμνάς ελευθερίας
ἀς υπερτερήσῃ οὕτω και αὐτόν τον της Γαλλίας.
Ὅσον εις τους ελευθέρους δώσετε θεσμούς μας πλάτος,
τόσον θέλετε προσθήσει, τόσον μέλλον εις το Κράτος.
Καθὼς ὅταν μίαν πέτραν ἔρριπτεν ὁ Δευκαλίων
ένα ἄνθρωπον ἐγέννα ὁ μυθώδης του βραχίων,
οὕτω πριν ὀλίγα ἔτη ὁδοιπόρα διαβώσι
πας δοθεὶς ἀπὸ σας νόμος μίαν πόλιν θ' ἀναδώσῃ.

Οι πολιτικοὶ φανήτε των πολεμικῶν μας ἴσοι,
επειδὴ την εὐκλειάν των ποίος θα υπερτερήσῃ;
Αυτοὶ ἄλλοτε Σαμψῶνες, εις δασύτριχον ἀγκάλην
μίαν Αυτοκρατορίαν κατεσύντριψαν μεγάλην.
Αυτοὶ τώρα κ' ἐναντίον ἀπολύτου Μοναρχίας
ώρμησαν, και ὡς τα ὄντα τα νεκρά της Πομπηίας,
πριν την ψαύσωσιν, εις κόνιν ἔπεσε και διελύθη,
ἀν δε ἦτον χθες, και τούτο σήμερα ἐλησμονήθη...

Αλλά μεθ' υπερηφάνου βλέπω βήματος και γαύρου
βαίνοντα τα γηραλέα λείψανα της Επιδάουρου.
Βλέπω κυματιζομένην εις τας πρόθυρα την γραίαν
και τρισένδοξον ἐκείνην του αγώνος μας Σημαίαν...
Ἐθνική Σημαία, ἥτις εις του Γερμανοῦ την χεῖρα
Ἐψωσες του δουλωθέντος Γένους μου τον χαρακτήρα,
Σ' ἐνθυμούμαι... με τοιαύτας σε συνώδευαν μυρσίνας
αι παρθένοι και οι παῖδες ἀπὸ Σπάρτης εις Αθήνας...
Με τοιαύτας ἐπροχώρεις μουσικὰς και παρατάξεις
ὅταν εις τας ἀθανάτους μας ἐχειραγώγεις πράξεις
κ' ένα Θρόνον ἀπ' Ἀσίας εις Ευρώπην υψωμένον

εκρημνίζαμεν ατρόμως με τας ράβδους των ποιμένων...
Έλα, παλαιά Σημαία, έλα, παλαιά μας φίλη,
εις της δόξης σου τα ράκη να κολλήσωμεν τα χείλη!
Έλα να μας αποδώσης την χαμένην μας πατρίδα,
την χαμένην μας ανδρείαν, την χαμένην μας ελπίδα!
Εξαπλώσου! την Ευρώπην θέλεις πάλιν εκθαμβώσει
και τα δάκρυα του όλου Γένους μας αποστεγνώσει.¹¹¹

ΠΑΝΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

Η Συνέλευσις του έθνους σ' έφερεν εις τας Αθήνας,
και αμέριμνος κοιμάσαι, ποιητά, εις τας μυρσίνας.
Πού τα νέα προϊόντα της σατυρικής σου Μούσης;
Δειλιάς εις τους Προκρούστας της πατρίδος μην προσκρούσης;
- Ο καθείς, ω φίλοι, θέλει της ψυχής την ησυχίαν.
Εβαρύνθην εις χολήν μου να εμβάπτω την καρδίαν.
Πλήττων τους πολλούς τούς πλήττω διά την πατρίδα μόνον,
και λυπούμαι λυπών άλλους, και πληγώνομαι πληγώνων.
- Ο χειμών εφέτος ήλθεν μ' επιδημικήν συνάγχην.
Πλην συ τρέμομεν μην πάσχης Δημοσθένους αργυράγχην.
- Την υπουργικήν ζητείτε να μαστίσω Τετρανδρίαν;
Δεν αισθάνεσθε εις όλην την Ελλάδα δυσωδίαν;
Του αφύχου Υπουργείου αίσχιστα το πτώμα όζει,
κι' επειδή νεκρός δεν δάκνει να το τρώσω δεν αρμόζει.
- Πλην το ήμισύ του μέρος εθανάτωσε το άλλο.
- Τ' αλληλούϊά του πρέπει δι' αυτό εγώ να ψάλλω;
- Την Συνέλευσιν καν κτύπα. - Εξ αυτής το Σύνταγμα μας
φύεται ως εκ της πέτρας ο πολύτιμος αδάμας.
- Ράπισε, αν όχι ταύτην, τους θρασείς της σχοινοβάτας,
τόσους ασεβείς αγίους, τόσους δούλους δημοκράτας.
- Έστω! έστω! με του λόγου τον αλάνθαστον στατήρα
τον πολιτικόν εκάστου ας σταθμίσω χαρακτήρα.
Πλην του έθνους χωροφύλαξ, αν εις τας τριόδους γύρω
τους Περούκας και τους Ρήγας με την ποδοκάκην σύρω,
αν αρθή φωνή μεγάλη των κολαζομένων τότε,
όψεσθε σεις εν ημέρα κρίσεως οι πατριώται.

Όσοι θέλετε εικόνας περιέργους να ιδήτε,
εις της Συνελεύσεώς μας το Πανόραμα εμβήτε...
Το ανοίγω... εις συνόδους έρχομαι πολυταράχους

¹¹¹ Αυτόθι, σελ. 259-263.

του πολιτικού να δείξω Ἄμβωνος τους μονομάχους.
Καθώς όταν εύρη λέων εις πηγὴν ναμάτων κρύων
φίλον λέοντα βρυχάται την πυκνήν του ἄχαιτην σείων
και ως φύλακες συνάμα κάθηνται παρὰ την βρούσιν
με ομοίαν και ἀκόμη ἀγερωχοτέραν φύσιν
ο Κριζιώτης και ο Γρίβας περιέζωσαν το Βῆμα,
ωρυγή δε η φωνή των και βρυγμός καθέ των ρήμα
εἴτε όταν βοηθώσι την Ορθόδοξον Θρησκείαν,
εἴτε όταν πολεμώσι διὰ την Βουλήν την μίαν.

Ο Τρικούπης ρητορεύων ἀφελές το στόμα ἔχει
και χωρὶς ἐλίξεις ρυάξ ο ευθύς τους λόγος τρέχει.
Ἀλλ' ο Ἀξελός τον μέγαν και συσσωρευμένον ὄγκον
των οργίλων του ρημάτων, των ορμητικῶν του φθόγγων
ἀπὸ τον στενόν εκκύνει και σφιγμένον λάρυγγά του
ως ο χεῖμαρρος ο πίπτων δια χεῖλους στενωτάτου.

Ο Ζωγράφος εις την σκέψιν πάσαν λέξιν του ἐμβάφει,
την εκφέρει ζυγισμένην και λαλεῖ ως να την γράφει.
Ευραφίζει τας ιδέας με την γλώσσάν του ο Σίμος.
Πάϊκος ο υπουργεύσας ἀγορεύει ἐπισήμως.
Ο Κωστάκης ἱππεύς τρέχει με ἡνία λελυμένα
εις σταθμόν ως ταχυδρόμος μη στεκόμενος κανένα.

Ἐχων στάσιμον ἀρχαίου ἀνδριάντος ο Πετσάλης
ομιλεῖ μετ' ἐμβριθείας, πλην βραδύτητος μεγάλης·
να, ωραίους γεννά λόγους, ἀλλὰ χρόνον πολύν στρέφει
το φιλόστοργό του βλέμμα προς τα νεογνά του βρέφη.
Την ευθύτητα λαλούσαν παριστάνει ο Κλωνάρης,
και τον Ρόδιον πολλάκις ἀττική στολίζει χάρις.
Εύζωνοι ψιλοὶ σπλίται φαίνονται εις τον ἀγώνα,
πλην εις τον πολύν ἀμέσως θόρυβον και κυκεώνα
χάνονται ο καλός Ρέντης, Κοπανίτσας ο της Σπάρτης,
και Βουδούρης ο της Ὑδρας, και Κομπότης ο της Ἄρτης.

Το κλειστόν ο Βιλαέτης ἀντρον εἶναι του Αἰόλου,
Η φωνή του σπασμός γλώσσης και του σώματός του ὅλου.
Ο γενναῖος Μακρυγιάννης πώποτε μην ἀναγνώσας
εις την οροφήν του, λέγουν, πολλάς εἶδε πυρός γλώσσας,
κί ἔκτοτε ως ἄλλος Πέτρος πλησθεῖς Πνεύματος Ἁγίου
ἐγένεν ο θεολόγος ρήτωρ του Βουλευτηρίου.

Ἰχνογράφησα ολίγων προτομάς και χαρακτήρας.
Ἐρχομαι να λάβω τώρα και τας πράξεις ἀνά χεῖρας.

Τιμολέων! αναδείξας ευτυχή την Σικελίαν
εις αγροτικήν καλύβην έφυγες την Βασιλείαν,
κ' εις τας θύρας σου φοιτώντες οι καλοί Σικελιώται.
ως Θεόν των εις τους ξένους σ' εδακτυλοδείκτουν τότε·
ότε δε το Πρυτανείον εις την αγοράν σ' εκάλει
ο λαός φωνή και τέρψει σε ησπάζετο μεγάλη.
Πλην τοιαύτην ευδοξίαν δεν ζητεί κανείς των νέων·
ισχύν θέλει, όχι δόξαν, Μεταξάς ο Τιμολέων·
εις την Σύνοδον του έθνους ιδού έρχεται κομπάζων
και την αντιπροεδρείαν ιδού φεύγει αναρπάζων,
και ο Δαμιανός, της Ύδρας παραστάσης τολμητίας,
τον ακροβολεί κατόπιν με τας πέτρας της Προνοίας.

Εις τον Λόγον ο Ζωγράφος απαντά του βασιλέως
και του Θρόνου τον αστέρα προσκυνεί εδαφιαίως;
Οι στωμύλοι και ουδένα έχοντες βουν επί γλώττη,
ο Πετσάλης και Κωστάκης εξανίστανται οι πρώτοι·
ομιλούσι; κάθε στήθος συναισθάνθη σφοδρόν κλόνον·
κάθε οφθαλμός εστράφη προς τους τάφους των προγόνων.
Αλλ' εις τα πατερημά του μετρών όσας αμαρτίας
έπραξεν εκ της ημέρας της μεγάλης και αγίας,
Ιδού έρχεται ο πρώτος υπουργός και ψηφοζήτη
όμοιος με τους επαίτας καλογήρους της Μαδρίτης,
οίτινες με τα μακρά των κομπολόγια εις χείρας
εν μαραβεδί ζητεύουν συχνοκρούοντες τας θύρας,
και παρίσταται την τρίτην Σεπτεμβρίου εξυβρίζων
ο της τρίτης Σεπτεμβρίου ήρωας τώρα οθωνίζων.

Εν ονόματι της τρίτης Σεπτεμβρίου ανομιαί·
εν ονόματι της τρίτης Σεπτεμβρίου εξορία·
εν ονόματι της τρίτης Σεπτεμβρίου βροχαί λίθων·
δί' αυτήν συ μεν κενώνων της κακίας σου τον πίθον,
εις του Όθωνος την χείρα έγγραφον παρουσιάζεις·
κ' εις υπογραφήν ματαίου Αριστείδου την βιάζεις·
δί' αυτήν συ δε εισδύων εις βασιλικήν οικίαν,
την βασιλικήν δεσμεύεις κ' εξορίζεις συνοδίαν·
με της τρίτης Σεπτεμβρίου την πορφύραν καλυμμένοι,
αδυσώπητοι Μαράτοι, Δάντονες παρωργισμένοι,
Γραμματείς! ουδέ ανθρώπους, ουδέ νόμους εφοβείσθε·
εις σας έμενεν ακόμη και βασιλικοί να είσθε!
Ω! δεν έλαβε καμμία κανενός επί γης μέρους
εποχή ενδοξοτέρα υπουργούς αδοξοτέρους!

Ο σταλείς να σφάξη Κίμβος Μάριον τον πεπτωκότα
διατί ενώπιόν του στρέφει έντρομος τα νώτα
και την σπάθην κάτω ρίψας «δεν τολμώ εγώ, φωνάζει;
Άνθρακα ο φρικαλέος οφθαλμός του ομοιάζει».
Την αυτήν διατί άλλος απειλητικήν εικόνα
εις την κατεδαφισμένην ευλαβείται Καρχηδόνα;
Επειδή εκείνος γίγας και εις την σκληρότητά του,
εις το ήθος του εμμένει γίγας μέχρι του θανάτου.
Μη λοιπόν, μη μ' αιτιάσαι Μεταξά! διότι τόσην
καταφρόνησιν δεικνύω εις την άδοξόν σου πτώσιν.

Ο Πομπήϊος, ο Καίσαρ και ο Κράσσος ενωθέντες
και με της πλαστής φιλίας την αράχνην συνδεθέντες,
ο μεν Καίσαρ τους Γαλάτας, ο δε Κράσσος τους Συρίους,
τους δε Ίβηρας ο Μάγνος έλαβον υποχειρίους·
Και σεις δάκνοντες αλλήλων τας ουράς ως λύκοι φίλοι,
Λόντε, Μεταξά και Ρήγα, της Ελλάδος δήθεν στύλοι,
οι ασύμφωνοι καθ' όλα κ' εναντίοι διά βίου
ήλθετε εις συμφωνίαν κατά του πτωχού Ταμείου·
και συ, Μεταξά, χιλίους αργυρούς της Ισπανίας,
και συ, Ρήγα, τρισχιλίους αργυρούς της Γαλατίας,
και συ, Λόντε μου, τοξότας πολλούς Πάρθους χρυσομένους
εμοιράσθητε, γεννάδαι, διά το καλόν του Γένους...
Λόγον έμπροσθεν του έθνους, λόγον των δραχμών του δότε,
δραχμολήπται δημοκράται, δραχμοφάγοι πατριώται!

Δόξα εις την Κεκροπίαν! Δόξα εις το Κράτος όλον!
Περιβάλλεται το έθνος στέφανον ακτινοβόλον.
Δίχως χύσεως αιμάτων, δίχως εμφυλίων φόνων
ανακτά τας Πολιτείας των Λυκούργων και Σολώνων.
Αλλά αίσχος εις ολίγους αρχηγούς του φιλοπρώτους!
Γύπες κατερρωπωμένοι, με πτερούγων βαρείς κρότους
και με σαρκοφάγον πείναν επεκάθησαν ορνέων
εις την τρίτην Σεπτεμβρίου ως εις πύργον κολοσσαίον,
κ' εγώ κάτωθεν τοξεύων τους κρημνίζω εις το χώμα
με τα έγκατα του έθνους εις το άπληστόν των στόμα...

Στάσου, στάσου πικρή Μούσα! και μη τόσας παρεκβάσεις.
Τας ποικίλας της Συνόδου εξεικόνισέ μας φάσεις.

Αλλά πρόσεξε κηλίδας εις το έθνος μην προστριψής.
Καθώς όταν πεπονίου τον φλοιόν εις χήνας ρίψής

την ουσίαν του η μία και η άλλη δοκιμάζει
και με ρύγχος χιχιχίζον κάθε μία τον αρπάξει,
με τοιαύτην τώρα έριν, με τοιαύτην τώρα ζέσιν
κυνηγούσι και μεγάλοι και μικροί την κάθε θέσιν·
και χθες ένας υπουργός μας έναν ολυμπιονίκη
πληρεξούσιον του έθνους έπλασεν ειρηνοδίκη·
κατά πράξεως τοιαύτης η Συνέλευσις ωργίσθη·
αλλ' ο δημοκράτης Ρήγας αναστάς υπερασπίσθη
μετά λόγων αμαχήτων και ρητορικών σχημάτων
την διαφθοράν των ψήφων διά των υπουργημάτων.
Αυτούς όμως, απλέ όχλε, σέβεσαι τους δημοκόπους
εις τους πονηρούς πιστεύων και απατηλούς των τρόπους·
Το εξής ανέκδοτόν μου άκουσε και μόνος κρίνε
αν του Ρήγα η φιλία πολύ χρήσιμος σε είναι·
Σήμερον εκ του Θησειού έβλεπα εις χοίρου πλάτην
κόρακα ενθρονισμένον με φιλίαν στενωτάτην·
έτρεχεν ο χοίρος τρώγων μακρύ έντερον προβάτου
και τον έξυεν ο κόραξ με τον μαύρον όνυχά του
έως ότου του επήρε την βοράν και ανελήφθη,
το δε κτήνος λυπημένον εις το βόρβορον ερρίφθη...

Τίς δημηγορεί κ' εις ένα κάποιον μας λέγει τρόπον
«Ν' αναγνώσετε τον Χάρτην μην λαμβάνετε τον κόπον,
αλλά προς τον βασιλέα στείλετέ τον απ' ευθείας
και αυτός ας βάλη πλέον και οξείας και βαρείας»;
Είν' ο Μεταξάς και άλλοι σφόδρα - πατριώται πρώην
θυμιάζοντες τον Θρόνον με κασσίαν και αλόην.
Καθώς γύρω εις λυχνίαν φωτεινήν περιδινούνται
έκθαμβοι αι χρυσαλίδες κ' επί τέλους πυρπολούνται,
ούτως η του ανακτόρου τους πολλούς ζαλίζει λάμψις
και εις τον φανόν του πίπτουν μετ' ολίγας περικόαμψεις.

Παίζων είπα χθες εις ένα υπέρ δύο Βουλών ότι
μεταβλήθη προς το κρείττον η ιδέα μου η πρώτη
και συμφέρει, αν το έθνος ασφαλή ζητή λιμένα,
οφθαλμούς αυτό να έχη δύο μάλλον παρά ένα,
επειδή του μονοφθάλμου Πολυφήμου μας αλλέως
το φως ίσως εξορύξη πάσσαλος του Οδυσσέως.
Με διέκοψεν ο φίλος μ' έν θυμώδες «σίγα! σίγα!»
Αλλ' εις την Συνέλευσίν μας σήμεραν πρώι επήγα
και τον θεομπαίκτην πρώτον υπέρ δύο Βουλών είδα
να κοάζη και να κρώζη δι' ενός σταυρού ελπίδα.

Άλλος πάλιν με τον Γρίβαν, χύνων πυρ από τα χείλη,
υπέρ της λαοπροβλήτου Γερουσίας συνωμίλει.
Αλλά του Κολοκοτρώνη το γοργόν εξαίφνης βλέμμα
ως το βλέμμα της Γοργόνας του επάγωσε το αίμα,
κ' εις την κρίσιμον ο Βρούτος ώραν της ψηφοφορίας
γύρους έφερεν εν μέσω της βασιλικής πλατείας.

Ω! μεταμορφώσεις πόσας βλέπω τώρα Οβιδίου!
Ένας, υπουργός του δήμου και της τρίτης Σεπτεμβρίου,
σχήμα ηλιοτροπίου έλαβε δεκάκις κλίνας
και στραφείς εκατοντάκις προς του Θρόνου τας ακτίνας·
εις του Όθωνος τους κήπους, επί της χρυσής των άμμου
άλλος έμεινεν εξαίφνης λυγηρός κορμός καλάμου·
και βασιλικοί ευώδεις εξεφύτρωσαν εκείνοι,
όσοι έλεγον το έθνος αβασίλευτον να μείνη.

Δεν εδέχθη δύο μόνους η Αυλή παρωργισμένη,
και αυτοί καθώς του Δάντου έμειναν οι κολασμένοι.
Ένας, όστις μ' αίματός μας ήθελε ροάς ευρείας
να ποτίση το βλαστήσαν δένδρον της Ελευθερίας,
έγινεν ιτέα, ήτις όταν σείεται στενάζει
κ' εις των κλάδων της την θραύσιν αίμα μαύρον αποστάζει.
Άλλον, όστις ν' ακοντίση δηλητήριον εζήτει,
με τους κρίκους της ουράς του δράκων φοβερός τυλίττει,
αι δε δύο των ουσίαι συνεφύρθησαν εις μίαν,
δί' αυτό την όψιν έχει και ωχράν και απαισίαν.

Ο εμπρός του βασιλέως την ισόβιον ψηφίσας
Γερουσίαν, αλλ' εξαίφνης ύστερον παλινωδήσας,
εις την μαύρην του τί κάμνει σήμερον απελπισίαν;
Μην εις νέαν να μας φέρη προσπαθή δοκιμασίαν;
Εις τας φλογεράς αβύσσους όταν όλος πληγάς γέμων
έπεσε κεραυνωμένος ο επαναστάτης δαίμων,
δισ και τρις τας συντριφθείσας γύρω είδε φάλαγγάς του
επανάστασιν δευτέραν μελετών κατά του Πλάστου...

Αλλά πάλιν παρεκβαίνεις, εκτραχηλισμένη Μούσα,
εις την άτακτον οργήν σου τα πρωθύστερα λαλούσα.

Από τον χρυσούν σου δίφρον έπεσες ως ο Φαέθων;
Την αυγήν εγώ εκείνην, ότε όχλου μανιώδους
και συρίγματα και ύβρεις μ' έζωσαν εις τας τριόδους,
με αργόν και γαύρον βήμα προς τον οίκον εφερόμην

Και καθ' όλην την μακράν μου σταύρωσιν εστοχαζόμενη
ότι μεγαλύτεροί μου κήρυκες της αληθείας
έπαθαν υπέρ του πλήθους τας του πλήθους αδικίας·
μία πέτρα εις την κνήμην, άλλη μ' εύρεν εις την πλάτην,
εγώ δε εις τον πλησίον είπα μόνον διαβάτην·
«έπαρε αυτούς τους λίθους και οπόταν αποθάνω
βάλε τους ομού με άλλους εις την κόνιν μου επάνω».
Επιθέτουσα εις ταύτην του λαού την αδικίαν
η κυβέρνησις και άλλην στυγεράν παρανομίαν,
μ' εξωστράκισεν... επάνω πυροσκάφου νυκτοπλέων,
ως πυρόσκαφον το στήθος από φλόγας είχα καίον...
Η βροχή την κεφαλήν μου έδερεν υπέρ τρεις ώρας,
και ουδέ την αισθανόμενη άναυδος επί της πρώρας...

Έξω της Ελλάδος πάλιν φέρε με, πτερόεν πλοίον!
Φέρε με, ζεφύρου αύρα, έξω των στενών ορίων
μεταξύ αλλοδαπών!...
Ιδού πάλιν αρμενίζω εις θαλάσσας ξένας ξένος.
Ιδού άπατρις και πλάνης προς το έξω τρέχω Γένος
χωρίς πόθον και σκοπόν...

Σχίζω τα πελάγη ψάλλων ως ο ποιητής Αρίων
Μαλακύνεται ακούων και ακολουθών το πλοίον
του Αιγαίου ο Δελφίν...
Ορφεύς, τρέχω εις την Θράκην, όπου ίσως αι ωδαί μου
ημερώσωσι γην άλλην, κ' εύχομαι εις την του Αίμου
ν' αποθάνω κορυφήν...
Νέος και τερπνός ορίζων! Ουρανοί γαληνιαίοι!
Του νεκρού αρχαίου κόσμου η σκιά εις ταύτα πλέει
τα ποιητικά νερά.
Εδώ έτεκεν η Λέσβος την Σαπφώ και τον Αλκαίον.
Εις την Τέω, εις την Σάμον έψαλλεν ο Ανακρέων
υπό άλση σκιερά.
Την πηγήν σου ως ο Νείλος, Όμηρε, εις σκότος κλείων
να φιλονεικούν την δόξαν των λαμπρών σου γενεθλίων
επτά πόλεις θεωρείς.
Αλλά σώζεται η έδρα, όπου ερραψώδεις, κοίλη,
κοίλη επειδή, ως γίγας εις τα πέτρινά της χείλη
Επεκάθησες βαρύς·

Ω Τρωάς, Τρωάς, σε βλέπω... αλλά βλέπω εις σε μόνον
του πτωχού σου αλιέως μεταξύ των αλκυόνων
την καλύβην την πλεκτήν,

ουδέ ναύσταθμον Ελλήνων, ουδέ ναυς, ουδ' Αχιλλέα,
ουδέ τόσων βασιλέων απαντώ τον βασιλέα
εις καμμίαν σου ακτήν.

Πλην αφίνω και την Τροίαν και τας Νύμφας του Σκαμάνδρου.
Χαίρε, του Αριστοτέλους χώρα και του Αλεξάνδρου!

Ω μεγαλομήτηρ γη!

Μετά τους μεγάλους δύο τοκετούς σου εξηντλήθης,
διά τούτο σε κατέχει της ναρκώσεως και λήθης
η αιώνιος σιγή;

Θεσσαλία! σε φωνάζει ο αθάνατός σου Ρήγας·
αναβαίνει την εσπέραν εις τον Όλυμπον ο γίγας
με μορφήν αιματηράν

και προς σε την κωφήν δούλην στρέφει ωργισμένον όμμα,
χύνει δε το μελαψόν του από τας βασάνους στόμα
κατά σου πικρήν αράν...

Ω Ελλήσποντε! του Ξέρξου έλαβες τας μαστιγώσεις·
πλην τον ευγενή σου ώμον δεν εδέχθης να κυρτώσης
εις γεφύρας του ζυγόν.

Δούλος σήμεραν πώς ρέεις; και πώς μέχρι του Ευξείνου
δεν εγείρεσαι την πόλιν πλημμυρών του Κωνσταντίνου,
τους βαρβάρους κυνηγών;¹¹²

Ο ΕΤΕΡΟΧΘΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ

Ο μαυροφόρος Θεσσαλός με βήμα λυπημένο,
Με το μακρύ τουφέκι του στον ώμο κρεμασμένο
εις το γεφύρι έφθασε του Μάντζαρη πλησίον,
πλησίον των ελληνικών και τουρκικών ορίων,
και πριν να σφάξη και σφαχθή το ύστερο φιλί του
ο ετερόχθων έδιδε εις το μικρό παιδί του,

και το παιδί εθρήνει

χωρίς να ξεύρη και αυτό πώς τόσο δάκρυ χύνει.

«Πατέρα μου, λοιπόν ζητάς, ζητάς να σε αφήσω;
παντού, παντού το δύστυχο θα σε ακολουθήσω...
και πού πηγαίνεις; Μη κ' εγώ να ξεύρω πού πηγαίνω;
Πηγαίνω καθώς το νερό αυτό το θολωμένο...
μας πήραν την πατρίδα μας. – Και ποίος μας την πήρε·
- Εις την μητέρα σου, παιδί, καθώς σε είπα, σύρε»·

και το παιδί δεν κλίνει

ν' αφήση τον πατέρα του και δάκρυ πικρό χύνει.

---

¹¹² Αυτόθι, σελ. 277-290.

«Το τί κακό σε καρτερεί ο νους σου δεν γνωρίζει,
και η απλότης σου αυτή, παιδί μου, με θερίζει.
- Πολύ πικράς πατέρα μου, με δίδεις αποκρίσεις.
- Θανατηφόρους τέκνο μου! - Και πότε θα γυρίσεις;
- Ποτέ. - Ποτέ λοιπόν κ' εγώ, ποτέ μου δεν θα παίξω·
στην πεδιάδα, στο βουνό ποτέ μου δεν θα τρέξω»·
και του παιδιού οι θρήνοι
δεν πείθουν τον αγωνιστήν εις την ζωήν να μείνη.

Πρινάρια έκοψε· φωτιά υψώθηκε μεγάλη·
από τον κόρφον του πολλά Διπλώματα εβγάλλει,
τα καίει και την στάχτη τους σκορπίζων στον αέρα
φωνάζει· «Μαυροσκότεινη, καταραμέν' ημέρα,
οπότεν εις την Φιλικήν εμβήκα Εταιρείαν!»
Απομακρύνει το παιδί ο γέρον με την βίαν,
και το παιδί αφίνει
τον γέροντα πατέρα του και δάκρυ πικρό χύνει.

Σφυρίζει ο πολεμιστής, και εις το σφύριγμά του
να εκατό αρματωλοί, Αρχάγγελοι θανάτου
με μαύρα όλοι άλογα, μαύρ' άρματα στην μέση,
με μαύρην εις την πλάτην τους φλοκάτα, μαύρο φέσι·
και όλοι τους με μιαν ψυχή και όλοι μ' ένα σώμα
το τουρκικό παρατηρούν και φοβερίζουν χώμα·
και το παιδί τρομάζει,
ωσάν το λάφι πλαλεί και «μάννα μου!» φωνάζει·

Κί εκείνος με γυμνό σπαθί κραυγάζει· «Αφ' ου ξένος
και εις αυτό απέμεινα το εδικό μου Γένος,
αφ' ου, αξιοθρήνητη πατρίς μου Θεσσαλία,
παντοτεινή το στήθος σου βαραίνει τυραννία,
ανδρεία καθώς έζησα με μένει ν' αποθάνω»·
και εις των Τούρκων έπεσε την Φυλακήν επάνω·
και το παιδί ακόμα
προσμένει τον πατέρα του στο έρημό του δώμα.¹¹³

Τ Ο Ο Ν Ε Ι Ρ Ο Ν Μ Ο Υ

Εις 'ψηλότατον βράχον της Κύθνου,
εκοιτόμην και όραμα φρίκης
με κατέλαβεν αίφνης εφ' ύπνου
ως να ήμην εμπρός θείας δίκης.

---

¹¹³ Αυτόθι, σελ. 292-294.

«Ζεϋς, Απόλλων, Αθηνά, θεοί τ' άλλοι,
με αρχαίους ενδόξους θνητούς μας
μ' εγείρουν κ' ευθύς στ' ακρογιαλί
μ' οδηγούν στους μεγάλους υιούς μας.
κ' εκεί κύκλω καθίσαντες πάντες
με τα δάκρυα ποτίζουν την γην,
μ' ερωτώσι!! «Και πού ανδριάντες;
πού όριά σας; εις κρύαν σιγήν,
όλοι κείσθε ως άψυχα όντα,
στην Ελλάδα που προικίσθ' αρετή
ελευθέρων να έχη προσόντα,
κ' εις τυράννους να ήν' μισητή.
θείον αίμα ημών εξαλείφθης;
Θρασυβούλου Πελοπίδα το σπέρμα;
μ' ασημότητα φευ εκαλύφθης
το φωτίσαν τον κόσμο μας πνεύμα!
τας αράς μας νέε Έλλην λαμβάνεις,
Έλλην τοιούτος φευ μη καλήσαι,
όνομα ποίον ζητείς να μιάνης;
με ημιθέους; ψευδώς αριθμείσαι
να είπης τρέξε εις τους ομοίους,
δεν είναι ζώντες αλλά θνητοί,
κ' εις τους αρχαίους μας άνδρας θείους
όλοι σας 'φαίνεσθε μισητοί».
Τότ' ερυθρουν δε έν νέφος εφάνη
εν τω μέσω του κύκλου κι' ωραίος
περιλάμπει με δάφνης στεφάνι
Λεωτσάκος ανήρ κολοσαίος
με πιστούς δύο μάρτυρας θείους,
χαιρετούν με τα ξίφ' υψωμένα
των Ελλήνων θεούς Ολυμπίους,
και με στόματ' αρχίζουν θλιμμένα·
Μη το γένος σας, μη δυσμοιρήτε,
εις την σφαίραν παντού εθαυμάσθη,
πλην προδότηι κι' αργύρου αγύρται
το προδίδουν και πάντοτ' εκάμφθη!
Βοηθήτε θεοί των Ελλήνων,
και θεά Αθηνά με την γνώσιν
ίνα λύτρωσις έλθη κινδύνων
και δώμεν εχθρών μας την πτώσιν.¹¹⁴

---

¹¹⁴ Στ. Ναντή, *Διάφορα ποιήματα προς μνήμην των εν Ναυπλίω και Κύθνω πεσόντων ηρώων*, τύποις Δ. Καρακατσάνη, εν Αθήναις 1862, σελ. 4.

ΠΟΙΗΜΑ
ΤΟΥ
ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Υπέρ όλης της Ελλάδος θύματα πεσόντες πνέει
Η Πατρίς εκδίκησίν σας κατά προδοτών τυράννων,
Αλλ' εξ άλλου εγκαυχάται νέοι μάρτυρες γενναίοι
Και προσφέρει τ' όνομά σας με ηρωικών παιάνων.

Δεν εκύψατε ως δούλοι δουλοκόλακος αυχένα
Έμπροσθεν σατανοτέκνων τας αλύσεις μας φερόντων
Πλην με στήθη της ανδρίας και σπαθιά ξεγυμνωμένα
Επρομάχησθε του έθνους με καρδιάν των λεόντων.

‘Λίγου δειν και η σημαία πανταχού να κυματίση
Κράζουσα «ελευθερία» αλλά φευ ο Σατανάς
Θέλων τον δικόν του νήμα πάντα να υπερισχύση
Σας εφόνευσεν απόνωσ κι' αποπνίχθη η φωνή.

Αν όμως κακή μας μοίρα δεν ηθέλησε να ιδήτε
Των ιδρώτων σας τας δάφνας όντες νυν εις Ουρανούς
Κύψατε κάτω στην γην μας και ευθύς θ' ακροασθήτε
«Η Ελλάς δεν μένει πάντα εις εχθρούς παντοτεινούς».

Στην ακμήν όταν το έθνος της ισχύος θέλει φθάσει
Τότε θέλει Λεωτσάκε, πάγκαλε Μωραϊτίνη
Και Σκαρβέλη μ' ανδριάντας υψηλούς να σας δοξάση.
Τ' όνομά σας δ' εις αιώνας θέλει ιστορία μείνει.
Επροσφέρετε στο έθνος ύλην τόσης ιστορίας
Ποιηταί εκτεταμένως γράφουσιν και θέλει γράψει
Με καλάμους υψιφώνους τρία θύματα ανδρίας
Το ιστορικόν σας δράμα κ' εις ζωγράφους θέλει λάμψει.

Πάντοτ' η ελευθερία χρυσοίς γράμμασιν εγράφη
Γενναιά προς γενναίαν της την εξήλευσαν πολλοί
Τ' όνομα των προδοτών της όμως πάντοτε ετάφη
Επειδή το αποσβύνει της Πατρίδος η χολή!

Οι φονείς σας την κατάραν έχουσι των Πανελλήνων
Πλην υμείς με παρακλήσεις τον Θεόν μας δεηθήτε
Στους προδότας ίνα χέη ποταμούς πολλούς οδύνων
Και ημάς πανελευθέρους εκ τυράννων να ιδήτε.

Με βαθυτάτην λύπην κλαίε ω παμφυλτάτη μου Ελλάς!
τόσα τέκνα υστερήθης πούχαν χείρας τρομεράς.
Ποία δ' είν' αυτά τα τέκνα τα τοσαύτα τρομερά,
είναι τα δολοφονηθέντα απ' απίστους στα Θερμιά.
Είς είναι ο Λεωτσάκος πούχ' ανδρείαν και ορμήν
έτερος Μωραϊτίνης πούχ' αγγελικήν μορφήν.
Κλαίει ωσαύτως η πατρίς μας δύο έχασ' αρετάς,
δύο λέοντας αγρίους της πατρίδος ελευθερωτάς.
Και επιτηρούντας τας αθλίας των φωνάς,
τους προδότας της πατρίδος τ' έθνους τας καταδρομάς.
Ποίοι άπιστοι και δολοφόνοι εις τον έναν κ' εις τον άλλον
είν' το μοχθηρόν το σύστημα το θηρίον το μεγάλον.
Φωτιά να πέσ' εξ ουρανού το σύστημα να καύση,
γιατ' η πατρίς μας δεν μπορεί ούτε ν' αναστενάξη.
Απέκαμε απ' την λύπην της παρηγοριάν δεν έχει
ανάθεμα το σύστημα όπου την κατατρέχει.
και μάχην μπήκαν οι Έλληνες το σύστημα να ρίψουν.
Είς το υπουργείον πρόσταξε να τους δολοφονήσουν.
πτώθηκαν τ' αδέλφια μας και οι ξένοι μας γελάνε,
εις μανα 'χάσαν τα παιδιά κι' όλαις πενθοφοράνε.
Σκοτώνει αδελφός τον αδελφόν υιός δε τον πατέρα,
ενάθεμα τους υπουργούς τα πράγματα που φέραν.¹¹⁵

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑΝ

Αφού το Μαυροβούνιον άπαξ εσηκώθη διά την ελευθερίαν του, η Κυβέρνησις της Τουρκίας δεν έστειλε λόγχην αμέσως, αλλ' έστειλε επιτροπάς, και, μετά τας επιτροπάς έστειλε την λόγχην και ενώ ήτον αλλόφυλος και όχι της αυτής θρησκείας· η ιδική μας Κυβέρνησις πρώτον έστειλε την λόγχην και έπειτα επιτροπάς εις το τέλος αφού εφονεύθησαν τοσούτοι ήρωες έλληνες.

Ολίγον έπρεπε για να σκεφθούν καθώς το κάν' η χρεία να πάρουν το παράδειγμα απ' την βάρβαρον Τουρκίαν.
Που τους καλούμεν βάρβαρους στον κόσμον δεν είν' άλλοι αυτοί όμως είναι με νουν με φρόνησιν μεγάλην.
Ιδού και το παράδειγμα μεγάλη σωφροσύνη,
ότι κι' αν γείνη στην Τουρκίαν αι αρχαί θέλουν ειρήνην.
Το Μαυροβούνι όταν εσηκώθηκε για την ελευθερίαν,

---

¹¹⁵ Αυτόθι, σελ. 5-7.

Τουρκία δεν ηθέλησε την αιματοχυσίαν.
Αμέσως στέλ' επιτροπήν να ιδή και τί γυρεύουν,
και να σκεφθή με γνώσιν η Τουρκιά πώς πρέπει να το εύρουν.
Στέλνει κ' άλλη επιτροπή να φέρη την ειρήνη,
μόνον το Μαυροβούνι να δίδη δόσιμον κ' ελεύθερον ας μείνη.
Αυτοί όμως δεν ήκουσαν, με μίαν γνώμην όλοι,
τους επιτρόπους γύρισαν άπρακτους εις την Πόλιν.
Επεκαλέσθη τας αυλάς και αυτοί να τους ειπούνε.
πως η Τουρκιά δεν επιθυμεί εις μάχην για να μπούνε.
Νάχουν δικόν τους πρίγκηπα νάχουν και υπουργείον,
και να πληρώνουν λίγο δόσιμον στου Τούρκου το ταμείον.
Ούτε αυτό ηθέλησαν συνθήκην να ποιήσουν,
και τότε απεφάσισαν πόλεμον να κινήσουν.
Αλλ' οι δικοί μας υπουργοί βάρβαροι εσταθήκαν.
κ' ήρωες της Καλαμπάκας εις την Κύθνον εχαθήκαν.
Άγγελε Μωραϊτίνη, Λεωτσάκε τρομερέ,
κλαίουσι τον θάνατόν σας άπασ' αι ελληνικαί φυλαί.
Ήρωα της Καλαμπάκας Λεωτσάκε τρομερέ,
φλογερέ Μωραϊτίνη μάρτυρες γλυκιά σκιαί.
Χαίρετε εις τας ερήμους των Θερμιτών τας αμμοδιάς,
σας προσφέρ' αθανασίαν η πατρίς μας η Ελλάς.
Θεέ χορτάρι στα Θερμιά ποτέ να μη φυτρώση,
μόνον κυπαρίσι θλιβερόν τους κλώνους του ν' απλώση
Πουλί πετάμενον ποτέ αν εις τούτον τον τόπον φθάση,
μόνον διά να χύση δάκρυα Θεέ μου ας περάση.
Αυτού τα εκλεκτά παιδιά κοιμώνται της πατρίδος,
όσα υπήρξαν ορατά της μαύρης τυραννίδος.
Ο ήρωας Λεωτσάκος, Σκαρβέλης και Μωραϊτίνης,
θάνατον πικρόν έλαβαν επί της μαύρης γης εκείνης
Τα χείλη των μεσάνυκτα νομίζεις πως φωνάζουν,
ζήτω το έθνος και νεκροί το παν ενθουσιάζουν.
Τον ήρωα που τρόμαξαν οι Τούρκοι στρατιώται,
εδολοφόνησαν εκεί πατρίδος στρατιώται.
Έλληνες κλαύσατε πικρώς, πλην ξένοι μη χαρήτε.
διότι τοιούτους ήρωας κ' άλλους πολλούς θα ιδήτε.
Ω σεις ψυχαί που φύγετε, απ' τα κορμιά, εκείνων,
φανείτε αντιπρόσωποι απάντων των Ελλήνων.
Κ' εις τον Θεόν μας έλθετε να ειπήτε,
ότι το έθνος εις φρικτάς αλύσους τυραννείτε.
Παρακαλέσατε αυτόν θερμώς φωτιά να ρίψη,
το σύστημα την Τουρκιάν μαζύ να εξαλείψη.
Τον ήρωα δεν τρόμαξαν βόλια Τουρκών χιλιάδες,
κ' εκεί τον εσκοτώσανε τ' αδέλφια οι μασκαράδες.

Τους εφιάλτας σου Ελλάς πατρίς μου κυπαράσσου,
 οι μεν γονείς των έθραυσαν αιώνια δεσμά σου.
 Με δάφνας φίλοι κι' αδελφοί ας πλέξωμεν στεφάνους,
 μη φοβηθώμεν τους σκληρούς και τους μικρούς τυράννους
 Εκδίκησιν! εκδίκησιν φωνήν βροντώδη χύνει,
 του Λεωτσάκου το σπαθί και του Μωραϊτίνη.
 Στους τάφους των ας κλαύσωμεν οι Έλληνες ομάδαην,
 και ας τρέξωμεν χαρούμενοι εις αντάμωσιν στον άδην.
 Κάλλιον θάνατος με τιμήν,
 παρά να ζώμεν εις εξορίας και εις φυλακήν.
 Και τον Θεόν μας ας προκαλέσωμεν με πίστιν έως κόκκον,
 να μας απαλλάξ' απ' τους εχθρούς κι' από μέγαλον κόπον.
 Με μεγίστην λύπην κλαίε ω ταλαίπωρε Ελλάς,
 κι' άλλο τέκνον υστερήθης πούχε χείρας τρομεράς.
 Ποίο δ' είν' αυτό το τέκνον το τοσούτο τρομερόν,
 Είναι το δολοφονηθέν στον Αργολικόν κόλπον από ιδίων αδελφών.
 Είναι ο Διοβουνιώτης ο πιστός μας πατριώτης,
 στο κανόνι εφονεύθη ως γενναίος στρατιώτης.
 Δεν ηθέλησε να έχη την ζωήν και σκλάβον να τον πιάσουν
 διά να τον τρέχουν απ' εδώ και απ' εκεί και να τον εδικάσουν.
 Αυτός ευχαριστήθηκε σαν το καλό τ' αϊδόνι,
 όπ' έλαβε τον θάνατον επάνω στο κανόνι.
 Στα οχυρώματα ήσανε νομάτοι τετρακόσιοι
 και τας ελπίδας είχανε τα Νάπλι να τους σώση.
 Αφού ανεκατώθησαν στις μάχης το παιγνίδι,
 ούτε τα Νάπλι έσωσε ούτε το Παλαμήδι.
 Ο Πάνος επετάχθηκε ξιφήρης κι' αφρισμένος,
 κ' αυτόν τον ελαβώσανε κ' ευρέθη λαβωμένος.
 Σταις πέτραις πίσω κρύφθηκε κ' αι πέτραις να τον σώσουν
 και τ' ωρολόγιτ' έδωσε να μην τον επροδώσουν.
 Ο άνθρωπος ο επίβουλος και κακομαθημένος,
 αμέσως κάνει διάνεμα, ο Πάνος είν' κρυμμένος
 Ανάθεμά ταις ταις βολαίς όπου τον ελαβώσαν,
 και πήγαν και τον πήρανε στο Χαν τον παραδώσαν.

Ο δε ήρωας ο Γρίβας μέν' εις τον Προφήτ' Ηλίαν
 Αδιάκοπα κτυπάει
 Τους εχθρούς διασκορπάει.
 Και ως λέοντας φωνάζει
 Τους εχθρούς κατατρομάζει.

Εβάσταξε τον πόλεμον την Πέμπτη όλ' ημέρα,
 ανάθεμα κι' αν έπεσε τουφέκι στον αέρα.
 Αφού ενύκτωσε καλά κ' ήλθε η ώρα δέκα,

αμέσως δίδει διαταγήν ν' ανοίξουνε την πόρτα.
Ωσάν να ήτουνε πουλί πετούσε στον αέρα,
και στο Ανάπλι βρέθηκε προ του τον πάρ' ημέρα,
Αμέσως που τον είδανε κ' ευρέθη εις τ' Ανάπλι,
όλοι το Ζήτω φώναξαν, ο Γρίβας δεν εχάθη.
Αμέσως δίδει διαταγάς συμβούλια να κάμουν,
ή την πατρίδα λεύθερη ή όλοι ν' αποθάνουν.

Ακούσατε να σας ειπώ διά τους υπουργούς μας,
ως λέοντες εφέρθησαν κατά τους αδελφούς μας.
Αναίσθητοι εστάθησαν ως πέτραις και ως λίθοι,
και δεν ευχαριστήθηκαν στο αίμα όπου χύθη.
Δευτέραν δίδουν προσταγήν το Νάπλι ν' αποκλείσουν,
από πελάγου και στεργιά να τον εβομβαρδίσουν.
Να το εβομβαρδίσουν με ορμήν και να το εχαλάσουν,
κί αυτοί όπου το φτιάσανε πάλ' ας το ξαναφτιάσουν.
Αυτοί μόνον να κερδίσωσι να κάμωσι τα τέλη,
και το Ανάπλι αν χαθή διόλου δεν τους μέλλει.
Αφού στα σπήτια έβαλαν φωτιά έτσ' είχαν το φερμάνι,
π' ούτε οι Τούρκοι τόκαμαν ούτε και Αλαμάνοι.
Τώρα δε οι υπουργοί μας ίστανται και συλλογούνται,
όχι τους φονευθέντας έλληνας, τα έξοδα θυμούνται
Όσα επήρεν ο καθείς μετράει ξαναμετράει,
το έθνος το ελληνικόν, στ' ανάθεμα ας πάει.
Ο εις είναι απ' την Τουρκιά κί ο άλλος απ' την Δύσι,
αυτοί νυχθημερόν παρακαλούν το έθνος μας να σβύση.
Δεν υπάρχει εις αυτούς φιλότιμο, ούτε φιλοτιμία,
με μάνητα επρόσταξαν Ελλήνων αιματοχυσία.
Σκοτώθηκαν τ' αδέλφια μας κ' ο ξένος κόσμος μας γελάει
κ' η Ελλάς διά τα τέκνα της όλη πενθοφοράει.
Οι υπουργοί μας χαίρονται σαν νύμφαις καμαρώνουν,
που κάμαν πράγματ' άδικα κί αυτοί τα δικαιόνουν.
Έχουν βοήθεια την Βουβή για να τους βοηθήση,
κί όσα κακά εκάμανε όλα να τους τα σβύση.
Ίστανται και συλλογούνται άϋπνοι νυχθημερόν,
τί κατηγορία να προσάψουν εις το κίνημα αυτών.
Τα ότι εκάμαν αυτοί είτ' εκάμαν κ' οι άλλοι,
είναι γραμμένα στο χαρτί με πένα με μελάνι.
Αυτά θε να θεωρηθούν ότι καιροί περάσουν,
και τότες θε να ιδωμεν ποιους θε να δικάσουν.
Διότ' εχύθη αίμα ελληνικόν χωρίς καμμιά αιτία,
επειδή σηκώθηκαν αυτοί για την ελευθερία.
Και το μεγάλο Σάββατον Χριστός μας ανεστήθη,

έγεινε το πρωτόκολλον ο τύπος το διηγήθη.
Αυτό αν είναι ψεύματα ο ποιητής δεν πταίει,
διότ' ακούσαμεν όλ' η πρωτεύουσα πάντα αυτό να λέγη
Επήραν το πρωτόκολλο και μπήκαν εις τα πλοία,
και εις τους ανωτέρους είπανε υπεγράφη η ελευθερία.
Ημείς θ' αναχωρήσωμεν θα πάμε εις την Σμύρνη,
ώστε να πέσουν υπουργοί, νέα Βουλή να γείνη.
Και τότες θα γυρίσωμεν με δόξαν στην πατρίδα,
το Ζήτω θα φωνάξωμεν Ζήτω ελευθερία.
Τότε λοιπόν όλ' η Ελλάς θυσίας ας προσφέρει,
και καθε έν κοράσιον έν στέφανον ας φέρη,
Εβίβα Ζιμορακάκη κι' Αρτέμη αρχηγέ,
θυσίαις σας προσφέρουν άπασαι αι Ελληνικαί φυλαί.
Πιστοί στον όρκον εσταθήκατε και αφωσιωμένοι,
πλην άλλοι σας ηπάτησαν πούταν κι' αυτοί ορκομένοι
Ας πάρουν το παράδειγμα όσ' αθετούν τον όρκον,
διά τους τρεις που πήγανε σαυτόν τον ξένον τόπον.
Με τί καλόν τους δέχθηκαν, με τί καλά μαντάτα,
που νύκτα ανεχώρησαν δι' άλλην ξένην στρατά.
Σαν ήθελαν ας έβγαιναν κ' αυτοί να ιδούν την Σμύρνη,
ανάθεμα τον ένανε που ήθελε να μείνη.
Εσείς όπου σταθήκατε στον όρκον αφωσιωμένοι,
τα κάδρα σας ξεσήκωσεν όλη η οικουμένη.
Και αφού τα εξεσήκωσαν με σέβας ως εικόνας,
και πάντοτε θα βρίσκωνται εις όλους τους αιώνας.

Ο βασιλεύς ανεύθυνος στην αιματοχυσία,
αυτό το πρόσταξαν οι υπουργοί βουβή και γερουσία.
Και έδωσαν το λεύθερο και όλην την εξουσία,
τους αδελφούς των να κτυπήσουν ως άγρια θηρία.
Και εις τον Χαν εδώσανε μεγάλην μπιστοσύνη,
όπως από τον ανταρτικόν στρατόν ποδάρι να μη μείνη
Όχι όμως όλοι απ' αυτούς, ολίγοι δεν θελήσαν,
αλλά οι περισσότεροι πάντα τους ενικήσαν.
Αυτοί όπου συνήθισαν πάντα το ναι να λέγουν,
και εις την πρώτην του μηνός λουφέ τους να γυρεύουν
Πατρίς τί περιμένεις απ' αυτούς καλό για να μιλήσουν;
αυτοί μπορούν για ένα λεπτό πατρίδα να πωλήσουν.¹¹⁶

---

¹¹⁶ Αυτόθι, σελ. 7-12.

Ο πατήρ του Περικλέους Μωραϊτίνη

Υιέ μου ας ήτον τρόπος να μην άκουα ούτε να αφυγκρούμαι,
και σιδερένια την καρδιά όντας σε ενθυμούμαι.
Και πώς να κάμω σίδηρο καρδιά να μην γρουκήσω πόνο,
οπότεν θέλω σε θυμηθώ όλος ανακρύνω.
Έχασα τα γερατειά μου μου έφυγεν η χαρά,
απέμεινα ο δυστυχής πουλί χωρίς πετερά.
Είχα κ' εγώ ένα υιόν η μόνη σωτηρία,
αλλά οι φίλοι του τον φόνευσαν διότι ζητούσε ελευθερία.
Εσείς πουλιά που έρχεσθε απ' το νησί της Κύθνου,
ειπέτε μου αν τους έθαψαν τους νέους τους τρεις μαζύ
Πού έθαψαν τον Περικλή και την απαντοχήν μου;¹¹⁷

Η μήτηρ του Αγαμέμνωνος Σκαρβέλη

Όχου μαντάτο φωνή μεγάλη μου λακτάρα,
ο σκοτομός σου υιέ μου έκοψε κορμιού μου την τρομάρα
Όλα τα τουφέκια μοι εμπήκαν εις την καρδιά μου,
και χίλιας πληγαίς εκάμανε μέσα εις τα σωθηκά μου
Με ποιάν υπομονή να ζω να μην έβγη η ψυχή μου,
έξαφνα να μ' έλθη είδησις σκοτώσαν το πεδί μου.
Ας ήθελα γεινώ κουφή τυφλή στα γηρατειά μου,
να μην άκουαν τον θάνατον τ' αυτιά τα ιδικά μου.
Εις τούτο όμως χαίρομαι που πας για την πατρίδα,
κ' ας πω η κακορίζικη ποτέ μου δεν σε είδα.
Αγαμέμνων ήτον γλυκιά μου ζήση αυτό το δροσερό,
κι' απέμεινα μονάχη βρούσι χωρίς νερό.
Ύπαγε εις την ξεφάντωσιν που σ' έχουν καλεσμένον.
παιδί μου της υπακοής παιδί χαριτωμένο.¹¹⁸

Η γυνή του Λεωτσάκου

Για την πατρίδα επολέμησες να την ελευθερώσης,
αλλά τον σκοτομόν δεν 'μπόρεσες άνδρα μου να γλυτώσης.
Δεν ήσουν που πολέμησες συ, Ήπειρον Θεσσαλίαν
κ' οι τούρκοι σε ετρόμαξαν ως άλλον Λεωνίδα.
Και 'δω σε σκότωσαν οι φίλοι σου ουδεμιάς αιτίας,
με δόλιον άνανδρον σκοπόν αισχροάς αιχθοπραξίας.

¹¹⁷ Αυτόθι, σελ. 12-13.

¹¹⁸ Αυτόθι, σελ. 13.

Τ' ανάθεμα να έχουνε η γη να μην τους λύση,
που σκότωσαν τον ήρωα που τρώμαξ' όλη η δύσι.
Εγώ 'μια Σπαρτιάτισα και δεν λυπούμαι τόσο,
κ' η ίδια εγώ πολεμώ πατρίδα για να σώσω.
Και συ παιδί μου σπλαγχνικό εκδίκησιν να κάμης,
να κάμης την εκδίκησιν κ' ευθύς ας αποθάνης.
Ο άνθρωπος την ύαινα όσον κί αν ημερεύση,
και σένα είν' αδύνατον ουδείς να σε σαλεύση.
Και στους εχθρούς μας άπαντας εκδίκησιν να φέρης.
και εις τον άλλον κόσμον ύπαγε πατέρα για να εύρης.
Σαν τ' αφρισμένο πέλαγος και τ' εξαγριωμένο,
ώρμησαν κατά του πατέρα σου σκοτώσαν τον καϋμένο.

Σκοτώθηκε ο πατέρας σου
Για την πατρίδα, ως άλλον Λεωνίδα.
Και συ αυτόν μιμήσου, εκδίκησιν να φέρης
Να κόψης τας αλύσσεις, όπως προστάζ' η φύσις
Θάνατον μην φοβείσαι, άνανδρος να μην είσαι
Εμπρός εις την φωτιά, στα μαχαίρια στα σπαθιά,
Πάντα αυτό λέγε στο στόμα, την γην να έχης στρώμα
Κ' εγώ θα ζήσω ένδοξος, πάντα αυτό να βάνης
Όταν και συ υιέ μου ενδόξως αποθάνης.

Ο μεν χρυσούς και άργυρος ευκόλως εξαντλούνται,
Πατρίδος δε αδάμαντες ποτέ δεν καταλούνται.
Τρία πουλάκια κάθονταν ψηλά στο Παλαμήδι,
ετραγουδούσαν κ' έλεγαν φαρμακερό τραγούδι
Τί είν' το κακό που γίνεται τον φετεινόν τον χρόνον,
που σφάζονται οι έλληνες από μεγάλον φθόνον.
Ετραγουδούσαν κ' έλεγαν ότ' έχασεν η Μάνη,
έχασε τον ατρόμητον πληγή της δεν θα γιάνη.
Έχασε και άλλους πολλούς παιδιά ήταν τα καϋμένα,
και τα πουλιά το λέγανε με μάτια βουρκωμένα.
Και τα πουλιά εκάθηντο ψηλά στο Παλαμήδι,
ώστε ν' ανοίξη ο πόλεμος της μάχης το παιγνίδι.
Να ιδούνε το αποτέλεσμα να ιδούν τί θε να γείνη,
διότι αυτά δεν πίστευαν πόλεμος για να γείνη.
Και τα πουλιά ελέγανε για να συμβιβασθούνε,
ουχί όμως οι έλληνες αλλήλους να σφαγούνε.
Αφού είδαν όμως τα πουλιά συμβιβασμός δεν γείνει,
κάθε πουλί τινάζει τα πτερά και άφαντον εγείνη.
Υπήγαν εις ψηλό βουνό αρχίνησαν και λέγαν,
και με μεγάλον αναστεναγμόν τους Έλληνας εκλαίγαν

Σας περιμέν' η Ήπειρος και όλ' η Θεσσαλία,
που υποφέρουν βάσανα, σκλαβιά και τυραννία.
Και σεις αλλήλους σφάζεσθε ως άγρια θηρία.
που οι αδελφοί σας περιμένουν από σας ελευθερία.¹¹⁹

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΡΑΣΧΟΥ,
Ο ΕΘΝΟΦΥΛΑΞ

Α'

Σηκωθείτε, σηκωθείτε
απ' τον ύπνο το βαθύ,
κι εμπρός όλοι, μην αργείτε,
το τουφέκι, το σπαθί!

Εις το βήμα το ταχύ σας
κι εις την λόγχη την βαριά
ας αναστηθούν μαζί σας
δάση, πόλεις και χωριά.

Φθάνουν πλέον τόσοι χρόνοι
ντροπιασμένοι, ταπεινοί,
που το αίσχος μας πλακώνει
κι η ψευτιά μας τυραννεί.

Παντού τώρα μπαγιονέτα,
παντού θάρρος και φωτιά...
Τρέξ' αηδόني μου και πέτα
εις της Κύθνου την ιτιά.

Σε δακτυλιδένια μέση
το σπαθί κι εγώ φορώ,
κι όπως θέλω και μ' αρέσει,
την πατρίδα μου φρουρώ.

Αν τα χέρια προδοσία
να μου δέσει προσπαθεί,
Στάσου! Λέγω τολμητία,
Παλαμήδι και σπαθί.

Δεν ντροπιάζω τ' άρματά μου,
τα στολίζω με μυρτιά,

---

¹¹⁹ Αυτόθι, σελ. 14-15.

και βοϊζει τ' όνομά μου
στου δεσποτισμού τ' αυτιά.

Β'

Φοιτητής και στρατιώτης
σαν το σύννεφο περνά,
κι είμαι δίκοπη νεότης,
αστραπή με κεραυνό.

Ρίχν' η πούλια στ' άρματά μου
μυστικές ακτίνες τρεις,
κι είν' αυτές το σύνθημά μου
Λόγχη, Νόμος και Πατρίς.

Εθνοφύλακες καημένοι!
Πάει πλέον η σκλαβιά,
και δεν λυώνομε δεμένοι
σαν λιοντάρια στα κλουβιά.

Με πληγήν αν πέσω πρώτη
στην πατρίδα μου πιστός,
πέφτω σαν το Δυοβουνιώτη
στο κανόνι πλαγιαστός.

Και στο πλάγι του Παγώνη
ξεκουράζω το κορμί,
που νεκρός, θαρρείς, ξαμώνει,
κι απ' το μνήμα πολεμεί.

Εμπρός τώρα! νέος, γέρος,
ο καθένας θα φανεί
στο ξεσπάθωμα Φαβιέρου,
Λεωτσάκος στη θανή.

Κι η ελευθερία πάλι
στηριγμέν' εις κεραυνό,
με το Διάκο θα προβάλει
σαν και πρώτα στο βουνό.

Τ' όνομά σας όλο μύρον,
εζυμώθη μυστικά
απ' τα αίματα μαρτύρων
και λουλούδια νεκρικά.

Από άμετρες θυσίες
και πληγές σπαρακτικές

από θλίψεις, εξορίες,
ανακρίσεις, φυλακές.

Κι όλ' αυτά λειτουργημένα
μ' έναν όρκο σεβαστό,
συγχωνεύονται εις ένα
το σπαθί οπού βαστώ.

Αν δεν θέλει, πριν ακμάσει,
ένα έθνος να χαθεί,
στο πλευρό του ας κρεμάσει
εθνοφύλακος σπαθί.

Το φορούσ' η αρχαιότης
στο περίφημο στενό
εις την Κιάφαν ο Σουλιώτης,
ο Μανιάτης στο βουνό.

Κι όταν έπεφτες σφαγμένος,
Κωνσταντίνε, σαν αετός,
ένας ήσουν εις το Γένος
εθνοφύλαξ ζηλευτός.

Του χρυσού Μωραϊτίνη
το σπαθί κι εγώ φορώ,
που δροσιά και μόσχο χύνει
στο νησί το θλιβερό.

Γ'

Και πετώ με του Σκαρβέλη
το ημίκοπο «τίς ει;»
που παράπονα μας στέλλει
απ' το έρημο νησί.

Λιονταρόπουλα σφιγμένα
αγκαλιά την αγκαλιά,
κρυφοπαίζουν τα καημένα,
στην πικρήν ακρογιαλιά,

κι όταν άνεμος τα γέρνει
ή το κύμα τα κινεί,
στεναγμός πνιγμένος φέρνει,
ΟΠΛΙΣΘΕΙΤΕ, μία φωνή.¹²⁰

---

¹²⁰ Μάρκου Αυγέρη, Μ. Μ. Παπαϊωάννου, Β. Ρώτα, Θρ. Σταύρου, *Η ελληνική ποίηση ανθολογημένη*, εκδόσεις «Παρθενών», Αθήνα 1977, τόμος, 3, σελ. 608-609.

ΕΜΒΑΤΗΡΙΟΝ ΑΣΜΑ ΚΑΤΑ
ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΣ

Α΄

Εμπροστά! μ' ανδρείο βήμα,
και στη μέση το σπαθί!
Ἡ Ἑλλάς να γένη θρύμμα,
παρά ν' απεγγλεζωθή!
Το γεφύρι της Ευρώπης
και Ἀσίας στα πελάγη
συντριμμένο με το Κόμμα
το εγγλέζικο ας πάγη!

Ο φθονών το ναυτικό μας
πήρεν έναν μας λιμένα;
Το μεγάλο δάκτυλό μας
θέλει κόψει στον καθένα·
πληγωμένο,
μαραμένο
εις τους ναύτας της Αιγίνης
καθώς άφησαν το χέρι
οι σκληρόκαρδοι εχθροί των
με της νίκης το μαχαίρι.

Παρ' αυτός να μας δουλώση,
οπού είχε χθες ακόμα
και της Πάργας παραδώσει
το αιματωμένο χώμα.

Να σφαγούμε!

Να καούμε!

Με ημάς αυτός συνθήκαις,
αυτός πίστιν θα φυλάγη,
οπού είχε κεραυνώσει
άπιστα την Κοπεγχάγη;

Αφ' ού πρώτα εις την πίσσαν
την βρασμένην μας βουτήση,
ωσάν κόρακας με λύσσαν
στα κλουβιά θα μας σφαλήση
καθώς τόσους
ομογλώσσους
κί' ομοθρήσκους αδελφούς μας,
μάρτυρας του παραδείσου,

εκρεμνούσε χθες στην μαύρη
κόλασιν της Επτανήσου.

Β΄

Εμπροστά! μ' ανδρείο βήμα,
και στην μέση το σπαθί!
Η Ελλάς να γένη θρύμμα,
παρά ν' απεγλεζωθή!
Στα βουνά της, ο Εγγλέζος
τα νησιά της αν πατήση!
Στου Ολύμπου της ταις ράχαις,
αν την πτέρναν της εγγίση!

Τας προσόδους μας ν' αρπάξη
κ' αλυσίδα με θανάτου
βαριαίς βόμβαις να τινάξη
από τα τρικαταρτά του

Ο Καλβίνος

Αβερδίνος

Φοβερίζει, και με όξος
χολήν έρχεται να δώση
στην Ελλάδα ο Πιλάτος
αφ' ου είχε την σταυρώσει.

Καθώς έναν Νέγρον ένας
σωματέμπορος αρπάζει
και εις μακρυνούς λιμένας
ν' αποθάνη τον βιάζει,
ολεθρία

Βρεταννία,

τον μεγάλο σαν τον κόσμο
Βονοπάρτην μας με δόλον
άρπαξες από τον έναν
κ' έρριψες στον άλλον πόλον.

Τα λαγγάδια του Λιβάνου
μ' αίμα τώρα κοκκινίζεις
και εις τον Σταυρόν επάνου
του Χριστού μας τουφεκίζεις...

Μαρωνίται,

σηκωθήτε!

Δείξετέ μας πόσας κάμουν
με τους Δρούσους Μουσουλμάνους
οι Εγγλέζοι στα παιδιά σας,
στας γυναϊκάς σας βασάνους!

Καθώς είχαν με της πλάνης
με του πλούτου την παγίδα
την σεμνήν της Ορλεάνης
και ωραίαν ηρωίδα
    πυρακτώσει
    και στακτώσει,
την ωραίαν ηρωίδα,
την Ελλάδα θα πλανέσουν
και εις φρύγανα επάνω
αναμμένα θα την θέσουν.

Μικρή πόλις μας Αθήναι,
το προπύργι της Ασίας
και της Μεσογείου μείνε
κατά της Αγγλοκρατίας!
    Γάλλοι, Ρώσσοι,
    και σεις Πρώσοι,
εξυπνήστε πριν ο Άγγλος
οπισωδεμένην λάβη
την Ελλάδα ωσάν λέμβον
στο μεγάλο του καράβι!
    Γ'

Εμπροστά! μ' ανδρείο βήμα,
και στη μέση το σπαθί!
η Ελλάς να γένη θρύμμα,
παρά ν' απεγλεζωθή!
Στ' αλμυρά νερά της κάλλιο
Θεού χέρι να την πνίξη,
παρ' Εγγλέζος την παρθένον
στην αγκάλη του να σφίξει!

Την ζεστήν αυτήν Ελλάδα,
το μοσχόγλυκο κρασί της,
την καλήν της πρασινάδα
λαχταρεί ο Μοσκοβίτης,
    Που ριγώνει
    μέσ' στο χιόνι.
Παρ' Εγγλέζος αποικίαν
την Ελλάδα μας να πάρη,
απ' εδώ ας σηκωθούμε
Μόσκοβοι ώς στο Βαρδάρη!

Με τους φορολόγους σάκκους
παρά νάλθης εις την Σύραν,
Κάλλιο θέλω τους Κοζάκους,
που την πίστιν μου επήραν
βαπτισμένοι,
μυρωμένοι,
θα ιδής, Μαυροκορδάτε,
τί βολκάνος θα ξεσκάση
ο εγγλέζικός σου στόλος
αν στρατεύματα ξεράση.

Ω φυλή, που ζης στα μέρη
αυτά μέχρι του Ευξείνου,
με το Λάβαρον στο χέρι
του Αγίου Κωνσταντίνου
Να πετάξης
σαν κυττάξης
ο μακρόνυχος του Γένους
Αετός πώς επτερώθη
κι' απ' αυτήν την φωλεάν του,
τας Αθήνας, εσηκώθη!

Γρίβα μου, Γριζιώτη, Βάσε,
και Τζαβέλα, και Κανάρη,
Παπακώστα, Καρατάσε,
τα βουνά καθείς να πάρη·
και Τυρταίος
εγώ νέος,
έως έως εις τας θύρας
της Αγίας μας Σοφίας
να σας φέρω με παιάνων
αθανάτους μελωδίας!¹²¹

Τ Ο Ν Υ Κ Τ Ε Ρ Ι Ν Ο Ν Σ Υ Ν Ε Δ Ρ Ι Ο Ν

Ἦτον ώρα μεσανύκτων και ο θάλαμος γεμάτος·
Οι φωστήρες μας Ζωγράφος, Μεταξάς, Μαυροκορδάτος
έκαμναν τα σχολιά των εις του Πηλ τας ομιλίας,
εις προπόσεις γλυκάς ήσαν και σπονδάς λυκοφιλίας.
Ἐξαφνα το φως των λύχνων άρχησε να κλαυθυμρίζη,
να κτυπούν αι θύραι μόναι και το έδαφος να τρίζη...

---

¹²¹ Αλέξανδρος Σούτσος, ό.π., σελ. 346-348.

Κ' έμεινε καθένας φρίττων
Μην ηξεύρων τί να ήτον.

Εις τα μαύρα βουτηγμένη μία Δέσποινα εφάνη...
κρόκινην την όψιν είχεν ως να ήτον ν' αποθάνη,
ένα τουρκοματωμένον δαμασκή σπαθί κρατούσε
κ' εις το στήθος μαραμένα τριαντάφυλλα φορούσε
απ' εκείνα, που βλαστάνουν τα βουνά μας και οι λάκκοι
με του Μπότζαρη το αίμα και με του Καραϊσκάκη...

Κ' έμεινε καθένας φρίττων
βλέπων η Ελλάς πως ήτον.

Είδεν έναν και τον είπεν· «Είμ' εγώ, εγώ εκείνη,
την οποίαν νικημένος ο Σουλτάνος επροσκύνει·
αλλά έπεσα εξαίφνης άπνους εις την Μεσσηνίαν
όταν διά την τυφλήν σου κι' άκρατην δοξομανίαν
από τον Καραϊσκάκην αποσπών τον Κουντουριώτην
θύραν εις τον Ιμπραϊμην άνοιξες ο πρώτος πρώτην...»

Κ' έμεινεν εκείνος φρίττων
βλέπων ένοχος πως ήτον.

Είδεν άλλον και τον είπεν· «Είμ' εγώ, εγώ, Ιούδα!
Της οποίας και το αίμα δι' ολίγα χρυσά σκούδα,
έτρεξες εις τον Ρικόρδον να πωλήσης της Ρωσσίας
μαχαιρώσας με κακούργε! εις τους δρόμους της Προνοίας,
και μ' αφήκες να κενώσω το ποτήρι το γεμάτον
των παυαρικών εκείνων ύβρεων κι' ανομημάτων...»

Κ' έμεινεν εκείνος φρίττων,
επειδή φονεύς της ήτον.

Είπε και εις έναν άλλον· «Έχεις όφεως το στόμα·
και αυτού το συχναλλάζον δέρμα και πρασίζον χρώμα·
εγώ είμαι, της οποίας κατεπλήγωσες το στήθος
έχιδνα! με δαγκαμάτων καθημερινών σου πλήθος
η την καταχθόνιόν σου συγκροτών Αυτοχθονίαν,
η διοργανίζων στάσιν καθ' εκάστην εδώ μίαν...

Κ' έμεινεν εκείνος φρίττων,
επειδή προδότης ήτον.

«Και νά τώρα σας ευρίσκω εις συνωμοσίαν πάλιν,
ηκολούθησε να λέγη με φωνήν αυτή μεγάλην·
με τα σίδερα των ξένων να με δέσετε μοχθείτε
και το αίμά μου εκ νέου να ροφήσετε ζητείτε

βδέλλαις! βδέλλαις! αι οποίαι, αν κανένας σας πατήση,
θέλετε από το στόμα εδικόν μου αίμα χύσει...»

Και το πρόσωπόν της ήτον
κάτωχρον ως η μορφή των.

Έφυγε καταρωμένη τους υιούς της τους ανόμους,
και αντήχουν αι κραυγαί της εις των Αθηνών τους δρόμους·
και από του τάφου έξω ετινάχθησαν το χώμα
νέοι, γέροντες, γυναίκες, βρέφη στους μαστούς ακόμα,
όσους αι διχόνιαί των εις πολλά πολλάκις μέρη
άσπλαγχνα εις το δρεπάνι του θανάτου είχαν φέρει,
και κλαυθμός του Άδου ήτον
η νεκρώσιμη βοή των.

Ήλθεν η Ελευθερία την Ανατολήν την γραίαν
μ' έναν μόνον άγιόν της ραντισμόν να κάμη νέαν·
πλην η έρις ανθρωπίσκων τριών όλα ματαιώνει,
παλαιότητος σκεπάζει τας Αθήνας μαύρη σκόνη,
και αφ' ης στιγμής η τρίτη έφεξε του Σεπτεμβρίου
Κράτος έγινε και Θρόνος μαύρη σκόνη ερειπίου,
και ο ξένος μένει φρίττων
ως εις κόλασιν να ήτον.¹²²

Η Κ Α Θ Α Ρ Η Α Λ Η Θ Ε Ι Α

Έβαλε της Σικελίας ένας τύραννος εις μάτην
εις το πέτρινο γουδί του Ζήνωνα τον Ελεάτην
κ' έκραζε το γουδοχέρι βαρυσείων απ' επάνω·
«Η αρνείσαι όσα είπες, ή τον κρόταφόν σου σπάνω·»
την ελεύθερή του γλώσσαν ωδοντόκλεψεν ο Ζήνων
και την έρριψε σ' εκείνον·
και την εδική μου γλώσσα με το αίμά της θα φτύσω
πλην ποτέ ποτέ μου ψεύμα, Έλληνες δεν θα λαλήσω.

Εκατό από τα βάθη των κατέργων εβγαλμένοι
και εις τας Αθήνας όλοι ένας κ' ένας μαζωμένοι,
άλλοι άρπαξαν και άλλοι πως δεν άρπαξαν θυμώνουν
το Ταμείον της Ελλάδος και μερόνυχτα μαλώνουν·
τρία Κόμματα μας σπρώχνουν, δύο εις την αναρχίαν
κ' ένα εις την τυραννίαν·

---

¹²² Αυτόθι, σελ. 348-350.

όλ' οι άλλοι, ω Φατρίαί, σας τα ψάλλουν απ' οπίσω·
αλλ' ορθά κοφτά εμπρός σας εγώ πάγω να λαλήσω.

Την μεγάλην δέκα πήχαις προβοσκίδα του σηκώνων
ο Ελέφαντας – Κωλέττης ακουμβά εις ένα Θρόνον·
πλην της ράχης του φθονούντες το χονδροκτισμένον πλάτος
και ζητούντες να τον ρίψουν Μεταξάς, Μαυροκορδάτος,
άρχισαν να προιονίζουσαν και τον Θρόνον... Τί θα γένη,
Ελληνες δυστυχισμένοι;...

Και τους τρεις εις ένα λάκκον αν μπορούσα να σφαλήσω,
τώκαμνα μα την πατρίδα! Τώρα όμως;... θα λαλήσω.

Άλλο τί, παρά Πρεσβεία να χορτάση μπορεί, Όθων,
του Μαυροκορδάτου τώρα ή του Μεταξά τον πόθον·
απ' εδώ δεν τους σαλεύεις· στέκει να φανή ο πρώτος,
η επέμβασις σαν γένη, των Εγγλέζων ο Πιλότος·
και ο δεύτερος δεν φεύγει, έχει τι να τελειώση,
στέκει να μας μαχαιρώση...

Διά τούτο από τώρα θέλω να τους στιγματίσω,
επειδή μαχαιρωμένος αύριο πώς θα λαλήσω;

Εύκαιρο και του Κωλέττη νάτο τρέχει το αμάξι
κ' οι Μοσχομαγκίται όλοι εν μεγάλη παρατάξει
προσηκώνονται κ' απ' όλα το ακολουθούν τα μέρη,
επειδή τον Σεβαστόν τους, τον Μωάμεθ είχε φέρει,
τον Μωάμεθ, του οποίου πιστοί λέγονται Σεΐδαι
τόσοι Όπουλοι και Ίδαι...

Μοσχομάγκα μου, συγνώμην έρχομαι να σε ζητήσω·
διά τον η γ α π η τ ό ν σ ο υ κάτι έχω να λαλήσω.

Ήθελα, η γ α π η τ έ μας, παρά ν' αγαπάς των Γάλλων
την κυβέρνησιν, ν' αγάπας τα συγγράμματά τους μάλλον
επειδή δεν βλέπω νόμον και κανονισμόν κουκούτσι,
επειδή με πίπαν μόνον και με κόκκινον παπούτσι
σαν Βεζύρης Αρβανίτης δεν πιστεύω να θελήσης
πάντοτε να κυβερνήσης...

Αλλ' εσύ γελάς καπνίζων, και θα εξακολουθήσω·
το πετσί σου δεν ιδρώνει σ' ό,τι γράψω ή λαλήσω.

Με το φέσι σου λεβέντη, το μεγάλο και γυρμένο
μέσα τους το Σύνταγμά μας ως να έφερνες κρυμμένο
με αρέσει να σε βλέπω... Πλην το χέρι σου μην πάρη
τον Σεπτέμβριόν μας μήνα κ' απ' αυτό το Καλανδάρι·

εις αυτόν της τυραννίας έγινε το ηλιοστάσι·
κί αν κανείς σας το ξεχάση
στην Αυλήν, στο Υπουργείον, θα σας το κανοναρχήσω·
μένω δούλος σας... ολίγα και εις άλλον θα λαλήσω.

Φαλακρός καθώς ο Κρόνος, Βάλβη, άμα εις καμμίαν
εξ αμαρτιών του έθνους σε καθίσουν Γραμματείαν,
όλα σου καθώς ο Κρόνος τα παιδιά ξεκοκκαλίζεις·
με παππαδικήν κατάραν όσω κί αν με φοβερίζης,
«έβαλεν η Τρέλλα, λέγω, δρέπανον του Ζαχαρίου
στο δεξί του Ζηνοβίου,
κί όπου τώρα με φανάρι Διογενικό ζητήσω
δικαστήν ως πρέπει έναν δεν ευρίσκω να λαλήσω».¹²³

ΟΙ ΚΑΛΟΘΕΛΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Από το Ταμείον έξω χθες λαλούσα... Με αμάξι
είδα πρώτα εμπροστά μου τον Κωλέττην να πετάξη...
– Διά πού; λεβένταρέ μου, με τους δυό σου λερωμένους;
– Στο Παλάτι, ποιητά μου! διά το καλό του Γένους.
– Άφησε, παρακαλώ
της Ελλάδος το καλό».

«Εύγε Σούτσε!... ψάλλε του τα, μ' έκραξε βαρυσσθμαίνων
ο κλεινός Μαυροκορδάτος απ' τον Λάϊνς του εβγαίνων.
Εις του Λάϊνς κ' εγώ πήγα τον εχθρόν μας να πληγώσω,
και ζητώ με τους Εγγλέζους την Ελλάδα μας να σώσω...
– Άφησε, παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό».

Και ο Μεταξάς πηγαίνων στην Βουλήν, καθώς τους είδε,
«θέλουν σφάξιμο, με είπε, και οι δύο σπουδαρχίδαι...
Κί αν εγώ μιαν άλλην τρίτην Σεπτεμβρίου κατορθώσω,
από τούτους κί από άλλους την Ελλάδα να λυτρώσω...
– Άφησε, παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό».

«Αυτήν όχι, Μεταξά μας, δεν σε κάμουμεν την χάρι,
απ' την γην ως να μ' εβγήκεν ο Ζωγράφος μανιτάρι
φώναξε· κ' εγώ θα σφάξω... ναι με κόπον ναι με μόχθον

---

¹²³ Αυτόθι, σελ. 350-352.

το καλό ζητεί του έθνους ένας μόνον, ο αυτόχθων...
– Αφησε, παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό».

Κί ο αυτόχθων Ρηγανιός μας νάτος τότε στο Ταμείον
μ' ένα ένταλμα μεγάλο επί λόγω ταινίων,
και με το καλό του έθνους εις το χέρι να βιάζη
την αμέσως πλερωμήν του, και ο Φώτσιος να κράζη·
«φθάνει σου, παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό».

Και κατόπι του να δέκα με κατέργου ποδοκάκην
βουλευταί πλειοψηφίας τρέχοντες τον Καρφιωτάκην
να ζητούν καλά του έθνους, τας προσόδους άρον άρον,
και ο Καρφιωτάκης σ' έναν σ' άλλον να φωνάζη γλάρον·
«πλέον μη παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό».

Βουλευτής ο Βιλαέτης της μειοψηφίας, τότε
βλέπων τόσα καλά έθνους έκραξε· «Συμπατριώται,
είναι πρόπον εσείς όλα κ' εμείς τίποτες οι άλλοι;
Έως πότε στο Ταμείον θα κτυπούμε το κεφάλι;
Κ' εις εμάς παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό.

«Από ένα πανί όλοι μη δεν είμεθα; Δεν θέλει
η αντιπολίτευσίς μας, παρ' ολίγο κί αυτή μέλι,
κ' εις το Βήμα διά τούτο βράχνιασεν, ανάθεμά το!
Την μελόπιττα του έθνους όλην διά όλους κάτω,
ή κανείς παρακαλώ,
της Ελλάδος το καλό!»¹²⁴

Ο ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ ΤΟΥ 1845

Αδελφοί Επαρχιώταις, έρχουμαι να σας ειπώ
εις τους δώδεκα αυτούς μήνας, όπου τον μισθόν κτυπώ,
τί ωραίας υποθέσεις και αληθινά χρυσάς
έκαμα δια το έθνος, δι' εμένα, δι' εσάς.
Ήλθα, βλέπετε, θρεμμένος και γερός και στερεός
δόξαν νάχη ο Θεός!...

¹²⁴ Αυτόθι, σελ. 352-353.

Τί καλαίς,
τί πολλαίς,
οπού έκαμα δουλειαις!
Τί σταφίδαις! Τί ελαιίς!

Δραχμαίς ένα μιλλιούνι φάγαμεν οι εκατόν,
πρώτα ο Θεός, εις όλον τον χρυσόν καιρόν αυτόν,
κί άλλα τρία μιλλιούνια έκτακτα με την ουράν
βάλλοντες την τιμημένην ψήφον μας εις αγοράν,
κ' έρχουμαι να σας δανείσω, αδελφοί και μετροητά...

Ταρατί! ταρατατά!...
Τί καλαίς,
τί πολλαίς,
οπού έκαμα δουλειαις!
Τί σταφίδαις! Τί ελαιίς!

Ένας νόμος της πατρίδος σήκωνε νερό πολύ;
Φώναζα με τον καλόν μας Ρηγανιόν «αναβολή!»
Και την νύκτα τρικά! τράκα! σ' έναν άλλον υπουργό,
και εις την πλειοδοσίαν ο λεγάμενος κ' εγώ...

Έτσι μ' έφεξαν και μύλοι κ' εθνική ακόμα γη.
κ' έγινεν η γη πηγή...

Τί καλαίς,
τί πολλαίς,
οπού έκαμα δουλειαις!
Τί σταφίδαις! Τί ελαιίς!

Επειδή το Υπουργείο της κρυφής του πλευρωμής
Ήθελε έλεγchon να έχη, κ' ήταν δίκαιο, εμείς
εδεχθήκαμεν την ψήφον πάραυτα την φανερόν.
Η Αυλή να ζη μπορούσε με τιμήν μόνο ξεροήν;
Νάσου τράγγα! εμείς ένα μιλλιούνι... λαριρά!...

Κ' έκτοτες Θεού χαρά!...

Τί καλαίς,
τί πολλαίς,
οπού έκαμα δουλειαις!
Τί σταφίδαις! Τί ελαιίς!
Στων μαρτύρων την σειράν...

Τί καλαίς,
τί πολλαίς,
οπού έκαμα δουλειαις!
Τί σταφίδαις! Τι ελαιίς!

Κ' εμείς τρώγοντες του έθνους τα τελώνια λοιπόν,
και ο κυρ Μαυροκορδάτος τον Κωλέτταρον κτυπών
και κτυπών με μποξ Εγγλέζου, και αυτός κ' εμείς μαζί
διωρθώσαμεν το έθνος (ο καθένας μας να ζη!)
Και οι Φράγκοι νά με στόλους εις τον Πειραιά πετούν
και τα δάνεια ζητούν,
Τί καλαίς,
τί πολλαίς,
οπού έκαμα δουλειαίς!
Τί σταφίδαις! Τί ελιαίς!¹²⁵

Η Α Τ Ε Λ Ε Υ Τ Η Τ Η Ε Ξ Ο Μ Ο Λ Ο Γ Η Σ Ι Σ

Έξωσαν τον Παλαμίδην αφ' ου είδαν αι Αθήναι
ότι τούρκικηπραγμάτεια η Αυτοχθονία είναι·
εις το δώμά του η πέτραις έβρεχαν... αυτός κλεισμένος,
πληγωμένος, πεθαμένος,
«μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι,
έκραζε· ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

«Η εξομολόγησίς μου ιδού, Πλάστα, η γνησία!
Εις τους πόδας σου προσπίπτω εν μεγάλη μετανοία
και δι' όσας αμαρτίας κατά γνώμην παρά γνώμην
έκαμα ζητώ συγγνώμην...
Μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι·
βλέπετε, ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

«Πρώτη μου κατά του έθνους αμαρτία! Στο Δερβένι
μυρωδιά καθώς με ήλθε πως ο Δράμαλης εμβαίνει
τα εκάπνισα, παπούτσι, και το φύσημά μου πήρα
στης Τριπολιτσάς την θύρα...
Μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι·
βλέπετε, ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

«Δεύτερή μου αμαρτία! Εις το Βήμα όχι παίζων
τους λογίους εκαλούσα όργανα των Παναρέζων·
πλην με ψευδαμαρτυρίας πρώτος είχα στην αγχόννη
σύρει τον Κολοκοτρώνη...
Μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι·
βλέπετε, ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

---

¹²⁵ Αυτόθι, σελ. 353-355.

«Προ της τρίτης Σεπτεμβρίου ω Βελζεβουήλ ιδέα!
Αυλικός ζητών να γένω πήγα εις τον βασιλέα
κ' εσυμβούλευσα τον Τύπον να δεσμεύση... πλην εις μάτην·
μου εγύρισε την πλάτην...

Μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι·
βλέπετε, ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

«Άλλη, άλλη αμαρτία! Πολλά στόματα την είπαν.
Εις Συμβολαιογραφείον εν ω έπινα την πίπαν,
έγγραφον του Τσόκρη ένα ήλθε, μπήκε κατά λάθος
εις του κόρφου μου το βάθος...

Μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι·
βλέπετε, ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

«Σώνονται τα κρίματά μου; Διά ένα Υπουργείον
πότε την αυτοχθονίαν κέντησα των εντοπίων,
πότε της Πελοποννήσου την τιμήν από την σκούταν
σύρων τον τυφλόν Πλαπούταν...

Μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι·
βλέπετε, ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

«Βουλευτήν των σακκουλίων μ' έκαμεν ο Κυρ Χρησιτίδης·
ήτον δυνατόν ευγνώμων να φανή ο Παλαμίδης;
ω της μαύρης μου καρδιάς! Διά μέλι εγώ ξύδι
σ' ανταπέδωκα Χρησιτίδη!...

Μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι·
βλέπετε, ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

«Ένα κρίμά μου ακόμη θα ειπώ πριν αποθάνω!
Λιθοβόλον εις τον Σούτσον χέρι σήκωσα επάνω,
Και του Σούτσου αυτήν ίσως την στιγμήν ω δίκη θεία!
Ηύρέ με η αμαρτία...

Μη, παιδιά, με τα λιθάρια και προσμένετε κομμάτι·
βλέπετε, ξομολογούμαι στον πνευματικό μου κάτι...

– Ρήγα, Ρήγα έως πότε; Σαν βροχή ραγδαία βρέχουν
οι πολλαίς σου αμαρτίαις και τελειωμό δεν έχουν·
καλήν μέθοδον μας ηύρες! Αν σταθούμε να ταις σώσης,
ημπορείς να τα γλυτώσης...

Νάσου κι' άλλα, να λιθάρια!... Δεν προσμένουμε κομμάτι...
Στο αυτί του Χάρου σύρε να ειπής το κάτω κάτι!¹²⁶

---

¹²⁶ Αυτόθι, σελ. 356-358.

ΤΟ ΑΙΜΑΤΩΜΕΝΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ

Έλαμπεν εις ταις κολώναις του Διός του Ολυμπίου
η σελήνη, δωδεκάτη σήμαινε μεσονυκτίου
και η Νυκτοφυλακή
εσυχνόκραζε «τίς ει;»
Εκεί, όπου μισοστέκει του Αδριανού η Πύλη,
όταν ένας εμπροστά μου υψηλός σαν μία στήλη...

Ήτον φάντασμα;... δεν ήτον;... σιγαλά περιπατούσε
κί ως να είχε βαθύ τραύμα τον βουβώνά του κρατούσε
πότε σκύπτων εις την γην,
πότε στρέφων την γοργήν
και φωσφορικήν του όψιν εις εμέ, όστις με τρόμον
συχναίς έβλεπα ρανίδαις αίματός του εις τον δρόμον.

Πετρωμένος από φρίκην είπα τότε· «Ποίος είσαι;...
Σκιά είσαι;... Πληγωμένος διατί περιηγείσαι;...»
Η φωνή μου ως γνωστή,
αλλά όχι αρεστή,
τον εσύγχισε, και κρύον εις εμέ καρφώσας βλέμμα
με την κρύαν σιωπήν του μου επάγωσε το αίμα...

Εσταμάτησεν εξαίφνης κ' εις ενός εμβήκε δώμα,
όπου του Καποδιστρίου ήτον έτοιμο το Κόμμα
να εκλέξη αρχηγόν
έναν του συλλειτουργόν
έχθιστον του Κυβερνήτου, κί όλοι τότε «νάτος νάτος,
έκραξαν, με βασιλέων τα παράσημα γεμάτος!...

«Του Καποδιστρίου έχει και το ήθος και το σχήμα!...
Ο δοριμύς χαμόγελός του!... Το αγέρωχό του βήμα!...
Η λευκή του κεφαλή!...
Είν' αυτός!... Πώς δεν λαλεί;...
Λάλησέ τον συ, Ζωγράφε...» Πλην ως άκανθαις εχίνου
ανορθώθηκαν αι τρίχαις εις το μέτωπον εκείνου.

Ριγοτρέμων ως ο Κάϊν, μετ' ολίγον ο Ζωγράφος
«πώς ακέραιον, τον είπε, σε απέδωκεν ο τάφος
εις την γήϊνην ζωήν;...
Πώς ανέλαβες πνοήν;...
Από την Μονήν εκείνην, όπου κείσαι, της Κερκύρας
πώς εξέφυγες του Άγγλου δεσμοφύλακος τας χείρας;...»

Αλλ' ο Κυβερνήτης λέξιν εις αυτόν δεν αποτείνει·
με προσώπου ωργισμένου νεύμα τον απομακρύνει·
αίμα ύστερα πηκτό
παίρνει από τ' ανοικτό
έλκος του και του το ρίπτει μ' οφθαλμούς κεραυνοβόλους,
και αυτά με αθυμίαν εις τους άλλους λέγει όλους·

«Τέκνα μου, καλόν δεν κρίνω του βιαίου μου θανάτου
ν' αναφέρω τους αιτίους και τα πρώτα όργανά του·
πλην αν ήθελα εις σας
τας πλεκτάνας τας μισάς,
όσαν ύφαιναν στην Ύδραν δύο - τρεις ν' ανακαλύψω
εις τα Τάρταρα ημπόρουν τον λαλήσαντα να ρίψω.

«Ζωντανός εκτραχηλίσθην, και νεκρός μεταμελούμαι
από των τυφλών παθών μας τας συγκρούσεις δεν αρνούμαι
ότι έπαθε πολλάς
δυστυχίας η Ελλάς,
και προσέξετε μην ένας την στιγμήν αυτήν ισχύση
καπηλεύων τ' όνομά μου τας οδύνας της ν' αυξήση...»

Είπε, κ' έγινεν εξαίφνης άφαντος εις μαύρον χάσμα·
τότε ανακράζει ένας, του Καποδιστρίου πλάσμα·
«μην δεχθήτε αρχηγόν
κακών τόσων πρωτουργόν!
Έχθραν κατά του εχθρού του ορκισθήτε, συμπολίται!...»
Και το φάντασμ' από κάτω αντεφώνει· «ορκισθήτε!»¹²⁷

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ ΜΙΧ. ΣΧΙΝΑ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Μιχαήλ Σχινάς ικέτης, πιστός λάτρης του Κυρίου
και θερμός εις τας Αθήνας κήρυξ του Ευαγγελίου,
προς τας εκκλησίας Νέας Ρώμης και Αλεξανδρείας
Ιεροσολύμων άμα και κλεινής Αντιοχείας,
χάρις και ειρήν' υμίν!
Αλληλούϊα! Αμήν!

Τρισευλογητός ο Πλάστης όλων των επουρανίων
όλων τε των επιγείων

---

¹²⁷ Αυτόθι, σελ. 359-360.

και Θεός πατήρ Χριστού μου του Κυρίου και Σωτήρος,
όθεν εις εμέ κατέβη τον αμαρτωλόν ο κλήρος
ίνα φέρω τον πιστόν του ποιμνιον εις ευθύν δρόμον
τη ευχή του Πρεσβυτέρου Οικονόμου Οικονόμων!

Πρώτον με ροάς δακρύων από στόματος πιστού
διά Ιησού Χριστού
τρισευχαριστώ τον Πλάστην και Κριτήν μου και Θεόν μου
ότι έλυσεν η χειρ του την αχλύν των οφθαλμών μου,
επειδή ω κρίμα! όταν εις τους Παρισίους ήμην
όλην κήρυττα την πλάσιν από τον Θεόν ερήμην·

Κ' ήθελα ν' αποδιώξω απ' αυτόν τον ουρανόν
το Υπέρτατον έν Ον
κ' έλεγα· «όταν το σώμα του ανθρώπου αποθνήσκη.
αποθνήσκει κ' η ψυχή του και δεν επιζή ουδέν
και αυτός με το οστά του εις τον τάφον όλος μνήσκει
και διά διπλού θανάτου καταντά εις το μηδέν».

Με χαράν και θυμηδιαν, εν τυμπάνω και χορώ,
δεύτερον παρατηρώ
ότι δι' εμού εδραία καταγγέλλεται η Πίστις,
η εμή δε ταπεινότης δια τούτο και ζω νήστης
και μ' ελαίας το κουκούτσι αποτρέφομαι και χάμω
εκατόν την κάθε νύκτα μετανοίας στρωτάς κάμω.

Ν' αποκτήση καλογήρους καλογραίας τε πολλάς
ελπίς είναι η Ελλάς.
κί άδειαν να δίδουν γάμου ιερείς μας οι γεννάτοι
πατρικώς τας νεονύμφους χεροσφίγγοντες κομμάτι,
και τα διαζύγια των να πωλούν ως η Αγία
Οικουμενική το κάμνει και Μεγάλη Εκκλησία·

Είν' ελπίς εν Κράτει Κράτος Ιερόν να συστηθή
ώστε και ν' αφορισθή
και αυτός ο βασιλεύς μας, αν η Σύνοδος θελήση·
είν' ελπίς ο Άγιός μας Κλήρος, όταν ευδοκήση,
κάθε κοσμικόν βιβλίον εις τα φρύγανα να βάλη
και την στάκτην του σκορπίζων αλληλούϊα να ψάλη

Είν' ελπίς υπέρ των πάντων, επειδή ο θεομάχος
Αγγλιστής Μαυροκορδάτος, του Καλβινισμού ο βράχος,
μετά των συνοπαδών

άφησε την τόσων χρόνων πλανημένην του οδόν
κ' εν μεγάλει κατανύξει κ' ευπειθής κ' υποκλινής
εις ημάς προσήλθε χύνων δάκρυα Μαγδαλινης.

Ψευδοκήρυκα ο Γρίβας μ' έκραξεν από το Βήμα,
επειδή το του Κυρίου στην Βουλήν κηρύττω ρήμα·
αλλά δέχομαι την ύβριν· ήμην πταίστης ήμην Σάυλος·
Σάυλος ήτον, Σχινάς ήτον κί ο Απόστολος ο Παύλος·
έτοιμος και τον σταυρόν μου να σηκώσω (εννοείτε)
όχι τον του παρασήμου όστις δεν με χορηγείται.

Ταύτα τη χειρί Σχινά·
όστις δε κτυπά το δόγμα του Αγίου Πρεσβυτέρου
Μοσκοβίτου Οικονόμου κ' εμού, τόμου του δευτέρου,
ναι ανάθεμα δεκάκις ήτω και μαράν - αθά!
Φιλορθόδοξοι, το πνεύμα του Κυρίου μεθ' υμών!
Εν φιλήματι αγίω λάβετε τον ασπασμόν!¹²⁸

ΑΝΑΦΟΡΑ ΕΝΟΣ ΒΟΥΛΕΥΤΟΥ ΤΗΣ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ

Σεβαστέ, να τα ειπούμεν κάππα άλφα ιώτα και!
Σας περνούν ιδέαι όντως αντισυνταγματικάί
αν θαρρήτε ότι τάχα οι της πλειονοψηφίας
θέλομεν την Πολιτείαν της Αγγλίας ή Γαλλίας·
η δική μας Μοναρχία είναι συνταγματική·
πλην ξερός πομπός δεν έχει παρά ρίζαν μια ι κ ή.

Σύνταγμα στο λεξικό μας δραχμή θέλει να ειπή
και αν άλλοι άλλο λέγουν σας γελούν οι ποταποί·
έστειλαν οι Επαρχίαις στις Αθήνας επιτρόπους
και με βούτυρο τους τρέφουν και τυρί από τους τόπους.
η Κυβέρνησίς μας όλη νά η συνταγματική·
κ' ημπορεί να είναι άλλο ή συναλλαγματική;

Εις την κάθε πρότασίν μας κάμνετε κουφό αυτί;
Εις το κάθε ζήτημά μας ερωτάτε διατί;
Με πρωτόκολλα ζητείτε να το πάτε και αρχεία;
Σεβαστέ, η σεβαστή μας και καλή μας Μοναρχία,
ήτις άλλο τι δεν ήταν η συναλλαγματική,
γένεται μαλλιά κουβάρι κί όλη οχλαγωγική.

---

¹²⁸ Αυτόθι, σελ. 360-362.

Πλην μας δίδετ' ελαιώνας, αμπελώνας μεσιακά;
Μας μοιράζετε το μάννα δίκαια και πατρικά;
Μας χαρίζετε τελώνας των Πατρών και συντροφίας
εις του Άργους τας προσόδους, και βοσκάς εξ ημισείας;
Η θυμώδης Μοναρχία και η οχλαγωγική
γένεται αρνάκι τότε, γίνεται γερμανική.

Τρεις το Σύνταγμα δυνάμεις έχει· την βουλευτικήν,
την δικαστικήν εν μέσω και την εκτελεστικήν·
αλλά είναι μια τετάρτη, άγραφη, μεγαλυτέρα,
κ' είν' αυτή, οπού εβγαίνει από την Κερά - Γαστέρα·
τότε δα η Μοναρχία γένεται αγγελική,
όταν ην, εν αρμονία η τετάρτη γαστρική.

Την τετάρτην, Έκλαμπρέ μου, πάρε την από κοντά,
επειδή συχνά η πείνα με βελόνα την κεντά,
επειδή αυτιά δεν έχει ούτε μάτια ή γαστέρα
και το τύμπανο να κρούη αγαπά η συμπεθέρα,
κ' επειδή του Υπουργείου αν βαστά η Ψ ε υ τ ι κ ή
φόβος είναι μη μας έλθη όλους θέρμη γαστρική.

Εις την άκρη του διαβόλου και ακόμα παρακεί
στείλε του εισαγγελέως στείλε το στενό βρακί·
γένεται των βουλευτάδων να μη δέχεται ραβάσι,
να μην θέλη στους ληστές μας αμνηστεΐαις να μοιράση;
Η Κυβέρνησις μας τάχα είναι συνταγματική
όταν μ' ανοικτάς δεν στέκει θύρας δυό η φυλακή;

Εις τας δημοσίας θέσεις σαν ακρίδα επειδή
πέσαμεν και ουδέ μένει φύλλον πλέον ή κλαδί,
ουδέ είναι κενή μία θέσις καν Δικαστηρίου,
να με δώσετε καν δέκα έδρας Πανεπιστημίου·
της Τριπολιτσάς απ' έξω τας ζητούν οι χωρικοί·
δώσετέ τας, να φωνάζουν· «ζήτω, ζήτω η ι κ ή!»¹²⁹

Ο ΚΑΤΑΔΙΩΓΜΟΣ ΤΩΝ ΛΟΓΙΩΝ

Είν' αυτό λοιπόν τ' ωραϊόν όνειρόν μας τόσων χρόνων;
Είν' αυτό το Σύνταγμά μας, άθλον τόσων μας αγώνων;

---

¹²⁹ Αυτόθι, σελ. 362-363.

Δί' αυτό στην φυλακήν
και τον θάνατον γλυκύν
κ' ένδοξην την καταισχύνην εγώ εύρισκα, οπότε
Αυλολάτραι ήσαν Λόντος, Μεταξάς οι πατριώται;
Ω ημέραι στεναγμών
και ω χώρα οδυρμών!

Η ωραία Μοναρχία είν' αυτή της Βρεταννίας,
η δικαία Πολιτεία του Βελγίου, της Γαλλίας;
Βαρβαρότης παχυλή!
Δίχως ρήτορας Βουλή!
Πας θεσμός καταργημένος, η παιδεία διωγμένη.
και η Άρπυια ο Ρήγας αυτός μόνος ορθός μένει!
Ω ημέραι στεναγμών
και ω χώρα οδυρμών!

Απ' αυτήν, Θεέ, την πόλιν την εις σκότος βυθισμένην
ήλιος ποτέ σοφίας φώτισε την οικουμένην;
Εδώ ήσαν Περικλείς;
Εδώ ήσαν Σοφοκλείς;
Με τους τώρα βουλευτάς της εις αυτούς τους περιπάτους
αι Σχολαί ποτέ να ήσαν εδώ, λέγεις, του Σωκράτους;
Ω ημέραι στεναγμών
και ω χώρα οδυρμών!

Μελανή αχαριστία! τους ανθρώπους του αγώνος
τόσους χρόνους εξυμνούντες τους εδώκαμεν αφρόνως
την ιδίαν μας ζωήν,
κι' όταν έλαβαν πνοήν
έσπρωξαν αυτοί στον τάφον, όθεν βγήκαν, ημάς πρώτους
κ' εις τα βάθη την Ελλάδα κατεκρήμνισαν του σκότους.
Ω ημέραι στεναγμών
και ω χώρα οδυρμών!

Καιρός ήλθε να καθήσω εις των Αθηνών τας θύρας,
και με κεφαλήν σκυμμένην και με σταυρωμένας χείρας
ως ο Ιησούς θρηγών
εις το Όρος Ελαιών
τας πικράς μου προφητείας σήμερα να εκστομήσω
και την σκέπην της Ελλάδος αφαιρών να εκφωνήσω·
Κλαίετε, οδοί Σιών,
οδοί έρημαι λαών!

Πώς εις μόλυβδον εξαίφνης το χρυσίον μετεβλήθη;...
Τί ζητούν εδώ της Άρκτου τα οπλοφορούντα πλήθη;...

Πού τους φέρετε αυτούς
τους δεμένους αετούς;...

Πώς επέσατε, ωραίοι στύλοι του Βουλευτηρίου;
Αίμα εις τας θύρας ρέει και του θυσιαστηρίου.

Κλαίετε, οδοί Σιών,
οδοί έρημαι λαών!

Ιερουσαλήμ η νέα, η τα φώτα πολεμούσα,
η διώκουσα λογίους και αυτούς λιθοβολούσα,
έγινες των ξένων γη
και δακρύων μου πηγή,
επειδή παραδοθείσα εις ερίδων συνταράξεις
δεν ηθέλησες ως όρνις τα μικρά σου να συνάξης.

Κλαίετε, οδοί Σιών,
οδοί έρημαι λαών!

Δι' αυτό οι Αγγλορώσσοι με τους ασεβείς των στόλους
τρέχουν και τους ιερούς σου, τους αρχαίους τόπους όλους

εξυβρίζουν και πατούν
και τα τείχη σου κρατούν

δέσμια καθώς ο Τίτος εις θεοστυγείς αιώνας
περιέζωσε τα τείχη της Σιών με λεγεώνας.

Κλαίετε, οδοί Σιών,
οδοί έρημαι λαών!¹³⁰

Ο Λ Α Ο Σ Τ Ω Ν Α Θ Η Ν Ω Ν

Ο λαός με είπε· «Ζήτω η δημοτική σου λύρα!
Των μεγάλων εις το στόμα την πολιτικήν επήρα
κ' ήυρα πάλιν εις εσένα και γνωστούς και νέους ήχους·
κάθησε· τραγούδησέ μας πατριωτικούς σου στίχους...»
Όχι! όχι! απεκρίθην με τα μάτια δκαρυσμένα
κ' εις την γην χαμηλωμένα·

Εις τα χείλη του κλαμένου το τραγούδι δεν πηγαίνει·
φαιδρός ποίος πρόγονός σας, φαιδρός μπόρεσε να μένη
όταν εις της Χαιρωνείας την ημέραν ατιμάσθη
και η πόλις αυτή όλη τους Θεούς της καταράσθη;
Σήμερα εις τας Αθήνας απ' εκείνην χερότερα,
Λαέ, σ' έρχεται ημέρα·

---

¹³⁰ Αυτόθι, σελ. 364-365.

Καθώς τότε φέρουν τώρα οι προδόται σου τους ξένους
πνίγοντες με τας φωνάς των την φωνήν του Δημοσθένους·
καθώς τότε τρέμω τώρα, τρέμω μήπως την γλυκείαν
του γλυκού σου πάλιν χάσης Βήματος ελευθερίαν·
οι λεπρώδεις άρχοντές σου πάσχουν φάγουσαν δουλείας·
θέλουν ξύστραν τυραννίας...

Συ δεν είσαι, οπού είδα να γυρίζης με ανέμους,
να βροντάς μ' αστροπελέκια, να περιζητής πολέμους,
να νικάς τον Τούρκον όπου κάθε πέτρα εις την μνήμην
σ' έφερνεν ενός προγόνου μίαν δόξαν, μίαν φήμην,
και της πτέρνας σου την σκόνην στο διάδημα επάνου
ν' αποθέτης του Σουλτάνου;

Πώς με την βαρυσκυμμένην κεφαλήν σου εις τους ώμους
τώρα πόδας κουρασμένους μόλις σύρεις εις τους δρόμους;
Αποσπούν τα δάκρυά μου και το βήμά σου το κρύον
κ' αι συχναί αυταί ρανίδες των πυρίνων σου δακρύων.
Ω λαέ, δεν είχες όμως νεκρήν όψιν σουδαρίου
εις την τρίτην Σεπτεμβρίου·

Εις τον ουρανόν το μάτι, τότε με αγνήν καρδίαν
απ' εκεί εκαρτερούσες την αγνήν Ελευθερίαν·
Την εδέχθης καθώς τρέμων προ των Θυσιαστηρίων
δέχεσαι την παρουσίαν των αχράντων Μυστηρίων.
Κ' εις τους ζώντας Αθηναίους η Ευρώπη αντί δούλων
Είδε παίδας Θρασυβούλων...

Τα καλά φορέματά σου πώς, λαέ, δεν βάλλεις πλέον;
Και τα έχεις; φόρεμά σου σ' έμεινε κανένα νέον;
Πώς εκείνα σου στους δρόμους δεν ακούω τα τραγούδια;...
Πώς εκείνα σου δεν βλέπω στους κροτάφους τα λουλούδια;...
τα λαούτα σου πού είναι; εις τον τοίχον κρεμασμένα,
σιωπαίνουν σκονισμένα...

Ναι γνωρίζω, ναι γνωρίζω τα θρηνώδη σου συμβάντα!
Σε αφήκαν ησυχία Τρεις φιλονεικούντες πάντα;
Η Αυτοχθονία ήλθεν ενταυτώ του Ψευδορήγα
και μ' αυτήν επήγαν όσα είχες χρήματα ολίγα,
και ο Δαίμων του Ζωγράφου σ' αφανίζει μ' αιωνίαν
στασιατικήν μανίαν.¹³¹

---

¹³¹ Αυτόθι, σελ. 365-366.

ΚΑΤΟΠΤΡΟΝ ΤΟΥ 1845

Ο Αρχίλοχος του τόξου της σατύρας του τανύσας
και οικογενείας σπλάχνα ολοκλήρου τραυματίσας,
εις τους δολερούς εχθρούς του εκφυγὴν αφήκε μόνην
της σκληρὰς απελπισίας και του αίσχους την αγχόνην·
ως εκείνος εις σας θέλω την φαρέτραν μου κενώσει,
λυμεῶνες της πατρίδος και απατεῶνες τόσοι
πλην δεν θέλετε κακούργοι, κρεμασθὴ κανεῖς, διότι
έλειψεν ἀπὸ σας ὅλους ἡ αἰδῶ, ἀρετῶν πρώτη.

Ὅταν ἀπὸ του ἀρχαίου Χέοπος την πυραμίδα
βλέμμα ἐκλίνα και κάτω τους ἀνθρώπους ἐγὼ εἶδα,
δίποδα πιθαμιαῖα ἐμείναν αυτοὶ ἐμπρὸς μου.
Νάνους τόσον σας ευρίσκω, Γίγαντες του ἐδῶ κόσμου,
Μεταξά, μικρὴ, Κωλέττη δολιότητος γεμάτε
και συ Φράγκε εις τας σχέσεις, εις τον νουν Μαυροκορδάτε.

Ἐφυγα μετὰ του Ὁρκου την πανήγυριν ἐκείνην
εις χρυσὰς ἐλπίδας πλέων, εις ευφρόσυνον γαλήνην.
Τί ἐκάμετε το ἔθνος;... Δεν λαλείτε;... Αυταὶ εἶναι
Αἱ γεμάται ἀπὸ μέλλον κλειναὶ πέρυσιν Αθήναι;
Τους ἐκλεκτικούς Συλλόγους διατὶ καθεὶς μολύνων
τους ἐβάψατε κοκκίνους με το αἷμα των Ἑλλήνων;
Διατὶ καταδιώξεις ἐνεργούντες ἀμοιβαίας
και προγράφοντες την τάξιν της λογίας νεολαίας,
εις Κριτήρια, Γραφεῖα, εις Βουλὴν και Γερουσίαν.
ἐπεφέρετε εις ὅλας τας Ἀρχὰς παραλυσίαν;
Διατὶ με στάσεῶν σας μάλιστα κατηραμένην
ἐγυμνώσατε τας πόλεις ἀπὸ πάσαν δραχμὴν ξένην,
και οἱ ἐμποροὶ της Σύρου, οἱ των Αθηνῶν τεχνίται
τρέχουσιν εις τας τριόδους πειναλέοι ψωμοζήται;
Διατὶ δωροδοκίας μετελθόντες και ἀπάτας,
ελεπρώσατε τους πρώτους της Ἑλλάδος Παραστάτας
και εἰσήξατε σεις πρώτοι της διαφθορᾶς την νόσον;

Ἡ κατάρα της βαρείας και εις σας τους ἀδηφάγους
στρατιωτικούς, τους δέκα Βουλευτὰς τους ἀχορτάγους,
οἴτινες και την αγχόνην να βροχθίσετε ζητεῖτε
και το παν εις μίαν νύκτα ν' ἀναρπάσετε μοχθεῖτε,
ως κατακλυσμὸς να θέλη ἀύριον μας περιζώσει
ἡ Δευτέρα Παρουσία το πρωὶ ἐξημερώσει!

Την καλήν Ελευθερίαν σεις εις μίαν και μεγάλην
σεις οι κρασοπόται όλοι επροπίετε φιάλην!
Σεις εφάγετε του έθνους την λαμπράν κληρονομίαν
Και τους μόχθους και των τόσων χρόνων του την αγωνίαν.

Δεν εσφάλετε ουδόλως τον υπέρ ελευθερίας
και τον υπέρ της απάντων, Έλληνές μου, σωτηρίας
αντικρύ των Ανακτόρων συγκροτήσαντες αγώνα·
ναι μα τους εις Θερμοπύλας, ναι μα τους εις Μαραθώνα.
ναι μα τους εις Σαλαμίνα αριστεύσαντας προγόνους,
ναι μα τους εις Καφηρέα πρωταθλήσαντας συγχρόνους!
Δεν εσφάλετε τον Χάρτην της αγίας Επιδάυρου
διά ξίφους απαντώντες πατριωτικού και γαύρου,
ναι μα τους υποπεσόντας εις το στόμα της μαχαίρας
Ιεράρχας και Προκρίτους, του λαού αυτού πατέρας,
ναι, μα τον Κολοκοτρώνην, τον Ζαΐμην, τον Βρεσθένης,
τους εκπνεύσαντες με πένθος επί γης δακρυβρεγμένης!

Νεολαία των Σχολείων και του Πανεπιστημίου,
την οποίαν προ της τρίτης ύμνησα του Σεπτεμβρίου,
αν σε δώση ο Πλαπούτας ή ο Ρήγας βαρείς λίθους
ρίψε τους επάνω τούτου του ασθμαίνοντός μου στήθους!
Ναι, τον θάνατον και ταύτης της θανής ποθώ το είδος
αφού είδα την τοσαύτην καταισχύνην της πατρίδος·
Διατί καθείς τον Άγγλον, ή τον Γάλλον, ή τον Ρώσον
Πρέσβυν έχετε οπίσω καθώς έχει ολισθαίνων
ο αμαρτωλός οπίσω τον Διάβολον κρυμμένον;...
Κατεφάγατε το έθνος και οι τρεις, καθώς εκείνος
της Κολάσεως του Δάντου ο λυσσωδής Ουγολίνος
όστις τα αιμοβαμμένα χείλη του ανοιγοκλείνων
ωνυχόσχισε τας τρίχας κατατρώγων έν κρανίον!...

Έθνος δολοφονημένον και τα σπλάχνα σου κατόπιν
σύρον είκοσιν αιώνας εις Ασίαν, εις Ευρώπην,
του οποίου αι οδύναι μ' εύρον μέχρι του Λιβάνου
μέχρι των ροών του Νείλου και αυτού του Ιορδάνου,
είθε ο Θεός τας δύο ακοάς να με εστέρει
ώστε τους πικρούς σου θρήνους άνεμος να μη με φέρη!...

Είναι χώρα τις αγία, της οποίας και το χώμα
το νεκρώσιμον εμφαίνει, των ερημιτών της χρώμα·
νάρθηκα εδαφισμένης εκκλησίας ομοιάζει,
μοσχολίβανον θρησκείας πανταχού ευωδιάζει,

και πλησίον της ελαίας όταν κάθησαι νομίζεις
ότι βλέπεις εκεί γύρω της χιλιετούς της ρίζης
τον Χριστόν συνομιλούντα με τους δώδεκα Αποστόλους.
Συνθρηνεί με τους αέρας η Μαρία εκεί όλους,
και δεν δύνασαι τα πέριξ του κρανίου να πατήσης
δίχως τρις χαμαί να σκύψης, δίχως τρις να τα φιλήσης,
επειδή τα ίχνη βλέπεις εις τον κονισμένον δρόμον
του βαστάξαντος Κυρίου τον σταυρόν επί τον ώμον,
και τον βοηθόν του βλέπεις Σίμωνα τον Κυρηναίον
με των γυναικών το πλήθος το κοπτόμενον και κλαίον.
Εις τον Άγιόν σου Τάφον, όπου ασεβώς καπνίζει
Μουσουλμάνος θυρωρός του και σε, Ιησού, υβρίζει,
ότε του μεγάλου Πάσχα ιερούργει την αγίαν
ο των Ιεροσολύμων Πατριάρχης λειτουργίαν,
την Ανάστασίν σου ψάλλων με λευκήν εγώ λαμπάδα
με τα δάκρυα σ' εζήτουν ν' αναστήσης την Ελλάδα.

Άλπεις χειροτεχνημένοι της Αιγύπτου πολλές ώρας,
κάτωθέν σας εις μελέτην έμεινεν ο Πυθαγόρας.
Μ' ένα γλύπτην και με πλήθος προς σας έδραμα Ελλήνων
και, ω Πυραμίδες, χείρα τολμηράν προς σας εκτείνων
έγραψα «Ισόβιον σας λίθοι αεροκτισμένοι,
είθε και το εν Αθήναις Σύνταγμα να διαμένη!»

Με τους οφθαλμούς οι έξω Έλληνες δακρυβρεγμένους
προσκυνούμεν τας Αθήνας ως την κεφαλήν του Γένους,
και πολλάκις εις του Λάτμου τας συσκίους υπωρείας
ερωτά περί Ελλάδος ο βοσκός της Ιωνίας·
και σεις όμως δι' αχύρου κάρφος έν αγωνιάτε,
μυρμηκίδια Κωλέττη, Μεταξά, Μαυροκορδάτε!
Διά σας αντί το έθνος σήμερα να κινδυνεύη
και αυτών των Μουσουλμάνων να καθίσταται η χλεύη,
έπρεπε να ενωθώμεν Κρήτες, Μακεδόνες, Θράκες,
Θεσσαλοί και Ηπειρώται, Σέρβοι, Βούλγαροι και Δάκες,
κ' έμπροσθεν του Βυζαντίου εις ημέραν ωρισμένην
με το Λάβαρον φανέντες, με την σπάθην γυμνωμένην,
εις τους Τούρκους, εις τους Φράγκους, τους μωρούς εκθαμβωμένους
να κηρύξωμεν εξαίφνης την Συνέλευσιν του Γένους,
εκεί δε μετά των Τούρκων εν ειρήνη να σκεφθώμεν
Συνταγματικόν Μονάρχην ποίον όλοι να δεχθώμεν...
Αλλά είμαι δις, τρις είμαι διά το φρενοκομείον
τα τοιαύτα συμβουλεύων εις τοιούτον Υπουργείον,
τα τοιαύτα συμβουλεύων εις τοιούτους τυφλωμένους,
παντός γένους, παντός είδους αντιπολιτευομένους.

Μεταξύ Ανακτορίων και ψυχρού Κοιμητηρίου
ο Κωλέττης με την σκέπην καλυμμένος μυστηρίου
από το παράθυρόν του τους πιστούς του λάτρως βλέπει
καθ' ημέραν ξίφος πείνας και θανάτου να τους δρέπη,
και θαυμάζει, και θυμώνει διατί δεν τον προσμένουν
και χωρίς διπλώματά του εις τους τάφους των εμβαίνουν·
εις τους ώμους του καρφώνει ψόγου κτίριον ο Τύπος·
πλην δεν τον κινεί τρυπάνη, ουδέ σφύρας βαρύς κτύπος·
είν' ελέφας του οποίου με ογκώδεις πύργου στύλους
δέχεται η χονδρή πλάτη σουβλερούς χαλκίνους ήλους·
υψηλά ως κυπαρίσους λέγει λόγια εις όλους,
μακρείς δρόμους της Λαμίας, της Ακαρνανίας στόλους·
Ομιλεί; με χάσκον στόμα η Αυλή τον ανεμίζει·
και τας μύας του ο μέγας Πισκατόρης ανεμίζει·
σιωπά; η κεφαλή του, κεφαλή σφιγγός πετρίνη,
εις τον Πρόεσβυν αίνιγμά τις παριστάνει ως εκείνη...
Πρόκενς, Βέρτερε, την άσπρην φουστανέλαν του βαστάτε·
ο τερατολόγος Μάγος ημπορεί, μη το γελάτε,
μ' έναν της μακράς του πίπας, μ' έναν αμυδρόν σπινθήρα
άσβεστον ν' ανάψ' εις όλην την Ανατολήν κρατήρα...
Τους πενήντα Σόλωνάς του εις το έρημον σκοτάδι
προγυμνάζει και διδάσκει ο Κωλέττης κάθε βράδυ·
πλην καθείς των ανταλλάττει αργυράγχης βήχα βήχων
κάθε άρθρωσιν φωνής του μ' έναν του Ταμείου ήχον,
η Βουλή μ' αυτάς δεν είναι τας μελωδικάς Αρπυίας
όργανον πενήντα έχον σύριγγας, εις τας οποίας
ο Κωλέττης φυσά μόλις και αυτό ηχεί ωραία
διά τέσσαρας Δυνάμεις και διά τον βασιλέα.

Λέγετέ με, Μούσαι, τώρα αι τον Όλυμπον οικούσαι
σεις γνωρίζετε τα πάντα, σεις απανταχού παρούσαι·
λέγετέ με τώρα τίνες οι μεγάλοι Βουλευφόροι,
οι προτείνοντες ατρόμως το υπέρ Κωλέττου δόρυ·
επειδή τους όλους άνδρας πώς εγώ να ιστορήσω
δέκα στόματα και γλώσσας δέκα και αν ευμοιρήσω;

Τίς αυτός ο του Κωλέττου Λοχαγέτης τολμητίας;
-Είν' ο Ρήγας. -Ο Φεραίος; -Όχι· ο εξ Αρκαδίας·
ο προγάστρω ρήτωρ φέρει έγκλειστον εν Υπουργείον
ως γυνή εγγαστρωμένη εν επτάμηνον παιδίον·
Αχιλλεύς της ευγλωττίας, εις το βήμα φρικάλέαν
με τεπτιγοφθόγγους λόφους σείει περικεφαλαίαν,

της οποίας τα οπίσω κρατούν δύο, η Κυρία
Μέγαιρα – Δημαγωγία κί' Αληκτώ – Αυτοχθονία·
όταν διά Βρισηίδα – Δημαρχίαν Αχιλλέως
έχει μήνιν, η φωνή του εις τα νέφη φθάνει έως·
αλλ' ο Αχιλλεύς την πτέρναν τρώσιμον αν είχε λίαν,
τρώσιμον επίσης έχει και ο Ρήγας την κοιλίαν,
και χρυσούν της Αρχής βέλος μικρόν έν ως η βελόνη
εκεί όταν τον κεντήση θανασίμως τον πληγώνει.

Τας ακούετε, ή όχι, τας φωνάς τας φρικαλέας;
Με τας δύο του παλάμας ο Καλλιφρονάς ο Αίας
Λίθον μελαψόν και μέγαν, μέγα όριον αγρού του,
ένα πήχυν υπεράνω ανυψώνων του λαιμού του
εις την κεφαλήν τον ρίπτει του αυθάδους Βιλαέτου,
όστις φεύγει μ' εκατόν του βαυ! βαυ! βαυ! Κατά Κωλέττου·

Ο αγέρωχος Πλαπούτας με τας άσπρας του τας τρίχας
καταράται των ανθρώπων κ' εαυτού τας μαύρας τύχας
διατί το Υπουργείον εις διαταγάς χιλίας
μίαν καν να μην τον δίδη, μίαν και μακροζωΐας,
ώστε με σκυμμένην ράχην εις αιώνας των αιώνων
αλληλούϊα να ψάλλη προς Κωλέττην τε και Θρόνον.

Το του Υπουργείου μάννα όταν βρέχη, ο Χατζίσκος
κατά γης το φέσι βάλλει, και το φέσι του καδίσκος
σύνολην την ουρανίαν δωρεάν αυτήν συνάζει,
αυτός δε «Ιδού ο άρτος ο βουλευτικός» φωνάζει.

Από την Αγίαν Πόλιν εις Αθήνας αναβαίνων
εσταμάτησα εις τόπον προ πολλού κατηραμένον,
εις ζωγραφικόν τι μέρος, μεταξύ ναμάτων κρύων,
θαλερών αναδενδράδων και πλατάνων βαθυσκίων,
όπου με κυμβαλιζόντων Κορυβάντων συνοδείαν
η Αντιπολίτευσις μας παίζει τώρα κωμωδίαν·
φατριών, αρχών, δογμάτων τάγματα εκεί ποικίλα·
α υ τ ο χ θ ο ν ι κ ο ί και θ ρ ή σ κ ο ι όσα γένη τε και φύλα·
φύρδην μίγδην τ α ρ α ξ ί α ι, σ υ ν τ η ρ η τ ι κ ο ί πολίται,
Κρήτες, Αραβες, Εβραίοι, Πάρθοι, Μήδοι, Ελαμίται,
και οι κατοικούντες πάντες εις την Μεσοποταμίαν,
Παμφιλίαν, Κιλικίαν, Αίγυπτον, Καππαδοκίαν.

Ω συ του Θαβώρ την άκραν και το Σίναιον οικούσα,
τον τυφλόν της Βρετανίας η εμπνεύσασα συ Μούσα,

λάβε του Δαυΐδ την λύραν και με Ψαλτηρίου αίνους
ύμνησε τοιούτους άνδρας αντιπολιτευομένους·
ειπέ τίνες αι μεγάλοι πυκναί φάλαγγες εκείναι,
τίνες οι ασπιδοφόροι Αρχηγοί των. – Είναι... είναι...

Ο Μαυροκορδάτος βήχων βαθύ βήξιμον θανάτου
ως φαγών έν Υπουργείον με τα πέντε κόκκαλά του
και από λαιμόν πνιγμένου περιμένων η μεγάλη
Τρίαίνα του Αβερδίνου έν προς έν να τα εκβάλη.

Ο Ζωγράφος με τα δύο κωμικά ναυαγία του,
ο Ζωγράφος τους δακτύλους γλύφων του Μαυροκορδάτου
και τα έλκη των ιδίων δαγκαμάτων του ως κύων
με τον βαλσαμωτικόν του σίελον ελαφροκλείων.

Ο μεγαλοπράγμων γίγας – Μεταξάς με την καρδίαν
κολλητήν εις την καλήν του σύζυγον Οικονομίαν,
την οποίαν διεξεύχθη επειδή προς την πατρίδα
στοργήν είχεν υπέρ όσσην προς της Νάξου την σμυρίδα.

Ο Σχινάς ο συχνοκλαίων ως αμαρτωλός Τελώνης
κ' εις το πέδιλον κλεισμένος του Αγίου μας Μεθώνης.

Ο Σαμψών μας Βιλαέτης ο κτυπών με όνου γνάθον
τον διώκτην του Ζωγράφου, τον της Μοσχομάγγας Άθων.

Ο θυμώδης Μαυρομμάτης ο βοών ως ο βορέας,
και εις όλας του τας λέξεις θέτων περικεφαλαίας,
αφ' ης ώρας ο Κωλέττης ήρπασε το δίπλωμά του
και γελά διά τα μαύρα όμματα του Μαυρομμάτου.

Η Τριάς η επί θρόνου Γερουσίας καθημένη,
ψυχή μία, πλην εις τρία πρόσωπα διηρημένη,
η με την οργήν του Λόντου, με τας φρένας του Μαγγίνα,
με την γλώσσαν του Τρικούπη αυτά λέγουσα κ' εκείνα.

Ο περιπατών Δομνάδος με χωλόν το ένα σκέλος
αφ' ου έπαυσε να είναι του Πανεπιστημίου μέλος,
και εις μίαν βακτηρίαν ακουμβών Εφημερίδος
ως Ταλβύθιος και κήρυξ της βρεταννικής μερίδος.

Ιουδήθ η γενναιόφρων, η ετοιμή εν συνόψει
τον Κωλέτην Ολοφέρνην με την σπάθην της να κόψη,

και Ραχήλ η πρεσβυτέρα, και η Σάρρα, και Ρεβέκκα,
και κωφαίνουσα τα ὠτα πνευματώδεις κράγες δέκα.

Σας ιχνόγραφα τα δύο στρατοπεδευμένα μέρη
Ποίον, Ἕλληνες, των δύο την υπόληψίν σας χαίρει;
Υπέρ του Συντάγματός μας και τα δύο φωνασκούσαν
ὅτι τάχα με την λόγχην υψωμένην πολεμούσιν·
εις το Σύνταγμα, ἢ ψεύδος! Πίπτουσι μετά μανίας
η μερίς η των Μεγάρων, η μερίς η της Προνοίας,
κ' ενώ τέκνον κάθε μία ἰδιόν της τ' ονομάζει,
την ψευδομητέρα ὁμως κάθε μία ομοιάζει,
ἤτις προς τον Σολομώντα ἐκράζεν εις δύο μέρη
να σχισθῆ το τάλαν βρέφος και το εν αυτῆ να φέρη.

Ὅλοι ἔχουν εις το στόμα την πατρίδα, και πατρίδα
καθεὶς ἔχει ενός Φράγκου την φατρίαν και μερίδα.
Την πατρίδα – Λαῖνς ἔχει ο του Ναυαρίνου ἥρως
και την Φίλιππον – πατρίδα ο αντίπαλός του Πύρρος.

Την ξηράν ἰδοὺ η λέπρα κατανέμεται ληστεία
και η φάγουσα μιαίνει τα πελάγη πειρατεία.
Τους ληστάς, Κωλέττη, σπεύσε προς το μέρος σου ν' αρπάξης.
Μηδέ συ, Μαυροκορδάτε, μη τους πειρατάς, μη χάσης·
επειδή απ' ὅλα, βλέπω, σεις κρεμάσθε τα σχοινία,
και ἀπὸ αὐτό ἀκόμα της κρεμάλας... ω μανία!

Ὡς ο κτυπηθεὶς καιρίως ἀπὸ τον εγκεφαλίτην
στρέφεται, μετακινεῖται εις την φλογεράν του κοίτην,
ουδέ ἰατρόν σωτήρα, ουδέ φάρμακον ευρίσκει,
με την θέρμην του φρενίτου η Ελλάς μας αποθνήσκει.
Τρέξε, ἰατρέ Ζωγράφε, Υπουργεῖον ἐν να δράξης
και ἀπὸ ζωὴν τοιαύτην την Ελλάδα ν' ἀπαλλάξης.

Στρατιώται του Πλάτου, σπείρα σεις του Πραιτωρίου,
συ Σχινά, συ Βιλαέτη, ζήλον υπέρ του Κυρίου!
Μ' ἔρωτα εις τον σταυρόν σου ρίπτονται, Χριστέ μου, ὅσοι
ἤθελον, αν σε ἀπήντων εις τον κόσμον, σε σταυρώσει!

Ὡ Κανέλοι Οκονέλλοι, ω Πλαπούται δημοκράται,
βλέποντες ο εις τον ἄλλον πρέπει μόνοι να γελάτε,
καθὼς πάλαι εις την Ρώμην δίχως ν' αλληλογελώντο
δύο της οiwνοσκόποι πώποτε δεν ἀπαντώντο.

Όλοι ρυπαροί και όλοι χωρίς δόξαν, αλλά όλοι
με το σκότος των εχθρών των φαίνονται ακτινοβόλοι·
δόξα του πεσόντος είναι του ορθού η καταισχύνη·
ο Μαυροκορδάτος είχε, Μεταξά, σε απολύνει·
τον Μαυροκορδάτον τώρα συ λευκαίνεις, συ Κωλέττη,
και αυτός θα σε λευκάνη μετά έν ή δύο έτη.

Οι τρανοί τρεις Κομματάρχει και οι εκατόν των φίλοι
είν' ανθρώπων, μα τον Δία! εξαιρετική τις ύλη·
την πολιτικήν καθείς των αν δεν είχ' επάγγελμά του,
ήθελαν ως πατραλοίσι υποστή ποιήν θανάτου·
επειδή δε ούτοι έχουν εις τας χείρας των τους νόμους,
ουδέ καν με ποδοκάκην περιέρχονται τους δρόμους.

Βλέπετε αυτούς τους δέκα Γολιάθ της Γερουσίας;
Όταν νόμον συζητούσι προς συμφέρον της φατριάς
όλοι οφθαλμούς πυρώδεις, στόμα έχουν αφρισμένον,
κ' έχουν έναν εις τα στήθη Δαίμονα ενσαρκωμένον,
όστις ομιλεί, κινείται, πράττει εν ονόματί των.
Των Γεργεσηνών ομοία η αγέλη χοίρων ήτον,
ότε αριθμός Δαιμόνων πολύς ένδον της εκλείσθη·
και αυτή κατά θαλάσσης τρέχουσα κατεβυθίσθη.

Ασθενείς, ω εκ των δύο εξαισίων Βουλή μία,
και η νόσος σου υπάρχει κακή νόσος βουλιμία.
Με το Ξι το Ψι εμπρός ανταλλάττεται... η Ψήφος
με το του Συνταγματάρχου και του Ταγματάρχου Ξίφος...
Ω του Κύλωνος το άγος το εις τας Αθήνας ταύτας
εκπλυθέν μ' εξαγιάσεις των προγόνων μας τσαύτας,
να κρημνίσωμεν εκ βάθρων τας οικίας Αθηναίοι,
όπου ζώσιν οι τοιούτοι Βουλευταί οι παλαμναίοι.

Ποίον Υπουργείον! Ποία καταπάτησις του Νόμου!
Ο Ροδίτης ετινάχθη δι' αυθάδους υπονόμου
από Ναύπλιον εις Κέαν εναντίον της αγίας,
της ατομικής εκάστου Έλληνος ελευθερίας.
Στρατιωτικάί πιέσεις, κριτηρίων επεμβάσεις,
ραβδισμοί Χαλκιοπούλων, εκλογών παραβιάσεις,
ανομιαί παντός είδους ενεργούνται καθ' εκάστην...
Σύνταγμα εγώ τοιούτον δεν ηυχόμην, μα τον Πλάστην!

Ποία ηθικής, θρησκείας, ορθού λόγου αναρχία!
Ποίον μίσος προς τα φώτα! Ποία δοκησιοσοφία!
Ποία έπαρσις! Εις όλας όλοι έτοιμοι τας θέσεις!

Ο Φασίστας νομοθέτης! Σοφέ Σόλων, μην εμέσης!
Επειδή δεν διαφέρει παρά μ' ένα μόνο ι δ η ς
ο Φαρμάκης τους κανόνες εξηγεί ως Φαρμακίδης,
και του Πανεπιστημίου κριταί είναι ο Βιοβίλης
και ο μη λαβών ποτέ του το κονδύλι, ο Κονδύλης!

Ο επαίτης Διαλέτης ζητεί έδραν Γερουσίας,
και το Σύνταγμα εις χείρας μένει της Απαιδευσίας!

Πού αρχαί; αρχάς δεν έχει ούτε εις αλλ' όλοι τέλη·
εκατόν αρχάς αλλάττει ο καθείς και δεν τον μέλει.
Την εσπέραν εις τον οίκον, προς Θεού! εμβήτε τούτον·
Πανδαιμόνιον ο Μίλτων περιέγραψε τοιούτον;
Εις αυτόν εκ των κομμάτων οι κατά καιρούς χαμένοι
σώζονται ως εις λιμένα οι καραβοσυντριμμένοι,
και ως εις Ξενοδοχείον αι φατρίαί μία κ' άλλη
φεύγουν, έρχονται, πηγαίνουν εν ανέσει των μεγάλη·
όλων έγινε εντός του, όλων των αρχών ο γύρος·
ο Μαυροκορδάτος νάνος, ο Μαυροκορδάτος ήρωας!
ο Κωλέττης Τίτος Ρώμης, ο Κωλέττης Αλαρικός!
Λαμπρά νίκη, ανταρσίας όνειδος ο Αβαρικός!
Η Ισοβίτης ζήτω! Ζήτω η Δεκαετία!
Η δικτατορία θαύμα! Θαύμα η δημοκρατία!
Άνθρωποι του τόπου κάτω! Άνθρωποι του τόπου άνω!
Φανερά, μυστική ψήφος... Ω! τας φρένας κ' εγώ χάνω...

Γενικός κανών το ψεύδος. Είν' εξαίρεσις κανόνος
η αλήθεια και όλων ο χρυσός θεός ο μόνος.
Ο εις σημερον τον άλλον στηλιτεύει ως φονέα
και υμνεί την επιούσαν ως Πειρίθουν και Θησέα,
έτοιμος να τον υβρίση την επαύριον και πάλιν
κ' εκ δευτέρου να τον σφίξη φίλον του εις την αγκάλην.
Δι' έν έργον εις τας στήλας της αυτής εφημερίδος
Ο αυτός σωτήρ καλείται και προδότης της πατρίδος.
Πάσα δοξασία έχει ζηλωτήν της συγγραφέα
όποιον μετ' έν έτος φοβερόν της προγραφέα.
Γίνεται ο Οικονόμος Φαρμακίδης, και ατρόμως
Γίνεται ο Φαρμακίδης μετά ταύτα Οικονόμος.
Ω αναίδεια! εις ένα περί της Συνόδου νόμον
ατηρνήθη χθες μ' έν κόμμα συγγραφάς του δέκα τόμων.

Καθείς μίαν εφευρίσκει αίρεσιν ως πληγήν μίαν,
παλικάρισμόν ο ένας, άλλος φιλορθοδοξίαν,
και το Κράτος κατά κράτος πριν η μία εξοντώση
άλλη έρχεται τον κτύπον τον θανάσιμον να δώση.

Πρώτη κ' έχουσα βεβαίως της μωρίας τα πρωτεία
η του αμαθούς μας ήλθε Μεταξά Δεκαετία,
την οποίαν ένας Δόκτωρ Πανεπιστημίου ένθους
ενταφίασε δακρύων και μοιράζων σκέπας πένθους.
Άλλη έπειτα εις σάγμα χλωρού ίππου καθημένη,
σκελετός και εις θανάτου σάβανον τετυλιγμένη
και αποφοράν δυσώδη χύνουσα ως η πανώλης,
η Αυτοχθονία, όλας κατεπτώχευσε τας πόλεις.
Τ' όνομά της εις τα μαύρα καταχθόνια να πέση,
επειδή ο Άδης είχεν επί γης αυτήν εμέσει,
επειδή εκείθεν είχεν ο Σατάν αυτήν εξάξει
κ' εις έν άρθρον της Συνθήκης του Ζωγράφου την χαράξει!
Μετ' αυτήν λοξοπατούσα με τον πόδα της τον κούφον
έφθασεν οδηγουμένη από τον Σχινάν – Ταρτούφον
η θεοκρατία γάμους, διαζύγια κρατούσα
και την Σύνοδόν μας δούλην πατριαρχικήν ζητούσα.
Με την Γενικοψηφίαν της καταστροφής το τέλος
έφερεν ο του μεγάλου Φαναρίου Οκονέλλος.

Διατί λοιπόν το αίσχος και η αθλιότης αύτη;
Πόθεν τόση δυστυχία; Η Ελλάς λοιπόν τοιαύτη,
ώστε του Συντάγματός της, ώστε όντως αναξία;...
Όχι όχι· των δεινών της μία είναι η αιτία·
ο λαός τους Βουλευτάς του δεν εψήφισεν ακόμη,
και εις χείρας των κομμάτων περιστρέφονται οι νόμοι·
μέρος της Βουλής υπήρξε του Μαυροκορδάτου κράμα,
και το άλλο του Κωλέττου και του Μεταξά συνάμα·
μη λοιπόν, μη την Ελλάδα μη συκοφαντήτε, ξένοι,
την Ελλάδα ήτις έξω των πραγμάτων έτι μένει·
και μη τώρα βαρύτερους εις επήκοον του πλήθους
ρίπτετε κατ' εμού λόγους παρά όσους προχθές λίθους
λέγοντες «ιδού το έθνος και ιδού το Σύνταγμά σου!
Με τα δάκρυα να σβύσης όσα έγγραψες βιάσου».

Πατριώται, μη λυπήσθε! Πατριώται, μη θρηνήτε!
Ευαγγελισμόν σας φέρω... δούλοι πάλιν θα γενήτε.
Η Ρωσία ιδού πρώτη με το νήπιόν της πάλιν,
με το δημιούργημά της έρχεται εις την μασχάλην·
και κατόπιν η Αγγλία ιδού χρήματα ζητούσα,
μητριά, του γάλακτός της το μωρόν αποστερούσα·
οι Αγγλοδηγοί ελεύσεις ιδού σπείρουν στρατών ξένων
και μ' έν ξένον Υπουργείον ξένον Χάρτην χαρισμένον·
ναι, το Σύνταγμα της τρίτης Σεπτεμβρίου απειλείται·
μεταξύ Αγγλορωσσίας και Γαλλοαυστρίας κείται.

Η Ελλάς, ως η Συρία, δύο κλάσεων πολίτας,
σας μεν έχει Άγγλους – Δρούσους σας δε Γάλλους – Μαρωνίτας,
με τα δύο της Ευρώπης αλληλομαχούντα γένη,
τα οποία δύο φέρουν Έλληνες διηρημένοι
εις τα σπλάχνα της πατρίδος μετά τόσης ασπλαχνίας,
τρέμω μη παιχθή το δράμα της Αιγύπτου και Συρίας.
Με τους Γάλλους σου προστάτας τρέμω μη, Ελλάς μου, μένης
ρείθρα χύνουσα δακρύων της Αιγύπτου της ταλαίνης,
ενώ στράτευμα ο Άγγλος ξενικόν αποβιβάζει,
την αισχύνην σ' επιβάλλει και τον Χάρτην σου αρπάζει...

Εις την παραλίαν κείται η Σιδών χωρίς λιμένα·
την ερήμωσίν της βλέπουν τα πτηνά εκπεπληγμένα,
και ο ήλιος την κλαίει καθώς κλαίει νεκρωμένην
εις αιγιαλόν αν εύρη εραστής την ερωμένην.
Είθε, Πειραιεύ, Αθήναι, ούτω να ερημωθήτε,
ποτέ πλοίων, ποτέ χώρας άνθρωπον να μην ιδήτε,
αν ιδήτε σεις αυθάδους Βρεταννού την ναυαρχίδα
φέρουσαν στρατόν μιγάδα ως εις την Πτολεμαΐδα!

Η κατάρα της Ελλάδος, Μεταξά, εις σε η πρώτη,
επειδή ενώ εκείνη μ' έρωτα χειροκρότει,
συ μικρός, το μεγαλείον επτοήθης του αγώνος,
επροσκάλεσες τους δύο αντιπάλους σου αφρόνως,
κί' εξορίζων τους πολίτας και λιθοβολών τον Τύπον
εις την τρίτην Σεπτεμβρίου έφερες τον πρώτον ρύπον!

Επί σου, Μαυροκορδάτε, η κατάρα η δεύτερα.
Επειδή, ω απαισία εις την δόξαν σου ημέρα!
Δί' αισχρά εσχίσθης πρώτον με τον Μεταξά πρωτεία
κ' έπειτα με τον Κωλέττην διά δύο Υπουργεία!

Η κατάρα της η τρίτη να σε εύρη, σε Κωλέττη,
όστις, εις τους Παρισίους οκτώ ζήσας πλήρη έτη,
άλλο τι παρά τα ψεύδη δεν μας έφερες των Γάλλων,
ουδέν πράξας εν τω μέσω τόσων λόγων σου μεγάλων!

Η κατάρα η τετάρτη να σας εύρη. Παλαμίδαι,
σας Ζωγράφοι, τους οποίους η Ελλάς με φρίκην είδε
αρχηγούς Αυτοχθονίας, πρωτοκήρυκας Κανόνων
και ταράξαντας τα πάντα δι' έν Υπουργείον μόνον!¹³²

---

¹³² Αυτόθι, σελ. 325-336.

Και οι τύραννοι εν τούτοις δράττοντες ως ευκαιρίαν
την διηνεκή εκάστου ιδιώτου ασχολίαν,
έχοντες δε συνωμότην και συμπράκτορα τον Χρόνον,
παγιούσι κατ' ολίγον τον επάρατόν των θρόνον.
Πλην αυτός την ύλην φθείρει, και αυτήν ανακαινίζει·
πας δε Νέρων τον νουν σβύνων, πυρ παθών αναρριπίζει
και δι' ουδενός αμείβει
αγαθού την κοινωνίαν, ην πατεί και καταθλίβει...¹³³

Μετ' ανατολάς και δύσεις τεσσαράκοντα ηλίων
εις τα Γάδειρα εμβαίνει κυματόπληκτον το πλοίον,
και αντίπρωρον έν άλλο ατμοφέρεται και φθάνει·
ερωτά εκείνος τότε και απόκρισιν λαμβάνει·
«Πόθεν; - Από την Ελλάδα. - Ποίος βασιλεύει έτι;
- Όθων Πρώτος, μετρών δέκα συνταγματικά του έτη».
Σιωπά και της ψυχής του
φαίνονται τα βάθη μόνον εις το βλέμμα του Υψίστου.¹³⁴

Φέρων την οργήν του έθνους εις τα στήθη του κρυφίαν
εις των Ανακτόρων ήλθε την αντάρτιδα Πλατείαν,
όπου ο λαός συρρέυσας άλλοτε εις τας ωδάς του
έστησε τα τηλεβόλα μετά τόλμης αδαμάστου,
ο δε Όθων εις τον χάρτην ώμοσεν εκ του εξώστου
και εις την φυγήν του ξένου ένευσε στρατεύματός του.
Εκεί στας εις άκραν μίαν
και το βλέμμα περιστρέψας, είπε ταύτα κατ' ιδίαν·

«Η Ελλάς κατησχυμένη! των εθνών η ζώσα Μούσα!
«Η Ελλάς, η τους αιώνας και την γην ομού πληρούσα!
«Έθεσε το σφράγισμά της και εις τ' ουρανού τας σφαίρας,
«τους Θεούς της κυριάρχας στείλασα εις τους αστέρας.

---

¹³³ Αυτόθι, σελ. 171.

¹³⁴ Αυτόθι, σελ. 172.

«Της σοφής αυτής Ευρώπης αι τεθρυλημένοι Χώραι
«έμπροσθέν της εισίν όλοι χθεσιναι, η ταύτης κόραι,
και παρέλαβον επίσης
«τα ελέη της χειρός της και Ανατολή και Δύσις.

«Βαρύς όλην την Ελλάδα κύλινδρος ισοπεδώσας,
«κατεδάφισεν ενόχους αρετάς και δόξας τόσας.
«Κυβερνά το Κράτος όλον εκατόγχειρ Δεσποτεία,
«συνταγματική του έθνους καλουμένη Πολιτεία·
«όπου δε η λαοφθόρος σιδηρά της πτέρνα φθάνει,
«ως εξόπισθεν του ίππου του Αττίλα, δεν βλαστάνει
«ούτε στάχυς, ούτε χλόη,
«και γελώσιν οι κακούργοι, και θρηνούσιν οι αθώοι.

«Ηνδραπόδισε τους πάντας η ψευδής Ελευθερία·
«αι Βουλαί εισι τα δύο αναιδή της καπηλεία,
«όθεν εις χρυσήν φιάλην κερά μέθην εθνοκτόνον,
«επεβλήθη δε εις όλους ποδοκάκη δέκα χρόνων
«τους λαλούντας ελευθέρως ή και μόνον σκεπτομένους.
«Οι Νομάρχαι δέκα όντες υποτύραννοι του Γένους,
«ή κακούσι τους ανθρώπους
«ή αυτούς μεταποιούσιν εις πατέρων κατασκόπους.

«Την πολύτιμον του ψήφον ο λαός απεστερήθη,
«και υπέρ αυτής οσάκις έκραξεν ή εκινήθη,
«έπεσαν εις τους πολίτας οι στρατοί της Εξουσίας,
«άλλους έσφαξαν και άλλων επυρπόλησαν οικίας.
«Τρις εις την Ακαρνανίαν, εις την Εύβοιαν και Φθίαν,
«τρις απέσεισε το έθνος ένοπλον την τυραννίαν·
«πλην μετά σφαγήν μεγάλην
«έκλινεν απηυδαμένον υπό τον ζυγόν του πάλιν.

«Ο λαός από της τρίτης Σεπτεμβρίου εχαυνώθη
«ως ερήμου δράκων, όστις κορεσθείς απεκαρώθη·
«Τυλιχθείς περί τον θρόνον, την βοράν αυτού χωνεύει·
«πλην κοιμώμενον εχθρός του τον κτυπά και τον φονεύει.»
Ήχησεν η της δεκάτης ώρα καθημερησία
έξωθεν των Βασιλέων κρουομένη μελωδία.
Όχλος έτρεχε συρρέων,
και υπέλεγεν εκείνος εντός έχων πυρ Αιτναίον·

«Έρριψε τους μολυβδίνους επενδύτας του εις όλους
«ο Δεσποτισμός, υφαινών του Συντάγματος τους δόλους.

«Ευτυχής, αν η φωνή μου φέρη κλόνον εις το Κράτος
«ως πυρίτις αποκτώσα εις την έκρηξίν της πλάτος!...
«Δος μοι προς αυτό, Πατρίς μου, δύναμιν πριν αποθάνω!...
«Εμπροσθέν σου ιδού κύπτων εις το έδαφος λαμβάνω
    «ισχύν, όσην ο Ανταίος
«κλίνων εις την γην ανέκτα και ωρθούτο ρωμαλέος...»

Και μεγάλα και λυσσώδη τότε βήματα εκτείνων,
εξεφώνησε τοιαύτα προς το πλήθος των Ελλήνων·
«Σεις ορύξαντες ως μέγα λατομείον την Τουρκίαν
«ελαξεύσατε ωραίαν την Θεάν Ελευθερίαν!
«Σεις ηλλάξατε εις σπάθας του Σουλτάνου τας αλύσεις!...
«Εις σας, τύραννοι και δούλοι, το ανάθεμα επίσης,
    «εις σας, γέροντες και νέοι,
«της Πατρίδος η κατάρα έρωσ της αν δεν σας καίη!

«Σύρρουσι τα τετριμμένα σάβανά των και συγχρόνως
«ανυψούσι μαυροφόρον την σημαίαν του αγώνος,
«των Βασιλικών, της Λάλας, της Βαλτέζης, της Γραβίας,
«των Θερμοπυλών, της Χίου, των Ψαρών, της Σφακτηρίας
«οι Στρατάρχαι· μετά νέων σαλπισμάτων και ασμάτων
«εις τον Πίνδον, εις την Όσσαν φέρουσι τα βήματά των,
    «εν ω στόματα οργάνων
«χαύνα μέλη εκφωνούσι κύκλω μου αντί παιάνων.

«Ότε κράζων εις τα όπλα το αιματωμένον Γένος
«ο νεκρός του Γρηγορίου έπλεεν αγχονισμένος,
«και τας δυό πλευράς άμα της Ευρώπης και Ασίας
«πλήττουσα η κεφαλή του ήγειρε κατά Τουρκίας,
«έλεγεν εκείνος ότι ο σωτήρ του Γένους Κλήρος,
«ο εις τας αλύσεις μάρτυς και εις τους πολέμους ήρως,
    «προωρίζετο αθλία
«των ετεροδόξων χλεύη και του Παπισμού θυσία!¹³⁵

.....
«Τρέξατε μακράν των Φράγκων εις τον Πίνδον, εις τα Τέμπη,
«όπου η φωνή των ύβριν εις υμάς δεν αναπέμπει!
«Της στενής αυτής Ελλάδος ο αήρ μεμολυσμένος·
«πνεύσατε υγείας άλλον εις το μέγα έξω Γένος!
«Αναβήτε εις τα όρη, όπου πνεύμων δεν ασθμαίνει!

---

¹³⁵ Αυτόθι, σελ. 173-176.

«Εἰς τὰ ὄρη ἀναβήτε, ὅπου ἡ πατρίς προσμένει,
«ὅπου ἡ Ορθοδοξία
«παρὰ τὸν Θεὸν ἐδρεύει, κόρη τοῦ Θεοῦ αγία!

«Ἰδοὺ σχίζει τοὺς ἀέρας, ἰδοὺ φθάνει μετ' ὀλίγον
«κρῶγματα χαράς σκορπίζων, χρυσὰς πτέρυγας ἀνοίγων,
«ο κατόπιν τῆς Σοφίας βασιλίδος τῶν Ἑλλήνων,
«ἀποπτὰς εἰς ξένον Κράτος Αετός τῶν Κωνσταντίνων·
«ἐπιστρέφει πολὺν πάγον, πολλὴν ἔρημον περάσας
«εἰς τὰς δύο τοῦ ἠπείρου, εἰς τὰς δύο τοῦ θαλάσσης,
«καὶ κρατεῖ ωραιότεραν
«τὴν υδρόγειον ἐκ νέου εἰς τοὺς ὄνυχάς τοῦ σφαιίρα.»

Ἐλεγεν αὐτά, καὶ πάντες εἰς ονείρου πλάνην ἦσαν
ὅτι τὴν Ἐλευθερίαν ἤκουον ἀναστηθείσαν,
καὶ πολλοὶ κραυγὴν ἀφέντες ἀπὸ στόματος ἀσμένου
«Ἡ μορφή ἐξαίφνης εἶπαν, ἡ τοῦ Περιπλανωμένου!»
Ἄνδρες μύριοι συνάμα εἰς ἓν σῶμα συγκινούνται,
καὶ φωναὶ ομοῦ μυρίαὶ ὡς εἰς κεραυνὸς υψούνται,
ἡ φωνὴ δὲ μία ὅλων·
«Πολιτεία ἡ ρομφαία! Σύνταγμα τὸ πυροβόλον!»

Τὸν ἐκύκλωσαν λαλοῦντα τῆς Ἀρχῆς οἱ στρατιῶται·
Ἀλλ' ἀτάραχος ἐκεῖνος πρὸς τοὺς δούλους εἶπε τότε·
«Εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν πάλαι καὶ ὑπὸ τὰ αὐτὰ ὄρη,
«ἔτρεχον οἱ τοῦ Ἰππίου μισθωτοὶ κορυνηφόροι
«πρὸς σφαγὴν τῶν Ἀρμοδίων καὶ τῶν Ἀριστογειτόνων.
«ἠμιθέου ὅμως αἶμα ἐνθερμον καὶ ζωογόνον
«ἐκχυθέν εἰς γῆν αγίαν,
«τὴν Θεάν τοῦ Μαραθῶνος ἔτεκεν Ἐλευθερίαν.»

Δουλικὸν τὸ ἔτος φεύγει καὶ κωφὴν ἀφίνει μόνην
τῶν ἀλύσεών τοῦ σύρσιν εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὴν κόνιν·
παύσις τῶν δεινῶν καμμία· λήγοντος τοῦ φθινοπώρου,
ἐπανήλθον μόνον δεῖπνα καὶ χοροὶ τοῦ Ἀνακτόρου...
Εἰς τὰς υπογείους κρύπτας τῆς Ἐνετικῆς Εὐβοίας,
ὅπου σκορπιούς συνοίκους ἔχει ὁ ἐγκληματίας,
ὡς ἐξ Ἄδου τίς στενάζει;
Ὁ δεσμώτης ρήτωρ, ὅστις αὐτὰ κάτωθεν φωνάζει·

«Μεταξὺ ἐμοῦ ἐρρίφθη καὶ τοῦ κόσμου μαύρη σκέπη
«τ' ὄμμα μου δὲν διακρίνει, καὶ ὁ νοῦς μου μόνος βλέπει·
«ἀπὸ τὸν φεγγίτην, ὅθεν ξηρὸν ἄρτον χεῖρ με στέλλει,

«η αραϊώσις του σκότους τας ημέρας μου αγγέλλει,
«και μετρώ ατελευτήτους ένδεκα και πλέον μήνας
«αφ' ου άφησα τας τόσον ηλιοφεγγείς Αθήνας·
    «αλλά φυλακής αγρίας
«προκοκρτώτερον το σκότος η το φως της τυραννίας.

«Ανοικτόν το βλέφαρόν μου ολοκλήρους νύκτας μένει·
«η κατά τυράννων λύσσα το κινεί και το θερμαίνει·
«ευτυχείς οι κοιμηθέντες και ποτέ μη εξυπνούντες
«και εις της θανής το βύθος τους δεσπότας λησμονούντες!
«Ω! αν εις το σώμα τούτο η ψυχή μου επιζήση,
«αν το δράμα της Ελλάδος κ' εις αυτήν μ' ακολουθήση
    «την δευτέραν παρουσίαν,
«ως φρικώδες απορρίπτω δώρον την αθανασίαν.

«Άφησα του νέου κόσμου το αγιασμένον χώμα,
«αιωνόκρυπτον εις όλου του αρχαίου κόσμου τ' όμμα·
«άφησα του Βαζεγκτώνος την μητέρα Βιργινίαν,
«ήτις έτεκε και κόρην την καλήν Δημοκρατίαν,
«την γην όπου απολαύει και ο άπατρις πατρίδα
«και λαμβάνει καθείς ίσην εις τον ήλιον μερίδα,
    «όπου φαίνεται χαρίζων
«και αυτός ελευθερίαν ο απέραντος ορίζων.

«Ω πλατύτεροι θαλάσσης ποταμοί! Ω κολοσσαία
«και μακρά ως μέγα Κράτος δάση προκατακλυσμαία!
«Ω ροαί του Νιαγάρα πίπτουσαι εις τας αβύσσους,
«όπου έβλεπα μυριάς ίριδας ηλιοχρύσους!
«Ω αστέρων πάντη νέων φωτειναί ανακυκλήσεις,
«νέα δένδρα, πτηνά νέα, ιχθύς νέοι, νέα φύσις!
    «Χώρα της ελευθερίας,
«εις σε μόνον πριν εκπνεύσω, βλέμμα προσηλώ φιλίας!»

Η Αρχή λοιπόν το σώμα έγκλειστον του αποστάτου
εις τα σύνορα εκράτει της ζωής και του θανάτου·
έτρεμε μη της φωνής του, μη ο κεραυνός βροντήση
και μη πάλιν εις Αθήνας ληθαργούσας εξυπνήση.
Μεταξύ πυγμαίων τόσων ανυψούτο αυτός μόνος
φάντασμα γιγαντιαίον του Ελληνικού αγώνος,
    φάντασμα εκ των μνημείων
ριφθέν έξω και την λόγχην της δημεγεροσίας σείον.¹³⁶

---

¹³⁶ Αυτόθι, σελ. 176-178.

.....

Είδε τότε εις Πλατείας από φλόμον ωχριώσας
της Βουλής τας Στυμφαλίδας όρνιθας περιπετώσας,
και τους ίππους της μεγάλης Φάτνης των Ανακτορίων
είδε την λαμπράν φορούντας τήβεννον των Πατρικίων·
και λαμβάνων την γραφίδα φεύγουσαν εκ των δακτύλων
τας ιδέας του ατάκτους έρριπτεν εις χάρτου φύλλον,
και δακρύων αποστάξεις
έσβυνον τας διαπύρους του καλάμου του χαράξεις.¹³⁷

.....

«Χαίρετε, ωραία φύσις, λαμπρά ποιήσις, μνημεία!
«Απελίθωσε τους πάντας Μέδουσα η Τυραννία.
«Δεν εμπνέετε ουδένα και ουδέ κατανοείσθε.
«Φύσις, ποιήσις, μνημεία, χλεύη της Ελλάδος είσθε...
«Πλην τυμπανισμούς ακούω και σαλπίσματα ταγμάτων,
«ενοχλούντων τους προγόνους εις αυτά τα μνήματά των.
«Πώς Θεός των προπατόρων
«ευμενής δεν παύει ταύτας τας κραυγάς των ξιφηφόρων;

«Ότε ήλθεν ο αυθάδης Αλαρίκος εις Αθήνας,
«από την Ακρόπολιν της χύνουσα χρυσάς ακτίνας
«η μεγάλη του Φειδίου Αθηνά κατέβη τότε,
«κ' εξεπλάγησαν του Γότθου στρατηγοί και στρατιώται.
«Εικοσάπτυχης το ύψος και αρειμανής εκίνει
«επί στήθους την Γοργόνα
«και τους όφεις επί κράνους φέρουσα εις τον αγώνα...

«Η Ελλάς εσταυρωμένη προς τους παιδάς της εις μάτην
«Διψώ παιδές μου! φωνάζει· άλλοι στρέφουσι την πλάτην·
«άλλοι φέροντες τον σπόγγον και χολής και όξους πλήρη,
«πίνε, λέγουσι, και σίγα και ως ο Χριστός μαρτύρει!
«Φευ! ουδείς αυτής το πτώμα Ιωσήφ Αριμαθαίας
«από τον Πιλάτον Ρώμης μετ' αγάπης τελευταίας
«θέλει λάβει και κηδεύσει!
«Δεν τολμά ουδέ το δάκρυ δί' αυτήν θερμόν να ρεύση!...»¹³⁸

---

¹³⁷ Αυτόθι, σελ. 180.

¹³⁸ Αυτόθι, σελ. 182-183.

.....

Βαθμηδόν αρμόν του πάντα έλυεν η ατονία.
Έπιπτεν η κεφαλή του εις τα στέρνα του βαρεία,
και πολλάκις εις τας δύο χείρας του αυτήν εκράτει
ότε σύννους εις αρχαία μάρμαρα επεριπάτει.
Παρελθόν, παρόν και μέλλον έμπροσθέν του εθολούντο,
και ατμοί απελπισίας εις τας φρένας του υψούντο·
    αλλ' εξηκολούθει γράφων
τας ποικίλας του εμπνεύσεις ως επιγραφήν εις τάφον:

«Εις τον Κηφισσόν ακούω κάτω μου την αηδόνα·
«η φωνή της αναβαίνει κλαυθμυρά τον Παρθενώνα
«διατί εμπασθέστεραν έχει κάμψιν η φωνή της;
«Τας Αθήνας ταλανίζει, ως εγώ, η ερημίτις;...
«Καταβαίνουσιν αι γλαύκες εκ των παλαιών μνημείων,
«βλέπουσι του Μαραθώνος το αθάνατον πεδίον
    «και ολίγον μεριμνώσι
«ποίον γένος, ποίοι ξένοι τας Αθήνας κυβερνώσι...»¹³⁹

.....

«Φύγωμεν εις άλλον κόσμον, αφ' ου είδαμεν φυγόντας
«τόσους ήρωας γνωρίμους εις τον τάφον όλους όντας,
«αφ' ου είδαμεν την λάμψιν εσβεσμένην της πατρίδος
«εις τα επελθόντα νέφη της Βαυαρικής ακρίδος.
«Ούτε η σελήνη λάμπει καθώς έλαμπεν οπότε
«είμεθα του έθνους ναύται και του έθνους στρατιώται,
    «και η αλκυών εις θρήνους
«Σήμερον τους λιγυρούς της φθόγγους ήλλαξαν εκείνους...»¹⁴⁰

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ «Η ΦΟΥΣΤΑΝΕΛΛΑ»

.....

«Αχ, όποιος δεν επάλαιψε για την ελευθερία,
«Εκείνος μόνο σήμερα σταυρούς στα στήθη φέρει.
«Εμείς τους δείχνομε πληγαίς του στήθους αριστεία,
«Που μας ταις έδωκ' η τιμή με του εχθρού το χέρι!

---

¹³⁹ Αυτόθι, σελ. 183.

¹⁴⁰ Αυτόθι, σελ. 184.

«Εμείς που τραγουδήσαμε του Ρήγα τα τραγούδια,
«Εμείς που κλάψαμε νεκρό το Φώτο τον Τζαβέλλα,
«Που ρίξαμε στου Βύρωνος το λείψανο λουλούδια,
«Έχομε στήθος για σταυρούς, κορμί για φουστανέλλα!...
«Την ορφανή του Διακατά κανείς ας μη φορέση·
«Εμείς μονάχα είχαμε για φουστανέλλα μέση!¹⁴¹

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ «ΕΓΕΡΤΗΡΙΟΝ»

.....

Βέλος δεν ρίπτω καθ' υμών, ω υπουργοί πυγμαίοι·
Δεν καταβαίν' εις βόρβορον ουδέποτε η Μούσα.
Υμνεί την δόξαν των λαών, την δυστυχίαν κλαίει,
Και προς τα ύψη στρέφεται τους νάνους λησμονούσα.
Αν ζήτε, αν εκπνέετε, αν υπουργοί καλήσθε,
Τίς το γνωρίζει;... Άγνωστοι κ' εις τους υιούς σας είσθε!
Εις ποίον μέρος να στραφούν, Πατρίς, τα βλέμματά σου,
Κ' εις ποίον στήθος η σεπτή να κλίνη κεφαλή σου;
Εις αδοξίαν να ταφής και λήθην ετοιμάσου·
Οι πρόμαχοί σου έπεσαν, κωφεύουν οι λαοί σου...
Σιγά το βήμα της Βουλής, το βήμα των κοράκων,
Και σου ανοίγουν απαθώς τα τέκνα σου τον λάκκον!

Είς μόνος έτι κύκνος σου, ο Βάρδος του αγώνος,
Ως Σπαρτιάτης παλαιός εισέτι δεν ενδίδει·
Εις προμαχώνα μάχεται υπέρ πατρίδος μόνος,
Πληγόνει και πληγόνεται, πλην δεν σε παραδίδει...
Αλλ' οίμοι· συλλαμβάνεται από εχθρών αγέλην,
Και σύρεται εις τα δεσμά ο τελευταίος Έλλην!

Ω σεις ολίγοι μάρτυρες πιστοί εις την πατρίδα!
Φύγωμεν, φύγωμεν μακράν, εις ξένας παραλίας·
Απάτριδες και κλαίοντες την φθίνουσαν ελπίδα,
Ας επαιτήσωμεν αλλού πνοήν ελευθερίας.
Ας σκορπισθώμεν, πλάνητες και πάλιν Ιουδαίοι,
Όπου ψευδώνυμος αήρ συντάγματος δεν πνέει...¹⁴²

.....

---

¹⁴¹ Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, εκδότης Ανδρέας Κορομηλάς, Αθήναι 1881, τόμος δεύτερος, σελ. 89-90.

¹⁴² Αυτόθι, σελ. 98-99.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΡΑΧΙΟΝΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΡΙΒΑ

Ναι! οπότεν την πατρίδα εθνοφυλακή στολίση,
Κ' η γερόντισσα σημαία τα παληά της θυμηθή,
Λαφαγέτ η ανθισμένη νεολαία θα ζητήση,
Και τον Λαφαγέτ θα εύρη εις του Γρίβα το σπαθί!¹⁴³

Τ Ο Α Σ Μ Α

Οχτώ παιδιά στης φυλακής το χώμα ξαπλωμένα,
Ελεύθερα σαν το βοριά, χλωμά σαν το φεγγάρι,
Ετραγουδούσανε πικρό τραγούδι τα καϋμμένα,
Κ' η κεφαλή τους έκλινε σαν κρίνος στο χορτάρι.
Έτσι κί ο Ρήγας μια φορά θλιμμένος τραγουδούσε,
Οπότεν μέσ' στη φυλακή του Φράγκου εξεψυχούσε...

«Βαρεία π' αποκοιμήθηκες, καϋμμένη Ελευθερία!
«Μας ξέχασες κί άλλους λαούς πηγαίνεις να ξυπνίσης.
«Αρνήθηκες τα τέκνα σου και πας στην Ιταλία,
«Του Θρασυβούλου το σπαθί σε Βρούτο να χαρίσης!
«Μας ξενητεύθης, φράγκεψες, που Ελληνοπούλα ήσουν,
«Και Φράγκα μέσ' στον Τίβερη ζητούν να σε βαφτίσουν.

«Συχνά το δάκρυ ακολουθεί τ' αδούλωτο τραγούδι,
«Η λύπη κ' η ελευθερία κοιμούνται πλάϊ, πλάϊ·
«Φουντόνει μέσ' στα αίματα της δάφνης το λουλούδι·
«Γί αυτό είναι κατακόκκινο και γρήγορα περνάει...
«Αχ, το λουλούδι δεν μπορεί πολύν καιρό να ζήση,
«Πεθαίνει το τριαντάφυλλο και ζη το κυπαρίσσι!»

- Και το τραγούδι το πικρό ακολουθούσ' ακόμα. –
«Αστέρια, μάτια αγγελικά στη μαύρη γη στραμμένα·
«Απ' τον καιρό που ελάμψατε στο γαλανό σας δώμα,
«Πότε μας είδετ' ευτυχείς, αστέρι' αγαπημένα;
«Κρίμα στο φως σας το γλυκύ, στην εμμορφιά σας κρίμα·
«Δούλους κυττάτε και νεκρούς φωτίζετε στο μνήμα!

«Αχ, μαύρη μοίρα εμμάτιασε τη χώρα μας, κ' απάνου
«Στη Χαιρωνία γένηκε γεφύρι μιαν ημέρα,

---

¹⁴³ Αυτόθι, σελ. 108.

«Και άτι Μακεδονικό κι' αϊτός κακού Ρωμάνου,
«Της Σαλαμίνας έπνιξαν με μιας τη θυγατέρα!
«Και από τότε μετά μας όποιος κι' αν θέλη παίζει
«Βάνδαλοι, Τούρκοι, Βενετοί, και τώρα... Μπαβαρέζοι!

«Πάντα εφάνης άστατη σ' εμάς, Ελευθερία!
«Όσάν κομήτης έρχεσαι και σαν κομήτης σβύνεις.
«Στιγμαίς μας έδωκες εσύ, αιώνας η δουλεία,
«Και μοιάζει νεκρολούλουδο η δάφνη που μας δίνεις.
«Αχάριστη· στη γη αυτή που σήμερ' απαρνήθης,
«Σ' αυτή πρωτογιγάντεψες, σ' αυτή πρωτογεννήθης!

«Δεν είσ' εσύ, που μια φορά κλεφτόπολο γυρνούσες
«Με καρυοφύλλι ολόμαυρο, με φουστανέλλα χιόνι,
«Που με του Ρήγα τη φωνή τους Τούρκους χαιρετούσες,
«Και κλέφτης ελημέριαζες κοντά στον Κατσαντώνη;...
«Άφσε τα ξένα, γύρισε στα πρώτά σου λημέρια,
«Και πλύνε στον Ευρώτα μας τα ματωμένα χέρια!...»

– Το θλιβερό τα κοίμισε τραγούδι ένα, ένα,
Και μοναχά τ' αχείλί τους ακόμα ψιθυρίζει...
Και κλαίνει τ' άμοιρα παιδιά με μάτια σφαλισμένα,
Γιατί ο δούλος και σ' αυτό τον ύπνο του δακρύζει!
Αφήτε τα τον πόνο τους στον ύπνο να ξεχνούνε·
Ίσως κανένα όνειρο Ελευθερίας ιδούνε!¹⁴⁴

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΛΑΤΑΝΟΝ ΤΟΥ ΜΕΝΔΡΕΣΕ

Ω Πλάτανε! του Μενδρεσέ στοιχειό καταραμένο,
Της τυραννίας τρόπαιο στη φυλακή υψωμένο·
Συμμάζωξε τα φύλλα σου τα δακρυρροαντισμένα,
Να ιδώ κομμάτι ουρανό και τ' άστρα τα καϋμμένα...
Αν ήσαι δένδρο σπλαχνικό, ανθρώπους μην μιμήσαι,
Μη δεσμοφύλακας κ' εσύ ωσάν εκείνους ήσαι!

Ναι· άφησε καμμιά φορά να βλέπ' απ' εδώ πέρα
Τον ασημένιο ουρανό, την άσπρη την ημέρα·
Κανένα σύννεφο μικρό που φεύγει ν' αντικρύσω,
Κανένα ταξιδιάρικο πουλάκι να ρωτήσω.
Να στείλω χαιρετίσματα στη μάνα που με κλαίγει,
Κ' εκείνης οπού μ' αγαπά χωρίς να μου το λέγη!

¹⁴⁴ Αυτόθι, σελ. 130-132.

Ω Πλάτανε· πόσαις φοραίς στους κλώνους σ' αποκάτω
Της αρετής το φόρεμα εσύρθη το χιονάτο!
Πόσαις αθώαις κεφαλαίς εγύρανε σ' εσένα,
Και πόσα μάτια αγγελικά εκλείσαν δακρυσμένα...
Πόσαις φοραίς σαν αδελφαίς στη ρίζα σου την κρύα
Εκάθισαν η αρετή κ' η σκοτεινή κακία!

Όλο το έθνος σκέπασαν τα έρημα κλαδιά σου,
Και στον αγώνα σάβανο εξάπλωσ' η σκιά σου!
Εδώ ο Γρίβας έτρωγε τα σίδερα δεμένος,
Κ' εδώ γλυκομαραίνονταν ο Σούτσος ο καϋμμένος.
Εδώ κι' ο Τουρκοφάγος μας ανταμοιβή ευρήκε,
Κι' ο Μακρυγιάννης, άρρωστος, με κοντακιαίς εμπήκε!

Πόσα, αχ, πόσα μάντρωσες λειοντάρια πληγωμένα,
Ακόμη από τον πόλεμο και τη φωτιά βγαλμένα·
Πόσους αϊτούς της Αμπλιανής, πόσα παιδιά του Φλέσσα,
Ωσάν μανούλα τάβαλες στην αγκαλιά σου μέσα!
Μη σου τους φάγη εννοιάζουσαν το κρύο και η πείνα,
Για να τους στείλης ζωντανούς στη μαύρη γκιλοτίνα.

Πάρε, δεντρί, τα νειάτα μας και τάνθη μας στολίσου,
Να γείν' η ρίζα σου βουνό και σύννεφο η κορφή σου·
Πάρε, δεντρί, τα νειάτα μας και την παλληκαριά μας,
Και βύζαξε το αίμά μας και πιέ τα δάκρυά μας,
Να γείνης δράκος, γίγαντας, τον κόσμο να σκεπάσης.
Φάγε, δεντρί, τα νειάτα μας, φάγε τα να χορτάσης!

Όχι, δεν είναι, Πλάτανε, ελληνική η σπορά σου·
Από λαγκάδι σκοτεινό κατάγεται' η γενιά σου.
Από τη γη του Μπαυαρού εδώ φυτεύθηκες πάλι·
Κόρακας μαύρος σ' έφερε, καιρού ανεμοζάλη,
Κ' εφούντωσες στα χώματα τα μοσχομυρισμένα,
Κ' έχεις από τον ήλιο μας τα φύλλα χρυσωμένα!

Ένα καιρόν -ωσάν αυτόν που έχομε και τώρα-
Εφύτευσ' ο Αλή - πασσάς στην έρημή του χώρα
Τον Πλάτανο, που θέριεψε κ' εσκέπαζε τ' αστέρια,
Γιατί το πότιζ' ο Αλής με τα δικά του χέρια,
Και μ' αίμα τον ερράντιζε του Ζίδρου και του Γιώτη.
- Αχ, ανατρέφεται κ' εσύ με τη δική μας νειότη!

Θα έλθη ώρα, Πλάτανε, αλλόθρησκη Βαστίλλη,
Που ξυλοκόπους η οργή του έθνους θα σου στείλη,
Και πέλεκυς στη ρίζα σου ελεύθερος θ' αστράψη.
Δεν θα σε φαν γεράματα· φωτιά θενά σε κάψη,
Και γύρω θα χορέψωμε στη σκόνη σου την κρύα,
Όταν ανοίξη το χορό Πατρίς κ' Ελευθερία...¹⁴⁵

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ
«ΕΛΕΓΕΙΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ»

.....

ΑΛΛ' όχι, όχι· ο Θεός τον ήξευρεν εκείνον·
Εγνώριζε την χείρά του· τω ήτον αναγκαίος.
Οι Βαυαροί εξύβριζον την χώραν των Ελλήνων,
Και νέαν δόξαν εις αυτόν εφύλαττε και κλέος...
Συσπών οργίλωσ τας οφρύς το τέκνον του Μαρτίου,
Έν βλέμμα προς τ' ανάκτορα ηκόντισε λαθραίον,
Και κλίνας, ωνειρεύετο την τρίτην Σεπτεμβρίου·
Ότε ηγέρθη, η Ελλάς δεσμά δεν είχε πλέον.
Ω, δόξα· μία του στιγμή, έν όνειρόν του μόνον
Εξύπνισε τον Έλληνα κ' ηλάττωσε τον θρόνον!

Πλην τίς σκηπτούχος λησμονεί το κτύπημα;... Ο Όθων
Είχ' ερυθράν την παρειάν από το ράπισμά του,
Κ' επρόσμενε μ' ενδόμυχον και λυσσαλέον πόθον,
Πότε να δώση και αυτός έν κτύπημα θανάτου.
Ω, η καρδιά θραύεται, σπαράσσει' η καρδιά,
–Μα τα επτά του τραύματα τα χαίνοντα ακόμα–
Ότε αναλογίζεται, ότ' ενθυμείτε ποία
Υπέφερε μαρτύρια το γηραιόν του σώμα!
Πλην μάτην τον επίεζον οι άνανδροι εχθροί του·
Εθραύετο το σώμά του και ηύξαν' η ψυχή του.

Ναι, μάτην τον κατέθλιβον μετά βαρβάρου λύσσης!
Ποτέ δεν κατεβάλλετο ο μέγας πατριώτης·
Πότε ρομφαίαν έφερε, πότε σκληράς αλύσεις,
Επαναστάτης σήμεραν και αύριον δεσμώτης.
Πόλεμος ή μαρτύριον υπήρξεν η ζωή του.
Δεν ήξευρε τί θα ειπή εκείνος ησυχία·

---

¹⁴⁵ Αυτόθι, σελ. 164-166.

Εζήτει μάρτυρος σταυρόν ή νίκην η ψυχή του,
Και δύσπνοϊαν τον έφερε και βάρος η δουλεία.
Συνωμοσίας ήτο νυξ με λάμπεις ανταρσίας,
Κ' επαναστάτης κεραυνός κατά της τυραννίας!

– Ημιθανής, κατάκριτος εις έν νοσοκομείον,
Μη έχων άρτον πάντοτε, με χείρας δεσμευμένας,
Εξέπνεε των τέκνων του μακράν και των οικειών,
Με σκότος εις τους οφθαλμούς, με σκότος εις τας φρένας...
Κλίνατε γόνυ, αδελφοί, εμπρός του μαρτυρίου!
Πολλάκις τον εχλεύαζον εις το ψυχρόν του δώμα,
Και μία χειρ κατάρατος, και μία χειρ αχρείου,
Εξύβρισε του ήρωος το πρόσωπον ακόμα...
Να ξηρανθή η χειρ αυτού, το κρίμα να κηρύξη,
Και όφισ πας της δάκτυλος να γείνη να τον πνίξη!¹⁴⁶

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ
«ΕΛΕΓΕΙΟ ΕΠΙ ΤΩ ΜΝΗΜΟΣΥΝΩ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΟΥΤΣΟΥ»

Γ'

Κατόπιν, ότ' εθέσαμεν την σπάθην εις την θήκην,
Και του πολέμου λάφυρον ηρπάσαμεν την νίκην,
Κ' ήλθεν ο Όθων κ' η Ελλάς υπέστη πάθη τόσα,
Εκείνου πάλιν ήστραψε κ' εβρόντησεν η γλώσσα!
Ο Σούτσος πρώτος έρριψε το ξενομάχον δόρυ,
Κ' εμονομάχει κατ' αυτού και τον εστενοχώρει.
Έπιπτε και ηγείρετο, εκτύπα κ' εκτυπάτο,
Έφευγεν, επανήρχετο, αλλά δεν ενικάτο!
Μ' αλύσεις τον εδέσμευον, εκτύπα με αλύσεις·
Εις τας ειρκτάς τον έρριπτεν ο ξένος μετά λύσσης,
Πλην τας ειρκτάς του ευγενή καθίστα προμαχώνα,
Κ' εξηκολούθει πολεμών τον άνισον αγώνα.
Κ' έγγραφεν έπη φλογερά κ' επρότεινε τα στήθη,
Λιθοβολών τον Βαυαρόν με του λαού τα πλήθη.

¹⁴⁶ Αυτόθι, σελ. 255-257.

Δ΄

Ω νεολαία, έως χθες με δάφνην εστεμμένη,
Πλην σήμερον απόμαχος και δολοφονημένη·
Ω νεολαία, αδελφή και συνηλικιώτις,
Ποσάκις μας διήγειρεν ο ευγενής δεσμώτης...
Πόσα, ω, πόσα εις αυτόν οφείλομεν οι νέοι!
Πυρ ήτο πάσα λέξις του και πυρ ακόμη πνέει.
Φευ, ενθυμείσθε;... Εποχή ωραία ήτον ότε
Είμεθα όλοι αδελφοί και όλοι συνωμόται...
Τα έπη του συνήρπαζον την νέαν μας καρδίαν.
Τον Λεωτσάκον έφερον εις σύννοϊαν βαθείαν·
Ο Περικλής μας την λαβήν του ξίφους του εκράτει,
Και του Σκαρβέλ' η πτερωτή νεότης εκυμάτει!
Οποϊον ψάλτην η πατρίς απώλεσεν, οποϊον,
Και ποϊον τω εδώκαμεν των άθλων του βραβείον!
Τοιαύτη είναι πάντοτε των ποιητών η μοίρα·
Εις όλους δίδει, κ' εις αυτούς έχει κλειστήν την χείρα.
Αφού εσάλευσεν δεινώς του Όθωνος τον θρόνον,
Απέθανε φερέοικος, απέθανε παγόνων,
Κ' εις χώραν ξένην επαιτών αγνώριστον μνημείον,
Είπε «Πατρίς!» κ' εξέπνευσεν εις έν νοσοκομείον!¹⁴⁷

ΕΓΕΡΤΗΡΙΟΝ

ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΣΟΥΣΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

Ιδού, πετώ τον θώρακα, όστις δειλούς καλύπτει,
Και γίνομαι αυθόρμητος του έθνους στρατιώτης.
Η χειρ μου δεν απέμαθε τα βέλη της να ρίπτη·
Κτυπάτέ τον και σας κτυπά ο νεαρός τοξότης. –
Είναι φρικώδης ο αγών· αγών άνευ ελέους,
Και δεν θα παύσωμεν ποτέ την πάλην την αγίαν,
Ενόσω πνέει μόνον εις από ημάς τους νέους,
Ενόσω έτι έχομεν στήθος, τιμήν, καρδίαν.
Μας προκαλείτε... Αι, καλά, του έθνους δολοφόνοι·
Ιδού ημείς απέναντι, λυγίσατε το γόνυ!

Ιδού ημείς· ανοίξατε τας τάξεις σας και πάλιν!
Κάμετε τόπον· η Πατρίς του λόχου μας ηγείται...
Μη έρχεσθε με του Θεού την φάλαγγα εις πάλην.

¹⁴⁷ Αυτόθι, σελ. 267-271.

Πως είμεθα οι κύριοι, μικρόνοες, πεισθήτε!
Όχι, δεν είσθε, δειλαιοι, Αλέξανδροι, δεν είσθε,
Και δάφνης δεν εδρέψατε ηματωμένης φύλλα·
Δεν είσθε Ναπολέοντες, Μωάμεθ δεν καλείσθε,
Ουδ' έχετε την βάρβαρον ανδριαν του Αττίλα.
Βρυκόλακες μιας νυκτός! την νύκτα σας χαρήτε,
Πριν έλθ' η ερυθρά αυγή κ' εις μνήμα βυθισθήτε!

Ναι· προ του θρόνου του Θεού, του αληθούς και μόνου,
Άγιον ωρολόγιον, μυστηριώδες μένει
Υπό το θείον όμμα του, κυρίαρχον του χρόνου,
Κ' εγγύς αυτού η Νέμεσις κ' η Μοίρα περιμένει...
Όταν ο Πλάστης προς αυτό το βλέμμα προσηλόνη,
Κτυπά την ώραν των εθνών η Θέμις με την Μοίραν,
Και ο νυμφίος έρχεται και καταπίπτουν θρόνοι,
Και ο λαός αιματηράν ενδύεται πορφύραν.
Η ώρα ήγειρεν αυτή των Ιταλών τας χώρας,
Κ' ιδού, σημαίνει κ' εις ημάς ελευθερίας ώρας!

Την ακοήν σας τείνατε, κωφοί, απεγνωσμένοι!
Ακούσατέ το· φοβεράν μυσταγωγίαν ψάλλει·
Ως κώδων επικήδειος την πτώσιν σας σημαίνει,
Και άρχεται παγκόσμιος η μακαρία πάλη!
Πυρός η Αίτην σύνθημα εις πάντα δούλον δίδει,
Και λάβαν εις τα στέμματα οργίλην εκτινάσσει·
Παντού την επανάστασιν το πυρ της διαδίδει,
Και φλέγει πόλεις και βουνά, και φλέγει μαύρα δάση.
Τίς οίδε πόσ' ανάκτορα δεν έχει να φλογίση,
Κ' εις ποίαν χώραν, ποίαν γην το πυρ θα σταματήσει!

Πλην ποία χειρ επάρατος, τίς δαίμων εμποδίζει
Το πυρ αυτό, και εις ημάς δεν έφθασεν εισέτι;
Τίς φαρμακεύς υπνωτικόν μορφίνης μάς ποτίζει,
Και μέν' εις νάρκην η Ελλάς, και δεν εφλέχθη έτι; -
Ύπνος νεκρών ο ύπνος μας ο άτιμος να γείνη,
Του Βύρωνός μας η σκιά το μνήμά της ν' αφήση,
Από τον Παρθενώνά μας εις λίθος να μη μείνη,
Κ' εις τας Αθήνας η φωνή να ψάλη του δερβίση,
Αν με την εξαδέλφην μας δεν κόψωμεν Αυστρίαν
Την βδελυράν συγγένειαν, την άτιμον φιλίαν!

Είναι καιρός· Ανατολή και Δύσις συννεφούται·
Του Γαριβάλδη πανταχού το πυρ αντανακλάται,
Ο Βούλγαρος ταράσσεται, ο Σέρβος ανυψούται,
Κ' η τουρκολέτεια πατρις του Βάσου δεν κοιμάται.

Ουδείς λαός ανάλητος καθώς ημείς δεν μένει!
Ως και οι Βλάχοι δρέπουσιν ελευθερίας κρίνα,
Και του Ιούδα η φυλή Μεσσιάν αναμένει,
Και μόνον, μόνον η Ελλάς κοιμάται και η Κίνα!
Την νανουρίζουν, φαίνεται, οι κρότοι του πολέμου...
Οίμοι, τί κάμνουν οι καιροί, τί φέρουσι, Θεέ μου!

Εγείρου η περίβλεπτος πατρίς του Αρμοδίου,
Ανάστα η γοργή θεά των Μαυρομιχαλαίων,
Και με φλογίνην μάχαιραν, αρχάγγελος Κυρίου,
Τους αναξίους δίωξον εκ της Εδέμ σου πλέον!
Και άλλοτε σ' ενόμισαν διά παντός ταφείσαν,
Κ' εγέλων οι απάνθρωποι κ' αγέλων οι προδόται·
Πλην τον αυθάδη γέλωτα μετέβαλες εις λύσσαν,
Κ' οι σκώπται γόνυ έκλιναν, εκπεπληγμένοι τότε.
Ω, μα εκείνους τους καιρούς; Πατρίς μου, τους ωραίους,
Δος άρτον δόξης κ' εις ημάς τους φθισιώντας νέους!

Τί! μη δεν έχωμεν κ' ημείς την Κλείσοβαν μητέρα;
Μήπως δεν εκοιμήθημεν υπό σκιάν τροπαίων;
Δεν βλέπεις εις το σώμά μας του Διάκου τον αέρα,
Και δεν σου ενθυμίζομεν τον ευγενή Φεραίον;
Όχι· δεν είμεθα ημείς του αίματός σας νόθοι!
Μα την κρυφίαν λύπην σου, βαρύθυμε Κανάρη,
Κοχλάζουν κ' εις τα στήθη μας οι εδικοί σου πόθοι.
Μη μας καταρασθής και Συ... περίμενε και θάρρει...
Τον ουρανόν μας αν ποτέ δουλείας σκέπουν νέφη,
Γεννάται εις Θρασύβουλος κ' η λάμψις επιστρέφει.

Εμπρός, Νεότης άλκιμος, πυρίτιδος Νεότης!
Του Ρήγα ψάλε άσματα, του Ρήγα διθυράμβους·
Τον κάλαμόν σου σύντριψε και γίνου στρατιώτης.
Εχθροί ας γράψουν αντί σου τους μέλλοντας θριάμβους!
Και πώς! κανείς την γηραιάν σημαίαν δεν υψώνει;
Κανείς δεν στήνει κλίμακα τους είκοσί του χρόνους;
Πρέπει να έλθουν εις ημάς οι χαύνοι Λαζαρόνοι,
Να μας διδάξουν την τιμήν και των μαχών τους πόνους;
Ω, και αυτή αν πέπτωται ακόμ' η καταισχύνη,
Νομάδων κτήσις κάλλιον ο Υμηττός να γείνη. –

Εμπρός! παντού ο κίνδυνος αυξάνει και μας ζώνει·
Πάσα βραδύτης θάνατος, πάσα στιγμή αδάμας!
Ταχύνετε· τον τολμηρόν η νίκη στεφανώνει.

Ἡ τῶρα, ἢ οὐδέποτε θα πέσουν τα δεσμά μας!
Ἰδέτε· ἔχομεν ἐδῶ την ἄρκτον της Ρωσσίας,
Ἦτις μας πνίγει, ἐν Χριστῷ θωπεύουσα τα πλήθη·
Τον γύπα τον ἀπαίσιον ἐκείθεν της Αυστρίας,
Τον Σλαβισμόν ἀπέναντι, τον ὄφιν εἰς τα στήθη...
Τίς την ἀγκάλην ὡς ποτέ ο Ἡρακλῆς θ' ἀνοίξη,
Τον ὄφιν να περιπτυχθῆ, την ἐχιδναν να πνίξη;

Οποῖαν δόξαν ἡ φυλή μας ἔκλεψε του Βρούτου!
Οἴμοι· του Γαριβάλδη των, Πατρίς μου, ἡ ἀνδρία
Με την ἀιχμήν του ξίφους του ἐκ του αἰῶνος τούτου
Σβύνει το ὄνομα Ἐ λ λ ἄ ς και γράφει Ἰ τ α λ ί α!
Αγάπης πλέον δι' ἡμᾶς μολπήν δεν διαχύνει
Ὡς και των φιλελλήνων μας το μυροβόλον στόμα·
Ἄλλοι τουρκεύουν ἐξ αὐτῶν καθὼς οἱ Λαμαρτίνοι,
Και ἄλλοι, συμπαθέστεροι, σπογγίζουσι το ὄμμα...
Φευ· ἐάν πλέον, ὦ Λαέ, δεν σέβεσαι τους ζώντας,
Ἐντράπου καν, σεβάσθητι τους ὑπέρ σου θανόντας!

Οὐδέν, οὐδέν τα στήθη σου τ' ἀνάληγτα θερμαίνει!
Καθεὶς την κεφαλὴν κινῶν ἐργάζεται και κλαίει,
Την τελευταίαν του στιγμὴν ὡς σκώληξ ἀναμένει,
Και γραία ἡ νεότης του και ἄγονος ἐκπνέει!
Ὡ σεις, οἱ ἀπολαύοντες τον ὕπνον των θανόντων,
Αποθαμμένοι μάρτυρες, σεις πάλιν ἐγερθήτε·
Ἀς ἀναλάβουν οἱ νεκροὶ τον πόλεμον των ζώντων·
Ελάτε καν τους τάφους σας να ὑπερασπισθῆτε...
Ἐγείρου πάλιν, Ὀδυσσεύ και Φλέσσα και Τομπάζη·
Ἐνα προς ἕνα ἡ Πατρίς ἐκ νέου σας φωνάζει!

Ἀλλ' ὄχι, ὄχι, ἄγιοι της Λαύρας τουρκοκτόνοι·
Μη των ἐρήμων τάφων σας ἀφίνετε το χῶμα.
Ἀναπαυθήτε· θέλομεν τους πολεμήσει μόνοι.
Την δόξαν δεν μοιράζομεν οὐδέ με σας ἀκόμα! –
Με ζώνην ζώσου ἀστραπῶν ἐκ νέου, Ταῦγέτα,
Και σκίρτα, γέρον Ὀλυμπε, μονὴ Ἐλευθερίας!
Τους νέους σου προσκυνητὰς εὐλόγει και χαιρέτα·
Να δώσουν ἐρχονται πυρός και μάχης λειτουργίας.
Ματαίως εἰς την γην αὐτὴν ἡ δάφνη δεν ἀνθίζει·
Ἡρώων στέφει μέτωπα ἢ μνήματα στολίζει.¹⁴⁸

---

¹⁴⁸ Αυτόθι, σελ. 145-151.

ΕΛΕΓΕΙΟΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΗΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΟΘΩΝΑ Α΄

Αν πάντες εσιώπησαν οι άνανδροί σου φίλοι,
Ούς από σκότος έφερες βαθύ εις την ημέραν·
Εάν δεν ήνοιξε κανείς και διά σε τα χείλη,
Κ' εις λήθην σ' εγκατέλειψαν θανάτου βαρυτέραν,
Εγώ, ο πριν πολέμιος, έν δάκρυον θα χύσω.
Δεν λησμονώ, καθώς αυτοί, πως βασιλεύς μου ήσο!

Οι δυστυχείς!... Εξέπνευσεν ο άλλοτε θεός των,
Ο βασιλεύς, ο φίλος των, εξόριστος και μόνος,
Και δεν υγράνθη -Υψιστε Θεέ!- ο οφθαλμός των,
Κ' εις δεν ηκούσθη δι' αυτόν ευγνωμοσύνης στόνος!
«Ο βασιλεύς απέθανεν, ο βασιλεύς πλην ζήτω!»
Ιδού ο επιτάφιος των φίλων του τίς ήτο...

Συγγνώμην, φίλοι μου νεκροί της Κύθνου, της Ναυπλίας,
Εάν εγώ υπέρ αυτού πικράν ωδήν τονίσω·
Ηξεύρω ποίας είχατε αγγελικάς καρδιάς...
Σεις, άκλαυστον δεν θέλετε τον Όθωνα ν' αφήσω!
Α, όχι, όχι· δι' αυτόν τας χείράς σας κινείτε,
Και τας πληγάς σας κρύπτοντες, να ψάλω με καλείτε...

Ω, ναι· μακράν από εμέ η έχθρα και τα μίση·
Τον τάφον δεν υπερπηδά παθών γηίνων κύμα.
Ο ψάλτης θρόνους δύναται Καισάρων να κτυπήση,
Πλην ευλαβείτε τους νεκρούς, πλην συμπονεί το μνήμα...
Φευ, είναι τόσον ιερόν το άφωνον μνημείον,
Και έτι ιερώτερον το πίπτον μεγαλείον!

Α, όχι· δεν παλινωδώ, είμ' άνθρωπος και κλαίω!
Όλους τους κλαίω, και αυτούς τους βασιλείς ακόμα...
Με παν ό,τι υπέφερε την μοίράν μου συνδέω,
Και είναι όμμα προσφιλές το δακρυσμένον όμμα!
Μισώ, μισώ τα στέμματα τα γαύρως υψωμένα,
Αλλ' αγαπώ πλειότερον πολύ τα συντριμμένα...

Αν κατ' Εκείνου άλλοτε παράφορος αφέθην
Φερόμενος υπό πνοήν ορμητικών λαιλάπων·
Αν τον ετόξευσα κ' εγώ εις των παθών την μέθην,

Τον ηγεμόνα πολεμών τον Όθωνα ηγάπων!
Και όταν, όταν έδωκε της ειμαρμένης δίκη,
Εστέφθην με κυπάρισσον ευθύς μετά την νίκη.

Ο ατυχής!... Κακός αυτός ποτέ, ποτέ δεν ήτο·
Ήτο παράδοξος ψυχή, αλλ' εκλεκτή καρδιά.
Επλάσθη διά το καλόν κ' εις άλλα εκινείτο·
Τον έρριψεν η πεισμονή, αλλ' όχ' η δυστροπία.
Δεν μας εμίσει, και την γην του ύψους του επόνει.
– Κατηραμέν' οι φίλοι του κ' η πεισμονή του μόνη!

Ημείς δεν τον ερρίψαμεν του θρόνου του εκείνον·
Τον έρριψε των φίλων του το ψεύδος κ' η κακία.
Εκείνοι εφαρμάκωσαν το πριν ευώδες κρίνον,
Και μαραμένον, λαίλαπος το έσυρε μανία...
Η μνήμη επονείδιστος των φίλων του να μείνη!
Δεν τον ερρίψαμεν ημείς, τον έρριψαν εκείνοι.

Ημείς τον ηγαπήσαμεν, τον είχομεν κυκλώσει
Ως τέκνα του, ως εθνικής υπάρξεως αστέρα!
Φευ! εις τους όφεις διατί ακρόασιν να δώση;
Δεν ήθελε να τον καλούν οι Έλληνες πατέρα;...
Ω, πώς μας παρεγνώρισεν· ω, πόσον μετεβλήθη!
Και όμως έφερε πατρός καρδιάν εις τα στήθη.

Πολλάκις, ο απόμαχος λιμώττων του αγώνος,
Επέτα εις τ' ανάκτορα, τους υπουργούς αφίνων,
Κ' εκ του καλού ημείβετο εκείνου Ηγεμόνος.
Εις την αυλήν του έβλεπες τους πρώτους των Ελλήνων,
Τον Γρίβαν και τον Νοταράν, Μιαούλην και Γενναίον,
Και όχι, όχι συρφετόν αγνώριστον, τυχαίον!...

Εκείνος την Ελλάδα μας επρόφθασεν ωραίαν,
– Μόλις εξήλθε του λαμπρού επταετούς αγώνος· –
Φορούσαν των Θερμοπυλών την περικεφαλαίαν,
Και λόγχην εις τας χείράς της κρατούσαν Αμαζόνος!
Την είδεν όλην λάμπουσαν και χειροκροτουμένην,
Και με αγκάλην εις αυτήν ερρίφθη ανοιγμένην...

Ω Χρόνε, μοχθηρέ θεέ! το παν μεταμορφόνεις·
Ουδέν λυπείσαι, και ουδέν σε είπε ποτέ «στάσου!»
Βαίνεις, και όλα γίνονται προ των ποδών σου κόνις.
Ποτέ δεν εφοβήθην τι παρά το βάδισμά σου!

Εμπρός, αείποτε εμπρός· αμείλικτος κινείσαι,
Και προχωρείς... Ω, βιάδιζε κ' επάρατος να ήσαι!

Ειπέ, ειπέ τί έγεινε, τί έγεινεν, ω γέρον,
Εκείνος, ον μας έφερες ωραίον νεανίαν,
Αγνόν και αναμάρτητον, και ον ησπάσθη χαίρον
Το Έθνος;... Φευ, τον έπεμψες μακράν εις εξορίαν,
Αμαρτωλόν, μεσήλικα, με δάκρυ μετανοίας,
Εκπνέοντα πάσαν στιγμήν υπό της νοσταλγίας!

Τί άρα, τί εσκέπτετο εξόριστος; οποιάς
Κολάσεις θα υπέφερε σιγών;... Θα ενθυμείτο
Την ώραν, καθ' ην έφηβος ιππεύς προ της Ναυπλίας
Από έν έθνος ευγενές θερμώς επευφημείτο·
Την τότε μέθην, τας λαμπράς ελπίδας, και ακόμα
Πώς επανείδεν ύστερον το πάτριόν του δώμα!...

– Ευλογημέν' η μνήμη σου· αμέριμνος κοιμήσου!
Σε αμνηστεύει, ω νεκρέ, το έθνος των Ελλήνων.
Δεν έπταισ' η καρδιά σου, αν έσφαλ' η ζωή σου·
Υπήρξες μόνον ατυχής κ' εις εποχάς κινδύνων.
Ειρήν' εις του μνημείου σου, Μονάρχα, την σκοτίαν!
Καρδίαν είχες Έλληνας, αν όχι και πορείαν...

Ναι, ήτον Έλλην βασιλεύς κ' ιππότου είχεν αίμα.
Τον ενθυμείσθε, Έλληνες, τον ενθυμείσθε έτι,
Με του αγώνος την στολήν και με το σώφρον βλέμμα;...
Οίμοι· τί κάμνουν οι καιροί, τί φέρουσι τα έτη!
Τον ενθυμείσθε με λευκήν χωρούντα φουστανέλλαν
Ομού με τον Νικηταράν, ομού με τον Τζαβέλλαν;

Με είπον ότι με αυτήν ετέθ' υπό το μνήμα·
Την ήθελε και σάβανον την παλαιάν του φίλην...
Ότι υπήρξεν η Ε λ λ ά ς το ύστατόν του ρήμα,
Και ότ' υψώθ' εις τ' ουρανού την χρυσωμένην πύλην
Το όνομά της ευλογών και στρέφων προς εκείνην
Με θολωμένον οφθαλμόν, μ' ανέκφραστον οδύνην!

Κοιμού, ψυχή περίλυπος! κ' εις το ψυχρόν σου δώμα
Συγχώρει, ως σε συγχωρεί, το έθνος των Ελλήνων.
Ω, είναι πλέον ελαφρόν του στέμματος, το χώμα,
Και υπ' αυτό την κεφαλήν την κουρασμένην κλίνον...
Κοιμού, Μονάρχα δυστυχή· Μονάρχα μου, κοιμήσου·
Είχε καιρόν να κοιμηθή η άγρυπνος ψυχή σου!

Ω! άνθη, άνθη εύοσμα του Υμηττού του δότε,
Του όρους του τού προσφιλούς, την μνήμην του να ράνω·
Ολίγον χώμα δότε με της γης μας, πατριώται,
Να ρίψω εις το σκυθρωπόν μνημείόν του επάνω!
Το χώμα της πατρίδος του ως ξένον τον βαρύνει,
Και χώμα θέλει αττικόν η ζοφερά του κλίνη.

Ναι! Φέρετε το λείψανον το παραπονεμένον
Εις την ωραίαν Αττικήν, δί' ην επόνει τόσον·
Μνημείον σκάψετ' ευσεβές εις χώρον ανθισμένον,
Του κυανού μας ουρανού να δέχεται την δρόσον!
Τρεις πήχεις δότε κ' εις αυτόν εις τα βασιλεία του,
Να μη πλανάτ' εξόριστος ακόμη κ' η σκιά του...

Υψώσατέ τον εκ λευκού μαρμάρου μαυσωλείον
Εν μέσω του Νικηταρά, του Γρίβα, του Γκρηζιώτη·
Πλησίον του Πετρόμπεη, του Βότσαρη πλησίον,
Ο βασιλεύς με τον νεκρόν στρατόν του να υπνώττη.
Και θέσατέ τον μεταξύ των πρώτων του αγώνος·
Αυτός ας μη του αρπαγή τουλάχιστον ο θρόνος!...¹⁴⁹

Τ Α Χ Ρ Ο Ν Ι Α Τ Ο Υ Ο Θ Ω Ν Ο Σ

Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Τί εύμορφα που ήταν, μωρέ παιδιά καϋμένα!
Δεν είχαμε ακόμη μέσ' στην καρδιά μας χιόνια
Κ' ήταν χαρά γεμάτα, φαιδρά και τιμημένα.
Τ' εύμορφα που ήτον· εις τον καιρόν εκείνο,
Μύριζε τόνομά μας ωσάν χιονάτο κρίνο·
Είχαμε ένα σπίτι, πλην είχαμε στημένα
Γεφύρι για τ' αδέλφια που είνε σκλαβωμένα,
Να πάμε καμμιά μέρα ή νάρθουν να μας βρουνε.
Πώς φεύγουνε τα χρόνια, πώς οι καιροί περνούνε!
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.

Τί εύμορφα που ήταν· τί φρόνιμη απλότης!
Ο βίος πόσο ήταν και εύκολος κι' ωραίος·
Στρατιώτης ήτον τότε ο κάθε στρατιώτης,

---

¹⁴⁹ Αυτόθι, σελ. 189-196.

Πολίτης ο πολίτης, κι' ο νέος ήταν νέος.
Κάθε γυναίκα τότε γυναίκα ήταν μόνο·
Βασίλισσα στο σπίτι, το σπίτι είχε θρόνο·
Όλ' η ζωή της ήταν τιμή, στοργή και τάξι,
Απλό φορούσε τοίτι και τη Λαμπρή μετάξι.
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια!

Τί εύμορφα που ήταν, παιδιά, τα χρόνια εκείνα·
Κανείς πολλά δεν είχε, κανένας δεν επείνα·
Κανείς δεν είχε τότε παλάτι ανυψωμένο,
Πλην ο καθένας είχε σπιτάκι τιμημένο·
Κι' ανίσως το ψωμί μας ολόμαυρο τότε ήτο,
Πειό νοστιμάδα είχε, κανείς δεν το στερείτο.
Στου Όθωνος τα χρόνια χειρόκτια δεν φορούσαν·
Είχαν γυμνό το χέρι· πως σ' έβριζαν θαρρούσαν,
Με χέρι σκεπασμένο αν σούσφιγγαν το χέρι...
Κ' είχε φτερό το πόδι και το κορμί αγέρι.
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.

Τί εύμορφα που ήταν· με χιόνια φουστανέλλα
Να βλέπης τους Γριβαίους, να βλέπης τον Τσαβέλλα!
Να χαιρέται το μάτι του Μάρτη τα λειοντάρια,
Με τα κυρτά σπαθιά τους, με τ' αργυρά φηκάρια·
Να βλέπης το τσαρούχι που φτέρωνε το Σούλι
Και την αναξυρίδα της Ύδρας, του Μιαούλη...
Κι' ακόμη φουστανέλλα στου Όθωνος τη μέση
Και τη Βασίλισσά μου μ' Ελληνοπούλας μέση.
Να βλέπης πέρα-πέρα ολάκερη Ελλάδα
Ντυμένη σαν το Διάκο και όχι με βελάδα...
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια!

Τί εύμορφα που ήταν· εκείνοι ήταν χρόνοι·
Η μέραις του Κανάρη και του Κολοκοτρώνη.
Τί εύμορφαις που ήταν, τί άσχημα χαθήκαν·
Σε κοιμητήρι μέσα με λήθη σκεπασθήκαν.
Ημέραις χτικιασμέναις τώρα κυλούν με πόνο.
Το στράτευμά μας ήταν οκτώ χιλιάδες μόνο,
Μα στράτευμα! Τρακόσια παιδιά του Λεωνίδα,
Δεν θέρισαν τους Πέρσας με φτερωτή λεπίδα;
Τσαρούχι τότε ήταν οι σιδηρόδρομοί μας,

Κ' η δύναμη μας όλη εις το γυμνό σπαθί μας.
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια!

Μια μόνη τότε είχαν τα κόμματα σημαία·
Μια μόνη· τη μεγάλη αιώνια Ιδέα!
Την είχαμε ριζώσει μέσ' στην καρδιά μας όλοι
Και ήτον καρφωμένο το μάτι μας στην Πόλι...
Και τώρα φοβισμένη δεν φθάνει η ματιά μας
Στα Γιάννενα του Δίπλα, στο πλάγι της καρδιάς μας.
Τήρα ντροπής ημέραις οπού κατρακυλάνε,
Τήρα καιροί που ήλθαν και χρόνια όπου πάνε!
Τώρα Πατρίς, θρησκεία, σκουριάς επήραν φήμη,
Κι' ο έρωτάς μας είνε καμμιάς Φραντσέζας κνήμη.
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.

Τα χρόνια τόντ' εκείνα τα δροσερά εζούσαν·
Ο Ελικών, ο Άμβων, ο τύπος είχε Μούσαν·
Εφώτιζαν το γένος, το γέμιζαν μ' ελπίδες
Εφημερίδες λίγαις· αλλά εφημερίδες...
Οι Ποιηταί δεν ήσαν πολλοί τα χρόνια εκείνα,
Πλην άναβ' η καρδιά τους με Παρνασσού ακτίνα.
Τότε Ακαδημία μ' Αθάνατον κανένα,
Ακόμη στην Αθήνα δεν είχαμε υψωμένα·
Αλλά σοφοί μεγάλοι στολίζαν την Πατρίδα
Και μέσ' από καλύβαις το φως να βγαίνη είδα...
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.

Αχ· εις τα χρόνια εκείνα, εις την ανατολή μας,
Εκύτταζαν οι Φράγκοι μονάχα το σπαθί μας·
Τότε για μας η Δύσις, για μας μόνο μιλούσε·
Εχαΐδευ', ετιμώρει, ηγάπα κ' εμισούσε.
Και Βούλγαροι και Βλάχοι και τόσοι λαοί άλλοι,
Εμάς μονάχα είχαν κορώνα στο κεφάλι·
Αυτοί που τόνομά τους εδίσταζαν να ειπούνε,
Τη χώρα τ' Αλεξάνδρου να πάρουνε ζητούνε...
Μονάχο του το έθνος φαρμάκι χάρου πίνει,
Αρνήθη το σπαθί του κ' η Δύσις το αφήνει!
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.

Καν νάπεφτε σαν πρώτα με Μπότσαρη τουφέκι,
Με Διάκου γιαταγάνι ωσάν αστροπελέκι·
Να έπεφτε σε μνήμα, ωσάν τον Κωνσταντίνο,
Γεμάτος δάφνες, αίμα και μαρτυρίου κρίνο!
Ποίος νάλεγε ημέραις πως θάρθουν ντροπιασμέναις,
Κεφάλι να σηκώσουν φυλαίς βαρβαρωμέναις;
Πως θάρθουνε κοράκια και χοίροι να σφαλήσουν
Του λειονταριού το δρόμο κί' αητού φτερό να κλείσουν;
Κ' εις όνομα που ήτον γραμμένο με διαμάντια,
Τ' αγνώριστ' όνομά τους θα γράψουνε αγνάντια!
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.

Κι αυτός ο Εωσφόρος απ' τ' ουρανού το δώμα,
Δεν έπεσε πειό κάτω από εμάς ακόμα.
Της Μάνας μας το κρίμα επάνω σου να μένη,
Να σφίγγη το λαιμό σου, γενιά καταραμένη!
Συ, σ' είσαι η αιτία· το ιδικό σου χέρι,
Στα σπλάχνα της Πατρίδος βυθίζει το μαχαίρι.
Γιατί τ' αρνήθη όλα η άνανδρη ψυχή σου·
Τη Μάνα, το Θεό σου, το αίμα, το σπαθί σου!
Αχ, όταν ένα Έθνος δεν έχει νεολαία,
Την Ιλιάδα μοιάζει χωρίς τον Αχιλλέα...
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια!

Τί χρόνοι ήταν τότε, τί χρόνοι αγιασμένοι·
Η Πόλι κ' η Αθήνα δεν ήτον χωρισμένη·
Έδινε Αμαζόνα το χέρι σ' Αμαζόνα·
Αλλάζαν δακτυλίδια σ' ελπίδος αρραβώνα...
Κ' επλέκοντο στεφάνια του Γάμου νύχτα-μέρα
Κί' ακόνιζαν τα χέρια της Λαύρας τη μαχαίρα!
Ούτε Κολοκοτρώνη σουγιάς τώρα δεν μένει·
Η νεολαία τώρα στα αίματα δεν μπαίνει...
Μισεί τας εκδικήσεις, το αίμα δεν το θέλει,
Και ο Χριστός ακόμη αυτό της παραγγέλει...
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.

Τί εύμορφα που ήταν τα χρόνια μας εκείνα·
Μικρούλα ήτον τότε, αλήθεια, η Αθήνα,
Αλλ' όμως τόνομά της ο κόσμος τραγουδούσε,
Το δάγκανε ο Τούρκος, κ' η Δύσις το φιλούσε.

Είναι μικρό το μάτι· πλην έλαβε τη χάρη,
Να ημπορή τον κόσμο με μια ματιά να πάρη...
Αχ, ήτανε το Έθνος στις νειότης του τα χρόνια,
Γεμάτ' αητούς, δελφίνια, λειοντάρια και αηδόνια·
Ξεμέρωμα δροσάτο με νέου ήλιου κάλλη,
Σαρακοστή Μεγάλη γι' Ανάστασι μεγάλη...
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια!

Τί εύμορφα που ήταν· στους Δράκους του Αγώνος
Στήριζε τα μεγάλα ονείρατα κι' ο Θρόνος·
Εζούσε ο Μιαούλης, εζούσε ο Τσαβέλλας
Κι' ανέμιζε ακόμη τ' αγέρι φουστανέλλας.
Πάλι τα ίδια... πάλι η Λαύρα η αγία;
Κάμνεις καλά να βάλης στη μούσα σου τελεία...
Την έβαλα... υπάρχει όσο οι ίδιοι ζήτε·
Ω, από σας να έβγη διόλου δεν φοβείται...
Αλλά κ' εκείνος όστις θα έλθη να την βγάλη,
Τη Λαύρα και τα χρόνια εκείνα θενά ψάλη.
Τί εύμορφα που ήταν του Όθωνος τα χρόνια,
Γεμάτα από μέλλον κ' ελπίδος χελιδόνια.¹⁵⁰

Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΣ

ΚΑΙ μ' ερωτάς Αγάπη μου, και μ' ερωτάς τί έχω!
Μη μ' εμποδίζης έρημος 'ς την έρημον να τρέχω.
Κράτησε φως μου, κράτησε τ' αγαπητό φιλί Σου,
Κι' αν ζη κανείς ελεύθερος, αθώα μου φιλήσου.
Κλείσου θερμή αγκάλη,
Εις άνθρωπον που δεν φορεί την δάφνην 'ς το κεφάλι.

Λησμόνησε την σάρκα Σου και γυμνωμένον πνεύμα
Μέτρα της γης τα πέρατα με του καιρού το ρεύμα.
Και αν ευρής ελεύθερον εις την ειρκτήν του κόσμου,
Σ' αυτόν δόσε το σύνθημα του έρωτός σου φως μου·
Μη ανθηρά αγκάλη,
Δέχεσαι το αιχμάλωτον ν' αναπαυθή κεφάλι.

Κι' αν μάθης των ερώτων μας την ευγενή μητέρα,
ότι απεξωστράκισαν από της γης την σφαίρα.

---

¹⁵⁰ Αχιλλέως Παράσχου, *Λυρικά*, τύποις Παρασκευά Λεωνή, Αθήνησι 1904, σελ. 209-215.

Σχίσε πελάγη και βουνά και ρώτα τα θηρία,
Ποιό μονοπάτι έλαβεν η μαύρη Ελευθερία.
Αλλά, και πλανωμένη,
Ύποπτος η αγκάλη σου ας μένη κεκρυμμένη.

Εκεί που μονοκράτειρα η Τυραννία άρχει
Ουδέ λιμήν, ουδ' άσυλον, ουδ' άγκυρα υπάρχει·
Και το σαθρόν ακάτιον της Αρετής πλανάται
Εις δακρυφόρα κύματα που ο βορράς μυκάται.
Εαρινή αγκάλη,
Μη εμπιστεύου ουδ' εκεί που η μυρσίνη θάλλει.

Μη εμπιστεύου! Σήμερον, και η αγνή μυρσίνη
Χωρίς να θέλη άσυλον του κατασκόπου δίνει.
Κ' εις των ανθών τας σιγηλάς κι ερήμους παραδείσους
Θα συναντήσης απεχθή εκτρώματα του μίσους·
Ω κλείσε την αγκάλην
Και σιωπώσα διέλθε των λόγων την σπατάλην.

Ότε ο Νέρων δικαστής κ' υπόδικος ο Κάτων,
Είς λόγος αθωότητος είν' έγκλημα θανάτων·
Και βλασφημίας κήρυγμα της προσευχής ο ήχος
Ότε τας Δέλτους των εθνών κρατεί ο Μετερνίχος.
Ω σφάλισε τους κόλπους,
Και εις πτηνά, κ' εις ρύακας κ' εις αύρας δροσομόλπους.

Ο Όθων μας εμάρανε, μας έφθειρεν ο Φράγκος.
Ο λέων μας κατήντησεν κλωβίου ραγκουτάγκος.
Τας πόλεις μας μετέβαλεν ο τρόμος ερημίας
Και τας ερήμους προδοτών φρικώδεις συνοικίας.
Ω την αγκάλην κλείσε!
Η αθώτης σκόπευμα και Συ αθώα είσαι.

Δεν βλέπεις πως κατήντησαν οι Αετοί μας κούρκοι!
Οι Φράγκοι τους πτερομαδούν, τους σφάζουσιν οι Τούρκοι.
Οι Τούρκοι!... αμερόληπτος ας έμενες ω Δύσις
Και βλέπεις αν γνωρίζωμεν να θραύωμεν αλύσσεις.
Κρύψε τους κόλπους φίλη,
Μη τους εγγίξουν Φράγκικα, χολεριασμένα χείλη.

Ε! δεν αφίνεις έχιδνα, ημιμαθής Ευρώπη,
Ν' αναστηθούν οι από σε ερημωμένοι τόποι.
Φοβείσαι μην αναστηθούν οι Πίνδαροι συγχρόνως

Κ' οι δούλοι γίνουν Γίγαντες δευτέρου Μακεδόνας.

Αγγελική αγκάλη

Κλείσου! δεν με ανέθρεψε της Κλείσοβας η Πάλη.

Ανάθεμά τον που 'μπορεί τον Φράγκον ν' αγαπήση·

Ανάθεμά τον που 'μπορεί στιγμὴν μ' αυτόν να ζήση.

Να ἔχη τρις ανάθεμα των χρόνων μας ο νέος

Που Φράγκος προτιμά παρά να γίνῃ Ιουδαίος.

Ω φίλη μου ωραία,

Αν σώμελλε, πλην Φράγκισα, καλλίτερα Εβραία.

Εβραία καν ειλικρινῶς θα προσκυνῆς τον Κτίστην,

Κ' ἢ λανθασμένως ἢ ορθῶς θα ἔχῃς μίαν πίστιν,

Και με ονειρούς αβλαβεῖς θα πλάττῃς τον Μεσσίαν

Ελευθερίας ἀγγελον στην Πόλιν την αγίαν

Και μ' ανοικτὴν αγκάλην,

Θα τρέχῃς σφαίρας να δεχθῆς εἰς την αγίαν πάλην.

Ὡς Φράγκισα οὐδ' ἱερόν, οὐδ' ὄσιον θα ἔχῃς·

Δημοπρατούσα την τιμὴν του Οἴκου σου θα τρέχῃς·

Διὰ σκοπούς πολιτικούς ἀπό τον σύζυγόν σου

Μ' ἀπάθειαν προδίδουσα θα σπεύδῃς τον Θεόν σου.

Και με ἀβρᾶν αγκάλην,

Τους αντιπάλους θα ζητῆς να κύψῃς εἰς την πάλην.

Ὁ Φράγκος! τον Διάβολον τα στήθη του εγκλείουν,

Ὅτε του Πλάστου τ' ὄνομα τα χεῖλη του ομνύουν.

Λαοί, Λαοί το ξίφος του οπότεν σας προσφέρῃ

Το δολοφόνον φάσγανον κρατεῖ με τ' ἄλλο χέρι·

Κανεῖς μὴ τον πιστεύῃ!

Κάμνει σταυρούς και τον Χριστόν αἰώνια λογχεύει.

Τον Ρώσσον τον ἐπέρασες καθῶς σταυροκοπεῖσαι·

Ε Φράγκε, φίλε ευσεβή σ' ἐμάθαμεν τί εἶσαι.

Φιλάνθρωπε! σ' ἐγνώρισαν κ' οἱ ἀγριοὶ ἀκόμα

Και των θνητῶν ἀνώτερον σ' ἐγνώρισεν ἓν ὄμμα·

Μὴ βιάζεσαι! κατόπιν,

Των ἀμοιβῶν ὁ Ἄγγελος θα φθάσῃ στην Ευρώπην.

Ὅσα σ' Ἡμᾶς ἐκάματε Ἄγγλοι, Λατίνοι, Ρώσσοι,

Ὁ Χρόνος δικαιοτάτος, θα σας τ' ἀνταποδώσῃ·

Δῶγιδες, Ἱερεξετασταί, Μαυριτανοί, Ἰππῶται,

Το μέλλον δεν ὑπόπτειον ὡς σεις κ' Ἐκεῖνοι τότε·

Ἡ Ρώμη! αἱ Αθήναι!

Ἡ Τύρος! το Βυζάντιον! τί εἶσαν; και τί εἶναι!...

Ω Φίλη σ' ελησμόνησα τον Φράγκον συναντήσας·
Εισήλθα εις την κόλασιν τον Ήλιον αφήσας.
Αλλά με την παρήγορον άφες με πάλιν μνήμην,
Να λέγω χύνων δάκρυα «Ήρωσ εγώ δεν ήμην.»

Ω άφες με, και πάλιν

Μη λησμονήσω τον Θεόν σ' αυτήν σου την αγκάλην.

Και τί με θέλεις; άφησε τον δούλον στα δεσμά του·
Ή του τυράννου τρώπαιον ν' αφήση τα οστά του.
Ή σείων τας αλύσσεις του, (ω εύχου αγνή Κόρη)
Να μεταπλάση τα δεσμά εις Θρασυβούλων δόρυ,

Και τότε, προς τον Ήρω

Πρόσφερε της αγκάλης σου το ζωγόνον μύρο.

Ήδη, αυτή η κεφαλή βαρύνει προς το χώμα·
Ο Δαίμων της δουλείας μας έκλεισε το στόμα.
Αι χείρες μου δεν σφίγγουσι τυραννοκτόνον ξίφος,
Οι αετοί κατήντησαν γλαυκών και κούκων στίφος

Και φρόνιμοι καλούνται

Όσοι καν να γογγίσωσι στο ράπισμα φοβούνται.

Καλλίτερα Ήρωσ τρελλός ή φρόνιμος ικέτης·
Παρά σιγών αιχμάλωτος καλλίτερα προπέτης.
Παρά θρηγών εις τα δεσμά ολόκληρον αιώνα
Καλλίτερον δύο στιγμάς εις ένδοξον αγώνα!

Τουλάχιστον ν' αφήσω

Εντρόμους τους τυράννους μου του βίου μου οπίσω.

Επλάσθη δι' αιχμάλωτος όστις στιγμήν αφήνει,
Τον τύραννόν του ήσυχον το αίμα του να πίνη.
Με την χολήν του μίσους σου ιδέ φαρμακισμένον,
Να ήναι στην φιάλην του το αίμα σου χυμένον.

Ποτέ ως το αρνίον

Μη πίπτε εις τον πέλεκυν, ω Έλλην, των δημίων.

Ιδέ πώς τον κατάντησαν, ω Ελληνίς αθώα,
Τον ίππον τον αδάμαστον παραπονιάρη Θόα.
Την οπλοφόρον της τιμής, την κόρην του Σουλίου
Μέσω συρμών την έφθειραν και φράγκου χειροκτίου.

Και νάνος θηλυδρίας

Δουλεύει ο σπαργανωθείς πολέμων πανοπλίας.

Καλύψωμεν τα πρόσωπα! ω Έλληνες κρυφθώμεν!
Μη πλέον με τον ήλιον, ω μη συναντηθώμεν.

Αν ζώμεν να υβρίζωμεν τους ευκλείεις γονεείς μας,
Τον θάνατόν μας επαίτει η άνεπλις Πατρίς μας,
Ω δοξασμένοι χρόνοι!

Εφύγατε και σάβανον αισχύνης μας διπλώνει.

Εφύγατε ως έφυγαν οι ένδοξοι Πατέρες·
Εις των υιών τα δάκρυα έσβυσαν οι αστέρες·
Σκιαί δειλαί πλανώμεθα τριγύρω χαλασμάτων·
Ακούωμεν εις των νυκτών τα βάθη την αρά των.

Κί αντί να τειναχθώμεν,
Τον γογγυσμόν μας πνίγωμεν να μην αγροικηθώμεν.

Ο Θεσσαλός λησμόνησε τον Ρήγα του προ χρόνων·
Τον ταξιάρχην πλαστουργόν των ευγενών αιώνων
Λησμόνησεν ο Μακεδών και κύπτει ως αλύτης·
Ανδράποδον κτηνογελά ο Βυζαντουπολίτης·

Τον βίον του αυλίζει,
Ουδέ αν είχε παρελθόν ο άθλιος γνωρίζει.

Πραγματευτής αναίσθητος ως άλλος Ιουδαίος,
Ο Ηπειρώτης, και κηφήν οικτρός ο Αθηναίος·
Ο Άποικος επιθυμεί ν' αποψυχήση σκλάβος·
Από τον Ρώσσο ο Βούλγαρος μετεβαπτίσθη Σλάβος.

Ο Βλάχος μας υβρίζει
Και με του Τσάρου τον σταυρόν ο Σέρβος μας λακτίζει.

Υπό το προσωπίον του ο Φράγκος μας σαρκάζει·
Ο Άγγλος δηλητήριον στο φίλευμά του στάζει.
Κ' οι Ρώσσοι, οι ομόθρησκοι, οι ακριβοί μας φίλοι,
Εις βρόγχον μεταβάλλουσι το άγιο πετραχείλι.

Ο Τούρκος, καλώς πράττει,
Τ' ανδράποδά του ήσυχος να πλήττη, να σπαράττη.

Ο Κρης και ο Επτανήσιος δυώ λέοντες ακόμη
Υψούνται αρχαιοπρεπείς του εθνισμού μας ώμοι·
Τα σίδηρά των κρούοντες τους ισχυρούς ξαφνίζουν
Και ότι δεν απέθανε το Γένος μας σαλπίζουν.

Ω! αν αυτοί σιγήσουν,
Τας φωλεάς των πελαργοί στον Υμηττόν θα κτίσουν.

Αν αγαπώμεν τον Θεόν και την ελευθερίαν,
Αποστραφώμεν Έλληνες και Δύσιν και Ρωσσίαν.
Οι Άγγλοι με το Σύνταγμα, με τους ψαλμούς οι Ρώσσοι,
Μοχθούν την Ανθρωπότητα δεμένην να ιδώσι.

Λαοί προφυλαχθήτε!
Πριν γίνετε Μελίτιοι, πριν Σιβηροί γενεείτε.

Του Βαρλενστάϊν δήμιοι, ζιζάνια του Πίου,
Βρουάζουν μέχρις Αθηνών από του Βυζαντίου.
Κ' ημείς ω Έλληνες, κ' ημείς δυνάμεθα να ζώμεν
Και μετ' αυτών δεν τρέχομεν ενδόξως να ταφώμεν·
    Αλέξανδρε πού είσαι;
Μίαν στιγμήν τον ουρανόν να μας τειράξης σχίσε.

Λαέ, όστις διένειμες στους Βασιλείς χλαμύδας,
Αισχύνου να μη δύνασαι να κόψης αλυσίδα·
Αλλά και μην αυξάνωμεν τα βάσανα του Γένους,
Καλούντες να συντριψώσι τα σίδηρά του ξένους.
    Οι ξένοι θα τα σφίξουν,
Εάν δεν κατορθώσωσι φιλούντες να μας πνίξουν.

Ποσάκις δεν εθραύσαμεν μόνοι μας τας αλύσσεις,
Πλην πάντα μας εδέσμευσεν η σύμμαχός μας Δύσις.
Μόλις ο Έλλην εγερθή ευθύς ο Φράγκος πίπτει·
Αν η Ελλάς ανορθωθή η Αλβιώνη κύπτει,
    Κ' η αδελφή Ρωσσία
Θα βλασφημήσ' ελικρινώς τα προσφιλή της θεία.

Ωραία Κόρη! η Εδέμ να σε χαρή προσμένει·
Είνοι οι δούλοι Άγγελε, θεόθεν κολασμένοι.
Τους παραδείσους άνοιξε της μαγικής αγκάλης
Αν μ' ίδης επιστρέφοντα από εντίμου πάλης·
    ΑΛΛ' αν πριν στρέψω πέσω,
Συγύρισε την δάφνην μου που πίπτων θα φορέσω.

Υγίαине, υγίαине αγαπητή μου Κόρη!
Φύγε πριν εξυπνήσωσι της γης οι οδοιπόροι.
Αλλά... Ναι... Στάσου! Άγγελον ελευθερίας ίσως,
Σ' εκλάβουσιν και αισθανθούν τυραννοκτόνον μίσος.
    Ω! στάσου!... θα σε βλέπω
Και κεφαλάς Οθωμανών και Άγγλων θε να δρέπω.

Μύθος και αν ήν' ο Λάζαρος, τα έθνη δεν πεθαίνουν·
Δρέποντα δάφνας εις της γης τα δάση αποσταίνουν.
Του Πλούτωνος νομίζεται ο ύπνος του Μορφέως,
Πλην τα κεντά ο Σκορπιός κί' εγείρονται βιαίως.
    Έν μόνον φ ι λ η μ ά Σ ο υ!!!
Οπλίσου! ακολουθήθι με! θα ζήση η Ελλάς Σου!!¹⁵¹

---

¹⁵¹ Π. Σ. Συνοδινού, *Σκιαί και Σπινθήρες*, Συλλογή Εβδόμη Λυρικο-Επικών Ποιήσεων, Τυπογραφείον και Βιβλιοπωλείον Ευσταθίου Χ. Χριστοδούλου και Σία, Εν Πάτραις 1863, σελ. 9-17.

Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΝΥΞ μελανή, βαρύσκιος πιέζει τους αιθέρας,
Ως μαύρον μορμολύκιον, ως τέρας εθνοφάγον,
Χορταίνον μ' ευγενούς λαού τας αγαθάς ημέρας
Αίτινες εις τα μνήματα θρηνούν των Τουρκοφάγων.
Αστέρες φιλελεύθεροι, φιλευγενής Σελήνη,
Και σεις δεν καταδέχεσθε την κεφαλήν να κλίνη
    Η Κεφαλή του κόσμου.

Ω πνεύματα φιλέλληνα! μη σχίζετε τα νέφη,
Μην αρπαχθώ καθ' ην στιγμήν θα κλαίω εις την Πνύκα,
Όπου εις λόγος Έλληνας τον Φίλιππον ενίκα·
Μην αρπαχθώ καθ' ην στιγμήν πεινοθρηνούν τα βρέφη,
Τα βρέφη των Αγωνιστών, αι χήραι των Μαρτύρων,
Καθ' ην στιγμήν πικρόγελως εξέρχεται ο Βύρων
    Εκ χάους πυρευόσμου.

Καθ' ην στιγμήν οι Δήμιοι κρυφογελώντες τρέχουν,
Υπό μανδύας κρύπτοντες μαχαίρας δολοφόνους,
Καθ' ην στιγμήν τα δάκρυα πληγάς ενδόξους βρέχουν,
Και ο αϋπνών Αγωνιστής τους περασμένους χρόνους,
Βαρυβογγών αναπολεί εις την ξηράν στρωμνήν του,
Και πας πολίτης έντιμος κτυπά την κεφαλήν του
    Το έθνος ατενίζων.

Κι' εγώ περιπλανώμενος στιγμάς τοιαύτας φίλοι,
Πολίτης διωκόμενος παρ' ανοσίων όντων,
Σπαιρών χθες είδον σης νυκτός τον ταρταρώδη πόντον,
Βραδέως να υψώνεται ωχροπυρίνη στήλη,
Ως φάσμα εκ του τάφου του σιγά, σιγά εκβαίνον,
Ναι! φάσμα! με τας δάδας του, ιδού Αυτό προβαίνον,
    Αστράπτον, φοβερίζον.

Αστράπτει! λάμπει! καίεται ο κόσμος εκεί πέρα!
Ως ουρανόθεν ρέουσι 'στα ιερά εδάφη,
Πυρογελώντες ποταμοί και φλογερά ημέρα
Αναπηδά και φαίνονται μυστηριώδεις τάφοι·
Και σείονται και σχίζονται και άνδρες ωργισμένοι
Μ' αιματωμένα σάβανα περιτετυλιγμένοι
    Αναπηδούν με βίαν.

Σφίγγει ο εἰς των ἄσαρκος και σιδηρούς βραχίων
Σπάθην πολεμοκούραστον κί αιμοπυρίνην δάδα
Ὡς ἄνωθεν στελλόμενοι να θύσουν την Ελλάδα,
Ὡς αὐτή να περιφρονή παν ιερὸν, παν θεῖον!
Το πρῶτον, πρῶτον, φάντασμα την Πνύκα αναβαίνει...
Πῶς! πόθεν! Μαγιλάλητε κατήλθες Δημοσθένη,
Εἰς ὦραν απαισίαν!...

Μη δάφνη της Πατρίδος μας και της Πατρίδος θύμα
Στην γην σου τον αναίσχυντον ητένισας Αισχύνην,
Να σύρη την Πατρίδα μας ἀκόσμητον ἴστο μνήμα,
Και να προλάβης ἔσπευσας την τόσην καταισχύνην;...
Ἐκ της Πνυκός κατέρχεται, σιωπηλός, βραδέως,
Σύρων της αρχαιότητος το νεκρωμένον κλέος,
Τους Πλάτωνα Αἰώνας.

Οἱ δαδοφόροι Σκελετοί πλανώνται εἰς τα δάση,
Και Ἄλλοι αερόποδες πετούν κατὰ τους βράχους,
Σεμνῶς εξεικονίζοντες τους θεῖους Περσομάχους,
Οἵτινες πρῶτοι ἔκαμαν τον κόσμον ν' ἀγαλλιᾶση·
Σπαίρον, ὡς δούλος, λύεται το τυραννόχρουν σκότος
Και ο Ρήτωρ τρέχει ἔνδακρυς ὡς μεσημβρίας νότος,
Τους φίλους του λειμώνας.

Εἰς των Μουσῶν το ἄσυλον, εἰς των θεῶν το δῶμα,
Ἴς την ιερὰν Ἀκρόπολιν του λόγου, της σοφίας,
Ρίπτει το φάσμα ἔνδακρυ, το πύρινόν του ὄμμα
Και προχωρεῖ ὡς φάντασμα πολεμικῆς προῦιας·
Φθάνει! την δάδα του κινεῖ, και τον κυκλῶναι Μούσαι,
Ὡς πνεῦμα υπεράνθρωπον κυκλῶναι φεγγοβολουῦσαι.
Ἐθνοφελεῖς ιδέαι.

Δάφνην ὠχρόφυλλον, ξηράν, η Μία Τῶ προσφέρει,
Ἡ Ἄλλη Ευαγγέλιον κρατάει ξεσχισμένον,
Και ξίφος αιματοβαφές η Τρίτη συνθλαμμένον,
Τετάρτη της Πατρίδος μας νεκρά τα κάλλη φέρει·
Αἱ Ἄλλαι τῶ δεικνύουσιν εἰς μελανήν ἀσπίδα
Ἀποψυχούσαν εἰς δεσμά την τάλαινα Πατρίδα.
Λυτοῖς πλοκάμοις κλαίουσαι παρίσταντα ἰτέαι,
Ἐκεῖ που παύει ο θνητός διώκων την ἐλπίδα.

Ὡ! Ποίας κατανύξεως στιγμαί ἀκολουθοῦσιν!
Ὡς φῶσφορ' ανερχόμενα ἐκ τάφων ομοιάζουν.

Ως πνεύματα μαρτυρικά αι ώραι προχωρούσιν.
Αι Μούσαι και ο Ρήτωρ μας πυράς παλάμας βάζουν,
Έστο φέρετρον του έθνους μας! ορκίζονται... σιγήτε!...
Ω Πατριώται γνήσιοι τον κράββατον αφήτε.
Η ώρα δεν θ' αργήση...

Ιδού η Αρχαιότης μας εγείρεται ωπλισμένη!
Ο Περσοθάπτης Μαραθών ιδού πανηγυρίζει!
Της Χαιρωνείας η στιγμή ιδού ελεγκομένη,
Πόσα πικρά μαθήματα 'σ υμάς υπενθυμίζει!
Από της Ακροπόλεως, το Φάσμα του Μαρτίου
Βαρυαλγές αναπηδά υπέρ του Σεπτεμβρίου
Την γην να φοβερίση.

Οι Περσομάχοι ανάπτουσι! βογγούν οι Τουρκομάχοι!
Οι Δύο Κόσμοι συμμαχούν ως Γίγαντες δυό φίλοι·
Τίθεται το ακόντιον λόγχη στο Καρυοφύλλι!
Εις Κλέπτας και Αρματωλούς μεταμορφούνται οι βράχοι
Να συνταράττ' η σάλπιγξ των δεν ήρξατο ακόμη
Οπόταν η δαφνοστεφής του Σεπτεμβρίου κόμη.
Ηγέρθη των Μνημάτων.

Λοιπόν πολίται Μάρτυρες όσοι στιγμήν καμμίαν
Δεν ίδατε αδάκρυτοι την ατυχή Ελλάδα·
Ο Άδης χαιρών δέχεται Εφιαλτών δεκάδα·
Διότι δεν επλάσθημεν διά την τυραννίαν.
Και σεις χρυσοθαμβούμενοι των εθνισμών προδόται
Ξεθαμβωθείτε άθλιοι, λαών Ισκαριώται,
Πριν εγερθούν τα φάσματα των τόσων σας θυμάτων.
Τίνος απόγονος Λαέ καυχάσαι συλλογίσου·
Πόθεν και πώς εβλάστησας και προς σκοπόν οποίον!
Τον φίλον ευρωπαϊσμόν εγκαίρως απεκδύσου·
Το σκάφος της Πατρίδος μας, κάμε Κανάρου πλοίον,

Και τρέξε στα πολιτικά πελάγη, που σε κράζουν!
Άκουσε πώς τα έγκατα των Άλπεων κοχλάζουν.
Τάξου και συ στον ευγενή αγώνα των Λαών,
Και γίνου σαλπικτής!
Ειδέ θα έχης τας αράς πασών των γενεών
Και πάντα θα φορής
Όσα δεσμά εσύντριψεν ο Πάππος σου Αιών.¹⁵²

---

¹⁵² Αυτόθι, σελ. 17-21.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΣΧΥΡΟΥΣ ΚΑΚΟΥΡΓΟΥΣ

ΕΙΣ το Σχολεῖον των παθῶν σπουδάζω την σοφίαν·
Και μόνον προς την άχαριν, και πλάνον κοινωνίαν,
    Εκ τάφων Συ μ' ωθείς,
Συ μόνη με τα πάθη σου, γλυκεία μου Πατρίς!

Αν κλαίω εις τα μνήματα δεν είμαι μνήμα κρύον·
Είμαι κί' εγώ απόγονος Εκείνων των Ανδρείων!
    Εκείνων των Θεών!
Οίτινες πρώτοι επότισαν τας δάφνας των λαών.

Χαίρετε κοιμητήρια, χαίρετε φίλοι τάφοι!
Εις τα ψυχρά Σας μάρμαρα η χειρ μου πλέον δεν γράφει·
Συντριβομένη άλυσσος παντού τριζοβολεί,
Και την αρχαίαν δόξαν μας η σάλπιγξ προσκαλεί.

Δεν είμαι δαίμων της φθοράς, ούτε ονείρων δαίμων,
    Αλλ' είμαι τέκνον του Χριστού και της Ελευθερίας
Και δεν εξέρχομαι ψυχρός ή με το γόνυ τρέμον,
    Όπου σπαράττει ο Θεός το τέρας της δουλείας.

Εδώθεν Δυνατοί της γης, στραφεείτε δι' ολίγον,
    Από πτωχόν, αλλ' Έλληνα πολίτην, Δυσειδείς,
Μάθετε! ότι πνίγεται 'ς αυτήν την γην ο πνίγων,
'Σ τα αίματα που απ' αυτόν επνίγη ο ασθενής.

Ίνα σφαγήτε σφάζετε, διδάσκοντες τους φόνους.
Ίνα πνιγήτε χύνετε το αίμα των αθώων·
Καγχάζετε ως δαίμονες εις των λαών τους πόνους,
Ίνα κ' ημείς γελάσωμεν 'ς τον ποταπόν σας γόον.

Καγχάσατε Παράνομοι, κ' η Ωρα δεν θ' αργήση!
Θα την σημάνη ο Θεός 'ς το κέντρον τ' ουρανού.
Κοσμοπολίτου Μωϋσή ο κόσμος θ' αγροικήση
Κραυγήν ως τα σαλπίσματα του θείου Γερμανού.

Ο Πάνσοφος Δημιουργός δεν έπλασε τυράννους
Διότι τότε τύραννος θα ήτον ο Θεός.
Σας έπλασεν ο Διάβολος σκληρούς αλλά και νάνους,
Να στέφη αυτό το θύμα σας ο μαύρος Σας σκοπός.

Δούλους, Θεός ελεύθερος, να πλάση δεν γνωρίζει·
Το πλάσμα του εδουλώσατε μ' αλύσσεις και σφαγάς.
Αλλά ιδού της Θέμιδος ο πέλεκυς εγγίζει
Τας κεφαλάς που ελόφασεν ο δόλος Σατανάς.¹⁵³

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΪΟΝ ΤΟΥ 1861

Μ' ερωτικά τριαντάφυλλα μη μας ραντίζης Μάϊ,
Εσυνεπήραν, τα σπαθιά των Ιπποτών, οι χρόνοι·
Της δόξης ο χρυσός καιρός εις άλλον κόσμον πάει,
Στήθη για τριαντάφυλλα δεν άφησαν οι πόνοι.
Σαν ρόδου μοσκομύρισμα εσβύστηκ' ο παλμός·
...Δεν θέλει τριαντάφυλλα 'ς τα σίδερα ο λαός.

Εις άλλους κόσμους πέταξε χαριτωμένε Μάϊ,
Να τους ραντίσης με δροσιαίς, με ρόδα και με γιούλια
Και άφησε 'ς τον πόνο μας δυο δάκρυα να στάη
Σαν μαύρο νεκροφάναρο 'ς το μνήμα μας η Πούλια.
Να φαίνεται του Γένους μας ο έρημος Σταυρός...
Και καρφωμένος επ' αυτού της Δόξης ο λαός.

Άλλους λαούς χαιρέτησε ευτυχισμένους Μάϊ,
Σκιάζεται εις τα μνήματα το ερωτικό σου αηδόνι·
Η χαραυγή τα σκέλεθρα φοβάται να τηράη,
Έχουμ' εμείς για σύντροφο τον πονεμένο γκιώνη.
Μέσ' τ' άραχνα μεσάνυχτα βογγάει ο λαός
Τα δουλικά του δάκρυα να μην ιδή ο Θεός.

Εις άλλα έθνη πέταξε χαριτωμένε Μάϊ,
Που ξεφυτρώνουν αγκαλιά η δάφνη κ' η μυρσύνη.
Που εις φουντωταίς τριανταφυλλιαίς ο έρωτας γελάει
Και τους δειλούς τα ρόδα του να εγγίξουν δεν αφίνει.
Σ' αυτήν την γην τα ρόδα του στολίζεται ο Δειλός·
Το βλέπει και αφ' τα σίδερα σε βλασφημεί ο λαός.

Πήγαινε ναύρης Ηρωας για να στολίσης Μάϊ,
Ξερά κλαδιά η δάφνη μας, σαν κόκκαλα σε μνήμα,
Σαν σκέλεθρα παλληκαριού τον πόνον μας κεντάει
Και ο πόνος μ' ένα φόβισμα μας σταματάει το βήμα·

---

¹⁵³ Αυτόθι, σελ. 22-23.

Σ' τα δάκρυνά του πνίγεται της Δόξης ο λαός
Και 'ς τα δεσμά του σφίγγεται για να σωθή ο δειλός.

Ποτέ δεν αναστήθηκε η ροδοδάφνη Μάϊ,
Όσαις δροσαίς και δάκρυα πικρά να την ποτίζουν·
Με κάτι άλλο... η ρίζα της βλαστάρια ξεπετάει,
Βλαστάρια που ανθίζουνε Σημαίας να στολίζουν.
Μάϊ μου φύγε, γύρισε, σε κράζει ο ουρανός·
Εδώ δαγκάνει σίδερα σκιασμένος ο λαός.

'Σ άλλους λαούς ταξείδεψε τυραννομάχους Μάϊ,
Εδώ, ως και ο έρωτας μ' αγκαθερό στεφάνι,
Ξένος θρηνεί και αγνώριστος η πλάνη να τρυγάη
Τα κρίνα του, τα ρόδα του, η φραγκοπούλα πλάνη·
Φεύγα και νάρθης Μάϊ μου σαν έρθη ο καιρός,
Που θα ζητήση ελεύθερος το ρόδο σου ο λαός.¹⁵⁴

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΑΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΟΘΩΝΑ
(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ)

Α'

Τα πένθυμα τραγώδια ν' αφήσω της τριγώνος,
Της ατυχούς Πατρίδος μου με αναγκάζει ο πόνος.

.....

Εις το κεφάλι ο ληστής φέρει χρυσό στεφάνι,
Και ο Σεβαστός Αγωνιστής τον αχθοφόρον κάνει.
Παράσημα σκεπάζουσι τα στήθη του προδότου,
Η άλυσσος και ο οικτειρισμός μένουν του Πατριώτου.
Τ' ανάκτορα και τας τιμάς κατέχουν Φαρισαίοι,
Με διωγμούς και μ' εμπαιγμούς βραβεύονται οι Φερραίοι.
Τας θέσεις, τα προνόμια ορίζουν Φαναριώται
Της δε Σοφίας κ' ηθικής πεινούν οι Στρατιώται·
Τα παληκάρια σήπονται εις τω ειρκτών τα σκόπη
Και τα σπαθιά και τους βαθμούς κρεμούν οι Δονκισώτοι.
Αυλόσιτοι κατήνησαν οι Δεσποτάδες σκύλοι
Και τον Χριστόν ενέδυσαν Ταρτούφου πετραχήλι!
Με τας εφημερίδας των όσοι εθνολογούσιν
Ως υπηρετάι της Αυλής την τράπεζαν σφουγκούσιν.

---

¹⁵⁴ Αυτόθι, σελ. 23-25.

Το Υπουργείον έλαβεν σύζυγον την Αυλήν μας,
Με σεβαστόν ανάδοχον εχθράν πολιτικήν μας.
Εγκυμονεί η έντιμος, Κυρία υπουργείου
Τον εθνοκτόνον Δράκοντα νοός Μετερνηχείου
Τέκνα των πρώτα δίδυμα είν' η Αστυνομία
Και η Αναισχυντία.

Τροφός αξία και πιστή αυτών είν' η Βουλή μας
Και δούλη των συντρεκτική η άτιμος σιγή μας.
Υπομνημάτων συγγραφείς είναι διδάσκαλοί των,
Ταμείαι και Τελώναι μας είναι οι μάγειροί των.

Β'

Ε! Βασιλεύ, δώσ' προσοχήν της ασθενούς φωνής μου.
Δεν τρέμω, μ' υποβάλει αυτά η πάσχουσα Πατρίς μου.
Στρέψε προς το Βυζάντιον, άφες την Βαυαρίαν,
Και αν την Ελλάδα δεν πονείς, φοβού την Ιστορίαν.
Φοβού διότι περί Σου έχει πολλά να είπη
Κ' η φήμ', ηχώ ιστορική 'στους τάφους θα τ' αντείπη.

.....

Αν τώρα Τρόμος και ισχύς φρουρούσι την ζωήν Σου,
Μία Στιγμή, κοινή στιγμή ρίπτει την έπαρσί Σου.
Πηλός και Συ καθώς κ' εγώ, άνθρωπος ως οι άλλοι
Τότε γυμνόν ως πάντες μας θα φέρης το κεφάλι.
Και αν ο χρόνος με σεισμούς την γην αναγυρίση,
Τα κόκκαλά Σου άγνωστα ως λίθους θα σκορπίση.
Ο Βους κοινώς θα μας πατεί, η κεφαλή Σου κρύα,
Γυμνή, χωρίς βασιλικά θα κείτεται σημεία.
Και μόνον όταν ο Κλητήρ του Άδου σ' ερωτήση,
Ποίος υπήρξες εις την γην, θα σε αναγνωρίση
Καθ' Έλλην πρωταγωνιστής αποθανών της πείνης,
Κάθε πολιτικός εχθρός της βδελυράς αισχύνης·
Κάθε πολίτης έντιμος όστις εβασανίσθη,
Διότι Εφιάλτης μας να γίνη δεν επείσθη.
Και όταν προσκληθής και συ δι' όλας σου τας πράξεις
Αφ' τον φιλέλληνα Χριστόν, μάρτυρας θε να κράξης
Τον Βέτλαν και τον Ραγκαβήν, τον Ρήγαν και τον Τζίνον
Και δικηγόρον άξιον τον Στεφανίδην κρίνων
Ή και τον Σκαλιστήρην σου, Κουτόφραγκε θα ελπίσης
Πως έχεις τον Γρουπάρην Σου το μάτι να του κλείσης.
Εισαγγελεύς είν' η Ελλάς! ένορκ' οι Ηρωές μας,
Πρόεδρος είναι ο Θεός, πάρεδρ' οι Μάρτυρές μας
Και ο Ελληνικός Λαός ακροατήριόν Σου,
Θύμα και μάρτυς φοβερός των μαύρων πράξεών Σου.

Γ΄

Ίσως να πνίξης θα ποθής πάλε το Μακρουγιάννη,
 Με το λαμπρόν του Μάρτυρος κοσμούμενον στεφάνι!
 Ίσως να θάψης θα ποθής και πάλιν τον Βαλιάνον
 Εν μέσω αμοιβώμενον χερουβικών παιάνων.
 Τον Άρατον Αντώνιον... ίσως θα λάβης πόθον
 Να πιστολήσης άλλη μια φορά μισέλλην Όθων.
 Ίσως να θάψης θα ποθής και πάλιν τον Σκαρβέλη·
 Αλλά στον άδην παραιτεί των δούλων η αγέλη
 Τους Βασιλείς που εις την γην 'κολάκευσε τοσούτον·
 Γιατί 'στον άδην Βασιλεύς και Άρχων είν' ο Πλούτων.
 Κωλέτας, Βένιχ και λοιπούς πτωχέ θ' αναζητήσης,
 Εις Διαβόλων πρόσωπα αυτούς θ' αναγνωρίσης.
 Κ' Εκείνες που εμεγάλωσες προς χάριν του πατρός σου...
 Τυχοδιώκτης, ως κ' εκεί θε να φανή εχθρός Σου.

Δ΄

Σαν Νέρων Σαρδανάπαλος τί 'στα παλάτια εκλείσθης;
 Γνώρισε αν δεν εγνώρισες, πείσου αν δεν επείσθης!
 Γιατί και πριν οι βασιλείς 'στον τάφον των καταίβουν
 Από τους θρόνους οι Λαοί τους κάνουν και πεζεύουν.
 Την Ιστορίαν ρώτησε πόσας φορές η γη μας
 Τυράννων άδης έγγεινεν και Αίτνα η ψυχή μας.
 Υπάρχει ο Τιτάνιος βραχίων του Κανάρη
 Και ζη της Ακροπόλεως το πτερωτόν Λεοντάρι!

Ε΄

Αν Νάνε, των αλύσσεων το τρίσμα δεν σε πλήττει
 Το τρίσμα που σου στέλουσιν η Θράκη και η Κρήτη·
 Η Ηρωΐς Επτάνησος και του Σκιεντέρ η χώρα
 Φυλάξου διά να πληχθής όταν με πυρ την ώρα
 Σημάνωσιν την ύστερη όλων μας των τυράννων,
 Από εσέ αρχίζουσαι τον δόλιον πλην νάνον.
 Τους λόγους τούτους Βασιλεύ σε είπον να γνωρίζης
 Ότι τον κρύν Βαυαρόν δεν έχεις να υβρίζης.
 Μάθε ηλίθιε κακέ, η ευσπλαγχνία μόνον
 Μας κάμνει να σ' αφίνωμεν στου έθνους μας τον θρόνον.
 Πλην πίπτεις ήδη άθλιε με τα εκτρόματά Σου,
 Και φήμη βλακός Νέρωνος θα ζη το όνομά Σου.

Ζάκυνθος. (Νυξ της 10 Αυγούστου 1860)¹⁵⁵

¹⁵⁵ Αυτόθι, σελ. 25-29.

Η Τ Α Ν Η Ε Π Ι Τ Α Ν
Αφιερώνεται τη Αθλητική Μνήμη του Στρατηγού μας
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΓΡΙΒΑ

Έλθετε! με το σύνθημα του Ιερού Αγώνος!
Οπλίται της Πατρίδος μας, σας προσκαλούμεν πάλιν·
Καθείς αγωνιζόμενος εκτός του προμαχώνος
Θα πίπτη μ' ένα λόχον Σας πνιγμένον 'ς την αγκάλην·
Κ' ημείς ας πέσωμεν μαζί «ή ταν ή επί ταν!»
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας λαμπρόν το τελευτάν.

Προσκεκλημένοι έλθετε εις ανοικτόν παιδίον·
Ετάχθησαν τα θύματα! ω! Δήμιοι προβείτε·
Καθείς μας αντιτάσσεται απέναντι χιλίων,
Διότι παρατάττονται προς Αυλικούς Πολίται·
Ιδού δηλοί τα στέρνα μας «ή ταν ή επί ταν!»
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν.

Σεις οίτινες μας τρέμετε τους Μετρητούς μετράτε,
Ο λέων δεν μετρά ποτέ των όφρων τα πλήθη,
Περά κ' υπό τους πόδας του η έχιδνα συνθλάτται
Κ' ημείς να σας προτείνωμεν γνωρίζομεν τα στήθη·
Θα σφάζωμεν φωνάζοντες «ή ταν ή επί ταν!»
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν!»

Είμεθα Βάρδοι του Χριστού! του έθνους μας τοξόται!
Εφόρεσαν τα θύματα την περικεφαλαίαν·
Με την σημαίαν του Σατάν εξέλθετε προδόται·
Πετάτε μη μολύνετε την αγαθήν ελαίαν·
Ουδέ στιγμάς χαρίζωμεν· «ή ταν ή επί ταν!»
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν!

Όπισθεν των Υπουργικών δε σώζεσθε σκιμπόδων·
Προβήτε ν' αντικρύσητε και στήθη τιμημένα,
Προβήτε ή προβαίνομεν οι Παίδες των εφόδων,
Προβήτε αν Διάβολον λατρεύετε κανένα.
Δι' αίματος θα γράψωμεν «ή ταν ή επί ταν!»
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν!»

Εις μάτην εξηντλήσαμεν του λόγου την σοφίαν,
Και με το Ευαγγέλιον εξήλθομεν εις μάτην,
Λέγων ουδείς απέκτησεν λαός ελευθερίαν·
Την εθνοκτόνον μας λοιπόν ελύσαμεν απάτην·

΄Σ τους θώρακάς μας γράψωμεν «ή ταν ή επί ταν!
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν!»

Είν' ατελής ο άνθρωπος, είν' η ζωή ολίγη,
Ο λόγος είναι τ' Ουρανού! της Γης είναι το αίμα.
Ας πνίξωμεν τον Δαίμονα όστις το έθνος πνίγει·
Άλυσσος της Πατρίδος μας του Όθωνος το στέμμα·
Στον τύμβον μας ας γράψωσι «ή ταν ή επί ταν!»
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν!

Ουδέν ο Ιερόσυλος μας άφησεν ακμαίον·
Διά της διχονοίας Του και της θηλυπρεπείας
Παν ιερόν διέγραψε, μαραίνει παν ωραίον,
Εξάμβλωμα κατήνησεν ο λέων της ανδρείας,
Αισχύνοι οι Φωκίωνες... «ή ταν ή επί ταν!»
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν!

Τα δολοφόνα φάσγανα ιδού μας τριγυρίζουν,
Κατήνησε το έθνος μας ιερεξεταστείον,
Ωτακουσται, κατάσκοποι, κατόπιν μας βαδίζουν,
Είν' η Πατρίς του Πλάτωνος του Πάπα Πρακτωρείον
Σπαθί! φωτιά! καταστροφή! «ή ταν ή επί ταν!»
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν!

Πού είν' οι Αριστείδαι μας; οι Γράκχοι μας πού είναι;
Οι Εφιάλται δύνανται να μας αποκριθώσιν!...
Αυστριακόν κατήνησαν γραφείον αι Αθήναι,
Εις Βέτλαν την Πατρίδα μας κ' εις Άρνεντ διοικώσιν
Αίσχος! 'ς όσους δεν κράξωσιν «ή ταν ή επί ταν!»
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν!»

Έλθετε όσοι τίμιοι με Δάφνην μαρτυρίου
Επί ψιάθου γεύεσθε τον άρτον της πενίας,
Έλθετε! με το Σύνθημα της τρίτης Σεπτεμβρίου,
Να ορκισθώμεν έλθετε τον όρκον της θυσίας.
Προτού μας πνίξουν κράξωμεν «ή ταν ή επί ταν!»
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν!»

Λαός που θέλει! Δύναται να σπάση τα δεσμά του,
Και μη συντριβών τα δεσμά ποθεί την τυραννίαν·
Η σιωπή ενός λαού είν' έγκλημα θανάτου
Και ο Θεός τον τιμωρεί με την σκληράν δουλείαν·
Την σπάθην Ηδη δράξωμεν του Λαφαγέτου καν
Και ίχνος της Ανδρείας μας το ένδοξον Νικάν.

Καθείς μας ας αντιπαχθή απέναντι χιλίων,
Διότι παρατάττονται προς Αυλικούς Πολίται.
Ἐλθετε! ὦ απόγονοι Πατριωτῶν αγίων!
Σημαιοφόρος ὁ Χριστός τοῦ Λόχου μας ηγεῖται!
Ἡ ρίπτωμεν! ἢ πίπτωμεν! «ἢ ταν ἢ ἐπὶ ταν!
Λαμπρόν υπέρ Πατρίδος μας, λαμπρόν το τελευτάν!»¹⁵⁶

Ν Α Υ Π Λ Ι Α Κ Η Ω Δ Η
(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

1

Σαν φωνή τοῦ Ἀρχαγγέλου
Που λαός ἀνασηκώνει,
Ἀναστάσιμο Κανόνι
Ὡς τὸν Ὀλυμπο ἀντηχεῖ.
Δαφνοστόλιστη Σημαία
Που εἰς τ' Ἀνάπλι αερίζεις
Πόσο! ὦ! πόσο μου δροσίζεις
Τη θλιμμένη μου ψυχή.

Σαν φτερούγα Ταξιάρχου
Που τὰ ἔθνη χαιρετάει
Σ' ἀντικρύζει καὶ σκιρτάει
Ἀφ' τὰ σίδερα ἡ ζωή.
ὦ! γὰρ Σας εἴναι μου φύγη,
Ευγενεῖς Θρασύβουλοί μου,
Θε νὰ φύγη ἡ ψυχή μου
Ὡσάν σάλπιγκος βοή.

Ἱερὰ! Ἀνδρεία τείχη
Που ἡ Δόξα στοιχειομένη
Ἐπ' αὐτὰς ἐπάλλξεις σὰς μοιρένει
Ἡ Ἑλλάς ν' ἀναστηθῇ.
Ὁ κακότυχος λαός μας
Μυστικά σὰς χαιρετάει,
Σὰς θεωρεῖ καὶ ἀναζητᾷ
Τοῦ Ἀρμοδίου τὸ σπαθί.

Παναθήναια! ὦ Μνήμη!
ὦ! καιροὶ ἀνδρειωμένοι!

---

¹⁵⁶ Αυτόθι, σελ. 29-32.

Ω! Πολίται γεννημένοι!
Για τιμή κ' Ελευθεριά.
«Κάτ' ο Τύραννος!» ηκούσθη
Ο θερμός Αριστογείτων,
Κ' αι Αθήναι πλια δεν ήτον
΄Στου Ιππίου τη σκλαβιά.

Ω! Καιροί ξαναγυρίστε!
Εξυπνήσατε Αθήναι!
Δεν φυτρώνουν αι Μυρσίναι
Για μαλλιά ερωτικά.
Η Ελλάς μας, Κλεονίκη!
Και ημείς Αρμόδιοί της·
Θέλει αίματα η τιμή της
Να λουσθή τυραννικά.

2

Έλληνες, ω! Σεις σταθήτε...
Να σκοτώσετε ποιούς πάτε;
Νέοι Κάϊν θε να φάτε
Αδελφοί τους Αδελφούς;
Και συ όστις εις θριάμβους
Εβαπτίσθηκες «Γενναίος»
Εφιάλτης θαρραλέος
Μισθωτός εις Βαυαρούς;

Ω του πλάνου Λαζαρέτου
Όσοι τρέξετε κατόπιν...
Εντραπήται την Ευρώπην
Του Μονάχου Ελβετοί.
Τί 'ντροπή να νεκρωθώμεν
Πολεμούντες για δυό ξένους
Π' αφανίζουνε του Γένους
Την Ηρώϊσ' Αρετή.

Εις το πείσμα της Πατρίδος
Ποιός τον Ξένον προστατεύει;
Ποιός τ' αδέλφια του φονεύει
Για να ζήση ο Εχθρός;

Κ' η Σημαία Σας ποιά είναι;
-Όθων Πρώτος- Εντροπή σας!

Κομματιάστε το Σπαθί σας.
Η Σημαία μας «Πατρίς!»
Πόσαις δάφναις θα πατήσης
Παυσανία συλλογίσου·
Εις του Γέρου αποκρίσου
Την Σκιάν προτού προβής.

Εντροπή μας ένας Φλάρος
Την Ελλάδα να χαλάη·
Ένα βόλι να τον φάη
Η Ελλάς πριν φαγωθή.
Δρυς ο θρόνος μας· κί' ο Όθων
Του Κορμού της το σαράκι,
Έσ τον Όθωνα φαρμάκι
Έ η Δρυς θα ξεραθή.

Και σεις Άρχοντες του τόπου
Τρέμει ο νους σας και αμφιρρέπει
Όταν δύνασθε και πρέπει
Να χαθή ο Βαυαρός;
Και τα φλύαρα κουνούπια
Ούτω σκούζουν και αϋπνώσιν
Πλην το χάραγμα σιγώσιν
Μη τα πιάση ο εχθρός.

Ο υπάλληλος του θρόνου
Με το σκήπτρον πριν τολμήση
Τον λαόν του να ραβδίση
Δίχως σκήπτρον να 'βρεθή.
Ει δε μη, κοπή προβάτων
Χωρίς αίσθημα και πόθους
Η Πατρίς με παίδας νόθους
Τεχνικά θ' αλυσσωθή.

Στρατιώται της Πατρίδος
Μη τον Φράγκο εμπιστευθήτε·
Αν χαθήτε να χαθήτε
Εις της Δόξης τα πυρά.
Τότε μόνον δίδει όρκον
Ο Στρατός στο Βασιλέα,
Όταν σφίγγει τη Σημαία
Για του Έθνους τη χαρά.

Έλληνες συλλογισθώμεν...
Και οι μεν εάν χαθώσι
Και οι δε αν σπαραχθώσι,
Ρέει αίμα Ελληνικό.
Τέτοια μπίρα ο μισέλλη
Έχει δίψα να ροφήση,
Έσ την καρδιά σου θα το χύση
Σαν κρασί βαναρικό.
Εις εκείνον που ξεσχίζει
Της Πατρίδος τη Σημαία,
Εις τοιούτον Βασιλέα
Δεν ορκίσθηκεν ποτέ.
Άγια τα χώματά Σας
Ευγενείς βασιλοκτόνοι!!
Αφ' τους τάφους Σας οι χρόνοι
Θα περνούν προσκυνηταί.
Όθων! Όθων τη χλαμίδα
Μη νομίξης πετραχήλι,
Φεύγα! Φεύγα πριν σε στείλει
Εις την Ρώμην η Ελλάς.
Μεσαιωνικήν τιάραν
Μη φαντάζεσαι το στέμμα,
Θα σε πνίξη αυτό το αίμα
Όπου χύνεις και γελάς.
Φλάρη φουστανελοφόρε,
Νέε Ταρακουεμάδα
Δεν περνούν εις την Ελλάδα
Της Μαδρίτης αι σκηναί.
Φράγκε Έπαρχε! θυμήσου
Η Γη αύτη ποία είναι!
Αν ξυπνήσουν αι Αθήναι
Τί θα γίνης γερμανέ!!
Φύγε! μη σε καταπίει
Η γη των Τιμολεόντων·
Κοιμησμένων πλην λεόντων
Τον λαόν μη διαιοής.
Άκου!! Μετανοημένος
Σου φωνάζει ο Τιμοφάνης,
«Τον Δαφνώνα να μαράνης
Των Αγγέλων δεν μπορείς.»

Γη ανδρεία της Ελλάδος,
    Δαφνομέτωπη παρθένα
    Συ δεν άφησες Κανένα
    Ατιμώρητον εχθρό.
Πόσοι τύραννοι δεν ήλθον
    Και με ξίφος και με δόλον
    Και συ των τυράννων όλων
    Μνήμα έγεινες πικρό.

Η Κορώνα των Καισάρων
    Όθων, θα λαμπροστολίση
    Μωϋσή που θ' Αναστήση
    Τη θαμένη Ανατολή.
Μέσ' από την Κολυμβήθρα
    Εις το Σκήπτρον μας θ' απλώση
    Κί ο Θεός θα του Το δώση
    Με λαμπριάτικο φιλί!

4

...Ποιά είν' Εκείνα τ' Αγγελούδια
    Που αρματοστολισμένα
    Εις τ' Ανάπλι τα Καϋμένα
    Προχωρούν Ελληνικά;
Χερουβίμ μην είναι φάλαγξ
    Και κατέβη αφ' τα ουράνια;
    Πλέξε Μούσα μου στεφάνια
    Και τραγούδα Ηρωϊκά.

Εις Ρόλλον και εις Κοδρεί
    Αν σεμνήνεσαι Ευρώπη,
    Σ' αναγκάζ' η Καλλιόπη
    Την Ελλάδα να τιμάς.
Χαίρε λόχε του Ναυπλίου!
    Ασπασία νέα χαίρε!
    Χαίρεται χρυσαί Ημέραι
    Θάρρους, Δόξης και Χαράς.

Στρατιώται της Ελλάδος
    Ασυλλόγιστοι! πού πάτε;
    Τί χτυπιέστε, ποιούς χτυπάτε;
    Τί ζητείτε; τί ζητούν;
Πίσω! πίσω απατημένοι!
    Τας ζωάς και τας θυσίας

Οι λαοί της Θεσσαλίας
Και της Θράκης απαιτούν.

Του Ναυπλίου Ταξιάρχαι!
Του Αιώνος μας Αλκαίοι!
Συνταγματικοί Φερραίοι!
Η Πατρίς σας χαιρετά.
΄Σ την κραυγήν Σας ροδοδάφνη,
Της Πατρίδος μας προσφέρει
Της Ανοίξεως τ' Αστέρι
Μ' Ευαγγελισμού ρητά!...

Ευγενή Στρατέ του Έθνους
Πλιά εννόησε τον Ξένο
Και το Έθνος ενωμένο
Ας εκφράση μια Ευχή...
Δαφνοστόλιστη Σημαία
Που εις τ' Ανάπλι αερίζεις
Της Ελλάδος μας ανδρίζεις
Την Ελεύθερη ψυχή!¹⁵⁷

Ο ΛΟΧΑΓΟΣ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ ΕΚΠΝΕΩΝ
ΗΤΟΙ Η ΜΕΤΑΜΕΛΕΙΑ ΤΩΝ ΟΘΩΝΙΣΤΩΝ

Φευ! πού ήλπιζα να πέσω και πού έπεσα στενάζων!
Κατ' ανδρείων αδελφών μου αδελφούς αγνούς προστάζων·
Εις τα όρη της Ηπείρου, δεν απώλεσα το κράνος,
Δεν μου έκοψε τον πόδα ο Μισέλλην Μουσουλμάνος.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός
Φαρμακίζει άλλος πόνος, της ψυχής ο φοβερός.

Δεν τον θέλω τον σταυρόν σου, και ας είναι του Σωτήρος·
Είμαι κρύος Πολυνίκης, είμαι Κάϊν! δεν είμ' ήρωσ.
Τους βαθμούς τί μου τους δίδεις; Μιαιφόνος στολισμένος,
Είν' από τους Εριννύας, κ' εις τον άδην μισημένος·
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός
Φαρμακίζει άλλος πόνος, των φασμάτων φοβερός.

Έστειλεν η θεία δίκη το θανατηφόρον βόλι
Κ' έπαθα, ό,τι παθαίνουν οι αδελφοκτόνοι όλοι.

---

¹⁵⁷ Αυτόθι, σελ. 44-51.

Πάρε τους βαθμούς σου όλους, τα παράσημά σου πάρε,
Της Ελλάδος εστεμένη, και σκηπτρούχε μαύρε χάρε.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει άλλος πόνος, της πατρίδος φοβερός.

Δίχως βράβευμα προδότη άφησέ με ν' αποθάνω,
Με το άτιμο σπαθί μου, εις την πλάνην μου επάνω.
Άφησέ με, μην υβρίζεις τας στιγμάς μου τας εσχάτας,
Έχεις τόσους άλλους ζώντας, ν' ατιμάσης με απάτας.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει άλλος πόνος, της τιμής ο θλιβερός.

Τα σπαράττοντα οστά σας, δολοφονημένοι φίλοι
Μαζωμένα θε να γίνουν Θυσιαστηρίου Στήλη·
Έμπροσθέν της ο λαός μας στρατηλάτης πληγωμένος,
Όρκον ως επί αχράντων θα κραυγάση οργισμένος.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ωχ!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει άλλος πόνος, του λαού ο τρομερός.

Ούτε φίλημα θανάτου, αδελφοί απατημένοι
Σας προσφέρω· αλλ' ιδέτε εις εμέ τί σας προσμένει.
Σείρατέ με, όπου κόραξ εριμήτης δεν περνάει
Το τρομάδες γόγγυσμά μου κρύα φάραγξ ν' αγροικάη.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει άλλος πόνος συνειδότης θλιβερός.

Φάντασμα το συνειδότης μου, αύριον αγριωμένον
Με τ' ολέθρου την δρεπάνην, μ' αστραπάς ενδεδυμένον,
Εκ του άδου 'ς τας επάλξεις του Ναυπλίου θα πηδήση
Κεραυνόνον σας, και σφάζον τας κηλίδας του μη σβύση.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει ένας πόνος προδοσίας καυστικός.

Με τεμάχιον τενίας χρυσομένης, εντροπή μας
Ν' αγοράζη ο Καλλιγούλας την περίφανη τιμή μας.
Διαστρέφων ο Πανούργος, Όρκον, Πίστιν και Καθήκον,
Μετεποίησεν το έθνος εις κοπάς λυσσόντων λύκων.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Αφορμίζει άλλος πόνος εθνισμού φαρμακερός.

Ο Επίορκος τον Όρκον, και ο Άπιστος την Πίστιν,
Ενθυμίζων, βλασφυμάει των Εθνών τον Μέγαν Κτίστιν·
Το καθήκον αναφέρει ο σφαγεύς των καθηκόντων

Ο επαπειλών τον Θρόνον ως δηλητηρίων Πόντον.
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει άλλος πόνος της Πατρίδος θλιβερός.

Τί το Σύνταγμα ο Πλάνος εις ημάς υπενθυμίζει;
Το Μεσάνυκτον εκείνο, η Ευρώπη το γνωρίζει!
Του κλεινού μας Σεπτεμβρίου συγνεφόνεις το αστέρι;
Σου προτείνει λογχοφόρον το υπήκοόν Σου χέρι.
Ω! τί πόνος! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός
Του Συντάγματος ξεσχίζει ο Πικρός θυσιασμός.

Ω! Μακράν αδελφοκτόνοι! φύγετε... θα ξεψυχήσω!...
Έσφαλα! Θεέ μου! οίκτον δεν τολμώ να σου ζητήσω.
Των λαών λαμπάς Αγία! της Ελευθερίας Πλάστα,
Είμ' Ιούδας σου... 'ς το μνήμα της Ελλάδος Σου Ανάστα!
Ω! τί πόνοι! ωχ! Θεέ μου! ω!... τους πόνους του ποδός,
Φαρμακίζει άλλος πόνος της δουλείας ποταπός.

Φύγετε βαθμοί του [...] προδομένον φύγε στέμα·
Ω! Δεν βλέπω! η γη [...] πυρ παντόθεν! βρέχει αίμα.
Ω! και σεις αλυσσοφόροι Εριννύες τί ζητείτε;
Ταξιάρχαι του Ναυπλίου ένα θύμα συγχωρείτε.
Τίποτε δεν είναι τ' άλγος του κομμένου μου ποδός,
Αν μ' εδέχετο εμπρός Του ο γενναίος σας Θεός!¹⁵⁸

Ε Μ Π Ν Ε Υ Σ Ι Σ

Ε Ι Σ Τ Η Ν Α Υ Γ Η Ν Τ Η Σ Ε Π Α Ν Α Σ Τ Α Σ Ε Ω Σ

Πατρίδα μου μη λούζεσαι στη ματωμένη λίμνη!
Στου Δυβουνιώτη κάθησε το ένδοξο Κανόνι,
Ν' ακούσης πόσοι πλέκονται με τ' όνομά Σου ύμνοι,
Τα χαμογέλοια να χαρής του δροσερού Παγώνη·
Στη μαύρη πεδιάδα
Μούσα ωχρά μη κλαις·
Πέτα με την Ελλάδα
Εις ένδοξαις χαραίς.

Πατρίδα μου μη σέρνεσαι στις φυλακαίς μας γύρω·
Η άλυσσαίς μας κύττονται σαν κόκκαλα στον άδη·
Για δες Εκείναις η φωτιαίς ωραίον δείχνουν Ήρω
Κάθε παιδί Σου πώθαφτεν ο Όθων στο σκοτάδι·

---

¹⁵⁸ Αυτόθι, σελ. 52-54.

Στης Κύθνου τη λαχτάρα
Μούσα ωχρά μη κλαις,
Στόλισε την Κυθάρα,
Με δάφναις, με μοσκαίς.

Πατρίδα μου μη ξενυχτάς στου Μενδρεσέ τους τοίχους,
Μη παραδέρνης έρημη στις Κύθνου τ' ακρογιαλία.
Μη τρέμης τώρ' ακούοντας του Αναπλιού τους στίχους·
Κ' η Παναγιά που σόμοιαζεν είχε καρδιά μεγάλη.
Σάν χήρα του Σκαρβέλη
Μούσα ωχρά μη κλαις,
Αφού το έθνος θέλει
Τον ύμνο του να λες.

Πατρίδα μου επέταξεν η βουλιασμένη ώρα,
Σαν νυχτερίδα λέμαργη εις αίματα θρεμμένη·
Τραγούδια είν' οι στεναγμοί του Λεωτσάκου τώρα
Και σέρν' η Χήρα του χορό στα κόκκινα ντυμένη.
Πιάσου θλιμμένη Μούσα
Στης Μάνης το χορό,
Ηρωικά υμνούσα
Του Γένους το Σταυρό.

Τα ζηλεμένα σου μαλλιά γλυκιά Πατρίδα πλέξε·
Το ματωμένο σου Σταυρό άρπαξε για Σημαία·
Εκεί! όπου Σε κράζουσιν οι Μάρτυρές Σου τρέξε...
«Σπαθί! φωτιά!» φωνάζουσι τα θύματα δρομαία·
Με του Μωραϊτίνη
Τ' Αδέρφια τραγουδώ,
Κί από τη νεκροκλίνη
Στην Πνύκα μου πηδώ.

Πατρίδα μου αγνάντησε!... Σημαί' αεροπαίζει,
Εις το Σταυρό που σταματά του Άργους το διαβάτη·
Σαν ο φονιάς τα φονικά οι Δύο βαναρέζοι
Την βλέπουν και σφαλούν σφυχτά το αιμοβόρο μάτι·
Κ' η Μάνα του Σκαρβέλη
Ψάλει με Σε μαζή,
«Κί αν 'πέσαν τρεις Αγγέλοι,
Το Έθνος μας να ζη!»

Για δες Πατρίδα μου, για δες... χαμογελά η Μοίρα,
Η Μοίρα που της έδερνε τα χείλη της ο πόνος·

Σχίζει του Χάρου τα σκουτιά η πονεμένη Σύρα
Κί από τ' Ανάπλι Σου λαλεί η Δόξα του Αιώνος·
Και θρόνος ζηλεμένος,
Για Σένα, το Νησί,
Που έθαφτε το Γένος
Εκειός που Σε μισεί.

Μη σκιάζεσαι Πατρίδα μου και αν προσπαθούν Καμπόσοι...
Με το ραβδί του Όθωνος, να δείρουν το Λαό Σου·
Στη Γη Σου ο Πεισίστρατος σφάζεται πριν ξαμώσει
Γιατί ακόμα είναι νιος ο Παλαιός Θεός Σου.
Κί αν βγάζη του Τριάντα
Κάθ' ένδοξος Γιορτή,
Μαζή θα βγάζη πάντα
Τον Ελευθερωτή.

Για τούτο και η Μούσα μου σέρνει χορό και χαίρει
Κ' εδέχθηκαν τους στεναγμούς, ελεύθερα τραγούδια·
Μεσ το χειμώνα, λούλουδα η δάφνη μας προσφέρει
Και νέα Ελληνόπουλα πετούν σαν Αγγελούδια,
Για να παραταχθούνε
Με λόγο και σπαθί,
Ποιός τύραννος, να ιδούνε
Εμπρός Σου θα σταθή.¹⁵⁹

Τ Η Σ Μ Ε Τ Α Β Ο Λ Η Σ ΑΣΜΑ Α΄

ΜΟΥΣΑ εμπρός! το βήμα σου ατάραχον και πάλιν,
Μ' εσπερινούς να κλείσωμεν την προδομένην πάλην.
Επαναστάται σήμερον καυχώνται και σωτήρες
Τ' ανδράποδα του Όθωνος, οι αυλικοί κλητήρες·
Τα κτήνη του Συστήματος θρασείς σημαιοφόροι,
Έστα στήθη μας εμπήγουσι του Όθωνος το δόρυ·
Έν κτήνος χθες του Όθωνος μ' αγέρωχον το βήμα,
Με απειλάς 'χαϊρέτησεν έν του τυράννου θύμα·
Πού είν' η Επανάστασις, οι Άνδρες της πού είναι;
Αποκριθήτε αντ' εμού πολιτικάι Αθήναι.
Λαέ, το προσωπειόν τους προ των ποδών σου ρίψε
Έ καθώς χθες και σήμερον το πρόσωπόν Σου κρύψε.

---

¹⁵⁹ Αυτόθι, σελ. 55-57.

Δούλοι του Όθωνος οικτροί αφήτε τον Κανάρη
Η Δόξα που τον έφερεν, η Δόξα να τον πάρη.
Εκείνος όστις έρριψεν Ιππάρχους και Ιππίας
Δεν ζει με τους Τριάκοντα συνυπουργηματίας.
Αλλά εν μέσω του στρατού, λαού και νεολαίας
Ρίπτων Αυτούς προώρισται να δρέψη δάφνας νέας·
Του Μαζανιέλου των Ψαρρών μακράν οι εθνοκτόνοι
Πριν τραγωδήσουν κοπετοί, πριν θριαμβεύσουν φόνοι·
Ημείς υπό του Όθωνος το πλήκτρον θαρραλέοι
Παίδες Εκείνου είμεθα! Του Οκτωβρίου νέοι.
Οι χθες Αριστογείτωνες, Θρασύβουλοι πηδώμεν!
Τιμαριώται άθλιοι ουαί αν σαλευθώμεν...
Γελοίοι μη νομίζετε ότι δεν σας γνωρίζει
Λαός όστις σας έμαθεν αφ' ότου και γογγίζει.
Και σας δεν σας εκρήμνισεν ο Όθων Φαναριώται·
Το Έθνος σας ελάκτησε διότ' είσθαι προδόται.
Αλλά προ πάντων έντιμοι του Έθνους Κυβερνήται,
Σας κράζ' η Επανάστασις! σ' αυτήν αποκριθήτε·
Ποίος εις Σας παρέδωκε του Έθνους την Πυξίδα;
Τις φέουδα υπουργικά σας τάσσει την Πατρίδα;
Του Άρνετ υποτακτικοί και λάτραι της Κουζίνας
Πώς αίφνης Ολυμπιακάς στολίζεσθε μυρσίνας;
Οι χθες υπομνηματισταί, θερμοί επαναστάται;
Οι χθες του Μάρκον σύντροφοι, αγνοί λαοπροστάται;
Υπό κονκάρδας ερυθράς κ' εκφραστικάς ταινίας
Τους αιμοβόρους ο λαός γνωρίζει Πausανίας·
Και κατηφείς παρά ποτέ με γογγυσμόν του βλέπει
Εκείνους δι' ων σήμεραν το Έθνος δάφνας δρέπει.
Τίνες Σεις είσθε; έλθετε! Το παρελθόν Σας ποίον;
Ποίαι θυσίαι στέφουσιν εκάστου σας τον βίον;
Προσέλθετε! Σας προσκαλεί του Γένους μας η Θέμις!
Πώς! Πρώτος, πρώτος Βούλγαρη επαναστάτης τρέμεις;
Μούσα εμπρός! το βήμα σου ατάραχον και πάλιν,
Μ' Εσπερινούς να κλείσωμεν την προδομένην πάλην.¹⁶⁰

Ε Μ Π Ρ Ο Σ Π Α Ι Δ Ι Α !

(Αδόμενον)

ΕΜΠΡΟΣ Παιδιά! Εμπρός Παιδιά! εμπρός εμείς οι Νέοι!
Τό άμοιρο Έθνος κλαίει
Υπό τον Βαυαρόν·

¹⁶⁰ Αυτόθι, σελ. 58-59.

Εμπρός Παιδιά! Εμπρός Παιδιά! Του Λεωτσάκου η Χήρα
Σαν των Λαών η Μοίρα
Σέρνει πικρόν χορόν.

Προβείτε Ελληνόπουλα!
Έσ τας φυλακάς στενάζουν,
Όσα παιδιά φωνάζουν
Οι Ξένοι να διοχτούν.

Εμπρός Παιδιά! Εμπρός Παιδιά! Εμπρός με *Μια Μυρσίνη!*
Εις το Μωραϊτίνη
Δώστε παρηγοριά.

Εμπρός Παιδιά! Εμπρός Παιδιά! Η Μάνα του Σκαρβέλη,
Μετά του Έθνους θέλει
Ολίγη Ελευθεριά.

Προβείτε Παληκάρια!
Σ' το Άργος μας φωνάζουν
Παληκαριών κουφάρια
Που εκδίκηση ζητούν.

Εμπρός Παιδιά! Ακούσατε τον ανθηρό Παγώνη!
Σιμά σ' ένα κανόνι
Σέρνει φωνή πικρή.

Εμπρός Παιδιά! Εμπρός Παιδιά! μ' ένα Σταυρό στο χέρι
Και όπου η Δόξα φέρει
Ας πέσωμεν νεκροί.

Προβείτε Παληκάρια!
Σ' το Ανάπλι μας φωνάζουν
Παληκαριών κουφάρια
Που εκδίκηση ζητούν.

Εμπρός Παιδιά! Εμπρός! Εμείς το Αίσθημα κ' η Νιότη!
Του φίλου Διβουνιώτη
Τό αίμα μας καλεί.

Εμπρός Παιδιά! Έσ το Φάληρον Νεότης Παληκάρη!
Τό βλέμμα του Κανάρη
Ακόμη *πυρπολεί!*

Προβείτε Ελληνόπουλα!
Έσ τας φυλακάς στενάζουν,
Όσα Παιδιά φωνάζουν
Οι Ξένοι να διωχτούν.

Εμπρός Παιδιά! Του Πάνου μας το πόδι το χαμένο,
Το χέρι το κομμένο
Του Γρίβα μας ωθούν.

Εμπρός! Να πουν «η Λεγεών του Αλκέου Ανεστήθη!»
Του Κορωναίου τα Στήθη
Σχισμένα ξεψυχούν.

Προβείτε Παληκάρια!
Σ' την Τύρινθο βογγάνε
Σφαγμένα λεοντάρια
Που εκδίκηση ζητούν.

Εμπρός και Σεις! Και Σεις εμπρός Ελληνοπούλες Νέαις!
Της Κύθνου η Σημαίαις
Δυώ δάκρυα Σας ζητούν!
Εμπρός! 'Σ το μοιρολόγι Σας ελεύθερες Παρθένες
Σκιαίς Αγαπημένες
Τους Τάφους παραιτούν.

Προβείτε Βουβολίνες!
Σ' την Κύθνο μας φωνάζουν...
Κ' η νέαις Σαλαμίνες
Εκδίκησιν βοούν.

Εμπρός Παιδιά! Εμπρός! κ' εγώ τας Νίκας Σας θα γράφω
Από φρουρίου τάφο
Που μ' έχουν ζωντανόν
Εμπρός Παιδιά! Εμπρός Παιδιά! Εμπρός Εμείς οι Νέοι,
Το Γένος όλον κλαίει
Υπό τον Γερμανόν.

Προβείτε Ελληνόπουλα!
Σ' την εξορία κλαίνε,
Όσοι Ανδρείοι λένε
Οι Ξένοι να διωχτούν.¹⁶¹

Ο ΒΟΣΚΟΣ ΤΗΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ ΧΑΙΡΩΝ ΔΙΑ ΤΟΝ ΕΡΧΟΜΟΝ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΑΣ ΟΘΩΝΟΣ
(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Της αυγής ο ήλιος λάμπει, και τα κύματα χρυσώνει·
στα βουνά σαν το διαμάντι ακτινοβολεί το χιόνι·
με τ' αρνάκια μου τριγύρω στέκομαι στο περιγιάλι,
και φυλάγω το καράβι, που τον «ΟΘΩΝΑ» θα βγάλη·
εις το ένα την φλογέρα, την πλωσκίτσα μου 'ς το άλλο·
ταις σφυρίζω και ταις δύω, και χοροπηδώ και ψάλλω
τιριρί, ραρά ραρά·
Έφθασεν ο Βασιλεύς μας. Τί ανέλπιστα χαρά!

---

¹⁶¹ Αυτόθι, σελ. 183-186.

Απ' αστάχια χρυσαφένια στολισθήτε πεδιάδες!
Απ' αρνάκια σκεπασθήτε σμαραγδένιαις πρασινάδες!
Να καπνίζετε, καλύβαις! αρχινάτε 'ς το λιβάδι·
αρχινάτε βοσκοπούλαις! να χορεύετε το βράδυ·
'ς το εξής τιμή μεγάλη το τυράκι μας θα έχη·
και το μάλαγμα σαν βρύσες 'ς την καλύβα μας θα τρέχη·
τιριρί, ραρά ραρά·
έφθασεν ο Βασιλεύς μας. Τί ανέλπιστα χαρά!

Σαν τον ήλιον του Μαΐου, που ζωήν και λάμψιν φέρει·
χρυσοστόλιστος θα βγαίνη 'ς τ' ανοικτόκαρδ' αυτά μέρη·
τραγουδάκια θα τον ψάλλουν γύρω γύρω τα πουλάκια·
ευωδίαίς θα τον χύνουν τ' ανθισμένα χορταράκια·
κ' εγώ γάλα θα τον φέρω μοσχοβόλο και αφράτο,
και ανθόπλεκτο καλάθι με συκάμινα γεμάτο.¹⁶²

.....

ΥΜΝΟΣ
ΤΗΣ Α.Μ.
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ

Μελωδ. Ascher

Ο ΧΟΡΟΣ

Του Ελληνικού εδάφους
ότ' επέβαινεν ο Κέκρωψ νόμους και θρησκείαν φέρων,
με δαφνοστεφείς κροτάφους
τον προέπεμπε το πλήθος κρούον κύμβαλα και χαίρον.

Επιβάς και Συ της γης μας,
Πάτερ του κοινού πατρός μας, βασιλεύ ειρηνοδότα,
της ευγνώμονος φωνής μας
δέχθητι να τέρψουν ύμνοι τα βασιλικά σου ώτα.

Εις τους κόλπους των αιώνων
εξυπνήσασ' εκ των τάφων αι σκιαί ιδού προβαίνουν
των ενδόξων μας προγόνων,
κ' ευφημούσαι εις τα ύψη μ' άνθη άφθαρτα σε ραίνουν.

ΑΙ ΣΚΙΑΙ

Την γην μεγάλων πράξεων, σοφίας και ποιήσεως
πατείς, σκηπτούχε ποιητά!

¹⁶² Παρατίθεται στο: Γιάννη Λέφα, *Παναγιώτης Σούτσος*, Αθήνα 1991, σελ. 72-73.

Τον άνδρα τον αρχαϊκόν, μετά χειροκροτήσεως
χορός αρχαίων χαιρετά.

Της ουρανού τέχνης μας τα κολοβά συντρίμματα
και προστατεύεις και τιμάς,
και μιμήθης μελετών με υψηλά φρονήματα
τας αρετάς μας και ημάς.

Ο ΧΟΡΟΣ

Και υπέρ ημών των νέων
εύρεν άσματα γενναία η βασιλική σου λύρα.
Γλυκύ βάλαμον εγχέων,
έκλεισας πολλές πληγάς μας με χαριτοδότιν χείρα.

Εις τον πάνδεινον χειμώνα
ηκολούθησας θαυμάζων την ανδρείαν μας πατρίδα,
και τον μέγαν μας αγώνα
έστεψας, Ελλανοδίκα, με μεγάλην κορωνίδα.¹⁶³

ΥΜΝΟΣ

ΨΑΛΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΣΙΝ
ΤΗΣ Α.Μ. ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΑΜΑΛΙΑΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΠΑΡΑ ΤΩ Κ. ΙΛΑ ΥΠΟΤΡΟΦΩΝ ΚΟΡΑΣΙΩΝ
Μελωδ. Ascher

Με στέμμ' απ' άνθη θάλλοντα
και με τα στήθη πάλλοντα,
και με σκιρτώσας τας ψυχάς,
Σοι φέρομεν, ω βασιλίς,
ως απαρχάς, τας ευτελείς,
αλλ' εγκαρδίους μας ευχάς.

Ιδέ μας μ' έν μειδίαμα,
και δέξαι το θυμίαμα
των παιδικών μας καρδιών.
Κλαίουςαι μάρτυρας γονείς,
στρεφόμεθα αι ασθενείς
προς μόνην Σε και τον Θεόν.

---

¹⁶³ Ιακώβου Ρίζου Ραγκαβή, *Άπαντα τα φιλολογικά*, τόμος Α': Λυρική Ποίησης, Εν Αθήναις 1874, σελ. 25-26.

Δάκρυα φέρων και σφαγήν,
εις της πατρίδος μας την γην,
χειμών επήλθε συμφορών.
Παρήλθε πλην εγρήγορος,
και ήλθες η παρήγορος
των ορφανών και των χηρών.

Εν όσω αισθανόμεθα,
ενθέρμως θα ευχόμεθα,
των βασιλίδων κορωνίς,
προς αρρωγήν και κλέος μας,
μετά του Βασιλέως μας
συζώσα, να ευδαιμονής.¹⁶⁴

ΕΙΔΥΛΛΙΟΝ Ε΄
**ΘΗΡΑΙ Η ΑΛΚΜΑΙΩΝ
ΚΟΡΥΔΩΝ, ΤΙΤΤΥΡΟΣ**

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ω Τίττυρε!

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Ω Κορυδών!

ΚΟΡΥΔΩΝ

Πώς εις αυτά τα δάση;

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Και συ πώς ήλθες; Διατί και πότε είχες φθάσει;

ΚΟΡΥΔΩΝ

Εύγε! Φαρέτρα κρέματα εις τους ευρείς σου ώμους!

Λοιπόν εις της Αρτέμιδος περιπατείς τους δρόμους;

Παιδίον μόλις, και ζητείς θηρία να δαμάζης!

Ηξεύρεις ποίον, ως κρατείς το τόξον, ομοιάζεις;

Εκείνον τον περίφημον ποιμένα της Φρυγίας,

όστις αφ' ου επότιζε τα ποιμνια της Τροίας,

τον θώρακα περιζωσθείς, βέλη λαβών και τόξα,

απέκρουε τους Έλληνας, ων είναι τόσ' η δόξα.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Σε βλέπω πρώτον σήμεραν κ' εγώ να έχης βέλη,

άξεστον δέρμα να φορής εις όλα σου τα μέλη.

Πως σοι εμπρέπ' η ανδρική αυτή ενδυμασία!

Θα παρεφρόνει να σ' ιδή η νέα Θηρασία.

---

¹⁶⁴ Αυτόθι, σελ. 27-28.

Φαίνεσαι απαράλλακτος καθώς ο Ενδυμίων,
ο κυνηγών την έλαφον εις το γραπτόν μνημείον.
Ω! Τόσον επεθύμησα κ' εγώ να την φορέσω!
Προς την μητέρα έτρεξα να την παρακαλέσω.
Προχθές όμως μ' επέπληξε πως έσφαλα ν' αφήσω
να κοιμηθή το ποιμνιον χωρίς να το μετρήσω·
και μάλιστ' απωλέσαμεν και νεογνόν αρνίον,
διότι είχαν αλλαχού τον νουν, την μάνδραν κλείων.
Χθες λοιπόν, ότ' εκ της βοσκής επέστρεψα οπίσω,
έπραξα παν το επ' εμοί να την ευχαριστήσω.
Της μάνδρας μας τα πρόβατα τον δρόμον ως επήραν,
έν έν τα καταμέτρησα, καθήσας εις την θύραν·
τας αγελάδας ήρμεξα και έκρυψα το γάλα.
Είχε γεννήσει προ μικρού η μαύρη μας βουβάλα·
κ' εγώ το νεογέννητον λαβών εις την αγκάλην,
κ' εις την μητέρα εισελθών, την παρεκάλουν πάλιν.
Την παρεκάλεσα πολύ. Δεν ήθελεν εκείνη.
Δεν επεθύμει, έλεγε, χωρίς υιού να μείνη,
και να με φάγωσιν εμέ τα άγρια θηρία.
Ως τέλους μοι επέτρεψεν, αν κ' έτι εδειλία,
ν' απέλθω· και τα πρόβατα ο Μώψος έχει μείνας.
Τον Κέρβερον και Μολοττόν μοι έδωκε, τους κύνας,
και μ' είπε μόνον λαγwούς αν εύρω να προσβάλλω,
και όχι αγριόχοιρον, ή λύκον, ή τι άλλο.
Αυτά μου τα δερμάτινα ως είδ' η Λευκοθέα,
πρώτον την κατετρόμαξεν η ασυνήθης θέα·
ερυθριάσα έπειτα, μοι είπε μετά λύπης·
«Α! μας αφήνεις, Τίττυρε. Πολύν καιρόν θα λείπης;»

ΚΟΡΥΔΩΝ

Και πώς σ' εφάνησαν λοιπόν τα δάση και οι βράχοι;
Θηρί' απήντησας πολλά; Συνεκροτήθη μάχη;

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Ως είδα δάση και βουνά, την φύσιν την ευρείαν,
ησθάνθην ως αν μ' έδιδον πτερά εις την καρδίαν.
Ως άφετος η έριφος, καθώς ιδή τα ύψη,
σκιοτά εις βράχους εαυτήν και εις κρημνούς να ρίψη,
κ' εγώ ομοίως τους δρυμούς, τα όρη καθώς είδον,
έτρεχον ως παράφορος, ακάθεκτος επήδων.
Εν τούτοις, βλέπ', ο Κέρβερος χαμαιβατεί, μυρίζει,
κ' εις λόχημν σύμφυτον σταθείς, να υλακτή αρχίζει.
Τρεις αιφνηδώς λαγωοί τινάσσονται και φεύγουν.
Ω δυστυχία! Ηργησαν τα βέλη μου να έβγουν,
κ' εκτυπήθη μεν ο εις, αλλ' έφυγον οι άλλοι.

Εδώ τον έχω. Τί λαμπρός! Κ' εκείν' ήσαν μεγάλοι.
Ω Κορυδών, τί θρίαμβος! Τί τρόπαιον ωραίων!
Δεκάκις τον εφίλησα πηδών, και σχεδόν κλαίων.
Στιγμαί ολίγ' επέρασαν, και εις τον βράχον κάτω
βλέπω και λύκος προχωρεί. Εγώ, κρυβείς, φυλάττω.
Ο Μολοττός μου χύνεται. Εκείνος επιστρέφει·
ορμά τον φάρυγκ' ανοικτόν, κ' εντός του φλόγα τρέφει.
Εγώ παρασκευάζομαι, το δόρυ μου σταθμίζω,
κ' εις του μετώπου του ευθύ το μέσον ακοντίζω.
Βάφει το αίμά του την γην εις ερυθράς ταινίας.
Τους οφθαλμούς αιματηρούς αυτός μετά μανίας
κατ' εμού ρίπτεται· αλλά συγχρόνως τον προσβάλλω
εγώ κατά το έν πλευρόν, κ' οι κύνες εις το άλλο.
Τότε εις λόχμην έφυγεν ο άνανδρος δασείαν.
Άλλως, οποίον λάφυρον διά την Θηρασίαν!
Ας λέγ' η μήτηρ! Έμαθα να μη φοβώμαι πλέον
αν όχι λύκος απειλή την μάνδραν, αλλά λέων.
Συ δε, καλέ μου Κορυδών, τί έχεις κτυπημένα;

ΚΟΡΥΔΩΝ

Τέσσαρας έχω λαγούς και λύκον έχω ένα,
κ' ελάφους τρεις. Τα δέρματα δεν βλέπεις τα ποικίλα
εκεί όπου εσώρευσα την άγραν εις τα φύλλα;
Το μέρος το δασύδενδρον επάνω εκεί όρα
κατά την άκραν. Είν' εκεί πολύθηρος η χώρα.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Έρχεσαι, αναβαίνομεν αυτάς τας ακρωρείας;

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ο ήλιος μεσουρανεί, κ' είν' ώρα μεσημβρίας.
Τώρα του Πίνδου και ο Παν κατέλιπε τα δάση,
κ' ηπλώθ' υπό ραδοδαφνών σκιάν να ησυχάση.
Είναι οξύς Θεός ο Παν· οργίζεται ευκόλως.
Βουκόλος τον ηρέθισεν; Απώλετ' ο βουκόλος.
Έλεων πάντοτ' έχε τον, και φεύγε την οργήν του.
Εισέτι κλαίουσ' οι αγροί την τύχην του Αμύντου.
Επήλθεν εις τ' αρνία του και εις τας βους του ψόφος,
και του θανάτου και αυτόν κατέλαβεν ο ζόφος.
Φοβού τον Πάνα. Η δεινή φωνή του ως ηχήση,
τα πάντα τρόμος και φυγή, η φύσις πάσα φρίσσει.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Φοβούμαι, ναι, και σέβομαι τον ορεινόν θεόν μας,
Πλην τώρα να περάσωμεν πώς θέλεις τον καιρόν μας;

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ο ήλιος γυμνόν εδώ τον βράχον τούτον καίει,

και πνεύμα θερεινής φλογός η φύσις αναπνέει.
Του ρυακίου θερμανθέν το ύδωρ, λέγεις, βράζει.
Αύτ' η χαράδρα στόμιον κλιβάνου ομοιάζει.
Ο καύσων ο μεσημβρινός τα δένδρα κιτρινίζει,
πάσαν ικμάδ' απορροφά, και τον φλοιόν των σχίζει.
Υπάγωμεν εις την σκιάν, του ρύακος πλησίον,
όπου λεπτόν ανέμιον τας λεύκας γλυκοσείον,
διά των ριπιδίων του ολίγην φέρει δρόσον.
Εγώ την πλώσκαν έφερα και συ το γεύμα στρώσον.
Εκεί εις αναπαύσεως ριπτόμενοι αγκάλην,
της θήρας περιμένομεν να έλθ' η ώρα πάλιν.
Λάτραι κ' οι δύο των Μουσών και οπαδοί πιστοί των,
και στίχους αν εψάλλομεν ίσως κακόν δεν ήτον.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Πέραν εκεί της κορυφής του λόφου του πρασίνου,
οπίσω, κατά την πηγήν του ποταμού εκείνου,
μικρόν γνωρίζω σπήλαιον. Η μήτηρ μ' είχε φέρει
εκεί, θυσίαν θέλουσα ταις Νύμφαις να προσφέρει,
όταν ανέλαβα νοσών. Ανθόστρωτον είν' όλον,
και έχει κατακρυσταλλον και στίλβοντα τον θόλον.
Την εισοδόν του κρύπτουσιν αγρίας δράνης φύλλα.
Το σκότος είν' αιώνιον εις τ' άδυτα τα κοίλα,
εξ ων καταλειβόμενος ο ποταμός σταλάζει,
κ' εις λίμνην συναγόμενος, ην πλάτανος στεγάζει,
επί πετρών μετέπειτα και διά θάμνων ρέει,
όπου αι δρυς αι υψηλαί κ' οι σφένδαμν' οι ωραίοι,
όπου συμπλέκονται εις έν η κληματίς κ' οι κλάδοι,
και όπου κτίζει φωλεάν η αηδών και άδει.
Το φλογερόν ουδέποτε εκεί του θέρους στόμα
ή τ' άνθη απεξήρανεν ή έκαυσε το χώμα.
Εις τούτο το απόκεντρον μυστηριώδες μέρος
την νύκτα, λέγουν, παίζουνσιν αι Νύμφαι και ο Έρωσ.
Αν να στρωθώμεν ήθελες εκεί επί της χλόης
και εις τας πτέρας, πίστευσον πως δεν θα μετενόεις.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Βεβαίως όχι. Ποταμοί, δένδρα, σκιά, τα τρία
που αγαπώ, διηνεκής των πόθων μου λατρεία.
Ο ήλιος, κ' αι προβηαί άς φέρω εις τα νώτα
τα μέλη μου εις ρέοντα κατέβρεξαν ιδρώτα.
Αλλ' ιδού, δράνα είν' εδώ, και ρύαξ παραρρέων.
Είναι το σπήλαιον αυτό;

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Ναι, είναι.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Τί ωραίον!

Ω! πώς το φως πραϋνεται! Το σπήλαιον ω πόσον
εις ησυχίαν προσκαλεί και πόσην φέρει δρόσον!
Η λίμν' εις ην βαπτίζονται στεφάναι κυρτών κλάδων,
στιλπνή λεκάνη φαίνεται, λουτρόν των Ναϊάδων·
του δε σπηλαίου ο μυχός αυτού του υπογείου,
πρέπει να ήναι του Θεού κοιτών του ποταμίου.
Ετοίμασον την σύριγγα και κάθησον πλησίον,
μετά της μελωδίας μου τους τόνους της μιγνύων.
Όταν σιγήσω δε, και συ το άσμά σου αρχίσης,
διά της σύριγγος εγώ σε βοηθώ επίσης.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Να σε ακούσω, μετά σου να ψάλλω, τί μεγάλοι
ευχαριστήσεις! Μη αργής, αλλ' άρχισαν και ψάλε.
Ακόμη έχω έναυλα τινά των σων ασμάτων,
και τα μιμούμαι, κατ' αυτά τους στίχους μου χαράττων.
Ειπέ εκείν' ό έψαλλες προχθές επί της ρίζης·
«Γαλάτεια, Γαλάτεια, και συ δεν με γνωρίζεις...!»
η αν το άλλο προτιμάς· -Πόσον ωραίον είναι!-
«Αρχίζει να λευκαίνεται η κόμη σου Φιλίνε...»
Εκ τούτων των μελωδιών ω! Ψάλε μοι την μίαν.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Έχομεν ήδη αφορμάς δι' άλλην θρηνωδίαν.
Τας μάνδρας του Αλκμαίωνος ελύπησεν η τύχη,
και εις αυτόν οφείλονται των αοιδών οι στίχοι.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Ναι, εις τον Γόργον έλεγεν ο Λύκας τον υιόν του
πως ψάλλεις τον Αλκμαίωνα. Ειπέ τον θάνατόν του.
Φίλε ποιμήν, επιθυμώ τα ευσεβή σου μέλη
υπέρ το γάλα των αιγών, των μελισσών το μέλι.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ακόμη όλος, Τίττυρε, ασθμαίνω εκ της θήρας.
Αλλ' άρχομαι. Καλώς· και συ την σύριγγα επήρας.

«Βουνά μου, τί γογγύζετε; Κοιλάδες, τί θρηνείτε;
Προς τί, ω φύσις, κατηφής, ως πένθιμος κηδεία;
Πριν πέσωσι χιόνες, πώς, δρυμοί, φυλλορροείτε;
Προς τί ανθέων και χροιάς στερούνται τα πεδιά;

»Απέθανε. Το άνθος μας ηρπάγη το ωραίον.
Εις τους δρυμούς οι ζέφυροι, εις τας πηγάς αι βρύσεις
Πενθίμως ψιθυρίζουσιν· «Απέθανες, Αλκμαίων!»
και η αυγή δακρυρροεί, δακρυρροεί κ' η δύσις.

»Η πτωχή μήτηρ του ζητεί των σπλάγχων της τον γόνον.
ως όρνις κόπτεται, κτυπά τα γηραιά της μέλη,
και τ' όνομά του κράζουσα μετά κλαυθμών και πόνων,
από των άστρων τον ζητεί, από της γης τον θέλει.

»Ηθέλησεν η Αθηνά, ηθέλησεν ο Άρης,
μικρόν ν' αναχαιτίσωσι της Ατροπού την χείρα,
κ' εις τον πιστόν ποιμένα των ζωής να γίνη χάρις.
Αλλά ζωήν ην αφαιρεί δεν αποδίδ' η μοίρα.

»Αυτός τας βους ηνάγκαζε να σχίζωσι τας βώλους·
εις τον βουκόλον έδωκε την άνεσιν να ψάλλη·
τα δένδρα διεκόσμησεν εις χειροτμήτους θόλους,
και της ειρήνης το φυτόν εκήπευσε να θάλλη.

»Αφ' ότου συ απέθανες, βόες, κριοί και τράγοι,
αρνούνται το ψυχρόν νερόν· το χόρτον δεν τους τρέφει·
τας λίμνας και τους ποταμούς δεσμεύουσιν οι πάγοι,
κ' η χάλαζα του γεωργού τον κήπον καταστρέφει.

»Τα πάντα πώς ηγγίευσαν μετά τον θάνατόν του!
Βορά της κάμπης έγινεν ο κήπος ο καλός μου·
μένει θρηγών ο γεωργός παρά το άροτρόν του,
κ' η γη παράγει φρύγανα αντί του ηδυόσμου.

»Χορούς ζητούσ' εις τας σκιάς αι νύμφαι των Τεμπέων,
και τον διακοσμήσοντα τα κούφα βήματά των.
Ματαία των η ζήτησις! Που είναι ο Αλκμαίων,
ο πάντα πάντοτε κοσμών και πάντα διατάπτων;

»Εκείνος ήδη τας μονάς οικών τας διαστέρους,
όπου αστράπτ' η αρετή, ασύντριπτος αδάμας
τους θρήγους δέχετ' ευμενώς εκεί τους ημετέρους,
κ' ευχάς του πέμπει εις ημάς και εις τα ποιμίναί μας.

»Η ευλογία του πληροί τας πεδιάδας σίτου,
και τας υδρίας γάλακτος, και τους ληνούς μας οίνου.
Δίδ' εις τους γέροντας πυκνήν την φρένα η ευχή του,
και εις τους νέους την αιδώ η συμβουλή εκείνου.

»Επάνω ήδη εντρουφά εντός των Ηλυσίων,
όπου βοσκαί αμάραντοι και ρύακες αργύρου.

Εδώ, βουκόλοι και βοσκοί, προσέλθετε πλησίον·
πλεκτούς στεφάνους φέρετε, κεράμους πλήρεις μύρου.

»Χλόης ιδρύσατε βωμόν ευρύν και μέγαν μάλα,
και εις τας τέσσαρας πλευράς αρτήσατε στεφάνας,
και επιχέοντες σπονδήν, εξ αμφορέων γάλα,
πενθίμως πάντες άσατε τους νεκρικούς παιάνας.

»Συ δ' Αίγων, εις ον έδωκε τ' αρνία, τον αυλόν του,
ελθέ, τας άκρας των πτερών εις μέλαν κράμα βάφε,
κ' επί γης κλίνων ευσεβές το γόν' εις τον βωμόν του,
εις λίθου πλάκα λαξευτήν τας λέξεις ταύτας γράφε·

«Ενταύθα κείται άσυλος ο πρώτος των βουκόλων.
»Τω ετοξεύθη δυσμενώς η σφαίρα του θανάτου.
»Αν και απέθανε, πλην ζη εις την αγάπην όλων,
»και κλέους άνω έτυχε και μοίρας αθανάτου.»

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Εκ νέφους σκιερού ποτέ ψεκάς κατερχομένη
το θέρος την αυχμάσαν γην τοσούτον δεν ευφραίνει,
ουδέ η χλο' η τρυφερά τα κεκμηκότα μέλη,
οπόσον μ' εγοήτευσαν τα ευγενή σου μέλη.
Εμπρός σου του λοιπού τολμώ, σοφέ ποιμήν, να ψάλλω;
Άλλο το βλέμμα λαγού και της γλαυκός είν' άλλο,
κ' εις τ' άσματ' άλλ' η αηδών και η κορώνη άλλη.
Καθ' όσον την ορίγανον το ρόδον υπερβάλλει,
και υπερέχ' εις καλλονήν η δρυς του ηδυόσμου,
το άσμά σου ανώτερον εστί του άσματός μου.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Πολλή σου αύτη, Τίττυρε, η μετριοφροσύνη.
Θα με ηδύνης ως και πριν με είχες καθηδύνει.
Προχθές παρά τον Πηνειόν όπου ακτή χλωώδης,
εστάθην και σε ήκουσα. Ωραία ετραγώδεις,
κ' είδα να χύνη αφανώς εν δάκρυ την Φυλλίδα,
και υπό φθόνου κίτρινον τον Λευκωπέα είδα.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Μικρόν μοι μέλει, και γελώ διά τον Λευκωπέα.
Περί Αλκμαίωνος κ' εγώ θα ψάλλω τινά νέα.
Συ δε, υποστηρίζων με, την λύραν θέλεις κρούσει.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Θα εξυπνήσω την Ηχώ να έλθη να σ' ακούση.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

«Ιδού νεκρός, ιδού νεκρός, ω Αίγων, ο Αλκμαίων.

Ο γέροντων Όλυμπος θρηνεί, κ' η Όσο' αναστενάζει.
Εμαύρισεν ο Πηνειός, την Στύγα ομοιάζει.
Εκείνος δ' ως εξέπνεε ζητεί τον Μελιβαίον.

«Άκουσον, λέγει, αγαπώ τας βους μου και τας αίγας.
»Τας πλείστας άθλα τέχνης μου και πείρας τας επήρα·
»και ήδη, ότε πρόωρος με αναρπάζ' η μοίρα,
»ο πόθος μου να τύχωσι προστάτου, είναι μέγας.

»Ουδείς βουκόλος όσον συ γνωρίζει, Μελιβαίε,
»πως, εις σοφά διδάγματα των παλαιών υπείκων,
»τας βους να σώζη νυκτικών επιδρομών των λύκων,
»και που αι λιπαραι βοσκαί κ' αι νάπαι αι ωραιάι.

»Σοι καταλείπω τα εμά. Εις τας νομάς της Όσσης
»συ φύλαττε τα ποιμνια και φέρε τας αγέλας.
»Ο δ' Όλυμπος αν απειλή και συννεφώται μέλας
»κ' η θύελλα επέρχεται, σον έργον να τα σώσης.»

«Ο Μελιβαίος δ' ίστατο πλησίον του κ' εσίγα,
τα ψυχοβόρα δάκρυα αφώνως καταπίνων.
Τοίχους και στέγην έβλεπε, να μη ιδή εκείνον,
και είπεν εν ολοφυρμοίς μετά λεπτά ολίγα·

«Μη λέγε ταύτα τα σκληρά, Αλκμαίων. Θέλεις ζήσει.
»Ποία μας πράξις των θεών εξήγειρε τον κότον,
»ώστ' εξ ημών ανηλεώς ν' αρπάσωσι τον πρώτον,
»και η ψαλλίς της Ατροπού να μας απορφανίση;

»Τίς, όταν ήλθεν άνοιξις πολυανθής, κ' αι ποιμναι
»αφήκαν τα λειβάδια και τα βουνά επήραν,
»εις τον αγένειον βοσκόν να δείξη έχει πείραν
»που αι παχύτεραι νομαί κ' αι κρυσταλλώδεις λίμναι;

»Συ μόνος όταν ήλιος του θέρους φλέγων λάμπη,
»πρόβατα σώζεις και βοσκούς, τας νόσους θεραπεύων,
»και μετά του Πανός ομού την Δήμητραν λατρεύων,
»συ προλαμβάνεις την φθοράν ην φέρ' η βορός κάμπη.

»Και όταν λύκος νύκτιος επέλθη, το σον θάρρος
»τον τρέπει, σώζον συμφορών τα ποιμνια μεγάλων.
»Δεν θέλεις συ διάδοχον· αλλ' εάν θέλης, άλλον
»έκλεξον. Δεν θ' αναδεχθώ ο καταθέτεις βάρος.»

«Και ούτος μεν ηρνήσατο σεμνά τοιαύτα λέγων.
Αμέσως δε τον Αίγωνα καλέσας ο Αλκμαίων,
την ράβδον την ποιμενικήν τω έδωκεν εκπνέων,
και μετ' αυτής τα ποιίμνια· κ' εδέξατο ο Αίγων.

»Ω Αίγων, είσαι άνηβος κ' έργον εδέχθης μέγα.
Επί σοι έσται η φροντίς και επί σοι η τάξις.
Ρυθμίζων την πορείαν των συ έχεις να πατάξης
το πρόβατον το αδρανές, την υλοβάτιν αίγα.

»Συ σώζον τους ποιμένας μας από χειρών αδίκων.
Τους κύνας εις τας θέσεις των τας επικαίρους τάττων,
καθήκον έχεις να φρουρής τας μάνδρας των προβάτων
κατά κλεπτών νυκτερινών, και κατ' αρπάγων λύκων.

»Υπάρχει λύκος άγριος περιπολών τας μάνδρας,
εις μέλαν σπήλαιον λοχών κ' εκείθεν επιπίπτων,
ενίοτε τους όνυχας και τους οδόντας κρύπτων,
αλλ' επιβουλεύόμενος και ποιίμνια και άνδρας.

»Συ χρεωστείς να σπλισθής και να μας προστατεύσης.
Φαρέτραν περιδύθητι και λάβε την σφενδόνην,
και φόρεσον την μάχαιραν της θήρας εις την ζώνην,
και μη νομίσης ασφαλείς ημάς πριν τον φονεύσης.

»Και ταύτ' ανιδιοτελώς τους άλλους υπηρετεί,
και έσται σ' η των ευτυχών βοσκών ευγνωμοσύνη,
ψυχών μεγάλων άξιος μισθός, αρκεί εκείνη.
Τας μάνδρας όσας έσωσας μη κτήμά σου απαιτεί.

»Αν θέλης ίν' αντάξιος δειχθής του τεθνεώτος,
εις τα πεδία, τας νομάς, τας θήρας και τα δάση,
εις τους αγώνας, τους χορούς, και πανταχού κ' εν πάσι
έτοιμος έσο πάντοτε, και πάντοτ' έσο πρώτος.

»Αλλ' ήδ' εις σχήμα κωνικόν, η τύμβου χειροχώστου
το μέλλον χώμα ζυμωθέν εις δάκρυά μας, ρίψον,
και λίθον επί κορυφής εις ανδριάντα γλύψον,
φέροντ' ΑΛΚΜΑΙΩΝ χαρακτόν επί της βάσεώς του.

»Κ' ενταύθα, ότε άρχεται η ώρα των ανθέων,
και ότε λήγει των καρπών η πλουτοδότις ώρα,

φέρε τα φίλα τοις νεκροῖς κτερίσματα και δώρα,
και ζητει ὅπως ευμενῆς μας μένη ο Αλκμαίων.»

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ποία φωνή, ω Τίττυρε! Πόσον γλυκύς ο τόνος!
Η ευστροφία της νικά και την της αηδόνος.
Την τέρψιν ης απήλαυσα οφείλω εις την θήραν.
Κοίλον χελώνιον καλόν ενέτεινα εις λύραν.
Αυτήν προφρόνως δέχθητι μικρόν ενθύμημά μου.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Από ψυχῆς την δέχομαι. Θα ἦν' εγκαύχημά μου.
Και συ τα δύο δέχθητι εκπώματα εκ ξύλου.
Αμφότερα τορρεύματα εισί τεχνίτου φίλου.
Το ξύλον των μοσχοβολεί. Περιπλοκάς ποικίλη
φέρουσα βότρους σταφυλῆς περικυκλοῖ τα χεῖλη.
Παρίστατ' ἐπί του ενός ο Ἄδωνις εις δάση,
και κάπρος επερχόμενος και σπεύδων να τον φθάση.
Επί του ἄλλου Ἄρτεμις προβαίνει τοξοφόρος,
τον εραστήν κοιμώμενον ζητούσα εις το ὄρος.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Από ψυχῆς σ' ευχαριστώ. Οποία λαμπρά δώρα!
Πλην δεν νομίζεις η θερμή ὅτι παρήλθεν ὥρα;
Διά την ἀγραν πρόσφορος και δροσερά η δείλη.
Αφ' ου ακολουθήσωμεν του ποταμού τα χεῖλη,
ας αναβώμεν ἔπειτα ὅπου πολλή η θήρα.

ΤΙΤΤΥΡΟΣ

Πλησίον σου, ω Κορυδών, μ' ἔφερεν εύνους μοῖρα.¹⁶⁵

ΥΜΝΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΣΤΕΜΜΑ

Ω δαφνοστόλιστον, χαίρε στέμμα!
Πάσι τοις ἔθνεσι σεβαστόν,
Αναμιγμένον μ' ἀφθονον αἶμα
Χυθέν μυρίων αγωνιστών.

Τας πορφυράς Σου ακτίνας ρίπτεις
Από του ὕψους ἐπί της γης,
Καθώς το ἄστρον της Αφροδίτης
Από τας πύλας της Χρυσουαυγῆς.

---

¹⁶⁵ Αυτόθι, σελ. 307-320.

Τον ζόφον πάσης της υψηλίου
Με τας ακτίνάς σου διαλύεις
Καθώς το όχημα του ηλίου,
Το φως εις πάντας αεί μηνύεις.

Με τας πνοάς σου θα διαλύσης,
Πάντα τα νέφη της καταιγίδος,
Λευκήν νεφέλην θα σχηματίσης,
Εις τον ορίζοντα της πατρίδος.

Αύραι ζεφύρων μέλλουν να πνεύσουν,
Εις τον ζοφώδη σου ουρανόν,
Οι ήρωές σου όπως εκπλεύσουν,
Τον αφρισμένον ωκεανόν.

Ελεύσετ' ήμαρ ότε θα φθάσης,
Συ των Ελλήνων ο Βασιλεύς
Την επτακέφαλον να δαμάσης,
Ως τον Μινώταυρον ο Θησεύς.

Ως Αλέξανδρος ο μέγας
Μέχρις Ινδιών χωρήσης,
Τρόπαια ουρανομήκη,
Εν τη υψηλίω στήσης.

Την επτάλοφον θα έχης
Κέντρον της εκτάσεώς σου,
Και τας στήλας Ηρακλέους
Άκρας ανακτήσεώς σου.

Και τον διαβήτην στρέφων
Εις τ' αντίθετον θα φθάσης,
Μέγαν κύκλον ως το πάλαι,
Μέλλεις να επισκευάσης.

Και την κυανόλευκόν σου,
Ουρανόχροον σημαίαν,
Θέλεις την περιφρουρήσει,
Με αήττητον ρομφαίαν.

Χαίρε, Όθων, και Αμαλία!
Στύλοι του θρόνου περικαλλείς,
Χαίρε Τρισέβαστος Βασιλεία,
Λειμών ευώδης και ευθαλής!

Χαίρε το κλέος της Βασιλείας
Των Βασιλέων η κορωνίς,
Χαίρε ω αύρα ελευθερίας
Των στεναζόντων δρόσου ρανίς.¹⁶⁶

«Η λύσις του Ανατολικού ζητήματος»
ή «Το μέλλον της Ελλάδος»
(αποσπάσματα)

.....

Αν γενναίως πολεμίσουν κατά των Ασιανών,
Και συντρίψουν τας αλύσεις όλων των χριστιανών.
Τότε θρόνον ν' ανακτήσουν, θρόνον πατρογονικόν,
Του Μεγάλου Κωνσταντίνου, τον Αυτοκρατορικόν.
Όθωνα να ονομάσουν άπαντες οι Βασιλείς,
Ανακτα του Βυζαντίου, της Ελληνικής φυλής,
Και το στέμμα Κωνσταντίνου εν μεγάλη τελετή
Επί κεφαλής ενδόξου αύθις να επιτεθή.

.....

Όσαύτως και οι Έλληνες ώρμησαν ίνα φθάσουν,
Τον βάρβαρον Ασιανόν να τον καταδαμάσουν,
Αι πρώραί των την θάλασσαν βαθέως διασχίζουν,
Οι ναύται μ' αγαλλίασιν άσματα παιανίζουν.
Ο Βασιλεύς ιστάμενος παρά την παραλίαν,
Φωνήν βροντώδη ήκουσε, ουράνιον, και θείαν,
«Κατά Ασίας Έλληνες ματαιίως προσπαθείτε,»
«Εάν τον Βασιλέα Σας στρατάρχην δεν ιδήτε.»
Ο Βασιλεύς ως Αχιλλεύς το ξίφος του λαμβάνει,
Κί ως χρυσοπτέρυξ αετός εντός του στόλου φθάνει.
Οι Έλληνες δε παρευθύς σημαίας ανυψόνουν
Και με τα τηλεβόλα των τον ήλιον θαμβόνουν,
Όσαύτως και η Άνασσα ταχέως φερομένη,
Τον στόλον ίνα ευχηθή, εις λέμβον επιβαίνει,
Ως Αμφιτρίτ' εφαινετο βασίλισσα θαλάσσης
Εις τον αφρόν της έπλεεν φέρουσα στέμμ' Ανάσσης¹⁶⁷

.....

---

¹⁶⁶ Γεωρ. Σκόκου, *Ο Πρόδρομος του Μεγάλου Ελληνικού Μέλλοντος και Διάφοροι Ωδαι*, τύποις του Μέλλοντος της Πατρίδος, Εν Αθήναις 1860, σελ. 1-3.

¹⁶⁷ Αυτόθι, σελ. 14, 16.

Η Εικοσιπενταετηρίς Βασιλεία, του Βασιλέως Όθωνος του Α΄

Μετά την παύσιν του λαμπρού και ιερού αγώνος,
Του κατά του δεσπόζοντος αγρίου λυμεώνος.
Πεντάκις πέντε ήλιοι, ω Βασιλεύ, παρήλθον,
Αφότου εκ της Δύσεως οι πόδες Σου εξήλθον.
Προς την λαμπράν Ανατολήν την φαεινήν Ελλάδα,
Σ' την αιματόβρεκτον αυτήν ένδοξον πεδιάδα.
Εν μέσω των δαφνώνων Της τον θρόνον Σου να στήσης,
Τον εκ της πάλης ευκλεή λαόν να διοικήσης.
Τους αθλητάς, ω Βασιλεύ, άπαντας να βραβεύσης,
Και τας πληγάς, ως ιατρός, αυτών να θεραπεύσης.
Τας χήρας και τα ορφανά των ιερών θυμάτων,
Των κατά γην και θάλασσαν πανευκλεών πτωμάτων.
Ως γενικός πατήρ αυτών μ' όλην την ευσπλαχνίαν,
Και μ' όλην την ευσέβειαν και καλοκαγαθίαν.
Πάντας υπό την κραταιάν Αιγίδα Σου ν' αθροίσης,
Το βάλσαμον Σου, βασιλεύ, ς' αυτούς να επιχύσης.
Και ως στρατάρχης τους στρατούς γενναίως να γυμνάσης,
Την εύκλειαν του θρόνου Σου να προπαρασκευάσης.
Το σκάφος το Ελληνικόν το από την δουλείαν
Όπως προάξητε αυτό εις την ευημερίαν.
Ως πλοίον δαφνοστόλιστον μ' αήττητον σημαίαν,
Με κοπτεράν και δίστομον κατάπυρον ρομφαίαν.
Εν τη υγρά φερόμενον άνευ τινός πυξίδος,
Και άνευ διοικήσεως, εν μέσω καταιγίδος.
Ηρωϊκώς μαχόμενον διά της εμπειρίας,
Και διά της Ελληνικής εκ φύσεως ανδρείας.
Ως ο Ιάσων, Βασιλεύ, ς' αυτό να βασιλεύσης,
Εις τον σκοπούμενόν του πλουν πανευκλεώς να πλεύσης.
Σ' το τέρμα όπερ πέπρωται, ταχέως ίνα φθάσης,
Άπαν το πλήρωμα αυτού όπως επισκιάσης.
Τον τερατώδη δράκοντα μ' οργήν να καταβάλης,
Το πορφυρούν και εύοσμον χρυσούν μήλον να λάβης.
Των εραστών τας έριδας και αλληλομαχίας,
Τας τρομεράς σφαγάς αυτών και αιματοχυσίας.
Το ακατάσβεστόν των πυρ την φλογεράν ρομφαίαν,
Να μεταβάλλη, Βασιλεύ, εις ανθηράν ελαίαν.
Με τας πνοάς των ισχυρών πάσης της υψηλίου,
Έφθασας εις τον ευκλεή λιμένα του Ναυπλίου.
Κομίσας εις τους Έλληνας τον πορφυρούν μανδύαν,

Τον υψηλόν θρόνον αυτών μ' όλην την πανοπλίαν.
Η έλευσίς Σου έφερε μεγίστην ευφροσύνην,
Εις των Ελλήνων τας ψυχάς, Ουράνιον γαλήνην.
Η νησοφύτευτος υγρά, πορφυρενδεδυμένη,
Το διαλάμπον στέμμα της, ως νύμφη αναμένει.
Οι ήρωες του δράματος, της ανεξαρτησίας,
Ένοπλοι πάντες έφθασαν ζ' τον δήμον της Ναυπλίας.
Δαφνοστεμμένην φάλαγγα διά να σχηματίσουν,
Τον Βασιλέα Όθωνα όπως προϋπαντήσουν.
Κύκλον σημαιοστόλιστον πάραυτα σχηματίζουν,
Και το αειθαλλέστατον ασμένως περιστοιχίζουν.
Άφθονον πυρ χαρμόσυνον στέμμα εκκενόνουν,
Σ' τον φαεινόν ορίζοντα νεφέλας ανυψώνουν.
Τας εθνικάς αψίδας των με τας λαμπράς ταινίας,
Υψώνουν μεγαλοπρεπώς ως ίριεις ουρανίας.
Μετ' ευκλεών επιγραφών ως τους λαμπρούς αστέρας,
Οίτινες ακτινοβολούν άνω εις τους αιθέρας.
Ο Έλλην εις τα ύψητων τα όμματ' ατενίζει,
Την εύκλειαν του θρόνου του σαφώς προεικονίζει.¹⁶⁸

Η επάνοδος του Βασιλέως

Ως χρυσοπτέριξ Αετός, ω Βασιλεύ, εξήλθες,
Εις την πατρώαν γην υμών πανευκλεώς εισήλθες,
Τους βασιλεύοντας εκεί όπως επισκεφθήτε,
Υπέρ της δαφνοφύτου γης, σ' αυτούς να εκφρασθήτε.
Εις τον λαμπρόν ορίζοντα τας αύρας των να χύσουν
Την ζοφεράν αχλύν της ίσως την διαλύσουν.
Δαφνοστεφής επανελθών, ω Άναξ της Ελλάδος,
Σ' τον φαεινόν ορίζοντα της πόλεως Παλλάδος.
Σ' τον θρόνον τον ακράδαντον τους πόδας να πατήσης,
Τον ευκλεέστατον λαόν της γης να διοικήσης.
Τας πορφυράς ηνίας του εις χείράς σου να λάβης,
Τα ευγενή έργα ημών αύθις να αναλάβης,
Άτινα αναθέτετε εις πάσαν απουσίαν,
Σ' την μεγαλοφυή ημών Άνασαν Αμαλίαν.
Καθώς ο μέγιστος φωστήρ όταν μέλλη να δύση,
Σ' την τροχίαν στρεφόμενος έως ου να γυρίση,
Εις την λαμπράν Ανατολήν αύθις να ανατείλλη,
Εις πάσαν την υφήλιον το φως του ν' αποστείλλη,

---

¹⁶⁸ Αυτόθι, σελ. 28-30.

Αφίνει όπισθεν αυτού την φαεινήν Σελήνην,
Να βασιλεύη αντ' αυτού μ' Ουράνιον Γαλήνην.¹⁶⁹

Η επάνοδος της Βασιλίσσης

Ως χρυσοπτέρυξ φοίνιξ εξήλθες
Εκ της Ελλάδος αειθαλώς,
Εις την πατρώαν σου γην απήλθες,
Ω τρισεβάστη πανευκλεώς.

Ως Αμφιτρίτη, ω Αμαλία,
Ενδόξως έπλευσας την υγράν,
Και ωσεί ίρις η Ουρανία,
Ενεφανίσθης εις την ξηράν.

Τας απεράντους της πεδιάδας,
Φαιδρώς διήλθετε εν χαρά,
Τας δαφνοφύτους τερπνάς κοιλάδας,
Ως η αθώα περιστερά.

Σ' τους ακραδάντους θρόνους απήλθες,
Τους συγγενείς σου ίν' ασπασθής,
Την Γερμανίαν πάσαν διήλθες,
Υπέρ Ελλάδος να εκφρασθής.

Με τους Μονάρχας εσυναντήθης,
Τους τρισενδόξους και ευκλεείς,
Κί' εν μέσω τούτων ενεφανίσθης
Καθώς το άστρον της Χρυσσαυγής.

Ως ρόδον εύοσμον Αμαλία,
Και ως ελαία αειθαλλής,
Εφάνης αύθις εν Γερμανία,
Ελλήνων στήλη περικαλλής.

Τους πόδας όπου και αν πατήσης,
Ω Άνασσ', όθεν και αν στραφής,
Ελλήνων παίδας θα απαντήσης,
Και με τας δάφνας των θα στεφθής.

---

¹⁶⁹ Αυτόθι, σελ. 30-31.

Τους ουρανίους ύμνους αρχίζουν,
Τον εν υψίστοις ίν' ανυμνούν,
Μ' άνθη το στέμμα των να ραντίζουν,
Τους βασιλείς των αν εξυμνούν.

Όθωνα πρώτον και Αμαλίαν,
Ζεύγος τρισέβαστον και σεπτόν,
Με νουν απέραντον κ' ευφυϊαν,
Και υφ' απάντων αγαπητόν.

Επανελθούσα εκ Γερμανίας,
Εις τας Αθήνας σου τας κλεινάς,
Μ' αύρας Ζεφύρων ελευθερίας,
Και με τα όπλα της Αθηνάς.

Εις τα εδάφη της να πατήσης,
Εις των ηρώων της τας στοάς,
Από του ύψους να διαχύσης,
Τας ζωογόνους τερπνάς πνοάς.

Αι δάφναι αύθις να αναθάλλουν,
Ο ευανθής σας ούτος λειμών,
Τους χαρμοσύνους ύμνους να ψάλλουν,
Αι αηδόνες υπέρ Υμών.

Ως η Σελήνη, ω Αμαλία,
Κρύπτεις το φως σου το φαεινόν,
Νεφέλ' αφήνει, εν απουσία,
Εις τον ανέφελον ουρανόν.

Αύτη τον Ήλιον ενσκιάζει
Τας λαμπηδόνας κρύπτ' αφ' ημών:
Εις πάντα ζόφον παρουσιάζει,
Ο ευθαλλής σας ούτος λειμών.

Κί' εις την αισίαν επάνοδόν σου
Η πόλις λάμπ' ως αυγερινός
Χαράν μηνύει εις τον λαόν σου
Ο αιειύχροος ουρανός.

Και ο φωστήρ σου εν τη Γαλήνη,
Από του ύψους επί της γης,
Χύνει τως φως του εν ευφροσύνη,
Μετά την άφιξιν της Αυγής.¹⁷⁰

---

¹⁷⁰ Αυτόθι, σελ. 31-34.

ΕΤΕΡΟΝ

Προς την Βασίλισσαν

Εἰς τὴν Ελλάδα με τὴν γαλήνην
Ἦλθες τοῦ Νώε περιστερά,
Εἰς πάντας ἔφερες ευφροσύνην,
Με τὰ λαμπρὰ σου χρυσὰ πτερά.

Τὸ ἔδαφός τῆς περιηγήσαι,
Καὶ εἰς τὰς δάφνας περιπατεῖς,
Πάσης Ελλάδος Ἄνασσα εἶσαι,
Κ' εἰς τὰς χεῖρας σκήπτρα κρατεῖς.

Εἰς ὕψος φέρεις τὸ μέτωπόν σου,
Τὰς τρικυμίας περιφρονεῖς,
Δίδουσα θάρρος εἰς τὸν λαόν σου,
Καὶ ενδομύχως οὕτω φρονεῖς,

Ὅτ' ἡ πατρίς σου μὴ ἡμέρα,
Ὡς ἐκ τοῦ τάφου θ' ανεγερθῆ,
Σ' τὸν υψηλὸν τῆς λαμπρὸν αἰθέρα
Ἐνδόξως ἀύθις ν' ανυψωθῆ.

Καθὼς ἡ Ἴρις ἡ Ουρανία
Μ' ἀπειρα χρώματα τοῦ ἡλίου,
Αεὶ μηνύει ἐν τρικυμία,
Τὴν ευφροσύνη τῆς υψηλίου.

Οὕτω πῶς καὶ Σὺ δεικνύεις,
Ἐν τῷ μέσῳ καταιγίδος,
Εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς φιλότατης
Κ' ευκλεοῦς ἡμῶν πατρίδος.¹⁷¹

Ἐτερον

Εἰς τὴν λαμπρὰν Ανατολήν,
Σ' τὸν θρόνον τῆς Ελλάδος,
Σ' τὸν φανεινὸν ορίζοντα,
Τῆς πόλεως Παλλάδος,

---

¹⁷¹ Βλ. αὐτόθι, σελ. 34-35.

Ως διαυγέστατος λαμπτήρ
Ως άδυτος λυχνία,
Λάμπεις και ακτινοβολείς,
Ω Άνασσ' Αμαλία.

Προ της Ηούς εγείρεσαι
Μ' άπληστον ευφροσύνην
Και θεωρείς σ' το άπειρον
Την φαεινήν Σελήνην.

Τον ευκλεή ορίζοντα
Και τα εις τους αιθέρας
Σώματα τα ορώμενα
Της ουρανίου σφαίρας.

Τας νοεράς δυνάμεις Σου
Εις ύψος ανεβάζεις,
Προς σύσκεψιν υπέρ ημών
Αγγέλους κατεβάζεις.

Υπέρ της δαφνοφύτου γης
Τί πρέπει να ποιήσης,
Αθάνατον το όνομα
Εντός αυτής ν' αφήσης

Και συσκεφθήσα ευσεβώς
Τους λειτουργούς να κράξης,
Μ' όλην την θεοσέβειαν
Αυτούς να διατάξης.

Τους εν τη έδρα Σου ναούς
Ίνα μη τις τολμήση,
Και θέσει χείρα επ' αυτών
Και τους καταδαφίσει.

Ούς τινας ωκοδόμησεν
Ω Άνασσ' Αμαλία,
Η τότε Αυτοκράτειρα
Ένδοξος Ευδοκία.

Αλλά μάλλον πανευλαβώς
Να επισκευασθώσι,

Μ' όλην την θεοσέβειαν
Να διατηρηθώσι.

Εντός αυτών οι ευσεβείς
Αεί να λειτουργώσι,
Τους Βασιλείς να εξυμνούν
Τον Όντα ν' ανυμνώσι.

Τον λίθον του Συντάγματος
Και της Ελευθερίας,
Ω τρισεβάστη έθηκας
Μ' ευχάς και ευλογίας.

Και τα αισθήματα υμών
Ως φαεινήν κρηπίδα,
Του ακραδάντου θρόνου Σου
Αήττητον αιγίδα.

Κι' επί των βάσεων αυτών
Ο Έλλην θα πατήση,
Κατά του αιμοβόρου του
Το δόρυ του να σείση.

Με την εξ ύψους δύναμιν
Τα τόξα θα τεντώση,
Ως ο Δαβίδ τον Γολιάθ
Τούτον να εξοντώση.

Μ' όχημα περιφέρεσαι
Στας ευανθείς Αθήνας,
Της ερασμίου φύσεως
Τας καλλονάς εκείνας.

Άς τινας ανεδείξετε
Ηλήσειον πεδίων,
Μουσών κατοικητήριον
Θείων τε κι' επιγείων.

Των θεατών τα όμματα
Όθεν κι' αν ατενίσσου,
Τέρπεται η ψυχή αυτών
Εις το να εξυμνήσουν.

Την ύψιστον αντίληψιν
Προς την ελευθερίαν,
Και την φιλόμουσον ημών
Άνασσαν Αμαλίαν.¹⁷²

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΡΙΣΕΒΑΣΤΟΝ ΥΜΩΝ ΒΑΣΙΛΕΑ
ΟΘΩΝΑ ΤΟΝ Α΄

Είθε τρις είθ', ω βασιλεύ, εις το να ευδοκήσης
Το μέλλον της πατρίδος μας να πραγματοποιήσης.
Τους πόδας προς Ανατολάς ημών να διευθύνης
Την δύσβατον οδόν αυτής όπως εξομαλύνης.
Το μέγα οικοδόμημα ίν' ανοικοδομήσης
Αθάνατον το όνομα αείποτε ν' αφήσης.
Στον θρόνον να σε είδωμεν μεγάλου Κωνσταντίνου
Με την υπέρλαμπρον στολήν και πορφυράν εκείνου.
Ουράνια εγκώμια οι ποιηταί να κάμουν
Και προς δοξολογίαν σου αρμονικώς να ψάλλουν.
Και με το κατά δύναμιν αι χείρές μου να γράψουν
Κ' εις την επτάλοφον αυτήν ας με ενταφιάσουν.¹⁷³

Η ΦΟΥΣΤΑΝΕΛΛΑ
ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ ΤΩ ΠΡΟΣΦΙΛΕΙ ΑΔΕΛΦΩ ΜΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΩ

Ένας χλωμός αγωνιστής, του Διάκου παλληκάρι,
Απ' όσους άφησε να ζουν ο θάνατος ακόμα,
Μισογερμένος επροχθές στο έρημο χορτάρι,
Αυτά τα λόγια έλεγε με πικραμένο στόμα·
«Παιδί μου, φράγκεψες κ' εσύ καθώς φραγκέψαν όλοι.
«Μέσ' στα στενά φυλάκωσες το ελεύθερο κορμί σου·
«Το φόρεμα που έπαιζε με των εχθρών το βόλι,
«Το εθνικό μας φόρεμα επρόδωσ' η ψυχή σου...
«Κανείς τη φουστανέλλα μας δεν θέλει να φορέση,
«Κί' ας την εζώσθη μια φορά του Διάκου μας η μέση!

«Της φουστανέλλας έρχονται προσκυνηταί οι ξένοι,
«Και δεν τη βρίσκουν εύκολα για να την χαιρετήσουν·

¹⁷² Αυτόθι, σελ. 35-39.

¹⁷³ Αυτόθι, σελ. 90.

«Την βλέπουν μόνο κάποτε λερή και ξεσχισμένη,
«Όταν κανένα ζήτουλα στον δρόμο απαντήσουν...
«Α, όχι· μα την ύστερη ματιά του Κατσαντώνη,
«Τη φουστανέλλα πάντοτε ζητιάνοι δεν φορούσαν·
«Κλεφτόπουλα την έζωναν, λευκή ωσάν το χιόνι,
«Και γέροντες αρματωλοί σα μάνα την τιμούσαν.
«Τώρα... δεν θέλει από σας κανείς να την φορέση,
«Κί' ας την εζώσθη μια φορά του Βύρωνος η μέση!

«Της φουστανέλλας τα παιδιά τη μάνα τους μισούνε,
«Τη μάνα που τα γέννησε ξεχνούν και δε γνωρίζουν·
«Κί' όταν κανένα γέροντα της Κλείσοβας ιδούνε,
«Αν δεν τον περιπαίξουνε, το πρόσωπο γυρίζουν!
«Ας μη μας θέλουν τα παιδιά κί' ας μη μας συμπονούνε,
«Ας περιπαίξουν τ' άρρωστα και γέρικά λειοντάρια,
«Ας σχίσουνε το φόρεμα οπού καταφρονούνε,
«Κί' ας ξεγραφθούν τ' απόμαχα του Φλέσσα παλληκάρια!
«Κανείς τη φουστανέλλα μας ας μη τηνέ φορέση,
«Γιατί την ζώσθη μια φορά του Βέϊκου μας η μέση.»

Κί' ο γέρος αναστέναξε σαν κάτι να θυμήθη·
«Βλέπεις τη φουστανέλλα μου που γέρασε μαζή μου;
«Από το χέρι το λευκό της Δέσπως εκεντήθη,
«Και τώρα σαν τη Δέσπω μου την αγαπώ, παιδί μου...
«Λευκή, μου είπε, Δήμό μου, σαν κρίνο σου την δίνω,
«Κ' εσύ σαν το τριαντάφυλλο στο αίμα να την βάψης!»
«Κί' απέθανε... Τώρα κ' εγώ παραγγελιά σ' αφίνω,
«Στο μνήμα με το χάρισμα της Δέσπως να με θάψης...
«Κανείς τη φουστανέλλα μου δεν θέλω να φορέση·
«Η Δέσπω την εκέντησε για τη δική μου μέση!

«Στου χρόνου τα λευκά φτερά η δόξα μας περνάει!
«Γεράσαμε κ' εγέρασε μαζή μας κ' η πατρίδα·
«Να είχα τύχη νάπεφτα στου Διάκου μου το πλάϊ,
«Να πέθαινα να μην ιδώ τα πράγματα που είδα...
«Πού είναι; τί την κάματε τη μάνα την αγία,
«Που το σπαθί μας ξέθαψε, παιδιά δυστυχισμένα;
«Γιατί γυρνά μεσάνυχτα εις τα νεκροταφεία,
«Και κράζει όσους έπεσαν εις το Εικοσιένα;...
«Όλο το έθνος φράγκικα κοντεύει να φορέση,
«Κ' εμείς μονάχα είχαμε για φουστανέλλα μέση!

«Αχ, όποιος δεν επάλαιψε για την ελευθερία,
«Εκείνος μόνο σήμερα σταυρούς στα στήθη φέρει.

«Εμείς τους δείχνουμε πληγαίς του στήθους αριστεία,
«Που μας ταις έδωκ' η τιμή με του εχθρού το χέρι!
«Εμείς που τραγουδήσαμε του Ρήγα τα τραγούδια,
«Εμείς που κλάψαμε νεκρό το Φώτο τον Τζαβέλλα,
«Που ρίξαμε στου Βύρωνος το λείψανο λουλούδια,
«Έχομε στήθος για σταυρούς, κορμί για φουστανέλλα!...
«Την ορφανή του Λιακατά κανείς ας μη φορέση·
«Εμείς μονάχαμε είχαμε για φουστανέλλα μέση!

«Πού ήσουν να μας έβλεπες στα πρώτα χρόνια τότε,
«Όταν σαν ήλιος έλαμψαν της Ρούμελης τα νειάτα,
«Και της αγίας Λαύρας μας οι πρώτοι στρατιώται,
«Όταν φιλήσαν το σταυρό με τα καπετανάτα!
«Να έβλεπες το Διάκο μου γλυκά συλλογισμένο,
«Από το χέρι να κρατή το φρόνιμ' Οδυσσέα,
«Και το παιδί του Νοταρά χλωμό και δακρυσμένο,
«Να χαιρετά του Γερμανού τη γαλανή σημαία...
«Κανείς τη φουστανέλλα μας, κανείς ας μη φορέση,
«Την εφορούσε μια φορά του Κυριακούλ' η μέση!

«Όχι· δεν είσθε σεις παιδιά δικά μας, και πατέρα
«Δεν έχετε τον Μπότσαρη και τον Καραϊσκάκη·
«Εις το κορμί δεν έχετε του Γρίβα τον αέρα,
«Γιατί εμπολιασθήκατε με φράγκικο φαρμάκι...
«Τους Φράγκους τούτους τους μισεί σαν Τούρκους η ψυχή μου!
«Οι Φράγκοι την αγία μας ετούρκεψαν Σοφία,
«Οι Φράγκοι εσκοτώσανε το Ρήγα μας, παιδί μου,
«Και Φράγκοι επροδώσανε της Πάργας την ανδρία...
«Το φόρεμά τους το φτωχό κανείς ας μη φορέση·
«Για φουστανέλλα έχετε εσείς, παιδιά μου, μέση!»¹⁷⁴

Ο ΓΕΡΩ-ΔΡΑΚΟΣ (ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

.....

Ήτανε σχόλη, Κυριακή, και φθινοπώρου μέρα·
Συννεφιασμένοι ήμαστε, κανείς μας δεν μιλούσε·
Τον Παρθενώνα εβλέπαμε, τον γαλανό αιθέρα·
Και κόσμος απ' το πλάγι μας κ' εμπρός μας επερνούσε·

---

¹⁷⁴ Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, τόμος 2, σελ. 87-91.

Άνδρες, γυναίκες και παιδιά... Ο γέροντας στη μέση
Είχε τ' αχώριστο σπαθί και χιόνι φουστανέλλα
Φορούσε ώς τα φρύδια του κατέβαινε το φέσι
Και κάποτε κυττάζοντας τον κόσμο επικρογέλα.
Με μονογιάλι εβλέπανε της Κιάφας το πλατάνι·
Παράξενος, σαν φάντασμα στα μάτια τους εφάνη,
Και διάβαιναν με πονηρό χαμόγελο μπροστά του,
Σαν να περιγελούσανε την ξένη φορεσιά του.
Δεν ήταν βλέπεις φράγκικη για νάνε φορεσιά μας...
Ελληνικά της αποκρηαίς φορούνε τα παιδιά μας!
Μ' αυθάδεια τον βλέπανε, κατάχλωμο σαν κρίνο·
Με το σπαθί του γέλαγαν στη μέση του ζωσμένο·
Α, πού της Κούτρας τα λαμπρά σπαθιά και πού εκείνο
Τό κατασκουριασμένο...
Ένας με μια παρισινή Πλακιώτισσα μπροστά του,
Μ' άλλους ακόμη σαν κί' αυτόν, εστάθηκε κομμάτι
Κ' ερώτησε μ' αυθάδεια πως λένε τόνομά του...
Του γέρο-Δράκου θόλωσε και άστραψε το μάτι,
Σαν είδε ένα παλαβό εκεί ψαλιδοκέρι,
Να ερωτά πως λέγεται του Μάρτη το ξεφτέρι!¹⁷⁵

.....

ΤΙΡΙ-ΛΙΡΙ (ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ)

Χαίρε ξηρόνησος! τροφός εν μέρει των κηφήνων
Της Πρωτευούσης, και τροφός των θελκτικών Σειρήνων,
Αίτινες έλκουν τους γαμβρούς με άσματα ταλλήρων!
Χαίρε, η όζουσα βαρύ της πισσασφάλτου μύρον!¹⁷⁶

.....

Είχον εις Χρούσα και οι τρεις αγροκηπίου είδος,
Και της αργίας των εκεί επέρων τας ημέρας,
Πυροβολούντες, παίζοντες, λαλούντες χωρίς πέρας,
Την μεν ημέραν τρώγοντες, κί' ανάπτοντες τας πίπας,
Την νύκτα δε τρωγόμενοι από πεινώσας σκνίπας...¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ Αχιλλέως Παράσχου, *Ανέκδοτα*, σελ. 134.

¹⁷⁶ Θεοδώρου Γ. Ορφανίδου, *Ποιήσεις*, τύποις Π. Σούτσα και Π. Κτενά, Αθήναι 1859, σελ. 98.

¹⁷⁷ Αυτόθι, σελ. 104.

.....

Αν ήναι πολυπράγμονες οι άνθρωποι συνήθως,
Είν' έτι πολυπράγμονες οι Έλληνες· το πλήθος
Αφίνει τας ιδίας του πολλάκις ασχολίας,
Και χάνεται με των αργών τας ματαιολογίας·
«Τί γίνεται εις το Περού; τί κάμνουν εις την Κίναν;»
Πολλάκις ερωτά, εν ω χορεύη από πείναν.¹⁷⁸

.....

Εις δε τα παρακείμενα δωμάτια, ολβία,
Εφιλονείκει των δραχμών η αριστοκρατία,
Κί' ο μάλλον πλούσιος εκεί ενέμετο το γέρας
Να θεωρή ως θ ε τ ι κ ά! τα ψεύδη της ημέρας.
Εις τούτο το πολιτικόν συνέδριον δε είχον
Της γης τα έθνη ίδιον καθένα Μετερνίχον!
Εκεί στρατοί εσφάζοντο με δυώ τ α μ β ά κ ο υ π ρ έ ζ α ς,
Και φρούρια ηλίσκοντο επάνω εις τραπέζας,
Εκεί μεγάλα σχέδια καθείς εκοιλοπόνει,
Κ' εκεί διεμοιράζοντο βασίλεια και θρόνοι.

.....

Ο αναγνώστης μου, θαρρώ, δεν χάνει αν γνωρίση
Εκ των παρόντων μερικούς, πριν να καλορροφήση
Το π ο ύ ν τ σ ί τ ο υ ο ή ρ ω ς μ α ς. – Και δεξιόθεν γέρων
Βαθύπλουτος, διά μικρόν εκραύγαζε συμφέρον·
- «Μεγάλως αδιαφορώ εάν εις τας Αθήνας
»Δεν έχουν σίτον, και ψοφούν, ως λέγουσι, της πείνας!
»Θα δώσουν ήμισυ λεπτόν εις την ο κ ά ν ακόμα,
»Η μάννα ας προσμένωσι με ανοιγμένον στόμα.»
Αριστερόθεν έτερος με πράξεις πολυπλόκους
Των κεφαλαίων να ευρή εσπούδαζε τους τόκους·
Αντικρυς αργυραμοιβός, φιλαργυρίας τέρας,
Εμέτρα με τα δάκτυλα τα κέρδη της ημέρας,
Και τον καπνόν της πίπας του στενάζων εθεώρει
Διότι διελύετο, και δεν ε κ υ κ λ ο φ ό ρ ε ι.
Πλησίον του, τρεις μέτοχοι μεγάλης ασφαλείας
Φιλιππικούς απήγγελον κατά της τρικυμίας·

---

¹⁷⁸ Αυτόθι, σελ. 117.

Κ' εις την γωνίαν, αφηφών τους πέριξ του θορύβους
Ο κυρ Κοψαύτης, έπαιζε με φίλον του τους κύβους.¹⁷⁹

.....

Πλην δεν συνέβαινε, (κ' ειμί αυτόπτης αληθείας)
Έν είδος Αθηναϊκής εκεί φιλονεικίας·
Διότι, δεν αντήχησε κατά του υπουργείου
Ποτέ αντιπολίτευσις. Εις άνδρας εμπορίου
Είν' όλως αδιάφορον εάν καλώς ή φαύλως,
Το υπουργείον διοικεί ο Κώνστας, ή ο Παύλος,
Αρκεί να ήναι δίκαιος προς πάντας ο Τελώνης,
Και ο Νομάρχης άξιος να μη φανή αγχόνης.¹⁸⁰

.....

Με θαυμασμόν ανέγνωμεν εις «τ ω ν Ε θ ν ώ ν τ ο ν Φ ά ρ ο ν»
Εφημερίδα Αγγλικήν. – «Τα Έθνη των βαρβάρων
»Οι Έλληνες οι παλαιοί εκόλαζον με μίαν
»Δοξολογούσαν του Παντός την φύσιν παροιμίαν·
»Η παροιμία σήμερον εις βάρος των εστράφη,
»Ως τ ρ α β η χ θ έ ν σ υ ν ά λ λ α γ μ α όπερ δεν υπεγράφη,
»Και κάθε δ ί π ο υ ν ά π τ ε ρ ο ν εκ των ενταύθα ζώντων
»Δοξολογεί γονυπετές τον Ποιητήν των όντων,
»Διότι έλαχεν απλούς πολίτης της Αγγλίας,
»Και ουχί Έλλην, δηλαδή, υιός της απωλείας!
»Κτήνος οικτρόν! ανάξιος πατρίδος ελευθέρας!
»Μοναδικόν σκληρότητος κι' αχαριστίας τέρας!
»Ω! η Ευρώπη θα ειπή, η έως χθες σιγώσα,
»Ότ' είναι χαριεντισμός η αυστηρά μας γλώσσα,
»Αν μάθη τα συμβαίνοντα 'ς την γην του Περικλέους,
»Και ποίον αίσχος έθαψε τους Έλληνας τους νέους.
»Ο Άγγλος πλοίαρχος Ζον-Κουκ, διοικητής ολκάδος,
»Προ ημερών κατέπλευσεν εις Σύρον της Ελλάδος·
»Εν ω δε περιήρχετο χάριν περιεργείας
»Την νήσον, θύμα έπεσεν σκληράς απανθρωπίας
»Λαβών δέκα οκτώ πληγάς 'ς το στήθος κ' εις τα νώτα
»Διά χειρός του τρομερού αρχιληστού Ζολότα!
»Αλλ' η κακή κυβέρνησις αυτού του Βασιλείου
»Αντί να εκδικήση καν τον φόνον του αθλίου

---

¹⁷⁹ Αυτόθι, σελ. 112.

¹⁸⁰ Αυτόθι, σελ. 113.

»Πλοίαρχου μας, δι' αλλαγής υπουργικής, καθεύδει
»Εις δάφνας δόξης, λέγουσα ότ' είναι πάντα ψεύδη.
»Κ' ίνα γενή καταφανές το ληστρικόν της πνεύμα,
»Προχθές εις τον αρχιληστήν εδόθη μέγα γεύμα,
»Όπου παρήσαν αι αρχαί, κ' εγένοντο προπόσεις
»Τας τολμηράς αυξάνουσαι του έθνους αξιώσεις,
»Και όπου απομίμημα του Κουκ ψυχορραγούντος
»Ετέθη εις την τράπεζαν υπό μορφήν πλακούντος!
»Ιδού η γη, εις ην φαιδροί, μετά χρυσών ονείρων
»Ενδόξως απεβίωσαν ο Άστυγξ και ο Βύρων!»

Ανέγνωμεν κ' εις «την Κομψήν Απεραντολογία»
Εφημερίδα Γαλλικήν, και πίστεως αξίαν·

- «Το έθνος το Ελληνικόν κατέστη τελευταίον
»Εις την Ευρώπην σκάνδαλον· παν φρόνημα γενναίον,
»Παν αίσθημα ανθρωπινον απώλεσεν, αφ' ότου
»Εις Θεσσαλίαν έδειξεν ανδρίαν στρατιώτου,
»Και των πατέρων του την γην εκεί εφιλονείκει,
»Διότι την ενέμοντο αι άρκτοι και οι λύκοι.
»Το έθνος τούτο, άτιμον, αχρείον, και πανούργον,
»Είναι το έθνος των ληστών! το έθνος των κακούργων!
»Και ως πληροφορούμεθα από αξιοπίστους
»Πηγάς, εις πράξεις σήμερον προέβη καταπτύστους.
»Ιδού, τί μας πληροφορούν δι' αλληλογραφίας
»Από Λονδίνου. – Τρομερά σκηνή θηριωδίας
»Συνέβη προ τινος καιρού επί της νήσου Σύρου!
»Εν ω ο Άγγλος πλοίαρχος Ζον-Κουκ (ανήρ απείρου
»Κ' εξόχου υπολήψεως!) απέβη διά μίαν
»Υπόθεσιν του πλοίου του επί την παραλίαν,
»Ομάς αγρίων πειρατών! ομάς ανθρωποφάγων
»Κατέσφαξεν ανηλεώς τον δυστυχή ως τράγον!
»Ω! έως πότε οι φονείς αυτοί; Ω! έως πότε
»Του Σκίρωνος θα κακουργούν οι νέοι Πατριώται;»

Της «Αληθείας η Πηγή» εφημερίς σπουδαία,
Εις τα διάφορα αυτής δημοσιεύει νέα·

- «Άδεται ότι και οι τρεις του Έλληνος προστάται
»(Ων εις τον άλλον απατά, κ' ουδείς δεν απατάται)
»Σπουδαία και δραστήρια λαμβάνουν μέτρα τώρα
»Περί Ελλάδος· η μικρά κ' αθλία αύτη χώρα
»Εν τη προόδω ίσταται, και έξυπνος υπνώττει,
»Είν' η εσχάτη των χωρών, θαρρεί δ' ότ' είναι πρώτη.
»Δέον, λοιπόν, ως κλασική των ληστειών εστία,

»Να γίνη πάλιν Τουρκική ως πρώτον επαρχία·
»Ο φόνος του πλοιάρχου Κουκ διαπραχθείς εις Σύρον
»Δεικνύει ότι η Ελλάς του Άδου είναι χείρων,
»Διότι παρά αισθητών δαιμόνων κατοικείται.
»Διότι Μακιαβελικώς κί' αθλίως διοικείται,
»Διότι Έθνος κί' άρχοντες προς την απώλειάν των
»Βαδίζουσι καλπάζοντες, διότι τέλος πάντων,
»Καθώς εκ Σύρου βεβαιούν, ο ίδιος Νομάρχης!
»Εφόνευσε τον πλοίαρχον, κ' εγένετο ληστάρχης!»

Ο δ' «Αξιόπιστος Λυγκεύς», μετά πομπής και θάμβους
΄Σ της αξιοπιστίας του προσθέτει τους θριάμβους·
- «Δυνάμεθα με θετικόν!! να εκφρασθώμεν τρόπον
«Ότι ο πλοίαρχος Ζον-Κουκ, ο μέγας των ανθρώπων!
»Δεν εφονεύθη, ως κακώς φρονούσιν, εις την Σύρον,
»Αλλ' εις Αθήνας! έμπροσθεν πολυπληθών μαρτύρων,
»Όπου το μέγα πλοίον του με όγκον μεγαλείου
»Προσωρισμένον ίσταται πλησίον του Θησειού!...
»Παρήσαν δε εις την σκηνήν την τραγικήν εκείνην,
»Την φέρουσιν 'ς τους Έλληνας μεγίστην καταισχύνην,
»Το Υπουργείον εν στολή! ο Βασιλεύς! κί' ο Κλήρος!
»Στεφανωμένος έφθασεν ο Κουκ, ως άλλος ήρωας,
»Και τότε ο αρχιληστής Ζολότας επιπίπτει,
»Κί' ως ταύρον Ανδαλούσειον νεκρόν ευθύς τον ρίπτει.
»Ω! έπρεπε να ήναί τις παρών, όπως νοήση
»Του έθνους το αιμοχαρές διά να το μισήση.
»Μόλις το αίμα έρρευσε, και ήστραψε το όμμα
»Των Υπουργών, καθώς αστήρ 'ς του ουρανού το δώμα·
»Εχειροκρότει ο λαός μαινόμενος· κί' ο Κλήρος
»Μεγαλοφώνως έψαλε προς δόξαν του Σωτήρος!
»Λέγουσι (κ' είναι βέβαιον!) ότι ποθούσα μάλλον
»Η άκριτος Κυβέρνησις αυτών των Καννιβάλων
»Του Σοφοκλέους να ιδή εκ νέου τραγωδίας
»Τοιαύτην επενόησε σκηνήν θηριωδίας.»

«Εις την «Εκκλησιαστικήν δε Ένωσιν» εν Ρώμη
Εκτυπουμένην, ασκεπείς ανέγνωμεν ακόμη·
(Το άρθρον τούτο δυστυχώς εγράφη υπ' αχρείου
Αρνησιθρήσκου Έλληнос τανύν Καρδιναλίου.)
- «Το λέγομεν με λύπην μας! πλην με χρυσήν ελπίδα!
»Οι Έλληνες Σχισματικοί θα εύρωσιν ασπίδα
»Πολιτικής υπάρξεως, αν την σαθράν αφήσουν
»Θρησκείαν των πατέρων των, και αν αναγνωρίσουν

»Τον επί γης επίτροπον του Ιησού εν Ρώμη·
»Μόνη η του Αγίου μας Πατρός απλή συγγνώμη
»Να τους λυτρώση δύναται εκ των πολλών δαιμόνων,
»Οίτινες 'ς την κοιλίαν των εφώλευσαν προ χρόνων,
»Και οίτινες, προς θρίαμβον του Σατανά, με κρότον
»Θα στείλουν εις την κόλασιν το έθνος το τυφλώττον.
»Προς στήριξιν των λόγων μας κοινοποιούμεν μίαν
»Διαπραχθείσαν παρ' αυτών εσχάτως κακουργίαν.
»Εν ω ο Αγγλος πλοίαρχος Ζον-Κουκ εξ Ιρλανδίας,
»Ως φίλον τέκνον της καλής μητρός μας Εκκλησίας,
»Εις Σύρον, προς επίσκεψιν εξήρχετο με ζήλον
»Των ιερών εκεί ναών, Σχισματικών οργίλων
»Πληθύς τον κατεσπάραξεν εν πλήρει μεσημβρία,
»Και εν πληθούση αγορά· η λύσσα και μανία
»Αυτών είν' απερίγραπτος! ο δυστυχής εκπνέων
»Ούτε σταυρόν δεν έκαμεν, ουδ' ήκουσ' ιερέων
»Συγχωρητήριον ευχήν, ως πας πιστός οφείλει,
»Τας δε σπαιρούσας σάρκας του τας έφαγον οι σκύλοι!
»Γενναίος και φιλόανθρωπος ο μακαρίτης ήτον!
»Και των κερδών του έδιδε κατ' έτος το έν τρίτον
»Εις ιερείς, και εις Μονάς· διό, ως πας τις κρίνει,
»Ουδ' εις το Π ο υ ρ γ α τ ώ ρ ι ο ν πολύ δεν θέλει μείνει.
»Τοιαύτα έργα στυγερά κοσμούν τας κοινωνίας
»Όσαι με οίνον άκρατον μεθούν Ελευθερίας!
»Όσαι δεν επιβλέπονται υπό Καρδιναλίων
»Ζώντων μετά λιτότητος των ασκητών κί' αγίων!
»Όσαι δεν έχουν ηθικήν, και πίπτουν υπό πλάνης,
»Εντός αιρέσεων, κ' εντός Σατανικής πλεκτάνης!
»Όσαι εμβάλλουν σκάνδαλα 'ς του κόσμου την ειρήνην,
»Κί' όσαι δεν έχουν του Αμπούτ την Χριστιανωσύνην
»Θα ήτον δε ψυχωφελές, και φρόνιμον συνάμα,
»Αν έπαυεν εις το εξής τοιούτον αισχρόν δράμα,
»Και αν αι Ι ν δ ο υ λ ζ έ ν τ ζ α ι μ α ς και τάγμα Καπουκίνων
»Είχον ολίγην πέρασιν εις τον λαόν εκείνον».¹⁸¹

.....

Εκ τούτων άλλοι έφερον βιβλία εις τας χείρας,
Άλλοι δ' επί των στέρνων των σταυροειδώς ζωστήρας,
Κί' άλλοι επί των πίων των περιτετυλιγμένον
Λευκόν μανδύλιον. ΑΛΛ' είς εκ των τοιούτων ξένων,

---

¹⁸¹ Αυτόθι, σελ. 137-142.

Νέος, φαιδρός, με έκφρασιν σατυρικού προσώπου,
 Με βλέμματα σατανικά, και έχων στόμα όπου
 Απέθνησκε μειδίαμα ασπλάγχχνου ειρωνείας,
 Μ' οξείαν ρίνα, πλην σαφώς ανάκυρτον, κί' αστείας
 Γραφίδος αντικείμενον, στραφεῖς προς κωπηλάτην
 Προσεῖπε με την προφοράν την ε ρ α σ μ ι ω τ ά τ η ν
 Των χάϊρε ετάϊρε· - «Ω πάϊ, λέξον μοῖ
 »Πού αν ἔιεν αντρὸς Ζολότα οἰκοῖ;»
 -«Με συγχωρεῖς, αυθέντα μου, τω απεκρίθη παίζων
 »Ο κωπηλάτης, αγνοώ την γλώσσαν των Κινέζων!»
 Ἐν σημειωματάριον ο ξένος τότ' ανοίγει
 Και γράφει ταύτα· -«Ἕλληνες την σήμερον ολίγοι
 »Λαλούσι την Ἑλληνικήν, ως ὄντες τέκνα μάλλον
 »Ἰλλυριῶν, και Τριβαλλῶν, και Σλαύων, και Βανδάλων·
 » Κ' εις Σύρον την εμπορικὴν του νέου Κράτους πόλιν
 »Δεν εὔρον περιηγηθεῖς την αγοράν της ὅλην,
 »Ουδ' ἓνα να με εννοή· η λαλουμένη γλώσσα
 »Βασίζεται εις σύστημα βαρβαρισμῶν, κί' αν ὅσα
 »Εμάθομεν Ἑλληνικά εντός των Γυμνασίων
 »Εκδάρης, ἔχεις της κοινῆς σολοῖκου το κλειδίον.»
 Την ευσυνείδητον αὐτὴν σημείωσιν πριν ὅμως
 Καλῶς περάνη ο φαγών τον κούκκον Αστυνόμος,
 Ὅστις, ως ἔλεγον πολλοί, ε κ ο ὑ κ κ ι ζ ε ν ο υ λάθρα,
 Μαθῶν ὅτι των ξένων τις παρά τη αποβάθρα
 Περί Ζολότα ευμενῶς ηρώτησε, δρομαῖος
 Τον ἔφθασε και χαιρετῶν αὐτόν εδαφιαίως·
 -«Κύριε καλῶς ἤλθατε! τω εἶπε, τί ποθεῖτε;...
 »Μ' εἶπον ὅτ' ἐζητήσατέ τινα... τίνα ζητεῖτε;...»
 -«Τον Ζολοτέϊον οἶκον!» - «Και ποῖον τ' ὄνομά σας;»
 -«Εδμόντιος Αμπούτ! φιλῶν τερωῶς τεν πατριτά σας!»
 -«Και ποῖου επαγγέλματος;» - «Μελανωτῆς καρτίων,
 »Τιτάσκαλος καῖ ματετές, καῖ ζῶον αστεῖον.»

 -«Εδμόντιος Αμπούτ! Καλέ, και τ' ἤθελε εις Σύρον
 »Ο μέγας και πολὺς αὐτός συνθέτης τόσων λήρων;»
 -Μα τον Θεόν! το αγνοώ κ' ἐγώ! διότι εἶπον
 Οι μεν, ὅτι διήρχετο συλλέγων πάντα ρύπον
 Και πάσαν ἔλλειψιν μικράν, και παν ελάττωμά μας,
 Προς πάχυνσιν συγγράμματος· και ὅτι ο ἀδάμας
 Αὐτός των περιηγητῶν, ο λάμπων απαισίως,
 Δημίου χρῆη δί' ημάς ανέλαβ' επαξίως.
 Οι δε, ὅτι τα ἔθιμα σπουδάσας και τα ἤθη
 Των Ανατολικῶν λαῶν, μεγάλως ωφελήθη,

Ὅστε και ἔλαβον αὐτοῦ εἰς Παρισίους χρεῖαν,
Κ' ἐπέστρεφε διορισθεῖς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν.
Οἱ δε, ὅτι ἐσκόπευεν ἀπλοῦν νὰ κάμη γύρον,
Κί' ὅτι ἠγνῶει και αὐτός τι ἠθέλε εἰς Σύρον.
Ὅπως κί' ἀν ἔχη, φίλοι μου, εἰς Σύρον in persona
Ἐφθασεν ὁ Εἰδμόν Ἀμπούτ, μὴ φέρων εἰμὴ μόνον
Τ' ἀκτινοβόλα φώτᾶ του, διότι παρ' ἐλπίδα,
Ὁμοῦ τον χρυσοῦφαντον Antonio δὲν εἶδα.¹⁸²

Ὅτι ἐξαίφνης μεταβάς διέμενεν εἰς Σύρον
Ὁ κυρ Εἰδμόν Ἀμπούτ, ἀνὴρ του γένους των σατύρων,
Τὸ σῶμα Γάλλος, τὴν ψυχὴν Βεελζεβούλ, τὸ πνεῦμα
Ἀκδράδαντος και σταθερός ὡς του ἀνέμου ρεῦμα·
Σημαίνων 'ς τὴν πατρίδα του ὡς τὸ μηδέν, (πλην δίχα
Μονάδων), νους πολῦτιμος διχάζων και τὴν τρίχα,
Διψῶν ὡς ὁ Ἡρόστρατος ἐν ὄνομα, ἐν μέλλον,
Κ' ἐν θύμα (ἔθνος, ἢ ναόν) ἐνεκα τούτου θέλων·
Οὐχί βαρὺς τῆς ἐλαφρᾶς φιλολογίας φίλος·
Εἰρωνευόμενος δριμύ, γελῶν πικρῶς κί' οργίλως,
Και κάποτε, ὡς κολοῖός του μύθου, διὰ ξένων
Περικοσμούμενος πτερῶν. Τον ἐξευγενισμένον,
Κί' οξύνουν τούτον υβριστὴν ἐδέχθη ὁ Ζολότας,
Και εἰς οἰκίας ἐσπευσε νὰ τον συστήσῃ πρῶτας,
Οἱ Κ ο ὑ κ κ ο ι τον ὠνόμασαν σωτήρα των, και γεῦμα
Πολυτελές τῷ ἔδωκαν, ὅπου ὁ ξένος πνεῦμα
Ἐπιδεικνύων εὐχαρὶ ἀνδρός σπουδογελοῖου
Ἐφείλκυσε τον θαυμασμόν του ἀκροατηρίου·
Αἱ Κ ο ὑ κ κ ι σ σ α ι θωπεύματα τῷ ἔκαμον μυρία,
Ἡ μὲν τον ἐκολάκευεν, ἡ δὲ προσεμεΐδα...¹⁸³

«Ἄλλ' ἔθνος ἀρτισύστατον, ἀδύνατον, και νέον,
»Δὲν ἐμποιεῖ διάφορον εἰς τὴν ψυχὴν σπουδαῖον·
»Ἐδῶ ὁ εἰς τὸ μέμφεται, ὁ ἄλλος τὸ υβρίζει,
»Ἐκεῖ ὁ τρίτος τ' ἀπειλεῖ, κί' ὁ ἄλλος τὸ ραβδίζει.
»Και ἐπειδὴ ἀρτιγεννῆς συγχρόνως ἡ Ἑλλάς σας,
»Διέβην ὄρη σκιερὰ και ἠχηρὰς θαλάσσας,

¹⁸² Αυτόθι, σελ. 165-166.

¹⁸³ Αυτόθι, σελ. 174.

»Κ' ήλθον να με ξενίσητε και να σας καθυβρίσω,
»Και έπειτα τας ύβρεις μου με κέρδος να πωλήσω.
»Καθώς δε τρέχει σήμερα ο Κόσμος, μεταλλεύει
»Χρυσόν και άργυρον πολύν η ύβρις και η χλεύη·
»Τούτο δε γίνεται (και μη προς κακοφανισμόν σας!)
»Διά του Κόσμου το καλόν, και διά το καλόν σας.¹⁸⁴

«Ανέτως περιηγηθείς την σύμπασαν Ελλάδα,
»Γινώσκω πάσαν πόλιν της, και όρος, και κοιλάδα,
»Καθώς γινώσκετε και σεις του Ουρανού Κράτους
»Τους Μανδαρίνους, και χρηστούς, και οξυμυστακάτους·
»Διό σπουδαίως έγγραψα, και γράφω, και θα γράψω,
»Όπως του μισελληνισμού την φλόγα εξανάψω.
»Έθνος μη λίαν εύθυμον, και πίνον ρητινίτην,
»Και καρκινοβατούν χωρίς να φέρη διαβήτην,
»Μη έχον έξεις Γαλλικάς, και φράγκων συνηθείας,
»Και την λατρείαν αγνοούν της κοιλιοδοουλείας,
»Όπου, ω! όνειδος! δεν ζουν Γ ρ ι ζ έ τ τ α ι και Λ ο ρ έ τ τ α ι,
»Και αγαπούν τα γράμματα κί αυτοί οι υπηρέται,
»Και όπου δι' αυτάρκειαν, με στεναγμούς οδύνης
»Δεν αποθνήσκει 'ς τας οδούς κανείς υπό της πείνης·
»Τοιούτον έθνος άδικον, και τρις κατηραμένον,
»Τολμά να έμβη 'ς τον χορόν των εξευγενισμένων!
»Ω! είν' ορθότερον (και μη προς κακοφανισμόν του!)
»Να το καρατομήσωμεν προς μόνον το καλόν του.»¹⁸⁵

«Τότε, καθό Χριστιανός, οδόν επήρα άλλην,
»Και επεννόησα ευθύς αλήθειαν μεγάλην,
»Κ' εκήρυξα με σάλπιγγα ευήχου δυσφημίας
»Ότ' η Ελλάς κατήντησεν εστία της ληστείας,
»Ότι ο φόνος κ' η κλοπή επί οδού και ρύμης,
»Ανεβιβάσθη εις βαθμόν σπουδαίας επιστήμης·
»Διό, τον Χατζή Σταύρον μου, τον μέγαν Βασιλέα
»Της διά μετοχών κλοπής, στηρίζει η γενναία
»Του Κράτους χωροφυλακή! Μ' αυτόν συνεννοείται
»Και η Αυλή! κ' οι Στρατηγοί, κί ο Κλήρος, κ' οι πολίται.

---

¹⁸⁴ Αυτόθι, σελ. 181.

¹⁸⁵ Αυτόθι, σελ. 183.

»Έχει ο Χατζή Σταύρος μου 'ς τα όρη οινοθήκη,
»Γραφείον, συναλλάγματα, στρατόν και οπλοθήκη,
»Είναι του έθνους των ληστών η δόξα και το κλέος,
»Και εκπληροί ενίοτε τα χρέη ιερέως·
»Αυτά δε έπλασα (και μη προς κακοφανισμόν σας!)
»Ως Χατζή Σταύρος της τιμής, και δια το καλόν σας.»¹⁸⁶

»Και διά τας ιδέας μου, καλοί Ερμουπολίται,
»Παρακαλώ τόσον πολύ να μη σκανδαλισθήτε,
»Αφ' ου τας υπηγόρευσεν ο έρωσ ον προ χρόνων
»Τρέφω διά την κλασικήν πατρίδα των Πλατώνων·
»Εγώ, το βλέπετε καλώς, κανέν δεν κρύπτω πάθος,
»Και ως ο Φαλμεράϋρος δεν έκαμα το λάθος
»Να σας καλέσω Σλαυϊκήν φυλήν· εγώ με τόνον
»Σας επροκήρυξα υιούς περικλεών προγόνων,
»Αλλά συγχρόνως οκνηρούς, ληστές δρυμού αγρίου,
»Και ως τον χείριστον λαόν επί της υψηλίου·
»Τα είπα δε αυτά (και μη προς κακοφανισμόν σας!)
»Διά φλωρία Τουρκικά, και διά το καλόν σας.»¹⁸⁷

Αλλ' ο Πατρικιος αυτός δεν έτρεφεν ιδέας
Τοσούτον φιλελληνικάς· ακούων φρικαλέας
Καταγγελίας, άν ποτε συνέπιπτεν ο λόγος
Περί Ελλάδος, και φρονών ότι τα πάντα ψόγος,
Έλεγεν· - «ότι έσφαλε κί ο Κάνιγγ προς τιμήν του,
»Ακούσας την καρδίαν του, κί ουχί την κεφαλήν του,
»Ότε την ελευθέρωσιν συνέλαβε της χώρας
»Εξ ης τα έθνη έδρεψαν πολιτισμού οπώρας».

Είχεν ο Γουλφ απόφασιν να περιέλθη τόπους
Αγρίου· θεωρών, λοιπόν, κ' ημάς αγριανθρώπους
Μας επροτίμησεν· εντός των δύο θυλακίων
Πάντοτε ζεύγος έφερεν ωραίων πιστολίων,
Σμίλην τινα μικράν, δι' ης ευκόλως να χαράσση
Το όνομά του εις ναούς, εις σπήλαια και δάση,
Και σφύραν, όπως δι' αυτής εκκόπτη μετά πείρας

---

¹⁸⁶ Αυτόθι, σελ. 184.

¹⁸⁷ Αυτόθι, σελ. 186.

Των αγαλμάτων τον λαιμόν, την ρίνα ή τας χείρας.
Τοιούτον έργον ευγενές, το αίσθημα εμφανίον,
Και του καλού τον έρωτα, το πράττουν εκ των ξένων
Προς τα καλλιτεχνήματα τα εμποιούντα σέβας
Οι του Ελγίνου έχοντες το αίμα εις τας φλέβας.¹⁸⁸

Ότι των κούκκων η φωνή μ' αυτήν συνδιεφθάρη·
Όπερ πολύ παράδοξον δεν είναι να το πάρη
Κανένα Φαλμεράυρος ως θέμα, και να φθάση
Εις σ υ μ π ε ρ ά σ μ α τ α λ α μ π ρ ά - Και διατί να χάση
Τοιαύτην ύλην; την προχθές ο Φράας ίσως νήφων...
Απέδειξε φως φανερά δι' αριθμών και ψήφων
Ότι «εις τα πεδία μας, και επί των ορέων,
»Κανέν φυτόν των παλαιών δεν απαντάται πλέον·
»Ότι χωρίς κατακλυσμόν συμβάντα, παραχρήμα
»Εις την Ελλάδα ήλλαξαν ζώα, φυτά, και κλίμα,
»Και ότι ο Θεόφραστος με το μωρόν του ήθος
»Μένει χαρτίον άγραφον.» - τί δεν γεννά ο ζύθος!¹⁸⁹

Πλην δι' αυτό η γνώμη μου διόλου δεν κλονείται·
Και λέγω, ότι γνήσιοι υπήρξαν Αβδηρίται
Οι διά σύζυγον κακήν στρατεύσαντες εις Τροίαν·
Εδώ μεθ' υποκλίσεως αιτούμαι χάριν μίαν·
Να μην εκλάβητε ποσώς τον ποιητήν κανένα
Άμβουτ η Φαλμεράυρον, δούλον εις πάθη ξένα,
Διότι δεν μ' εδώρησαν σταυρούς όπως σταυρώσω
Το έθνος μας εις Σλαυϊκόν σταυρόν, αλλ' ούτε νόσω
Τηκόμενος αγυρτισμού πωλώ βωμολοχίας
Λαμβάνων ως αντάλλαγμα φλωρία της Τουρκίας.
Είμαι κ' εγώ... πλην φλυαρώ, και είμαι ζών μάλλον
Αν άφησα τον κούκκόν μου, και ψάλλω άλλ' αντ' άλλων.

Πλην δικαστά αδέκαστε! πλην κυρ Ειρηνοδίκαι!
»Οι παλαιοί μας ρήτορες αν διά δύω σύκα
»Εκραύγαζον εις την Βουλήν μεθ' ύφους ατιθάσσου
»Τί δια κούκκον θαυμαστόν θα έκαμνον φαντάσου·

---

¹⁸⁸ Αυτόθι, σελ. 133-134.

¹⁸⁹ Αυτόθι, σελ. 111.

»Κ' ημεῖς αὐτῶν ἀπόγονοι, υἱοί, καὶ κληρονόμοι
»Τοιαύτην ν' ἀμελήσωμεν ὑπόθεσιν ἀκόμῃ;
»Δεν βλάπτουσι τὸ ἔθνος δε κακοὶ τοιοῦτοι τρόποι;
»Καὶ τί θα εἶπη δι' ἡμᾶς ὁ Κόσμος, ἡ Ευρώπη,
»Ὁ Φαρμεράϋερ, ὁ Ἀμπούτ, καὶ ἴσως τόσοι ἄλλοι
»Τρισευγενεῖς προστάται μας, καὶ φίλοι μας μεγάλοι;
»Οἱ ἐντιμοὶ πελάται μου ζητοῦν δικαιοσύνην,
»Καὶ θα τὴν εὐρουν 'ς τῶν ἐχθρῶν τὴν μαύρην καταισχύνην.¹⁹⁰

.....

Τὰ προ αὐτῶν δε κόμματα, κ' αἱ πρότερον φατρίαι
Εσβέσθησαν ὡσεὶ νυκτός γριφώδεις ὀπτασίαι.
-«Παρά Μοσχομαγκιτικόν να μ' εἶπουν, ἢ Ναπαίον
»Να εἶμαι Κούκκος προτιμῶ, ἢ Κόραξ τελευταῖον!»
Ενθουσιώδεις ἐκράζον οἱ νέοι φατριάρχαι.
ὦ! εἶθε! καὶ τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἀμετροὶ σπουδάρχαι,
Οἱ τρέχοντες νυχθημερόν καὶ κρούοντες τὴν θύραν
Τῶν ἐν Ἀθήναις Πρέσβεων να εἶχον τόσην πείραν,
Κ' εἶθε να τοὺς εβλέπομεν πρὶν φθείρουν καὶ φθαρώσιν
Εἰς Κούκκους καὶ εἰς Κόρακας να μεταμορφωθῶσιν.¹⁹¹

.....

Καὶ τοὺς ἀπτέρους Κόρακας, ὅτι αὐτοὺς καὶ μόνον
Εὔρε με ἦθη Σωκρατῶν, καὶ ἀρετὰς Σολῶνων·
Κ' ἐκεῖνοι τὸν ἐπίστευσαν, ὡς ἐν Ἀθήναις ὅσοι
Τοὺς ξένους κολακεύουσι, κί' αὐτοὶ τοὺς ἀπατώσι.¹⁹²

.....

Ἐς τὴν λέσχην, μετὰ τὸ συμβάν ἐκείνης τῆς ἡμέρας,
Υπήγεν ὁ ἀτρόμητος Ζολότας τὸ εσπέρας,
Καὶ ἀγερώχως εἰσελθὼν, καθὸ ἀνδραγαθήσας,
Τοὺς μύστακας ἠνώρθωσεν... ἠξεύρει δα καθεὶς σας
Πόσοι καὶ πόσοι ὡς αὐτὸν τοὺς μύστακας ὀρθόνουν,
Καὶ μας βροντοῦν τὰς σπάθας τῶν καὶ κορδοκαμαρόνουν
Χωρὶς να ἔχυσαν ποτέ οὐδέ τοῦ κούκκου αἶμα,
Πλὴν λέγονται ἀγωνισταί!... λοξὸν δε ρίψας βλέμμα

---

¹⁹⁰ Αυτόθι, σελ. 183.

¹⁹¹ Αυτόθι, σελ. 119.

¹⁹² Αυτόθι, σελ. 176.

Επί των εις την αίθουσαν ορθών και καθημένων·
- «Φέρε μου π ο ύ ν τ σ ι! έκραξε, πλην καλοκαμωμένον!»¹⁹³

.....

»Σ τους οίκους σας απέλθετε! μόλις δε φθάσετ' έσω
»Ταις κ ο ύ κ κ ι σ σ α ις φιλήσατε μ' ερωτικήν μανίαν!
»Έχ' η πατρίς στρατιωτών μεγίστην τώρα χρείαν...
»Διά την άμετρον πληθύν υποστρατήγων κί άλλων
»Ταγματαρχών, και λοχαγών μικρών τε και μεγάλων,
»Ανάγκη πάσα ως θερμοί, και σφόδρα Πατριώται,
»Οι Κ ο ύ κ κ ο ι καν να μείνωσι του Κράτους στρατιώται.»¹⁹⁴

.....

Τα πλάσματά της μάταια διέπλασεν η φύσις·
Κ' οι άνθρωποι ως μάταιοι ζητούν τας διακρίσεις,
Διό κ' εφεύρον τας στολάς, και τα παράσημά των,
Και χαίρονται ως πίθηκοι εις τα κωδώνιά των.¹⁹⁵

.....

Εάν ενήργει ούτω πως ο κυρ Ειρηνοδίκης,
Μη κρίνετε ότ' ήτον δα ο πρώτος εν αδίκους,
Διότι χείρονες αυτού υπήρχον εις το Κράτος
Δικάζοντες, ούτως ειπείν, τυφλώς και αυτομάτως.
Το Υπουργείον έπεμψέ ποτε δι' εγκυκλίου
Προς πάσας τας δικαστικάς αρχάς του Βασιλείου
Τους κυρωθέντας νόμους μας, και έγγραψε συγχρόνως·
-«Εις την εφαρμογήν αυτών βαδίζετε συμφώνως
»Μετά του λόγου του ορθού και της επιεικειάς!»
Αλλά Ειρηνοδίκης τις, οικών τας ακρωρείας
Του Ταυγέτου, ούτω πως απήντησ' εσπευσμένως·
-«Ελάβομεν, κυρ Υπουργέ, κί ανέγνωμεν ασμένως
»Τον Αρμενόπουλον, ομού με τας Δικονομίας·
»Αλλά του Λ ό γ ο υ τ ο υ Ο ρ θ ο ύ, και της Ε π ι ε ι κ ε ί α ς
»Τα θαυμαστά συγγράμματα εντός του κιβωτίου
»Δεν εύρομεν, και στείλλε τα διά Ταχυδρομείου.»
Πλην συγκρινόμενος μ' αυτόν τον ζώντα μετά θάων
Της Σύρου ο μικρός κριτής δεν ήτον τόσο ζών.¹⁹⁶

---

¹⁹³ Αυτόθι, σελ. 112.

¹⁹⁴ Αυτόθι, σελ. 129.

¹⁹⁵ Αυτόθι, σελ. 119.

¹⁹⁶ Αυτόθι, σελ. 144.

.....

Παρατηρήθη ότι αν αρχίση τις να σφάλλη,
Σφάλλει συχνά· αν συμφορά επέλθη τις μεγάλη,
Μετ' άλλων συνεπέρχεται συνήθως· και η Σύρος,
Ἦτις εις μέγαν πυρετόν υπήρχεν ολοκλήρως,
Δημάρχου, τότε, εκλογήν συνέπεσε να έχη·
Εις τας τοιαύτας εκλογάς συνήθως ξύλον βρέχει,
Και κεφαλοσπασίματα, διότι ραβδοφόροι
Φοιτώσιν οι των αρχηγών γενναίοι δορυφόροι.

Εις άλλους δήμους σπουδαρχών ατίθαστος αγέλη
Μανιωδώς παλαίουςα την Δημαρχείαν θέλει,
Διότι είναι η αρχή σατραπισμού αιτία,
Και ο προϋπολογισμός μικρά Καλιφορνία,
Και δι' αυτήν συμβαίνουνσι μηνύσεις και κλητεύσεις,
Και ενεργούνται δι' αυτήν δαρμοί, καλπονοθεύσεις·
Εκεί πλην δαπανώμενος διά νοός φρονίμου
Υπάρχει κακοστόμαχος ο οβολός του Δήμου.¹⁹⁷

.....

Ανέτειλε της εκλογής η κρίσιμος ημέρα,
Καθ' ην και η απάθεια οργά αυθαδεστέρα,
Κ' οι ψηφοφόροι έτρεχον προς τον ναόν με ζήλον,
Τινές μεν μετά μαχαιρών ροπάλων τε και ξύλων,
Τινές δε όπλα έχοντες φονεύοντα τους νόμους
Συκοφαντών σοφίσματα· κ' εις όλους μεν τους δρόμους
Της πόλεως τα εχθρικά συνηπαντώντο στίφη
Χωρίς να σείσουν ρόπαλα, χωρίς να σύρουν ξίφη,
Αλλ' αγριοκυττάζοντο αμοιβηδόν, και ήσαν
Ως δύο λύκοι έτοιμοι να φαγωθούν με λύσσαν.¹⁹⁸

.....

Δ α σ κ ά λ ο υ ς δε αποκαλώ «σ υ λ λ ή β δ η ν κ α ι α θ ρ ό α»
Τα δίποδα, κακεντρεχή, γνωστά χερσαία ζώα,
Τα εκμυζώντα μ' ηδονήν λεξειδία και φράσεις,
Τα νομιζόμενα κοινώς μεστά σοφίας πάσης,
Διότι με αναίδειαν λαλούσι περί πάντων,

---

¹⁹⁷ Αυτόθι, σελ. 122.

¹⁹⁸ Αυτόθι, σελ. 123.

Θαυμάζοντα και μόνα των την πολυμάθειάν των!
Οπόταν κούφος δάσκαλος θηρεύση λέξιν μίαν
Εις του Βαρίνου την ξηράν αλλά σοφήν κοιλίαν,
Ως ο του Ρωσσικού ναού υπερμεγέθης κώδων,
Την εκφωνεί βαρύφθογγον εν μέσω των τριόδων,
Και τόσον η κουφότης του ογκούται κί αναβαίνει
Όσον αυτή είν' άχρηστος και εσκωριασμένη.
Εάν και μία συλλαβή τους δύο διακρίνει
Όμως αυτή η συλλαβή ουσιωδώς βαρύνει·
Απέχει δε ο Δάσκαλος πολύ του Διδασκάλου
Όσον της σφαίρας πόλος εις κείται μακράν του άλλου,
Όσον η γη του ουρανού, και διαφέρει ίσως,
Όσον το σκότος και το φως, ο έρως και το μίσος,
Το ψεύδος κ' η αλήθεια, Παράδεισος και Άδης·
Ο δάσκαλος ψοφοδεής, ή γαύρος και αυθάδης,
Σκοπόν του έχων κύριον την αργυρολογίαν,
Πωλεί ως άλλος κάπηλος την νόθον του σοφίαν·
Μαστίζων με τας λέξεις του και τας μεσοστιγμάς του
Τον νουν σου, φθείρει την ψυχήν ην η πνοή του Πλάστου
Εκόσμησε μετ' ηθικού και εναρέτου πλούτου,
Κ' είν' όργανον του Σατανά επί του κόσμου τούτου.
Ο δε διδάσκαλος λαμπάς φωτίζουσα τα βάθη
Όπου φωλεύουν τ' άγρια εν τη ψυχή μας πάθη,
Έσω ημών αντανακλά ιδέας και εννοίας
Δί'ων θα διαπρέψωμεν εντός της κοινωνίας·
Πράος, σεβάσμιος, γλυκύς, μας έλκει, μας μαγεύει,
Κ' εις την οδόν της αρετής αυτός μας συνοδεύει
Ως πνεύμα αγαθοποιόν, τηρών τας αθανάτους
Του Ιησού μας εντολάς, και του σοφού Σωκράτους.
Προς παν γενναίον φρόνημα αυτός μας ανυψώνει
Τον νουν καλλύνει, την ψυχήν δι' αρετών μορφώνει,
Και δείκνυτ' αφιλοκερδώς ως πλάστης του νοός μας
Πατήρ σεβασμιώτερος του φυσικού πατρός μας.
Όπου δ' η άνοια ευρύ το στάδιον ανοίγει
Υπάρχουν δάσκαλοι πολλοί, διδάσκαλοι δ' ολίγοι·
Κί'ας το ομολογήσωμεν, ευάριθμ' είναι κί' όσοι
Ως αληθείς διδάσκαλοι εις την Ελλάδα ζώσι.
Οι δάσκαλοι, λοιπόν, δεινώς εμάχοντο εις Σύρον
Ως μάχονται τα γύναια, ή τάγμα καλογήρων,
Και της φιλονεικίας των κυριωτέρα ύλη
Μη κρίνετε ότ' ήτον δα περί του τί οφείλει
Έσ το κόμμα ο φατριαστής, 'ς το έθνος ο πολίτης,
Αλλά - η λέξις ποία τις, και η παραγωγή της!

Οι φρονιμώτεροι δ' αυτών (αν δάσκαλος κανένας
Υπήρξε φρόνιμος ποτέ) εις τας πεπιοιημένας
Εφρόνουν ότι τάττεται κί ο κούκος λέξεις, άδων
Το κ ο ύ κ κ ο υ! κ ο υ! εντός δασών, και ηχηρών κοιλάδων·
Οι δ' ήθελον ότι εάν από Γαζή και Βλάχου
Επλάσθη λέξις β ά ρ β α ρ ο ς! του πλέον αταράχου,
Λογιωτάτου ικανή τας φρένας να κλονήση,
Ήτον η λέξις «Κ ο ύ κ κ ο ς» κί αν με ταύτην να τιμήση
Ηθέλησε φατρία τις τα έντιμά της μέλη,
Η αυστηρά γραμματική διόλου δεν την θέλει,
Αφ' ου ως γνώμων ακριβής, κανών, και διαβήτης
Καλεί τον κ ο ύ κ κ ο υ, κόκκυγα! ο θεός Σταγειριώτης.¹⁹⁹

Ο Ε Π Α Ι Τ Η Σ
ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ ΤΩ ΓΕΝΝΑΙΩ ΦΙΛΩ
ΠΑΝΩ Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Ένας γέρο-Καπετάνος, παληός ναύτης του Κανάρη,
Απ' εκείνους που ο κόσμος άλλη δεν θα ιδή φορά,
Κάθονταν μισογερμένος σ' ένα έρημο λιθάρι,
Σα δελφίни που το κύμα ρίχνει έξω στη ξηρά.
Πικρή λύρα το δεξί του με δυώ δάχτυλα κρατούσε,
-Εις την θάλασσα τα άλλα τ' άφησε, στην Ερισσό-
Εμπροστά του είχε δίσκο και θλιμμένος τραγουδούσε
Του Μιαούλη το κανόνι, του Κανάρη τον πυρσό,
Κ' εψιθύριζε ακόμα· «Έ γ ι α μ ό λ α, έ γ ι α λ έ σ α!
«Εις του καπετάν Βαγγέλη ρίζετε το δίσκο μέσα.»

Ασημένια τα μαλλιά του ανεσήκονε τ' αγέρι·
Πότε σκέπαζαν και πότε δείχνανε πληγή πλατειά,
Και τη λύρα του κρατώντας με το λαβωμένο χέρι,
Εκυττούσε τους διαβάταις με δακρύβρεχτη ματιά.
Κόσμος ξένος του αγώνος απ' εμπρός του επερνούσε·
Δεν εγνώριζε κανένα· όλοι φόραγαν στενά...
Αχ, εκείνοι, που ο γέρο-Καπετάνος εζητούσε,
Εκοιμούνταν στα πελάγη, στα λαγκάδια, στα βουνά.
Και εψιθύριζε του κάκου· «Έγια μόλα, έγια λέσα!»
Κ' άδειος έμενεν ο δίσκος, τίποτε δε ρίχναν μέσα...

¹⁹⁹ Αυτόθι, σελ. 168-170.

Θέλανε του γέρο ναύτη η ματιά· ήλθε το βράδυ,
Κί ακουγότανε η λύρα πικραμένη και βραχνή.
Την ετόνιζε η πείνα και το άγριο σκοτάδι,
Κ' εθαρούσες ότι κλαίει και το ναύτη της πονεί.
Αυτή μόνο συμπονούσε το απόμαχο λειοντάρι,
Μα να κάνη δεν μπορούσε κί άλλους να πονούν, γιατί
Όταν η αχαριστία τους λαούς κάνη λιθάρι,
Κί ο Μιαούλης με το δίσκο ημπορεί να περπατή!
Άκουγαν όσοι περνούσαν «Έγια μόλα, έγια λέσα...»
Και δεν έρριχναν περνώντας τίποτε στο δίσκο μέσα!

Κί αναστέναξ' η καρδιά του, η καρδιά η πληγωμένη,
Κ' έκραξε από τα βάθη της ψυχής του θλιβερά·
«Τήραξε καιροί που ήλθαν δίσεχτοι και ντροπιασμένοι!
«Ποιος να σουλεγε, Βαγγέλη δύστυχε, καμμιά φορά,
«Ότι λύρα ψωμοζήτου με το χέρι θα κρατήσης,
«Που τιμόνι εβαστούσε η φωτιά ένα καιρό,
«Και θα τραγουδής στους δρόμους λίγο άρτο να κερδήσης,
«Σα μοιριολογήτρα χήρα με τραγούδι θλιβερό;
«Ποιός να σουλεγε, Βαγγέλη, έγια μόλα, έγια λέσα,
«Πως με δίσκο θα γυρίζης στις στεριάς τους δρόμους μέσα!

«Πούν' η έμμορφαις ημέραις κ' οι ανδρειωμένοι χρόνοι,
«Όταν στέλναμε στ' αστέρια καίοντας την Αραπιά,
«Κ' η παλάμη μου γυρνούσε και καράβι και τιμόνι,
«Κ' έσπαζαν μέσα στα δέκα δάχτυλά μου τα κουπιά!
«Θάφτηκαν εκείν' οι χρόνοι... Κύτταξε καιρός που πάγει!
«Γιορτή είχε το κανόνι, κ' η φωτιά πρωτοχροινιά,
«Κ' η Ελευθεριά γυρνούσε φτερωτή μέσ' στα πελάγη,
«Σα χαρούμενο καράβι μ' ανοιγμένα τα πανιά...
«Θάφτηκαν εκείν' οι χρόνοι· έγια μόλα, έγια λέσα,
«Κί ο Βαγγέλης με το δίσκο τριγυρνά στους δρόμους μέσα!

«Σώπα Μούσα ψωμοζήτρα· τους καιρούς μας ποιοι θυμούνται;
«Παν με του Μοριά το Γέρο, τους εσκέπασε ιτιά·
«Με τον Τσαμαδό διαβήκαν, με τον Μπότσαρη κοιμούνται,
«Και τους έθαψε της λήθης η αχάριστη νυχτιά!
«Στέρεψε κείνο το αίμα το αθάνατο· σαν κύμα
«Εσκορπίσθη στα πελάγη, στα λαγκάδια, στα κλαδιά·
«Τα δελφίνια της θαλάσσης άκληρα βογγούν στο μνήμα,
«Και του κάμπου τα λειοντάρια δεν αφήκανε παιδιά.
«Στέρεψε το άγιο αίμα, έγια μόλα, έγια λέσα,
«Μη μου ρίχνετε στο δίσκο τίποτε κανένας μέσα!

«Έγια μόλα! Αχ, με τούτο, μα τα δώδεκα Βαγγέλια,
«Το Ρωμαϊκό εγίνη κ' ήλθ' ελευθεριάς χαρά·
«Με αυτό στην Αλεξάνδρα μπήκαμε και Δαρδανέλλια,
«Και ανάψαμε αρμάδαις εις της Χίου τα νερά!
«Έγια μόλα! ο Κανάρης στα πελάγη κηλαϊδούσε,
«Έγια μόλα! ο Τομπάζης και ο Παπανικολής,
«Και στα πέρατα του κόσμου έγια μόλ' αντιλαλούσε,
«Κ' έγεινε Χριστός Ανέστη όλης της Ανατολής.
«Τώρα το περιγελάτε· έγια μόλα, έγια λέσα,
«Κί απ' το σπίτι μου διωγμένος ξενυχτώ στους δρόμους μέσα!

«Δεξιά, ζερβιά γυρίζω και δε βλέπω την Πατρίδα.
«Πέθανε κί αυτή ακόμη· άλλαξε περπατησιά,
«Τη φωνή, το φόρεμά της, του σπαθιού της τη λεπίδα·
«Άλλαξε κί αυτή ακόμα η γλυκειά μας Εκκλησιά.
«Ούτε μία φουστανέλλα, ένα ψαριανό ζωνάρι!
«Φράγκικα της Μπουμπουλίνας ομιλούνε τα παιδιά,
«Του Καραϊσκάκ' η γλώσσα πέθανε, δεν έχει χάρι...
«Αχ, φαρμάκωσαν οι Φράγκοι των παιδιών μας την καρδιά!
«Φράγκα βλέπω την Πατρίδα, έγια μόλα, έγια λέσα,
«Και γί αυτό γυρνώ με δίσκο αδειανό στους δρόμους μέσα.

«Σύντροφοι, οπού κοιμάσθε εις τη θάλασσ' αποκάτω
«Και βουνά τα κόκκαλά σας άσπρα έγειναν εκεί·
«Σύντροφοι, οπού το κύμα νανουρίζει το δροσάτο,
«Για σας ήτανε η μοίρα ήμερη και σπλαχνική!
«Τί καλά οπού κοιμάσθε, κάτω, στην υγρή σας κλίνη,
«Χωρίς όνειρο κανένα, ύπνο ήσυχο, γλυκό·
«Στρώμα έχετε καϋμμένο απ' το χέρι σας ν τ ε λ ί ν ι,
«Και την άλικη σημαία σάβανο βασιλικό!
«Τί καλά οπού κοιμάσθε· έγια μόλα, έγια λέσα,
«Και δεν κοιτέσθε στους δρόμους και σ' ερημοκκλήσια μέσα!

«Λίγο τόπο και για μένα· η ξηρά δεν θενά φάη
«Γερο-λύκο του πελάου σαν κουφάρι στεριανό·
«Σάβανο για το Βαγγέλη άλικη σημαία πάει,
«Να σκεπάζη πεθαμμένο ένα ναύτη Ψαριανό.
«Έγια μόλα! εκεί κάτω πλάγι πλάγι θα τα λέμε·
«Θα θυμούμαστε ταις μάχαις και τον έμμορφο καιρό,
«Και την ορφανιά του Γένους και τη στέρεψι θα κλαίμε·
«Αχ, στα κόκκαλά σας μέσα την πατρίδα μου θα βρω...
«Την επήρετε μαζί σας· έγια μόλα, έγια λέσα,
«Και γί αυτό γυρνώ με δίσκο αδειανό στους δρόμους μέσα!

«Α, να μ' έπαιρνε μία βόμβα Αλτζερίνικη κ' εμένα·
    «Νάπεφτα στις Σφακτηρίας ματωμένος το νερό,
«Να μη χάσω τόνειρό μου, που με μάτια θολωμένα
    «Και στη φλόγα του πολέμου έβλεπα τόσον καιρό!
«Θα το έπαιρνα μαζή μου στο γαλάζιο μου κρεββάτι,
    «Και θα πέρναγα μ' εκείνο την ατέλειωτη νυχτιά·
«Θα το είχα φυλαχτό μου, και με σφαλισμένο μάτι
    «Θενά έβλεπα ντελίνια και θ' αντίκρυζα φωτιά.
«Θ' άκουγα στο βυθισμό μου «έγια μόλα, έγια λέσα»
    «Δίχως να γυρνά με λύρα ζήτουλα στους δρόμους μέσα...»

Κ' έτρεχαν στο Φαληρέα όλ' οι νειοί -όχι στο μνήμα
    Του Καραϊσκάκη... ποίος συλλογίζονταν γι' αυτό!-
Εις το θέατρο πετούσε το χαρούμενό τους βήμα,
    Φράγκικο σκοπό ν' ακούσουν από στόμ' αγαπητό.
Πικρογέλασε ο γέρος, κ' έκραξε χωρίς να θέλη·
    «Ψίχουλο δεν περισσεύει και για μένανε, παιδιά;
«Όλα εις ταις Φραγκοπούλαις, τίποτε για το Βαγγέλη!
    «Θενά κοιμηθή κί απόψε νηστικός στην αμμουδιά;
«Σύρετε, δυστυχισμένα...» κ' έγυρε σ' ένα λιθάρι·
    Την αυγή νεκρός ευρέθη ένας ναύτης του Κανάρη!²⁰⁰

Ο ΔΙΣΚΟΣ ΤΟΥ ΓΕΡΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΟΥ

Δίσκο το Εικοσιένα εις τα χέρια του κρατεί,
    Και με μέτωπο σκυμμένο τρέχει και ψωμοζητεί.
Γέρασε κί αυτό, και μοιάζει τον αϊτό που μια φορά
    Μέσ' στα σύννεφα πετούσε και του πέσαν τα φτερά...
Δεν μπορεί να λημεριάση στη φωτιά της αστραπής,
    Και γυρίζει μέσ' στους δρόμους με το δίσκο της ντροπής!

Αν στο χέρι του ο δίσκος δεν μπορή να κρατηθή,
    Συχωράτε το, δε ξέρει... χθες κρατούσε το σπαθί,
Το σπαθί που να το σπάση δεν ευρέθηκε πασσάς.
    Αν ντροπή για κείνο ήναι, είναι πιο ντροπή για σας!
Ρίξτε στο Εικοσιένα! ένα ψίχουλο ζητώ·
    Σε λιγάκι κλει τα μάτια και γλυτόνεντ' απ' αυτό...

---

²⁰⁰ Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, τόμος 2, σελ. 72-78.

Λίγα μείναμε ακόμη απ' της Λαύρας τα παιδιά·
Λίγα σώθηκαν πλατάνια στη μεγάλη λαγκαδιά.
Αλλα πέσανε στις μάχης τη βοή και τη φωτιά,
Άλλα κούφωσαν τα χρόνια και τα κρύα γερατειά.
Και τα λίγα που ως τούτον βασταχθήκαν τον καιρό,
Πέφτουνε γιατί μια στάλα δεν τους ρίχνετε νερό!

Μη με βλέπετε στις θύρας μαζωμένο τη γωνιά·
Απ' της Λαύρας κ' εγώ είμαι την ευγενική γενιά.
Απ' του Γερμανού το χέρι πήρ' αντίδωρο, εκεί,
Πώσπασε η αλυσίδα κι' άνοιξε η φυλακή,
Και Χριστό κ' Ελευθερία σε μια πήρα κουταλιά,
Σαν ανοίχθηκ' η σημαία εις της αύρας τα φιλιά!

Αχ! ο γέρος που προσμένει στο κατώφλι σας, αυτός
Σαν ξεφτέρι ροβολούσε μια φορά και σαν αϊτός,
Και μαζί με τους Γριβαίους έτρεχε σαν το βοριά,
Και το Δράμαλη σφαλούσε με το Γέρο του Μοριά!
Στην πρωτομαγιά του Γένους δεν τον είδαν να σταθή,
Γιατ' εθέριζε λουλούδια κόκκινα με το σπαθί.

Χάθηκαν τα χρόνια κείνα, οι καλοί μας οι καιροί,
Κ' η μεγάλη φωτιά σβύνει σαν του τάφου το κερί.
Σα σβυστό αστροπελέκι τώρα κοιτόμαι νεκρός·
Χαλασμένο ερημοκκλήσι που γκρεμίζει ο καιρός.
Το καντήλι μου στερεύει· λίγο λάδι πριν σβυστή...
Καν το γέρο λυπηθήτε, όχι τον Αγωνιστή!²⁰¹

Ο ΑΓΙΟΣ ΤΑΦΟΣ

Ή

Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΕΙΣ του Δαβίδ τ' ανάκτορα εν ω ερημολάλει
Ο νυκτικόραξ της Σιών,
Πολλάκις περιέβλεπα τα πενθηφόρα κάλλη
Εγώ του Όρους Ελαιών.
Την όρασίν μου έθλιβε πανέρημος ο Κήπος,
Ο Κήπος, όπου ο Χριστός
Πριν σταυρωθή προσηύχετο και σώζεται ο τύπος
Της πτέρνης του αγιαστός.

---

²⁰¹ Αυτόθι, σελ. 167-168.

Εν μέσω λόφων φαλακρών πλησίον μου κειμένη
Εσίγα η Γεθσημανή,
Και η Κοιλάς Ιωσαφάτ η μνηματοσπαρμένη
Ως Αδης ήτον σκοτεινή.
Τα σήμαντρα διέδιδον εις τον γλυκύν αέρα
Τους μονοτόνους των παλμούς,
Και φέρουσα κατέβαινε θεσπέσιος εσπέρα
Θρησκευτικούς συλλογισμούς...

Και μίαν νύκτα της σεπτής Μεγάλης Εβδομάδος
Με Ιεράρχην γηραιόν
Εγώ και πρόκριτοι πολλοί της Τουρκικής Ελλάδος
Εισήλθομεν εις τον Ναόν.
Του απεράντου θόλου του οι φέγγοντες λαμπτήρες
Εν μέσω των λιβανισμών
Παρίστανον στερέωμα λευκόνερον και πλήρες
Νυκτιφανών ασερισμών.

Προσβλέψας ο Αρχιερεύς τον τόπον του Κρανίου
Ησπάσατο από ψυχής
Το ενθυμίζον έδαφος τα πάθη του Κυρίου,
Και πλήρης θείας ταραχής
«Εδώ, εδώ, ανέκραξεν, ο Ιησούς εις θρόνον
Εκάθησεν οδυνηρόν
Και τους λαούς πλησίον του συνήγαγεν απλόνων
Τας χείράς του εις τον σταυρόν.

«Εδώ εστάθη των ψυχών ο λυτρωτής Μεσσίας
Εις δύο μεταξύ ληστάς
Καθώς εις δύο στέκεται η αρετή κακίας.
Αυτάς τας πέτρας τας σχιστάς
Τας βλέπετε; Εις τον σεισμόν ερράγησαν εκείνον,
Οπότε το υστερινόν
Του πνεύμονός του φύσημα ο Ιησούς εκχύνων
Εσάλευσε τον ουρανόν.

Τον λίθον πέραν βλέπετε τον αποκυλισμένον;
Εκείθεν εις το κυανόν
Διάστημα ο Κύριος απέπτη αναβαίνων
Μετ' Αρχαγγέλων φωτεινών,
Αφ' ου του Άδου άνοιξε ποδοκτυπών τας θύρας
Εις πλήθη εκθαμβά νεκρών

Και κλίνας το στερέωμα επέδειξε τας χείρας
Ατρώτους από τον σταυρόν.

«Τον λόγον του παρέλαβον οι παίδες του Σωκράτους
Και εις την μολυνθείσαν γην
Τον διωχέτευσαν εντός μικρού μεγάλου Κράτους
Ως καθαρτήριοι πηγήν.
Διά της γλώσσης ο Θεός εισήλθε των Ελλήνων
Εις πάσαν τότε ακοήν,
Και εις την Πίστιν έδωκαν οι συγγραφείς εκείνων
Και πίστιν τότε και ζωήν.

«Ο Κωνσταντίνος έπειτα προς την οχλοκρατίαν
Θεών αφρόνων και πολλών
Τανύσας λόγην ύψωσιν Ενός την μοναρχίαν,
Κυρίου όλων των φυλών,
Και ζεύξας εις το άρμα του Ανατολήν και Δύσιν
Αυτόν τον Γίγαντα Ναόν
Του όλου κόσμου ήγειρεν αφ' ου την όλην κτίσιν
Εις ένα έδωκε Θεόν.

«Πλην τον διάδοχον αυτού Δραγάσην Κωνσταντίνον
Κατέβαλεν ελεεινώς
Και όλον αναδραπόδισε το γένος των Ελλήνων
Ο βάρβαρος Αγαρινός...
Ομόσατε την λύτρωσιν από τους όνυχάς του
Του πρωτοτόκου των λαών
Ομόσατε την λύτρωσιν αυτού του πανσεβάστου
Και πρώτου όλων των Ναών!

«Τρεις θεοφόροι Έλληνες, της θείας ευγλωττίας
Τρεις υψιπέται Αετοί,
Προσφέρουσιν υπέρ υμών ενθήρμους ικεσίας
Την ώρα ταύτην και αυτοί.
Εχάρη ο Θεάνθρωπος ιδών σοφών Ελλήνων
Εδώ το πάλαι συρροήν,
Και σήμερα τον όρκον σας ακούει προς σας κλίνων
Ευπρόσιτον την ακοήν...»

«ΑΚΟΥΩ» μας διέκοψεν ομνύοντας μεγάλη
Ουρανοπίπτουσα φωνή,
Κ' εις το κενόν του ο Ναός «ΑΚΟΥΩ» αντελάλει
Ως εις πελάγη αχανή·

Και Φως εξαίφνης Άγιον χυθέν περιστροφή,
Και ο χρυσάργυρός του ρους
«ΕΛΛΑΣ ΑΝΕΣΤΗ» έγγραφεν εις τ' άχραντα εδάφη
Με χαρακτήρας φλογερούς...

Και όταν από τον Ναόν εξήλθομεν, ως τόξον
Κατέβαινε τον ουρανόν
Λειψή Σελήνη, έμβλημα ωχρόν των αλλοδόξων,
Των στυγητών Οθωμανών,
Και η Σελήνη έφευγεν εμπρός του εφορμώντος
Ηλίου απ' Ανατολάς,
Και όλοι ανεκράξαμεν· «προβαίνεις, νικάς όντως,
Ηλιολάμπουσα Ελλάς!...»

Και σήμερα των Γαλατών η δημοκρασία
Τους οφθαλμούς παντός λαού
Φωτίζει επιλάμπουσα εν τη κοινή σκοτία
Ως πυροτέχνημα Θεού·
Η δέσμη της άμα λυθή, πολλές από τα ύψη
Εν μέσω των μοναρχιών
Μετά πυρσοκροτήματος μεγάλου θέλει ρίψει
Κανδήλας δημοκρατιών.

Και οι προστάται σήμερα της Τουρκικής πορφύρας,
Οι και τον Τάφον του Χριστού
Καταλιπόντες έρμαιον εις μαιφόνους χείρας
Συμβασιλεύοντας ληστού,
Εις έλη ως ο Μάριος κρυπτόμενοι κοιμώνται,
Η παίγνια θείας οργής,
Εις πολυστρόφους σιδηράς οδούς περιπλανώνται
Οιδίποδες θεοστυγείς.

Και σήμερα της πενταπλής κακούργου Συμμαχίας
Αραχνοσπώνται οι δεσμοί
Οι την ακεραιότητα κρατούντες της Τουρκίας,
Και νέοι άρχουσι θεσμοί,
Και πάσα σείονται φυλαί, και κίνησιν ομοίαν
Δεν θέλει τόσων γενεών
Εις την μεγάλην του Θεού δευτέραν παρουσίαν
Ιδεί ο έσχατος αιών.

Από τ' Ακροκεραύνια και από την Ροδόπην
Με τάχος φθάνοντες πτηνών

Οι κατοικούντες Έλληνες την Τουρκικήν Ευρώπην
Κτυπάτε τον Ασιανόν!
Κτυπάτε τον αλλόφυλον ποιμένα της Κασπίας,
Και σεις μητρός μιας υιοί,
Ω Αλβανοί, ω Βούλγαροι, ω παίδες της Σερβίας,
Ω Βλάχοι και ω Μολδανοί!

Εις μίαν εθιλάσαμεν πλατύστηθον πατρίδα
Το γάλα του ηρωϊσμού·
Εις μίαν πλατανοστυφή αλίζωνον κοιτίδα
Εσπαργανώθημεν ομού.
Αν έχης άλλην παρ' ημάς ω Αλβανέ! Θρησκεϊαν,
Ευρύστοος ο ουρανός·
Τας πίστεις όλας δέχεται και υπό σκέπην μίαν
Στεγάζει όλας ευμενώς.

Μεγάλην μίαν έλθετε να πλάσωμεν Ελλάδα,
Και Κράτους εκ λαών πολλών
Μεγάλην μίαν έλθετε να πλάσωμεν Μονάδα!
Δεν βλέπετε τον Ιταλόν;
Ενότητα Ιταλικήν εις αίμά του ζυμόνει·
Ενότητα Γερμανικήν
Ο Πρώσσοσ, Σάξων, Βαυαρός ομού θεμελιόνει,
Ο Πολωνός Πολωνικήν.

Το Κράτος ανυψώσατε του πρώτου Κωνσταντίνου,
Και τον πεσόντα Κολοσσόν
Επάνω πάλιν στήσατε του Μαρμαρά κ' Ευξείνου,
Επάνω δύο θαλασσών!
Το νικηφόρον Λάβαρον της Αυτοκρατορίας
Ο Βελισσάριος κρατεί,
Και στέκων εις τας πολιάς του Αίμου ακρωρείας
Σας περιμένει, σας ζητεί.

Από τ' Ακροκεραύνια και από την Ροδόπην
Με τάχος φθάνοντες πτηνών
Οι κατοικούντες Έλληνες την Τουρκικήν Ευρώπην
Κτυπάτε τον Ασιανόν!
Κτυπάτε τον αλλόφυλον ποιμένα της Κασπίας,
Και σεις μητρός μιας υιοί,
Ω Αλβανοί, ω Βούλγαροι, ω παίδες της Σερβίας,
Ω Βλάχοι και ω Μολδανοί!

Κτυπάτε! Θέλομεν ταχείς οι Έλληνες προφθάσει
Εἰς το πεδίον της τιμής,
Και θέλομεν τον θρίαμβον και τας πληγὰς μοιράσει
Συγκινδυνεύοντες ημεῖς·
Ἡ ανεξάρτητος Ελλάς ἰδοὺ κεραυνοβόλος
Δευτέραν φαίνεται φορὰν·
Προς σας πετώσα, γίνεται εἰς τα πελάγη στόλος
Και στράτευμα εἰς την ξηράν.

Κτυπάτε, και καθεὶς πατών το ἔδαφος βαρέως
Ἀς δίδῃ στιβαράν πληγὴν!
Ὁ πίπτων θέλει δύναμιν αντλεῖ ὡς ὁ Ανταῖος
Ἀπὸ την πάτριόν του γην.
Τους γέροντας, τα βρέφη σας το ἔθνος θέλει τρέφει
Καθὼς ἐπὶ των Μηδικῶν
Ἐτράφησαν της Ἀττικῆς οἱ γέροντες, τα βρέφη
Με ὀβολόν Τροϊζηνικόν.

Πατρίδος ενθουσιασμέ, τας χεῖράς μας οδήγει!
Ἐλευθερία φοβερά,
Ἐιφούλκησε και τους εχθρούς κατά κρημνῶν κυνήγει!
Και σεις μνημεῖα ἱερά,
Σεις τάφοι προπατορικοί, αποπλυθήτε! Φεύγει
Ὁ μιὰρός κατακτητής·
Προς τα Καυκάσια βουνά την ἀμαξάν του ζεύγει
Ὁ πλανητόβιος ληστής.

Ἀπὸ τ' Ἀκροκεραύνια και ἀπὸ την Ροδόπην
Με τάχος φθάνοντες πτηνῶν
Οἱ κατοικούντες Ἕλληνες την Τουρκικὴν Ευρώπην
Κτυπάτε τον Ἀσιανόν!
Κτυπάτε τον ἀλλόφυλον ποιμένα της Κασπίας
Και σεις μητρός μιας υιοί,
Ὡ Ἀλβανοί, ὦ Βούλγαροι, ὦ παῖδες της Σερβίας
Ὡ Βλάχοι και ὦ Μολβανοί!²⁰²

---

²⁰² Ἀλεξάνδρου Σούτσου, *Ἡ Ἑλληγεγερσία*, Ἐν Ἀθήναις 1848, σελ. 7-15.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΠΟΙΗΤΙΚΑ
ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ)

Θ Ρ Α Κ Η

Εν Κωνσταντινουπόλει, 18 Φεβρουαρίου 1853

Αυτοκράτειρα ζητούσα το ανάραστόν σου στέμμα,
ω του Κωνσταντίνου Πόλις, στρέψε άδακρυ το βλέμμα
και ιδέ την πρώτην φάσιν τής εν μέσω κρότου τόσου
αναγεννωμένης δόξης και μεγαλειότητός σου!
Οι χρησμοί λοιπόν τελούνται το ξανθόν κινείται γένος·
Μενσικώφης της Ρωσσίας ήλθεν ο απεσταλμένος
τον προαγγελθέντα μήνα των τετρακοσίων χρόνων,
αφ' ου ήρπασεν ο Τούρκος τον εν Βυζαντίω θρόνον·
ήλθε, και τον οδηγούσι μέχρι των Ανακτορίων
πάσης χέρσου, πάσης νήσου Έλληνες μετά βαΐων.
Η Αγία των Σοφία κατά γης από τα ύψη
Θέλει την επάρατόν της ημισέληνον να ρίψη,
ως ποτέ την κίδαρίν του έρριψεν ο Καστριώτης
εις το στάδιον πηδήσας του Κυρίου στρατιώτης.
Αφ' ου έφυγεν ο μέγας αετός του Κωνσταντίνου
Φέρων εις την Μοσχοβίαν το διάδημα εκείνου,
κατά πρώτον επανήλθεν η χαρά και θυμηδία
και η παύσασα ηκούσθη των Αγγέλων μελωδία
εις την πόλιν του Βοσπόρου, υψουμένην ως αψίδα
κατ' Ευρώπην και Ασίαν, Εύξεινον και Προποντίδα.
Ως οι έγκλειστοι, οπότεν αι ειρκταί των ανοιχθώσιν
έλκοντες την ποδοκάκην από την χαράν σκιρτώσιν,
οι χριστιανοί ομοίως συγκινούντες τα δεσμά των,
παριστώσι την κοινήν των ευφροσύνην δί' ασμάτων.
«Η σκηνή, πας Έλλην κράζει, του νομάδος Τούρκου πίπτει,
«και το κτίσμα των αιώνων λαμπρόν πάλιν ανακύπτει,
«βασιλεία Πανελλήνων συνταγματική το είδος,
«κυβερνώσα τους λαούς της διά γλώσσης Ελληνίδος,
«το Βυζάντιον καθέδραν έχουσα της Εξουσίας,
«τας Αθήνας των Γραμμάτων, την Σιών της Εκκλησίας».
Αλλά τις θνητός εν μέσω της ωραίας Επταλόφου
το πομπώδες αυτό δράμα έφερε του Μενσικώφου;
Ήρπαζεν ο Ναπολέων, των Καθολικών ο ήρως·
την ακτινοβόλον Κοίτην και τον Τάφον του Σωτήρος,
και τους Έλληνας εστέρει δύο Προσκυνητηρίων·
ο δε Καίσαρ της Ρωσσίας επεφάνη λόγχην σείων
και ζητών των Ορθοδόξων ελευθέραν την θρησκείαν,

επειδή τοιαύτην έχει εκ συνθήκης προνομίαν.
Της σκαιάς Αγγλίας Πρέσβυς και αγέρωχος Καλίφης,
την πυρκαϊάν ανάπτει Λόρδος Κάνιγκ ο Ρεδκλίφης·
ως παρήκοόν του παίδα τον Μεζίτην κολαφίζει·
τους Βεζύρας, τους Ιμάμας και τον όχλον ερεθίζει·
τους ασκούς της Αγγλικής του λύων υπερηφανείας,
Αίολος θαλασσοκράτωρ, σπείρει μαύρας τρικυμίας...
Πλην την νύκτα βλέπω λάμπεις ουρανόθεν ερχομένας,
και ακούω ψαλμωδίας εκ της γης ανυψουμένας.
Μη ο μέγας Ταξιάρχης στρατόν φέρη Τουρκοφθόρον
και κομίζει τον αρχαίον θρόνον των Αυτοκρατόρων;
Η την θεοδόχον Φάτνην και το λαξευτόν Μνημείον
εις τους πόδας του Υψίστου άγουσι χοροί Αγίων
πριν κατά την Παλαιστίνην ο αλλόδοξος τα φθάση,
πριν ο Άγγλος τα πωλήση, πριν ο Γάλλος τ' αναρπάση;

Εν Κωνσταντινουπόλει, 19 Φεβρουαρίου 1853

Οι γυμνοί και ληστευθέντες μίαν Αυτοκρατορίαν
έσωσαν, εις του Μωάμεθ την μακράν λεηλασίαν,
δύο μόνους μαργαρίτας από θησαυρούς τοσούτους·
δυτικοί, μη παραιτήσθε· δράξατε και αυτούς τούτους.
Προς τους παίδας της Ελλάδος φέρεσθε σεις ευγνωμόνως!
Ανηρπάσατε παν λάμπον κόσμημα του Παρθενώνος·
αναρπάσατε και όσας από χείρας κτισθείς θείας
ο εν Βηθελέμ ναός των σώζει στήλας Κορινθίας,
και των Ιεροσολύμων θραύοντες την εκκλησίαν
λάβετε και την στοάν της, κόρην Έλληνοσ γνησίαν.
Φέρετε εις τας Εκθέσεις Παρισίων και Λονδίνου,
φέρετε το στίλβον τμήμα του ιάσπιδος εκείνου,
όστις μύρου ευωδίαν πνέων μαρτυρεί τον τόπον
όπου ο Θεός και Ρύστησ εγεννήθη των ανθρώπων·
φέρετε τον στύλον όθεν εις τους εμπαιγμούς αφέθη
ότε τον ακάνθινόν του στέφανον προϊετέθη,
και τον λίθον του Κρανίου όπου προσκυνήσας είδα
του αχράντου αίματός του την ατίμητον ρανίδα·
φέρετε την πέτραν όπου, πλήρης θεοπνεύστου ζήλου,
τον καθείλεν ο ευσχήμων Ιωσήφ από του ξύλου,
και την άλλην, εφ' ησ έστη, ότε αναστάσ εις μίαν
επεφάνη των οσίων γυναικών, εις την Μαρίαν.
Αλλ' ακέραιον ζητείτε του Οθωμανού τον θρόνον,
και το στέμμα του κρατείτε διά δύο βραχιόνων.
Άφετε εις τους απίστους λοιπόν όλην, ακεραίαν
την εκ θαύματος ανθούσαν δισχιλιετή ελαίαν,

ήτις υπό την σκιάν της υπεδέχθη τον Μεσίαν
προαγγέλλοντα εις πάντας την δευτέραν παρουσίαν·
άφετε τον άντρον όπου τους δημίους του προσμένων
και εις της σταυρώσεώς του το μυστήριον προβαίνων,
έφριξε προς την οδύνην της βασάνου στιγμίν μίαν
χύσας αίματος ιδρώτα και πεσών εις αγωνίαν·
άφετε τον βράχον όθεν ανελήφθη χείρας τείνας
και τον ουρανόν εις ταύτας συμπεριλαβών και κλίνας,
και τον χείμαρρον των Κέδρων, και την ολοφυρομένην
του Ιωσαφάτ κοιλάδα, και Σιών την αφειμένην...
Επειδή ποιούντες όσα και η θεοκτόνος σπείρα,
τον πικρόν εκ νέου σπόγγον δίδετε εις τον Σωτήρα...
Αλλά την θρησκευτικήν μου παύω χύνων μελωδίαν,
ήτις φέρει παλμούς λύπης εις την ευσεβή καρδίαν.
Το πτηνόν εκείνο είμαι της Αμερικής το τρέχον,
το ποθούν τας ερημίας και σημάντρου φωνήν έχον·
από θρήνους του το δάσος και ολοφυρμούς πληρούται,
ο βοσκός από τα όρη το ακούει και σταυρούται...

Εν Κωνσταντινουπόλει, 20 Φεβρουαρίου 1853

Πλην σκιάν τινα δικαίου έχετε κατά την Δύσιν
οι των δύο ζωηρύτων ναών θέλοντες την κτήσιν;
Σφύρα Έλληνος ειργάσθη έκαστον των δόμων τούτων,
και ιδού αυτόν πώς έτι διασώζομεν τον πλούτον·
Η τεθρυλημένη χήρα του Σουλτάνου Ιβραΐμου
ιερέως ήτον κόρη εν τη Σμύρνη διασήμου,
και ουδέποτε ο λάμπων ήλιος της Ιωνίας
εμειδίασεν εις άνθος τόσο κάλλους κ' ευωδίας.
Δωδεκαετής παιδίσκη από Τούρκους ανηρπάσθη,
και εις άρνησιν θρησκείας και γονέων εβιάσθη.
Υιός ταύτης ο Μωάμεθ Τέταρτος και βασιλεύων
εις τους πόθους της μητρός του έχαιρε συγκατανεύων.
Αλλ' η κραταιά των Τούρκων Άνασσα την Ελληνίδα
Πίστιν πάντοτε ηγάπα και την πρώτην της πατρίδα·
και οπότε την μεγάλην εβδομάδα, Εσθήρ άλλη,
τρέμοντα τον Πατριάρχην εις τ' Ανάκτορα εκάλει
και κρυφίως των αχράντων Μυστηρίων εκοινώνει,
κρουνούς έχυνε δακρύων θέτουσα χαμαί το γόνυ.
Προς αυτήν ιδού προστρέχει, των Ελλήνων Μορδοχαίος
και διερμηνεύς της Πύλης, ο Νικούσιος δρομαίως·
εις το μέσον χρυσορόφου εμφανίζεται κοιτώνος,
εις τα κράσπεδά της πίπτει, τα φιλεί και μείνας μόνος,
«Ω Βασιλομήτωρ, λέγει, και προστάτρια του Γένους!

«Οίκτηρε ομογενείς σου· σύνδραμε αδικουμένους·
«εις σε πάσαν αναθέτει την ελπίδα του Ὁ Ἕλληνας
«Ὁ Μονάρχης τῆς Γαλλίας ἔστειλε τὸν Νοαντέλην,
«καὶ ζητεῖ τὸ φωτοβόλον Ἀντρον τῆς Θεογονίας
«καὶ τὸ θεῖον Μνῆμα ὅπου ἐκηδεύθη ὁ Μεσσίας.
«τοῦ υἱοῦ σου βασιλέως, λάβε θέσπισμα εἰς χεῖρας,
«ἀποκλείον εἰς τὸν Φράγκον τὰς χρυσάκτινάς τῶν θύρας».
Οὕτω πως, εἰς τὴν μητέρα ὁ Μωάμεθ υποκλίνων,
ἐγγράφον κυριαρχίας ἔδωκεν ὑπὲρ Ἑλλήνων.
Ὁ Νικουσίος ἐτήρει τὴν διαταγὴν κρυφίαν·
μέλλων δε νὰ συνοδεύσῃ τὴν καθ' Οὐγγρων ἐκστρατείαν,
εἶπε πρὸς τὸν Πατριάρχην Διονύσιον· «Πρὶν φύγω,
«εἰς σε μόνον ὡς Ἐθνάρχην τὴν καρδίαν μου ἀνοίγω·
«ὡς τοῦ οφθαλμοῦ σου κόρη τούτῳ μου τὸ δῶρον κράτει
«ἀν κατόπιν μου ἡ μοῖρα θάνατον ἐπιφυλάττει
«καὶ ἀν τοὺς Ἁγίους Τόπους καταλάβωσιν οἱ Γάλλοι,
«ἰδοὺ ὄπλον, αὐτὸ λάβε καὶ αὐτὸ τοὺς καταβάλλει».
Ἔδραμε κατὰ τῶν Οὐγγρων μετ' ὀλίγον ὁ Σουλτάνος·
χρυσοποίκιλτον ἐφόρει θώρακα υπερηφάνως
Ῥωδιοῦ πτερά κοσμοῦντα πρασινόχρωμον τιάραν
καὶ Στλεγγίς ἀδαμαντίνη ἔστεφον αὐτοῦ τὴν κάραν,
καὶ ἠκούετο κλαγγή τις εἰς τοὺς ὠμούς τοῦ φαρέτρας,
ἥτις ἀπὸ πολυτίμους ἤστραπτε παντοίας πέτρας.
Τοῦ ἀγρίου στρατοῦ Νέστωρ, τῶν Χριστιανῶν τὰ πλήθη
ὁ Νικουσίος πολλάκις ἠττημένα ἐβοήθει.
Πλην τὸν Ἕλληνα ἐξαίφνης εὗρε δρέπανον θανάτου
καὶ πρὸς τὴν Σιώδ ὁ Γάλλος εὐθύνε τὰ βήματά του.
Ἐκεῖ φθάσας καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἐν τέλει χρυσὸν σπείρας,
ἔθεσε Κερβέρους Φράγκους εἰς τὰς δύο θείας θύρας.
Ἀλλ' ἀπὸ τὸν Πατριάρχην ὁ υποκλοπεύς ἐξώσθη,
ἀμα τοῦ κρυπτοῦ ἐγγράφου νῆα κύρωσις ἐγνώσθη.
Ἀποστερηθεὶς τοιαύτα μυριόλυχνα τεμένη
ὅπου Ἅγιον φῶς ἀμα οὐρανόθεν καταβαίνει,
τῶν Καθολικῶν ὁ Πρέσβυς ἐπανέστρεψε βιαίως·
ἐπαρηγορήθη ὁμως εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγέως,
εἰδῶλα θεῶν συνάξας ἐκ Πεντελικοῦ μαρμάρου
καὶ τελέσας λειτουργίαν εἰς τὸ ἄντρον Ἀντιπάρου
ὅπου ἀπὸ σταλακτίτας εἶδεν ἀντανακλωμένας
τὰς λαμπάδας καὶ τὰς δάδας, ὅσας εἶχεν ἀναμμένας.
Ἔμεναν Ἑλλήνων κτήμα ἕκτοτε οἱ θεῖοι δόμοι,
καὶ τὰς χεῖρας κενὰς ἔσχον ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥώμη·
ἡ Ῥωσσία δε, προστάτις τῆς θρησκείας τῶν Ἑλλήνων,
σήμερον αὐτοὺς δικαίως προστατεῖ κατὰ Λατίνων·

κ' εγώ δίδων εις το έθνος την θραυσθείσάν του ρομφαίαν,
φέρων δύο Κωνσταντίνων την πορφύραν ως σημαίαν,
Κωνσταντίνου του μεγάλου, Κωνσταντίνου του εσχάτου,
συγκινώ τους εκ του Ίστρου λαούς μέχρι του Ευφράτου.
Ο αστερισμός της λύρας και ο του Σταυρού πλησίον
λάμπουσιν εις τον αιθέρα ως το καθαρόν χρυσίον·
άνωθεν εκείνην δράττων, υμνώ τούτον εις το Γένος,
και το Γένος με ακούει και σπλίζεται ασμένως.

Αλλ' εάν διά την κτήσιν των αγίων σκηνωμάτων
προς τον Μέγαν Λουδοβίκον αμιλλάσαι ταύτα πράττων,
αλλ' εάν ζηλοτυπίας τρέφης φρόνημα γενναίον
προς τον Μέγαν Λουδοβίκον, Λουδοβίκε Ναπολέων,
εις τας τέχνας, εις τα φώτα στρέψε δι' αδρών βραβείων
όσον εθνικόν αφήκες εις τους Γάλλους μεγαλείον.
Αφ' ου ύψωσες, χαλκόχειρ Σιγαλίων της Γαλλίας,
τον βωμόν σου εις την Πνύκα της βροντώδους ρητορείας,
Φέρε καν τον του Μενάνδρου σύνθρονον, τον Μολιέρον,
και τον πράον Λαφονταίνον, Αίσωπον των νεωτέρων,
και τον αετόν της θείας ευγλωττίας Βοσσουέτον.
Ιδού σχέδια και πράξεις Ηγεμόνων εξαιρέτων.
Πλην ο κόσμος εις το στόμα της μαχαίρας σου αφέθη...
Παλμεροστών και Ναπολέων! Σας ζαλίζει παθών μέθη·
σε τον Άγγλον η λυσσώδης, η αισχρά φιλεμπορία,
ήτις και τας τύχας βάλλει των εθνών εις τα ζυγία,
ήτις θέλει την Ευρώπην χωρικήν ζευγηλατούσαν
και της Μαγκεστέρης μόνης τα υφάσματα φορούσαν·
σε τον Γάλλον η μανία της αρχής και των πολέμων,
ακατάσχετος απάντων των Ναπολεόντων Δαίμων.
Εφαντάζου της Γαλλίας ρέον όριον τον Ρήνον·
εις αυτόν τον Βοναπάρτην έδιδες και εις εκείνον
τα μικρά της Γερμανίας και της Ιταλίας Κράτη·
πλην φραγή προς σε η Άρκτος έγεινεν οχληροτάτη.
Έγκλειστος εις την βοώσαν κατά σου στενήν Γαλλίαν,
έξοδον ζητήσας, εύρες έξοδόν σου την Ασίαν.
Ο εξόριστος αφ' όλης της Ευρώπης αετός σου
ουρανόν ζητήσας, εύρεν ουρανόν φωτός και δρόσου.
Ως ο Σατανάς επάνω οικοδόμει της αβύσσου
γέφυραν από τον Άδην μέχρι πύλης Παραδείσου,
ούτω ρίπτεις και συ ζεύγμα εις του χάους τας εκτάσεις
και ζητείς από την Δύσιν την Ανατολήν να φθάσης·
πλην τον άθραυστον η Πίστις ενεδύθη θώρακά της.
αυτή ούσα των Ελλήνων η τροφός και η προστάτις·

έκρυσεν εις τον βωμόν της βρέφος την Ελευθερίαν,
ως ο Κύριος τον παίδα έκρυσε του Οχοζίου
ένδον θυσιαστηρίου
φεύγοντα την παιδοκτόνον και κακούργον Γοθολίαν.
Εις Αμερικην βλαστάνει δένδρον τι γαλακτοφόρον,
του Θεού προς τους πεινώντας και προς τους διψώντας δώρον.
Τους προσερχομένους πάντας αυτό τρέφει οδοιπόρους·
Ζωοδότειρα, ομοίως η αγία ημών Πίστις
όλα της Ανατολής της
συντηρεί τα δούλα έθνη κατ' αιώνας ταλαιπώρους.

Εν Κωνσταντινουπόλει 3 Μαρτίου 1853

Νέαν έθεσεν ο Γάλλος εις την πρώτην αδικίαν·
της Αγίας Άννης έτι απαιτεί την Εκκλησίαν.
Προς τον Γάλλον λέξεις έτι αποτείνω δύο μόνας·
ανερεύνησες, ω Τρίτε Ναπολέων, τους αιώνας;
Ενθυμήθης κατά όσα οι ωμότεροι Τελχίνων
έπραξαν εις Παλαιστίνην σταυροφόροι καθ' Ελλήνων;
Έξωσε τον αρχηγέτην της αμώμου των θρησκείας
πέραν της Νεκράς θαλάσσης, εις την Πέτραν Αραβίας,
βασιλεύσας Γοδοφρίδος Βουϊλλών εις Ιουδαίαν·
ήγειρε Πατριαρχίαν Ιεροσολύμων νέαν,
τον Καθολικόν Αρνούλδον Αντιπάπαν εκεί πλάσας·
ημάς δε από τους οίκους του Κυρίου εξελάσας,
ήρπασε το Άντρον όπου ο Χριστός εσπαργανώθη,
και του Γολγοθά τον λόφον όπου εις σταυρόν υψώθη,
και το Υπερώον ένθα ο νικτήρ του ετελέσθη
και ως λύχνος η Αγία Θεοτόκος απεσβέσθη...
ΑΛΛ' εκείνος επί τίνων εστηρίζετο δικαίων;
Επί τίνων και συ βαίνεις σήμεραν, ω Ναπολέων;
Ότε η εκ Βιθυνίας Ελληνότοκος Ελένη
εις το βάπτισμα καλούσα της Ανατολής τα γένη,
εύρισκε το κεχωσμένον του Σωτήρος ημών μνήμα
και το έντυπον εις τ' όρος Ελαιών εκείνου βήμα
και το τίμιόν του ξύλον, τι επράττετε οι Γάλλοι,
οι των θείων αυτών τόπων νυν απαιτηταί μεγάλοι;
Ότε από τον υιόν της Βασιλέα των Ελλήνων,
τον διχάσαντα τον κόσμον και τον χρόνον Κωνσταντίνον,
οι ναοί του Θεανθρώπου κατά πρώτον ανυψούντο
και εις Ελληνίδας στήλας και στοάς οικοδομούντο,
από πάσης ημών χώρας μετά πλήθους Επισκόπων
ήλθον Ηγεμόνες, ήλθον φυλαί άμετροι ανθρώπων,
Μοισοί, Θράκες, Μακεδόνες, Καπαδόκαι, Τρωαδίται

της Πελοποννήσου παίδες, Αθηνών, Θηβών πολίται,
Κρήτη, Κύπρος, Ρόδος, Χίος, Ήπειρος και Θεσσαλία.
Πού οι Γάλλοι τότε ήσθε, και πού τότε η Γαλλία;...
Ως ο ήλιος εισδύων εις τας θαλασσίας κοίτας
τα κοράλλια παράγει και γεννά τους μαργαρίτας,
ούτω και ο της Ελλάδος θερμός νους διαπεράσας
έτεκε και τέκει, έτι και κατά τους δύο πόλους
τας μεγάλας πράξεις όλας, τους μεγάλους άνδρας όλους.

Εν Κωνσταντινουπόλει, 13 Μαΐου 1853

Τέλος άφησεν εις χείρας ως το πρώτον Ελληνίδας
τας αρχαίας και των δύο Προσκυνητηρίων κλείδας,
δειλιάσασα η Δύσις μη συμμάχους της Ρωσίας
τους χριστιανούς εγείρη της Ευρώπης και Ασίας·
πλην καθ' υπαγόρευσίν της την εκτέλεσιν των τόσων
συνθηκών αυτού ο Τούρκος απηρνήθη προς τον Ρώσσον.
Οι σπουδαίοι διπλωμάται της Αγγλίας και Γαλλίας
τον ειρηνικόν Σουλτάνον ήγειραν κατά Ρωσίας·
«Ϊδού, έκραξαν, ο στόλος αυτής τρέχει αποκλείων
«το προς πώλησίν του πλέον πλήθος νέων Κιρκασίων,
«και εις τους ασκητικούς σου σήμεραν γυναικωνίτας
«βλέπεις μόνον χαλκοχρόους της Λιβύας Αφροδίτας.
– Τας λευκάς και ξανθοκόμους εστερήθην Κιρκασίας,
«και ακούω εγώ έτι τας ζητήσεις της Ρωσίας!
«Είπε τότε ο Μεζίτης· πάσαν πρότασίν της ρίπτω,
«πατώ πάσάν μου συνθήκην και το μίσός μου δεν κρύπτω.»
Άπρακτος ο Μενσικώφης έπλευσε προς την Ταυρίδα·
Φεύγοντα εις του τρικρότου το κατάστρομα τον είδα·
σκεπτικός επεριπάτει ως τας τύχας της γης φέρων.
και τον Βόσπορον αφίνων «όψονται!» είπεν ο γέρων...
Αλλ' εις των Δακών τας χώρας Μοσχοβίτης στρατός φθάνει,
ως δ' ενέχειρον ο Καίσαρ της Ρωσίας τας λαμβάνει...
Όταν σκοτισθή της άρκτου ο απώτατος ορίζων,
φέγγος αστραπής ραγδαίας, φέγγος τας νεφέλας σχίζον
εις τον πόντον καταβαίνει πρόδρομον της τρικυμίας,
και του κεραυνού ο κρότος φθάνει μέχρι μεσημβρίας·
ούτως από την Κριμαίαν ήστραφεν ο Μενσικώφης
και βροντά εις την Δακίαν μετ' αυτόν ο Γορσακώφης...
Ενθουσιασμός το γένος των Ελλήνων κυριεύει,
και η φαντασία όλων αχαλίνωτος οδεύει
και καθείς εις τας ωραίας του Βοσπόρου παραλίας
την ανέγερσιν ελπίζει Ελληνίδος Βασιλείας.
Όλοι ονειροπολούσιν ένα εκ των δύο θρόνων,

ους ανύψωσαν αι χείρες κλεινών δύο Μακεδόνων,
του Μεγάλου Αλεξάνδρου, του Ιουστιανού των.
Ἐφθασεν εκ του Στρυμόνος εις τον Γάγην ο εἰς τούτων·
αλλ' ως αστραπή στιγμιαίαν ἔσβυσεν εις λάμπιν μίαν,
εις καθένα στρατηγόν του αφείς μίαν Βασιλίαν·
ο δε ἄλλος ως εις δέσμην χώρας συνενών απείρους
την βαρείαν αυτού λόγχην ἔπηξεν εις τρεις ηπειρους.
Την περικαλλή το ἔθνος ολοσχέρειάν του θέλει,
ως παν ἔθνος πόθον φέρον εις τα στήθη φλογερόν
εκπληροί αυτόν, ευρίσκον τον αρμόδιον καιρόν.
Ἡ Βυζαντινή των πάλαι χρόνων Αυτοκρατορία,
ήτις εις το μέτωπόν της στέμματα εφόρει τρία,
εκ της σήμεραν αστράπτει κατά νότον και βορράν,
και τυφλός πας ο μη βλέπων λάμπιν τόσον ζωηράν.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 8 Ιουνίου 1853

Κατακτήσεις εν τοσούτω εις Ασίαν διά ποιῶν
ονειρεύονται οι Φράγκοι κωμικῶν μορμολυκείων!
Του Καλβίνου και του Πάπα υπό μίτραν και χλαμύδα
περιτρέχοντας το ἄστν δύο Πατριάρχας εἶδα,
ένα υπό του Ρεδκλίφου Κάνιγκος ευλογηθέντα,
ἄλλον υπό του Ἐνάτου Πίου χειροτονηθέντα.
Την Ανατολήν ο Ἄγγλος διά βίβλων παγιδεύει,
και ο Γάλλος διά μαύρων μοναχῶν την σαγηνεύει·
και ο μεν, ωθῶν τον Ρώσσον, δούλην ταύτην καλβινίζει
και ο δε, ωθῶν τον Ρώσσον, δούλην ταύτην λατινίζει.
Της Κολάσεως τας πύλας ἔθραυσαν μικροί μεγάλοι
παντός σχήματος και εἶδους μαυροφόροι Ἄγγλοι, Γάλλοι,
του Καλβίνου, του Λοϊόλα
τάγματα και τέκνα ὅλα,
και εις τας οδοὺς πλανῶνται της χρυσῆς Ασίας ὅπου
η μυρτόφυτος ωρίσθη κατοικία του ανθρώπου,
ὅπου η του Παραδείσου μυροφόρος ἀύρα πνέει,
ὅπου ἔρρεε το γάλα, ὅπου το χρυσίον ρέει...
Μεταξύ ληστῶν σταυροῦται δύο του Χριστοῦ η Πίστις,
δύο ναι, καθῶς το πάλαι και ο Θεμελιωτής της!...
Την Χρυσούπολιν διήλθα, φίλον ἄστν της Τουρκίας
Ὅπου ἔσπειραν οι Τούρκοι λιθοξόους και πλουσίας
τας αρχαίας των ταφάς,
και Αραβικὰς γραφάς,
ανεγίνωσκα βαδίζων εν τῷ μέσω κυπαρίσσων
και Κιδάρεων πρασίνων και κιώνων καταχρύσσων.
Ἐκτισαν εις την Ασίαν τους νεκρώνας των λιθίνους

και εις την Ευρώπην οίκους ανεγείρουσι ξυλίνους
οι δειλοί Οθωμανοί,
επειδή Ασιανοί,
ως σκηνήν μιας εσπέρας ύψωσαν την βασιλείαν,
ν' αναζεύξωσιν εντεύθεν έτοιμοι προς την Κασπίαν.
Αν η Δύσις προς τον Τούρκον ανακράξη ταύτα μόνα
«Πέραν άπελθε του Ταύρου, Τούρκε, εις την Βαβυλώνα!»
Υπηρέτης διωχθείς,
ο Σουλτάνος παρευθύς
φεύγει και απολυτρούται παν το γένος των Ελλήνων
την Επτάλοφον λαμβάνον και τον Τρίτον Κωνσταντίνον.
Απεδίωξεν ο κόσμος εις σπιλάδας, εις δρυμώνας,
και τας τίγρεις και τους όφεις, των ανθρώπων λυμεώνας,
ουδέ λέων ενοικεί
όπου γη Ελληνική.
Πλην τον Τούρκον τον πανθήρα, όστις αίμα σφαγής όζει,
εις τας Ελληνίδας χώρας η σοφή Ευρώπη σώζει...

Τίς ποτε πιστεύσει ότι κατά τούτον τον αιώνα
έφθασαν εις τον τοιούτον της μωρίας κολοφώνα
έθνη τα κολοσσιαία, έθνη τα πεπαιδευμένα,
ώστε κατά νουν σπουδαίως, έβαλαν και κατά φρένα
την μεταλλαγήν των Τούρκων εις σοφών Ακαδημίαν,
του Ομάρου εις Σωκράτην, του Μωάμεθ εις Μεσσίαν;
Έλαβαν οι δύο πρέσβεις, ο των Άγγλων, ο των Γάλλων,
βίβλους, πάπυρον, καλάμους και ραβδία διδασκάλων
και διδάσκουσι τους παίδας της βαρβάρου Υρκανίας
τας αρχάς του Μοντεσκίου, του Βενθάμου τας εννοίας.
Ιδού δίδεται εις κύνας το αγίασμα το μύρον,
και ιδού οι μαργαρίται περιδέραιον των χοίρων!
Πλην τα φώτα πλησιάζων της Ευρώπης, καθ' ημέραν
ο Αγαρηνός λαμβάνει όρασιν αμαυροτέραν.
Ούτως εν τω μέσω πάγων και κρυστάλλων απεράντων,
ακτινοβολούντων όλων ως μεγάλων αδαμάντων,
ο εμβαίνων οδοιπόρος κατά πρώτον εκθαμβούται,
αν πολύ δε ατενίση προς την λάμψιν των τυφλούται.

Εν Κωνσταντινουπόλει, 16 Ιουνίου 1853

Ως οι Μάγοι εξελθόντες απ' Ανατολής βαθείας,
έβλεπον εις τον αιθέρα
τον πυρίφωτον αστέρα,
όστις τούτους προς το άντρον ήγε της Θεογονίας,
μη εγώ εις τας ροδίνας και χρυσάς αυτάς νεφέλας
βλέπω της Ελευθερίας το μυστηριώδες σέλας,

φέρων με εις μέρη όπου σμύρνας πνέει ευωδία
και η του Χριστού γεννάται κόρη Αυτοκρατορία;...
Ταύτην χθες ο Νέας Ρώμης Πατριάρχης την αγίαν
και τριπλήν ανέφερε μοι περί Γένους προφητείαν·
«Λέων ο σοφός, με είπεν, εις τον ένατον αιώνα
«ταύτα έγγραψε και ταύτα σώζει λίθινος κολώνα·
«Βύζαντος Αυλή, εστία μετά ταύτα Κωνσταντίνου,
«η κληθείσα Νέα Ρώμη και Πρωτεύουσα εκείνου,
«Βαβυλών εις αλλοθρήσκους και Σιών εις ομοδόξους,
«εις αιώνας συ εννέα πίνεις την χολήν μετ' όξους.
«Εις το πυρ το ξανθόν γένος ως χρυσόν σε καθαρίζει,
«επειδή από των τέκνων της Αγάρ σ' αποχωρίζει.
«Μετά τρεις εκατοντάδες μέγας, τέκνον μου, Λευϊτης
«ταύτα έγγραψε, και ούτος Αγαθάγγελος προφήτης·
«Ηρξατο μεν Κωνσταντίνος, Κωνσταντίνος δε και πάλιν·
«βασιλείαν Βυζαντίου απολέσει την μεγάλην.
«Νέος Ναβουχοδονόσωρ νέον Ισραήλ νικήσει,
«και υπόδουλον την ποιμνην των Χριστιανών κρατήσει
«ο Αγαρηνός, εις πλήρη τέταρτον αιώνα φθάνων.
«Πλην τα σκήπτρα Κωνσταντίνος Τρίτος έρχεται λαμβάνων».
«Άκουσε και ταύτα έτι τα μετέπειτα ρηθέντα·
«εις τον τάφον του Αγίου Κωνσταντίνου ευρεθέντα,
«τα παρέλαβεν ο πρώτος επί Τούρκων Πατριάρχης,
«ο Σχολάριος, Ελλήνων προσαγορευθείς Εθνάρχης·
«Το ξανθόν δε γένος όλον Ισμαήλ εξαφανίσει,
«και τον θρόνον των Ελλήνων εις Βυζάντιον ιδρύσει».
«Άσημον εισέτι γένος επί Λέοντος, οι Ρώσσοι
«προς τας θύρας της Τουρκίας ιδού σύμερον βοώσι.
«Λήγει του Αγαθαγγέλου τέταρτος αιών και πλήρης,
«ότε η του Μενσικώφου φεύγει άπρακτος τριήρης.
«Ο χρησμός του Σχολαρίου, και αυτός σχεδόν τελείται·
«ιδού θρόνου ορθοδόξου έγερσις υπολαλείται.
«Ούτως έδωκαν την πρώτην αυτήν ώθησιν οι Ρώσσοι,
«πλην τα περαιτέρω μέλλει ο καιρός να περατώση.
«Άρχεται μεγίστη πάλη άλλην φέρουσα δευτέραν,
«ήτις πάσαν μου την ποιμνην καταστήσει ελευθέραν.
«Ο τρωθείς υπό των Τούρκων εις του Ρωμανού τας πύλας
«αετός της Νέας Ρώμης τα πτερά του περιστείλας,
«εις τα Δίπτυχα εκρύβη ταύτης της Πατριαρχίας·
«είθε ν' αναβή τον θόλον της Αγίας του Σοφίας!
«Γεννηθήτω, πριν η Δύσις την Συρίαν και Λιβύαν
«εις του Πάπα και Καλβίνου εκβίαση την λατρείαν!
«Τον χιτώνα του Σωτήρος έκαστος απ' άκρων σύρων,

«βάλλει τούτον ο Γαλάτης και ο Βρεταννός εις κλήρον.
 «Την Ανατολήν ερήμην, κενήν άφησεν ο Πλάστης·
 «βάθρον έμεινε, και λείπει ο αρχαίος ανδριάς της,
 «ο καθέξων την ρομφαίαν του Μεγάλου Κωνσταντίνου
 «Βασιλεύς των Ορθοδόξων και απόγονος εκείνου·
 «βλέπουσι δε οι λαοί της μετ' αποστροφής ομοίας
 «Αραβίας τον Μωάμεθ και τον Πάπαν Ιταλίας».

Αυτά είπε, και τα δύο δάκτυλα επισταυρώσας
 και τας όψεις δακρυρρούους εις τον ουρανόν υψώσας,
 τριπλήν έστειλεν εις νότον, εις βορράν την ευλογίαν
 κ' έκραξεν· «Ο Θεός σώζοι την Ελλάδα και Ρωσίαν!
 «Ως ο φαεινός Αρκτούρος κατ' ολίγον πλησιάζει
 «προς την μεσημβρίαν όπου λάμπον άστρον τον φωνάζει,
 «η Ρωσσία ζητεί ούτω της Ελλάδος την αγκάλην,
 «και η μία τείνει χείρα θερμού πόθου προς την άλλην...
 «Φώτιε, σωτήρ απάντων των Ελλήνων συγγραφέων
 «διά της Μυριοδίβλου, ήτις χύνει φως αρχαίον,
 «και εις τας Συνόδους ρύστα των Γραφών και της θρησκείας
 «από της ανθρωπεμπόρου των Λατίνων ερμηνείας!
 «Εις τα σκότη των αιώνων γοργάς έσπειρες ακτίνας.
 «Τας μεγαλουργούς σου χείρας και τας δύο επεκτείνας,
 «έκοψες από την δύσιν την Ανατολήν, ω Έλλην,
 «και παρέλαβες την Άρκτον νέαν του Χριστού κυψέλην.
 «Εις την γην των Ρώσων όπου ο πρωτόκλητος Ανδρέας
 «ελθών αύλακας αφήκε θείου Λόγου αρουραίας
 «έστειλες συ μετά ταύτα τον εκλελεγμένον σπόρον,
 «όστις έπεσεν εις χώραν αγαθήν και καρποφόρον,
 «και ιδού ημάς σκιάζον δένδρον ηύξησε και θάλλει·
 «τηρεί δε η μία χειρ σου ό,τι έσωσεν η άλλη.
 «Ούτως ο Θεός βαδίζων διά τρίβων αοράτων,
 «βάλλει σήμερον εις πράξιν όσα του των βουλευμάτων
 «προ αιώνων ήδη δέκα εις τας κυανάς διφθέρας
 «έγραφεν υπέρ Ελλάδος εσομένης ελευθέρας.

Εν Κωνσταντινουπόλει, 5 Σεπτεμβρίου 1853

Αλαλάζον της Ευρώπης κύμβαλον ο Μουσουλμάνος
 ήγγειλεν εις την Ρωσσίαν πόλεμον υπερηφάνως.
 Εφ' ημέρας πολλάς είχεν ο Μεζίτης συνελεύσεις
 και πομπάς και παρατάξεις και στρατών παρακελεύσεις,
 και εις τον ναόν του όπου ζωσθείς σπάθην εθαυμάσθη,
 πριν ο ήρωσ εκστρατεύση, Νικητής επωνομάσθη.
 Ούτως έφερεν ο Δάτις, στρατηλάτης των βαρβάρων,
 εις τον Μαραθώνα μέγα μάρμαρον από την Πάρον·

εμερίμνα προ της μάχης και αυτός περί τροπαίων,
ο δε λίθος ελαξεύθη τρόπαιον των Αθηναίων...
Πλην το αίμα του Μεζίτου κρυσταλλούσα εις τας φλέβας
χύνεται του Νικολάου η φωνή επί της Νέβας,
και από τον άνω κόσμον έως εις τον κάτω φθάνει
όπου τέλος η μεγάλη Βασιλεία του λαμβάνει.
Προχωρεί βαρύς ο Καίσαρ την από των Ουραλίων
πέραν και των Πυρηνάϊων χώραν της Ευρώπης σείων...
Εις τον Βόσπορον εν τούτοις φθάνουσι κεραυνοβόλοι
της Αγγλίας και Γαλλίας οι επιτηρούντες στόλοι·
η των Φράγκων παρουσία δίδει θράσος εις τους λύκους·
σφάζουσιν ημάς οι Τούρκοι, καίουσιν ημών τους οίκους...
Την οικείωσιν ο χρόνος φέρει των εχθρών θηρίων
είδα λέοντα μετ' άρκτου εις σιδήρινον κλωβίον.
Ο καιρός και εις αγάπην μεταβάλλει μίσος ζώων·
είδα εις μαστούς αιλούρου και σκυλάκιον αθών.
Αλλά μόνος τρέφει λύσσαν, αλλά μόνος πνέει φόνον
προς τον Έλληνα ο Τούρκος σύννοικόν του απ' αιώνων...
Εις αυτά οι Αγγλο - Γάλλοι χαίροντες επιγελώσι
και «πού» κράζουσιν ω Έλλην, πού οι πρόμαχοί σου Ρώσσοι;»
Τα χαλκέντερά των πλοία είθε εις πολυθυέλλους
να ριφθώσι παραλίας και εις σύρτεις και σκοπέλους·
αν δε ίδωσι τον Πόντον, εις τας άμμους της Ταυρίδος
είθε ίχνος να μη μένη ασυντρίπτου των σανίδος!

Εν Κωνσταντινουπόλει, 6 Σεπτεμβρίου 1853

Καθ' ημών οργήν μεγάλην τρέφουσιν αυτοί και μίσος,
επειδή προς φιλοτούρκους δεν ευγνωμονούμεν ίσως...
Θέλετε καρδίαν φίλην; Θέλετε ψυχήν προθύμην;
Αφαιρέσατε τας φρένας των Ελλήνων και την μνήμην
εξαλείψατε τας βίβλους, τα μνημεία των προγόνων
και τας παραδόσεις όλας των Ελληνικών αιώνων...
Χθες εις του μεσονυκτίου άγρυπνος την ηρεμίαν
έγραφα την νεωτέραν της Ελλάδος ιστορίαν,
και εις τους καιρούς ευρίσκων ομοιότητα μεγάλην
«Ό,τι άλλο συνέβη, έκραξα, συμβαίνει πάλιν.
«Τρέχοντες εις Παλαιστίνην οι των Γάλλων σταυροφόροι
«έπηξαν, αφήσαντές την, εις Βυζάντιον το δόρυ·
«παραιτεί την Παλαιστίνην και ο Γάλλος Ναπολέων,
«εις του Κερατίου κόλπου τον υδράργυρον εισπλέων.²⁰³

---

²⁰³ Αλεξάνδρου Σούτσου, *Απαντα*, ό.π., σελ. 417-429.

Εν Κυθήροις, 22 Μαρτίου 1854

Μ' έφεραν αι χελιδόνες της Ελλάδος αγγελίαν·
Πίνδος, Όλυμπος και Άθως αρειμάνιον πρεσβείαν
εις Αγρίνιον, Υπάτην έστειλαν και Αταλάντην,
και ζητούσι της δευτέρας πάλης των τον Υψηλάντην
εβδομήκοντα λογάδες λοχαγέται εις Αθήνας
τα τυραννομάχα ξίφη κρύπτουσιν εις τας μυρσίνας,
και καλούσιν Επιτρόπους δύο εκ των κορυφαίων,
Χατζή - Πέτρον και Ζαβέλλαν, και τον Σούτσον τον Τυρταίον.
Επειδή ο Γορσακώφης εις τας Ρωσικάς του μοίρας
έστησεν επί του Ίστρου διαβάσεως γεφύρας,
τους στρατούς των δε οι Τούρκοι συνεκέντρωσαν εις Αίμον,
ο καιρός αυτός εκρίθη καιρός δόξης και πολέμων...
Την Ανατολήν εκ νέου ω χαρά! πυρ θείον καίει·
μόλυβδος, η βασιλεία του Μωάμεθ καταρρέει·
αλλά σίδηρος, το γένος των Ελλήνων ερυθρούται
και ο άφθαρτος σταυρός των άνωθεν αποστιλβούται.
Αίρονται λοιπόν αι φλόγες, φθάνουσιν εις Θεσσαλίαν,
εις την Ήπειρον εκείθεν και εις την Μακεδονίαν.
Από τέφραν αρωμάτων είθε Φοίνιξ μυροβόλος
μετ' ολίγον να εξέλθη ο αρχαίος κόσμος όλος!
Εις το σκότος της δουλείας και του χρόνου κεκρυμμένη
της ηρωϊκής Ελλάδος η μορφή μη πλέον μένη.
Εις το πυρ των τηλεβόλων ας αναφανή ωραία,
ωχρά μεν από τας λύπας αλλ' αγήρατος και νέα!
Έλληνες, καθείς μου στίχος την Τουρκίαν τρέχων όλην
ας ανάπτη πυράν μίαν ως δαυλός εις πάσαν πόλιν,
και το δίζυγον πυρ άμα της Πατρίδος και Θρησκείας
ας φονεύση και τους Τούρκους και τους φίλους της Τουρκίας!
Μας φωνάζουν και Σέρβοι μας φωνάζουν και Δάκες,
Θεσσαλοί κ' Ήπειρώται, Μακεδόνες και Θράκες,
και ο Αίμος εις Άθων και ο Άθως εις Όσσαν
μεταφέρουν εκείνων την βροντόφωνην γλώσσαν.
Αντί σίτου πυρίτις εις την γην των σπαρμένη
ένα μόνον σπινθήρα, ένα μόνον προοσμένει.
Της Ελλάδος οι παίδες σεις γενήτε σπινθήρες,
Στρατηγοί των γενήτε και του γένους σωτήρες.
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί, το σπαθί,
και το αίμα ποτάμι και το αίμ' ας χυθή!
Αετοί του Ολύμπου τα βουνά στερημένοι
στο στενόν αυτό Κράτος της Ελλάδος κλεισμένοι,
τα πτερά και τα νύχια μόλις πλέον βαστάτε.

Ο Θεός σας ανοίγει το κλουβί, και πετάτε·
εις την πόλιν πετάτε του ποτέ Κωνσταντίνου·
καθείς δράξετε μέρος της πορφύρας εκείνου,
και τα μέρη της μίαν οι Πανέλληνες ώραν
ας ενώσωμεν όλα στην διθάλασσην χώραν.
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί, το σπαθί,
και το αίμα ποτάμι και το αίμ' ας χυθή!
Στην Αγίαν Σοφίαν το θυμίαμα καίει,
και το πλήθος σταις πέτραις γονατίζει και κλαίει.
Κωνσταντίνος ο Μάρτυρ, πριν ως Μάρτυρ πεθάνη
την αγίαν στα χείλη Κοινωνίαν λαμβάνει,
και χορός των Αγγέλων μελανά ενδυμένος
απ' επάνω του κλαίει και αυτόν και το Γένος...
Πλην το Λάβαρον πάλιν αυτός τώρα βαστάζει,
ευλογεί την Ελλάδα και στα όπλα μας κράζει.
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί, το σπαθί,
και το αίμα ποτάμι και το αίμ' ας χυθή!
Εις τα τείχη επάνω αυτός έκραζε τότε·
«πολεμάτε τους Τούρκους! πληγαίς λάβετε, δότε!»
Πλην την σπάθην σπασμένην κάτω έρριψε τρέχων,
αετός τα πτερά του και τα νύχια του έχων,
κί' αυτά λέγουσα τέλος η φωνή του εσπάρη·
«πάρετέ μου την κάραν μην ο Τούρκος την πάρη...»
Αλλά τώρ' απ' την δούλην του Μωάμεθ κολώναν
ο νεκρός την αρπάζει, και φορεί την κορώναν.
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί το σπαθί,
και το αίμα ποτάμι και το αίμ' ας χυθή!
Εκεί τρέξετε όπου, όπου θέλει καθήσει
τον ουράνιον θρόνον ο Θεός αν αφήση,
εκεί όπου ως φόρον η βασίλισσα Χώρα
γαίων δύο λαμβάνει, πόντων δύο τα δώρα...
Νά ο Δούναβις, όστις μόνον έχυνε δρόσον,
φωτιάς ρεύματα χύνει και στρατεύματα Ρώσσω...
Καταβαίνει ο Ρώσσοσ, την Ελλάδα κυττάζει
και «στα όπλα, ω γένος ομοβάπτιστον!» κράζει.
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί, το σπαθί,
και το αίμα ποτάμι και το αίμ' ας χυθή!
Ο αγών της Ελλάδος ιερός και ωραίος,
και κανείς Αγγλο - Γάλλος και κανείς Ευρωπαϊός
δεν σηκώνει Ελλάς μου, κατ' επάνω σου δόρυ,
κί' αν σηκώση το θραύουν τα μεγάλα σου όρη...
Πλην σε φέρει ο Φράγκος αλυσίδαις, αγχόναις,
κ' ελησμόνησεν όσα ενθυμούντ' οι αιώνες...

Μίαν βίβλον σου φέρε εις το ένα σου χέρι,
τον σταυρόν εις το άλλο, και ειπέ τον· «Καρτέρει!»
Στην παλάμην και πάλιν το σπαθί, το σπαθί,
και το αίμα του Φράγκου και αυτό ας χυθή!

Εν Λευκάδι, 24 Μαρτίου 1854

Η Ελλάς κινείται όλη... Ποία έξαψις πνευμάτων!...
Ότε ο σφοδρός βορέας ανυψοί βουνά κυμάτων,
τότε την μικράν του λέμβον εις την γην ο κωπηλάτης
αποσύρει... διά λίθων ασφαλίζει τα πλευρά της,
και την θάλασσαν ακούων ολολύζουσαν σταυρούται,
και υπό το μέγα κράτος των στοιχείων ταπεινούται.

Αλλ' ατρόμητος ο Έλλην,
και τοι βλέπων της θυέλλης προχωρούσαν την νεφέλην,
φέρει προς τον μαύρον σάλον, φέρει προς την καταιγίδα
τον αδύνατον ιστόν του, την ξυλίνην του τροπίδα.
Οι επτά της Βρεταννίας κυματόπληκτοι στρατώνες,
οι επτά της κατά Γάλλων, κατά Ρώσων προμαχώνες,
τα επτά στενά κλωβία όπου πόνου αιωνίου
φωνάς χύνουσι θρηνώδεις τα πτηνά του Ιονίου,
αι ωραία και ανδρείααι νήσοι μέχρι των αβύσσων
συνταράσσονται προς ρήξιν των Βρεταννικών αλύσων.
Διασείει πρώτη όλων η αντίπαλος Κορίνθου
τα βαρέα φρούριά της ως να ήσαν από πλίνθου,
και αναπηδά η άλλη ως οπότε η προστάτις
και Ουρδική αγχόνη έσφιγξε τον λάρυγγά της.
Παραιτεί την Ζάκυνθόν του ο Δομενεγίνης μάρτυς,
ως παρήτει την πατρίδα ο πολεμιστής της Σπάρτης.
Η καρδιά της Ιθάκης παλαιόν της πονεί πόνον·
ενθυμείται του Δρακούλη προμαχήσαντος τον φόνον
εις τον εν Δραγατσανίω Λεωνίδειον αγώνα,
και εις τους υιούς της δίδει ξίφη νέα Τουρκοκτόνα.
Τον Λευκάδιον ο Άγγλος συγκρατεί... πλην εις το κύμα
Ρίπτεται αυτός και φεύγει της Σαπφούς περών το βήμα.

Η Π Ε Ι Ρ Ο Σ

Αντιπέραν της Λευκάδος, 25 Μαρτίου 1854

Γρίβα! εις την Περατίαν ιδού έφθασα εγκαίρως.
Αγρυπνος σκοπός του Κράτους μένων εις αυτό το μέρος,
την βροντήν του πυροβόλου χρόνους εκαιροφυλάκεις.
Σάλπιγξ Ρώσων, Άγγλων, Γάλλων ήχησε πολεμοκράκτις.
Προλαμβάνοντες την Άρκτον, προλαμβάνοντες την Δύσιν,
του Γορδίου δεσμού κόψιν μάλλον δώσωμεν ή λύσιν,

ο το Ναύπλιον μη δώσας, Γρίβα εις τον Ιβραΐμην,
συ του Αετού ο ήρως πιστός μένε εις την Φήμην.
Δράττων την ηρωϊκήν σου, βαρυσίδηρον ρομφαίαν,
δρέπε κλάδους χλωράς δάφνης και παραίτει την ελαίαν.
Δεν εγήρασεν ο λέων της Ακαρνανίας έτι·
σώζονται οι όνυχές του και του σείεται η χαίτη...
Πλην την ιεράν σημαίαν βλέπω του Σταυρού ετοιμήν,
και γυμνήν την μάχαιράν σου, και την χείρά σου προθύμην.
Εις αυτά τα δάση άνδρες χίλιοί σου συνηγμένοι
με κυκλούσι, με λαλούσι, και το πυρ των με θερμαίνει.
Άσματα ελευθερίας ψάλλοντες ας προχωρώμεν,
και κροτούντες της Γραβίας τον χορόν ας πολεμώμεν...
Τέκνα γνήσια Ελλήνων, εις την Ήπειρον πετάτε!
Σώμα ένα, ψυχή μία, τον Αγαρηνόν κτυπάτε,
το διάδημα να πέση του Μεζίτου τρομασμένου!

Η πατρίς και η θρησκεία
δίστομη ρομφαία μία
εις την δεξιάν ας λάμψη Γένους αναστατωμένου!
Έξω των ορίων, Γρίβα, τους ανδρείους σου ωδήγει!
Μέχρι των Ιωαννίνων τους Οθωμανούς κυνήγει!
Σεις ημάς ακολουθείτε, και συ Ζέρβα, και συ Στράτε,
και συ Βαρνακιώτη νέε,
και συ Βεΐκε γενναίε!

Και σεις του Μακρή και Ίκου παίδες άτρομοι, ορμάτε!
Δεν ακούετε της Αρκτου τον Ελλαδοσειστην κρότον;...
Άστραψε το τηλεβόλον εις τον Δούναβιν το πρώτον...
Γύρω της η Θράκη βλέπει Άγγλους, Γάλλους συναγμένους.
Λάβετε σεις την πλουσίαν
πατρικήν περιουσίαν.

Ο αγών υπέρ Πατρίδος, υπέρ Πίστεως και Γένους.
Η μικρή και πανεσάτη της Ελλάδος Βασιλεία
έσωσε το τάλαντόν της, τους βαθμούς της, τ' αριστεία·
τίποτε δεν έχει πλέον, τίποτε αυτή να δώση·
ο Θεός την είπε. «Στάσου!
«Ως εδώ το βάδισμά σου!

«Θέλω νέον άλλο Κράτος Πανελλήνιον υψώσει».
Εις του Θεσσαλού ο Πλάστης την μεγάλην πεδιάδα
έρριψε το χώμα όλον, κτίζων πάλαι την Ελλάδα.
Όσους όμως αυτός είχε χάλικας, εκείνους όλους
Έρριψε της Οίτης πέραν,
και πατρίδα ελευθέραν
ημείς έχομεν τους βράχους, τα βουνά και τους τριβόλους...
Εμπροστά, Σημαιοφόρε! Η φωνή σου έστω μία·

«η ανάστασις του Γένους και η Αυτοκρατορία!»
Εις το Λάβαρον επάνω φέρε μέχρι του Ευξείνου
ανοικτόν εις τους ανέμους
και φρικτόν εις τους πολέμους
τον δικέφαλον και μέγαν Αετόν του Κωνσταντίνου!...
Όθων! Όθων! εθνών τόσων σύγχυσις δεν σε συγχίζει,
και κλονούμενος ο νέος θρόνος σου δεν σε κλονίζει;
Εις τον ίππον αναπήδα! Φθάσε εις τας Θερμοπύλας!
Μακεδόνας κ' Ηπειρώτας,
στρατηγούς και στρατιώτας,
όλους εις της Επταλόφου φέρε τας ωραίας πύλας!
Όταν Κράτος κινδυνεύη, τότε εις τον Βασιλέα
μένει στέμμα του το κράνος, μένει σκήπτρον η ρομφαία,
κ' εν τω μέσω του πολέμου μεταξύ των προμαχώνων,
όπου στέκεται βαρέως,
όπου μάχεται γενναίως,
πρέπει να ζητή εκείνος, ή τον τάφον ή τον θρόνον.

Προ της Άρτης, 28 Μαρτίου 1854

Ταχύτερα των ανέμων, η γενναία και αντάρτις
φάλαγξ της Ακαρνανίας ήλθεν έμπροσθεν της Άρτης.
Απαιτών την εξ εφόδου άλωσιν αυτής ο Γρίβας
έκραξε· «Την κυριεύω αναβαίνων νεκρών στοίβας.»
Αλλ' αντέτεινε, μη θέλων μέτοχον της δόξης άλλον
ο υιός του Καραϊσκού και το έργον αναβάλλων.
Τότε ο Δομενεγίνης, Αγγλομάχος ριζοσπάστης,
την αυγήν αυτά εφώνει προς τους πολιορκητάς της·
πόλεμον εις τους απίστους! Πόλεμον εις τους τυράννους!
Όσους γύρω η γη τρέφει, όσους υψηλούς πλατάνους,
τόσοι, τόσοι πολεμάρχαι συμπηδήσετε ορθοί,
ο εχθρός να νεκρωθή!
Ας βαφώσι αι μακραί σας σπάθαι μέχρι της λαβής των
εις το αίμα των τυράννων, εις το αίμα των απίστων!
Εις την Άρταν! εις την Άρταν! ο Σταυρός ας την στολίση,
πριν ο Βρεταννός εις ταύτην νέους Τούρκους οδηγήση!
«Μάχεσθε υπέρ πατρίδος, σεις του στρατοπέδου νέοι,
ως εμάχοντο εκείνοι του αγώνος οι γενναίοι
όταν έσπειραν τον τρόπον και των Τούρκων την φθοράν
εις θαλάσσας, εις ξηράν!
Των πατέρων η ανδρεία σας τα τέκνα δεν στολίζει;
Άλλος ήλιος τους τόπους αυτούς σήμεραν φωτίζει,
άλλος παρ' εκείνον, όστις του εχθρού την καταισχύνην
έφεγγεν εις την Βαλτέζην, Αμπλανήν και Κεραστίνην;

«Του τακτού στρατού λογάδες λιποτάκται, τόσους χρόνους
η ακμή σας εις ασκήσεις εμαραίνετο αγόνους.
Αλλά έξω στενού Κράτους ιδού σήμερον ζητεί
ευρύ στάδιον αυτή,

Ἄνω στήσετε του Πίνδου την Ελληνικὴν σημαίαν.

Ἡ Ελλάς εκεί ας λάβη σώμα νέον, ψυχὴν νέα,
και εις ανοικτόν αέρα και εις την μεγάλην φύσιν
απ' της μικροβασιλείας ας ιατρευθῆ την φθίσιν.

«Τί ωραίον εις ιππέα νεανίαν να εμβαίνη
Δαφνηφόρος εις τας πόλεις, και ροδόχειλαι παρθένοι
ν' αναθέτουν εις εκείνου την νικήτριαν αιχμήν
και ζωὴν των και τιμὴν!

Τί καλόν και εις πεζίτην στρατιώτην, αφ' ου τρέξη
και τα μέλη του της νίκης ο πυρώδης ιδρώς βρέξη,
μετά πείναν, μετά δίψαν και αγώνά του τοσούτον,
εις το τέλος να ευρίσκη και ανάπαυσιν και πλούτον!...
«Αλλά σας διά παρθένους, διά πλούτον δεν σας μέλει
θάνατον λαμπρόν ο Ἕλλην ἢ ελευθερίαν θέλει,
και εις πρόσκλησιν σαλπίγγων και εις Ἄρεως βοήν
τείνετε την ακοήν.

Ο Θεός ιδού την Ἄρταν μας προσφέρει πρώτην λείαν·
απ' αυτής τα τείχη πέτραν δράξωμεν ο καθείς μίαν...

Εφορμήσωμεν... Συ φέγξε, ἥλιε! μη αργοπόρει...

Αἷμα εις το μέτωπόν σου, αἷμα ως κορώναν φόρει...

«Εις της γης τα μαύρα βάθη μάχαιρα και πυροβόλα
να ταφώσι, και σκωρία να τα καταφάγη όλα,
όνομα ελευθερίας να προφέρη ταπεινή

παντός Ἕλληνοσ φωνή,

αν την Ἄρταν, αν τας πύλας της Τουρκίας ανοιγμένας
δεν περάσωμεν κρατούντες τας ρομφαίας γυμνωμένας!

Όταν ἔθνος συνωμότη τον ζυγόν του να συντρίψη,
ευλογεί την δύναμίν του ο Θεός από τα ύψη.»

Εν Πέτα 10 Απριλίου 1854

Ο στρατάρχης προς την Ἄρταν τους επιδραμόντας πρώτους

Αλβανούς διακοσίους, ἔλαβε δορυαλώτους,

και ακούσας ότι Τούρκοι μέγα κτίσμα επεχείρουν,

ότι τας στενάς παρόδους προς το Σούλιον ωχύρουν.

Ωρμησεν οπότε χεῖρες εμαστίγουν αλλοπίστων

Ἕλληνες προς ταχυτέραν ὑψωσιν της φυλακῆς των

εφυγάδευσεν εκείνους σφάξας μίαν χιλιάδα,

και τας πύλας της Ηπείρου ἤνοιξεν εις την Ελλάδα.

Ἐξω των Ιωαννίνων ερυμνόν χωρίον κείται

ολιγίστους έχον οίκους, και Κοσόλιον καλείται.
Μέρος των στρατιωτών του εις τας στενωπούς αφήσας
και δι' άλλων τας σποράδας ανταρσίας ενισχύσας.
Εκεί έρχεται ο Γρίβας, και εις την Αχερουσίαν
των χρυσών Ιωαννίνων θέτει την πολιορκίαν,
και εις την ελευθερίαν μετά πρωτακούστου κρότου
προσκαλεί τους απογόνους του μεγάλου Καστριώτου.
Πριν ο Φοίνιξ του προσλάβη βοηθούς τους Ηπειρώτας,
ο Αβδήν - Πασάς εκλέγει τρισχιλίους στρατιώτας,
πίπτει αίφνης κατ' εκείνου έχοντος τριακοσίους,
αλλά φεύγει απολέσας εις την συμπλοκήν χιλίους.
Δαυλοφόρος μετά ταύτα πέραν των Ιωαννίνων
ήλθε της πυράς τον κύκλον ο στρατάρχης επεκτείνων,
εις την άκραν δε του Πίνδου επεφάνη αναβάτης,
πρώτος Έλλην οροθέτης, πρώτος Έλλην αποστάτης...
Πλην η Δύσις εις τα πάντα φέρει την παραλυσίαν·
την μικράν εις τας Αθήνας απειλούσα Βασιλείαν,
εμποδίζει τους προς πήξιν Κυβερνήσεως του Γένους
πεντακισχιλίους άνδρας τακτικούς εξερχομένους
μετά δέκα τηλεβόλων και μετά πολλών ιππέων.
Ο Ουάρδος εκ Κερκύρας μετά του Φοάτου πλέων,
και εις Πρέβεζαν εισάγει και εις Άρταν μετά τάχους
Πολωνούς αρνησιθρήσκους, Ούγγρους χριστιανομάχους·
της διαφθοράς δε χύνων άλλος Λόρδος το χρυσίον
από πόλεως εις κώμην, από κώμης εις χωρίον,
και τον τρόπον των δημίων του Σουλτάνου διασπείρων,
εις διχογνωμίαν φέρει τους Προκρίτους και τον Κλήρον.
Αφεθείς λοιπόν και μείνας άνευ πολεμοφοδίων,
εντός έδραμεν ο Γρίβας των Θετταλικών οριών·
ο Ζαβέλλας δε εις Πέταν ενδυθείς την στρατηγίαν,
διευθύνει της Ηπείρου σήμερον την ναυαγίαν.
Τούρκοι κατ' αυτού μετ' Άγγλων, άμα έφυγεν ο Γρίβας,
έρχονται απερημούντες ναούς, οίκους και καλύβας.

Εν Πέτα, 11 Απριλίου 1854

Η λυσσώδης Βρεταννία πίπτει κατά των Ελλήνων,
καθώς πίπτει ο ιέραξ κατά νεοσσών απτήνων.
Από εκβολών Αώου μέχρι της Ακαρνανίας
τεσσαράκοντά της πλοία έζωσαν τας παραλίαις...
Βάλλετε τα όπλα κάτω, αποστάται Ηπειρώται!
Εις τους λόγους της Αγγλίας προσοχήν και πίστιν δότε!...
Πλην τί βλέπω;... Πώς εξαίφνης όλοι ανατριχιάτε,
και πώς κράζοντες «η Πάργα! αι σκιαί!» αναπηδάτε;

Όλοι κράζετε· «Της Πάργα, τα λευκά οστά κινούνται!...
«Οι νεκροί από τα βάθη των μνημάτων ανορθούνται!...
«Κλαίει κύπτουσα η Πάργα εις των τάφων της τους λάκκους,
«και τα λείψανα στοιβάζει των υιών της εις τους σάκκους!»
Πάργα, στίγμα της Αγγλίας! αιματώδη κύκλε, όστις
εις το στήθος εχαράχθης της λεοπαρδάλεώς της!
Πάργα, η από Ιούδαν Βρεταννόν παραδοθείσα
κ' επί τοις τριάκοντά του αργυρίοις στραυρωθείσα!
Ηρωόπολις η Πάργα, προμαχών ελευθερίας,
εις σε, Νήσος των αγρίων! Νήσος της μισανθρωπίας!
Εις σε φρούριον και τέκνα, εις σε παν ενεπστεύθη·
σε μητέρα της εκάλει· αλλά πώς αντεβραβεύθη;
Την επρόδωκες ασπλάγχχνως· την επώλησες· εις ποίον;
Εις τον Νάβιν της Ηπείρου, ανθρωπόμορφον θηρίον,
έτοιμον εις σπαραγμόν της, έχον πείναν, δίψαν φόνου,
εις Αλήν τον σκελοθραύστην του αθλίου Κατσαντώνου.
Αλλ' αυτή παραλαβούσα τον Χριστόν της εις τα στήθη,
άφησε και σε κ' εκείνον εις τον κόσμον εξεχύθη,
και εις της θαλάσσης έτι την βοήν και τρικυμίαν
η κατάρα της γογγύζει και ταράττει τον Ανδριάν...
Πάργα, στίγμα της Αγγλίας! αιματώδη κύκλε, όστις
εις το στήθος εχαράχθης της λεοπαρδάλεώς της!
Πάργα, η από Ιούδαν Βρεταννόν παραδοθείσα
κ' επί τοις τριάκοντά του αργυρίοις σταυρωθείσα!

Πλησίον της Πέτας, 13 Απριλίου 1854

Έκλεισε οικτρώς το δράμα η κατά την Πέταν μάχη.
Πάσα πέτρα στάζει αίμα, και στεναζουσιν οι βράχοι.
Μεταξύ πεσόντων τόσων περιφέρομαι γενναίων
και πλανώ το βήμα μόνος εις τα πέριξ των σπηλαίων,
όπου έφεραν οι Τούρκοι μετά φοινικής των σπείρας
τον καλόν Δομενεγίνην αλυσίδετον τας χείρας...
Ουρανέ μου!... αυτού τούτου η φωνή σπαραττομένου,
από άσπλαγχνον δεσμώντην Τούρκον βασανιζομένου!...
«Εις τους όνυχάς μου, Τούρκε, σχίζας έπηξες καλάμου...
«Υπεράνω της σαρκός μου, Τούρκε, τα μαρτύριά μου...
– Άλλαξε την πίστιν· λάβε την λατρείαν του Προφήτου·
«ή καταστραφήτε όλοι φανεροί, κρυφοί εχθροί του!
– Ωχ! ωχ! με φλέγεις όλον... ποίοι πόνοι φρικαλέοι!...
«Ριγώ... φρίσω... η ψυχή μου εις την βάσανον εκπνέει...
«Η χαλκή και πύρινός σου με κατέκαυσε κορώννα...
«Αλλ' ο Κύριός μου ζήτω εις τον άπαντα αιώνα!...
– Πίστιν άλλαξε, κακούργε· εις την διδαχήν μου πείσου·

πλην το βάπτισμά σου θέλεις; εις το αίμά σου βαπτίσου.
– Εις την πίστιν μου εμμένω, πίστιν όλου μου του Γένους...
– Τους δαυλούς μου λοιπόν δέξου και τους δύο αναμμένους.
– Σβύνονται τα όμματα μου... το φως χάνω της ημέρας...
– Λάβε και τον τελευταίον, αυτόν κτύπον της μαχαίρας.
– Άρπασαν και την πνοήν μου την εσχάτην τα θηρία...
«Γένος μου!... πατρίς μου!... πίστις!... Ζάκυνθος!... ελευθερία!!!»

Ούτως η ελευθερία της Ηπείρου
δένδρον φυτευθέν εν βία εις ανέτοιμα εδάφη
και ουδόλως ριζωθέν,
το ανέτρεψεν ως λαίλαψ ο Βρεταννικός βραχίων,
και απέναντι της χώρας των νεκρών Επτανησίων
κείται ήδη νεκρωθέν.

Εις τας πέτρας της Ελλάδος τρίβου, όφι της Αγγλίας.
Άλλαξε το κόκκινόν του δέρμα της μαιφονίας,
άλλαξε το παλαιόν·

λάβε άλλο στυλπνόν, νέον, και παρίστα όφιν πράον
εις τα βάθρα των ναρθήκων, εις το μέσον των προνάων,
έρποντα προς τον Θεόν.

Αλλ' ημείς το παλαιόν σου, όθεν αίμα έτι στάζει,
αίμα της Ηπείρου, ήτις μέχρι ουρανού φωνάζει,
θέλομεν διατηρεί.

Απ' αυτού ο δράκων λείπει· πλην ως θήκη αυτό μένει
κενή ξίφους, ήτις όλη έμεινε μεμιασμένη
και τον φόνον μαρτυρεί.

Θ Ε Σ Σ Α Λ Ι Α

Εν Βαρυβόμβη, 23 Μαΐου 1854

Τρέχουσιν οι αιμοβόροι Τούρκοι προς την Θεσσαλίαν.
Αλλ' αυτών ο Χατζή - Πέτρος ανατρέπει την πορείαν,
και η φοβερά του σπάθη, ως το δρέπανον τους στάχεις,
κόπτει τρεις εκατοντάδας εις Λουτρόν, πεδίων μάχης.
Προχωρεί, τας φάλαγγας των πολεμών και καταβάλλων
εις Φανάριον, Καρδίτσαν και πλησίον των Τρικάλων·
ο Σελίμ - Πασάς δε τότε, ο από τας Πυραμίδας
μέχρι του Πηλίου φέρων της Αιγύπτου τας ακρίδας,
από Βόλον εις Βελέσην μετ' εννεακισχιλίων
έρχεται να θέρη φθειρών των Θετταλικών πεδίων.
Δύο του ο Χατζή - Πέτρος τάγματα πεζά φονεύει,
και τας δεκατέσσαράς του οχυρώσεις κυριεύει.
Πλην ο Φράσαλης εξ Άρτης προς βοήθειάν του τρέχει.
Τετρακισχιλίους γύπας Αλβανούς οπλίτας έχει·
νέαν δύναμιν και τόλμην ο Σελίμ - Πασάς λαμβάνει,

και κατά του αποστάτου Έλληνας εξαίφνης φθάνει.
Προσλαβών ο Χατζή - Πέτρος βοηθούς τους Μακεδόνας,
προς ενίσχυσιν των Γόμφων ανεγείρει προμαχώνας
και καλεί απανταχόθεν των Ελλήνων τους σποράδας.
Φθάνει ο Πετροπουλάκος φέρων Σπάρτης τους λογάδας·
φθάνει ο Γιουρούκος άνδρας άγων εκ της Κορινθίας·
φθάνει ο Πλαπούτας άνδρας άγων εκ της Αρκαδίας.
Εφορμώσι τότε πάντες, και ο Χατζή - Πέτρος πρώτος·
Τούρκοι, Άραβες νικώνται, και εις της νυκτός το σκότος
σπεύδοντες τον βαθυρρείτην Πηνειόν να διαβώσι
πνίγονται αυτών οι πλείστοι και ολίγοι τον περώσι.
Χιλιάδες επτά ήσαν τα σπαρέντα πτώματά των,
και ο ποταμός εξέμει τούτους από των εγκάτων
επί δώδεκα ημέρας φρίττων προς την δυσωδιαν
και του Νείλου νεκράν ρίπτων έξω του την εκστρατείαν.
Οι δε Τούρκοι των Τρικάλων και οι Τούρκοι της Λαρίσσης
ήδη έντρομοι, ζητούσιν ειρηναίας διαλύσεις
και την χώραν ελευθέραν απ' Ολύμπου μέχρις Οίτης
παραιτούσιν, αν εις τούτο συναινέση ο Μεζίτης.

Εν τω στρατοπέδω Γόμφων, 28 Μαΐου 1854

Χαίρετε, ωραία Τέμπη, όχθαι Πηνειού ωραία!
Χαίρετε, αρχαίοι Γόμφοι, εκκλησίοι των αρχαίοι!
Χαίρε βράχε Μετεώρων εις την κορυφήν σου φέρων
στέμμα εκ Μοναστηρίων τιμαλφών και πανιέρων!
Και ω σεις εσκηνωμένοι παρά τας συκαμινέας,
χαίρετε, οι ανυψούντες τας Ελληνικάς σημαίας!

Εν Γόμφοις, 29 Μαΐου 1854

Σήμερον το τηλεβόλον ήχησεν από πρωΐας
και προήγγειλε την ώραν εγγιζούσης λειτουργίας.
Εις την εκκλησίαν, κτίσμα του Βυζαντινού αιώνος,
όπου ο του Ανδρονίκου από πορφυρίτην θρόνος
σώζει εκ λευκού μαρμάρου εκατέρωθεν βαθμίδας,
λαός ήλθεν αναθέτων εις τον Πλάστην τας ελπίδας,
και από των Μετεώρων διά δρόμου αερίου
έφθασεν ο Ιεράρχης των Σταγών εντός δικτύου·
έφθασε και ο Στρατάρχης των αποστατών Ελλήνων·
αλλ' η τελετή πολλάκις ανεμίχθη μετά θρήνων...
Διατί το πλήθος όλον εξερχόμενον εθρήνει;
Εις οργήν και αθυμίαν τί το στρατεύμα εκίνει;
Περιέτρεχον των Γόμφων τας οδούς οικτραί ειδήσεις.
Αποστείλασα στρατούς της εις τον Πειραιά η Δύσις,

ανεκάλει όσους άνδρας αι Αθήναι οπλοφόρους
εις τας Τουρκικάς τρεις χώρας έπεμψαν τας συνομόρους,
και ως φόβητρον παρίστα την διάλυσιν του Κράτους.
Εκτός τούτου, εις συμμάχους παλιμβούλους και αστάτους
εμπλεχθείς ο Μοσχοβίτης, την Σιλήστριαν παρήτει
και την έντιμον εξ Ίστρου αποχώρησιν εξήτει.
Έγγραφον την μετά Τούρκων συμμαχίαν των κρατούντες
και διά σαλπίγγων όλους υπό τον ζυγόν καλούντες,
οι Ανθύπατοι των Άγγλων και οι Πραίτωρες των Γάλλων
προς την Λάρισσαν εχώρουν μετά Τούρκων και κυμβάλων,
και πολλών ανθισταμένων αίμα έρρεε γενναίον...
Εφ' υμάς το αίμα τούτο, Παλμερστών και Ναπολέων!...
Μεταξύ γερόντων, παιδων, μεταξύ των στρατευμάτων
και των κληρικών φορούντων τα επιτραχήλιά των,
την αντίχριστον συνθήκην εγώ ύψωσα εις δόρυ,
ταύτα έκραξα, και ταύτα κύκλω έκραξαν τα όρη·
«Τουρκο - Φράγκων Συμμαχία! όλην ώπλισες την κτίσιν
«κατά νότον και βορέαν, κατ' ανατολήν και δύσιν.
«Του Ευξείνου Πόντου βάφεις και της Βαλτικής θαλάσσης
«τας θρηνώδεις παραλίας από αίμα φυλής πάσης.
«Εις βαρβάρους της Ασίας Ευρωπαϊούς θυσιάζεις,
«και Χριστιανούς εις παίδας του Μωάμεθ σφαγιάζεις.
«Μέγαιρα! ωθείς το Γένος των Ελλήνων εις το μνήμα,
«εν ω μόλις έξω φέρει νεκρικόν Λαζάρου βήμα.
«Τας ωραίας δύο χώρας, Ήπειρον και Θεσσαλίαν,
«παραδίδεις εις των Τούρκων την θεοστυγή δουλείαν,
«εν ω συ αυτούς κηρύττεεις τρισβαρβάρους, παναθλίους,
«και ουδέ διά χανδάκων την εξόρουξιν αξίους.
«Εις ξηράν και εις πελάγη έχεις στρατιάς μυρίας.
«Αλλά στίγμα βαθύ μένεις καταδίκης αιωνίας
«εις τα μέτωπα ω τέρας! των ασπλάγχων σου γονέων,
«ως το αίμα του αθώου εις τα ξίφη των φονέων,
«ως το αίμα όταν στάζη και τον δρόμον των ραντίζη
«και τους πόδας των δεσμεύει και τας όψεις των σκοτίζη.
«Αδελφήν πρωτότοκόν σου εις τον Άδην έχεις μίαν,
«την κατά Θεού εκείνην των Δαιμόνων Συμμαχίαν.
«Παρά σας τας δύο άλλαι εις τον κάτω κόσμον όλον
«δεν εφάνησαν τοιαύται θυγατέρες Διαβόλων.
«Αλλ' εις σε ο Εωσφόρος παραιτεί και τα πρωτεία,
«βλέπων τόσα σου εις Ίστρον και εις Πηνειόν σφαγεία.
«Δί' αυτά οι πλαστοουργοί σου, ως ανταμοιβήν των μόνην,
«ας προσμένωσι θεόθεν του Ιούδα την αγχόνην
«και τον τρόμον και το ρίγος Κάϊν του αδελφοκτόνου.

«Εἰς αὐτῶν τὴν μνήμην μόνην, παντός τόπου, παντός χρόνου
 «πας Χριστιανός ας φρίττη τὴν χροιάν του μεταλλάττων,
 «καὶ ας κάμνη τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ εἰς τ' ὄνομά των.
 «Θέλουσι τὰ μνήματά των οἱ ἀπόγονοι ἀνοίξει
 «καὶ εἰς λόγχας μακροσκίους τὰ κρανία των ἐμπήξει,
 «τρέμοντες μὴ τῆς ἀφῆς των ἡ πανώλης τοὺς νεκρώσῃ·
 «εἰς τὸ κοῖλον σαθροῦ σκάφους θέλουσι τὰ παραδώσει,
 καὶ μακρὰν των κατὰ πόλεις εὐσεβῶν κοιμητηρίων
 «εἰς τὰ φύκη τ' ἀπορρίψει ἀπωτάτων παραλίων.
 «Τοῦ Ολύμπου ἐκεῖ τότε, αετοὶ ταχεῖς, πετάτε·
 «δί' ονύχων καὶ πτερύγων τοὺς κροτάφους των κτυπάτε
 «ἐπειδὴ αὐτοὶ κρατοῦσι εἰς των Τούρκων τὴν δουλείαν
 «Ὀλυμπον τὸν ἀκουσμένον, των Θεῶν τὴν κατοικίαν,
 «ὡς κρατοῦσιν εἰς τοὺς πόδας των ἀσβεστάτων τούτων
 «τὰ Μετέωρα, τὸν Ἄθων τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ των.»
 Εἰσιώπησα· μυρίων ὀπλοφόρων πυροβόλα
 ἐκενώθησαν ἐπάνω τῆς αἰσχροῦς συνθήκης ὅλα,
 ἥτις εἰς τὸν πάσαλόν τῆς ἐμείνε τετρουπημένη
 ὡς ἡ παλαιὰ σημαία τοῦ Μωάμεθ σχιστὴ μένει.
 «Τοῦ Λεβέντου υἱέ, ὅστις κείσαι τετραυματισμένος,
 «καθὼς σὺ ἐτραυματίσθη καὶ τὸ μέγα ἡμῶν Γένος.
 «Ὁδηγούσα στρατοὺς Τούρκων, φέρει καὶ εἰς σε ἡ Δύσις,
 «φέρει καὶ εἰς τὴν ἀθλίαν Θεσσαλίαν σου ἀλύσεις.
 – Ἀπὸ τὴν πληγὴν μου φίλοι, ἀποσπάσετε τὸ δέμα,
 «καὶ ας τρέξῃ λοιπὸν ὅλον τὸ ἀνωφελές μου αἷμα...,
 – Ἡ ζωὴ σου ὅλη ρέει ἀπὸ τὸ θερμὸν σου στήθος.
 «Ζήθι, φεύγε, πρὶν ἡ φθᾶση των Ὀθωμανῶν τὸ πλῆθος.
 – Οὔτε φεύγω, οὔτε μένω εἰς των Τούρκων τὰς βασάνους,
 «καὶ ἀφίνει μετ' ὀλίγον ἡ ψυχὴ μου τοὺς τυράννους...
 «Εἰς αὐτὰ τῆς Θεσσαλίας τὰ ἡρωϊκὰ ἐδάφη
 «διαμαρτυρία ὅλων των Ἑλλήνων ἐπεγράφη
 «διὰ ξίφους των γραφίδος καὶ δι' αἵματος μελάνης...
 «Ἦλιε, τὸ αἷμα τούτο μὴ ποτέ ἀποξηράνης!...
 – Χύνουσι τὰ ὄμματά σου κρούους σταλαγμοὺς δακρῶν,
 «καὶ χαιρετισμὸν με δίδεις, ἐγκολπούμενός με, κρούον.
 – Ἄν υπάγῃς εἰς Ἀθήνας, φέρε χάριν μου τὸ βῆμα
 «εἰς τοῦ ἀτυχοῦς πατρός μου τὸ λησμονημένον μνήμα...
 «Ἐκεῖ κράξε· Ὁ υἱός σου ἐδραμεν εἰς Θεσσαλίαν,
 «καὶ κατέστρεψε τὸν βίον διὰ τὴν ἐλευθερίαν...
 «Καὶ ἂν τὴν ἐπιστροφὴν μου περιμένη δυστυχῆς τις,
 «εἰς αὐτὴν εἰπέ· τὸν κρίνει τοῦ Παντός ὁ μόνος κτίστης...
 – Κλαίεις διὰ τὴν πατρίδα, ἥτις κατεστράφη;... – Κλαίω...
 – Παι καλέ καλοῦ γονέως, ἀποπνέεις;... – Ἀποπνέω...»

Κείται εις την Θετταλίδα
του Λεβέντου ο υιός,
ως επάνω εις ασπίδα
Σπαρτιάτης παλαιός.
Η Ελλάς εις σας γενναίοι,
ανδριάντας χρεωστεί·
απεθάνετε, ω νέοι,
στρατιώταί της πιστοί.

Και την επιούσαν ήλθεν απ' Αθήνας νεανίας
ερωτών «πού ο Λεβέντης» τας ηχώ της Θεσσαλίας.
Έλαμπε και πανοπλίαν αρματωλικήν εφόρει,
και ο κόσμος τούτον βλέπων τον πολεμιστήν ηπόρει
πώς τοιούτον έχων έαρ, πώς τοιαύτην έχων χάριν,
τόσην χάριν, τόσον έαρ εδαπάνα εις τον Άρην.
Από τους πολλούς ακούσας «Ο Λεβέντης δεν ζη πλέον»
«Δεν ζη πλέον!...» επανείπε κάτωχρος και μόλις πνέων·
και βαδίσας εκεί όπου έπεσε μετά προμάχων,
δix και τρις ησπάσθη κλαίων τον αιμοσταγή του βράχον.
Εις τον έρημόν του τάφον ήλθε την αυτήν πρωϊαν·
αλλ' επρόδωσε της κόμης ο χρυσός τον νεανίαν,
ότε εις την ταραχήν του η ξανθή πλεξις ελύθη
και εις στήθος φανέν αίφνης αλαβράστινον εχύθη·
κατεφάνη δε νεάνις κύπτουσα παρά το μνήμα
και Αγγέλου μικροσώμου έχουσα το λάμπον σχήμα.
Υψωσεν εις τον αιθέρα δακρυροόον αυτή όμμα,
και τοιούτους λόγους είπε το ροδοβαφές της στόμα.
«Ότε, φίλε μου, σε είδα εις τον κόσμον κατά πρώτον,
«ως ναός αυτός μ' εφάνη χύνων μυριάδας φώτων,
«και ο ουρανός εξαίφνης έλαμψεν από χιλίους
«ακτινοβολών ηλίους.
«Ότε άνοιγες τα χείλη, ουρανόθεν η γλυκεία
«έθελγε τας ακοάς μου των Αγγέλων μελωδία,
«και την τέρψιν εκελάδουν εις τα ώτα της πιστής σου
τα πτηνά του Παραδείσου...
«Σε ασπάζομαι, σε θάλπω, ψυχρά πέτρα του μνημείου,
«ήτις λείψανα εγκλείεις όντος τόσον ερασμίου.
«Συ καλύπτεις, συ βαστάζεις όσον η αθλία πλούτον
«εις τον κόσμον είχα τούτον...»
Ως παράφρων ανωρθώθη, εκ της λύπης εσκοτίσθη,
έπεσεν εις την πλησίον φάραγγα και ηφανίσθη.
Θεσσαλία! Θεσσαλία! ο τα βλέφαρά του κλείων
επί της κατακλυσμιαίας λάρνακός του Δευκαλίων
και οι γέροντες νεκροί σου, εις έν σάλπισμά σου μόνον,

απετίναξαν τον ύπνον τεσσαράκοντα αίωνων.
Εις τους πόδας ωρθωθέντες σ' εχαιρέτησαν κρατούσαν
την προγονικήν ρομφαίαν και τους Τούρκους κυνηγούσαν.
Ήδη όμως βλέποντές σε εις την πρώτην σου δουλείαν,
Στρέφουσι τα βήματά των εις του τάφου την σκοτίαν.

Μ Α Κ Ε Δ Ο Ν Ι Α

Επί του Αγίου Όρους, 5 Ιουνίου 1854

Ο εγκλείων εις έν στήθος και τον δόλον και το θράσος
πρόξενος Θεσσαλονίκης, λειτουργός του Βοναπάρτου,
ήλθε μέχρι του αντάρτου
Αθωνος, όπου ενίκα ο γενναίος Καρατάσος.
Έζωσε τους Μακεδόνας διά Τουρκικών φαλάγγων
άρτου πολεμοφοδίων και παντός εστερημένους,
και οι αθληταί του Γένους
έπλευσαν προς τας Αθήνας εις πυρόσκαφα των Φράγκων.
Δύο μέχρι του Πλουτάρχου διεφύλαξεν ο χρόνος,
δύο έδρας μαρμαρίνας εις τας όχθας του Στρυμόνος.
Επεκάθησαν εις ταύτας, λαξευτάς εκ της Πεντέλης,
ο Αλέξανδρος ακούων, λέγων ο Αριστοτέλης...
Ποίοι άνδρες!... Ο εις τούτων έθεσε το τελευταίον
όριον της διανοίας,
και ο έτερος τα φώτα και τους νόμους των αρχαίων
έφερεν εις τας εσχάτας χώρας της χρυσής Ασίας.
Η Μεσόγειος τον παιδα Γίγαντα εστενοχώρει·
ανεπήδησεν εμπήγων εις Περσέπολιν το δόρυ,
και το κράτος αυτού μέχρις Ισημερινού εκτείνων
μόνον εύρεν όριόν του τον ωκεανόν εκείνον
όστις τον ευρύν Ευφράτην δέχεται ως μικράν βρύσιν,
όστις βαθυρρείτης βρέχει
την Αμερικήν προς έω, την Αυστραλικήν προς δύσιν,
και ως δύο θυγατέρας εις τους κόλπους του τας έχει.
Ότε εις την γην ουδέν τι άξιόν του εθεάθη,
έρριψε την μάχαιράν του εις αυτού τα μαύρα βάθη
και εις τον αιθέρα αίφνης ανελήφθη, μη αφήσας
δόξας εις τον κόσμον άλλας προς την δόξαν αυτού ίσας·
Έπραξεν εις έτη δέκα ο,τι πάντες οι Ρωμαίοι
εις αιώνας δέκα μόλις,
και η λάρναξ του τας κόνεις περικλείει και συγχέει
Καίσαρος και Πομπηϊου και της Ρώμης άμα όλης.
Υπέρ μίαν εικοσάδα εκατονταετηρίδων
οι του Τροπικού αστέρες την σκιάν του μόνην είδον
εις τα Ινδικά πελάγη τας εσπέρας πλανωμένην.

Αλλ' αφ' ου εις την Αγίαν εμαρτύρησεν Ελένην
ο κληθείς υπό κομήτου εις του βίου του το τέλος
και αφείς από τα χείλη,
δί' εσχάτην πνοήν ένα στρόβιλον ως ο Κρομβέλλος,
μετά της σκιάς του Γάλλου ή του Έλληνοσ ωμίλει.
Και του Γρανικού τας μάχασ, της Ισσού και των Αρβήλων·
ο Αλέξανδροσ ιστόρει προς τον νέον αυτού φίλον·
και ο Ναπολέων πάλιν νίκασ διαθρυλουμένασ
δηγείτο του Μαρέγκου, της Βαγράμησ, της Ιένασ...
Ο εις άφησε γησ μέρος, όσον ήρπασεν ο άλλοσ.
Εις τον κόσμοσ αυτοί μόνοσ
κατ' ανατολάσ ο Έλλησ και κατά δυσμάσ ο Γάλλοσ,
φέγγουσιν ως Φάροι δύο εις το σκότοσ των αιώνων...
Ο αστερισμόσ χθεσ όμως του Σταυρού εφωτοβόλει,
και η δόξα του Λαβάρου έλαμπεν εις τούτοσ όλη·
φωνή δε ηκούσθη αίφνησ· «κατατρέχει μίσοσ πνέων
«τουσ υιούσ μου Μακεδόνασ ο υιοό σου Ναπολέων·
«εισ τουσ Τούρκοσ, τουσ βαρβάρουσ απογόνοσ του Δαρείου,
«χείρα δίδει ανοσίαν...
«Υπαγε μακράν μου, έξω τούτου του ημισφαιρίου!
«Αποστρέφομαι τον δόλοσ και μισώ την προδοσίαν...
«Πότε παύσεισ τον μακρόσ σου και τον δίκαιόσ σου θρήνοσ,
«γένοσ δουλωθέν ηρώων, γένοσ δυστυχέσ Ελλήνων,
«έθνοσ δώσαν εισ τα έθνη και τα φώτα και τουσ νόμοσ
«και τουσ δαφνοσκίοσ πάντασ διελθόν της δόξησ δρόμοσ;
«Εισ τασ Ινδικάσ αβύσσοσ, όπου κείται κεκρυμμένη,
«ποίοσ Έλλησ ανευρήσει
«την μεγάλην μου ρομφαίαν, ήτισ άνευ χειρόσ μένει,
«και Γαλάτασ, Κελτούσ, Τούρκοσ, ομού πάντασ δρεπανήσει;
«Ποίοσ Έλλησ αναστήσει την ευρειάν μου εκείνην
«Βασιλείαν, ήτισ είχεσ Αίγυπτοσ και Παλαιστίνην,
«Ασσυρίαν και Φοινίκην, Αραβίαν και Περσίαν,
«μέχρισ Αίμου την Ελλάδα, μέχρι Ταύρου την Ασίαν;...
«Μη διά την επελθούσαν συμφοράν καταπλαγήτε,
«αλλ' εν ώρα αιφνιδία,
«Έλληνεσ, ανεγερθέντεσ τουσ βαρβάρουσ πολεμείτε
«και λυτρούτε την πατρίδα και τα πατρικά μνημεία!»

Ε Λ Λ Α Σ

Εν Πειραιεί, 2 Ιουλίου 1854

Τησ Σαρωνικήσ θαλάσσησ διαπλέων χθεσ το κύμα,
όπου ο στρατόσ του Ξέρξου εύρε θάνατοσ και μνήμα,
είδα εισ της τεθλιμμένησ Αττικής τασ παραλίασ

Αγγλο - Γαλλικός σημαίας φοβερός και απαισίας.
Αυγή πάσα μία φέγγει των Συμμάχων ανομίαν·
αφ' ου έσφαξαν τας κόρας, Ήπειρον και Θεσσαλίαν,
έδεσαν εις την Ελλάδα, την δακρύουσαν μητέρα,
θέσαντες εις παν πλευρόν της νεκράν μίαν θυγατέρα.
Ο ταφείς αρχαίος κόσμος τον βαρύν του τύμβον σείει
αλλ' ο νέος εις τον λάκκον απανθρώπως αυτόν κλείει.
Εις βαθείαν πλούσιός τις έπεσε λιποθυμίαν,
και πριν έτι αποπνεύση έλαβε νεκρού κηδείαν·
αίφνης συνελθών, τον λίθον απεκύλιεν ο τάλας
και εις της ζωής το φέγγος θερμάς ήνοιγεν αγκάλας·
αλλ' ο κληρονόμος τρέξας εις το μνήμά του ανέβη
και ανέκραξε· «Ζης έτι, και το σώμά σου σαλεύει;»
Ω σκιαί Θεμιστοκλέους και Μιαούλου! λοιπόν μάτην
υπέρ Πειραιώς προς πάντα λογχοφόρον αποβάτην
εις τας δύο αυτού άκρας τας ασπίδας συγκρατείτε!
Από ξένους φιλοτούρκους ο λιμήν καταπατείται!

Εν Αθήναις, 2 Ιουλίου 1854

Εις τον Πειραιά τους είδα... εις το μέτωπόν των έτι
το φρικώδες σφράγισμά της η χολόρροια προσθέτει.
Θολερός της νόσου κύκλος περιστρέφει τον καθένα,
και τα πρόσωπά των όλα μαύρα και παρηλλαγμένα.
Επειδή αυτοί των Τούρκων έγιναν συστρατιώται,
ημάς βλέπουν καθώς βλέπουν αδελφούς οι εξωμόται.
Κατεσκήνωσεν ο Γάλλος στρατηγός των εις Δαφνίον,
και ο φίλος Κυταχής του αυτό είχε Στραταρχείον...
Αν, ω Γάλλε, ως ο Τούρκος ζητής δάφνας αμαράντους,
από αίματα Ελλήνων θέριζε τας περιρράντους·
αν εκείνου δε η δόξα δόξα διά σε μικρά τις,
τρέχε και εις Μαραθώνα όθεν έφυγεν ο Δάτις.
Και ο Βρεταννός κατέχει τον πορθμόν της Σαλαμίνας,
όπου έπνιξε τους Πέρσας ο Θεμιστοκλής εκείνος
την αχάριστον Ευρώπην από την Ασίαν σώσας.
Νήας ελικοκινήτους εις Ελλάδα έχων τόσας,
αγρυπνεί τας νύκτας μήπως πλοίον της ιστιοφόρον
εις την Θεσσαλίαν φέρη την ελευθερίαν δώρον...
Μη την μεγαλοφυϊαν των ενδόξων Σκιπιώνων.
μη την αρετήν των Βρούτων, μη το ήθος των Κατώνων,
μη, ω Λόρδοι της Αγγλίας, οικειοποιήσθε πλέον!
Σύλλογος εμπόρων είσθε, ουχί Σύγκλητος Ρωμαίων.

Εν Αθήναις, 6 Ιουλίου 1854

Εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς, εἰς τοὺς Γάλλους, τῶν ἐθνῶν φωστήρας ὅλων
ἔχοντας στρατοὺς ἀμέτρους, χιλιοτριήρη στόλον,
πόσον πρέπει τὰς παλάμας νὰ κρατῶσι τῆς Ἑλλάδος!
Εἰς τὰ μέτωπά τῶν ὄντως χρεωστεῖται δάφνης κλάδος!
Ποῖα δόξα ὅταν ἓνα εἰς ἀκάτιον Τασσαῖον
ἀγῶσι πεφρουρημένον ὡς Ἀννίβαν κολοσσαῖον
καὶ συνθλώσιν ὡς πυρώδη κάτοπτρα τοῦ Ἀρχιμήδου
τοῦ Φιλήμονος τὰς πλάκας, τὰς σελίδας τοῦ Λεβίδου!...
Μη ερυθριάς, πατρίς μου, δι' αὐτὴν τὴν κατοχὴν σου·
αὐτὴ μάλιστα κηρύττει τὴν ἀδάμαστον ψυχὴν σου.
Ὡς ἠρώϊσαν ετοιμὴν εἰς τὰ ξίφη νὰ πηδήσης
σε κρατεῖ ἀπὸ τὰς χεῖρας, ἀπὸ τὴν οσφύν ἡ Δύσις.
Μη ερυθριάς πατρίς μου, διὰ τὴν ἀποτυχίαν·
αὐτὴ μάλιστα κηρύττει τὴν μεγάλην σου καρδίαν.
Μόνῃ ὥρμησες ἐν μέσῳ Τούρκων, Βρεταννῶν καὶ Γάλλων,
ὡς εἰς ἄνθρωπος τὰ στέρνα πρὸς ἐχθροὺς χιλίους βάλλων.
Ἄν δὲν ἔτρεχες εἰς τ' ἄκρα Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου
ἐπὶ παγετῶν πατούσα μετὰ στήθους διαπύρου,
αυστηρῶς ἐπέκρινέ σε καὶ ὁ νῦν καὶ μέλλον χρόνος.
Ἄλλ' ὑπείξες εἰς τὴν βίαν; ὁ βιάσας αἰσχροὺς μόνος.
Διαμαρτυρήσεις ἦσαν θαυμασταὶ πρὸς τοὺς Συμμάχους
αἱ πλανήσεις τῶν υἰῶν σου εἰς χειμάρρους καὶ εἰς βράχους.
Ὅσά ὄχι, σάρκες ὄχι, ἀλλὰ κίνησις καὶ πνεῦμα,
εἰς τοῦ Ἀγγλοῦ καὶ τοῦ Γάλλου δὲν ὑπήκουσαν τὸ νεῦμα.
Ἀγγλοὶ ἔστρεψαν καὶ Γάλλοι τὰ τρισχίλιά τῶν ὅλα
εἰς Ἐρμούπολιν, εἰς Πάτρας, εἰς Ἀθήνας τηλεβόλα·
ἀλλὰ σὺ, Ἑλλάς, τὴν μόνην ἀτιμίαν ἐφοβήθης·
εἰς τὴν Οἴτην ὡς ὁ μέγας Ἡρακλῆς ἐπυροπολήθης...
Ἕλληνες, καὶ πάλιν παῖδες ἀνεφάνητε ἠρώων
καὶ τὸ αἷμα εἰς τὰς φλέβας διασώζοντες πατρῶον.
Εἰς τρεῖς χώρας κατὰ Τούρκων ἀντετάξατε τὰ στήθη
ὅπου τῶν ἐθνῶν ἡ τύχη τρεῖς τὸ πάλαι διεκρίθη.
Εἰς τὰ Φάρσαλα σὰς εἶδα τρέχοντας τῆς Θεσσαλίας,
ἐκεῖ ὅπου περὶ Ρώμης, περὶ μονοκρατορίας
ὁ Πομπηῖος καὶ Καίσαρ ἔδραμον φιλονεικούντες
καὶ τοὺς ἄνω τοῦ Ολύμπου Θεοὺς ἐτι διαιρῶντες.
Κατὰ τῶν δειλῶν τυράννων φέροντες γενναίους κτύπους
ἄλλοι τῆς Μακεδονίας ἐζητεῖτε τοὺς Φιλίππους,
ἐκεῖ ὅπου καὶ ὁ Βρούτος συγκρουσθεὶς μετ' Ἀντωνίου
διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἔπεσε τῆς υψηλίου.
Εἰς τὸ Ἄκτιον οἱ ἄλλοι ἐπετάτε τῆς Ἠπείρου
ὅπου μείναντες τοῦ κόσμου κυριάρχαι ολοκλήρου,

συνεπλάκησαν γενναίως εις το αλμυρόν πεδίον
ο Αντώνιος και Καίσαρ Αύγουστος περί πρωτείων.
Συ, ω Παλμερστών, αισχύνου· καεψεύσθης ειπών ότι
εκουσίως της Αγγλίας ο λεόπαρδος υπνώπτει,
αν υψώσωσιν εξαίφνης κεφαλήν ελευθερίας
τα κυπτά και δούλα έθνη της τυραννικής Τουρκίας.
Πίστιν έδωκαν εις όσα ελελεύ συ εξεφώνεις,
και συ σήμερα τους δίδεις το βραβείον της αγχόνης!...
Την ατίμητον ο Έλλην ήθελεν ελευθερίαν.
Δι' αυτήν ο Πυμ, ο Άμδεμ και Κρομβέλλος εις Αγγλίαν
έκοψαν την εστεμμένην κάραν του Καρόλου Πρώτου
Δι' αυτήν τοσαύτα γλώσσαι Συνεδρίου πολυκρότου
τον αθών Λουδοβίκον έστειλαν εις λαιμητόμον.
Ο,τι σεις δι' έργων τόσων εζητήσατε ανόμων
πταίει αν ζητή νομίμως το φωτίσαν την γην γένος,
πταίει αν ζητή ο Έλλην και ανέστη ωπλισμένος;...
Κατακτήσεις της Ρωσσίας εφοβήθητε... Πλην άμα
είδετε του Μενσικώφου εις Βυζάντιον το δράμα,
προς τον Γίγαντα των Ρώσσω, προς της Αρκτου τον Ανταίον
επροτεινάτε μονάρχην του Βοσπόρου Ευρωπαϊον,
έφορον ευθυδικίας εις αθλίας φυλάς τόσας
υπό τόσην τυραννίαν σήμερα αγωνιώσας;
Όχι· του Χριστού τας ποιίμνας, Θεομάχοι, πολεμείτε
και τους Τούρκους αγαπάτε και τους Έλληνας μισείτε.

Εν Αθήναις, 8 Ιουλίου 1854

Εις την πόλιν του Θησέως, αντηχούσαν εκ τυμπάνων,
φρουράν θέντες μετά πλέον η τριάκοντα τυράννων,
πλέουσιν οι του Σουλτάνου σύμμαχοι προς την Ταυρίδα,
Αργοναύται χρυσούν δέρας κυνηγούντες εις Κολχίδα.
Καταθλίβει την Ελλάδα βαρυσίδηρος δουλεία.
Πάσα λόγου και γραφίδος έπαυσεν ελευθερία.
Στρατοδίκαι των Ελλήνων καθιδρύθησαν οι Γάλλοι,
και κατέλαβε τους πάντας λύπη και σιγή μεγάλη...
Εις την κάραν φέρει άχθος πέτρινον η Καρυάτις
και κρατεί δια των δύο βραχιόνων τα πλευρά της,
άνω δε των Προφυλαίων εις το Ερεχθειον μένει
δεχομένη πυρ ηλίου, αλλά μη ζωπυρουμένη.
Η Ελλάς απελιθώθη, ως αυτή, και ησυχάζει·
της Ανατολής το βάρος εις την κεφαλήν βαστάζει·
η τοιχόκτιστος και δούλη πτύεται, καταγελάται·
αλλά Καρυάτις, Άγγλοι, τους Ελγίνους καταράται.
Πάνδημος η θλίψις· όλοι στόματα κλειστά κρατούσιν.

Όλων όμως οι πυρώδεις οφθαλμοί συνωμοτούσιν.
Η ανθρακιά τηρείται εις την τέφραν κρυπτομένη,
και πνοήν ανέμου μίαν προς ανάλαμψιν προσμένει.
Εις του Υμηττού τους πόδας είδα ένοπλον ποιμένα·
έστρεψε τα όμματα του προς εμέ δακρυβρεγμένα
κ' έφυγεν εις τον αέρα εκκενών το πυροβόλον...
Ο ποιμήν αυτός εκφράζει την απελπισίαν όλων.
Συχνά μόνος διατρέχω την οδόν της Ελευσίνας·
απαντώ συστρατιώτας, ή πατέρας της Τροιζήνος...
Και με λέγουσιν· «Η χειρ σου πλέον και αυτή δεν γράφει;
«Εις τον τάφον της πατρίδος και η Μούσα σου ετάφη;»
Δακτυλοδεικτώ τον Άγγλον, ή τον Γάλλον διαβάτην,
και «εις μάτην όλα!» κράζω· «μόχθοι, αίματα εις μάτην!»
Εις τας καιομένας στέγας του Βουλευτικού σε είδα,
Γερμανέ!... πικρά εθρήνεις, αλλ' ευλόγεις την πατρίδα.
Έφερες, κατά την νύκτα της πυρκαϊάς εκείνην,
εις το μέτωπόν σου μίτραν από αίματα κοκκίνην,
και μας είπες· «Εις τας φλόγας και συντάγματα και νόμους!
«Λάβετε των βράχων πάλιν, πάλιν των δρυμών τους δρόμους!
«Της Ελληνικής οι Φράγκοι άρπαγες αυτονομίας,
«σας αποστερούσιν έτι της Βουλής και Γερουσίας.»
Διατί, ευθύς ως λάμψη πλοίου μακρυνού σημαία,
παν εργόχειρόν του ρίπτει ο λαός και ζητεί νέα;
Πώς, τους Πρέσβεις των Συμμάχων όταν βλέπη λυπομένους,
αυτός χαίρει προμαντεύων αίσια περί του Γένους;
Ο Θεός εις την Ταυρίδα περί του παντός δικάζει
και μετέωρον την Δύσιν, την Ανατολήν βαστάζει·
την ρομφαίαν της η μία και τον θυρεόν η άλλη
εις τας θείας πλάστιγγάς του προς ροπήν της στάθμης βάλλει...
Άρκτος, Δύσις πολεμούσιν εις τας πύλας της Ασίας.
Φαίνεται ο μέγας Πέτρος, ο δημιουργός Ρωσσίας,
και ως βόρειον εκλάμπει σέλας το διάδημά του.
Κατ' αυτού του ανικήτητου ιδού έρχονται Σαρμάτου
η Μεγάλη Ελισάβετ, η διά μακράς τριαίνης
τους ωκεανούς εκ βάθους σείουσα της οικουμένης,
και ο Πρώτος Ναπολέον ο χλαμύδας εξ αρπάσας,
ο περιβληθείς τας δύο και τας τέσσαρας μοιράσας·
από κτίσεως δε κόσμου ποτέ σπάθης βαρυτέρας
δεν επέπεσεν ο κτύπος κατ' ασπίδος ευρυτέρας.
Προχθές πλοίον της Ελλάδος εις την Νάξον προσωρμίσθη·
από πυροβολισμούς του ο αιγιαλός εσειίσθη,
και ο ναύκληρος εβόα· «Νίκη, νίκη της πατρίδος!
«Άφησεν η Συμμαχία τους λιμένας της Ταυρίδος.»

Τα επιτραχήλιά των Εφημέριοι φορούντες,
εν βαθεία κατανύξει τον Θεόν δοξολογούντες,
έκραζον μετά του πλήθους· «Ζήτω η Ορθοδοξία!
Φωνή όλης της Ελλάδος, φωνή λέγουσα μυρία!
Εις τον Πάρνην χιονίζει... χιών φίλη και ωραία!...
Η αυτή χιών της Μόσχας πίπτει άρα εν Κριμαία,
η χιών η τον Αττίλαν σαβανώσασα των Γάλλων
ότε ώθει ωπλισμένον ένα κόσμον προς τον άλλον;
Ζητώ λήθην του παρόντος εις αρχαίας ενθυμήσεις
άνεσιν ψυχής ολίγην εις διηνεκείς πλανήσεις,

και διάγω τας ημέρας

τα μνημεία περιτρέχων απ' αυγής μέχρις εσπέρας.
Εις τας φρένας μου εκάστη των προγόνων αριστεία
κατ' αυτάς τας εκδρομάς μου παριστάται πελωρία,
ως εις λίμνης βυθόν, όπου διαυγή νερά κοιμώνται,
ηλιοστεφών ορέων κορυφαί αντανακλώνται.
Μ' έζωσαν του Μιλτιάδου αναμνήσεις χθες μεγάλαι.
Τον Ναόν αφήσας, όπου εις την Νέμεσιν το πάλαι

άγαλμα κατά βαρβάρου

ίδρυσαν οι Αθηναίοι εξ ιδίου του μαρμάρου,
έφιππος εις το πεδίον έτρεξα του Μαραθώνος.
Των Περσών εκεί τον τύμβον διεφύλαξεν ο χρόνος,
και κατά την παραλίαν στήλαι παλαιτάτου είδους
λέγουσι πού έτι κείνται οι νικήσαντες τους Μήδους.
Και εις ταύτας επροχώρουν πλατύ έλος διαβαίνων.
πλην προσέκρουσα εις λίθον υπό ύδωρ κεκρυμμένον,

και βαθύς ηκούσθη κτύπος,

κ' εις τους οπισθίους πόδας ανατιναχθείς ο ίππος
με διέσειε, και μόλις τα ηνία του εκράτουν...

Έκυψα, και είδα ότι πέτρα μνήματος επάτουν...

Και από των ενδομύχων του καλαμηφόρου τόπου
ως από του κάτω κόσμου φωνή μ' έπληξεν ανθρώπου...

«Διατί νεκρέ γογγύζεις; έκραξα και πως στενάζεις;

«Μη σ' εβάρυνε το μνήμα και ασθμαίνων το βαστάζης;

– Ανθρωπε! ουχί το μνήμα,

«αλλά το σιδήρεόν σου και κροταφοκτύπον βήμα.

«Έφιππος την κεφαλήν μου και πατείς και διαβαίνεις

«και εις τους προπάτοράς σου, ως οι ξένοι, ψυχρός μένεις.

«Έσεισα εγώ, πριν πέσω, λόγχην Μαραθωνομάχου.

– Φωνή συ του Στησιλάου, η φωνή του Καλλιμάχου;

– Φωνή τίνος μη ερώτα· πύλη Άδου σοι την στέλλει·

«εις αυτά, ω διαβάτα, τα σωθέντα μόνα έλη

«εφυγάδευσα τον Δάτιν,

«τελευτήν τυχών την πρώτην όλων και ωραιοτάτην
 «κατ' ολυμπιάδα μέσην εβδομηκοστήν δευτέραν
 «και του βοηδρομιώνος έκτην δύουσαν ημέραν.
 «Η γραφίς του Πολυγνώτου εις τους Αθηναίους φίλην
 «την εικόνα μου προσήψεν εις Στοάν των την Ποικίλην.
 «Σήμερον πως ανευρίσκω την αρχαίαν Κεκροπίαν,
 «την διώξασαν τους Πέρσας και τον τύραννον Ιππίαν!
     «Εις το άστν αναβαίνω·
 «Σάλπισμα κατά Γαλάτου, κατά Βρεταννού προσμένω·
 «Έλληνας ζητώ γνησίους, Έλληνας ζητώ αρχαίους·
 «αλλ' Αθήνας μη ευρίσκων, μη ευρίσκων Αθηναίους
 «και βαρβάρων εθνών μόνον απαντών την δεσποτείαν,
 «αθυμώ και εις του τάφου επιστρέφω την σκοτίαν.
 «Τον απόγονον του Μήδου προ μικρού επολεμείτε,
 «Ηπειρον και Θεσσαλίαν άπασαν συνεκινείτε,
     «και ηχώ παιανισμάτων
 «ήγειρον ημάς εκ νέου εις το σκότος των μνημάτων.
 «Κακοδαίμονες! πως ήδη κάτω κλίνετε το δόρυ;
 «Επειδή κατέχουν ξένοι τας Αθήνας οπλοφόροι,
 «επτοήθητε και πάντες παραιτείτε Οίτην, Όσσαν,
 «Πίνδον, Όλυμπον και Τέμπη, ξίφος, κάλαμον και γλώσαν;»
 Η φωνή κατεβυθίσθη, και καθώς εις πίπτων λίθος
 εις το βάθος των βαράθρων ανεγείρει κρότων πλήθος,
     χιλιαί φωναί συγχρόνως
 ήχησαν και το πεδίον έσεισαν του Μαραθώνος,
 ως βοών και αλαλάζων ο στρατός των Αθηναίων
 να εζήτει εκεί κάτω πόλεμον προς τ' άνω νέον,
 ως μυριοι ομού άνδρες κάτωθεν την γην να ώθουν
 και την δίωξιν των Γάλλων και των Αγγλων να επόθουν...
 Εις την λάμπιν των αστέρων, εις τα φωσφορώδη έλη
 Σπινθηροβολούντα τότε είδα φάσγανα και βέλη,
     είδα περικεφαλαίας,
 μακροβηματούσας είδα πανοπλίας κολοσσαίας,
 και θωράκων και ασπίδων και ξιφών συγκρουομένων,
 και τυμπάνων αντηχούντων, και φαλάγγων συνθλωμένων,
 και ανδρών παιανιζόντων και χρεμετιζόντων ίππων,
 ίππων εδαφοπληττόντων ήκουσα μιγάδα κτύπον.

Εν Ελευσίनि 6 Νοεμβρίου 1854

Των Συμμάχων νέα πράξις, κορωνίς πασών των άλλων,
 ασπαστήν την έλευσίν των καθιστώσα έτι μάλλον!...
 Ό,τι ό,τι ουδ' ο μέλλων μέλλει να πιστεύση χρόνος,
 ο εν Πειραιεί στρατός των εκουσίως λαοκτόνος,

και τους νόμους της υγείας πατών ήλθεν εις Αθήνας
και τας επί Περικλέους σκηνάς έφερεν εκείνας.
Εις επτά ημέρας μόνας, ως η γη να διεσχίσθη,
το έν δέκατον των ζώντων εις αυτήν κατεβυθίσθη.
Έφυγεν η άλλη πόλις, και η Κατοχή ξιφήρης
επετήρει κενούς οίκους, κατεπάτη τάφους πλήρεις.
Έτερεχον γυναίκες, άνδρες, νέοι, γέροντες, παιδιά
εις τας πέριξ κωμοπόλεις και τα γείτονα χωρία,
έκαστος αφίνων ένα συγγενή πεφιλημένον
εις την κατοχήν του Άδου εις την κατοχήν των ξένων.
Αλλ' ο φόβος της πανώλους μη γνωρίζων ευσπλαγχνίαν,
έκλειε προς τούτους πάσαν ανθρωπίνην κατοικίαν·
άνεμος ψυχρός εφύσα ρίπτων άνω των νιφάδας·
πειναλέοι, διψαλέοι και ζητούντες τας σπιλάδας,
ημιγυμνωμένοι ούτοι και ασάνδαλοι εκείνοι,
έκλαιον, και ο κλαυθμός των και τας πέτρας συνεκίνει.
Το μωρόν η νέα μήτηρ εις τα στήθη της εκράτει,
και εις βάτους και τριβόλους ασθενής εβραδυπάτει·
αιφνιδίως του θανάτου την εκάλυπτεν το νέφος,
και εις τον ξηρόν μαστόν της νεκρόν έμενε το βρέφος.
Εις πολλά κατά τον Πάρνην λείψανα εκτεθειμένα
έτρεξαν τα σαρκοβόρα κ' έμειναν νενεκρωμένα,
ως εις πτώματα Ελλήνων εξεψύχησαν πλησίον
πολλοί Γάλλοι στρατιώται, φύλακες των Πατησιών.
Κλίνουσα εις τεφροδόχο λάγηνον ημιθραυσμένην
η Ελλάς από τας λύπας κεφαλήν λευκαινομένην,
κλαίει τον Γενάδιόν της, ρήτορα των στρατοπέδων
και διδάσκαλον χιλίων φιλονόμων αυτής παιδων·
κλαίει τον Σπανιωλάκην, αρετής σεπτήν εικόνα,
όστις εις τον κατά Τούρκων πολλά έπραξεν αγώνα·
κλαίει εκ των δώδεκά της αθλησάντων αποστόλων
τον Αναγνωστόπουλόν της, κορυφαίον αυτών όλων,
όστις θνήσκων, «Θάψατέ με, είπε, παρά το Θησείον,
«μακράν Φράγκων, εις τα έργα των προγόνων μου πλησίον!»

Εν Ελευσίनि 8 Νοεμβρίου 1854

Τρέχουσι το μίασμά των φέροντες και εις τα όρη!...
Ήλθον και εις Ελευσίνα Γάλλοι χθες χολεροφόροι.
Ύψωσαν αυτοί τα όπλα, ότε η πτωχή πολίχνη
απεσόβει φοβουμένη τα πανώλεθρά των ίχνη.
Αλλ' αντέταξε την βίαν ο λαός κατά της βίας,
κ' έφυγον μακράν οι Γάλλοι της μικράς του συνοικίας.
Φεύγοντας προς τούτους είπα· «Της γης έχει την κατάραν
«και εις λαιμητόμον κύπτει την κακοποιάν του κάραν

«ο καταπατών τον νόμον της υγείας εις τα Κράτη.
«Ο Θεός δικαιοκρίτης θάνατον επιφυλάττει
«προς τον μοίραρχον των Γάλλων, όστις θηριώδης μείνας
«τον χολερικόν στρατόν του έστειλεν εις τας Αθήνας.»
Εύπιστος εγώ! ηγάπων την Γαλλίαν ως πατρίδα
και ανέθετον εις ταύτην των Ελλήνων την ελπίδα.
Εύπιστος εγώ! τους Γάλλους αδελφούς μου εθεώρουν
και μετά του Βεραγγέρου κελαδών τους παρηγόρουν,
    ότε χειρ της Ειμαρμένης
εις την χειρά των το σκήπτρον έθραυσε της οικουμένης.
Πού το ευγενές εκείνο έθνος σήμερα των Γάλλων,
το διά του Λαφαγέτου και ηρώων τόσων άλλων
απαλλάξαν του ζυγού της την μητέρα του Φραγκλίνου
και λυτρώσαν την Ελλάδα έμπροσθεν του Ναβαρίνου,
    έθνος εύχαρι, γενναίον,
έθνος ποιητών, ρητόρων, φιλοσόφων, ημιθέων;
Ως οι λέοντες, οπόταν χυθέν αίμα οσφρανθώσιν,
όνυχας, ουράν και χαίτην συγκινούσι και λυσσώσιν,
ούτως, αν οι Γάλλοι νίτρου αισθανθώσιν ευωδίαν,
ανορθούνται μανιώδεις πνέοντες θηριωδίαν,
    και η δεξιά των στέφει
τον αρχισφαγέα, όστις το αρειμανές των τρέφει.
Των Χριστιανών το αίμα παναχόθεν ήδη ρέον
εις αυτούς ο Βοναπάρτης ποτόν δίδει φρικαλέον,
τους μεθύει, τους σκοτίζει και τους πόδας των δεσμεύει.
Γίνονται αυτοί σκιρτώντες της Ανατολής η χλεύη,
    ημάς δε κυπτούς ζητούσιν,
επειδή εμπρός ειδώλου και αυτοί γονυπετούσιν.
Αλλά την πολύτιμόν των δώσαντες ελευθερίαν,
έλαβον αντάλλαγμα της των εθνών την Βασιλείαν,
ή τας εν Μαρέγκω δάφνας Ναπολέοντος Υπάτου;
Η Γαλλία τάφος μέγας, όπου μόνον του θανάτου
    η κατήφεια δεσπόζει!
Του θανόντος Βοναπάρτου άδοξον το πτώμα όζει!...
Υμείς ήλθετε, ω Γάλλοι, προς δουλείαν των Ελλήνων,
και ο Έλλην εγώ χείρα προς υμάς τους Γάλλους τείνων
σας καλώ και εις την δόξαν και εις την ελευθερίαν.
Η Ελλάς και η Γαλλία ζώσαι εις την τυραννίαν,
    ένα έχουσι δεσπότην
και των δύο φυλακών των ένα έχουσι δεσμώτην.²⁰⁴

---

²⁰⁴ Αυτόθι, σελ. 462-489.

Τυρταϊκόν Ποίημα

Εσηκώθ' η Θεσσαλία και η Ήπειρος σηκώθη·
έκοψε τα σίδερά του το θηρίον και ωρθώθη
Από μίαν της Μεσογείου άκρην, έως εις την άλλην,
από των ανέμων όλων την βοήν αυξανομένη
και αφ' όλων των κυμάτων τας ηχώ συνωδευμένη,
μια φωνή «Ελευθερία και Χριστός» ηχεί και πάλιν·

Τα όπλα λάβωμεν!
Έλληνες! άγωμεν·
Οθωμανών
το αίμ' ας τρέξη,
την γην ας βρέξη
ποταμηδόν.

Από τ' άντρα του Ταινάρου το πλατύστομον καμίνι
φλόγαις έως εις τον Άθω της Μακεδονίας χύνει·

ο χαλκός επάνω βράζει,
και ωσάν νερόν, επάνω εις τον λέβητα κοχλάζει·
την ανθρακιάν φυσώμεν, έως ου αυτός λυθή,
και το της Ελευθερίας στίλβον άγαλμα χυθή.

Τα όπλα λάβωμεν!
Έλληνες! άγωμεν·
Οθωμανών
το αίμ' ας τρέξη,
την γην ας βρέξη
ποταμηδόν.

Δράμετ' Έλληνες της Σάμου και της Λέσβου και της Χίου!
δράμετ' Έλληνες της Κύπρου και της Ρόδου και της Κρήτης!
Θράκη σήκου! εις τον θρόνον τί ζητά του Βυζαντίου

ο Αγαρηνός Μεζίτης;
Σέορβε! Βούλγαρε! σε κράζει σε ζητά ο Χωνιάτης,
καθώς κράζ' η τίγρις γύρω τα βρυχώμενα μικρά της.

Τα όπλα λάβωμεν!
Έλληνες! άγωμεν·
Οθωμανών
το αίμ' ας τρέξη,
την γην ας βρέξη
ποταμηδόν.

Εξυπνά ο Καστριώτης απ' τον ύπνον του θανάτου
και πικραίνεται ακούων σάλπιγγας ελευθερίας,
πως ο άγγελος εισέτι της δευτέρας παρουσίας

δεν τον έδωκε, συνάξας τα σπαρμένα κόκκαλά του·
τα συνάξει και φωνάζει απ' τ' Ακροκεραύνιά του
σφάζετε τους Τούρκους πάλιν, ω λαοί της Αλβανίας!

Τα όπλα λάβωμεν!

Έλληνες! άγωμεν·

Οθωμανών

το αίμ' ας τρέξη,

την γην ας βρέξη

ποταμηδόν.

Έλληνες! εν μέσω βράχων και χασμάτων και φαράγγων
την οργήν μη φοβηθήτε και τα δίκροτα των Φράγγων·
δώσωμεν τους εχθρούς όλους εις το στόμα της μαχαίρας,
και ημάς αυτούς και τέκνα και γυναίκας και πατέρας·
καύσωμεν ναούς και οίκους, κώμας πόλεις και χωρία,
και χαράξωμεν 'ς την σάκτην «Θάνατος κ' Ελευθερία».

Τα όπλα λάβωμεν!

Έλληνες! άγωμεν·

Οθωμανών

το αίμ' ας τρέξη,

την γην ας βρέξη

ποταμηδόν.

Δίχως μαρτυρίου έθνος ανακτά ελευθερίαν;
καρτερίαν ενδυθώμεν, Έλληνες! και καρτερίαν·
εις τον Δημουλάν αι νέαις, ως η Δέσπω ας καώσι,
κ' εις το Ζάλογγον τα βρέφη ωσάν πέτραις ας ριφθώσι·
ως εξέθαπτεν η Πάργα των νεκρών της τα κρανία,
ευκαιρούτε, όπου Φράγγος έλθη, τα νεκροταφεία!
Εμπρός όλοι! εμπρός όλοι! ο αγών περι των όλων·
παρά της Ελευθερίας, Έλληνες! το τηλεβόλον

αποθάνωμεν πιστοί·

παρά είκοσιν αιώνων δουλικών ζωή προτέρα,

καλητέρα ζωή μόνης μιας ώρας ελευθέρα

κ' εις τα έθνη σεβαστή!

Έλληνες! άγωμεν!

τα όπλα λάβωμεν·

Οθωμανών.²⁰⁵

---

²⁰⁵ Εφημ. *Αιών*, αριθ. 1439, Σάββατο 27 Φεβρουαρίου 1854, σελ. 1.

Α Σ Μ Α
Π Ο Λ Ε Μ Ι Σ Τ Η Ρ Ι Ο Ν

Α΄

ΤΩΝ πατέρων μας τα όπλα εις τον τοίχον κρεμασμένα,
Είκοσι κοιμώνται χρόνους άφωνα και σκονισμένα!
Ελληνόπαιδες! τα όπλα των πατέρων σας ζωστήτε

Κ' έξω, έξω των οριών

Εις της μάχης το πεδίων

Λέοντες κατά των Τούρκων, λέοντες και σεις χυθήτε!

Καθώς το βουνόν της Αίτνης ποταμόν φλογών εκχύνει,
Κί ό,τι απαντήση, τέφραν σκορπισμένην το αφήνει·
Ποταμός και σεις φλογώδης όλοι, όλοι σας χυθήτε

Επί της Τουρκίας όλης,

Κ' εις τας κόμας κ' εις τας πόλεις

Τους αγρίους της Κασπίας σφάζετε και πυρπολείτε!

Τους εχθρούς ο Καραϊσκος εις το Σούλι δρεπανίζει·

Τους εχθρούς ο νέος Γρίβας εις την Άρταν δεκατίζει.

Τους εχθρούς ο Ζέρβας σφάζει των Αγράφων και Τρικάλων·

Τους εχθρούς ο Στράτος καίει!

Τους εχθρούς και σεις, ω νέοι!

Τους εχθρούς και σεις ορμάτε και κτυπάτε των Φαρσάλων!

Βόμβαι πέραν του Ολύμπου και του Αίμου τιναχθήτε,

Και στρατοί της Θεσσαλίας και της Θράκης σκορπισθήτε!

Και τους φεύγοντας της Άρκτου τους ορμητικούς χειμάρρους,

Τους δειλούς κ' υπερηφάνους

Νικημένους Μουσουλμάνους,

Εις το στόμα της μαχαίρας όλους δότε τους βαρβάρους!

Οι αθάνατοι του Ζάκα και του Χρόνη οπλοφόροι

Των Θερμοπυλών δρομαίοι διασχίζουσι τα όρη,

Κ' εξυπνούσιν ο Διάκος, και με τους τριακοσίους

Ο της Σπάρτης Λεωνίδα

Και συγκρούουν τας ασπίδας,

Από του βουνού τα ύψη χαιρετώντες τους ανδρείους!

Σπυρο-Μήλιε! Γιάννη-Κώστα! και οι άλλοι, τί αργείτε

Έξω, έξω εις τας μάχας και σεις, ήρωες, ριφθήτε!

Της εθνεγερσίας όλοι αρχηγοί, με την σημαίαν

Ανοικτήν εις τους ανέμους,

Φέρετε εις τους πολέμους

Την ακμαίαν και πυρώδη της Ελλάδος νεολαίαν!

Καθώς έξω θορυβώδη κύματα μεγάλα πίπτουν,
Και την πεδιάδα όλην την απέναντι καλύπτουν·
Και της Στερεάς οι παίδες εφορμήσαντες, ομοίως
    Πλημμυρούσι όλα γύρου
    Τα πεδία της Ηπείρου,
Και τα όπλ' αρπάζει ένθους ο λαός της ο ανδρείος!

Εις τους κρότους συ τους τόσους, Πελοπόννησος! κυμάσαι!
Αμαζών εγειρομένη, τα δεσμά του ύπνου σπάσε,
Και τους πορθητάς των τόσων απορθήτων σου φρουρίων
    Φοβερούς και λευγαλέους
    Εις πολέμους στείλε νέους,
Νέα να κατεδαφίσουν φρούρια των πολεμίων!

Ηνδραγάθησας, Γενναίε! εις απείρους μάχας νέος,
Αλλά πίπτουσιν αι δάφναι και το ακουστόν σου κλέος!
Ο υιός του Καραϊσκού εις την Άρταν, εις του Πέτα,
    Του εχθρού ωθεί τα σμήνη,
    Και οπίσω του σ' αφήνει!
Αετέ! τας πτέρυγας σου άνοιξε και συ και πέτα!

Εις τους βράχους της Ηπείρου βροχαί δαίρουσι μεγάλοι
Αταφα των αδελφών σας τα οστά, Μαυρομιχάλοι!
Εις τας μάχας σας ζητούσι τα φαντάσματα εκείνων!
    Δείλαιοι, και σεις σεισθήτε!
    Άλλως, όλοι εκζωσθήτε
Και τα ξιφ' εις άλλους δότε, άλλους παίδας των Ελλήνων!

Πολιός και γέρων είνε και της Αμπλανής ο ήρωας,
Πλην εφλέχθη, Δεληγιάννη! η ψυχή του διαπύρως,
Κ' εκ των βράχων του Σουλίου γίγας πάλιν καταβαίνει!
    Με βροντάς και συ ορθώσου!
    Ο αλκίμαχος στρατός σου
Με τα όπλα εις τας χείρας έτοιμος σε περιμένει!

Εις την πεδιάδα τρέχων έφιππος της Καρυταίνης,
Ποίους πολεμείς, Πλαπούτα! πού υδρώνεις και ασθμαίνεις;
Εις της Θεσσαλίας δράμε τας μεγάλας πεδιάδας,
    Αν επιθυμής εκτάσεις,
    Κ' έως, έως της θαλάσσης
Άρης έφιππος κυνήγει των εχθρών τας χιλιάδας!

Και ο Υψηλάντης είχε, Κακλαμάνε! χείρα μίαν,
Όταν μ' ανοικτήν σημαίαν έτρεξεν εις την Βλαχίαν·

Μ' ανοικτήν και συ σημαίαν και με τους αρειμανίους
Παίδαας της Πελοποννήσου
Εις την Θράκην πέραν χύσου,
Και κατάκοψε τους γαύρους Μουσουλμάνους κ' Αιγυπτίους!

Η Τουρκία κυλισθείσα εις το αίμά της εκπνέει!
Δεύτε παίδες των Ελλήνων, δεύτε γέροντες και νέοι!
Με τα όπλα εις τας χείρας όλοι μέχρι του Ευξείνου,
Διασχίζοντες τα όρη,
Φθάσωμεν τροπαιοφόροι,
Και υψώσωμεν τον θρόνον του Μεγάλου Κωνσταντίνου!

ΑΣΜΑ
ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ
Β'

Εις τας χώρας της Ηπείρου κ' εις την γην της Θεσσαλίας
Άναψαν πυρά αι δύο χείρες της Ελευθερίας!
Έλληνες! με τους δαυλούς των δράμετε και οπλισθήτε,
Και πυρπολησται εις όλην την Τουρκίαν σκορπισθήτε!

Λέοντες των πεδιάδων και δελφίνες της θαλάσσης,
Τρέξατε της γης εκ νέου και σαλεύσατε τας βάσεις!
Εις καπνούς, βροντάς και φλόγας ανυψούμενος, εις όλους
Ο Σταυρός ας επιλάμψη των Εκκλησιών τους θόλους!

Η πυρκαϊά μεγάλη ας ανάψη του πολέμου,
Από τ' άκρα του Ταινάρου έως τ' άβατα του Αίμου·
Τα στρατεύματα των Φράγγων, όταν φθάσωσι πομπώδη,
Να μας εύρουν μαχομένους υπό ουρανόν πυρώδη!

Δράμετε! ιδού ο Άρης, καταθραύων τα δεσμά του,
Εις τον Αίμον ανυψούται και φυσά την σάλπιγγά του!
Η χλαμύς του εις τας χείρας κυματίζει του Μετζίτου,
Κ' εφορμούν να την αρπάσουν και οι δώδεκα λαοί του!

Λάβετε εις χείρας όλοι τας μεγάλας σας μαχαίρας!
Πληγωμένον της Τουρκίας περιφέρεται το Τέρας!
Αφρούς χύνουν οι μυκτήρες και το φλογερόν του στόμα·
Θραύσατε την κεφαλήν του, θραύσατε, να πέση πτώμα!

Επί του Βοσπόρου κτύπα, κτύπα κώδων του θανάτου!
Νεκράν βάλλουν την Τουρκίαν επί του νεκροκραββάτου!

Νεκρική λαμπάς της γύρω η πυρκαϊά μας καίει·
Δράμετε το φέρετρόν της να σηκώσητ', Ευρωπαίοι!

Ο Αρχάγγελος, ιδέτε! με ρομφαίαν εις τας χείρας,
Της μεγάλης Επταλόφου τας κλειστάς ανοίγει θύρας,
Και φωταγογούν την πόλιν πέριξ Άγγελοι συγχρόνως!
Έλθετε! του Κωνσταντίνου ανεγείρεται ο θρόνος!

Εν τω μέσω μας ο μέγας κείται άκμων της Τουρκίας,
Όπου εσφυρηλατούντο αι αλύσεις της δουλείας·
Παίδες της Ελλάδος! γύρω σφυρηλάται συναχθήτε,
Και το στέμμα και το σκήπτρον της μητρός σας εργασθήτε!

Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

ΕΝΟΣ

ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΟΥ

Έλα, μητέρα, για στερνή φορά κι' αγκάλιασέ με·
Τη φουστανέλλα την κοντή φέρ', μάννα, 'ς το παιδί σου·
Ξεκρέμασέ μου τ' άρματα, 'ς τα μάτια φίλησέ με
Και δος μου την ευχή σου.

Μητέρα, για τον πόλεμο κ' εγώ θ' αναχωρήσω·
Ευχήσου να νικήσουμε και 'πίσω να γυρίσω...

Βουρκώνεις, μάννα, 'που μ' ακούς; φοβάσαι τους κινδύνους;
Για τήρα, πόσ' είν' έτοιμοι, 'ς τον πόλεμο να πάμε...
Η ίδιαις η μητέρες τους αρμάτωσαν εκείνους,
Και συ το ίδιο κάμε.

Λεβένταις όλοι, τήρα τους! συνάζονται 'ς τ' αλώνι,
Και το παιδί της κάθε μια μητέρα καμαρώνει...

Βλέπεις της μάχης την ψηλή σημαία τυλιγμένη;
Η αδελφή την 'κέντησεν ενός παλληκαριού μας·
Μια κόρη δώδεκα χρονών, μικραρρεβωνιασμένη,
Λουλούδι του χωριού μας...

Θα φύγουν!... φέρε τ' άρματα κ' εγώ να τα φορέσω,
Κ' ευχήσου, μάννα, νικητής ή νάρθω ή να πέσω!...

– Παιδί μου, κι' άλλη συμφορά τη μάννα σου θες ναύρη;
Δεν σώνουν;... Συ μ' απόμεινες να με παρηγορήσης...
Και να μου φύγης θες και συ, κ' έρμη, παιδί, τη μαύρη
Μητέρα σου ν' αφήσης;

Η δόλια νύφη τα προικιά κεντάει με τα τραγούδια,
Και ταις χαραίς σας καρτερώ τον Μάϊ με τα λουλούδια...

– Ας τραγουδάη κι' ας κεντάη η νύφη, ως να γυρίσω.
Ψηλαίς λαμπάδες, 'πέτε της, να πάη 'ς ταις εκκλησιαίς μας·
Να περκαλιέται, νικητής να έρθω, μάννα, πίσω,

Να γένουν η χαραί μας.

Κι' αν σκοτωθώ 'ς τον πόλεμο· εκείνον άνδρ' ας πάρη,
Όποιο την αρραβώνά μας της φέρει παλληκάρι.

Τ' αθάνατ' άρματα κ' εγώ να βάλω, μάννα, δος μου.
Όσαις φοραίς μου τάδειχνες, τί μούλεγες θυμήσου.
Εβούρκωνες και μούλεγες ταις νίκαις του πατρός μου,
Μα έχαιρε η ψυχή σου.

'Σκοτώθηκε και τ' άφησε κληρονομιά 'ς το υιό του...
Ω, φέρ' τα να εκδικηθώ μ' αυτά το θάνατό του!...

Φρικτό χθες βράδι όνειρο μ' εξύπνησε με ζάλη·
'Σ τον ύπνο μ' ο πατέρας μου από τον τάφο 'βγήκε,
Τα πληγωμένα στήθια του μου έδειξε, και πάλι
'Σ τον τάφο μου εμπήκε!

Νεκρός, εκδίκηση ζητεί από εμέ το υιό του·
Ω! φέρ' τα να εκδικηθώ μ' αυτά το θάνατό του!...

Συλλογισμέν' η μάννα του 'ς αυτά τα λόγια στέκει·
Μια φοβερή ενθύμηση βαθειά την κατακαίγει·
Τινάζεται, σφουγγίζεται, αρπάζει το τουφέκι,
Και, λάβε το· του λέγει.

Να σας φυλάγη, εύχουμε, η Δέσποιν' από 'πάνω,
Να έρθης 'πίσω νικητής, και τότε ν' αποθάνω!...

Φιλεί το χέρι της ο νειός με μάτια δακρυσμένα,
Κ' έξω πετιέται 'σαν πουλί, εις τ' άλλα παλληκάρια.
Ανοίγουν τη σημαία τους, και όλα μαζωμένα,
Φτερώνουν τα ποδάρια!...

Πηδάν φραγμούς και ρεμματιαίς, σε κάμπο ξαγναντάνε...
Ακούσατέ τους! τ' άσματα του Ρήγα τραγουδάνε!...

ΕΛΕΓΕΙΟΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝΔΟΞΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ
ΤΟΥ ΦΙΛΟΥ ΜΟΥ
ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ
ΠΕΣΟΝΤΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΕΝ ΤΩ ΠΛΑΤΑΝΩ
ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τη 11 Μαρτίου 1854

Την λύρα μου εστόλισα μ' ένα του Μάϊ λουλούδι,
Κ' εγύρισα τα μάτια μου εκεί που πολεμάνε...

Αοι! Χάρε άσπλαχνε, γιατί το πρώτό μου τραγούδι
Θες μοιρολόγι νάνε;
Γιατί, προτού μια νίκη μας ακόμη τραγουδήσω,
Γιατί, τον φίλο μου νεκρό μου δείχνεις να θρηνήσω;

Α! είν' ο Χάρος άδικος· είν' άγριο θηρίο!
Γύρνα, σκληρέ, και κύτταξε τη λεβεντιά του πάλι!
Δεν είνε κρίμας, άγουρα σε μνήμα, Χάρε, κρύο
Να κλείσης τέτοια κάλλη;...
Σκορπίστε Μαϊολούλουδα 'ς την γη 'που θ' αγιάσω...
Τον ήρωά μας ζωντανόν εμπρός σας θα περάσω...

Ιδέτε τον· η όψη του κρυφή χαρά προδίδει·
Έχει φωτιά 'ς τα μάτια του και φλόγα 'ς την καρδιά του.
Μ' ένα φιλί 'ς τη φίλη του την αρρεβώνα δίδει,
Και ζώνει τ' άρματά του.
Κλάψε, κοράσιο δύστυχο· τα δάκρυα σου μην πάψης.
Θρηνείς 'που φεύγει... και νεκρό τον φίλο σου θα κλάψης!

Γονατιστός προσεύχεται με σηκωμένα χέρια...
Με το παιδί της φαίνεται η Παναγιά εμπρός του·
Του ευλογεί τα όπλα του, και την σκιά 'ς τ' αστέρια
Του δείχνει του πατρός του...
Ψυχή αγία! μ' ανοιχταίς αγκάλαις 'ς τη σκηνή σου
Στεφανωμένον μάρτυρα καρτέρα το παιδί σου!

Της Θεσσαλίας χαιρετάει τους κάμπους με τραγούδια!
Βλέπει τριγύρω με χαρά την ανθισμένη φύση·
Δεν 'ξεύρει πώς της Άνοιξης να ξαναϊδή λουλούδια
Ο δόλιος δεν θα ζήση!
Ο νους του μ' όνειρα γλυκά θερμαίνει την καρδιά του...
Μα δεν θα ζήση ο δύστυχος να ιδή τα όνειρά του!

Σε βλέπω με τ' ανδρεία σου, Λεβέντη, παλληκάρια!
Μέσα 'ς ταις φλόγαις τους εχθρούς καταπατείς και σφάζεις.
Παντού σε χάνουν, και παντού σε βλέπουνε, κουφάρια
Των Τούρκων να στοιβάζης!
Εχάθη πάλιν! αστραπή αλλού, ιδέτ', εφάνη!
Με μια σημαϊαν εχθρική σχίζει εκατό και φθάνει!

Ω! βάλε θώρακ', Άγγελε, 'ς το στήθος όπου δείχνει!
Εφτά καπνίζουν τουφεκιαίς, εφτά συρίζουν βόλια!...
Αοι!.. πέφτει κάτ' ο ήρωας!... τινάζεται, και ρίχνει

Το χέρι 'ς τα πιστόλια!...
Ω, άφ' τον, άφ' τον, θάνατε! να τιναχθή λιοντάρι,
Και το στερνό το βόλι του έναν εχθρό να πάρη!...

Τον ήρωα, συντρόφοι του, 'ς τα χέρια σας σηκώστε·
Την ορφανή σημαία σας 'ς το πλάγι του γυρίστε.
Ανδρεία παλληκάρια του! Περίλυπα σιμώστε
Και τον νεκρό φιλήστε.
Και σεις, σκιαίς αθάναταις, 'που 'ς τ' άστρα κατοικείτε
Τον μυρωμένον ήρωα 'ς τους κόλπους σας δεχθήτε!²⁰⁶

ΟΙ ΜΑΣΚΑΡΑΔΕΣ

Από μασκαράδες όλοι επλημμύρησαν οι δρόμοι!
'Δέτε, 'δέτε τους, πώς τρέχουν και πηδούν οι περιδρόμοι!
Εδώ έγιναν αρκούδες και χορεύουν οι ναπαίοι,
Κ' εκεί τρέχουν ως αλπούδες με καβούκι οι μπαρλαίοι!
Όπου στρέψης, όπου 'πάγης, κ' ένα βλέπεις μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!

Τον Λουφέ, μεγαλογάστρω προσωποποιήσει ένας
Κάθηται επί Ταμείου με σακκούλες τσιτωμένας,
Και την άμαξάν του σύρει ένα πλήθος μασκαράδων!
Πληρεξούσιοι είν' όλοι και πατέρες των παράδων!...
Τί τα θέλεις; όπου στρέψης, κ' ένα βλέπεις μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!

Εκεί 'δέτε, εκεί 'δέτε! οι υπουργοθήραι όλοι,
Τρέχουσι μουντζουρωμένοι κ' είνε αληθείς διαβόλοι!
Ω! αυτούς τους μασκαράδες τους ακολουθούν χιλιάδες!
Όλοι οι αργοί, και όλοι οι γυμνοί και φουκαράδες!
Εν τοσούτω όπου στρέψης, κ' ένα βλέπεις μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!

Και το Υπουργείον άλλοι ευρυέστατοι σαρκάζουν.
Ασθενείς το σύρουν ίπποι και τα πέταλλα τινάζουν!
Κ' εις το ύψος του με ξύλα, με πελέκεις, με πριόνια,
Το καλαφατίζουν χίλιοι, για να ζήση χίλια χρόνια!
Όπου όμως, όπου στρέψης, κ' ένα βλέπεις μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!

---

²⁰⁶ Βλ. Σοφοκλέους Κ. Καρύδη, *Ασματα Πολεμιστήρια*, φυλλάδιον Α', τύποις Μιλτ. Γκαρπολά, Αθήνησι 1854.

ΑΛΛ' ουδέν οι πνευματώδεις ασατύριστον αφήνουν!
Και τον Άρειόν μας Πάγον ως ξεπαγιασμένον στήνουν,
Με καβούκι στο κεφάλι, κί αντί πλάστιγγος με φούρκα,
Επειδή αποφασίζει και δικάζει αλλά τούρκα!...
Τί τα θέλεις; όπου στρέψης κ' ένα βλέπεις μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!

Χαίρετε, ω καρναβάλια! Χαίρετε, ω μασκαράδες!
Πανηγυρισταί σας είνε και ο δείνας και ο τάδες,
Όλοι, άνδρες και γυναίκες, τέκνα της παραλυσίας.
Διά τούτο κ' εγώ ψάλλω μετά τόσης ευθυμίας.
Επειδή όπου γυρίσω, κ' ένα βλέπω μασκαρά
Με κουδούνια και ουρά!...²⁰⁷

Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΤΑΡΤΟΥΦΟΥ

Εμπροστά εις την εικόνα του παρά και του ρουβλίου
Ο πατέρας μου εν ώρα μ' έφερε μεσονυκτίου,
Και φυσήσας μες τα μάτια και φιλήσας μες τα χείλη,
Μοι παρέδωκ' ευλογών με του Αιώνος το κονδύλι,
Και με είπε ταυτοχρόνως,
Έσο, τέκνον μου, ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος!

Εις το φύσημά του πάσα αρετή απενεκρώθη
Κί ανεβλάστησαν εντός μου διψαλέοι άλλοι πόθοι!
Έθεσ' επί κεφαλής μου ο πατέρας μου την χείρα,
Κί έλαβα Ιησουΐτου εν τω άμα χαρακτήρα!
Λύκος έγιν' από όνος,
Κ' είμαι κ' έσομαι ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος!

Έχε πάντοτε, με είπε, την Θρησκείαν ως ασπίδα,
Και ως περικεφαλαίαν και ως δόρυ την Πατρίδα.
Αλλά λάτρευε κρυφίως την πεντάραν ως Θρησκείαν,
Κί ως Πατρίδα σου αγάπα την σακκούλαν την αγίαν.
Έξευρέ το εσύ μόνος,
Κ' έσο, τέκνον μου, τυαρτούφος εις αιώνα του αιώνος!

Εις κοτέτσι, ω παιδί μου, εγεννήθεις κί ανετράφεις,
Αλλά βλέπεις εις παλάτια τώρα κάθεται και γράφεις!

---

²⁰⁷ Αυτόθι, σελ. 129-135.

Όσας πέτρας έχουν, τόσα αναθέματα επήρα,
Αλλ' εχάραξα κατόπιν τρεις σταυρούς στην κάθε θύρα...
Γνήσιος αν θάσαι γόνος,
Δείξου, τέκνον μου, ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος.

Κτύπα, όταν δεν σε δίδουν και κηρύττου πατριώτης·
Δείχνου, πότε δημοκράτης, πότε νέος συνωμότης.
Κατ' αυτόν τον τρόπον όλοι πάντοτε θα σε φοβούνται,
Και τα δίπατα μας σπίτια τρίπατα θαν' ανυψούνται...
Αδηφάγος γίνου χρόνος,
Κ' έσο, τέκνον μου, ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος!

Φίλους λέγε τους, εν' όσω σε πλουτίζουν με παράδες.
Σ' άφησαν; και συ αμέσως άφες τους τους μασκαράδες.
Πότε προς το ένα μέρος, πότε προς το άλλο γέρνε,
Και καπάτσος εάν είσαι αληθής, παιδί μου, πέρνε
Και από τα δυώ συγχρόνως,
Σύναζε κ' έσο ταρτούφος εις αιώνα του αιώνος.

Τί δεν έπραξαν, παιδί μου, έως τώρα οι ταρτούφοι!
Εθριάμβευσαν με όσους έπαιξαν το κλοτσοσκούφι!
Υποκρίνου 'ς την ανάγκην, γίνου δούλος ή επαίτης.
Και εάν σ' αιχμαλωτίσουν, γίνου και Φιλημαχμέτης.
Ως εγώ επί Αγώνος,
Κ' έσο ο Αρχιταρτούφος εις αιώνα του αιώνος!...²⁰⁸

Ο ΧΡΥΣΟΥΣ ΑΙΩΝ

Του Θεού η ευλογία εκατέβη 'ς την Ελλάδα!
Από ένα Υπουργείον έχομεν την εβδομάδα,
Κι' από δέκα υπαλλήλους κ' είκοσι 'ς την κάθε θέσι!
Ποία ευτυχία! έχει ο καθείς στραβά το φέσι,
Πέντε παίρνει, δέκα τρώγει,
Και το έθνος μας δουλεύει 'σαν εγγλέζικο ρολόγι!

---

²⁰⁸ Βλ. εφημ. το «Φως», 7 Ιουλίου 1864, αριθ. 586, έτος Ε'. Ο Αιών ήταν δισεβδομαδαία εφημερίδα που εξεδίδετο από τις 25 Σεπτεμβρίου 1838 μέχρι τις 11 Αυγούστου 1854, οπότε ο διευθυντής της Ιωάννης Φιλήμων εδιώχθη λόγω της σφοδρής του επιθέσεως κατά της γαλλικής κατοχής. Επανεξεδόθη το 1857 από τον γιο του Τιμολέοντα Φιλήμονα, μέχρι το 1868, αρχικά δύο φορές την εβδομάδα, κατόπιν έξι και τέλος τρεις. Πρβλ. *Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν*, εκδοτικός οίκος «Ελευθεροδάκη», Αθήναι, ά.έ., τόμος 1, σελ. 595).

Τακτικά κτυπούν του Έθνους οι πατέρες τον λουφέ τους,
Κ' εις τα Υπουργεία παίρνουν πρωί, βράδυ τον καφέ τους,
Ένας γίνεται Νομάρχης, άλλος Πρόξενος πηγαίνει,
Και αρχιερείς, τα γένεια άλλος άφησε, να γένη
Με τρεις πήχεις κομβολόγι,
Και το Έθνος μας δουλεύει 'σαν εγγλέζικο ρολόγι!

Ποία δόξα! Δίχως +...+ μας εθεώρουν,
Και με χάσκον μένουν στόμα, όσοι μας εκατηγόρουν,
Βλέποντες φρουράρχους τόσους, τόσα ξίφη και γαλόνια,
Τόσα κράνα και σπιρούνια, επωμίδες και κορδόνια!
Έπαυσαν οι τόσοι ψόγοι,
Και το Έθνος νυν δουλεύει σαν εγγλέζικο ρολόγι!

Τί Διαταγμάτων +...+ βγάλω
Τους ληστές θα αμνηστεύει, τους +...+ άλλο
Κ' ένα τρίτον θα κηδεύση ως νεκρούς τους νόμους όλους!
Αμνηστεία όσον ούπω θα δοθή και 'ς τους διαβόλους...
Ξένοιαστα καθείς θα τρώγη,
Και το Έθνος θα δουλεύη 'σαν εγγλέζικο ρολόγι!...

'Σ την Ελλάδα επανήλθε πλήρης τάξις κ' ησυχία!
Δεν εμβαίνουνσι τα ξίφη του λοιπού 'ς τα καφενεία,
Και τα ρόπαλα στους δρόμους δεν τολμώσι να γυρίζουν.
Αν γυρίζωσιν οι σκύλοι λυσσασμένοι, δεν γαυγίζουν,
Ο καθείς πιλάφι τρώγει,
Και το Έθνος μας δουλεύει 'σαν εγγλέζικο ρολόγι!

Ευτυχείς καιροί! Του Έθνους είν' η τράπεζα στρωμένη,
Και γεμίζουν καθεκάστην όλοι την μαραδαρμένη!
Μη λυπήσθε οι απ' έξω! Υπουργοί θενά γενήτε
Όλ' οι ψεύται μιαν ημέρα κι' όλοι οι κομπογιανίται,
Όλον σας το σευλολόγι,
Και το Έθνος θα δουλεύη 'σαν εγγλέζικο ρολόγι...²⁰⁹

Η ΑΦΙΕΙΣ

Τρία κανόνια θενά βροντήσουν...
Θα ρίψουν άλλο οι Υπουργοί...

---

²⁰⁹ Εφημ. Φως, Σάββατον 9 Μαΐου 1864 (αριθ. δυσδιάκριτος).

Και η καμπάναις τραγγ τρουγγ θ' αρχήσουν...
Εμπρός, παιδιά! εμπρός, αργοί!

Πάρτε λαγούτα, βιολιά και ντέφια!
Έφθασαν! ήλθαν! – Καλώ; τ' αδέρφια!

Χαραίς μεγάλαις! φιλιά, τραγούδια!
Την γην σαλεύουν των Αθηνών.
Νέοι και γέροι ρίπτουν λουλούδια,
Και τους προπέμπουν μετά φανών.

Πάρετε, νέοι βιολιά και ντέφια,
Και τραγουδάτε – «Καλώς τ' αδέρφια!»

Ιδέτε! βλέπετε τον Κανάρη;
Τους αγκαλιάζει ως ορεινούς.
Ζητεί ο Βούλγαρης να τους πάρη,
Να τους σκεπάση ως πεδινούς.

Κ' οι δυώ βαρύνε βιολιά και ντέφια,
Και τραγουδάνε – «Καλώς τ' αδέρφια!»

Στρώστε τραπέζι εις τα χορτάρια,
Την πλώκα φέρτε με το κρασί.
Καθήστε εύθυμοι, παλικάρια!
Επανατέλλει αυγή χρυσή!

Ας παίζουν γύρω βιολιά και ντέφια,
Και τραγουδάτε – «Καλώς τ' αδέρφια!»²¹⁰

Ο ΛΕΙΠΟΤΑΚΤΗΣ

Τα πανιά γυρίζω, φίλοι, και αφίνω τον Κανάρη!
Με τον Βούλγαρη πηγαίνω όπου είνε παλληκάρι!
Εβαρέθηκα να ήμαι αρχηγός χωρίς ασκέρι!
Μη με 'πήτε λειποτάκτην! μη με παίρνετε 'ς το χέρι!
Άμποτε και σεις να αλλάχτε, ως καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

Κί αν εκούνησα πολλάκις την ουρά μου και αν είπα,
Τί ημπόρεσα να κάμω; 'ς το νερό κ' εγώ μια τρύπα!

---

²¹⁰ Αυτόθι, αριθ. 586, έτος Ε', 7 Ιουλίου 1864.

Και 'ς τα πράγματα αν ήλθα, έμεινα ένα φεγγάρι!
Μη με 'πήτε λειποτάκτην, αν αφίνω τον Κανάρη!
Άμποτε και σεις ν' αλλάχτε, ως καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

Ο πολιτικός δεν πρέπει ίσα πάντα ν' αρμενίζη·
'Σαν ανεμοδείκτης πρέπει πετεινός να τριγυρίζη.
Εβαρέθηκα να ήμαι ταμπακέρα του Κανάρη·
'Σ του Τζουμπέ καπνোসακκούλα θε να γίνω το ζουνάρι.
Άμποτε και σεις ν' αλλάχτε, ω; καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

Είνε μία τυραννία, εις τα ίδια τίς να μένη!
Αύριον γυρίζω πάλιν τα πανιά, μη 'σας πικραίνη!
Ήμουν άλλοτε κατάρτι, πλην δεν έκαμνα φιγούρα·
Τί πειράζει, φίλοι, τώρα εάν γίνωμαι σαβούρα;
Άμποτε και σεις ν' αλλάχτε, ως καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

Βρε παιδιά, εσείς τον κόσμον δεν γνωρίζετε ακόμα·
Μην κυττάζετε διόλου, αν αλλάζω τώρα χρώμα.
Μήπως έγινα αράπης, κί από Χριστιανός Εβραίος;
Ως καθώς γυρίζ' η σφαίρα, γύριζε και συ ταχέως.
Άμποτε και σεις ν' αλλάχτε, ως καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.

Αν εγέλασα, ως λέγουν, τον Κανάρη, τίς ηξεύρει,
Αν μ' εγέλασε κί εκείνος; – Ας ειπή τώρα αλεύρι...
Όχι Τζουμπελής, Εβραίος εγινόμεν να τον πνίξω...
Μολαταύτα, είνε γέρος, και δεν θέλω να του δείξω...
Άμποτε κί αυτός να αλλάξη, ως καθώς εγώ, μυαλά,
Για να 'πάγωμεν καλά.²¹¹

ΕΙΚΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

Ποία δόξα εις το Έθνος! Τετρακόσιοι Πατέρες
Υπό είκοσι παντιέρας,
Και καθείς με τετρακόσια, συζητούν το Σύνταγμά μας,
Βγάζοντες τον λάρυγγά των και ξεσχίζοντες τα αυτιά μας!
Ένας λέγει ό,τι φθάση, άλλος λοιδωρεί τον άλλον,

²¹¹ Αυτόθι, έτος Ε', αριθ. 588, Εν Αθήναις Παρασκευή 17 Ιουλίου 1864.

Άλλος με τα σχήματά του κάμνει πάταγον μεγάλο,
Και ο Πρόεδρος τους 'μπαίνει συνεχώς εις το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι!

Φιλελεύθερος ο ένας, ως να παίζη την φλογέρα,
Κοπανίζει τον αέρα,
Κι' εναντίαν δίδει ψήφον 'ς όλας τας ελευθερίας!
Εκατό ο άλλος λέγει φοβεράς ανοησίας,
Και με σχήματα και γλώσσαν δημοκόπου αγορεύει.
Ποίον αίσχος εις το Βήμα! ποίον όνειδος και χλεύη!
Πλην ο Πρόεδρος του 'μπαίνει συνεχώς εις το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι!

Των τυραννοφρόνων όλων τα μουστάκια ωρθωμένα
Και τα στόματ' αφρισμένα,
Της Κολάσεως εικόνα ζωντανήν παρουσιάζουν!
Του Συντάγματος τα άρθρα ως κρανία εξετάζουν,
Και ως δαίμονες ζητούνσιν όλα να τα ροκανίσουν!
Αν θελήσουν εναντίοι εις το Βήμα να πατήσουν,
Να ο Πρόεδρος τους 'μπαίνει έτοιμος εις το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι!

Ένας ομιλεί και βγάξει εις τον οίστρον του και γένεια
Και μουστάκια - μασκαρένια.
Άλλος με τα δυώ του χέρια παίζει ταις μπουνιαίς μονάχος,
Κι' άλλος έρχεται να δείξη της γαστέρας του το πάχος.
Και ταις τσέπαις όταν έχουν από τον λουφέ γεμάταις,
Σκύλοι γίνονται και λύκοι από πετεινοί και γάταις!
Αλλ' ο Πρόεδρος και τότε τους εμβαίνει 'ς το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι!

Ποία σύγχισις κομμάτων! ποία ταραχή και ποία
Ιδεών Βαβυλωνία!
Ό,τι χθες αυτός ωμίλει σήμεραν το κολαφίζει,
Και τα πρώτά του ο άλλος με τα έσχατα συγχίζει!
Μερικοί θαρρείς πως τσούζουν ποτηριαίς, και διά τούτο
Ωμιλούσι τραγουδούντες κι' ωρινά παίζωσι λαγούτο!
Αλλ' ο Πρόεδρος και τότε τους εμβαίνει 'ς το ρουθούνι,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι!

Η Συνέλευσις μας είνε αγορά όπου φωνάζουν,
Που πωλούν και αγοράζουν,
Που υβρίζονται, ταις παίζουν, και εις εν ομονοούσι,

Ο λουφές να μη τους λείψη, να το έχωσι τσουμπούσι,
Και ποτέ να μην αφήσουν τας περικλεείς Αθήνας.
Πλήρωσε, λαέ χαμάλη, και ανέχον τους κηφήνας!
Και συ, Πρόεδρε Ξυδάτε, έμβαινέ τους 'ς το ρουθούνη,
Τίγκι τιγκ με το κουδούνι...²¹²

Ο ΕΠΙΤΥΧΩΝ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ

Δόξα εις του Βούλγαρη μας τον τζουμπέ και την μανήκα!
Δί' ευχών του των αγίων Βουλευτής κ' εγώ ευγήκα!
Τώρα πλέον 'ς ένα μήνα κ' Υπουργόν θα με ιδήτε.
Μη γελάτε, συμπολίται!
'Σ του τζουμπέ ημέρα νύχτα το αυτί θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Θάμαι πρώτος 'ς ταις παρλάταις... Θα στομόνω τον Χρηστίδη,
Εις τα 'μάτια του Λομβάρδου κολοβό θα ήμαι 'φείδι
Και του Κεχαγιά θα κόβω με δυώ λέξεις μου τον βήχα·
Δεν θα τους χαρίζω τρίχα.
Τον τζουμπέ θα πλησιάζω και 'ς τ' αυτί θα του σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Για ν' αναδειχθή τις μέγας και το Έθνος να τιμήση,
Εις του Υπουργού την έδραν πρέπει άπαξ να καθήση.
Αν αυτό δεν κατορθώσω, είμαι διά την κρεμάλα!...
Διά τούτο και δι' άλλα
'Σ του τζουμπέ ημέρα νύχτα το αυτί θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Τί ως Βουλευτής, τί έχω να ελπίσω; Εις των άλλων
Θενά πίπτω τα ποδάρια, ως πολιτικών μεγάλων,
Και ποτέ δεν θ' αποκτήσω έν' αμπέλι η χωράφι,
Και να πλεύσω 'ς το χρυσάφι.
Διά τούτο εις τα ώτα του τζουμπέ θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Τί θα 'πη!... Αφ' όσους είδα έως τώρα να καθήσουν
Εις του Υπουργού την έδραν διά να μας κυβερνήσουν,
Ποίος είν' καλλίτερός μου; Θα τους τρίψω το πιπέρι...
Το γουδί το γουδοχέρι,

²¹² Αυτόθι, έτος Ε', αριθ. 599, Εν Αθήναις, Τρίτη 25 Αυγούστου 1864.

‘Σ του τζουμπέ ημέρα νύχτα το αυτί θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Υπουργός ας γίνω άπαξ, ας μ’ αφήσωσι να γίνω,
Και αν δεν ιδούν το Έθνος ‘ς ένα μήνα να λαμπρύνω,
Ν’ αγοράσω σπίτι, αμπέλια, νερομύλους και περιβόλια,
Ας με είπουν μπονοβόλια!

‘Σ του τζουμπέ ημέρα νύχτα το αυτί θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Μια φορά ‘ς την Εξουσίαν θέλω μόνον να πατήσω,
Κ’ ύστερ’ από τρία χρόνια μόνος θα την παραιτήσω.
Με αρκούν αυτά να γίνω Καλληγάς και Κουμουνδούρος,
Κ’ ύστερα να ζήσ’ ως Βούρος...

Τίποτε! ‘Σ του τζουμπελή μας το αυτί θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Εις τα ψεύδη είμαι πρώτος, πρώτος ‘ς τας ραδιουργίας,
Και εις όσα πρέπει νάχη άνθρωπος της Εξουσίας.
Εάν όλους δεν τους παίξω εις τα πέντε δάκτυλά μου,
Ποια η αξιότητά μου;

‘Σ του τζουμπέ ακαταπαύστως το αυτί θενά σφυρίζω·
Ή με δίδεις Υπουργείον, ή αμέσως τα γυρίζω...

Αν ο φίλος δεν θελήση να με δώση Υπουργείον,
Ο χειρότερος θα γίνω των εχθρών του των αχρείων.
Όλαις ταις πομπαίς του έξω θα του βγάλω τότε φόρα,
Κ’ ύστερ’ από καμμιά ώρα,
Αι, ‘ς τ’ αυτί θα πλησιάσω και θενά του ψιθυρίσω·
Αι, μου δίδεις Υπουργείον, ‘ς την στιγμήν να τα γυρίσω;...

Αν κανείς των δεν θελήση Υπουργείον να με δώση,
Δυστυχία που τους εύρε!... Ουδ’ η γη δεν θα τους λυώση...
Θενά τους κηρύττω κλέφταις, ψεύταις και κατεργαρίους,
Τούρκους όλους και Εβραίους,
Και ως πατριώτης, ένθους ‘ς τον λαόν θα ξεφωνίζω·
Δεν με δίδουν Υπουργείον, επειδή δεν τα γυρίζω...²¹³

---

²¹³ Αυτόθι, έτος Θ’, τεύχος 802, εν Αθήναις Παρασκευή 12 Απριλίου 1868.

ΒΑΡΒΙΤΟΣ

Η ΔΗΜΟΠΡΑΣΙΑ

Ελάτε! συναχθήτε εις την δημοπρασίαν.
Ελάτε οι διψώντες διά Πρωθυπουργείαν!
Ιδού, δημοπρατείται με όλα τας τα βάρη.
Χαρά τον όπου έχει την τύχην να την πάρη!
Ελάτε... αλλά σύνα! ελάτε... αλλά ντούε!
Ελάτε! Έα θούε;

Εκείνος που την πάρη, λιπτόν δεν θενά δώση.
Φιλόδοξος να ήνε αρκεί κί' ας λείπ' η γνώσι.
Θα τον τιμώσιν όλοι κί' αυτός θα καμαρόνη
Έσαν γύφτικο σκεπάρνι, καβάλα εις κανόνι.
Ελάτε... αλλά σύνα! ελάτε... αλλά ντούε!
Ελάτε! Έα θούε;

Μην την αφήστε χήραν! το Έθνος λυπηθήτε!
Κ' εκείνην θενά σώστε και σεις θα δοξασθήτε.
Για τα γλυκά της 'μάτια επετσοκόπτεσθ' όλοι,
Και τώρα τον Γκιουλέκα της κάμνετε, διαβόλοι;
Ελάτε... αλλά σύνα! ελάτε... αλλά ντούε!
Ελάτε! Έα θούε;

Τί στέκεις, Κουμουνδούρε, και πόρρωθεν κυττάζεις;
Τον κόσμον εχαλούσες ως χθες και τώρ' αλλάζεις;
Ανώτερος των άλλων αν ήσαι, θησαυρέ μου,
Αμέσως να φωνάξω το αλλά τρι, ειπέ μου!
Ελάτε... αλλά σύνα! ελάτε... αλλά ντούε!
Ελάτε! Έα θούε;

Εσύ ο Δεληγιώργης, ως ορφανήν και ξένην,
Πώς την χρυσήν σου τώρα αφίνεις ερωμένην;
Φοβείσαι μη σου φύγη ευθύς από τας χείρας;
Να προτιμήση θέλεις πλειότερον το γήρας;
Ελάτε... αλλά σύνα! ελάτε... αλλά ντούε!
Ελάτε! Έα θούε;

Και συ τραβάς, Ζαϊμη, επίσης την ουρά σου;
Θενά την πάρη άλλος και τότε τα μαλλιά σου
Θενά τραβάς εις μάτην και θα μεταμελήσαι!
Έσ τα 'μάτια σε κυττάζει και συ την απαρνεύσαι;

Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!

Ελάτε! Έα θούε;

Και συ τα χέρια τρίβεις και σιέσαι και λυγιάσαι;
Και συ την απαρνείσαι, Τρικούπη, και τραβιέσαι;
Συ όστις την ηγάπας, περιφρονών τας άλλας,
Να πέση την αφίνεις εις γέροντος αγκάλας;
Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!

Ελάτε! Έα θούε

Και από σας τους άλλους, τους μέσα και τους έξω,
Κανείς δεν πλησιάζει; Κ' εις ποίους θα προστρέξω,
Εις ποίους τότε άλλους; Την αγαπάτε όλοι,
Αλλ' είσθε της κατάρας όλοι κοινώς, διαβόλοι!
Ελάτε... αλλά ούνα! ελάτε... αλλά ντούε!

Ελάτε! Έα θούε;

Η αρχολιπαρία, προς αίσχος εδικόν μας,
Σας παριστά εξίσου μικρούς ενώπιόν μας,
Και το σφηρίον ρίπτων, αυτό της καταισχύνης,
Την εθνικήν κατάραν υψώ μετά οδύνης
Και μ' οφθαλμούς κραυγάζω θολούς, σπινθηροβόλους
Ανάθεμά σας όλους!²¹⁴

ΒΑΡΒΙΤΟΣ

Η ΑΚΕΦΑΛΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Οποία δόξα εις ημάς! οποία ευτυχία!
Μας κυβερνά Κυβέρνησις μοναδική και θεία,
Και δίχως υπεράνω της Πρωθυπουργός να ήνε!
Σκυρτήσατε οι Έλληνες και ψάλετ' αι Αθήναι·
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μιαλό και περιττό κεφάλι!»

Νά, Σύνταγμα, 'ς το χίτρο σου με τ' άρθρα σου τα τόσα!
Δεν είνε ξίφος του λοιπού η φλογερά σου γλώσσα,
Αλλά ισχύς, και θέλησις, η των μεγάλων δόξα!
Ελάτε υπό της χαράς να ψάλωμεν τα τόξα
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

---

²¹⁴ Αυτόθι, έτος ΙΗ', τεύχος 1272, 20 Σεπτεμβρίου 1877.

Πάντοτε το παράδειγμα υπήρξαμεν των άλλων
Και μας θαυμάζουν πάντοτε μικροί μετά μεγάλων.
Τοιαύτην ιδετε ποτέ Κυβέρνησιν, να λάμπη;
Σκυρτήσατε οι ποταμοί και ψάλετε οι κάμποι
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Ιδέτε τους! Τα 'φρύδια των νομίζεις πως αστράπτουν·
Των Τούρκων τα μουστάκια των τον τάφον ότι σκάπτουν,
Κ' από το στόμα των στρατοί πώς εκκινούν και στόλοι!
Εν παρατάξει ψάλλετε και τραγουδάτε όλοι:
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Οσάκις λοξοβλέπονται, φρονείς πως ξεσπαθόνουν,
Κ' εις λόγους όταν έρχονται, πως φρούρια μαλόνουν.
Στρατόπεδα και φρούρια επιθυμείτε άλλα;
Εν παρατάξει ψάλετε, πεζή τε και καβάλα:
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Ας έλθουν όλοι οι στρατοί κ' οι στόλοι της Τουρκίας.
Θα συντριβούν 'ς τους πρόποδας ευθύς της Εξουσίας,
Κ' ενώ θα φεύγουν χωριστά, κεφάλια, χέρια, πόδια,
Ημείς θα αλαλάζωμεν, μουγκρίζοντες σαν βώδια:
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Αν αγαπάτε, Έλληνες, το Έθνος, ησυχία!
Τους Υπουργούς αφήσατε να γίνωσι θηρία.
Αυτοί θα φάγουν ζωντανόν το Τούρκον τον χασάπη!
Στεφάνους όλοι πλέξατε και ψάλετ' εν αγάπη:
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Μην σας τρομάζη, την Βουλήν αν συγκαλούν εκτάκτως.
Δεν θενά φαγωθούν εκεί, αλλ' όλοι αναιμάκτως
Μαλλιά κουβάρι θα γεννούν και βόμβα επί τέλους,
Και θ' αλλαλάξωμεν ημείς και τότε μετά μέλους:
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Άνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Χαρείτε! Ἦλθεν ο καιρός της δόξης εν Ελλάδι.
Εσώθη των Οθωμανών το φτήλι και το λάδι
Και η Κωνσταντινούπολις θα ήνε εδική μας.
Ελάτε ν' ανακράξωμεν εν τη υπεροχή μας.
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Ἀνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Εάν κ' ημεῖς ἐξέλθωμεν 'ς τον πόλεμον μαζή των,
Θα ἤμεθα τρουμπέτα των, ταμπούρλο και σπαθί των,
Κ' εις πάσαν νέαν κ' ἐφοδον, και θρίαμβον, και νίκην,
Θα ψάλλωμεν, εμπνέοντες 'ς τους Τούρκους νέαν φρίκην:
«Μας κυβερνά Κυβέρνησις, Κυβέρνησις μεγάλη,
Ἀνθρωποι με πολύ μυαλό και περιττό κεφάλι!»

Ἀν εἶχαμεν Κυβέρνησιν με τον Πρωθυπουργόν της,
Και το ολίγον, Ἕλληνες, θα ἔχανε μυαλόν της,
Ἐνώ ἀκέφαλος, ἰδού, 'ς την Πόλι θα μας φέρη,
Και θ' ανακράξωμεν ἐκεῖ με το σπαθί 'ς το χέρι:
«Ζήτω η ἔνδοξος ημών Κυβέρνησις και πάλι!
Κ' ἓνα θα της φορέσωμεν καλπάκι για κεφάλι...»²¹⁵

ΑΝΤΑΣΠΑΣΜΟΣ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΕΠΤΑ ΑΥΤΗΣ ΘΥΓΑΤΕΡΑΣ

Ἀγαπημέναις κόραις μου, Σειρήνες σκλαβωμέναις,
'Στην ἀγκαλιά της μάνας σας ριφθήτ' ἀγκαλιασμέναις!
Ελάτε να σας ασπασθῶ, ελάτε να σας σφίξω,
Τον πόνο της καρδούλας μου για πάντοτε να πνίξω.
Στεφθήτε με λουλούδια
Και τραγουδήστ' ἐλεύθεραις ἐλεύθερα τραγούδια.

Ελάτ', ελάτ' ἓνα φιλί ἀκόμη να σας δώσω.
Δόστε τα χέρια 'ς το χορό για να σας καμαρώσω.
Μη το χορό ἐξέχασε απ' τα δεσμά καμμιά σας;
Μήπως ἀπό τους στεναγμούς ἐπνίγηκ' η λαλιά σας;
Ω, κόψετε λουλούδια
Και τραγουδήστ' ἐλεύθεραις ἐλεύθερα τραγούδια.

---

²¹⁵ Αυτόθι, εν Αθήναις, ἔτος ΙΗ', τεύχος 1273, 25 Σεπτεμβρίου 1877.

Σας βλέπω· στάζει φλογερό το δάκρυ σας ακόμα,
Κ' είν' αναμμένο κάρβουνο η γλώσσά σας 'ς το στόμα.
Το βλέμμα είχατ' αστραπή και κεραυνό την γλώσσα
'Σ τα τόσα σας μαρτύρια, 'ς τα βάσανα τα τόσα!

Πλην τώρα 'ς τα λουλούδια

Καθήστε με την μάνα σας και ψάλετε τραγούδια.

Κι αν είχαν τα ποδάρια σας με σίδερα δεμένα,
'Σ τον ξένον δεν εκλίνατε ποτέ σας τον αυχένα.
Για τούτο 'ς τον λαϊμό θηλειά την νύχτα σας περνούσε!
Πλην το σχοινί 'ς τον ύπνο του φείδι τους κυνηγούσε...

Σε δροσερά λουλούδια

Τραγούδια τώρα ψάλετε, ελεύθερα τραγούδια.

Από τα κρημνισμένα σας εβγήκατ' όλαις κάστρα,
Καθώς από τα σύγνεφα βγαίνουν την νύχτα τ' άστρα,
'Σαν Ίρις όπου χρώματα εφτά παρουσιάζει,
Και καταπαύει η βροχή και ο καιρός αλλάζει.

Καθήστε 'ς τα λουλούδια

Και τραγουδήστ' ελεύθεραις ελεύθερα τραγούδια.

Αλλά, 'ς την τόση σας χαρά, γιατί τόση κατήφεια;
Μη και το θάρρος, κόραις μου, που είχατε 'ς τα στήθια,
Ο Άγγλος κατεδάφισε;... Να σας ιδώ σταθήτε.
Γιατί δεν μ' αποκρίνεσθε; Γιατί δεν μ' ομιλείτε;

Καθήστε 'ς τα λουλούδια

Και τραγουδήστε, κόραις μου, ελεύθερα τραγούδια.

Άοι! εννοώ το πόνο σας και διατί λυπείσθε...
Γιατί όλαις η κόραις μου εις τον χορό δεν είσθε...
Γιατί 'ς το χέρι δεν βαστώ το σκήπτρο το μεγάλο...
Του Κωνσταντίνου το σπαθί μια μέρα θενά βάλω,

Και τότε σε λουλούδια

Θα ψάλτε όλαις γύρω μου πολεμικά τραγούδια...

Μη βουρκωμένα στρέφετε τα μάτια σας 'ς το Σούλι!
Τα κόκκαλα που άταφα σε γη κοιμώνται δούλη,
Θα τρίξουν και θ' αναστηθούν μια νύχτ' ανδριωμένα,
Η Δέσπω πάλι θα φανή με άρματ' ασημένια,

Και επάνω σε λουλούδια

Όλαις θα ψάλτ' ελεύθεραις ελεύθερα τραγούδια.

Κι' αν έφαγε ο Αλήπασας την Πάργα 'σαν θερίο,
Φτερά και νύχια έκαμε; 'Σ το στήθός του το κρύο
Εστοίχισε και έχασε του ύπνου την γαλήνη!
Τα σπλάχνα του κατέτρωγε κ' εμούγκριζεν εκείνη...

Κ' εκεί εις τα λουλούδια
Μια μέρα θενά ψάλουμε ελεύθερα τραγούδια.

Τα μέτωπά σας ιλαρά σηκώστε όλαις τώρα·
Θα τα σκεπάσουν σύγνεφα, αλλά δεν ήρθ' η ώρα...
Τότε θα χύσουν αστραπαίς, και γι' άλογα 'ς την πάλη,
Η μια θα πάρη τον Βορριά, την θάλασσα η άλλη...
Σε δροσερά λουλούδια
Καθήστε τώρα, κόραις μου, και ψάλετε τραγούδια.

Δόστε τα χέρια 'ς το χορό για να σας καμαρώσω,
Γιατί 'ς τα χέρια αύριο φυσέκια θα σας δώσω,
Κ' εκεί, εκεί, θα σας ειπώ, θα φάμε και θα πιούμε,
'Μπροστά εις την Αγιά Σοφιά θα ξαναφιληθούμε,
Θα κόψετε λουλούδια,
Και όλαις με την μάνα σας θα ψάλετε τραγούδια...²¹⁶

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Έως πότε, μωρ' αδρέφια, 'ς το κεφάλι μας επάνω
Θενά έχωμεν τον ένα και τον άλλο λαοπλάνο,
Ταις περούκαις, τους βαρόνους και τους κόντιδες, την ψώρα,
Και τους χωρικούς για σκλάβους θα μας θεωρή η χώρα;
Να τους βάλωμεν ελάτε εις του κανονιού την μπούκα!
Κάτω! κάτω η περούκα!

Μας ελήστευσαν, μας 'πήραν και αμπέλι και χωράει,
Κι' ω, αφένταις πλέουν τώρα όλοι τους εις το χρυσάφι·
Κ' ένας έγινε βαρόνος με 'ψηλή καπελλαδούρα,
Άλλος κόντες με περούκα! – ω, τί μούτρα για φιγούρα!
Να τους βάλωμεν ελάτε εις του κανονιού την μπούκα!
Κάτω! Κάτω η περούκα!

Δεν εγύρισαν ποτέ τους να μας δούνε με ευγένεια,
Μήπως πέσ' η μύτη κάτω κανενός η ζαχαρένια,
Κ' είχαν πάντοτε την μύτη συκωμένη 'σαν γουρούνια!
Να τους σπάσωμεν ελάτε, μωρ' αδρέφια, τα ρουθούνια,
Κ' 'ς του κανονιού για πάντα να τους βάλωμεν την μπούκα!
Κάτω! κάτω η μπερούκα!

---

²¹⁶ Αυτόθι, έτος Ε', αριθ. 571, Εν Αθήναις Σάββατο 4 Απριλίου 1864.

Από τον καιρόν μας είχαν, τον καιρόν των Βενετσάνων,
Σκλάβους όλοι των, ως δούλοι των κατακτητών τυράννων,
Κ' εθρονίσθησαν με τίτλους ευγενείας εις την χώρα.
Κάτω τώρα όλ' οι τίτλοι! έξω! έξω τέτοια ψώρα!
Θα τους έχωμ' αιωνίως εις του κανονιού την μπούκα!
Κάτω! κάτω η περούκα!

Έστα χεράκια μας μια 'μέρα πώς θα πέσουν δίχως σκούφους,
Δεν το έβαλλεν ο νους των, και μας έπερναν για μπούφους.
Και μετά την Προστασίαν, τους 'περνούσεν η ιδέα,
Πως θενά μας έχουν σκλάβους! – Κάτω τώρα η κοντέα,
Και καθείς μας ας τους έχη εις του κανονιού την μπούκα!
Κάτω! κάτω η περούκα!

Η κατάρα της Πατρίδος και του Ιησού 'ς εκείνον
Όστις πλέον προσκυνήση ευγενή εκ των Ελλήνων!
Και ανάθεμα να έχη, όστις θα θηρεύη άλλο,
Άλλο από της Πατρίδος το συμφέρον το μεγάλο!
Όρκον κάμνομεν, να ήνε εις του κανονιού την μπούκα
Αιωνίως η περούκα!²¹⁷

Τ Ο Ε Ω Θ Ι Ν Ο Ν

Ευπνάτε με την σάλπιγγα, ξυπνάτε με τ' αηδόνι
κι ορθοί, λεβέντες! το σπαθί,
την μπαγιονέτα σας, κι ορθοί·
ξυπνάτε, ξημερώνει.

Για ιδήτε πως γι' αγάπη σας στις ρεματιές χαράζει.
Χρυσός λοχίας στα βουνά
για σας ο ήλιος ξεκινά
και «στ' άρματα» φωνάζει.

Ευπνάτε, ξυπνάτε, η σάλπιγξ ηχεί,
εμπρός η σημαία και βήμα ταχύ.

Αδελφωμένοι στο σπαθί και σύντροφοι στο βόλι,
φαιδροί ξυπνάνε, και μαζί
ιππείς, αυγίται και πεζοί
στα όπλα τρέχουν όλοι.

---

²¹⁷ Αυτόθι, έτος Ε', αριθ. 587, Εν Αθήναις Τρίτη 14 Ιουνίου 1864.

Αυτός που βλέπεις έκαμε διαμάντι το σπαθί του,
το βλέπει πώς λαμποκοπεί
και το κρεμά σαν αστραπή
στην μέση τη χυτή του.

Το άλογό του παρεκεί ένας ιππεύς χτενίζει·
κι αυτό σαν κάτι να ζητεί,
την χαίτη την μεταξωτή
κινά και χρεμετίζει.

Εκείνος, μόλις στο πλευρό του κανονιού ξαμώνει,
κι ο διευθέτης ο βαρύς
σαν φύλλο τρέμει, που θαρρείς
και θα το κάμη σκόνη.

Τιμή στα νιάτα να χαρή ο στρατιώτης ξέρει.
Την καραμπίνα στα βουνά,
στις χώρες μάτια γαλανά,
και δάφνες στο λημέρι.

Ξυπνάτε με τη σάλπιγγα, ξυπνάτε με τ' αηδόνι
κ' εμπρός, λεβέντες, εν στολή,
ροδίζει στην ανατολή,
στην Πίνδο ξημερώνει.²¹⁸

Ο ΣΚΟΠΟΣ

Με το κράνος βαρύ στο σκοτάδι,
με την λόγχην σε χάρι θρασύ,
στη φωτιά, στο βουνό, στο λαγκάδι
την πατρίδα φυλάττω· «τίς ει;».

Κουρασμένη σε δάφνη αποκάτω
γείρε τώρα, πατρίδα μου εσύ.
Άγρυπνός σου σκοπός σε φυλάττω
ως να έλθη η ώρα... «τίς ει;»

Ουρανός γαλανός από πάνω,
τρέμ' η πούλια στο πλάγι χρυσή,

---

²¹⁸ Ποίημα Γεωργίου Παράσχου, παρατιθέμενο στην *Ανθολογία Περάνθη*, ό.π., σελ. 342-343.

συντροφιά μου τ' αηδόνι το πλάνο
τραγουδάει μαζί μου «τίς ει;»

Τον χειμώνα τα έλατα γέρνουν,
πέφτει χιόνι, βροχή περισσή.
Τρικυμίας σκοτάδια με δέρνουν,
Πλην τα πνίγ' η φωνή μου· «τίς ει;»

Κρότος όπλων! Εφόδου σημεία.
Στήτε, στήτε· το σύνθημα συ·
– Σανταρόζας. Κι εγώ: – Σφακτηρία.
Είσθε φίλοι· περνάτε· «τίς ει;»

Τ' είν' ο κόσμος για μας τα λιοντάρια;
Πατρίς, δόξα, γυναίκες, κρασί,
σε μυρσίνης μας θάπτουν κλωνάρια
και η μνήμη φωνάζει «τίς ει;»

Κάπου - κάπου καμμιά μαυρομάτα
(αχ! ποιός ψεύτης το κάλλος μισεί;)
σα νεράϊδα μου κόβει τη στράτα,
σαν ιππότης της λέγω «τίς ει;»²¹⁹

ΕΠΙΟΡΚΙΑ (ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

.....

ΑΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟΝ

«Οι δε είπον αυτώ· ενύπνιον ίδομεν,
και ο συγκρίνων αυτό ουκ έστιν.
«Είπε δε αυτοίς Ιωσήφ· ουχί δια του Θεού
διασάφησις αυτών εστι; Διηγήσασθε ουν μοι».
(Γεν. Παλαιά Γραφή).

Α'

Μίαν ημέραν, κατηφής υπέρ ποτε η Ίδα,
Επί τινος κατέπεσε καθέδρας ωχριώσα,
Και την εικόνα έβλεπε πενθίμως του Βρασίδα,
Ήτις απέναντι αυτής υψούτο μειδιώσα.

---

²¹⁹ Ποίημα Γεωργίου Παράσχου, αυτόθι, σελ. 345.

Το βλέμμα προσηλόνουσα εις την μορφήν εκείνην,
 Ωραν μακράν την έβλεπε με ζοφεράν γαλήνην·
 Πλην άσιτος και ασθενής από την άυπνίαν,
 Τα βλέφαρά της έκλεισεν εις ύπνου ληθαργίαν.
 Και είδεν, είδεν όνειρον αλλόκοτον η νέα!
 Εθάρρει ότι η εικών εκείνη η ωραία.
 Ενεψυχούτο βαθμηδόν· εξήστραψε το όμμα,
 Κ' έλαβε σάρκα και ζωήν του φίλου της το σώμα.
 Εθάρρει ότι ασθενής παρεπονείτο στόνος,
 Και ότι δάκρυ έρρευσεν εις τ' όμμα της εικόνας...
 Και είδεν εις το έξαλλον εκείνο όνειρόν της,
 Ότι αφήκεν η εικών κενόν το πλαίσιόν της,
 Και ότι καταβαίνουσα μ' αργόν εχώρει βήμα·
 Αλλ' όχι πλέον άψυχος μορφή, ανθρώπου σχήμα,
 Ζων ο Βρασίδης της αυτός... Λευκήν στολήν εφόρει,
 Κ' εις την οσφύν του λάμπουσαν ρομφαίαν εθεώρει.
 «Ίδα, την είπε με φωνήν χαρμόσυνον ο νέος·
 «Η ώρα φθάνει· φύγωμεν, φιλάτη μου, ταχέως!»
 Και εις αγκάλην εμμανή, ταχύτερος ζεφύρου,
 Μ' έν βήμα προ του κυανού την έφερε Φαλήρου·
 Μ' έν άλλο, θάλασσαν πολλήν διήλθον, και εις τρίτον
 Επί πεδίου αχανούς με τον Βρασίδαν ήτον.
 «Ίδα! την είπε με φωνήν ενθουσιώσαν, Ίδα·
 «Συνέντευξιν εδώσαμεν εδώ με την πατρίδα!
 «Θα ορχηθώμεν... Η πατρίς πυρρίχιον μας δίδει,
 «Και τελευταίον χορευτήν κανείς δεν θα με ίδη...»
 Στραφείσα είδε τάγματα εχθρών αναριθμήτων,
 Κ' εθάρρει ότι πέλαγος ανδρών και όπλων ήτον.
 Εμαύριζε και ουρανός και πεδιάς και όλα,
 Ιππείς και ίπποι πτερωτοί, πεζοί και πυροβόλα.
 Και εις την χείρα έβλεπε φανατικού δερβίσου
 Να κυματίζ' η ερυθρά σημαία της αβύσσου...
 Κ' ιδού, τα πέριξ ήχησαν βουνά της πεδιάδος·
 Η φουστανέλλα η λευκή εφάνη της Ελλάδος·
 «Ελλάς και Κρήτη!» ήχησεν εξ εκατόν χειλέων,
 Και νεανίσκων στρόβιλος από οφρύν ορέων
 Ως χείμαρρος εφέρετο τα πάντα συνταράσσω.
 Ηγείτο έμπροσθεν, γλαυκή σημαία, μέλαν ράσον
 Και ιερέυς· εις τας πνοάς της αύρας φερομένη,
 Εστάθη προ της ερυθράς η κυανή λυμένη!
 Το αίμα και ο ουρανός· σημαία και σημαία·
 Αλλ' αιφνιδίως, πότε, πως, πριν διακρίν' η νέα,
 Μαύρη χειρίς συστρέφεται και σίδηρος επίσης,

Και πίπτουν και σωρεύονται σημαία και δερβίσης.
«Εύγε, ανέκραξεν εκεί καλός τις νεανίας,
    «Ω ιερεύ δύνω βωμών, Θεού κ' Ελευθερίας!»
Κ' ήρχησ' η μάχη, κ' έβλεπεν εις την πυράν της ήδη
    Ν' αντανακλάται η μορφή του Μάνου και Πραΐδη,
Κ' εις στρόβιλον κονιορτού και εις καπνού νεφέλας
    Εξήστραπτεν ο οφθαλμός του Βαφειάδου μέλας.
Και είδεν άνω των εχθρών και άνω των Ελλήνων,
    Του Έσλεν ανυψούμενον το μέτωπον ως κρίνον,
Και τον Βαρνάβαν ως αυγήν μέσω πυκνής σκοτίας·
    Και όλους, όλους τους καλούς εκείνους νεανίας!
Είδε τον Νερουτσόπουλον προτάσσοντα τα στήθη
    Ως πύργον, εις το έρημον πριν να ταφή Λασίθι.
Και τον Αναγνωστόπουλον διέκρινε σιμά του,
    Εκείνον, όστις... πλην αρκεί, νομίζω, τ' όνομά του...
Οίμοι, δεν έλειπεν ουδείς εκ των τριακοσίων!
    Η εκατόμβη έτοιμος υπήρχε των ανδρειών·
Το τρυφηλόν συμπόσιον, όπερ μισέλλην μοίρα
    Προσέφερ' εις τον θάνατον με δαψιλή την χείρα!
Λεόντων σκύμνοι, εγγονοί της Λαύρας της Αγίας,
    Ν' ακούσουν έτρεξαν μαχών κ' εκείνοι λειτουργίας...
Από του όρους πτερωτοί κατέβησαν την ράχιν,
    Την πρώτην, φευ, κ' εσχάτην των να συγκροτήσουν μάχην.
Κ' εξηκολούθει τ' όνειρον το έξαλλον ακόμα,
    Και η νεάνις έβλεπε με της ψυχής το όμμα...
Προς τον Βρασίδαν έντρομος εστράφη, πλην ματαίως·
    Δεν ήτο πλέον παρ' αυτή ο λευκοφόρος νέος!
Με κόμην εις τους ώμους του επέτα λελυμένην,
    Και ήνοιγε το ξίφος του οδόν αιματωμένην.
Και να κραυγάσ' ηθέλησε· «Βρασίδα, στήθι, στήθι!»
    Να δράμη έμπροσθεν αυτού, αλλά δεν ηδυνήθη.
Είδεν αυτόν προβαίνοντα ως θύελλαν ταχέως
    Προ του κρατούντος την γλαυκήν σημαίαν ιερέως.
Από μακράν τον ήκουε κραυγάζοντα η νέα·
    «Έμπρός, εφώνει, ιερεύ, το ράσον κ' η σημαία!
«Κυάνισον τον δρόμον σου και των εχθρών τα στίφη,
    «Κ' ημείς τον πορφυρόνομεν με τα καλά μας ξίφη!»
Και ώρμησαν παρόμοιοι με βορεινάς θυέλλας,
    Εγγύς αλλήλων, ο λευκός οπλίτης και ο μέλας.
Ο λευκοφόρος εμμανή ανύψονε την χείρα,
    Και χειρ ομού και σίδηρος κατέπιπτεν ως σφύρα.
Έπιπτε μία κεφαλή εις πάσαν αυτού πτώσιν·
    Η τροφοδότης των γυπών ητοίμαζε την βρώσιν!

Κ' ελόγχιζε παράπλευρος, εθέριζεν οργίλος,
Με της σημαίας την αιχμήν ο μέλας παραλλήλως...
Κ' η Ίδα μ' έντρομον σιγήν την μάχην εθεώρει,
Εμαύριζεν η πεδιάς, εσείοντο τα όρη·
Μέλας καπνός εκάλυπτε της μάχης το πεδίον,
Αυλακιζόμενον συχνά με λάμπεις πιστολίων.
Κ' εις την σκοτιά ήκουεν εκείνην την βαθείαν,
Φρενιτικήν, παραδόξον του άδου συναυλίαν.
Σκότος ας έσκεπε το παν· γην, ουρανόν και όρη·
Ένδον του σκότους πάντοτε εκείνον εθεώρει,
Και μ' όλην την απόστασιν, το σκότος και την πάλην,
Εσυναντώντο κ' έβλεπεν ο εις τον άλλον πάλιν!
Πολλάκις στρέφων προς αυτήν φαιδρώς τη εμειδία,
Κ' ενεθαρρύνετο μικρόν της νέας η καρδιά...
Κ' εξηκολούθει τ' όνειρον κ' η πάλη των γενναίων,
Αλλ' όχι, φευ, με την αυτήν ισχύν και τύχην πλέον!
Ήδη το δράμα ήρχησε το πένθιμον να λήγη·
Ο λόχος ηραιόνετο, απέμειναν ολίγοι...
Είς μ' εκατόν εμάχετο· η χειρ η πελεκώσα
Απηύδησε φονεύουσα, απηύδησε νικώσα.
Ημιθανείς εκ των πληγών, μ' ολίγον έτι αίμα,
Με λείψανόν τι της ψυχής, αστραύπτον εις το βλέμμα,
Εκπνέοντες επάλαιον, σχεδόν αποθαμμένοι,
Και αν δεν ήσαν νικηταί, δεν ήσαν νικημένοι...
Κ' έβλεπε Τούρκους κ' Έλληνας ν' αρπάζωνται λυσσώντες·
Ήδη εφόνευεν η χειρ, η χειρ και οι οδόντες!
Ήτον το ύστατον σπαθί, εσχάτη αγωνία·
Εις μάτην όλα· έλαιον δεν είχεν η λυχνία...
Ενίοτε ηκούετο κανέν ρ ε β ό λ β ε ρ μόνον,
Κ' έβλεπεν Έλληνα νεκρόν, πλην φευ και αυτοκτόνον!
Κ' είδεν ως λεύκην πίπτοντα τον Βαφειάδην κάτω,
Πλην κ' εγερθέντα... και νεκρός αυτός δεν ενικάτο.
Τον είδε τον φονέα του να πνίξ' εις την αγκάλην,
Κ' επάνω εις το πτώμά του νεκρός να πέση πάλιν!
Ένα προς ένα έβλεπε τόσους καλούς οπλίτας
Εις την χιόνα πίπτοντας, εθελοντάς και Κρήτας·
Τόσας πρωΐας δροσεράς και τόσα δόξης κρίνα,
Φευ, εις το πρώτον μύρον των, την πρώτην των ακτίνα!
Και του Βαρνάβα να κλεισθή το νέον είδεν όμμα,
Και την βαθείαν του πληγήν... Διέκρινεν ακόμα
Τον Έσλεν λόγχη να κτυπά και σπάθη τουρκομάνων,
Κ' εις πολεμίων κύματα χανόμενον τον Μάνον.
Και είδεν επερχόμενον ωχρόν, ακτινοβόλον,

Μ' έν τμήμα σπάθης, τον ξανθόν Πραϊδην εμπρός όλων.
Ως μήτηρ προασπίζετο με το πλατύ του στήθος
Του λόχου του τα λείψανα, κρατών μακράν το πλήθος·
Κ' υψούτο ως εις την ορμήν κυμάτων πολεμίων
Νηός υψούται ευγενούς κατάλευκον ιστίον.²²⁰

.....

ΕΚΤΑΦΗ (ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ)

Α'

Ω, πόσα έργα ευγενή καλύπτεις, ιστορία·
Μ' αριστοκράτου οφθαλμόν τα ύψη βλέπεις μόνον.
Αμβλυωπεί το βλέμμα σου εις χαμηλά πεδία
Και βόμβος, βόμβος σ' οδηγεί συνήθως μελισσώνων.
Το άνθος φεύγει του αγρού οπότεν πλέκης στέμμα,
Κ' εις ρόδα κήπων στρέφεται τ' αθάνατόν σου βλέμμα!

Β'

Ε! αν εξέχη κάτω τι ή άνωθεν, εξέχει·
Αλλ' ό,τι κάτω φύεται, εκείνο υπερέχει.
Ως άλλα βάρθρον εκ βουνών δεν έχει, αλλά χώμα.
Και όμως με των ουρανών συγχέεται το δώμα...
Οπότεν νέφος γίνεται η κόνις των τριόδων,
Κ' ευωδιάζη των αγρών το άνθος ως το ρόδον,
Οπότεν τέκνον του λαού επάνω αναβαίνει,
Τον γεννηθέντα υψηλά βεβαίως υπερβαίνει...

Γ'

Ω Μούσα, αντιπρόσωπε της Θέμιδος αγία·
Συ έχεις όμμα διαυγές και συμπαθές, συ μόνη·
Τα βήματά σου οδηγεί το φως πλην κ' η καρδιά
Και όπου εύρη κορυφήν η χειρ σου στεφανώνει!
Εις τας αβύσσους ρίπτεσαι και εις θαλάσσης κούτην,
Κ' εξάγεις από τ' όστρακον συχνά τον μαργαρίτην.

Δ'

Αδικον λήθης σάβανον μακράν η χειρ μου ρίπτει
Και δύο ευγενείς νεκρούς εκθάπτω του μνημείου·
Ό,τι η λήθη έκλεψε και τ' άδικον καλύπτει,

---

²²⁰ Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π. τόμος 1, σελ. 180-185.

Η λύρα πάλιν εις το φως θα φέρη του ηλίου.
Ιδού ο εἰς· εἶναι κ ο υ ρ ε ὑ ς, εἴν το συγχωρήτε...
– Κουρεὺς! ὦ, πάσαν ποίησιν ἡ λέξις αποβάλλει·
Δικαίως ὄν ἀλλόκοτον ὁ ποιητὴς καλεῖται.
Πῶς και τοιούτον δύναται ἡ λύρα του να ψάλῃ;
– Ἦτο κουρεὺς! ὡς οἱ υἱοὶ ἐκεῖνος των πλουσίων,
Δεν εἶχεν ἐπιτήδευμα συμπόσια ὀργίων,
Οὐδ' ἦτο γόνος στρατηγῶν να ζῆ με τ' ὄνομά του,
Λαμβάνων τάφου σύνταξιν και ἄρτον του θανάτου.
Τον ἄρτον του ἐμύρνε με ἐργασίας μύρα,
Κ' ἔζη με τον ἰδρώτά του και την τιμίαν χεῖρα.
Ἡ χεῖρ του ἦτο δι' αὐτόν παράσημον Σωτήρος·
Ἦτο κουρεὺς! ἀπέθανεν ὡς μάρτυς και ὡς ἥρωσ.
Του γένους του ἡ εὐκλεία το γένος του ἀρχίζει
Εκεῖ, ὅπου το αἷμά του εἰσέτι κοκκινίζει...
Του τάφου τον ἐκάλυψε βασιλείος πορφύρα,
Και δι' αὐτόν σεμνύνεται ἡ δημοκράτις λύρα!
Πῶς ὠνομάζετο; – Λαός! ἰδού το ὄνομά του·
Το ἄλλο το ἐκάλυψαν τα κρῦα σάβανά του!

.....

Ε'

Ἡ Κρήτη πάλιν τ' ἄρματα εἶχεν ἀρπάσει· πάλιν
Τα εἰθισμένα ἐπράττεν ἡ τουρκομάχος χεῖρ της,
Πλην πάλιν εις ἐπίβουλον την ἐπνιγεν ἀγκάλῃν
Ἄδικος μοῖρα κ' ἐσβυεν εις τον βωμόν το πυρ της.
Δύσις και Τούρκος ἔδωκαν τας χεῖράς των και εἶπον·
«Εἰς νέου τάφου ἀς ριφθῆ ὁ Ταραξίας βάθη.»
Πλην την θανάσιμον πληγὴν, πλην τον μέγαν κτύπον,
Ἀράβων χεῖρ δεν ἔδωκε και Μουσουλμάνων σπάθη.
Παραίτει, Μούσα, τους νεκρούς, τους τάφους εὐλαβήσου
Και μη του Ναπολέοντος καταρασθῆς το μνήμα·
Κοιμήσου, δύσμοιρε νεκρέ, διὰ παντός κοιμήσου·
Ἐδωκας δίκην τρομεράν διὰ το μέγα κρίμα!

.....

Μ' ἐν τμήμα σπάθης, ἐμπλεος πληγῶν, καθημαγμένη,
Ἡ Κρήτη δεν ἐνέδιδεν ἀν και προδεδομένη·
Εἰσέτι ἀντεπάλαιεν, ἡμιθανῆς καθ' ὅλων,
Πότε με λόγχην Τουρκικὴν, πότε με Φράγκου δόλον.
Ἀλλ' ἐπιπτεν... ἐκλείοντο οἱ οφθαλμοὶ της πλέον,

Και τότε η φιλόχριστος ψυχή των Βασιλέων
Ιδούσα, ότι ασφαλώς εσβέσθη η πυρά της,
Έπεμπε πλοία κ' έσωζε τα γυναικόπαιδά της!
Βλέπετε, είναι προς ημάς φιλόανθρωπος η Δύσις,
Αλλά βεβαίως αφού πριν μας σφίγξη τας αλύσεις...

ΣΤ'

Τίνες οι βαίνοντες ωχροί και με σιγήν βαθείαν;
Ιδέ· ο εις τον έτερον δεν βλέπει, και λαθραίως
Ενίοτε την μακρυνήν προσβλέπουν παραλίαν.
Εις την μορφήν των φαίνεται αόριστόν τι δέος...
Ζοφώδεις και σιωπηλοί βαδίζουν εις τον δρόμον
Και φέρουν μετά δισταγμού τα όπλα εις τον ώμον.
Οποίοι είναι, κ' έχουσι πατρίδα ούτοι ποίαν;
Δεν έχουσι καμμίαν!
Υπάρχει πανταχού της γης, παντού ανθρώπων είδος,
Στερούμενον πατρίδος...
Εκ της θαλάσσης Δήλος τις εξέρχεται λαθραίως,
Αισχυνομένη τους γεννά και χάνεται ταχέως.
Αγνώστου Δήλου γέννημα είναι και ούτοι· αίμα
Δεν έχουσιν ελληνικόν, ουδ' άνθρωποι καλούνται.
Ιδέ, πώς κύπτει προς την γην το άνανδρόν των βλέμμα!
Και είναι νέοι, μ' άρματα πολεμιστών κοσμούνται,
Και μαύρα ήλθον σάβανα δουλείας να ξεσχίσουν.
Ήλθον να δρέψουν Πλαταιών καθημαγμένον ρόδον
Και εις τρισάγιον βωμόν το αίμά των να χύσουν!
Ενόμισαν τον πόλεμον ως έριδα τριόδων...
Αλλ' ότε ήναψ' ο αγών, ότε μ' οργήν μεγάλην
Τον Τούρκον Κρης εφόνευε, τον Κρήτα Τούρκος πάλιν,
Κ' είδον τα ξίφη ερυθρά, πλην φευ, αλλού την νίκην,
Τότ' εκ της μάχης έφυγον με άτιμον συνθήκην...
Ω, αίσχος, αίσχος, κ' Έλληνες τολμούν ν' αποκαλούνται!
Και νυν προς το παράλιον βιαίως συνωθούνται·
Εις σκάφη Τούρκων σπεύδουσι γοργοί να επιβώσι,
Εις σκάφη Τούρκων! και μ' αυτά οπίσω να στραφώσι...
Ερρέτωσαν· μομφήν αυτοί δεν μας προσάπτουν· έχει
Πάσα Εδέμ τον όφιν της και πάς λαός νοθείαν.
Πλην τίς ολίγα βήματα μακράν αυτών απέχει
Και την αυτήν ακολουθεί σιωπηλός πορείαν;
Αγένειος πολεμιστής, παις κ' έφηβος ακόμα,
Ξανθός ως κόρη του Βορρά και με κρινώδες χρώμα·
Βαθύθυμος οπίσω των και άκων βηματίζει·
Χωρεί και πάλιν ίσταται και τ' όμμα φωσφορίζει

Μέλαν, ρεμβόν, περίλυπον... πλην κάτω το καρφόνει·
Νομίζεις πως συστέλλεται και δεν το ανυψώνει...
Είδατε ρεύμα ποταμού, θολόν, τρικυμιώδες,
Όταν με φύλλα ερυθρά και γηραιά στελέχη
Σύρη εις άβυσσον υγράν και κρίνον τι ευώδες;
Είδατε πώς ανάρπαστον το άνθος άκον τρέχει,
Και πώς αν αίφνης εξοχήν ή λίθον απαντήση,
Πώς προσπαθεί επάνω των τον δρόμον να κρατήσει;
Τοιουτοτρόπως ίσταται κ' εκείνος· πλην το κύμα
Σύρει το άνθος, και αυτόν, η μοίρα και το μνήμα!

Τίς είν' ο νέος μαχητής; Γνωρίζει τ' όνομά του
Η κολυμβήθρα χωρικού ναού· δεν εγεννήθη
Με τρίχαπτα· ήσαν πολύ χονδρά τα σπάργανά του.
Μήτηρ του ήτο η σιγή, ανάδοχος η λήθη...
Φευ, είναι ο Ανώνυμος ο φεύγων την σκοτίαν
Κ' ερχόμενος άόρατος εις πάσαν τρικυμίαν,
Προς κινδυνεύον πλήρωμα το αίμά του να δώση
Και πάλιν εξαφανισθή αφού το πλοίον σώσει...
Είναι η αυταπάρνησις, βωβόν καθήκον· σκότος,
Όπερ προσφέρ' εις γενεάς αγνώστους την πρωϊαν·
Ο φεύγων πάσαν αμοιβήν κ' εις τους κινδύνους πρώτος...
Είναι ο πίπτων εν σιγή εις νύκτα αιωνίαν,
Όπως οι άλλοι εγερθούν επί του πτώματός του,
Και όντινα πάς αγνοεί πλην βλέπει ο θεός του!
Ναι! Είν' ο κάτω ουρανός με φωταυγείς αστέρας,
Πλην θέλει τηλεσκόπιον και οφθαλμόν Κυρίου·
Η ιστορία πάντοτε, αγνωμοσύνης τέρας,
Το φέγγος μόνον θεωρεί κομήτου απαισίου...
Ευλογημένη δις και τρις να είν' η γη εκείνη,
Ήτις το ρέον αίμά των ως δρόσον καταπίνει.
Όπου χυθή, εγείρονται ναοί φιλανθρωπίας,
Τεμένη ιερού φωτός, βωμοί ελευθερίας.
Θέμεθλον είναι ιερόν το άγνωστόν των μνήμα
Του Παρθενώνος, του Σταυρού και του Καπιτωλίου,
Και φύεται, όπου πατεί το ύστατόν των βήμα,
Η δάφνη των Θερμοπυλών, το κρίνον του Μαρτίου!
Α, είναι ο Ανώνυμος, η άγνωστος θεότης·
Από τα σπλάγχνα του λαού εξέρχεται συνήθως,
Ως εκ της γης όλαι αι δρυς και πάσα γονιμότης.
Ας κράζουν όχλον οι μωροί αχάριστοι το πλήθος
Και ας πατούν τα γόνιμα πεδία γαύροι ράχεις·

Ειρωνικώς το ξίφος του ητένισε· το θραύει
Και προχωρεί πυρετωδώς κ' αισχύνης δάκρυ χύνει.
Ότ' αίφνης βλέπει την ακτήν εμπρός αυτού και πλοία
Και πάντας τους ριψάσπιδας κρατήσαντας το βήμα·
Πλην, μη ακόμη τον πλανά ζοφώδης φαντασία;
Δεν κυματίζ' εις τους ιστούς του αίματος το σήμα;
Άναυδος μένει· ίσταται κ' εισέτι αμφιβάλλει·
Πλην ναύτας Τούρκους θεωρεί· αυτοί δεν είναι Γάλλοι...
Α, τον ηπάτησαν λοιπόν! Η σπείρα τον προδίδει·
Και θέλουν ο Εθελοντής της Κρήτης και ο Έλλην,
Υπό σημαίαν Τουρκικήν τον Πειραιά να ίδη,
Από την άνανδρον αυτήν κυκλούμενος αγέλην!
Ποτέ, ποτέ, και τ' όμμα του αγρίως σπινθηρίζει,
Και σταματά το βήμά του και πλέον δεν βαδίζει.
Ίσταται βλέπων βλοσυρώς το των ανάνδρων στίφος.
Ω, αίσχος δίδουν εις θρασύν Οθωμανόν το ξίφος
Κ' εις, εις, ωχρός εις του εχθρού τας λέμβους επιβαίνει·
Πλην μία έτ' εις την ακτήν κ' εκείνον περιμένει
Και με το κύμα παίζουσα ηρέμα αιωρείται...
Αλλ' όχι· λέμβος δι' αυτόν δεν είναι, δεν καλείται·
Αν κ' έχη η σημαία της του αίματος το χρώμα
Αθήναι είναι δι' αυτόν και μήτηρ του ακόμα...
Θα ίδη μόνον δι' αυτής ό,τι θερμώς λατρεύει·
Θαρρεί από το βάθος της η μήτηρ του πως νεύει,
Ότι τας χείρας τας ισχνάς ικετικώς ορέγει,
Ολίγον άρτον πως ζητεί, «πεινώ» ότι τω λέγει.
Κ' εκείνος σπεύδει προς αυτήν, γοργώς την λέμβον φθάνει,
Κ' ενώ τον πόδα του υψοί κ' ενώ σχεδόν επέβη,
Προς τα οπίσω στρέφεται ωχρός ωσει εμάνη·
Το μέτωπόν του δις και τρις οργίλωσ ανανεύει,
Την λέμβον διά του ποδός λακτίζει με μανίαν
Κ' εξάγων εγχειρίδιον οξύ προ των βαρβάρων,
Μέχρι λαβής ενέπηξεν αυτό εις την καρδίαν·
Ήτο το ξίφος αστραπή και κεραυνός ο χάρων!
Το αίμα επορφύρωσε την γην εις ην εχύθη
Κ' επί πορφύρας έπεσε το στήθος του σπαράττων·
Βλέπετε, ότι ο ξυρός εις σπάθην μετεβλήθη
Και ο κουρεύς απέθανεν καθώς ο μέγας Κάτων!

* * *

Είθε να τελευτήσωσι και άλλοι ως εκείνος,
Εις Μαραθώνων έδαφος, εις κύμα Σαλαμίνοσ!
Ω, ναι· πλην δέξου, ευγενή ανώνυμέ μου, ήδη,

Το άνθος όπερ ένδακρυς η Μούσα μου σε δίδει.
Σε το προσφέρει, άγνωστε πεφιλημένε ήρωσ,
Είς ποιητής, εις τον λαόν ανήκων ολοκλήρωσ.
Είφος και λύραν του λαού μ' έν δάκρυ αδελφόνω,
Ωσ συγγενής τον έρημον νεκρόν σου σαβανόνω
Κ' υψόνω εις τον τάφον σου τον άγνωστον με πόνον,
Αντί του μέλανος σταυρού, την μάχαιράν σου μόνον!²²¹

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΤΡΑΤΗΓΟΝ ΚΑΛΛΕΡΓΗΝ

Α'

Πολύν καιρόν εσίγησα, πολύν καιρόν, μη θέλων
Της τουρκομάχου γενεάς να τρίβεται το στέμμα·
Αλλά η Κρήτη πολεμεί, προδίδεται το μέλλον,
Κ' εχύθη της καρδιάς μας εις το Βαφέ το αίμα...
Α, όχι· κατά της φυλής ποτέ των ημιθέων,
Και των ολίγων μαχητών της Λαύρας της αγίας
Δεν δύναται να εγερθή ποτέ η χειρ των νέων·
Είναι το κτύπημα πικρόν και πλήρες ασεβείας.
ΑΛΛ' η Πατρίς το απαιτεί, εκείνη το προστάζει,
Κ' η μούσα στήθος ένοχον να πλήξη δεν διστάζει!

Β'

Καλλέργη! ήτον εποχή, οπότε τόνομά σου
Ηκτινοβόλει ως αστήρ ελληνικού αιθέρος,
Ότε ως μύρον έτρεχε παντού η εύκλειά σου,
Και ήσουν άσμα του λαού και των ψυχών ο έρωσ!
Παιδίον εσυλλάβιζα το όνομά σου· οίμοι,
Ο πρώτος τότε στίχος μου, η πρώτη μουσική μου,
Το πρώτον ήταν άσμά μου η εδική σου φήμη,
Και με θεούς σ' εσύγχυζεν η παιδική ψυχή μου...
Συ αγνοείς· όμως εγώ, ανήλικος ακόμα,
Επροσευχήθην χάριν σου εμπρός σεπτής Εικόνας,
Και πάλλον σε ητένιζα μ' εκθαμβωμένον όμμα...
Φευ· πόσον την καρδιάν σου μετέβαλεν ο χρόνος!
Και νυν ο παις, κατασταθείς ακμαίος νεανίας,
Ωδήν δεν ψάλλει δι'Α σε· πικρόν αφίνει μέλος,
Και στρέφων προς το είδωλον της πλάνου ηλικίας,
Έν δάκρυ χύνει και πικρόν συνάμα ρίπτει βέλος!

---

²²¹ Αχιλλέως Παράσχου, *Ανέκδοτα*, ό.π., σελ. 66-75.

Γ'

Καλλέργη! Έζησες πολύ· ω, διά τί να ζήσης;...
 Φευ, ήτο προτιμότερον να είχες αποθάνει,
 Πριν αποθάνης έτι ζων, πριν ζων να τελευτήσης,
 Και την ανθούσαν δάφνην σου ο χρόνος να μαράνη!
 Αφ' ης στιγμής ο νεαρός της Λαύρας στρατιώτης
 Υπό το νεύμα έκυψε δεσπότης απαισίου,
 Κ' εχρίσθη ο πολέμαρχος κομποπρεπής ιππότης,
 Απέθανεν ο αρχηγός της τρίτης Σεπτεμβρίου...
 Φευ· εν ω πάλιν ύψωσε την μάχαιραν η Κρήτη,
 Και άνευ άρτου μάχεται και άοπλος παλαίει·
 Ενώ κτυπά την Αίγυπτον και την Ασίαν πλήττει,
 Κ' εις τας ακτάς της η Ελλάς ολόκληρος συρρέει·
 Συ, ως να γίνεται μακράν η πάλ', εις την Ινδιαν,
 Γυναίκες ως να σφάζονται και βρέφη Οττεντότων,
 Ουδέ στιγμην παραίτησες την ήρεμον οικίαν,
 Και τον Καλλέργην λησμονείς, τον άλλοτε, τον πρώτον!
 Και κατεστάθ' η σπάθη σου Χ α ν ο ύ μ η, κ' εις την θήκην
 Ως εις χ α ρ έ μ ι την κρατείς, και δεν προκύπτει πλέον
 Εις αίμα τούρκων να βαφή και να στεφθή με νίκην·
 Φρικτός ευνούχος την φρουρεί, ο νόθος Ναπολέων!
 «Στήθι! σε είπεν ο σκληρός δυνάστης της Γαλλίας,
 «Συμφέρει να μη κινηθής κ' η Κρήτη ν' αποθάνη!»
 Και ήκουσες τον συριγμόν της πλάνου ομιλίας,
 Και υπετάχθης ταπεινώς φιλήσας το Φ ι ρ μ ά ν ι...
 Και είσαι Κρης, και λέγεσαι Καλλέργης, κ' εις σέ μόνον
 Στρατάρχου ξίφος έδωκε της Κρήτης ο βραχίων,
 Και Συ θα είχες την τιμήν των ευγενών αγώνων!
 Ω, πόσον είσαι δυστυχής και άξιος δακρύων...
 Δεν είναι εις, δεν είναι εις εξ όλων των Ελλήνων,
 Τόσον απείρως δυστυχής ως συ αυτήν την ώραν·
 Συ, ο θρασύς πολεμιστής, το τέκνον των κινδύνων,
 Συ μόνος δεν επάτησες την πάτριόν σου χώραν,
 Και άλλους βλέπεις τρέχοντας διά την έγερσίν της,
 Και άλλους θνήσκοντας φαιδρώς εις την φωνήν εκείνης·
 Και συ, εις όν ανέθηκε την υπεράσπισίν της,
 Εις απραξίαν τήκεσαι, εις αδοξίαν φθίνεις!
 Ω, πόσον του Πραΐδου μας θα έστεργες την μοίραν,
 Τί δεν θα έδιδες ασπίς της Κρήτης σου να ήσαι,
 Να τελευτήσης πολεμών, να ζήσης εις την λύραν,
 Και υπό χώμα μητρικόν θαλπόμενος να κείσαι!
 Αλλά εις δαίμων σε κρατεί, εκείνος δεν το θέλει·

Δεν θέλ' εις την εστίαν του το φως να πλημμυρήση,
Και την γενναίαν σου ψυχήν υπούλωσ καταστέλλει·
Πλην θα τον κάμωμεν ημείς και άκων να θελήση!
Ω, ναι· μα την μαρτυρικήν πυράν του Αρκαδίου,
Ήτις την γην εφώτισε και τους λαούς εκπλήττει,
Μα τους φλεχθέντας εις αυτήν σπλίτας του Κυρίου,
Ελλάς, ω Κόρσε, θα γενή η τουρκοκτόνος Κρήτη...

Ε'

Αλλοίμονον· μόνον εις σε, εις σε, Καλλέργη, μόνον
Δεν θα οφείλουν τίποτε τα πάτρια εδάφη·
Δι' άλλους θάλλει σήμερον η δάφνη των αγώνων,
Δι' άλλους θέλουν εγερθή ευγνωμοσύνης τάφοι!
Εις την χαράν την γενικήν περιλυπος θα ήσαι·
Δεν θα τολμάς μειδίαμα να έχης εις το στόμα,
Θα κρύπτης και το δάκρυ σου αυτό, και θα φοβήσαι
Της γενετής σου ν' ασπασθής ελεύθερον το χώμα!...
Και όταν λησμονούμενος κατόπιν αποθάνης,
Και κάτω, το στρατόπεδον της Λαύρας συναντήσης,
Ο Γρίβας τί θα σε ειπή και τί ο Μακρυγιάννης,
Και πώς την απαστραπτουσαν μορφήν των θ' αντικρύσης;
Τί θα ειπής εις τους τραχείς εκείνους τουρκοκτόνους,
Όταν διά της Κρήτης σου την μοίραν σ' ερωτήσουν,
Και πώς θα ίδης τους σεπτούς του οίκου σου προγόνους,
Όταν πενθίμως σε ιδούν και λόγον σε ζητήσουν;...
Και όλα ταύτα διά τί;... Διότι δεν το θέλει
Ο γυψ -ουχι ο αετός- των Γάλλων ο καρκίνος,
Όστις ανάστασιν εθνών εις τους λαούς αγγέλλει,
Και σκότος χύνει έπειτα κατόπιν της ακτίνοσ!
Ο δειλαιοσ! δεν σέβεται τον λόγον αυτού πλέον,
Ουδέ το μέγα έθνοσ του, ουδέ το όνομά του·
Απώλεσε τον λέοντα η λέξις «Ναπολέων»
Και την Ευρώπην δεν πτοεί ως πριν το βρύχημά του.
Πώς των Ελλήνων ο εχθρόσ, Καλλέργη, κυριεύει
Την αλαζόνα σου ψυχήν, το γαύρον φρόνημά σου;
Με ποίον δηλητήριον ευνοιάσ σε νοθεύει,
Και λησμονείσ την δόξαν σου, προδίδεισ τόνομά σου;...
Και είναι τόσοσ ισχυρά η εύνοια εκείνη,
Όστ' εμποδίζει ν' ακουσθή του έθνοус σου ο θρήνοσ;
Τοιαύτην έχει δύναμιν; τόσην μαγείαν χύνει;
Και της πατρίδοσ μειδιά γλυκύτερον εκείνοσ;...
Ω, άφες, άφες, Στρατηγέ, εις λάτρις σου αρχαιοσ,
Εις λάτρις, όστις σ' αγαπά ως κ' ένοχον ακόμα,

Να σ' ενθυμίση τολμηρώς το ευγενές σου χρέος,
Και φως εις το κλεισμένον σου να ρίψη πάλιν όμμα!

.....

Ω, πόσον του Πραΐδου μας θα έστεργες την μοίραν,
Τί δεν θα έδιδες ασπίς της Κρήτης σου να ήσαι,
Να τελευτήσης πολεμών, να ζήσης εις την λύραν,
Και υπό χώμα μητρικόν θαλπόμενος να κείσαι!²²²

ΕΙΣ ΤΟ ΕΤΟΣ 1868

Ω φίλοι! όσοι το παρόν αυτό περιφρονείτε,
Θαρρείτε, έρχονται καιροί και διά σας ακόμα·
Της εποχής τους σκώληκας να έρπωσιν αφήτε,
Την πτέρναν μη ρυπαίνετε εις βορβορώδες χώμα.
Στραφήτε προς το παρελθόν, αν θέλετε, στραφήτε,
Με αναμνήσεις ζήσατε, μ' ελπίδας φαιδρυνθήτε!

Μη θεωρήτε το παρόν, πολίται άλλων χρόνων,
Άξιοι άλλης εποχής, μελλόντων μεγαλείων·
Θα μολυνθήτε και στιγμήν αν το ιδήτε μόνον·
Φευ, είμεθα εις εποχήν Βυζαντινών οργίων!
Καθώς του Νώε ο υιός, με κεκλεισμένον όμμα
Της γυμνωμένης σας μητρός καλύψατε το σώμα...

Ουδέν γενναίον εις ημάς, ουδέν κακόν βλαστάνει·
Είν' ώρα φθινοπωρινή, είναι καιρός χειμώνων.
Το δένδρον όταν γυμνωθή, τα φύλλα όταν χάνη,
Λαμβάνει νέαν βλάστησιν από το έαρ μόνον.
Και η Ελλάς χειμάζεται... αλλά δεν εξηράνθη·
Καθώς το δένδρον και αυτή θα δώση πάλιν άνθη!

Αν την σεπτήν μητέρα μας γυμνόνουν μητραλοΐαι,
Αν νήστις κλαι' η αρετή και φθίν' η ευφυΐα,
Αν Θρασυβούλων γίνωνται και Βρούτων παρωδίαι
Και την πατρίδα έως χθες διεΐπε συμμορία·
Η Κρήτη αν απηύδησε και η Ελλάς πωλήται,
Τους οφθαλμούς σας κλείοντες το μέλλον καρτερείτε!

---

²²² Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., τόμος 2, σελ. 124-129.

Το μέλλον!... Θέλει και αυτό αναφανή ακόμα·
Δεν ανεστήθ' η μήτηρ μας προχθές από το μνήμα
Διά να γείνη όφρων και των σκωλήκων βρώμα!
Δεν δίδεται εις ερπετά τοιούτον μέγα θύμα...
Το μέλλον, θέλει και αυτό ακόμη ανατείλει·
Προσευχηθήτε, Έλληνες, προσευχηθήτε, φίλοι!

Την νύκτα τα φαντάσματα πλανώνται εις τα σκότη,
Κ' επάρατοι βρουκόλακες το μνήμά των αφήνουν·
Πλην μόλις η αυγή φανή και η ακτίς η πρώτη,
Απαίσια νεκρέγερτα την φύσιν δεν μολύνουν...
Κ' η νυξ και οι βρουκόλακες του έθνους μας εκπνέουν,
Χαράζει, και φαιδράς αυγής αι αύραι πάλιν πνέουν!

Ως σε ωνειροπόλησεν ο Ρήγας αποθνήσκων,
Ως ήσουν ότε εις πυράν ερρίπτεσο αγώνος,
Κ' είχες όπισω τρόπαια κ' εμπρός τον Καραϊσκον,
Τοιαύτην θα σε ίδωμεν, κοιτίς του Μαραθώνος!...
Εγράφη πλέον άνωθεν, ο ουρανός το θέλει,
Τα νέφη σχίζει τα πυκνά και φως ελπίδας στέλλει!²²³

Ο ΙΓ' ΠΛΟΥΣ

Α'

Πού είσαι και δε φαίνεσαι, αγαπημένο Αρκάδι;
Το μεσημέρι πέρασε, edιάβηκε το βράδυ,
Κι' ακόμη δεν εφάνηκαν τα κάτασπρα πανιά σου...
Στην Κρήτη μην απόμεινες μαζί με τα παιδιά σου;
Μην πολεμάς με το βοριά, μην παίζης στη γαλήνη,
Γεράκι της Αμερικής, Ελληνικό δελφίνι;
Αχ! είδησι μας έφεραν πικρή, φαρμακωμένη,
Και στ' ακρογιάλια τρέχομε για σένα τρομασμένο!
Παιδάκια, πούσθε άγγελιοι κ' έχετε χάρι τόση,
Παρακαλείτε το Χριστό τ' Αρκάδι μας να σώση·
Γέροντες, που του τάφου σας τα χώματα πατείτε
Κ' είσθε γειτόνοι τουρανού, και σεις παρακαλείτε...
Αχ! ένα μόνο τώχομε, είν' ένα το καϋμμένο!
Μας τώχουνε τ' αδέλφια μας απ' την Φραγκιά σταλμένο,
Και με αυτό εστέλναμε το ύστερο ψωμί μας,
Το ύστερό μας φόρεμα και κάπου το σπαθί μας...

²²³ Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., τόμος 3, σελ. 242-244.

Μ' αυτό ταξείδευες, Θεά της Σαλαμίνας, μόνη,
 Και τα πελάγη έσχιζες κρατώντας το τιμόνι!
 Παιδάκια, πούσθε άγγελοι κ' έχετε χάρι τόση,
 Παρακαλείτε το Χριστό τ' Αρκάδι μας να σώση!
 Τ' Αρκάδι!... Ξέρετε, παιδιά, τί είναι το Αρκάδι;
 Είναι το γλυκοχάραγμα στις Κρήτης το σκοτάδι·
 Είναι το μάνα τουρανού που τρέφει τα παιδιά μας,
 Είναι η Σπέτσαις, τα Ψαρά, η Ύδρα, η καρδιά μας·
 Είναι της Κρήτης η ζωή, το άγιο φυλαχτό της,
 Είν' η Ελλάς ολόκληρη μαζί με τόνειρό της!...
 – Καλώς την τη χαρούμενη, την άσπρη περιστέρα,
 Με την ελιά την πράσινη απ' τα πελάγη πέρα!
 Πες μας, χιονάτε άγγελε, πουλάκι αγαπημένο,
 Πόσα καράβια στένεψαν τ' Αρκάδι το καϊμμένο;
 Σε ποιό η πρώτη σφαιρά του εβρόντησ' ακρογιαλί,
 Και ποιά νερά εμύρισαν από μπαρούτι πάλι;
 – Στα κύματα, που μια φορά σ' αφρού απάνω στήθη
 Η Αφροδίτ' η πρώτη μου βασίλισσα εγεννήθη,
 Εκεί τ' Αρκάδι εκράτησε το δρόμο αγριεμένο,
 Και σα να εντράπη στη φυγή, εστάθη πυργωμένο.
 Στ' Αγγελικάρα έτριξε το χέρι το τιμόνι·
 Σαν κύματα σηκώνουνταν τα στήθη τα πλατειά του,
 Αστράψανε τα μάτια του κι' ακούσθη το κανόνι...
 Άλλη φωτιά δεν ήθελε από τ' ανάβλεμμά του!
 Α, και να ήσουν νάβλεπες τ' Αρκάδι εκεί πέρα·
 Αστράψανε τα κύματα, σκοτεινιάσ' η ημέρα
 Όταν το πρώτο βρόντησε κανόνι στα πελάγη·
 Η σφαιρά ήταν νηστική κ' επήγαινε να φάγη...
 Τ' Αρκάδι τότ' εχύθηκε σαν άτι θυμωμένο,
 Στ' Αγγελικάρα τη φωνή, το βλέμμα τ' αναμμένο,
 Και στα ντελίνια, στη φωτιά, στο φοβερό σκοτάδι,
 Εμπρός, οπίσω ρίχνουνταν κ' εχάνετο τ' Αρκάδι...
 Ωσάν σε σκοτεινή νυχτιά που δεν φωτίζει αστέρι,
 Αστράφτει πάντα κάποτε από τα ίδια μέρη,
 Έτσι κ' εκεί δεν άστραφτε παρ' απ' τ' Αρκάδι μόνο,
 Κι' άκουες μέσα στη βοή, στη φρίκη και στο φόνο,
 Μέσ' στου καπνού τα σύννεφα και μέσ' στην τρικυμία,
 Εδώ ν' αντιλαλή «Αλλάχ!» κ' εκεί «Ελευθερία!»
 Πέφταν κατάρτια σα βουνά στην ταραχή εκείνη,
 Πλώρη την πλώρη εχτύπαε, ντελίνι το ντελίνι,
 Κατάραις εγαργάριζαν τα κύματ' αφρισμένα,
 Και καταπίναν ζωντανά κορμιά και πεθαμμένα!
 – Πες μας, χαρούμενο πουλί, χιονάτη περιστέρα,

Δεν αιματώθ' η νίκη μας εκείνη την ημέρα;
Κανένα δεν εχάθηκε δικό μας παλληκάρι;...
– Αχ! ένα κλαί' η Λευθεριά της θάλασσας λειοντάρι!
Μαζή με τον Καλόγερο, το ψαριανό ξεφτέρι,
Πλάγι με πλάγι άδειαζε ακοίμητο τριμπόνι·
Πόσους απίστους έρριξε το κύμα μόνο ξέρει,
Και του πελάου ο αφρός οπού τους σαβανόνει.
Μα στη φωτιά την ύστερη, στην ύστερη ορμή του,
Είδα στην πλώρη το κορμί κι' απάνω τη ψυχή του!
Λουλούδια και ιτιάς κλαδί στου τάφου του το λάκκο·
Τον είδα όταν έπεσε τον Καπετάν-Κυριάκο!

Την ώρα που εσώπασε της μάχης το κανόνι,
Είδα μακρυνά στο πέλαγος να φεύγουνε ντελίνια,
Και το Αρκάδι φως θεού και δόξα να χρυσόνη·
Τί κρίμα τέτοια νάχετε θαλασσινά δελφίνια!...
Αν είχαν άλλοι σαν κ' εσάς της Ύδρας το κανόνι,
Τ' αστροπελέκι των Ψαρών, της Σπέτσας το τριμπόνι,
Μια θενά ήτον η Ελλάς – κ' η άσπρη περιστέρα
Θλιμμένη πέταξε ψηλά κ' εχάθη στον αέρα!²²⁴

Ελεγείον επί τω μνημοσύνω
του συνταγματάρχου Χρήστου Βυζαντίου
(απόσπασμα)

Η'

Ρίξτε απ' τα λουλούδια του κι' άλλο λουλούδι, κι' άλλο
Στη γη π' αποκοιμήθη·
Την ύστερη παλληκαριά του Χρήστου μου θα ψάλω.
Χιλιάδες Τούρκοι πολεμούν στο έρημο Λασίθι.
Χάρος και μοίρα κι' αριθμός, οι τρεις ανταμωμένοι,
Βαρούνε την Ελευθεριά κ' η Κρήτη μας πεθαίνει.
Σπαθί δουλεύει μοναχά, δεν πέφτει πλια τουφέκι·
Λαμποκοπάει αστραπή χωρίς αστροπελέκι!
Ο ένας είκοσι χτυπά και είκοσι τον ένα·
Τα παλληκάρια μας κρατεί ο Χάρος μαντρωμένα...

---

²²⁴ Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., τόμος 2, σελ. 92-95.

Αχ, ένα της ελευθερίας παιδί δεν θ' απομείνη!
    Ποιός τώπε;... Η θολή ματιά του Βυζαντίου χύνει
Δάκρυ και λάμψη φτερωτή, και κράζει θυμωμένα·
    «Έβγα του Μάρτη το σπαθί, μπροστά Εικοσιένα!»
Και ξεσπαθώνει, ροβολά· σε ρεμματιά κρεμιέται·
    Ο γυιός του τον ακολουθεί και λίγοι διαλεγμένοι·
Σα γλάρος μέσα στον εχθρό, σα θύελλα πετιέται,
    Και μια στιγμή ο πόλεμος και η σφαγή σωπαίνει.
Μα μια στιγμή!... Το χέρι του τον άναψε και πάλι,
    Καθώς ανάφτει τη φωτιά βοριάς κι' ανεμοζάλη.
Α! όσους τότε γλύτωσε της Λαύρας το λειοντάρι
    Απ' του σπαθιού το στόμα,
Όσαις μανούλαις ηύρανε απ' το σπαθί του χάρι,
    Τόσα ν' ανθούν τριαντάφυλλα στον τάφου του το χώμα!²²⁵

.....

Ο ΕΞΟΡΙΣΤΟΣ ΚΡΗΣ

Α'

Νειός Κρητικός εκύτταζε με μάτι θολωμένο
    Από της Θήρας το νησί την έρημη την Κρήτη,
Ωσάν εκείνον που κυττά με χείλος διψασμένο
    Νερό να χύνη ποταμού κρυσταλλωμένη κοίτη.
Μαυρίζαν σαν τον κόρακα τα γένηια, τα μαλλιά του,
    Τα δυώ σμιγμένα φρύδια του κ' η μαύρη φορεσιά του.

– Γεια σου, του είπα, Κρητικέ, κ' εκάθησ' άντικρύ του·
    Πάλι της Κρήτης σου θρηνείς την άδικη τη μοίρα!
Εστράφη και μ' εκύτταξε· ημέρωσ' η μορφή του,
    Κ' είπε· – Καλώς τον ποιητή, καλώς τηνε τη λύρα,
Όπου της Κρήτης στόλισε το σάβανο με κρίνα,
    Μαζή με τ' αδελφάκι του που είναι στην Αθήνα.

– Ήτανε μέραις των Παθών, νυχτιαίς Επιταφίου,
    Κι' αγαπημένη πέθαινε του έθνους θυγατέρα...
Μα θάλθη πάλι, Κρητικέ, κ' η νύχτα του Νυμφίου,
    Θα ψάλωμε κι' Ανάστασι εκεί καμμιάν ημέρα.
Δε γέννησε η θάλασσα για τη σκλαβιά την Κρήτη,
    Μήτε για πόδι αγαρηνό το γέρο Ψηλορίτη!

---

²²⁵ Αυτόθι, σελ. 265-266.

– Χώνεις την πίκρα στην καρδιά για τον απελπισμένο,
Και κηλαϊδείς παρηγοριά το σπλαχνικό σου στόμα.
Μα ξέρω, είπες, πως εκεί ψηλά είναι γραμμένο,
Να μην ανθήσει ελευθεριά της Κρήτης μου το χώμα.
Εμείς δεν έχουμε θεό στον ουρανό κανένα·
Κι' αυτός αλλαξοπίστησε, τον έχουν τουρκεμμένα!

Γνωρίζω, ξέρω τί θα πης· μα σώπασε, τα ίδια
Μούλεγε χθες κ' ένας παπάς... Μάχω στο νου μου ζάλη,
Σκοτάδι μπρος στα μάτια μου και στην καρδιά μου φείδια.
Θεός δεν είναι και για μας, το ξαναλέγω πάλι!
Όποιος πιστεύει στο Σταυρό σταυρός τονέ προσμένει,
Και όποιος στην Ελευθεριά, στα σίδερα πεθαίνει...

Ελευθερία, φάντασμα, ψεύτρα θεά, αγέρα,
Οπού οι σκλάβ' οι δύστυχοι με δάκρυ' αναζητούνε·
Οχιά με αηδονιού φωνή, του Χάρου θυγατέρα,
Πήγαινε, γέλα τους τρελλούς οπού σε προσκυνούνε!
Σύρε, μωροί δεν είμαστε να μας γελάσης πάλι,
Και νάχης το ανάθεμα του κόσμου προσκεφάλι!

Αχ, ναι· του δούλου την καρδιά ζητεί να την ανάψη,
Μονάχα όταν η παληά χλαμύδα της ξεβάφη,
Και θέλει αίμα, κόκκινη σαν πρώτα να τη βάψη...
Χιλιάδες αν ανοίξουνε δεν την πειράζει τάφοι·
Τη φθάνει νάσαι μ' έμμορφη χλαμύδα στολισμένη,
Κι' ας χύνετ' αίμα δι' αυτό κι' ο κόσμος ας πεθαίνει!

Για, πες μου, πες μου, ποιητή· ποιός τόπος και ποιά χώρα
Περισσότερο της Κρήτης μου την έχει λατρευμένα;
Ποιό χρόνο φάνηκε σ' εμάς, ποιά μέρα και ποιά ώρα,
Και δεν την απαντήσαμε με μάτια δακρυσμένα;...
Η μια γενιά τον πόλεμο στην άλλη τον αφίνει,
Πέφτομε, σηκονόμαστε, μα η φωτιά δε σβύνει!

Αχ! αν τα κόκκαλα βαλθούν το έν απάνω στ' άλλο
Των Κρητικών, που λευθεριάς εφούχτωσαν μαχαίρια,
Τί πυραμίδα, τί βουνό θα κάνανε μεγάλο!
Τον Ψηλορίτη θάφθαναν, θα 'γγίζανε τ' αστέρια
Κι' απάνω της Ελευθεριάς θα έστηναν το θρόνο·
Τέτοιο θρονί της άσπλαχνης Θεάς της πρόπει μόνο!

Σ' εμάς δε βρίσκεται δεντροί, μια πήχη γης, χορτάρι
Που μ' αίμα δεν το ράναμε· όπου κι' αν σκάψης τώρα,
Της Κρήτης ένα θενά βρης θαμμένο παλληκάρι·
Αχ, κοιμητήρι γένηκε ατέλειωτ' όλ' η χώρα!
Απ' του Ρωμάνου τον καιρό ως τη στιγμή ετούτη
Στην Κρήτη παίζει το σπαθί κι' ανάφτει το μπαρούτι!

Κανείς απ' τα λουλούδια της ποτέ του μη μυρίση,
Μήδ' απ' τα δένδρα της καρπό γευθή κανένα στόμα·
Στο χώμα, στο χορτάρι της ποδάρι μη πατήση...
Εκεί χορτάρια, και καρποί, και λούλουδα, και χώμα
Είν' από σάρκα Κρητικιά... κι' όσοι καρδιά γροικούνε,
Μ' αίμα και σάρκ' ανθρώπινη δεν κάνει να δειπνούνε!

Β'

Πες μου, να ζησ' η λύρα σου στο μνήμά σου απάνω·
Ποιά γη ο Φράγκος έσχατη επήρ' Ελληνοπούλα;
Ποιά σε κατάρτι Αρμοστή εκρέμασε Ρωμάνο,
Κ' αιώνες ποιά επάλευε ξαρμάτωση και δούλα
Εδώθε με το άγριο της Βενετιάς λειοντάρι,
Κ' εκείθε με το σκοτεινό του Οσμανλή φεγγάρι;...

Εμείς, αιώνια εμείς· απόσταινε το χέρι,
Κ' επολεμούσε η ψυχή· απόσταινε κ' εκείνη,
Και εις τα δόντια σφίγγαμε το μαύρό μας μαχαίρι.
Ψωμί δε φάγαμε κ' εμείς ποτέ μας με ειρήνη·
Δε γύραμε σε ήσυχο μια νύκτα προσκεφάλι,
Κι' ανάστασι δεν είδαμε στην Εκκλησιά σαν άλλοι!

Πόλεμος, πάντα πόλεμος· δε χάϊδεψε μητέρα
Την ορφανή μας κεφαλή· παιδί στα γόνατά μας
Δεν εκαθίσαμε ποτέ κ' εμείς καμμιάν ημέρα,
Και σα θεριά γυρίζαμε στα έρημα βουνά μας.
Νύχτα και μέρα τρέχαμε γυμνοί και πεινασμένοι,
Χωρίς φωτιά, χωρίς ψωμί, μ' αλήθει' αρματωμένοι!

Και όλ' αυτά για τόνομα της Λευθεριάς, για σένα,
Μητριά της Κρήτης, κ' ύστερα για πλερωμή μας δίνεις
Σίδερα, πάντα σίδερα, και χρόνια σκλαβωμένα...
Τ' αδύνατό σου το σπαθί πώς κάτω δεν τ' αφήνεις;
Τί το κρατείς; Δεν είν' αυτό για τ' απαλό σου χέρι·
Σκλαβιά και Ψέμμα μοναχά να το κρατήση ξέρει!

Εις το Βαφέ, που χάθηκαν οι σύντροφοί μου όλοι,
Δεν άφησα στη κρύα γη το μαύρό μου κουφάρι!
Για μένα ελυπήθηκε ο χάρος ένα βόλι...
Κ' εγώ του Κόρακα παιδί... Ξαδέλφι του Κριάρη,
Σε στρώμα το θλιμμένο μου θε να σφαλήσω μάτι·
Και όμως λίγοι Κρητικοί πεθαίνουν στο κρεβάτι!

Να ήμαι μέσ' στα νειάτα μου, εικοσιπέντε χρόνοι
Να μου φτερόνουν την καρδιά, το αίμά μου να καίνε·
Σπαθί καλού παλληκαριού τη μέση μου να ζώνη,
Και να σαπίζω άπραχτος, και Σ κ λ ά β ο να με λένε!
Να μη μπορώ σε άνθρωπο τα μάτια να στηλώσω...
Τ' όνομ' αυτό στα σπλάχνα μου θενά το μαχαιρώσω!

Σ κ λ ά β ο ς!... Κατάρρα θεϊκή, ζευγάρωμα θλιμμένο
Ζώου κί' ανθρώπου, της ντροπής αιώνιο σημάδι·
Σ κ λ ά β ο ς!... Φορείο νεκρικό με σίδερα κλεισμένο,
Που η αθάνατη ψυχή σαπίζει στο σκοτάδι...
Καταραμένο βάφτισμα, που άνθρωπος αλλάζει
Τ' ανθρώπου τ' άγιο όνομα και δούλο τονέ κράζει!

Γ'

...Απελπισμένος κάθησε σε μία βράχου άκρη,
Και πότε κάτω έβλεπε και πότε το νησί του·
Το χαΐδευε με τη ματιά θολή από το δάκρυ,
Και προς της Κρήτης το βουνό ταξειίδευ' η ψυχή του...
Πότε του χαμογέλαε και πότε του μιλούσε,
Και με το νου του στα χλωρά κλαδιά του περπατούσε.

– Κύτταξε, είπε με φωνή στα δάκρυα πνιγμένη,
Κάτω εκεί την Κρήτη μου τί εμμορφιά την έχει!
Του Ψηλορίτη την κορφή για δεσ τη χιονισμένη,
Κ' εκείνο εκεί το σύννεφο απάνω της πώς τρέχει...
Δες τον αφρό της θάλασσας, το γαλανό αιθέρα·
Θαρρείς πως η σημαία μας ξαπλόνετ' εκεί πέρα!

Για κύττα πόσο πέλαγος, τί θάλασσα που πιάνει·
Το μάτι όλο δεν μπορεί το μάκρος της να φθάση.
Ένα βασίλειο μπορεί μονάχη της να κάνη!
Όλα τα έχει! ποταμούς, βουνά, λουλούδια, δάση·
Με τη δροσιά του ουρανόσ ολόχαρος τη βρέχει,
Και μοναχά Ελευθεριά, Ελευθεριά δεν έχει!

...Σα θρήνος του Εσπερινού ακούσθηκ' η καμπάνα,
Κ' εκεί στην άμμο έξαφνα γονάτισε απάνω·
– Μάνα μου, είπε με λυγμούς, δυστυχισμένη μάνα!
Έλθα στις Θήρας το νησί κοντά σου να πεθάνω.
Αν την πνοή μου δεν μπορώ στον κόλπο σου ν' αφήσω,
Καν ας σε βλέπω τη στιγμή οπού θα ξεψυχήσω...

Ενύχτωσε, στην αμμουδιά εστέναζε τ' αγέρι,
Και μέσ' στις νύχτας τα φτερά η Κρήτη όλη εχάθη·
Τον σήκωσα, και σαν παιδί τον πήρ' από το χέρι.
Δε μ' αντιστάθη· μια στιγμή μονάχα εκοντοστάθη,
Κ' έρριξε ύστερη ματιά στη γη την ποθητή του.
– Εγώ επήρα το κορμί, κ' η Κρήτη την ψυχή του!²²⁶

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ (ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΑ)

Γ Α Β Ρ Ι Η Λ

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΑΡΚΑΔΙΟΥ

...Και ήδη, ήδη έμβαιναν εις την Μονήν, αντήχει
Ο κρότος των βημάτων των εσείοντο οι τοίχοι,
Ότε το μαύρον ράσον σου, Καλόγηρ' επεφάνη,
Και είπες ανυψών δαυλόν· «Ελάτε, Μουσουλμάνοι!»
Εστάθης κ' εσταμάτησαν... σαρκάζων εθεώρεις,
Και σ' έβλεπον περιδεείς, μικρόν αν επροχώρεις...
«Τούρκοι! Κρουνετε; Ιδού πυρά να θερμανθήτε!»
Κ' η χειρ προς την πυρίτιδα με τον δαυλόν κινείται.
Η γη εσειέσθη, έλαμψαν τα όρη και οι λόγγοι,
Κ' εύρε τ' Αρκάδι άνωθεν νεφών το Μεσολόγγι.²²⁷

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΡΑΪΔΗΣ

Άταφος, κρεουργημένος και εις άγνωστα εδάφη
Μετά των νεκρών του φίλων ο Πραΐδης μας κοιμάται·
Πλην κ' οι φίλοι του κ' Εκείνος υπό χώμα δεν ετάφη,
Και φρουρούν την Κρήτην έτι του Βαφέ οι Σπαρτιάται.
Την αθανασίαν έχουν οι ανδρείοι τάφου στρώμα,
Και την μνήμην των αιώνων· – όχι χώμα, όχι χώμα!

²²⁶ Αυτόθι, σελ. 116-123.

²²⁷ Αυτόθι, σελ. 352.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ

Δεν ήτον εικοσαετής ακόμη νεανίας,
Κ' είχεν εμπρός του την ζωήν κ' είχεν εμπρός του μέλλον,
Αλλά τα πάντα έδωκεν υπέρ ελευθερίας,
Και εις τον βίον έδυσεν εις δόξαν ανατέλλων!²²⁸

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Την τελευταίαν του βολήν την είχεν ήδη ρίψει,
Κ' εις εκατόν τεμάχια την σπάθην του συντρίψει!
Των Τούρκων τον εκύκλωνε στενώτερον το κύμα,
Οπότε μ' έν του ξίφους του επιτηδήσας τμήμα,
Εις δάσος έπεσε λογχών κραυγήν αφείς μεγάλην,
Κ' εχάνετο κ' εφείνετο εις τους σωρούς των πάλιν.
Πλην τέλος και της σπάθης του απώλεσε το τμήμα·
Αιμάτων άνδρες ήρπασαν το ζηλευμένον θύμα,
Και προς τον γαύρον Μουσταφάν εσύρετο δεσμώτης.
– Τίς είσαι; είπεν ο πασσάς· – Βεζύρη, στρατιώτης!
– Προσκύνει τον Σουλτάνον μου... – Εγώ να προσκυνήσω;
Ποτέ μου δεν ημπόρεσα το γόνυ να λυγίσω...
Ωμίλει έτι κ' έπεσεν υπό πληγάς μυρίας,
Κ' ήν η εσχάτη του πνοή πνοή ελευθερίας.²²⁹

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ

Μελαγχολικός, ρεμβώδης έζης, Βαφειάδη, μόνος,
Και της δούλης σου πατρίδος σε κατέτρωγεν ο πόνος.
Εμειδίας τότε μόνον, ότ' εθραύοντο αλύσεις,
Κ' έτρεχες παντού το αίμα το γενναίόν σου να χύσης.
Μαχητήν σε είδε πρώτον η Ιταλιώτις χώρα,
Πλην εις το Βαφέ κοιμάσαι άταφος με άλλους τώρα!²³⁰

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΣΛΕΝ

Η Θέμις ήτο μήτηρ του, αλλ' ότε μ' ένα κρότον
Η Κρήτη πάλιν τον χορόν επτέρωσε τον πρώτον,
Φαιδρός ερρίφθη κ' ένδακρυσ εις την αγίαν πάλην,
Κ' εις πρώτην μάχην έπεσε χωρίς να ίδη άλλην...
Πόσοι γεννώνται ήρωες και μνήμην δεν αφίνουν·
Άδικος μοίρα τους φθονεί, και πριν φανώσι σβύνουν!²³¹

²²⁸ Αυτόθι, σελ. 353.

²²⁹ Αυτόθι.

²³⁰ Αυτόθι, σελ. 354.

²³¹ Αυτόθι, σελ. 355.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τον Άρην υπ' Ασκληπιόν φιλάνθρωπον καλύπτων,
Διέσωζε το ορφανόν, τον ξένον, το παιδίον,
Και εις της επιστήμης του την άβυσσον εγκύπτων,
Είχε το βλέμμα του βαθύ και πλήρες μυστηρίων.
Αλλ' ως η Κρήτη άφησε κραυγήν κατά τυράννων,
Εκεί ερρίφθη απρεπή ανάπαυσιν αφίνων·
Η μία χειρ του τον θρασύν εκτύπα Μουσουλμάνον,
Κ' η άλλη ανεκούφιζε τους λόχους των Ελλήνων.
Εις αιματώδη συμπλοκήν αρπάσας την σημαίαν,
Είπεν «εμπρός!» κ' εις των εχθρών επέπεσε τα πλήθη
Κ' ενώ ελάμβανε πληγήν εις κάθε βήμα νέαν,
Έπεσε, σφίγγων την σεπτήν σημαίαν εις τα στήθη!
Ηγέρθη έτι, ασθενώς κινών το φάσγανόν του,
Κ' η κυανόχρους έγεινε σημαία σάβανόν του.²³²

ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

...Χρυσή του Χαριλάου μου η κόμη κυματίζει,
Εις τους νεκρούς συντρόφους του αρώματα σκορπίζει,
Και με την κόμην συμπαθώς των φίλων του ενούται.
Η χειρ του προς την μάχαιραν, αν και νεκρά, απλούται,
Και εις πεδίον αίματος με κεκλεισμένον όμμα
Ο νέος βλέπει μαχητής των ουρανών το χρώμα...
Δεν έχει τάφον εις τινα της Κρήτης του γωνίαν,
Αλλά τον θάλπομεν ημείς νεκρόν εις την καρδίαν!²³³

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΝ

ΕΙΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΝ ΚΡΗΤΑ

Εις ξένην γην ο θάνατος μου έκλεισε το όμμα,
Μακράν της Κρήτης μου, μακράν της χώρας της ωραίας,
Πλην της πατρίδος ήθελα το μυρωμένον χώμα,
Μητρών χλόην και σκιαν χρυσής πορτοκαλέας...
Εις μάτην τάφον μ' ήγειρεν υιός πεφιλημένος·
Ζων ήμην ξένος, και νεκρός επίσης είμαι ξένος!
Ενώ πλην ξένον κ' έρημον ο τάφος δεν μ' εχώρει,
Η τρυφερά θυγάτηρ μου προσήλθε Πολυξένη·
Ηθέλησε ν' αναπαυθή πλησίον μου η κόρη,
Και τον νεκρόν πατέρα της να θάλπη νεκρωμένη.
Υπνώττουν ήδ' εις το αυτό αχώριστοι μνημείον,
Δένδρου κατάξηρος κορμός και μαραμένον ίον.²³⁴

²³² Αυτόθι, σελ. 355-356.

²³³ Αυτόθι, σελ. 356.

²³⁴ Αυτόθι, σελ. 350.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΚΟΡΚΙΔΗΝ

Α΄

Πάλι μνημόσυνα, σταυροί, λιβάνια και παπάδες,
Πάλι του χάρου κόλυβα και νεκρικοίς λαμπάδες·
Και πάλι άρρωστος, χλωμός ωσάν πεσμένο φύλλο,
Νεκρό να κλάψω έρχομαι με κουρασμένο βήμα,
Το γέρο-Καπετάνό μου, τον γκαρδιακό μου φίλο
Και να ραντίσω με ανθούς αγαπημένο μνήμα.
Δάφναις από ταις δάφναις του στη γη του να σκορπίσω
Και τα πικρά του κόλυβα να σκύψω να φιλήσω.
Είν' η γιορτή του σήμερα... και μη, και μη θαρρείτε,
Πως ο νεκρός σαν ζωντανός τους φίλους του ξεχνάει·
Την ώρα όπου τον παπά με τ' άγια θα ιδήτε,
Θαρθή να δώση κόλυβα σ' εκείνους π' αγαπάει...
Της Κρήτης η βελανηδιά θενά στηθή μπροστά μας,
Το κυπαρίσσι τ' αψηλό, της μάχης το στεφάνι,
Το Σέλιν' ολοζώντανο θ' αστράψη στη ματιά μας
Και θα γεμίσ' η εκκλησιά μπαρούτι και λιβάνι.
Του κάκου μέσ' στο μνήμά του πως κοίτεται θαρρούμε·
Την ανδρική μου ωμορφιά και πάλι θε να δούμε·
Θα ιδούμε τ' άσπρα του μαλλιά, το μαύρό του το φέσι,
Την Κρητική μαχαίρα του στη δυνατή του μέση!
Θαρθώ πως έρχεται αυτός δεν είναι στο άγιο βήμα;
Μου φαίνεται πως μέσα εκεί βαρύ ακούω βήμα·
Μου φαίνεται πως σείνεται το φτερωτό του χέρι...
Κάμετε τόπο· έρχεται της Κρήτης το ξεφτέρι,
Ωσάν πλατάνι αψηλό, σαν των βουνών τα πεύκα·
Πότε Κορκίδης φαίνεται και πότε πάλι λεύκα...
Αλλά δεν είναι μοναχός· μαζή μ' εκείνον μπαίνει
Και τ' ανδρειωμένο Σέλινο και άλλοι πεθαμμένοι.
Πώς μοιάζει εκείν' η αψηλή κολώνα με τον Κριάρη!
Χειροπιασμένοι μπαίνουνε αετός με το λειοντάρι,
Φτερό και χαιτή, αστραπή με το αστροπελέκι·
Θαρρείς πως πάλι έπιασε η Κρήτη το τουφέκι...
Καλώς τηνε τη λεβεντιά, καλώς τα παλληκάρια,
Με τ' ασημένια τ' άρματα, με τα γυμνά φηκάρια·
Πάλι θα το β ρ ο ν τ ή σ ε τ ε και είσθ' αρματωμένοι;
Η Κρήτη άρματα κρατεί και πεθαμμένα ακόμα;
Τ' ανδρειωμένα χέρια της ο χάρος δεν τα δένει;
Δεν ησυχάζει ο Κρητικός και μέσ' στις γης το χώμα;

.....

Πού, φαντασία μάγισσα, μ' αποπλανάς και σέρνεις
Και τον Κορκίδη μου μπροστά στα δυό μου μάτια φέρνεις;
Αχ, όχι· δεν θα ξαναϊδώ την όψη του νεκρού μου·
Η δίψα πώχω να τον 'δω επλάνεψε το νου μου·
Κοιμάτ εκείνος μέσ' στη γη... κι' ανίσως δεν κοιμάται

Ακόμα κ' εκεί πέρα,

Στου Ψηλορείτη τα βουνά, στο Σέλινο πλανάται
Και ανασαίνει Κρητικό, της Μάνας τον αγέρα.
Κι' όταν τ' ορνίθι της αυγής το κράξιμό του αρχίζει,
Με δακρυσμένα βλέφαρα στο μνήμά του γυρίζει...
Εσύ, Θεέ, που θεωρείς γη, ουρανό και κύμα,
Την άβυσσο και την καρδιά απ' τ' άγιο Σου δώμα,
Εσύ που βλέπεις κ' εις αυτό τί γίνεται το μνήμα
Και είσαι μέσ' στο όνειρο και του νεκρού ακόμα,

Εσύ γνωρίζεις μόνο

Εκείνον τον αγνώριστο του άλλου κόσμου πόνο,
Που έχει όποιος στη σκλαβιά τη Μάνα του αφήνει...
Συ ξεύρεις τί αισθάνεται στην υστερνή του κλίνη,
Σαν την ακούη να θρηνή, να κράζη τ' όνομά του,
Χωρίς εκείνος να μπορή να πιάση τ' άρματά του,
Το έρημο του τάφου του ν' αφήση προσκεφάλι
Και για τη Μάνα του, για Σε, νεκρός να πέση πάλι...
Αχ, είναι τόσο θλιβερό τα μνήματα να κλαίνε·
– Αυτή θα είν' η κόλασις που οι παπάδες λένε! –

Β'

Μάτια θολά όπου στραφώ το βλέμμα μου κυττάζει·
Ω, κλάψετε το δάκρυο στα παλληκάρια μοιάζει·
Μη ντρέπεσθε με φλογερή δροσιά να δροσισθήτε·
Κείνο που βγαίνει απ' την καρδιά μη μέσα το κρατείτε.
Ας ζουν καν εις τα μάτια μας, εις την ενθύμησί μας

Οι δύστυχοι νεκροί μας.

Το δάκρυ που το μάτι μας σε τάφου χώμα χύνει,
– Όχι το μνήμα – η καρδιά νεκρού το καταπίνει.
Ναι· το δεντρό ζητεί νερό και δάκρ' οι πεθαμένοι·
Το έν' ανθίζει τα κλαδιά, τ' άλλο νεκρό ανασταίνει!
Κλάψτε, παιδιά απ' το Σέλινο, παιδιά του Ψηλορείτη,
Το δάκρυ την Αθήνα μας να σμίξη με την Κρήτη·
Γιατί εγράφηκε αυτό το δάκρυ μίαν ημέρα,
Να σμίξη αστέρι μ' ουρανό και κόρη με μητέρα!...

Ναι, κλάψετε· κί' ο μονογιός της Θέτιδος θρηνούσε
Και στάχτη απάνω στα ξανθά μαλλιά του εσκορπούσε...
Κ' εμείς, κ' εμείς ας κλάψωμε εις την πικρή του σχόλη
Και ύπνο εις τον αρχηγό ας ευχηθούμε όλοι
Αξύπνητο· της Κρήτης του τη γη να λησμονήση·
Ο τάφος του κουφότερος ας γίνη από τη Δύσι...
Να μην ακούη καν νεκρός της Μάνας του το θρήνο.
Φυτέψετ' ευαγγελισμού στην κεφαλή του κρίνο,
Με αγιασμένη μυρωδιά, μ' ελπίδα να κοιμάται.
Αφήστέ τον να κοιμηθή και μη τον εξυπνάτε,
Όσο που νάλθη ο καιρός ν' αναστηθή η Κρήτη
Κ' εις μια να σμίξη αγκαλιά νεράϊδα κί' Αμφιτρίτη!

Γ'

Σκύψτε και πάλι, κόλυβα τα χέρι σας να πάρη·
Είναι για μνήμα δίδυμο ετούτο το σιτάρι·
Στο δίσκο μέσα Κρητικοί το έχουν απλωμένα
Και είναι κάθε του σπειρί και δάκρυό τους ένα.
Η Μάνα του το Σέλινο, τα έστειλ' εδώ πέρα
Γί' αυτόν και τ' άλλο της παιδί -το ταίρι του- τον Κριάρη·
Κάτω στην Κρήτη πέρνεται αετός με περιστέρα,
Όμως ακόμη πέρνεται λειοντάρι με λειοντάρι
Κί' απ' τα σμιγμένα νύχια τους πετιούνται τουρκομάχοι,
Κρητικοπούλαις φλογεραίας – η νίκη και η μάχη...
Η μάχη, ναι· αλλ' όχι πεια κ' η αδελφή της νίκη·
Αχ, την κρατούν στα σίδερα πολιτισμένοι λύκοι
Και όχι, όχι το σπαθί στ' Αγαρηνού τα χέρια·
– Εκείνο το κομματίασαν της Κρήτης τα μαχαίρια· –
Όχι Τουρκιά· ταις αδελφαίς ταις πολυαγαπημέναις,
Άλλοι της έχουν σήμερα στην Κρήτη χωρισμέναις·
Εκείνοι όπου το Σταυρό γονατιστοί φιλούνε
Κ' εις θάλασσα πολιτισμού και ήλιου κολυμβούνε·
Που δεν μπορούν να βλέπουνε μέσ' στο κλουβί κλεισμένο,
Πουλάκι σκλαβωμένο·
Έχουνε, βλέπετε, λεπτά τα νεύρα· δεν μπορούνε,
Ούτε πουλί μέσ' σε κλουβί κλεισμένο να το ιδούνε...
Άλλο να βλέπουνε λαούς στα σίδερα, εκείνοι
Μπορούν να τα σηκόνουνε γιατί δεν είνε κτήνη...
Και άλλο ζώα δύστυχα! Μικρά παιδάκι' ας σφάζουν·
Μήπως κί' αν δεν τα σφάξουνε αιώνια θα ζούνε;
Εις τους πατέρες τους μπροστά παρθένες ας ντροπιάζουν·
Δεν θενά χάσουν τίποτε ανίσως φιληθούνε...
Εμπρός σε δίκηο άδικο, σε φως σκοτεινιασμένο,

Ας φτύνη ο Αγαρηνός Σταυρό και Σταυρωμένο
Και ας μεθά με τ' άγιο ποτήρι· δεν πειράζει·
Μήπως κρασί και ο παπάς μέσα σ' αυτό δεν βάζει;

.....

Αι, όσο θέλουνε κι' αυτοί κ' οι Τούρκοι ας κρατούνε
Την αλυσίδα της σκλαβιάς· μ' αυτή την αλυσίδα,
Του Ψηλορείτη τα παιδιά γνωρίζουν να κτυπούνε·
Πολλαίς φοραίς την έκαναν σπαθί για την Πατρίδα·
Κτυπάει δυνατώτερα κι' από αυτό εκείνη,
Γιατ' έχει μίσος πειό πολύ κι' από γυμνή λεπίδα·
Αγιάτρευτο το κτύπημα στα φυλλοκάρδια δίνει.
Είναι ανίκητο σπαθί σπασμένη αλυσίδα...
Και το λειοντάρι γίνεται ακόμη πειό λειοντάρι,
Τα σίδερα που το κρατούν στα δόντια του σαν πάρη!
Όλος ο κόσμος στ' άρματα το χέρι του αν βάλη
Και αντιμετώπισουν
Εκείνοι απ' τη μια μεριά κ' η Κρήτη από την άλλη,
Την Κόρη από τη Μάνα της ποτέ δεν θα χωρίσουν!

Δ'

Αχ, πικραμένοι κοίτονται χωρίς σταυρό και μνήμα
Εκείνοι που αφήσανε το φως και τον αγέρα
Κ' εχύσανε το αίμά τους το άγιο σαν κύμα,
Χωρίς το μάτι τους να δη ελευθεριάς ημέρα!
Μη πικραμένοι κοίτεσθε, αποθαμμένοι Δράκοι·
Του κάκου δεν ανοίξανε για τα κορμιά σας λάκκοι.
Ανώφελα δεν πέσατε στη μάχη σκοτωμένοι·
Ανάστασις κ' ελευθεριά μέσ' απ' το μνήμα βγαίνει!
Έπέσατε σεις, επέσανε προσητέρά σας άλλοι
Και άλλοι θενά πέσουνε και πέφτουνε και τώρα,
Αλλ' όμως η Ανάστασις θα γίνη η μεγάλη·
Μέσ' στα βαθειά μεσάνυχτα αυγής αρχίζει ώρα...
Ναι· είν' ατέλειωτης ζωής ο χάρος δακτυλίδι·
Εκεί που βγαίνουνε ιτιαίς, φυτρώνουν και μυρσίναι...
Σκύψτε και πάρτε κόλυβα και πάλι του Κορκίδη·
Ποιός ξέρει, ποιός, τα υστερνά της Κρήτης αν δεν είναι!...²³⁵

---

²³⁵ Αχιλλέως Παράσχου, *Λυρικά*, ό.π., σελ. 269-274.

ΕΠΙΦΥΛΛΙΣ
Ο ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΤΟΥ ΑΡΚΑΔΙΟΥ

Στη φωτιά, παιδιά! τ' αέρι στη σημαία κυματίζει,
Και τ' Αρκάδι μας στο κύμα σαν τον κύκνο πτερυγίζει.
Στη φωτιά! να πάμε πάλι λίγα βόλια και τροφή
Όπου πολεμούν λειοντάρια και πεθαίνουν αδελφοί.
Στον παράδεισο της Κρήτης συνεχθήτ' αδέρφια πάμε,
Το σφαχτό στην πρασινάδα με τ' αδέρφια μας να φάμε.

Πάμε είκοσι δικρότων ν' απαντήσωμε τη σφαίρα,
Από δυώ διπλαίς γραμμαίς των να διαβούμε πέρα πέρα,
Και μπροστά εις τα πυρά των και εις κανονιών βοήν
Να σκορπίσωμε στην Κρήτη νέον θάρρος και ζωήν.
Να χαλάσωμε τον μπλόκο του Ομέρ-πασσά των πάμε,
Και τ' αρνί στην πρασινάδα με τ' αδέρφια μας να φάμε.

Άσπρισαν εις τόνομά μας του Ομέρ-πασσά τα γένεια,
Και τον έφαγε της Κρήτης και του Αρκαδιού η έννοια.
Εξοχώτατε! τα φρύδια τόσον μη πολυκινής,
Μη βρεθή και σου τα κάψη απ' το πλήρωμα κανείς.
Εις τον Μουσταφά μια μέρα τον Ομέρ-πασσά θα πάμε,
Και τ' αρνί στην πρασινάδα εις υγείαν των θα φάμε.

Έα μόλα! έα λέσσα! ως εδώ θαλασσοπούλια·
Εζυγώσαμε στην Κρήτη πριν ακόμη σβύς η πούλια.
Από μακρυνά μας στέλλουν καλή μέρα τα πουλιά,
Και μας χαιρετούν τα ρόδα κ' η χρυσή πορτοκαλλιά.
Στα Σφακιά, στους Λάκκους τώρα ή στο Σέλινο θα πάμε,
Το σφαχτό στην πρασινάδα με τ' αδέρφια μας να φάμε;

...Ένα δίκροτο· κ' έν άλλο· κι' άλλο φαίνεται παρέκει!
Δέκα - δώδεκα – τί έχουν και καθ' ένα κοντοστέκει;
Στ' άρματα παιδιά! Μαρίνο, το τιμόνι δεξιά
Κι' από μέσα τους, οι χαύνοι να μας χάσουν ως σκιά.
Ας χτυπούν τους βράχους τώρα στα Σφακιά ενώ τραβάμε,
Το σφαχτό στα κορφοβούνια με τ' αδέρφια μας να φάμε.

Νά το Σέλινο, η μάνα του δρακόκαρδου Κριάρη,
Που στην Πόλι κυνηγώντας τον Ομέρ-πασσά θα πάρη.
Νά του Κόρακα παρέκει η πατρίς η ιερά,
Που στο πυρ τα νύχια βάφει και στο αίμα τα φτερά.
Από μακρυνά την χώρα και των δυώ τους χαιρετάμε,
Όσο που τ' αρνί μαζή τους μέσα στα Χανιά να φάμε.

Να κ' οι Λάκκοι, η πατρίδα του καλού Χατζή Μιχάλη,
Που εις τα ερείπιά της ως ο φοίνιξ αναθάλλει,
Και θαρρείς πως τα βουνά της, η σπηλαιός της, τα κλαδιά,
Με του αρχηγού της κλαίνε την πολύπονη καρδιά.
Εις τους έρημους τους Λάκκους καμμιάν ώρα όταν πάμε,
Για τα δυώ του τ' αδερφάκια λίγα κόλλυβα θα φάμε.

Σιγαλά παιδιά, κομμάτι... το Βαφέ περνάμε ήδη·
Η σκιά, θαρρείς, ακόμη το σκεπάζει του Πραϊδη,
Και θαρρείς εις κάθε άνθος οπού γέρνει απαλόν
Πως μας χαιρετούν τα νειάτα τόσων φίλων τον καλών.
Χαιρετήσετε, παιδιά μου... κ' εις το μνήμά τους αν πάμε,
Ψυχοσάββατο τρεις μέραις για τη μνήμη τους περνάμε.

Παρακάτω τη σημαία, παρακάτω, παλληκάρια!
Από τ' Αρκαδιού περνάμε τα πυρίκαυστα λιθάρια...
Χθες πετάχθηκε με χίλιους στα ουράνια μαζί,
Και το κύμα τώρα σχίζει και μαζί μας αναζή.
Εις αυτόν τον Άγιο Τάφο ζωντανοί, παιδιά, μη πάμε,
Πριν μας δουν τα Δαρδανέλλια και τ' αρνί στην Πόλι φάμε.

Μάϊνα, παιδιά! σταθήτε στα Σφακιά τ' ανδρειωμένα,
Πούναι κόκκαλα των Τούρκων εις βουνά σχηματισμένα.
Νάτε άρματα λεβένταις, να μπαρούτι, νά ψωμί,
Και μια ρίζα πικροδάφνη δότε μας για πληρωμή.
Θα μοιράσωμε στη Σύρα τα κλωνάρια της σαν πάμε,
Και τ' αρνί στην πρασινάδα με ταις έμμορφαις θα φάμε.²³⁶

ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Εδώ που στη φτέρη τ'αηδόνη πλανάται
Να στήσωμε ελάτε αδέρφια χορό
Και στου ήλιου τα πρώτα διαμάντια
Ριχνόμαστε αγνάντια σε Τούρκων σωρό.

Από Φλόγες η Κρήτη ζωσμένη,
τα βαριά της σίδερα σπά
και σαν πρώτα χτυπιέται χτυπά
και γοργή κατεβαίνει.

---

²³⁶ Ποίημα του Γεωργίου Παράσχου, με το ψευδώνυμο Νικίας, δημοσιευμένο στο Φως, έτος Η', αριθ. 753, εν Αθήναις Παρασκευή 12 Μαΐου 1867.

Με μεγάλο θεόρατο δόρυ
όλη νειάτα πετά και ζωή
και σε τόση φωτιά και βοή
τρέμουν δάση και όρη.

Όπου ρίξει θολή τη ματιά της
χίλια όπλα στις ράχες λαλούν
και χιλιάδες πετούν πυροβολούν
Τουρκομάχοι μπροστά της.

Τιμημένο σπαθί ξεγυμνώνει
μα ο Σουλτάνος σπαθί δεν γροικά
το βαρύ της το χέρι χτυπά
και η μαθιά της λαβώνει.

Χτύπα-χτύπα της θάλασσας το Σούλι
χτύπα κόρη γλυκιά του γιαλού
εδώ οι άντρες παλαίουν
αλλού ζουν ως γυναίκες ή δούλοι.

Από δώ Σελινιώτες, Λακκιώτες στη φωθιά
Από κεί στη φωθιά Σφακιανοί, Σφακιανοί
να βοΐζει παντού μια φωνή
σταις σπαθιαίς μας ταις πρώτες.²³⁷

Ωδή εις Ναπολέοντα Γ'

Λοιπόν τώντ' ηγέρθησαν οι Κρήτες παρακαίρως,
Εις τα λουτρά του Βιαρίτζ απήτεις ησυχίαν,
Και είναι έρως ασεβής, ο της πατρίδος έρως,
Ενόσω τύχη βάσκανος διέπει την Γαλλίαν.

Ω κήρυξ των ενώσεων και των εθνικοτήτων,
Εάν οι Κρήτες μάχωνται υπέρ ελευθερίας,
Συ υπεκίνησες αυτούς το δόγμα σου κηρύττων·
Πώς ήδη οπισθοδρομείς μεστός οργής αγρίας;

Ή μη ως εθνικότητας υπολαμβάνεις μόνον
Τα έθνη τα την δύουσαν τιμώντα εκκλησίαν;
Τί; θέλεις να λατρεύσωμεν τα αίσχη των αιώνων,
Τον τύφον, την υπόκρισιν και την αβελτηρίαν;

---

²³⁷ Ποίημα του Γεωργίου Παράσχου, που τραγουδήθηκε ευρέως· προσβάσιμο στον ιστοχώρο: <http://www.cretanmagazine.gr/eidiseis/creta/istorialo-gnostos-immos-tis-kritis-ke-o-pragmatikos/> (επίσκεψη στις 04.09.2016).

Ηττήθης εν τω Μεξικώ, ηττήθης εν Πρωσσία,
Απώλεσε του βλέμματος την δύναμιν ο λέων·
Το φέρετρον της δόξης σου κρατεί η Ιταλία·
Παρέπεται το έθνος σου περιλυπον και κλαίον.

Πού είναι; πού ο άπειρος ορίζων της Γαλλίας;
Συ περιώρισες αυτόν, προβάλλον ηλιθίως
Έν έθνος ανυψούμενον μετά υπεροψίας,
Ως σήμα επιτάφιον επί της σης ισχύος.

Και ήδη τί επταίσαμεν ημείς αν ηπατήθης;
Αν προ του Βίσμαρκ ωχριά δειλώς ο Ναπολέων;
Αν ως παιδίον άπειρον εσκεφθης και ηττήθης,
Τί πταίει έθνος ατυχές προς γίγαντα παλαιόν;

Αιδώς, ανάξιε υιέ της δόξης και του χρόνου.
Θα έχης προσκεφάλαιον αράς και βλασφημίας,
Οπόταν, καταβάς ωχρός εκ του λαμπρού σου θρόνου,
Μετρήσης με το σώμά σου τον χώρον της σκοτίας.

Ιδέ εκεί· εις κορυφάς χιονωδών ορέων
Της δόξης της ελληνικής το φάντασμα πλανάται,
Πλανάται κλαίον τους νεκρούς, τους επιζώντας κλαίον,
Με αναμνήσεις τρέφεται, με όνειρα κοιμάται.

Οικεί η δόξα εις σποδόν, αλλά θερμήν ακόμη·
Ροφά τα δάκρυα αυτής· τον ουρανόν προσβλέπει·
Πλην την στοάν του ουρανού κωφοί διέπουν νόμοι·
Ουδ' ένα τάφον εις αυτήν η μοίρα επιτρέπει.

Ναι! κάλλιον ας έκειτο ψυχρά και τεθαμμένη
Ως εις της Τύρου τας ακτάς και εις της Καρχηδόνας,
Ας ελησμόνουν και αυτήν την χώραν όπου μένει
Το κράτος της το παλαιόν, ο παλαιός της θρόνος.

Ακούεις; είναι η φωνή αυτής της ιστορίας·
Αιδώς, επίβουλε υιέ χαλκίνης ειμαρμένης,
Μοίρα κακή του έθνους σου, Προκρούστα της Γαλλίας,
Της υπό την καισαρικήν στολήν σου τεθαμμένης.

Ναι· θα κριθώμεν. Η ισχύς σιγά υπό το χώμα,
Δικαιοσύνη αυστηρά επί αυτού υψούται

Και στρώνει αυτή μαλακόν του ήρωος το στρώμα,
Αλλά ως νέφος πένθιμον εις τους κακούς απλούται.

Τί ωφελεί ο σκελετός της υστεροφημίας
Βαδίζων, καταρώμενος εν μέσω των αιώνων;
Αι! πόσοι θα διέγραφον από της ιστορίας
Το όνομά των, αν στιγμὴν ανέζων μίαν μόνον!

Ας αποθάνωμεν ημεῖς· ευθύμει, Ναπολέων.
Εἶναι γλυκὺς ο οἶνός σου; τερπνὴ ἡ ἀρμονία;
Και τί προς σε ἀν ἔθνος ἐν ψυχορραγίᾳ παλαίον·
Δεν το φρουρεῖ ἡ ἀμωμος τῆς Ρώμης ἐκκλησία.

Αλλ' ἀν τῆς ἐκδικήσεως ἡ χεὶρ πολλακίς σφάλῃ,
Και ἀν το πλήθος χωριά προ τῆς πομπῆς τοῦ θρόνου·
Υπάρχει ξίφος, καὶ αὐτό ποτέ δεν ἀνεστάλῃ,
Ἐν ξίφος ἀκατάσχετον, ὁ πέλεκυς τοῦ χρόνου.²³⁸

Ἡ Ἑλληνικὴ σημαία

Υψοῦται κυματίζουσα ἡ ἐθνικὴ σημαία,
Και με το στερεώματος το κυανούν ἐνούται·
Ὡς το ἀπείρου ἡ χροιά, ἡν παριστά, ωραία·
Παρήγορος, ὡς ὁ σταυρός ὃν αὐτὴ ἐγκολπύται.

Και βλέπει τὴν ἀκρόπολιν, τὴν χώραν τῆς εὐκλείας,
Ἦτις μακρὰν ἐγείρεται διαμαρτυρομένη·
Ἀπόμαχος, ἀναπολεῖ τοὺς χρόνους τῆς ἀνδρείας
Και τείνει δίσκον, παρελθόν λαμπρόν διηγουμένη.

Ὡραία κόρη τουρανοῦ, πρὸς ὃν σιγῶσα νεύει.
Εἰς τὸν γλαυκὸν ὀρίζοντα ἐκεῖ ἀνηρτημένη
Ὅταν ἡ αὐρα προσφιλῶς τὸ σῶμά τῆς σαλεύῃ,
Ὡ! Διατί ἀγωνιά, συστρέφεται καὶ στένει;

Συ, αὐρα, ἦτις φέρεσαι, εὐώδης, ἐλευθερία,
Σεῖς, νέφη, ὅσα νωχελῶς τὸν οὐρανὸν μετρεῖτε,
Και σεῖς, ἐλεύθερα πτηνά, οἰκούντα τὸν ἀέρα,
Εἰπέτε διατί θρηγνεί καὶ διατί λυπείται.

---

²³⁸ Δημ. Παπαρηγοπούλου, *Ἀπαντα*, ἐκδοτικὸς οἶκος Γεωργίου Φέξη, ἐν Αθήναις 1915, σελ. 36-38.

Υπό την πράον της σκιάν κοιμώνται τόσοι νέοι
Εκεί εις το Βαφέ· βροχή και άνεμος τους δέρει·
ΑΛΛ' η πατρίς απέκαμε τα τέκνα της να κλαίη,
Ως λόγον επιτάφιον σιγήν οδύνης φέρει.

Ελπίς εις τον ορίζοντα τον μάγον της πατρίδος,
Το κράσπεδον του ουρανού χαρίεσσα θωπεύει·
Αφού υπέστη την φοράν αγρίας καταιγίδος
Αποστραφείσα εκ της γης τον ουρανόν λατρεύει.

Ναι! λάτρευε τον ουρανόν· η γη αυτή προδίδει·
Ανδράποδα οι άρχοντες αυτοί σε πλήττουν πρώτοι,
Και έκαστος πολιτικός αντί αγώνων ήδη
Με όνειρα υπουργικά απλούμενος υπνώττει.

Οι μητραλοία! έσχισαν τας ιεράς πτυχάς σου
Και έρραψαν βαλλάντιον· κατάπτυστοι εκείνοι
Επρόδωκαν αντί μισθού μικρού τα ορφανά σου·
ΑΛΛ' ουδ' η λήθη τώνειδος αυτών θα αποπλύνη.

Άφες αυτούς· την άκανθαν ο χους των θα βλαστήση·
Άφες· μικροί περί μικρών ας σκέπτωντ' αιωνίως·
Όταν η δόξα ευμενής το έθνος χαιρετίση,
Εξόριστοι του κλέους σου ας τήκωνται αθλίως.

Τα έθνη ων η ύπαρξις ωδήγησε το μέλλον,
Ων δορυφόρος έπεται χωλή η οικουμένη,
Δεν σβύνουν, ως διάττον φως βραχείαν λάμψιν στέλλον,
ΑΛΛ' ήλιος μεσουρανών εκ νέου τα προσμένει.

Ίνα ταφώμεν, την μικράν εκτήσαμεν γωνίαν
Εν η το έθνος δύσπνοϊαν αισθάνεται και φθίνει;
Έν μνήμα μας εχάραξαν; και την ελευθερίαν
Χωρίς δεσμά, αλλ' εις ειρκτήν αφίνομεν να σβύνη;

Ορίζοντα, ορίζοντα εις την ψυχορραγούσαν·
Και πρέπει γη ελληνική τον χουν να περικλείση
Των κοιμωμένων εις Βαφέ, εις ξένην γην πενθούσαν,
Και της σημαίας η σκιά την Κρήτην να μετρήση.

Ω! ναι, σημαία, έπρεπεν η αύρα του Βοσπόρου
Να σε θωπεύη φέρουσα τα μύρα της Ασίας,

Αντί να σήπεσαι εντός μεμετρημένου χώρου,
Να λούεσ' επί της υγρᾶς της Ἑλλης κατοικίας.

Ἢ αν προώρισται μικρά διά παντός να μένης,
Αν πολεμίων ταπεινῶν γενναίων πέσης θύμα,
Αν σε πατάξη η φορὰ βαρβάρου ειμαρμένης,
Γενού σινδόνη εις ημάς και ο σταυρός σου μνήμα.²³⁹

Το Αρκάδι

I

Βαθεία νυξ· εις Ρέθυμνον σιγή νεκρά απλούται,
Δεν παίζει με τον άνεμον η δρυς και η μυρσίνη·
Μακράν της Ἰδης το βουνόν αγέρωχον υψούται,
Και ανατέλλει αμυδρά η φθίνουσα σελήνη.

Του Αρκαδίου η μονή ως φάσμα διοράται·
Διήλθεν επ' αυτής πνοή δεκατριῶν αιώνων,
Κατακτηταί ηλλάχθησαν, και όμως δεν ηττάται,
Αλλά γενναίως και αυτόν ενίκησε τον χρόνον.

Παρίσταται ο ασφαλής λιμὴν της δυστυχίας,
Πλανήτας πόνους εν αυτή προθύμως δεχομένη·
Και ήδη ότε μάχονται υπέρ ελευθερίας,
Υπό τας πτέρυγας αυτής το θύμα διαμένει.

Εσίγησε και ο φρουρός των Τούρκων εκεί πέραν·
Το τηλεβόλον άφωνον, το ξίφος λελυμένον·
Ο θάνατος εις την χαμαί κατακειμένην σφαίραν,
Υπνώττει, την επαύριον εκ νέου αναμένων.

Ενίοτε ωρύεται εις κύων, και αγρίαν
Αντιλαλούσι την φωνήν αι ράχεις των ορέων,
Έως ου σβύση βαθμηδόν εις σιωπήν τελείαν·
Και λέγουν ότι συμφοράν αγγέλλει κύων κλαίων.

Του Αρκαδίου η μονή σιγά, πλην δεν κοιμάται,
Τα γοτθικά παράθυρα λάμπουν της εκκλησίας·
Του ιερέως την φωνήν το πλήθος ακροάται,
Μεταλαμβάνει της ευχής και της ευχαριστίας.

---

²³⁹ Αυτόθι, σελ. 38-39.

Πώς τόσον πλήθος αγρυπνεί τοιαύτην ώραν μόνον;
Γυναίκες τί ζητούν εκεί συσφίγγουσαι τα βρέφη;
Ολίγοι άνδρες ένοπλοι προβλέπουσι με πόνον
Το δράμα τούτο· και η νυξ το παν με φρίκην στέφει.

Ναι! αγρυπνούσιν· αγρυπνεί το θύμα και το μνήμα,
Και πέραν ύπνον νήδυμον ο Μουσταφάς κοιμάται.
Απλούται αίμα και σιγή όπου πατεί το βήμα,
ΑΛΛ' ο ελεύθερος ανήρ νεκρούται, δεν ηττάται.

Του ηγουμένου η φωνή δεν τρέμει εκ δειλίας,
Ο Γαβριήλ τον θάνατον γενναίως ατενίζει·
Εγκλείων έρωτα διπλούν πατρίδος και θρησκείας,
Εις μάχην, ως εις εορτήν, ατάραχος βαδίζει.

Τα κύματα του τουρκικού στρατού μετά μανίας,
Ημέρας δύο πίπτοντα επί του Αρκαδίου,
Ανέκαμπτον θραυόμενα τα τέκνα της ανδρείας·
Την πεδιάδα έτρεψαν εις γην κοιμητηρίου.

Επί τα τείχη της μονής κατέπεσαν ματαίως
Αι μυριάδες των σφαιρών· το έδαφος εσεισθη·
ΑΛΛ' η μονή κ' οι μαχηταί αντέστησαν γενναίως·
Έπεσαν πλείστοι· ουδενός το θάρρος εκλονίσθη.

Και ήσαν διακόσιοι οι άνδρες ούτοι μόνον,
Κ' εμάχοντο πολέμιον ενόπλων δις μυριάων·
Ε' είχαν γυναίκας, νήπια εν μέσω των αγώνων,
Κ' εσκόπευε το όμμα των εκ της στοργής δακρύον.

Πάντες μετέλαβον· ιδέ! τα άμφια αφίνων,
Ο Γαβριήλ εξέρχεται και τ' όπλον του λαμβάνει.
Τί λέγει προς τον ουρανόν το βλέμμα ανατεινών;
Τί ψιθυρίζει; αγνοώ· αλλά θα αποθάνη.

II

Κοιμώνται ήδη, σιωπή! τίς οίδε τούτων πόσοι,
Τον τελευταίον ύπνον των αμέριμνοι κοιμώνται.
Αφήσατε έν όνειρον γλυκύ καν να ιδώσι,
Κ' εις ευτυχίας φάσματα γελώντα να πλανώνται.

Αλλ' εις την θύραν της μονής η συμφορά προσμένει·
Ειρωνικώς προσμειδιά και ανυπομονούσα
Αίρει τον πέπλον της νυκτός, και ήδη αναβαίνει
Η έως από της χειρός τον θάνατον κρατούσα.

Ας μειδιάση έσχατον το τεθλιμμένον χείλος·
Είναι Θεός παρήγορος εν τη εσχάτη κλίνη
Έν όνειρον περιχαρές, εις σύντροφος, εις φίλος·
Κοιμήθητε, κοιμήθητε, γενναίοι, εν ειρήνη.

III

Εις τας επάλξεις του φρουρού το βήμα μονοτόνως
Μετρεί την ανεπιστρεπτί υποχωρούσαν ώραν·
Και μόλις φαίνονται μακράν, διά του ελαιώνος,
Τα φώτα των Οθωμανών μολύνοντα την χώραν.

Την πεδιάδα κατοικεί εισέτι η σκοτία,
Περιπλανώνται επ' αυτής η φρίκη και ο τρόμος·
Αγωνιώσα η ψυχή, θρηνούσα η καρδιά
Προς του θανάτου φέρεται το ρίγος αποτόμως.

Ο Γαβριήλ περιπατεί εις το ηγουμενείον,
Ατάραχος και σύννοφρος, καθώς το έξω σκότος·
Ανοίγει το παράθυρον και βλέπει το πεδίον·
Μηδέν· το βήμα των φρουρών αντήχει αλλοκότως.

Σταυρώνει τους βραχίονας, και η μακρά του κόμη
Απλούται εις τους ώμους του ως πένθιμος μανδύας·
Το γήρας δεν επέισε το σώμα του ακόμη,
Αλλά την όψιν του ρυτίς ηυλάκωσε πικρίας.

Ψυχή μεγάλη, ευγενής, διάνοια ευρεία,
Ησθάνετο την συμφοράν της Κρήτης βαρυτέραν·
Μονάζων εις Αρκάδιον, σπουδάζων εν Γαλλία,
Έν μόνον είχεν όνειρον – την Κρήτην ελευθέραν.

Και ήλπισεν εις τας αρχάς δι' ας κομπάζει ήδη,
Ας φέρει ως ψιμύθιον η ανθρωπότης γραία,
Και τον αιώνα ήλπισεν επίκουρον να ίδη·
Οίμοι! ερράγη η ελπίς κ' εσίγησε ματαιία.

Βλέπει παντού την αρετήν η ευγενής καρδιά·
Αλλά εις του συμφέροντος τον βράχον αποτόμως

Συγκρούονται θραυόμεναι και οίκτος και θυσία,
Και είναι μόνη η ισχύς σαφής και μέγας νόμος.

Εγκλείων τον πολιτισμόν των νεωτέρων χρόνων,
Επίστευσε τα δόγματα αυτού, αλλ' ηπατήθη·
Και ότε είδε προ αυτού οικτράν δουλείαν μόνον
Προσευχηθείς, εις την ζωήν της δόξης εκοιμήθη.

IV

Εκ των ορέων ιλαρός ο ήλιος προβαίνει
Και κύματα φωτός σκορπά εν τη χλωρά εκτάσει·
Αν η σφαγή τα θύματα γελώσα αναμένη
Ουδέ έν νέφος την φαιδράν μορφήν του θα σκιάση.

Και των σαλπίγγων η φωνή η παρατεταμένη
Και εγερτήριος ηχεί, τα τύμπανα κροτούσι,
Και απειλούν το στόμιον των όλμων μαύρον χαίνει,
Και αι πτυχαί της ερυθράς σημαίας κυματούσι.

Τα ξίφη από των θηκών εκσπώνται· σελαγίζει
Η έκτασις από λογχών πληθύν κεκαλυμμένη·
Αστράπτ' η ημισέληνος, ο ίππος χρεμετίζει,
Και σείεται η πεδιάς η αναπεπταμένη.

Τα ερυθρά σαρίκια την έκτασιν πληρούσι,
Αφίπταται περιδεής η των πτηνών αγέλη·
Κλαγγή των όπλων πανταχού και κρότοι αντηχούσι·
Σκιάζει τον ορίζοντα κονιορτού νεφέλη.

Τα τάγματα συντάσσονται, και προ των τηλεβόλων
Αι δάδες ως νεκρώσιμος υψούνται αγγελία,
Αλλάχ! και σείουν αι φωναί του ουρανού τον θόλον·
Αλλάχ! αντιλαλεί πικρώς μακράν η εκκλησία.

Όστις τον θάνατον εδώ του στρατιώτου τύχη
Τον αναμένει ανδρική και ένδοξος κηδεία,
Επί του τάφου του θρηγούν των τηλεβόλων ήχοι
Και των σφαιρών η έντονος συρίζει αρμονία.

Αλλ' η μονή ατάραχος τα στέρνα της ορθώνει·
Είναι η σιωπή αυτής και απειλή και χλεύη·
Προ των οπών των παλαιστρών με κεκλιμένον γόνυ
Ο Κρης πληροί το όπλον του και τον εχθρόν σκοπεύει.

Η κυανή την ερυθράν σημαίαν αντικρούζει·
Χρώμα το έν του ουρανού, το άλλο Άδου χρώμα·
Υπό την σκέπην του σταυρού εκείνη κυματίζει,
Αυτή το άστρον της νυκτός προβάλλει εις το όμμα.

Ιδέτε τον σταυρόν εκεί· εικών του μαρτυρίου.
Εικών ελπίδων μελλουσών, αλλά παρόντων πόνων,
Υπέρτερος της γης αυτής και πλήρης μυστηρίου,
Δεικνύει το στερέωμα ως τέρμα των αγώνων.

Κλίνωμεν γόνυ προ αυτού· επί το ξύλον τούτο
Τοσαύτα έτη ύπνωτε του έθνους μας το μέλλον·
Εκεί ευρήκεν άσυλον, εκεί εκραταιούτο
Έως ου έπειτα λαμπρόν εφάνη ανατέλλον.

Ημείς από του Γολγοθά το αίμα του Μεσσία
Συνάξαντες, εχύσαμεν ανά την οικουμένην·
Και τον σταυρόν του ήραμεν ημείς εν τη καρδιά,
Αιώνων διανύσαντες ζωήν συντετριμμένην.

Ημείς διεσαλπίσαμεν το άγιόν του ρήμα,
Το σκότος διαλύσαντες βαρβάρων θρησκευμάτων·
Κ' εν μέσω πένθους έβαινεν ατάραχον το βήμα,
Χαράπτον βίον υψηλόν, τον κόσμον αναπλάττον.

Κλίνωμεν γόνυ· σήμεραν υπέρ αυτού η πάλη·
Αλλά εις του πολιτισμού την όψιν την χαλκίνην
Το αίμα τούτο ας ριφθή· αυτόν ας περιβάλη,
Αυτός ας φέρη την αράν, το στίγμα, την αισχύνην.

V

Οι όλμοι εκενώθησαν· κροτεί το τηλεβόλον,
Συρίσσουναι διέσχισαν αι σφαίραι τον αέρα·
Της εκκλησίας έσεισεν ο πάταγος τον θόλον,
Και εις τους λόφους η ηχώ βοά βροντωδεστέρα.

Δημηγορεί ο θάνατος και η σφαγή καγχάζει·
Διασταυρούνται αι βολαί· οι Τούρκοι βλασφημούσι·
Πίπτουν σαρίκια· πληγείς πολέμιος σφαδάζει·
Εδώ ορμώσι προς σφαγήν, εκεί ψυχορραγούσι.

Το πυρ των μαχητών ημών κτυπά ηραιομένον,
Αλλ' αι βολαί με πτώματα βαρβάρων αριθμούνται.
Οι αναρίθμητοι εχθροί κατά μεμετροημένων
Ηττώνται και νικήσαντες, και πάλιν ατιμούνται.

Τρις ώρμησαν, τρις άπρακτοι οι Τούρκ' υποχωρούσι,
Τρις βλασφημεί ο Μουσταφάς τον πώγωνά του πτύων·
Τας φάλαγγας οι αρχηγοί με ύβρεις ζωπυρούσι,
Και πάλιν επιπίπτουσι μετά φωνών αγρίων.

«Την πύλην σημαδεύσατε, αυτήν κτυπάτε μόνον»,
Κ' ευθύνονται τα στόμια πυκνά εις έν σημείον,
Και οι αρχαίοι στρόφιγγες αυτής, οι προ αιώνων,
Σαλεύουσιν υπό σφαιρών πληττόμενοι μυρίων.

Πίπτει βαρεία της μονής η πύλη συντριβείσα,
Και προ του ρήγματος αγών γενναίος συγκροτείται·
Συνοφρυνούται η οργή και μαίνεται η λύσσα,
Κ' εκτάδην δάκνουσι την γην Οθωμανοί οπλίται.

«Εμπρός, εμπρός, εφθάρησαν τα όπλα των Ελλήνων·
Μόλις τον άοπλον εχθρόν, θρασύδειλοι, νικάτε·
Τον θάνατον κατέπαυσε το όπλον μας εκχύνον,
Εμπρός, ουδείς ανθίσταται, Οθωμανοί, κτυπάτε».

VI

Προ της εικόνας του Χριστού με γόνυ κεκλιμένον
Γυναίκες, παίδες, γέροντες μετά θερμών δακρύων
Προσεύχονται, προσεύχονται εις τον Εσταυρωμένον,
Την λύσιν αναμένοντες εις το ηγουμενείον.

Τα λείψανα των μαχητών εμβαίνουν. – Βεβηλούσιν
Οι πόδες των Οθωμανών την γην της εκκλησίας,
Τα όπλα κατεστράφησαν, τα τείχη δεν κρατούσι,
Και προσεγγίζει κάτωχρον το φάσμα της δουλείας.

«Και ήδη τι δυνάμεθα; - Να ανατιναχθώμεν,
Ανέκραξεν ο Γαβριήλ εμβαίνων αιφνιδίως,
Υπό τα τείχη της μονής γενναίως να ταφώμεν·
Υπέρχρονος και ευκλεής μας αναμένει βίος.

Ελευθερίαν δι' ημάς ο κόσμος αν αρνήται,
Την δόξαν δεν θα αρνηθή, ο θάνατος μας μένει,

Θαρρείτε προς τον θάνατον, προς τον Θεόν θαρρείτε» -
Και εις τα βάθη της μονής βραδέως καταβαίνει.

VII

Οπόσον έχει μέγεθος, οπόσον καταπλήσει,
Ο Γαβριήλ ιστάμενος παρά την αποθήκην,
Έτοιμος το σκανδάλιον του όπλου να εγγίση,
Και εις τον θάνατον αυτόν επιζητών την νίκην.

Μόνος υπό τας σκοτεινάς στοάς του υπογείου,
Ζωννύμενος υπό σωρών πυρίτιδος προσμένει
Να δώσωσι το σύνθημα εκτάκτου μαρτυρίου·
Δεικνύουσα τον θάνατον η ώρα διαβαίνει.

Ο δειπνός σου ο μυστικός, Ελλάς, εκεί τελείται·
Εις της πατρίδος τον βωμόν και της ελευθερίας
Ιδού τα σφάγια· ζωήν αγγέλλουσι, θαρρείτε,
Χύνει το αίμα δι' ημάς του έθνους ο Μεσσίας.

Σιγή· ο Τούρκος προχωρεί· ηγούμενε, τον βλέπεις;
Δεν είν' εκείνοι αι φωναί των δυστυχών νηπίων;
Ματαία η αντίστασις· προς τί το όπλον τρέπεις;
Πυρ! εκ στομάτων άνωθεν αντήχησε μυριών.

VIII

Ακούεις κυλιόμενον τον κεραυνόν εκείνον,
Και βλέπεις νέφη χώματος και πτώματα και μέλη
Βιαίως ανυψούμενα εντός γλωσσών πυρίνων;
Βλέπεις πώς φεύγει έντρομος των Τούρκων η αγέλη;

Πατάγων, συριγμών, τριγμών, η έκτασις πληρούται.
Τρέμει η χώρα, σείονται οι βράχοι οι πλησίον·
Καπνού φλογώδους στρόβιλος υψούμενος ογκούται,
Εγκλείων την καταστροφήν, τον θάνατον εγκλείων.

Η μία πτέρυξ της μονής εις τρίμματα μυρία,
Σφενδονισθείσα έπεσε χαμαί συστρεφομένη,
Το έδαφος εσάλευσεν, ερράγη, και αγρία
Η Ίδη αντεβόησεν, ωσει εκπεπληγμένη.

Κυμαίνονται επί μικρόν οστά συντετριμμένα
Και Τούρκων και Χριστιανών εις νέφους συνοδιάν·

Σάρκες και μέλη πλήττοσι την γην καθημαγμένα,
Αγνώριστα και εις αυτήν την μητρικήν καρδίαν.

Τα φύλλα του ετίναξε το δάσος το πλησίον,
Και το πτηνόν διέκοψε το πένθιμόν του άσμα·
Ο κόραξ ανεπέταξε μετά φωνών αγρίων·
Προσήλθε το κατεσκληκός των ερειπίων φάσμα.

ΙΧ

Εις του Υψίστου τον ναόν σιγά η λειτουργία,
Και το θυσιαστήριον είν' έρημον θυσίας·
Και ανετράπ' η τράπεζα, θραυσθείσα, η αγία,
Κ' εσβέσθη προ του ιερού η λάμψις της λυχνίας.

Ερείπια, ερήμωσις την χώραν κατοικούσιν,
Εδώ έν πτώμα, έν οστούν εκεί και έν κρανίον·
Η νυξ, η δρόσος, επ' αυτών το λυκαυγές θρηνούσιν·
Αλλά το κλέος κατοικεί επί των ερειπίων.

Και δεν φυλάττει ο σταυρός την κόνιν των ανδρείων·
Άταφοι έρημοι - η γη επί της γης κειμένη -
Εδώ, εκεί εγείρονται ατάκτως ως μνημείον,
Είφος πηγμένον εις την γην και λόγχη τεθλασμένη.²⁴⁰

Ο ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΠΛΗΓΩΜΕΝΟΣ ΕΘΕΛΟΝΤΗΣ

Χρυσά πουλάκια! που 'ψηλά 'περήφανα πετάτε,
Κρατήστε τα φτεράκια σας, αν 'ς την Ελλάδα 'πάτε,
Να φέρτε προσκυνήματα 'ς την μάννα μ' εκεί πέρα...
Δεν έχω παρά μια φτωχή ο άμοιρος μητέρα!...
Θα την ευρήτε 'ς το γιαλό με 'μάτια βουρκωμένα,
Όσα καράβια έρχονται, να ερωτά για 'μένα.

Ειπέτε της, πως την πονώ και πως την συλλογούμαι,
Και πάντοτε 'ς τον ύπνο μου την βλέπ' όταν κοιμούμαι...
'Πέτε της πως δεν 'πέθανα, πως είμαι λαβωμένος,
Και πως την νύκτα κάθουμαι φρουρός αρματωμένος·
Πως το φεγγάρι έπιασα μόνο και μόνο φίλο,
Μια καλησπέρα με αυτό εχθές για να της στείλω...

---

²⁴⁰ Αυτόθι, σελ. 39-46.

΄Πέτε της να μην καρτερή πουλιά μου το παιδί της,
Όσω πατούν Αγαρηνοί τα χώματα της Κρήτης...
Της Κρήτης ήμαστε παιδιά εδώ που πολεμούμε·
Η Κρήτη είναι μάννα μας, γι' αυτή θα σκοτωθούμε!
Κι' αν της ειπούν πως έπεσα, σαν μάννα ας με κλάψη.
Κ' ένα κερί 'ς την Εκκλησιά ας 'πάγη να μ' ανάψη.

΄Πέτε της, όντας μούδωκε, πουλιά μου την ευχή της,
Να μην αφήσ' ωρκίσθηκα τα χώματα της Κρήτης,
Αν δε την δούμ' ελεύθερη, ή να ταφούμε όλοι!...
Είναι γλυκό, ειπέτε της, 'ς τον πόλεμο το βόλι,
Και του παιδιού ο θάνατος 'ς την μάννα πανηγύρι,
Γιατί δοξάζει και τιμά και μάννα του και κύρη.

Όσω γυναίκες και παιδιά οι Μουσουλμάνοι σφάζουν,
Και οι αντίχριστοι φωτιά 'ς ταις Εκκλησιαίς μας βάζουν,
Να έχω την κατάραν σου, να μη γυρίσ' οπίσω,
Το χέρι μ' από τ' άρματα αν μια στιγμή αφήσω!...
Ψυχαίς, π' αγκαλιασθήκατε εις του Βαφέ την μάχη,
Τον ένδοξόν σας θάνατον ζηλεύω να μου λάχη!

Πουλιά μου! φίλοι μου πολλοί εκεί θα σας 'ρωτήσουν.
΄Πέτε τους όσοι έρχονται εδώ να πολεμήσουν
Έχουν το βράχο στρώμά τους, το χιόνι πάπλωμά τους,
Αλλά φωτιά ακοίμητη τη φλογερή καρδιά τους.
Την πείνα και την αγρυπνιά την συνειθίσαμ' όλοι,
Και σβένουμε τη δίψα μας 'ς ταις μάχαις με το βόλι.

Πουλιά μου! χαιρετήστε τους κι' αυτούς από τα 'μένα,
Και 'πέτε τους να μη θαρρούν πως βρίσκουμε 'ς τα ξένα.
Τί άλλο να ζητήσουμε 'μπορούσαμ' εδώ πέρα;
Αρνήθη εις κανένα μας, αρνήθη, σαν μητέρα,
Τάφο εις όσους πολεμούν; Τί άλλο να ζητήση
Όποιος στην Κρήτη έρχεται εδώ να πολεμήση;

Αν μερικοί ατίμασαν προχθές το όνομά τους
Και παραδώκανε τυφλοί 'ς τον Τούρκο τ' άρματά τους,
Τέτοιοι προδόταις Έλληνας ποτέ δεν έχουν αίμα,
Παρά των Τούρκων όλοι τους είν' γέννημα και θρέμμα...
Εάν κανέναν απ' αυτούς, πουλιά μου, απαντήστε,
Είναι αφωρεσμέν' η γη που στέκουν... μην καθήστε!

Κηρύξετε, πουλάκια μου! αυτού που θε να 'πάτε,
Κί' όσους μας στέλνουνε τροφή και βόλια χαιρετάτε,
Κ' ειπέτε τους, κανέννας μας πως δεν θε να γυρίση,
Αν ο εχθρός ελεύθερη την Κρήτη δεν αφήση...
Αν πέση, όλων μας εδώ τα κόκκαλ' ας σηκώσουν,
Και 'ς άλλη γη ελεύθερη ας φέρουν να τα χώσουν.

Μια χάρι σας ζητώ 'στερνή, ελεύθερα πουλιά μου!
Αν 'πεθαμμένη εύρετε την άμοιρη γρηά μου,
Εις τα χρυσά σας τα φτερά τα δάκρυα μου κρατήστε
Και με αυτά το μνήμά της το άγιο ραντήστε...
Πηγαίνετε, χρυσά πουλιά! και αν ξαναπεράστε,
'Σ τον τάφο 'δώ του φίλου σας διά μια νυχτιά κουρνιαστείτε.²⁴¹

Ο ΓΕΡΟΔΗΜΟΣ

Ένδεκα μήνας πολεμούν τ' αδέρφια μας 'ς την Κρήτη,
Και η Τουρκιά κ' η Αραπιά 'ς την τουφεκιά τους φρίττει.
Πώς η καρδιά μου φλεχτουρά, μόνος εγώ το 'ξέρω,
Παρά με ηύρ' ο πόλεμος ογδόντα χρόνων γέρο!
Γιατί, καυμένη λεβεντιά, γιατί να με αφήσης,
Και της καρδιάς μου τη φωτιά χωρίς μαζή να σβύσης;

Τ' αγέραστά μου άρματα τα νειάτα μου θυμίζουν,
Και τα θολά ματάκια μου, τα βλέπουν και δακρύζουν.
Δεν έχ' ο δόλιος γόνατα, ανάκαρα δεν έχω,
Να σφίξω πάλι το σπαθί και σαν πουλί να τρέχω.
Συ, όπου δεν εγέρασες, ακούραστη ψυχή μου,
Άφησε το κουφάρι μου και ζώσου το σπαθί μου!

Έζησα κλέφτης 'ς τα βουνά εις τα μικρά μου χρόνια,
Κ' επολεμούσα τη Τουρκιά 'ς τους πάγους και 'ς τα χιόνια,
Ως που 'σηκώθη ο Μωριάς και ήρθε άνου κάτου,
Και της ανοίξαμε βαθύ μνημούρι του θανάτου...
Σαν τα πλατάνια που ποτέ φθινόπωρο δεν 'ξεύρουν,
Κ' εγώ δεν επερίμενα γεράματα να μ' εύρουν.

---

²⁴¹ Παρατίθεται στο: Π. Ματαράγκα, *Παρνασσός*, ήτοι απάνθισμα εκ των εκλεκτοτέρων ποιημάτων της νεωτέρας Ελλάδος, εκ του τυπογραφείου Νικολάου Ρουσοπούλου, εν Αθήναις 1880, σελ. 728-730.

Τα βάσανα τον άνθρωπο γερνούνε και οι πόνοι,
Και μοναχά ο πόλεμος τους γέρους ξανανειώνει...
Φέρτε μου, φέρτε με, παιδιά! εκεί που πολεμούνε,
Να σηκωθώ 'ς τα πόδια μου, οι Τούρκοι να με 'δούνε,
Κ' ελπίζω, πρώτα ο Θεός, να μη με 'πήτε γέρο,
Όντας ιδήτε ζωντανό το Μουσταφά να φέρω!

Αχ! ποιός τους γέρους σήμερις, ποιός νειός μας λογαριάζει;
Με γέρ' ο νειός 'ς τον πόλεμο τη δόξα δεν μοιράζει.
Είν' αϊτός η λεβεντιά κι' ο γέρος είν' χελώνα,
Που θέλει ήλιο το πρωί και ζέστη τον χειμώνα.
Μέσ' 'ς του πολέμου τη φωτιά ο γέρος ξανανειώνει,
Και τα φτερά του φλογερά σαν Φοίνικας απλόνει.

Βλέπω τους νειούς όπου περνούν αρματωμένοι έξω,
'Σ τα γόνατα σηκώνουμαι μαζή τους για να τρέξω,
Μα δε βαστούν τα πόδια μου να σηκωθώ επάνω...
Φέρτε με καν, λεβένταις μου, 'ς την Κρήτη να 'πεθάνω,
Να βλέπω, όντας Άγγελος θα παίρνη την ψυχή μου,
Να κυματίζουν εκατό σημαίαις αντικρύ μου!...

Κατακαϊμένα άρματα! ποιός θε να σας φορέση;
Σπαθί μου! ποιά θα σε ζωστή καμαρωμένη μέση;
Με πόνο και παράπονο 'μιλείτε κάθε βράδυ,
Και το πικρό σας γογγυτό ακούγω 'ς το σκοτάδι!...
Τέτοια λεβέντικ' άρματα, δεν είναι τάχα κρίμα,
Να μου τα βάλουν αύριο προσκέφαλο 'ς το μνήμα;

Δεν έχω ο κακόμοιρος παιδί να του τ' αφήσω,
Ουδ' ανηψιό, ούτ' αδερφό κανέν' αφίν' οπίσω.
Μας ρήμαξεν ο πόλεμος... μας έχει ξεκληρίσει,
Και συγγενής δε θα 'βρεθή τα 'μάτια να μου κλείση.
Ποτέ μου δεν εδάκρυσσα, και 'ς τα γεράματά μου
Με παίρνει το παράπονο πολλαίς φοραίς, παιδιά μου!

Δεν θε να είχα σήμερις παράπονο κανένα,
Αν είχα ένα κ' εγώ γυιό, μια σαν πατέρας γέννα,
Τα άρματά μου να ζωστή, να πάρη την ευχή μου,
Και να δοξάση και αυτός 'ς ταις μάχαις το σπαθί μου.
Τώρα τα βλέπω ορφανά, και για παρηγοριά μου,
Πόσους Πασσάδες έκοψαν μετρώ 'ς τα δάκτυλά μου...

Ω σεις, όπου πηγαίνουνε 'ς τη Κρήτη τα παιδιά σας!
Αν σκοτωθούνε, βάλετε λιθάρι 'ς την καρδιά σας...
Μόνος εγώ ο άκληρος παρηγοριά δεν έχω,
Γιατί θρηνώ, κ' ενός 'δικού το μνήμα καν δεν βρέχω!

Δεν είναι πιο πικρότερο, να σου φωνάζ' η νίκη,
Και το σπαθί να μη 'μπορής να σύρης απ' τη θήκη.²⁴²

ΑΣΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΟΥΛΗ ΕΛΛΑΔΑ

(απόσπασμα)

Ω Κρήτη... αλλ' η Μούσα μου δεν προχωρεί, επέχει.
Δακρύων χείμαρρος υγρός το μέτωπόν της βρέχει.
Λύπης εκάλυψεν αχλὺς τους θείους οφθαλμούς της,
και η φωνή της πνίγεται από τους στεναγμούς της.
Το πλήκτρον έρριψε χαμαί, δεν την ευφραίνει πλέον
το άσμα το ωραίον,
αλλ' επί της κιθάρας της, που μαύρη σκέπη κρύπτει,
πένθιμον και βαρναλγές το μέτωπόν της κύπτει.²⁴³

ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΔΥΣΙΣ

«Εις τον σταυρόν, εις τον σταυρόν!» οι Βρεττανοί κραυγάζουν·
«Φέρετε ήλους!» κράζουσιν Αυστριακοί, Γαλάται,
Και όλοι σε λιθοβολούν, Ελλάς, και σε χλευάζουν,
Και μι' ακούεται φωνή απάνθρωπος· «κτυπάτε...»
«Κτυπάτε, μόνον στέφανος ακάνθης τη αρμόζει»
Βανδάλων σπείρα πανταχού πολιτισμένων κρώζει!

«Εις τον σταυρόν! Θα έχωμεν ωραίαν αγωνίαν.
«Είναι το θέμα τερπνόν, ανοίξατε το όμμα·
«Αφ' ης η Κρήτη έπεσε και πάλιν εις δουλείαν
«Έθνος κανέν σταυρούμενον δεν είδομεν ακόμα!»
Τοιαύτα ψάλλει καθ' ημών το Ευρωπαϊον σμήνος,
Και υπομένει ο Ουγκώ, σιγά ο Γιραρδίνος!

Οίμοι· εκ της σημερινής τοιαύτα Εσπερίας
Προσμένει τις· η γενεά παρήλθε των γενναίων.
Γραυς η Ευρώπη σήμερα, χηρεύουσα καρδιάς,
Δεν είναι Δύσις Βύρωνος και Βερανζέρου πλέον...
Κλήρον δεν έλαβε ποσώς από τους προκατόχους·
Φευ, οι ημίθεοι ποτέ δεν έχουν διαδόχους!

---

²⁴² Αυτόθι, σελ. 730-733.

²⁴³ Παρατίθεται στον τόμο: *Ποιηταί του ΙΘ' αιώνα*, επιμέλεια Κ. Θ. Δημαρά, εκδόσεις «Αετός», Αθήναι 1954 [«Βασική Βιβλιοθήκη», 12], σελ. 164.

Ω Δύσις, Δύσις, πρόσεξον· επάνω των συννέφων
Ότι υπάρχει και Θεός των ασθενών στοχάσου.
Περά ο χρόνος των εθνών την ρώμην καταστρέφων...
Μετρίασε τας ύβρεις σου και τα κτυπήματά σου.
Καθώς κτυπάς θα κτυπηθής ένα καιρόν επίσης·
Ανταποδίδει ο Θεός και πρόσεξον, ω Δύσις!

Ενθυμηθήτε· όνομα δεν είχατε ακόμη,
Όποτε της Πατρίδος μου εδέσποζε το δόρυ,
Και ήτον όλη άρωμα και ποιήσις και ρώμη.
Αλλά παρήλθον οι καιροί κ' ησθένησεν η κόρη·
Και η Ελλάς των Πλαταιών κατέστη νυν σημείον
Αστειοτήτων μυσαρών και χλευασμών μυριών!

Αγνώμονες! δεν είχατε ουδέν εξ όσων τώρα
Καυχάσθε, όπερ κτήμά μας δεν είναι... Η θρησκεία,
Ο λόγος, ο πολιτισμός είν' εδικά μας δώρα.
Ημείς υπήρξαμεν το φως, ημείς, και σεις σκοτία.
Και πίπτοντες εδώκαμεν εις την Ευρώπην φάτα,
Και τώρα μας εμπαιζετε και στρέφετε τα νώτα!

Ηώς σας ήτον η λαμπάς του κρύου μας φορείου·
Φως, της βαθείας σας νυκτός διώξασα τα σκότη,
Κ' επάνω του οδυνηρού ημών επιτυμβίου
Υπήρξεν η ανάγνωσις της Δύσεως η πρώτη.
Το φως το δάνειον αυτό, αχάριστοι, κρατείτε,
Πλην μη την γαλουχήσασαν υμάς λιθοβολήτε!

Φευ! ως και την αγίαν μας αυτήν αμφισβητείτε
Καταγωγήν· το μίσος σας μας κράζει αλλοφύλους·
Το μυροβόλον όνομα του Έλληνοσ μισείτε,
Και μας ωνόμαζε ποτέ το στόμα σας «Γραικύλους.»
Γραικύλους! και το αίμα μας νοθεύετε ακόμα·
Και τόνομα πλαστογραφεί, όταν μισή, το στόμα!

Πλην εις την ύβριν η Ελλάς ως νέφος τρικυμίας
Απήντησε κραδαίνουσα το δόρυ της οργίλον,
Κ' έτη οκτώ τον κολοσσόν κτυπώσα της Τουρκίας,
Εις την Ευρώπην έκραξεν· «ιδέτε τον Γραικύλον!»
Κ' χειροκρότησεν η γη της κόρης την πορείαν,
Κ' ήλθεν ο Βύρων να ταφή εις μίαν της γωνίαν!

Ελλάς! εικόν του Ιησού· συγχώρησον την ζάλην,
 Συγχώρει τα ραπίσματα των νέων Ιουδαίων.
 Τα πάθη σου λατρεύομεν· αλλ' ανεγείρου πάλιν·
 Δείξον ημίν την ένδοξον ανάστασίν σου πλέον!
 Δείξον ημίν... Απηύδησαν, Πατρίς, τα ορφανά σου,
 Πορφύραν λάβε, πάτησε τα κρύα σάβανά σου.
 Φευ, όξος μας επρόσφερεν η Δύσις, όξος μόνον·
 Ράπισμα εις το ράπισμα και σκώμμα εις το σκώμμα.
 Του Βυζαντίου έρριψεν η έχθρα της τον θρόνον
 Πριν ο Μωάμεθ γεννηθή ο δεύτερος ακόμα.
 Τύχη καλή και ήρπασε τον θρόνον μας εκείνος·
 Αλλοίμονον αν επ' αυτού εκάθητο Λατίνοσ!
 Είν' αληθές, επάθαμεν παρά των Τούρκων τόσα·
 Κατέτρωγε τα σπλάγχνα μας και νύκτα και ημέραν·
 Εσώθη πλην ο εθνισμός, το θρήσκευμα, η γλώσσα.
 Ο Παπισμός έχει πολύ την χείρα μακροτέραν.
 Μαραίνει, πνίγει την ψυχήν, δολοφονεί... Ακόμα
 Φέρει πληγάς των Βενετών το ασθενές μας σώμα!
 Ναι· ότε είχομεν πνοήν τινά εισέτι μόλις,
 Φέροντες πυρ και σίδηρον αλήται Σταυροφόροι,
 Διήρπαζον τας χώρας μας, κατέκαιον τας πόλεις,
 Κ' εκτύπα πάσχοντα λαόν το άνανδρόν των δόρου.
 Τοιαύτην μας απέδιδον ευγνωμοσύνην τότε,
 Οι στρατιώται του Χριστού, οι ευγενείς ιππόται!
 Δεν είσθε σεις, φιλάνθρωποι λαοί της Βρεττανίας,
 Οίτινες επωλήσατε την Πάργαν; και το αίμα
 Δεν έπие του Ρήγα μας ο γυψ της Αουστρίας;
 Και ότε προς τον Ύψιστον εγείροντες το βλέμμα,
 Εις σπάθην μετεβάλαμεν του Τούρκου τας αλύσεις,
 Και τότε πόσα καθ' ημών δεν έπραξες, ω Δύσις;
 Εκτός ολίγων σου υιών, ολίγων ημιθέων,
 Ουσ ο αγών υπέκλεψεν ο μέγας των Ελλήνων,
 Ολίγα δεν επάθαμεν παρά των Ευρωπαϊών...
 «Το Ναυαρίνον!» πάντοτε φωνείτε, «Ναυαρίνον!»
 Κουράζει πλέον η φωνή αυτή η αιωνία·
 Ω, είθε σφαιρά σας εκεί να μη αντήχει μία!
 Και τώρα τί επράξαμεν λοιπόν, και Σταυροφόροι
 Καθ' ενός έθνους ασθενούς ηγέρθητε; τί πταίει
 Η ορφανή του Κάνιγκος, του Σατωβριάν η κόρη,
 Αν σπείρα τις εκ τίγρεων πεισματωδώς παλαίη

Και σύρη ξένους κ' Ἕλληνες εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν;...
Μη ἔχουν ἐθνικότητα τὰ τέρατα καμμίαν;

Δεν γέμουν οἱ Παρίσιοι, ἡ Βιέννη, τὸ Λονδίνον
    Ἀπὸ φονεῖς; Δεν εἶν' ἐκεῖ ὁ φόνος ἐπιστήμη;
Δεν ἀνυψώνει ἡ κλοπὴ τὸ μέτωπον ὡς κρίνον;
    Ὡ, ἔχει φθάσει κ' εἰς ἡμᾶς τῶν ἀθλῶν σὰς ἡ φήμη...
Ἐχετε κακουργήματα, ὦν τόνομα ἀκόμα
    Δεν ἐννοούμεν, κ' Ἕλληνας δὲν τὰ προφέρει στόμα!

Γεγηρακί' ἀμαρτωλός, τοῦ Τρόπμαν μῆτηρ, σίγα!
    Σιώπα πλέον Βρεττανέ, ἀκόρεστος κακία·
Διά ληστὰς, ὦ Ἰταλέ, ομίλει σὺ ολίγα,
    Καὶ μὴ συρίζης, ἐχίδνα τῆς Δύσεως, Αὐστρία!
Καθαρισθίτε, κ' ἔπειτα τὴν γλῶσσάν σας κινεῖτε·
    Ἐταῖραι, τὸ ολίσθημα τῆς κόρης σεβασθήτε!

Ὡ, ναί· ἐνῶ εἰς πρόοδον καυχάσθε προ αἰῶνων,
    Καὶ Ἄργους ἀστυνομικοὺς ἀπείρους συντηρεῖτε,
Ἐνῶ στρατοὺς οπλίζετε κατὰ τῶν δολοφόνων,
    Ὀπόσους εἰς τὰς πόλεις σας κακούργους ἀριθμεῖτε!
Καὶ ὅμως δούλους ἔχετε προθύμους εἰς τοὺς νόμους,
    Τοὺς τηλεγράφους, τὸν ατμὸν καὶ τοὺς σιδηροδρόμους!

Κ' ἡμεῖς;... Χθες μόνον ἡ Ἑλλάς παρήτησε τὸ μνῆμα·
    Κανέν ἀπὸ τὰ μέσα σας τὰ παμπληθῆ δὲν ἔχει·
Εὐρίσκεται εἰς τὴν ὁδὸν καὶ εἰς τὸ πρῶτον βῆμα,
    Κ' ἐκ τῶν πολλῶν τραυμάτων τῆς το αἶμα ἔτι τρέχει.
Μὴ τὴν κτυπάτε· παύσατε νὰ τὴν συκοφαντήτε·
    Τὸ ἀδίκον καὶ ἡ ἰσχὺς οφείλει νὰ φοβῆται.

Ἑλλάς! εἰκῶν τοῦ Ἰησοῦ· συγχώρησον τὴν ζάλην,
    Συγχώρει τὰ ραπίσματα τῶν νέων Ἰουδαίων.
Τὰ πάθη σου λατρεύομεν· πλην ἀνεγείρου πάλιν·
    Δείξον ἡμῖν τὴν ἐνδοξὸν ἀνάστασίν σου πλέον!
Δείξον ἡμῖν... Ἀπηύδησαν οἱ δυστυχεῖς υἱοὶ σου·
    Ἡμεῖς ἐκλαύσαμεν πολὺ· ἀς κλαύσουν κ' οἱ ἐχθροὶ σου!²⁴⁴

---

²⁴⁴ Ἀχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ὁ.π., τόμος 2, σελ. 52-59.

ΘΟΥΡΙΟΣ
(Απόσπασμα)

Στ' άρματα! στ' άρματα! Χτυπά της Λάυρας η καμπάνα·
Αχ! η γλυκειά της η φωνή «Χριστός ανέστη!» ψάλλει.
Η Αμαζόνα εξύπνησεν, εξύπνησεν η Μάνα·
Μαζή με την Ελευθεριά θα ταξειδέψη πάλι!
Λουλούδια το ταξειδί τους και φως να το χρυσόνη·
Στ' άρματα! στ' άρματα, παιδιά του Λάμπρου του Κατσώνη!

Ποιά χείλη, ποιά να είπανε καταραμένα χείλη,
Πως πέθαναν τα Γιάνναινα κ' η Κρήτη απονεκρώθη;
Ποιός είπε πως η Λάρισσα δεν έχει καρυοφύλλι,
Και πως του Αλεξάνδρου μας η σπάθη εμαρμαρώθη;
Ποιός είπε πως ο ουρανός δεν έχ' αστροπελέκι,
Η Σαλαμίνα κύματα και η Ελλάς τουφέκι;...

Στ' άρματα! στ' άρματα κ' εμπρός! όλο εμπρός... σαν κύμα
Ωκεανού ακοίμητο· σαν τον καιρό που τρέχει!
Εμπρός ευρίσκετ' ο Θεός, στο στάσιμο το κρίμα·
Η δόξα πάντα ειν' αρχή, τελειωμό δεν έχει...
Το πόδι δεν κουράζεται που η τιμή φτερόνει·
Στ' άρματα! πάλι στ' άρματα, παιδιά του Κατσαντώνη!

Αι! θε να ποεληήσωμε κι' απ' έξω κι' από μέσα·
Η φθίσις πέρασε· μπροστά, ελεύθεροι και δούλοι!
Θα ρητορέψ' η Μάνα μας με το σπαθί του Φλέσσα,
Με του Κανάρη τη φωτιά, το μάτι του Μιαούλη.
Εμπρός! τ' Ανδρούτσου ο χορός αρχήνισεν, αρχίζει·
Πιάστε, παιδιά μου, το χορό κ' η δάφνη λουλουδίζει...

Ίσως ειπής, Δέρβυ-πασσά, ξαδέλφι του βαρβάρου,
Πως το μισό φεγγάρι σου χτυπούμε τελευταίοι·
Μα την υστερινή πληγή, μα την πληγή του χάρου
Δεν δίνουν μ' άλλους, μοναχοί την δίνουν οι γενναίοι!
Εμείς θε να το θάψωμεν, η εδική μας γέννα·
Μόνο τον επιτάφιο θ' αφήσωμε σ' εσένα...

Στ' άρματα! στ' άρματα... Και πώς! μόνο σ' εμάς ταιριάζει,
Σ' εμάς που έπλασ' ο Θεός στην έμμορφή του ώρα,
Το δαμασκή στη μέση μας του κάκου να σκουριάζη;...
Αχ, όχι! μα το στράτευμα που ροβολάει τώρα,
Μα τα παιδιά που άφησαν προχθές τα σύνορά μας,
Μα της Πατρίδος την τιμή και την κρυφή χαρά μας!

Στ' άρματα! στ' άρματα! Εμείς σε κολοσσό κανένα
Δεν έχομε την πλάτη μας σαν άλλοι στηριγμένα.
Συμμάχους, άρματα σ' εμάς κανέναν δεν θα δώση·
Μόνο για Σλαύους ημπορούν να πολεμούν οι Ρώσσοι.
Το αίμά μας ευγένεια βουλγαρική δεν έχει·
Είναι νερό κι' ας χύνεται, είναι νερό κι' ας τρέχη...

Ναι· μόνοι μέσ' απ' τη φωτιά που μπήκαμε θα βγούμε·
Είναι παληά συνήθεια και δεν την παραιτούμε...
Θα πολεμήση σήμερα μονάχη της και πάλι
Η Μάνα του Σκενδέρμπεη και του Μαυρομιχάλη.
Με το δικό της το Θεό, με τα παιδιά της μόνα,
Με τα μισά της τ' άρματα αρχίζει τον αγώνα!

Χαρήτε, νειοί, που έχετε τα είκοσί σας χρόνια
Παιδιά του Μάρκου Μπότσαρη, του Κίμωνος εγγόνια!
Ευτυχισμένα· γίνεται για σας το πανηγύρι...
Αχ, στους Πατέρες τρέξετε, στο Άγιο κοιμητήρι,
Να ιδούν τα όπλα τους σ' εσάς, τη νειότη, το κορμί τους,
Κ' η πικραμένη να χαρή στην όψη σας ψυχή τους...

Τουφέκι μην αδειάσετε προχού ν' αγιασθήτε·
Σύρετ' εκεί, πριν στις φωτιάς τη φλόγα βαφτισθήτε...
Η λόγχαις σας στου τάφου τους ας σκύψουν το τριφύλλι,
Να πάρουν όλαις τους ευχή από το καρυοφύλλι.
Και θενά ιδήτε τι μπορεί αυτή να κάνη μόνη!
Στ' άρματα! στ' άρματα, παιδιά του Χρήστου του Μηλιώνη!

Το ξεύρω, μόνοι μείναμε· το ξεύρω, η Ρωσσία
Στον Τούρκο δίχως εντροπή το χέρι τώρα δίδει·
Σε κάθε της ομόδοξο χαρίζει ελευθερία,
Και μόνο δούλους Έλληνας στο μακελειό αφίνει!
Το αλκοράνι φαίνεται πως η Ελλάς πιστεύει,
Δεν έχει αίμα σλαβικό, άλλο θεό λατρεύει...

Αι, τα γνωρίζομε αυτά απ' τον Ορλώφ ακόμα,
Μα δεν πειράζει· το σπαθί το βγάλαμ' απ' τη θήκη!
Θα χύση αίμα η Ελλάς, μα δεν θα γείνη πτώμα·
Δεν θενά πολεμήσωμε, το ξεύρομε, για νίκη,
Μ' ελπίδα δεν θα σφίγγωμε στη φούχτα τα μαχαίρια,
Μα τάφο θα ζητήσωμε ψηλότερ' απ' ταστέρια!

Έλα, Ευρώπη, χτύπα μας κ' εσύ κ' εσύ ακόμα,
Με τον Κιρκάσιο μαζί, εις του Χοβάρτ το πλάϊ·
Του κανονιού του γέμισε καλλίτερα το στόμα,
Και χτύπησ' ένα δυστυχή λαό, που πολεμάει
Τη Μάνα που τον γέννησε να την ελευθερώση·
Με δάκρυα και με σίδερα την τόλμη ας πλερώση!

.....

Στ' άρματα! στ' άρματα κ' εμπρός σε χάρο τιμημένο·
Σε χάρο είπα;... Και γιατί, ποιός ξέρει, ποιός το ξέρει,
Αν δρόμο δεν ανοίξωμε με δάφναις σκεπασμένο;...
Έχει μεγάλη δύναμι τ' απελπισμένο χέρι!
Δεν αναστήθηκ' η Ελλάς για να την φάγ' η λήθη,
Και δεν πεθαίνει ο αιτός ποτέ του σαν ορνίθι!²⁴⁵

1868 ΚΑΙ 1878 (αποσπάσματα)
ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ ΤΩ ΕΥΓΕΝΕΙ ΛΟΡΔΩ ΒΗΚΟΝΣΦΗΛΔΑ

1868

Α'

Χλωμός, Κριάρη, άφωνος κι' ολόμαυρα ντυμένος,
Απ' τη θλιμμένη Κρήτη σου γυρίζεις δακρυσμένος·
Ωσάν σημαία γύρισες με μέτωπο σκυμμένο,
Που το σταυρό της έχασε σε δρόμο αιματωμένο!
Πρώτος επήγες κ' έρχεσαι ο ύστερος... κομμάτια
Την αλυσίδα έσπασες που σούδεναν τα χέρια,

Και ήλθες, αφού κλείσθηκαν της μάνας σου τα μάτια,
Μέσ' απ' αράπικα σπαθιά και τούρκικα μαχαίρια...
Α, καλώς ήλθες· δόσε μας τ' ανδρειωμένο χέρι,
Και πέσε μέσ' στον κόλπο μας την πίκρα σου να θάψης.
Άφσε το δάκρυ σου να βγη, Λακκιώτικο ξεφτέρι·
Δεν είν' ντροπή για την γλυκειά πατρίδα σου να κλάψης.
Αυτά τα δάκρυα της σκλαβιάς της αλυσίδες σπάνε,
Στης γης τα σπλάχνα μπαίνουνε και γίγανταις γεννάνε!

Β'

Το ξέρω· την εχάσαμε την Κρήτη μας και πάλι·
Το ξέρω· πάλι βρέθηκες στην έσχατη στιγμή της.
Τα λαβωμένα στήθια σου της είχες προσκεφάλι,
Κ' εδέχθηκες την ύστερη ματιά και την ευχή της...

²⁴⁵ Αυτόθι, σελ. 109-111.

Φως η θλιμμένη της ματιά στο μνήμά σου θα γείνη·
Σαν ήλιος θα φεγγοβολή στον τάφου σου το χώμα·
Θα σου ζεσταίνει η ευχή αιώνια εκείνη,
Ωσάν μανούλας αγκαλιά, και κόκκαλα και σώμα!

Γ'

Ξέρω τί λες· στον τάφο σου δεν θέλεις φως κανένα·
– Ποτέ του δεν εδούλεψε το χέρι σου για σένα. –
Την Κρήτη θέλεις μοναχά ελεύθερη, μεγάλη,
Και τάφο σ' ασημένιο της κανένα περιγιάλι!
Δόξ' άλλη δεν αναζητά, δεν θέλει το σπαθί σου,
Παρά σε Κρήτη ελεύθερη να γύρη το κορμί σου.
Αι, δεν θα γύρη! Είμαστε γενιά καταραμένη,
Κατηραμένοι είμαστε, κ' έχομε πάντα εχθρό μας
Κάθε φυλή, κάθε καιρό, τη γη την οικουμένη,
Τον ουρανό, τη θάλασσα, τον ίδιο εαυτό μας!

Καταραμένη κ' η στιγμή ακόμ' η δοξασμένη,
Οπού ακούσθη τ' όνομα «Ελλάς»· καταραμένη
Η δόξα της, που έρημοι τηνέ χερσόνουν λάκκοι,
Το γάλα της τ' αθάνατο, τ' αθάνατο φαρμάκι!
Κατάρα στ' ακρογιάλια της, στο φως, στον ουρανό της,
Κί απ' όλα περισσότερο, κατάρα στο Θεό της!
Μια μέρα δε χαρήκαμε ολάκερη· μια ώρα
Δεν χαμογέλασε αυτή της συμφοράς η χώρα·
Κί' όσαις φοραίς εις τ' ουρανού βρεθήκαμε τα ύψη,
Είχαμε σκάλα το σταυρό και φτέρυγα τη θλίψη.

1878

Αχ, νάμαστε κ' εμείς φυλή από εκείναις, όπου
Σε σκαλοπάτι στέκουνε αρκούδας και ανθρώπου·
Τη σήψι μάνα νάχαμε και τη νυχτιά πατέρα·
Να μη μας γένναε το φως κ' ανοίξεως ημέρα·
Να ήμαστε δίχως παλμό, δίχως ανθρώπου χάρι·
Αθίγγανοι! – χειρότερα, χειρότερα – Βουλγάροι,
Βουλγάροι, που με το στανιό τους σπουν την αλυσίδα,
Ήλιο θα βλέπαμε κ' εμείς κ' ελεύθερη πατρίδα!
Τότε μονάχα, σκοτεινή φωλιά του καρχαρία,
Χανούμισσα και Μιλεδή, τζαμί και εκκλησία,
Τότε θενά μας άνοιγες την άφωνη καρδιά σου·

Είπα καρδιά· - λησμόνησα... μερίδα στα χαρτιά σου!
Οπίσω τα επίβουλα, Θεέ μου, πάρε δώρα.
Ασχήμισε, σκοτεινίασε τη φωτεινή σου χώρα·
Το μέτωπό μας στένεψε και σβύσε τη ματιά μας·
Ρίξε μας πάγο στη ψυχή, σκοτάδι στην καρδιά μας,
Ίσως μ' αυτή την ασχημιά και τη σβυσμένη όψη
Εύρωμεν χάρι, κ' η Φραγκιά την άλυσσί μας κόψη!
- Α, ναι, Κριάρη· άτυχο της Κρήτης μας ξεφτέρι·
Μας έχει πλάσει ο Θεός με το δεξί του χέρι.
Στ' αριστερό έχει ευχαίς, κατάραις στο δεξί του!
Γί' αυτό απάνω στο σταυρό εχάθη το παιδί του...
Σίδερα πρόεπυνε σ' εμάς· δεν έχομε τη χάρι
Και την ατίμητη τιμή να ήμαστε Βουλγάροι!
Αυτό το βάρβαρο εγώ, αυτό το κρύο ψέμμα,
Που έχει σκύλινη καρδιά κί' αγγελικό το βλέμμα·
Αυτό που λεν πολιτισμό και φως κ' ελευθερία,
Χωρίς να κοκκινίζουνε, χωρίς ντροπή καμμία,
Αυτό δεν έχει αίσθησι, ανθρωπισμό δεν έχει·
Πηγαίνει πίσω κί' όχι μπρος και στο σκοτάδι τρέχει!

.....

Δ'

Τ' αδικημένο σου σπαθί κομμάτιασε, Κριάρη,
Και με κατάραις ρίξε το στης θάλασσας τα βάθη.
Βγάλ' το σταυρό του, στόλισ' το με το μισό φεγγάρι·
Θεό δεν είχαμε ποτέ· θεός για μας εχάθη...
Σ' αυτά τα χρόνια μόνο ζουν οι Άγγλοι και οι λύκοι·
Στα δόντια είναι το δίκαιο και στ' άδικο η νίκη!
- Σώπα, θλιμμένη μου καρδιά και λύρα πικραμένη·
Όποιος πεθαίνει στο σταυρό ποτέ του δεν πεθαίνει.
Ποτέ δεν χάνετ' η Ελλάς, δεν σβύνετ' η ψυχή της·
Τα σάβανά της έμαθε να σχίζη το σπαθί της!
Το γόρδιο, που έδεσε σφιχτότερα η Δύσι
Κί' οπού τον καταμπέρδεψε αντί να τονέ λύση,
Κομμάτια θα τον κάνωμε στο δυνατό μας χέρι·
Εκείνο που δεν λύνεται το κόβει το μαχαίρι...
Αι, ξέρει, ξέρ' η μάνα μας να πέση αρματωμένη
Σ' ασπίδ' απάνω αθάνατη με δάφναις σκεπασμένη!
Δεν θενά μείνη ένας μας· θενά χαθούμε όλοι
Από μαχαίρι και σπαθί, από φωτιά και βόλι.
Κανένας στο κρεβάτι του τα μάτια δεν θα κλείση,
Για να γιορτάσης Βηκονσφήλδ, για να γιορτάσης, Δύσι!

Θα γείνη πέτρα, σκύλινο το χέρι κ' η καρδιά μας·
Θα σφάξωμε ταις μάναις μας, τους γέρους, τα παιδιά μας,
Θα σχίσωμε τ' αθάνατα των πάππων μας βιβλία,
Θα ρίξωμε στη θάλασσα βαθεία την ιστορία·
Του Σύλλα θενά βάλωμε φωτιά στον Παρθενώνα,
Δεν θενά μείνη εκκλησιά και πέτρα και κολώνα,
Και δίχως ένα στεναγμό και δίχως ένα δάκρυ,
Από την μίαν άκρη μας έως την άλλη άκρη
Μια στάχτη θενά γείνωμε «κ' Ευρώπη, θενά πούμε,
«Στη ευσπλαχνία σου μ' αυτή τη στάχτη απαντούμε!»
Κί όταν ρωτήση τους καιρούς ο κόσμος καμμιά μέρα,
Πούν' η Νεράϊδα του γιαλού, του Μάρτ' η θυγατέρα,
Της Ιστορίας η θεά, αυτή ας απαντήσει,
Και τ' ανοιχτό βιβλίο της με στεναγμό ας κλείση.-
Αχ, θέλω την Ελλάδα μου μεγάλη σαν και πρώτα·
Ν' αστράφτουν σε γυμνό σπαθί τα παλαιά της φώτα.
Την θέλω μια, ολάκερη την θέλω πέρα πέρα,
Της Σαλαμίνας θάλασσα, της Κλείσοβας αγέρα!
Για πάντ' ας λείψη, ας ταφή στην ιστορία μέσα,
Αν τ' άρματα ήναι βαρεία στο χέρι της του Φλέσσα.
Ας σβύση, καθώς σβύνονται άστρα και κόσμοι τόσοι·
Θα έλθ' ημέρα και αυτός ο ήλιος να παγώσει!
Θέλω να τηνέ σέβωνται· να μην τηνέ πατούνε
Όσοι Χριστό και Μωϋσή αντάμα προσκυνούνε...
Α, όχι, όχι· το Χριστό δεν προσκυνείτε· ψέμμα
Πως παίρνετε μετάδοσι τη Σάρκα και το Αίμα·
Ψέμμα πως είσθε χριστιανοί και πως σταυρό φιλείτε·
Τέρατα είσθε, τέρατα – πλην μήτε τούτο, μήτε!

Ε'

Ορθός Κριάρη! τ' άρματα στα χέρια της η Κρήτη
Ακόμη, ακόμη τα βαστά· φωτιά, Χατζή Μιχάλη,
Πώχεις την όψι του σπαθιού, κορμί τον Ψηλορίτη!
Εμπρός, Κροκίδα, δεύτερη πληγή να πάρης πάλι.
Θυμήσου, Γέρο-Κόρακα, θυμήσου τα παληά σου,
Και σαν την πρώτη σου αυγή ας γείνη κ' η νυχτιά σου!
Ποτέ η Κρήτη το σπαθί, ποτέ δεν θα τ' αφήση.
Σταλαμματαία, σταλαμματαία το αίμά της θα χύση·
Στεριαίς, πελάγη και βουνά μ' εκείνο θενά ράνη,
Και στο Συνέδριο θα ειπή των Φράγκων· «Να μελάني!»
Με τούτο, τούτο, Βηκονσφήλδ, θα γράψης τραγωδία,
Που δεν εγράφη και ποτέ δεν θα γραφθή καμμία.
Στη χώρα σου τη σκοτεινή και την αραχνιασμένη

Τέτοια ζητούνε ποιήσι, κατάρα φορτωμένη!
Ζητούν νεκρό ένα λαό για να συγκινηθούνε·
Δεν ημπορούν αναίσθητοι σα μάρμαρα να ζούνε.
Αίμα ζητούνε στα βουνά, στη θάλασσα, στο χώμα...
Είναι στολή τους, βλέπετε, το κόκκινο το χρώμα!
Ωραίο είναι θέαμα κ' ευχαριστεί το μάτι,
Τούρκων την Άγια Τράπεζα να βλέπουνε κρεββάτι·
Ευχαριστεί μπρος στα παιδιά μητέρας ν' ατιμάζουν.
Αυτά κομμάτι συγκινούν, αυτά διασκεδάζουν!
Στα σιδερένια νεύρά τους ο Σακαιοσπής δε φθάνει·
Τέτοια μωρολογήματα σ' εκείνους δεν περνούνε.
Αίμα ζητούνε στη σκηνή, στο δράμα γιαταγάνι,
Και ήρωα Κιρκάσιο... αυτά χειροκροτούνε...
Αυτά γυρεύουν και διψούν πολιτισμένα χείλη·
Στην πέτρα γράφουν με καρφί, δεν γράφουν με κοντύλι. –
Εμπρός, Κιρκάσιοι· εμπρός, Βασιβουζούκοι, πάλι·
Δόστε τραπέζι στη Φραγκιά· τ' αρνιά θενά τα βάλη
Η Κρήτη και η Ήπειρος και η Μακεδονία,
Και θα σας δώση κόκκινο κρασί η Θεσσαλία...
Με τέτοιο μοναχά κρασί ευχαριστούν τη Δύσι,
Και μ' αίμα κάνει πρόποσι ο Άγγλος σα μεθύση!

.....

Όχι, Γαμβέττα· εκκλησιά από θεό γεμάτη,
Θάλασσ' ατέλειωτη, βουνό με δίχως μονοπάτι·
Όχι, βοριά Ελευθεριάς, ψυχή μ' αφρό και κύμα,
Ποτέ δεν μπαίνομε, ποτέ σ' αχαριστίας κρίμα!
Το έκοβα το χέρι μου, ναι, τώκοβα το χέρι,
Ανίσως για τη μάνα σου, την ιερή Γαλλία,
Μια λέξι έγγραφα πικρή... Ένας Θεός το ξέρει,
Πως τόνομά της έχομε τραγούδι κι' αρμονία...
Του Βαδιγκτώνος, του Ουγγώ η ζηλεμμένη μάνα
Είναι βωμός κάθε λαού κ' Ελευθεριάς καμπάνα.
Όταν χτυπά, βγαίνει το φως, βροντάει αστροπελέκι,
Και στους λαούς αντίδωρο μοιράζει και τουφέκι! –

ΣΤ΄

Τα ντροπιασμένα χέρια τους οι τύραννοι ας δίνουν,
Ας βοηθούνται κ' αίματα ωσάν νερό ας πίνουν.
Δε βλάφτει· μένουν και σ' εμάς ολίγ' ακόμη χέρια·
Δε θα βρεθούμε στης τιμής μονάχοι τα λημέρια.
Τα τιμημένα χέρι' αυτά, Ελλάς, χαιρέτησέ τα·

Σφίγγει ο γυιός του Βίκτωρος το χέρι του Γαμβέττα,
Τη βλούζά του την κ ό κ κ ι ν η ο Γαριβάλδης βάζει,
Και πάλι θάχουμε φωτιά και πάλι συννεφιάζει...
Μ προς η Γαλλία, στο πλευρό η Ιταλία στέκει·
Απάνω όλοι... και μπροστά του Μάρτη το τουφέκι!²⁴⁶

ΤΟ ΟΡΦΑΝΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ένα παιδάκι επροχθές σαν κρίνο μαραμένο,
Εις ένα δρόμο σκοτεινό,
Εκύτταζε τον ουρανό
Με μάτι δακρυσμένο.

Μαύρα φορούσε το πτωχό κ' εκείνο σαν εμένα,
Κ' είχε την όψι θλιβερή.
Πώς αγαπώ όποιοι φορεί
Ενδύματα θλιμμένα!

Μοσχοβολούσε αρχοντιά, κ' ας ήτον γυμνωμένο.
Ακόμα χθες μέσ' στη φωλιά,
Στης μάνας του την αγκαλιά
Πετούσε το καϋμένο.

Όμως τουφέκια βρόντησαν στην Κρήτη μιαν ημέρα·
Του πήρ' αγέρι τη φωλιά,
Τη μάνα τούρκου πιστολιά,
Κ' η μάχη τον πατέρα.

Αμίλητο και σκυθρωπό το δάκρυ του κρατούσε,
Κι άπλωνε χέρι μ' εντροπή·
Όμως δεν ήθελε να πη,
Το μαύρο, πως πεινούσε.

Αχ! όποιος δεν επείνασε «πεινώ!» ποτέ δεν λέγει·
Δέν τον αφήνουν οι λυγμοί·
Κυττάζει μόνον το ψωμί
Από μακρυνά και κλαίγει...

Στην αγκαλιά μου τώβαλα με πόνο το καϋμένο,
Και τούδωκα πικρό φιλί·

---

²⁴⁶ Αυτόθι, σελ. 133-141.

Όμως αυτό τί ωφελεί
Στον έρημο το ξένο;

Για τούτο σήμερα κ' εγώ τα χέρια μου σταυρόνω,
Κί ό,τι για μένα δεν ζητώ,
Γί' αυτό γυρεύω και γί' αυτό
Πόνου φωνήν υψόνω.

Μητέρες! οπού έχετε παιδιά ευτυχισμένα
Και καλωσύνη στην καρδιά·
Πεινούν της Κρήτης τα παιδιά
Και κρύνουν τα καϋμένα!²⁴⁷

ΤΑ ΟΡΦΑΝΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Της Κρήτης είμαστ' ορφανά, παιδιά δυστυχισμένα!
Εις το σκοτάδι το βαθύ
Από του Τούρκου το σπαθί
Έγλυτώσαμε και ήρθαμε, τα άμοιρα, 'ς τα ξένα!...

Δόστε, όσ' είσθε Χριστιανοί 'ς τα δύστυχα ψωμάκι!
Έμαστε έρμα κί ορφανά!
Τα χείλη έχουμε στεγνά,
Είν' η καρδούλά μας στεγνή κ' η γλώσσά μας φαρμάκι!

Το 'σπίτι μας το έκοψε του Μουσταφά τ' ασκέρι,
Και σαν τα έρημα πουλιά,
Που τους κρημνίζουν την φωλιά,
Έπήραμε κάμπους και βουνά ημέρα μεσημέρι!...

Θεέ μου! πόσαις είδαμε, πόσαις φτωχαίς μαννάδες,
Με τα παιδιά 'ς την αγκαλιά
Να ταις τρυπούνε 'ς την κοιλιά
Και να ταις σφάζουν τα παιδιά και Τούρκοι κί Αραπάδες!...

Πόσαις φοραίς δεν είδαμε κ' εμείς, ωσάν εκείνα,
Τον θάνατο μέσ' 'ς τη σπηληά!
Πόσ' αδερφούλια αγκαλιά
Δεν εξεψύχησαν εκεί τα μαύρ' από την πείνα!...

---

²⁴⁷ Αυτόθι, τόμος 3, σελ. 365-367.

Να σκεπασθούμε δόστε μας χρυσαίς αρχοντοπούλαις,
Να μη μας βλέπουνε γυμνά!...
Είμαστε τώρα ορφανά!
Κ' εμείς τα δόλια είχαμε, καθώς εσάς, μαννούλαις!

Του Μουσταφά ταις έσφαξε το φοβερό μαχαίρι
Με τα αδελφάκια μας μαζή!
Αν κανενού μας μάννα ζη,
Ο παντοδύναμος Θεός μόνον αυτός το 'ξέρει!...

Οι άπονοι πατέρες μας μας άφησαν μονάχα,
Και πολεμούνε τη Τουρκιά
'Σ το Ρέθυμνο και 'ς τα Σφακιά!
Αλλοί 'ς εμάς!... θα ζήσουνε να μας ιδούνε τάχα;

Γενήτε σεις μητέραις μας εδώ, να μη χαθούμε!
'Λίγο ψωμάκι μοναχά
Θα σας ζητούμε τα φτωχά,
Και σαν μητέραις μας και σας θε να σας αγαπούμε!...

Δεν έχουμε τα δύστυχα για το τουφέκι χέρια,
Ούτε τη μέση για σπαθί·
Ειδέ κ' εμείς εκεί ορθοί,
Κ' εμείς θα πολεμούσαμε με ξύλα, με μαχαίρια...

Μη μας καταδικάζετε αν τώρα σιωπούμε...
'Οσα θα μείνουμ' ορφανά,
Εκεί μια 'μέρα, 'ς τα βουνά
Θα μας ιδήτ' εκδίκησι ή τάφο να ζητούμε!

Βοήθα, Παναγία μου! με τ' άγιό σου το χέρι
'Σ τον πόλεμο τους Χριστιανούς,
Να διώξουν τους Αγαρηνούς!
Λαμπάδα το καθένα μας 'ς τη χάρι σου θα φέρη.

Αξίωσέ μας, Δέσποινα, ελεύθερη να 'δούμε
Την χώρα μας την πατρική,
Και των γονέων μας εκεί
Τα κόκκαλα να θάψουμε κ' εκεί ν' αναπαυθούμε...²⁴⁸

---

²⁴⁸ Ποίημα Σοφοκλή Καρύδη, παρατίθεται στο Π. Ματαράγκας, ό.π., σελ. 733-735.

ΕΛΕΓΕΙΟΝ
ΕΙΣ ΜΙΧΑΗΛ ΣΒΟΡΩΝΟΝ

Τί βλάπτει, αν δεν είδομεν ποτέ ο εἰς τον ἄλλον
Εἰς την κοιλάδα των κλαυθμών, ὦ ἀγνωστὲ μου φίλε,
Και αν δεν συνηντήθημεν εἰς της ζωῆς τον σάλον;
Ω, σε γνωρίζω· ἱερός με εἶσαι, Μιχαήλε!
Ἡ Κρήτ' εἰς την καρδίαν μου ἐνθέρμως σε συσταίνει,
Κ' ἡ Μούσα μ' ἄνθη εὐοσμητο φέρετρόν σου ραίνει.

Ναι· ὅστις την πατρίδα του γενναίως προασπίζει
Και φέρει το μείδιμα εἰς ὀρφανὴν θρηνοῦσαν,
Ὅστις παιδίου ἀσθενούς τα βήματα στηρίζει,
Ποτέ δεν εἶναι ἀγνωστος ἐκεῖνος εἰς την Μούσαν.
Πολύ μακρὰν της ἀρετῆς μοσχοβολοῦν τα μύρα,
Κ' ἡξεύρουν τόσοι δυστυχεῖς την συμπαθὴ σου χεῖρα.

Θρήνησον, λύρα θλιβερά· συ δι' αὐτὸ ἐστάλης·
Τα παλαιὰ σου ἄσματα και πάλιν ἐνθυμήσου.
Δεν σε καλῶ εἰς ἐορτήν και δύνασαι να ψάλῃς...
Μ' ἀγάπην θα συνοδευθῇ και θρήνον ἡ φωνή σου.
Ω, δεν θα κλαύσης ὄνομα εἰς μέγεθος βαρύνον,
Θα κλαύσης εὐγενὴ ψυχὴν κ' οἰκτίρονα... Εκείνον!

Εἰπέ· εἰς ποῖον δίδονται τοσαῦτα εὐλογίαι;
Τίνα ζητεῖ ἀπηυδακρῶς ὁ πένης εἰς τα σκόπη
Και κλαίουσι της Κρήτης μας οἱ ατυχεῖς Παρίαί;
Εκείνον κράζουν! πλην αὐτός, ἀλλοίμονον, ὑπνώττει.
Ὁ θάνατος τοῖς ἐκλεψε, την χεῖρά του νεκρώσας,
Την χεῖρα, ἥτις ἐρραῖεν ἐνεργεσίας τόσας!

Ὅταν οἱ ἄλλοι ἐκλαιον, αὐτός δεν ἐμειδία·
Ἦτον ἀγάπη κ' ἔλεος ἡ ὑπαρξίς του ὅλη,
Κ' ἐπαρηγόρει, κ' ἐδίδεν ἡ χεῖρ του ἡ ἀγία...
Πολλάκις ἡ ὠραία του ψυχὴ ὠνειροπόλει
Την Οἰκουμένην ἀπασαν ὀλβίαν εἰς το μέλλον,
Και προσηθάνετο χαρὰν ἀνέκφραστον ἀγγέλων.

Ω, πόσαι την στιγμήν αὐτὴν ἐμπρός σεπτῆς εἰκόνας,
Πόσαι μητέρες κλίνουσι, πόσαι ψυχαὶ τον κράζουν·
Πόσαι νεάνιδες πτωχαὶ προσεύχονται συγχρόνως,
Κ' εἰς την γλυκεῖαν μνήμην του τα στήθη των στενάζουν.
Και πόσα τέκνα των Μουσῶν και τέκνα δυστυχίας,
Ἐκ της χεῖρός του ἔλαβον το μάνα της παιδείας!

Φευ! μήπως, όστις του Χριστού ακολουθεί τα έπη,
Κ' είν' η καρδιά του σελίς αγνή Ευαγγελίου,
Πριν αποθάνη δάκρυα πολλά να χύση πρέπη;...
Ας λέγουν ό,τι θέλουν οι σοφισταί του βίου!
Αδάκρυτον την αρετήν δεν δύναμαι να εύρω·
Στενάζει κάτω... αλλαχού τί πράττει, δεν ηξεύρω!

Πόσα, ω, πόσα δάκρυα δεν έχυσε κ' εκείνος
Εισ της νεκράς συζύγου του το προσφιλές μνημείον!
Ως λάμψις εις τον τάφον της εσβύνετο ακτίνος,
Και ως σταυρός ερρίζονεν εις την νεκράν πλησίον.
Αιθρία η καρδιά του δεν είχεν, εκτός μόνον
Όταν θρηγνούντος πλάσματος επράϋνε τον πόνον.

Ειρήν' εις το μνημείον του κ' Εδέμ εις την ψυχήν του!
Πλην κατεστάθη ο τυφλός τυφλότερος ακόμα·
Δεν έχει πλέον οδηγόν την εύσπλαχνον φωνήν του,
Κ' εις της οδού ο ασθενής κυλίεται το χώμα...
Ειρήν' εις ύπνον ιερόν και παραδείσου μύρα·
Αφήκεν εις τα τέκνα του την ευγενή του χείρα.

– Κλαύσατε όλοι τον σεπτόν της δυστυχίας φίλον.
Όπόταν θνήσκουν Βασιλείς, οι λύκοι των ποιμνίων,
Ταινίαν μαύρην θέτομεν οι βλάκες εις τον πύλον...
Αλλ' όμως ποίον χείμαρρον οφείλομεν δακρύων,
Όταν εκπνέη εύσπλαγχνος ποιμήν και μας αφήνη;
Αστήρ, όστις εφώτισε κ' εις την σκοτίαν σβύνει;

Ο πόνος τον εφόνευσε της Κρήτης του εκείνον·
Αι, ο γενναίος Κεφαλλήν θ' απώθει το μνημείον,
Αν εις την Κρήτην έθαλλεν ελευθερίας κρίνον
Κ' ηκούοντο τα θούρια εισέτι των ανδρείων!
Ήτον ζωή του ο αγών ο άγιος της Κρήτης,
Αλλά η Κρήτη έπεσε κ' εξέπνευσε μαζή της.²⁴⁹

---

²⁴⁹ Αχιλλέως Παράσχου, *Ποιήματα*, ό.π., τόμος 2, σελ. 306-309.

Ελληνική Πλάστιγξ

Παραθέτουμε παρακάτω τις έξι σάτιρες που περιέχονται στο φυλλάδιο που εξέδωσε ο Αλέξανδρος Σούτσος, με τον τίτλο: *Ελληνική Πλάστιγξ*²⁵⁰, για την πληρότητα της εργασίας αυτής.

Στο πρώτο φυλλάδιο²⁵¹ συναντάμε το παρακάτω ποίημα²⁵²:

ΠΟΙΗΣΙΣ

ENNEA χρόνους άγρυπνος τοξότης των Ελλήνων
Τα βέλη μου προς τους εχθρούς του έθνους διευθύνων,
Επλήγωσα περαστικούς πολλούς κακούργους ζώντας,
Ως κόρακας οπού κτυπούν οι κυνηγοί πετώντας,
Κ' εις υπονόμου εθνικής πυρίτιδα κρυμμένην
Λαμπάδα επλησίασεν η χειρ μου αναμμένην·
Και πάλιν σήμεραν κραυγή πατρίδος μ' ανεγείρει,
Και φέρω την φαρέτραν μου αστράπτουσαν και πλήρη.

Τί χάος, τί περιπλεγμός συμβάντων και ανθρώπων
Συσσωρευθέντων γύρω μου σ' ένα καιρόν και τόπον!
Εικοσιεννήμερος, ως Ήφαιστος χωλαίνει
Ο μην ο Φεβρουάριος και κωμικά προβαίνει·
Και εις αυτάς του τας λειψάς ημέρας σκηναί πόσαι,
Και πόσων φατριών αισχρών συγκεχυμένοι γλώσσαι!
Βροχήν ο Φεβρουάριος, ως φαίνεται, δεν έχει,
Και Υπουργεία δροσερά πουρνό και βράδυ βρέχει·
Πλην του Κυρίου Δρόσου μας το χθεσινόν παιγνίδι
Δεν δρόσισε, ζεμάτισε τον πράόν μας Πραϊδη.
Δημοπρασίαν άνοιξαν Γραμματειών... Ελάτε!
Με την τιμήν σας, Κύριοι, η κάθε μια τιμάται.
Μικρήν τιμήν θα δώσετε... Τί στέκεσθε, αυθένται;...
Να Γραμματεΐαις μια, δυό, τρεις! να τέσσαρες! να πέντε!...

Θεέ! πόσαι χαμέρπειαι, και πόσαι κολακείαι,
Διά να γένουν Υπουργοί πέντ' έξ εγκληματίαι!
Ξένης δυνάμεως αυτός τον Πρέσβυν κολακεύει,
Και μεταλλείον πλούσιον σιωπηλά δουλεύει.
Εκείνος έχει κατά νουν εις την Αυλήν ν' αρέση.
Τον Καγγελάριον ζητεί ο άλλος να πλανέση,

²⁵⁰ «Ελληνική Πλάστιγξ», ή ποιήσεις και λογογραφικά διατριβαί - επικρίνονται τα κατά την Ελλάδα, υπό Αλεξάνδρου Σούτσου. Εκ της τυπογραφίας Κ. Ράλλη, Εν Αθήναις 1836.

²⁵¹ Φεβρουάριος 1836.

²⁵² Βλ. σελ. 1-12.

Και του Κωλέττου κρύφιος και πρώτος θιασώτης,
Την αλληλογραφίαν του κρυφήν κρατεί εν πρώτοις.

Ως τότε με τα πρόσωπα στην γην σκυμμένα κάτω.
Θα κλαίετε δ ο γ μ α τ ι κ α ί σκιαά Μαυροκορδάτου;
Τί κρίμα έξω του χορού, ως Αχιλλείς οργίλοι,
Να στέκεσθε με βλάσφημα και μαραμένα χείλη!
Μα τον Θεόν! ραγίζεται στην τρέμουσάν μου χείρα
Από την άκραν λύπην της η συμπαθής μου λύρα...
Πλην, φίλοι, έχει ο Θεός, και παρηγορηθήτε·
Της τύχης ο τροχός αυτά πώς έχει στοχασθήτε·
Ενθυμηθήτε τον καιρόν εκείνον τον μέγαν,
Οπόταν κατετρέχετε τον ένα και τον άλλον.

Εν τούτοις εις των πόλεων υψούται τας τριόδους
Ωσάν ανεμοστρόβιλος κονιορτού νεφώδους
Ο αιφνιδίως εκραγείς Στασιασμός του Στράτου.
Αυτός ο Γίγας, βόρβορος εις τα εντόσθιά του,
Τιάραν επισκοπικήν στην κεφαλήν του φέρει,
Ρομφαίαν εις την ζώνην του και Σύνταγμα στο χέρι·
Τον βλέπει πλησιάζοντα το κάθε άστυ τρέμον,
Και σείεται ως κάλαμος υπό σφοδρών ανέμων·
Κί ως της γαλήνης το πτηνόν εις τον τοιούτον σάλον,
Ο πνευματώδης Λαγγρενέ μας έρχεται των Γάλλων·
Τον Χάρτην, Ευαγγέλιον των τωρινών Ελλήνων,
Στην γην μας μήπως έρχεται ως άγγελος εκτείνων;
Της σ υ ν τ α γ μ α τ ι κ ό τ η τ ο ς οι Παραστάται ούτοι,
Οι Γάλλοι, τί μας στέλλουσι; τί δωρεάς; τί πλούτη;...
Εάν ακούσης δύο τρεις, τον ΟΠΟΥΛΟΝ και ΙΔΗ (*),
Ο Λαγγρενέ δεν έκαμε δι' άλλους το ταξειίδι,
Και Καρλισταί, Φιλιππισταί, και σύσσωμ' η Γαλλία
Τους καθαρούς Κωλεττιστάς ζητούν στα Υπουργεία.
Γαλλία! ελαφρότης σου εάν εις τας μυριάς
Προς την πτωχήν μητέρα σου λαμπράς ευεργεσίας
Δεν έχης άλλην δωρεάν και χάριν να προσθέσης,
Παρ' εις του δεινός Έλληνος το δίκτυ αφ' ου πέσης,
Να βάλης εις την ράχην της ως Υπουργόν της πάλιν
Τον πρώην του Συντάγματος μέγαν Γ ε ν ε ρ ά λ η ν.
Ο κόσμος ο μεσημβρινός και η Ελλάς προσμένει
Ελευθερίας από σε αθάνατα τεμένη...
Αλλ' ας μην επεμβαίνωμεν εις την Διπλωματείαν,
Κί ας στρέψωμεν τα βλέμματα στην έσω Πολιτείαν.

(*) Συνήθεις καταλήξεις των πατρωνυμικών ονομάτων Πελοποννησίων και Στεροελλαδικτών.

Το δέσμιον και ποδαλγόν Συμβούλιον του Κράτους
Γενναίως αντιστέκεται προς Υπουργούς Πιλάτους,
Και ροκανίζει τον παχύν προϋπολογισμόν των
Και τα εκατομμύρια των στρογγυλών δραχμών των.
Ω Υπουργών αναίδεια! χωρίς τριήρη μίαν,
Χωρίς στρατόν ελληνικόν, χωρίς Ακαδημίαν,
Αδύνατον, κατάτυφλον το έθνος μας κρατούντες
Κί ως σκώληκες εντός σαπρού στελέχους κατοικούντες,
Εις ένα των ενιαυτόν και άσημον και στείρον
Σκορπίζουν τόσον αριθμόν στερλίνων και ταλήρων,
Οπόσον επί των επτά ηρωϊκών μας χρόνων
Δεν εξωδύσαμεν ημείς εν μέσω των αγώνων
Με δέκα μας στρατόπεδα, με ναυς διακοσίας,
Μαχόμενοι κατ' Αφρικής, Ευρώπης και Ασίας.
Διά χαρτί των μοναχά... (ω Έλληνες, γελάτε...)
Μισό εκατομμύριον κατ' έτος δαπανάται·
Χαρτί εδώ, χαρτί εκεί, εγέμισαν κ' οι δρόμοι,
Κί άσπρο χαρτί και άγραφο είν' όλοι μας οι νόμοι·
Η Βασιλεία εις χαρτί επάνω στέκει μόνον,
Και χάρτινον οι Υπουργοί κατέστησαν τον Θρόνον.

Δεν απαρνείται η Ελλάς την πληρωμήν των φόρων·
Αλλά ζητεί, ω Υπουργοί, ως αμοιβήν, ως δώρον,
Το τέλος του στασιασμού, την παύσιν της ληστείας,
Κί αν όχι άλλο την σκιάν ολίγης ησυχίας.
Τί θέλετε; στρατεύματα; Πειθόμεθα με σέβας·
Τί θέλετε; το αίμά μας; Ανοίγομεν τας φλέβας·
Την γραϊάν φουστανέλα μας ευθύς φορούμεν πάλιν·
Ενθυμηθήται την λαμπράν κατά των Τούρκων πάλην,
Εις την οποίαν η πατρίς, και πτωχοτέρα έτι,
Επαρατάττετο επτά τροπαιοφόρα έτη
Κατά Τουρκίας κί Αφρικής, στο στόμα με φισέκι
Και με βαρύ στο χέρι της τρομπόνη και τουφέκι.
Σεις όμως τους Στρατάρχας μας, τους αετούς του Γένους,
Τρεις χρόνους εφυλάξετε εις το κλουβί κλεισμένους,
Κ' εστείλετε στας φυλακάς και εις τας γιλλιοτίνας(*)
Στεφανωμένας κεφαλάς από χρυσάς ακτίνας.

(*) Επί Αντιβασιλείας, εμπεισόντος λόγου περί των νεοσυστάτων λαιμοτομείων μας, εις πνευματώδης ανήρ εκ των παρ' ημίν απεσταλμένων Διπλωματών είπεν αστεϊώς· «Διατί προσκλαίονται οι φιλελεύθεροι των Ελλήνων ότι κυβερνάται ανελευθέρως η Ελλάς; Μία των πρώτων εφευρέσεων της γαλλικής επαναστάσεως, η γιλλιοτίνα, δεν εσυστήθη προ μικρού εις την ελληνικήν Πολιτείαν από γαλλόφρονα μέλη της Αντιβασιλείας;»

Ω αναιδής αδράνεια και ω παραλυσία!
 Ω Υπουργών διαφθορά και ω αναληψία!
 Εδώ χορεύομεν ημείς οι καβαλιέροι νέοι,
 Τας κόμας των συνόρων μας ο Κλέφτης εν ω καίει.
 Είν' αληθές πως ο χειμών μας προστατεύει έτι,
 Και την χιόνα πρόφραγμα εις τους χορούς μας θέτει.
 Αλλ' όταν φθάσ' η άνοιξις, και δύο χιλιάδες
 Φουστανελόμαυροι κι' ωχροί μας έλθουν χορευτάδες
 Με τα χονδρά τσαρούχια των, με το μακρύ τουφέκι,
 Πού τότε η Κυβέρνησις εις τας Αθήνας στέκει;
     Εις τον λαιμόν σου, Εϊδέκ, ως μόλυβδος βαρεία
 Να πέση τόσων χωρικών πτωχών η αμαρτία,
 Όσων αι στέγαι καίονται στο έρημο λιβάδι
 Και όσοι βασανίζονται με φλογισμένο λάδι!
 Ο μιαρός! διέλυσε τον εθνικόν στρατόν μας·
 Ο μιαρός! κατέτρεξε τον κάθε πρόμαχόν μας.
 Εγκληματίαι και μωροί, φαντάσθηκαν οι ξένοι
 Πως η ξενοκρατία των παντοτινή θα μένει.
 Είν' ικανοί, εκήρυττον, να έχωσιν εκείνοι
 Το Κράτος εις ασφάλειαν, τους Έλληνας ως κτήνη...
 Ας έλθουν τώρα το λοιπόν στων Αθηνών τας θύρας
 Οι Αλβανοί και οι λησταί με δαυλοφόρους χείρας·
 Το άπληστόν των στράτευμα χρυσάφι δεν θα πάρη·
 Τους περιμένομεν ημείς μ' ακλόνητον ποδάρι·
 Προς δόξαν της πατρίδος μας κι' αυτού του Βασιλέως,
 Θα τρέξωμεν στον πόλεμον οι Έλληνες γενναίως·
 Πλην δεν θα τρέξουν οι δειλοί τυχοδιώκται ξένοι·
 Να ρίπτουν την ασπίδα των αυτοί συνειθισμένοι,
 Μ' ολίγους μας δ ο γ μ α τ ι σ τ ά ς και ξένους του αγώνος
 Θα κλαίουν και θα μας ζητούν συγγνώμην ομοφώνως.
 Αλλά ημείς της εποχής οι άνδρες της μεγάλης,
 Οι βαπτισθέντες εις το πυρ της ιεράς μας πάλης,
 Του νέου Βασιλέως μας πιστοί Σημαιοφόροι
 Και της επανάστασεως κραδαίνοντες το δόρυ,
 Θ' αναφανώμεν Τσαμαδοί και νέοι Καραϊσκοί·
 Διά την δόξαν με χαράν ο Έλλην αποθνήσκει.
     Ληστείαι και στασιασμοί!... Φευ! πού περιπατούμεν!
 Μονάχοι την πατρίδα μας εις τον κρημνόν ωθούμεν,
 Και καίομεν το σπήτί μας οι Έλληνες μονάχοι,
 Το σπήτί μας 'που μ' αίματα κ' ιδρώτάς μας εβράχη!...
 Εν όσω ήσαν εις ημάς προσωρινά τα πάντα,
 Υποφερτά διχόνοιαι κι' αναρχικά συμβάντα·

Πλην τώρα μας απέστειλε Μονάρχην η Ευρώπη,
Κ' η συνδρομή της έπαυσε, το μέλλον μας εκόπη.
Αλλοίμονον του Όθωνος αν ραγισθή το στέμμα!
Με ποίον τόσοι Βασιλείς θα μας ιδώσι βλέμμα;
Εχάθη διά πάντοτε η δυστυχής πατρίς μας·
Ο Όθων είν' η μόνη μας και ύπαρξις κ' ελπίς μας.

Το έθνος υπό ουρανόν θολόν εν ω πλανάται,
Τί κάμνουν και οι Πρέσβεις μας; - Τί κάμνουν, ερωτάτε;
Στου δραχμοκάρπου δένδρου μας επακουμβών την ρίζαν,
Ο εις την προβοσκίδα του απλόνει στην Ταμίζαν,
Και με αυτό το εύκαμπτον του σώματός του μέρος
Στους Βρεττανούς δεικνύεται Απόλλων Βελβεδαίρος·
Ουρά παχύσαρκος ενός Πρωτέως της Ελλάδος,
Ή στρογγυλόν μηδενικόν σιμά μιας μονάδος.
Η Δολιότης, η κρυφή και συσσωματωμένη,
Φρενήρης εις το Μόναχον, πλην σιωπώσα μένει·
Υποκριτής της υψηλής του ψεύδους κωμωδίας,
Εν μέσω της αδόξου του λυπείται ησυχίας,
Διότι ως ο άσπονδος εχθρός του είν' εξίσου
Αδάμ κ' αυτός εξόριστος μακράν του παραδείσου.
Αφ' ου κ' οι δύο έφεραν στο πλοίον μας μεγάλην
Επιβατών ναυτίασιν και ταραχήν και ζάλην,
Στην θάλασσαν ερρίφθησαν σχεδόν την αυτήν ώραν,
Ο ένας απ' την πρύμνην μας, ο άλλος απ' την πλώραν(*).

Εις την μεγάλην και λαμπράν των Παρισίων πόλιν
Εκθέτων την στρατηγικήν του πνεύματός του όλην,
Ο Γενεράλ Κωλέττος μας τους Τούρκους εκεί κόφτει·
Με ύφος κεβελτέρικο, με σιδηρό χερσόφτι,
Τον Αρμανσπέργην προσκαλεί στην μάχην επιμόνως·
Το δένδρον όπου στέκεται το πριονίζει μόνος,
Το τελευταίον δάνειον ζητών να εμποδίση
Και ούτω τον χονδρότατον μισθόν του να ρινίση...

(*) Του Κ. Κωλέττου δεν με ήρεσεν άλλο εσχάτως, παρά η τόλμη, την οποίαν επέδειξεν εις την πολιτικήν του μονομαχίαν, ότε ήτον Υπουργός των Εσωτερικών, όχι διότι έτρεφα εγώ προς τινα πάθος κανέν, όχι διότι προέθετο εκείνος εις την πάλην του ταύτην ευγενή τινα και κοινωφελή σκοπόν, αλλ' απλώς μόνον διότι, περί των προτείων μαχόμενος, έδειξε καν ανδρώδη ψυχήν. Θεωρώ μεν και τον Κ. Μαυροκορδάτον και τον Κ. Κωλέττην ως επίσης απομακρυνθέντας της εθνικής οδού και περί ματαίων υπεροχών ερίσαντας πάντοτε προς αλλήλους· φρονώ δε ότι ο τελευταίος έπεσεν αθλητικώτερον κατά την παύσιν της Αντιβασιλείας, παρά ο πρώτος επί της πλειοψηφίας της.

Αφ' ου γηράσωμεν ημείς οι άνθρωποι του πλήθους,
Τα πάθη όλα φέρομεν νεκρά εντός του στήθους,
Κ' εις της ζωής καθήμενοι την κλονουμένην θέσιν
Τον κόσμον πλέον βλέπομεν χωρίς καμμίαν ζέσιν·
Ακούομεν του σκελετού, οπού περνά, το βήμα
Και σκυθρωποί εκτείνωμεν το βλέμμα προς το μνήμα.
Πλην οι λευκότριχες αυτοί του έθνους ταραξίαι,
Ωσάν να μην τους έφθαναν αι τόσαι αμαρτίαι,
Αντί να τρέχωσιν ευθύν τον έσχατον καν δρόμον
Και την προτέραν των ζωήν να βλέπωσι με τρόμον,
Εν ω από τας χειράς των κ' η βακτηρία πίπτει
Κ' υπό το γήρας κ' έγκλημα τ' ανάστημά των κύπτει,
Αφ ου Γραικόν δεν άφησαν αγέλαστον κανένα,
Τους Φράγκους να γελάσωσι σπουδάζουν ολονένα.

Μ' απλότητα επίστευσα εις τα φρονήματά των·
Με ανεδείχθη ο καθείς Θρασύβουλος και Κάτων,
Οπόταν εις τα Μέγαρα γενναίοι αποστάται,
Των νόμων εκηρύττοντο πατέρες και προστάται.
Πλην όταν εις το Ναύπλιον εμβάντες οι φυγάδες
Εις τας Αρχάς επέπεσαν ως άγριοι νομάδες,
Πλην όταν εις την Πρόνοιαν και νόμους και πατρίδα
Μ' ολίγης αυλικότητος αντήλλαξαν ελπίδα,
Πλην όταν τον ελληνικόν στρατόν των απομάχων
Αφήκαν να λιμοκτονή επί βουνών και βράχων,
Και με ψυχής υπέγραφαν φρικώδη απονίαν
Των Στρατηγών φυλακισμούς και την Τυποκτονίαν,
Ψοφοδεείς υπήκοοι της Αντιβασιλείας,
Δεσμόν μου πάντα έκοψα μ' αυτούς τους πατραλοίας,
Κ' εν ω κολάκων έτρεχεν εις τας αυλάς των πλήθος,
Τους είδα να αισχύνωνται το άκαμπτόν μου ήθος.

Κ' εις την Ελλάδα πέρυσι να ζω μην υπομένων,
Εις την Ασίαν έτρεξα με βήμα πλανεμένον·
Να λησμονήσω ήθελα κ' εμέ, και την πατρίδα,
Και όσα όνειρα τερπνά μ' απάτης πρίσμα είδα,
Να παραιτήσω την σκιάν της δόξης της ματαίας,
Τας φιλανθρώπους ν' αρνηθώ υπέρ εθνών ιδέας,
Κ' εις Μουσουλμάνου κίδαριν, εχθρός της γενετής μου,
Την Αίτναν της ποιητικής να κρύψω κεφαλής μου.

Και εις την Σμύρνην έφθασα μετ' άκρας αθυμίας,
Στην κόρην την πρωτότοκον της γραιίας Ιωνίας,
Κι' αντί να εύρω πρόσωπα και άγνωστα και ξένα,
Εμπρός μου εύρισκα παντού αρχαίον φίλον ένα·
Πατρίδος νέα μ' έφερον αι αύραι του ανέμου·

Εκ της Ελλάδος ήρχοντο και συναγωνισταί μου,
Και στρατιώται παλαιοί και γέμοντες τραυμάτων,
Και Μοναχοί αφίνοντες τα Μοναστήριά των,
Και της Ελλάδος έφθανον στα ώτά μου οι θρήνοι,
Και την καρδίαν μου το παν εις συντριβήν εκίνει.
Την Σμύρνην τότε άφησα, και να περιπλανίσω
Τας λύπας μου εζήτησα εις την Ασίαν έσω·
Και καθ' ημέραν απαντών εις την οδοιπορίαν
Ωραιάν φύσιν και αγνήν, πλην πλήρη ερημίαν,
Κ' εις κάμπους πλατανοστεφείς κ' εις χώρας μυρτοφύτους
Μεμονωμένα Φρούρια και Πύργους κατακοίτους,
Κ' Ελλήνων αμφιθέατρα, και μνήματα, και στήλας,
Κ' Υδραγωγεία, και στοάς, κι' αγάλματα, και Πύλας,
Εις την Τρωάδα έφθασα... εσπέρα γαληναία!...
Να ξενισθώ ζον Έκτορα, ουδέ ζον Αχιλλέα,
Ουδέ στο μέγα Ίλιον την νύκτα εδυνήθην,
Αλλ' εις ερείπια Ναού ερήμου κατεκλίθην.
Στην κόριν την ποιητικήν την κεφαλήν μου θέσας,
Τα βλέφαρά μου έκλεισα... Πλην περι νύκτας μέσας
Βημάτων κρότον ήκουσα κ' εξύπνησα... ω θέα!...
Και είδα σκελετόμορφον Ελλάδος Ιερέα
Με κατάσπρην, ως η χιών, βαθείαν γενειάδα
Και με το πρόσωπον ωχρόν, ως η ωχρή λαμπάδα·
Το ράσον του κατάσχιστον, μ' εδείκνυεν αγκώνα
Κολοβωθέντα στον λαμπρόν του έθνους μας αγώνα·
Εκ της Ελλάδος προ μικρού Λεβίτης διωγμένος,
Ιδών με μ' ανεγνώρισεν ο γηραιός ασμένως·
Και ιστορών με τραγικώς τας πρώτας ανομίας,
Τους πρώτους καταδιωγμούς της Αντιβασιλείας,
Και ταλανίζων τον καιρόν τον βίαιον εκείνον,
Ο πατριώτης Ιερεύς φωνάζει δάκρυ χύνων·
«Ω καταισχύνης μας καιροί, καθ' ους γυμνοί πορφύρας
«Και χωρίς σκήπτρον βασιλείς, με παρανόμους χείρας,
«Τρεις Παναροί φρονούντες μας εχθρούς κατακτημένους,
«Τους πρώτους μας αγωνιστάς εδέσμευον του Γένους!...
«Των εμφυλίων στάσεων είν' ο καρπός τοιούτος.
«Αλλ' ο ελληνικός λαός, ο Γίγας ούτος Βρούτος,
«Εις τα δεσμά τας χείρας του πώς ήπλωνε ευκόλως;
«Πώς έστεκεν ακίνητος; Πώς εσιώπα όλος;
«Μελέτη εκδικήσεως, ή βύθος απαθείας
«Αγγέλετο εκ της σιγής εκείνης της βαθείας;...
«Αυθάδεις ξένοι, τρέμετε!... η βόμβα μας η κρύα
«Εις φλογερά θα εκραγή τεμάχια μυρία...

«Ανωφελείς κραυγαί! Πατρίς ούτ' έθνος δεν υπάρχει,
«Και μία θέλησις τυφλή Ελλάδος όλης άρχει.»

Εκείνος αυτά έλεγε, κ' η γηραιά φωνή του
Ενόνητο με τας πνοάς αέρος ζεφυρίτου.
Αλλά εν τούτοις όλη φως, γλυκύτης και γαλήνη,
Εις ουρανόν ασύννεφον υψούτο η σελήνη·
Το παν εκεί εφάινετο σιωπηλόν, ωραίον,
Και κίνησιν ο οφθαλμός δεν παρετήρει πλέον·
Κ' εγώ βαδίζων μοναχός μακράν του Ιερέως,
Περιπλανώμην εις πυκνά ερείπια βραδέως,
Και προς την Αρχαιότητα τον νουν μου ανυψόνων,
Ανέβαινα την κλίμακα τριάκοντα αιώνων·
Εν μέσω δεν διέκρινα των ακανθών και βάτων,
Ειμή φαντάσματα λευκά μαρμάρων και μνημάτων·
Τοιούτοι τόποι μαγικοί, αι μοναξίαι αύται,
Σιγή τοσαύτη και σκηναί φανταστικάί τοιαύται,
Η μνήμη του ελληνικού μεγάλου παρελθόντος
Κ' η σύγκρισις του ταπεινού κί' αθλίου μας παρόντος,
Εις σκέψεις μελαγχολικάς μ' εβύθισαν τα πάντα·
Εις κολοβόν, κοτάκοιτον καθήσας ανδριάντα,
Εστήριξα την κεφαλήν στον πήχυν της χειρός μου
Κ' εσυλλογούμην κατηφής το άστατον του κόσμου.

Και ήκουσα επάνω μου, χωρίς να ξεύρω πόθεν,
Φωνήν μεγάλην σάλπιγγος ηχούσης πανταχόθεν,
Και ύψωσα τα όμματα, και είδα στους αιθέρας
Γυναίκα, ήτις έστεκεν εις θρόνον απ' αστέρας·
Εσάλευεν ως αστραπήν στην δεξιάν της δόρου,
Εξ αδαμάντων στέφανον στο μέτωπον εφόρει,
Κ' υπό χρυσούν ιματισμόν, ελληνικόν αρχαίον,
Κατάστραπτεν ως ήλιος εν μέσω φωτός πλέων·
Και η Ασία έστρεφε τους οφθαλμούς προς ταύτην,
Ομοία με τον βλέποντα προς την Πλειάδα ναύτην.
«Ελλάς μου! εγώ έκραξα, ω άστρον ανατέλλον!
«Δεν είν' απάτης όραμα το ένδοξόν σου μέλλον.
«Εν όσω πνέω, διά σε η λύρα μου θα πάλλη
«Και τους λαμπρούς θριάμβους σου το στόμα μου θα ψάλλη.»

Της Σμύρνης εξοχαί τερπναί! Ω Κουκλουζά ωραιέ!
Και συ Βουρνόβα παλαιέ, πλην εις τα κάλλη νέε!
Λαμβάνων τον Απόλλωνα και την Ελευθερίαν,
Τους εφεστίους μου Θεούς, ως μόνην συνοδείαν,
Εις σας να ζήσω έτρεξα ευθύς εκ της ημέρας,
Καθ' ην είδα του έθνους μου δεσμίους τους πατέρας,
Και είδα την αυτόνομον Ελλάδος Πολιτείαν

Θρηνώδες ολοκαύτωμα εις την Ξενοκρατίαν.
Εις ταύτας τας ποιητικάς κ' ησύχους παραλίας,
Ω αοιδέ του Έρωτος και της Ελευθερίας,
Την τελευταίαν άγκυραν ας ρίψωμεν του βίου.
Υιοί πατρός κί Απόλλωνος ενός και του ιδίου,
Πολλάκις εκεί θέλομεν ανακαλεί στην μνήμην
Και τους ολίγους φίλους μας, και την μακράν μας φήμην,
Και τα γραφέντα έπη μας διά τους απογόνους,
Και τους χρυσούς της τρυφεράς νεότητός μας χρόνους,
Και είκοσιν ενιαυτών συμβίωσιν γλυκείαν
Εις Χίον, εις Παρίσια, Ελλάδα κ' Ιταλίαν.

Του φθόνου τας βραχνάς φωνάς, ω Έλλην, μην ακούσης·
Κ' οι δύο παίδες δίδυμοι φιλελευθέρου Μούσης,
Της ανδρικής ποιήσεως ο Ρώμος και Ρωμύλος,
Εις ερημίτου ποταμού αγριωμένον χείλος
Λυκαίνης δεν θηλάσαμεν το γάλα ως εκείνοι,
Κί αν ήχους η κιθάρα μας σκληρούς πολλάκις χύνη,
Από το δάκρυ μας υγράν χορδήν καμμίαν έχει
Και απ' αυτήν η λυπηρά μελαγχολία τρέχει.

Στο δεύτερο φυλλάδιο²⁵³ συναντάμε αυτό το ποίημα²⁵⁴:

ΠΟΙΗΣΙΣ

Ω Εθνικής ενότητος κ' ελευθερίας λύρα,
Εξακολούθει να ηχής εις την αγνήν μου χείρα!
Η του Ορφέως, άλλοτε κινούσα και τους λίθους
Και ημερόνουσα λαούς αγριωμένου ήθους,
Ναούς και πόλεις ύψονε διά της αρμονίας.
Διάδοχός της είθε συ, ω λύρα ομονοίας,
Αγρίας από έριδας ψυχάς να μαλακώσης
Και την διεσχισμένην μου πατρίδα να ενώσης!

Τί θέλουν οι πέντ' εξ αυτοί χαλκείς της Διχονοίας,
Οι τον σφυρόν και άκμονα κινούντες της Φατριάς;
Ως δαυλοφόροι Δαίμονες, τί τρέχουν εις τα σκότη
Κ' εξάπτουν την πυρκαϊάν του έθνους αυτοί πρώτοι,
Ακίνητος και εις οδόν εν ω κρημνωδεστάτην
Η άμαξά μας στέκεται χωρίς αμαξηλάτην,
Με ζεύγος εν υποουργικόν, το ον εκ δύο όντων,

---

²⁵³ Μάρτιος 1836.

²⁵⁴ Βλ. σελ. 29- κ.έ.

Μ' αυτόν τον Ιπποκένταυρον, τον γέλωτα των ζώντων (*);
Τρεις τέσσαρες οργίζονται, του έθνους το εν τρίτον
Πως με τον Στράτον τον ληστήν συνένοχον δεν ήτον,
Και πως η επανάστασις η της Ακαρνανίας
Δεν θέλει φέρει λάφυρα ως η της Μεσσηνίας,
Κί αν τον Μανούσην πρόκειται, τον παρά τη Συνόδω,
Να τον υποσκελίσωμεν κρυφίως κ' εν παρόδω,
Κί αν ο Γλαράκης έπεσε και ο Αμβροσιάδης,
Δεν μέλλει να φυλακισθή ουδ' ο Γρηγοριάδης,
Ουδέ ο Πρωτοσύγγελος της Αρκαδίας πάλιν,
Ουδ' ο Νικήτας αρπαγείς εις την ανεμοζάλην.

Χρυσόνει μόλις η Αυγή τον γέρον Παρθενώνα,
Και κίνησις την νέαν μας κατέχει Βαβυλώνα.
Πού τρέχουν οι σπουδάρχαι μας, πού, και με τόσην βίαν;
Στην γραίαν και χωλαίνουσαν του Κράτους Γραμματείαν.
Τον δείνα Έπαρχον αυτός σπουδάξει να κρημνίση·
Νομάρχην της φατρίας του ο άλλος να συστήση·
Ο τρίτος μας επιστολάς κρατών πλαστουργημένας,
Της Καρυταίνης προσπαθεί να δείξη τους ποιμένας
Ως συνωμότας μυστικούς του Ζέρβα και του Στράτου,
Κ' εις μάτην τρέχει και χαλνά τα υποδήματά του.
Εκεί με ήθος εμβριθές, με πόδας βραδυτάτους,
Διά την στάσιν την δεινήν περίλυποι του Κράτους,
Να μάθουν νέα έρχονται του έθνους οι Πατέρες,
Και ιλαρώς τους δέχονται οι Δίδυμοι Αστέρες.

Παρατηρείς τους τρέχοντας εις το Ταχυδρομείον,
Τους δίδοντας επιστολάς στου Σκούφου το Αρχείον (*);
Οι τόσοι αυτοί φάκελλοι τί τάχα περιέχουν;
Ημέραν νύκτα διατί το Κράτος περιτρέχουν;
Φαντάζεσαι πως θα ιδής, αν τους αποσφραγίσης,
Ειδήσεις οικογενικάς και φιλικάς εκχύσεις;
Εις την τρανήν Πολιτικήν δοσμένοι ολοκλήρως,
Γυναίκες, νέοι, γέροντες, οι λαϊκοί, ο Κλήρος,
Δεν γράφουν άλλο, ειμή αν το Υπουργείον πίπτη,
Και ποίος Φατριάρχης μας τον άλλον κάτω ρίπτει·

(*) Δεν εγγίζομεν με τους στίχους αυτούς άτομα και χαρακτήρας, αλλ' απλώς μόνον εμπαιζόμεν την υπουργικήν συζυγίαν, άγνωστον μέχρι της σήμερον εις την Ελλάδα. Έμελλεν άρα και η Πολιτική, ως η Μυθολογία, να έχη τους Ερμαφροδίτους της!

(*) Ευχαρίστως απονέμομεν ενταύθα έπαινον εις τον ζήλον του Κ. Γεωργίου Σκούφου, όστις πρώτος εις την Ελλάδα ετακτοποίησε και εις τελειότητα προάγει την ταχυδρομικήν υπηρεσίαν.

Και ως να επανήρχοντο οι παλαιοί αιώνες,
Της Ολυμπίας, του Ισθμού οι ένδοξοι αγώνες,
Κινείται πάσα η Ελλάς δι' έξ επτά του Γένους
Πολιτικούς, εις το κοινόν ακρωτηριασμένους·
Και από την Πρωτεύουσαν στας Επαρχίας όλας
Αήρ ευγαίνει σύμμικτος με τύφους και πανώλας.

Φατρία μία πολεμεί και κυνηγεί την άλλην,
Και κάθε μία σχίζεται ανάμεσόν της πάλιν·
Τρεις με τους τρεις πληκτίζονται και δέκα με τους δέκα·
Διά την Σπαρτιάτισσαν και άπιστην γυναίκα,
Ομοίως οι πολεμισταί Ασίας και Ελλάδος
Το πάλαι αντεμάχοντο στους κάμπους της Τρωάδος.

Ο εις τον άλλον, άθλιοι, ως πότε κατατρέχει;
Εις το τραπέζι το κοινόν καθείς σας τόπον έχει,
Και εις της Μοναρχίας σας τον ήλιον μπορείτε
Να θερμανθήτε όλοι σας, και όλοι σας χωρείτε.
Εις μέτωπον ενός πτωχού, εις μίαν του ρυτίδα,
Αχρείοι σκνίπες έκλεξαν προσωρινήν πατρίδα·
«Δεν φεύγετε; είπεν αυτός· δεν είναι τόπος κι' άλλος;
«Δεν είν' ο κόσμος δι' εμέ και διά σας μεγάλος;»
Ω του Κωλέττου κώνωπες και του Μαυροκορδάτου,
Σταθήτε και μη φέρετε τον κόσμον άνου κάτου!
Και διά σας και δι' ημάς είν' η Ελλάς μεγάλη·
Τροφήν η γη της διά σας και δι' ημάς ευγάλλει...

Ω καταισχύνη εθνική, και ω πατρίδας λύπη!
Ως δέσμοιοι και ως τυφλοί αλευρομύλων ίπποι,
Δι' άλλους κοπιάζοντες οι λόγιοι του Γένους,
Γυρίζουν εις τα σκοτεινά με οφθαλμούς δεμένους.
Καποδιστρίων οπαδός καλείται μεν εκείνος·
Πλην πού ο Ιωάννης του; πλην πού ο Αυγουστίνος;
Ο άλλος Συνταγματικός· πλην πού το Σύνταγμά του;
Μαυροκορδατιστής αυτός· πλην που Μαυροκορδάτου,
Πλην που Κωλέττου ο αστήρ στην σκοτεινήν Ελλάδα;
Ομοίως όλοι με ιππείς, οπού στην πεδιάδα
Με κεκομμένην κεφαλήν, στις συμπλοκής τον κτύπον,
Ακόμη τρέχουν σφίγγοντες τους χαλινούς των ίππων.

Χθες ήμουν εις τον οίκον του... (δεν λέγω τ' όνομά του·)
Εντός θαλάμου γλαφυρού, λαμπρού και μυρωδάτου
Πολιτικοί εκάθηντο με ηλεκτρίνους πίπας,
Αυτός Βερτόδουλος σωστός, εκείνος Τρακατρώπας·
Μιας φατρίας σύντροφοι, κατέκριναν τας άλλας
Μ' εκείνο τ' αθηναϊκόν της ευγενείας άλας·
Ωμίλει ο Κικέρων των, και ήμουν εις ιδέαν

Πως εις καμήλων έστεκα αγέλην ψωραλέαν.
«Αν ήμουν, έλεγεν αυτός, του Υπουργείου μέλος,
«Τα πράγματα ελάμβανον εν συντομία τέλος·
«Το σύστημά μας ήθελα στηρίξει μ' αφοβίαν,
«Και αν εις τούτο εύρισκα αντίστασιν καμμίαν,
«Των αντιπάλων ήθελα τας κεφαλάς πετάξει
«Και ούτω το επίλοιπον του έθνους απαλλάξει.
«Να ήναι ομοιόμορφον το Υπουργείον πρέπει,
«Και μόνον προς το μέρος μας ο Βασιλεύς να ρέπη.»
«Τι κάμνεις και την Θέμιδα; εγώ τον απεκρίθην·
«Και του δικαίου αι αρχαί πως θέτονται εις λήθην;
«Το σύστημα είν' ιερά του στόματός σου λέξις,
«Και δι' αυτό είσ' έτοιμος τον Πλάστην να εμπαιξής.
«Αλλ' ο δημόσιος ανήρ (κριτήν σε βάλλω, κρίνε,)
«Δεν πρέπει αμερόληπτος και δίκαιος να ήναι;
«Ορέγεσαι τα Κόμματα, και θέλεις κεκομμένην
«Να βλέπης την πατρίδα μας κ' εις αίματα πνιγμένην!
«Ταλαίπωρε! θεώρησε το παλαιόν της κλέος,
«Την τωρινήν αισχύνην της, κι' άναφανού γενναίος,
«Και σύντριψε το είδωλον, την πέτραν που λατρεύεις,
«Κι' αρχίνα τον αληθινόν Θεόν μου να πιστεύης·
«Θεός μου είναι η Πατρίς και η Ελευθερία,
«Και όχι σάρκες και οστά και ήπαρ και καρδιά,
«Κι' ο Γενεράλ Κωλέττος μας, και ο Μαυροκορδάτος,
«Κι' ο Αρχηγός ο φονευθείς εις Ναύπλιον εσχάτως.
«Αρχάς και όχι άνθρωπον και σέβου και προσκύνει·
«Ανθρώπους μόνον προσκυνούν, θεοποιούν τα κτήνη.
«Ιδέ τους Φατριάρχας μας... ανάλυσε καθένα,
«Και ν' αποδώσης τόλμησε λατρείαν εις κανένα.
«Μετά τοσαύτην έριδα και πάλην κι' αναρχίαν,
«Κοινωνικήν μας άφησαν εγγύησιν καμμίαν;
«Πού Σύνταγμα; Πού έχομεν γης να ταφώμεν μέρος;
«Ο βίος των εγωϊσμός, πρωτείων ήτον έρως.
«Ποθών ο ένας σταθερόν Φατριαρχίας θρόνον,
«Σας τέκνα του, σας έτρωγε μιμούμενος τον Κρόνον·
«Και τρέμων μην πετάξετε, υπό την πτέρυγά του
«Ο άλλος, όρνις, έκρυπτε σας τα μικρά πτηνά του.»

Ειδωλολάτραι άφρονες του μεν, του δε, ως πότε;
Της Αρετής, ω άνθρωποι, γενήτε θιασώται,
Και ως Θεάν προεσβεύσατε αληθινήν και μίαν·
Την καθιστώσαν ευτυχή τα έθνη Ευνομίαν·
Αφήσατε των φατριών αυτάς τας διακρίσεις·
Την σκέπην όλοι ρίψατε στο παρελθόν επίσης.

Κανείς δεν είν' από ημάς ούτ' Άγγλος, ούτε Γάλλος,
Κανείς δεν είναι Μόσκοβος, αλλ' Έλλην κι' όχι άλλος.
Και όλοι άνδρες είμεθα του ιερού αγώνος,
Και όλοι το εγκαύχημα του τωρινού αιώνος,
Και όλοι μέλη της αυτής μεγάλης Εταιρείας,
Και δάκτυλοι μιας χειρός, και τέκνα μητρός μίας·
Ημείς ναι όλοι και χωρίς διαστολήν καμμίαν
Υπόνομον ανάψαμεν εις όλην την Ασίαν,
Και εις της Πρωτευούσης της εφάνημεν τας θύρας
Και εις την Αλεξάνδρειαν με τους δαυλούς εις χείρας,
Και με θριάμβους όλοι μας λαμπρύνθημεν μεγάλους.
Πώς θέλετε σεις δύο τρεις μας τυραννεί τους άλλους,
Ημάς τα δέκα δέκατα, το όλον των Ελλήνων;
Πώς ημπορείτε Υπουργοί να ήσθε σεις εκείνων,
Οπόσους κατατρέχετε με μανιώδη λύσσαν
Ωσάν επί της πάλης μας Οθωμανοί να ήσαν;
    Ας ενωθώμεν, λόγιοι, διά να συσκεφθώμεν
Πού πρέπει να βαδίσωμεν, τί πρέπει να ζητώμεν.
Ως πότε νομοσχέδια, και νομοδιορθώσεις,
Και Υπαλλήλων άκαρποι διορισμοί κ' εξώσεις,
Στρατάρχαι χωρίς στρατεύμα, Σχολαί χωρίς Σχολάρχας,
Χωρίς έν πλοίον Πλοίαρχοι, Νομοί χωρίς Νομάρχας,
Και Δήμοι ανοργάνιστοι, κ' εις μάτην κι' αεννάως
Κινήσεις, προπαρασκευαί, και η Ελλάς εις χάος;...
    Τί με τα ξένα χρήματα τρυφώμεν των ανθρώπων,
Χωρίς να φέρωμεν καρπόν κανένα εις τον τόπον;
Ως πότε δανειζόμεθα με τόκους υπερόγκους,
Εις υποθήκας βάλλοντες και κάμπους μας και λόγγους;
Το έθνος, άσωτος υιός πατρός ευκαταστάτου,
Ζη δίδον εις ενέχυρον τα υποστατικά του,
Κ' εις την σπατάλην αναιδώς και την παραλυσίαν.
Να φάγη την πατρώαν του ζητεί περιουσίαν.
    Εχάσαμεν και χάνομεν παν αίσθημα γενναίον·
Κανείς μας δεν εργάζεται διά πατρίδα πλέον,
Και όλοι ξένην άμπελον ως να την θεωρώμεν,
Την γην της ανασκάπτομεν, τα κλήματά της σπώμεν.
Το έθνος μας, φυράματος λαμπρού κ' ευτυχεστάτου,
Στερείται και την έμφυτον ελαστικότητά του,
Ως κώδων όστις έχασε τον παλαιόν του ήχον,
Ως ξίφος οπού σκωριά κρεμάμενον στον τοίχον.
    Βήμα κανέν δεν κάνομεν εις νόμους ουδ' εις φώτα,
Και άθλια είν' όλα μας και όλα σεσηπότα.
Καιρόν και πλούτον δαπανά η μισθωτή Αργία,

Τα δύο πάσης εθνικής υψώσεως στοιχεία.
Ἐν Ὑπουργεῖον ἀμορφον, κατακολωβωμένον,
Κυλίνεται ὡς στέλεχος σαθρόν κ' ἐκριζομένον·
Και τὸ Συμβούλιον, καλὸς και πατριώτης γέρων,
Εἰς μνήμην τὰς ἐλληνικὰς ἀνδραγαθίας φέρον
Και ψαύον τὴν ἀρχαίαν του και ἀσπρὴν γενειάδα,
Με ὄμμα βλέπει σκυθρωπὸν τὴν τωρινὴν Ελλάδα.
Τοιούτον ἡ διχόνοια, τοιούτον καρπὸν φέρει,
Και τώρα δρεπανίζομεν τῶν φατριῶν τὰ θέρη.

Ἄν ἤμουν τέκνον μακρυνὸν του Μεξικῆ, τῆς Κίνας,
Και πάροικος προσωρινὸς εἰς τὰς κλεινὰς Αθήνας,
Με πόσον τότε γέλωτα θα ἔβλεπα ἐμπρὸς μου
Τὸ χωρικὸν πανόραμα του νέου τούτου κόσμου!
Ὑπάλληλοι ἀληθινοὶ αὐτοὶ δεν εἶν' οἱ τόσοι,
Ἀλλ' Ὑπαλλήλους εἰς σκηνὴν θεάτρου παριστώσι.
Αὐτοὶ που στέκουν με κροσσούς ἀργύρου βαρυτάτους
Ἀστεῖως υποκρίνονται τοὺς Ὑπουργοὺς του Κράτους.
Ἰδέ αὐτοὺς τοὺς εἰς βαθμὸν κατώτερον σπουδάρχας·
Δεν εἶναι παρὰ κωμωδοὶ και παίζουσι τοὺς Νομάρχας.
Πλαστὰ εἶν' ὅλα και ψευδῆ και μίμων παραστάσεις·
Εκεῖνοι με τὰ σχήματα, με τῶν ποδῶν τὰς τάσεις,
Οἱ πόσον ἀπαράλλακτοι μ' ευστροφῶς σχοινοβάτας,
Ὑποκριταί, να μιμηθῶν ζητοῦν τοὺς Διπλωμάτας·
Αἱ φράσεις οἱ κωδωνοῦν συχνὰ τὰ στόματά των
Ψυχρὰ εἶν' ἐκστηθήματα και ἤχοι αυτομάτων·
Στὸ στήθος των τὸ εὐκαιρον δεν κατοικεῖ καρδία,
Και εἶναι οἱ γεννάδαί μας ἡ γλώσσα, ἡ κοιλία.
ὦ, τί γελοῖα πρόσωπα! Τὸ δράμα τί ποικίλον!
Μωρίαν πόσῃ κρύπτετε, στολαί των Ὑπαλλήλων!
Σκιάδιά μου τρίκωχα, τί μικροτάτας φρένας
Και τί ἀθλίας κεφαλὰς κρατεῖτε σκεπασμένας!

Φατριασταί, σεις ἕξ ἐπτὰ του ἔθνους ταραξίαι,
Οἱ λόγοι μου σας φαίνονται μωρίαί και ἀταξίαι.
Πλὴν δεν φροντίζει διὰ σας ὁ Ποιητὴς του πλήθους·
Δεν σας ζητῶ Σταυροὺς ἐγώ, στολίσματα του στήθους.
Κινεῖτε τὸν σισύφειον, ὦ ραδιούργοι, λίθον·
Στὸν διογενικὸν ἐγὼ εὐχαριστοῦμαι πίθον·
Φιλελευθέρων ιδεῶν Σχολὴν ἀνοίξας νέαν
Διὰ τὴν υγιόφρονα του ἔθνους νεολαίαν,
Εὐχαριστοῦμαι στὴν λευκὴν τῆς νεολαίας ψήφον
Κ' ἐμπαίζω και καταπατῶ τὸν ἐδικὸν σας τύφον.
Εἰς δύο σεις στρατόπεδα ἐν ὧ διηρημένοι,
Τοξεύεσθε και μένετε κ' οἱ δύο νικημένοι,

Εν μέσω σας ειρηνικήν σημαίαν εγώ φέρων,
Εκθέτομαι εις των μερών τα βέλη αμφοτέρων.

Τα εθνικά μας άρμενα ανοίξατε, ω νέοι,
Και πλέετε όπου τα νυν η ανθρωπότης πλέει·
Με χείρας όλοι συνεργούς, με άγρυπνον φροντίδα
Κινείτε προς το μέλλον της το μέγα την πατρίδα.
Ναι, βρέφος είναι η Ελλάς κί αρχίζει να ζη μόλις·
Αλλά αι τρεις Βασίλισσαι της οικουμένης όλης,
Αι τρεις Δυνάμεις την κρατούν και την κουνούν συγχρόνως,
Κί αντίζηλοι, βυζάνουσι το νήπιον συμφώνως.

Εσβύσθη ο στασιασμός, εσβύσθη κ' η ληστεία,
Ως φλόγες αναρπάσασαι του πλοίου τα ιστία,
Πλην δαμασθείσαι παρευθύς πριν καύσωσι το σκάφος·
Η φωλιά των έγεινεν ο άδοξός των τάφος,
Και την ισχύν ανέστησαν της γραίας Φουστανέλας
Του Γούρα ο διάδοχος, ο Γρίβας και Ζαβέλας.

Ιδού, ιδού ο Τάμεσις, οπού χρυσάφι στάζει,
Τον θησαυρόν του κ' εις ημάς να χύση ετοιμάζει·
Ο Άγγλος Ράϊτ Τράπεζαν πλουσίαν μας ανοίγει,
Κ' η κάτισχνη και φίλερις Πτωχία μας θα φύγη·
Ιδού, μακράν των σπαραγμών και έμπλεοι ελπίδος,
Ιδού καιρός να κτίσωμεν τον οίκον της πατρίδος

Στο τρίτο φυλλάδιο²⁵⁵ συναντάμε το ακόλουθο ποίημα²⁵⁶:

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΠΟΛΛΑΚΙΣ, εις παραμονάς οικτρών συμβεβηκότων,
Στην φύσιν πλήθος φαίνεται σημείων αλλοκότων·
Η γη εξαίφνης σείεται, ο ήλιος εκλείπει,
Και ζωηρά της πλάσεως εκφράζεται η λύπη.
Σεισμός συνέβη κ' εις ημάς τας δύο του Μαΐου
Και του ηλίου έκλειψις την τρίτην του ιδίου,
Και η μορφή του Σύμπαντος εφάνη τεθλιμμένη
Διότι ασυμπλήρωτον το Υπουργείον μένει...

Και ποιά του τεράστια και ποίους του θριάμβους
Δεν έμελλε να ιδωμεν με οφθαλμούς εκθάμβους;
Να καταβή δεν έμελλεν εις την Ελλάδα τώρα
Του Πλάστου ο παράδεισος με όλα του τα δώρα;
Και πώς λοιπόν εις ταραχήν η γη μας να μην πέση
Και όλον το στερέωμα να μην μαυροφορέση;

²⁵⁵ Απρίλιος - Μάϊος 1836.

²⁵⁶ Βλ. σελ. 61-68.

Πλην μία εις τον γενικόν κλαυθμόν μας Γραμματεία
Κρατούσα κηροψάλιδα και σκότους εργαλεία,
Εχάρη ότι ο φωστήρ μας έστρεψε τα νώτα
Και ότι κ' εις τους ουρανούς εσβύσθησαν τα φώτα...

Ω Μήδεια βρεταννική, τας όχθας μας αφήνεις
Κι' οπίσω σου πυκνούς καπνούς και μαύρην λύπην χύνεις.
Ναι, κατοικεί ελπίς εις σε μέχρις αυτής της ώρας
Και είσ' ακόμα εις πολλούς ο πίθος της Πανδώρας·
Ναι, περιμένουσι πολλοί μ' ανέκφραστον αγώνα
Ειδήσεις από τους Κορφούς και από τον Αγκώνα.
Αλλ' εν τω μέσω των πολλών πολιτικών μας γλάρων,
Διά μικρόν των μάθημα ο αδδηφάγος Χάρων
Στον σκοτεινόν Αχέροντα τον Μαυρομμάτην φέρει
Με Δίπλωμα νωπόγραφον Συμβούλου εις το χέρι,
Και τους φωνάζει πως κι' αυτοί τα πέταλα θ' αφήσουν
Πριν του πορθμείου την δραχμήν προφθάσουν να κερδίσουν.

Σκηναί κλαυθμών και γέλωτος!... Αυτός στο περιγιάλι
Κυττάζων με δεκάπηχον Αγγλίας ματογιάλι,
Από τον κόλπον των Πατρών και τ' άκρα της Ναυπάκτου
Συμβούλου επερίμενε διορισμόν Εκτάκτου.
Εκείνος δέκα στρογγυλά πεντάδραχμα σημαίνων,
Τα έπαιζε στας χειράς του τον Κλήτορα προσμένων.
Παλάτι ενοικίαζεν ο τρίτος με τρεις πάτους,
Ελπίζων μέγας άνθρωπος να καταστή του Κράτους·
Κι' ακόμα την γυναϊκά του να φέρη άλλος τρέχει
Στην νέαν Επαρχίαν του, οπού δεν θέλει έχει...
Πλην ήλθε στην Πρωτεύουσαν, ω της κακής των μοίρας!
Εξαίφνης η Κυβέρνησις μ' ευκαιρωμένας χείρας.

Εις τας Αθήνας σήμεραν τί τρέχει ερευνάτε;
Τον Άργον τον ακοίμητον εμένα ερωτάτε,
Εμένα το βαρόμετρον το δείχνον τους αέρας,
Την τάσιν της πολιτικής αστάτου ατμοσφαίρας.
Καθώς οι όφεις εις καιρόν του παγετώδους ψύχους
Τας κεφαλάς των έχουσι και τας ουράς αφύχους,
Κ' εις κύκλους περιστρέφοντες το κρυφόν των σώμα
Προσμένουν του ηλίου μας να τους θερμάνη τ' όμμα,
Ομοίως αι φατρίαί μας, νεκραί και ζαρωμένοι
Και προς της Κυβερνήσεως τα βλέμματα στρεμμένοι,
Ψωμοζητούν καμμίαν της ακτίνα ζωογόνον·
Δεν έχουν νεύρα και αρμούς, δεν έχουν πλέον τόνον,
Αφ' ου ο ακαρνανικός στασιασμός εσβύσθη
Κι' ως σύννεφον κονιορτού εφάνη κι' αφανίσθη·
Αφ' ου εις τα Παρίσια ο Γενεράλ Κωλέττος

Εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἀπέτυχεν ἐφέτος,
Καὶ ὁδηγίας ἔδωκαν στὸν Λαγγρενέ οἱ Γάλλοι
Στὴν στάθμην ὑπὲρ Ὄθωνος τὴν χεῖρά του νὰ βάλῃ·
Ἀφ' οὗ τοῦ Ράϊτ ἀφθονὸς ὁ Πακτωλὸς θὰ ρεύσῃ
Κ' ἐπὶ κυμάτων ἀργυρῶν τὸ σκάφος μας θὰ πλεύσῃ.

Τῆς Ἀμαλθείας φέρουσα τὸ κέρας ἡ Εἰρήνη
Εἰς τὴν Ἑλλάδα σήμερον καρπούς ἀφθόνους χύνει·
Κ' εἰς τοὺς ἀγρούς ὁ ἄσταχυς, ἡ αὐρα ὅταν πνέῃ,
Ὡς θάλασσα κατὰχρυσος κυμαίνεται καὶ ρέει·
Κί' ὁ Βάκχος ροδοπρόσωπος, κισσοστεφανωμένος,
Εἰς τὰς ἀμπέλους τραγουδεῖ καὶ πίνει ξαπλωμένος·
Κί' ὁ Παν με τοὺς δακτύλους τοῦ τὰς αἰγᾶς τοῦ ἀρμέγει
Κ' εἰς τὴν σκιάν των μυρσινῶν Εἰδύλια μας λέγει.
Εἶν' ἀληθές πως ὁ Σωτὴρ παλινωδῖαν ψάλλων
Ζητεῖ νὰ φέρῃ γενικόν εἰς τὴν πατρίδα σάλον,
Καὶ σύρων τὴν ρομφαίαν τοῦ ἀπὸ τὴν μαύρην θήκην
Σαλπίζει τοῦ Κωλέττου μας τὴν νέαν Διαθήκην,
Καὶ εἰς δευτέραν χεῖρονα τῆς πρώτης πίπτων πλάνην
Κηρύττει Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Ἰωάννην·
Εἶν' ἀληθές πως μυστικοὶ τοῦ ψεύδους σπερμολόγοι
Φωνάζουν ὁ λεγόμενος πως ἄχυρα δὲν τρώγει·
Πως με τὸ αερόστατον, με χεῖρας φλογισμένας,
Ὡς κεραυνὸς ἐπάνω μας θὰ πέσῃ Πρέσβυς ἕνας,
Ἡ πλοῖα τεσσαράκοντα θ' ἀράξουν στὴν Μοθώνην
Τὸν Πρέσβυν αὐτὸν φέροντα με σπάθαν εἰς τὴν ζώνην·
Πως μέλλουν τὸ διάδημα τοῦ Κωνσταντίνου πλέον
Νὰ σχίσουν Ρώσσοι αετός κί' Ἀγγλογαλλάτης λέων·
Πως ἡ Ἑλλάς θὰ καταστῇ πολέμου ἀποθήκη
Καὶ στέκει πάντῃ ἀδηλὸς κί' ἀμφιρρεπὴς ἡ νίκη.
Ἀλλὰ τοιαῦτα ὄνειρα καὶ πάταγοι ἀέρων
Δὲν σείουν τὸν ἐγκέφαλον οὐδέ των ἀπλουστέρων·
Ἀλλὰ τὸ Κράτος στέκεται εἰς τέσσαρας ἀγκύρας
Καὶ δὲν φοβεῖται τὰς μικρὰς των ραδιούργων χεῖρας.
Ὁμοίως εἰς αἰγιαλοὺς λιμενισθεῖς ἠσύχους
Κί' ἀνεμοζάλης μακρυνῆς ἀκούων κωφούς ἤχους,
Εἰς ὕπνον παραδίδεται ὁ ναύτης γαληναῖον...
Πλην θὰ κοιμάτε πάντοτε κ' ἡ Ἐξουσία πλέον;
Πλην αἰωνίως ἀπρακτὸς νὰ μένῃ αὐτὴ πρέπει
Καὶ μ' ὄμμα ξένον καὶ ἀργόν τὴν γῆν αὐτὴν νὰ βλέπῃ;
Ἐκατομμύρια δραχμῶν εἰς ταύτην κάθε χρόνον·
Ὑπὲρ τὰ δεκατέσσαρα τὸ ἔθνος μας πληρόνον,
Δὲν ἔχει δικαιώματα εἰς πρόοδον καμμίαν;
Νὰ ἔχῃ δὲν εἶν' ἄξιον οὐδέ Ἀκαδημίαν,

Ουδέ Σχολάς καν παιδικάς καλώς οργανισμένας
Και της ελευθερίας του τας στήλας υψωμένας;
Ως πότε ξενικός στρατός; Ως πότε καταχρήσεις;
Ως πότε αντελληνικαί των ξένων προτιμήσεις;
Ως πότε θάλασσα γυμνή από Ελλήνων σκάφη,
Κί αντί ναών και πόλεων ερείπια και τάφη;...

Τα γενικά συμφέροντα καθείς οπίσω βάλλει
Και είναι περί μερικών η έρις η μεγάλη·
Καθείς περί την τράπεζαν της Εξουσίας τρέχει,
Διά ολίγα ψύχαλα πολύν αγώνα έχει,
Αρκεΐται και εις την οσμήν των φαγητών ακόμα
Κί ο σιελός του έρχεται στο λαΐμαργόν του στόμα·
Και τα Γραμματικΐδια, καθώς περί το θερος
Οι μύρμηκες γυρίζουσιν εις κάθε τόπου μέρος
Και κόκκους σΐτου κί όσπρια στας τρύπας των συνάζουν
Και διά τον χειμώνά των τροφήν προετοιμάζουν,
Και τα Γραμματικΐδια δραχμίτσας μΐαν μΐαν
Στοιβάζουν εις την κώχην των με σιωπήν βαθείαν.

Ίδέ αυτούς τους έως χθες θερμούς μας Δημοκράτας
Πως καμαρόνουν τα χρυσά, οπού φορούν στας πλάτας,
Πως εξετάζουν αν πολύ το τρίκωχον τους πΐάνη
Και αν μ΄ αυτό στον ουρανόν η κορυφή των φθάνη.
Ομοΐως και οι πΐθηκοι, οπόταν τους χορεύουν
Κί ανθρώπου σχήμα και μορφήν να μιμηθούν γυρεύουν,
Τον κουνούνατον σκούφόν των στην κεφαλήν των φέρουν
Κ΄ εις τον καθρέπτην βλέποντες χοροπηδούν και χαΐρουν.

Της Μοναρχΐας βαθμηδόν υψόνονται οι στύλοι
Και να μας κλείη αρχινά η Σιωπή τα χείλη·
Καθείς Υπάλληλος φωνής ιδΐας του στερείται
Κί ως κώδων από ξενικόν βραχίονα κινείται.
Στου Κυβερνήτου τους καιρούς συχνά εις τα Σχολεία
Βιβλιοθήκας έβλεπες με ξύλινα βιβλία,
Πλην φέροντα επιγραφήν μεγάλων συγγραφέων
Και τίτλον του συγγράμματος πομπώδη και ωραΐον·
Κ΄ αι Γραμματεΐαι σήμερον κατά την σημασίαν
Βιβλίων είν΄ επιγραφαί ψευδών χωρίς ουσΐαν.

Εις τας τερπνάς Κυκλάδας μας, τας ποντοφυτευμένας,
Εικόνας τερατουργικας και μόλις ξεθαμμένας
Κρατούσα εις τας χείράς της η Δεισιδαιμονΐα,
Φορολογεί και γέροντας και νέους και παιδΐα·
Εις Νάξον, μετά τελετής και κρότου των σημάντρων
Συνάζει όχλον εις ενός βοσκού αγύρτου άντρον·
Εις Σύραν, στα παράθυρα του Λΐβις νυκτερεύει

Και τον σοφόν διδάσκαλον, τον Βάμβαν, φυγαδεύει·
Τους οφθαλμούς της κάλυμμα σκεπάζει αιματώδες·
Βιβλίων τέφραν φέρουσιν οι μιαροί της πόδες·
Κ' η Ιερά Εξέτασις κατόπιν της στους δρόμους·
Περιπατούσα με πυράς και μ' αιματώδεις νόμους·
Και το θυμιατήριον κρατούσα και την δάδα,
Την Ισπανίαν άφησε και τρέχει στην Ελλάδα.
Ιδού τ' αποτελέσματα της τόσης αμελείας
Της των Εκκλησιαστικών τρανής μας Γραμματείας!
Από τα Μοναστήρια και από τα κελεία
Μισόν εκατομμύριον δραχμών η Εξουσία
Συνάζει κατ' ενιαυτόν, και πλούτη ταμιεύει
Και ιερά κανδύλια και άμφια και σκεύη·
Αλλ' εις διάστημα ετών τεσσάρων ολοκλήρων
Αφίνει τον λαόν τυφλόν και αμαθή τον Κλήρον!

Ως τότε θέλει μόνον του το έθνος ταξειδεύει;
Ως τότε θέλει μόνον του βραδέως προοδεύει;
Εις της θαλάσσης το υγρόν και αλμυρόν πεδίον
Ομοίως δίχως ναύκληρον περιπλανάται πλοίον,
Ή δένδρον, όπου γεωργού δεν προσεγγίζει χέρι,
Ομοίως εις την έρημον καρπούς αγρίους φέρει.

Χθες άνεμος την θάλασσαν εκίνει κι' ανεκύκα·
Με φίλον μου φιλόσοφον ευρέθην εις την Πνύκα,
Τον πάλαι κυμαινόμενον της ευγλωττίας πόντον·
Αντίκρου το Συμβούλιον, η Πνυξ ημών των ζώντων,
Στα όμματά μας ήρχετο, και την μελαγχολίαν
Πικράν συνησθανόμεθα εις την παραλληλίαν.
Στραφείς ο φίλος προς εμέ και προς τον Παρθενώνα,
Με είπε τότε με ψυχής αληθινόν αγώνα·
«Δεν ομοιάζουν οι ναοί εκείν' οι τεθραυσμένοι,
«Αι κολοβαί στήλαι αυταί, τα ελλειπή τεμένη,
«Δεν ομοιάζουν γίγαντας εκ τάφων εξελθόντας
«Κ' εις προαδημιαίους των καιρούς αποθανόντας;
«Και ότι βλέπεις δεν φρονείς εις κρημνισμένον θρόνον
«Καθήμενον το Φάντασμα των παρελθόντων χρόνων;
«Δεν θέλομεν επανιδεί τον κόσμον τον αρχαίον,
«Και δεν θα επιστρέψωσιν οι Δημοσθένεις πλέον;
«Και η Ελλάς μας πάντοτε λαμπρών ρητόρων χήρα,
«Στα στήθη της κοχλάζοντα θα κρύπτη τον κρατήρα;...»
Βραδέως εβαδίζομεν, κ' εσπέρα ανεμώδης
Εις τας ακτάς της Αττικής μας εύρε τας αμμώδεις·
Κ' εις σκέψεις αφινόμεθα, ορώντες τας εκτάσεις
Του κυανού ορίζοντος της κυανής θαλάσσης·

ΑΛΛ' αργυρά στον ουρανόν ανέτειλε σελήνη,
Και διεχύθη έξαφνα και λάμψις και γαλήνη·
Εις το Αιγαίον ήστραπτον μακρόθεν αι Κυκλάδες
Ως λευκοφόροι αδελφαί, ως τ' ουρανού Πλειάδες.
«Ω γη μεγάλη, έκραξα, ω χώρα της ευκλείας,
«Και αύθις βλάστησε κανέν φυτόν ελευθερίας!...»

Συ δε, όστις την Μούσάν μου εμπαιίζεις και χλευάζεις
Και Αληκτώ και Μέγαιραν πανδήμως ονομάζεις,
Σωτήρ πολυπαθέστατε, την τόλμην σου οικτείρω
Και από σε το κάλυμμα δεν θέλω ν' αποσύρω.
Η Μούσά μου μισάνθρωπος δεν είν', ως λέγεις, όμως
Και ουδέ του σταδίου της ανώματος ο δρόμος·
Τας προγραφάς δεν έψαλε και τας καταδιώξεις,
Κ' εφείσθη καν τα λείψανα της εθνικής μας δόξης·
Και όταν εις του Ιτσ-Καλέ κατάδετος τον βράχον,
Ο γέρον ο αγαπητός εκρίνετο των Βλάχων
Κ' η λαιμητόμος ήγγιζε τας γηραιάς του τριχας,
Δεν επεμβήκεν εις ανδρός αδικουμένου τύχας.

Το τρίκωχον δεν έθιγε την κόμην σου ακόμα,
Και με ηπειλείς με θρασύ της Εξουσίας στόμα...
Ω! ας ακούση και αυτή φωνήν γενναίου στήθους·
Πολλάκις έθρεψεν εμέ ο οβολός του πλήθους·
Διάγει ο Απόλλων μου προ χρόνων ιδιώτης,
Και πένης Βελισάριος, του έθνους στρατιώτης,
Να φέρη δεν ερυθριά εις χείράς του τον δίσκον,
Στον Μάρκον ύμνους κελαδών και εις τον Καραϊσκον.

Στο τέταρτο φυλλάδιο²⁵⁷ προτάσσεται το ακόλουθο ποίημα²⁵⁸:

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΑΥΤΟΝ τον μήνα λόγιοι και Υπουργοί μεγάλοι
Και Σύμβουλοι Γραμματειών κ' Υπαλληλίσκοι άλλοι
Εφημερίδων έγιναν συντάκται στην αράδα·
Εφημερίδων έπεσεν ακριδα στην Ελλάδα·
Εδώ η Αθηνά εκεί Σωτήρ ο μέγας τρόμος·
Ο εις χελώνην έφιππος παρέκει Ταχυδρόμος,
Κ' η Σάλπιγξ μας, και η Ηώς, κ' η Αναγεννηθείσα...
Ω αύρα επιδημική Εφημερίδων, φύσα
Και ύλην εις την Μούσάν μου κωμικωτάτην δίδε,
Διότι δεν την εξαρκούν οι Ο Π Ο Υ Λ Ο Ι κ α ι Ι Δ Α Ι.

²⁵⁷ Ιούνιος 1836.

²⁵⁸ Βλ. σελ. 93-101.

Του Τύπου σήμερον κ' εγώ το κείμενον ας δράξω,
Αφ' ου δεν έχω άλλο τι καλήτερον να πράξω·
Αφ' ου και η Κυβέρνησις στ' αμμώδη μας εδάφη
Με το κονδύλι κάθεται κ' Εφημερίδα γράφει.

Οπόταν εις την τρυφηλήν Καθέδραν της Δακίας
Ο Υψηλάντης έφθασεν ως νέφος τρικυμίας
Της παλιγγενεσίας μας την σάλπιγγα βαστάζων
Και εις τα όπλα την φυλήν του Λεωνίδου κράζων,
Και η Ελλάς ηρωϊκόν αισθανομένη κλόνον
Διά μιας εσύντριβε δεσμά τριών αιώνων,
Κί' ο Νέγρης εις Επίδαυρον κ' εις Άστρος δημοκράτης,
Την έθετε το Σύνταγμα λαμπρόν διάδημά της,
Ο Τύπος τότε και ισχύν και μέγα είχε κλέος,
Και δι' αυτόν ο Βότζαρης απέθνησκε γενναίως.

Ως νέα, ήτις στέφεται με κρίνα και με ρόδα
Κ' εκτός του προαυλίου της δεν έβγαλε τον πόδα,
Παρθένος ήσουν κατ' αρχάς, Ελευθεροτυπία,
Και σήμερον κυλίεσαι εις τα χαμαιτυπεία...
Θρασεία ίσως φαίνεται η έκφρασις αυτή μου
Κι ολίγον φιλελεύθερος ο ποιητής του δήμου.
Μετά καρδιάς αληθώς, ω φίλοι, περιλύπου
Να σας εκθέσω έρχομαι θεατρισμόν του Τύπου.
Πλην τας Εφημερίδας μας εν γένει ας ιδώμεν
Πριν στου Σωτήρος την πομπήν με θλίψιν μας εμβώμεν.

Η Σάλπιγξ, ευαγγελική στους λόγους και στο ήθος,
Περιπατούσα με σταυρόν κρεμάμενον στο στήθος
Και με τα κομπολόγια του Όρους εις τας χείρας,
Κυττάζει με χασμουρητά τας ουρανίους θύρας.

Γραμματικήν Λασκάρεως, Τετράτομον Πατούσα
Η διδασκάλισσα Ηώς εις χείράς της κρατούσα,
Παντού γυρεύει μαθητάς, κανένα δεν ευρίσκει
Κί' απ' τα πολλά της γράμματα της πείνας αποθνήσκει.

Με μετροημένα βήματα, ειρηνικά και ίσα
Μεσαίον δρόμον τρέχουσα η Αναγεννηθείσα,
Φιλόσοφος ποιήτρια, την Στάελ ομοιάζει
Και δόγματα πολιτικά ρομαντικώς εκφράζει.

Ιδού κί' ο Ταχυδρόμος μας με τ' αρτεσιανά του
Αρτιφανή πηγάδια και με τον Πειραιά του·
Βαστάζει κηροψάλιδον εις την σοφήν του χείρα
Κ' εις το κεφάλι του φορεί κωνοειδή σβυστήρα·
Πασκίνον τον της Αθηνάς εβάπτισε συντάκτην,
Και τον Σωτήρα μέμφεται πικρά ως λειποτάκτην·
Αι γνώσεις του είν' άφθοναι και τ' άρθρα του ποικίλα!

Πολλάκις τρία τέσσαρα συγχρόνως ρίπτει φύλλα
Εις το κοινόν ο φλογερός κί' οργίλος Ταχυδρόμος.
Ομοίως της Ανατολής ο τρέχων πεζοδρόμος,
Εις του Κυνός τα καύματα ιδρόνων και ασθμαίνων
Κ' εις πολυπόθητον σκιάν μεγάλου δένδρου μένων,
Τα έξω του φορέματα τινάζει ένα ένα
Και παίρνει τον αέρα του με στήθη ανοιγμένα.

Η Αθηνά μας, Λιάπισσα μ' αμελημένον σώμα,
Με λερωμένον ένδυμα, μ' απύλωτον το στόμα,
Πολυλογού, αυθάδισσα και άλλη Μπουμπουλίνα,
Με ύφος πατριωτικόν μας λέγει τούτα κείνα·
Πλην εις τας συγχισμένας της και φράσεις και ιδέας
Του Άστρους μας ανακαλεί και τας πορτοκαλέας
Και τους ερημωμένους του και σκιασμένους δρόμους,
Καθ' ους εσχεδιάζαμεν Συντάγματα και νόμους.

Κουφότης, επιφάνεια και αστασία όλος
Και ως συνήγορος γυρνών τας φράσεις του ευκόλως,
Περιπλανάται ο Σωτήρ απ' έν εις άλλο μέρος
Σκορπίζων λέξεις ηχηράς και πάταγον αέρος.
Πολεμιστής ακούραστος, εις την πυράν εμβαίνων
Με ίππον από σιδηρούν πλεγμάτι σκεπασμένον,
Τρεις χρόνους αδιάκοπα με υψωμένον δόρυ
Υπέρ ψυχής του μάχεται καθώς οι Σταυροφόροι.

Αγανακτεί και μαίνεται Σωτήρ ο πατριώτης,
Σωτήρ ο φιλελεύθερος και πάντα ιδιώτης,
Το Υπουργείον θεωρών και ατελές και κούφον,
Να στέκεται με κεφαλήν σκυμμένην χωρίς σκούφον...

Ημέραι γενναιότητος, ημέραι χαρακτήρος,
Καθ' ας η τόλμη κί' αρετή εφάνη του Σωτήρος!
Από εμπρός του έξαφνα τας επωμίδας χάσας,
Την μέλλουσάν του εύκλειαν και τας ελπίδας πάσας,
Ως λέων ωρυόμενος εσήκονε την χαιτήν
Κ' επρόφερε στην λύσσαν του Γαλλίαν και Κωλέττην
Και Αρμανσπέργην κί' Όθωνα, ονόματα τρεις πήχαις·
Κ' οι Γραμματείς μας έντρομοι, με ωρθωμέναις τρίχαις
Κ' εμπρός του ζαρονόμενοι ως οι βρεγμένοι γάτοι,
Τον παρεκάλουν να σταθή, ν' ακούση και κομματί·
Κί' αυτός εκραύγαζεν· «ευθύς... αμέσως... το κονδύλι...
Κ' εκ θεμελίων να σεισθούν του Κράτους όλ' οι στύλοι!..»
Με το αυτό ηρωϊκόν κί' απελπισμένον ήθος
Εφώναζε στων Αλβανών το φοβισμένον πλήθος
Μεσολογγίτης ο κλεινός, ο σώζων την Ελλάδα
Και στέκων στην υπόνομον με αναμμένην δάδα·

Φωτιάν εκείνος έβαλλε, κί από το Μεσολόγγι
Οι λίθοι σφενδονίζοντο κ' εσειόντο οι λόγγοι·
Φωτιάν κί αυτός μας έβαλε, κί αντί αστροπελέκι
Πυροτεχνίας είδαμεν ασήμαντον φισέκι...

Το γράμμα του Κωλέττου σου ετύπωσες, Σωτήρη·
Πλην, σ' ερωτώ, τί σήμαινεν αυτό το τίρι λίρι;
Εις τας πενηνταδύω του παχείας χιλιάδας
Εξαπλωμένος ήσυχα και χαίρων ο γεννάδας,
Σε γράφει ως να ξεψυχά· «Σωτήρη μου, σ' αφίνω...
«Σωτήρη μου, διάδοχον της δόξης μου σ' εγκρίνω...
«Σωτήρη μου, το στάδιον, οπού σ' ανοίχθη, τρέχε
«Κ' εις μνήμην σου, Σωτήρη μου, τους Έλληνας μου έχε...»
Ω κληρονόμε γνήσιε του ζώντος μακαρίτου,
Γελώ μ' εσένα το μωρό και ορφανό παιδί του.

Τα τόσα σου Τροπάρια και τα Χερουβικά σου,
Που έψαλλες έως εχθές στον Αρμανσπέργ, στοχάσου·
Καθ' εβδομάδα λίβανον τον πρόσφερες μιαν λίτραν,
Την των Εκκλησιαστικών παραμονεύων μίτραν.
Δεν έλαβες το Δίπλωμα και διά τούτο, φίλε,
Εγέμισαν αι γαλλικαί κ' Ελληνικαί σου στήλαι
Και από τόσας εθνικάς διατριβάς ωραίας
Και από τόσας υψηλάς εκφράσεις και ιδέας;
Σωτήρ μου, Σύνταγμα ζητείς;... Ω πατριώτη, χαιρέ!...
Πλην εις τον νουν σου τους καλούς καιρούς εκείνους φέρε,
Οπόταν του Συντάγματος αφίνων την σημαίαν
Του Άβελ και του Εϊδέκ προσκύνεις την ρομφαίαν.

Γνωρίζετε τους τωρινούς Εφημεριδογράφους,
Τους κυβερνήτας κί οδηγούς του εθνικού μας σκάφους;
Ακούσετε ανέκδοτον και ιστορίαν νέαν,
Και λάβετε περί αυτών την πρέπουσαν ιδέαν.

Κατ' εγκατάλειψιν θεού και πειρασμόν διαβόλου
Συναπαντήθην μ' ένα των εις την οδόν Αιόλου·
Τον δάκτυλόν του κατ' εμού σαλεύων με φοβέραν,
Δεν με οπισωγύρισεν ουδέ την καλημέραν·
Ως ο Αμλέτος έμεινα του Σακεσπήρου, τρέμων
Μη γράψη θέματ' άρατα και κατ' εμού ο δαίμων·
Εις τί λοιπόν τον έπταισα επιθυμών να μάθω
Και να προλάβω το κακόν πριν νόστιμην την πάθω,
Υπάγω στου Βελζεβουήλ τον απευκταίον οίκον
Συλλογισμένος κ' έντρομος ως το αρνί στον λύκον.

Στο μέγα του Κατάστημα εμβαίνω κατά πρώτον·
Αστέγαστον, ορθάνοικτον και προς βορράν και νότον,
Και εις σαθρά κιβώτια στοιχεία φαγωμένα,

Και τυπογράφων πρόσωπα μελανομαυρισμένα·
Εις δε την θύραν, έκραζαν εμπόρων υπηρέται
Πως είν' οι φιλελεύθεροι κακοί χρεωφειλέται,
Κ' εγύρευαν την πληρωμήν μελάνης και χαρτίου
Αγορασθέντων πρόπερσι την πρώτην Απριλίου.

Της δοξασίας της κοινής τον μέγαν Παραστάτην,
Των εθνικών δικαίων μας τον ένθερμον προστάτην
Εζήτησα... και μία χειρ τον οίκον του με δείχνει·
Εμβαίνω... εις τας οροφάς χρυσοί αστράπτουν λύχνοι·
Γαλλίας εδώ έπιπλα· Αγγλίας εκεί σκευή...
Αυτά παθαίνει όποιος το έθνος του δουλεύει!

Των Υπουργείων έμβαιναν Υπάλληλοι κρυφίως,
Φιλοτιμούμενοι καθείς και λαχταρούντες ποίος
Τα μυστικά που έμαθε να τον πρωτομηνύση,
Και της εχεμυθείας του τον όρκον ν' αθετήση.
Εκεί την γενειάδα του Διάκονος πομπεύων
Και τον Αρχιερέα του ατίμως στηλιτεύων,
Εκεί κ' εκείνος ήρχετο· εκεί και σπουδαρχίδαι
Ωμίλουν πατριωτικά ως άλλοι Αριστείδαι.
Ακίνητος, ψυχρότατος, σιωπηλός ως τάφος,
Τους ήκουεν αγέρωχα ο Δημοσιογράφος.

Με υπεδέχθη σοβαρά, εγέλασεν ολίγον
Κι' ως Υπουργός μ' ελάλησε τα χείλη μεσανοίγων·
Εζήτησα να τον ιδώ αλλού και κατά μόνας·
Τρεις γλαφυρούς με άνοιξε πολυτελείς κοιτώνας·
Με ειλικρίνεια τον παν τον εξωμολογήτην,
Και την αιτίαν όλου μου του φόβου δεν αρνήτην·
Ο Βρούτός μας μ' αγκάλιασε, μου έσφιξε την χείρα,
Και με φιλίας φλογεράς χυνόμενον κρατήρα
Φιλών με εις το μέτωπον δεκάκις κ' εικοσάκις,
Με είπεν εις τον οίκον του να έρχωμαι συχνάκις...
Και την εσπέραν;... μ' έχυσε βροχήν κακολογίας
Εις πέντε του διατριβάς βαναύσους και γελοίας.

Εις καταχρήσεις σήμεραν τοιαύτας υποπίπτει
Και από αίσχος την κλεινήν πατρίδα μας καλύπτει
Ο Τύπος, του αγώνός μας το λάφυρον και δώρον.
Αλλά ο σπόρος έπεσεν εις χώραν καρποφόρον,
Και θ' αναθάλη ανθηρός αγρός ελευθερίας,
Και ήδη βλέπω τας σοφάς Θεάς της Πιερίας
Εις την αρχαίαν κοίτην των να επιστρέφουν όλαι,
Ως αι Πλειάδες τ' ουρανού αγναί και φωτοβόλαι.

Αρχίζει πάλη νοερά κ' εξέρχονται ιδέαι,
Ως Νύμφαι από τον βυθόν ωκεανού ωραιαί

Με στέφανον κοράλλινον, με πέπλον εκ πορφύρας·
Ακούω καλαδήματα και ήχους θείας λύρας.
Καθώς οπόταν υετός Μαρτίου καρποφόρος
Ν' ανθοστολίση έρχεται την πεδιάδα, τ' όρος,
Μακρόθεν αναγγέλλεται με πάταγον αέρων
Κ' εις μαργαρίτας χύνεται την αφθονίαν φέρων,
Ομοίως και του Τύπου μας ο συγκρουσμός ο μέγας
Καλά θα φέρη στας πτωχάς ελληνικάς μας στέγας.

Αν και καλύπτει κάποτε σκοπούς μηχανορράφων,
Το έργον είναι άγιον των Δημοσιογράφων.
Του κάτω κόσμου κάτοικος, και τούτόν μας εκπλήττων,
Τυπογραφίας αρχηγός και ο Φραγκλίνος ήτον.
Οι Έλληνες της ιεράς Ελευθεροτυπίας
Τας τόσας συναισθάνθημεν μεγάλας συνεπειάς.
Δεν θέλομεν την στερηθή χωρίς σφαγήν οι ζώντες,
Την δάφνην της την ιεράν ακόρεστα φαγόντες.

Εκήρυξε τον πόλεμον εις τας Τυπογραφίας
Βουρβώνος ο χιλιετής Μονάρχης της Γαλλίας.
Ως πυροβόλων στόματα και τα Τυπογραφεία
Να κλείση επιχειρισθείς, του Τύπου τα στοιχεία,
Των ιδεών εζήτησε τα βόλια να συντρίψη.
Τί έκαμε; Κατώρθωσε τον θρόνον του να ρίψη.

Φρικτή αυγή της εικοστής εβδόμης Ιουλίου!
Ημέρα εις Παρίσια στασιασμού αγρίου!
«Στα όπλα!» έκραξε λαός αμέτρων χιλιάδων
Τον θούριον Διθύραμβον της Μασσαλίας άδων,
Και όμοιος μ' αφρίζοντα, με γαυριώντα ίππον,
Εις τας πλατείας έτρεχε με πάταγον και κτύπον·
Ως ταύρος σφαγιζόμενος εγόγγυζεν η πόλις,
Ταραττομένη, ρέουσα και κρατουμένη μόλις.
Πλην αίμα αισθανόμενος πολίτου εις τας φλέβας,
Ο στρατιώτης στέκεται και θεωρεί με σέβας.
Αιών αδόλου αρετής, ο Λαφαγέτης πάλιν
Ευθύνει την Εθνοφρουράν των Γάλλων την μεγάλην,
Κ' εις την Γαλλίαν η ορμή γαληνιά του δήμου.
Αλλ' επί πλοίου μισθωτού, αγνώστου και ασήμου
Αποδημεί με ταπεινά και πένθιμα ιστία
Βουρβώνων η παμπάλαιος μεγάλη Δυναστεία.

Ιδού αφρόνων Υπουργών και Αυλικών κολάκων
Τί φέρουσιν αι συμβουλαί... Πλην πλήθος Πολινιακών
Πολλάκις και του Όθωνος δεν έλαβεν ο θρόνος
Και ανικάνους Υπουργούς και ξένους του αγώνος;
Το έθνος θέλει στιβαράν πηδαλιούχου χείρα,

Και Υπουργούς με δυνατόν και νουν και χαρακτήρα.
Πλην εις Συμβούλους έμειναν τα Υπουργεία τώρα
Και εις αυτούς του σκάφους μας η πρόμνη και η πρόρα·
Κ' οι Γραμματείς μας;... έκδοτοι στην αργυρολογία
Και μόνον αποβλέποντες εις την νεομηνίαν,
Τον πλήρη δίσκον προσκυνούν της αργυράς σελήνης...
Ω! χαίρε, Πρεβιλέγιε ο της Δικαιοσύνης!
Και συ των Εξωτερικών φιλότιμε Πετράκη!
Και συ των Εσωτερικών ευνούστατε Κωστάκη!
Και συ ο των Θρησκευτικών Βυζάντιε Σκαρλάτε,
Από ευχάς συνοδικάς πατόκορφα γεμάτε!
Και συ της Εκπαιδεύσεως ω φίλε Ραγκαβή μου!
Σας χαιρετά ως Υπουργούς ο αοιδός του δήμου.

Στο πέμπτο φυλλάδιο²⁵⁹ δημοσιεύεται το παρακάτω ποίημα²⁶⁰:

ΠΟΙΗΣΙΣ

(Το εις Πειραιά μετά του Αθανασίου Χριστοπούλου συμπόσιόν μου).

I

ΤΟΥ αλόγου των κρατούντες και του έθνους τας ηνίας
Οι Μηνύστροι μας υπάγουν, εις Μαρούσι μετά βίας,
Και από Μαρούσι πάλιν εις Αθήνας επιστρέφουν,
Και σκοπούς μεγάλους τρέφουν,
Και καθείς από τους πέντε πετακτούς Εκλαμπροτάτους
Τρέχει τρέχει... και τί κάμνει;... μίαν τρύπαν στο νερόν·
Και ο ήσυχός μας γέρων, το Συμβούλιον του Κράτους,
Ασχολείται εις συνθέσεις ευπειθών αναφορών·
Και δυό τρεις Εφημερίδες με πολύν ελλητισμόν
Κάμνουν μία προς την άλλην ύβρεων χαιρετισμόν.
Σύγχυσις γλωσσών και λόγων, χάος ιδεών και πόθων,
Αφ' ου έφυγεν ο Όθων.
Ο κονιορτός μας, όστις ωσάν νέφος μελανόν
Ανυψούται εις τους δρόμους των ακτίστων Αθηνών,
Εικονίζει αυτός μόνος
Και το σκότος και την ζάλην του πολλού μας κυκεώνος.
«Επανάστασιν! (φωνάζει ο Σωτήρ ο πατριώτης·)
Και ο Αρμανσπέργης κάτω! κ' Υπουργός εγώ εν πρώτοις!»
Συνταγματική η Στάελ (ι) προκηρύττει Μοναρχίαν,

(ι) Η Αναγεννηθείσα Ελλάς καθώς αλλαχού την ωνόμασεν Η Ελληνική Πλάστιγξ.

²⁵⁹ Μάιος - Αύγουστος 1836.

²⁶⁰ Βλ. σελ. 125-136.

Και ο Κυρ Αντωνιάδης άκρατον Δημοκρατίαν,
Και ο Σοφιανόπουλός μου
Την συντέλειαν του κόσμου,
Κ' ένας κράκτης πετηνός,
Κήρυξ μας ο Πρωϊνός,
Ξεκουφαίνει μίαν πόλιν,
Πλξν την δεκατίζει όλην.

Απ' εδώ Αρμανσπεργίσται ταις δραχμούλαις κυνηγούντες·
Απ' εκεί Κυρ Δημοκράται την πατρίδα των θρηνούντες
Χωρίς ένα οβολόν,
Πλην γεμάτοι φρονημάτων κ' αισθημάτων υψηλών.
Εδώ σφόδρα πατριώται
Δώδεκα Κωλεττικοί·
Εκεί σφόδρα Φαναριώται
Έξ Μαυροκορδατικοί·

Παρεκεί μακράν του δείπνου και κυττάζοντες υπόδρα
Κυβερνητικοί πενήντα, παραπονεμένοι σφόδρα.
Ίδετε ποτέ μεγάλον, πεινασμένον μελισσώνα
Με ορμήν να πίπτη όλος εις στενόχωρον ανθώνα;
Ένα μέρος του βυζάνει την τρισεύοσμον ουσίαν
Μετά βίας κμετά κόπου,
Και το άλλο μετά βόμβου και χωρίς τροφήν καμμίαν
Τριγυρνά εις τον αέρα διά το στενόν του τόπου.
Ιδού τώρα αι Αθήναι, ιδού σήμερον οι όσοι
Ή λιμώπτοντες φωνάζουν, ή χορτάτοι σιωπώσι...
Με της πλώσκας μας τον πλούτον,
Με την ήσυχήν μας φρένα,
Αθανάσιε, εις τούτον
Ας σταθούμεν τον λιμένα.
Ας σκοτίζονται οι άλλοι·
Ποιηταί κ' οι δυό ημείς,
Ας χαρούμεν της στιγμής
Και της φύσεως τα κάλλη.

Τί παλίρροια Κομμάτων! Τι παθών κυματισμός!
Τί αιώνιος σεισμός!

Της φιλονεικίας όλης η σειρά είναι αυτή·
Το πηδάλιον ο Όθων ως ανήλιξ να κρατή
Δεν ημπορεί αυτός μόνος·
Έπρεπε λοιπόν κ' εις άλλους να παραδοθή ο Θρόνος.
Ζήτησεν ο Άρης - Αβελ και ο Δόκτωρ - Μαουρέρος
Τον εχθρόν των Αρμανσπέργην να διώξωσιν εγκαίρως,
Κ' έδωκαν εις τον Τρικούπην και εις τον Μαυροκορδάτον
Τα διαβατήριά των.

Αλλ' ο Αρμανσπέργης όλους έβαλεν εις το καρύδι·
Απεδίωξεν εκείνους και δεν έφερεν αυτούς.
Ευχαρίστησιν μεγάλην μην ευρίσκων στο παιγνίδι
Και τους λόγους όλους βλέπων ο Κωλέττης περιττούς,
Συμμαχεί με Λεζουϊρον, Εϊδέκ και Γρεϊνέρον,
Κ' έρχεται το ρόπαλόν του εις μονομαχίαν φέρων.
Ίδετε πληγάς γεμάτον λέοντα ψυχοραγούντα,
Πλην ακόμη πολεμούντα;
Την οργήν δεικνύων όλην του εκπνέοντος θηρίου,
Ως Σαμψών τους στύλους όλους του πολιτικού κτιρίου
Συναρπάζων ο Κωλέττης εις τας δύο του αγκάλας
Τους σαλεύει, αλλά πίπτει μοναχός αυτός ο τάλας.
Εις του λέοντος το δέρμα να καθήσουν οι Μανούσοι
Και Κλονάραι προσπαθούσι·
Του Μαυροκορδάτου θέλουν την επάνοδον ταχέως,
Ή κτυπούν τον Αρμανσπέργην εις την Αθηνάν αλλέως·
Πόλεμος λοιπόν εκ τρίτου·
Σύμμαχοι του Αρμανσπέργου οι χθες άσπονδοι εχθροί του,
Οι Κωλεττισται κινούνται κατά των Δογματιστών
Μ' ενθουσιασμόν ζεστόν.
Πλήν ζητούντες Υπουργεία
Εις το κάτω της γραφής,
Μένουν στου λουτρού τα κρύα
Μουσκευμένοι, κατηφείς.
Εκ τετάρτου τώρα φέρουν έναν κόσμον άνου κάτου
Και τα τέκνα του Κωλέττου και τα του Μαυροκορδάτου.
Παρομοίως γονείς παιδών αδυνάτων κι' ανηλίκων
Πολεμούντες μ' ένα ξένον εις τον άθλιόν των οίκον,
Βλέπουν μέρος εις την μάχην τα μικρά των να λαμβάνουν
Και την ποδιάν του ξένου να τραβούν και να δαγκάνουν...
Σ' όλων σας την δόξαν πίνω
Πολεμάρχαι φοβεροί,
Και προς ποιόν σας να κλίνω
Η ψυχή μου απορεί.
Αθανάσιε, να ζήσης,
Άρχισε να τραγουδήσης
Όχι πλέον καθώς πρώτον
Τραγουδάκια των ερώτων,
Όχι στίχους βακχικούς,
Αλλά ύμνους, αλλ' επαίνους
Διά έξ επτά του Γένους
Ήρωας πολιτικούς.

3.

Θέαμα πραγμάτων όντως εξαισίων και τρανών!
 Το Συμβούλιον του Δήμου των μεγάλων Αθηνών
 Εδώ φρύγανα στοιβάζει
 Και της Αναγεννηθείσης την πυράν προετοιμάζει.
 Εις την δίκην του Σωτήρος ένας κόσμος εκεί τρέχει,
 Και σκοπόν να μάθη έχει
 Αν μπορή κανείς πληρόνων δραχμών δύο χιλιάδας
 Να υβρίζη όσους θέλη οκτώ δέκα εβδομάδας.
 Παρεκεί καταπλακόνουν
 Υπουργοί μας εξ εφόδου
 Τον συντάκτην της Προόδου,
 Και Εισαγγελείς σταυρόνουν
 Μετ' αλαλαγμοῦ και κτύπου
 Τον συνθέτην του Μενίππου (I)

(I) Εις το νεοφανές τούτο βιβλίον απαντώνται σποράδην ευτυχείς τινες στίχοι μεταξύ άλλων μαρτυρούντων το πρωτόπειρον του ποιητού. Ο νέος αυτού συγγραφεύς Θεόδωρος Ορφανίδης δίδει ελπίδας ότι, αν αφιερωθή εκ της σήμερον εις το κωμικόν είδος, θέλει μίαν ημέραν επιτύχει. Έπρεπεν όμως εις των εθνικών συμφερόντων μόνον την σφαίραν να περιορισθή. Μ' όλον τούτο δεν φρονώ δικαίαν την τόσην και τόσων ανθρώπων καταφοράν κατά προσώπου νέου και απείρου, πταίσαντος μεν, αλλά μη όντος διά τούτο αξίου τοσαύτης καταδιώξεως και ποιηής. Η νεότης και απειρία πρέπει να έχωσι δικαιώματά τινα εις την συγκατάβασίν μας.

Ο Θ. Ορφανίδης ηθέλησε να με προσφωνήση τα ποιημάτιά του, και ο Ελληνικός Ταχυδρόμος έλαβεν εκ τούτου αφορμήν να με προσβάλη βανδαλικώς, υποθέτων ότι συνειργάσθην εις τον Μένιππον. Αλλ' εγώ ουδέ είδα τούτον πριν της δημοσιεύσεώς του. Συκοφαντούμενος λοιπόν και υβριζόμενος παρά του Ταχυδρόμου, δεν εδυνάμην να τον εγκαλέσω ενώπιον του ιδίου Δικαστηρίου, όπου εις των συντακτών του ενάγει σήμερον τον συνθέτην του Μενίππου διά προσωπικάς, ως λέγει, κατ' αυτού ύβρεις;

Αλλ' ας επανέλθωμεν εις τον κατατρεχόμενον Ορφανίδην. Δεν θέλω βέβαια ενώσει την φωνήν μου με την των καταδιωκτών του. Παρακινώ μάλιστα τούτον να δοθή προθύμως εις το ευγενές της ποιήσεως στάδιον το μόνον παρέχον δόξαν σταθεράν, να μελετήση τους παλαιούς λογογράφους και ποιητάς, και να θρέψη την νέαν Μούσάν του με τας ιεράς των αρχάς. Οι Υπουργοί δύνανται να καταδιώξωσιν· εξουσιάζουν τας υπογραφάς των (αυτάς μόνον και όχι πάντοτε·) έχουν Εισαγγελείς εις την εξουσίαν των. Αλλ' οι μεν Υπουργοί παρέρχονται ως σκιάι, οι δε αληθώς ποιηταί επιπλέουν εις τον ωκεανόν του χρόνου. Αν ο Ορφανίδης αναφανή ποτε ποιητής, πατήρ ελευθέρων και ηθικών πονεμάτων, ο αποβαλών αυτόν εκ του Γραφείου του Δρόσος Μανσώλας ίσως μνημονευθή διά τούτο εις την ιστορίαν.

Πλην τα λάθη των λογίων δημοσίως αν παιδεύουν,
Η Δημόσιος Παιδεία και τα φώτα προοδεύουν;
Κανενός καλού Λυκείου, καμμιάς Ακαδημίας
Σύστασιν δεν οργανίζουν οι Μαικήναι της παιδείας·
Το εμπόριον της Σύρας, των Πατρών και του Ναυπλίου.
Αποθνήσκει, κί ουδέ ίχνος δεν μας μένει ενός πλοίου·
Και βαρύς εν τούτοις φόρος ο των Επιτηδευμάτων
Την διάλυσιν σπουδάζει να ταχύνη των πραγμάτων.

Απαντήσατε μυρμηκών εις τους δρόμους φωλεάν;
Ίδετε την φίλαυτόν των και μικράν των γενεάν;
Ο καθείς απ' ένα κόκκον σίτου η κριθής συνάζει,
Του χειμώνός του με βίαν την τροφήν προετοιμάζει,
Και τριγύρω οι μεγάλοι μύρμηκες με τα πτερά των,
Υπουργοί με τας στολάς των και με τα τρικέρατά των,
Κυβερνούν την κοινωνίαν των αόκνων εντομίσκων.
Ο χορός να των δικών μας Μυρμιδόνων Υπουργίσκων,
Και μικρών Υπαλληλίσκων.
Ο καθείς το ίδιον του·
Ο καθείς με τον σκοπόν του·
Αθλιότης
Και μικρότης!
Καθαρός εγωϊσμός!

Γενικόν κανέν συμφέρον! κανείς μέγας στοχασμός!
Νά οι ένδοξοι αγώνες, νά αι μόναί προσπαθήσεις
Των σημερινών Ελλήνων!

Δεκαπέντε χρόνων πόνοι και φρικταί κοιλοπονήσεις
Γέννησαν έν Κράτος τέρας, ένα κολοβόν Πασκίνον.
Χωρίς στράτευμα και στόλον, χωρίς χρήματα και φώτα,
Εκατόν μιλλιονίων χρέος φέροντες εις νώτα
Και ψυχάς μη κυβερνώντες ουδέ όσας ένας Βώδας,
Απ' επάνω έως κάτω, από κεφαλής εις πόδας

Είμεθα επίσης όλοι οι μεγάλοι και τρανοί
Έρις μόνον και φωνή...
Αθανάσιε, να ζήσης,
Θέλησε να με συστήσης
Εις τον Βάκχον, εις τον μόνον
Φίλον σου τριάντα χρόνων.
Τύφλαις νάχουν, καλά λες,
Η σοφίαις η πολλαίς,
Κ' η πολιτικάς, κ' η άλλαις
Των φιλελευθέρων ζάλαις.

4.

Αθηνών Εφημερίδες, αι σοφώταταί σας γνώμαι
 Με αρέσουν, και μ' αρέσεις συ προ πάντων, Ταχυδρόμε!
 Αλλ' εν ω σ' ακούω πίνων,
 Γύριζε τον Σκάπουλάν σου, τον Σουΐδαν και Βαρίνον·
 Παραγέμιζε με τέχνην τα πλατιά πλατιά σου φύλλα
 Με «νωδός και σοροδαίμων και κακόχυμος Σιβύλλα,
 Ορρωδεί και ρουμουλκείται,
 Δυσποτμεί κ' οιστροηλατείται»
 Και το τύπτω, τύπτεις, τύπτει, και πατί, πατά, πατούκα,
 Κ' ο Βενθάμ του Γ. Α., και η Ξυνωρίς του Δούκα (I)
 Εις υπόνομον πλησίον και με αναμμένην δάδα,
 Φιλελεύθερε Σωτήρ μου, φοβερίζεις την Ελλάδα.
 Αλλ' οι Έλληνες γελώμεν και δεν βάλλομεν πυράν
 Εις τον πατρικόν μας οίκον·
 Αλλά την αποστασίαν θεωρούντες θλιβεράν
 Τρέμομεν την αναρχίαν, ως τα πρόβατα τον λύκον.
 Εις τον μαγικόν του λύχνον καθώς ένας παριστάνει
 Πότε θέατρα και πόλεις, πότε μάχας στρατευμάτων
 Και χυσίματα αιμάτων,
 Και φωνάζει· «τί ζητείτε; να με 'πήτε μόνον φθάνει·»
 Παρομοίως και συ κράζεις
 Εν ω φύλλα συχναλλάζεις·
 «Θέλετε την νηνεμίαν;
 «Είμ' εδώ· ιδού τα πάντα μέλι γάλα, γάλα μέλι.
 «Θέλετε την τρικυμίαν;
 «Είμ' εδώ· ιδού ο κόσμος άνω κάτω· μη σας μέλη.»
 Εις το Κοινοβούλιόν σου, δρέπανον του Ζαχαρίου,
 Μετ' αληθινής λατρείας κ' ενθουσιασμού αγίου,
 Αθηνά, εκ της ημέρας, αφ' ης σκέπτομαι, πιστεύω.
 Πλην το έαρ μου παρήλθεν, όλους μου τους νέους χρόνους
 Εις τας λύπας, εις τους πόνους
 Ν' αναλώσω κινδυνεύω,
 Και ακόμη την πατρίδα
 Συνταγματικήν δεν είδα.

(I) Αναφέρομεν την Ξυνωρίδα του Κυρίου Νεοφύτου Δούκα ως έχουσαν ελληνικήν παλαιάν φρασεολογίαν. Κηρύττομεν όμως ότι σεβόμεθα τον αληθώς άξιον σεβασμού και φιλογενέστατον τούτον γέροντα, όστις όλην κατηνάλωσε την παρουσίαν του εις εκδόσεις ελληνικών συγγραφέων και τας διένειμε δωρεάν εις τους Έλληνας. Η εκ τούτου πενία του τιμά και καθιστά εις τα όμματα ημών ιερόν τον άνδρα. Ο Νεόφυτος Δούκας παριστά κατά το ηθικόν του μέρος αρχαίον Έλληνα.

Σε κατέστρεψαν, γλυκύ μου όνειρον τόσων ετών,
Σχέδια Μαυροκορδάτων, Τρικουπών και Κωλεττών,
Και των εσωτερικών μας διαιρέσεων ο άδης,
Κ' η κατάκτησις των ξένων στρατευμάτων η αυθάδης.
Πέρασα εις ύπνον όλην την αυγήν μου κ' εις χιμαίρας,
Και τους οφθαλμούς ανοίγω προς το τέλος της ημέρας...

Αθανάσιε, τί βλέπεις το θαλάσσιον νερόν

Οπού τρέχει και πηγαίνει,

Και δεν βλέπεις εις την γην μας και κοντά μας τον καιρόν

Οπού φεύγει και δεν μένει;...

Δεν εγνώριζα ο τάλας (ω νεότης κ' απειρία!)

Λέξεις μάταιαι πως είναι και πατρίς κ' ελευθερία.

Τας επρόφερα ως τώρα και με σέβας και μ' ελπίδα.

Πλην αλλοίμονον! του κόσμου την απάτην πλέον είδα.

5.

Δεν με λέγεις ποίος σκώληξ μυστικός με κατατρώνει;

Διατί αυτοί του πένθους και της θλίψεως οι λόγοι;

Όμοιος με διαβάτην, όστις με σπουδήν μεγάλην

Νύκτα και ημέραν τρέχων από μίαν πόλιν σ' άλλην

Βλέπει όλ' αδιαφόρως,

Ψυχρά όλα κ' εγώ βλέπω κ' είμαι ξένος οδοιπόρος...

Όνειρα ελευθερίας, διελύθητε βραδέως

Και μ' αφήσατε εις σκότος.

Ιερώταται εικόνες, Αρετή! Πατρίς! Ματαίως

Λίβανον εις τον βωμόν σας εγώ έκαυσα ο πρώτος...

Ω ακράτητος χαρά,

Ω ψυχής παραφορά,

Όταν ήκουσα στων Γάλλων τας Αθήνας κατά πρώτον

Της ελληνικής μας δόξης και των όπλων μας τον κρότον!

Να ιδώ εφантаζόμενη την ελληνικήν Φυλήν

Ελευθέραν εκ Μαλέου μέχρις άκρων του Ευξείνου,

Κ' εξ ανδρών τετρακοσίων Αντιπρόσωπον Βουλήν

Στην επτάλοφον Καθέδραν του Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Κάτοικος ο Έλλην τώρα βασιλείου στενωτάτου,

Με τας δύο χείρας φθάνει και τα δύο σύνορά του·

Κ' η Ελλάς η πεινασμένη

Απ' τον Βρετανόν προσμένει

Ένα ψύχαλον να πέση

Όταν κ' όπως τον αρέση·

Κ' η Ελευθερία στέκει σκυθρωπή, σιωπηλή,

Κι' ουδέ δόξα πλέον έθνους, ουδέ δήμος η Βουλή.

Εις την πρώτην ηλικίαν την πολύ αγαπητήν

Τον ορίζοντα του βίου όλοι βλέπομεν πλατύν.
Πλην καθ' όσον προχωρούμεν
Το στενόχωρον του κόσμου μετά λύπης θεωρούμεν.
Όλος έκθαμβος μακρόθεν με το πρίσμα της ελπίδος
Την ανάστασιν ομοίως κ' εγώ είδα της πατρίδος.
Αλλ' αυτήν από πλησίον βλέπων τώρα, βλέπω μόνον
Ευτελείς καρπούς μεγάλων θυσιών μας και αγώνων...
    Ως εκείνα τα πτηνά
    Τ' άγνωστα και μακρυνά,
    Οπού τρέχουν τας εκτάσεις
    Τ' ουρανού και της θαλάσσης,
Αθανάσιέ μου, ήλθες μετά χρόνων περιόδους
Εισ την γην μας να ζητήσης στέγην φωλεάς ευώδους.
    Αλλά φεύγεις μετ' ολίγον
    Λευκάς πτέρυγας ανοίγων.

6.

    Φύγε... η Ελλάς η νέα,
    Και αυτή ως η αρχαία,
    Τους υιούς της φθονεί ζώντας
    Και τους αγαπά θανόντας.
    Φύγε... ο κλεινός πατήρ μας, ο φωστήρ της Ιωνίας (I)
    Οπού μετά θάνατόν του εγκολλούνται επτά πόλεις,
    Με την λύραν εις τας χείρας, με τον δίσκον της πενίας,
    Ψωμοζήτη, όσω έζη, της Ελλάδος ήτον όλης.

    Φύγε... πριν Εφημερίδες σ' εξυβρίσουν, σε πληγώσουν,
    Και εις του κοινού την κρίσιν την ζωήν σου παραδώσουν.
    Κολοβήν, παρηλλαγμένην
    Και με ψεύδη μολυσμένην.

    Φύγε... ειδημή αλείψου εις αιώνιον αγώνα
    Και εις τον πολιτικόν μας και συ έμβα κυκεώνα,
    Εχθρός μέχρι συντελείας
    Άσπονδος της Τυραννίας,
    Και την ύπαρξίν σου δίδων δωρεάν εις τους συγχρόνους,
    Και ακόμη μη εκφεύγων και τα μίση και τους φθόνους.
    Φύγε... είθε κ' εγώ, φίλε, τον πλατύν ωκεανόν
    Να διέλθω μετ' ολίγον, και υπ' άλλον ουρανόν,
    Όστις άλλας χώρας στέφει,
    Να περάσω με τα νέφη
    Όταν κατασκοτισμένα τους αιθέρας διατρέχουν
    Κ' εις τα στήθη των κρυμμένας τρικυμίας μαύρας έχουν!

(I) Ο Όμηρος.

Φύγε... φύγε... αλλά ποία εσωτερική φωνή
Όταν ζώμεν εις τα ξένα την καρδίαν μας κινεί,
Και προς την πατρίδα όλους και μας άγει και μας φέρει;
Δεν εζήτησα μακράν της έρημα πολλάκις μέρη;
Πλην με φλόγα νοσταλγίας εις τα βάθη της ψυχής
Δεν επέστρεψα δακρύων, άθλιος και δυστυχής;
Μακράν όντες της Ελλάδος, ως τα βρέφη την μητέρα,
Μετά πόθου την ζητούμεν·
Αλλ' ως πνεύσωμεν ολίγον της Ελλάδος τον αέρα,
Παρευθύς μετανοούμεν...
Του σημάντρου επεθύμουν
Ή θρησκευτική να ήμουν
Και περίλυπη φωνή
Οπού φεύγει και θρηνεί,
Ή να ήμουν η σελήνη
Όταν εις την δύσιν σβύνη,
Ή το χόρτον του εδάφους
Το βλαστάνον εις τους τάφους!...

Στο έκτο φυλλάδιο²⁶¹, τέλος, βρίσκουμε αυτό το ποίημα²⁶²:

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΕΣΙΓΗΣΑ ως το πτηνόν οπότε του χειμώνος
Κενόνεται η λάγηνος επί του Μαραθώνος
Και πλημμυρεί ο Ιλισσός καιμανιώδης νότος
Μας φέρει με τα σύννεφα και υετούς και σκότος·
Και περιτρέχω σκυθρωπός καθώς περί τα όρη
Συστρέφονται των ουρανών οι μαύροι οδοιπόροι.
Την φωλεάν της κτίσασα επάνω των υδάτων,
Η Ύδρα, χήρα σήμερα ηρώων αθανάτων,
Ως αλκυών τον νέον της Μιαούλην πικρά κλαίει.
Θρηνώδης, όλος δάκρυα και ο Ευρώτας ρέει·
Ματαίως τον Κατσάκον της η Σπάρτη περιμένει·
Εκείνου την νεότητα κατέφαγε γη ξένη·
Και Βάρδος Οσσιάν εγώ, επί ερήμων βράχων
Ζητώ την νύκτα τας σκιας να ψαύσω των προμάχων.
Του εθνικού αγώνός μας αι τόσαι αναμνήσεις,
Αυγάζουσαι ποιήσεως και ιστορίας βρύσεις,
Από την χώραν βαθμηδόν εκλείπουν της Ελλάδος
Ως εις την πάχνην οι αγνοί αστέρες της Πλειάδος.

²⁶¹ Τέλη του 1836.

²⁶² Βλ. σελ. 157-176.

Με ποίαν δάφνην εύοσμον την Μούσάν μου να θρέψω;
Πού τα ψυχρά μου βλέμματα, πού σήμερα να στρέψω;
Εις το παρόν;... Και τί τερπνόν ζητούν τα όμματα μου
Εις ερημίαν άδενδρον και πλήρη ξηράς άμμου;

Καθώς με λύχνον μαγικόν την νύκτα εις το τοίχον
Παρίστανται όντα μικρά χωρίς φωνήν και ήχον,
Τιαροφόροι βασιλείς επί χρυσής αμάξης,
Πολιτικών, πολεμικών πομπαι και παρατάξεις,
Και πόλεις και οικοδομαί και πλήθος θεαμάτων,
Και όλα είν' ανύπαρκτα και πλάνη των ομμάτων,
Ομοίως θεωρώ μικρά, εικονισμένα μόνον,
Και Κράτος και στρατεύματα και Υπουργούς και θρόνον.

Θερμοί εδώ Βασιλικοί χωρίς αρχήν καμμίαν,
Αλλά πιστοί προς την Αρχήν και την νεομηνίαν,
Εις το χρυσίον έμπροσθεν με κεχηνός το στόμα,
Με όψιν ως του ποθητού μετάλλου των το χρώμα,
Τα πάντα βλέπουν κίτρινα με οφθαλμούς των όσοι
Την κιτρινάδα έτυχεν ικτέρου να νοσώσι.

Προσφέρουν εκεί Κάσσιοι και Βρούτοί μας λατρείαν
Και πίστιν χωρίς όρια προς την Ελευθερίαν,
Απελπισμένοι ερασταί, ασθμαίνοντες κατόπιν
Εις σώφρονα και φεύγουσαν μακράν των Πηνελόπην.

Το γυναικείον φύλόν μας περιχαρές παρέκει,
Προσμένον την βασίλισσαν εις τον λιμένα στέκει,
Και φανταζόμενον χορούς ζητεί ανυπομόνως
Την ποικιλόπτερον ουράν ν' απλώση του ταώνος.

Αυτός, ευχέτης πέρυσι του Αρχιγραμματέως,
Να τον φορέσουν ήθελε και στέμμα βασιλέως.
Πλην στερηθείς τους χαλινούς εξαίφνης της Συνόδου,
Ελευθερόφρων έγινε και τέκνον της Προόδου.

Εκείνος Αρμανσπεργικός, αλλά προσμένει κάτι
Και πίστιν εις τους φίλους του και όρκον δεν φυλάττει.
Ως το ηλιοτρόπιον γυρνά ευθύς και μένει·
Προς της Αρχής τον ήλιον εν όσω τον θερμαίνει·
Ψυχραινομένου δε αυτού, η όντος εις την δύσιν,
Εν ακαρεί στρεφόμενος λαμβάνει άλλην κλίσιν.

Εν τούτοις το τερατουργόν του Κράτους Υπουργείον,
Επιθυμούν υπάρξεως να δώση εν σημείον,
Τον Γερμανόν, καλόγηρον αλλά πολίτην όντα,
Υπ' ουρανόν ε λ ε ύ θ ε ρ ο ν και υ π ό ν ό μ ο υ ς ζώντα,
Αρπάζει ως εις τους καιρούς των Τούρκων των βαρβάρων
Και εις την εξορίαν του τον σύρει άρον άρον.

Αργός, Κωλέττη, κάθεσαι, και συ Μαυροκορδάτε!...

Λυκοφιλίας δέσετε δεσμόν, ω Διπλωμάται,
Και πάλιν δώσαντες ο εἰς την χεῖρα εἰς τον ἄλλον
Τον ἀγριον ἀρχήσετε χορόν των Κανιβάλων.
Την ἀσπρην πάλιν κεφαλὴν του γέροντος των Βλάχων
Εἰς λαιμοτόμον βάλετε, ἢ κλείσετε εἰς βράχον.
Να λάμπη μην ἀφήσετε καμμίαν Φουστανέλλαν.
Ὡς αετούς εἰς το κλουβί τον Γρίβαν, τον Ζαβέλαν.
Και τον Γριζιώτην κλείσετε και τον Μαμούρην πάλιν,
Και πριν τους τουφεκίσετε ως τον Μαυρομιχάλην
Τους Στρατηγούς μας στείλετε εἰς τους Εἰσαγγελεῖς σας
Με μαύρον υποκάμισον, μαυρότερον της πίσσας.
Την κυανὴν σημαίαν μας καθὼς ο Γαλαξίας,
Το ιερόν μας σύμβολον της Παλιγγενεσίας,
Βιάσετε τον Ἕλληνα με πένθος να την βάψη
Και εἰς Τουρκίας σπήλαια την λύπην του να θάψη...

Θεέ! τί περιοδική μας κυριεύει λύσσα!
Σωτήρ, Ἐλπίς και Ἀθηνά και Ἀναγεννηθεῖσα!
Ἐφημερίδες εἴκοσιν!... Αἱ νέαι μας Ἀθήναι
Ἀκολασίας θέατρον και γη ἐριδῶν εἶναι,
Ὡ! πόσας κρύπτεις, ἱερά χλαμύς Ἐλευθερίας,
Υποκριτῶν σου οπαδῶν κακίας και μωρίας!
Ἀδύνατον ἐνόμιζεν ο ρήτωρ των Λατίνων
Δυὼ Μάντεις ν' ανταμόνοντο εἰς τον καιρόν ἐκείνον
Χωρίς ν' ἀρχήση να γελά ο εἰς διὰ τον ἄλλον.
Και σεις, ω φιλελεύθεροι, με γέλωτα μέγαν
Δεν ἀπαντάσθε, βλέποντας με τί παχείας λέξεις,
Με ποία ψεύδη, του κοινού πλανάτε τας ορέξεις;
Υψόνων πατριωτισμοῦ σημαίαν εἰς την πρύμνην,
Εἰς γαληναίαν θάλασσαν και ἥρεμον ως λίμνην
Ἐμβαίνων καθεῖς λόγιος, υπόσχεται να φέρη
Το χρυσούν δέρας εἰς ημάς ἀπό τα ξένα μέρη.
Πλην ὅλοι των Ιάσονες, ἐκπλέουν με ἰδέαν
Ν' ἀρπάσωσι δι' εαυτούς καμμίαν νύμφην νέαν.

Ἀπό τα πράγματα πολλούς αἰώνας μακροσμένους,
Αυτός παρουσιάζεται ἀπό ἀγγέλων γένος
Και βλέπει τον πολιτικόν ορίζοντα, ω γέλως!
Ὡς με το τηλεσκόπιον τους πόλους ο Εροχέλος.

Εἰς του Λαγκάστρου τας Σχολάς σοφός τις νεανίας
Γεμίσας την φαρέτραν του οξείας και βαρείας,
Να τας τοξεύση ἐρχεται καθ' ὅλων ασυστόλως,
Ἐφημερίδος συγγραφεύς δεκαῆξ χρόνων ὅλος.

Της Αναρχίας ἐνδυθεῖς ἐκεῖνος την εσθήτα,
Ν' ἀρχήσωμεν πάλιν ζητεῖ ἀπό το ἄλφα βήτα,

Τα πάντα ν' ανατρέψωμεν και οίκους και αμπέλους,
Διά να λάβη τίποτε ο φίλος επί τέλους.
Του Πεισιστράτου την γνωστήν μιμείται πονηρίαν,
Και την δολοφονίαν του ως την δολοφονίαν
Του Νικολάου απασών των Ρωσσιών κηρύττει·
Με τέσσαρας δε φύλακας περιπατεί, και φρίττη
Διότι όλος ο λαός, πιστή Εθνοφρουρά του,
Δεν δέχεται υπέρ αυτού τα βέλη του θανάτου.
Παρουσιάζεται σωτήρ και φίλος του Κωλέττου.
Πλην του Κωλέττου οι σκοποί και τρεις επιστολαί του
Τρεις μήνας επροδίδοντο από αυτόν τον φίλον
Οπότε υπέρ Κόμητος εγύρισε το φύλλον.

«Μας φεύγει ο Παυαρισμός, και η Ξενοκρατία
«Εσήκωσε τα σίδηρα και άνοιξεν ιστία.
«Ομοίως όταν όρνεον απηυδημένον πίπτει
«Εις δένδρον, όπου φωλεά πτηνά ωραία κρύπτει,
«Το υποβλέπουν έντρομα εκείνα κατά πρώτον
«Και φεύγουν τον απαίσιον της πτέρυγός του κρότον.
«Πλην σώματος και γήρατος εφάνη αδυνάτου;
«Συμπαίζουν με το ράμφος του και με τον όνουχά του.»
Αυτά φωνάζουν εκατόν Εφημεριδογράφοι·
Αλλά εις τ' ονουχάκι του ο Παυαρός το γράφει.
Μας έρχεται μάλιστα σκληρά με τ' όνομα Ρ ο υ τ χ ά ρ δ ο υ
Να σπάση την ελεύθερην κιθάραν κάθε Βάρδου.
Είν' ερασταί οι Παυαροί της κλασικής μας χώρας·
Ο ένας δεν επρόφθασε να φάγη τας σπώρας,
Από το πρώτον φαγητόν αρχίζουν άλλοι πέντε,
Και ο Σωτήρ τους προσκαλεί: «ορίσετε, αυθένται!»
Η Παυαρία είλοτας μας έχει και αποίκους;
Χθες έστειλε τον Εϊδέκ με τρισχιλίους λύκους,
Και Κυβερνήτας σήμερα η μητροιά μας στέλλει
Χρηστίδας, Κυριακίδας της (I), προς ίδια της τέλη.
Αν μας ορίζης, δείξέ μας, ω Παύαρε, τον χάρτην,
Με τον οποίον έλαβες ως δούλην σου την Σπάρτην
Και ως θεραπαινίδα σου κατέχεις τας Αθήνας.
Ενθυμηθήτε, ήρωες, τας εποχάς εκείνας,
Οπότε εις τ' Αχιλλειον, εις βράχον φλογισμένον,
Εκάθητο το φάντασμα της Μάνης ωργισμένον,

(I) Αναφέρων τους Κυρίους Χρηστίδην και Κυριακίδην, σκοπόν δεν έχει να τους προσβάλλω· θέλω μόνον να παραστήσω εξ αναλογίας ποίον κατά το μάλλον και ήττον βαθμόν επέχουσιν εις Παυαρίαν οι εκείθεν αλληλοδιαδόχως αποστελλόμενος διά να κυβερνώσι την Ελλάδα.

Το ξίφος εις την δεξιάν βαστάζον, κ' εις την άλλην
Της θείας Μεταλήψεως την αργυράν φιάλην·
Οπότε εις το Γύθειον φρυάττων αποστάτης,
Σας έρριπτεν εις τους κρημνούς ο άγριος Μανιάτης,
Κ' εις τους κλεισμένους οίκους σας με φλογερόν τουφέκι
Από το δώμα έπιπτεν ωσάν τ' αστροπελέκι...

Ανωφελείς φωναί!... Πατρίς, Ελευθερία, χαίρε!
Εδόσατε της πρώτης μας λαμπρότητος ημέρα!

Καμμία δόξα εθνική! Κανείς γενναίος ζήλος!
Ουδέ αυτών των αγαστών Γραμμάτων κανείς φίλος!
Εις μάτην καθημερινώς εργάζεται ο Τύπος
Και των πιεστηρίων του ακούεται ο κτύπος.
Εκ της κοιλοπονήσεως εις τα Τυπογραφεία
Γεννώνται τραγελαφικά, εκτρώματα βιβλία.
Εκτός του μόνου εμβριθούς πονήματος του Σίβι,
Εν γένει όλα τ' άλλα μας σκυβάλων είναι στοίβη,
Με της οποίας την πυράν ευχόμεθα ν' αρχήσουν
Οι συγγραφείς κ' εκδότης των το έθνος να φωτίσουν.
Της Θεανούς τραγούδια, Γραμματικών τυπώσεις,
Και μεταφράσεις του Βενθάμ και Χαλιμάς εκδόσας,
Ο Ταχυδρόμος, ο Σωτήρ, η Αθηνά, ο Κλέπτης,
Καθείς των του συντάκτου των πιστότατος καθρέπτης,
Ιδού τ' αριστουργήματα, με τα οποία τώρα
Λαμπρύνεται του Κέκροπος η θρυλλουμένη χώρα.

Κλειστάς κρατεί τας πτέρυγας και πέρουσι κ' εφέτος
Ο αετός του Άμβωνος, ο Έλλην Βοσσουέτος (Ι).
Δακτύλους θέλει μουσικούς η λύρα του Ορφέως.
Ο κύκνος εσιώπησεν, ο Ραγκαβής ο νέος.
Ο Ρίζος, της ποιήσεως φωστήρ ωχρός και δύων,
Ακτίνας μόλις αμυδράς και φέγγος χύνει κρύον.
Ο γέρων Αθανάσιος από αρκτών χώραν
Ως σέλας εδώ βόρειον εφάνη μίαν ώραν.
Και συ, ω διωκόμενε από φωνάς αδίκους,
Μη της Φιλολογίας μας σπλίζης τους πιθήκους
Τας αθανάτους αδελφάς, τας Μούσας μας αφίνων.
Η θεία μόνον έμπνευσις εδύνατο εκείνων
Της Μνημοσύνης τον λαμπρόν ναόν να σε ανοίξη
Και νικητήν των φθονερών κραυγών να σ' αναδείξη.
Με την του Προφητάνακτος αρχαίαν αρμονίαν
Εξακολουθήει να υμνής τον μέγαν σου Μεσίαν (2).

(Ι) Ο εύγλωττος Κωνσταντίνος Οικονόμος.

(2) Υπόθεσις Ιερού Δράματος συγγραφομένου υπό Παναγιώτου Σούτσου.

Παρίστανέ τον κλείοντα της πλάνης τας αβύσσους,
Και τους ανθρώπους αδελφούς κηρύττοντα και ίσους·
Και εις τους πόδας του της γης τα είδωλα ιστόρει,
Και διψαλέους τους λαούς από τ' αρκτώα όρη
Προστρέχοντας εις τας πηγάς της θείας διδαχής του,
Και προσκυνούντας εις αυτόν την δόξαν του Υψίστου·
Και τον Σταυρόν του δείκνυε λαμπρότερον ηλίου
Επάνω ανατέλλοντα και του Καπιτωλίου,
Και εις τα διαδήματα των βασιλέων όλων
Την λάμψιν αμαυρόνοντα των άλλων των συμβόλων...

Αλλά εγώ μονότονον τον βίον πώς να ζήσω;
Πώς των πικρών μου λογισμών το βάρος ν' αποσεισω;
Να ονειρεύωμαι λαόν, Βουλήν και Παραστάτας
Και όλας τας γλυκειάς μου πολιτικές απάτας,
Και ως το αποθνήσκον φως του δύοντος ηλίου
Να ρίπτω βλέμμα κατηφές εις τας οδούς του βίου;
Ή, ατιθάσσευτον ζωήν βιώσας έτη τόσα,
Ως άρκτος εις της πόλεως τας αγυιάς σκιρτώσα
Μ' αλύσεις να περιπατώ εις τον λαιμόν βαρείας,
Απαρνητής εμού αυτού και της Ελευθερίας;

Ψυχρός προς όλα διατί κατήντησα ως τάφος;
Καθώς τον Αγαμέμνονα ο παλαιός ζωγράφος
Με σκέπην εις το πρόσωπον εικονισμένον είχε,
Το μέτωπόν μου διατί εκάλυψαν αι Τύχαι,
Και διατί μ' εσκίασε μελαγχολίας νέφος;
Υπό ιτέαν καλυθμηράν εγκατελείφθην βρέφος;
Η Μοίραι μ' απεκοίμισαν εις τ' άκρα των μνημάτων
Με τα θρηνώδη και πικρά μοιρολογήματά των;...

Εν ω εις το κατώφλιον του κόσμου ευρισκόμενην,
Παρθένος κυανόφθαλμος και με ξανθήν την κόμην,
Φορούσα εις τα στήθη της του Μαραθώνος ρόδα,
Πλην αλυσίδα σύρουσα εις τον λευκόν της πόδα,
Μ' εφάνη... Την αγάπησα ως της αυγής ακτίνα,
Ως αύραν της ανοίξεως, ως τα ευώδη κρίνα.
Τίς ήτον;... - Η σεμνή πατρίς, μαγευτική μου Μούσα,
Τον Πίνδον και το Μαίναλον εις όπλα προσκαλούσα.
Την ήκουσα... (Τίς έμεινε κωφός εις την φωνήν της;)
Και ήγγισαν οι πόδες μου την φλογισμένην γην της.
Ο ουρανός της... Ω Θεοί! τί φως ακτινοβόλον!
Αι φλόγες τον ελάμπρυνον των καιομένων στόλων.
Εις ενθουσιασμού πυράν εγώ εθερμαινόμενην
Οπότε εις της Αμπλανής τους πάγους εκοιμώμην...
Πλην άνοιξα τα βλέφαρα και, ω της πλάνης! είδα

Τα πάντα μας μικρότατα και δούλην την πατρίδα...
Ο Ρώσος Καποδίστριας με τον ζυγόν του πρώτον·
Κατόπιν του το Σύνταγμα με αναρχίας κρότον,
Και ύστερον με τρέμοντα εις χείράς των ηνία,
Της Εθνοσυνελεύσεως φονείς της εν Πρηνόια,
Μαυροκορδάτοι Αυλικοί, Τρικούπαι Διπλωμάται,
Κ' εξαίφνης από Παυαρούς αι πόλεις μας γεμάται,
Και με δεσμάτου πένθιμον, βαθείαν γενειάδα
Οι σώσαντες Οπλαρχηγοί τοσάκις την Ελλάδα!...

Αλλ' έως τότε ταπεινή Εφημερίδων ύλη
Απασχολεί της Μούσης μου τα μαραμμένα χείλη;
Αντωνιάδαι, χαίρετε, και Σκούφοι και Λεβίδαι (I)
Και της Δημοσιότητος οι άλλοι Αριστείδαι!

- Δεν έχει τι επάξιον και ύμνου και λατρείας
Η εμπνευσμένη αυτή γη της μεγαλοφυΐας;
Και το Προσκυνητήριον αυτό των τόσων ξένων
Από τα πέρατα της γης με σέβας ερχομένων
Εις μνήμην δεν ανακαλεί τον Βάρδον οδοιπόρον,
Της νέας Παλαιστίνης μας τον Άγγλον σταυροφόρον;
Καθώς του ανατέλλοντος ηλίου του τον δίσκον
Ο Πέρσης προσευχόμενος με όμμα βλέπει θρήσκον,
Προς σε ο νους μου στρέφεται, ω Βαϊρών, ω νέε
Της αθανάτου πάλης μας αθάνατε Τυρταίε!
Την τετριμμένην παραιτών κονίαν των αιώνων,
Τους διαβήτας έρριψες των κλασικών κανόνων,
Ως βρέφος τα παιγνίδια της χθεσινής ημέρας,
Και άνοιξες ποιήσεως αγνώστους ατμοσφαιράς.
Μεγάλου φήμην έλαβες, και μέγας είναι μόνος
Ο εννοών το βάδισμα, την τάσιν του αιώνος,
Κ' εν ω οι άλλοι σύρονται από αυτού το ρεύμα
Τον σύρει ούτος ως ταχύ πελαγιαίον πνεύμα.
Τα ίδια σου ζωγραφών τρικυμιώδη πάθη
Και εις αβύσσων θλιβερών πλανώμενος τα βάθη,
Τα δάκρυνά μας αποσπάς με τους πικρούς κλαυθμούς σου,
Ιξίων συστρεφόμενος επάνω του τροχού σου·
Η Μούσά σου δε πένθιμος και μεγαλείου τόσου
Υψόνεται ως Πυραμίδς επί του μνήματός σου.

(I) Εις αυτήν την περίοδον δεν ενυπάρχει κανείς σκοπός πολέμιος κατά των Κυρίων Εμ. Αντωνιάδου και Κ. Λεβίδου. Ο πρώτος, αν και πολλάκις εις την Εφημερίδα του ηδίκησεν εμέ και άλλους, εζήτησεν όμως πάντοτε και ζητεί αντιπροσωπίαν εθνικήν. Ο δεύτερος δεν παλινώθησεν εικοσάκις και δεν καταφρονεί την κρίσιν του κοινού ως ο Κύριος Ν. Σκούφος.

Από τα σπλάγχνα έμελλε λοιπόν της Βρετανίας
Αυτός ο ήχος ν' ακουσθή της τόσης θρηνωδίας
Ο την Ευρώπην άπασαν εις συντριβήν κινήσας!
Από τας όχθας της χρυσής, της ζηλωτής Ταμίσας
Και ήτις εις την δόξαν της, εις τον πολύν της πλούτον
Και την ελευθερίαν της επαίρεται τοσούτον,
Να εκχυθή επέπρωτο φωνή δακρυροούσα
Την όλην αθλιότητα του κόσμου μαρτυρούσα!

Ω Βαϊρών, της νήσου σου και η μεγαλειότης
Και των αρχαίων της ηθών η τόση αυστηρότης
Και η νομοθεσία της η τόσον θρυλλουμένη
Ως τύπος τελειότητος εις των θνητών τα γένη,
Αυτό το οικοδόμημα δεκαοκτώ αιώνιων
Ανεκαλύφθη από σε σκηνογραφία μόνον.
Διέσχισες το κάλυμμα κ' εφάνη, πικρά θέα!
Εις όλην της την γύμνωσιν η μήτηρ σου η γραία.

Δί' αυτό τούτο κατά σου εκείνη οργισθείσα
Και πάσαν έκτοτε προς σε στοργήν αποδυθείσα,
Πλανήτην και πανέρημον ακόμη σ' ετυράννει
Τας αμαράντους δάφνας σου ζητούσα να μαράνη.
Καθώς δε την ρομφαίαν του εφ' όλης της γης σείων.
Ο Βρέννος των Κορσικανών, επί των Παρισίων
Το χάλκινόν του ίδρυσε και μέγαν ανδριάντα
Εις στήλην παριστάνουσαν τεράστια συμβάντα,
Ομοίως της ποιήσεως και συ ο Ναπολέων
Το άγαλμά σου έστησες επάνω των τροπαίων,
Κ' επί του θριαμβεύοντος ελληνικού εδάφους
Τον τάφον σου συνένωσες με ημιθέων τάφους...

Κανέν ποιητικώτερον της μεγαλοφυΐας
Εις μάχην αδιάλλακτον μετά της δυστυχίας!
Ω Δάντη, Τάσσε, Βαϊρών και συ ω Ναπολέων,
Μελαγχολίας αίσθημα μ' εμπνέετε ωραίον
Και δακρυβρέχω δια σας τον έμμουσόν μου χάρτην.
Ο βράχος αν αφαιρεθή από τον Βοναπάρτην,
Ο βράχος, όπου έζησεν ως Προμηθεύς δεσμώτης,
Τί μένει τότε; Γίγαντος ψυχρά μεγαλειότης...

«Ο ελαφρός σου Πήγασος μακράν μας που πλανάται;
(Συγχρόνως τρεις των Αθηνών με κράζουν Διπλωμάται.)

«Αντί ως αερόστατον μετέωρος να τρέχης,
«Και εις την Διπλωματικήν ολίγον δεν προσέχεις;»

Ο Άγγλος Ποσειδών εδώ τους κόλπους του ανοίγων
Και εις αυτούς κατάκλειστον την γην κρατών και πνίγων,
Με χείρα συνταγματικήν και των Ελλήνων φίλην

Ως σάλπιγγά του έλαβε βραγχόφωνον κογχύλην
Και προσκαλεί τας πόλεις μας εις την ελευθερίαν,
Με όμμα βλέπων ύποπτον την Ρώσσην Παυαρίαν.

Εκείθεν ο γαλατικός Αλεκτρούων (I) φωνάζει
«Ημέρας συνταγματικής ιδού αυγή χαράζει·
«Ιδού ο Ιωάννης σας· ανοίξετε τας θύρας·
«Ο Ευαγγελιστής ιδού με Χάρτην εις τας χείρας.»

Ως Άτλας υπερβόρειος εις θρόνον εκ κρυστάλλων
Ο Ρώσσοσ το πελώριον ανάστημά του βάλλων,
Με το μακρύ του ρόπαλον τους δύω πόλους φθάνει·
Πλην και αυτόσ τας φλογεράσ ευχάσ μας προλαμβάνει,
Και με τους τρεις δακτύλους του σταυρούμενος αρχίζει
Το ιερόν μας Σύνταγμα σιγά να ψιθυρίζει.

Μας επανήλθον άρά γε οι ισθμικοί αγώνες,
Καθ' ουσ οι κοσμοκράτορες της Ρώμησ λεγεώνες
Εκ της Ελλάδοσ φεύγοντες, ενδόξουσ κ' ελευθέρασ
Διά κηρύκων εις αυτήν ανήγγελλον ημέρασ;...
Ω υποσχέσεις δολεραί ψυχράσ Διπλωματείας
Μη απατώσαι ουδ' αυτόν τον όχλον της πλατείας!

Εις μέγασ της Απόστολοσ προς τους Συμβούλουσ τρέχει,
Εις κόλπουσ του το Σύνταγμα της Νορβεγίας έχει,
Και τον Ρουτχάρδον παριστών Ουαζεγκτώνα νέον
Τα μέλλοντά μας αγαθά μας διηγείται κλαίων.
Αλλά δεν πίπτουν εις αυτά τα δίκτυα της πλάνησ
Ζαϊμησ, Τσώρτσησ, Βότζαρησ, Βουδούρησ, Δελιγιάννησ,
Μαγγίνασ, Βενιζέλοσ μας, Ρενιέρησ, Μοναρχίδησ,
Και κράζουν προς το έθνοσ μας· «Ακρόασιν μη δίδησ
Εις εισηγήσεισ πονηράσ Φατριαστών και ξένων.»
Εκπαίδευσιν δε αληθή και Κλήρον φωτισμένο·
Και Σύνταγμα ελληνικόν και παύσιν φόρων νέων
Και την φυγήν των Παυαρών ωσ έργον αναγκαίον
Και άλλα πατριωτισμού ζητήματα γενναία
Ζητούσι δι' αναφοράσ από τον βασιλέα,
Πιστοί και εις τους Έλληνασ, πιστοί και εις τον θρόνον,
Και όχι φίλοι χαμερπείσ των ευτυχούντων μόνον.

Ημέρα ευτυχής, καθ' ην, ευγνώμων μεν επίσης,
Πλην φοβουμένη τασ χρυσάσ των Δυνατών αλύσεισ,
Επιτηδείωσ η Ελλάσ κ' ευγενικόσ την πλάτην
Γυρίσει και εις Μόσκοβον και Άγγλον και Γαλάτην!

(I) Ο πετεινός, έμβλημα επαγρυπνίας κορυφόνον έκπαλαι τασ γαλατικάσ σημαίασ, διεδέχθη τους κρίνουσ εις την Γαλλίαν μετά την επανάστασιν του Ιουλίου.

«Το σκάφος της, (λέγουν πολλοί,) ω της καλής της μοίρας!
«Εις τρεις επαναπαύεται την σήμερον αγκύρας.»
Πλην δι' αυτό, φρονώ εγώ, δεν ημπορεί να πλεύση
Και δεδεμένον, δύναμιν δεν έχει να σαλεύση.
Χρυσού διψώμεν; Η Ελλάς παρέχει μεταλλεία.
Και άλλας χείρας θέλομεν; Τας φέρεις, Ευνομία,
Τας φέρεις συ, γλυκύφθογγος ελευθερίας Μούσα,
Διάλεκτον ελληνικήν προς Έλληνας λαλούσα.
Ζητούμεν χώρας έκτασιν, ισχύν και μεγαλεία;
Ιδού η Κρήτη έμπροσθεν· ιδού η Θεσσαλία.
Πλην άλλα λέγει ο Σωτήρ, ο χθες ακόμα Γάλλος,
Ο Ρώσσοσ την στιγμήν αυτήν και μετ' ολίγον άλλος·
Και ο γεννάδας συγκαλεί διά σκοπούς των ξένων
Βουλήν αμφικτυονικήν λογίων ενωμένων.
Σωτήρ της γης, διά κοινήν του κόσμου σωτηρίαν
Νυκτερινήν συνέστησεν ο φίλος Εταιρείαν,
Και ταύτης μέλη γίνονται της Νομικής ο Άρης,
Ο της Ελλάδος Ανριών, ο άτρομος Κλονάρης,
Μανούσσοσ ο Κοβελικός, η φλοξ ο Φαρμακίδης
Και ο από την Αίγιναν νεοφανείς Πραϊΐδης,
Ο Δρόσοσ, όστισ άχυρα, καθώσ θαρρούν, δεν τρώγει,
Και τόσοι λογιώτατοι και τόσοι θεολόγοι.
Εκεί τα υπουργήματα, εκεί τα Υπουργεία
Πωσ μοίρασεν η φίλη μας κωλεττική Φατρία,
Ω αναγνώστα, μάθε το και δάκρυα μη χύνης.
Ο Σκούφός μας βαπτίζεται ο της Δικαιοσύνης,
Ο Κλεομένησ χρίεται ο της Οικονομίας,
Ο Δούκασ των Πολεμικών, ο Ρήγασ της Παιδείας
Και εις τα Εσωτερικά ο Δρόσοσ μας Μανσώλασ,
Ωσ άξιουσ να διοική τασ Γραμματείας όλασ·
Εις τόπον δε του γέροντοσ και ήρωοσ της Μάνησ.
Ο Θεοτόκησ Σύμβουλοσ και ο Καρακατσάνησ,
Και ο Χρησιτίδησ Έκτακτοσ Επίτροποσ απάσησ
Ανατολήσ και Δύσεωσ, ξηράσ τε και θαλάσσησ.
Τησ δε μαυροκορδατικής Φατριάσ να ιδήτε
Τασ εκλογάσ των Υπουργών και τουσ σκοπούσ ζητείτε;
Κλωνάρησ Εσωτερικός, Μανούσοσ της Θρησκείασ,
Τρικούπησ Εξωτερικός, και της Οικονομίας
Ο προκηρύξασ εθνικάσ και τασ αυλάσ μας έωσ (I)
Μαυροκορδάτοσ, ο βαθύσ Ρικάρδοσ μας και Σαίοσ...

(I) Εις όσασ δηλαδή φύεται χόρτον.

Αλλά πού παρεκτρέπομαι; Ανεπαισθήτως πάλιν
Εις δημοσιογραφικήν περιεπλέχθην πάλην.
Αντωνιάδαι, χαίρετε, και Σκούφοι και Λεβίδαι
Και της Δημοσιότητος οι άλλοι Αριστείδαι!

– Καμμίαν ζώσαν αρετήν η γη αυτή δεν τρέφει;
Κροτάφους Έλληνας τινός ο Φοίβός μου δεν στέφει;...
Προς σε τας τελευταίας μου εκπέμπω μελωδίας,
Απόστολε της Αρετής και της Ελευθερίας,
Σοφέ με ήθος παλαιόν, σοφέ με φρένα πλήρη,
Ιεροφάντα των Μουσών και φίλε μου Καΐρη!
Δεν σε ζητούν οι στίχοι μου εις πόλεις ευστεγάστους
Θηρεύοντα δόξας ψευδείς και τέρψεις επιπλάστους,
Ουδέ εις έπιπλα λαμπρά πολυδαπάνων οίκων
Συμπαίζοντα και χαίροντα μετ' αυλικών πιθήκων.
Διδάσκων και φιλοσοφών εις Άνδρον την ωραίαν
Και βλέπων του ηλίου σου την δύσιν γαληναίαν,
Εν μέσω ζης απλοϊκών της φύσεως εικόνων
Και προακούεις ευμενή την κρίσιν των αιώνων.

Εις δουλικάς είδες το φως και ακλεείς ημέρας.
Ως η σελήνη φέρουσα κατόπιν της αστέρας
Δεν ήτον πλέον η Ελλάς η των εθνών εκείνη
Ακτινοβόλος πρόδρομος... βαρβάρους επροσκύνει.
Τα πάντα ήσαν άθλια, και ο καιρός δεν ήτον,
Καθ' ον ο Ξέρξης, οδηγός στρατών αναριθμήτων,
Και εις το Αρτεμίσιον και εις την Σαλαμίνα
Κατείδε τα ναυάγια της δόξης του εκείνα.
Δεν ήτον πλέον ο καιρός, καθ' ον ο Πραξιτέλης
Εις ήρωας μετέβαλλε τους λίθους της Πεντέλης,
Και ο Ηρόδοτος υιούς εγέννα Θουκυδίδας
Και ο Αισχύλος Σοφοκλείς κ' ευγλώττους Ευριπίδας.

Τας εμπνευσμένας αδελφάς, τας κόρας τας εννέα
Ζητήσας εις τα Τέμπη των, εις τ' άλση των τ' αρχαία,
Και κατά γης τους πέπλους των ευρών απερριμμένους
Και τους μυρτοσσολίστους των βωμούς ερημωμένους,
Εις την λογίαν έδραμες πλην δούλην Ιταλίαν,
Του Ιουλίου Καίσαρος την χήραν την αθλίαν.
Ενεπιστεύθης, ω σοφέ, τον πόδα σου εν πρώτοις
Εις χώραν, όπου κλείεται της Ρώμης η λαμπρότης
Ως βασιλίσσης παλαιάς η τέφρα εντός κάλπης,
Εις χώραν, όπου χειρ Θεού τας κολοσσαίας Άλπεις
Ως τείχός της ανωφελές κατά τυράννων θέττει
Και ο της Βιέννης Αετός πλανάται τόσα έτη.

Αλλά εις τα ηφαιστεια πλευρά της Γαλατίας

Επταετής εκόχλαζε κρατήρ ελευθερίας.
Σεισμός της γης εξέρριπτεν, εις φλογεράς εκχύσεις,
Τον Βοναπάρτην, Γίγαντα με ξίφη και αλύσεις·
Μωάμεθ επί κεφαλής γενναίων στρατευμάτων,
Εκράτει το Κοράνιον των γαλλικών δογμάτων·
Το τροπαιούχον άρμα του ως εκ της Ειμαρμένης
Συρόμενον εφέρετο επί της οικουμένης,
Και τρέμοντες οι βασιλείς από τα Φρούριά των,
Κοχλΐαι, υπεκρύπτοντο εις τ' οστρακόδερμά των.

Εκεί σ' εδίδαξεν, μακράν και ψαλτριών και μίμων,
Οι Κονδορσέτοι και Τρασεΐς τα δίκαια των δήμων.
Εις την παγκόσμιον αυτήν Βουλήν των φιλοσόφων,
Καθ' ην της βαρβαρότητος σκεδάζοντες τον ζόφον
Το παλαιόν διέσχιζον εκείνοι κάλυμμά της,
Ο Κοραής συνέδρευεν Ελλήνων Παραστάτης.
Εις του αρχαίου μας ανδρός (Ι) προσηλωθείς το νεύμα,
Ενεφυσήθης άγιον ελευθερίας πνεύμα·
Και δι' αυτό σε είδομεν εις των Κυδωνιέων
Το Λύκειον ν' αναπτεροΐς το φρόνημα των νέων,
Και ύστερον εις τας Βουλάς και εις τας Συνελεύσεις
Υπέρ των νόμων και θεσμών πολλάκις να παλεύσης·
Και δι' αυτό, ερχόμενον μετά πομπής και κρότου
Τον Ρώσσον Καποδίστριαν επί λαμπρού Δικρότου
Προϋπεδέχθης, ω χαρά και θάμβος των Ελλήνων!
Με του ευγλωττου λόγου σου τον κεραυνόν εκείνον...

Αλλ' ω σοφέ μ' ατάραχον και φρένα και καρδιάν!
Μετάδοσε και εις εμέ ολίγην νηνεμίαν,
Και βάλλων εις το στήθός μου την ιεράν σου χείρα
Κατάσβεσε της λύπης μου τον φλογερόν κρατήρα·
Επίχυσε τα νάματα εις τούτο της θρησκείας·
Είν' ανεξάντλητος αυτή πηγή παρηγορίας.

Πολλάκις όταν ήσυχος της Αθηνάς η πόλις
Εις των γλαυκών τας οιμωγάς αποκοιμάται μόλις
Και σέλας νυκτεροφεγγές η άγρυπνος Σελήνη
Επί των ρειπίων μας εκ του αιθέρος χύνη,

(Ι) Βαθέως η ευγνωμοσύνη ενεχάραξεν εις την μνήμην μου τας ενδείξεις της ευνοϊκής προς εμέ διαθέσεως του αοιδίμου Κοραή, και πάντοτε η διά ζώσης φωνής ή εγγράφως απέδωκα τον λιτόν φόρον των επαίνων μου προς τον αφιερώσαντα την ζωήν του όλην εις την αναγέννησιν της Ελλάδος. Έμελλεν όμως η Αθηνά και κατά τούτο να με συκοφαντήσει, λέγουσα ότι εξύβρισα τον άνδρα.

Την σύντροφον της λύπης μου λαμβάνων εις τας χείρας
Αυτά εκφράζω με παλμούς της ευσεβούς μου λύρας.

«Ψευδείς εικόνες της ζωής, σκοποί, ελπίδες, πόθοι!
«Του βίου όντα πρόσκαιρα, ω απολαύσεις νόθοι!
«Φιλία, έρωσ, χίμαιραι γλυκύταται του κόσμου!
«Και συ, ω φύσις, άλλοτε τερπνή παρήγορός μου!

«Και συ, ω δόξα εθνική, πατρίς, ελευθερία!
«Σας αποχαιρετά νεκρά, πολυπαθής καρδιά.
«Κατέφυγεν εις του Θεού τον κόλπον η ελπίς της
«Και μόνη της είν' άγκυρα εις το εξής η Πίστις.

«Εις σας το βλέμμα μου πλανώ, αιθέρια τεμένη,
«Και η θερμή μου προσευχή αγνώσ εξερχομένη
«Εξ όλης της καρδιάς μου, εκ της ψυχής μου πάσης,
«Ως γης υψούται καθαράσ αι αναθυμιάσεις.

«Και αν εις τον ωκεανόν του βίου πλανωμένη
«Καμμία Μούσα φίλη μου και συγγενής κυμαίνη,
«Η προσευχή μου την ζητεί, μακρόθεν της Θρησκείας
«Το φως εις ταύτην δείχνουσα ως Φάρον σωτηρίας.

«Και αν ευρίσκεται κανείς, της τύχης οικτρών θύμα,
«Επιθυμών καθώς εγώ το γαληναίον μνήμα,
«Αυτή τον λέγει: έλπίζε· ιδέ ανεωγμένους
«Τους ουρανούς, καταφυγήν του ανθρωπίνου γένους.

«Ναι, εις τ' ωχρόν μου μέτωπον αυτή με την σελήνην
«Την νύκτα χύνει άνωθεν και λάμψιν και γαλήνην.
«Αυτή, ναι, καταβαίνουσα με της αυγής την δρόσον
«Εις την ψυχήν μου βάλαμον γλυκύ σταλάζει τόσον.

«Ω! είθε και εις το εξής, οπότε της θαλάσσης
«Νυκτοπορών διέρχομαι τας αχανείς εκτάσεις,
«Ως άστρον μου παρήγορον η Πίστις ν' ανατέλλη
«Και φέγγος εις του σκάφους μου το πλεύσιμον να στέλλη!»

– Αν άφησα της στέγης μου το άσυλον πολλάκις,
Αν πάλιν ονειρεύωμαι αγνώστους άλλας γαίας,
Αν πάλιν τον χιτώνά μου βραχέντα μυριάκις
Εκθέτω εις ναυάγια οδοιπορίας νέας,

Δεν φεύγω κατοικίαν γης την θέαν μου μισούσης.
Αφίνω σύντροφον μ' εμέ θηλάσαντα το γάλα
Μιας μητρός και Μούσης.
Αφίνω ενθυμήματα τερπνά του βίου άλλα
Και φίλους μου εκτείνοντας τας χείρας πανταχόθεν,
Προς τους οποίους ομιλούν τα έπη μου μακρόθεν.

Τί αναγκάζει τα πτηνά να παραιτούν τα δάση,
Όπου τας πρώτας ύμνησαν ακτίνας του ηλίου;
Ο Πλάστης άφησε ποτέ κανέν των να πεινάση,
Και δεν τ' αρκεί ο άσταχυς του πατρικού πεδίου;
Ευχαριστούμαι ως αυτά κ' εγώ ως κόκκον σίτου,
Και όμως πάλιν ως αυτά και φεύγω κ' επιστρέφω,
Και ποιητού πλανήτου
Να ζήσω άστατον ζωήν τον μόνον πόθον τρέφω·
Καθώς δε φέρονται αυτά προς της Αυγής τα μέρη,
Προς την Ανατολήν κ' εμέ η φαντασία φέρει.

Δεν είδα να σαλεύωσιν αι κέδροι του Λιβάνου
Αρχαίαν επιχύνουσαι σκιάν μελαγχολίας.
Δεν έπια το άγιον νερόν του Ιορδάνου,
Όπου το θείον βάπτισμα εδέχθη ο Μεσίας.
Της Μέμφιδος την εκατόν αιώνων Πυραμίδα
Δεν είδα εις τους ουρανούς μ' εκπεπληγμένον όμμα.
Ω φίλοι μου, δεν είδα
Την παλαιάν Περσέπολιν, την κόνιν της ακόμα,
Και της ψυχής μου να ηχή δεν ήκουσα την λύραν
Εις την κειμένην κατά γης και κλαίουσαν Παλμύραν.

Αυτά ο νους μου πάντοτε, αυτά και η ψυχή μου.
Ζητεί και ονειροπολεί και δι' αυτά στενάζει.
Το άγριον είμαι πτηνόν, ο Φοίνιξ της ερήμου.
Αλλά ο βάνασος λαός «πού τρέχεις;» με φωνάζει·
«Αναίσθητε, τον άρτον σου δεν τρώγεις εις τα σκότη;
«Τί τους κανόνας τους κοινούς σπουδάζεις ν' ανατρέψης;»
Αναίσθητοι σεις πρώτοι!
Του ποιητού είναι τροφή η πλάνησις και σκέψις...
Αντωνιάδαι, χαίρετε, και Σκούφοι και Λεβίδαι
Και της Δημοσιότητος οι άλλοι Αριστείδαι!

Στο ίδιο φυλλάδιο²⁶³ βρίσκουμε και μία σάτιρά του κατά του εκδότη της εφημερίδος *Σωτήρ* για τις σχέσεις του με τα ανάκτορα, την ασταθή πολιτική του θέση και για την επιθυμία υπουργοποιήσεώς του:

«Βασιλεύ, στου Αρμανσπέργου τον χορόν κ' εγώ σε είδα.
«Σοβαρά εν ω σ' ελάλουν διά θρόνον και πατρίδα
«Ωσάν μέλλων Υπουργός σου, ος τις έχει κι αυτός θέλω,
«Εις το Μόναχον με είπες τον Σωτήρα να σε στέλλω.
«Της απελπισίας δράκων μου ετύλιξε το σώμα
    «Κ' έμεινα ως Λαοκόων...
«Μου εδέθη και η γλώσσα, μου εκλείσθη και το στόμα,
Και ακίνητος εστάθην ως αγάλματα ηρώων.

«Έχυσα κ' εγώ εις άλλον τ' ασιατικά μου μύρα·
«Αντί σου, του Αρμανσπέργου έψαλα τον Αετόν
«Και πιστός ακόλουθός του, το κατόπιν του επήρα
    «Ως ο γερανός πετών·
«Πριν δε φύγης να σε κράζω ήρχησα: – Δεν φεύγεις πλέον,
«Ήλιε με τας ακτίνας τας θερμάς και οχληράς,
«Στην σκιαν του Αρμανσπέργου να χαρώμεν μέλλον νέον
    «Και ημέρας δροσεράς; –
    «Πλην θεέ! ο Διπλωμάτης επιτήδεια με παίζει.
«Ως ελέφας ακουμβήσας εις απατηλόν κορμόν,
    «Έπεσα χωρίς αρμόν.
«Στην Γαλλίαν ο Κωλέττης ωσάν τάχα να μην έζη,
«Γίνομαι ο κληρονόμος Αλεξάνδρου Μακεδόνοσ
«Και τους Στρατηγούς του όλους προς βοήθειαν καλώ.
«Διπλούν θώρακα ενδύω τον Σωτήρά μου συγχρόνως,
«Δόρυ τρίπηχον τον δίδω και τον κόσμον απειλώ.
    «Ενθυμείσαι ο πατήρ σου όταν ήλθε στην Ελλάδα·
«Αναμμένην τότε είχα εις υπόνομον λαμπάδα
«Κ' έδιδα φωτιάν, οπόταν ο πανούργος Αρμανσπέργης
«Σιγά μ' έκραξε και μ' είπεν: – Υπουργηματάκι στέργεις; –
«Του Φρουρίου μου τιμίως τον παρέδωκα τας κλεισ
    «Λέγων: – Είσαι Περικλής!
«Είσ' ενάρετος Φωκίων! Αριστείδης είσαι νέος! –
«Έπρεπε να μ' απατήση αν αυτός ήτον γενναίος;...
    «Βασιλεύ, πού είσαι... Τρέξε στις Ελλάδος τα εδάφη.
    «Και ο κόσμος κατεστράφη!
«Εις τα αίματα του έθνους φέρεται η Κιβωτός,
«Και του Αρμανσπέργου μαύρος έγινε ο Αετός.

---

²⁶³ Βλ. σελ. 186-188.

«Εἰς τὰ πράγματα, τὸ βλέπεις, δὲν λαμβάνω ἐγὼ μέρος...
«Βασιλεὺ, μὴν ἀργῆς! φθάσε!
«Υπουργεῖον νέον πλάσε!...
«Με υπαγορεύει ταῦτα ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρως...
«Ἄθλιος! ὡς νυκτηκόραξ πανερήμου οἰκοπέδου
«Διὰ τὴν Ελλάδα κλαίω...
«Στρατηγὸς καταστραφέντος ὁμοιάζω στρατοπέδου...
«Εἰς τὸ πέλαγος ὡς πλοίου συντριφθέντος σανὶς πλέω...
«Χαίρετε, ὦ Γραμματεῖαι τοῦ Δικαίου, τὰς παιδεῖας!...
«Καπνοὶ δόξης, σκορπισθέντες ὡς οἱ τῆς σκληρᾶς Μηδείας
«Ὅταν μ' ἄρπασε τὰς δύο ἀργυρὰς μου ἐπωμίδας
«Και τὰς ὅλας μου ἐλπίδας!...
«Δὲν τὸ κρύπτω· εἶπα εἶπα πάμπολλα κ' ἐκ περισσοῦ,
«Βασιλεὺ, καὶ κατὰ σου.
«Βλέποντες ὅτι δὲν ἔχω ἀργὸν λάρυγγα καὶ χεῖλη,
«Νὰ μου φράξωσι τὸ στόμα ἐπροσπάθησαν οἱ φίλοι.
«Ἔσπασα, πλην ὄχι ὅλα, τὰ δεσμὰ τῶν Κριτηρίων,
«Κί ὁμοιάζω τὸ πτηνόν,
«Ὅ, που ἔκοψε τὸ ράμμα τὸ λεπτὸν τῶν παιδαρίων
«Και με δέμα εἰς τοὺς πόδας τριγυρνᾷ τὸν ουρανόν.
«Βασιλεὺ, ἀφ' ἧς ἡμέρας τῆς βρεττανικῆς Μηδείας
«Τὸ ηφαίστειον βουνόν,
«Ὡς ἡ Αἴτνα διαχύνον ἀτμὸν μαύρον καὶ πυκνόν,
«Χωρὶς Δίπλωμα μ' ἀφήκε καὶ σ' ἐπήρε μετὰ βίας
«Ἐκυρίευσεν τὸν κόσμον γενικὴ βαθεῖα λύπη,
«Κ' ἐγὼ μάλιστα αἰσθάνθημι ὅτι κάτι τι με λείπει...
«Ἄλλ' αὐτὰ παθαίνει πάντα ὅς τις, τύπος χαρακτήρος,
«Τὴν πατρίδα τοῦ δουλεύει με τὴν πίστιν τοῦ Σωτήρος.»